

ସିନେମା ସଂଗ୍ରହ ୨୦୧୧

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૪૫૭ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ખારેલ અવસ્થા

વિષય પૃ૨૧: ૬

૭૮૬

ધનદીન ઇન્દ્રજ્ઞાહિલ ઇસ્લામ.

અલ-ઇસ્લામ

અથવા

વેદિક-ઇસ્લામનું ખંડન.

લેખક અને પ્રકાશક.

એદતલ ધનજીભાઈ કાખા.

અધિપતિ “નુરે હીદાયત”

અમરેલી-કાઠીયાવાડ.

ધી “અમરસીંહજી” પ્રી.ટીંગ પ્રેસ
મીરજાપુર રોડ—અમદાવાદ.

ઇ. સ. ૧૯૨૩

હી. સ. ૧૩૪૧

નકલ ૫૦૦

આજ્ઞાતી પહેલો.

અર્પણપત્રિકા.

વાચક વર્ગની સેવામાં

સુજ સુહૃદય વાચક—

તારામાં સારાસારનો તોલ કરવાની વૃત્તી
હોવાની ધારણા રાખી, આગ્રે પુસ્તક
સહમાન તનેજ અર્પણ કરું છું.

વિશ્વાસુ-સેવક,

“જીમ.”

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ
અમદાવાદ
ગુજરાતી બોધીગર્ભ-મંડિર
૧૦૪૪૭

૫૭૨૬:૯

પ્રસ્તાવના.

અસમિલ્લા હિરણ્મા નિરૂપિત.

અસહુદ્ધે સિદ્ધાહિદ્ધાઝી હુદાના લે દીનિહ ઇસ્લામ; વ નજ્જના મિત એઆદતિલ અસ્નામ વસ્સલાતો વસ્સલામો અલા અયરિલ અનામ; મોહુમ્મદનિલ મુસ્તશ વ ઇતરતેહિલ કેરામ. (વખાણુને પાત્ર છે અહ્લાહ (પાક પરવરદીગાર) કે જેણે અમો (ઇસ્લામીઓ) ને દીને ઇસ્લામની દિવાયત કીધી; અને મુર્તી-પુજનથી અમો (ઇસ્લામીઓ) ને મુક્તી આપી. ફરદ અને સલામ હોજે હૃદ્ય મોહુમ્મદ મુસ્તશ સૌ અને તેણીની મનવંતી ઇતરત ઉપર--કે જેઓ કુલે મનુષ્યો કરતા શ્રેષ્ઠ છે)

વતંમાન સમયમાં દુનિયાની સપાટી ઉપર જે જે મનુષ્યો વસે છે, તેઓ જુદા જુદા મતમતાંતરોમાં બંધાયેલ ગયલા જોવામાં આવે છે--પણ મુખ્યત્વે કરીને સર્વે મનુષ્યોની ગણુની ચાર વર્ગોમાં કરી શકાય છે--

૧--આસ્તિક વર્ગ, કે જે જગતકર્તાની નસ્તીને સ્વિકાર કરે છે; અને પોતાના માટે કોઈ પણ ધર્મની આવશ્યકતા માની, તેના અંધારણુની રૂએ ક્રિયાઓ કરીને મુક્તી મેળવવા ચાહે છે.

૨--નાસ્તિક વર્ગ કે જે જગતકર્તાની હસ્તીને ઇન્કાર કરે છે; મોક્ષ-મુક્તીના માટે કોઈ પણ ધર્મની આવશ્યકતા માનતો નથી.

૩--ગહેરીમાં કોઈ પણ ધર્મના અનુયાયી હોવાનો ડોળ ધાલી, આતેનમાં તે ધર્મના અંધારણુને છીંચ ભીંચ કરી પોતાનો સ્વાર્થ સાધનારો વર્ગ, કે જે વર્ગને ધર્મ ઉપર અિલકુલ આસ્થા નથી હોતી, પણ પોતાની જાતીઓને સંતોષવા કાજે ધાર્મિક ડોળ ધાલી ભોળાઓને બમાવે છે.

૪—જંગલી વર્ગ; કે જે પોતાની અગાત રિયતીને લઇ પણ સમાન જીંદગી ગાળે છે. જગતકર્તા સખધે તેઓનું જ્ઞાન તદ્દન અપૂર્ણ હોઇ, કોઇ પણ બંધારણપૂર્વક ધર્મના તેઓ અનુયાયી નથી હોતા.

જે મનુષ્યો આરિતક વર્ગમાંના છે અને જગતકર્તાની હસ્તીને રિવકાર કરે છે, તેઓ એકેશ્વર વાદની માનીનતા ધરાવી-જગતકર્તાને અજર, અમર, નિરંજન, નિરાકાર અને સર્વ શક્તિમાન માને છે; પણ ધાર્મિક સિધ્ધાંતોમાં કેટલાકો અવતારી માન્યતા તરફ ઢળી, ઇશ્વરના અવતારોની માન્યતા ધરાવે છે; કેટલાકો ત્રણ મળીને એક ખુદાની માન્યતા ધરાવે છે; અને કેટલાકો જગતકર્તા સખધે બીજા બીજા મતો દર્શાવે છે-મતલબ કે જગતકર્તા માટે જે સીદ્ધતોના જાહેરમાં ઇકનાર કરે છે, તે સીદ્ધતોને બીજી રીતે તોડી પાડે છે. પણ ઇસ્લામ એક એવો ધર્મ છે કે, તેના અનુયાયીઓ અલ્લાહની પાક ખાત માટે, જે સીદ્ધતો વર્ણવે છે, તેને ધાર્મિક સિધ્ધાંતોમાં પણ સુસ્તપણે વળગી રહે છે.

જો કે ઇસ્લામીઓમાં પણ કેટલાક ફિરકાઓ થઇ જવા પામ્યા છે, તો પણ અલ્લાહ પાકની સીદ્ધતો સખધે સર્વે ફિરકાઓ એકમત છે-અને એ સખધમાં પાક કુરઆને શરીફનાં (સિધ્ધાંતોને સુસ્તપણે વળગી રહે છે. ખાસ કરીને તવહીદ (એકેશ્વરવાદ) સખધે ઇસ્લામમાં એવું તો સર્વોત્તમ શિક્ષણ છે, કે તેવું શિક્ષણ અન્ય ધર્મોમાં જોવામાં આવતું નથી. જ્યાં સુધી કોઇ પણ મનુષ્ય “લા ઇલાહ ઇલ્લાલાહ”ને ઇકનાર નથી કરતો, ત્યાં સુધી તે ઇસ્લામી કહેવાઇ શકતો નથી-મતલબ કે તવહીદને લગતું મુખ્ય વાક્ય “લા ઇલાહ ઇલ્લાલાહ” એ ઇસ્લામીઓનો મુદ્રાલેખ છે. છતાં જેવી રીતે કેટલીક સદીઓ અગાઉ ઇસ્લામીઓમાં એક એવો વર્ગ પેદા થઇ જવા પામ્યો હતો કે, જેઓએ જાહેરીમાં પોતાને ઇસ્લામી કહેવરાવી, અંદરખાને (પોતાનો હૃદય સાધવા સાથે) ખાતેનીયાહુ મતનો પ્રચાર કરેલ (અને ઇસ્લામી અકાયદોને છીન બીજા કરી, ‘લા ઇલાહ ઇલ્લાલાહ’ના ઇસ્લામી મુદ્રાલેખને તજ કરી, અનેકાનેક ખુદાઓની થીયરી સમજાવવા બાહેર પડેલ) તેવાજ વર્ગ ચાલુ સમયમાં ઇસ્લામીઓમાં દ્રષ્ટીગોચર થાય છે-જે ધણુંજ શીઘ્રનીય છે.

આગાખાની ખોળાઓ—કે જેઓ પોતાને ઇસ્લામી ફિરકાઓ-
માંના એક ફિરકા તરીકે જાણી શકે છે—તેઓમાં પણ કમનસીબે એક
એવો વર્ગ પચાસ થવા પામ્યો છે, કે જેઓ ખાતેનીયાહ મતનો
પ્રચાર કરવા ચાહે છે ! શરૂઆતમાં મસ્જીદો દ્વારા કોમમાં જ એ
મતનો પ્રચાર કરવામાં આવતો—પણ હાલે તો પશ્ચીમી રીતે લેખો
અને પુસ્તકો દ્વારા એ મતનો પ્રચાર થતો જોવામાં આવે છે. જે
લેખકોમાંના મુખ્ય મીં ઇબ્રાહીમ જુમલ વરતેજ કરીને છે—અને
તેમનો મુદ્દાલેખ “ ન હિન્દુ ન મુસલમાન ” છે !

મજકુર લેખકના જુદા જુદા લેખોથી ઇસ્લામી આલમમાં બહુજ
શુભવાડો ઉભો થવા પામેલ છે. તે બાઇએ એવી લાઇનથી કામ
લીધેલ છે, જેથી તે બાઇની ધાર્મિક પોઝીશન સાફ કરવાના હેતુથી
કેટલાક સવાલો પૂછવાની અને અગત્ય જણાઇ—અને “ મીં વરતેજને
ત્રેપન સવાલો ” એ નામથી એક પેકલેટ મારફતે એ બાઇને ત્રેપન
સવાલો પૂછેલ. તે સવાલોના જવાબોમાં મીં વરતેજએ “ વેદિક-
ઇસ્લામ ” નામનું એક પુસ્તક બાહેર પાડી—પોતાની ધાર્મિક માન્યતા
ખુલ્લી કરી આપી છે. તે પુસ્તકમાં મીં વરતેજએ ઇસ્લામને એક
નવીન રૂપમાં જણાવવા કોશિશ કરેલ છે અને “ ઇસ્લામ એ વેદિક
ધર્મ છે ” એવી થીયરી રજૂ કરેલ છે—અને તે ઉપરથીજ તે પુસ્ત-
કનું નામ “ વેદિક-ઇસ્લામ ” રાખેલ છે !!! (જે કે અંદરખાને
મીં વરતેજનો હેતુ જુદોજ છે—જે તે પુસ્તકના વચનથી સ્કેજે
જણાઇ આવે છે.)

મજકુર “ વેદિક-ઇસ્લામ ” માં મીં વરતેજએ જે જે કિતા-
રાઓ આપેલ છે, તેમાં ખોટી રીતેજ કામ લીધેલ છે. તેવીજ રીતે
જે જે અકાયદો અને સિધ્ધાંતો જણાવેલ છે. તેમાં પણ તદ્દન અર્થનો
અનર્થ કરેલ છે—અને ત્વારિખી બાબતોમાં પણ સમ્યાક તદ્દન
ખુનજ કરેલ છે ! જે કારણોના લીધે મજકુર પુસ્તકની યોગ્ય તપાસ
પબ્લીક સમક્ષ પેશ કરવાની અને અગત્ય જણાઇ—જેના પરિણામ
રૂપે આજે પુસ્તક પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે.

મીં વરતેજએ પોતાના પુસ્તકનું નામ “ વેદિક-ઇસ્લામ ”
રાખીને, તેમાં ઇસ્લામી અકાયદોને છીન્ન બીન્ન કરવા પ્રયત્ન કરેલ—
જેથી મારા આજે અદના પુસ્તકમાં મીં વરતેજના પુસ્તકનું ખંડન

કરી, ઇસ્લામી અકાદેમીનું મંડન કરવામાં આવેલ છે. આએ પુસ્તકમાં ઇસ્લામી અકાદેમીની ખુબી વર્ણવવામાં આવેલ છે, જેથી આએ પુસ્તકને “અલ-ઇસ્લામ” નામ આપવામાં આવેલ છે.

આએ પુસ્તકમાં જે જે દલીલો અને ત્વારિખી પૂરાવાઓ આપેલ છે, તે ઘણું કરીને સુન્નત જમાઅતની કીતાબો-કોર્ટોમાં ચાલેલ કેસોના પુસ્તકો-અને આગાખાની પુસ્તકોના આધારેથીજ આપવામાં આવેલ છે. બનતાં સુધી ઇસ્નાઅશરી સાહિત્યના આધારે પુરાવા તરીકે આપેલ નથી-પણ જ્યાં ખાસ જરૂરત જણાઇ છે, અથવા તો મીં વરતેજીએ જે જે ઇસ્નાઅશરી પુસ્તકોનો (અર્થેનો અનર્થ કરવા સાથે) આધાર લીધેલ છે; તે પુસ્તકોમાંથી ખરી હકીકત બતાવી આપવા સાથે આધારો લેવાની ફરજ પડી છે. પાક કુરઆને શરીફની આયતો તથા તેના અર્થો જણાવવાની જ્યાં જ્યાં જરૂરત જણાઇ છે, (અથવા તો મીં વરતેજીએ જે આયતોનો ઉઘો અર્થ કરેલ છે, તે બતાવી આપવાની જરૂરત જણાઇ છે,) ત્યાં બનતાં સુધી પ્રેફેસર ઇસ્ફહાની કૃત (કુરઆને શરીફનાં) ગુજરાતી તરજુમા નોજ ઉપોગ કરેલ છે. (કે જે તરજુમાને મીં વરતેજી વી. પણ મોઅનેબર ગણે છે.) પણ જ્યાં ખાસ કોઇ શરક બતાવવાનીજ અગત્ય જણાઇ છે, ત્યાંજ મોલવી ફરમાનઅલી સાહેબ તથા મોલવી મકસુદ અહમદ સાહેબ વીં ના તરજુમાઓનો આધાર લીધેલ છે. તેવીજ રીતે ઇસ્લામી સિધ્ધાંતો અને અકાદેમીનું મંડન કરવામાં પણ આમ ઇસ્લામી સિધ્ધાંતો અને અકાદેમીનેજ પ્રાધાન્ય આપવામાં આવેલ છે-પણ જ્યાં જ્યાં મીં વરતેજીએ ખાસ ઇસ્નાઅશરી અકાદેમી ઉપરેજ કલમ ચલાવી છે, ત્યાં તેવી રીતેજ કામ લેવાની ફરજ પડી છે. અથવા તો જ્યાં ઇસ્નાઅશરી સિધ્ધાંતો જણાવવાની ખાસ અગત્ય સમજાઇ છે, ત્યાંજ તેવા સિધ્ધાંતો પેશ કરેલ છે.

આએ પુસ્તક લખવામાં (જુદી જુદી ભાષાઓના) લગભગ ૨૦૦ પુસ્તકોની મદદ લેવી પડી છે. જે પુસ્તકોનું લીસ્ટ વીં આએ પુસ્તકમાં આપવાનો ઇરાદો હતો, (તેવીજ રીતે અનુક્રમણિકામાં પણ કયા કયા વિષયોમાં કઈ કઈ બાબતો છે, તેનો ખુલાસો આપવાનો પણ ઇરાદો હતો પણ આએ પુસ્તકનું કદ બેહદ વધી જવાથી એ વીચર માડી વાળેલ છે. છતાં તે પુસ્તકોના કર્તાઓ અને પ્રસિધ્ધ કર્તાઓ વીં નો આએ ઠેકણે સામટો આભાર માનવામાં આવે છે.

આએ પુસ્તક બિનસ્વાયે પ્રકત પબ્લીકના હિતાર્થે અને પબ્લીકમાં મુદ્રત (વક્ર તરીકે) બહેંચવા ખાતર લખવામાં આવેલ છે- અંગત નફાની કંઈ પણ આશા રાખવામાં આવી નથી. જેથી આએ પુસ્તક છપાવીને પબ્લીકમાં મુદ્રત ફેલાવવાના માટે [પુસ્તક લખવાનું શરૂ કર્યાથી અગાઉ] એક ફંડ ઉભું કરવા સારૂ ઇસનાઅશ્વરી ખીરાદરો સમક્ષ એક હેન્ડબીલદારા અરજ ગુજારવામાં આવેલ, જે અરજનો ઇસનાઅશ્વરી ખીરાદરોએ યોગ્ય ઉત્તર વાળી; ફંડમાં રકમો ભરાવવાનું શરૂ કરેલ. તે ફંડ માં કાખાની “ નુરેહિદાયત ” ઝોશી-સમાં “ વેદિક-ઇસ્લામ નિષેધ ફંડ ” ના નામથી હજી સૂચી ખુલ્લું છે-અને તેમાં વખતો વખત ખિરાદરો તરફથી જે રકમો ભરાતી આવી છે તેની પહોંચ “ નુરેહિદાયત ” માસીકમાં છપાતી રહી છે. (મતલબ કે આએ પુસ્તક પબ્લીક ફંડમાંથી છપાવેલ છે. અને એ કારણસર આએ પુસ્તકની અપર્ણપત્રિકા કાંઈ એકજ વ્યક્તીને અપર્ણ ન કરતાં, વાંચકોનેજ અપર્ણ કરવાનું યોગ્ય ધાર્યું છે.)

આએ પુસ્તક લખવાનો ઇરાદો કરતી વખતે અને ફંડ માટે અરજ ગુજારતી વખતે), “ વેદિક ઇસ્લામ ” ની ટુંકમાંજ તપાસ છપાવવાની ધારણા રાખેલ-તેવીજ રીતે કાગળો, છપાઇ અને બાઇન્ડીંગનાં પણ કરકસરથી કામ લેવા ઇરાદો રાખેલ (મતલબ કે ટુંક ખર્ચમાં પુસ્તક પ્રગટ કરવા ધારેલ,) પણ લખાણ શરૂ કરતાંજ કેટલાક ખિરાદરો તરફથી સૂચના મળવા પામી કે ‘દરેક પોઇન્ટ ઉપર ખુલાસાથી અજવાળું પાડવું જોઈએ અને કાગળો, છપાઇ, બાઇન્ડીંગ વીં માં પણ પુસ્તક સુશોભીત થવું જોઈએ’ જેથી પુસ્તકનું કદ ધારણા કરતાં ઉબ્બલ થઇ જવા પામ્યું છે; અને સફેદ ગ્લેઝ કાગળો, ઉત્તમ છપાઇ તથા મજબુત અને સુશોભીત પાડી બાઇન્ડીંગ કરાવેલ છે, જે કારણેના લીધે ખર્ચ ધણુંજ વધી જવા પામ્યું છે અને ફંડમાં હજી પણ ઘટાડો છે, પણ આશા છે કે હજી પણ રકમો ભરાતી જશે. (મજકુર ફંડના આવક અને ખર્ચનો હિસાબ “નુરેહિદાયત” ઝોશીસ તરફથી આએ પુસ્તકના પાછળના ભાગમાં આપવામાં આવેલ છે.)

આએ પુસ્તક મારેના “ વેદિક-ઇસ્લામ નિષેધ ફંડ ” માં જે જે ખિરાદરોએ પોતાની ઉદાર વૃત્તી અને દીની લાગણીથી રકમો ભરાવેલ છે, તે માટે તે સાહેબોનો અંતઃકરણપુર્વક આભાર માનવામાં આવે છે. તેવીજ રીતે જે જે ખિરાદરોએ આએ ફંડમાં રકમો

બરાવવા અને ફંડ ઉછું કરાવવા માટે જે કાળજી ધરાવીને દીની લાગભૂખી બતાવી આપેલ છે, તેઓનો પણ બેહદ એહસાન માનવામાં આવે છે. ખાસ કરીને જંગલાર નિવાસી શેઠ હાજી કાસમભાઈ વીસરાયે પોતાના કીમતી વખતનો ભોગ આપીને એ ફંડના માટે જે કોશિશ કરેલ છે તે બેહદ વંખાણુને પાત્ર છે. તેવીજ રીતે જંગલાર નિવાસી ખિરાદરો હાજી મોહમ્મદ જાફર હાજી શરીફ, ગુલામ હુસેન ભાઈ મામદ વલી ધારસી, કરમાલીભાઈ અલીભાઈ વીં એ પણ એ કાર્ય માટે યોગ્ય કાળજી દર્શાવી છે; જે બદલ તેઓનો પણ આભાર માનવામાં આવે છે. ઉપરાંત મુંબઈવાલા મહમ્મદઅલીભાઈ ગુલામહુસેન મીસ્ત્રીએ તથા બરખરાવાલા મોહમ્મદઅલીભાઈ અલીદીના લાલજીએ અને કેટલાક ખિરાદરોએ (ખાનગી રીતે) એ ફંડના માટે કોશિશ કરેલ છે, તેઓનો પણ આભાર માનવામાં આવે છે.

આએ પુસ્તકના માટે જે જે ખિરાદરોએ યોગ્ય સૂચનાઓ આપેલ, તેમજ મારા જે જે મિત્રોએ કેટલાંક પુસ્તકો મેળવી આપવા તથા ૨૫ મેટર લખતી વખતે લખાણ વીં માં સહાયતા આપેલ-તે સર્વેનો બેહદ આભાર માનવામાં આવે છે. તેવીજ રીતે “નુરેદ્દિનાયત” માસિકના અધીપતી મીં એદલજીભાઈ ધનજીભાઈ કાખાએ પોતાની જોશીસમાં ફંડ ખોલવા, હીસાબ રાખવા, પ્રેસને લગતું સર્વે કામ પોતાના સીરે ઉપાડીને પુસ્તકને પ્રસિધ્ધીમાં લાવવા વીં ની જે ઝહેમત ઉઠાવી છે તે માટે તેઓનો અંતઃકરણપુર્વક આભાર માનવામાં આવે છે. મીં કાખાએ નિસ્વાર્થપણે મજકુર કાર્યો બખબ્યા ઉપરાંત પુરૂ સુધારવાનું કામ પણ પોતાના કીમતી વખતના ભોગે બખવી લાવેલ છે-એટલુંજ નહિ, બદલે આએ પુસ્તકની ભોમિકા લખવા માટે અરજ કરવામાં આવતાં, ભોમિકા લખી પુસ્તકની મહત્વતામાં વધારો કરેલ છે-જે બદલ મીં કાખાનો બેહદ આભાર માનવામાં આવે છે.

આએ પુસ્તકનાં પુરૂ તપાસવાના માટે યોગ્ય કાળજી રાખવામાં આવેલ-કતાં કેટલેક ટેકાણે અરબી, ફારસી અને ઉર્દૂ વીં પર બાખઓના શબ્દો ગુજરાતી લીપીમાં લખેલ હોવાથી, તેમજ વચમાં મીં કાખાની ગંભીર માંદગીના કારણે ભુલો રહી જવા પામી છે-જેથી શુધ્ધીપત્રક તથા સૂચીપત્રક આપણની જરૂરત પડી છે. આજ્ઞા છે કે સુચ વાંચકો તેને બેઈ, તે મુજબ પુસ્તકમાં સુધારો કરી લેશે. તે

ઉપરાંત શરત ચૂકવી કોઈ ઠેકાણે બુકો રહી જવા પામી હોય, અથવા તો ક્યાંય વ્યાકરણ દોષ જણાય, તો સુસ્ત વાંચકો ઉદારચેતીથી ક્ષમા કરશે મનુષ્ય માત્ર બુકને પાત્ર છે—ક્ષમારૂતી એ સુસ્તજનોના માટે ઉત્તમ ગુણ છે.

છેવટે—લગભગ દોઢ વર્ષની મહેનતના પરિણામે આએ પુસ્તક વાંચકોની સેવામાં પેશ કરી શક્યો છું તે માટે મને ભાગ્યશાળી સમજું છું. આએ પુસ્તક સુસ્ત વાંચકોની સમક્ષ એવા આશ્રયથી રજૂ કરવામાં આવેલ છે, કે એમાંથી કાંઈપી સાર ગ્રહણ કરવામાં આવે. અગર સુસ્ત વાંચકો આએ પુસ્તકમાંથી કાંઈપી સાર ગ્રહણ કરીને શોધ્ય ઇન્સાફ કરશે—તો હું મારી મહેનત સફળ થયતી સમજીશ.

તા. ૧૮-૧૨-૨૨.

ખાદીમે ઇસ્લામ.

“જમ”

ભામીકા.

મઝડખી કતિહાસના જાણનારાઓથી એ વાત છુપી નથી કે મનુષ્ય ઉત્પત્તિ સાથેજ ખુદાતઆલાએ મનુષ્યને હિદાયત કરવાનો સીલસીલો ચાલુ કરી આપ્યો છે. કોઈપણ સમય એવો પસાર નથી થવા પામ્યો કે, તેમાં મનુષ્યને હિદાયત કરવાનો સરંજામ ખુદા પાકે તૈયાર ન રાખ્યો હોય. જેમ જેમ જગતમાં મનુષ્યોની સંખ્યા વધતી ગઈ અને દુર દુર ફેલાતી ગઈ, તેમ તેમ હિદાયતના સીલસીલાને ખુદા પાકે વિશાળ કરી આપેલો, તે એટલે સુધી કે કુલ હાદીઓ— પેગંબરોની સંખ્યા એક લાખ ચોવીશ હજાર જેટલી ગંજાવર થવા પામી અને તે ગંજાવર હાદીઓએ પોત પોતાના સમયમાં લોકોને હિદાયત કરવામાં પોતાના તન મન અને ધનના પરિપૂર્ણ ભોગો આપ્યા. આ ભોગો એટલા મહાન હતા કે જે વિષેની સામેતીઓના સંખ્યાબંધ દર્શતરો આજે જગતની લાયઝેરીમાં હરતી ધરાવે છે, મતલબ કે મનુષ્યને હિદાયતની જરૂર રહેતી આવી છે અને તે જરૂર ખુદા પાકે પુરી પાડી છે.

ખુદાતઆલાની મનુષ્યો ઉપર એ પણ મહાન કૃપાદ્રષ્ટી છે કે, તેણે મનુષ્યને સત્ય કે અસત્ય પર ચાલવાને બળવતરીથી મજબુર કરીધો નથી. માત્ર તેને હાદીઓ દ્વારા સત્ય જણાવી આપી, તે પર ચાલવાનો હુકમ આપી દીધો—અને સાથે સાથે અસત્યની પણ સમજૂતી આપી, તે પર નહિ ચાલવાને જણાવી આપ્યું. મતલબ કે

ચાલવું અને કયા માર્ગે નહીં ચાલવું તેનું જ્ઞાન આપી દીધું અને અમલ કરવાનું મનુષ્યની ખુદ સુખત્યારી ઉપર સમ્યક્ આ મુખત્યારીનો જો મનુષ્ય સદુપયોગ કરે તો તે સ્વર્ગનો અધિકારી, અને જો તે તેનો દુરુપયોગ કરે તો નર્કનો અધિકારી થાય છે. કારણ કે સ્વર્ગમાં જવા લાભકર્તા કાર્યો કરવાં, કે નર્કમાં જવાને લાભકર્તા કાર્યો કરવાં, તેમાં મનુષ્ય મુખત્યાર છે. મુખત્યારીનો સદુપયોગ સત્યની પ્રાપ્તિ અને દુરુપયોગ અસત્યની પ્રાપ્તિ. જો ખુદાતઆલાએ મનુષ્યને અમુક રીતે ચાલવાના માટે બળવત્તરીથી મજબૂર કર્યો હતો તો સત્યતાની કોઇ કીમતજો જગતમાં રહેતો નહિં.

મનુષ્યને હીદાયત કરનારની જરૂરત એ બાબતજો મનુષ્યન જ્ઞાનની ખામી પુરવાર કરે છે. કે જો ખામી હીદાયત કરનારની આગ પાળી તેણે ટાળવાની હોય છે, તો પણ ખુદાતઆલાએ મનુષ્યને તે અમુક માર્ગેજ ચાલવાને બળવત્તરીથી મજબૂર કીધો નથી, તેનો જે વાજબી લાભ કોઇ કોઈ લોકો લેવા ચુક્યા નથી. સત્તા. નાણું તથા માનના જેવકાલે અધિકારી થઇ જવાને અવાર નવાર દરેક સમયમાં લોકો નીકળતા રહ્યા છે અને તેવા લોકોએ પોતાના મલ્કો-હેતુઓ માટે ખુદાતઆલાની આજ્ઞાઓને ઠોકરે મારેલી છે. આવ લોકોને દીની શબ્દ જોખમાં શુમરાહ તથા નર્કધારી કહેવામાં આવે છે આના દુષ્ટ લોકો દરેક સમયમાં તથા દરેક હાદીના મુકાબલામાં (પોતાના નફસે અમ્મારાને આધિન થઇ) ખુદાઇ સત્ય માર્ગ સામે શુમરાહીનો ઝુંડો ઉચ્ચકતા આવ્યા છે અને તે ઝુંડો ફડકતો રાખવાય તેવાએ એવી તો શેતાનના પણ કાન કાતરી જાય તેવી બાંધેશાની કરેલ અને એ સમયની શરીઅતના હુકમોમાં એવા ફેરફારો કરી મુકેલ કે કેટલાક સમય પછી ખુદાતાલાને એક શરીયતને મનસુખ કરી બીજી શરીયત ચાલુ કરવાને સાહેબે શરીયત પેગંબરો મોકલવાની અગત્ય જણાઇ, કે જે પેગંબરોએ શુમરાહીનો ઝુંડો ઉચ્ચકનારાઓનાં કારસ્તાનો દુર કરી હિદાયતનો માર્ગ પવિત્રપણે ફરીથી પ્રચલિત કીધો. આ સંબંધ બાબતો અબ્બીયાઓના હેવાલોમાં વધુ રપટ રીતે બયાન થયેલી જોવામાં આવે છે અને કુરાને મજીદમાં તે વિષે હામ હામ કશાશયો જણાવવામાં આવ્યા છે.

જેમ પ્રથમની શરીયતમાં ખલસ નાખવાને પિશ્ચાચ વૃત્તિના સ્વાર્થી ભોકોએ પ્રયાસ કરેલા, તેવીજ રીતે છેવટના પેગંબર ખાતેમુલ મુરસેલીનની શરીયતમાં પણ ખલસ નાખવા માટે કેટલાક પિશ્ચાચ વૃત્તિના ભોકાં કૃત્રિપત્ર થઇ જવા પામ્યા; કે જેમણે શરીયતે ઇસલામની મુખલેશત અનેકાનેક માર્ગોદ્ધારા (જાહેર કે ખાતેન રીતે) કરવામાં ખાખી રાખી નહિ, પરંતુ જેમ પ્રથમની શરીયતમાં ખલસ નાખવામાં ગુમરાહ કરનારો વર્ગ શરી ગયો અને ખુદાતાલાને તે ગુમરાહી દુર કરવાને નવી શરીયત ચાલુ કરવાની અગત્ય જણાઇ; તેવી રીતે ખાતેમુલ મુરસેલીનની આ છેલ્લી શરીયત, કે જે ઇસ્લામ નામથી ઓળખાય છે તેમાં, ખલસ નાખવા ઇસ્કનાર ગુમરાહ વર્ગ દ્વારા શક્યો નહી ! કારણ કે ઇસ્લામ એ છેલ્લી શરીઅત હોતાં બીગાડો કરવાને ગુમરાહ વર્ગ ન દાવે તેની સંપુર્ણ સામગ્રી અસ્તિત્વમાં હોવાથી તેઓ પોતાની છેવટની નેમમાં નિષ્ફળ નીવડતા આવ્યા છે. છતાં પણ તેવા શેતાનના સાથીઓ ઇસલામને નાપુદ કરવા તથા નખળો પાડી દેવાને પોતાના એક પણ પ્રસંગને જતો કરવા ચુક્યા નથી. અને તેવા વલજઝાલીન ભોકોએ ઇસલામને હાલને તબક્કે પહોંચાડી આપ્યો છે, કે જેથી મુસલમાનો દીની તથા દુન્યવી બાબતમાં દયા-જનક સ્થિતિ ભોગવતા થઈ પડ્યા છે.

આ છેલ્લી શરીયતને તોડી પાડવા, તેને હાની પહોંચાડવા તથા તેમ કરી પોતાનો દુષ્ટ સ્વાર્થ સાધી લેવાને, જે કે ધણા પિશ્ચાચ વૃત્તિના ભોકોએ પ્રયાસ કરેલો છે; પરંતુ તેઓ પોતાની નેમમાં સંતાપ-કારક રીતે શરી શક્યા નથી. કેટલાકોએ શીરઝોન તથા નમરૂદની જેમ ખુદાઈ દાવાઓ કરેલા, કે જે દાવાઓ બોળા ભોકોના કારણે ટુંક સમય તથા ટુંક વિસ્તારમાં ચાલ્યા, પરંતુ ઇસલામનું શિક્ષણ એવું તો સર્વોપરી છે, કે જેણે તેમને વધુ વખત માટે ટકી રહેવા દીધા નહિ. તેવીજ રીતે કેટલાકોએ પેગંબરીના, તો કેટલાકોએ ઇમા-મતના જુઠા દાવાઓ કરી, બોળા ભોકોને ખુબ બમાવ્યા અને પોતાને પિશ્ચાચ વૃત્તિના હેતુ સાધ્યો (અને હજુ પણ કોઇ કોઇ ખુણે ખાંચરે હુખાઇ બરાઇ તેવા દાવાઓની આડમાં પોતાના મલિન હેતુઓ સાધી રહ્યા છે.) પરંતુ ઇસલામનો એ સર્વોપરી દરજ્જો છે કે, તેવા બેશ્ચારીઓ પોતાના કાર્યમાં લાંબો વખત ટકી શક્યા નહિ; થોડો વખત દાવી પછી ગળડતાજ રહ્યા.

આ એક ઇસલામનો સર્વોપરી મોઅજ્જી હતો કે, તેની વિર-
મ્ધમાં પ્રથમની શરીયતો સામે જે પિશાચ્ય વૃત્તિઓએ જુએશ ચલાવી
હતી તેવી જુએશ ચલાવનારા આ શરીયત સામે ઉભા રહી શક્યા
નહિ. ઇસ્લામી શરીઅત સામે જાહેર શત્રુતા તો બહુજ ઝોછી ઉભી
થઈ, પરંતુ ટદ્દીની આડમાંજ શીકાર ખેલનારાઓ જ્યાં ત્યાં ઉભા
થઈ જવા પામ્યા, અને તે પણ એટલા નાના દાયરામાં, કે તેમની
અસર અમુક દેશ કે પ્રાંતના થોડા લોકોપર થવા પામી.

આજથી ૬૦૦ વર્ષ ઉપર યાને ઇસલામની ચોથી સદીમાં
અબ્દુલ્લા મૈમુન તથા ત્યાર પછી હસન બિન સબ્યાહ નામના ઇસ-
લામના છુપા કદા શત્રુઓએ ઇસલામને ઘોઠો પહોંચાડવા અને તેમ
ઠરી પોતે વડા ધર્મશુર બની જવાને પ્રાચિન નાસ્તિક તથા મઝદા-
કીયન પંથના તત્ત્વોપર વિરુદ્ધતાના ઝુન્ડાઓ ઉભા કરેલા. આ ઇસ્લા-
મના છુપા શત્રુઓએ જાહેરમાં ઇસલામનાં શિક્ષણનો આશ્રય લઈ
અંદરખાનેથી ઇસલામના ઝોસુએ દીન તથા ફાઈએ દીનને ધીન્ન
બિન્ન કરી નાખી, બાતેનીયા પંથ ફેલાવવાને ભગીરથ પ્રયત્નો કર્યા.
તેમના તેવા પ્રયત્નોથી ઇસલામના સ્તંભરૂપી તવ્હીદના શિક્ષણને
ઝોલી તો હાની પહોંચી કે, જે પ્રકારની નબળાઈની મુસલમાનોથી
આશ્ના ન રાખી શકાય, તેમાં તેઓ સપડાઈ ગયા. ખુદાતાલાની
તવ્હીદ, નયુબત, અદલ, ઇમાનત તથા મઆદના સિધ્ધાન્તોને આ
વેશધારી નામના મુસલમાનોએ તદન ઉલટાવી નાંખી, લોકોને માત્ર
પોતાના ગુલામ બનાવી મુક્યા. લોકો ઇસલામની આગાઓને છુટ્યા
અને આ વેશધારીઓનેજ સર્વસ્વ સમજી તેમની આગાઓનેજ
આધિન થયા. માત્ર તે વેશધારીઓ જે આગા કરે તેજ ઇસલામ અને
તેજ ધર્મ લોકો માનવા લાગ્યા અને પરિણામે મુસલમાનો, જે
આત્મિક, માનસિક વીંળ બાબતોમાં સર્વોપરીપણું ભોગવતા હતા,
તે હવે મજકુર વેશ ધારીઓનાજ રમકડાં જેવા થઈ પડ્યા. આવા
શિક્ષણને તાબે થતાં તેને જે હાનિઓ પહોંચી તેનું હદમબેદક
વર્ણન લખ્યું લખાય કે સાંભળ્યું સંભળાય તેમ નથી. (જે લોકોએ
અમારું “હસન બિન સબ્યાહ ઉપર ઉડતી નગર”નું પુસ્તક વાંચ્યું
હશે તે આ વાતને સહેજે સમજી શકશે.)

આ અબ્દુલ્લા મૈમુન તથા હસન બિન સખ્યાહના નાસ્તિક સિધ્ધાન્તો તથા કારસ્તાનોનો પાયો, જે કે મીસર ધરાન વીં માં નંખાયો હતો, પરંતુ તેનો મનહુસ અગ્નિ બડકતો બડકતો હીન્દના દુર્ભાગ્યે હીન્દુસ્તાનમાં પણ આવી પહોંચ્યો હતો. આ અગ્નિએ જે કે ઇસલામીઓ ઉપર વધુ ગદબો નહિ કીધો; પરંતુ મ્હોટી સંખ્યામાં હીન્દુઓ તેના શીકાર થઇ પડ્યા હતા. આ અબ્દુલ્લા મૈમુન તથા હસન બિન સખ્યાહના સિધ્ધાન્તો માટે (ઉપલક રીતે) ઇસ્લામનાજ સિધ્ધાન્તો છે, એમ મકરબાજીથી કહેવામાં આવ્યું હતું તેથી હીન્દના જે હીન્દુઓ તે મતમાં દાખલ થયા, તેઓ મુસલમાન થયા છે એમ જાહેરમાં દેખાવ આપવામાં આવ્યો, પરંતુ આ જાહેર દેખાવ સિવાય તેનું ખાતીન તદ્દન નાસ્તિક તત્વથી ભરેલું હતું અને જેમાં ઇસલામને હાની પહોંચાડી, ઇસલામની જગો પોતે લઇ લેવી તેનું મકરબાજી ભરેલું તત્વ ભરેલું હતું. આ શિક્ષણના પ્રતાપે હીન્દમાં ખાતીન્યા પંથની એક શાખા સ્થાપન થઈ અને પાછળથી તે શાખાની બીજી નાની નાની શાખાઓ થવા પામી, કે જે આજે ખોળ, મુમના, ગુપ્તી, સતપથી વીગેરે નામથી ઓળખાય છે.

હીન્દનાં એટલું સદ્ભાગ્ય હતાં કે, ધરાનમાં હસન બિન સખ્યાહનો ધાતકી દાર ખસો વર્ષ પછી હલાકુખાનના બગવાન હુમલાએ જમીન દોસ્ત કરી નાખ્યો અને તે એવો તો જમીનદોસ્ત થયો કે, ફરીથી ઉભરી શક્યો નહિ, તેથી હીન્દની શાખાઓ જે સ્થિતિમાં મૂકાઇ હતીતે સ્થિતિમાં લાંબો વખત ટકી શકી નહિ; જે કે તે શાખાઓના અકાયદો તથા શાસ્ત્રોમાં ખાતીનીયાં તત્વો ભરેલા હતાં, પરંતુ સદ્ભાગ્યે એક પંથમાંથી ખસેડી બીજા પંથમાં લાવવાના કારણે તેમાં કાંઇક ઇસ્લામી તત્વો પણ મળેલાં હતાં. ધરાન તરફના ખાતીન્યા આચાર્યોની નબળાઇને લઇ હિન્દના મુરીદો ખાતેનીયા મતમાં વધુ પગમર થઇ શક્યા નહિં, તેઓના માટે જે શાસ્ત્રો મુજબ રચાયાં હતાં તેના તેજ રહી જવા પામ્યાં અને સામાન્ય રીતે એમ મનાતું થયું કે, આ લોકો મુસલમાન છે; પણ તેમને ક્રમે ક્રમે આગળ વધારવાના હતા તે ક્રમ આગળ નહિં વધતાં મારગમાંજ અટકી પડ્યો તેથી તેઓ અડધા હિંદુ અરધા મુસલમાન જેવાજ રહી ગયા.

અને તેવી સ્થિતિ કેટલાક સંઘકાઓ સુધી ચાલુ રહી. તેમની સ્થિતિમાં સુધારો કરવાને ન તો હોંદુઓ કે ન તો મુસલમાનોએ કાંઈ પણ લક્ષ આપ્યું તે એટલે સુધી કે ઇરાનના દરખાનાવાળાઓના હાથમાં તે શાખાઓ આવી ગઇ. જે કે તે શાખાઓ દરખાનાવાળાના હાથમાં આવી ગઇ; પરંતુ દરખાનાવાળાઓ પોતાની નબળાઈ કે વસ્તુ સ્થિતિની અજાણતાને લઇ, તે શાખાઓ પ્રત્યે લક્ષ આપી શક્યા નહિ. માત્ર થોડા નાણાંથી પોતાના વકીલો મારફતે થતી બેઠ સોમાદો ઉપરેજ તેઓએ સંતોષ માન્યો અને તે શાખાના મેમ્બરો કાચા મુસલમાનો તરીકે સામાન્ય રીતે મનાતા રહ્યા. તે પ્રત્યે કોઇએ કશું પણ લક્ષ આપ્યું નહિ, તે એટલે સુધી કે હિન્દમાં ખ્રીષ્ટીય અમલ દાખલ થયો.

હિન્દમાં ખ્રીષ્ટીય અમલ દાખલ થયા પછી અને કેટલીક લડાઇઓ પછી પ્રજામાં જ્ઞાન્તી પથરાઇ અને વ્યવસ્થિત રાજકીય કારોબાર ચાલુ થયો. સાથે સાથે દેશમાં કેળવણી આપવાનું શરૂ થયું. લોકો કાંઈક કેળવણી લેવા લાગ્યા અને કેળવણીથી ખ્રીષ્ટીય નોકર શાહીઓના સમાગમમાં આવવા લાગ્યા. આ કેળવણી તથા સમાગમે લોકોની કાંઈક અજ્ઞાનતા દુર કરવા માંડી. સાથે સાથે પ્રજાકીય જ્ઞાન્તી થવાથી લોકો પોતાના ધર્મ તથા રીતરીવાજોના ગુણુ દોષો તપાસવા લાગ્યા. આમ થતાં હિન્દના દરેક ધર્મોમાં સુધારો કરનારા નીકળવા લાગ્યા. કાંઈક અંધારૂં ઘટવા લાગ્યું અને તેની જગ્યાએ પ્રકાશ દાખલ થવા માંડ્યો. આ દેહાવનો કાંઈક હીસ્સો ઉપર જણાવેલી બાતીન્યા શાખાઓ, કે જે જાહેર રીતે કાચા મુસલમાનો કહેવાતી, તેમને શણે પણ આવવા લાગ્યો. પરિણામે કાન્તીએ તેમનામાં જન્મ લીધો. કાન્તી થવાનું મુખ્ય કારણ અંગ્રેજ કેળવણી કે પાશ્ચિમાત્ય સુધારો નહિ હતો, પરંતુ વસ્તુ સ્થિતિને સમજવા જેવી તેમની બુદ્ધિ કાંઈક ખેડાતી થઇ તે હતું. જે સાફ સાફ કહી દેવામાં આવે તો મુસલમાન કોમમાં અમર બિન મારફ અને નહિ અનલ મુનકરની કાંઈક ઝંખીએ દેખાવ દીધો હતો અને ઇસલામને સંરક્ષિત રાખવાને જે બેમુલ વસ્તુ તેઓને અપાઈ હતી, તે તરફ કાંઈક સમાજનું રૂખ થતું ગયું.

ઉપર જણાવેલા ટોળાંના એક મુખ્ય આચાર્ય નામદાર આગા હસન અલીશાહને રાજદારી હારના કારણે હિન્દમાં નાસી આવવું

પડયું. ધરાન ખાતેનાં તેમના ગીરાસની બધી આવક બંધ થઇ અને તેમની પાસે જે કંઇ રહ્યું તે માત્ર હીન્દ ખાતેના મુરીદો રહ્યા. તેવા મુરીદો પાસેથી ભેટ સોગંદો લેવા ઉપરાંત તેમણે મુરીદોની જે ધાર્મિક સ્થિતિ ચાત્રી આવતી હતી, તેમાં કંઇ પણ ફેરફાર કર્યો નહિ. કદાચ મુરીદો માટેના ધાર્મિક વિચારો તેમની દ્રષ્ટિ મર્યાદામાં હોય, પણ તેમણે તેવી તાલીમ મુરીદોને આપવી સંજોગો જોતાં ઉચિત ધારી નહિ, પરંતુ પોતે ધરાનમાં જે ઇશ્નાઅશરી મઝહબ પાળતા હતા, તેજ પોતે પાળવા માંડ્યો અને મુરીદોને આડકત્રી રીતે તેની અસર થવા લાગી. જોગજ સૂન્ની આરબાયા પક્ષે, તેમની સામે જે જુમ્હેસ ચલાવી તેમાં ‘જોગજને અસલ મઝહબ સૂન્ની છે’ એ હકીકત સત્ય પર નહિ હતી, તેથી તે જોગજો કાગ્યા નહિ, પણ નામદાર આગાખાને સંખ્યાબંધ કુટુમ્બો તે કેસથી જોષ નાખ્યાં, અને જોગ કોમ માટે સ્વતંત્રતાનો માર્ગ ખુલ્લો થઇ પડ્યો.

ત્યાર પછી આગાખાનોની ધાર્મિક ક્રીયાઓ જોગજો જોતા રહ્યા, તેમાં શામેલ થતા રહ્યા, આગાખાનો પણ જમાતખાનામાં આવી નમાઝ પઢાવતા અને મોહોરમની મળલોસો કરી તેમાં શામેલ રહેતા તથા મુરીદોને શામેલ કરતા. કોમમાં પણ કાંઇક કેગવણી વધી, ધર્મ જ્ઞાનના અંકુશે પણ તેમના અંતઃકશ્યમાં કુટ્યાં અને પોતાના ધર્મમાં જે હીન્દ ક્રીયાઓ હતી તથા ખાતનીયા મત હતો તે પ્રત્યે તેમને તિરસ્કાર ઉત્પન્ન થવા માંડ્યો. તેઓએ તિરસ્કારજ કર્યો, એટલુંજ નહિ, પણ ઇસલામના મુખ્ય સ્તંભરૂપ ૨૨માત અમરખિલ મારફ અને નહી અનલ મુનકરનો આશ્રય લઇ, પ્રોટેસ્ટ ઉઠાવ્યો અને કોમને શુદ્ધ ઇસલામની દાવત આપવા લાગ્યા. પણ કેટલાક સ્વાર્થસાધુઓ કે જેઓને કોમને અંધારામાં રાખવામાંજ લાભ સમાયલો હતો તેમને આ દાવત રૂગી નહિ અને તેમણે તે દાવત કરનારાઓ સામે અટકાવનાં પગલાં લેવા માંડ્યાં. દાવત આપનારાઓને ઘણાજ પવિત્ર આશ્રય અમરખિલ મારફ અને નહી અનલ મુનકરનો મળ્યો હતો અને તેઓ તે આશરોને મળ્યુત રીતે વગળી રહ્યા. આવા વર્ગને જમાતથી અલગ કરવામાં આગ્યા અથવા તો તેઓજ સંકટોથી બચવા તથા ખીજઓને બચાવવા ઈલાહેદા થયા અને જોગ કોમમાં જોગ ઇશ્નાઅશરી જમાતો ઉભી થવા માંડી. તેઓ અમર ખિલ

મારફ તથા નહીં અનલ મુનકરના રહસ્યને સમજી ચુક્યા હતા, જેથી તેનાપર બ્યવહાર રીતે અમલ કરવા લાગ્યા. પરંતુ આમ ટોળાં બંધ લોકો જમાત છોડી નીકળવા લાગ્યા, તેથી આગાખાન તથા તેમના જેજાટોને તે માટેના અટકારના વધુ પગલાં લેવાં પડ્યાં. દાવત આપનારાઓની માગણી તદ્દન બ્યાજખી હતી, એટલે કે તેમને શુધ્ધ ઇસલામ પ્રમાણે ચાલવા દેવા અને તે માર્ગે ચાલતા કાંઈને અટકાવવા નહિ, પરંતુ કેટલાકોએ જોયું કે જો આ માગણીનો સ્વીકાર કરવામાં આવે તો, એક પણ મુરદ ટકી રહેશે નહિ તેથી આવી પડેલી અનીવાર્ય અડચણ માટે તેઓ નવા મુદ્દાની શોધમાં ઉતર્યા અને હસન ખિન સજ્યાહ તથા અબ્દુલ્લા મૈમુનને પગલે ચાલવા પ્રેરાયા; અને ઇસલામની વિરૂદ્ધતા કરવાનું ધોરણ કોમમાં દાખલ થયું. તેથી ઇસલામની વિરૂદ્ધતા કરનાર વર્ગે, કોમમાં ઉત્પન્ન થયેા અને તે ઇસલામી ધોરણે ચાલવા ઇચ્છનાર વર્ગ પ્રત્યે દ્વેષભાવ રાખવા લાગ્યો. તેમનું અનુકરણ ખીજા લોકોએ કર્યું અને કોમ જોખમમાં આવી પડી હોય તેવી સ્થિતિમાં મુકાતી ચાલી.

ઇસલામની વિરૂદ્ધતા કરનાર વર્ગને ધરનાઅશરીઓનો મુકાબલો કરવાની પણ અગત્ય જણાઇ; પણ પોતાને ઇસલામી દાયરામાં રાખી તેવો મુકાબલો કરી શકાય તેમ ન હતો, કેમકે ખુદ પોતેજ ઇસલામથી વિરૂદ્ધ ચાલનારા તથા ચલાવનારા હતા. તેથી હસન ખિન સજ્યાહના ખાતીન્યા તથા નાસ્તિક તત્વ ઉપર આગાખાની પાર્ટીનું લક્ષ દોરવામાં આવ્યું, કે જે તત્વનો કેટલોક ખંડોળ જ્ઞાનશાસ્ત્રમાં મોળુદ હતોજ. આવા રૂદ્ધામાં કેટલાક આગેવાનો બહુજ સહેલાઇથી શામેલ થયા. તેમને સહાયતા કરવાને ઇસલામ વિરૂદ્ધનો ઉપદેશ કરવા ગામે ગામે મીશનરીઓ ફેલાવી આપવામાં આવ્યા અને એક લેખક વર્ગને પણ ઉભો કરવામાં આવ્યો, કે જે, લેખી રીતે પોતાના વિચારોનો પ્રચાર કરે. લેખી રીતે કામ કરનાર વર્ગે જો કે મોડેથી જાહેરમાં આવ્યો, પણ તેથી અમર ખિલ મારફ અને નહિ અનલ મુનકરના સૂત્રનો અમલ કરનારને તેથી બહુ ટેકો મળ્યો અને લેખી રીતે બંને પક્ષોમાં વાદવિવાદ શરૂ થયો. ઇસનાઅશરી લેખકોને અનેક રીતે અડચણો ઉભી કરી નાહિમત બનાવવા કોશીશો થઇ; પરંતુ તેમાં આગાખાની લેખકો વીગેરેનું કાંઇ વળ્યું નહિ.

જોબ કોમમાં આતીનીયા અકાયદોનો પ્રચાર કરવાને જે લોકો લેખી હીલચાલ કરવાને નીકળ્યા, તેમાં એક મી. ઇબ્રાહિમ યુસુફ વરતેજ પણ છે. આ મી. વરતેજને હકની દાવત કરવા (તથા આતીનીયા અકાયદો, જે તદ્દન ઇસલામ વિરુદ્ધના છે તેને કોમમાંથી દૂર કરવાને) મી. જીએ ઇસલામની મહાન આજ્ઞાઓ અમર બિલ માફક તથા નહિ અનલ સુનકરને અમલમાં લાવી માસિક “તુરે હીદાયત” તથા ઇલાહેદા પેમ્ફલેટથી ત્રેપન સવાલો પુછ્યા, કે જે સવાલોનો હેતુ કોમમાં ધુસાડવામાં આવેલા આતીનીયા અકાયદોની ખોખા બુન્યાદ ઉખેડવાનો હતો. પણ મી. વરતેજએ આતીનીયા અકાયદોના પ્રચારનું કાર્ય હાથ ધર્યું હતું, તેથી તેમને આતીનીયા વિચારોજ સિધ્ધ કરવાના હતા અને આતીનીયા મત ખુદ્દી રીતે જાહેરમાં લાવવાનું ધોરણ આતીનીયા મતે ગૃહણ કરેલું નથી, તેથી મી. વરતેજએ પોતાના જવાબોમાં (આતીનીયા ધોરણે) જાહેરમાં ઇસલામનો માત્ર દેખાવ દર્શ અને અંદરખાને આતીનીયા મતના પ્રચારનીજ બાજુ રચેલ છે. આ બાબતની સંપૂર્ણ ખાતરી મી. વરતેજએ મી. જીનના ત્રેપન સવાલોના જવાબમાં લખેલા પુસ્તક વેદિક ઇસલામને કરી આપી છે અને તેમાં એવી તો દીદા દીલેરી સાથે તેમણે ઇસલામની વિરુદ્ધતા અને પોતાની અજ્ઞાનતા પુરવાર કરી આપી છે કે તે પુસ્તકજ ઇસલામી વાચક વર્ગને મી. વરતેજના ખંડનમાં ગણુવા સાધનભુત થઇ પડે તેવું છે.

મી. વરતેજએ પોતાના વેદિક ઇસલામમાં સચને બાજુએ મુઝી દતિહાસની કેટલીક એવી ઘટનાઓ રજુ કરી છે કે, જે ઘટનાઓનો પત્તો હિન્દુ કે મુસલમાન દતિહાસોમાં નથી, માત્ર કપોળ દ્રષ્ટીત કદ્દપનાઓ ચીત્રો મારી લોકોને ઉઠાં બણાવ્યાં છે. હિન્દુ સનાતન ધર્મ પણ તદ્દન કપોળ કલ્પિત ધોરણે પેશ કરેલ છે, અને તે બાબતોનો આધાર હિન્દુ ધર્મમાં પણ નથી. કોઇ પણ બાબત માટે સનાતન કે ઇસલામમાં આમ છે એમ માત્ર શબ્દોમાં લંબી નાંખી ખાલી બકાઇ દાંડી છે. જો કે પોતાને મુસલમાન બનાવવાનો ડોળ ધાક્યો છે, પરંતુ તે ડોળ માટે ઇસલામી શાસ્ત્રના સ્થાપિત આધારો લેશમાત્ર પણ રજુ કર્યા નથી. ઇસલામ જે આજ્ઞાઓ માટે સર્વ ધર્મથી શ્રેષ્ઠ મનાય છે તે બધી આજ્ઞાઓનો સદંતર ઇન્કાર કરી, દીદા દીલેરીથી તેમણે ઇસલામની મુખાલે

અને ઠામ ઠામ મશ્કરીઓ કીધી છે. કદી અવતારોને ખુંદા, તો કહી ઇમામ જણાવ્યા છે. નામદાર આગાખાન કે જેમને હાજર ઇમામ જણાવ્યા છે તેની આગ્રાઓને ઇસલામ ગણી કાઢ્યો છે. ખુદાતાલાની તવહીદને બચ્ચાઓનો ખેલ બનાવ્યો છે. ઇસલામના શુદ્ધ તથા સર્વોપરી શિક્ષણને અલખામણું તથા નિર્માલ્ય રજુ કરવાને તેમણે અધટીત ધોરણે કામ લીધું છે. ઇસલામના સર્વોપરી શિક્ષણને મરડી મચડી કહેવાતા સતપંથ સાથે એક સરખા બતાવવા સાફ પાયા વિનાની કોશીશ કીધી છે અને કેમ જાણે કે વાંચક વર્ગ તદ્દન જોતો અને સમજતોજ ન હોય તેમ માની ફાવે તેમ લખી માર્યું છે. પરંતુ મી. વરતેજના ઇસલામ વિરુદ્ધના તથા કોમને અવળે માર્ગે ચડાવનારા લખાણોથી કોમ અંબઈ જાય તેવી સ્થિતિમાં નથી. કોમ ઘણો અંધકાર સમય ભોગવી હવે પ્રકાશમાં આવવા લાગી છે. કોમમાં ઘણા સત્યને જાહેર કરનારા લેખકો તથા ઉપદેશકો ઉભા થઈ ગયા છે. હવે ખોળ કોમ ‘ન હીન્દુ કે ન મુસલમાન’ એવા મતને સ્વીકારે તેવી રહી નથી. કોમી અજ્ઞાનતાનો લાભ લઈ તેમને જે ઇસલામથી વિરુદ્ધના પાઠ ભણાવી આપ્યો છે તે પાઠ હવે ગલત સાબીત થઈ ગયો છે અને ખુદ આગાખાની જમાતમાંજ એવો વર્ગ ઉભો થતો ચાલ્યો છે, કે જે પોતાના તથા પોતાની કોમના ઇમાનને બચાવવા મથી રહ્યો છે. તેમનામાંજ હવે ઇસલામની આગ્રા-ઓપર અમલ કરવાનો જોશ શઠતો ચાલ્યો છે અને ટુંક સમયમાં ખંધું અંધારું દૂર થઈ પ્રકાશ ફેલાઈ જશે.

આગાખાની લેખકોની કોમને ઉઠાં ભણાવવાની કોશીશ કવખ-તની છે. તેમના ઇસલામ વિરુદ્ધના પ્રયાસને રદ બાતલ કરવાને અમર બિલ મારફ અને નહીં અનલ મુનકરને આધિન થઈ સંખ્યા બંધ લેખકો બાહેર પડી ચુક્યા છે. જો કે હજુ તેમની શરૂઆત છે, તો પણ આ શરૂઆતમાં ઇસલામના હિમાયતની ધગશ છે તેથી કમે કમે તે ચોખ્ખરૂપ પકડે તેમ માનવાને કાંઈ અડચણ નથી. અમેઓ જો કે આ મેદાનમાં કેટલુંક કામ કરેલું છે; પરંતુ બીજા લેખકો અમારી આ શરૂઆતને પૂર્ણ કરવાને બહાર પડવા લાગ્યા છે. અલ-અઝીઝના અધિપતિ મુહલા જાનમાહમદબાઈ ઝીણાએ “અન્વારશ્શ શાહુદ બ રદ્દે ઇમામે મોજુદ” લખી કહેવાતા ઇમામી ઇસલામલી ધર્મની ઝાંખી કરાવી આપી છે. બીજા લેખકોએ પણ પ્રયાસ કરેલો.

છે અને એકંદર જોજી કોમ હવે ગુલ્લાત માન્યતાનો જામો ઉતારી ફેંકી દે, તેવી સ્થિતિમાં હોવાનું સુચન થાય છે.

મી. જીમ, કે જેમણે કહેવાતા ઇસમાઇલી ધર્મનું પૌઝીશન સાદું કરવાને બીકું ઝડપ્યું છે તેણે મી. વરતેજને ત્રેપન સવાલો પુછી કોમી અધિકારને ટાળવા તથા કોમને સત્યનો તોલ કરવાને પ્રસંગ આપ્યો છે અને મી. વરતેજએ તેમનો પ્રયાસ ફળીલુત થાય તેવો માર્ગ ગ્રાહ્ય કીધો છે તે ભવિષ્યના શુભ ચિન્હની નીશાની છે. આ પ્રયાસ જરૂર પોતાનો એજમતી અસર ફેલાવશે અને જોજી કોમની દીની તથા દુન્યવી પડતીનો અંત લાવશે. આવા શુભ પ્રયાસ માટે મી. જીમે જે ભગીરથ પ્રયત્ન કર્યો છે તેની કોમ જરૂર ઉંચી કીમત આંકશે અને તેમની ઉપકારી થશે. અમોએ વેદિક ઇસલામના જવાબનું આ અલ-ઇસલામ પ્રથમથી છેવટ સુધી વાંચનમાં લીધું છે અને તેથી અમો ઉપરના અભિપ્રાયને વશ થયા છીએ. ઉક્ત પ્રયાસ માટે અમો મી. જીમને અંતઃકરણપૂર્વક ધન્યવાદ આપીએ છીએ અને અમારી કોમના કોમી તથા હમદદો તેમના પ્રયાસ માટે તેમની યોગ્ય કદર કરશે, એવી અમો આશા રાખીએ છીએ.

મી. જીમના અમો એ માટે પણ જરૂર વંખાણુ કરીએ છીએ, કે તેમણે મી. વરતેજના ઇસલામ વિરૂધ્ધનાં આકરાં તથા ધર્મ મનીષ કરી કરનારાં લખાણો છતાં, તમીઅતપર સંપૂર્ણ કાચુ રાખી, શાન્તી, વિવેક તથા માત્ર સત્ય આધારે ઉપરજ પોતાના પુસ્તકને પેશ કર્યું છે અને તેમ કરી તેમણે પોતાના પુસ્તકને વધુ અસરકારક બનાવ્યું છે. જે આવાજ ઘોરણને આધિન થઇ શાસ્ત્રાર્થ કરવામાં આવે તો નફસાનિયતને લેશમાત્ર જગો નહિ મળતાં ધારેલો હેતુ જલદીથી સિદ્ધ થાય. તેમનો પ્રયાસ લેખક વર્ગને અનુકરણ કરવા યોગ્ય છે. છેવટે આ પુસ્તક જોજી કોમમાં અસર ઉત્પન્ન કરે અને ગુલ્લાત માન્યતાનો અંત આણે એવું ધર્યું, આ કાંઇક લાંબાણુ થઇ જવા પામેલ ભોમિકાને અમો સખાસ કરીએ છીએ.

એદલજી ધનજી કાખા.

અનુક્રમણીકા.

નંબર.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧	અર્પણપત્રિકા.	...
૨	અનુક્રમણીકા.	...
૩	પ્રસ્તાવના.	...
૪	ભોમિકા.	...
૫	કળીયુગમાં શ્રીકૃષ્ણ દર્શન	... ૧-૭
૬	પ્રસ્તાવનાની પોલ,	... ૮-૫૪
૭	લુલ ભરેલી ભોમિકા.	... ૫૫-૮૫
૮	શું સનાતન અને ઇસ્લામ એકજ છે ?	... ૮૭-૧૦૬
૯	હિન્દુ-મુસ્લીમ એકવતા.	... ૧૦૭-૧૧૦
	૨૦૦૧	... ૧૧૧-૧૨૩
૧૧	યુધ્ધ અને હૃદય આદમ !	... ૧૨૩-૧૨૯
૧૨	મીં વરતેજની ઇતિહાસિક અજ્ઞાનતા !	... ૧૨૯-૧૩૭
૧૩	મીં વરતેજનું પોકળ !	... ૧૩૭-૧૪૮
૧૪	“કાતમી દાઅવતે ઇસ્લામ” ઉપરે એક નજર !	... ૧૪૯-૧૬૫
૧૫	હકકુલ કલામના લખાણ ઉપરે નીગાહ.	... ૧૬૫-૧૭૬
૧૬	આગાખાનીઓના અકાયદો ઉપરે નજર	... ૧૭૭-૧૮૬
૧૭	“દબીસ્તાનુલ મઝહિબ” ઉપરે એક નજર !	... ૧૮૭-૧૯૬
૧૮	ઇમામ મેહદી ત્રિષેની પેશીનગોઘવાળી હદીસો.	... ૧૯૭-૨૧૪
૧૯	બારમા ઇમામ તેજ હૃદય મેહદી છે.	... ૨૧૪-૨૨૩
૨૦	મીં વરતેજની સફાઈ !	... ૨૨૪-૨૨૯
૨૧	ખવાબ હસન નીઝામીના વિચારો ઉપરે રીઝુ	... ૨૩૦-૨૪૧
૨૨	ઇસ્માઇલીયા ઇમામતની તપાસ.	... ૨૪૨-૨૫૦
૨૩	મીં વરતેજના બખાળા !	... ૨૫૧-૨૭૯
૨૪	બારમા ઇમામની પચદાયશ્ચ.	... ૨૮૦-૨૮૪
૨૫	બારમા ઇમામ ગાયમ હોવાની સાબેતીઓ.	... ૨૮૫-૨૯૫
૨૬	બારમા ઇમામનો ઝુહુર-અને તેનો સમય...	... ૨૯૬-૩૦૪
૨૭	ઇમામ બારજ છે-તેની સાબેતીઓ.	... ૩૦૫-૩૨૩
૨૮	ઇમામ હસન અં ની ઇમામત.	... ૩૨૪-૩૩૧

નંબર.

વિષય.

પૃષ્ઠ.

૨૯	ધમામ મુસા કાઝીમ અં ની હમામત. ...	૩૩૬-૩૩૮
૩૦	હસ્માઈલીયા ધમામતના તાગ પુરાવાની તપાસ. ...	૩૩૯-૩૪૪
૩૧	હં હસ્માઈલ બિન જાઅફરે સાદિક અં	૩૪૫-૩૫૬
૩૨	હં મહમ્મદ બિન હસ્માઈલ. ...	૩૫૭-૩૬૬
૩૩	આગાખાનીઓના માયબ ધમામો. ...	૩૬૭-૩૭૩
૩૪	હઝરત મહેદી મહમદ ...	૩૭૪-૩૭૮
૩૫	શાતમી ખીલાશત. ...	૩૭૯-૪૦૨
૩૬	હં નીઝાર બિન મુસ્તનસર ...	૪૦૨-૪૦૬
૩૭	અલમોતના હાકેમો. ...	૪૦૬-૪૧૮
૩૮	હાદી, મોહતદી, કાહેર. ...	૪૧૯-૪૩૦
૩૯	હસન અલા જીકરતસલામ. ...	૪૩૦-૪૩૯
૪૦	ફકતુદીન ખુરશાહ. ...	૪૪૦-૪૪૬
૪૧	ફકતુદીન ખુરશાહ પછીના આગાખાની ધમામો. ...	૪૪૭-૪૬૨
૪૨	આગાખાનો અને ધમામત ! ...	૪૬૨-૪૮૧
૪૩	“ ખુશરીયતી ” ની પૃથા. ...	૪૮૧-૪૮૪
૪૪	“ મનમાતા ” વાળી હદીસ. ...	૪૮૫-૪૯૦
૪૫	“ ધમામે મોખીન ” વાળી આયત ...	૪૯૧-૪૯૯
૪૬	“ હદીસુસ્સકલયન. ” ...	૪૯૯-૫૧૩
૪૭	“ ઓલિલ અન્ન ” વાળી આયત. ...	૫૧૪-૫૨૩
૪૮	ધસ્લામીઓની નમાઝ, અને આગાખાની-ઓની ધુવાની સરખામણી. ...	૫૨૩-૫૪૫
૪૯	મીં વરતેજની ખોટી બલામણી ! ...	૫૪૬-૫૮૯
૫૦	તખરરા. ...	૫૯૦-૫૯૭
૫૧	હં ધમામ હુસેન અં ની અઝહારી. ...	૫૯૭-૬૪૮
૫૨	મીં વરતેજના વીલની વ્યવસ્થા ! ...	૬૪૮-૬૭૬
૫૩	ધસ્લામી રહસ્ય. (જેમાં જવાબોની તપાસ સખધેના ખુલાસો છે.) ...	૬૭૭-૬૭૭
૫૪	જવાબ નાં ૧ ની તપાસ. ...	૬૭૮-૬૭૮

અર.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૫૫	જવાબ નાં ૨ ની તપાસ.	૬૭૮-૬૮૪
૫૬	જવાબ નાં ૩ ની તપાસ.	૬૮૪-૭૦૭
૫૭	જવાબ નાં ૪ ની તપાસ.	૭૦૮-૭૧૨
૫૮	જવાબ નાં ૫ ની તપાસ.	૭૧૩-૭૧૫
૫૯	જવાબ નાં ૬ ની તપાસ.	૭૧૫-૭૩૦
૬૦	જવાબ નાં ૭ ની તપાસ.	૭૩૦-૭૩૪
૬૧	જવાબ નાં ૮ ની તપાસ.	૭૩૪-૭૩૮
૬૨	જવાબ નાં ૯ ની તપાસ....	૭૩૮-૭૪૫
૬૩	જવાબ નાં ૧૦ ની તપાસ.	૭૪૫-૭૫૧
૬૪	જવાબ નાં ૧૧ ની તપાસ.	૭૫૧-૭૫૬
૬૫	જવાબ નાં ૧૨ ની તપાસ.	૭૫૬-૭૫૮
૬૬	જવાબ નાં ૧૩ ની તપાસ.	૭૫૮-૭૬૯
૬૭	જવાબ નાં ૧૪ ની તપાસ.	૭૭૦-૭૭૫
૬૮	જવાબ નાં ૧૫ ની તપાસ.	૭૭૬-૭૮૦
૬૯	જવાબ નાં ૧૬ ની તપાસ.	૭૮૦-૭૮૫
૭૦	જવાબ નાં ૧૭ ની તપાસ.	૭૮૬-૭૮૭
૭૧	જવાબ નાં ૧૮ ની તપાસ.	૭૮૭-૭૯૫
૭૨	જવાબ નાં ૧૯ ની તપાસ.	૭૯૫-૮૦૦
૭૩	જવાબ નાં ૨૦ ની તપાસ.	૮૦૦-૮૦૨
૭૪	જવાબ નાં ૨૧ ની તપાસ.	૮૦૨-૮૧૦
૭૫	જવાબ નાં ૨૨ ની તપાસ.	૮૧૧-૮૧૪
૭૬	જવાબ નાં ૨૩ ની તપાસ.	૮૧૪-૮૧૯
૭૭	જવાબ નાં ૨૪ ની તપાસ.	૮૨૦-૮૨૩
૭૮	જવાબ નાં ૨૫ ની તપાસ.	૮૨૩-૮૨૮
૭૯	જવાબ નાં ૨૬ ની તપાસ.	૮૨૮-૮૪૨
૮૦	જવાબ નાં ૨૭ ની તપાસ.	૮૪૩-૮૪૭
૮૧	જવાબ નાં ૨૮ ની તપાસ.	૮૪૭-૮૫૧
૮૨	જવાબ નાં ૨૯ ની તપાસ.	૮૫૧-૮૭૨
૮૩	જવાબ નાં ૩૦ ની તપાસ.	૮૭૩-૮૭૮
૮૪	જવાબ નાં ૩૧ ની તપાસ.	૮૭૮-૮૮૧
૮૫	જવાબ નાં ૩૨ ની તપાસ.	૮૮૨-૮૯૨

નંબર.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૮૬	જવાબ નાં ૩૩ ની તપાસ.	... ૮૬૨-૮૬૮
૮૭	જવાબ નાં ૩૪ ની તપાસ.	... ૮૬૬-૮૦૪
૮૮	જવાબ નાં ૩૫ ની તપાસ.	... ૮૦૪-૮૧૫
૮૯	જવાબ નાં ૩૬ ની તપાસ.	... ૮૧૫-૮૨૨
૯૦	જવાબ નાં ૩૭ ની તપાસ.	... ૮૨૨-૮૨૫
૯૧	જવાબ નાં ૩૮ ની તપાસ.	... ૮૨૫-૮૩૧
૯૨	જવાબ નાં ૩૯ ની તપાસ.	... ૮૩૨-૮૩૫
૯૩	જવાબ નાં ૪૦ ની તપાસ.	... ૮૩૬-૮૫૪
૯૪	જવાબ નાં ૪૧ ની તપાસ.	... ૮૫૫-૮૭૬
૯૫	જવાબ નાં ૪૨ ની તપાસ.	... ૮૭૬-૮૮૯
૯૬	જવાબ નાં ૪૩ ની તપાસ.	... ૮૮૯-૮૯૮
૯૭	જવાબ નાં ૪૪ ની તપાસ.	... ૮૯૮-૧૦૧૪
૯૮	જવાબ નાં ૪૫ ની તપાસ.	... ૧૦૧૪-૧૦૪૩
૯૯	જવાબ નાં ૪૬ ની તપાસ.	... ૧૦૪૩-૧૦૫૪
૧૦૦	જવાબ નાં ૪૭ ની તપાસ.	... ૧૦૫૪-૧૦૭૯
૧૦૧	જવાબ નાં ૪૮ ની તપાસ.	... ૧૦૭૯-૧૦૮૩
૧૦૨	જવાબ નાં ૪૯ ની તપાસ.	... ૧૦૮૪-૧૧૧૪
૧૦૩	જવાબ નાં ૫૦ ની તપાસ.	... ૧૧૧૪-૧૧૨૬
૧૦૪	જવાબ નાં ૫૧ ની તપાસ.	... ૧૧૨૬-૧૧૩૭
૧૦૫	જવાબ નાં ૫૨ ની તપાસ.	... ૧૧૩૮-૧૧૪૪
૧૦૬	જવાબ નાં ૫૩ ની તપાસ.	... ૧૧૪૪-૧૧૫૯
૧૦૭	મીં વસ્તેઅંનં વિનંતી. ૧૧૫૯-૧૧૬૩

અલ-ઇસલામ.

કળિયુગમાં શ્રી કૃષ્ણદર્શન !

પ્રિય વાંચકો ! મારા વિદ્વાન મિત્ર જોબ ઇબ્રાહીમ-ભાઈ બુમખ વરતેજ કે જેઓ થોડો સમય થયો ઇસ્લામ-અશરીઓમાંથી નીકળી ઇસ્માએલી-આગાખાની ટોળાને દીપાવવા તેઓ સાથે શામેલ થયા છે. તેઓના કેટલાક વિચારો એવા છે કે અગર તે ઉપર વજન દેવામાં આવે તો આગાખાની જોબએને રહીસહી મુસલમાનીમાંથી બાતેલ કરવાને પૂરતા છે ! જે વિચારોના નમુનાઓ આએ મારા અદના પુસ્તકમાં વાંચકેને ઠેકઠેકાણે જોવામાં આવશે.

એવા ઉલટસુલટ વિચારો સુલઝાવવાના ખાતર મારા તરફથી મી. વરતેજને (૫૩) સવાલો પૂછવામાં આવેલ, જેના જવાબમાં મી. વરતેજએ “ વેદિક-ઇસ્લામ ” નામનું દળદાર પુસ્તક બાહાર પાડેલ છે. મજકુર પુસ્તકને આકર્ષક ગનાવવાને મી. વરતેજએ તેમાં કેટલાક ગ્રહસ્થાના ફોટાઓ પણ આપેલ છે. તેવા ફોટોગ્રાફો કેઈ જોબ કોમની ડીરેક્ટરી અથવા તો જોબ કોમની ત્વારિખનેજ બંધખેસ્તા ગણાતે ! આવા એક ધાર્મિક પુસ્તકમાં એવા બિનજરૂરી ફોટાઓ આપવાનો આશય ખુશમદ શીવાય મને બીજો કોઈ જણાતો નથી. ફલાણુ શેઠ આંવા ધર્મી છે; ફલાણુ શેઠે મારા પ્રત્યે મમતા બતાવી છે; ફલાણુ શેઠને હું ફણી છું, એવા એવા

ઉદ્ધારે સહિત ફેટાઓ આપવા, અને તે પણ ધાર્મિક વાદ-વીવાદના પુસ્તકમાંજ ! તો તે ખુશામદ નહીં તો બીજું શું ? હા, અલબત્ત કર્તા તરીકે પોતાની ફૂડી પ્રતિમાના દર્શન કરાવવા સાડ પોતાનો ફેટો, અથવા તો પોતાના મરદુમ પિતાશ્રી કે જેઓને મજકુર પુસ્તક અર્પણ કરેલ છે તેઓનો ફેટો. કે હિંજીયાનેસ નાં આગાખાન સાહેબ પ્રત્યે વફાદારી દર્શાવવા સાડ તેઓ શ્રીનો ફેટો એ વાજબી ગણાય.

પોતાના મરદુમ પિતાશ્રી કે જેઓ (મને ખબર મલ્ય. મુજબ) ફક્ત મર્ણુ બાદ મી. વરતેજની લાગવગથીજ ઇસ્માઇલી કબ્રસ્તાનમાં દફન થયેલ, તેથી અગાઉ ઇસ્ના-અશરીજ હતા. તેઓને મજકુર પુસ્તક અર્પણ કરતાં મી. વરતેજએ જે ઉદ્ધારે કાઢ્યા છે તેમાં નીચે મુજબ એક ફકરે જોવામાં આવે છે.

“ તમે માતપિતાના આશ્રે મારી બાળવયમાં બીજા આગાખાન સાહેબનો મુબારક હાથ મારા માથે મુકાવાનો મળેલ અમુલ્ય પ્રસંગનાજ પ્રતાપે હાલના મોબુદ ઇમામ ખુદાવંદ સુલતાન મહમદશાહની રહેમ નજરનો નુરાની લાલ મેળવવ. ભાગ્યશાળી થયો એમ સમજું છું. ”

હવે નામદાર બીજા આગાખાનનો મુબારક હાથ માથે મુકાવવથી ભાગ્યશાળી થયો એમ મી. વરતેજ જણાવે છે, તો તે ભાગ્યશાળી થવું અને હાથનો ચમત્કાર તેજ વખતે જાહેર થયો જાણતો હતો કે આટલા વર્ષો રહીને ? અને મી. વરતેજએ કવીતાઓમાં-લેખોમાં ઇસ્માઇલી ટોળાં વિરુદ્ધ ખુબ બખાળા કાઢ્યા બાદ ! તેજ મી. વરતેજના મરદુમ પિતાશ્રી જેઓકે મુબારક હાથ માથે મુકાવવાના સખબ હતા તેઓ મર્ણુ પર્યંત ઇસ્નાઅશરીજ રહ્યા તેનું કેમ ?

માથે હાથ મુકાવવા બાબતમાં વરતેજથી અમારા એક મિત્ર મારફતે જે સમાચારો મલ્યાં છે તેનો સંક્ષેપ સાર:-

“ માથે હાથ મુકવાની તદ્દન ગપજ છે. જો કે મી. વરતેજી ગપને સાચી ઠરાવવા સાડુ હાલ પોતાની ઉંમર ૪૨ વર્ષની જણાવે છે પણ તેની ઉંમર હાલ ૪૦ વર્ષની ચક્ર છે. ના. બીજા આગાખાન પોતાના મરહુમ પિતાશ્રીના ગુજરવા બાદ લાવનગર વરતેજ વી. ની મુસાફરીએ નીકળ્યાજ નથી-અત્રે આવ્યાજ નથી. તો ના. પહેલા આગાખાન ઈ. સ. ૧૮૮૧ માં ગુજરી ગયા તેને આજે વર્ષ ૪૦ થવા આવ્યાં. એટલે તે વખતે મી. વરતેજીની હસ્તી પણ દુન્યામાં નહતી. ”

ઉપરના અહેવાલથી વાંચકો જોઇ શકશે કે મી. વરતેજીનાં કથનમાં કેટલું સત્ય સમાયલું છે. વેદિક-ઇસ્લામમાં પોતાના જીવન ચરિત્રમાં પોતાના જન્મની સાલ મી. વરતેજીએ આપી છે તે પણ અચોક્કસ છે.

ઉપર જે ફોટોગ્રાફો સળંગે હું વિવેચન કરી ગયો છું તે ફોટોઓમાં મુખ્ય ફોટો ના. ત્રીજા આગાખાન સાહેબનો છે જે વેદિક-ઇસ્લામનાં મુખ પૃષ્ઠ ઉપરે ખીરાજે છે. તે ફોટાની અતરાફમાં મીં વરતેજીએ ના. આગાખાનને હાદીયુલ મેહેદી, ઈમામે મોખીન, મહાન સરદાર મીખાઇલ, અને શ્રી કૃષ્ણ તરીકે જણાવેલ છે. કળિયુગમાં ભાવીક સેવક-સેવીકાઓને શ્રી કૃષ્ણના દર્શન કરવાની એક આવડતી તક આપી છે. હવે ભાવિક-સેવક સેવિકાઓને શ્રી. ઠાકોરજીનાં મંદીરે કે હવેલીએ શ્રી. ઠાકોરજીનાં દર્શન કરવા જવાની મહેનત નહીં કરવી પડે; નાં આગાખાન સાહેબનો એક ફોટો ઘરમાં લટકાવી દીધો, એટલે ખસ !! ખરેખર ભાવિક હિંદુભાઇઓ ઉપરે મીં વરતેજી-એ મોટો ઉપકાર કીધો છે !!! પણ મી. વરતેજીનાં લખાણથી કેટલાક હિંદુભાઇઓએ ના. આગાખાનને શ્રી. કૃષ્ણ

તરીકે સ્વિકાર્યા છે તે જો મી. વરતેજ બાહેરમાં લાવશે તો ઘણું ઠીક થઈ પડશે.

હાજી બીબી કેસ જે કે મી. એસ. અબ્દુલાએ છપાવી પ્રગટ કરેલ છે, તે કેસમાં ના. આગાખાનના ચુસ્ત મુરીદોની જુથાનીઓ પ્રમાણે આગલના નવ અવતારો માન્ય નથી એમ જોવામાં આવે છે. મી. દેશાઈના સવાલના જવાબમાં મી. જુમા બાન મહમદ જણાવે છે “ હું દસમા અવતારને માનું છું ” જે ઉપરથી મી. દેશાઈ સવાલ કરે છે કે “ બાકીના ભાગને તમે રદ કરો છો ? ” જેના જવાબમાં મી. જુમા બાન મહમદ જણાવે છે કે “ મારા વડવાઓ કે જેઓ હિંદુઓ હતા તે તેને માનતા હતા. હું દસમા અવતારને માનું છું. પીર સદરહીને હિંદુઓને અલીના અગાઉના અવતાર બતાવ્યા અને દસમો અવતાર-અલીનો અવતાર નકલંકીનો બતાવ્યો જેને અમે માનીએ છીએ. ”

વળી અલાદીન ગુલામહુસેન જેવા ચુસ્ત મુરીદ જણાવે છે કે-“ દસ અવતારના છેલ્લા પ્રકરણને માનું છું. ” મી. દેશાઈ સવાલ કરે છે “ ત્યારે પેલા નવને કેમ તમે નથી માનતા ? ” જવાબમાં મી. અલાદીન કહે છે-“ જે અવતાર થઈ ગયા તેને શું કામ માનવા ? અમે હાજરને માનીએ છીએ ”

ઉપરાંત સૈયદ મુસ્તાફઅલી (જે કે ખાનામાં હુના પડાવતા હતા તે) કહે છે-“ વિષ્ણુનાં નામ સીવાય બધું પઢવામાં આવે છે. ” મી. દેશાઈ સવાલ કરે છે કે-“ બીજો ફકરો આ છે. તમારે ત્યાં આગળ સીજહો ફરી વિષ્ણુનાં વડવાઓનાં અને શાહોનાં નામ પઢવાં અને જહેવું ‘ ઓ શાહ તમે સાચા છો ’ એ નામો તમે પઢો છો ? ” જવાબમાં સયદ મુસ્તાફઅલી જણાવે છે-“ હમે એ ફકરો બોલતાજ નથી. ”

તદુપરાંત મજકુર કેસમાં ઘણા શાક્ષીઓ પોતાની જખાનીમાં એવું જ જણાવે છે, પણ લ'ખાણના ભયથી આટ-લેથી જ બસ કરીને નામદાર જસ્ટીસ રસલ સાહેબે દસાવતાર સખ'ધે ફેંસલામાં જે ઉદ્ગારો કાઢેલ તે નીચે ટાંકીશ-

“ મારા મત પ્રમાણે દસાવતાર એક ચતુર અને અકલમંદ મગજનું પરિણામ છે. એ પુસ્તકના કર્તાને હેતુ હિંદુઓને મહોમેડન ધર્મમાં વટલાવવાનો હતો અને તે માટે તે વિષ્ણુ ભગવાનના જુદા જુદા દસ અવતારો વર્ણવે છે. અને છેલ્લા નખી પયગમખર મહ-મદના જમાઈ અલી સાહેબ આગળ તે અટકે છે. કરતાએ જેવી રીતો આ અવતારો સખ'ધમાં અખ્તી-યાર કરી હતી તેવી જ રીતો જે માણસો સર્પો અને નાગોને પૂજે છે તેઓ પણ ઈખ્તીયાર કરે છે. અને તેઓ આદમ અને હવાને પાપ કરવા માટે લલચા-વનાર સરપ સુધાં તેની વંશાવલી બતાવે છે. વીં”

એ રીતે ઈસ્માઇલી-આગાખાની ધર્મની રૂએ આગ-ળના નવ અવતારો સખ'ધે વિરૂદ્ધતા હોવા છતાં મીં વસ્તેજ કેવું મહોડું લઇને નાં આગાખાન સાહેબને શ્રી. કૃષ્ણ તરીકે જણાવવાને બાહેર પડ્યા છે, તે સમજાતું નથી ! ખુદ નાં આગાખાન સાહેબે આગળના અવતારોની માન્યતા સખ'ધે ખુલ્લો ઇન્કાર કીધો છે. “ કલામે સુલતાન મહમદ ” જે કે લલાલાઈ રતનશી માસ્તરે સંગ્રહ કરી છપાવેલ છે અને તે નાં આગાખાન સાહેબના હુકમથી રાઈ મીઠા જેસા અને હુજુર કામડીઆ હાજીલાઈ નજરઅલીએ તપાસેલ છે. (એમ કર્તા જણાવે છે.) ઉપરાંત તે પુસ્તકમાં ખુદ નાં આગાખાનના હાથ દસ્તકના શેરાનો ફોટોગ્રાફ અંગ્રેજીમાં છે-This book is for private circulation only.

તે પુસ્તકના પેજ ૮ પેરીઆફ ૨૭ માં નીચે મુજબ જોવામાં આવે છે—

“તમે હવે નવઅવતારની ગાળતો છોડી દઇને માત્ર દસમા અવતારની એટલે અમારી તારીફ વાંચો. હવે હિંદુનો વખત નથી. પણ જેલે તમે કિંદુ હતા તેથીજ પીર સદરદીને તમોને તેમ બતાવ્યું હતું.”

પ્રિય વાંચકો ! હવે તમે જોઈ શકશો કે મીં વર-તેજીએ નાં આગાખાનના ફરમાનનું ઉલ્લંઘન કરીને તે નામદાર જેવા મહાન પુરુષને કેવી કઠંગી સ્થિતિમાં લાવી મૂક્યા છે ! અજબ નથી કે નાં આગાખાનને બાપોકાર બહેર કરવું પડે કે—“મને મારા વરતેજી જેવા મુરીદોથી બચાવો.”

આજ પર્યંત ઇસ્લામમાં મેહેદીનો દાવો કરવાવાલાઓ અને તેઓને મેહેદી તરીકે માનવાવાલાઓ ઘણા થઈ ગયા છે. એવા ડઝનબંધ મેહેદીઓ આજદીન સૂધી થઈ ગયા છે. પણ તેઓનો દાવો ફક્ત મેહેદી તરીકેનોજ હતો. પણ મેહેદી, કૃષ્ણ, મીખાઇલ એમ જુદી જુદી વ્યક્તિઓ માટેનો દાવો કોઈએ કયો નહતો, અને તેવું મનાવવાને અને એવા અશ્વલથી ઉલ્ટા દાવાને સાચો મનાવવાને કોઈ વ્યક્તિના મુરીદો બાહેર પડ્યા નહતા. શીવાય કે ફક્ત મીરઝા ગુલામ અહમદ કાદયાનીએ તેવો દાવો કરેલ. તેઓએ પોતાને મેહેદી, કૃષ્ણ અને ઇસા તરીકે જણાવેલ, પણ તે દાવાઓને અકલ-મદોએ અબાયખીની લાગણી સાથે હસી કહાડેલ, એટલુંજ નહિં બલ્કે ઇસ્લામી આલીમોએ મીરઝાનાં વાસ્તે કુફ્રના ફતવાઓ આપી દીધેલ. મીં વરતેજીએ પણ મીં અબદુલ્લા-ભાઈ મીરઝાઈની મુલાકાતના પ્રસંગે જે શેઅરો કહેલ તે “વેદિક-ઇસ્લામ”માં પણ જોવામાં આવે છે.

દોકસ યનામે એહમદ ગુમરાહ કુનન્દ બેહદ.

સાઝંદ અઝ દિલે ખુદ તફસીર ફિલ કુરઆના.

અર્થ-અહમદ નામના બે માણસો લોકોને ઘણાજ

ગુમરાહ કરશે; પોતાના મતથી (મનઘણીત) કુરઆનની તફસીર કરશે. (આએ શેઅરા શાહ નેઅમતુલ્લાહના કસી-દામાંથી છે. બે એહમદોમાંના એક તો મીરઝા ગુલામ એહમદ કાદયાની છે, અને બીજા સર એયદ અહમદ છે એમ કેટલાકો માને છે.)

તાત્પર્ય એજ કે એક વ્યક્તિનાં વાસ્તે જુદા જુદા દાવાઓ, અને તેપણ જુદા જુદા ધર્મના નેતાઓ તરીકેના દાવો બંધબેસ્તો થતો નથીજ. તેવીજ રીતે ના. આગાખાન જેવા જાહેર પુરૂષ ત્રણે વ્યક્તિઓનો દાવો કરે એ માનવામાં આવેજ કેમ ? એ ફક્ત મી. વસ્તેજની (અંધારી રાતને દીવસ ગણાવવાની) બાજુ છે. કોઈ પણ અક્ષરમંદ એવો દાવો કબુલ કરી શકેજ નહીં.

પ્રસ્તાવનાની પોલ.

પ્રિય વાંચકો ! “ વેદિક-ઇસ્લામ ” ની પ્રસ્તાવના જે મીઠા વસ્તુઓ લખી છે તેમાં સમ્યક્ કેટલી છે તે બતાવવા સારૂ તેમાંનાં કેટલાક ફકરાઓ ટાંકીને તેની પોલ આપ્યો પ્રકરણમાં બતાવવાનો ઉદ્દેશ રાખેલ છે જેથી વસ્તુની લખેલ પ્રસ્તાવના યુક્ત રૂપમાં જણાઈ આવશે.

પ્રસ્તાવનાનાં શરૂ પેરેગ્રાફમાં મીઠા વસ્તુઓ જણાવે છે.

“ લગભગ છેલ્લા પચીસ વર્ષથી ખોળા કોમમાં પડેલા ફાંટાના લીધે આમનસામન કેટલીક વસાકસી ભરેલી ચર્ચા થતી રહે છે. જુદા પડી ગયેલા ભાઈઓ માને છે કે આગાખાની પંથમાંથી નીકળી જવું ને ઇસ્નાઅશરી થઈ જવું તે એક ના. આગાખાની ગુલામીમાંથી છુટી આઝાદ થવા બરોબર છે અને દીન ઇસ્લામનાં શરઈ એહકામ બજાવી લાવવા માટે બહોળું ક્ષેત્ર હાથ કસવા બરાબર છે તથા જમાતી કાનુનની સખ્તાઈથી રાહત મેળવવા જેવું છે. ”

ઉપરના પેરેગ્રાફમાં મીઠા વસ્તુઓ જે જણાવેલ છે તે અલ્લખત્તા હુરુત છે, અને તેની ખાત્રી મીઠા વસ્તુઓને પણ હશેજ. કારણ કે તેઓ પોતે પણ પ્રથમ ઇસ્નાઅશરીજ હતા. જુદા પડી ગયેલા ભાઈઓ એમજ માને છે અને તેઓનું માનવું વ્યાજબી પણ છે. જેનો અનુલભ મી. વસ્તુઓને પણ છે.

ખીજા પેરેગ્રાફમાં મીઠા વસ્તુઓ જણાવે છે—

“ ઉપલાં કારણો હાથમાં લઈ ઇસ્નાઅશરી જમાતમાં લખેલા લેખકો અને મુદ્દાં મોલવીઓને ઝાકીરો

અને ઉછળતા કાવ્ય રચવાનાં શોખીનો પોતાનાં લેખોમાં-લેખ્યરોમાં (વાચકોમાં) તથા કાવ્યોમાં પોતાના વિચારો ગોઠવીને દેલાવવાને તજવીજ કરતા રહે છે. અને ખાનગી રીતે પોતાનો દરેક લાગવગ વાપરે છે, અથવા અને ત્યાં દબાણ પણું કરે છે. ”

ઉપરના ફકરામાં વરતેછએ દુહાં મોલવીઓ અને ઉછળતા કાવ્ય રચવાના શોખીનો (જે કે મીં વરતેછ તો પરિપુર્ણ કવી છે એમ પોતાને માનતા જણાય છે !) ને પોતાના વિચારો ગોઠવી દેલાવવાના માટે દર પરદા હકારનાની નજરથી જોતા જણાય છે. પણ તેઓ પોતાની ફરજ પ્રમાણે ઇસ્લામી ધર્મનું રહસ્ય પોતાના જ્ઞાતી બંધુઓને સમજાવે છે, અને તેમ કરવાનો દરેક ધર્મવાલાને હક રહે છે. શું ! આગાખાની લેખકો, મીશનરીઓ, કહેવાતા કવીઓ એવી રીતે કોશેશ નથી કરતા ? ખાનગી લાગવગ અથવા દબાણ વારતે મીં વરતેછએ કાંઈ સાબીતીઓ તો આપવી હતી. મીં વરતેછ ઇસ્લામશરી થએલ તે પણ શું લાગવગથી કે ? અને તેઓના ઉપર કેવું દબાણ, ને તે કોના તરફથી થએલ તે મીં વરતેછ જણાવશે કે ? જે લાગવગથી અને દબાણથી કોઈને ધર્મ પળાવી શકાતો હતો તો, આજે મીં વરતેછ આગાખાની ન થયા હોત.

ત્રીજા પેરેગ્રાફમાં મીં વરતેછ મારા ત્રેપન સવાલોને તદ્દન ખાલી સવૃત્તીથીજ પુછવામાં આવેલા જણાવી રચ્યા છે, જેના માટે હું મીં વરતેછનો ઉપકાર માનું છું. તેજ પેરેગ્રાફમાં મીં વરતેછ જણાવે છે કે—“ આ ત્રેપન સવાલોમાં મુખ્ય હેતુ એ દેખાયો છે કે, આગાખાની પંથનો ઇસ્લામમાં સમાવેશ થઈ શકે છે કે કેમ ? અથવા એક શ્રીરકા તરીકે કેટલું વજન ધરાવે છે. ” તો અલબત્ત ત્રેપન

સવાલો પૂછવાનો મારો હેતુ એજ છે. ઇસ્માઇલી શીરકાને મુસલમાની શીરકામાંથીજ ગણું છું, પણ મીઠ વરતેજી જેવાઓ ઇસ્માઇલી શીરકાને જે રૂપ આપી રહ્યા છે. તેથી તેવા રૂપમાં મજકુર શીરકો એક ઇસ્લામી શીરકા તરીકે ગણાય કે નહિ તેજ મારે મારા ઇસ્માઇલી બંધુઓને બતાવવાનું હતું અને તે મારી ઇચ્છા મીઠ વરતેજીનાં જવાબોથી પરિપુર્ણ થઈ છે. હવે જે રૂપમાં ઇસ્માઇલી ધર્મને મીઠ વરતેજી બતાવી રહ્યા છે તેવા રૂપમાં તે શીરકો ઇસ્લામી તરીકે ગણાય કે નહિ તે પખ્લીકે વિચારવાનું છે. મેં મારી ફરજ બજાવી છે. મીઠ વરતેજીનો મુદ્દા લેખ એ છે.

કલમેકા વીરદ રહે, વેદપે ધ્યાન રહે.

હમ સતપંથી જોએ, ન હિંદુ ન મુસ્લમાન રહે.

તે ઉપરથી શો સાર જોયવો તે વાંચકોની મુન્સફરી ઉપર સોંપું છું.

ત્યાર પછીના પેરેગ્રાફમાં આગાખાની પંથનાં ભારે ભાર વખાણુ કરી, ખીલઓનાં ધર્મ તથા ઇસ્લામશરી મત-વાલાઓની જાતી, જમાતી અને ધાર્મિક બાબતો પોતાની નજર સામે આરીસા મીસાલ જણાવીને મી. વરતેજી જણાવે છે.

“ એટલે નાઠ આગાખાનના છાયામાં રહી આશિ-વાદ મેળવીને ઉત્તતી મેળવનારાઓ જુદા પડી ગયા, પછી જાતી બાબતમાં પોતાનાં સગાઓથી તથા તેઓનાં લાલથી વિમુખ રહી ગયા. જમાતી બાબતમાં કદીમાં સરેસ્તાથી વિરુદ્ધ રીતે પોતાનો ઇન્સાફ હુંર દેશાવર પડેલા ગિનઅનુલવીઓનાં હાથમાં કરવા દેવો પડયો, અને ધાર્મિક બાબતમાં

૧—ઇમામની બંધયતથી વિમુખ જે પ્રથમ મુખ્ય ફરજ છે.

૨—નાયબે ઇમામથી વિમુખ.

૩—આલે રસુલ (સઈયદ) ના મુરખીપણાના બદલે શેખના તાબેદાર.

૪—કુરઆને શરીફનો મતલબ.

૫—નમાજ, રોઝા અને ખુમ્સની બાબતમાં તેનો મુખ્ય હેતુ સમજવાના વાંધા અને તેથી વગર સમજવે અઠા થતી ફરજે ઉપર પોતાના આમાલને બાયા કરવાવાલી પ્રાપ્ત થતી બડાઈ.

આવી તદ્દન ગફલતીની સરખામણી તેરસો વરસ ઉપર ઇસ્લામની શરૂઆતનાં સમય સાથે થઈ શકે છે.”

હવે નાં આગાખાનના છ.યામાંથી નીકળી ગયા પછી ઇસ્તાઅશરીઓની ઉન્નતીમાં કેટલો અટકાવ પડી ગયો તે પણ સાથે સાથે મીં વરતેજીએ જણાવી દેવું હતું. જાતી બાબતમાં પોતાના સગાઓથી તથા તેઓના લાલથી વિમુખ, એ બાબત તો મીં વરતેજી પોતાને પણ લાગુ પડે છે. તેઓ ઇસ્માએલી થતાં પોતાના સગાઓના લાલથી વિમુખ થઈ ગયા જેનો ઇક્રાર “ વેદિક-ઇસ્લામ ” માં મીં વરતેજી-ને કરવો પડ્યો છે. ઉપરાંત એ બાબતનો પહેલાથીજ હક મઝકબ ઈજ્તીયાર કરવામાં અંતરાય રૂપે થતી આવી છે. શું, હં રસુલ સં ઉપરે ઇમાન લાવનારાઓને પોતાના સગાંહાલાઓને છોડવાં નહોતાં પડ્યાં? અથવા મહાન પીર સદરદીન વીગેરાઓએ હિન્દુઓમાંથી જેઓને મુસલમાન કીધા, તો તેવા નવા મુસલમાનોને પોતાના સગાંહાલાઓ તજવાં નહોતાં પડ્યાં? તેમજ હાલે કેટલાક ગુપ્તીઓ જાહેરમાં આગાખાની ધર્મમાં જોડાયા છે, તો શું તેઓને પોતાના હિંદુ સગાંહાલાઓ તજવાં પડ્યાં નથી? રહ્યો.

સવાલ એ કે “ પોતાનો ઇન્સાફ દુર દેશાવર બિનઅનુભવીઓના હાથમાં કરવા દેવો પડ્યો ” તેમાં પણ મીઠ વરતેલ ભોળા લોકોને ધોખોજ આપતા જણાય છે, ઇસ્લામશરીઓનો નાતી અથવા જમાતી ઇન્સાફ ખુદ જમાતજ ચૂકવે છે, એ મીઠ વરતેલ પણ ખુબ જાણે છે. બાકી શરાઅનો કોઈ મસાઅેલ હોયતો તેજ આલીમોને પુછાય છે અને તેવા આલીમો હિંદુસ્થાનમાં પણ મોજુદ છે, ખુદ મુઘલમાં પણ આલીમો મોજુદ છે. અને ઉપરની બાબતોથી મીઠ વરતેલ પણ વાકેફ છે; કારણ કે “ વેદિક ઇસ્લામ ” માં પોતાના જીવન ચરિત્રમાં તેવી હકીકત લખી રહ્યા છે. છતાં અજાણ્ય થઈને લખી રહ્યા છે “ પોતાના લોટમાં કાંકરા કોઈ ન કહે ” શું, કાઠિયાવાડી જમાતનો ઇન્સાફ બુનાગદના વારસ પાસે નહેતો જતો? અથવા ધાર્મિક બાબતમાં શું મીશનરીઓ (આગાખાની ઉપદેશકો) ની સલાહ લેવામાં નથી આવતી ?

રહી, ધાર્મિક બાબત, જેના ખુલાસાઓ હું પણ મીઠ વરતેલની જેમ અનુક્રમે નંબરવાર નીચે આપીશ—

૧—“ ઇમાનની બંધતથી વિમુખ ” તે ફકરો નાં આગાખાનનાં તેવા દરેક મુરીદને લાગુ પડે છે, કે જેઓ નાં આગાખાન સન્મુખ નથી, અથવા જ્યાં કોઈ વખત પણ નામદાર ગયાજ નહોય. ‘બંધત’ એ શું છે, અને તે કેવી રીતે અદા થઇ શકે છે, અને કેટલાય પ્રકારે થઈ છે તે ઇં અં આગળ જતાં હું ચર્ચીશ, અને તેમાં એ પણ જણાવી આપીશ કે, ‘બંધત’ કરનારાએ ઇમામની સમક્ષ રજુ થઈનેજ ‘બંધત’ કરી શકે છે કે બીજી પણ કોઈ રીતે થઇ શકે છે.

૨—“ નાચખે ઇમામથી વિમુખ ” તે ઇસ્માઇલીઓને પણ લાગુ પડી શકે છે. કારણ કે નાં આગાખાન જેને

પોતાનો હુજુર સેકેટરી અથવા વારસા તરીકે નીમે તે કાંઈ દરેક ઠેકાણે મોબુદ હોઈ શકતો નથી. ઉપરાંત આગળના પીરો કે જેઓ આગાખાન સાહેબોના નાયબોજ હતા, તેઓ પણ દરેક વખતે દરેક ઠેકાણે મોબુદ રહી શકતા હતા નહિં.

૩—“આલે રસુલના મુરખી પણાના ભદ્દે શેખના તાબેદાર” એ પણ અંધ શ્રદ્ધાળુઓ વાસ્તે ભુલભુલા-મણીની રમત મી. વરતેજી રમે છે. કારણ કે તેઓ પોતે પણ ખુશ બાણે છે કે, મુજતહેદો સૈયદો પણ હોય છે (અને શેખ પણ હોય છે.) ખુદ હિંદુસ્થાન-માંજ મોલવી નાસર હુસેન સાહેબ, આકા હસન સાહેબ, મોલવી નજમુલ હસન સાહેબ વી. વી. મુજતહેદો સૈયદજી છે. (ઈલમના વાસ્તે નાત બતતો સળધે નથી)

૪—“કુરઆને શરીફનો મતલબ બાણુવાનું દરઝિનાર, પરંતુ તેના શુદ્ધ ઉચ્ચાર પણ કરવાની કડાકુટ” એ પણ મી. વરતેજીની એક પોલીસીજ છે. કુરઆને શરીફને મી. વરતેજી વીગેરાઓ કેવું માન આપે છે, તે હું ઇ. આગળ જતાં બતાવી આપીશ કુરઆને શરીફનું મતલબ બાણુવું એ અલબત્તા સાડું છે, પણ વગર સમજે તેની કીરાઅત કરવી (પડવું) એ પણ દરેક ઇસ્લામી (અગર એ ગમે તે ફિરકાને હોય તો પણ) સવાળ [પુણ્ય] સમજે છે અને તે ફક્ત મન્યતાજ નહીં, પણ હદીસ શરીફની રૂએ સવાળ માનવામાં આવે છે, જે પ્રોફેસર ઇસ્ફહાનીના તરબુમા-માંથી મી. વરતેજીની આંખો ખોલવા સાડું એક ફકરો નિચે ટાંકીશ—

“ ઘણી હઠીસો પ્રમણે ઠેરઆને શરીફ વાંચવું તે એક ઘણુંજ સવાબનું કામ અને ગહોટી બંદગી છે. અગર જોકે વાંચનાર તેનો અર્થ ખીલકુલ જાણતો ન હોય, પણ જો વાંચનાર અર્થ સમજી વાંચે તો તેને તેનાં કરતાં સો ગણો વધારે સવાબ અને બહલો મળશે.

(પ્રોફેસર ઇસ્ફહાની કૃત ગુજરાતી તરજુમાની પ્રસ્તાવના પેજ ૧૭) ઉપરાંત પણ ઘણે ઠેકાણેથી એજ મતલબને લગતું વર્ણન બતાવી શકું છું, પણ “અકલમ” હને ઇશારો કાઢી છે”. શુધ્ધ ઉચ્ચારની કડાકુટ બાબત મી. વરતેજીએ જાણવું જોઈએ કે દરેક ભાષા સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, હિંદી, ગુજ, ઉર્દુ, ફારસી વી. વી. તેના શુધ્ધ ઉચ્ચારમાંજ બરાબર કહેવાય, તે મી. વરતેજી પણ ખુબ સમજતા હશેજ.

૫ નમાઝ, રોઝા અને ખુમ્સનો મુળ હેતુ દરેક ઇસલામી સમજે છે, અને તે માને છે કે નમાઝ, રોઝા, ખુમ્સ એ ખુદાઈ ફરમાનો છે, અને ખુદાની ખુશનુદી પ્રાપ્ત કરવાના વાસ્તે મારે બજાવી લાવવા જોઈએ. એવી રીતે દરેક ઇસલામી સમજીને તે ઉપર પોતાના અંતઃકરણપુર્વક આલે છે. ધાર્મિક ક્રિયાનો મુળ હેતુ સમજીનેજ દરેક ધર્મવાળો બજાવી લાવે છે. જેવી રીતે કે આગાખાનીઓમાં ધુવા, સતઈમાં (નવમ) નો રોજો અને દસોઈ એ ક્રિયાઓ બજાવી લાવે છે, અને તેને મુક્તીનું સાધન માને છે. અને મજકુર ક્રિયાઓ નમાઝ, રોઝા અને ખુમ્સનાં રૂપાંતરો તરીકે છે એવી રીતે માને છે અને મનાવે છે. (તે રૂપાંતરો કેટલે અંશે ખરાં છે તેનો તોલ તો પખલીકે કરવાનો છે.) નમાઝ, રોઝા અને ખુમ્સની કદર મી. વરતેજી પાસે કેટલી

છે તે તેના ઉચ્ચારેલા બોલોથીજ જણાઈ આવ્યા વગર રહેતી નથી. તેઓનાં શબ્દો “ અને તેથી વગર સમજવે અદા થતી ફરજે ઉપર પોતાના આમાલને બચા કરવાવાદી પ્રાપ્ત થતી બકાઈ ” થી જણાઈ આવે છે. એ વિષે વધુ વિવેચન નહિ કરતાં એનું તોલ કરવાનું મુન્સફ મીબજના વાંચકો ઉપરજ છોડીશ.

હવે તેરસો વરસ ઉપરની ગફલતી કોને લાગુ પડે છે, એ વાંચકો સારી રીતે જોઈ શકશે અને મીં વરતેજ કેવા ખ્યાલોથી અને કેવા મગજથી મજકુર પાંચ મુદ્દાઓ લખી રહ્યા છે. તેનો તોલ પણ વાંચકોજ કરી લેશે.

ત્યાર પછી મી. વરતેજ બરાઈ હાંકતા જણાવે છે કે “ એક બાબુ અદ્દી અ. મોબુદ ઇમામની માત્ર તાબેદારી કરનાર ગુલામ, ખુદામ અને નોકરોની જાંદગી ત્યારે બીજી બાબુ કુરઆન, નમાઝ, રોઝા વીગેરે શરઈ એહકામ હતા. આ થોડા શબ્દોની મતલબ પાના ભરેલા મોટા પુસ્તકોથી વર્ણવી શકાય તેવી મતલબ, જોબ નામ ધરાવતી દરેક સમજી વ્યક્તી માટે બંધબેસતી છે.”

મજકુર ફીકરાથી મીં વરતેજ શું કહેવા માંગે છે, તે સાફ સમજાતું નથી. તાબેદારી કોને કહે છે તે મી. વરતેજે જાણવું જોઈએ. શું, દસ્તખોસી અને પૈસા આપવા એનેજ તાબેદારી કહે છે ? નમાઝ, રોઝા વીં શરઈ એહકામો તો મીં વરતેજની નજરમાંજ આવતા નથી ! મી. વરતેજે હું અઝી અં ના તાબેદાર ગુલામો મીકદાદ, અબુઝર, સલમાન ફારસી વીં નાં વૃતાન્તોનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. અગર મીં વરતેજ પોતાના જેવાઓને મીકદાદ, અબુઝર વીં જેવા ગણાવવા માંગતા હોય તો શું, મીકદાદ વીગેરાઓ નમાઝ, રોઝા નહિ કરતાં, ફક્ત તાબેદારીજ કરતા હતાં ? મીકદાદ વીગેરાઓની તાબેદારી ખુદાઈ એહકામો બજાવી લાવવા વગરની હતી ?

ત્યારણાદ મીં વરતેજી જણાવે છે—

“નાં આગાખાન ધરાની છે, સૈયદ નથી, મોગલ છે; એમ જોટી રીતે બીહવડાવનારાઓ આજે જાહેર રીતે જુઠાં પડ્યા છે.”

મીં વરતેજીએ જણાવું જોઈએ કે “ધરાની” શબ્દ જ્ઞાતી સૂચક નથી, પણ તે રહેવાશીનું સૂચવે છે. તો એ હીસાએ અલખતા ના. આગાખાન ધરાનીજ છે. રહ્યું “સૈયદ નથી” તો તે કયાં, અને કોણે કહ્યું ? અથવા કોણ કહે છે તેના દાખલાઓ મી. વરતેજીએ આપવા જોઈતા હતા. મહુવા કેસ, નુરખાઈ કેસ, હાજી ખીખી કેસ વી. માં ખુદ ના. આગાખાનથી જુદા પડી ગયલાઓએ પણ ના. આગાખાનને સૈયદ તરીકેજ જણાવેલ છે. હવે તેઓ નામદાર સૈયદ હો કે ન હો, તે ત્વારિખી પુરાવાઓથી જોવાનું છે, પણ મારે કહેવાને આશય એ છે કે, ના. આગાખાન સૈયદ નથી, એમ કોણ કહે છે, તે મી. વરતેજીએ બતાવી આપવું જોઈએ. બાકી કેટોમાં પડેલ જુખાનીઓથી એ આક્ષેપ તદ્દન જોટો પડે છે.

વળી મી. વરતેજી જણાવે છે—

“આ પુસ્તકની પુરવણીમાં સમાવેલી પુરાકળ કીતાબોની બાબતોના ઉતારા સમજી પીરાદરને સત્ય સમજની આંખ ઉઘાડનારા છે. અને તેથી એટલુંજ સિદ્ધ થવાઈ આવ્યું છે કે હ. જાઅફર સાદેકથી સંધ્યદાણી માતાને પેટે જન્મેલા મોટા ફરઝંદ હ. ઇસ્માઇલીની, હ. જાઅફર સાદેકે ઇમામતની (નસ) જાહેર કયા પછી, ખીજા કનીજના પેટે જન્મેલા મુસા કાઝીમના માટે તેમના મામા મામુન રશીદે કરેલી હીમાયતના કારણે મોટા ફરઝંદ ઇસ્માઇલીને ખુદ હ. જાઅફર સાદેકે મીસર તરફ છુપાછુપ મોકલી આપવાની

કરેલ પર્ધરવી અને પાછળથી તકીયાથી તેમના મર-
ણની ફેલાવેલી વીગતના કારણે ગુન્થવાડો ઉભો થયો.”

હવે સવાલ એ ઉત્પન્ન થાય છે કે, હઝરત ઇસ્માઈ-
લની માતૃશ્રી સૈયદાણી હતાં અને હ. મુસા કાઝીમની
માતૃશ્રી કનીઝ હતાં, જેથી મી. વરતેજી, હ. ઇસ્માઈલની
ફેવરમાં જતા જણાય છે. પણ મી. વરતેજીએ ખુબ સમ-
જવું જોઈએ કે નાત જાતને! એકલો શરફ ખુદાની જના-
ળમાં કામ આવી શકતો નથી ! સઃથે ખુદાની ઈતાઅત
અને ફરમાનરહારીનો સવાલ પણ મહત્વનો છે. ખુદાવદે
કરીમ કુરઆને શરીફમાં ફરમાવે છે “ ઇન્ન અકરમકુમ
ઈન્દલ્લાહે અત્કાકુમ ” (ખરેખર, ખુદાની પાસે તમારામાંથી
સર્વથી વધુ માનવંતો તે છે કે જે તમારામાંથી સર્વથી
વધુ પરહેઝગાર હોય.) તેમજ હદીસમાં પણ એજ ફરમાન
છે કે “ અગર સૈયદે કુરેશી ગુન્હેગાર હોય તો તે ફોઝખને
લાયક થાય છે અને એક હખશી ગુલામ અગર ખુદાનો
ફરમાનરહાર હોય તો તે બેહીશ્તનો અધીકારી થાય છે.”
તે મી. વરતેજીએ ખુબ સમજવું અને સોચવું જોઈએ.

હવે રહેલ મોટા ફરજંદનો સવાલ, તેના માટે મી.
વરતેજીએ હ. ઇબ્રાહીમના ફરજંદો હ. ઇસ્હાક અને હ. ઇસ્મા-
ઈલનો વૃતાન્ત જાણવો જોઈએ. હ. ઇસ્હાક, બીબી સારાહના
પેટથી હતા, અને હ. ઇસ્માઈલ બીબી હાજરાના પેટથી
હતા. બીબી હાજરાં, બીબી સારાહની કનીઝા હતી (જુઓ
ગ્રાફેસર ઇસ્ફહાની કૃત ગુજરાતી તરજુમો પેજ ૮૬૩ ની
પુટનોટ) છતાં હૉ ઇસ્હાક નબી થયા; (કે જે નબુવ-
તના દરજ્જને મી. વરતેજી ઈમામતના દરજ્જ કરતાં ઉતર તો
જણાવે છે) અને હ. ઇસ્માઈલ (મી. વરતેજીના જણા-
વ્યા પ્રમાણે) ઈમામ થયા ! જો કે ઇસ્લામીઓના મત
પ્રમાણે તો હ. ઇસ્માઈલ નબી હતાં અને તેઓનો મરતબો

હ. ઇસ્લાક કરતાં વધુ હતો; કારણ કે હોં મોહમ્મદ મુસ્તફા જેવા માનવતા પયગમ્બર તેઓની નગ્નલમાંથી થવાવાળા હતા. મતલબ કે હ. ઇસ્માઇલ કનીઝના પેટના હોવા છતાં, હ. ઇસ્લાક કરતાં વધુ મરતબાવાળા હતા. ઇમામ એ સઇ-દ્દાણીનાં પેટથીજ જન્મેલા હોવા બેઈએ એવો કોઈ ચોક્કસ નીયમ કે દાનુન મી. વરતેજી બતાવી શકશે ખરા ? હ. ઇમામ ઝયનુલ આબેદીનનાં માતૃશ્રી બીબી શેહરબાનો ફારસી શહેનશાહની અવલાહમાંથી હતાં એ જગ બહૈર છે. બે કે તેઓ એક આલી ખાનદાનમાંથી હતાં, છતાં તેઓ સૈયદાણી તો નજ હતાં; એ ચોક્કસ છે. વળી ના. આગાખાનના વડવાઓ સર્વ હોં ઇસ્માઇલથી કરીને આજ દીવસ સૂધીના શું સર્વ સૈયદાણી માતાઓના પેટનાજ હતા કે ? મી. વરતેજી એમ બતાવી આપવાને તૈયાર છે કે ? નાં આગાખાન અલી શાહ સાહેબનાં માતૃશ્રી કે જેઓ “ માતા સલામત ” તરીકે ગણાય છે, અને “ પીરની પુડીયું ”માં પણ તેઓનું નામ છે; તેઓ પણ શું સૈયદાણીજ હતાં કે ? હાલના નાં આગાખાનનાં માતૃશ્રી લેડી અલી શાહ કે જેઓ હાજી બીબી કેસમાં એક ઇસ્નાઅશરી તરીકે જણાઈ ચુક્યાં છે, તેઓ પણ સૈયદાણી નથીજ એ ચોક્કસ છે. મી. વરતેજીના લઘીબના ઇમામ પ્રીન્સ અલીશાહનાં માતૃશ્રી એક યુરોપીયન લેડી છે. હવે સૈયદાણી અને ગેરસૈયદાણીનો સવાલ ક્યાં રહ્યો તે મી. વરતેજી સમજવશે કે ?

હ. ઇસ્માઇલનાં વાસ્તે ઇમામ બઅફરે સાહેબે “ નસ ” કરેલ એમ મી. વરતેજી જણાવે છે, તેનો ખુલાસો ઈ. અ. હું આગળ જતાં કરીશ. હ. મુસા કાઝમનો મામો મામુન રશીદ હતો એ કઇ તવારીખથી અને કઇ સનદથી મી. વરતેજી જણાવે છે તે સમજાતું નથી. હ. ઇસ્માઇલને છુપ-છાપ તકીયાથી મીસર તરફ મોકલી દેવાનું મી. વરતેજી

જણાવે છે જે બાબતમાં ઇ. અ. આગળ જતાં હું (બુદ્ધાજ પ્રકરણમાં) સાબીતી કરી આપીશ કે, હ. ઇસ્માઇલ પોતાના પીતાની હયાતીમાંજ મુજરી ગયા હતા; છતાં એક બારગી મી. વરતેજના કહેવા મુજબ, હ. ઇસ્માઇલનું પીતાની હયાતી બાદ જીવતા રહેવાનું કબુલ પણ કરીએ; પણ તેઓ તકીયાથી કયાં ચાલ્યા ગયા તે સંગ્રહે ખુદ આગાખાની લેખકોના લખાણોમાં એટલો હેરફેર જોવામાં આવે છે કે મજકુર માન્યતાને માનવાને આંચકો લાગે છે. આગાખાની લેખકો મજકુર વીગત સંગ્રહે નીચે મુજબ બુદ્ધી બુદ્ધી હકીકતો ટાંકે છે.

૧—હ૦ સુસા કાઝીમના મામા માસુન રશીદની હીમાયતના કારણે હ૦ ઇસ્માઇલને છુપછાપ ચીસર મોકલી દેવા પડ્યા હતા (મી. વરતેજનો કોલ)

૨—શાહ ઇસ્માઇલથી ઇમામ રઝી અબ્દુલા સૂધીના પાંચ ઇમામો શામના મુલકમાં સલામીયા ગામની આસપાસ રહેતા હતા (બુઓ હાસમ બોધા કૃત “ ઇસ્માઇલી ઇર્ષા પેજ ૩૪)

૩—“ઇસમાઇલી લોમીઓ” જે ઇસ્માઇલી ધાર્મિક લાયબ્રેરી તરફથી પ્રગટ થયેલ છે તેમાં લખેલ છે—“તુર્કસ્તાનમાં આવેલા સલામીયા મુલક તરફ હજરત ઇસ્માઇલ અને હજરત મહમદની મુલાકાત થયલી હોવી જોઈએ, કારણ કે તે દેશના ઇસ્માઇલીઓ એમ જણાવે છે કે, ઇમામ ઇસ્માઇલથી તે ઇમામ રઝી અબ્દુલા સુધી થઈ ગયેલા પાંચ ઇમામોની કળરો, તે દેશમાં લગભગ પાસેજ આવેલી છે” (ઇસ્માઇલી લોમીઓ પેજ ૬૪)

૪—“ સીલસીલે ઇમામત”માં મી. હરજી પુન્જ માસ્તર જણાવે છે—“શાહ ઇસ્માઇલ તુર્કસ્તાનમાં રહીને અનેક મોજા દેખાડી લોકોને ઇસ્માઇલી દીનમાં દાખલ

કરતા હતા, તે વખતનાં ગગદાદના ખલીફા મનસુરે આ બાબત વિશે મદીનામાં કાગલ લખ્યાં હતાં. આ સર્વે બીનાનુ મલલુલનહાર નામે અરબી કીતાબમાં વીગતવાર વર્ણન કરેલ છે. (સીલસીલે ઇમામત પેજ ૬૧) ૫—“ઇઝહારે હકીકત” લાગ ૨ જે જે હકીકત સલીમ તરફથી ઉર્દુમાં બાહર પાડવામાં આવેલ છે, તેમાં લખેલ છે—“ હઝરત ઇસ્માઇલ બાઅદે ઇમામત દસ્ સાલ ઇમામ રહે. ઇમામતસે દસ સાલકે બાઅદ ૧૫૮ હીજરીમે વફાત પાઈ. સલમીયામે ઉન્કા મઝાર મોબુદ હયે, ચું કે ખલીફા મનસુર અબ્બાસી, ખલીફાએ ગગદાદ હઝરત ઇસ્માઇલકા દુશ્મન હો ગયા.

થા. હઝરત ઇમામ બાઅદરે સાદેકને હઝરત ઇસ્માઇલકો સલમીયા લેજ દીયાથા. છુસ્કી વજેહસે મનસુરને હઝરત ઇમામ બાઅદરકો કચ્દ કીયા, કાનુમે સીસા પીલવાયા; શહીદ કરવા દીયા. (ઇઝહારે હકીકત પેજ ૧૧)

૬—“શુલઝરે હકીકત ” લાગ ૧ લો તેમાં મી. અલીમામદ લધાલાઈ માસ્તર જણાવે છે “ ઇમામ બાઅદરે સાદીક અ. નો બીજો પુત્ર મુસાકાઝેમ જેની માતા બીજી હતી, તેનો પણુ પશ્ચ એકતરફી અને બળવાન હતો; ઇમામ બાઅદર સાદેકને એ ત્રણે પશ્ચની બીના કુદરતની પ્રેરણા મુજબ માલુમ થઈ જવાથી સુલેહ અને ઇમામતની બળવણીના માટે ઇમામ ઇસ્માઇલને ત્યાંથી (મદીનામાંથી) કોઈ તરફ નહસાડી મેવ્યા હતા. (શુલઝરે હકીકત પેજ ૧૩૦)

૭—“ મઝહરે ઝાતે અલ્લાહ ” માં મી. હરજી પુન માસ્તર જણાવે છે—“ આમ લોકો હઝરત ઇમામ શાહ ઇસ્માઇલને શુજરી ગયા ગણે છે, પણ તેમ

નહીં હતું. પણ ફક્ત ઈમામનો મોજા હોય; જ્યારે ઈમામ શામ તરફ ચાલ્યા ગયા હતા જ્યાં તેઓએ ઘણાએ માંદા માણસોને સાજા કરવા વી. મોજા કરી અનેક લોકોને પોતાના દીનમાં દાખલ કર્યા હતા. વી. (પેજ ૧૧૩)

૮—“ વેદીક-ધર્મશાસ્ત્ર ”માં ખુદ મી. વરતેજીએ ખીજે ઠેકાણે “ દખીસ્તાનુલ-મઝાહિબ ” ના હવાલાથી જે ઉલ્લેખ કરેલ છે તેનો સાર—“ આ રીતે હજરત ઇસ્માઈલ ગુજરી ગયા હતા એવું જાહેરમાં જણાવું તે સાચું કહેવું છે; પણ તેમની હયાત રહેવાની હકીકત જાહેરમાં ન લાવવાનો માત્ર રાજદારી ધોરણે તકીયો હતો, વિફલિઓની નજરેથી હ. ઇસ્માઈલને અદ્રશ્ય રહેવાનું પરિણામ એ આવ્યું કે, તેમના ગુજરી જવાને જાહેર કરવા માટે ગામોગામ પત્રો લખાયા. ત્યાર પછી થોડી સુદ્ધતે બગદાદના મનસુર ખલીફાને લોકોએ જણાવ્યું કે, હ. ઇસ્માઈલને બસરામાં અમે જોયા, અને તેથી દુઃખે પીડાતાને આરામ થયો. આ ઉપરથી ખલીફા મનસુરે હઝરત ઈમામને પુછ્યું, હ. ઇસ્માઈલ તો બસરા હયાત હોવાની વાત સંભળાય છે, તે ઉપરથી હ. ઈમામ બઅફર સાદેકે ખલીફાને તેના વિશ્વાસુ અમલદારના હાથનો લખેલો ફકરો દેખાડ્યો, જેમાં હ. ઇસ્માઈલ ગુજરી ગયાની વીગત હતી. ”

એ રીતે આગાખાની લેખકો હ. ઇસ્માઈલ કયાંગયા, અને શું કરવા ગયા, તે સળંગે હેરફેર (મનઘડીત) ખીનાઓ જાહેર કરે છે. ફક્ત એક બે દાખલામાં એક “ મલલુલ-નહર ” નામની અરબી કિતાબનો નામની આતર હવાલો આપે છે. પણ તે કિતાબમાં બંને ઇસ્માઈલો નહીં નોંધે

લખેલ છે તેવી કાંઈ હકીકત બહાર કરતા નથી. ફક્ત મી. વરતેજીએ “વેદિક-ઇસ્લામ” માં “દબીસ્તાને-મઝહબ”ની હકીકત ઉતારેલ છે. (તે હકીકતમાં શું વીગત સમાયલી છે વી. સખંધે ઇ. અ. આગળ જતાં હું તપાસમાં જણાવી આપીશ.)

ત્યાર પછી ઇમામતની નસ સખંધે કેટલુંક વિવેચન કરી મી. વરતેજી જણાવે છે કે “ઇમામતની નસ ઇમામ બઅફરે સાદેકે હજરત ઇસ્માઈલ માટે બહાર કયા પછી, તે હ. બઅફરે સાદેકે ફરી વખત નસ કરવાનો અધીકાર રહેતો નથી; પણ હ. ઇસ્માઈલ, હ. બઅફરે સાદેક પછી ઇમામ થવાજ જુએ; પછી બલે [૧] એક દીવસ માટે પણ હોય; કારણ કે હ. બઅફરે સાદેક ઇમામતના તુરના સખંધે ગયળનું ઇદમ ધરાવતા હતા, અને તેથી એમણે કરેલી નસ સાચીજ ઠરે, તે કદી પણ જુઠી હોયજ નહિ. અને જો તેને જુઠી કહેવામાં આવે તો ઇમામતના દરજ્જાને કલંક લગાડયું કહેવાય.”

હવે, હ. ઇસ્માઈલનાં વાસ્તેની નસ મી. વરતેજીએ મોઅતેઅર ત્વારિખો અને કિતાબોથી સાબેત કરી દેખાડવી જોઈએ. “નસ કયા પછી ફરી વખત ઇમામને નસ કરવાનો અધિકાર રહેતો નથી.” એ બોલથી એમ જણાય છે કે ઇમામનો અધીકાર તપાસવાનું કામ મી. વરતેજી જેવાઓના હાથમાંજ છે! જે ઠેકાણે અમોએ ઇમામની સ્તીકૃત સખંધે મી. વરતેજીને સવાલ કરેલ છે તે ઠેકાણે તો મી. વરતેજી ઇમામને હુકમ કરનાર જણાવી, ઇમામના હુકમ અથવા કાર્યમાં કોઈને ચું કે ચાં ન કરવી જોઈએ એમ જણાવી રહ્યા છે. “વેદિક ઇસ્લામ”માં વરતેજીનું વીલ એ મથાળા તળે મી. વરતેજીએ જે લખાણ કરેલ છે, તેમાં જણાવેલ છે-“ઇમામના વરતન તરફ આપણે કાંઈ કહી શકીએ નહીં; કારણ તે

દુનીયાપર સઉને હીદાયત કરનાર એક છે, તો તેની મસ્લે-હતમાં કબલ કરવો! ઇમાનદારી નથી. ” અને અત્રે પોતે ઇમામના અધીકાર તપાસવાનો હુદો લોગવે છે, એ પણ એક ઇમાનદારી ! “ નસ થયા પછી ઇમામ જાઅફર સાહેક પછી હૉ ઇસ્માઇલ ઇમામ થવાજ જુએ પછી ભલે એક દીવસના માટે પણ હોય ” એમ મી. વરતેજી જણાવે છે, પણ પોતાના લખાણોમાં તો હૉ ઇસ્માઇલને પીતાની હયાતીમાંજ દશ વર્ષ ઇમામત કરવાનું જણાવે છે, ઉપરાંત મી. વરતેજી એ પણ જણાવે છે કે “ એક ઇમામ ઇમામતનું નુર બીજાને સોંપી દીયે તો પછી નુર સોંપનાર ઇમામ તરીકેજ રહેતો નથી ” તો નુર સુપુર્હ કયા પછી હ. જાઅફરે સાહેક (વરતેજીની માન્યતા મુજબ) ઇમામજ નહોતા, ત્યારે હ. જાઅફરે સાદીક પછી હ. ઇસ્માઇલ ઇમામ થવાજ જુએ ” એનો અર્થ શો ? એ એક એવો ગડબડ ગોટાળો છે કે જેનો ખુલાસો મી. વરતેજી જેવાજ કરી શકે ! “ ઇમામ ગયખનું ઇદમ ધરાવતા હતા અને તેઓની કરેલી નસ સાચીજ ઠરે ” વી. વી. મી. વરતેજીનું લખવું જાહેરમાં તો ઠીક જણાય છે; પણ પહેલે નસ તો સાબેત કરવી જોઈએ. ઇમામના ગયખના ઇદમ વી. ઉપરે મી. વરતેજી કેટલેઃ એઅતેકાદ ધરાવે છે, તે ઇ. હું મવકાસર બતાવી આપીશ.

આગળ ચાલતાં મી. વરતેજી જણાવે છે—

“ તો શીઆ ઇસ્નાઅશરી કીતાબો અને જાહેર તવારીખ જણાવે છે કે હ. જાઅફર સાહેક પ્રથમ હ. ઇસ્માઇલને ઇમામતની નસ જાહેર કરી તો તે મુજબ શાહ ઇસ્માઇલ, હ. જાઅફર સાહેક પછી ઇમામ ગણાવાજ જુએ. ”

હવે મી. વરતેજીએ અત્રે ઇસ્નાઅશરી કીતાબો અને જાહેર તવારીખના હવાલાઓ પણ આપવા જોઈતા હતા, કે જેથી પબ્લીક ઉપરે તેનું વજન પડે. અગર ઇસ્નાઅશ-

રીઓ હ. ઇસ્માઇલની ઇમામતની નસના કાયેલ થયા હોતે તો, પછી વિરૂધ્ધતાજ શેની હોય ? “ વેદિક-ઇસ્લામ ” નું આખું પુસ્તક તપાસતાં ફક્ત હકકુલ કલામના લખાણમાં એવું કાંઈક જણાવવામાં આવેલ છે, પણ ઈ. અ. તેની પોલ હું તેજ પ્રકરણમાં ખોલી બતાવીશ. જાહેર તવારીખની સનદ “નસ” માટે કયાંય પણ જોવામાં આવતી નથી.

ત્યાર બાદ મી. વરતેજી, હ. ઇસ્માઇલને હ. બઅફર સાદેક બહુજ આહતા હતા એમ દુરરે બેગહા નામની કીતાબ (હાજી શુલામ અલી હાજી ઇસ્માઇલે પ્રગટ કરેલ)માંથી જણાવી, તેને જાણે કે નસ તરીકે સાબિત કરતા હોય એવી વલણ લેતા જોવામાં આવે છે. પણ “ આહતા હતા ” બોલને “નસ” સાથે શો સબંધ તે મી. વરતેજી જણાવશે કે ? દરેક મનુષ્ય પોતાની ઓળાદને આહે છે, એમાં આશ્ચર્ય થવા જેવું નથી.

વળી મી. વરતેજી પોતાની પુરી ઇમાનદારી જણાવતાં લખે છે-

“ વળી આજ સુધી એજ હોં ઇસ્માઇલની સીધી નરનસલે ઇમામતનો વારસો ધરાવનાર નાં આગાખાન સાહેબ જીવતા, જાગતા અને ઝળકતા મોજુદ છે. અને મુસાકાઝમની નસલ સરત નહીં હોવાથી હસન અસકરી પછી અટકી ગઇ.”

એ લખાણથી મી. વરતેજીની કેવી ઇમાનદારી દેખાય છે, તેનો તોલ વાંચકેએ કરી લેવો ! ખુદના. આગાખાન તો કીલવામાં બાર ઇમામેને પોતાના બાયાત તરીકે જણાવવાને અચકાયા નથી. અને અહીંયાં તેઓના ચુસ્ત મુરીદ-પણાનો દાવો કરનાર મી. વરતેજી મુસાકાઝમની નસલને સરત નહીં હોવાનું જણાવે છે. અફસોસ ! (હવે મુસાકાઝીમથી બારમા ઇમામ સુધીની નસલ સસ્ત અને દુસ્ત

હોવાનું ઇં અં હું આગલ જતાં બતાવી આપીશ.)

મજકુર પેજમાં મીં વસ્તેજી, નાગ આગાખાનની નરનસલના માટે પુટનોટમાં “રીયાઝુલ અન્સાબ” નામની કિતાબની સનદ ટાંકે છે. જેથી મજકુર કીતાબ બેવાની મને ફરજ પડી. મજકુર કીતાબનાં પેજ ૧૩૮ (જુલદ ૨ જી)માં નીચે મુજબ બેવામાં આવે છે.

“વ દીગર અઝ નસ્લે ઇસ્માઇલ બિન બઅફર સાદેક અ. અસ્ત, નવાબ સુલતાન મહમદશાહ, કે જમાઅતે ઇસ્માઇલીયહે હિંદુસ્તાન વ તુર્કસ્તાન વ અરબસ્તાન ઇમરોઝ ઉશ ઇમામ મુફતરેજુત્તાઆત દાનન્દ વહોવ ” અર્થે-અને બીજા, નસલે ઇસ્માઇલ બિન બઅફરે સાદેકમાંથી નવાબ સુલતાન મહમદશાહ છે, કે જેને હાલે (આજના દીવસે) હિંદુસ્તાન, તુર્કસ્તાન અને અરબસ્તાનની ઇસ્માઇલી જમાત મુફતરેજુત્તાઆત (જેની ઇતાઅત ફરજ હોય) જાણે છે.

પછી તેની નીચે ના. આગાખાનથી હ. ઇસ્માઇલ સુધીનાં નામે આપ્યાં છે; પણ તે નામે અને આગાખાની વંશાવળી (આગાખાનીઓની માન્યતા પ્રમાણે)નાં નામેના ઉચ્ચારોમાં અને ખુદ નામેમાં જે હેરફેર જણાય છે તે વાંચકોને તપાસવા શાફ બેઉના પ્રમાણે પ્રમાણેનાં નામે નીચે ઉતારીશ-

રીયાઝુલ અન્સાબ મુજબ. તાલીમે ધુવા ઉપરથી.

૧ સુલતાન મહમદ શાહ ૧ આગા સુલતાન મહમદ શાહ

૨ અલી શાહ ૨ „ અલી શાહ

૩ અબુલ હસન આકાખાન ૩ શાહ હસનઅલી

૪ શાહ ખલીલુલ્લાહ. ૪ શાહ ખલીલલાઅલી

૫ અબુલ હસનઅલી શાહ ૫ શાહ અબુલ હસનઅલી

૬ કાસમઅલી શાહ ૬ શાહ કાસમઅલી

૭ હસનઅલી શાહ ૭ શાહ હસનઅલી

૮ સૈયદ અલીશાહ	૮ શાહ સૈયદઅલી
૯ નીઝારઅલી શાહ	૯ શાહ નીઝાર
૧૦ સૈયદ અલીલુલ્લાહ શાહ	૧૦ શાહ સૈયદ અલીલુલ્લાઅલી
૧૧ નુરદીનઅલી શાહ	૧૧ શાહ નુરદીનઅલી
૧૨ ઝુલફિકારઅલી શાહ	૧૨ શાહ ઝુલફિકારઅલી
૧૩ મુરાદ મીરઝા શાહ	૧૩ શાહ મુરાદ મીરઝા
૧૪ નુરઝઅલી શાહ*	૧૪ શાહ ભુધરઅલી*
૧૫ ગરીબ મીરઝા શાહ	૧૫ શાહ ગરીબ મીરઝા
૧૬ અબ્દુસસલામ શાહ	૧૬ શાહ અબ્દુસસલામ
૧૭ મુસ્તાનસર	૧૭ શાહ મુસ્તાનસર ખીલા
૧૮ મહમદ સલામ શાહ	૧૮ શાહ મહમદ ખિ. ઈસ્લામ શાહ
૧૯ ઈસ્લામ શાહ	૧૯ શાહ ઈસ્લામ શા.
૨૦ કાસમ શાહ	૨૦ શાહ કાસમ શા
૨૧ શમસુદીન મહમદ શાહ	૨૧ શાહ શમસુદીન મહમદ શાહ
૨૨ ફકતુદીન ખુર શાહ	૨૨ શાહ ફકતુદીન ખુરસા
૨૩ ખુર જલાલુદીન હસન	૨૩ શાહ અલાઉદીન મહમદ
૨૪ અલાઉદીન મહમદ*	૨૪ શાહ ખુદ જલાલુદીન હસન
૨૫ અલા મહમદ	૨૫ શાહ અલા મહમદ
૨૬ અલા ઝીકર હુસસલામ	૨૬ શાહ અલા ઝીકરીયા સલામ
૨૭ કાહેર	૨૭ શાહ કાહેર
૨૮ મોઅતદી*	૨૮ શાહ મોહતદી*
૨૯ હાદી	૨૯ શાહ હાદી
૩૦ નીઝાર	૩૦ શાહ નીઝાર .
૩૧ મુસ્તાનસર ખિલ્લાહ*	૩૧ શાહ મુસ્તાનસર ખીલા
૩૨ તાહેર ખિલ્લાહ*	૩૨ શાહ તાહેર અલી*
૩૩ હાકિમ ખેઅમિલ્લાહ*	૩૩ શાહ હાકિમ અબુઅલી*
૩૪ અઝીઝ ખિલ્લાહ*	૩૪ શાહ અઝીઝ*
૩૫ મોઅઝેદીન*	૩૫ શાહ મોઅેજ

૩૬ મનસુર કુન્વત બિલ્લાહ*૩૬ મનસુર*	
૩૭ કાયેમ બે અમિલ્લાહ	૩૭ શાહ કાયેમ*
૩૮ મેહદી મહોમદ	૩૮ શાહ મેહદી મહમદ
૩૯ રઝી અબદુલા	૩૯ શાહ રઝી અબદલા
૪૦ તકીમહમદ	૪૦ શાહ તકીમહમદ
૪૧ વફી અહમદ	૪૧ શાહ વફી અહમદ
૪૨ મહમદ	૪૨ શાહ મહમદ બિ. ઇસ્માઈલ
૪૩ ઇસ્માઈલ	૪૩ શાહ ઇસ્માઈલ
૪૪ બઅફરે સાદીક	૪૪ શાહ બઅફરે સાદીક

ઉપર મુજબ જ્યાં જ્યાં * આવી નીશાનીઓ મુકી છે. ત્યાં ત્યાં નામોમાં ફેરફાર છે, અને જ્યાં x આવી નીશાની મુકી છે ત્યાં ખુદ નંબરોમાં ફેર છે. “ રીયાઝુલ અનસાબ ” માં જલાલુદ્દીન હસન ૨૩ માં અને અલાઉદ્દીન અહમદ ૨૪ માં નંબર છે. જ્યારે આગાખાની ધુવાની વંશાવળી પ્રમાણે તેથી ઉલટું છે. અત્રે એટલું જણાવવું અગત્યનું થઈ પડશે કે, ઇસ્માઈલી ઇમામોની વંશાવળી જ્યાં જ્યાં આપવામાં આવેલ છે ત્યાં ત્યાં નામોમાં ફેરફાર છે એટલું જ નહીં; બદકે સંજ્યામાં પણ ફેરફાર જોવામાં આવે છે. “ ઇઝકારે—હકીકત ” માં તો હકીમ સલીમે અવધીજ કીધી છે. જે ઇં અં આગળ ચાલતાં ગતાવી આપવામાં આવશે. વોહરાઓ અને આગાખાનીઓ જે મુસ્તનસર પછી જુદા પડે છે, ત્યાં સુધીનાં નામોમાં પણ બેઉ ટોળાઓમાં ફેરફાર જોવામાં આવે છે જેથીજ તો મરહુમ હાસમ બેધા માસ્તર જેવા ચુસ્ત આગાખાની મુરીદને “ ઇસ્માઈલી હપંજુ ” નામનાં પુસ્તકમાં ઇક્રાર કરવો પડ્યો છે કે, નામો વીં માં ફેરફાર છે જેમકે જણાવે છે—

“ ઉપર લખેલા ઇસ્માઈલી ઇમામોનાં સુબારક નામો અમોએ ઇસ્માઈલી ધર્મની બંદગીની

ક્રીતાબમાંથી ઉતાર્યા છે, તથા તે ઈમામોના હીજરી સન અને ઈ. સ. ની કેટલીક સનદ ઇસ્માઈલી ધર્મ શાસ્ત્રની ક્રીતાબમાંથી; કેટલીક સન અશ્વેળ ઇતિહાસ કર્તાઓના પુસ્તકોમાંથી તથા કેટલાક હસ્ત લેખો અને અમોને મળેલા ભરોસેદાર સાધનો મારફત અમોએ લીધાં છે, તથાપિ કોઈ ગ્રહસ્થ પાસે, વધારે વજનદાર સન હશે અને વિદ્વાન ગ્રહસ્થને છાજતી સત્યતાથી અમારી પાસે લાવવા મહેરબાની કરશે, અને તે સન અમારા પાસે સાધનો છે તેનાથી વધારે મજબુત પુરાવાવાળા અમોને માલુમ પડશે તો અમારી આ પુસ્તકની બીજી આવૃત્તીમાં અથવા ઇસ્માઈલી ધર્મને લગતી અમારી તરફથી બાહર પડતી બીજી ચોપડીઓમાં સુધારીને પાછા દાખલ કરશું. પરંતુ જે સન ઇસ્માઈલી ધર્મ શાસ્ત્રમાં હશે તેમાં કશા પ્રકારનો ફેરફાર કરશું નહીં. તેમજ ઇસ્માઈલી ઈમામોનાં મુબારક નામોની ટીપમાં ઇસ્માઈલી હાજર ઇમામના હુકમ વગર કશા પ્રકારનો ફેરફાર કરવામાં આવશે નહીં.

પ્રિય વાંચકો ! ઉપરનો રીમાર્ક જે મરહુમ હાસમ બોધાએ “ ઇસ્માઈલી દર્પણ ” પેજ ૨૩ માં કરેલ છે તે ઉપરથી અસલ હકીકતને તમો સમજી શકશો. એ બારામાં હું વધુ લખવા ચાહતો નથી, ફક્ત એટલોજ ઇશારો કાઢી છે કે ઉપર દર્શાવેલ ઇસ્માઈલી ઇમામોનું લીસ્ટ કેટલું વજન ધરાવે છે ! તદુપરાંત મી. વરતેજ રૂકનુદીન ખુરશાહના ફરજંદ તરીકે ચમશુદીન મહમદનો મેળ મીલાવવા સારૂ તેને ચમ્સ તમ્બેઝ તરીકે જણાવી રહ્યા છે, પણ મજબૂર “ રિયાઝુલ અન્સાબ ” નામની ક્રીતાબમાં ચમ્સ તમ્બેઝ

એક જુદીજ વ્યક્તી છે. રીયાઝુલ-અન્સાબ જીલ્લ ૨
 પેજ ૧૩૧ ઉપરે સાદત ખાન્દીયાહનો નસબ કે જે હૃં
 ઇસ્માઈલ સાથે મીલાવેલ છે તેમાં શમ્સ તખ્તેઝી
 (ઉરફે ઝેરદોઝ) નું નસબનામું આપેલ છે. તે
 ઉપરથી જણાઈ આવેછે કે શમ્સુદ્દીન મહમદ અને
 શમ્સ તખ્તેઝી એ જુદીજુદી વ્યક્તીઓ હતા. ઉપરાંત
 કેટલાક આગાખાની લેખકો મુલ્તાનવાલા પીર શમ્સ
 તખ્તેઝ તરીકે જણાવી રહ્યા છે. મતલબ કે ત્રણેની
 સેળસેળ કરી મૂકી છે, પણ શમ્સ ચોટ (મુલ્તાની) એ
 પણ જુદીજ વ્યક્તી હતા, જેનું નસબનામું પણ “રીયાઝુલ
 અન્સાબ” પેજ ૧૩૬ ઉપરે જોવામાં આવે છે. સારાંશ
 એ બાબતો એવી પેચવાળી છે કે, જેને સુલઝાવવાને
 મોટા મોટા વિદ્વાનોએ પણ આશા મુકી દીધી છે.. ફકતુ-
 દ્દીન ખુરશાહને પણ આગાખાની લેખકોએ શાહ નીઝારના
 વંશમાંથી અલમોતની ગાદીના વારસ તરીકે જણાવેલ છે,
 પણ મજકુર પુસ્તક “રીયાઝુલ-અન્સાબ” જીલ્લ ૨ જીનાં પેજ
 ૧૨૬ માં અલમોતની ઇસ્માઈલી હુકુમતનું વર્ણન કરેલ છે,
 જેમાં ફકતુદ્દીન ખુરશાહને હસન સખ્ખાહ પછીના ત્રીજા
 કીયા મોહમ્મદ ખુઝુર્ગ ઉમેદના વંશમાંથી જણાવે છે. હવે
 એ ઉપરથી શો સ્માર ખેંચવો તે વાંચકોની મુન્સફી ઉપર
 છોડું છું. અત્રે હું મીં વરતેજનો ઉપકાર માનું છું કે
 તેઓનાં લખાણથી મને “રીયાઝુલ-અન્સાબ” ની હકીકત
 જણાવવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો. આશ્ચર્ય તો એ છે કે મીં
 વરતેજ તેમજ મીં હુદાને નાં આગાખાનની નસલનું
 વર્ણન “રીયાઝુલ અન્સાબ”માં જોવામાં આવ્યું પણ તેથી
 વિરૂદ્ધ જતી શાહદતો જોવામાં આવી નહીં ! જ્યારે મજ-
 કુર પુસ્તકથી મીં વરતેજ અને મીં હુદા, નાં આગા-
 ખાનની નસલ સિદ્ધ કરવાને મથે છે ત્યારે તેઓને તેજ
 પુસ્તક મુજબ સમસુદ્દીન મહમદ અને ફકતુદ્દીન ખુરશાહની

પ્રચલીત માન્યતાથી હાથ ઉપાડવો જોઈએ ! અલમોતવાલા રૂકનુદ્દીન ખુરશાહનો વંશ હલાકુખાનના વખતમાં (રીયાઝુલ અન્સાબ મુજબ) ખલાસ થયો છે, પણ રૂકનુદ્દીન ખુરશાનો વંશ ચાલુ રાખવા સારૂ આગાખાની લેખકોને સમસુદ્દીન મહમદ તરીકે શરૂ તમ્બિજને ઓળખાવવા પડ્યા છે. તો શરૂ તમ્બિજ તો જુદાજ હતા, તો રૂકનુદ્દીન ખુરશાનો વંશ મીઠ વરતેજ વીઠ ક્યાંથી લાવ્યા તે જણાવશે કે ?

ત્યાર પછી મીઠ વરતેજ “મનમાં પરણ્યા અને મનમાં રંડાણા” ની જેમ પોતાની ગીરોહથી જણાવે છે કે—

“પરંતુ મુસા કાઝીમને હું જાઅફર સાદિકે પોતાની હયાતીમાં વારસ ઠરાવ્યા છે; એવી રીવાયતો જે પણ રમુ થાય તેનું મુળ તપાસશે તો તેનું પોકળ જણાયા વગર રહેશે નહીં. કારણ કે ઇમામ તરીકે હું જાઅફર રકદી પણ પોતાના શબ્દોથી ખોટું જાહેર કરેજ નહીં.”

હવે હું મુસા કાઝીમને, ઇમામ જાઅફર સાદિકે ઇમામ ઠરાવેલ એવી રીવાયતો તો છે, જે મીઠ વરતેજને પણ કબુલ કરવું પડ્યું છે; પણ તે રીવાયતો પોકળ છે એમ મીઠ વરતેજ જણાવે છે, પણ પોકળ કેવી રીતે છે તે દલીલોથી મીઠ વરતેજને બતાવી આપવું જોઈએ ! ઇમામ જાઅફર સાદિક પોતાના શબ્દોથી ખોટું જાહેર કરેજ નહીં એ બરાબર છે; પણ તે શબ્દો કયા ? શું, હું ઇસ્માઈલની “નસ” બાબતના ? તો મીઠ વરતેજને નસ બાબતના તેવા શબ્દો મોઅતેબર તવારિખો અને રીવાયતોથી સાબીત કરી, અને પછી મુસા કાઝીમવાલી રીવાયતોને રદ કરવા જાહેર પડવું જોઈએ !

ત્યાર પછીના પેરેગ્રાફમાં મીઠ વરતેજને, જે પોતાના દીલી બખાણા કાઢ્યા છે, તે તેઓની ઇમાનદારીનો તોલ

કરવા સાડ વાંચકો સમક્ષ નીચે રૂઝુ કરે છું—

“ અને એજ સુજળ સુસા કાઝીમની ઈમામતનો અંત જે રીતે આવ્યો તેજ તેની ખોટાપણુની દલીલ છે, એટલે સુસા કાઝીમની નસલમાં હું હસન અસકરીએ પોતાની બીબીને અવલાદ નહીં થવાથી જ્યારે ખાનગી રીતે કત્તક ફરજંદ મેળવવાની ગોઠવણુ કરી, ને તે પણુ એ વરસનું બાળક મળ્યું. તેથી તેની ખાનગી પરવરીશ કરવાની કરેલ સુકતીને પંખીઓ આસમાનમાં લઇ ગયાં ! ને ફરીશ્તાએ પરવરીશ કરી; એવી એવી વાતો બહાર કીધી, તો પણુ જ્યાં ખુદા નથી ઈચ્છતો ત્યાં અઉલાદ આગળ વધતી નથી. તેના ખાતર પાંચ વરસની ઉંમરે તે કત્તક મેળવેલું બાળક સુજરી ગયું. તેને ગયબતે સુગરા અને ગયબતે કુબરાના શઝદોથી ઢાંકી દીધું. તેની ખાત્રી નહીં કરનાર લોકોજ તેને (ગયબ ઈમામ) કુરઆને શરીફ સુજળ ઈમામે મોખીન એટલે બહાર ઈમામથી વિરૂધ્ધ છતાં, માનીનતા ધરાવવા વળગી પડ્યા ! ”

વાંચકો ! ઉપરનાં લખાણથી મીં વરતેલની અવલાદે-અલી પ્રત્યેની મોહબત અને ઈમાનદારી જણાઇ આવ્યા વગર રહી નથી. એવી મનઘડત બાળતો જણાવવાને તેઓ પ્રેર્યા છે, જેથી જણાય છે કે તેઓએ પોતાના મગજનું સમતોલપણુ ખોઇ દીધેલ છે. બારમાં ઈમામ ગાયબ થયા તેથી તેઓ હું સુસા કાઝીમની ઈમામતનું ખોટાફં (મયાઝદલાહ) કેવી રીતે કહી શકે તેમ છે ? બહાર તવારીખોને ખોટી પાડતાં પહેલા મીં વરતેલએ કાંઇક વિચાર કરવો જોઇએ ! હું ઈમામ હસન અસકરીએ કત્તક ફરજંદ મેળવવાની ગોઠવણુ કરેલ, એ કંઇ દલીલો અને સનદોને વ્યાધારે જણાવવાને મીં વરતેલ બહાર પડ્યા છે તે પખીકને જણાવતું જોઇએ. (બારમાં ઈમામની પચદાયશ

અને ગયખત સળધેની સામેલીઓ ઈં અં આગળ જતાં
બુદ્ધાજ પ્રકરણોથી વાંચકોની સેવામાં રૂબુ કરીશ).

ત્યાર પછી મારા વિદ્વાન મિત્ર મીં વરતેજી ઈસ્ના
અશરીઓને શીખામણ આપતાં જણાવે છે—

“ આ રીતે જોજા કોમને ઈસ્માઈલી નહેર
ઈમામોથી જે હીદાયત પહોંચી તેજ જોજાઓ પીજા
મતલબીયાની દોરવણીથી ગયખ ઈમામને માનવા દોડી
ગયા, એજ ખરૂં કમનસીબ. આ રીતે મને પુછેલા
સવાલોનું રહસ્ય અહીં રહેં જણાવ્યું છે; કારણ કે
ઈસ્માઈલી જમાતમાંથી નીકળી ગયલા લાઈઓ પોતે
પોતાની ખરી હકીકત જાણ્યા વગર પીજાને નસીહત
કરવા દોડે છે. લેખ લખે છે, કવીતાઓ બનાવે છે,
પરંતુ ઈમામની અચત કયા વગરનાઓ પોતાનો
કંઈ પણ અવાજ ખાહેર કાઢી શકતા નથી. કારણ કે
જનાએ રસુલે બુદ્ધાના ફરમાવ્યા મુજબ ઈમામની
બધ્યત કયા વગરનો ગમે તેવો ઈસ્લામી આલીમ હોય
તો પણ તે નહેલ મુતલક છે.”

અત્રે હું મીં વરતેજીને કેટલાક પ્રશ્નો પુછવા ઈચ્છું-
છું. મારા વહાલા વરતેજી ! તમે ઈસ્નાઅશરી થયા હતા, તે શું
મતલબીયાઓની દોરવણીથીજ થયા હતા ! કે તમારા
અંતકરણની ખરી લાગણીથી ? અગર તે વખતે તમે
મતલબીયાઓનો શીકાર બન્યા હો તો હાલે પણ તમેને
તેમજ માની કેમ ન લઈએ ? તમે જે વખતે લેખો અને
કવીતાઓથી ઈસ્માઈલી-આગાખાનીઓની ઝડકણી કરતા
હતા તે શું ખરી હકીકત જાણ્યા વગરજ કરતા હતા ?
તે વખતે તમે પણ નહેર ઈમામની બધ્યત કયા વગરના
હતા ? તો તે વખતમાં તમેએ આગાખાનીઓ વિરૂદ્ધ, જે
અવાજ ખાહેર પાડેલ, તેને આજે અમારે કેવું રૂપ આપવું

તે મહેરબાની કરી જણાવશે કે ? ઇમામની બંધાયત કર્યા વગરનો આલીમ પણ બહેલ મુતલક છે એમ તમે જણાવો છો, તો બંધાયત નો શબ્દ હં રસુલની કઈ હદીસમાં છે, તે જરા જણાવશે કે ? અગર તમે માઅરેફત અને બયઅત ને એકજ ગણતા હો તો તેમાં તમે સજજડ થાપ ખાઓ છો. માઅરેફત અને બયઅતનાં અર્થો બુદાજ છે, અને તે બુદા બુદા રૂપમાંજ વપરાયે છે; તેથી શું તમે અભણ છો ?

વળી મીં વરતેજી જણાવે છે—

“ અને કુફ્રા, કરબલા જેવા અરબસ્તાનના મુલકોમાં મુસ્લમાનો હતા. જેઓ નમાઝ, રોઝા તથા કુરઆને શરીફ ઉપર પોતાની ઇમાનદારી દેખાડનારા હતા, પણ જેઓ એ હં અલી, હં હસન, હં હુસેન જેવાઓનો દામન પકડયો ન હતો અને તેમની બંધત લીધી ન હતી. બહકે વિરૂધ્ધતા કરતા તેના પરહેજગાર અને ઇમાનદાર મુસલમાનો કરતાં નમાઝ રોજાથી બે દરકાર, અને કુરઆન નહીં બાણનાર છતાં ઇમામની બંધાયત કરનાર અને વફાદારીથી વર્તનાર કદાચ બહેલ પણ હો કે અભણ હો, અને મજુરી કરીને પેટ ભરનાર હો, તો પણ ઇસ્લામની, કુરઆનની, ઇમામની, પયગમ્બરની, અને બુદાની દ્રષ્ટીએ તે ભલો અને નજીત મેળવવાને લાયક છે ”

મીં વરતેજીએ બાણવું જોઈએ કે જેમ એકલી કીયા કામ નથી આવડી, તેવીજ રીતે એકલી મોહબત પણ ખરી મોહબત નથી કહેવાઈ શકાતી ! ઇમામોની ખરી તાબેદારીનો અર્થ એ છે કે તેઓની મોહોબત સાથે નમાઝ, રોઝા વીં ધાર્મિક કીયાઓ પણ બજાવી લાવવી જોઈએ. હાજી બીબી કેસમાં નાં આગાખાનના ચુસ્ત મુરીદોએ પણ એજ મતલબની બુબાનીઓ આપી છે, મીં વેલસી

ધનજી, મીં દેશાઈની ઉલટ તપાસમાં જણાવે છે—

સ૦—“ જો તમો પૈસા નજરમાં આગાખાનને આપો તો તમારી મુક્તીની ખાત્રી મલે છે ? ”

જ૦—“ પૈસા આપવા સાથે ખીજું પણ કરવું જોઈએ. ”

મીં રહીમ નુરમામદ, મીં દેશાઈની ઉલટ તપાસમાં જણાવે છે—

સ૦—“ કોઈ માણસ ચંદ્રાકી, સમર છાંટા, નીકા અને મરણ માટેની ફીઓ આપે તો અને ઇબાદત પણ કરે તો તે મુક્તી મેળવવા માટે બસ છે કે ? ”

જ૦—“ તેને ફસોદ પણ આપવી જોઈએ, અને બધી ફીયાઓ પણ કરવી જોઈએ. ”

મીં કુરજી સુરજી, મીં દેશાઈની ઉલટ તપાસમાં જણાવે છે—

સ૦—“ પૈસાને બદલે તમોને મુક્તી મલે છે એમ તમો કહો છો ? ”

જ૦—“ સારી રીતે નીતીથી ચાલવું વીગેરે બધું કરવું જોઈએ, પૈસા પણ આપવા જોઈએ. ”

સ૦—“ જો તમો નીતીથી રહો પણ પૈસા ભરો નહીં તો કેમ થાય ? ”

જ૦—“ બંને કરવું જોઈએ. ”

નામદાર જડજ—“ તમો પૈસા આપો છો તેના બદલામાં આગાખાન તમોને મુક્તી આપે છે ? ”

જ૦—“ અમારે પૈસા પણ આપવા જોઈએ, ધર્મ ફીયા પણ કરવી જોઈએ, અને નીતીથી પણ ચાલવું જોઈએ. ”

હવે મીં વરતેલુ જોઈ શકશે કે, મુકતી (નજાત)નાં વારતે જોઈ જાળતોની જરૂરત છે. નહિં કે, નમાઝ, રોઝાથી બેઠરકાર અને ગમે તેવા હો છતાં, મુકતી મેળવી શકે ! મળુરી કરી પેટ ભરનાર એ શબ્દોથી મીં વરતેલુ શું કહેવા માંગે છે તે સમજતું નથી. નમાઝ-રોઝા અથવા ઈમામની મોહબતમાં મળુર કે તવંગરનો સવાલજ કયાં છે ! બાકી ઉપરના પેરેઆક્રમાં મીં વરતેલુ અબ્જાતા એવી જાળતોની ઈકરાર કરી ગયા છે કે, જે માન્યતાને ખોટી ઠરાવવા મીં વરતેલુ અને તેઓના મળતીયા વિશેષ મથન કરી રહ્યાં છે. એ પણ ખુદની કુદરત છે ! મીં વરતેલુ હં અલી, હં હસન, હં હુસેનનો દામન પકડવાનો અને તેઓની યાયઅત લેવાનું જે લખે છે, તેથી હં હસન અ. ની ઈમામત સાબેત કરે છે ! એ પણ એક કુદરતની ગતી છે ! ! નહિ તો મીં વરતેલુ ઈમામ હસન અં ને ઈમામ તરીકે જણાવેજ કેમ ?

ત્યાર પછી મીં વરતેલુ જણાવે છે—

“ શીઅ, અબ્દુલા જુયાદ, ઉમર સાઅદ વીં તવંગર મુસલમાનો હતા અને પરહેજગાર પણ હતા, પરંતુ જમાનાના ઈમામની બધયત નહી કરનાર હોવાથી, કંબર, અબ્બાઝર, મીકદાદ અને અરમારે યાસીર જેઓ ગરીબ સ્થીતીના હતા, છતાં ઈમામની બધયત કરનાર અને ઈમામને વક્ષાદાર હોવાથી માનને પાત્ર છે.”

તો આ ઠેકાણે તવંગરી અને ગરીબીનો સબધજ શો છે ? શીઅ વીં પરહેજગાર હતા એ બોલ મીં વરતેલુ કઈ તવારિખથી જણાવે છે તે જણાવશે કે ? પરહેજગાર, નેક માણસને કહે છે, તો અગર શીઅ વીં નેક હોતે તો એવું કામ કરતે પણ ખરા ? કંબર વીં ઈમામની બધઅત કરનાર અને વક્ષાદાર હતા એ તો ચોક્કસ છે, પણ

તેઓ ફક્ત એકલાજ તાબિદાર અને વફાદાર હતા ? કે સાથે નમાઝ-રોઝાના પણ પાળદ હતા ? તે મીઠ વરતેલ જણાવશે કે ?

ત્યાર પછીના પેરેગ્રાફમાં મીઠ વરતેલ સીફીન અને ખારલુઓ અને કુફીઓનો દાખલો આપે છે કે જે ઉપરના પેરેગ્રાફને લગતોજ છે એટલે તે સખધે વિવેચન કરવાની જરૂરત નથી.

ત્યાર પછી જણાવે છે—

“ અને તેટલા માટે ઈસ્માઈલી ઇમામોની બહુયતમાંથી વગર ખાત્રી કરવે નીકળી જનારા ખોળા ભાઈઓને એકજ પ્રશ્ન પુછીશ કે, તમો ઈસ્નાઅશરી માનીનતામાં ધુસ્ત્યા, ત્યારે ખારમા ગયબ ઇમામની હકીકત વિશે કંઈ પણ જાણ્યું હતું કે તેઓ કેમ ગયબ થયા ? ક્યાં ગયબ થયા ? તેઓ તરફથી ખાસ કોઈ હીદાયત કરવા આગ્યું હતું ? અથવા તેમની હજુરમાં તમારી હકીકત પહોંચે એવો કોઈ વાસ્તો છે ? અથવા તમારી બહુયત લેનાર કોઈ છે કે નહીં ? વળી તમોએ ગયબ ઇમામને કબુલ કરવા પહેલાં શું મોઝીએ જોવાની માગણી કરી હતી ? અને તે ઉપરથી ખાત્રી કરી હતી ? અથવા તો શું સ્વપ્નામાં ખારમા ગયબ ઇમામને જોયા હતા ? કે કાંઈ બશારત થઈ હતી ? આ બધી બાબતમાંથી એકજ બાબતની જો તમોએ ખાત્રી મેળવી હોય; તો પછી ભલે તમો ગમે તેમ કરો, પણ કાંઈ પણ ખાત્રી વગર જો તમે ઈસ્માઈલી ઇમામની બહુયત છોડી દીધી હોય તો તે માટે પાછા જરા વિચાર કરવાની તરફી લેશો, તેથી ઈસ્માઈલી અથવા ઈસ્નાઅશરી માનીનતા તરીકે તમારું રહેલું ઉપયોગી ગણાય. ”

લાઈ વરતેલ ! ખારમાં ગયળ ઈમામની હકીકત વિષે મલખત્તા અમો બાણીતા છીએજ, અને તે સુર્યની જેમ પ્રકાશન છે ! તેઓ કેમ ગયળ થયા, અને ક્યાં થયા, તે મમો સારી રીતે બાણીયે છીએ, અને તેના ઇતિહાસીક પૂરાવાઓ પણ અમારી પાસે મોબુદ છે. અને તેવી હકીકત પુરતી રીતે બાણ્યા બાદ, અને અમારા અંતઃકરણે ખાત્રી માધ્યા બાદજ અમો તેમ માનવાને તૈયાર થયા છઈએ. નાઈ વરતેલ ! તમો જ્યારે ઇસ્નાઅશરી થયા હતા. ત્યારે મોએ પણ એ બાગતો બાણ્યા બાદજ કબુલ કરેલ હશે કે એમજ ? ખારમા ઈમામ તરફથી હીદાયત કરવાના માટે જે વળતે તેઓના નાયબો મોબુદ હતા, અને હાલે પણ મુજતહેદોને અમો નાયબ તરીકે હીદાયત કરનારાઓજ બાણીએ છીએ. ખારમા ઈમામની હુજુરમાં હકીકત પહોંચાવાની અમોને જરૂરત નથી પડતી, કારણ કે અમારી દરેક પ્રરઈ હાજત અમો નાયબે ઈમામો પાસે રૂબુ કરીએ છીએ અને અમોને તેના સંતોશકારક ખુલાસાઓ પણ મળી જાય છે. ખારમા ઈમામનો દીન ખુદલો દીન છે, તેઓના કુકમો બતાવવાને નાયબે ઈમામો મોબુદ છે, અને તેઓથી મમારો દીની સમંધ જોડાયલો છે, અમોને હજી કોઈ મસલા નસાએલ બચાવાના માટે અડચણ પડી નથી, કે જેથી મમારે ખાસ ઈમામની હજુરમાં જવું પડે. ઉપરાંત જો સર્વે તહેર રીતે ઈમામની હજુરમાં પહોંચી શકે તો પછે ઈમામ યબજ કેમ કહેવાય ? છતાં અમુક પ્રસંગોએ મુજતહેદો સાથે તેઓની મુલાકાત થએલી છે તેનાં વર્ણનો કિતાબોમાં મોબુદ છે અને તમો પણ તેથી વાકેફજ હશે, કારણ કે મો પણ કેટલીક મુદ્દત ઇસ્નાઅશરીજ હતા. ઈમામોને ખુલ ક્યાં પહેલાં મોઅલ્લોએ જોવાની માંગણી તેજ કરે કે જેને તેવા ઈમામની ઈમામતમાં શક હોય. (જેવી રીતે કે

ઈસ્લામશરીઓ નાં આગાખાન પાસે મોઝલો બતાડવાની માંગણી કરે છે) બાકી જેને શંકા નહોતી, તેવાએ મોઝલો જોવાની માંગણી કરવાની કાંઈ જરૂરત રહેતી નથી ! શું તમોએ નાં આગાખાનને ઈમામ તરીકે કબુલ કર્યા પહેલાં તેઓનો મોઝલો જોયો હતો કે ? અથવા બતાડવાની માંગણી કરી હતી કે ? સ્વપ્નામાં ઈમામને જોવા અથવા બશારત થવી, તે કાંઈ સર્વેનાં માટે અગત્યનું નથી, છતાં અમુક અમુક આલીમો અને પરહેઝગારોએ ઈમામને સ્વપ્નામાં તો શું, પણ એમજ ખુલ્લી રીતે જાગતી હાલમાં જોયા છે ! તેના ઘણા હાબલાઓ મોઝલ છે અને તમો પણ તેથી વાકેફ તો હશેજ. શું નાં આગાખાનના જે મુરીદોએ, તેઓને જાહેર રીતે જોયા નથી, તેવા દરેક મુરીદો તે નામદારને સ્વપ્નામાં જુએ છે ખરા ? અને તેવા દરેકને સ્વપ્નામાં બશારત થાય છે ખરી ? રીયાઝુલ-અન્સાબના કર્તા કે જેઓ એક તઅસ્સુબ (હઠધર્મી) વગરનાં છે, અને જેઓએ નાં આગાખાન સયદ છે એવી રીતે સ્વીકારીને તેઓનું નસબનામું પોતાના પુસ્તકમાં ટાંકેલ છે, તેઓએ સ્વપ્નામાં ખારમા ઈમામને સં ૧૩૧૩ હીજરીમાં જોયેલ, જે પોતાના પુસ્તકનાં પેજ ૨૧૩-૧૪ માં જણાવેલ છે, તે જરા વાંચી જુઓ ! ઉપરાંત મજકુર પુસ્તકમાં ખારમા ઈમામ કેવી રીતે ગયબ થયા, ગયબતે સુગરામાં કોણ કોણ નાયબો હતા, અને હં રસુલે ખારમા ઈમામ માટે શું ફરમાવેલ, તથા તેઓના ગયબ હોવા છતાં સુષ્ટીને ફાયદો પહોંચે છે, અને તે ફાયદો કેવી રીતે પહોંચે છે, વીં વીં વર્ષન મોઝલ છે. પણ તે બેઉ આંખોથી સમદ્રષ્ટીએ જુએ તેના માટે છે; એક આંખથી જોવાવાલા માટે નહિ ! અજબ છે કે મીં વરતેલ અને મીં હુદાને મજકુર પુસ્તકમાંથી નાં આગા-

ખાનના નસબ ઉપરે નજર પડી, અને બાકીની વીગતો જોઈ નહિં !

મારા મહેરબાન ભાઈ વરતેજી ! તમારી વાયઝથી કોઈ ઇસ્તાઅશરી તમારા ટોળાંમાં લખે એવી ઉમેદ તો સ્વપ્ને પણ રાખતો નહિં ! તમારા વેદિક-ઇસલામથી આજ દીવસ સૂધી કેટલા ઇસ્તાઅશરીઓ તમારી જમાતમાં દાખલ થયા, અને કેટલાં સુન્ની ભાઈઓ તેમજ હિંદુ ભાઈઓ આગાખાની ધર્મમાં દાખલ થયા તેનો સરવર્ધ તો જરા જાહેરમાં મૂકો !

છેવટે-પ્રસ્તાવનામાં મીઠ વરતેજી પોતાની બાળ દેલાવતાં, ઇસ્તાઅશરીઓને સંબોધીને લખે છે—

“ માત્ર નમાજ પઢવી, રોજ રાખવા, કુરઆન પઢવો, એવીજ બાબતો માટે ઇસ્તાઅશરી થયા હો, તો ઇસ્માઈલી જમાતમાં તેવી દરેક છુટ છે. કોઈ તમારા ઉપર દબાણ કરતું નથી તેની ખાત્રી કરજો. અને તે બાબતમાં હું મારા ખાસ વિશ્વાસથી તમારી હામી ભરું છું, કારણ કે, મુઁબઈમાં થોડાક ભાઈઓ ઇસ્માઈલી હોવા છતાં નમાજ પઢે છે, રોજ રાખે છે, તથા ખીલુ ધાર્મિક ક્રીયાઓ કરે છે તેને કોઈ અટકાવતું નથી-અને નમાજ, રોજ કે કુરઆને શરીફની ઇસ્માઈલી જમાતમાં મના છે એમ માનતા હો તો તે ખોટું છે, તેની ખાત્રી કરજો; પણ જો તમે તે સિવાયની ખીલુ ઇમાનદારીથી એટલે બારમા ગયબ ઇમામને જોયાહોય, અથવા તેઓનો મોજાજો જોયો હોય, અથવા ખાસ બારમા ઇમામ તરફથી કોઈ તમને હીદાયત કરવા આવે તો પછી તમે જો બાબુનો વિચાર

કરી વાજળી લાગે તેમ કરવું. એટલી અરજ કરી
આ પ્રસ્તાવના પુણું કરું છું.”

પ્રિય વાંચકો ! જો કે મીઠ વરતેજી અને તેઓના
મળતા વિશેકો-નમાજ ઉપરે હોવાને, મહિના દીવસનાં
રોજ ઉપરે સતઘમાં (નોમ)નાં રોજને, અને કુરઆને શરીફ
ઉપરે જ્ઞાનેને સરેષ્ટતા આપે છે એ જગ જાહેર છે; તેમજ
વેદીક-ઈસ્લામમાં પણ એવા ઇશારાઓ અને ખુલા બોલો
ઠેકઠેકાણે જોવામાં આવે છે; છતાં ઇસ્લામશરીઓને ભોળવવા
ખાતર નમાજ રોજ વીઠ ની ઇસ્માઈલી જમાતમાં છુટ છે
એવી જાળ પાથરે છે, એ ઘણુંજ આશ્ચર્યકારક છે ! છતાં
કેટલાક ઇસ્માઈલી બંધુઓ, કે જેઓ નમાજ રોજ કરતાં
જમાતથી બીડે છે તેઓના માટે આજે જાહેર ખત્રી આવ-
રહાયકારક ગણું છું !!

અત્રે હું મીઠ વરતેજીનું માનપૂર્વક ધ્યાન ખેંચીને
પૂછીશ કે, મુંબઈ સીવાય સર્વ ઠેકાણે નમાજ રોજ બજાવી
લાવનારાઓ અને કુરઆનેશરીફ પઠનારાઓ ઉપરે જે અઘ-
ટીત ફળાણ થાય છે, તે શું તમારા જાણ્યામાં નથી !
ખુદાના વાસ્તે તમારી સાચી ઇમાનદારીથી, એ સખંધે
તપાસ કરવાને બાહેર પડો ! તો તમેને સત્ય શું છે તે
જોવામાં આવી જશે. અગર એ બાબતમાં તમે વિશ્વાસથી
હામી ભરવાને બાહેર પડ્યા છો, તો તે હામી ભરવાનો
તમારી પાસે કાંઈ આધાર પણ છે કે નહિં ? શું,
નાઠ આગાખાનની મંજૂરી લઇને તમે એમ કહેવાને બાહેર
પડ્યા છો ? તો શામાટે નાઠ આગાખાનની સહી સાથેનું
ફરમાન છપાવીને ઇસ્માઈલી ભાઇઓમાં જાહેર કરતા નથી ?
મુંબઈમાં થોડાક ભાઈઓ એવી કીયાઓ કરે છે એમ તમે
જણાવો છો તો “થોડાક” ના શબ્દથીજ એમ જણાઈ

આવે છે કે, મોહટો ભાગ એથી વિરૂદ્ધ છે. હવે જે થોડાક ભાઈઓ એ કીયાઓ બજાવી લાવે છે, તે ખાનામાંજ બજાવી લાવે છે કે, અન્ય કોઈ ઠેકાણે? અથવા તેવી કીયાઓ કરવાવાલાઓ માટે કાંઈ સગવડો પણ કરવામાં આવી છે કે નહિ? કુરઆનશરીફનું શિક્ષણ લેવા માટે કાંઈ સાધનો પણ કરવામાં આવ્યાં છે કે નહિ? તે જરા જણાવો. મારા સાંભળવા પ્રમાણે તો સર કરીમભાઈ વીગેરેઓની જે ઓરફનેજો છે, તેમાં જે કુરઆનશરીફ વીં નું શિક્ષણ આપવામાં આવે છે તેથી ચુસ્ત આગાખાનીઓ નારાજ છે. તેમજ બહેર માસીકો દ્વારા જે વિરૂદ્ધ ચળવળ કરવામાં આવે છે તે મારા વાંચવામાં પણ આવેલ છે, એટલે તમારી ખાત્રી ફક્ત ઈસ્નાઅશરી ભાઈઓને લોળવવા ખાતરજ છે એમ જણાઈ આવે છે. તદુપરાંત તમારામાંનાં કેટલાકો નમાઝ-રોઝા અને પાક કુરઆનશરીફને કેટલું માન આપે છે, તે કોટીમાં આવેલા કેસોમાં ખુદ્દી રીતે જણાઈ આવ્યું છે. તેના થોડાક દાખલાઓ ટાકી ખતાવીશ—

નુરખાઈ કેસ—

બમનગરની ઇસ્માઈલીયા કૌન્સીલના તે વખતના ચેરમેન મીં જેસા સાબુ કહે છે—“ઇમામ કુરઆનને માને કે નહીં તે હું કહી શકું નહીં. ઇમામેને નમાઝ પઠતાં મેં જોયા નથી. હું પોતે રાજો રાખતો નથી. ખીજા રહેતા હોય તો હું જાણતો નથી.”

જાંબુડાવાલા રતનશી રાજા કહે છે—

“રાજા રાખવાની ફરજ નથી. નમાઝ પઢવાનો અમોને હુકમ નથી. કુરઆન પઢવાનો અમોને હુકમ નથી. ઇસ્માઈલી કોઈ હજ પડવા મકે જતો નથી.”

ઇસ્માઈલી મીરનરી તલકશી લવલ કહે છે—

“કુરઆને શરીફને અમે માનતા નથી. અમારા ગુરૂએ કોઈદી કુરઆનશરીફનું કહ્યું નથી. બધા પયગમબરોને અમે માનતા નથી. નખી મહમદ મુસ્તફા એકને અમે માનીએ છીએ. એકવીસમે રોજે રાખવાની ફરજ અમારા ગુરૂએ નાખી નથી. ખુશી પડે તે રાખે. હું પોતે રોજ રાખતો નથી. ચાર પયગમબરોપર આસમાનથી ખુકો આવી છે એમ કહે છે, અમે અથર્વ વેદ એકને માનીએ. કઈ કઈ ક્રીતાબ આવી તે મને ખબર નથી. નામ આપવાથી ચાહ આવતાં કહું છું કે, તવરેત, જખુર, ઇનજીલ અને કુરાન. એ ચાર આવ્યાનું સાંભલ્યું છે. કુરઆનનાં મંત્રો શું છે તે મને ખબર નથી. મૈયતના જનાજ ઉપરે અમે નમાજ પડતા નથી. ધુવામાં કુરઆનના ફકરા આવે છે કે નહી તે હું જાણતો નથી. મારા ધર્મમાં હું બોધ કરું છું ખીજા મુસ્લમાની ધર્મમાં શું છે તે મને ખબર નથી. (વાંચકો, જોયું! આતો મીશનરીની માન્યતા અને અજ્ઞાનતા. ત્યારે એવા લોકો ઉપદેશ તે કેવો કરતા હશે! સાંભળવા મુજબ મારા મિત્ર મી૦ વરતેજીએ પણ હાલે મીશનરી પદને દીપાવેલ છે.)

પોરબંદરવાલા ડાયા લાલજી કહે છે—

“ઇસ્માઇલી ધર્મનો મુસલમાન છું. કરબલા જવું એ ફરજઆત નથી. રોજ રાખવા એ મરજની વાત છે, ફરજઆત નથી. પીર સદ્દરીને કુરાનનો તરજુમો જ્ઞાનમાં કર્યો છે એમ મારા ધ્યાનમાં નથી. મેં કુરાનનો અભ્યાસ કર્યો નથી, એટલે હું જાણતો નથી. મેં કુરાન વાંચ્યું પણ નથી. કુરાન કઈ ભાષામાં લખ્યું છે તે હું જાણતો નથી. અમારા ઈમામે ફુઆ પડતા

કે નમાજ તે મારી માહીતી નથી. આગા સાહેબ દુઆ પઢે છે કે કુરઆન તે મને ખબર નથી.”

કેસોદવાળા કાસમ શીવજી કહે છે—

“અમે કુરાનને માનતા નથી. મહમદ પયગમબરને અમે માનીએ છીએ. મહમદ પયગમબરને અમે ગુરૂ તરીકે માનીએ છીએ. અમે આગાખાનને ઇમામ તરીકે માનીએ છીએ. આગાખાનમાં ખુદાનો અંશ છે એટલે તેને અને ખુદાને એકજ માનીએ છીએ. મનુષ્યને મારવા જીવાડવાની શક્તિ ખુદામાં છે, તેવી આગાખાનમાં છે તે હું કહી શકતો નથી. અમારા ખાનામાં કુરાનજ નથી. પીર સાહેબનું જ્ઞાન અમારું પુસ્તક છે. અમે નમાજ પડતા નથી. હજ પઢવા જતા નથી મૈયતના જનાન ઉપર નમાજ પઢાવતા નથી. ઇસ્માઈલી રીવાજ પ્રમાણે ધીયા કરીએ છીએ.”

મંજેવડીવાલા ખોળ કાસમ કુરજી કહે છે—

“રોજ રહેવાની ફરજ નથી. હજ પડવાની ફરજ નથી.”

પ્રતીવાદજી નુરખાઇ લેખીત અરજીમાં જણાવે છે—

“રોજ રહેવાની અમો ફરજ માનતા નથી. અમારામાં ઘણે ભાગે રોજ રહેતા નથી. હજ પઢવાની પણ અમો ફરજ માનતા નથી. અમો અમારા જ્ઞાતીના રિવાજ તથા ધોરણ પ્રમાણે ચાલીએ છીએ અને અમોને મુસલમાની શરેહ લાગુ નથી.”

પ્રતીવાદજીના ધારાના હીમાયતી મી૦ ગુલામ મહમદ મુનશી બાર-એટલો-એ દલીલો કરતાં જે ભાષણ ફરેલ તેનો સાર—“ઇસ્માઈલી, અડતાલીસ ઇમામને અને હાજર ઇમામને માને છે. રોજ,

ઈફ, નમાજ, હજ વગેરે જે ખરા મુસલમાનોને ફરજ તરીકે બતાવવામાં આવેલ છે તે બાબતની ધરમાઈલી ખોબાઓને ફરજ નથી. આગાખાનીઓ ખુદાના અવતારને માને છે. હીંદુઓના નવ અવતારને માને છે. અને ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે રોબ, હજ, વગેરેને ફરજ તરીકે માનતા નથી. તો તેઓ મુસલમાની મઝહબના માંડલાની બાહેર છે. હું એમ કહું છું કે અમારા મુસલમાની ધર્મની પ્રમાણે તેઓ કાફર છે. અને દરેક ખરા મુસલમાન આગાખાની ખોબાઓને કાફર તરીકે ગણશે.

I say Khoja Religion is that of Kafer. It is not Mohamedan Religion.

અને વળી તેઓનો કલમો શું છે ? લા ઇલાહ ઇલલાહ, મહમદ રસુલીલ્લા, અલી સહીઅલ્લા. હવે નામદાર કોર્ટ જશે કે જો કોઈ પણ મુસલમાન “અલી સહીઅલ્લા” કહે તો તે મુસલમાન કહેવાયજ નહીં. મુસલમાની માન્યતા પ્રમાણે તે કાફર છે.

હાજી બીબી વિરૂદ્ધ નાં આગાખાન કેસ—

જુમાલાઈ જનમહમદ, મીં ઇનવેસરીટીની તપાસમાં જણાવે છે—

સ૦—“જમાત ખાનામાં નમાજ કેટલા વખત પડવામાં આવે છે ?”

જ૦—“બે દીવસે. બકરી ઇદ અને રમજાન ઇદના દીવસે.”

ઉલટ પાલટ તપાસમાં મી. હેશાઈને જવાબ આપે છે—

સૌ—“ તમે પોતાને કુરઆન મુસલમાન ગણાવો છો ? ”

જૌ—“ , , , પણ અમારો શીરકો બુદો છે.”

સૌ—“ તમે કુરઆનને ખુદા તરફથી ઉતરી આવેલું માનો છો ? ”

જૌ—“ કુરાન આગ્યું ત્યારે હું હતોજ ક્યાં ? હું કુરાનને માનતો નથી. ખુદાએ કુરાન મોકલ્યું ત્યારે હું હાજર ન હતો.”

સૌ—“ ત્યારે મુસલમાન ધર્મના પુસ્તક તરીકે તમે કુરાનને માનતા નથી ? ”

જૌ—“ હું બાણતો નહીં હોઉં તે કેમ કહું. જેનું હોય તે બાણ.”

સૌ—“ ત્યારે તમે મોહમેદન છો ? ”

જૌ—“ હા, પણ બીજા શીરકાના.”

સૌ—“ મુસલમાન ધર્મનું પુસ્તક કુરાન છે ? ”

જૌ—“ હું તેને ધર્મના પુસ્તક તરીકે નથી માનતો. મારો શીરકો બુદો છે.”

સૌ—“ કુરાન નહીં માનનારાઓ મુસલમાન પણ છે કે ? ”

જૌ—“ હા, અમે શીયા ઇમામી ઇસ્માઈલી.”

સૌ—“ ત્યારે કુરાનમાં લખેલી બાબતોને તમે કાંઈબી અગત્ય આપતા નથી ? ”

જૌ—“ નહીં, કંઈ નહીં.”

મી. અલાદીન ગુલામ હુસેન ઉલટ તપાસમાં કહે છે—

સ૦—“તમે કુરાનને માનો છો ?”

જ૦—“હું કુરાનને માન આપું છું, પણ પીર સદ-રદ્દીનનાં જ્ઞાન માનું છું.”

સ૦—“તમે મુસલમાન ધર્મના મુખ્ય તત્ત્વ ખુદા સીવાય બીજો ખુદા નથી અને મહમદ તેનો પયગમ્બર છે એ મુદ્દાને માનો છો ?”

જ૦—“અમેએમ માનીએ છીએ કે ખુદા સીવાય બીજો ખુદા નથી, અને અલી ખુદા છે. કુરાન મહમદે લખ્યું નથી.”

સ૦—“ત્યારે તમને કુરાન પ્રમાણે ચાલવા શીખવ્યું નથી ?”

જ૦—“મુસલમાનોમાં હુલ્લક થશે તો તેનું જોખમ તમારે માથે લ્યો છો ?”

નામદાર જડજ—“એ સવાલ તમે શા માટે પૂછો છો ?”

મી. દેશાઈ—“હસનઅલી શાહે તેઓને કુરાન પ્રમાણે ચાલવા શીખવ્યું નથી.”

સ૦—“ગનાનને તમે કુરાન કરતાં વધારે પસંદ કરો છો ?”

જ૦—“જે અમને શીખવામાં આવ્યું તે અમે પસંદ કરીએ છીએ.”

સ૦—“નમાજ કદી જમાતખાનામાં બોલવામાં આવી હતી ?”

જ૦—“જે ઈદના દીવસો શિવાય કદીન હિ. એ શી-વાય ત્રણ વખત દુઆ પઢવામાં આવે છે. એવો અસલથી

રીવાજ છે. જો હાજર ઇમામ તેહવારના દીવસે હાજર હોય તો નમાજ પઢીએ એવો રીવાજ છે.”

સ૦—“ એ રીવાજનું મુળ શું ? ”

જ૦—“ નમાજ ફક્ત મુઘલનાજ ખાનામાં પઢાય. બાકી બીજા કોઈ પણ દુનીઆના ભાગમાં નહીં. મારી અગાઉનો તે રીવાજ છે તેનો શું ખુલાસો આપું.”

સ૦—“ બે ઇદના દીવસો સીવાય કદી નમાજ પઢવામાં આવે છે ? ”

જ૦—“ ના. ”

મી. વેલસી ધનજી, મી. ઇનવેસરીટીની તપાસમાં—

જ૦—“ જમાતખાનામાં નમાજ કેટલો વખત પઢવામાં આવે છે ? ”

જ૦—“ વરસમાં બે વખત બે ઇદના દીવસે. ”

મી. મહમદ નુરુદ્દીન, મી. ઇનવેસરીટીની તપાસમાં—

સ૦—“ જમાતખાનામાં હાલ કેટલી વખત નમાજ પઢવામાં આવે છે ? ”

જ૦—“ નમાજ પઢવામાં આવતીજ નથી. અમે દુઆ પઢીએ છીએ ”

સ૦—“ કોઈબી વખત નમાજ અરેબીકમાં લખવામાં આવે છે ? ”

જ૦—“ હા, બકરી ઇદ અને રમજાન ઇદના દીવસે. ”

હાજીલાઈ મુખી લાડકે, મી. ઇનવેસરીટીની તપાસમાં—

સ૦—“ તમારા વખતમાં જમાતખાનામાં નમાજ કેટલી વખત પઢવામાં આવે છે ? ”

જ૦—“ વરસમાં બે વખત. બે ઇંદના હીવસોએ. ”

મી૦ હેશાઇની ઉલટ તપાસમાં—

સ૦—“ નમાજ શેમાંથી લેવાયલી છે ? ”

જ૦—“ મને ખબર નથી. તે કુરાનમાંથી લેવામાં આવી છે તે મેં સાંભળ્યું નથી. ને શેમાંથી લેવામાં આવી તે શોધી કાઢવા મને વિચાર પણ આપ્યો નથી. અમે હુઆ પઢીએ છીએ. ”

સ૦—“ નમાજમાં કંઈ એવું છે કે જેથી વરસમાં બે વખતથી વધુ પઢવામાં હરકત છે ? ”

જ૦—“ પીર સદરદીનના ગનાનમાં તેવું કાંઈ બતાવવામાં આપ્યું નથી. અમે બે વખત નમાજ પઢીએ છીએ. દરરોજ હુઆ પઢીએ છીએ. વખત નમાજ પઢીએ તે પીર સદરદીને હુઆ બતાવી છે, અનેનીમાજ અરેબીકમાં છે. ”

ફાજલ લીમ્બુ થાણાવાલા, મી૦ હેશાઇની ઉલટ તપાસમાં—

સ૦—“ મુંબઈના જમાતખાનામાં નમાજ પઢવામાં આવે છે ? ”

જ૦—“ માત્ર બે વખત. ”

સ૦—“ થાણા જમાતખાનામાં કેમ પઢવામાં નથી આવતી ? ”

જ૦—“ હાજરઈમામ મુંબઈના જમાતખાનામાં આવે છે તેથી ત્યાં નમાજ પઢાય છે. થાણામાં કોઈ નમાજ ભણતું નથી. ત્યાં પઢાવતા નથી. ”

સ૦—“ ત્યાં માણસ મળતું નથી તેથી ? ”

જ૦—“ અમે હુઆ પઢીએ છીએ અને નમાજ પઢતા નથી. થાણામાં કોઈ નમાજ ભણતું નથી. ”

સૌ—“ નમાજ અરેખીકમાં છે ?”

જૌ—“ હા. ”

સૌ—“ અને તમે જાણો છો કે નમાજ કુરાનમાંથી લીધેલી છે ?”

જૌ—“ ના, મને ખબર નથી. ”

રહીમભાઈ નુરમામદ, મી૦ દેશાઈની ઉલટ તપાસમાં—

સૌ—“ જમાતખાનામાં નમાજ પઢવામાં આવે છે તે તમે જાણો છો ?”

જૌ—“ હા, એ ઇદના દીવસોએ. ”

સૌ—“ તે અરેખીકમાં છે અને કુરાનમાંથી લેવામાં આવેલ છે તે તમે જાણો છો ? ”

જૌ—“ ના ”.

સૌ—“ એ બેજ દીવસે કેમ નીમાજ પઢવામાં આવે છે ? ”

જૌ—“ અસલથી પઢતા આવેલા છે એ કારણ હું જાણું છું. ”

સૌ—“ નીમાજમાં એવો ભાવાર્થ છે કે જેથી તે બેથી વધુ દીવસ પઢી શકાય નહીં તે તમે જાણો છો ?”

જૌ—“ હું કાંઈ કહી શકતો નથી. ”

સૌ—“ એ રીવાજ કેમ દાખલ થયો તે તમે સાંમ-જાણો છો ? ”

જૌ—“ ના, મારા બાપ તેમ કરતા હતા અને હું પણ તેમ કરું છું. ”

સૌ—“ બેથી વધુ દીવસ જો નમાજ પઢવામાં આવે તો તેમાં કાંઈ હરકત છે ?

જા૦—“અમારે તો દુઆ છે ને તે અમે પઢી છીએ, અમારે નમાજ સાથે શું કરવું છે.”

સા૦—“બેથી વધુ વખત નમાજ પઢવામાં શું વાં છે ?”

જા૦—“પીર સદરદીને આપેલી બંદગી અમે પઢી છીએ ત્યારે નમાજ શા માટે પઢવી જોઈએ.”

એ રીતે બાહેર કોટોમાં જખાનીઓ પડી છે. છ મી૦ વરણ કહેવા નીકળ્યા છે કે “ઈસ્માઈલી જમાત નમાજ-રોઝા કુરઆને શરીફની મના નથી,” એ એક નવાઈ ભરેલું કહેવાય ! “સર કરીમભાઈ ઓફ્ફનેજ જે કે મુબંધમાં આવેલ છે તેમાં બચ્ચાંઓને ઈલામી પ તીસર કુરઆને શરીફ અને નમાઝ વી૦ શીખાડવામાં આ છે અને તે માટે મુદ્દલાંઓ રોકવામાં આવેલ છે. તે તે કેળવણીને “ઈસ્માઈલી આફતાબ”ના અધીપતી મં યુધવાણી ‘ઈસ્નાઅશરીમઝહબની કેળવણી તરીકે જા વીને “ઈ. આફતાબ” પુ. ૧ અંક ૨ બામાં પોતાની મુ ઈની મુદ્દાફરીના વર્ણનમાં તે સબંધમાં નીચે મુજબ રીમ કરે છે:—

“તા૦ ૧૭-૬-૧૯ નાં રોજે મેં માસતર વલીહ નાનજ સાથે મજકુર ઓફ્ફનેજની મુદ્દાકાત લીધાં હ મી૦ એમ. ડી. વીરાણીએ અમોને ઓફ્ફનેજના દરેક વિલા બતાવ્યા હતા x x x x

સર કરીમભાઈ ઈબ્રાહીમના નામથી આજે કોઈ બાળક કે વૃદ્ધ અબાણુ નથી, તેઓ શ્રીની સખાવતો મ હુર છે. તેમનીજ સખાવતના નમુના રૂપ આ બાલુ વરસો ૨ લાલ આપતું રહ્યું છે, પણ અમોને બાલુને દીલગ ઉપન થઈ કે, અત્રે દરેક વિદ્યાર્થીઓને ઇસલામ

મુદ્દાં શિક્ષણ આપે છે. તપાસ કરતાં જણાયું કે ઇસ્નાઅશરી વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા દસ ટકા પણ પુરી નથી અને તેથી નેવું ટકા ઇસ્માઇલી વિદ્યાર્થીઓને ઇસ્નાઅશરી શિક્ષણ આપવામાં આવે છે એ યોછી દીલગીરી ન કહેવાય. x x x x આવા દિલસોઝ ગૃહસ્થ ઇસ્માઇલી લાગણી દુખાતી અટકાવવાને દરેકે દરેક કોશીશ કરવાને ચુકશે નહિ.”

મજકુર બાબતથી પણ સિધ્ધ થાય છે, કે આગાખાની કોમના જાહેર લેખકો પણ કુરઆને શરીફનું શિક્ષણ અને નમાજ વીંઠ ઇસ્લામી એકકામો તરફ કેવી નિષ્ઠાથી જોઈ રહ્યા છે.

સન ૧૮૯૪ ની સાલમાં મહુવાના ખોળઓમાં એક પાટી વચ્ચે ધાર્મિક કારણોના લીધે ઝગડો ઉત્પન્ન થતાં જમાતની મીલકત વીંઠ ની વહેંચણી સખંધ મામલો કોર્ટે ચડેલ. છેવટે એ કેસમાં ભાવનગરની હાઇકોર્ટના બાહોશ જડજ મીંઠ નસરવાનજી ફરામજી મીરજા, તપાસ કરીને છેવટનો રિપોર્ટ કરવાના માટે કમીશનર તરીકે નીમાણા જેઓએ એ સખંધમાં જે પોતાનો રિપોર્ટ કરેલ તે રિપોર્ટ છપાણા હતો. જે લખાણ રિપોર્ટમાં પણ આગાખાની ખોળઓ સખંધે નીચે મુજબ ઉદ્ગારો જોવામાં આવે છે—

“વળી એ ઉપરાંત એજ પાટીએ રજુ કરેલા ધર્મ પુસ્તકો જોતાં લાગે છે કે, તેઓ દીનપરદીન ઉલટા પાછળ હઠતા ગયા છે. દસ અવતારની માન્યતા તો તેમના ધર્મનો corner stone છે. એ ભાગ જો કાઢી નાખીએ તો ભાગ્યેજ એઓના ધર્મનું કાંઈ નીશાન બી રહે. તેમની બીજી બધી ક્રીયાઓમાં જે અસલ હીંદુ ક્રીયા હતી તેનુંજ ભાશું તુડું ૩૫

નજરે આવે છે અને મુસલમાની રૂપ કશુંએ નથી, અને કોઈએ પણ “ રફતે રફતે ઈસ્લામી મઝહબમાં વધારે અને વધારે ખેંચવાને ” કાંઈથી ખ્યાલ પણ કયો નથી અને આગા પાટીના પોતાનાજ દેખાડવા પ્રમાણે એવો કશે સુધારો થયોજ નથી અને કરવાનું કોઈને પસંદ પણ નથી. બોલેબોલ “ પીર સહરદી-નનો ધર્મ ” તેઓ ચલાવવા માંગે છે. ઈસ્લામ તરફ તેઓ જેટલા અસલ વળેલા (બદકે નહીં વળેલા) હતા તેટલાજ તેઓ હવે વળેલા (કે નહીં વળેલા) છે હશ અવતાર ચુસ્ત રીતે માનવા દુઆ ઘટપાટ વીગેરે કીયાઓ અને બંદગીઓ કરવી, જેમાં મંત્ર જપવા અને તે માનવી. કુરાનથી બીલકુલ અજ્ઞાન રહેવું. ચાલતું કુરાન કાંઈ ઉપયોગનું નથી એમ કહેવું. પોતાના પીશના જ્ઞાનો કુરાન કરતાં ચઢતા દરજ્જાના ધર્મ પુસ્તકો છે એમ માનવું. નમાજને પોતાના ધર્મથી ઉલટી સમજવી અને નમાજ પઢનારાઓ પોતાના ધર્મના નથી એમ દલીલ કરવી. મહમદને માત્ર એક સાધારણ પીર તરીકે માનવો, અને તે વગમાં નાખવો. અલીને અને સલામશાને અને તેની એલાહ આગાઓને ખુદાના અવતાર તરીકે ગણવા, અને તે વર્ગમાં નાખવા. કીયા કામ કુરાનનું નહીં પણ પોતાનું જીંદુંજ મનાવું ” (જુઓ હાસમ વાલ-જનો ચોપડો પાનું ૬૭, અને સીધી લીપીમાં લખેલો ઇમામશાનો ચોપડો પાનું ૪૧૪)

ઉપરના રિપોર્ટમાંના ફીકરાથી વાંચકો જાણી શકશે કે આગાખાની ધર્મમાં નમાજ--કુરાન વીઠ ની કેટલી કદર રહેલી છે. ઉપરાંત નાઠ આગાખાનના મુરીદોએ જે નાઠ

આગાખાનનાં ફરમાનો તરીકે પુસ્તકો છપાવ્યાં છે (અને તેવા ફરમાનોને ખુદ નાં આગાખાન સાહેબની મુખવાણીનાં જણાવે છે) તેવા ફરમાનોમાં પણ નમાજ, કુરઆને શરીફ વીં સળધે શું જણાવવામાં આવ્યું છે તે વાંચકોની જાણ માટે નીચે રૂબરૂ કરીશ—

૧—“ કુરઆનને તેરસો વરસ થવા આવ્યાં છે, પણ તમારા માટે સાતસો વરસપર ખાંધી અપેલા જ્ઞાનો છે જે પ્રમાણે તમારે વર્તવાનું છે અને તમે જેમ પાળતા આવ્યા છો તે મુજબ વર્તતા રહેજો.”

(કલામે સુલતાન મહમદ પેજ ૨ પારીઆફ ૧૨)

૨—“ અમોએ જે નમાજની ચોપડી છપાવી છે, તે જે મારા મુરીદો હીંદી જખાન (ભાષા) નથી જાણતા તેઓ માટે છે. પણ તમારા માટે હુઆ પઢવાની છે. અને મતલબ બન્નેનું એકજ છે. ”

(કલામે સુલતાન મહમદ; પેજ ૩ પારીઆફ ૧૨)

૩—“ ઘણા નાદાન માણસો એવો ખ્યાલ કરે છે કે ઇમા-દત અરખી ભાષામાં કરીએ; પણ હીંદુસ્તાનનાં રહેવાશી ખોબને અરખી જખાનમાં શું કાયદો થાય! અરખી શબ્દોમાં અરખી નમાજ અરખ લોકને માટે સારી છે; જેઓતેની માયના સમજી શકે છે, તેઓના માટે સારી છે. જે કેઈ અરખ નથી અને સમજવા વગર બે ખુદ નમાજ પડે છે તેતો કાગડાની ગીસાલ કરાં કરાં કરે છે. ”

(અમુલ્ય મોતીની માળા; ભાગ ૨ જે પેજ ૯-૧૦)

૪—“ તમારા વાસ્તે ઇલ્મ છે તે જ્ઞાન છે. કુરઆને શરીફને તેરસો વરસ થયાં છે. તે મુલકે અરખનો વસ્તી

માટે છે. જ્ઞાનને સાતસો વરસ થયાં છે. તમારા માટે જ્ઞાન છે તે ઉપર તમે ચાલજો. ”

અમુલ્ય મોતીની માળા ભા. ૨ જો પેજ ૫૧)
૫--“ જે કુરાને શરીફ પડ્યા કરે અને તેની માયના સમજતો ન હોય; પણ ફક્ત ખુમો પાડી જાણતો હોય તે ગધેડાની મીસાલ છે. મતલબ ત્રમજાણુ વગર પડવું નકામું છે. ”

(અલ્ય મોતીની માળા, ભાગ ૨ જો પેજ ૫૩)

૬--“ કુરાને શરીફ પણ સત્ય હતું; પરંતુ ખલીફા ઉસમાને તેમાં ઘણો ફેરફાર કરી નાખ્યો છે. આ બાબતને સર્વ ખુલાસો તમોને દેખાડીશ. ” (બહરે રહમત; જંગબારમાં તા. ૩૦-૭-૧૮૬૯ નાં રોજે કરેલ ફરમાન)

૭--“ ખલીફા ઉસમાને કુરાને શરીફમાંથી કેટલોક ભાગ કાઢી નાખ્યો છે અને કેટલોક ભાગ ઉમેરી આપ્યો છે. અસલ કુરાને શરીફ હું ઉતાડું તો છ વરસ લાગી જાય. તે પણ હું તમોને મોકલોશ તો તમોને ખબર પડશે કે, શું કાઢી નાખવામાં આવેલ છે, અને શું ફેરફાર કરી નાખવામાં આવેલ છે. ” (બેહરે રહમત; જંગબાર તા. ૩૦-૭-૬૬ ને! ફરમાન)
મિય વાંચકો ! મો. વરતેજીએ, ઇસ્માઇલી-આગાખાની

જમાતમાં નમાજ રોજ. કુરઆન વીગ ની મના નથી એવું જણાવીને લોળા બંધુઓને ફંસાવવા બળ પાથરેલ, પણ તે બળ કેવા કાચા તાંતણાની છે તે ઉપરની ફલીલોળી તમો જોઈ ચુક્યા હશે. મો. વરતેજીના લખાણનું તોલ તમારા મુન્સફ મીબજનાં મગજ ઉપર છોડી આ પ્રકરણ બંધ કરું છઉં.

ભુલ ભરેલી ભોમિકા !

કુદ્દો વહાડો અડદ (કુરઆને શરીફ.)

અર્થ—કહે કે તે અદલાદ એકજ છે.

(પ્રોફેસર ઇસ્કાનીકૃત તરજુમો પેજ ૧૧૮૪)

પ્રિય વાંચકો ! મનુષ્ય ઉત્પત્તીની સાથેજ ધર્મની શરૂઆત થયેલી હોવી જોઈએ, એમ દરેક સમજી વ્યક્તિ માને છે. દુન્યામાં પ્રચલિત મહાન ધર્મો જગતકર્તાનું હોવું સ્વીકારે છે અને તે જગતકર્તા નીરીજન, નિરાકાર, સર્વવ્યાપક, સર્વશક્તિમાન છે એવી રીતે મહાન ધર્મોવાલા સ્વીકારે છે. જો કે વ્યવહાર રીતે તેવી માન્યતા ઉપર સર્વે કેટલી હદ સુધીના પાળંદ છે તે એક મહાન પ્રશ્ન છે ! કેટલાકો જાહેરીમાં આમ લોકો (પબ્લીક)ની પાસે જગતકર્તાના વાસ્તે ઉપર વર્ણવેલી સીફતો જણાવે છે, પણ તેઓના અકાયદો તપાસતાં મજકુર સીફતોના માટે ફક્ત તેઓનો ઝખાની ઇકરાઅ જણાઈ આવે છે, બાકી તેઓનું ચક્ષુ એથી વિરૂદ્ધ હોય છે !

તવહીદ (એકેશ્વરવાદ.) એ દરેક ધર્મના વાસ્તે સુદ્રાલેખ હોવો જોઈએ. વેદોમાં પણ પરમેશ્વરને નીરીજન નિરાકાર વીં જણાવેલ છે. તેમાં પરમેશ્વરનાં અવતારોનું વર્ણન હોય એવું જણાવવાને કોઈ બાહેર પડતો નથી. હા, પાછળનાં શાસ્ત્રો કે ગીતા વીં માં અવતારોની માન્યતા જણાવવામાં આવેલી છે એવું જોવામાં આવે છે. રૂગવેદમાં “ હુલુલ ” (એટલે પરમેશ્વર બ્રહ્મ સર્વત્ર સર્વેમાં છે) ની માન્યતા છે એવું કેટલાકો જણાવે છે; અને તે સુજબ સર્વ મનુષ્યોને બ્રહ્મ સ્વરૂપ જણાવેલ છે અને જો મત કેટ-

લાક સુદીઓ પણ નિરાળી રીતે કબુલ રાખતા જણાય છે, અહંબ્રહ્માસ્મીના શબ્દને અનલહકે સાથે સરખાવે છે. (હવે તેવી માન્યતાનો રદ લખવાની અથવા તેનો ખુલાસો કરવાની જગ્યા ધારણ રાખવામાં નથી આવી, પણ મુળ મુદ્દો એ જણાવવાનો છે કે એવી માન્યતા [“હુલુલ” તું વર્ણન] વેદોમાં છે. પણ ઇશ્વર દસ અવતારો લેશે એવી માન્યતા વેદોમાં છે કે નહીં તે બતાવવાને અગર મીઠ વરતેજ કે તેઓના જેવો કોઈ બાહર પડશે તો પખલીકને ઘણું જાણવાનું મળશે.) દુકમાં-દશાવતારની માન્યતા વેદોમાં પણ નથી. બાકી ત્યારપછીનાં શાસ્ત્રોમાં છે; છતાં મીઠ વરતેજ જેવાઓ ઇસ્લામીઓનો દાવો કર્યા છતાં દસ અવતારની માન્યતાને ચુસ્તપણે વળગી રહેલા જેવામાં આવે છે !

ઇસ્લામ ધર્મનો મુળ સિદ્ધાંત ખુદાની વહદાનીયતનો સ્વીકાર કરવાનો છે, અને તે ઇસ્લામી કલેમ હ “લા ઇલાહ ઇલ્લાહ”થી સિદ્ધ થાય છે. જ્યાં સુધી કોઈપણ મનુષ્ય એ કલમાનો મંત્ર જપે નહિ ત્યાં સુધી તે એક ઇસ્લામી તરીકે ગણાઇ શકતો નથી ! ઇસ્લામી મઝહબમાં ખુદાની વહદાનીયત સમગ્ર જેવું શિક્ષણ આપવામાં આવ્યું છે, તેવું શિક્ષણ હાલના પ્રચલિત ધર્મોમાંના કોઈ પણ ધર્મમાં નથીજ, એ નિર્વીવાદ છે. પાક કુરઆને શરીફમાં ખુદાની વહદાનીયત અને તેની સીફતો (ઓળખ) સમગ્ર જેવું ઉમદા શિક્ષણ આપવામાં આવેલ છે, તેવું ઉમદા શિક્ષણ કોઈનાં પણ ધર્મશાસ્ત્રોમાં નથી; છતાં મીઠ વરતેજ એક ઇસ્લામી તરીકેનો દાવો કર્યા છતાં પોતાની લોમિકામાં શરૂઆતમાંજ જણાવે છે.—

(નીચેના શ્લોક ટીકે છે)

શ્લોક—“ એકેહં બહુસ્યાયમ પ્રજાયાં.”

અર્થ—હું એક છું અને બહુ થાઉં.

સારાંશ એકે ઉપરના શ્લોક મુજબ મારા મીત્ર મીઠા વરતેજ ઘણા ખુદાઓના હીમાયતી થયા છે. “બહુ થાઉં” એટલે કેટલા ખુદા થાય? સો, હજાર લાખ કે કરોડ? તે મીઠા વરતેજએ ખુદલી રીતે જણાવવું જોઈએ! અથવા દરેક મનુષ્ય એજ બ્રહ્મ છે કે કેમ? તેના માટેની માન્યતા પણ ખુદલી રીતે જણાવી દેવી જોઈએ. અત્રે મીઠા વરતેજ-એ જાણવું જોઈએ કે, જ્યાં “બહુ”નો શબ્દ આવે ત્યાં પછી “એક”નો શબ્દ નથી રહી શકતો. જ્યાં “કસરત” કહેવામાં આવે, ત્યાં “વહદત”નું હોવું ન બનવા જોગ છે. “વહદત”માં “કસરત” નથી હોઈ શકતી, અને જ્યાં “કસરત” હોય ત્યાં “વહદત” નથી કહી શકાતી!!! “વહદત” અને “કસરત” એ એક બીજાથી વિરુદ્ધ શબ્દો છે.

હવે ખુદાની વહદાનીયત અને સીફતો સળંગે પાક કુરઆને શરીફમાં શું વર્ણન છે, અને ખુદ આગાખાની લેખકોનાં પુસ્તકોમાં શું વર્ણવામાં આવ્યું છે તે મીઠા વરતેજની જાણ માટે અત્રે જણાવવું અસ્થાને નહિં ગણાય.

પાક કુરઆનેશરીફ:—

(૧) લકહ કફરદલ્લીન કાલ્ક ઇન્નલ્લાહ હોવલ મસીહુન્ને મર્યામ, વકાલલ મસીહો યા બની ઇસરાઇલ અબ્રાહુલ્લાહ રખ્ખી વ રખ્ખકુમ ઇન્નહુ મય્યયુશરેક ખિલ્લાહે ફકહ હંરમલ્લાહો અલયહિલ જન્નત વ માઅવાહુન્નાર વમા લિઅઝલિમીન મિન અન્સાર.

અર્થ—ખરેખર તેઓ કાફર થયા કે જેઓએ કહ્યું કે મરીયમનો પુત્ર મસીહ તે ખુદા છે. અને મસીહે કહ્યું. હે, ઇસરાઇલના દીકરાઓ ખુદા-

ની બંધગી કરેા કે જે મહારો પરવરદિગાર અને તમારો પરવરદિગાર છે, ખરેખર જે કોઈ ખુદાની સાથે (ખીબને) શરીક કરેછે તેના માટે ખુદાએ બેહિશત હરામ કર્યું છે; અને તેનું રહેઠાણુ આગ છે.

(પ્રોફેસર ઇસ્ફહાની કૃત તરજુમો પેજ ૨૩૭)

- (૨) લકઢ કફરલ્લીની કાલૂ ઇન્નલાહ સાલેસો સલાસતિન, વામિન એલાહિન ઇલલાહ, એલાહુન વાહેદુન વ ઇલ્લામ ચન્તહુ અમ્મા ચકુલુન લ, ય, મસ્સન્નલ્લીની કફર મિનહુમ અઝાબુન અલીમ.

અર્થ—ખરેખર તેઓ કાફર થયા છે કે જેઓએ કહ્યું કે ખુદા ત્રણ ખુદામાં ત્રીજો છે. પણ ખુદા સિવાય ખીજો ખુદા છેજ નહીં, અને જો, જે તેઓ કહેછે તેમાંથી તેઓ અટકશે નહિ. તો ખચીત તેઓમાંના જેઓ કાફર થયા છે, તેઓને એક દુઃખદાયક સજા આવી પહોંચશે.

(પ્રોફેસર ઇસ્ફહાની કૃત તરજુમો પેજ ૧૩૮)

- (૩) કુલ ઇન્નમા અના બશરૂમ મિસ્લોકુમ યુહા એલય્ય અન્નમા એલાહોકુમ એલાહુન વાહેદુન ફમન કાન ચરજૂ લેકાઅ રખેહી ફ, લ, ચઅમલ અમલન સાલેહન, વલા યુશરિક બે એબાદતે રખેહી અહદા.

અર્થ—કહે, હું માત્ર તમારા જેવો એકમનુબ્ય છું, મહારા તરફ વહય મોકલવામાં આવ્યો છે કે માત્ર તમારો ખુદા એકજ છે. પછી જે પોતાના પરવરદેગારની મોક્ષકાતની આશા રાખે છે, તેણે સુકૃત્ય કરવાં જોઈએ; અને

તેણે પોતાના પરવરદેગારની બાંકીમાં કોઈ-
ને શરીક રાખવો જોઈએ નહીં.

(પ્રોફેસર કૃત તરજુમો પેજ ૫૮૩)

- (૪) વલ્લાહુલ્લાહી લાએલાહ ઇલાહો વ, આલેમુલ ગયબે
વશ્યાહાદતે હોવર રહમાનુર રહીમ.

અર્થ—તે અલ્લાહ છે કે જેના સિવાય બીજો કોઈ
ખુદા નથી. તે અદ્રવ્ય (અને) દ્રવ્ય જાણુ-
નાર છે. તે બક્ષીસ કરનાર (અને) મહેર-
બાન છે.

(પ્રોફેસર કૃત તરજુમો પેજ ૧૦૫૫)

- (૫) હોવલ્લાહુલ્લાહી લાએલાહ ઇલાહ હોવલ મલેકુલ કુદુ-
સ્સુસ્સલામુત્ત મોઅમેનુલ મોહયમેનુલ અઝીઝુલ જબ્બા-
રૂલ મુતકબ્બેરો, સુબ્બાહાનલ્લાહે અરમાયુશરફૂન.

અર્થ—તેજ અલ્લાહ છે કે જેના સિવાય બીજો કોઈ
ખુદા નથી. તે પાદશાહ છે, પાક, નીબકલંક
સલામતિ આપનાર, નિગોહેબાન; સર્વ
શક્તિમાન, મહાન અને સર્વોત્કૃષ્ટ છે, ખુદા
તેનાથી પાક છે કે જેને તેઓ તેની સાથે
શરીક કરે છે.

(પ્રોફેસર કૃત તરજુમો પેજ ૧૦૫૫)

- (૬) હોવલ્લાહુલ ખાલેકુલ ખારેઉલ મુસ્વવેરો, લહુલ
અરમાઉત્ત હુસ્ના, યો સખ્રેહો લહુ માફિરસમાવાતે
વલઅઝે વહોવલ અઝીઝુલ હકીમ.

અર્થ—તે અલ્લાહ પેદાકરનાર (સર્વ સૃષ્ટિ) ઉત્પન્ન
કરનાર (અને) આકાર આપનાર છે. તેને
માટે ઉત્તમ નામો છે. જે આકાશોમાં અને

પૃથ્વીમાં છે તે તેની પવિત્રતા યાદ કરે છે,
અને તે શક્તિમાન (અને) સત્ય
કરનાર છે.

(પ્રોફેસર ફત તરબુમો પેજ ૧૦૫૫)

પ્રિય વાંચકો ! ઉપરની પાક કુરઆનેશરીફની આયતો-
થી તમો જાણી શક્યા હશે કે, ખુદાની ઓળખ (સીફતો)
અને વહદાનીયત સખધે પાક કુરઆનેશરીફમાં શું શું વર્ણવેલ
છે. જ્યારે પાક કુરઆને શરીફમાં ત્રણ ખુદા માનવાવાલાને
પણ કાફર તરીકે જણાવવામાં આવેલ છે, ત્યારે અહીંયા તો
મીં વરતેલ અસંખ્ય ખુદાઓની માન્યતાને વળગી રહે છે !
કુરઆનેશરીફમાંથી હલ પણ એ સખધેની ઘણી આયતો
ખતાવી શકાય પણ લંગાણુના લયથી આટલા ઉપરેજ
ખસ કરું છઉ. “કુહોવલ્લાહ” ની સુરાહ જે દરેક
મુસલમાન પઢે છે, અને તેને “સુરએ ઇખલાસ” કહેવામાં
આવે છે; વળી આગાખાનીઓમાં પણ મજકુર સુરાહને
‘ફાતેહા’માં અલ્લમ્દના સુરા પછી ત્રણ વખત પઢવામાં
આવે છે. મજકુર “કુહોવલ્લાહ”ની સુરાહમાં ખુદાની વહદા-
નીયત વીં સખધે એવું તો ઉમદા શિક્ષણ છે કે ફક્ત
એકલો તે સુરાહજ વહદાનીયત સખધેની ઇસ્લામી માન્યતા
સર્વે ધર્મો ઉપર શ્રેષ્ઠતા સાબેત કરવાને પુરતી છે ! (જુવો,
પ્રોફેસર ફત તરબુમો પેજ ૧૧૮૪ ની પુટનોટ.) છતાં
મીં વરતેલ પોતાને એક ઇસ્લામી મઝહબના અનુયાયી
ગણાવવા છતાં “એકમાંથી બહુ” નો સિધ્ધાંત જણાવવા
બાહેર પડ્યા છે જે ઘણુજ આશ્ચર્યકારક કહેવાય !

હવે બીજા આગાખાની લેખકોએ પોતાના પુસ્તકોમાં
એ સખધે શો ઉલ્લેખ કરેલ છે તે તપાસીએ—

(૧) “ ખુદાવંદે કરીમ નીરંજન, નિરાકાર, સર્વેવ્યાપક,
અને એકલોજ છે.”

(શુભઝરે હકીકત ભાગ ૧ લો: અલીમામધ લધાભાઈ કૃત)

(૨) શીયા ઇમામી ઇસ્માઈલી મઝહબ એ પાક દીને ઇસ્લામનો એક ફીરકો છે. આ ફીરકાવાલા હ૦ નથી મહમદ મુસ્તફા સલલ્લાલ્લો અલયહે વસલ્લમને પોતાના પાક નથી તરીકે સ્વીકારે છે, અને તેઓના પાક ખુલાવંદ કલમાનો તેઓએ સ્વીકાર પ્રતિષ્ઠો છે. ખુલાવંદ તઆલા એકજ છે, સર્વ ઇસ્લામીઓના પાક નથી મુસ્તફા એકજ છે,” વી૦ વી૦

(હાશમભાઈ બોધા કૃત: જવહરે હકીકતની ખસતાવના)

(૩) “ અલ્લાહ એક ખસમ સબુકા, દુન્યા ઉનવી સારી અવીચળ નામ ખુલાવંદ લાણીએ, ઔર સખ મીટી-યાંકી ભારી. અલ્લાહ બેદ, તત્વ નામલીઅએ, અપને જીવડેકી ચીંતા મોમનભાઈકીને.

(જવહરે હકીકત: પેજ ૪૬)

(૪) વોહ ઝાત ન તો કયદમે આ સકતી હય; ન કમ ઝયાદા હો સકતી હય; ન ઉસ્પર ખારજ, ઝેફની કુછ હુકમ લગતા હય; યા લગ સકતા હય. ન વોહ શય હયે, ન દુકડે દુકડે ન ચંદ, યા ચંદદરચંદ દુકડુંકા મજમુઆ. વોહ સખ દરબુસે ખુલાવંતર હય. વોહ વાજેખુલ વુબુદ, ન જવહર હય ન અરઝ. જવહર ખારજમે હોતા હય, અર્ઝ કીસી શયમે હોતા હય. ન વોહ ખારજમે હોતા હય ન વોહ અર્ઝમે.”

(હકીમ સલીમ કૃત, ઇજકારે હકીકત નંબર ૨: પેજ ૧૫)

(૫) “ ખુદા એક હય. બહદ્દ લાશરીક હય. એ મીસલ હય.”

(ઇજકારે હકીકત નંબર ૨: પેજ ૫૬)

(૬) “ હિંદુ ઝતે ખુલાવંદીકો નીરાકાર માનતે હય. જુસ્કી ઝાત ન કીસીકી શરીક હય, ન ઉસ્કો કીસીસે કોઈ

નીસ્ખત હય, ન ઉસ્કી કોઈ સુરત હય, ન વોહ તઈય્યનમેં
આ સકતા હય, ન ઝુજવ ઝજવ હો સકતા હયે.”

(ઇઝહારે હકીકત નંબર ૨: પેજ ૧૦૭)

- (૭) “ ઈસાઈયોંકે અકાયદ-ખુદાકે વહદહ્વાશરીક હોનેમેં
ઉન્કોલી ઈત્તેફાક હય, મગર મહસૂસાતે ઉમૂરે રખાની-
મેં વહદહ્વાશ તઈય્યન કસરતકે સાથ કરતે હયે. કેહતે
હયે તીનમે એક હય, ઝોર એકમે તીન હય.”

(ઇઝહારે હકીકત નંબર ૨: પેજ ૧૦૬)

- (૮) પારસીયોંકે અકાયદ-ખુદાકી વહેદતમેં ચેહલી હમઆ-
હંગ હયે. અલખત્તા ખુદાકી કુદરતકે ચંદ દુકડે કર
ડાલે હયે, ઝોર હર દુકડેકો જામએ વહદીયત
પેહનાકર પરસ્તારી કરતે હયે.”

(ઇઝહારે હકીકત નંબર ૨: પેજ ૧૦૮)

તદુપરાંત ખુદાની વહદાનીયત સખંધે આગાખાની
ધર્મશાસ્ત્રો (જ્ઞાનો) માં પણ ઘણા ફકરાઓ છે.
જે પ્રસંગોપાત આગળ બતાવવામાં આવશે. ખુદાની વહેદા-
નીયત (એકેશ્વર વાદપણું) એ એક એવી બાબત છે કે જેના
ધકાર વગર કોઈપણ ધર્મ સિધ્ધ થઈ શકતો નથી.
જે કે આગાખાની મીશ્નરીઓ અને લેખકોએ એ
બાબતમાં ઘણી મનઘડત દલીલો ચોળ કાઢી છે;
છતાં તેઓને પણ ખુદાની વહદાનીયતનો ઘણો ધકાર કરવો
પડ્યો છે. એ પણ ખુદાની કુદરતની ગતી ન્યારી છે !
જ્ઞાનોમાં કેટલેક ઠેકાણે તવહીદથી વિરૂધ્ધ શિક્ષણ પણ
જેવામાં આવે છે, છતાં મવકે મવકે તેમાં પણ તવહીદની
માન્યતા ખુદ્દી રીતે જણાઈ આવે છે.

ત્યારપછી મી. વરતેજી, જગતનો દાખલો નાટક-
શાળાથી સરખાવી, ચારબુગને ચાર અંકો અને
ચાર વેદોને ચારઅંકી નાટકનાં બંધારણની સમજૂતિ

એમ જણાવે છે: વળી મનુષ્યો તે નાટકનાં પાત્રો, અને જગતકર્તા તે નાટકનો ભજવનાર. એવી રીતનું દ્રષ્ટાંત આપી હુસ્યારી બતાવતા જણાય છે. જગતકર્તા અને જગતના અંધારણ વાસ્તે મીઠું વરતેજી એથી પણ ઉત્તમ દાખલો આપી શકતે, પણ મીઠું વરતેજીનો મોઢ નાટકશાળા પ્રત્યે જ ભોવામાં આવે છે ! ખરું કહ્યું છે કે “ જયસી જીન્હુંકી ગતિ, તયસી તીન્હુંકી મતી. ”

ત્યાર પછીના પેરેઆશમાં, ત્રણ જુગ રૂપી નાટકના ત્રણ અંકો ભજવાઈ ચુક્યા છે અને ચોથો જુગ (ચોથો અંક) ચાલુ છે, એમ જણાવીને સનાતન ધર્મના પંડિતોને નકળાંક અવતારનું ભજન કરવા તરફ સુચન કરી, ત્યાર બાદ મચ્છ, કચ્છ, વારાહ, વી. વી. અવતારોમાં સનાતની-ઓની વિરૂદ્ધતા નહિ, છતાં કળિયુગમાં નકળાંકના બદલે કુળજુ ભજન કરાય છે. જેના માટે મી. વરતેજી અફસોસ કરે છે. જો કે પોતે (આગળ ના. આગાખાનના ફોટો ઉપરે “ કળિયુગમાં શ્રીકુળજુ દર્શન ” એવી રીતે લખી ગયા છે છતાં અત્રે એમ કહેવાને તત્પર થયા છે ! જેથી એમ જણાય છે કે આગળ પોતે શું લખી ગયા છે તેનું તેઓને આ સ્થળે ભાન રહ્યું નથી !! ફારસીમાં કહેવત છે કે—

“ દુરોગગોરા હાફેઆ ન બાશદ ”

એટલે—જુઠા બોલવાવાળાને યાદદાસ્ત શક્તિ નથી હોતી.

ત્યારબાદ મીઠું વરતેજી, ‘ અલ્લોપનીષદ ’ માંથી નવ શ્લોકો ટાંકે છે—અને તે નીચે જણાવે છે:—

“ અલ્લોર રસુલ મહમદ કબરસ્થ ”

એટલે—અલ્લાહના મોકલેલા મહમદ સાહેબ, ચોથા

કળીયુગમાં અથર્વ વેદનું અધ્યયન કરાવનાર
મહાન ગુરૂ છે,

હવે-અગર વેદોમાં મજકુર શ્લોકો હોય, અને તેને
હિંદુભાઈઓ ખરા તરીકે માનતા હોય; તો અલખત ઇસ્લા-
મીઓને ખુશી થવા ભેગ છે; પણ મુક્ત શાસ્ત્ર એ વેદનોજ
લાગ છે. એમ મીં વરતેલ ખાત્રી આપે છે ખરા ! છેલ્લા
નવમા શ્લોકમાં તો “ અલ્લા રસુલ મહમદ રકબર જણા-
વેલ છે, અને તેના નીચે મીં વરતેલ રકબરના ” બદલે
“ કબરસ્ય ” લખેલ છે ! હવે ખરું શું ? તે તો મીં વરતેલ
સમજાવે ત્યારે ખબર પડે ! !

મજકુર શ્લોકો બાબતમાં એક શાસ્ત્રીજીને પુછતાં
તેઓનું કહેવું કે—

“ અલ્લોપનીષદ (મુક્તશાસ્ત્ર) એ વેદોનો ભાગ
નથી, પણ પાછળમાં મુસલમાની રાજ્ય અમલમાં
કોઇ પેટલરૂ અને ખુશામતીઆ પંડીતે ઉપજાવી
કહાડેલ છે. અલ્લોપનીષદ એ અસલમાં અલ
ઉપનીષદ છે. “ અલ ” શબ્દ અરબીનો છે,
જેથી જણાઈ આવે છે કે એમાં સેળભેળ ખીચડો
કરવામાં આવેલ છે ”

એવી રીતે સનાતન શાસ્ત્રીએ જવાબ આપ્યો. હવે
સાચું શું છે, તે તો મીં વરતેલ બ્યારે સનાતની પંડીતો
સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરીને સિદ્ધ કરી આપે ત્યાં ખબર પડે !

આગળ ચાલતાં મીં વરતેલ, પોતાના ખરી ઈમા-
નદારી અને હજરત મોહમદ પયગમ્બર પ્રત્યેની મોહમ્મત
ખરા રૂપમાં જણાવી આપતાં લખેછે—

“ આ હીસાબે જો મોહમદ સાતમ સનાતન ધર્મ
કે વેદશાસ્ત્રનો નિષેધ કરતા હોય, એમ સાબિત
થાયતો તેમ સાબિત કરનાર કે માનનારનાં જીવ છે. ”

પ્રિય વાંચકો ! ઉપરના ફકરાથી શો સાર કાઢવો ? હાં મહમદે, સનાતન ધર્મ તો શું, દુનીયાના તે વખતના સર્વ પ્રચલિત ધર્મનો નિષેધ કરેલ છે. ચહુદ્દી નસારા વીં તો વખતે જે મર્મિક સ્થિતિમાં હતા તેવી સ્થિતિના ધર્મોનો પણ ધર્મને નિષેધ કરેલ છે. ઇસ્લામ મઝહબની રૂએ આગળના ધર્મો “ મનસુખ ” થઈ ગયા છે એ મીં વરતેજીએ પાકસ યાદ રાખવું જોઈએ ! ઇસ્લામનો મુદ્રાલેખ “ ઇન્ન દીન ઇન્દલાહિલ ઇસ્લામ ” (ખરેખર પસંદ કરેલો ધર્મ બુદ્ધા પાસે ઇસ્લામ છે.) તે મશહુર છે. મજકુર ફકરોના કુરઆને શરીફમાં મોજુદ છે. અમે પાક કુરઆને શરીફની કેટલીક આયતો ઉપર મીં વરતેજીનું લેખ વાંચીશ—

(૧) વમઘ્યાલ ધર્મને ગ્યરલ ઇસ્લામે દીનન્, ફલઘ્યાલ યુક્તુલ ધર્મને, વહોવ ફિલ આખરેતે મેનલ ખાસેરીન અર્થ—જો કોઈ ઇસ્લામ ધર્મ સીવાય બીજો ધર્મ લેવા યત્ન કરે તો તેની પાસેથી તે ધર્મ રાખવામાં આવશે નહીં અને તે ધર્મથી ઝીંદગી* માં નુકસાન ખમનારાઓ બન્યા છે.

(મોદેસર ફત તરજુમોઃ પેજ ૧૩૧)

(૨) ઇન્નદીન ઇન્દલાહિલ ઇસ્લામો, વમખતલફલ્લીન ઉતુલ કેલ્લા ઇલ્લા મિગ્ખાઅદે મા જલ,અહોયુલ ઇલ્લો ખમ્મન્ બયનહુમ, વમઘ્યાલકુર બે આયાતિ-લ્લાહે ફ. ઇન્નલ્લાહ સરીફલ્ હેસાખ.

અર્થ—ખરખર (પસંદ કરેલો) ધર્મ બુદ્ધા પાસે (ઇસ્લામ) છે. અને જેઓને કેતાબ (તવસત અને ઇનજીલ) આપવામાં આવી

છે, તેઓમાં મતલેહ થયો નહીં. અગર તે પછી કે તેઓની પાસે જ્ઞાન (કેરઆન આન્હુ. તેનું કારણ પરસ્પર ઈર્ષાલાવને લીધે હતું. અને જે ખુદની આયાતને માનતે નથી, (તેનો) ખરેખર ખુદ જલદીય હેસાબ લેનાર છે.

(મોદ્દેસર ફત તરજુમો: પેજ ૧૧૨)

હવે શું મીં વરતેલ એમ કહેવાને તૈયાર છે કે (મઆઝેલાહ) ખુદાએ પણ ભુલ કીધી, કે તેણે (કુરઆને શરીફમાં આવી આયતો નાઝીલ ફરમાવી! હં મહમદ સં મેં પણ (મઆઝેલાહ) ભુલ કીધી, કે આવી કુરઆનની) આયતોનો ઉપદેશ કીધો!! તેમજ મીં વરતેલ ન પીરો અને ઈમામોએ પણ ભુલ કીધી કે જેઓએ ઇસ્લામનો ઉપદેશ કીધો!!! અગર સનાતન ધર્મનો નિષેધ કરવાનો પીરોનો હેતુ ન હતો તો હિંદુઓજ કેમ રહેવા આપ્યા? એટલી માથાફાક શા માટે કીધી? તેના કારણે મીં વરતેલ જણાવશે કે?—

ત્યાર પછીના પેરગ્રાફમાં મીં વરતેલ જણાવે છે—

“ચતુરમુખ બ્રહ્માના ચોથા મુખ હં મહમદ સાહેબે ધરાધર રીતે ત્રણ જુગ, ત્રણવેદ અને ત્રણ ગુરૂની સાંકળ ચોથા યુગમાં ચોથોવેદ અથર્વ (કુરકાન) વડે સમજાવી છે. પોતે આખર જમાનામ એટલે છેલા જુગના અથવા ચોથા જુગનાં ગુરૂ હં અને સનાતન શાસ્ત્રની ગણના સુજ્ઞ પોતાનું શુદ્ધ એટલે અભણ સ્થિતિને “ઉમી પયગમ્બર” ન નામથી પુરવાર કરી છે. ચોથા અથર્વ વેદનીજ સમગ્ર અરબી ભાષાના કુરઆને શરીફમાં સમજાવી છે અંદકમાં અવતારને માસુમ એટલે નિષ્કલંક ઈમામનું સંજ્ઞાથી હં અલીને ઓળખાવ્યા છે.”

હવે-બ્રહ્માના ચોથા મુખ હ૦ મહામહ સાહેબ છે, એ
 મીઠો વરતેલ સનાતનના કયા શાસ્ત્રની રૂએ, અથવા કઈ
 ત્વારિખોની રૂએ સમજાવવા બાહેર પડ્યા છે ? તે જણા-
 વવું જોઈએ. (ભારમા ઈમામની ઉચ્ચ સખધે તો મીઠો વર-
 તેલ એમ જણાવે છે કે ખુદાની સુન્નત (કુદરતનો કાનુન)
 બદલાતો નથી, ત્યારે બ્રહ્માનાં ચાર મુખ હોવાં તે શું ખુદાની
 સુન્નત (કુદરતના કાનુન) થી વિરુદ્ધ નથી ? શું, કેઈનાં
 ચાર મહોડાં થાય છે ખરાં ? અને થતાં હોય તો શું કુદ-
 રતનો કાનુન નથી તુટતો ? તેનો ખુદાસો મીઠો વરતેલ
 કરશે કે ?) ચાર વેદોમાં ચોથા અથર્વવેદને મીઠો વરતેલ
 કુરકાન તરીકે જણાવે છે, પણ ચાર વેદો તો જુદાજ છે
 તેનું કેમ ? કુરાને શરીફનો પાંચમો નંબર આવવો
 જોઈએ. ઉપરાંત તવરેત, ઝબુર અને ઈનજીલ એ સાથે
 લેતાં (મીઠો વરતેલની માન્યતા મુજબ) ખુદાઈ કીતાબોની
 સંખ્યા આઠની થવી જોઈએ, ત્યારે અહીયાં તો મીઠો વર-
 તેલ કુરઆને શરીફને ચોથા વેદ તરીકે સમજાવવા બાહેર
 પડ્યા છે તેનું કેમ ? હજરત મહમદ સાહેબને મીઠો વર-
 તેલ, સનાતન શાસ્ત્રની ગણના મુજબ શુદ્રરૂપમાં જણા-
 વીને-શુદ્રરૂપ એટલે અલણ “ ઉમી પયગમ્બર ” તરીકે
 જણાવે છે, જેમાં પણ મીઠો વરતેલ પુરેપુરી થાપ ખાય
 છે. સનાતન શાસ્ત્રો મુજબ શુદ્રને ચાર વર્ણોમાં સર્વથી
 ઉતરતા વર્ણ તરીકે જણાવેલ છે, ત્યારે હ૦ મોહમ્મદ સ૦
 તો ‘કુરૈશ’ જેવી શ્રેષ્ઠ કોમ અને ‘બની હાશમ’ જેવા આલી
 ખાનદાનમાંથી છે તે શું મીઠો વરતેલ જાણતા નથી ? મી.
 વરતેલની ઈમાનદારીએ હ૦ મોહમ્મદ સ૦ ને શુદ્ર તરીકે
 જણાવવાને કેમ કબુલ રાખેલ છે, તેજ આશ્ચર્યકારક છે !
 શુદ્રરૂપ એટલે અલણ, એ કયા આધારથી જણાવવાને મી.
 વરતેલ બાહેર પડ્યા છે તે ખબર પડતી નથી ! શુદ્રનો

અર્થ અલણ, મીં વરતેલ ક્યાંથી લાવ્યા છે તે જણાવવું નેહ્યે. “ઉમી” નો અર્થ ‘શુદ્ધ’ થઈ શકતોજ નથી. ‘ઉમી’નો ખાલ તો હં રસુલ સં ના માટે કષ્ટનો ખાલ છે અને તે સખંધમાં મારા મિત્ર મીં “અએન” એ “ઈમામે મોબુદ” ના કર્તા મીં હુદાની આંખો સારી રીતે ખોલી આપી છે. (જુઓ, “ મી. હુદાને પ્રતી ઉત્તરો.”)

મી. હકીમ સલીમ, કે જેઓ પણ મારા મિત્ર મીં વરતેલની જેમ આગાખાની ટોળાને દીવાવવા થોડુંક થયું તે ટોળામાં શામેલ થયા છે; તેઓએ હં મોહમ્મદ સં ના “ઉમી” લક્ષ સખંધે જે ઉદગારો કાઢ્યા છે તે મી. વરતેલએ જોવા નેહ્યે. મી. સલીમ, હં રસુલ સ. ની તાઅરીફમાં લખે છે:—

“ દીલ ઉરપર કુરખાન-ખાન ઉસપર નીસાર-મેરે ચકીનકી માયાહ-મેરા સારા સરમાયાહ-મેરી રાહતકા સામાન-દારોગીરસે છુટકારા-આદમીયત કા મેઅયાર હસનાતકા ફેટો-જુરકે સઢકેમેં સખ કુછ આયા-જુરકે સઢકેમેં સખ કુછ પાયા-અલ્લાહકે મહબુબ પાઈ-ઉરને દી જોર દીલવાઈ-જુરને સખ કુછ-દીખાયા-અધેરસેં ઉમ્મદેમેં લાયા-ખુદાઈ રસ્તા સમજયા-પથ્થર પુજના છુડયા-વોહ મન્તકી નથા, વોહ ફિદ્સુદ્દી નથા-વોહ મકત્તપસે ફર-વોહ તદરીસસે ના આરના-જુરકો ખુદાને પડ-હાયા-જો સીખા સીખાયા આયા-વીં વીં ”

ઉપરના ફકરાઓથી હં રસુલ સં ની શાન, અને તેઓ “અલણ” નહિં પણ ખુદા પાસેથી શીખેલાજ આબ્યા હતા, કોઈ પાસે શીખવા ગયા નહતા, છતાં ખુદાઈ રસ્તો કેવી ખુબીથી દેખાડ્યો વીં વીં તું વર્ણન છે. હં રસુલ

જે કે દુન્યામાં કોઈ પાસેથી શીખ્યા નહતા; પણ તેઓને “અભણ” એટલે “શુદ્ર” કહેવું કોઈ રીતે પણ યોગ્ય ગણાય નહિ. તેઓ ઇલિમમાં સર્વ કરતાં શ્રેષ્ઠ હતા—તેઓનો ઇલિમ “ઇલ્મ લહુન્ની” હતો, જે સુર્યાની જેમ રોશન છે. શું હજી પણ મીઠું વરતેલું, પયગંબર સઠં ને અભણ-શુદ્ર તરીકે કહેવાને તૈયાર થશે ખરા ? તે તો મીઠું વરતેલું, ઉપરની ખીના વાંચ્યા પછી બહાર કાઢે તે ખરું !

નાઠ આગાખાનની ૪૪મી સાલએહ સખધે મી. વરતેલુંએ “ઈ.સ. પ્રકાશ” પુઠ ૫ અંક ૧૦ માં જે લેખ લખ્યો છે, તેમાં પણ “હિંદુ વર્ણાશ્રમની ખીલ્દીંગ જરજરીત થવાના લીધે ટુટી પડવાની અણી ઉપર છે.” વીઠ જણાવીને તેના ટેકામાં અસ્પૃશ્ય વર્ગોનું સંમેલન વીઠ વીઠ જણાવેલ છે. તે ઉપરથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે “શુદ્ર” એ અસ્પૃશ્ય વર્ગમાંથી છે. અફસોસ છે કે મી. વરતેલું, હ. મહમદ સાહેબને “શુદ્ર” તરીકે ગણાવવા તૈયાર થયા છે !

હવે—અથર્વ વેદનીજ સમજ અરબી ભાષાના કુરઆને શરીફમાં સમજાવવામાં આવી છે, એમ મી. વરતેલું જણાવે છે—તો તેના શા આધારે અને પૂરાવાઓ તેઓ પાસે છે તે મી. વરતેલું જણાવશે કે ? શું અથર્વ વેદ અને કુરઆને શરીફનો મુકાબલો મી. વરતેલુંએ કરી બેસ્યો છે ? જો તેવો મુકાબલો તેઓએ કીધો હોય તો, તેવાં દ્રષ્ટાંતો આપીને સનાતનીઓને ઇસ્લામમાં લાવવા મી. વરતેલું કેમ પ્રયત્ન કરતા નથી ! આગાખાની ટોળાનાં વધારા કરવા માટે મી. વરતેલું અત્યંતને પણ પોતાની સાથે શામેલ કરવાને તત્પર થયા હતા, અને તેના માટે તેઓએ કોશેશ પણ કીધેલ; તો અગર અથર્વ વેદ અને કુરઆન એ એકજ છે—અને અથર્વ વેદનીજ સમજ કુરઆનમાં છે એવું સાબિત કરીને સનાતની પંડીતોને બતાવી આપવા મી. વરતેલું

બાહર પડશે, તે આશા છે કે ઉંચ વર્ણના હિંદુઓ પણ આગાખાની ધર્મ કબુલ કરી લેશે ! અને મી. વરતેજી મોટા સવાખના હકદાર થઈ, ધન્યવાદને પાત્ર ઠરશે ! ! પણ લાવે કયાંથી ? “ વોહ હીન કહાં કે મીયાંકે પાઉંમે જીતીયાં ? ”

જ્યારે-મી. વરતેજી, કુરઆને શરીરને અથર્વવેદ તરીકે જણાવવા બહાર પડ્યા છે, ત્યારે કેટલાક આગાખાનીઓ જ્ઞાનોને વેદ તરીકે જણાવે છે; હવે બેઉમાંથી ખરું કોણુ ? ઉપરાંત આગાખાની ધર્મશાસ્ત્રોમાં ચાલીસ પારાનો કુરઆન જણાવી-ને-ત્રીસ પારા જે ઇસ્લામીઓ માને છે તે ઉપરાંતના દસ પારા તે આગાખાનોનાં ઘરમાં છે, અને તે દસ પારા અથર્વ વેદ છે એમ જણાવેલ છે:—

“ એજી જોમા જોમા માં નરજી કહીએ, તેની સાખીઓ છે એલમ માંહિ; ચાલીસ સીપારા* કુરાનના, તેમાંએ ત્રીસ છે દુનીઆ માંએ.—એતો૦ ”

“ એજી દસ સીપારા બાકી રહ્યા, તે છે એ ઘરમાંએ; અથરવેદ તેને કહીએ, તેની વાણી સતશુર મુખજમાંએ —એતો૦ ”

(ઇમામશાહકૃત-મુમન એતામણી.)

હ૦ અલીને દસમા અવતાર તરીકે, માસુમ (નિષ્કલંક ઇમામ) ની સંજ્ઞાથી, હ૦ રસુલે ઝોળખાવ્યા છે; એમ મી૦ વરતેજીએ જણાવેલ છે. તો હ૦ રસુલે, હ૦ અલીને દસમા અવતાર તરીકે કયા કયા સ્થળે, અને કઈ કઈ હદીસોમાં જણાવેલ છે તે મી૦ વરતેજીએ દાખલા દલીલો અને પુરાવાઓ સહીત સાબેત કરવું જોઈએ !

* ચાલીસ સીપારા, એ ઉચ્ચારજ ખોટો છે. ફારસીમાં સીપારા ત્રીસ પારાને કહે છે. સી=ત્રીસ, પારાહ=દુકડા, એ તેની વ્યુત્પત્તી છે. અરબીમાં પારાહને જુઝ કહે છે.—“ જમ ”

ત્યાર પછીના ફકરામાં મીઠ વરતેજી, હઠ આદમ અને બુધ્ધને એકજ મનાવતા જોવામાં આવે છે, અને તેના ટેકામાં “ત્વારિજે ફિરીશ્તાહ” નો હવાલો આપે છે. ઉપરાંત આદમ અગાઉના આદમો તે શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીરામ વી. જણાવે છે. તો તે બાબતમાં મી. વરતેજી ઇતિહાસીક ઘટનાથી કેટલા અજ્ઞાન છે, તે ઇન્શાઅલ્લાહ આગળ ચાલતાં જુદાજ પ્રકરણમાં હું જતાવી આપીશ.

ત્યાર બાદ-મી. વરતેજી પાક કુરાનેશરીફમાંથી “સુરએ અલ્હમદ” ની એક આયત નીચે પ્રમાણે ટાંકે છે-

“એહદેનસ સેરાતલ મુસ્તકીમ સેરાતલ્લઝીના અન અમતા અલ્યહીમ” એટલે હે ખુદા, તું સીધો રસ્તો (સતપંથ) જતાવ, કે જે સીધે રસ્તે અમારી અગાઉના લોકો ચાલતા હતા અને જેના ઉપર તે તારી દયા ઉતારી છે. તો-મજકુર આયતનો અર્થ (ઉપર મુજબ) કયા તરજુમામાંથી મી. વરતેજીએ લીધેલ છે તે જણાવવા હું તેઓને અરજ ગુનારું છું! પ્રોફેસર ઇસ્ફહાનીએ મજકુર આયતનો જે અર્થ જણાવેલ છે તે મી. વરતેજીની વાકેફી માટે નીચે ટાંકું છું—

“એહદેનસેરાતલ મુસ્તકીમ, સેરાતલ્લઝીન અન-અમત અલ્યહીમ”

(તું અમને સીધો રસ્તો જતાવ, કે જે તેઓનો રસ્તો છે કે જેઓના ઉપર તે મહેરબાની કરી છે.) પ્રિય વાંચકો! મી. વરતેજીએ મનઘડીત તરજુમો કરવામાં શું ધારણા રાખેલ તે તમો ઉપરથી જોઈ ગયા હશે. ફક્ત મી. વરતેજીનો આશય એટલોજ હતો કે કુરાને-શરીફમાં “સતપંથ” જતાવવાની દોઆ માંગવાનો હુકમ છે! એવા મનઘડીત તરજુમા વાસ્તે મીઠ વરતેજી વિશે મારા

તરફથી કાંઈ ન લખતાં એવું આચરણ આદરનારને પાક કુરાનેશરીફમાં કેવી રીતે સંબોધેલ છે તે બતાવીશ—

“ અમ્ હસેબલ્લહીન ફી કોલુબેહિમ્ મર્જુન અલ-ય્થી યુખરેજલ્લાહો અઝગાન હુમ્.”

“ વલવ નશાઓ લ અરયનાહુમ ફલ અરફત હુમ બે સીમા હુમ, વલ તાઅરેફત હુમ ફી લહનિલ કવલે, વલ્લાહો યઅલમો અઅમાલકુમ.”

અર્થ—“ બલકે જેઓનાં અંતઃકરણોમાં રોગ છે તેઓએ એમ ધાર્યું છે કે ખુદા કદી તેઓનો દેષ ઝાઝેરમાં લાવશે નહીં.”

“ અને જો અમો ઇચ્છીએ તો અમે તને તેઓ બતાવીશું. પછી તું તેઓને તેઓનાં ચીન્હો ઉપરથી ઓળખીશ. અને તું તેઓને તેઓની વાત ફેરવવા (ની દબ) થી ઓળખીશ. અને ખુદા તમારા કામ બાંધે છે.”

(પ્રોફેસર કૃત તરજુમો—પેજ ૯૭૫)

મજકુર બે આયતોમાંથી બીજી આયત છે તે પહેલી આયતના ખુલાસા રૂપે છે અને બીજી આયતમાં “ વાત ફેરવવાની દબ ” નો જે બોલ છે તેના ખુલાસામાં પ્રોફેસર ઇસ્ફહાની પુટનોટમાં જણાવે છે:—

“ કોરઆનના શબ્દો આડા અવળા કરી તેનો અર્થ ફેરવી નાખવાથી અથવા અસ્પષ્ટ શબ્દો અને વાંકી ચુકી ભાષામાં બોલવાથી.”

જેથી—સિદ્ધ થાય છે કે મજકુર બે આયતો કુરઆને શરીફના આડા અવળા અર્થો કરનાર ઉપર લાગુ પડે છે. ઉપરાંત કુરઆને શરીફના તરજુમાની પ્રસ્તાવનામાં પ્રોફેસર જણાવે છે:—

“કોરઆને શરીફના બે જાતના અર્થ થાય છે. એક બહેર (ખુલ્લો શબ્દાર્થ) અને બીજો ખાતિન (શુદ્ધ) વળી દરેક બાબતના શુદ્ધ અર્થ ધણાં થાય છે. તેથી તક્સીર લખનારાઓએ કોરઆને શરીફને કેવી રીતે તરજુમો કરવો, તેને માટે અચુક નીચમો મુકરર કર્યા છે; પણ કોઈ બાબતમાં કોરઆનનો તરજુમો કોઈ મુસલમાનને પોતાના મત અને વિચાર પ્રમાણે કરવો જાયજ નથી. હદીસમાં લખેલું છે કે “જે કોઈ કોરઆને શરીફનો તરજુમો પોતાની મરજી અને મત પ્રમાણે કરે છે તે પોતાનું પેટ દુઝખની આગથી ભરે છે.” કોરઆને શરીફની ખુબીઓ અસંખ્ય છે, પણ તેનો તરજુમો સહીહ દર લેખી અને મોઅતેબર હદીસો અને મહોટા તક્સીર લખનારાઓએ આપેલી શરતો અને નીચમો પ્રમાણે કરવો જોઈએ.”

પ્રિય વાંચકો ! પાક કુરઆને શરીફનો તરજુમો કેવી રીતે કરવો જોઈએ તે તમો ઉપરથી જોઈ શક્યા હશે, અને પોતાના મનઘડત અર્થો કરવામાં કેટલું જોખમ સમાયલું છે તે પણ જાણી ચુક્યા હશે. મી. વરતેજ અને તેઓના મળતા વિષેકો પોતાના પુસ્તકો અને લેખોમાં યાહોમ પોતાના મતો પ્રમાણે અર્થો કરવા મંડી પડ્યા છે !

ત્યાર પછી—મી. વરતેજએ ઈસ્લામ અને સનાતન સખધે કેટલુંક વિવેચન કરી અને જણાવેલ છે:—

“સનાતન અને ઈસ્લામ એ બેઉ એકજ અર્થ વાળા છે. અર્વાચીન સનાતન તેજ ઈસ્લામ અને પ્રાચીન ઈસ્લામ તેજ સનાતન ધર્મ. કારણ કે—

૧—ખુદા એક.

૩—ઈમામની ખયત લેવી.

૪—કયામત એટલે છેલ્લો હિસાબ આપવાનો મહાન હીવસ ખરો છે.

એ ઈસ્લામ શિખવે છે ત્યારે

૧—ઈશ્વર એક છે.

૨—દરેક જુગનો શુર સત્ય છે.

૩—અવતારને ઝાળખીને તેના હુકમ પ્રમાણે વરતવું.

૪—પુનરજન્મ એટલે પોતાના કર્મ મુજબ ફરી ફરીને જન્મ ધારણ કરવો એ સત્ય છે. પરંતુ હાલ છેલ્લો જુગ છે. તે પછી જુગ નથી એટલે આ જુગમાં મુકતી નહીં મેળવનારે જન્મ ધારણ કરવા પાંચમો જુગ નથી અને તેથી ચારે જુગના કરેલા કાર્યોનો બહલો ભોગવવાનો વખત જેને સ્વર્ગ નહીં ભોગવીને છુટકારો મેળવવાનો છે.

ઉપર મુજબ—સનાતન અને ઈસ્લામનાં ધર્મ સીધાંતો જુદા નથી અને જુદા ગણે તો સનાતન ધર્મ અથવા ઈસ્લામથી અબણ છે એમ કહેવાય.

પ્રિય વાંચકો ! ઉપરના ફકરાની તપાસ હું પણ નંબરવાર હાથ ધરીશ—

૧—જુદા એક. તો—તે મુજબ વેદોમાં પણ ઈશ્વર એકની માન્યતા હોવી એકઠો પણ પુરાણીક સનાતની ચંદીતો અને મીઠા વરતેલ જોવાએ એક નહિ પણ અનેકાનેક જુદાઓના કાયદા છે.

૨—પેગંમબર સત્ય છે તેના અધાનલામાં “ દરેક જાગનો

ગુરુ સત્ય છે” એ આવી શકતો નથી, કારણ કે પેગંબર તો જેને ખુદા નીમે તેજ થઈ શકે જ્યારે સનાતનીઓએ ચાહુ સમયમાં દરેક જુદા જુદા સપ્રદાય-વાદ્યોએ પોત પોતાને માટે દરેક જુદો જુદો ગુરુ શોધી કઢાડેલો છે.

૩—ધર્મામની બચત લેવી. તેના મુકાબલે “ અવતારને ઓળખીને તેના હુકમ પ્રમાણે વર્તવું” એ બોલ આવી શકતો નથી. સળંગ કે—અવતારની માન્યતાનો ઇસ્લા-મે નિષેધ કરેલ છે. “ બચત” અને “ હુકમ પ્રમાણે વર્તવું ” એ શબ્દોનો અર્થ પણ જુદા જુદા રૂપમાં છે.

૪—કયામત એટલે છંદલો હીસાબ આપવાનો મહાન દીવસ. તેના મુકાબલે “ પુનરજન્મ આગળ સત્ય હતો, અને હવે ચારે જુગના કરેલા કાર્યોનો બદલો લોગ-વવાનો વખત એટલે સ્વર્ગ નર્ક ” એ આવી શકતો નથી. અગર આગળના ચાર જુગોની માન્યતા સાચી પણ હોય તો પણ શું તે જુગોવાળાઓના માટે કયા-મતની જવાબદારી નથી ? તેઓના માટે બદલો લોગ-વવા વાસ્તે ફક્ત પુનરજન્મજ હતો ? તે મીઠ વર-તેજ જણાવશે કે ? ઇસ્લામે કોઈ વખતના માટે પણ પુનરજન્મનો સ્વિકાર કરેલજ નથી. મારા બંડાલા મીત્ર મીઠ વરતેજને “ ધર્મામ જાગ્રદ્ધર સાહેબનો રિસાલો ” વાંચવાની ભલામણ કરું છું. (જે રિસાલો આગાખાનના મુરીદોએજ સિંધી લીધી અને સિંધી ભાષામાં છપાવેલ છે.) પુનરજન્મનો ઇસ્લામમાં તદ્દન નિષેધજ છે. એક ચુસ્ત ઇસ્લામી તરીકે કોઈ પણ એને સત્ય માની શકે નહિ; જેના માટે મીઠ વલા-મામદ ફૂત “ પુનરજન્મ નિષેધ ”માં સરસ વર્ણન છે. અલબત્તે ઉપરનાં સિદ્ધાંતો સનાતન અને ઇસ્લામમાં

એક નરખાં છેજ નહીં, અને જો એક સરખાંજ હોય : પછી ધર્મની વિરૂદ્ધતાનું કારણજ શું હોઈ શકે? તેમજ આગાખાની પીરોએ હિંદુઓને મુસલમાનીમાં વટલાવ્યા, તેનું પણ પ્રયોજન શું હોઈ શકે? ત્યાર પછી-મી. વસ્તેજી, હિંદુ મુસ્લમીન લેઈ અજાનતાને લીધેજ છે એમ જણાવી, અને તે લેદને અપક્ષપાત બાધથી આગાખાની પીરોએ કાપી નાખેલ છે એમ જણાવવાને બાહેર પડ્યા છે. તો. આગાખાની પીરોએ જ્ઞાનોમાં જે અમુક અમુક ઠેકાણે હિંદુઓના માટે કેવા કેવા બાલો ઉચારેલા છે, તેનો નમુનો વાંચકોને અત્રે દખાડીશ—

(૧) “ ગંગા બનારસ મત જાઓ ગોદાવરી, રામ ભજન અબ કયસા; અલી અધારૂપ બયોરે નારાયણ, જયસી કરની ફલ તયસા. ”

(લાલજી દેવરાજ રચિત પચીસ જ્ઞાનની ચોપડી-જ્ઞાન ૧૨ કડી ૭)

(૨) “ હિંદુ સોઈ જે અડસક તીરથ જાવે, મુસલમાન મસીતાં. ”

(પંદર જ્ઞાનની ચોપડી-જ્ઞાન ૧૧ કડી ૫ મી.)

(૩) “ એજ સતગુરૂ બ્રહ્માજીનો વારો તે વહી ગયો, તેના વેદ રહીયાં છે સાર; હિંદુ માને છે તે વેદને, તે ઉપર દાન દીયે છે સાર— ચેતો ૦

એજ તે વેદની વાણી ઉપર ધર્મ દાયે તેના જુઠા તે લેવણ્ડાર;

બ્રહ્માજીના સુત તે કહેવાય છે, તે પોતા માથે લીયે છે સઉનું ભાર—ચેતો ૦ ”

(મુબન ચેતામણી કડી ૭૪-૭૫)

(૪) પીર શમસની ગરબી.

“લુલા મલુલે ભમજેરે હીંદુઓ, ભુઓ છો શું શું મરમઃ
પથર પુજતાં શુ પામેરે હીંદુઓ, માથે લીયો છો કરમ.
“કુલ ચડાવો છો પથરને રે હીંદુઓ, ભુલી મ જાઓ ગેમાર;
ભુલે જે વણશે સારથી રે હીંદુઓ, તે ક્યાં ન પામે ઠામ.
“ત્રણ વેદ જે ધેઆવતારે હીંદુઓ, વહી ગયો અવસર જેહ;
વહી ગયા નવ અવતાર આરે હીંદુઓ, ધીઆવો તમે છો જેહ.
“વહી ગહ્યા ભામણ બ્રહ્માઆરે હીંદુઓ, થયા હુસેની ઈમામ;
વહી ગઈ પુજા ગઈ તણીરે હીંદુઓ, પુજા અલીજીને નામ.
“અડસઠ તીરથ ચલ ગયારે હીંદુઓ, તે કલાભરમાં ભરપુર;
બોહોત ભમીને શું કરોરે હીંદુઓ, પીઓ તમે નીરમળ નીર.
“માંથા પથરમાંહે શુ હણીરે હીંદુઓ, ઓળખો નરકાસમ શા અવતાર;
કહેકે નગરીમાંહે જે રહેરે હીંદુઓ, તે સાહેબવર દાતાર.
“તેને આરાધતાં છુટસોરે હીંદુઓ, સાચું કહું તમને આજ;
વાસો વઈકુંઠ પામસોરે હીંદુઓ, કરસો તે અવીચલ રાજ.
“હુરાં પચાસ તમે પામસોરે હીંદુઓ, લેશો જો સતપંથ ધરમ;
ગતમાંહે પાપ છોડાવજેરે હીંદુઓ, તો ટળશે સગલાં કરમ.
“પીર શમસ એમ ભાખેઆરે હીંદુઓ, કહું છું તે છેલી વાણ;
ભુલે મ ભુલો મુરખારે હીંદુઓ, સેવોને સારંગ પીરાણ.

(પીર શમસની ૧૮ મી ગરબી.)

એ રીતે—આગળના આગાખાની પીરોએ હિંદુઓના માટે ઉદ્દગારો કાઢ્યા છે, ઉપરાંત હાલના નાં આગાખાન સાહેબ કે જેઓને મીં વરતેજી જેવાઓ—પીર, ઈમામ, ખુદાનું નુર, ખુદાનો અવતાર, (બડકે ખુદા ખુદા) તરીકે જાણાવી રહ્યા છે, અને તેઓ સાહેબનું ફરમાન પાળવાની પુરી અગત્ય જાણાવી રહ્યા છે તો તેઓ સાહેબનું તત્સબંધે શું ફરમાન છે તે જોઈએ—

(૧) “ તમે હવે નવ અવતારની ખાખતો છોડી દઈને

માત્ર દસમા અવતારની એટલે અમારી તારીફ વાંચી હવે હિંદુનો વખત નથી, પણ પહેલે તમે હિંદુ હતાં તેથીજ પીર સદરદીને તમોને તેમ બતાવ્યું છે.”

(કલામે સુલતાન મહમદ—પેજ ૮)

(૨) “હિંદુઓની વાતો એલમમાં પડે છે તે વ્યાજખી નથી. જ્યારે તમે હિંદુ હતા તે વખતે પીર સદરદીને તમોને રસ્તો દેખાડ્યો તે વખત વહી ગયો x x x

(અમુલ્ય મોતીની માળા ભાગ ૨ એ—પેજ ૧૬)

ઉપરનાં ફરમાનોથી પણ સિધ્ધ થાય છે કે નાઠ આગાખાન સાહેબ સનાતન ધર્મ અને આગાખાની ધર્મને એકજ ધર્મ તરીકે સ્વિકારતા નથી. હા, એટલું તો ચોક્કસ છે કે મહાન પીરોએ હિંદુઓને બોધવા ખાતર જ્ઞાનોમાં કરેલી હિંદુઓની માન્યતાઓ અને રહેણી-કરણીને કબુલ રાખી, તેના મુકાબલે ઇસ્લામી સિધ્ધાંતો જણાવી અથવા તેમાં ઇસ્લામનાં બીજાં છાંટીને ખરા ઇસ્લામીઓ બનાવવાને કોશિસ કરેલ એ મશહુર છે. અને તે એક તરેહની સુક્તી હતી ! અને તેના માટે “હાજી બીબી. કેસ”માં નાઠ જસ્ટીસ રસલ સાહેબે, જે રિમાર્ક કરેલ, તે હું આગળ જણાવી ગયો છું. મતલબ કે મહાન પીરોએ સિધ્ધાંત હિંદુઓમાંથી મુસલમાન કરવાનો હતો. અને હાલમાં નાઠ આગાખાનના કેટલાક (કહેવાતા) સુન્નત સુરીહો આગાખાનીઓને હિંદુપણા તરફ દોડવી રહ્યા છે ! એ પણ સમયની બલીહારી ! !

પાક કુરઆને શરીફમાં—ખુદાની પાક આતમાં કેઇએ શરીફ કરવાનો કેટલો અઝાબ વર્ણવ્યો છે, અને ખુદાની આતમાં શીરક કરવાવાલા શુશરીફ અને કાફરોનાં માટે શા શા હુકમો છે, તે અત્રે બતાવવા ચોખ્ખાં છે—

(૧) “માકાન સિત્તબીએ વલ્લખીન આમનૂ અમ્મી

વસ્તુરૂપે લિલ્ મુશ્વેકીન વલ્લવ કાનૂ ઉત્તી કુરુખા મિથ્યાચરે મા તખચમ લહુમ અન્નાહુમ અરહાપુલ્ જહીમ.”

અર્થ—પેગમ્બર અને જેઓ ઇમાન લાવ્યા છે તેઓને યોગ્ય નથી કે, તેઓ મોશરેકો માટે, અગર જો કે તેઓ સગાં બહાલાં હોય, માફી માંગે. જ્યારે તેઓને ઝાહર થાય કે તેઓ (મોશરેકો) દુઝબના રહેવાશીઓ છે.

(પ્રોફેસર ફત તરબુમો—પેજ ૩૬૦)

- (૨) “યા અચ્ચોહલ્લહીન આમનૂ ઇન્નમલ્ મુશ્વેકીન નજ-સુન્ ફલા યકર્ણુલ્ મસજેદિલ હરામ બાઅદ આમે-હિમ્ હાજા.”

અર્થ—હો મોમેનો, મોશરેકો નજેસ છે માટે આ તેઓના વરસ પછી તેઓએ મસજેદુલ-હરામ પાસે આવવું જોઈએ નહીં.

(પ્રોફેસર ફત તરબુમો—પેજ ૩૬૬)

- (૩) “બરા અતુમ મેન્દલાહે વરસુલેહી એલ્લહીન આહ-દતુમ્ મેનલ્ મુશ્વેકીન.”

અર્થ—ખુદા અને તેના પેગમ્બરનો ધીક્કાર તે મોશરેકો તરફ છે કે જેઓની સાથે તમારો કરાર છે.

(પ્રોફેસર ફત તરબુમો—પેજ ૩૫૯)

૪-૫-૬ એજ મતલબને લગગી ત્રણ આયતો છે. અરબી અર્થ બેઉ ટાંકતા લંગાણુ થાય એમ છે એટલે ફકત તરબુમોજ આપીશ.—

“માટે પૃથ્વી ઉપર ચાર માસ (નિર્લંબ) ફરો. અને બાજો કે લમે ખુદાને અશક્ત કરનાર નથી. ખરેખર ખુદા કાફરોને તુરૂછ કરનાર છે.”

“ ખુદા અને તેના પયગમ્બર તરફથી માણસોને હજી અકબર (મહોટા હજી) ને દીવસે આ ખબર આપવામાં આવે છે, કે ખુદા મોશરફોને ધિક્કારે છે, અને તેમજ તેનો પયગમ્બર પણ ધિક્કારે છે. પછી જો તમે પશ્ચાતાપ કરો તો તે તમારા માટે બહુ સારું છે; પણ જો તમે તમારી પીઠ ફેરવો તો જાણો કે તમો ખુદાને અશક્ત કરનાર નથી, અને જેઓ કાફર થયા છે તેઓને દુઃખદાયક શિક્ષાના ખુશ ખબર આપ. ”

“ પણ જ્યારે હરામ મહિના ચાલ્યા જાય ત્યારે જ્યાં તમે મોશરફોને મળો ત્યાં તેમને મારી નાખો, અને તેમને પકડો, અને (મસ્જેદુલ—હરામમાં જતા) તેમને અટકાવો અને તેમને માટે ફરેક રસ્તામાં બેસો. પછી જો તેઓ પશ્ચાતાપ કરે, નમાજ અદા કરે અને ઝકાત આપે, તો તેમને પોતાને રસ્તે જવા દો, ખરેખર ખુદા માફી આપનાર (અને) હયાળુ છે. ”

(પ્રોફેસર કૃત તરજુમો—પેજ ૩૬૦-૬૧)

હવે મુશરિક કોને કહે છે અને કાફર કોને કહે છે તેની વ્યાખ્યા કરવાનો અત્રે મારો ઉદ્દેશ નથી. એથી મી. વસ્તેજીએ ધડો લેવાનો છે.

ત્યાર પછીના પેરામાં મી. વસ્તેજી પીરોના અપક્ષપાત બોધનો લાલ લેનારાઓ પંજાબ તરફના હિંદીઓ કોહાર-સોનાર-મુમના-શેખડા વી. વી. કોમોને જણાવીને પછી લખે છે:—

“ આ બધી જાતના લોકો હાલ નીઝારરીયા-ઇસ્માઇલીયા તરીકે ઇસ્લામમાં ઓળખાય છે; પરંતુ સનાતની ધર્મની ગણતરીમાં સત પંથના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. ”

મી. વસ્તેજીને ખગર નહિં હોય કે પીર સતગુરુર અને ધંમમ શાહના બોધેલાઓનો કેટલોક ભાગ આગાખાનીઓથી અલગજ છે; ઉપરાંત કેટલાક “ શાંસી ” અને “ ગુપ્તી ” ના નામથી પણ ઝોળખાય છે. સનાતન ધર્મની ગણત્રીમાં ઇસ્માઈલીઆ પંથ સતપંથ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે, એમ મ. વસ્તેજી જણાવે છે, તો સનાતનીઓ આગાખાનીઓને સતપંથીઓ તરીકે જણાવે છે એ મી. વસ્તેજી શા આધારે કહેતા નીકળ્યા છે ? શું તેવો કોઈ પુરાવો મી. વસ્તેજી ધરાવે છે ખરા ? તે હોય તો પુરાવા સહીત બાહેર પડવું જોઈએ. મી. વસ્તેજી પોતાનો મુદ્દા લેખ તો—

“ કલેમેકા વિરદ રહે, વેઢે ધ્યાન રહે;

હમ સતપંથી જોળે, ન હિંદુ ન મુસલમાન રહે. ” એવી રીતનો છે. તો તે મુજબ તો મી. વસ્તેજી ન હિંદુ-ઓમાંથી છે, ન મુસલમાનોમાંથી. તો એવા ટોળાંને સનાતનીઓ સતપંથીઓ તરીકે કેમ સ્વીકારે ? એ પણ એક વિચારવા જેવો પ્રશ્ન છે !

ત્યાર બાદ—મી. વસ્તેજી ચોથા યુગના ગુરૂ નબી મહમદે, નિષ્કલંક અવતાર તરીકે સેતરદીપ-દેલમદેશ-અર-ખસ્તાનમાં હ. અલીને ઝોળખાવેલ વી. જણાવીને, તેઓની સીધી નરનસલે ના. આગાખાન સાહેબને નકળંકના અવતાર તરીકે મનાવે છે. તો—સેતરદીપ, દેલમદેશ અને અર-ખસ્તાન એ એકજ છે તે કઈ ભુગોળથી મી. વસ્તેજી જણાવે છે ? હ. અલીને, હ. રસુલ સ. મે ક્યારે અને કયે ઠેકાણે અવતાર તરીકે ઝોળખાવેલ ? તે મારા મિત્ર મી. વસ્તેજી જણાવશે કે ? મી. વસ્તેજીની માન્યતા મુજબ હ. અલી નકળંકના અવતાર થયા તો પછી વળા ના. આગાખાન પણ નકળંકના અવતાર કેમ થઈ શકે ? નકળંક કેટલા ? સનાતન માન્યતા મુજબ કેટલા નકળંકો થશે, તે મી. વસ્તેજી

તેજી જણાવશે કે ? શું, અહતાલીસ કે પચાસ, કે તેથી પણ વધુ નકળાંકો સનાતનીઓ માન્ય રાખશે ખરા કે ? મી. વસ્તેજીએ કાંઈ પણ લખવા પહેલાં તેનો પુખ્ત વિચાર કરવો જોઈએ !

ત્યાર પછીના પેરેગ્રાફમાં મી. વસ્તેજી જણાવે છે:—

“ મુસલમાનીનલાઇયો ઇમામ મહેદીની ઈતેબરી ધરાવે છે ને જેનો સમય હી. સ. ૧૩૩૫ થી ૧૩૪૦ સુધીમાં માને છે. તે ઇમામ મહેદી હ. અલીની સીધી નરનસલે ક્ષાતમાઈ અઉલાહમાં ના. આગાખાન માત્ર એકલાજ છે, ત્યારે હીન્દુ વર્ણશત્રવો દશમ નકલકંક અવતારના પ્રગટ થવા વીશે જે તલપી રહ્યા છે, તે પણ ના. આગાખાન સાહેબ હ. અલીની ઓલાહમાં ઇમામતનો પેદી દર પેદી વારસો લોગવનાર ૪૮ મું પાત્ર છે. અને તેમનોજ જન્મ હીન્દમાં કરાચી ખાતે ઈ. સ. ૧૮૭૭ માં થયેલ છે તે સાબેત કરે છે કે—

“ યહા યહાહી ધર્મસ્ય ગ્લાનીર લવતી ભારત;

અબ્યુતથનામ ધર્મસ્ય, તંહાત્મનમ સ્ફરબ્યા મ્યાહમ.

એટલે—જ્યારે જ્યારે હીન્દમાં ધર્મનો લોપ થાય

છે તે વખતે ધર્મના વડે ઉદ્ધાર કરવા

હું હીન્દમાંજ જન્મ ધારણ કરીશ. ”

ઉપરના પેરેગ્રાફથી મી. વસ્તેજી, ના. આગાખાનને મહેદી તથા નકલકંક તરીકે જણાવવા મથન કરે છે, પણ તે કોઈ રીતે પણ ખતવા જોગ નથી. એક વ્યક્તીના વાસ્તે બે સ્વરૂપો થઈજ શકતાં નથી; જે માટે હું આગળ વિવેચન કરી ગયો છું. હ. મહેદીના ઝુહુરનો સમય મી. વસ્તેજી હી. સ. ૧૩૩૫ થી ૧૩૪૦ નો જે જણાવે છે તેનો ખુલાસો ઈ. સ. ૧૦ આગળ જતાં કરીશ.

ઇસ્લામી મઝહબમાં એકજ મેહદીનાં જુહુર (આવ-
વાની) માન્યતા છે, જ્યારે મી. વરતેજી તો પોતાના
અગીયારમાં ઇમામ મેહદી મહમદને મેહદી તરીકે જણાવી
ચુક્યા છે, અને તે મહેદી હી. સ. ૩૨૨ માં મેહદીયા
શહેરમાં વફાત પામી ચુક્યા; (જુઓ, હરજી પુ'બા
માસ્તર કૃત 'મઝહરેઝાતે અલ્લાહ'—પૃષ્ઠ ૧૧૭) ત્યારે
બીજા મેહદી કેમ થઈ શકે ? તેઓની માન્યતા મુજબ પણ
મેહદી હી. સ. ૩૨૨ માં વફાત પામી ચુક્યા, એટલે ના.
આગાખાન બીજા મહેદી થઈ શકતા નથી ! ઉપરાંત
આગાખાનીઓના ઇમામોમાંના બીજા ઇમામો માટે પણ મહે-
દીનો લગભ વપરાયલો મારા જોવામાં આવ્યો છે. તો મહેદી
કેટલા ગણવા ? તે મી. વરતેજી જણાવશે કે ! હવે કહાય
મી. વરતેજી, અગીયારમાં ઇમામને મહેદી તરીકે
નહી ગણીને ના. આગાખાનનેજ ફક્ત મહેદી તરીકે મનાવે,
તો મહેદી તો છેલ્લા ઇમામ છે, પણ કહાય ના. આગાખાન
સાહેબની પછી પ્રીન્સ અલીશાહ સાહેબ ગાદીએ આવે તો
તેઓને પણ મહેદી તરીકે જણાવવા મી. વરતેજી તૈયાર
થશે ખરા ?

હિંદુઓના નકળાંક અવતાર તરીકે ના. આગાખાનને
જણાવીને તેઓનો જન્મ ભારતજુમીમાં કરાંચી ખાતે
થયલો જણાવી તેને લગતો એક શ્લોક પણ મી. વરતેજીએ
ટાંકેલ છે, કે જે આગળના પ્રેરણાક્રમાં વાંચકો જોઈ ગયા
છે. તે શ્લોકનો અર્થ એ થાય છે કે “જ્યારે જ્યારે હિંદમાં
ધર્મનો લોપ થશે ત્યારે ત્યારે ધર્મનો ઉપ્ધાર કરવા સારૂ
હું હિન્દમાંજ જન્મ ધારણ કરીશ. ” તો એ ઉપરથી કેટ-
લાક પ્રશ્નો ઉત્પન્ન થાય છે. શું હિન્દ જુમીમાંજ
ધર્મનો લોપ થાય છે અને અન્ય ઠેકાણે નથી
થતો ? હાલ શું હિંદમાંની લોપ ધર્મનો છે ? છે,

અને યુરોપ, અમેરીકા, આફ્રીકા, અરબસ્તાન વી. માં નથી ? ધર્મના લોપનો ઉધ્ધાર ધર્મ વડેજ કરવા ખાતર હીન્દુ ભુમીમાંજ જન્મ લેવાનો સળખ શો ? એથી તો એમ જણાય છે કે જગતકર્તાએ હિન્દુસ્તાન માટેજ ધર્મ સુકરર કરેલ છે અને હિંદમાંજ ધર્મ સુધારણાની આવશ્યકતા, બાકી અન્ય ઠેકાણાઓ સાફ નહિ ! જ્યારે હિંદુસ્તાનમાં ધર્મનો લોપ થાય ત્યારેજ અવતાર લેવાની જરૂર પડે, અને તે હિન્દનીજ ભુમીમાં ! તો હ. અલી તો અરબસ્તાન ભુમીમાં જનમ્યા હતા, અને ત્યાંથીજ ધર્મનો ફેલાવો કરેલ તેનું કેમ ? વળી મી. વરતેજના આગલના સર્વે ઈમામો હિંદ સીવાય બીજીજ ભુમીમાં જનમ્યા હતાં (કે જેઓ સર્વેને મી. વરતેજ અવતાર પાત્ર જણાવે છે) તો તે કેમ ? મજકુર ઋક્ષોક પ્રમાણે તો અવતારોનું પ્રગટ થવું ફક્ત હિન્દનીજ ભુમી માટે છે, ત્યારે મી. વરતેજના અવતાર પાત્ર ઈમામો તો અન્ગ ઠેકાણે પેઢા થયા હતા; તો તેથી અવતાર પાત્રની માન્યતા ઉપરે પાણી ફરી જાય છે, તેનું કેમ ? કારણ કે જ્યારે તેઓ હિંદમાંજ જનમ્યા ન હતા, ત્યારે તેઓ “અવતાર પાત્ર” ન ગણી શકાય ! એટલે મી. વરતેજનો ઈમામો માટેના અવતારની થીયરીજ ખોટી પડે છે.

વળી સનાતન માન્યતા પ્રમાણે “નકળાંક” એ છેલ્લોજ અવતાર છે, અને નકળાંકનો અવતાર એકજ અવતાર છે; એટલે તે માન્યતા પ્રમાણે પણ નકળાંક અવતારના પાત્રો નજ થવા જીવે ! સનાતન માન્યતાના ધોરણ મુજબ પણ મી. વરતેજની થીયરી ખોટી પડે છે.

ત્યાર પછી—મી. વરતેજ, લોમિકાના છેલ્લા પેરેશા-ક્રમાં ધર્મના લોપને હીન્દનાં સ્વરાજની ચળવળ વીં સાથે સંબંધ બેસીને જણાવે છે:—

“ એ મુજબ અરબસ્તાનમાંથી અહીં હીન્દ ખાતે હાલના નામના* આગાખાન સાહેબનો જન્મ થયેલ છે ને તેઓએ જ હીન્દને સ્વરાજ અપાવવા માટે ઇન્ડીયા-ઇન-ટ્રાન્ઝીશન નામનો ગ્રંથ પ્રગટ કર્યો છે તેને ઓળખવા દરેકને મારી નમ્ર પ્રાર્થના છે. ”

ઉપરના ફકરામાં મીં વરતેલુ ધર્મનો ઉધ્ધાર તે હીન્દને સ્વરાજ અપાવવાની કોશેશ અને “ ઇન્ડીયા ઇન ટ્રાન્ઝીશન ” નામનું પુસ્તક, એ બે બાબતો જણાવી રહ્યા છે, અને તેને જ ધર્મનો ઉધ્ધાર માનતા જણાય છે ! પણ ધર્મના ઉધ્ધાર અને સ્વરાજ વચ્ચે કશો સંબંધ નથી. શું સ્વરાજ માટે કોશેશ અને પુસ્તક પ્રગટ કરવું તેથી જ ધર્મનો ઉધ્ધાર થઈ ગયો ? હા, અલબત્ત અગર નાં આગાખાન સાહેબ હીન્દના સર્વ વતનીઓને (મી. વરતેલુની માનીનતા) આગાખાની પંથમાં લાવ્યા હોતે તો કાંઈ ધર્મનો ઉધ્ધાર થયો ગણી શકાતે ! હીન્દને સ્વરાજ અપાવવા માટે અગર નાં આગાખાન કોશેસ કરી રહ્યા છે, તો તેના મુકાબલે બીજા મહાન નેતાઓની કોશેસ પણ કાંઈ ઓછી નથી ! બદકે કેટલાક મહાન નેતાઓ તો એ સંબંધમાં તનતોડ પ્રયાસો આદરી રહ્યા છે અને અસંખ્ય સંકટો ઉપાડી રહ્યા છે (જે પેપરો વાંચનારાઓથી છુપું નથી) તો શું તેવા દરેક મહાન નેતાઓને પણ અવતાર પાત્ર ગણી લેવા ? અને અગર તેઓને પણ અવતાર પાત્ર ગણી લઈએ તો, પછી એ બાબતમાં નાં આગાખાન માટે ખાસ ફજ્જ શું રહ્યો ? તે મી. વરતેલુ જણાવશે કે ? “ ઇન્ડીયા ઇન ટ્રાન્ઝીશન ” પુસ્તકનો ધર્મના ઉધ્ધાર સાથે સંબંધ શો છે, તે મી. વરતેલુ જણાવશે કે ? જનકુર પુસ્તકનાં નામ ઉપર-

* મીં વરતેલુએ જેરી રીતે લખેલ તેરીજ રીતે ઉતારો કરેલ છે.-“ જીમ ”

થીજ જણાય છે કે તે રાજ્યદારી વિષયને લગતું પુસ્તક છે. અગર નાં આગાખાને ઇન્ડીયા ઇન ટ્રાન્ઝીર (હિંદ પરીવર્તનમાં) નામક પુસ્તકથી સ્વરાજ મેળવી આપ અથવા માર્ગ દર્શાવવા કૌશલ કરેલ તો, કેટલાક મહાનેતાઓએ એથી પણ વધુ માતૃભૂમિની સેવા બજાવેલ છે લેખોથી, લેકચરોથી તેમજ અન્ય સાધનોદ્વારા, જે સેવાઓ કરેલ તે કોઈથી પણ છુપી રહી નથી. તો તે સેવાઓને શી ઉપમા આપવી, તે મી. વરતેલ જણાવે કે ? ના. આગાખાન સાહેબે પ્રગટ કરેલ ગ્રંથમાં “હિંદ યતાં પરિવર્તનો” નોજ સમાવેશ છે, ધર્મના ઉદ્ધારનો એ કોઈ સળંગ ધર્મ નથી. મજકુર પુસ્તક પ્રગટ થવાને મુદ્દત ગઈ, છતાં હજી હિન્દમાં તો શું, બહુ સારી દુન્યા ધર્મનો લોપ દિન પર દિન વધતોજ જોવામાં આવે છે, શું મી. વરતેલ જણતા નથી ? હા, કોઈ એવું ધારિ પુસ્તક હશે કે જેથી સર્વે ધર્મોના મત લેહ દુર થઈ અને આ દુન્યામાં એકજ ધર્મ થઈ જતો, તો અલબત્ત મજકુર પુસ્તકને ધર્મના ઉદ્ધારક તરીકે ગણવામાં કોઈને શંકા રહે નહીં ! અને નાં આગાખાન સાહેબને સર્વ સૃષ્ટિ ધ ઉદ્ધારક તરીકે માનતો, પણ તેમ તો થયું નથી; એ સાબિત છે કે નાં આગાખાન સાહેબને મી. વરતેલ, મહે અને નકજાંક તરીકે જણાવી રહ્યા છે તે કાવો ખોટો છે

* અત્રે હું નામદાર આગાખાન સાહેબની કૌશલોને ઉપાડવા માંગતો નથી, બહુ હું તેઓ નામદારની તેવી કૌશલોને પૂર્વક નિહાળું છું. પણ તેવી કૌશલોને જે રૂપ મીં વરતેલ અરહ્યા છે તે બરાબર નથી એમ જણાવવા ખાતર દલીલો કરવી પડે

“અમ.”

શું સનાતન અને ઇસ્લામ એકજ છે ?

પ્રિય વાંચકો ! મી. વરતેજીએ “ સનાતન સાથે ઇસ્લામનો સમ્બંધ એ મથાળા નીચે જે લખાણ કરેલ છે, તેનું દીર્ઘ દર્શન આપ સાહેબોને (આ પ્રકરણમાં) કરાવવા ઇચ્છું છું—

શરૂઆતનાજ પેરામાં મીં વરતેજી જણાવે છે:—

“ સનાતન ધર્મના જીવન રહસ્યરૂપ “ઔમ” નો અર્થ નક્ક ઇસ્લામનાં સ્તંભરૂપ “અલી” નું લક્ષ કરાવે; એ ખુદાઈ માર્ગની સત્ય એધાણી છે. ”

મજકુર ફકરો—જાહેરમાં તો ખડુંજ સરસ દેખાય છે. અગર સનાતની “ઔમ” અને ઇસ્લામી “અલી” એ એક જ ઠરે તો અલખતા દરેક સાચો મુસલમાન મી. વરતેજીનો ઘણોજ આભાર માને એમાં નવાઈ નહીં ! કારણ કે સનાતન વેદો પ્રમાણે ઇસ્લામની સચ્ચાઈ સિદ્ધ થાય ! ! પણ તે ત્યારેજ કે જ્યારે મી. વરતેજી સનાતન પંડીતો પાસે સાબિત કરી આપે. “અલી” અને “ઔમ” એકજ છે એમ જણાવવાને મી. વરતેજી જે જાહેર પડયા છે, તેથી કેટલાકો એમ સમજી બેઠા છે કે, તેના યોજક અને શોધક મી. વરતેજી છે, પણ તેમ નથી. એ સરખામણી આગાખાની જ્ઞાનશાસ્ત્રમાં પણ જોવામાં આવે છે. (અને તે પ્રસંગાનુસાર વાચકોને ખતાવી આપવામાં આવશે.) પણ મી. વરતેજી આગળના પીરોથી પણ એક પાયરી આગળ વધી ને “ઔમ” અને “અલી” નો આકાર પણ એકજ છે એમ જણાવવા જાહેર પડયા છે; પણ તે આકારની સરખામણીમાં મીં વરતેજી ફાવે તેમ જોવામાં આવતું નથી. કારણ કે

સનાતન માન્યતા પ્રમાણે “આમ્” નો આકાર ॐ આ પ્રમાણે છે, જ્યારે અરબીમાં “અલી” علي આવી રીતે લખાય છે. જેને મરડી મચડીને મી. વરતેલ એ ॐ આવી આકૃતિ બનાવી છે; પણ મરડી મચડીને બનાવેલી આકૃતિની સરખામણી કરતાં પણ મી. વરતેલની માન્યતા સિદ્ધ થતી જોવામાં આવતી નથી. અગર એવી સરખામણીની આકૃતિ, કોઈ ઇસ્લામી બંધુ, સનાતનીઓ પાસે પેશ કરે તો અજબ નથી કે તેઓની હાંસીને પાત્ર થાય !

બીજા પેરેશાદમાં મી. વરતેલ લખે છે કે:—

“સંસ્કૃત ભાષામાં વેદ ઉપનીષદ, અને ગીતાનાં સત્ય તત્વોને અરબી ભાષામાં માનવંત કુરઆને શરીફમાં તથા તેને લગતી મોતેબર કીતાબોમાં છે, એમ સત્તા સાથે પુરવાર કરવાનું બીડું માત્ર સતપંથના ઉસ્તાદો-એજ ઝડપ્યું છે.

તો—વેદ, ઉપનીષદ અને ગીતાનાં સત્ય તત્વો કુરઆને શરીફમાંથી અને મોતેબર કીતાબોમાંથી કાઢીને મીં વરતેલ એ સનાતનીઓ અને મુસલમાનો સામે પેશ કરવાં જોઈએ; કારણ કે એમ પુરવાર કરવાનું બીડું મીં વરતેલ જેવા સતપંથના ઉસ્તાદોએ ઝડપ્યું છે ! અગર તેવી રીતે મીં વરતેલ બતાવવા તૈયાર થશે તો તેની સરખામણી ઇસ્લામીઓ અને સનાતનીઓ કરશે, અને અલબત્ત મીં વરતેલ જેવા ઉસ્તાદોને ધન્યવાદ આપશે ! ! પણ તેવી સરખામણી અર્થના અનર્થ કરીને નહીં; પણ સાચા અર્થો-થીજ બતાવવી જોઈએ. અબજ કે કેટલીક મુદત થઈ પછલીક એવું જોતી આવી છે કે આગાખાની લેખકોના લેખો, મા-સિકો, અને સાહિત્યોમાં સનાતન શાઓના શ્લોકો અને

પાક કુરઆને શરીફની આયતોનો મનઘડત તરબુમો થતો આવે છે ! હવે પાક કુરઆને શરીફની આયતોનો મનઘડત તરબુમો કરનાર માટે શા શા હુકમો છે તે હું આગળ વર્ણવી ગયો છું; ઉપરાંત “ નહ્નુલ બલાગાહ ” કે જેમા હૉ અલી અૉ ના ખુલાઓ છે (અને તેનો ઇન્કાર મીૉ વરતેલુ જેવાઓથી પણ થઈ શકે તેમ નથી) તેમાં એ સખંધે શું જણાવેલ છે તે ટુંકમાં નીચે દર્શાવીશ—

૧—“ પછી આપ ફરમાવે છે—કોઈ જહાલત અને નાદાનીમાં રહીને ગુમરાહીમાં મરી જાય છે તેઓની શીકાયત ખુદા પાસે કઈં છું. એ લોકો કલામે ખુદાની હક તફ્સીર ન કરવાને અને કલામે ખુદામાં ફેરફાર કરવાને ઉમદા બાબત જાણે છે. અને કલામે ખુદાની પોતાના મનોવીકાર પ્રમાણે તફ્સીર કરે છે. નેકી અને એહસાનને ખરાબ સમજે છે, બદી અને ખુરાઈને સારી સમજે છે.” (પેજ ૨૭)

૨—“ આપ ફરમાવે છે કે—એક જમાનો એવો આવશે કે લોકો પોતાની ખાહીશો પ્રમાણે હિદાયતનું કામ કરવાને ચાહશે. કુરઆનની પાવીલો પોતાના મત પ્રમાણે કરશે.” વીૉ (પેજ ૧૭૨)

૩—“ એ જમાનામાં લોકો ખુદાની કિતાબ અને તેના અહલથી બુદ્ધિ ઇખ્તીયાર કરશે; ઇસ્લામનાં ટોળાથી બુદ્ધિ થઈ જશે, જાણે કે તેઓ પોતેજ ખુદાની કિતાબના ઇમામ છે.” (પેજ ૧૮૧)

ઉપરના ફકરાઓથી મીૉ વરતેલુ જેવાઓ જાણી શકશે કે પોતાના મનની ખાહિશ પ્રમાણે પાક કુરઆને શરીફનો તરબુમો કરવામાં કેટલું ખોખ સમાયલું છે. ઉપરાંત ખલકતને ઉંધે રસ્તે દોરવામાં કેટલું જોખમ છે તે

પણ મજકુર કિતાબ “નહબુલ ખલાગાહ” માંથી નીચે ટાંકીશ—

“એક તો એ કે જે શયતાનનીજ પયરવી કરવામાં લીન થઈ રહેલો છે અને તેથી ખુદાએ તેને તેના હાલ ઉપરે મુકી આપેલો છે. તે ગુમરાહીને ચાહે છે અને બેદીનીનો આશક છે. જે કોઈ તેની વાતો ઉપર ધ્યાન આપે અને તેનો મુરીદ થઈ જાય તે ફીત્ના અને ફસાદમાં ફસાઈ જાય છે અને તે અદલ અને હીદાયતના રસ્તાથી દુર થઈ જઈ ગુમરાહીમાં પડે છે અને એ ગુમરાહ કરનાર ખીન્-ઓની ખતા અને ગુનાહોનો હમ્માલ અને બોજ ઉચકનાર થાય છે. ગુન્હાઓ અને ખતાઓના હાથમાં તે વેચાણ થયેલો છે.” (પેજ ૨૭)

આશા છે કે આએ ફકરાથી મારા મિત્ર મીં વરતેજ કાંઈ ઘડો લેશે અને ખીન્ઓને નસીહત કયાં પૂર્વે પોતાની આકેખત સૂધારવાનો ખ્યાલ રાખશે !

ત્યાર પછીના પેરેગ્રાફમાં મીં વરતેજ ખુદલાફમાં પ્રકાશી, હિંદુ ધર્મને અને મુસલમાનોને (બેઉને) તુચ્છ-કારી પોતાનો હેતુ સાધવા સાફ જણાવે છે:—

“હિંદુ ધર્મના ખંડાના નીચે સનાતન ઉપરાંત પુષ્કળ સંપ્રદાયો છે. જેઓ વેદ વિદ્ધ વર્તન શીખવે છે. ત્યારે ઇસ્લામમાં પણ પ્રચલિત બોહતેર ફીરકા છે જેમાં શિયા સુન્ની મતનો સમાવેશ થઈ જાય છે. પરંતુ તેમાં અરસપરસ અધિક્યતા કેળવે એવું વર્તન પાક કુરઆને શરીફનું હેખાતું નથી. આ રીતે હિંદુ અને ઇસ્લામી એ બેઉ સમુહનો સમાગમ એ ઘણાજ આશ્ચર્યની વાત કહેવાય—અથવા કુદરતની ખરી અબજબી !”

હવે—“ હિન્દુ સંપ્રદાયો વેદ વિરુદ્ધ વર્તન શીખવે છે” તે વાક્યથી એમ જણાય છે કે હાલના હિન્દુ સંપ્રદાયો ખરાબર નથી. એનો જવાબ હિન્દુ પંડીતો તરફથી અપાય એજ યોગ્ય છે. રહુ એ કે “ ઇસ્લામી ફીરકામાં અરસ પરસ ઐક્યતા કેળવે એવું વર્તન પાક કુરઆને શરીફનું દેખાતું નથી ” તો એ બોલથી મીઠ વરતેજીની ઇમાનદારી અને પાક કુરઆને શરીફ પ્રત્યે કેવી લાગણી છે તે સાફ જણાઇ આવે છે !

પાક કુરઆને શરીફ કે જેમાં સુફી લીલી સર્વ ચીજોનું વર્ણન છે એવું “ લા રતબિન વલા યાએસિન ઇલ્લા ફી કિતાબિમ મોબીન ”થી જણાય છે. તો તેવી મહાન કીતાબ ઐક્યતાનો બોધ ન આપે એ કેમ માની શકાય ? પાક કુરઆને શરીફ તો એ ઉપદેશ કરે છે કે “ ” ઇત્તમલ મોઅમેનૂત ઇખ્વતુન ” (એટલે ખરેખર સરવે મોઅમીનો [આપસમાં] ભાઈઓ છે.) એવી ખુલ્લી રીતે કુલ્લે ઇસ્લામીયો માટે પાક કુરઆને શરીફ ભાઈચારાનો ઉપદેશ આપે છે. પણ મીઠ વરતેજીને એવી આયતોથી કયાં કામ છે ? તેઓને તો જેમ મનમાં આવે તેમ હાંકયાજ જવું છે ! ઇસ્લામમાં જે ફીરકાખંધીઓ થઈ ગઈ છે અથવા થઈ રહી છે તેનો દોષ પાક કુરઆને શરીફ ઉપરે કાંઈ પણ આવી શકતો નથી ! એનો દોષ ફીરકાખંધીઓ કરવા-વાળાઓ ઉપરજ છે. પાક કુરઆને શરીફ તો ઇસ્લામી ઐક્યતાના માટે ઉત્તમ શિક્ષણ આપે છે. ખબર નથી પડતી કે પાક કુરઆને શરીફના માટે આવો બોલ લખવાને મીઠ વરતેજીની ઇમાનદારીએ કેમ કબુલ કીધું !

પાક કુરઆને શરીફમાં દરેક ચીજનો ટુંકમાં એવી રીતે સંપૂર્ણ ઇલ્લ બરેલ છે કે જેમાંથી હજારો હકતરો ભરીએ તો પણ થાં ! તેમાં સર્વે ચીજોનું ખુબીની સાથે

વર્ણન છે, તે વિષે સર્વે બિના અત્રે દર્શાવતાં ઘણું જ લ'ખાણુ થાય; પણ સત્ય શોધેકોએ સત્ય શોધી કહાડવા માટે મોલવી ફરમાનઅલી કૃત પાક કુરઆને શરીફનો ઉર્દુ તરજુમો છે તેની પ્રસ્તાવના જોઈ જવી એમ ખાસ લલા-મણુ છે ! કે જેમાં દરેક ઇલ્મની સામેતી પાક કુરઆને શરીફમાં છે તેનું ખુબીની સાથે વર્ણન છે. તે પ્રસ્તાવના-માંથી ફક્ત નમુના દાખલ બે ત્રણ આપતો નીચે ટાકોશ—

૧—“ માફરતના ફિલ્ કેતાબે મિન શય. (હમને કુરઆન-મે કોઈ ચીજ ઉઠ્ઠા નહીં રખી. ”) પ્રસ્તાવના-પેજ ૧૧

૨—“ વ નઝઝલના અલ્લકલ કેતાબ તિખ્યાનનુ લે કુલ્લે શય. ” (હમને તુમપર અયસી કિતાબ નાઝીલ કી, જુસ્મે હરચીઝકા ખયાન હએ.)

પ્રસ્તાવના પેજ ૧૧

૩—“ મા કાન હદીસચીં યુક્તરા વલાકિન્ તસ્દી-કલ્લઝી ખ્યાન યદ્યહૈ વ તફ્સીલ કુલ્લે શયધન વ હોદત્ત વ રહમતલ્ લે કલ્મિચીં યુઝમેનૂન. ” (ચેહ કોઇ બદી હુઇ ખાત નહીં, બલ્કે કુરઆન હય, જે અગલી કિતાબોંકી તસદીક હરચીજકો તફ્સીલદાર ખ્યાન કરનેવાલા, ઓર મોઅમેનુ'કે લીયે હીદાયત ઓર રહમત હય.) પ્રસ્તાવના પેજ ૧૧

ત્યાર પછી મજકુર તરજુમામાંજ, આગલની કિતાબોની તફ્સીલ કુરઆનમાં છે તે સખ'ધે દાખલો ટાંકેલ છે તેનો સાર—

“ તમામે ઓલુમ-તવરાત, અખુર, ઇન્જીલ, ઓર કુરઆનમે દબીયત રખે. ફિર ઇન તીનુ'કે ઉલુમલી કુરઆનહીકે સુપુર્ફ કરદીયે, ઇસીકે ખારેમે હજરત મુખ્તે અખ્ખાસ અલ્લયરહેમાહ ફરમાતે હ'ય—“ લાવ,

આમ, લી ઉકેલા બધર; લવજદ તો હું ફિ કિતાબિલ્લાહ ” અગર મેરે ઉંટકી બાંધનેકી રસ્સી લી શુમ હો જાય, તો મુજહે વોહલી કુરઆનમે મીલ જાયગી. ” (પ્રસ્તાવના પેજ ૧૧)

તદુપરાંત પ્રોફેસર ઈસ્ફહાની કૃત પાક કુરઆને શરીફના તરબુમાની પ્રસ્તાવનામાં કુરઆને શરીફની ખુબીઓ વિશે, જે વર્ણન છે તેમાંથી થોડીક લીટીઓ અત્રે ટાંકીશ—

“ કુરઆને શરીફ ઈસ્લામ ધર્મનું મુળ અને પાયો છે અને લાખો કરોડો મુસલમાનો માને છે કે, તે ખુદાનું પાક કલામ છે. એ સત્ય વાત છે કે, આ દુનિયાની અંદર કોરઆને શરીફ જેવી એકે એવી કેતાબ નથી, કે જે હમેશા વંચાતી હોય. મુસલમાનોને માટે દરેક પ્રસંગે અને દરેક જગ્યાએ કોરઆને મજીદ, તેઓની બંધગીનું મુળ છે; અને તેઓની કેળવણી અને શીખામણનો પાયો છે. અને તેઓના ધર્મ—નીયમો તથા કાયદાઓનો સંગ્રહ છે. એટલે કે કોરઆને શરીફ તેમનું ધર્મ સળાધી સર્વસ્વ છે. તે પવિત્ર કેતાબ અરબી ભાષામાં લખેલી છે. અને સઘળા વિદ્વાનોએ કબુલ કરેલું છે કે, તે અરબી ભાષાની પરિપુર્ણ અને ઉત્તમ ધળારત (શર્ધલી) માં લખેલી છે; અને તેમજ કોઈ માણસ તેના જેવું બોલી કે લખી શકે નહિ. તે હજરત પેયગમ્બરનો કેયામત સુધી એક ચમત્કાર છે.”

(પ્રસ્તાવના પેજ ૧૪-૧૫)

નહનુલ પલ્લાગાહમાં પણ ઠેકઠેકાણે હ૦ અલી ૦ મે પાક કુરઆને શરીફ સળાધે ખુત્બાઓમાં ફરમાવેલ છે. તેમાંથી નમુના દાખલ કરત ખુત્બા ના૦ ૧૬ માંથી થોડાક ફકરા ટાંકીશ—

“ ખુદાની કસમ ખુદાએ તઆલાએ તો કુરઆને શરીફમાં ફરમાવ્યું છે કે, અમોએ કોઈ ચીજ, ખાકી રાખી નથી, કીતાબમાં તમામ બાબતો અમોએ ખ્યાન કરી આપી છે. એ કીતાબમાં કાંઈ પણ ઇખ્તેલાફ નથી. અગર એ કીતાબ ખુદા સિવાય બીજા તરફથી નાઝીલ કરવામાં આવી હતે તો, અલબત્તા તેમાં ઘણા ઇખ્તેલાફ જોવામાં આવતે. હકીકતમાં ખુદાની એ કીતાબ બહેરમાં બહુજ ઉંડી અને અમુદ્ય જવાકી-રથી ભરપુર છે, તેની અબ્જયબ બાબતો કોઈ રીતે ફના થઈ શકે તેમ નથી. અગર નાકીસ બાબતો પુરી કરવી હોય અને અંધકારના પડદાઓને ઉપાડી નાંખવા હોય તો એ કીતાબની મદદથી બની શકે તેમ છે. ”

(પેજ ૨૮)

પ્રિય વાંચકો ! એ તો ઇસ્લામ મત પ્રમાણે પાક કુરઆને શરીફની શ્રેષ્ઠતાનું વર્ણન હતું, પણ એ સળંગે અન્ય ધર્મોવાળાઓએ પણ ઘણા ઉત્તમ અલીપ્રાયો દર્શાવ્યા છે; જે જગ બહેર છે ! ખાસ કરીને યુરોપીયન લેખકોએ એ બાબતમાં આગળ પડતો ભાગ લીધેલ છે. પાક કુરઆને શરીફ સળંગે તેઓમાંના કેટલાક મુન્સફ મીબજના વિદ્વાનોએ જે બોલો ઉચ્ચારેલ છે તે સર્વે અત્રે ટાંકતાં લંબાણ થઈ જાય જેથી ફક્ત “ ઇસ્લામ ઓર ઓલમાએ ફિરંગ ” એ નામના રિસાલામાંથી ફક્ત મીઝ એડવર્ડ ગીબનના ઉદ્દગારો અત્રે ટાંકીશ મીઝ એડવર્ડ પોતાના પુસ્તક “ ડીકલાઇન એન્ડ ફાઇ આવ ધી રોમન એમ્પાયર ” માં કાઢેલ છે, તેનો ઉદ્દેશમાં તરબુમો થએલ છે તે નીચે મુજબ—

“ (હુબુર) મહમદ મુસ્તફા (સં) કા મઝહબ શુકુક વ શુબહાતસે પાક હયે કુરઆન ખુદાકી વહદાનીચત પર એક ઉમ્દા શહાદત હયે x x x

x x x x x x x x x બેહરે દકયાનુસસે લેકર
 હરિયાએ ગંગાકી ઇન્તેહા તક; અલગરઅ મશરિકસે
 મગરિઅ તક કુરઆન મજહૂકે ન સિફ્ ઉસૂલે
 હીનકે લીયે કાનુને અસાસી તસ્વીમ કીયા ગયા હયે,
 બદકે ચેહલી એઅતેરાફ કીયા ગયા હયે કે એહ-
 કામે—તાઅઝીરાત, ઉસુલે—તમદન, વ ઇજતેમાઅ;
 કવાનીને માઅશેરત, ઇન્સાની ઝીંદગીકે મુખતલિક્
 નીઝામાત, એર ઉન્કી તરતીબ પ્યાન કરનેકે લીયે
 ચેહ એક બમેઅ કિતાબ હયે. શરીયતે ઇસ્લામકે
 એહકામ તમામ લોગુપર ચકસાન હાવી હોતે હયે !
 એકબઠેસે બઠેબાદશાહસે લેકર એક અદના હરવેશ એર
 મફલુકુલ હાલ તક હરેક શખ્સપર ઉન્કા મસાવી
 અસર પડતા હય. ”

(ઇસ્લામ એર આલ્માએ ફિરંગી રાએ. પેજ ૬-૭)

પ્રિય વાંચકો ! જ્યારે એક યુરોપીયન પાક કુરઆને
 શરીફનાં વાસ્તે આવા ઉત્તમ ઉદ્દગારો કાઢે, ત્યારે મીં વર-
 તેજ જેવા (ઇસ્લામનો દાવો કરનાર) એમ જણાવે છે
 કે “ ઇસ્લામી ફીરકાઓમાં અરસપરસ અધિક્યતા કેળવે
 એવું વર્તન પાક કુરઆને શરીફનું દેખાતું નથી. ” અફ-
 સોસ ! આશ્ચર્યકારક તો એ છે કે તેજ ફકરા નીચે હિન્દુ
 અને ઇસ્લામી સમુહનો સમાગમ થવાનું જણાવી, તે ઉપરે
 અજબ થાય છે ! પણ તે સમાગમ કરાવનાર કોણ ? તે
 અદ્યારમાં રાખી દીધેલ છે. મારી માન્યતા પ્રમાણે તો તેવો
 સમાગમ કરાવનાર તરીકે નાં આગાખાનને જણાવવાનો
 મીં વસ્તેજનો હેતુ છે. જે રીતે નાં આગાખાને હિન્દુ-
 મુસ્લીમ અધિક્યતાના વસ્તે કોશેસ કરેલ એથી વધુ કોશેસ
 મઃ ગાંધીજી વીજેરાઓએ કરેલ છે ! એ મીં વસ્તેજએ
 ખાસ યાદ રાખવું જોઈએ ! !

ત્યાર પછીના પેશમાં હીંદમાંના એકવીસ કરો હિન્દુઓ અને કુલ ચાલીસ કરોડ મુસલમાનોની અધિકૃતતાનો આનંદી બનાવ અવશ્ય થવાનો છે, એમ જણાવી મીં વરતેજી જણાવે છે:—

“ એ હરખાવનારા દીવસો દીન પ્રતી દીન વધુ વધુ નજીક થતા જાય છે એમ જોનારી આંખો એ અને કુરઆનની માન્યતા સિવાયની નથી. ”

જે ઉપરથી જણાય છે કે એવા દીવસો હવે આવના છે; હજી સૂધી આવ્યા નથી. ત્યારે મીં વરતેજી તો ઘણું મુદત થઈ ના. આગાખાનને મહેદી તરીકે જણાવી ચુક્યું છે તેનું કેમ ? મારી માન્યતા મુજબ તો એ બધી તાલ તલાવટ છે ! ચાલુ ઐક્યતાની બાબતમાં ધર્મનો સંબંધ નથી. ચાલુ ઐક્યતા ફક્ત રાજદારી, આર્થિક અને સામજિક વીં બાબતો ઉપરજ અવલંબી રહેલી જોવામાં આવે છે ! કેઈ પણ નેતાએ, હિન્દુઓએ મુસલમાન થઈ જ અથવા મુસલમાનોએ હિન્દુ થઈ જવું, કે વચગાળેનું નવો પંથ ઉપજાવી કહાડવો એવી હીમાયત કીધીજ નથી ! !

ત્યાર બાદ વળી મી. વરતેજીએ (ધાંચીના બેલ જોમ ફરી ફરીને) એજ ‘આંમ’ અને ‘અલી’ ના વાંટાઓ સાથે ઇસ્લામી અને સનાતન કાફલાનો સમાગ થવાની બીના ચર્ચી અને તેની નીચે હિન્દુ—મુસ્લીમ આક્રમકતાનો સંબંધ બતાવવાને એક કલ્પિત વૃક્ષ (ચિત્ર ઉપજાવી કાઢેલ છે. જેમાં હું અલી તે નકળાંક, અને તેનીચે ઈમામ મહેદી; એવી રીતે ચિતારેલ છે. અને હું અલી અને ઈમામ મહેદીના નીચે તેઓનું વર્ણન શુદ્ધ તરીકે ચિતારેલ છે. એટલે આ ઠેકાણે તો નકળાંક અને મહેદી જુદા જુદાજ જણાઈ આવે છે. જેથી મી. વરતેજીની શીય

મહેદી અ. ને મી. વરતેલુએ શુદ્ધ તરીકે જણાવેલ છે જેના વાસ્તે શુદ્ધ સખંધી વિવેચન આગળ કરી ગયો છું, એટલે અત્રે ઉલ્લેખ કરતો નથી.)

ત્યાર બાદ આગળના ત્રણ યુગમાં ‘ઝામ’ ની ધબ્બ, અને આ યુગમાં ‘અંદી’ નામવાળા વાવટાના સંગમનો અરસપરસ મીલાપ, એ સખંધે કેટલુંક ફેકટનું વિવેચન કરીને જણાવે છે કે:—

“ અને આ એ સમુદ્ધની બુદ્ધી બુદ્ધી ભાષાને લીધે થતો ગુંચવાડો ઉકેલનાર અને એકની ભેળી વ્યવસ્થા તથા વ્યુહ રચના ગોઠવનાર શ્રી નકળંક અવતાર અથવા ઇમામ મહેદીના પ્રગટ હુકમની વાટ જોતાં એક પગે ઉભેલા છે. ”

ઉપરના ફકરાથી જણાઈ આવે છે કે નકળંક અવતાર અને ઇમામ મહેદીનો હુકમ હજી સૂધી જાહેર થયો નથી. ત્યારે આગાખાની-શાસ્ત્રો (જ્ઞાનો) માં છે જેયેકો નકળંકનો અવતાર હ. અલી થયા, એ થીયરી ખોટી પડે છે. ઉપરાંત મી. વરતેલુની થીયરી કે નાઠ આગાખાન મહેદી તરીકે જાહેર થઈ ગયા, તે પણ નિરર્થક ઠરે છે !

ત્યાર પછી મી. વરતેલુ એજ સખંધે કેટલુંક વિવેચન કરી શુદ્ધ અવતારને ન ઓળખવા સખબથી સનાતન ધર્મ માઠી અવસ્થાએ પહોંચ્યો વીઠ વીઠ કેટલીક અછાડ પછાડ કરી અને જણાવે છે કે:—

“સનાતન ધર્મનો ચોથો વિભાગ તે બુદ્ધીષ્ઠ, જઈનો, યહુદીઓ અને ઇસાઈલીઓ ખ્રીસ્તીઓ અને મોહમ્મદનો સાથે મળીને થાય છે. જેને અથર્વ વેદના

જખુર, ધનજીલ, એ ત્રણે કિતાબો તથા વેદના સંપુર્ણ તાર્તમયની ચુકતે જવાબદારી કુરઆને શરીફે સ્વીકારેલ છે. ”

તો હુનીયાના સર્વ પ્રચલિત ધર્મો તે સનાતન ધર્મનો એથો વિભાગ છે, તે કઈ દલીલોના આધારે ની. વરતેજી જણાવવાને બાહેર પડ્યા છે, તે મી. વરતેજીએ બતાવી આપવું જોઈએ. જ્યારે સમજા વેદો અને તવરેત, ઝખુર વીં ચુકતેની જવાબદારી કુરઆને શરીફે સ્વીકારેલી છે ત્યારે મી. વરતેજી હજી સુધી વેદો વેદો કહ્યા કરે છે તેવું કેમ ? અને વેદિક—ઈસ્લામની માન્યતા કેવી ઠરે છે, તે મી. વરતેજીએ જણાવવું જોઈએ.

ત્યાર પછી વળી મી. વરતેજી જણાવે છે:—

“ ઇસ્લામમાં પડી ગયલા અરસપરસ વિરૂદ્ધતા દેખાડનારા ફીરકા ઉપરથી, કુરઆને શરીફની વેદ અને ખીજી ઇલાહી કિતાબો ઉપરની ફજીલત માટે વિરોધ ઉભો કરે તો તે માટે કુરઆને શરીફનો માત્ર એકજ સિદ્ધાંત જવાબ આપે છે કે—

આયાત—

કુદ્લે શયઈન અહસ્યનાહો ફી ઇમામુ-મ-મોખીન.

અર્થ—દરેક વસ્તુની સમજ બહેર ઇમામ પાસે હોય છે. ”

અત્રે મી. વરતેજી કાંઈક પોતાનો મતલબ સાધતા જોવામાં આવે છે. અહીંઆ કુરઆને શરીફની ફજીલત વર્ણવે છે, તે ફક્ત પોતાની માન્યતાના ‘ઇમામે મોખીન’ને સિદ્ધ કરવા માટેજ ! નહિ તો પાક કુરઆને શરીફ વાસ્તે આગળ શું લખી ગયા છે, તે હું વાંચકોને બતાવી ચુક્યો છું. (ઇમામે મોખીન સબંધે હું આગળ જતાં બુદ્ધાજ મકરબુમાં ખુલાસો કરીશ.)

આગળ ચાલતાં મી. વરતેજી પોતાના મુદ્દાને ખુલાસા-
રૂપમાં જણાવવા સાડ લખે છે:—

“ આ દુનિયાના અંત સુધીના નિર્ણય યુક્ત ખુદાઈ વચનમાં વેદ, ગીતા, તવરાત, જબુર, ઇન્ઝીલ અને કુરઆને શરીફનું જીવન સમાયલું છે. ખુદાઈ નુર તરિકે સનાતન, બુધ્ધ; ચહુદી, ખ્રીસ્તી, ધર્મોમાં કેમવાર—મછ, કછ, વરાહ, નરસી, વામન, ફરસીરામ, કૃષ્ણ, બુધ્ધ (આદમ) અને તેના પાત્ર—મુસા, દાઉદ, ઇસામાં પ્રગટ રહીને છેવટ શ્રી નકળંક તરીકે હ. અલી અને તે નીસીધી નરનસલે થયેલા ઇમામો આજ પર્યંત નામદાર આગાખાન ખુદાવંદ સર સુલ-
તાન મહમદશાહમાં ઝળકતું મઉન્નુદ છે. ! ”

શાબાશ, ભાઈ વરતેજી ! નાં આગાખાન સાહેબને મછ, કછ જેવા જળયર પ્રાણીઓ અને વરાહ (સુવર) કે જેને ઇસ્લામે નજીસુલ—અયન તરીકે ગણેલ છે તેના પાત્ર તરીકે ગણવાને કઈ ઇમાનદારીએ તમોને સુચવ્યું ! મુસાના પાત્ર દાઉદ હતા, અને દાઉદના પાત્ર ઇસા હતા તો નરનસલ તરીકે દાઉદના પાત્ર તરીકે ઇસા કેવી રીતે થયા, તે જણાવશો કે ? અને ઇસાના પાત્ર તરીકે નકળંક રૂપે હ. અલી કઈ રીતે થયા તે જરા જણાવશો કે ? હ. ઇસાની નસલ દુન્યામાં ખરી કે ? ઇસાએ કેટલી ઓરતો કીધી તે જણાવશો કે ? ભાઈ વરતેજી ! (તમારી ઇતિહાસીક અજ્ઞાનતા ઉપરે અફસોસ છે ! (બુધ્ધ અને આદમના વાસ્તેનો ખુલાસો ઇં બુદાજ પ્રકરણમાં કરીશ.)

ત્યાર પછી મીં વરતેજી આગાખાની મઝહબની તાઅરીફના બજુગા પુંકતાં જણાવે છે કે:—

“ એ ખુદાઈ નુરની હિન્દ ખાતે દશમ અવતાર તરીકે આસરે ૧૨૦૦ વર્ષ ઉપરે પ્રથમ સતગુર નુરે

ગુજરાત વિભાગમાં પિછાન કરાવી હતી. અને પીર શમ્સ તથા ત્યાર પછી ૬૦૦ વરસ ઉપર પીર સદરૂદ્દીન તથા પીર હસન કબીરૂદ્દીન સાહેબ અને તાજદિન સાહેબના વચના-મૃતોની સાક્ષી વડે એ પિછાન પોષાયા પછી મઉલાના શમ્સ તખરેઝીના જુસ્સાદાર પ્રવાહ રૂપ જ્ઞાના-મૃતનાં સિંચનથી હિન્દના જુદા જુદા વિભાગોમાં જાત્રુકની મહત્તમ અસર ફેલાવી, તે પછુ એ નિરમળ અને દુનિયાના ધર્મને એકત્ર કરનારી તાલીમ જ્યારે છુપી હીકાઇત વડે પ્રગતિ કરતી હતી. ત્યારે ઇસ્લામ અને કુરઆનના નામે ફેલાતી જતી હિદાયત, ખુદાઈ નુરની આડકત્રી રોશનીથી હતી. અને તેથીજ ઇસ્લામીઓમાં પ્રીરકા થતા ગયા. અને દુનિયાના ધર્મને એકજ છત્ર નીચે લેળા કરવાનું મહાન કાર્ય કરવાની પોતાની ફરજ બજાવે, તેવી લાયકાત દેખાડી શક્યું નહીં. બદકે વેદ જુઠાં, હિન્દુ કાફર, એવો હડહડતો ગેરઇન્સાફ કરવા દોરવાઈ ગયું અને તેથીજ ટરકીની ખીલાફત, દરેક વસ્તુની સમજ ધરાવનાર; બહોર ઇમામના ટેકા વગર ટટાર રહી શકી નહીં. ”

ઉપરના ફકરાથી પહેલે તો મી. વરતેજીની ઇતિહાસ સખંધી કેટલી અજ્ઞાનતા છે તે જણાઈ આવ્યા વગર રહેતી નથી. પીર સતગુરૂ નુરને આસરે બારસો વર્ષપર હિન્દમાં આવ્યાનું મી. વરતેજી જણાવે છે; પણ તે હડહડતું જુઠાણું છે. પીર સતગુરૂ નુર તો સિધ્ધરાજ જયસિંહના વખતમાં પાટણમાં પધાયો હતા. સિધ્ધરાજ જયસિંહના ગાદીએ આવ્યાનો સમય ઈ. સ. ૧૦૬૪ નો છે જેને આજે ૮૨૭ વર્ષ થયાં. કેટલાક અંથ કર્તાઓએ પીર સતગુરૂ દુરની વફાતની તારીખ “ લાયમુત ” શબ્દોમાં જણાવેલ છે, અને “ લાયમુત ” નાં અર્થજ્ઞ ૪૮૭ થાય છે; એટલે

હી. સ. ૪૮૭ નો સમય જણાય છે. તો તેને પણ આજ પર્વત ૮૫૩ વર્ષ થયાં છે; એટલે તેઓનો હિન્દમાં આવ્યાનો સમય નવસો વર્ષ પૂર્વનો તો નથીજ ! વળી પીર સદરહીનનો જમાનો, આજથી છસે. વર્ષપર મી. વરતેજી જણાવે છે, તે પણ તવારિખી ઘટનાઓથી ખોટો પડે છે. નાં આગાખાન સાહેબ સામે ઇ. સ. ૧૬૦૫ માં કુટુંબી-ઓએ કેસ માંડેલ, તે કેસમાં ખુદ નાં આગાખાને સોગંદ ઉપર જે એફીડેવીટ નોંધાવી છે તેમાં પણ પીર સદરહીનને હિંદુસ્તાનમાં આવ્યાને ૪૦૦ વરસ જણાવેલ છે, તો હવે એમાંથી ખરૂં કોણ ? નાં આગાખાન. કે મી. વરતેજી ? તદુપરાંત પીર સદરહીન સાથેજ પીર હસન કબીરહીન અને તાજહીનનો સમય, મી. વરતેજી જોડી કાઢે છે. પીર હસન કબીરહીનના પુત્ર પીર ઇમામ શાહે “જન્મત પુરી” નામના જ્ઞાનમાં, પીર હસન કબીરહીનનો સમય સર્વત ૧૫૭૫ નો જણાવેલ છે:—

“એજી સર્વત પંદરોસો પચોતેરો, અને કારતકનુંમાસ; તારીખ સતરમીએ જોમું સીપાર્યો, પીર હસન કબીરહીન આપ.

જે ઉપરથી પીર હસન કબીરહીનની વફાતને આજે ૪૦૩ વર્ષ થયાં, જેથી મીં વરતેજીની જ્ઞાનશાસ્ત્રમાં પણ અજ્ઞાનતા જણાઈ આવે છે. (વળી પીર શમ્સ એ શમ્સુ-દીન તખરેજ નહીંજ હતા, જે આગળ બતાવી ગયો છું.) અફસોસ છે કે, મીં વરતેજી મજકુર પીરોની તાઅલીમને હુનિયાના ધર્મને એકત્ર કરનારી જણાવી અને ઇસ્લામ અને કુરઆનને તદ્દન ઉતારી પાડે છે ! અને તે તેઓનુંજ લખાણ “ત્યારે ઇસ્લામ અને કુરઆનના નામે ફેલાતી જતી હિદાયત ખુદાઈ નુરની આડકતરી રોશનીથી હતી અને તેથીજ ઇસ્લામીઓમાં ફિરકા ચતા ગયા.” થી જણાઈ આવે છે ! ! તો મહાન પીરોએ જે તાલીમ આપી, તે પણ

ઇસ્લામનીજ હતી, અને તેઓએ પણ ઇસ્લામીઓમાં એક ફિરકાનો વધારો કીધો; તે શું મારા મિત્ર મીં વરતેલ જાણતા નથી ? વળી, “ ઇસ્લામ અને કુરઆન પોતાની ફરજ બજાવી શક્યા નહીં અને લાયકાત દેખાડી શક્યા નહીં, બલકે વેદ બુઠા, હિન્દુ કાફર એવી રીતે હડહડતો ગેરઇન્સાફ કરવા તરફ દોરવાઈ ગયા ” એમ જે મીં વરતેલ જણાવી રહ્યા છે, તે ઇસ્લામ અને કુરઆન ઉપર એક જખરહસ્ત આક્ષેપ કરી રહ્યા છે; પણ હું મીં વરતેલને વિચારવા માટે બુદ નાં આગાખાન સાહેબનું ફરમાન બતાવીશ—

“ ઇસ્માઈલી દીનપર જે ન હોય, તો તે કાફર છે. અગર મારો દીકરો હોય ને તે દીનપર ન હોય, તો તે પણ કાફર છે. નુહ નબીનો દીકરો તેના દીનમાં નહીં રહ્યો તો તે પણ કાફર થયો.”

(કલામે સુલતાન મહમદ પેજ ૨૯ પેરેબ્રાફ ૧૨૭)

ઇસ્લામીઓ ઇસ્લામ શીવાયનાઓને કાફર તરીકે જણાવે છે, એમ મીં વરતેલ માને છે; પણ અહીં તો નાં આગાખાન સાહેબના ફરમાનમાં ઇસ્માઈલી શીવાયના અન્ય ઇસ્લામીઓને પણ કાફર તરીકે જણાવવામાં આવ્યા છે, તેનું કેમ ? હવે મીં વરતેલ ઇસ્લામીઓ ઉપર કેવી રીતે આક્ષેપ કરવા બાહેર પડી શકે તેમ છે ? ! ઇસ્લામીઓ હિન્દુઓને કાફર કહેવા તરફ દોરવાઈ ગયા, તેથીજ ટરકીની ખીલાફત બાહેર ઇમામના ટેકા વગર ટટાર રહી શકી નહિ, એમ મીં વરતેલ જણાવે છે. તો મજકુર બાલો સાથે ખીલાફતનો સમ્બંધ શો છે ? ટરકીની ખીલાફત સુન્નત જમાઅતની માન્યતા પ્રમાણેની હલ સુધી કાયમજ છે. કદાચ મુલ્કી સત્તા નબળી પડી ગઈ હશે, પણ સુન્નત જમાઅતની માન્યતા મુજબની ખીલાફતને હલ

સુધી કાંઈ આંચજ આવેલ નથી ! અગર ટરકીશ સંસ્તનત ટકાવવાને માટે નાં આગાખાને કોશિશ કરેલ હશે, તે તેના મુકાબલે ખીજા ઇસ્લામી નેતાઓની કોશિશો કાંઈ ઓછી અગત્યની નથી, તે તે મીં વરતેજી જાણે છે કે નહિ ? હવે એથી નાં આગાખાન સાહેબ જાહેર ધમામ તરીકે શી રીતે શિદ્ધ થઈ શકે છે ? તે મીં વરતેજીએ ખતાવી આપવું જોઈએ !

વળી મીં વરતેજી જણાવી રહ્યા છે:—

“ અને જેવી રીતે હિન્દમાં હિન્દી રાજસત્તા જતી રહી તેવીજ રીતે આજે મુસ્લિમ રાજસત્તા પણ ખલીફાતના નામથી પુર્ણ થઈ ગઈ.”

એ ઉપરના ફકરામાં કેટલી સચ્ચાઈ છે, અને મીં વરતેજી કેવા મગજથી લખાણ કરી રહ્યા છે તેનો તોલ વાંચકોએ કરી લેવો ! મુસ્લીમ રાજ્યસત્તા ખલીફાતના નામથી હજી ચાલુજ છે; પુર્ણ થઈ ગઈ નથી, તે શું મારા વિદ્વાન મિત્ર મીં વરતેજી જાણતા નથી ? આજે હિંદુસ્તાનમાં જે ચળવળ ટરકીશ ખીલાફતના માટે થઈ રહી છે તેથી શું મીં વરતેજી અજાણ્યા છે કે ? અગર ખીલાફત પુર્ણ થઈ ગઈ હોય તો, પછી લડત પણ શેની હોય ? વળી બહાદુર મુસ્તફા કમાલપાશા તરકીશ સંસ્તનતને માટે જે તનતોડ મહેનત કરી રહ્યા છે તેથી પણ શું મીં વરતેજી અજાણ છે ?

ત્યાર પછીના પેશમાં મીં વરતેજીએ ગીતાજીમાંથી “ યદા યદાહી ધર્મસ્ય ” વાળો શ્લોક ફરીને ટાંકયો છે. એ સંબંધમાં આગળ વિવેચન કરી ગયો છું, એટલે અત્રે બેવડાવવાની કાંઈ જરૂરત જોતો નથી.

વળી મીઠ વરતેજ મજકુર પ્રલોકના અનુસંધાનમાં નીચે મુજબ કલમ ચક્ષાવી રહ્યા છે:—

“આ વચન મુજબ કૃષ્ણાવતાર પછી, તેરસો વરસપર નકલકે અવતાર અલી તરીકે અરબસ્તાનમાં જન્મવા પછી, પણ તે ભાગેમાં એટલે હીન્દની બાહાર રહીને પોતાની ઇશ્વરજ્યોતીની પ્રતિભા અબ્બયળ રીતે પાઠતા રહ્યા. પરંતુ હીન્દ આટલા વખત સુધી સંકટમાં ન હોતું જેવું હાલ છે. અને હવે જ્યારે ભારતમાં ધર્મની બાબતમાં ગ્લાની થઈ છે ત્યારે ગીતામાં કરેલા વાયદા મુજબ એજ શ્રી કૃષ્ણે અરબસ્તાનમાં લીધેલા અલી અવતાર પછી છેલા ૪૩ વરસ ઉપર સીંધના કરાંચી ગામમાં ઈ. સ. ૧૮૭૭ માં અવતાર લીધો અને હાલના નામદાર આગાખાન તરીકે પોતાની માતૃભુમી હીન્દ માટે જે જે પ્રયત્નો ચાલુ છે, તેમાં હીન્દ મોસ્લેમ અઈક્યતાના જીવનપ્રેરક ભાષણો અને “ઈન્ડિયા ઇન ટ્રાન્ઝીશન” ના અવલોકકીક હાથે ખ્રીડીશ રાજ્ય સત્તા સામે “હીન્દ-સ્વરાજ” માટે જે મહાન લડત રજુ કરી છે, તે ગીતામાં કરેલા વાયદાની યાદ તાજ કરાવે છે ! અને એમના એ મહાન કાર્યના અંજામ માટે હાલના દરેક જીવતા ભારતવાસી સનાતનીને જાણે સુચવે છે કે:—

સરવા ધરમાન પરીતજ્ય, મામકે શરણુ વૃજ;
અહંત્વા સર્વ પાપે ભ્યો, મોક્ષ ઇષ્યામી માશુચ.

“બધા ધર્મનો પરિત્યાગ કરીને મહને એકલાને શરણે આવ. હુંજ તમારા બધા પાપને ટાળીને ઇચ્છીત સુક્ત આપીશ બીહમા.”

ઉપરના પેરેઆફ સળધેનો ખુલાસો અને તે ઉપરની ટીકા આગળ આપી ગયો છું; છતાં હુંકમાં કેટલોક ખુલાસો

કરવાની જરૂરત છે. ભારતમાં ધર્મની ગ્લાની થઈ છે જેથી ગીતામાં કરેલા વાયદા મુજબ શ્રી કૃષ્ણાવતાર રૂપે હૃદય અલીએ અરબસ્તાનમાં અવતાર લીધેલ તેના અવતાર તરીકે નાં આગાખાન કરાચીમાં ૧૮૭૭ માં જન્મેલા છે, એમ મીં વસ્તેજી જણાવે છે. ત્યારે ધર્મની ગ્લાની અને સંકટતો હમણા છે તો નાં આગાખાનને કૃષ્ણાવતાર તરીકે ૧૮૭૭ ની સાલમાં જ જન્મ લેવાનો સમય શો ? ગીતાજીના શ્લોક મુજબ તો જ્યારે ધર્મની ગ્લાની થાય ત્યારેજ અવતાર લેવો અવશ્યનો જણાય છે, પણ નાં આગાખાનનો જન્મ તો ધર્મની ગ્લાની અને સંકટથી અગાઉ થયેલ છે તેનું કેમ ? ધર્મનો લોપ થયા પછીજ ધર્મ ઉધ્ધારક આવો જીવે, એટલે તે બીજેજ કોઈ મહાન પુરૂષ હોવો જોઈએ, નાં આગાખાન તો નહિંજ ! હિન્દુ શાસ્ત્રની માન્યતા મુજબનો નકળાંક અવતાર એકજ વખત થવો જોઈએ, તે તો મીં વસ્તેજીની માન્યતા પ્રમાણે તેરસો વષ ઉપરે હૃદય અલી અં થઈ ગયા; વળી સને ૧૮૭૭ માં નાં આગાખાન પણ નકળાંક તરીકે જન્મ્યા ! ત્યારે નકળાંક અવતાર તે કેટલા ? નાં આગાખાન જન્મ્યા તેને આજે ૪૪ વર્ષ લગભગ થઈ ગયાં, તો પણ હજી સુધી ભારતમાં તો શું પણ આખી દુનિયામાં ધર્મની ગ્લાની અને ધર્મનો લોપ દીનખદીન વધતોજ જોવામાં આવે છે; નવા નવા ધર્મોની પણ ઉત્પત્તિ થતીજ આવે છે. તો નાં આગાખાન સાહેબને જન્મે આજે ૪૪ વર્ષ થયા છતાં, ધર્મનો ઉદ્ધાર ન કીધો, એ ઘણુંજ આશ્ચર્યકારક કહેવાય ! કહાત્ય હિન્દને સ્વરાજ મલી પણ જાય, તો તેથી ધર્મનો ઉધ્ધાર કેવી રીતે ગણાઈ શકાય, તે મીં વસ્તેજી જણાવશે કે ? ધર્મ અને સ્વરાજનો શો સમંધ છે તે મી. વસ્તેજીએ જણાવવું જોઈએ ! નાં આગાખાનનું પુસ્તક “ઈન્ડીયા ઇન ટ્રાન્ઝીશન” પ્રગટ

થયું, તેને પણ મુદ્દત થઈ ગઈ. હજી સુધી ભારતમાં તો શું પણ આખી દુન્યામાં ધર્મનો લોપ વધતોજ જોવામાં આવે છે ! ! મજકુર પુસ્તક ઈંગ્લીશ ભાષામાં છે, તો તે ભાષા જાણનારી યુરોપીયન પ્રજામાં પણ રોજરોજ ધર્મનો લોપ વધુ ને વધુ પ્રમાણમાં થતો જાય છે. એ પુસ્તકપરથી યુરોપ ઉપરે પણ કાંઈ અસર થયેલ હોય એવું જોવામાં આવતું નથી ! મીઠા વરતેલ ગમે તેટલી અછાડ પછાડ કરે, પણ હાલે તો દુન્યામાં એક એવા મહાન પુરૂષની આવવાની આવશ્યકતા છે કે, જે ધર્મનો ઉધ્ધાર કરે, અને આખી સૃષ્ટી એકજ ધર્મ ઉપરે નીતીને માર્ગે ચાલવા લાગી જાય. ભવિષ્યવાણીઓ પણ એવાજ મહાન પુરૂષના આગમનની ખબર આપી રહી છે ! અને તેવો મહાન પુરૂષ હજી કોઈ જાહેર થયો નથી. તો તેવી ભવિષ્યવાણીઓની નીશાનીઓ મુજબ તે મહાન પુરૂષ નાં આગાખાન ઠરી શકતા નથી, એટલે તે મહાન પુરૂષ ખીજજ હોવા જોઈએ ! (જેતું વર્ણન હવે પછી વાચકોના વાંચવામાં આવશે.) કારણ કે ભવિષ્યવાણીઓ મુજબ ધર્મનો ઉદ્ધાર હજી થયો નથી, આખી સૃષ્ટીમાં એકજ ધર્મ થયો નથી, તેમજ આખી સૃષ્ટી નીતીને માર્ગે પણ ચાલવા લાગી નથી !

હિન્દુ—મુસ્લીમ ઐક્યતા.

સુર વાંચકો ! અધિક્યતા (unity) નો શબ્દ એ એક એવો પ્યારો અને મન ગમતો શબ્દ છે કે જેના ઉપર આજે આખી ભારતીય—પ્રજા ક્રીદા ક્રીદા થઈ રહેલી જોવામાં આવે છે ! જ્યાં જુઓ ત્યાં અધિક્યતા—અધિક્યતા—નોજ શબ્દ શું રહ્યો છે ! ! આગાખાની લેખકો પણ અધિક્યતાના પડદામાં અવારનવાર લેખો લખી છેવટે પોતાના ધર્મની ઉન્નતીનું તેને સાધન બનાવવા મથન કરી રહ્યા છે. પણ અધિક્યતા એટલે શું ! અધિક્યતા કોને કહે છે ? તે જાણવું અવશ્યનું છે. શું હિંદુઓએ ઈસ્લામી ધર્મ સ્વીકારી તેના સિદ્ધાંતો કબુલ કરી લેવા તે અધિક્યતા ? કે ઈસ્લામીઓએ હિન્દુ સિદ્ધાંતો ગ્રહણ કરી લેવા તે અધિક્યતા ? એ એક પ્રશ્ન વિચારવા જેવો છે ! અધિક્યતા માટે આજ દિન સુધી આ એ અદના સેવકે જે અભ્યાસ કીધો છે; તેમાં કદી પણ એવું જોવામાં નથી આવ્યું કે, કોઈ પણ નેતાએ એવો માર્ગ ગ્રહણ કરવાની સલાહ આપી હોય !

ઈસ્લામ અને સનાતન ધર્મમાં મોટું અંતર રહેલું જોવામાં આવે છે. ધાર્મિક સિદ્ધાંતો, રહેણી—કરણી વીં. સર્વેમાં તફાવત જોવામાં આવે છે, અને તે તફાવત ભવીષ્યવાણીઓ મુજબના મહાન પુરૂષ શીવાય મટવો પણ મુશ્કેલ છે ! એટલે હાલ એ બાબતમાં માથું મારવાની અગત્ય મહાન નેતાઓ પણ જોતા નથી.

હિન્દુ—મુસ્લીમ અધિક્યતા એટલે એકજ ભરતિય પ્રજા તરીકે આર્થિક, સામાજિક, વ્યવહારિક અને પ્રજાકિય પ્રશ્નોમાં એક બીજાની અડોઅડ ખંભામાં ખંભા અને હાથમાં હાથ મીલાવીને ઉભા રહેવું તેજ ખરી અધિક્યતા છે; અને

મહાન નેતાઓ પણ એજ ઉપદેશ કરી રહ્યા છે ! એકજ દેશના વતનીઓ હોવાથી અને કોમોના રાજ્યદારી હકકો સમાન છે, અને તે હકકોનું રક્ષણ કરવાને અને રાજ્યદારી ક્ષેત્રમાં લડત કરવાને, અરસપરસ એકબીજાની સહાયતાની ઘણી જરૂરત છે. જન્મેનાં પ્રભાક્રિય હકકો અને હિતો એકજ છે, તે કારણે એક બીજાએ સંપત્તિ ગાંઠથી જોડાયલા રહેવાની આવશ્યકતા છે. એકને બીજાની ન ટાળી શકાય એવી સહાયતાની જરૂરત છે. એકના ધર્મ ઉપરે સંકટ આવી પડતાં, બીજાનો ધર્મ પણ લયમાં આવી પડે છે. એવા એવા કેટલાક મહાન સવાલો હાલે હસ્તીમાં છે તે લક્ષ્યબિંદુ ધ્યાનમાં લઈને મહાન નેતાઓ અધિકૃતતાની જરૂરત સ્વીકારે છે ! પણ સર્વેએ પોતપોતાના ધર્મને ચુસ્ત રીતે વળગી રહેવાની આશ્યકતા મહાન નેતાઓ સ્વીકારે છે.* ઇસ્લામીઓ તે ઇસ્લામીઓજ, અને હિન્દુઓ તે હિન્દુઓજ છે ! મી. વરતેજ એ બાબતમાં ગમે તેમ અવળું સવળું લખાણ કરે, પણ તેઓ પોતાને પણ “ આગાખાની ખુદા-ઇનો ઝળકાટ ” નામના પુસ્તકમાં લખવું પડ્યું છે કે “ આદમથી અલી અને અલીથી આગાખાન ઇસ્લામી છે.”

વળી મી. વરતેજએ એક ટોળાને આગાખાની ટોળામાં લેખવવા ખાતર મ. ગાંધીજીની રૂબરૂમાં પોતાના ટોળાને “ ન હિન્દુ ન મુસલમાન ” તરીકે જણાવી, ના. આગાખાનને નકળકના અવતાર તરીકે જણાવેલ; પણ મ. ગાંધીજીએ ના. આગાખાનને નકળક તરીકે સ્વીકારવા શંકા બતાવી, તેઓને એક મુસ્લીમ ધર્મગુરૂ તરીકે જ જણાવવા

* મ. ગાંધીજી “ નવજીવન ” તા. ૨૩-૧૦-૨૧ ના અંકમાં “ હિન્દુ—મુસલમાન ” એ મથાળા તળે જણાવે છે “ અત્યારે જે એકતા માટે પ્રયત્ન ચાલી રહ્યો છે જે તેમાં ચુસ્ત મુસલમાન અને ધર્મ સાંચવી શકે એવી વાત છે.” ચુસ્ત હિન્દુ પોતપોતાનો “ જીમ ”

બ્યાજખી વિચાર્યું; જેથી સાબેત થાય છે કે હીન્દુ તે હીન્દુ, અને મુસલમાન તે મુસલમાનજ છે !

મીઠ વરતેજી અને કેટલાક આગાખાની લેખકો વાર-મવાર પોતાની મતલબ સાધવા સારૂ કેટલાક સુફી શાએ-રાના શેઅરા ટાંકતા જોવામાં આવે છે, જેમકે:—

“ હાફેઝા ગર વરલ ખાહી, સુલ્હ કુન ખા ખાસો આમ;
ખા મુસલમાં અલ્લાહ અલ્લાહ, ખા હિન્દુ રામ રામ.”

* * * *

‘યે તદખીરી મુસલમાના કે મન ખુદરા નમી દાનમ;
ન તરસાઓ ન ચહુદીયમ, ન ગબરીયમ ન મુસલમાનમ.’”

* * * *

અને એવા એવા શેઅરા ઉપરેજ મીઠ વરતેજી જેવા-ઓનો આધાર છે. “આગાખાની ખુદાઈનો ઝળકાટ” નામના પુસ્તકમાં મીઠ વરતેજીએ તેવીજ કોશિશ કરેલી જોવામાં આવે છે. મજકુર પુસ્તકમાં “અદ્વૈત સંગમ” ના મથાળા તળે મીઠ વરતેજીએ એવીજ કોશિશ કરેલી જોવામાં આવે છે, અને તેની નીચે મીઠ વરતેજીએ લખનાર તરીકે નીચે મુજબ જણાવેલ છે:—

“ લીઠ નુરપરસ્ત ખો.—જો.

મલ રામ
રહીમ J. વરતેજી.”

હવે જણાવવાનું એ છે કે સુફીઓ જે શેઅરા કહે છે તે “અદ્વૈત ભાવ” જણાવવા માટેજ; ખાકી તેઓ મી. વરતેજીની જેમ સનાતન સિદ્ધાંતો અહણ કરવાને કહેતા નથી. ઉપરોક્ત શેઅરા જે ટાંકેલા છે તે શાઅરા છેવટે સુધી ઇસ્લામીઓ તરીકેજ રહ્યા હતા, તે મીઠ વરતેજીએ ખુબ યાદ રાખવું જોઈએ ! વળી સુફીઓના કેટલાક વિચા-

રો તો એવા હોય છે કે, જે શરાઅના પાખંદ સુસલમાન પાસે ચાલી શકતા નથી. તેમજ તેઓના કેટલાક સિખ્વાં તો એવા હોય છે કે જે વીશે નાં આગાખાન વિરૂદ્ધ હાજીબીબી કેસમાં ખુદ નાં આગાખાનના ધારાશાર મીં ઇનવેસ્ટીગેટીવ રીકા કરેલ:—

“કુમક શાહના સળંધમાં મારે જણાવવું જોઈએ તેમની સઘળી દીલસોજી સુફીપંથ તરફ છે અ ઇસ્માઈલીયો અને સુફીઓ તો શું પણ મોહમ્મદ અને સુફીઓ વચ્ચેનો ઇખલાસ સારો નથી. મહોમ્દનો તે સુફીઓની તરફ નાસ્તીકની નજરે જોય છે.

(જુઓ પેજ ૨૪)

હવે ના. આગાખાનના બાહોશ ધારાશાસ્ત્રીએ પોતાના લાખણમાં ઇ. સ; ૧૯૦૮ માં એવી રીતે ઉઘાડો કાઢેલ છે, અને હાલે નાં આગાખાનનાં (કહેવડાવતા) ચુસ્ત મુરીદો ઠેક ઠેકાણે સુફીમતનોજ ઉપદેશ કરી રહ્યા છે એટલે સુધી કે પોતાના નામોમાં પણ એજ ઉપદેશ અંશ જતાવી રહ્યા છે; જેમ કે ઉપર અમોએ ઇલિ-રામ રહીમ ફકરો જતાવેલ છે ! મજકુર સ્વરૂપ “ઓમ” અને “અલી નેજ મળતું મી. વસ્તેજીએ ચોજી કાઢેલ છે. મી. વસ્તેજી રામ અને રહીમ એકજ જણાવવા સાડ તેની અગા “ઇલ” નો સળંધ જોડી પોતાના નામમાંથીજ તેની વ્યત્પત્તિ કરેલ છે, પણ “ઇલ” એટલે શું, તે મી. વસ્તેજી જણાવશે કે ? “ઇલ”ની સાથે “રહીમ” જોડવા “ઇલરહીમ” થાય છે, જે નામ ખરું નથી, અસલ ના “ઇબ્રાહીમ” છે અને તે હીબુ ભાષાનો શબ્દ છે. જે રીતે મારા વિદ્વાન મિત્ર મી. વસ્તેજીએ પોતાના નામ વ્યુત્પત્તિ ઉપજાવી કહાડી છે, તેવીજ રીતે અગર પોતાના

મરહુમ પીતાશ્રી જીસબખાઈના નામની પણ વ્યુત્પત્તિ કરી દેખાડી હતે તે કાંઈ ઓરજ રંગ જામતે !

ચાલુ ઐક્યતાની ચળવળ સાથે મી. વરતેજી અને તેઓના મળતા વિષે કોનો કાંઈ સખંધજ નથી. ફક્ત પોતાની માન્યતા સિદ્ધ કરવાનાજ સર્વે ઉપાયો છે ! પણ એવી પોલીસી આજના સુધરેલા જમાનામાં ચાલી શકે તેમ નથી. તદુપરાંત સુફીમત અને ચાલુ ઐક્યતાનો પણ કાંઈ સખંધ નથી, તે સુસ વાંચકોને રોશન હશેજ.

ઈમામતનો સુર્ય !

પ્રિય વાંચકો ! મી. વરતેજીએ “ ઇસ્માઈલીયા ઇમામતનો સુર્ય. ” એ મથાળા તળે પોતાની માન્યતાને સિદ્ધ કરવા ખાતર કેટલીક કલમ ચલાવી છે અને તેની શરૂઆતનાં પેરામાંજ એક હદીસ ટાંકે છે:—

“ હદીસ—સલાસા મેઆતા સનતીન મીન ખઅદી તત્તલેઉશ શમ્સ મીન મગરેખડા.—
એટલે જનાખ રસુલે ખુદા સ. અ. વ. મે ફરમાવ્યું કે મારી બાદ ત્રણસો વરસે સુર્ય પશ્ચીમમાં ઉગશે.”

એ સુજબની હદીસ ટાંકી, અને તે પેશીનગોઈના આધારે હી. સ. ૨૬૦ માં ઇસ્માઈલીઓના અગીયારમા ઇમામ મહેદી મહમ્મદને ઇમામતના સુર્ય તરીકે જાણવે છે. મજકુર હદીસ કઈ કિતાબમાંથી લીધેલ તે અત્રે જણાવતા નથી. (પણ આગળ ચાલતાં બુદાજ પ્રકરણમાં જે “ તારીજે ફિરીસ્તાહ ”નો ઉતારો આપેલ છે તેમાં તે હદીસ

જોવામાં આવે છે.) તે હદીસ “ તારીખે ફિરીશ્તાહ ” માં કેવી રીતે વર્ણવેલ છે તે વાંચકોને બતાવીશ—

“ ફિરકએ ઇસ્માઈલીયાહ કહેતે હંએ કે મહેદી આખેરેઝમાન, ઇબારતે મોહમ્મદ બિન અબ્દુલ્લાહસે હંએ. ઝૌર હ. ખાતેમુલ અંબીયાસે રિવાયત કરતે હંએ, “અલા રાઝસે સલાસ મેઅત તતલેઉશ શંસો મિન મગરેખેહા.” કહેતે હંએ, લફઝ શમ્સ ઇસ હદી-સમેં કીનાયાહ મહમ્મદ બિન અબ્દુલ્લાહસે હંએ. ઝૌર એક એહલે શીઆહઝા યેહ કૌલ હંએ કે વીલા-હતે મહદીયે મગરિખકી શુહુર સન ૨૬૦ હીજરીમેં હુધ ઝૌર વીલાહતે ઇમામ મહેદી સાહેબુઝ ઝમાન બકૌલે ઇસ્નાઅશરીયાહ “ સરમનરાય ” મેં તીસરી રમઝાન ૨૫૮ હીજરીમેં હુધ. ઝૌર બર તકદીરે સેહતે હદીસ, લફઝે શમ્સ ઇબારતે મોહમ્મદ બિન હસન અસકરીસે હંએ.

મજહુર હદીસને મી. વસ્તેજીએ પણ “ ઇસ્માઈલીયા ઇમામત ” ના મથાળા તળે વેદિક-ઇસ્લામમાં દરજ કરેલ છે. મજહુર હદીસ વિશે વધુ વિવેચન કરવાની અગત્ય નથી, ખુદ “ તારીખે ફિરીશ્તાહ ” ના કર્તાના બોલો (જે ઉપર ખેલેક ટાઇપમાં લીધા છે તે) ઉપરથીજ મજહુર હદીસ હ. મોહમ્મદ ઇબને હસન અસકરી અ. ને લાગુ પડે છે અને ઇસ્માઈલીયોની જે માન્યતા છે તે તેઓની પોતાનીજ માન્યતા છે એમ ઇબારત ઉપરથી સાફ જણાય છે. “ ફીરકએ ઇસ્માઈલીયાહ કહેતે હંએ ” થી ઇબારત શરૂ થાય છે જેથી સર્વે ખામત ખુદ્દી જણાઈ આવે છે. ઉપરની ઇબારતના કર્તાએ પહેલે ઇસ્માઈલીયોના મત ટાંકી, પછી ઇસ્નાઅશરીયોના મત ટાંકીને છેલ્લે પોતાના તરફથી રિમાર્ક કરેલ તે, ખેલેક ટાઇપમાં અમોએ બતાવી આપેલ

છે. મજ્જુર રિમાર્ક ઉપરથી મી. વરતેજીની પોલ ખુલ્લી રીતે જણાઈ આવે છે, અને એ પણ સાફ જણાઈ આવે છે કે ધર્મામતનો સુર્ય તે અખંડલાહ મહેદી નહિ; પણ ખારમા ધર્મામ હ. મહમ્મદ મહેદી ધખને હસન અસ્કરી અ. જ છે !

મજ્જુર હકીકતને લગતી હકીકત સમપુરવાલા મૌલવી અખદુલગની કૃત “ મઝાહેબુલ-ધરલામ ” માં પણ નીચે મુજબ જોવામાં આવે છે—

“ આઠવાં મેહદવીયાહ—યેહ લોગ ઇસ ખાતકે કાયલ હંય કે અખદુલ્લાહ જીન્હુને અપના લકખ મેહદી રખખાયા, ઇમામ હય. ઔર યેહ મેહદી અપને આપકો હઝરતે ઇસ્માઈલ બિન હઝરતે જાઅફરે સાદીકકી અવલાહસે ખતાતેથે, ઇસલીયે ઇનકા ખાન-દાન ઇસ્માઈલીયા લી કહેલાતા હય. ફિરકે મેહદવીયાહકા યેહ અકીદા થા કે, યેહ અખદુલ્લા, મેહદીયે—મવઉદ્દ હય. ઔર હલીલ ઇસખાતપર પયગમ્બર સ. કી યેહ હદીસ ખ્યાન કરતેથે “ અલા રાસે સલાસ મેઅત તત્તલે ઉશ શમ્સો બિન મગરેબેહા ” યાઅને તીસરી સદીકે સિરેપર આફતાબ મગરિબસે તુલુઅ કરેગા. ઔર કહેતેથે કે ઇસ હદીસમેં આફતાબસે મુરાદ અખદુલ્લાહ મેહદી હય; ઔર મગરિબસે મુરાદ મુદ્દકે મગરિબ હય. તારીખે ફિરીશ્તાહમેં લિખખા હય કે મેહદી મગરેબીકી વીલાહત હોસો સાઠ (૨૬૦) હીજરીમેં હુઇથી; ઔર મોહમ્મદ બિન હસન અસ-કરી ખકૌલે ઇસ્નાઅશરીયાહ સરમનરાય ઉરફે સામરાહમેં હોસો અઠાવન (૨૫૮) હીજરીમેં પયહા હુવેથે. પસ ઇસ હદીસકી સેહતકી તક-

દીરપર લક્ષ્મી શસ્ત્રસે મોહમ્મદ બિન અસ્કરી
સુરાદ હય.

(મઝાહિબુલ-ઇસ્લામ-પેજ ૨૭૧-૨૭૨)

પ્રિય વાંચકો ! એ સળધે મારે કાંઈ કહેવાનું નથી.
મીઠ વરતેજનો “ સુર્ય ” કેવી રીતે ઝળકી શકે છે તે
ઉપરના ઉતારાઓ વાંચીને વાંચકોએજ તેનો તોલ કરી
લેવો !

હવે મીઠ વરતેજના અગીયારમા ઇમામ મેહેદી સળધે
ત્વારિખોમાં જે જણાવેલ છે, તેમાંથી વાંચકોની જાણ અર્થે
એક બે શાહદતો નીચે ટાંકીશ—

૧—“ તારીખુલ ખુદ્શ ”ના કર્તા જલાલુદ્દીન સીયુતી,
અખ્ખાસી ખલીફા અર-રાઝી બિલ્લાના અહેવાલમાં
હી. સ. ૭૨૨ માં થયેલા બનાવોનું વર્ણન કરતાં
જણાવે છે:—

“ ઇસી સાલ મેહદી; ત્રાલીએ મગરિબ-પચીસ બરસ
સલ્તનત કરકે મર ગયા. ચેહી શખ્સ ખોલફાએ
મિસરકા (જુનકો આમ જાહીલ ફાતમીયીન કહેતે
હયે) મુરીસે અઅલા થા. હાલાં કે દર અસલ મેહ-
દીકા ચેહ દાઅવા કે મેં અલવી હું બિદુલ જુકા થા;
કયું કે ચેહ બાત સુખુતકો પહેંચ ચુકી હયે કે
મેહદીકા દાદા મજુસી થા. મુનાયે કાઝી અખુબકર
બાકલાની કહેતે હયે કે, જોખ્યદુલ્લાહ અલમુલકબ
વ મેહદી, મજુસી મગરેખમે પોંહયા ઐર અલવી
હોનેકા દાઅવા કીયા. લેકીન આલમાએ નસખમેસે
કીસીને ઉરકે દાઅવેકો નહીં માના. દરઅસલ વેહ
ખળીસ બાતેની થા જે મીલ્લતે ઇસ્લામકો મિટા દેના,
ઐર આલમા વ કુકહાએ ઇસ્લામકો ગારત દર દેના

ચાહતાથા; તાકે ખલકતકો ઇગ્વા કરના આસાન હો જાવે. ઔર ઉસ્કી અવલાહ લી ઇસીકે કહમ બ કહમ ચલી. ઔર શરાબ વ ઝીનાકો જાયેઝ કર હીયા, ઔર રિક્ઝકો ફયલા હીયા. ઝોખેકુલ્લાહ મેહલીકે મરનેકે બાઅદ ઉસ્કા બેટા અબુલ કાસીમ મોહમ્મદ અલ મુલછળ ગિલ કાયમ બે અન્નરિલ્લાહ બાદશાહ હુવા.”

(“ તારીખે ખુદ્શા ” નો ઉર્દુ તરજુમા પેજ ૨૦૮)

૨—“ તઝકેરતુલ કરામ તારીખે ખોદ્શાએ અરબ વલ ઇસ્લામ ” ના કર્તા, મવલવી સૈયદ શાહ મોહમ્મદ કબીર, અખ્ખાસી ખલીફા અર-રાઝી ગિલ્લાહના વર્ણનમાં, હી. સ. ૩૨૨ ના બનાવોમાં નીચે મુજબ જણાવે છે:—

“ મેહલી રખ (પચ્ચીસ) બરસ હુકુમત કરકે મર-ગયા. મેહલી મજકુરકો ચેહ હાઅવા થા, કે મેં બની ફાતેમાહ હું. ઇસલીયે બાઅજે ઇસ્કો સૈયદ કેહતે હયે. હાલાંકે બાઅજે કેહતે હયે, કે જદ ઇસ્કા મજુ-સી થા. વલ્લાહો આલમ. ચેહ શખસ ઝોલમાઝોકા હુશમન થા ઔર રાફઝી થા, બદકે ઇરને શરાબ ઔર ઝીનાકો મુખાહ રખાથા.”

(તઝકેરતુલ કરામ-પેજ ૪૨૫)

પ્રિય વાંચકો ! મજકુર તવારિખોની હકીકત સખ'ધે માફ'મત અંગત અત્રે હું કાંઈ પણ આપતો નથી, તેમજ તે ઉપરે કાંઈ ટીકા કરવા પણ ચાહતો નથી. મજકુર હકીકત-માંથી શું સાર ખેંચવો તે વાંચકોની મુન્સરી ઉપરે છોડું છઉં.

ત્યાર પછી મીં વરતેલ જણાવે છે:—

“ આ મુબારક હદીસ ઉપરથી અને તેની સચ્ચાઈ, જે રીતે જાહેર થઈ, તે ઉપર ફાનશમદોને ખુલ્લો ઇશારો મળે છે કે, ઇમામતની હદીલ હમેશાં સુર્ય હોય છે, ને તે મુજબ ઇસ્નાઅશરી ઇમામતનો સુર્ય હદીસથી વીરૂધ રીતે ૩૦૦ વરસે ઉગવાને બદલે ગેબ થયો. જે આજ તેરસો વરસે પણ પ્રગટ થયો નથી, તે હક બાતીલની તમીઝ માટે રોશન ગવાહી છે. એટલે કહેવત છે કે “ ઘણી આવે ત્યારે ચોર લાજે ” તે મુજબ ઇસ્માઈલીયા ઇમામતનો હક સુર્ય પ્રગટ થતાં ઇસ્નાઅશરીઅહ ઇમામતનો બાતીલ દેખાવ ગેબ ! ! ! (સલવાત) ”

અત્રે મી. વરતેલ ઇમામતની હદીલને સુર્ય મીસાલ ગણાવે છે; પણ ચુસ્ત આગાખાની મુરીદ મરહુમ હાશમ ભાઈ બોધા માસ્તરે “ જવહરે હકીકત ” માં એક હદીસ ટાંકી છે કે “ અનફશરસો વ અલીયુન કમર; મતલબ-નબી મહમદ સુસ્તફા સં ફરમાવે છે કે હું સુર્ય છું અને હજરત મોલા મુસ્તબ અલી અંદ્ર છે. ” (બુવો “ જવહરે હકીકત ” પેજ ૧૫૫) હવે હાશમ ભાઈ બોધા માસ્તર કે જેઓ મી. વરતેલ કરતાં કાંઈક વધુ જ્ઞાન ધરાવતા હતા (જે મી. વરતેલએ પણ કબુલ રાખેલ છે) તેઓએ તો નબુવતને સુર્ય તરીકે અને ઇમામતને અંદ્ર તરીકે ગણાવવા મથન કરેલ છે; ત્યારે બેમાંથી ખરું કોણ ? તે તો જ્યારે મી. વરતેલ જણાવે ત્યારે ખબર પડે ! ઇસ્નાઅશરી સુર્ય ઉગી અને તણસો વરસ ઉપરે ગયબ થયો એમ મી. વરતેલ જણાવે છે અને તે ઉપરે અઘટીત ટીકા કરે છે; પણ મી. વરતેલએ જાણવું જોઈએ કે, અગર સુર્ય વાદળાઓમાં છુપાઈ પણ જાય, તો તે પાછો જાહેર થાય

છે. અને જે વખતે સુર્ય વાદળાઓથી ઢંકાયેલા હોય ત્યારે પણ તે પોતાનું કાર્ય કરે જાય છે !

મવલવી રૂમે, બારમા ઇમામ હ૦ મહેદી સાહેબુજ-
ઝમાન અ૦ ની ગયખત સખ'ધે જે ઉદ્ગારો કાઢેલ છે તે નીચે ટાંકીશ—

“ દર બશર રૂ-પોશ આમદ આફતાબ;
ફહમ કુન વલ્લાહો અઅલમ બિસ્સવાબ. ”

જેનો અર્થ એ થાય છે કે—“ મનુષ્યોમાં છુપો (ગયખ) સુર્ય આવ્યો (એટલે ગયખ સુર્ય પ્રગટયો.) જાણીતો થા, અને ખુદા બેહતર જાણે છે. ” અને મજકુર શેઅર સખ'ધે “ રીયાઝુલ—અન્સાબ ” ના કતો પણ નીચે સુજબ જણાવે છે :—

“ બાઅઝે અઝ, અઇમ્મએ કેરામ ફરમુદ્દ કે ઇન્તેકાએ મરદુમ, બ માસે-રેવુબુદ-ફાયેઝલ ઝુદ, બ મેહદીએ મવઉદ; દર હાલતે ગયખત વ ઇખતીફા—એ ઉ, માન'દ ઇન્તેકાએ ઇશાન અસ્ત બ આફતાબ દરરૂ, ઝઅખ. વ હમાના મવલવી દર મસ્નવી ઇશારત બ ગયખત વ ખેફાએ આં ઇમામ વ આફતાબ હિદાયત અસર નમુદહ વ ગુફતાહ “ દર બશર રૂપોશ આમદ આફતાબ; ફહમ કુન વલ્લાહો અઅલમ બિસ્સવાબ. ”

(અર્થ—અઇમ્મએ કેરામમાંથી કેટલાકોએ ફરમાવ્યું છે કે હ. ઇમામ મહેદીએ મવઉદ તરફથી મનુષ્યોને, તેઓની ગયખતમાં એવીજ રીતે ફાયદો મહોંચે છે કે જેવી રીતે વાદળા-ઓથી ઢંકાયેલા સુર્યથી. અને મોલવી પોતાની મસનવીમાં ઇમામની ગયખત અને સુર્યનો

ઇશારો કરી ને જણાવ્યું છે કે “ સુદીમાં
હુપો સુર્ય પ્રકાશ્યો તેથી બાણીતો થા;
અને ખુદા બહેતર બાણે છે. ”)

(રીયાઝુલ અન્સાબ-પેજ ૨૪૮)

અહમ્મદો લિલ્લાહ ! ઇસ્નાઅશરી ઇમામતનો સુર્ય
જેવી રીતે કે સુર્ય વાદળાઓમાં છુપાય છે તેવી રીતે ગયબ
તરીકે મોઝુદ છે, અને જેવી રીતે વાદળાઓથી ઢંકાયલા
સુર્યથી પણ સુદીને કાયદો પહોંચે છે તેવીજ રીતે ગયબ
ઇમામથી સુદીને કાયદો પહોંચ્યા કરે છે; પણ મી. વરતે-
લની ઇમામતનો સુર્ય તો હી. સ. ૩૨૨ માં અસ્ત થઈ
ગયો ! અને તે ફરી ઉગનારજ નથી ! ! ! એટલે મીં
વરતેલના અગીયારમા ઇમામ તો હી. સ. ૩૨૨ માં વફાત
પામી ગયા, જેને સર્વ આગાખાની લેખકો પણ કબુલ રાખે
છે. (ભાઈ વરતેલ ! તમે પણ અહીં એક સલવાત પડો,
જોઈએ !)

ત્યાર પછીના પેરામાં મી. વરતેલ જણાવે છે:—

“ મજકુર હદીસને મળતી વીગત ફારસી કીતાબ
નામે દબીસ્તાને મઝાહીબમાં જોવામાં આવી, પણ તે
હદીસના શબ્દો નીચે મુજબ છે.

હદીસ—“ અલ્લા રાઅસે અલ્લકા વ સલાસા મેઅ-
તીન યતલો ઉશ શમ્સ મીન મગરેબહા ”

એટલે—તેરસો વરસ પછી સુર્ય પશ્ચીમથી ઉગશે.

હદીસની આ પેશીનગોઈ મુજબ પણ એજ ઇસ્મા-
ઇલીયા ઇમામતનો સુર્ય ખુદાવંદ સુલ્તાન મહમ્મદ
શા હાજર ઇમામે પોતાની ઇમામતની ખુલાઈ તુર્ક
ખીલાફત શીકસ્ત થવા છતાં ઇસ્લામી રાજસત્તાન
બચાવનો ઝગકતો ઝુડો, પોતાની રહેબરી તજે ખડો
કરીને હદીસના શબ્દો ખરા પાડ્યા છે.”

મજ્જુર પેરેઆફની પોલ ખોલીને મી. વરતેજની સચ્ચાઈ વાંચકોને બતાવવા ખાતર તેજ ફારસી કિતાબ “ હખિસ્તાને-મઝાહિબ ” માંથી મજ્જુર હઢીસને લગતી ઇબારત નીચે વર્ણવીશ.—

“ ખોલફાએ ઇસ્માઇલીયાહ મુદત હા હર મગરિબ બ ખીલાફત ગુઝરાની હંદ. વ નસબે અવલીન ખલીફેરા બ નવઇ કે મરઝીએ ઇસ્માઇલીયાહ અસ્ત, ખવાન્ત નસીર તુસી હરહંગામીકે ખુદરા ઇસ્માઇલી મી નમુદ, યુનીન આપુદોહ; મહમદ-અલ-મેહદી, બિન અખ્દુલ્લાહ બિન અહમદ, બિન મહમદ, બિન ઇસ્માઇલ, બિન બાઅફરે સાદીક. રૂતબએ ઇમામતરા બ ઇમારતે-સૂરી જમઅ ફરમુદહ, વ ફતાહ અન્દ; મેહદીએ-આખેરૂઝમાં ઇબારત અઝ મોહમ્મદ બિન અખ્દુલ્લાહ અસ્ત. અઝ મુખ્યેરે સાદીક રીવાયત કુનંદ કે ફરમુદ “અલા રાસે અલ્લાફ વ સલાસ મેઅતિન યત્લઅશશમ્સો મિન મગરેખેહા.” ગોયંદ કે લફઝે શમ્સ હર ઇ હઢીસ કીનાયત અઝ મોહમ્મદ બિન અખ્દુલ્લાહ અસ્ત. વ અખુયઝીદ રા કે બર આં હઝરત ખુર્રજ કરહહ, દબબલ દાનન્દ. ” (અર્થ—ઇસ્માઇલી ખલીફાઓએ મગરિબમાં મુદત સુધી ખીલાફત કીધી. તેઓમાંના પહેલા ખલીફાનો નસબ, કે જે ઇસ્માઇલીયોની મરઝા પ્રમાણે છે; તે ખવાન્ત નસીરતુસી જે વખતે કે ઇસ્માઇલી થયા (તે વખતે) આવી રીતે જણાવ્યું કે; મહમદ મેહદી બિન અખ્દુલ્લાહ, બિન અહમદ, બિન મહમદ, બિન ઇસ્માઇલ, બિન બાઅફરે સાદીક. ઇમામતનો રૂતબો ઇમારતે-સૂરી (અહેરી હુકુમત) સાથે મીલાવીને જણાવેલ, અને તેઓએ કહ્યું છે કે મેહદીએ આખેરૂ-

ઝઝમાં મોહમ્મદ બિન અબ્દુલ્લાહ છે. મુખ્ખીરે સાદીક (હ૦ રમુલ સ૦) થી તેઓ રીવાયત કરે છે કે “ ફરમાવ્યું—તેરસો વર્ષ પછી સુર્ય પશ્ચિમ-માંથી ઉગશે. ” તેઓ કહે છે કે આ હદીસમાં જે “ શમ્સ ” નો શબ્દ છે તે મોહમ્મદ બિન અબ્દુલ્લાહના માટે ઇશારો છે; અને અબુયઝીદ કે જેણે તે હઝરત ઉપર ખુફ્ફ કરેલ તેને તેઓ દબંગલ તરીકે બોલે છે. ”)

(હબીસ્તાને-મઝાહિબ-પેજ ૨૩૧)

પ્રિય વાંચકો ! મજ્જુર પુસ્તકની ઇબારત અને તેના અર્થ ઉપરથી તમો સારી રીતે જોઇ શકયા હશે કે, મજ્જુર હદીસને કતાએ પોતાના તરફની હકીકત તરીકે આપેલ નથી; તેમજ કતાએ પોતાનો કાંઈ મત અથવા બીજા કે.ઇ પુસ્તકની સનદ પણ ત્યાં આપેલી નથી. ફક્ત ઇસ્માઇલી-યોની પોતાની માન્યતાજ જણાવેલ છે ! જેને મી. વરતેજ કેવું કેવું રૂપ આપી રહ્યા છે ! !

વળી મજ્જુર ઇબારતમાં હ૦ મોહમ્મદ બિન અબ્દુલ્લાહનું નસબનામું (ઇસ્માઇલી માન્યતા પ્રમાણેજ) હ૦ ઈમામ બઅક્કરે સાદીક અ૦ થી પાંચમી પેઢીએ જોવામાં આવે છે, જેમકે, મહમ્મદ-અબ્દુલ્લાહ-અહમદ-મહમ્મદ-ઇસ્માઇલ-ત્યારે મરહુમ હાશમભાઈ બોધા કૃત “ તાઅલીમે દુવા ” માં, મહેદી મહમ્મદ રઝી અબ્દુલ્લા-તકી મહમ્મદ-વસી અહમદ-મહમ્મદ-ઇસ્માઇલ, એમ છઠ્ઠી પેઢીએ જોવામાં આવે છે; એટલે એક નામનો વધારો છે. તેમજ નામોમાં પણ નામ ફેર જોવામાં આવે છે ! (આગાખાની ઇમામોની ગણતરીમાં જ્યાં ત્યાં ફેરફારજ જોવામાં આવે છે.)

તદુપરાંત—“ હબિસ્તાને-મઝાહિબ ” ની ઇબારત ઉપરથી એ પણ જણાય છે કે ઇસ્માઇલીયોએ અબુયઝીદને

દમ્બલ તરીકે જણાવ્યો છે. એટલે ઇસ્માઈલીયોની માન્યતા પ્રમાણે તો મહેદી પણ થઈ ગયો અને દમ્બલ પણ થઈ ગયો ! ત્યારે હાલમાં મી. વરતેજી, ના. આગાખાન સાહેબને મહેદી તરીકે જણાવવાને બાહર પડ્યા છે તેનું કેમ ? અને મી. વરતેજી દમ્બલ તરીકે કેને ગણે છે ? તેનો ખુલાસો મી. વરતેજીએ કરવો જોઈએ ! એ ચીયરી પ્રમાણે તો આગાખાની ધર્મશાસ્ત્ર (જ્ઞાનો) માંના નકળાંક અને કૈત્ય કાર્ણીગાની માન્યતાને પણ પાણીચું દેવું પડશે ! વળી મહેદી તે મગરીબમાંથી પ્રગટ થશે એવું જણાવવામાં આવ્યું છે, ત્યારે ના. આગાખાન તો કરાંચીમાં જન્મ્યા છે; તેનું કેમ ? તે ખુલાસો પણ મી. વરતેજીએ બાહર પાડવો જોઈએ.

તુર્ક ખીલાફત—ના માટે મી. વરતેજીએ જે જણાવેલ છે તે સખંધમાં કેટલુંક વિવેચન આગળ કરી ગયો છું. ઇસ્લામી રાજસત્તાના બચાવનો ઝુંડો એકલા ના. આગાખાન સાહેબની રહેબરી તરીકે નથીજ, એ મી. વરતેજીએ ચોક્કસ યાદ રાખવું જોઈએ. મી. છોટાણી જેવા ધણા મુસ્લીમ નેતાઓ એ સખંધમાં ખડે પગે સેવા બજાવી રહ્યા છે. વળી જરૂરીસ અમીરઅલી પણ ઇંગ્લેન્ડમાં દરેક બનતી કોશેશ કરી રહેલ જોવામાં આવે છે. મહાત્મા ગાંધીજી ઇસ્લામી નહિં હોવા છતાં એ સખંધમાં તનતોડ પ્રયત્નો આદરી રહ્યા છે. હવે એવો રેહબરીની સાથે, ધમામતનો શું વાસ્તો છે; તે મી. વરતેજી સમજાવશે ખરા કે ? !

ત્યાર પછી—હેલા પેરામાં મી. વરતેજી જણાવે છે:—

“ આ પેશીનગોઈની હઠીસના સખંધમાં ઈઝહારે હકીકતના લખનાર પોતે પોતાના શબ્દોમાં નીચે મુજબ દરશાવ્યું છે કે—

“ હઠીસકી શાન મુસ્તબા ખીલફેલ હયે. બાઅજ રાવીયુંકે નજદીક ” સલાસા મેઆના સનતીન ” ઓર બોહત રાવીયુંકે નજદીક “ અલ્લફા વ સલાસ મેઆતીન ” હયે. મેરે ખ્યાલમેં યેહ દોનો હઠીસેં સહી હયે.

“ સલાસ મેઆતીન ” મેં ઈમામે બહેરકા જુહુરે ખરી હુવા. ઉસસે મુરાદ જનાબ મહેદી મહમદ ઈબને રઝીઅફુલ્લાહ હયે. અઉર “અલ્લફા સલાસા મેઆતીન ” મેં હી ઈમામે વકતકા જુહુર અઘસી જમીનોપર જો શાદાબ અઉર હમવાર હયે, રોશની દે ચુકા હયે અઉર જો જમીને ખાત ડાલનેકે કાખીલ હયે. ઉનપર ખાત ખલેયાન ડાલનેકે હોબતા હયે. અઉર ખંજર પરલી ઈન્શાઅલ્લા પુરે જુહુર તક અસર હો જાયગા. ”

(જુદ્દ હકીકત)

અત્રે હું મારા વિદ્વાન મિત્ર મી. વરતોજને કેટલાક પ્રશ્નો પૂછવા માંચું છું. પહેલે તો એજ પુછવા માંચું છું કે, ઈઝહારે હકીકતના કતો કેવાક આલીમ છે ? અને આલીમોના અખાડામાં બેસવાની કેટલીક લીયાકતધરાવે છે ? શું, સુન્નત જમાઅતમાંથી આગાખાની થયા તેથી તેઓ હઠીસની શાન જોવાના પણ Expert (અનુભવી) થઈ ગયા ? તે જરા જણાવવા મહેરબાની કરશે કે ? તેરસો વરસવાળી હઠીસની પોલ તો મેં ઉપર ખોલી બતાવી છે, એટલે તે સમયે અત્રે વિવેચન કરવાની અગત્ય ધારતો નથી. પણ “ ઈઝહારે હકીકત ” ના કતો જે જણાવે છે કે “ કેટલાક રાવીયો પાસે ત્રણસો વરસ છે અને ઘણા રાવીયો પાસે તેરસો વરસ છે. ” તો તે કયા કયા રાવીયો ? અને તે કઇ કઇ કીતાબોમાં છે ? ઘણા રાવીયો એટલે કેટલાક ?

ફક્ત “ દબીસ્તાને-મઝાહીબ ” માંની ઇસ્માઈલીયોનીજ માન્યતાવાળી ઇબારત શીવાય બીજી પણ કોઈ સનદ તમારા પાસે હોય તો, તે બાહેર કેમ પાડતા નથી ? ત્રણસો વરસવાળી હદીસ પ્રમાણે “ ઇમામે જાહેરનો જુહુરે ખફી (છુપો જુહુર) થયો ” એમ ઇઝહારે-હકીકતના કતાં જણાવે છે, તો “ છુપો જુહુર ” એ “ જુહુર ” નાં બોલનેજ તોડી પાડે છે. જ્યારે “ જુહુર ” થાય ત્યારે તે “ છુપો જુહુર ” કેમ કહેવાઈ શકાય ? અને જ્યારે “ છુપો ” હોય ત્યારે તેને “ જુહુર ” કેમ કહેવાઈ શકાય ? એ એક બીજાથી એવી વિરુદ્ધ માન્યતાઓ છે કે જે એક બીજાને તોડી પાડે છે ! તેમજ બે મહેદી થવા, એ પણ અસંભવીત છે. ઉપરાંત આગાખાનીઓમાં તો બીજા ઇમામોને પણ મહેદી તરીકે જણાવવામાં આવ્યા છે, તો તેથી પણ “ ઇઝહારે હકીકત ” ના કતાંની થીયરી તદ્દન ભાંગી પડે છે. “ જુદ્દ હકીકત ” એ કઈ કીતાબ છે તે મી. વરતેજીએ જણાવવું જોઈએ. સારાંશ-મી. વરતેજીની દલીલો કોઈ રીતે પણ ટકી શકતી નથી ! અને તે વાંચકો સારી રીતે જોઈ શક્યા હશેજ.

બુદ્ધ અને હૃદ આદમ !

પ્રીય વાંચકો ! મી. વરતેજીએ “ નવમો બુદ્ધાવતાર અને બાવ આદમ ” ના મથાળા તળે જે ફોકટની માથા-ફેડે કીધી છે તેની રૂપરેખા આપ સાહેબોને બતાવવા સાડે તે પ્રકરણની તપાસ હાથ ધરું છું.—

મી. વરતેજી જણાવે છે કે:—

“ આઠમા શ્રી કૃષ્ણાવતાર પછી નવમાં બુદ્ધાવ-

તાર જેનો સનાતની તે વખતના પ્રાદ્યણે અસ્વિકાર કર્યો, તેનું ઇશ્વરી સ્વરૂપ હિન્દ બહાર દાદા આદમના નામથી મુળ પુરૂષ તરીકે જાણીતું છે.

તે બાબતમાં ઇલાહી કીતાબો તોરાત, જબુર, ઇન્જીલ, પછી પવીત્ર કુરઆને શરીફ પણ નીચેના વાક્યમાં સાક્ષી આપે છે.

આયત:—

કાલ: લમ અકુન. લે અસજેદ લે બશરીન બલકતહુ, મિન સલસાલીન મીન હમધમ મસનુન.

એટલે—તેણે કહ્યું કે હુંએવો નથી કે હું તે મનુષ્યને સેજદો કરું કે જેને તે કાળી વાસ ભારતી સુકેલી માટીમાંથી પેદા કર્યો છે.

કાળી વાસ ભારતી માટીનો બનાવેલો માણસ તેજ બુદ્ધનું સ્પષ્ટ સ્વરૂપ છે. ”

મજકુર પેરામાં મી. વરતેજીએ, જે પાક કુરઆને શરીફની આયત દર્શાવી છે તેજ આયત મી. વરતેજીની દલીલને તોડી પાડે છે ! કારણકે હું આદમ વગર મા આપે માટીમાંથીજ પેદા થયા છે, એ મી. વરતેજી પોતે પણ કબુલ રાખે છે; જ્યારે બુદ્ધે તો માતાના પેટે જન્મ લીધેલ, તે આગાખાની શાસ્ત્રો (જ્ઞાનો) પણ સ્વિકારે છે. એટલે મી. વરતેજીની માન્યતાને જ્ઞાનોજ ખોટાં પાડે છે. તે કરતાં તો અગર મી. વરતેજીએ “ સીલસીલે-ઇમામત ” ના કતો મી. હરજી પુંજા માસ્તરની જેમ આદમને મહાદેવ તરીકે જાણવ્યા હોતે, તો પણ કાંઈક ઠીક થઈ પડતે ! “ સીલસીલે ઇમામત ” ના કતોએ પેજ ૩૦ માં એક જ્ઞાનનો પાઠ ટાંકેલ છે:—

“તો મુનીવર ભાઈ તારે શ્રી વીશ્નુ તે વર દાતારજી થયા;
અને મહેસર મુરત સીરજી તેણી વાર.
તે તો માયાના નાલી કમળમાંથી પેદા કર્યો;
તે તો હજરત આદમનો અવતાર રે.

અર્થ—ત્યારે બુદ્ધવંદ તઆલાએ ત્રીજી મુરત તે
મહાદેવ (શંકર) કહેવાયા, તે પેદા કર્યા
અને તેનું નામ હજરત આદમ અલયહીસ-
સલામ રાખ્યું.”

હવે કાં તો મી. વરતેજી આગાખાની લેખકોનાં સાહિ-
ત્ય અને જ્ઞાન-શાસ્ત્રોથી અજ્ઞાન છે, અને કાં તો બાણી
જોઈને લોળા ભાઈઓને ઉંધે રસ્તે દોરવવાની કોશેશ
કરી રહ્યા છે ! આગાખાની જ્ઞાન—શાસ્ત્રોમાં પીર ઈમામ
શાહ કૃત “ દશ અવતાર ” છે તેમાં ૧૧મા અવતાર
બુદ્ધના માતા પિતા અને ગુરુ વીં નાં નામે જણાવવામાં
આવ્યાં છે, જેમકે:—

“ ત્યારે શ્રી બુદ્ધની માતા તો કરણાવતી કહીએ;
અને પિતા તો વીજી વછરાજ તઈએ.
ત્યારે ગુરુ તો હંસરાજ બાણ;
સખતા તો હીરસા દેવી પ્રમાણ;
ત્યારે સ્વસ્થાન તો ઉજેણ પોર નગરી બાણ;
ક્ષેત્ર તો કુરૂક્ષેત્ર દીલી પ્રમાણ.

ઉપરના જ્ઞાનથી બુદ્ધના માતા પિતાનું નામ જણાઈ
આવે છે. (જો કે તે નામો ઇતિહાસીક નામો સાથે મળતાં
તો નથીજ) ઉપરાંત સ્વસ્થાન દીલી જણાય છે, જ્યારે
હં આદમ તો વગર મા બાપે બુદ્ધની કુદરતથી માટીમાંથી
પેદા થયેલ અને પેદા થતી વખતે તેઓના રહેવાની જગ્યા બેહી-
સ્તમાંજ હતી એટલે મી. વરતેજીના કથનનું ખોટાઈ જણાઈ

આવે છે ! તદુપરાંત ઈસ્માઈલી-આગાખાની લેખકોના પુસ્તકોમાં પણ હ. આદમના માટે નીચે મુજબ ઉદ્ઘારો જણાય છે:—

૧—“ઈસ્લામની રીતે શરૂઆતની મખલુકાતપર સઉથી પહેલે હજરત આદમ (અ.) અને નુરે મહમદી તરીકે સરવરી અને મુજરૂગી આપી હતી.”

(ગુલઝરે હકીકત-પેજ ૧૦)

૨—“પહેલાં તો અબુલ બશર એટલે માણસ જાતના દાદા-આદમ અં ને પચદા કરી ખુદાવંદ તઆલાએ તેને એક ખુશનુમાં બાગમાં રહેઠાણ આપ્યું.”

(ઈસ્માઈલી પ્રકાશ ભાગ ૧ લો પેજ ૧૧૫)

૩—“એ આદમ, તું અને તારી સ્ત્રી આ બગીચામાં રહો, અને તેમાંથી જે ચીજો તમોને જોઈએ, તે ખાઓ, પણ આ ઝાડની નજદીક જતાં નહીં અને તેમાંથી ખાતા નહીં, અગર તેમ કરશો, તો જુદમગાર થઈ જશો. આવી રીતે ફરમાવીને, ખુદાવંદ તઆલાએ તેને તથા તેની સ્ત્રીને બેહીશ્તમાં રાખ્યા.”

(ઈ. પ્રકાશ ભાગ ૧ લો—પેજ ૧૧૬)

૪—“ખુદાવંદ તઆલાએ જ્યારે આ સુદીમાં માણસ જાતને વસાવવા વિચાર કર્યો, ત્યારે દુનિયાપર જન્મતની કૌમની વરતી હતી.”

(ઈ. પ્રકાશ ભાગ ૧ લો—પેજ ૧૧૭)

૫—“ખુદાવંદ તઆલા ફરમાવે છે કે જ્યારે અમે શીરશ્તા-ઓને કહ્યું કે ખરેખર હું દુનિયામાં ખલીફ પેદા કરનાર છું. મલાયકોએ કહ્યું, યા ખુદાવંદ, દુનિયામાં

જે લોકો ફીસાદ કરશે, તેને પયદા કરવા તું ચાહે છે. અમે તારી તારીફો અને પાકીઓનું ખ્યાન કરશું અને તારી ખુબ બંદગી કરશું.”

(ઈ. પ્રકાશ ભાગ ૧ લો પેજ ૧૧૮-૧૧૯)

૬—“બુદ્ધાવંદ તઆલાએ ફરમાવ્યું કે બાઓ નીકળો, અને એક બીજાના દુશ્મન થઈને બેઠિસ્તમાંથી નીકળો અને એક બીજાથી દૂર પડો.”

(ઈ. પ્રકાશ ભાગ ૧ લો પેજ ૧૨૩)

૭—“આ પ્રમાણે આપણા દાદા આદમ તથા બીબી હવા બે હીશનમાંથી નીકળી એક બીજાથી વીખુરા પડ્યા. જરત આદમ લંકા-સીલોન ટાપુમાં જઈ રહ્યા અને બીબી હવા, અરબસ્તાનના મુલકમાં રહ્યાં.”

(ઈ. પ્રકાશ ભાગ ૧ લો પેજ ૧૨૩)

૮—“મશહુર કીતાબોથી સાબીત છે કે, બુદ્ધાવંદ તઆલાનું પાક હીદાયતી નુર હજરત દાદા આદમની પુર્વે ચાર હજાર વર્ષ પેહલાં બુદ્ધાવંદ તઆલાની આગળ આલમે નુરમાં હતાં, જે બાદ તે નુરમાંથી સર્વ સૃષ્ટીની ઉત્પત્તી થઈ.”

(મઝહરે ઝાતે અદલાહ—પેજ ૬૨)

૯—“જ્યારે હક તઆલાએ હજરત આદમને પેદા કર્યા, ત્યારે આદમે જમણી બાજુએ જોયું તો પાંચતનને જોયાં. આ ઉપરથી હજરત આદમ અં એ અરજ કરી કે “હે પરવર દીગાર ! મારા પેહલાં તે કોને પેદા કર્યા છે ?” બુદ્ધાવંદ તઆલાએ જવાબ આપ્યો કે “આ તેજ બુજડગો છે કે જે તારી ઓલાહમાંથી પયદા થશે, અગર આ ન હોતો તો હું જન્મત, દોજક, અરસ, કુરશી, આસમાન, જમીન,

ફીરશ્તા, જીનાત, ઇન્સાન વગેરા પયદા કરતે નહીં.”

(મઝહરે આતે અલ્લાહ-પેજ ૬૩)

૧૦—“માટીએ (અજરાઈલને) કહ્યું કે “ મારામાંથી ખુદાવંદે તઆલા આદમનું પુતળું બનાવશે ને તેમાંથી મખલુકાત પયદા કદશે અને તેઓ દુનીયા ઉપર ઘણા પાપ કરશે અને તેનો બોલો મારા ઉપર પડશે.”

(સીલસીલે ઇમામત-પેજ ૩૨)

ઉપરનાં આગાખાની લેખકોનાં પુસ્તકોમાંથીજ જણાઇ આવે છે કે પહેલે સુદીમાં જીનાતનીજ વસ્તી હતી. તુરે મોહમ્મદી બાદ ચાર હજાર વર્ષ રહીને માટીમાંથી ખુદાવંદે કરીમે આદમનું પુતળું બનાવી, તેમાં રૂઢ કુંકી, અને બેહીશ્તમાં જગ્યા આપી, ત્યાર પછી હૃં આદમને લંકામાં અને બીબી હવાને અરબસ્તાનમાં ઉતાર્યાં. અને હૃં આદમ અને બીબી હવાથીજ મનુષ્યોની ઉત્પત્તી થઇ ત્યારે મીં વરતેજ કેવી રીતે આદમ અગાઉની સુદીને મનુષ્યો તરીકે વર્ણવી રહ્યા છે ? તેની કાંઈ સમજ પડતી નથી ! બુધ્ધની જન્મ ભૂમી, માતા પીતા વીગેરેનું વર્ણન જ્ઞાન-શાસ્ત્રોથીજ અમો ઉપર બતાવી ગયા છીએ, જે ઉપરથી વાંચકો જોઈ લેશે કે બુધ્ધ અને હૃં આદમ કોઇ કાળે એક થઇ શકતાજ નથી ! જોકે આગાખાની લેખકોએ પોતાના પુસ્તકોમાં આગળનાં યુગો વિશે પણ ઉલ્લેખ કરેલ છે, છતાં છેવટે તેઓને ખરી હકીકત લખ્યા વગર છુટકો ન હતો. ખરું કહ્યું છે કે “ સત્ય તરી આવે છે.”

પાક કુરઆને શરીફમાં હ. આદમની પેદાયશ, અને તેથીજ સુદીમાં મનુષ્ય ઉત્પત્તી વીં સખંધે એવું તો સાફ વર્ણન છે કે, જેથી દરેક ઇસ્લામી માર્હીતગાર છે; જેથી

અત્રે તેવી આયતો ટાંકવાની જરૂર જણાતી નથી* ઇસ્માઈલી પ્રકાશ ભાગ ૧ લામાં મરહુમ હાશમ લાઈ બોઘા માસ્તરે પણ એવી ઘણી આયતો ટાંકેલી છે જે મી. વરતેજને જોઈ જવા ખાસ લલામણુ છે.

● આદમથી અગાઉના આદમો સખંધે, જે ઉલ્લેખ કયાંક જોવામાં આવે છે, તે ઉપરથી મી. વરતેજ પણ તેવુંજ મનાવવા માંગે છે, અને તેના માટે “ વેદિક-ઇસ્લામ ” માં તારીખે ફરીસ્તાહની એક સનદ પણ ટાંકેલ છે (જે સનદ જ્યાં મી. વરતેજએ આપી છે ત્યાં તેની તપાસ હાથ ધરીને તેનો ખુલાસો ઈઠ કરી બતાવીશ)

ઉપરના લખાણનો સાર એજ ખેંચવાનો છે કે, બુદ્ધ તે આદમ નજ હોઈ શકે. ઇતિહાસીક શોધ બોળ મુજબ બુદ્ધનો જન્મ ઈ. સ. પૂર્વે ૫૦૦ વરસ ઉપરે તો નથીજ થયો, અને તે ઈઠ આવતા પ્રકરણમાં બતાવીને મી. વરતેજની ઇતિહાસીક અજ્ઞાનતા સાબિત કરી બતાવીશ.

મી. વરતેજની ઇતિહાસીક અજ્ઞાનતા !

પ્રિય વાંચકો ! મી. વરતેજએ આદમ અને બુદ્ધને એકજ જણાવીને એક એવું ગોથું ખાધું છે કે, તેથી તેઓની ઇતિહાસ સખંધી અજ્ઞાનતા જણાઈ આવે છે ! એટલુંજ નહિ પણ સનાતન માન્યતાથી પણ તેઓની અજ્ઞાનતાજ સિંધ થાય છે. જ્યારે મી. વરતેજ બુદ્ધ, અને આદમ એકજ

* તેણે તમને એકજ મનુષ્ય (આદમ) થી પેદા કર્યા છે.

(પ્રૌદિસર કૃત તરજુમો-પેજ ૮૮૪)

“ જમ

ગણાવવા મથે છે ત્યારે સનાતનીઓમાંના કેટલાકો મહાદેવ અને આદમ તે એકજ છે એમ જણાવે છે. (જે અમો આગળ બતાવી ગયા છીએ.) હવે હ. આદમનો સમય, અને મનુષ્ય ઉત્પત્તી ક્યારે થઇ તેના માટે ઇતિહાસીક પૂરાવાઓ તરફ નજર દોરાવીએ.

સનાતનીઓ વેદોને અનાદી માને છે, અને ચાર જુગો લાખો લાખો વર્ષોની મુદ્દના જણાવે છે. ઇસ્લામીઓ સિધ્ધ કરે છે કે હ. આદમની પહેલાં મનુષ્યોની વસ્તી હતીજ નહિ, ફક્ત જીન્નાતો વીં નીજ વસ્તી હતી. ઇસ્લામમાં મનુષ્ય ઉત્પત્તીનાં મુળ પુરૂષ તરીકે હ. આદમનેજ જણાવવામાં આવેલ છે, અને તેને આગાખાની લેખકોના પુસ્તકોમાં પણ કબુલ રાખવામાં આવેલ છે; જે હું જણાવી ગયો છું. **ઇસ્લામી** તવારિખ નવેશો એ સમ્બંધમાં એક મત છે, પણ હ. આદમની ઉત્પત્તીનો સમય ક્યારે છે તે સમ્બંધમાં કાંઈક થોડો ઘણો ઈખ્તેલાફ જેવામાં આવે છે. જે બતાવવા ખાતર કેટલાક મતો ટાંકીશ—

૧—“ હુરરે ખેખડા ” જે ઇ. સ. ૧૮૬૪ માં હાજી શુકા-મઅલી હાજી ઇસ્માઈલ તરફથી પ્રગટ થયેલ છે તેમાં જણાવેલ છે—“ જાણવું જોઈએ કે હ. આદમ અ. ને પચદ્દા થયે કેટલીક રીવાયતોનો ઇન્તેખાળ કરીને મેળવતાં આજ સુધી ૧૧૨૬૯ વરસ થયાં છે.”

૨—“ તારીખે પ્રીરીશ્તાહ ” ના કર્તા જીલદ ૧ લી પેજ ૧૧ માં જણાવે છે—“ ઐર આદમ અબુલખશરકા ઝમાના હાલતે તેહરીર ઇસ સુતુરતકસાત હઝાર સાલસે ઝીયાદાહ નહિ. ” (મજકુર પુસ્તક પ્રગટ થયાને ઘણા વરસો થયાં છે.)

૩—“ તફરીફુલ અઝકીયા ફી અહવાલિલ અરબીયા ” જીલદ ૨ જીમાં પાને ૧૦ થી ૧૧ સુધીમાં હ૦

રસુલ સં ની વીલાદતનો અહવાલ લખેલ છે, જેમાં હ. આદમ અ. થી હ. રસુલ સ. ની પચદાયશ સૂધી ૬૩૫૧ વર્ષો જણાવેલ છે. (હ. રસુલ સ. ની પચદાયશથી આજ સુધીનાં વર્ષો તેમાં ગણેલ નથી.)

૪—“ આફતાબે હીદાયત ” માં હ. આદમ અ. થી હ. રસુલ સ. ના જન્મ સુધી નીચેની વીગતે ૬૩૫૧ વર્ષ જણાવેલ છે—

હ. આદમથી હ. તુહ સુધી વરસ ૨૨૫૦.

હ. તુહથી હ. ઇબ્રાહીમ સુધી વરસ ૧૧૪૨.

હ. ઇબ્રાહીમથી હ. મુસા સુધી વરસ ૫૬૬

હ. મુસાથી હ. દાઉદ સુધી વરસ ૫૮૦

હ. દાઉદથી હ. ઇસા સુધી વરસ ૧૦૫૩

હ. ઇસાથી હ. મોહમ્મદ સ. સુધી વરસ ૬૬૦

૬૨૬૧

મજકુર “ આફતાબે હીદાયત ” મુજબ હ. આદમ અ. અને હ. તુહ અ. ની વચમાં ૨૨૫૦ વરસ જણાવેલ છે, પણ જે કેટલીક રીવાયતોમાં ખુદ હ. તુહ અ. ની ઉંમર ૨૫૦૦ વર્ષની જણાવવામાં આવી છે તે મુજબ “ દુરરે બેમહા ” ની ગણતરી, કે જેમાં કતીબે રીવાયતોનો ઇન્તેખાબ કરીને વરસ ૧૧૨૮૬ જણાવ્યા છે તે કાંઈક વધુ વજનદાર જણાય છે. ઉપરાંત ઇબ્રાહીમ વીં તરફનો ઇતિહાસ ૧૦૦૦૦ દસ હજાર વર્ષનો મળી શકે છે (તેથી અગાઉનો કોઈ પણ ઇતિહાસ મળી શકતો નથી) જેથી પણ હ. આદમ અ. નો સમય તેથી અગાઉ હોવો જોઈએ, એટલે તેથી પણ “ દુરરે બેમહા ” ની ગણતરી વધુ વજનદાર જણાય છે. છતાં મી. વરતેજને જે હાજી ગુલામ-અલી હાજી ઇસ્માઈલ પ્રત્યે ઇર્ષાણુ લાગણી છે તેથી કદાચ

તે ગણતરી માનવાને તેઓને હઠધર્મી અટકાવે, તો “ તારીખે ફીરીશ્તાહ ” મુજબ પણ હ. આદમ અ. ના સમયને ૭૦૦૦ વરસ ઉપર થઈ ગયાં. એટલે તે વખતથીજ ઇસ્લામી માન્યતા મુજબ મનુષ્ય ઉત્પત્તી ગણી શકાય.

કેટલાક સનાતનીઓ મનુષ્ય ઉત્પત્તીનો સમય ઘણોજ જુનો જણાવે છે, પણ ઇતિહાસીક ઘટનાઓ તપાસતાં પૃથ્વીનો ઇતિહાસ દસ હજાર પૂર્વેનો મળી શકતો નથી. ઇજિપ્ત વી. નો ઇતિહાસ ૧૦૦૦૦ વરસનો મળી શકે છે એમ કેટલાકો જણાવે છે, પણ હિન્દુસ્તાનનો ઇતિહાસ ૮૦૦૦ આઠ હજાર વરસ ઉપરનો મળી શકતો નથી. એટલે સનાતની માન્યતા ઇતિહાસીક દ્રષ્ટીએ સિદ્ધ થઈ શકતી નથી.

વેદોને કેટલાક સનાતનીઓ આદી માને છે અને કેટલાકો ઘણા જુના સમયનો જણાવે છે, પણ તે માન્યતા ઇતિહાસીક ઘટનાઓ આગળ ટકી શકે એમ જોવામાં આવતું નથી. મહર્ષી કવી ટાગોર અને લોકમાન્ય તીલક જેવાઓએ પણ કબુલ કરેલ છે કે “ વેદો ત્રણથી ચાર હજાર વર્ષો પુર્વેનાં તો નથીજ. ” ઇતિહાસીક ઘટના જોતાં ડા० હંટર કૃત હિન્દના લોકોનો ટુંક ઇતિહાસ જે ઈ. સ. ૧૮૮૬ માં પ્રગટ થયેલ છે [અને તેને સરકારી કેળવણી ખાતાએ પણ મંજૂર રાખેલ] તેમાં સર્વથી પહેલાં વેદ રૂઝ-વેદના માટે નીચે મુજબ જણાય છે:—

“ રૂઝવેદ—આર્યલોક પ્રથમ પંજાબમાં વસ્યા, તેનું મોટું સ્માર્ક પુસ્તક રૂઝવેદ છે. એ પુજનીય મંત્ર અંથ ક્યારે ગાન્યો તે જાણવામાં આવ્યું નથી. પુરાવા વિના હિન્દુઓ મને છે કે તે અનાદિ છે, અથવા ઓછામાં ઓછા ઈ. સ. ની પહેલાં ત્રણ હજાર એક એટલે આશરે પાંચ હજાર પર

ખનેલો છે. યુરોપી પંડીતો ખગોળ વીદ્યાથી મળેલા વરસો પરથી અનુમાન કરે છે કે ઈ. સ. ની પુર્વે સુમારે ચઉદસો વરસ પર તેનું રચાવવું ચાલતું હતું. ”

(હિન્દના લોકનો ટુંક ઇતિહાસ પેજ ૪૯)

પ્રિય વાંચકો ! ઉપરના ઇતિહાસીક પુરાવાથી આપ જાણી શક્યા હશે કે પુરાવા વિનાની હિન્દુ માન્યતા પ્રમાણે પણ રૂગવેદ રચ્યાને પાંચ હજાર વર્ષથી વધુ મુદત થઈ નથી. જ્યારે ખગોળ વીદ્યા ની રૂએ તો રૂગવેદનો સમય આજથી લગભગ ૨૩૦૦ તેત્રીસ સો વરસ ઉપરનો ગણી શકાય.

મો. વરતેજી, ચાર જુગોની માન્યતાને વળગીને દસ અવતારની માન્યતા પણ મનાવા રહ્યા છે અને તેમાં આઠમા અવતાર તરીકે શ્રી કૃષ્ણને જણાવી, નવમો અવતાર બુદ્ધનો ગણાવે છે અને બુદ્ધનો સમય ૬૦૦૦ વરસ ઉપરનો જણાવે છે. ત્યારે ઇતિહાસીક ઘટનાઓ જોતાં શ્રી કૃષ્ણનો સમય મહાભારતની સાથે સમઘ ધરાવે છે. તે મહાભારતને રચ્યાનો સમય અને તેમાંના મુખ્ય ખનાવનો સમય નીચે મુજબ જોવામાં આવે છે:—

“ મહાભારત—આ ગ્રંથમાં હિન્દી વાતોનો પદ્યમાં કરેલો મોટો સંગ્રહ છે. એમાંની કેટલીક કથા વેદના મંત્રો જેટલી જુની છે. એની મુખ્ય વાતોનો સમય ઈ. સ. ની પહેલાં ખારસો પછીનો નથી, પણ તેની હાલના આકારમાં થયેલી રચના કદાચિત ત્યાર પછી એક હજાર વરસો પર થયેલી.

(હિન્દના લોકનો ટુંક ઇતિહાસ પેજ ૬૬)

આ ઇતિહાસીક પુરાવાની રૂએ મહાભારતની મુખ્ય વાતોનો સમય, એટલે મહાભારતના બુદ્ધને આજે

૩૧૨૧ વર્ષ થયાં; અને હાલમાં જે મહાભારત જોવામાં આવે છે તેને રચ્યાને ૨૧૨૧ વર્ષ થયાં. રામાયણ ક્યારે રચવામાં આવેલ તે સમયે ડાઠ હંટર કૃત હિન્દના ઇતિહાસમાં નીચે મુજબ જોવામાં આવે છે—

“ રામાયણ—એ હિન્દુનું બીજું વીર રસ કાવ્ય છે, અને આર્ય લોકો દક્ષીણમાં ગયા તેનું વર્ણન એમાં છે. એ કવી વાલ્મીકિનું રચેલું કહેવાય છે. અને એની મુખ્ય વાર્તાનો સમય જેવી તેવી ગણતરી પ્રમાણે સુમારે ઇ. સ. ની પહેલાં (૧૦૦૦) વરસ પર છે. પણ તેને તેના હાલના આકારમાં ગોઠવ્યાને ઇ. સ. ની પુર્વે ઘણા સૈકા થયા નહીં હોય ”

(હિન્દના લોકોના ટુંક ઇતિહાસ—પેજ ૬૬)

આએ ઇતિહાસીક પુરાવાની રૂએ સીતાહરણ અને રાવણનું યુદ્ધ વીં બાળતોને આજે ૨૯૨૧ વર્ષ થયાં જ્યારે હાલની ચાલુ રામાયણને રચ્યાને ૨૦૦૦ વર્ષ ઉપરાંત કાંઇક વધુ થયેલ હશે.

પ્રિય વાંચકો ઉપરના ખુલાસાઓથી આપ જોઈ શકયાં હશે કે, સષ્ટિમાં મનુષ્ય ઉત્પત્તીના માટે તે કેટલાક સનાતતનીઓ લાખો વર્ષોની ગણતરી જણાવે છે તે માન્યતા ટકી શકતી નથી, એટલે ઇસ્લામી મત પ્રમાણેજ મનુષ્ય ઉત્પત્તીનો સમય માનવો વ્યાજબી જણાય છે. પૃથ્વીનો ઇતિહાસ પણ ત્યારથીજ મલી શકે છે. ઉપરના ઇતિહાસીક પુરાવાની રૂએ શ્રી કૃષ્ણ અને શ્રી રામના જન્માનાને આજે ૪૦૦૦ વર્ષ ઉપરાંત વર્ષો તો નથીજ થયાં !

ડાઠ હંટર કૃત ઇતિહાસમાં મહાભારતનો સમય રામાયણથી અગાઉનો જણાય છે, એટલે મહાભારતની

મુખ્ય બિના રામાયણની બિનાથી અગાઉના છે એમ જણાવવામાં આવેલ છે; પણ આગાખાનીઓ દશાવતારમાં શ્રી રામનો અવતાર શ્રી કૃષ્ણના અવતારથી અગાઉ જણાવે એટલે એમાં તફાવત જોવામાં આવે છે ! ગમે તેમ હો, પણ એટલું તો ચોક્કસ છે કે, વેદો રચ્યાને ચાર હજાર વરસ ઉપરાંત નથી થયા; એટલે મહાભારત અને રામાયણ જે તે પછીનાં છે તેનો સમય ૪૦૦૦ વર્ષ ઉપરનો તો નજ હોવો જોઈએ ! ! આગાખાનીઓની દસ અવતારની માન્યતા પ્રમાણે શ્રી કૃષ્ણનાં અવતાર, આઠમો અવતાર છે અને બુદ્ધનો અવતાર નવમો છે; એટલે બુદ્ધ તો શ્રી કૃષ્ણ પછીજ થયેલ છે. જ્યારે શ્રી કૃષ્ણને પણ ૪૦૦૦ વર્ષ ઉપરાંત નથીજ થયા, ત્યારે બુદ્ધને ૬૦૦૦ વર્ષો કેવી રીતે થયા ? તે મારા વિદ્વાદ મિત્ર મીં વસ્તેજી સમજવશે કે ?

વળી વર્ણાશ્રમની ગણતરી (કે જેને મી. વસ્તેજી ક્ષત્રની સાથે માન્ય રાખીને હ. રસલ સ. ને શુદ્ર તરીકે જણાવે છે તે) પ્રમાણે પણ પરસુરામ, રામ, કૃષ્ણ વી. ક્ષત્રીય વંશી હતા, તો ક્ષત્રીઓ તે આર્યામાંથી છે, અને આર્યોને હિન્દુસ્તાનમાં આવે ૪૦૦૦ વરસથી ઉપરની મુદત થઈ હોય એવું જોવામાં આવતું નથી. મતલબ કે જ્યારે શ્રી કૃષ્ણના સમયને પણ ચાર હજાર વરસ નથી થયાં, ત્યારે બુદ્ધને છ હજાર વરસ ક્યાંથી થયાં ? ઇતિહાસીક દ્રષ્ટીએ જોતાં ગૌતમ બુદ્ધનો સમય ઇ. સ. પુર્વે ૬૨૩ વર્ષ ઉપરાંતનો તો નથીજ ! એા હટર હિંદના લોકનેા ડુંકે ઇતિહાસમાં ગૌતમ બુદ્ધના માટે જણાવે છે—

“ ગૌતમ બુદ્ધ કપીલ વસ્તુનાં રાજ સુદદોધન નો એકનો એક કુંવર હતો, છત્રીસ વરસની વયે

તેણે પ્રસીધ્ધ બોધ કરવા માંડ્યો. ઇ. સ. પુર્વે ૫૪૩ માં ઝોંસી વરસની ઉમરે તેનો કાળ થયો. ”

(પેજ ૭૫—૭૮—૭૯)

ઉપરનાં ઇતિહાસીક પુરાવા મુજબ બુદ્ધના જન્મને આજે ૨૫૪૪ વર્ષ થયાં, જ્યારે હ. આદમની પયદાયશને ૬૦૦૦ વરસ, તો બુદ્ધ મી. વરતેજીએ જણાવેલ છે. (જો કે તેથી પણ વધુ મુદત થઈ છે તે વાંચકો આગળ જોઈ ગયા છે) ત્યારે હ. આદમ અને બુદ્ધને એકજ તરીકે ગણાવવાને મીં વરતેજીએ કેવી રીતે કમર કસી છે ? એ પણ ઉખ્યાલું થઈ પડે છે !

તદુપરાંત—ડો. હંટર કૃત હિન્દના ઇતિહાસમાં રામાયણનો સાર આપેલો છે તેમાં એક ફકરા નીચે મુજબ જોવામાં આવે છે:—

“ હીંદ અને લંકાની વચ્ચે સામુદ્રધુની છે તેને કપી સેનાપતી હનુમાન કુદી જઈ સીતાને શોધી કાઢે છે, અને છલંગ મારી પાછો આવી તે ખબર રામને કરે છે. પછી સાંકડા સમુદ્રપર કપીસેના સેતુ બાંધે છે,—અર્વાચીન ભુગોળ વીધાને આદમનો પુલ—ને તે પર થઈ રામ લંકામાં જાય છે, અને દૈત્ય રાવણને હણી સીતાને છોડવે છે. ”

(હિન્દનો દુક ઇતિહાસ—પેજ ૭૧)

તો તેથી પણ સિધ્ધ થાય છે કે શ્રી રામના સમયમાં આદમના નામનો પુલ હસ્તીમાં હતો. બુદ્ધ (અવતારની માન્યતા પ્રમાણે પણ) રામ પછી થયેલ છે તેથી સાબિત થાય છે કે આદમ અને બુદ્ધ કોઈ કાળે એક થઈ શકતાજ નથી !

પ્રિય વાંચકો ! ઉપરના પુરાવાઓથી તમે જોઈ શક્યા હશે કે આદમ અને બુદ્ધ કોઈ કાળે એક હોઈ શકેજ નહિં. એટલે કાં તો મી. વરતેજ ઇતિહાસીક ઘટના-થી અજ્ઞાન છે, અથવા જાણી જોઈને પબ્લીકને ઉંધે રસ્તે દોરવી રહ્યા છે ! ! !

મીં વરતેજનું પોકળ. !

સુઝ વાંચકો ! મી. વરતેજએ, આદમ અને બુદ્ધને એકજ ગણાવવા સારૂ જે પ્રકરણ ચીતરી કાઢેલ; પણ આદમ અને બુદ્ધ એકજ નથી એ અમો ગયા પ્રકરણમાં ઇતિ-હાસીક પુરાવાઓથી સાબિત કરી ગયા છીએ. ત્યાર પછી મી. વરતેજએ “તારીખે ફીરીશ્તાહ” નો ઉતારો તેજ પ્રકરણમાં આપી એક સફાઈ ખેંચીને પોતાના મતને પુષ્ટી આપવા કોશિશ કરેલ છે; પણ તે ઉતારામાં કેવી પોલીસી વાપરેલ છે તે બુદ્ધી કરી, અને મારા વિદ્વાન મિત્ર મી. વરતેજનું પોકળ વાંચકોને બતાવી આપવા ખાતર આ એ પ્રકરણમાં તેની તપાસ હાથ ધરીશ—

મી. વરતેજ, તારીખે ફીરીશ્તાહનો ઉતારો આપતાં પહેલાં પેરામાં જણાવે છે:—

“ મુકદ્દમા—મોઅતેકહાન એહલે હીન્દમેં અઉર હકર રાવનકી અઉર બયાન કેફીયતે જહુરે ઇસ્લા-મકા ઇસ ખીલાહમે વાજેઅ હો કે કીતાબે મહાલા-રથમે જ્યાહા કોઈ કીતાબ મબસુત અઉર મોઅતે-બર હરમીયાન ઇસ તાયેફાકે નહી હયે. અઉર

ઉસે શેખ અબ્દુલ ફઝલ ફેઇઝી ખીન શેખ મુબારકને અહંદે સલતનત જલાલુદ્દીન મહમદ અકબર શાહમેં હીન્દી ઇબારતસે ફારસીમે તરજુમા કીયા, અઉર ઇસ્મે એક લાખ બયતમેં મુતબવજ હે. મુસન્નફ ઇસ કીતાબકા બતોર કૌતાહ કરે. મુખન અઉર ઇજ્તેસાર કલામકે, ખુલાસા ઇસ્કા ઇસ મકાનમેં તહરીર કરતા હયે. તાકે તાલેખાને આસાર ઉરકે મુતાલેઆસે હીજ વાફી ઉઠાકર આગાજસે અંજામ તક મુસ્તફીહ હો. x "

ઉપરના પેરેઆફની ઇબારતજ કહી આપે છે કે મજકુર હકીકત તવારિખે—ફીરીસ્તાહના કર્તાની અંગત માન્યતાની નથી, પણ અકબર બાદશાહના વખતમાં શેખ અબુલ-ફઝલ ફઝીએ મહાભારતનો ફારસીમાં અનુવાદ કરેલ, તે ઉપરથી કર્તાએ ઉતારા કરેલ છે. એટલે કર્તાએ હીન્દુઓની માન્યતા બતાવવા ખાતરજ પોતાની તવારિખમાં તેનું વર્ણન કરેલ છે, બાકી તે માન્યતાને ઇસ્લામ સાથે કશો સબંધજ નથી. મહાભારતમાં શું લખ્યું છે તેજ કર્તાએ બતાવેલ છે; પણ મી. વરતેજ તે એક આંખ બંધ કરીનેજ લખવા મંડી પડ્યા છે. તેઓએ પહેલેથી એકજ બાબુનું લખાણ કરવાનું માથે લીધું છે (જે વખતો વખત હું આગળ બતાવી ગયો છું) એટલે એક તરફી અને પોતાના મતને પુષ્ટી મળે એવી રીતે કામ લઈ રહ્યા છે. મજકુર પેરામાં મી. વરતેજએ શરૂઆતમાંજ “રાવનકી” શબ્દ જલેક ટાઇપમાં લીધેલ છે, જેથી તેઓની મક્કસદ એમ છે

x મજકુર ઇબારતમાં ઘણી ભૂલો જોવામાં આવે છે, પણ જેવી રીતે મી. વરતેજએ વેદિક ઇસ્લામ માં ઉતારેલ છે તેવીજ રીતે ઉતારા કરેલ છે.

“અમ.”

કે વાંચકો ત્યાં “ જીકર રાવનકી ” થી રાવજીનું વર્ણન સમજી લીધે ! પણ “ તારીજે-ફિરીસ્તાહ ” માં તે ઠેકાણે “ રાવન ” (રાવજી) નો શબ્દજ નથી. મજકુર તવારિખમાં તે ઠેકાણે “ મોઅતેકાદાત એહલે હિન્દમે ” ઔર ઝીકર રાઉંકા ” એ ફકરો છે, એટલે ત્યાં “ રાઉં ” રાબજોના બહુ વચન તરીકે વપરાયેલ છે. મજકુર ફકરામાં રે-અલીફ-વાવ, વાવ ઉપરે હમઝાહ અને ત્યાર પછી તુન છે; જેથી વાંચકો જોઇ શકશે કે તેનો ઉચ્ચાર “ રાઉં ” થાય છે. અને તેને એજ પુસ્તકના પેજ ૨૨ થી ટેકો મલે છે, જેમ કે લખે છે-“ ઔર પ્રતાપચંદ અપની કચદે હયાતમે હરસાલ-ખિરાજ લેજતાથા ઔર ઉસ્કે ફૈત હોનેકે ખાઅદ અત્રા-ફકે રાઉંને સર ઉઠાયા ” જેથી જોઈ શકાય છે કે જે વીગતમાં મીં વરતેજીએ રાવન ઉતારેલ છે તે ત્યાં “ રાઉં ” રાબજોના બહુવચન વરીકે વપરાયેલ છે. પણ મીં વર-તેજી શરૂઆતથીજ એક ધુનમાં ધુમી રહ્યા છે એટલે એકજ બાબુ જોઈ રહ્યા છે, અને ખીબજોને પણ તેમજ મનાવવા મથે છે !

મજકુર પેરામાં મીં વરતેજીએ જે હકીકત ઉતારેલ છે, તે હકીકતની સાથે તેનીજ નીચે તેજ વીગતની નીચેની લીટીથીજ જે હકીકત મજકુર તવારિખમાં છે તે મીં વર-તેજીએ છુપાવેલ છે; જે વાંચકોને બતાવવા ખાતર નીચે ટાંકીશ—

“ મજ્હી ન રહે, મુમાલીકે હિન્દમે કયા ખાનુદએ હિકમત, ઔર કયા ઝુમરએ રીયાઝત, ઔર કયા અસ્હાબે ફીકાહત, કયફિયતે પયદાયશે આલમમે ઇખ્તેલાફ કીયા હય; ઉન્મેસે તેરાહ (૧૩) તરીક, જો કીતાબે મહાબારથમે મજકુર હયે. ઔર દલીલ

લાનેવાલોંકે રૂબરૂ ઉન્મેસે કોઈ તરીક ઇસ કબીલકા^૧ નહીં, જીસસે ખાતરે તેહકીક-તલખકો^૨ એક ઇમીનાન^૩ બખ્શે, ઓર આરજુ ઉસ્કી કહરી બર આવે. ”

તારીખે-ફિરીશ્તાહ-પેજ ૧)

ઉપરની ઇબારતથી વાંચકો સારી રીતે જોઈ શકશે કે મહાભારતના વર્ણન ઉપરે કર્તા બરોસો નથી લખ ગયા; મજ્જુર માન્યતાને કર્તાએ રદ કરેલ છે; પણ તે ઇબારતને મી. વરતેજીએ વચમાંથી ઉઠાવી નાખેલ છે, જેથી તેઓની પોલીસી સાફ જણાઈ આવે છે !

ત્યાર પછીના પેરામાં મી. વરતેજીએ ચાર જુગોના માટે “ ત્વારિખે-ફિરીશ્તાહ ” નો ઉલ્લેખ આપેલ છે:—

“ મહારે ગરદીશ રાજગારે બુકલમુંકા હુનુકે એતેકાદે નાકસમેં ચાર ફરિરપર હયે. અવલ સતજુગ-હુસરા તિરતા જુગ-તીસરા હુવાપર જુગ-ચોથા કલ-જુગ. જીસ વક્ત કે ફરિરે કલજુગ તમામ હોતા હયે, ફીર સરેનઉ ફરિરે સતજુગ આતા હયે. અઉર કલજુગપર મુન્તહી હોતા હયે, વ અલા હાજલ કીયાસ હમેશાં અહવાલ ઇસ જહાંનકા ઉપર ઇસી તરીક કે રહા અઉર રહેગા. અઉર ઇખ્તેદા અઉર ઇન્તેહાસે કોઈ નીશાન પેઈદા નહીં હય. ”

ઉપરનો ફકરો મી. વરતેજીએ જુગો સીધા કરવાને માટે લખેલ છે, પણ તે ફકરાની શરૂઆતમાંજ જે બોલો છે તે મજ્જુર ફકરાને રદ ખાતલ કરી નાખે છે ! મજ્જુર ફકરામાં કર્તાએ શરૂમાંજ જણાવ્યું છે કે “ મહારે ગર-

૧ કબીલ=લાયક, કમુલ કરવા જોગ. ૨ તેહકીક તલખ=સત્ય શોધક. ૩ ઇમીનાન=ખાત્રી.

દીશે રોઝગારે બુકલમુંકા હુનુદ કે એઅતેકાદે નાકિ-
સમેં ચાર દઓરપર હયે ” તેથી જણાય છે કે કર્તાએ
હીન્દુઓની માન્યતાજ ફક્ત દર્શાવી છે, અને તે માન્યતાને
નાકીસ (અધુરી-ન ચાલી શકે તવી) જણાવી છે; તો જુગોના
માટે જે લખાણ છે તે પણ નાકીસજ કહેવાય !

ત્યાર પછીના પેરામાં મીં વરતેજીએ “ તવારીખે-
ફિરીસ્તાહ ” ઉપરથી હં અલી અં અને યહુદીનો સંવાદ
ઉતારેલ છે. જે સંવાદમાં એ હકીકત છે કે, એક યહુદીએ
હં અલી અં ને સવાલ કરેલ કે “ આદમથી અગાઉ
કોણ હતું ? ” જેના જવાબમાં હ. અલી એ ફરમાવ્યું કે
“ આદમથી અગાઉ આદમ હતો. ” અને તેમાં હ. અલી
અ. મે એપણુ ફરમાવ્યું કે “ અગર તું ત્રીસવખત પૂછીશ તો
પણ હું એજ જવાબ આપીશ. ” એ ફકરો ઉતારવાથી મી.
વરતેજીની મક્કસદ એ છે કે આદમથી અગાઉ પણ આદમો
હતા ! પણ મી. વરતેજીએ તપાસ કરવી જોઈતી હતી કે
અગાઉના આદમો તે મનુષ્યોમાંથીજ હતા ? કે જીન્નાત વી.
માંથી હતા ? પાક કુરઆને શરીફ, અને તમામ ઇસ્લામી
તવારીખોથી એજ સિદ્ધ થાય છે કે હ.આદમ અબુલ-બશર
(મનુષ્યોના આપ) થી અગાઉ પૃથ્વી ઉપરે મનુષ્યોની વસ્તી
ન હતી ; જીન્નાતો વી. નીજ વસ્તી હતી. એટલે આદમથી
અગાઉના આદમો તે મનુષ્યોના વડવા ન હતા, પણ ખુદાની
પયદા કરેલી બીજી મજલુકાત જીન્નાત વી. નાજ વડવાઓ
હતા ! અને જેને હું ઇસ્માઈલી-આગાખાની લેખકોના પુસ્તકો-
થી પણ અગાઉ સાબેત કરી ગયો છું. છતાં અગર મી. વરતેજીને
સંતોષ ન થતો હોય, તો હું તેજ “ તવારીખે-ફિરીસ્તાહ ”
થી સાબીત કરી આપવાને તૈયાર છું કે આદમથી અગાઉના
આદમો તે મનુષ્યોના વડવાઓ ન હતા. મારા ધારવા પ્રમાણે
મારા મિત્ર મી. વરતેજીએ પણ તે વીગત મજકુર પુસ્તકમાં

જેઈ તો હશેજ, પણ પોતાનો કકડો ખરો કરાવવા ખાતર તે વીગતથી અબજુપણું બતાવી રહ્યા છે. વાંચકો પુરતી રીતે ધનસાફ કરી શકે, અને મી. વરતેજીની પોલીસીને જોઈ શકે; તેના માટે મજકુર હકીકત તે પુસ્તકમાંથી નીચે ઉતારીશ—

“ માવરા ઈસ્કે એહલે હુનુહકા એઅતેકાદ વોહ હયે કે આલમકી ઇખ્તેદાએ-આફરીન્શ^૧ સે આદમ ખાકી-નેહાદ^૨ થે ઓર ઇસ્કે બાઅદલી માઅઝી એદ્ય હોગા. ઓર આલમ^૩ કદીમ^૪ હયે, હરગીઝ ફાની ન હોગા. લેકીન અરબાએદાનશો ખીનશ^૫ પર ચેહ અમ્ર મખ્શી ન રહે, કે અગરચે ઇખ્તેદાએ-આફરીન્શ કે આઠ લાખ હઝાર સાલકા એહતેમાલ^૬ રખતા હયે; શાયદ ઇત્ને હઝાર આદમ અરસએ-જુહુર^૭ મેં આનકર ફિર પરહએ-ખીફા^૮ મેં ખીરામાન^૯ હુવે હૈ. ઓર જાન ઇખ્તુલ જાન કે ઇન્કા એહવાલ કલામેં મજહમેં વારીદ હુવા હયે, અઝ આં જુરલા^{૧૦} હએ. લયકિન વોહ ખાકી નેહાદ ન થે ! બાઅઝકી અસલ હવાસે, બાઅજુકી અરલ નારે-સુસુમ^૧ સે થી. ઓર છસ વક્ત એક કોમસે નાફરમાની ઓર સરકશી^૨ આપસમેં વાકેઅ હુઈ, જખખાર-સદીકુલ-ઈન્તેકસુમ^૩ કે હુકમસે માઅહુમ^૪ હુઈ, ઓર હસરી કોમ મોજુદ હુઈ; લયકિન ખાકસે ! ઝહેરન^૫ હુનુહને આદમ

૧ સુદીની ઉત્પત્તી. ૨ માટીમાંથી પથ્થા થયેલ. ૩ ફતીયાં. ૪ અનાદી. ૫ અરબાએ દાનશોખીનશ=અફલવાળાઓ, હુશીયાર. ૬ સંભવ ૭ ઝહેર થઇને. ૮ છુપેા પડેલો, છુપવું. ૯ અલંકારીક શબ્દ છે. લટકતી ચાલે ચાલ્યા જવું. ૧૦ તેઓમાંથી.

“ છમ ”

૧ એક જાતની આમ. ૨ માંયું ઉચકવું. ૩ ખુદાએ પાકવું નામ છે. (મોહટો-સખત જદસો લેવાવાલો.) ૪ નાખુદ. ૫ ઝહેરમાં.

ખાકી નેહાઈ^૬ તસવુર^૭ કીયા હયે, કીસ વાસ્તે ઉન્કે
અઝીમ-ખુસ્સા^૮ ઓર તુલે-ઉમ્મ^૯ કા ખ્યાન કરતે
હયે. ઓર ઉમૂરે^{૧૦} અજીબો ગરીબ^{૧૧} કે સાથ રામ
ઓર લખમનકો મનસુખ^{૧૨} કરતે હયે, મુવાફિક
હાલે બશરકે^{૧૩} નહિં હય; તમામ હરફા-સવત^{૧૪} હયે
ઓર અક્કલકે તરાઝુમે^{૧૫} કુછ વજન નહિ રખતે!
ઓર બરતકદીરે વોકુઅ^{૧૬} અગર હોવેલી તો ઉસ
કોમે અજીન્ના^{૧૭} સે મજકુર હુવા હોગા! ઓર
આદમ અયુલબશર અલય હિસ્સામસે પેશ-
તર આદમ ખાકી નેહાઈ ન થા!

(તારીખે ફિરીશ્તાહ—પેજ ૧૧)

પ્રિય વાંચકો! ઉપરના વર્ણુનથી મી. વરતેજીનું પોકળ
સારી રીતે તમારા જોવામાં આવી ગયું હશે! તવારિખે—
ફિરિશ્તાહ ના કર્તા, આદમથી અગાઉના આદમોને જ્ઞાત
વી. ની કોમમાંથી અને આગ વીગેરેની પયદાશમાંથી જણાવે
છે, તે પણ આપ મુજ વાંચકો જોઈ શક્યા હશે. મજકુર
તવારીખના કર્તા; રામ, લક્ષમણ વી. ના કીસ્સાઓ ઉપરે
ખીલકુલ એતેબાર રાખતા નથી; બનાવટીજ જણાવે છે. *
અને કહે છે કે જેવી રીતે વર્ણુવેલ છે તેવી રીતે અગર
થયેલ હોય તો તે જીન્નાતોની કોમમાંથી હશે. તારીખે

૬ માટીની પયદાયશ. ૭ ખ્યાલ કરવું. ૮ મોહટા શરીર. ૯ લાંબી ઉમ્મ.
૧૦-૧૧ આશ્ચર્યકારક બાબતો. ૧૨ જણાવે છે ૧૩ મનુષ્ય ૧૪ અક્ષર
અને સાદ (એટલે ખોટું-બનાવટી.) ૧૫ ત્રાજવું. ૧૬ કદાચ હોય
પણ. ૧૭ જીન્નાતની કોમ.

* શ્રીરામ, લક્ષમણ અને શ્રી કૃષ્ણ વી. ના માટે ઇતિહાસીક
દ્રષ્ટાએ જોતાં, તેઓ હ. આદમ અયુલ બશર પછી ઘણી મુદતે
થયા જણાય છે.

“જીમ”

ફિરીસ્તાહના કતોનાજ જણાવ્યા મુજબ હ. આદમ અબુલ બશર (મનુષ્યોના બાપ) થી અગાઉ ખાકી મનુષ્યો દુનીયામાં નજ હતા ! જેથી મારા મિત્ર મી. વરતેજીની ચલેલી ઈમારત પાયામાંથી કડક ભુસ થઈ જાય છે !!!

ત્યાર પછી મી. વરતેજીએ ચાર જુગોની મુદત વી. સળધે “ તવારિખે-ફિરીસ્તાહ ” માંથી લ’ખાણથી ઉતારે કરેલ છે, પણ જુગો વી. સળધે “ આગળ ખુલાસો કરી ગયો છઉં એટલે તે સળધે અત્રે ઉલ્લેખ કરવો જરૂર નથી ધારતો. પણ ફક્ત તેમાંથી જે ફકરાઓ કે તપાસ કરવાને લાયક અને જનાબ આપવાને લાયક છે તે નીચે ટાકીશ—

“ અઉર ઇન અવકાતમે’ તરજ વરવાંશ આલમકે રેહનેવાલુંકી દુસ્ત ગુફતારી અઉર રાસ્ત કીરદારી-હો. અઉર ઉમ્ર તખીઈ ઇનસાનકી હઝાર સાલ મશહુર હએ. અઉર ઉમ્ર ખાખા આદમ અઉર નુહ અઉર મિસલ ઇન યુજુરગવારેંકી જો હઝાર અઉર કરીખ હઝા સાલ કે નીશાન દેતે હયે, એહલે હિન્દ કબુલ કરતે હયે, અઉર કેહતે હયે, ચુ’કે ચેહ લોગ અવાખેરે દઉરે દુવાપર જુગમે’ પેઈદા હુવે ચે ઇસ વજસે ઇસી કદર ઇનકી ઉમ્ર વાકેઅ હુઈ. અઉર મુદતે દઉરે ચહાદ્દમ યાઅને કલજુગકા ચાર લાખ અઉર બતીસ હઝાર (૪૩૨૦૦૦) સાલ મુસ્તેઅમલ હયે, અઉર ઇસ દોઉરમે’ તીન હીસ્સા અતવારે સાકેનાને આલમકે ના રાસ્તી અઉર નાદુસ્તી પર હયે. અઉર ઉમ્ર તખીઈ ઇસ અહદ્દમે’ સો (૧૦૦) બરસ—”

અત્રે પહેલે તો મારે એ જણાવવું જોઈએ કે ઉપરની હકીકત વાળો ગેરેઆફ જે મી. વરતેજીએ ઉતારેલ છે તે “ તવારિખે-ફિરીસ્તાહ ” ના કતોંએ પહેલે આપેલ છે અને

ત્યાર પછી પેજ ૧૧ માં કર્તાએ રિમાર્ક આપેલ છે જે અમો ઉપર બતાવી ગયા છીએ, એટલે તે રિમાર્ક આએ વીગત પછીનો છે જેથી ઉપરની હકીકતને પણ મજકુર રિમાર્ક રદ કરે છે. આગળના જુગોમાં સર્વ મનુષ્યો સાચુંજ બોલતા હતા, સર્વ ક્રમો સમ્પ્રદાયો કરતા હતા, અને સર્વની આયુષ લાંબી અને સરખી હતી, એવી જે માન્યતા મી० વરતેજી અને કેટલાક આગાખાની લેખકો ત્રી બ'ધાઇ છે, તે તેઓ હિન્દુ શાસ્ત્રોના આધારે જણાવે છે: પણ તેવી માન્યતાને હાલના શાસ્ત્રીઓજ તોડી પાડે છે ! મનુસ્મૃતિના જરાતી સરલાર્થના કર્તા શાસ્ત્રી પ્રાણશંકરાત્મજ મણી-શંકર શર્મા જણાવે છે:—

“ વેદમાં કોઇ પણ જગાએ ધર્મના ચાર ભાગનું વર્ણન અને તેમાં યુગે યુગમાં આટલું આટલું આયુષ્ય થાય છે તેનું પણ વર્ણન નથી. વેદમાં તો સંત જીવમ સરદ; તેમજ આયુષ જમદગ્ન: એ દરેકમાં સમાન આયુ બોધક વચનો છે.* તો પછી મનુ મહારાજ જેવા મહાત્મા વેદથી વિરુદ્ધ અસત્ય લખે એમ કેમ માની શકાય ? શું, સત્ય યુગમાં ચારપાદ ધર્મ હતો, અને સત્યજ હતું ? અને તપ પ્રધાન હતું, તો તે વળતે દેવી અને આસુરી સંપતિજ ન હતી, એમ મનાય ખરું કે ? ઇતિહાસ ઉપરથી તો એમ ચોખ્ખું જણાય છે કે દરેક યુગમાં કર્મ પ્રમાણે પુણ્ય આત્મા અને પાપાત્મા, દેવ અને અસુર

* ઇસ્લામી શાસ્ત્રો એમ જણાવે છે કે સર્વેના માટે સમાન આયુષ નથી, તેમજ કોઈ જમાના માટે અમુક આટલુંજ આયુષ એ પણ ચોક્કસ નિયમ નથી. ખુદાએ પોતાની મરસેહત મુજબ કોઈના માટે વધુ અને કોઈના માટે ઓછું આયુષ નિર્માણ કરેલ છે.

થયાંજ કંરે છે.”

(મનુસ્મૃતી, ગુજરાતી સરલાઈ—પેજ ૧૪-૧૫)

હવે રહો, હ. આદમ અને હ. નુહ અં ૦ ની લાંબી ઉત્રનો સવાલ; તો- તેના માટે તે “ત્વારિખે-ફિરીસ્તાહ” ના કર્તાનો ભાવાર્થ એ છે કે તેઓનું લાંબું આયુષ્ય હિન્દુઓ પણ માન્ય રાખે છે. એટલે ઈસ્લામી માન્યતાની સરચાઈની દલીલ કરતી આપે છે, પણ હિન્દુઓની માન્યતાને કાંઈ કરતી સ્વીકારી લેતા નથી, પણ આદમ અ. અને હ. નુહનાં લાંબાં આયુષ્ય હિન્દુઓ પણ કબુલ રાખે છે તેજ જણાવવાનો કર્તાનો આશય છે. રહી, એ બાબત કે આખર ઝમાનામાં કેદનું લાંબુ આયુષ્ય થાય કે નહિ? તો તેનો જવાબ એ છે કે ખુદા દરેક રીતે કાદર (શક્તિવાન) છે, તે જેને ચાહે તેને લાંબુ આયુષ્ય અતા કરે છે. (જે બાબતના પુરાવાઓ ઈ. આગળ જતાં બારમા ઇમામ અ. ના અહેવાલમાં આપવામાં આવશે)

છેવટમાં, મી. વરતેજી પોતાના તરફથી રિમાર્ક કરે છે:—

“ આ ઉપલા તવારિખી હેવાલથી સાબેત થાય છે કે આશરે ૬૦૦૦ વરસ ઉપર જે દાદા આદમ થયા તે હિન્દુ—સનાતન પ્રમાણે કૃષ્ણ પછીનો “ બુદ્ધ અવતાર ” થયો. ઈસ્માઇલીયા ફીરકામાં “ વિશ્નાપુરી ” સુજબ બુદ્ધનાં ફરજંદ શીશ છે. તેજ આદમના ફરજંદ શીશની સાબેતી છે. જે પછી સિદ્ધસીલે હ. અલી અને તેની સીધો નરનસલે હાલના મહિબુદ ના. આગાખાન સર સુલતાન મોહમદશા ખુદાઈનુર ઇમામ મહેદી છે. ”

પ્રિય વાંચકો ! મી. વરતેજી, દાદા આદમ અને બુદ્ધને એકજ વ્યક્તી તરીકે બતાવી આપવાને કેવા નિષ્ફળ

નીવડયા છે તે સવિસ્તર વર્ણન તમો આગળ જોઈ ગયા. ઈસ્માઈલીયા ફીરકાની “ વિસ્ના પુરી ” મુજબ બુદ્ધનાં ફરજંદનું નામ “શીશ” છે એમ મી. વરતેજી જણાવે છે* તો તેઓની મનઘડત માન્યતા કાંઈ સર્વે કબુલ કરી લીધે તેમ નથી. તેમજ ફકત નામની સરખામણીથી ઇમારતનો પાયો વળુવો એ અઘલમંદનું કામ નથી ! બહાર ઇતિહાસીક પૂરાવાઓની ગેરહાજરીમાં મજકુર બાબતને કેટલું વજનઆપવું, તે હું મુન્સફ મીઝબનાં વાંચકોની મુન્સફી ઉપર છોડું છઉં. નરનસલાના માટે આગળ પણ કેટલુંક વિવેચન કરી ગયો છું, અને વળી પણ પ્રસંગોપાત એ સબંધે હકીકત આપતો રહીશ.

ઈસ્લામી તવારિખ નવેશો અને પુસ્તક-વેત્તાઓ દરેક મતબુની ઉત્પત્તિ હ. આદમ અ. થીજ જણાવે છે. અને મતબુની વસ્તી જે દુનીયામાં ફેલાણી અને શહેરો વસ્યાં તે હ. નુહની પછી. હ. નુહની અવલાદમાંથીજ વસ્તી વધી અને તેઓએ બુદા બુદા શહેરો વસાવ્યા એમ જણાવે છે. અને મોહટા મોહટા પ્રાંતોના નામો પણ હ. નુહ અ. નાં ફરજંદો અને પઉત્રો વી. નાં નામો ઉપરથીજ પડ્યાં છે, એમ વર્ણવે છે. તવારિખે—ફિરીશતાહના કતાએ એ સબંધમાં પેજ ૧૧ માં રિમાર્ક પછી નીચે મુજબ ઉલ્લેખ કરેલ છે:—

“ જ્યાર આદમ અબુલ-બશરકા ઝમાના હાલતે તેહરીર^૧ ઇસ સુતુર^૨ તક સાત હઝાર સાલસે ઝીયા-

* મારતર હરજી પુંજ “સીલસીલે ઇમામત” પેજ ૩૫ માં જણાવે છે કે વિશ્વના આદમી અવતારમાંથી નુર “ શીશ ” માં જન્મગર થયું.

“જમ.”

૧ લખતી વખતે. ૨ લીટીયો.

ઢાંડ નહિં ગુઝરા. ઝોર જો કુચ્છ કેહતે હયેં કે
લાખ બરસસે કહીં ઝીયાદા હયે, મહઝેં દુરોગ^૨ હયે.
ઝોર તેહકીક વોહ હયે કે મરલેકતે હિન્દલી મિસલ
ઝોર મમાલેકે રખઅ-મસકુન^૩ વુબુદે^૪ ફરઝદાને
આદમ અ. સે સીફત આબાદીકી કબુલ કી હયે.” (ત્યાર
પછી કતાંએ હ. નુહ અ. નાં તોફાન પછી સર્વ
શહેરોનું વસલું, અને હ. નુહ અ. ની અવલાદનાં
નામે ઉપરથી મોટા મોટા પ્રાંતોના નામે પડવા વી.
નું વર્ણન કરેલ છે. અને હિન્દ અને સીંધ એ
હ. નુહના પઉત્રો હતા, અને તે ઉપરથીજ હિન્દ
અને સીંધ નામે પડ્યાં છે એમ જણાવેલ છે.)

રીયાઝુલ અન્સાબના કતાંએ પણ જુદા ૧ લી પેજ
૨૬ માં એનેજ લગતી હકીકતી વર્ણવેલ છે. ઉપરાંત બીજા
પણ કેટલાક ઇતિહાસીક પૂરાવાઓ મોજુદ છે, પણ લંબાણ
થવાના લયથી તે અત્રે ટાંકવા ઉચિત ધારતા નથી. વધુ
જાણસા ધરાવનાર સુસ્ત વાંચકે બીજી ઇસ્લામી તવારિખો
જોઈ જવા કૃપા કરવી !

પ્રિય વાંચકો ! આ પ્રકરણથી, મી. વરતેજની
પોલ તમોએ જોઈ લીધી હશે ! એટલે વધુ વિવેચન નહીં
કરતાં, મીં વરતેજનું લખાણ અને મારા તરફની તપાસ,
આપના મગજમાં ઉતારીને સત્ય શું છે ? તેના ઇન્સાફ
કરી લેવા નમ્ર અરજ ગુજારી આ પ્રકરણ ખતમ કરીશ.

“ ફાતમી હાઅવતે ઇસ્લામ ”

ઉપરે એક નજર !

સુર વાંચકો ! મીઠું વરતેજીએ “ ઇસ્માઈલીયા ફીરકા માટે તવારીખપર નજર ” એ હેડીંગ નીચે ખવાજ હસન નીઝામી કૃત ઉર્દુ “ ફાતમી હાઅવતે ઇસ્લામ ” માંથી કેટલીક હકીકત જણાવી છે. તો તે ઉપરથી મજકુર કિતાબ તપાસવાની મને અગત્ય જણાઈ! તે કિતાબ કે જેને મી. વરતેજી ઇતિહાસીક જણાવે છે તે તવારિખ તરીકે લખાઈ નથી; પણ તેમાં કતાએ સૈયદો તરફથી ઇસ્લામી મઝહબનો ફેલાવો કેવી રીતે થયો તેનુંજ વર્ણન કરેલ છે. અને તેવા વર્ણનમાં ઇસ્માઈલી ફીરકાનું પણ વર્ણન કરેલ છે, અને તે વર્ણનમાંથી મી. વરતેજીએ ઉતારો કીધો છે. તો તેવા ઉતારામાં મારા મિત્ર વરતેજી શું જણાવે છે તેની તપાસ આ પ્રકરણમાં હાથ ધરીશ.

શરૂઆતમાંજ મી. વરતેજીએ જે બે પેરા ઉતારેલ છે તેનો સારાંશ એટલોજ કે. હ. ઇસ્માઈલ મોટા હતા જેથી તેઓના માટે ઇમામ જાઅફરે સાદીક અ. મે નસ (ઇમામ ત માટેની વસીયત) કીધી હતી. અને હ. ઇસ્માઈલ સૈયદાણી માતાનાં પેટથી જન્મ્યા હતા, અને હ. મુસા કાઝીમ અ. ના માતૃશ્રી કનીઝ હતાં. ”

કનીઝ અને સૈયદાણીનાં પેટથી જન્મવું તે સાથે કાંઈ ઇમામતનો સબંધ નથી, એ હું આગળ બતાવી ગયો છું. બાકી રહ્યો “નસ” નો મુદ્દો, તો તે મુહાના માટે ખવાજ હસન નીઝામીએ કાંઈ લખલા કે લલીલો, કે ઇતિહાસીક પૂરાવાઓ નથી આપ્યા; ફક્ત ઇબારત લખી કહાડેલ છે.

પણ ખુદની કુદરત ન્યારી છે, કે તેજ 'નસ'ને રહ થવાની ઇમારત કરાવે નીચેજ આપી દીધેલ છે; અને તેના માટે તવારિજે સનહ પણ આપેલી જોવામાં આવે છે. 'નસ' રહ થવાની સનહ કરાવે તેની નીચેના પેશમાંજ આપેલી છે, જેથી જણાઈ આવે છે કે એક ખારગી કદાચ 'નસ' થયેલી પણ હોય; તો પણ તે 'નસ' મજકુર કારણોના લીધે રહ થઈ જાય છે. પણ તે હકીકત મીઠા વસ્તેજીએ છુપાવી છે, અને તેનો ઉતારો કરવાનું છોડી દીધેલ છે. કારણ કે તે પેરેગ્રાફ મી. વસ્તેજીની કરેલી મહેનત ને બરબાદ કરી નાખે તેવી હોવાથી તે ઉતારવા મી. વસ્તેજીનું મન માન્યુ નથી. તે પેરેગ્રાફ વાંચકોની જાણ માટે "ફાતમી દાઅવતે ઇસ્લામ" માંથી સદાબરો નીચે ટાંકીશ—

“ ખવાબહ અતાઉલ્લાહ, મલક જો એની—કી
“ દીલ કુશા ” કે હવાલેસે “ તવારિજે—ફીરીસ્તાહ ”
મેં લીખ્યા હયે કે; હઝરત ઇસ્માઈલને એક દફઆ
શરબ પી લીધો, ઇસ્વાસતે ઇમામ જાઅફરે સાદીકને
ઉન્કો વલીઅહદી' સે માઅજુઝર કરદીયા. અઉર હઝરત
મુસા કાઝીમકે લીયે વલીઅહદીકી નસ કરદી. ”

(ફાતમી દાઅવતે ઇસ્લામ—પેજ ૧૬૧)

પ્રિય વાંચકો ! ખવાબ હસન નીઆમીએ, હ. ઇસ્મા-
ઈલના માટે 'નસ' થવાનું જણાવેલ તેના માટે કોઈ ત્વા-
રિખી સનહ આપેલી જણાવી નથી; પણ તે 'નસ' રહ
થવાની જે હકીકત જણાવી છે તેના માટે ત્વારિખી સનહ
પણ આપેલી છે, જે આપ મુસા વાંચકો ઉપર જોઈ ગયા.
હવે કરાવેલે જે “ તવારિજે—ફીરીસ્તાહ ” નો હવાલો આપેલ
છે તે તપાસવા ખાતર “ તવારિજે—ફીરીસ્તાહ ” માં શું
જણાવવામાં આવેલ છે તે તપાસીએ.—

“ ‘ઇમામ બાઅફરે સાદીક અ. ને પહેલે અપને બેડે બેડે ઇસ્માઇલકો વલી-અહદ મીયા યૌર જખ ઇસ્માઇલને મએનવીશી’ ઇખ્તીયારી કી, ઉસે માઅજુલ કર કે, ઇમામ મુસા કાઝીમ* કો વીલાયતે અહદદી.”

“તવારિખે—ફીરીસ્તાહ” ની મજકુર ઇબારતને મી. વરતેજીએ પણ “વેદિક-ઇસ્લામ” માં “ઇસ્માઇલીયા ઇમામત” ના પ્રકરણના ત્રીજા પેજમાં બુલથી અજાણુ પણ ઉતારેલ જોવામાં આવે છે ! બુલથી કહેવાનો સખખ એ છે કે તે વીગતવચમાંથી કહાડી નાંખવાનું મી. વરતેજીને ધ્યાન રહ્યું નથી, નહીં તો જેવી રીતે “શાતમી દાઅવતે ઇસ્લામ” માંથી મજકુર ફકરો ઉઠાવી દીધેલ, તેવી રીતે “તવારિખે—ફીરીસ્તાહ” નાં ઉતારામાંથી પણ મજકુર ફકરો ઉઠાવી નાખતે !

ઉપરની વીગતને ભાવનગર સ્ટેટની હાઈ કોર્ટના બાહોશ જડજ મી. નસરવાનજી ફરામજી મીરઝાએ પણ “મહુવા કમીશન કેસના રિપોર્ટ” માં નીચે મુજબ દર્શાવેલ છે:—

“કોઈ આસામી શરેહથી અને ‘સાધારણ વિચાર આચારોથી ઉલટું કરે તેમ તે વધારે મોતેબર ઘણા લોકો ગણુતા. બાફર સાહકે ઇસ્માઇલને તેના છાકટા પણા માટે બાદી વારસામાંથી દુર કીધો.”

મજકુર ફકરાના ટેકામાં મી. મીરઝાએ હયુજની ડીક-શનરીમાંથી એક ફકરો તે રિપોર્ટમાં આપેલ છે—

“But a small number who regarded the drunkenness of the imam as an evidence that

૩ અરબખબરી.

* હ. મુસા કાઝીમના માટે ફતવો “ઇમામ” નો શબ્દ વાપરેલ છે. “ઇમ.”

he accepted the hidden meaning and not the legal precepts of Islam remained attached to Ismail (see Huges Dictionary P. 574*)

મી. વસ્તેજીએ ‘નસ’ રદ થવાનું કારણ ન ઉતારવામાં જે સફાઈ વાપરેલ તેની પોલ ખોલીને અમોએ ઉપર બતાવી આપેલ છે. એ સબંધમાં અંગત મત આપવાનું ઉચિત ધારતા નથી. શે સાર ખેંચવો તે વાંચકોની મુન્સફી ઉપરે છોડવું વધુ બહેતર છે. તદુપરાંત ‘નસ’ રદ થવાનું બીજું કારણ પણ “ફાતમી દાઅવતે ઇસ્લામ” ના કતોએ જણાવેલ છે, પણ તે પણ મી. વસ્તેજીને પોતાની માન્યતાથી વિરૂધ્ધ જણાયું, જેથી તેઓએ તે ઉતારવાનું માંડી વાળેલ ! છતાં વાંચકોને બતાવવા ખાતર તે ફકરો ટાંકવાની મને જરૂરત જણાય છે, જેથી નીચે ઉતારીશ—

“ઐર એક રિવાયત એહ હયે કે હઝરત ઇસ્માઈલને શરાય નહીં પીથી; બદકે વોહ અપને વાલીદ કે સામને રેહલત કર ગયે થે. ઇસ્વાસતે ઇમામ બઅફરે સાદીકને હ. મુસા કાઝીમકો અપના બાન-શીન મુકરર કીયા-કિતાબ “ઉમ્દહુલ્લાલેખ” મેં લીખ્યા હયે કે હઝરત ઇસ્માઈલને ઇમામ બઅફરે સાદીકકી વફાતસે ખીસ (૨૦) સાલ પહેલે ઇન્તેકાલ કીયા. ઐર “મીરઅતે બાંનુમાં” કી રિવાયત હયે કે હઝરત ઇસ્માઈલ અપને બાપસે પાંચ (૫) સાલ પહેલે ફાત હુવે. હઝરત ઇસ્માઈલકી વફાત મહીનેકી

* પણ એક નાહનો સમૂહ કે જે ઇમામની નિશામત સ્થિતિને એવી દલીલ તરીકે ગણતો હતો કે તેણે શુભ નહારી ચીમનો સ્વીકાર કીધો અને ઇસ્લામના કાનુની હુકમોનો નહિ. તે સમૂહે ઇસ્માઈલની સાથે સબંધ ચાલુ રાખ્યો.

એક વાદી ઓરીઝમે હુઈથી, જહાં અહેલે ખદીના કે ઉંટ ચરતેથે. ઓર સને ૧૩૩ હીજરીમે ય મકામે ખડીયુલ ગરકદ દફન હુવે, જો મદીનેકા એક મશહુર કબ્રસ્તાન હયે. ”

(શાતમી દાઅવતે ઇસ્લામ—પેજ ૧૬૧)

પ્રિય વાંચકવૃંદ ! મીં વરતેજીએ ખરી હકીકત છુપાવવાને કોશેશ કરેલ, પણ તેજ ઉર્દુ પુસ્તકમાંથી અમોએ તે ખરી હકીકત આપને બતાવી આપી છે ! હવે કહાય હું ઇસ્માઈલના માટે ‘નસ’ પણ થઈ હોય, છતાં મજહુર બે કારણોથી તે ‘નસ’ ચાલુ રહી શકતી નથી. એટલે હું મુસા કાઝીમ અં જ ખરા ઇમામ તરીકે ગણાવા જોઈએ, એ ખુદ્દી રીતે જણાઈ આવે છે. તતસંબંધે વધુ વિવેચન નહિ કરતાં, તેનો તોલ વાંચકોનીજ મુન્સફી ઉપરે છોડીશ.

ત્યાર પછી—મીં વરતેજીએ ઉક્ત પુસ્તકમાંથી ઉતારા તરીકે નીચે મુજબ ઉતારેલ છે:—

“ નખર હાલ હઝરત ઇસ્માઈલકે મુતઅલ્લેક ફિરકે કાયમ હો ગયે થે. એક કેહતા થા કે હઝરત ઇસ્માઈલકી ઇમામત મનસુખ નહી હો સકતી કયું કે જબ એક ઇમામ હુસરેકે લીયે “નસ” કરદે તો પ્રીર ઉરકો અપની “નસ” કે મનસુખ કરનેકા અખતીયાર નહીં રહેતા. લેહાઝા હઝરત ઇમામ બકર સાદેક અં કો માઅજુલ કરનેકા હક ન થા. અઉર હઝરત ઇસ્માઈલકી ઇમામતકે સામને હઝરત મુસા કાઝીમકી ઇમામત કીસી તરહ બાએજ નહી હો સકતી.

+ ઉર્દુ ખબારતમાં ઉચ્ચારોનો ફેર જણાય છે, પણ જેવી રીતે મીં વરતેજીએ ઉતારેલ છે તેનીજ નકલ કરવી ઉચિત ધારેલ છે. જ્યાં જ્યાં “વેદિક-ઇસ્લામ” માંથી મીં વરતેજીના લખાણની નકલ કરેલ છે, ત્યાં ત્યાં એજ નિયમ જાળવેલ છે. “જમ”

દુસરા ફરીક કહેતા હયે કે, અગરચે હઝરત ઇસ્મા-
ઇલકા ઇતેકાલ હો ગયા હયે, લેકીન ઇમામત ઉન્કે
બેટે મહમદકા હક હયે. અઉર હઝરત મુસા કાઝીમ
ઇમામ નહીં હો સકતે. કયું કે હઝરત ઇસ્માઇલકે
ભાઇકો ચેહ હક નહીં પહોંચ સકતા. ઉન્કે બેટે હઝ-
રત મહમદકો મીલના ચાહીયે.

તીસરા ગીરહ ચેહ કહેતાથા કે હઝરત ઇમામ
ઇસ્માઇલકી વફાત નહીં હુઈ હયે, અઉર ત્રોહ અન્દા
હયે, અઉર ઇન્કી ઇમામતભી કાયમ હયે. ચેહ દુર
દરાજકે રહેનેવાલે લોગ થે. અન્કો હઝરત ઇસ્મા-
ઇલકી વફાતકા પુરે તઉરસે ઇદમ નહીં. હુવાથા.

ચોથી જમાઅત હઝરત મુસા કાઝમકી ઇમામતકો
તસલીમ કરતીથી ઉસ્કા ખ્યાનથા, કે હઝરત ઇસ્મા-
ઇલકી વફાતકે બાઅદ હઝરત ઇમામ બાકર સાદેકકો
હક હાંસીલ થા કે ઇમામકા હક અપને દુસરે
બેટેકો દેવે.”

ઉપરના પેરાઓમાંના પહેલાજ પેરામાં “બહર હાલ”નો
જે શબ્દ શરૂમાં આપેલ છે, તેથી એમ જણાય છે કે કર્તા
એમ જણાવવા ઇચ્છે છે કે, “ગમે તેમ હો” એટલે
કર્તા પોતે પણ એક મત ઉપરે નથી આવ્યા. હવે કર્તાએ
જે ચાર ટોળાઓની બુદ્ધી બુદ્ધી ચાર માન્યતાઓ જણાવી
છે, તેની તપાસ (નંબર વાર) નીચે જણાવીશ:—

- (૧) “ એકના માટે નસ કયા પછી તે નસ મનસુખ કરી,
અને બીજાના માટે નસ કરવાનો ઇમામને અજીબીયાર
નથી રહેતો.” એ માન્યતાજ અક્લથી વેગળી છે.
ઇમામને દરેક રીતે ઇજીબીયાર રહે છે કે પોતાની
હયાતી દરમિયાન જેને ઇમામતના માટે લાભક બુદ્ધિ
તેને ખુદાઈ દરમાન મુજબ પોતાની હયાતી પછીના

ઇમામ તરીકે સુકરર કરે, અને એ બાબત ઇમામના ઇજ્તીયારનીજ છે. જ્યારે ઇમામને એ બાબતનો ઇજ્તીયાર ન હોય, ત્યારે તે ઇમામજ કેમ કહેવાય ? અને ત્યારે ઇમામતનો અર્થજ શો હોઈ શકે ? ઇમામે અથવા પયગમ્બરે પોતાની પછી કોઈને પોતાની પાછળ વસી તરીકે પોતાની હયાતીમાં નીમેલ પણ હોય, છતાં તે ‘વસી’ અગર (પયગમ્બર યા ઇમામની હયાતીમાંજ) ગુજરી જાય; તો તેના બદલે બીજાને વસી તરીકે નીમવાનો ઇજ્તીયાર પયગમ્બર અથવા ઇમામને રહે છે; જેવી રીતે કે હ૦ સુસા અ૦ મે, હ૦ હાફ્ફને પોતાના વસી તરીકે નીમેલ, પણ હ૦ હાફ્ફ (હ૦ સુસાની હયાતીમાંજ) ગુજરી જતાં, હ૦ સુસા અ૦ મે સુશાઅ બિન નુનને વસી નીમ્યા મતલબકે ઇમામને ઇજ્તીયાર નથી રહેતો એ માન્યતાજ અક્કલથી વેગળી છે * !

- (૨) “ હ૦ ઇસ્માઇલના ઇન્તેકાલ પછી ઇમામતનો હક તેઓના ફરજાંદ ઇસ્માઇલનો છે ” એ માન્યતા કોઈ રીતે પણ સિદ્ધ થઈ શકિત નથી. જ્યારે હ૦ સાદીક અ૦ ની હયાતીમાંજ હ૦ ઇસ્માઇલ ગુજરી ગયા, તો થઈ હ૦ ઇસ્માઇલની અવલાહને ઇમામતનો હક (શરઈ રીતે અથવા ફુઝૂલી રીતે) કોઈ તરેહ પણ પહોંચી શકતો નથી. ઉપરાંત એક ઇલમ અને ફઝીલત વીં બાબતોમાં શ્રેષ્ઠ મોઝુહ હોય, તો તેની મોઝુહગીમાં તેથી ઉતરતા શખ્સને ઇમામત મળી

* હ૦ ઇસ્માઇલના માટે તો તેવી નસ થઈ હતી, એમ પણ પુરતી રીતે સાબિત થઈ શક્યું નથી.

“હમ”

શકતી નથી. ઇમામ જાઅફરે સાદીક અં ની પછી તેઓની હયાત અવલાદમાં ઇમામ મુસા કાઝીમ અં સર્વથી શ્રેષ્ઠ હતા, એ નિર્વીવાદ છે. તેઓની ફજીલત, ઇદમી શ્રેષ્ઠતા વીં વીં સુન્નત જમાઅતન કિતાબેમાં પણ મોબુદ છે. (જે ઈં આગળ ચાલત હું બતાવી આપીશ.) તો હં મુસા કાઝીમ અં ન મોબુદગીમાં હં મોહમ્મદ બિન ઇસ્માઈલ કોઇ તરેહ પણ ઇમામ થઇ શકતો ન હતા.

(૩) “ હં ઇસ્માઈલ વફાત નહોતા પામ્યા ” એ માન્યતાને તો કતાએ પોતેજ તોડી પાડેલ છે, જે ઉપરન ત્રીજા પેરેઆફથી જણાઇ આવે છે; એટલે તે સબંધમ વિવેચન કરવાની જરૂરત નથી.

(૪) “ હં ઇસ્માઈલની વફાત પછી, હ. જાઅફરે સાદી અં ને પોતાના ફરજંદ હં મુસા કાઝીમ અં ને ઇમામ તરીકે નીમવાનો હક હતો ” એ બરાબર છે. અને તેના કારણો ના. ૧ ની તપાસમાં અમે દર્શાવી ગયા છીએ. વળી જ્યારે ત્રણ નંબર સુધીન માન્યતાઓ તપાસમાં ટકી શકી નથી, ત્યારે આએ માન્યતાજ ખરી માન્યતા છે એમ સ્વીકારવું પડશે (જે કે હં ઇસ્માઈલના માટે પહેલે નસ થયેલ, જે પણ પુર્ણ રીતે સાબિત થઇ શકેલ નથી, છતાં કદાચ તેવી નસ થઇ પણ હોય, તો પણ હં ઇસ્માઈલન વફાત પછી તે ‘નસ’ કાયમ રહેતી નથી, એટલે દરે રીતે હ. મુસા કાઝીમ અં નેજ ઇમામતનો હક પુગે છે.)

ત્યાર પછી મીં વસ્તેજીએ ઉક્ત પુસ્તક ઉપરથી જે ઉતારો લીધેલ છે, તેનો સારાંશ એ કે—“હ. ઇસ્માઈલન

ઈમામતને માનનારાઓ ઇસ્માઈલી કહેવાળા; અને હ. મુસા કાઝીમને માનનારાઓ ઇસ્નાઅશરી કહેવાળા. હ૦ ઇસ્માઇલનાં ફરજંદ, હ૦ મોહમ્મદની ઓલાદે ખુરાસાન અને કંદહાર તરફ નીકળી જઈ, ત્યાં ઇસ્લામની દાઅવતનું કામ શરૂ કરેલ, અને તે દાઅવતમાં ફિરસુદ્દી અને અકલી દલીલો ઉપરે વધુ ધ્યાન આપતા હતા, જેથી ઇસ્લામી તવારિખ નવેશોએ તેઓની વિરૂદ્ધતા કરેલી છે અને તેઓની દાવતને ઇસ્લામી તવારિખ નવેશોએ એવી રીતે વર્ણવી છે કે જેથી તે દાઅવત શરીઅતી મુતલમાનોની નજરમાં ઇસ્લામી તરીકાથી વિરૂદ્ધ માલુમ પડે. વી૦ વી૦ ”

ઉપરની હકીકતમાંથી પહેલે તો એ જણાય છે કે હ૦ મોહમ્મદ બિન ઇસ્માઈલની અવલાદ ખુરાસાન અને કંદહારમાં જઈને વસી. x તો મી. વરતેજી વી૦ આગાખાની લેખકો જે જણાવે છે કે હ. ઇસ્માઈલથી રઝી અખ્દુલ્લાહ સુધીના પાંચ ઇમામો સલમીયામાં રહેતા હતા, તેનું કેમ ? બીજું એ જણાય છે કે ઇસ્માઈલી દાઅવત ફિરસુદ્દી અને અકલી દલીલો ઉપરે હતી, જેથી ઇસ્લામી તવારિખ નવેશોએ તેઓની વિરૂદ્ધતા કરેલી છે. તો તેથી અગાઉના ઇમામો (ઇમામ બાઅફરે સાદીક અ૦ સુધીના ઇમામો) ની દાઅવત, શું મોહમ્મદ બિન ઇસ્માઈલની અવલાદની દાઅવતથી ઉતરતી હતી ? ઇમામ બાઅફરે સાદીક અ૦ સુધીના ઇમામોની દાઅવતના માટે ઇસ્લામી તવારિખ નવેશોએ શું કરવા મુખાલેફત ન કીધી ? તેનો ખુલાસો મી. વરતેજી જેવા આગાખાની લેખકો કરશે ખરાકે ? જો કે ખવાજા હસન નીઝામીએ તો ઇસ્માઈલીઓનાં ખચાવ ખાતર એ

x હ૦ મોહમ્મદ ઇબ્ને ઇસ્માઈલને લગતી હકીકત આગળ આલતાં જુદાજ પ્રકરણમાં આપીશ. “જમ”

હકીકત જણાવી છે, પણ જોવાનું તો એ છે કે બધા ઇસ્લામી તવારિખ નવેશોએ અને શરીઅતી મુસલમાનોએ મુખાલેફત કીધી તેનું કારણ શું ? ઇમામ બઅફરે સાદીક અં ની પછી ઇમામ મુસા કાઝીમ અ. અને ખીન્ન ઇમામોએ પણ ઇસ્લામી હાઅવત કરેલ, તો તે હાઅવતની મુખાલેફત કેમ થઇ નહિ ? એથી એમ જણાઇ આવે છે કે ઇસ્માઈલીઓની હાઅવતનો કાંઈ ચોરજ રંગ હતો, અને તે હાઅવતમાં ઇસ્લામથી વિરૂદ્ધ અકાયદો જરૂર હતા ! તે હાવત કેવી હતી, તે : “ ફાતમી હાઅવતે ઇસ્લામ ” પુસ્તકથી જણાઇ આવે છે. ઉક્ત પુસ્તકના કર્તાએ તે હાવતના તરીકાનું વર્ણન પેજ ૧૭૦ થી ૧૭૬ સુધી કરેલ છે, જેમાંના કેટલાક અકાયદો જોતાં એવું સાફ જણાઇ આવે છે કે અલખત્તા એમાં મુખાલેફત કરવાના માટે અન્ય ઇસ્લામીઓ સમ્મ્યાઈ ઉપરેજ હતા ! કોઈ પણ સાચો મુસલમાન એવા અકાયદો કબુલ કરી શકેજ નહિ. (મજકુર અકાયદો વાંચકોએ “ ફાતમી હાઅવતે ઇસ્લામમાં જોઈ જવા કૃપા કરવી.)

ત્યાર પછી મીં વરતેજીએ ઉક્ત પુસ્તકમાંથી જે ઉતારો લીધેલ છે, તેમાં ખવાબ હસન નીઝામીએ ઇસ્માઈલી હાઅવતનો બચાવ કીધો છે, અને જણાવેલ છે કે “ તવારિખ નવેશોએ અખ્ખાસી ખલીફાઓના કારણથી ફાતમી ખલીફાઓના માટે એવું લખાણ કરેલ છે. અને પ્રોફેસર પ્રાઉને જે ‘હીસ્ટરી ઓવ પર્સીયા’માં ઇસ્માઈલીઓની વિરૂદ્ધતા કરેલી છે, તે પણ એવીજ ઇસ્લામી તવારીખોના આધારેજ.”

હવે જોવાનું એ છે કે અખ્ખાસી ખલીફાઓ, ફાતમી ખલીફાઓ, ફાતમી ખલીફાઓથીજ દુશમનાવટ રાખતા હતા; કે હ. મુસા કાઝીમ અં ની અવલાદથી પણ ? તવારીખોથી તો એમ જણાય છે, કે અખ્ખાસી ખલીફાઓ,

મુસા કાઝીમ અ. અને તેઓની અવલાદથી સખ્તમાં ખત શત્રુવટ (દુશ્મનાઈ) રાખતા હતા. તે હ. મુસા કાઝીમ અ., અને તેઓની અવલાદના માટે ઇસ્લામી અથવા હાલ તવારિખ નવેશોએ એવી વિરૂધ્ધતા ભરેલી વલણ નાંધી અને હ. ઇસ્માઇલના વંશજો માટેજ લીધી; તેનું રણુ શું ? કદાચ ઇસ્લામી તવારિખ નવેશોએ ધાર્મિક તમતાંતરોના લીધે વિરૂધ્ધતા કીધી હોય, એમ એક ખારગી મુલ પણ કરી લઈએ, પણ યુરોપીયન લેખકોને એ ખાખ-માં કાળી ખાજી ચીતરવાનો સખમ શો હોઈ શકે ? નાં ગાખાનના માટે હાલમાં જે કેટલાક યુરોપીયન પેપર ખાઓ ઉદ્દગારો કાઢે છે તે ઉપરે તો મી. વસ્તેજી તથા લ. હુદા જેવાઓ કુઠાપુદ કરી રહ્યા છે, અને તેવા પેપર-ખાઓ માટે અભિપ્રાયો આપી રહ્યા છે કે “ તેઓ જે ખે છે તે તેલકીક કરી તપાસીનેજ લખે છે. ” ત્યારે યુરો-પીયન ઇતિહાસવેત્તાઓના માટે એવી માન્યતા કેમ ટકી શકે ? એ જરા વિચારવા જેવું છે !

ત્યાર પછીના પેરામાં મી. વસ્તેજીએ જે ઉતારો કરેલ, તેમાં ઇસ્માઇલીઓની દાખવત હીકમત ઉપરે હતી, તે જણાવી અને તે સખંધમાં એક આયત પાક કુરઆને શરો-માંથી ટાંકેલી છે—

“અહખા એલા સખીલ રખેકા ખીલ હીકમતે.”

ખુદાકે રાસ્તાકી તરફ હીકમતસે દાખવત હો.

ઉક્ત દર્શાવેલ આયતમાં ‘અહખા’ જણાવેલ છે તે મી. વસ્તેજીની અથવા પ્રેસની ભુલ છે, અસ્લ પુસ્તકમાં ‘ઉદ્દાખવ’ છે. તે આખી આયત અને તેનો તરજુમા, પ્રોફેસર ઇસ્કાની કૃત તરજુમામાંથી વાંચકોની વાકેશી અર્થે નિચે ડીક્ષ—

“ ઉદ્ધાવ એલા સખીલે રખેક બિલ હિકમતે,
વ મવ્એઝતિલ હસનહ, વ જાદિલ હુમ
બિલ્લતી હેય અહસન.”

અર્થ—તારા પરવરદીગારના રસ્તા તરફ માણસોને
ખાત્રી પુર્વક સામેતીથી અને સારી શીખામ-
ણથી બોલાવ; અને જે ઉત્તમ રીત છે તે
પ્રમાણે તેમની સાથે વાદવીવદ કર.”

(પ્રોફેસર કૃત તરબુમો-પેજ પૃથર)

મજકુર આયતમાં હ૦ રસુલ સ૦ ને ખીતાબ કરીને
કહેવામાં આવ્યું છે, તો તેજ મુજબ તેઓ ખુઝરગવારે
ખલકતને હિદાયત કીધી છે. અને એવી ખુળીની સાથે હિદા-
યત કીધી છે કે ઇસ્લામીઓ તો શું, પણ અન્ય ધર્મ-
વાળાઓએ પણ તેઓની હિદાયત કરવાની રૂઠીને વખાણી
છે ! અગર તેઓનાંજ પગલે અને તેજ ધોરણે ઇસ્માઈલી-
ઓએ હાઅવત કીધી હોય, તો પછી ઇસ્લામી તવારિખ
નવેશો અને શરાઅના પાખંદ મુસલમાનોએ એવી વિરૂદ્ધતા
શું કરવા કીધી ? અને વિરૂદ્ધતા કરવાનું પ્રયોજન શું હોઈ
શકે ? પણ એમ માનવાને કારણ મળે છે કે ઇસ્માઈલી-
ઓની હાઅવત ઇસ્લામી પદ્ધતીસર નહિજ હશે, જેથી
તેઓની વિરૂદ્ધતા કરવામાં આવી હોય !

ત્યાર પછી મી૦ વસ્તેજીએ ઉક્ત પુસ્તકમાંથી જે
ઉતારો કરેલ છે, તે સદાખરો નિચે ટાંકીશ—

“ ઇસ્માઈલી ખાનદાનકો ખુદા તઆલાને સલતનત
લી દી. ઇસ્નાઅશરી તો અખ્યાસી ખુદ્દાકે જખ્ર
અઉર શકુક સયાસીકા શીકાર રહે. ઓર ઉન્કો
સીવાયે ખીલ્લતનશી અઉર ઇખ્લાકત વ તાઅલીમકે
અઉર કીસી ખાતકા મોકા ન મીલા. મગર ઇસ્માઈ-

લીયુંને એફરીકામે સલતનત કાયમ કરલી. ઓર સાલહાં સાલ એફરીકાકે મશહુર મમાલીક મીસર વગઈરાપર હકુમત કરતે રહે. ઇન ખુલફાકો ક્રાંતમી ખુલફા કહા જતા થા. જુન્કી મુખતેસર કેશીયત બયાન કી જતી હયે.”

ઉપરની ઇબારત, ઉક્ત પુસ્તકના પેજ ૧૭૨ ઉપરથી મીં વરતેજીએ ઉતારેલી છે. અને એથી અગાઉ જે કુર-આને શરીફની આયત વાળો પેરેઆફ (જે કે અમોએ આગળ ઉતારેલ છે) તે પેજ ૧૬૩ માં છે. એટલે ઉક્ત પુસ્તકમાં પેજ ૧૬૩ ઉપરે મજકુર આયત વર્ણવી, અને ત્યાર પછી પેજ ૧૭૨ સુધી ઇસ્માઈલી અકાયદો અને તેઓની દાઅવતની નવ પાયરી વર્ણવેલ છે. પણ તેમાં કેટલીક બાબતો મીં વરતેજીથી વિરૂધ્ધજન્ય એવી હોવાથી મી. વરતેજીએ તે સર્વ પાનાઓ મુકી દીધેલ છે ! અને પરમારો પેજ ૧૭૨ નો ઉતારો કરેલ છે.

ઉપરના ઉતારામાં મીં વરતેજીએ લખેલ છે કે “ઇસ્ના-અશરીતો અખ્યાસી ખુલ્ફાકે જખ અઉર શુકુક સયાસીકા શીકાર રહે” પણ અસલ કિતાબમાં છે કે “ ઇસ્નાઅશરી અઈમ્મા તો અખ્યાસી ખુલ્ફાકે જખ અઉર શુકુક સીયાસીકા શીકાર રહે.” એટલે “ ઇસ્નાઅશરી ” પછી “ અઈમ્મા ” નો શબ્દ છે તે મીં વરતેજીએ ઉઠાવી નાખેલ છે. મતલબકે ઇસ્નાઅશરી અઈમ્મા (ઇસ્નાઅશરી ઇમામો) નો શબ્દ પણ મીં વરતેજીએ ઉતારવું ગવારા કર્યું નહિ ! તદુપરાંત મજકુર પેરેઆફમાં બીજે ફકરો મી. વરતેજીએ ઉતારેલ છે, “ઓર ઉન્કો સીવાયે બીલવતનશી” ઓર ઇબાદત વ તાઅલીમકે અઉર કીસી બાતકા મોકા ન મીત્રા.” પણ અસલ કિતાબમાં “ ઇબાદત વ તાઅલીમ ” પછી “ રૂહાની ” શબ્દ છે, એટલે ત્યાં “ ઇબાદત વ તાઅલીમે રૂહાની ” છે. પણ ઇસ્નાઅશરી

ધર્મામો, અને તેઓની તાઅલીમ રૂહાની; એ લખવું મીઠું વરતેજીથી ગવારા થયું નહિ. જેથી ‘અધર્માહ’ અને ‘રૂહાની’ એ બે શબ્દોજ ઉડાવી દીધા ! અને તે શબ્દો કહાડી નાખતાં મતલબમાં પણ ઘણો ફેરફાર થઈ જાય છે, એ વાંચકો સારી રીતે જોઈ શકશે. શબ્દોમાં કાપકુપ કરવી, એ તો મી. વરતેજીનો કદીમ હસ્તુર છે ! અને એવી કાપકુપ અમો વખતો વખત વાંચકોને ખતાવતા આવ્યા છીએ ! !

મજકુર પેરેઆફથી સાફ જણાઈ આવે છે કે ઈસ્નાઅશરી ધર્મામો, અબ્બાસી ખલીફાઓના જોરથી હમેશા ખીલવતમાં બેસી ઇબાદત કરતા હતા અને રૂહાની તાઅલીમ આપતા હતા. અલબત્તા ધર્મામોનો તરીકો પણ એજ છે !

ઉપરોક્ત ઉતારાથી એ પણ સિદ્ધ થાય છે કે ઈસ્નાઅશરી ધર્મામોથી, અબ્બાસી ખલીફાઓ બહુજ શત્રુવટ રાખતા હતા. ત્યારે અબ્બાસી ખલીફાઓ તરફથી ઈસ્લામી તવારિખ નવેશોએ ઈસ્નાઅશરી ધર્મામોની દાઅવત માટે વિરૂધ્ધતા શું કરવા ન કીધી ? ફક્ત ઈસ્માઈલી ખલીફાઓનીજ વિરૂધ્ધતા કીધી, તેનું કારણ શું ? જેથી સાફ જણાઈ આવે છે કે ઈસ્નાઅશરી ધર્મામોની તાઅલીમે રૂહાની ઈસ્લામી દાઅરા મુજબજ હતી; જ્યારે ઈસ્માઈલી દાઅવત કાંઈ જુદાજ રૂપમાં હતી !

ત્યાર પછીનાં પેરામાં મીઠું વરતેજીએ ઉક્ત પુસ્તકના ઉતારા તરીકે જણાવેલ છે કે:—

“ ઈન્હી ખુલફામે ખલીફા મુસ્તનશરકે દો લડકે દાએ યાને ઈસ્માઈલીકો સરખીસાહ સાબેત હુવે. એકકા નામ નીઝાર થા—જનસે નીઝારીયા પ્રીરકા અહા, અઉર

જુસ્મે ‘હસન બિન સખાહ’ જઈસા નામવર આઠમી પધદા હુવા. અકીર મઉબુદ્દા આગાખાની જમાઅત ઈસી સીલસીલાકી પધરવ હયે. અકીર હિઝ હાઇનેસ સર આગાખાન લી નીઝારકી નસલમેં હયે.”

ઉપરના ઉતારાથી પહેલે તો એ જણાય છે કે મુસ્ત-નસરના બે પુત્રો ઈસ્માઇલી દાઇઓના સરગીરાહ (મોટે-રાઓ) હતા. બીબું એ કે હસન સખાહ નીઝારી ફીરકામાં પચેદા થયેલ, અને હાલની આગાખાની જમાત તેજ સીલ-સીલાની પધરવી કરનાર છે; અને નાઠ આગાખાન સાહેબ નીઝારની નસલમાંથી છે. જ્યારે ખવાબ હસન નીઝમી હસન સખાહને નીઝારી ફીરકામાંથી જણાવે છે, ત્યારે “ આગાખાન ” નામના પુસ્તકમાં (કે જે મીઠ નવરો-જી માણેકજી હુમસ્યા તરફથી ઇ. સ. ૧૯૦૩ માં પ્રગટ થયેલ છે અને તેમાં સમાયલી વીગતો મોટે ભાગે મરહુમ ઝાસમબાઈ મુસા તરફથી મળેલી છે એમ કતાં જણાવે છે.) તેમાં હસન સખાહ સખધે નિચે મુજબ ઉલ્લેખ જોવામાં આવે છે:—

“ હસન સખાને ઈસ્માઇલીઅના સાથે કેટલાક લોકો ભુલથી લેલી નાંખે છે. પણ આપણે જોયું તેમ હસન સખા તો ઈસ્માઇલી હતોજ નહીં. તેનો પંથ બુદ ખરા ઈસ્માઇલીઅનોથી બુદોજ હતો. ”

(બુચો-પેજ ૫૬)

“ હવે કેટલાકો હસન સખાને ભુલથી અથવા કપટથી હસન સખાહને ઇજ્ઞાતના ઈસ્માઇલીઅનો સાથે લેળી નાખે છે, અને તેને લીધે એક બુનિયાદ અને ઉમદા કોમને બારે અપવાદ આપે છે. પણ હસન બિન સખાહ જે જન્મથી ઈસ્માઇલી ન હતો તેના ઇસ્માઇલીઅને સખધે ઈસ્માઇલીઅનોને મોટે ગેરઇ-સાદ્ થતો

રહ્યો છે. તે ખાતેનિએહના સુફરી પંથને લગતો હતો તેનાં કરપીણ કામો સહરાવીને જણાવેલા કહી શકારે નહીં; અને તેના અમલને કલંક લગાડતા ખુનોન ખનાવોને વધારે નરમ આકારમાં લેવાને ના પાડત ખી અમોને કહ્યા વગર ચાલતું નથી કે, એ પંથન વોન હેમરે રચેલી તવારીખ વાચતાં એકલા એકજ અચૂક સેવટ ઉપર આવવા વગર આરો રહેતો નથી. તે જમાનાની હાજતોને ધર આવવા માટેજ શુચવા (nihilism) અપ્સિયાર કરવામાં આવ્યો હતો.”

(જુઓ, પેજ ૭૫)

હવે એ બેક પુસ્તકોમાંથી ખરી હકીકત કયા પુસ્તકની ? તે તો જ્યારે મી. વરતેજી ખુલાસો કરે ત્યારે ખબર પડે ! તવારિખી અવલોકન પ્રમાણે તો હસન બિન સખ્ખાહ એક જુદોજ પંથ ચલાવેલ એમ જણાઇ આવે છે. જો જાહેરમાં તે ઇસ્માઇલી નીઝારી તરીકાની ઠાવત કરવાને ડાળ ઘાલતો હતો, પણ ખરી રીતે તે ખાતેનીચ્યા પંથ નોજ પરવર્તક હતો. અને અલમોતમાં હુકુમત સ્થાપી તેણે જે દૌર ચાલુ કરેલ તે આઠમા હાકીમ રૂકનુદ્દીન ખુરશાહના સમયમાં પુર્ણ થયો. ઉપરાંત મજકુર હસન સખ્ખાહ ખુની કારકિર્દીવાળો હતો એ તો ચોક્કસ છે, જેન માટે ખવાજ હસન નીઝામીને પણ “ ફાતમી દાઅવાં ઇસ્લામ ” માં નિચે મુજબ ઇકરાર કરવા પડ્યો છે:—

“ ઝોર આખરમે’ હસન બિન સખ્ખાહકે ખોદ નાક કારનામે ઇન્હી નવ મુસ્લીમ ઇરાનીયુકી સર ફરેશી વ ફિદાકારીસે પૂરે હુવે.”

(જુઓ, પેજ ૧૬૪)

ત્યાર બાદ મી. વરતેજીએ ઉક્ત પુસ્તકમાંથી ‘નીઝાર’

અને ‘મુસ્ત અલવી’ ફિરકાઓ સખંધે ઉતારો કરેલ છે. અને તેમાં નીઝારી ફિરકાની હાજર ઇમામની માન્યતા સખંધે કેટલુંક વર્ણન કરેલ છે. તો તે સખંધમાં નીઝારી નસલ અને ઇમામે મોજુદને લગતું વર્ણન ઇ૦ આગળ આલતાં મારા તરફથી આપનામાં આવશે, એટલે આજે પ્રકરણ અત્રે બંધ કરું છું.

હકકુલ કલામના લખાણ ઉપરે નીગાહ.

પ્રિય વાંચકવૃંદ ! મી. વરતેજીએ “ ઇસ્નાઅશરી અકીદાની ગલતી ઉપરે એક નીગાહ ” એ મથાળા નિચે જનાબ હકકુલ કલામનો લેખ આપેલ છે. જેમાં જનાબ હકકુલ કલામના નામથી જણાવેલ છે કે:—

“ ચુનાચે ઇમામ જાફરે સાદેકે જમાનામેં હઝરાતે શીઆને મશહુર કીયા કે બાદ ઇમામ સાદેકે ઉન્કે ફરજંદ ઇસ્માઈલ ઇમામ હોંગે અઉર પહેલેહીસે ઉન્કી નીસબત ચે પેશીનગેઃઇ નકલ કી ગઇ કે વો ઇમામ હયે મગર ખુદાકી કુદરત કે ઇસ્માઈલકી વક્ત હઝરાત ઇમામ જાફરે સાદેકસે બી પહેલે હો ગઇ. અબ ઉન ચલતે પુરજોસે પુછા ગયા કે, મીયાં તુમ તો કહેતો થે કે ઇમામ જાફરે સાદેકને ફરમાયા હયે કે ઇસ્માઈલ મેરે બાદ ઇમામ હોંગે, ચેહ કીયા હુવા ? કે ઇસ્માઈલ બી ઉન્સે પહેલે હી મર ગયે ? તો ઉસ્કા જવાબ ઉન ચાલાક લોગોંને ચેહ દીયા કે, હમ હઝરાત જાફરે સાદેકસે ઇસ બાબતકો પુછ ચુકે હયે. ઉન્હોને ફરમાયા કે ખુદાકો ઇસમે બહા હો ગયા.

દેખીયે “ બેહાદુલ અનવાર ” મેં ચેહ હઠીસ મોઢ-
બુદ હયે, જુરકે મોહકકીક તુસી ને નહદુલ મોહસલ
મેં લી જુકર ફરમાયા હયે.

હઠીસ—અન બાફરે સાદક અનાજલ ઇસ્માઈલ અલ
કાયેન મક્કામાં બાઅદ ફજહોવ મીન ઇસ્મા-
ઈલ માલમ ચદતફ્યા મિન હફજઅ બલ
કાયેમ મક્કામાં મુસા નસઅલ અન જાલેક
ફકલ: બદલા શી ઇસ્માઈલ.

તરબુમો—ઇમામ બાફરે સાદકસે રીવાયત હયે
કે ઉનોને અપને બાદ આપના કાયેમ
મુકામ ઇસ્માઈલકો કરાર દીયા થા
ફીર ઇસ્માઈલસે વો બાત બાહેર
હુઈ જો ઉન્કો પસંદ ન થી, તો
ઉનોને મુસાકો અપના કાયમ મુકામ
મુકરર કીયા ઇસ્કી બાબત પુછા ગયા,
તો ઇમામને ફરમાયા કે, અદલાહકો
બદા હો ગયા.

મજહુર ઇબારતની ઢબ જોતાં તે ઇસ્માઈલી શીઆઓ
ઉપરેજ તેનો એઅતેરાઝ લાગુ પડે છે. બાકી ‘બદા’ સબધે
જે ટીકા કરેલ તેમાં જેકિતાબનું નામ જણાવેલ છે તે કિતાબ
શીઆ ઇસ્નાઅશરીઓની છે એટલે તે સબધે ખુલાસો
કરવો ઉચિત છે. જનાબ હકકુલ કલામ કોણ છે ? મજહુર
લેખ તેઓના કયા પુસ્તકમાં છે ? અને તેઓ કયો ધર્મ
પાળે છે ? તે મી. વરતેજીએ કાંઈ પણ જણાવેલ નથી.

અત્રે હું જનાબ હકકુલ કલામને માન પુર્વક કેટલાક
અશ્નો પૂછીશ—જનાબે આલી ! આપ જણાવો છા કે
“ ઇમામ બાઅફરે સાદેકના ઝમાનામાં શીઆઓએ મશહુર

હીધું કે ઇમામ બાઅફરે સાદીક અં પછી ઇસ્માઈલ ઇમામ થશે. ” તો તે મશહુર કરનાર શીઆઓ કયા ફિરકાના હતા, તે જરા જણાવશો કે ? ઉપરાંત ઇમામ બાઅફરે સાદીક અં મે એમ ફરમાવ્યું હોય કે “ ઇસ્માઈલ મારી પછી ઇમામ થશેજ. ” તો એવો ચોક્કસ શબ્દ તમો કયા આધારે બતાવી શકો છો, તે ફરમાવશો કે ? તમોએ જે હદીસ ટાંકેલ છે તેમાં એવો ચોક્કસ શબ્દ તો જોવામાં આવતો નથીજ, કે “ મારી બાઅદ ઇસ્માઈલ ઇમામ થશેજ. ” એટલે આ એ એઅતેરાઝ ઇસ્નાઅશરીઓ ઉપરે લાગુ થઈ શકતો નથી ! પણ અલગતા ઇસ્માઈલીઓ ઉપરે લાગુ થઈ શકે છે, કે જેઓ એવી માન્યતા ધરાવે છે. રહ્યું એ કે મજકુર હદીસ, બેહાદુલ અનવારમાં છે. તો તે કિતાબ અલગતા ઇસ્નાઅશરીયોની છે, પણ તે કિતાબની કેટલી જુદા છે તે તમો જાણો છો કે નહિ ? તો મજકુર હદીસ તે કિતાબની કઈ જુદામાં, અને તેના કયા પેજમાં છે તે જરા જણાવશો ખરા કે ? કદાચ તે હદીસ મજકુર કિતાબમાં હોય પણ, તો પણ તેના માટે તેમાં કાંઈ ખુલાસો પણ છે કે નહિ ? તે હદીસથી અગાઉ કે તેના પછી કતાંએ કાંઈ ખુલાસો પણ કરેલ છે કે નહિ ! તે જણાવવાને જરા બાહેર પડે !

મજકુર હદીસ જે રૂપમાં આપેલી છે તે જોતાં તેના લફઝોમાં પણ ફેરફાર જોવામાં આવે છે, તેમજ તરજુમામાં પણ ફેર જણાય છે. જેમ કે “ બહલા શી ઇસ્માઈલ ” નો તરજુમો “ અહલાહ કો બહા હો ગયા ” કરેલ છે. એટલે મજકુર હદીસ તે કિતાબની કઈ જુદામાં અને કયા પેજમાં છે, તે જણાવવાની નમ્ર અરજ છે.

એકબારગી મજકુર હદીસ તે કિતાબમાં હોય પણ, અને મી. વરતેજીએ ટાંકેલ છે તેવાજ રૂપમાં અને તેવાજ

અર્થમાં હોય; છતાં તેથી પણ હ. ઇસ્માઈલની ઇમામત તો સિદ્ધ થઈ શકતી નથી. કારણ કે તેથી તો એમ જણાઈ આવે છે કે “ હ. ઇસ્માઈલથી નાપસંદ બાબત બહેરમાં આવી તેથી હ. સાદેક અ. મે હ. મુસા કાઝીમને કાયમ મકામ કીધા. ” એટલે તેથી પણ મી. વસ્તેજીનો મતલબ પાર પડે તેમ નથી, બાકી “ બદા ” સબંધે અગર તેઓ ખુલાસો બાણવા ધ્વજતા હોય તો તેવો ખુલાસો ઈં આગળ જતાં હું કરીશ.

ત્યાર પછી મી. વસ્તેજી ઉતારો કરતાં જણાવે છે:—

“ એક દુસરી હદીસ કે જે હયે. જીસકો શેખ શુદ્દોકને “ રીસાલએ એઅતેકા દીયા ” મેં નકલ કીયા હયે. (૧) “ મા બદલાહો ફી શય કમ! બદા લકુ ફી ઇસ્માઈલ ઇબની. ”

યાને—ખુદાકો અયસા બદા કલી નહીં હુવા જ્યેસા મેરે બેટે ઇસ્માઈલકી બાબત હુવા મતલબ જે કે અલ્લાહને અઈસી ગલતી કલી નહીં કી જ્યસે મેરે બેટે ઇસ્માઈલકી બાબત કી. બગેર સોચે ઉન્કી ઇમામતકા હુકમ દીયા. અઉર જેહ ઉસ્કો માલુમ ન થી કે ઉન્કી ઉમરહી વફા ન કરેગી. ”

મજકુર હદીસના ઉતારામાં પણ તે કિતાબનું પેજ ટાકેલ નથી. ઉપરાંત તે હદીસની શબ્દ રચના અને અર્થ પણ જોવામાં આવતો નથી.* એટલે તે હદીસ કયા પેજમાં

* “ મઝાહિખુલ-ઇસ્લામ ” ના કર્તાએ પેજ ૪૩૪ ઉપરે મજકુર હદીસનો અર્થ વર્ણવેલ છે, જેમાં એ પણ છે કે “ આપ શરમાતે હયે કે અલ્લાહ પાકકો કોઇ અમ્મ કીસી શયમે અયસા બહેર નહીં હુવા, જ્યસા કે મેરે બેટે ઇસ્માઈલકે બાબમે બહેર હુવા કે ઉન્કો મુજસે પહેલે મારા તાકે માઅલુમ હો. ન્વએ કે વોહ મેરે આઅદ ઇમામ નહીં હય. ” “ જીમ. ”

છે, તે મી. વરતેજીએ પૂછીને જણાવવું જોઈએ. એ હઠી-સનો રિમાઈ જે જનાળ હકકુલ કલામના નામથી જણાવેલ છે તે ઉપરે અફસોસી છુટે છે ! જે બોલો જનાળ હકકુલ કલામે ઉચાચાં છે, તેથી એમ જણાય છે કે તેઓ ઇસ્લામી તવારિખોથી પણ અબ્બડયા છે, હ. મુસા પયગમ્બરે પોતાની હયાતીમાં હ. હાફ્ઝને પોતાની પાછળ વસી તરીકે નીમેલ, જે પાક કુરઆને શરીફની નિચે દર્શાવેલ આયતથી જણાઈ આવે છે—

“ વલ કહ આતયના મૂસલ કિ તાળ, વજઅલ્લાના મઅહ અખાહો હાફ્ઝ વઝીરા.

અર્થ—અને ખરેખર અમે મુનાને કેતાળ આપી અને તેની સાથે તેના ભાઈ હાફ્ઝને વઝીર બનાવ્યો. ”

(પ્રોફેસર ફૂલ તરબુમો—પેજ ૬૯૫)

મજકુર હકીકતને માસ્તર હરજીભાઈ પુન્જાએ પણ “ મજહરે આતે અલ્લાહ ” ના પેજ ૭૦ ઉપરે વર્ણવેલ છે. હવે ઇસ્લામી તવારિખોથી ખુદ્દુ જણાઈ આવે છે કે હ. હાફ્ઝ હ. મુસાની હયાતીમાંજ ગુજરી ગયા હતાં, જેથી હ. મુસાએ ક. યુશાઅને પોતાના વસીનીમેલ તો શું તેમાં પણ જનાળ હકકુલ કલામ ખુદ્દાની ગલતી બતાવવા તૈયાર થશે ખરા ? શું, અહીંયાં પણ (મઆઝ્ઝલાહ) ખુદ્દાને ખામર ન હતી કે હ. મુસાની હયાતીમાંજ હ. હાફ્ઝ ગુજરી જશે ?

ઉક્તા દર્શાવેલ હઠીસની માએના સાથે જનાળ હકકુલ કલામે જે શબ્દો ઉચાચાં છે, તે શબ્દો હ. ઇમામ જાન્નફરે સાદીક અ. ના તો નથીજ. યા તો જનાળ હકકુલ કલામનાં બોલો છે, અને કાં તો મી. વરતેજીએ પોતાના તર-

ફથી હુસાડી દીધા છે ! તેનો ખરો ખુલાસો, જનાબ હક-કુલ કલામ તે કોણ છે ? અને તેઓના કયા પુસ્તકના આધારે મી. વરતેજીએ ઉતારો કરેલ છે ? તે જ્યારે મી. વરતેજી ખુલાસો કરશે ત્યારે ખરી હકીકત જણાઈ આવશે !

ત્યાર પછી—મી. વરતેજીએ “બદા” સબંધે ઉતારો કરેલ છે અને તેમાં “ ઉસુલે કાફી ” માં ખાસ એક પ્રકરણ “ બદા ” ની તાકીદ માટે છે, અને તે પ્રકરણ મજકુર કિતાબના સફા ૮૬૯-૮૦૦ (૧) માં જણાવેલ છે ! તો એ નંબર પરથી અમારેકયો સફા તપાસવો ? ! મતલબ કે એ નંબરથી કાંઈ સમજા પડતી નથી ! !

ત્યાર બાદ—મી. વરતેજીએ, જનાબ હકકુલ કલામના નામથી “ ઉસુલે કાફી ” માંથી ત્રણ હદીસો ઉતારેલ છે. જે હદીસોના લફઝોનો કાંઈ પણ ઢંગ ધડો જોવામાં નથી આવતો. તેમજ તરજુમામાં પણ કેમલ કીધી છે ! હવે એ ગલતીઓ જનાબ હકકુલ કલામની છે, કે મી. વરતેજીની છે ? તે તો જ્યારે મી. વરતેજી જણાવે ત્યારે ખબર પડે !

હવે—“ બદા ” તે શું, અને તેનો શો અર્થ થાય છે ? તે તપાસીએ. બદાનો અર્થ નધરાએ (નવો મત) થાય છે. (જુઓ, લોગાતે ફિશરી.) એટલે તેનો ભાવાર્થ એ કે, પહેલે એક ચીજ ખુદાના તરફથી સુકરર થયેલ; પછીપાછો તેમાં ખુદાની મસ્લેહત પ્રમાણે ફેરફાર થયો, તેને બદા કહે છે. જેમકે આગળના નળીયોના વખતમાં ખુદા એ બાયતુલ સુકફસને કિબ્લા તરીકે સુકરર કરેલ, પછી

૧. જે દિશા તરફ નમાઝ પડતી વખતે મહોડું કરવામાં આવે છે તેને કિબ્લા કહેવામાં આવે છે. “અમ.”

જેવા પયગમ્બર હ. મોહમ્મદે મુસ્તફા સ. ના વખતમાં મકકામાં કાઅબતુલ્લાહ છે તેને કિજ્લા તરીકે મુકરર કીધું તો એથી શું કોઈ સમજી એમ કહી શકશે, કે ખુદા તે જાણતો હતો કે બયતુલ મુકદ્દસ હમેશાને માટે કિજ્લા નહિ રહે, છતાં તેને કિજ્લા તરીકે શું કરવા મુકરર કરેલ ? કોઈ પણ અક્ષરમંદ એમ કહેવાને તૈયાર થશે નહિ જ !

બદા—એટલે ખુદા તઆલા ચાહે તેમ પોતાની મરદે-કત મુજબ ફેરફાર કરે તેને “બદા” કહે છે. ખુદા તઆલા કાદેર (શક્તિમાન) અને મુખ્તીયાર ! (ઇખ્તીયારવાળો) છે, જે ચાહે તે સાબેત કરે છે; અને ચાહે તે મટાડે છે. પાક કુરઆને શરીફમાં છે:—

આયત—“ યમ્હુલ્લાહો મા યશાઓ વ યુસ્મેત; વ ઇન્દહુ ઉમ્મુલ કેતાબ. ”

અર્થ—ખુદા જે ચાહે તેને કાઢી નાખે છે, અને (જે તે ઇચ્છે) તે તે સાબેત રાખે છે. અને તેની પાસે કેતાબની માતા (મુળ) છે.

(પ્રોફેસર ફત તરજુમા—પૃષ્ઠ ૪૮૩)

ત્યાર પછીના પેરામાં મી. વસ્તેજી ઉતારા તરીકે જણાવે છે:—

“ રસુલ પર બાર સહીફે સર બ મોહર નાઝીલ હુવે થે. હર ઇમામકે નામકા સહીફા અલગ અલગ હી. અઊર હર ઇમામકે સહીફેમે જહાં અઊર એક-કામ ઇસ્કે મુતઅલ્લીક લીખે થે વહાં ચેહલી લીખા હુવા થા કે તુમારે બાદ ફલાં શખસ ઇમામ હોગા. ઇસ્કે અલાવા એર લી અલામતે ઇમામકી હઝરતે શીઆ બયાન કરતે હયે કે વોહ શરમગાહસે નહીં પેદા

હોતા, બલકે રાનસે પેદા હોતા હયે. ઉસ્કી પેશાની પર આયત “ વ તમ્મત કલેમતો રખેકા ” લીખા હોતા હયે. ”

“ અબ બતાએકે ઇસ્માઇલકે નામ કા સહીફા થા યા નહી ? અઉર ઇસ્માઇલકે પેદા હોતે વખત અલામાતે ઇમામત પાઇ ગઇ યા નહી ? અગર ચેહ બાતે ન થી તો ઇમામ નફરે સાદીકને કીયું ઉન્કો અપના વલી અહદ કીયા, ઓર થી તો કીયા ચેહ સબ બાતે ખુદાકે બગેર હુકમ કીસી ફીરીસ્તેને કર હીથી ? સહીફા ફીરસ્તેને બના લીયે ચે ? ઇસ્માઇલકા નામ સહીફેમે ફીરસ્તેને બડા હીયા થા ? ઇસ્માઇલકો રાનસે ફીરસ્તોને પેદા કીયા થા ? આયત ઉન્કી પેશાની પર ફીરીસ્તાને લીખ હીથી ? ”

“ ઈન બાતુંકા જવાબ ઇસ્નાઅશરીયોકે પાસ* કુછ નહીં હયે. લેહાજા અકીદાએ બદા ઇબદ કરનેસે ગો રાવીયોકી અઉર ઇમામોકી આબડૂ બચ ગઇ.

અત્રે, જનાબ હકકુલ કલામને સંબોધીને કેટલાક

ખુલાસાઓ કરવાની અગત્ય ધારૂં છું—

(૧) હૉ રસુલ સૉ ઉપરે બાર સહીફા નાઝીલ થયેલ એમ તમો જણાવો છો, તો તેથી તો ઇમામો બારજ થવા નેઇએ. (એથી તો બાર ઇમામો

* અગર હકકુલ કલામ નામની કોઇ વ્યક્તી હોય, અને મીૉ વરતેશના જણાવ્યા મુજબ તેઓએ કોઇ પણ લખ્યો હોય; તો પણ ઇમારતની રચના પ્રમાણે “ ઇસ્નાઅશરીયો કે પાસ ” ના બદલે “ શિઆઓકે પાસ ” એમ હોવું નેઇએ. મારી માન્યતા પ્રમાણે અત્રે મીૉ વરતેશનીજ સફાઇ હોવી નેઇએ ?

“ જમ. ”

જ સિધ્ધ થાય છે.) ત્યારે સહીશ્યોની સોથે હ. ઇસ્માઈલનો જે સખ્ધ તમો જોડો છો તે નિર્ધારક ઠરે છે કે નહિ ? કારણ કે હં ઇસ્માઈલ તો બાર ઇમામોમાંથી નજ હતા !

(૨) ઇમામનો હમદ છુપો રહેવો, અને ઇમામની પેશાની ઉપર આયત લખેલી હોવી, એ માન્યતા તો ઇસ્નાઅશરીઓના ઇમામો માટે છે. તો ઇસ્નાઅશરીઓ હ. ઇસ્માઈલને ઇમામ તરીકે ગણતા નથી, ત્યારે તેઓ હ. ઇસ્માઈલના માટે એવી નીશાનીઓ કેમ વર્ણવે ? તે જરા ધ્યાનમાં લેશો કે ?

(૩) જો ઇસ્નાઅશરીઓની માન્યતા પ્રમાણે મી. વરતેજ પાણુ હં ઇસ્માઈલના માટે તેવી નીશાનીઓ જણાવવા ઇચ્છતા હોય, તો તેવી નીશાનીઓ (પોતાના ઇમામ માટે) તેઓ બતાવી શકશે ખરા ? તે તેઓને પૂછીને તમો વાકેફ થયા છો કે નહિ ?

(૪) હં ઇસ્માઈલના નામનો સહીશ હોતો કે નહિ ? તેના માટે મી. વરતેજનેજ પૂછીને વાકેફ થાઓ તો સાફ. ઇસ્નાઅશરીઓ તો હ. ઇસ્માઈલને ઇમામ તરીકે ગણતાજ નથી, ત્યારે તેઓને એ પ્રશ્ન કેમ પૂછી શકાય ? તેનો ખુલાસો આપશો કે ?

(૫) ઇસ્માઈલના પવહા થતી વખતે ઇમામોની અલામત જોવામાં આવી કે નહિ ? તે મીં વરતેજનેજ પૂછો ! ઇસ્નાઅશરીઓ તો હં ઇસ્માઈલને ઇમામ તરીકે માન્યજ સખતાં નથી, એટલે તેઓને એ સવાલજ કેમ કરી શકાય ?

- (૬) ઇમામ બઅફરે સાદેક અં એ હ. ઇસ્માઇલને વહી અહલ કરેલ કે નહિં ? અને તે ખુદાના હુકમ વગર શું ફીરીસ્તાઓએ કરી આપેલ ? તેનો જવાબ પણ મી. વસ્તેજીનાજ સીરે છે. હ. ઇસ્માઇલના માટે ઇસ્નાઅશરીઓ તો તેમ માનતાજ નથી, એટલે તેઓને પૂછવાનુંજ શું હોય ?
- (૭) ઇસ્માઇલના નામનો સહીફા હતો કે નહિં ? અથવા તે નામ ફીરીસ્તાઓએ વધારી દીધું હતું ? તો તે માટે પણ મી. વસ્તેજીનેજ પૂછી જુઓ. ઇસ્નાઅશરીઓ તો બાર સહીફાઓનાંજ કાયલ છે, અને તે બાર ઇમામોના માટેજ છે. હં ઇસ્માઇલ તો તે ઇમામોમાંથી ન હતા, એટલે તેઓના માટે સહીફા હોયજ કેમ ?
- (૮) ઇસ્માઇલ રાનમાંથી પેદા થયા હતા કે નહિં ? અને તેમ જો થયા હતા તો શું ફીરીસ્તાઓએ તેવજીને પેદા કીધા હતા ? તે સવાલનો જવાબ પણ મી. વસ્તેજીજ આપશે. ઇસ્નાઅશરીઓ, હં ઇસ્માઇલના માટે તેમ માનતાજ નથી.
- (૯) ઇસ્માઇલની પેશાની ઉપરે આયત હતી કે નહિં ? અને હતી તો શું ફીરીસ્તાઓ એ તે આયત લખી હતી ? તે સવાલનો જવાબ પણ મી. વસ્તેજીનાજ સીરે છે.

સારાંશ—એ કે મજકુર બાણતો હ. ઇસ્માઇલના માટે હતી, એમ ઇસ્નાઅશરીઓની માન્યતાજ નથી; ત્યારે એવા પ્રશ્નો ઇસ્નાઅશરીઓને પૂછવાનો સબબ શો હોઇ શકે ? અલબત્તા એવા પ્રશ્નો ઇસ્માઇલીઓનેજ પૂછવાનું ચોચ છે ! મી. વસ્તેજીએ ઉપરના પેરેઆફે ઉતારીને શું

હકાપણ ડાઝ્યું છે તે સમજી શકાતું નથી. જે બાળતોના પુલાસાઓની જવાબદારી પોતાનાજ સીરે રહેલી છે, તે ઇસ્નાઅશરીઓ ઉપર ઢાળી પાડે છે !

રહું એ કે, મજકુર બાળતોનો ઇસ્નાઅશરીઓ પાસે જવાબ નથી. તો એવી બાળતો હ. ઇસ્માઈલના માટે હોવી જોઈએ, એમ ઇસ્નાઅશરીઓ કયાં સ્વીકારે છે; કે જેથી તેઓને જવાબ આપવાની ફરજ પડે ! (જો કે મીં વરતેજીએ મજકુર ઉતારો ઇસ્નાઅશરીઓને હલકા પાડવા ખાતરજ કરેલ છે, પણ એ લખાણ ઉદ્દત્ત મી. વરતેજીનેજ આડે આવી જાય છે !)

છેવટમાં મીં વરતેજીએ હકકુલ કલામના લખાણના ઉતારાના ઓઠા હેઠળ તકીય્યા માટેની હદીસ “ ઉસુલે કાફી ” ના પેજ ૪૮૨ માંથી ટાંકેલ છે. તે હદીસની પણ શબ્દ રચનામાં ઘણો ફેર જોવામાં આવે છે અને તરજુમામાં પણ ફેર છે. તે ઉપરથી મીં વરતેજી અગર એમ બતાવવા માંગતા હોય કે ઇસ્નાઅશરીઓમાં તકીય્યાનો રીવાજ છે, અને તે માન્યતા બરાબર નથી; તો તેમાં પણ મી. વરતેજી પોતાનાજ ઘરની બાબત બુલી જાય છે ! હં ઇસ્માઈલનું પોતાના પિતાશ્રીનીબાદ હયાત તેનો હોવું તેનો સર્વ આધાર તકીય્યા ઉપરજ છે; એમ આગાખાની લેખકોના લેખોથી જણાય છે. તો જો મી. વરતેજી તકીય્યાથી વિરૂધ્ધ જતા હોય, તો તેઓની હ. ઇસ્માઈલના હયાત હોવા સબંધેની ઉપજાવી કહાડેલ થીયરી તદ્દન પડી ભાંગે છે. ઉપરાંત આગાખાનીઓમાં તકીય્યાનો માન્યતા છે તે બહાર કોટીમાં પણ જુબાનીઓથી સિધ્ધ થયેલ છે. તે સીવાય આગાખાનીઓની કેટલીક ધાર્મિક ક્રીયાઓ પણ તકીય્યા ઉપરજ અવલંબી રહેલી જોવામાં આવે છે. શું, તે સર્વ બાળતોથી મારા ઠાલા મિત્ર મીં વરતેજી વાકેફ નથી ? !

છેવટનો ખુલાસો—મી. વરતેજીએ જનાબ હકકુલ કલામના નામથી ઉતારો તો કીધો, પણ તે જનાબ હકકુલ કલામ કોણ છે ? અને કયા પ્રીરકામાંથી છે ? અને તે ઉતારો તેઓના કયા પુસ્તક કે લખાણમાંથી લીધેલ છે ? તે સર્વે બાબતો મી. વરતેજીએ અધારામાંજ રાખી છે ! અમારી માન્યતા તો એવી છે કે, કાં તો મી. વરતેજીએજ જનાબ હકકુલ કલામના નામથી ગાળ રચી હોય, અથવા તો હકકુલ કલામ તખલ્લુસવાળી કોઈ વ્યક્તી શીઆઓની સાથે વાદવિવાદમાં ઉતરેલ હોય, તેમાં શીઆઓમાં ‘બદા’ ની માન્યતા છે એમ જણાવીને તે ઉપર ચૂનોચેરા કીધો હોય; અને તેવા લખાણ ઉપરથી ચોક્કસ ફેરફાર કરીને મી. વરતેજી મેદાને પડ્યા હોય ! (અગર વાદવિવાદના ધોરણે એ લખાણ થયું હશે, તો તેને જવાબ પણ શીઆઓ તરફથી મળી ગયો હશે. *) પણ તે સર્વે બાબતો અધારામાંજ રહેવા પામી છે ! સર્વ બાબતો ઉપર મી. વરતેજીએ પડદો નાખી આપેલ છે. તો તેવો પડદો ખુલ્લો કરી, અને ખુલ્લા રૂપમાં મી. વરતેજીએ જણાવવું જોઈએ !

* મઝાહેબુલ-ઈસ્લામમાં—શીઆઓમાં જે ‘બદા’ની માન્યતા છે, તેની દલીલો જે શીઆઓ આપે છે તેનું વર્ણન પૃષ્ઠ ૪૩૨ થી ૪૩૫ સુધી જોવામાં આવે છે. તે દલીલો યંકતાં લખાણ થવાનો બચ રહે છે એટલે વધુ જણાસા ધરાવનાર વાંચકે ઉક્ત ક્રિતાખ જોઈ જતી.

“ જમ. ”

આગાખાનીઓના અકાયદો ઉપરે નજર.

પ્રિય વાંચકો, મી. વરતેજીએ કેટલાક લોગા આગા-ખાની બંધુઓને લખાવવા ખાતર “ ઇસ્નાઅશરી અકાય-દોની ગલતી ” ના મથાળાથી આખું પ્રકરણ ચીતરી કાઢ્યું; પણ તેમાં કેવી સફાઈ કરેલ અને પોલીસી વાપરેલ, તેની પોલ પોલીને આપ સુરૂ વાંચકોને ગયા પ્રકરણમાં ખરી હકીકત બતાવી ગયો છું. પણ મી. વરતેજી “ પોતાના લોટમાં કેટલા કાંકરા છે. ” તે ભૂલી ગયલા જણાય છે. “ પોતાની આંખમાંનું કણુ કોઈ જોઈ શકે નહિં. ” એ સુત્ર મશહૂર છે. પોતાના મહો ઉપરનો દાગ આરસી વગર જોઈ શકાતો નથી, તો તેવી આરસીમાં જોવા મી. વરતેજીને નમ્ર અરજ ગુમરી, તેઓના ટોળાના અકાયદો કેવા છે તે હું તેઓને બતાવીશ—

- (૧) “ ઇસ્માઇલી કેહતે થે કે ખુદાકા એક જીઝ^૧ ઇમામે મેં હુલુલ^૨ કર લેતા હય. ઐર ચેહ અકીદા^૩ ઇરાની યોમે પહલે સે મૌજુદ થા, કે વોહ બરગુઝીદાહ^૪ ઇસ્નાનોમે ખુદાકે હુલુલકે કાયેલ થે. ઇસ્માઇલી કેહે-તે થે કે અલ્લાહ તઆલા કાદીરો—મુખતાર^૫ નહિં હયે, બલકે વોહ જબ કીસી ચીઝકો પસંદ કરતા હયે તો વોહ ચીઝ ખુદબખુદ અલ્લાહકે ઇજ્તીયારકે બગયર મૌજુદ હો બાતી હયે; જયસે સૂરજકી રેશની સૂરજકે ઇજ્તીયારકે બગયર ઉસ્મેસે નીકલતી હયે. ઇસ્માઇલી ચેહ કેહતેથે કે અલ્લાહ તઆલા સાહેબે ઇરાદા^૬ નહિં હયે, ઐર જો કુછ ઉસસે સાદેર^૭ હોતા હય, વો ઉસ્કી ઝાતકે લીયે લાઝીમ હયે; જયસે આગકી ગરમી, ઐર બરફકી ખુન્કી, ઐર

કુલકા ખુશ્નૂ, ઓર આફતાબકી શેશની ઉન્કે સાથ લાઝીમો મલજુમ “હયે.”

(ફાતમી હાઅવતે હસ્લામ—પેજ ૧૬૪)

- (૨) “ ઇસ્માઇલી કેહતેથે કે ઇમામકા હુકમ હર ઇમાનદાર મહં ઓર ઓરતપર લાઝેમુલ—ઇતાઅત હયે, ખવાહ^{૧૧} વોહ મઝી^{૧૨}કે મુવાફિક હો યા ખિલાફ^{૧૨} હો; મસલન અગર ઇમામ કીસી ઓરતકા નીકાહ કોસી મહંકે સાથ અપને હુકમસે કર દે તો ઓરત વ મહં દોનોંકા ઉસ્કે ફરખ^{૧૩} કરનેકા ઇજ્તીયાર નહિં હયે. ”

(ફાતમી હાઅવતે હસ્લામ—પેજ ૧૬૪-૧૬૫)

- (૩) “ વધશાન ગઝાહેરે શરીઅ કાર ન કુનંદ. શુયંદ માનશુઇમ ખુદા મોબુહ અસ્ત, યા મોબુહઅસ્તઆલીમ અસ્તયા આલીમ નીસ્ત, કાદેર અસ્ત યા કાદેર નીસ્ત; વ સુનાંન હર સાએરે સીફાત—

અર્થ—તેઓ ઝાહેરી શરીઅત ઉપર નથી આલતા.

તેઓ કહે છે કે અમો નથી કહી શકતા કે

ખુદા મોબુહ છે અથવા નથી, (ખુદા)

આલીમ છે અથવા નથી, (ખુદા) કુદરત

૧. ભાગ. ૨. પ્રવેશ કરવે. ૩. માન્યતા. ૪. માનવંતા.
૫. શક્તિમાન અને ઇજ્તીયાર વાલો. ૬. ઇરાદા પૂર્વક કરવાવાળો.
૭. થવું બનવું. ૮. સુધ. ૯. લાઝીમ હોવી.

૧૦. જેની તાબેદારી કરવી લાઝીમ હોય. ૧૧. અગર, કદાચ.
૧૨. વિરુદ્ધ ૧૩. તોડવું, રદ કરવું.

“ જમ, ”

વાળો છે અથવા નથી; અને તે પ્રમાણે ફરેક સીકતના માટે. ”

(દબીસ્તાનુલ મઝહીબ—પૃષ્ઠ ૨૨૮)

- (૪) “ તારીખે અબુલ ફિદામેં મરકુમ^૧ હયે કે કાઝી અબુબકર બાકલાની કેહતે હયે, કે અબુહુલ્લાહ અલ-મુલક્કન-અ-મેહદી બાતેનીયાહકાં અફીદા^૨ રખતેથે. દીન ઇસ્લામકી ખરબાદીકે બડે ફરખય^૩ થે. ઓલમા-ઓકો કલ કરાતેથે, તા કે ઉન્કી મુખાલેફત^૪ પર લોગોકો વાયેઝો નસીહત ન કરે. ઔર ઉન્કી અવલાદબી ઇસી આદતકી નીકલી. ઝીનાકારી ઔર મયન-વીશી^૫ કેા મુખાહ^૬ કર લીયાથા.”

(મઝહેબુલ-ઈસ્લામ—પૃષ્ઠ ૨૭૬-૨૮૦)

- (૫) “ મેહદવીયામેંસે બાઅઝોંક કોલ ચેહ હયે કે, ઇમામ-હુકુમત વ વીલાયતકે વખત ગુનાહોસે માઅ-સુમ^૭ હોતા હયે, ન કબલ^૮ ઇન્કે અઉર બાઅઝે કેહતે હયે કે કબલ ઇસસે હી માઅસુમ હોતા હયે. ઔર કેહતે હયે કે એક મર્દકો અઠારાહ ઔરતોંસે નીકાહ કર લેના જાયેઝ હયે. ઔર તમસ્સક^૯ ઇસ આયતકે સાથ કરતે હયે ” ફન્કેહુ મા તાબ લકુમ મેનન્નેસાએ મસ્ના વ સોલાસ વ રોબાઅ ” યા અને નીકાહ કરે જો ખુશ લગે તુમકો, ઔરતોંસે. દોઢો-ઔર તીન તીન-ઔર ચાર ચાર. પસ ઇન્કે નઝદીક સબ આઅહાદ^{૧૦} કા મજમુઆ,^{૧૧} યા અને અઠારાહ ઔરતોંકા એક શખસકે નીકાહમેં હોના જાયેઝ હયે. ”

(મઝહેબુલ-ઈસ્લામ—પૃષ્ઠ ૨૮૧-૨૮૨)

- (૬) “ પ્રીચીંગ ઓવ ઇસ્લામ-મેઅલ્લહ્ઓ^{૧૨} આરનોહ્દ કે સફેદે રરપ મેં મઝકુર^{૧૩} હયે કે, પીર સદરદીન

આજસે ચારસો બરસ પહેલે સી'ધમે' થે; ઔર ઈસ્મા-
ઇ^૧ મઝહબ રખતેથે. ઉન્હુ'ને અપના એક હિંદુ
નામ રખા થા. ઔર હિન્દુઓંકે મઝહબકી મુનાસે-
બત^{૧૪} સે ઉન્હોને એક કિતાબ બનાઇથી. છસ્કા
નામ ઉન્હોને દસ્તાવતાર (હસ અવતાર) રખાથા.
ઔર ઇસ કિતાબમે હઝરત અલી કરમલ્લાહો વજ-
હહુકો હસવાં અવતાર માના થા. ખોબુ^{૧૫} ને ઇસ
કિતાબકો ઇખ્તેલા^{૧૬} હિસે બતોર આસમાની કિતા-
બકે માના. ઔર મરને કે વખત વોહ કિતાબ હમેશાં
બરખતકે લીયે પડહી જાતી હયે. ઔર ઇસી તરેફ
ખોહાતસે દસ્તુરાત^{૧૭}મેં ઇસ્કો પડહતે હયે. ઔર ઇસ
કિતાબમેં ઉન્હુને પ્રહ્લા તો આં હઝરત સલ્લલ્લાહો
અલયહે વ સલ્લમકો, ઔર વિશ્વ હઝરત અલીકો;
ઔર હઝરત આદમકો શીવ* બનાયા."

(મઝાહેબુલ ઇસ્લામ-પેજ ૩૫૫)

- (૭) " મોઅજ્જેઝ્ઝીકર^૩ શીઆહ, ઇસ્માઇલીકે નામસે
મશહુર હુવે. ઇન્કે મઝહબી અકાયદ માની^૪ કે
ફદ્લકેસે અખ્ત^૫ કીયે ગયે થે. ઇન્મેં સે ખ્હોત
આદમી દરઅસલ^૬ માની હીકે અકાયદકે પયરવ^૭ થે.
ઇન્કે અકાયદ આમ મુસલમાનુંસે બીલકુલ બુદા થે.
વોહ ઇમાન બિલ કાલ^૮ કે કાયદ થે, આર ઇમાન

૧. હખેલુ. ૨. એઅતેકાદ. ૩. પાછળ લાગવું. ૪. વિરૂદ્ધતા.
૫. શરાબપેરી. ૬. હલાલ. ૭. પાક. ૮. પહેલ. ૯. સાથદેવું,
દલીલ કરવી. ૧૦. ગણતરી. ૧૧. સરવાળો. ૧૨. બનાવેલ. ૧૩. વર્ણ-
વેલ. ૧૪. રીત-રીવાજ પ્રમાણે. ૧૫. ખોબાઓ. ૧૬. શરૂઆત.

" હમ "

* મી૦ વરતેજી તે પીર સદરહીનથી પણ એક પાયરી આગલ
વધી યુક્તેજ આદમ તરીકે જણાવવા લાગ્યા છે. " હમ "

ખિલહાલ^૧ કે ન માનતેથે. ઇસ્માઇલી શીઓંકા
ચેહ ફિરકા ખાતેનીચ્યાહકે નામસે મશહુર હુવા.
ઈન્કે સઝે-સરખસ્તાહ^{૧૦} ઔર તાઅલીમ ઔર અકા-
યદસે અખ્ખાસીયોંકો શક પડહ ગયા કે કહીં કુછ
દાલમેં કાલા ન હો. વોહ ઈન્કી નિકાયત એહતે-
યાત^{૧૧}સે નીગરાની^{૧૨} કરને લગે.”

(અમીર અલી કૃત, તારીખે ઇસ્લામ-પેજ ૫૫)

- (૮) “પણ મારા જોવામાં આવ્યું છે કે ઇસ્માઇલી ધર્મ
કોને કહેવો તે સમજ પડતો નથી. આગાખાન પાટી-
નાંજ બતાવ્યા પ્રમાણે તેના મુળતત્વો અચોક્કસ છે.”

(મહુવા કમીશન કેસનો રિપોર્ટ-પેજ ૯)

- (૯) “ખીલાફતે બની ફાતેમા (જો તે ઇસ્માઇલીની એલાહ
તરીકે અંગીકાર કરીએ અને ખીજી તવારીખ નવે-
શોના લખવા પ્રમાણે તે અબદુલ્લા ખીન મયમુનની
એલાહ ન હોય તો તેના) વખતમાં મીજદ, મીસ-
રીઓ અને હીન્દુ ધર્મની શીલસુફીઓ તેમાં દાખલ
થતી ગએલી છે. એ ઉમેરો વખતો વખત થતો ગયો
છે અને તે ક્યારે અને કેવો થતો ગયો તે હાલ
શોધી કાઢવું ખીલકુલ અશક્ય છે.”

(મહુવા કમીશન કેસનો રિપોર્ટ-પેજ ૧૧)

- (૧૦) “અદલાહ તરફ બંદગી કરવાને બદલે “આગા
મુલતાન મહમદશાની દરગામાં વીનતી કબુલ ” થવા

૧. કીયાઓ. ૨. હ૦ રસુલ સ૦ ૩. પહેલે જોતું વર્ણન કરેલ.
૪ એક જરથોસ્તી ફિલસુફનું નામ છે. ૫. ચુટેલ. ૬. અસલમાં.
૭. તાબેદારી કરવાવાળા. ૮. કહેવાતું ધમાન. ૯. વર્તવાતું ધમાન.
૧૦. હુપા બેદો. ૧૧. સંભાળ. ૧૨. તપાસ. “જીમ”

માટે ભણતર કરવું. ઘટપાટની કીયાઓ કાયમ રાખવી. રાસકીયા જેવી રસમો ચલાવવી. હીન્દુ ધર્મના દેવ દેવીઓના નામ તેજ અર્થમાં ચાલુ રાખવા, તેમાં માનવું, હીન્દુઓના ધર્મની અસલ કથાઓ વંચાવવી અને તે સાંભળવી, હીન્દુ મંદીરોમાં જવું વગેરે વગેરે એ સઘળું કાંઈ ઇસ્લામ તરફ ઢળવાની નીશાની ન કહેવાય.”

(મહુવા કમીશન કેસનો રિપોર્ટ—પેજ ૨૧)

પ્રિય વાંચકો ! મીં વરતેજીએ “ ઇસ્લામશરી અકાયદોની ગલતી ”ના મથાળાથી લલતુંજ લખી, રજનો ગજ કરી આખું પ્રકરણ ચીતરી કાઢ્યું; પણ પોતાના ટોળાના અકાયદો તરફ જરા પણ નજર દોડાવી નહિં ! તેા તેઓના ટોળાનાં તેવા અકાયદો “ ક્ષાતમી દાઅવતે ઇસ્લામ ” માંથી, જસ્ટીસ અમીરઅલો કૃત “ ત્વારિખે ઇસ્લામ ” માંથી, સુન્નત જમાઅતની કિતાબોમાંથી, અને અપક્ષપાત પારસી જડજના રિપોર્ટમાંથી અમોએ ઉપર બતાવેલ છે. ઉપરાંત બીજી કિતાબો અને તવારિખોમાં તેમજ મજકુર પારસી જડજના રિપોર્ટમાં હજી પણ ઘણા દાખલાઓ મોબુદ છે, પણ લંબાણના લયથી આટલા દાખલાઓ ઉપરેજ બસ કરી; આગાખાની ટોળાનાં જ્ઞાનોમાં અને પુસ્તકોમાં કેવા કેવા અકાયદો લયો પડ્યા છે; તેનું દિગ્દર્શન વાંચકોને કરાવીશ—

(૧) “ આ સતપંથ દીન (ધર્મ) જો કે કીતાબો માંહેથી પેઠા થયેલ નથી, પણ મોહબતમાંથી ઉત્પન થયેલ છે. ”

(કલામે સુલતાન મહમદ—પૃષ્ઠ ૧ પેરેઆફ ૪)

(૨) “ આ જગત પેઠા થયું ત્યારથી ચાલુ જમાના સુધી,

જે જે ધર્મ માણસો, ઇશ્વર ભક્તી તથા નીતીથી ભરપુર થઈ ગયા છે, તેમને ઇસ્માઇલી લોકો પોતાના ધર્મને લગતા લેખે છે. જેમકે હીન્દુઓનાં થઈ ગયેલા ધ્રુવ, પ્રદ્ધાદ, હરીશ્ચંદ્ર, તારારાણી, રોહીદાસ, પાંચ પાંડવો, તેમના માતાજી કુંતી, તથા રાણી દ્રૌપદી વગેરે.”

(ઇસ્માઇલી હર્પણુ, નો દીખાચો-પેજ ૨)

(૩) “રે તું-આપ નીરંજન પ્રજટ હુએ, અને આપે ઉપાવી જાત;

આપસ માંહેથી ઉપન્યા, સો સતશુરૂ સીતારા સાથ.

જવહરે હકીકત—પેજ ૩૩)

(૪) “દિઓ ખટે પેટાંધણ સાર, સંભાર, ઓછીનું, પાછીનું, ધમડી ધામ, સારે સરકારમેં દીનવાર. અલ્લાહ મરેઆં, મોલાઅલી મન ગુરીયું મુરાધું હાંસલ કનેઆ, મોલાના આગા સુલતાન મહમદ-શાહ દાતાર, ધીધાર નસીબ કનેઆ= તસલી કદો, શાહ ગરીબ મીરજા. ફજલ કર મોલાના અલી=

અલી અલ્લાહ.

=સિજધો દિજે=

(તાઅલીમે ધુઆ—પેજ ૬૦)

(૫) “તારે અહંકાર કરતાં શામીજીએ ઇંડો ઉંચો ચરાવીઓ;

એ ભાઈ તે માંહેથી થયા દસ આસમાનનો આકાર.

“ત્યાંથી તે ઇંડો નીચે આવ્યો, તે માંહેથી થયા સાત તળક જમીનનાં તેણી વારરે.

(સીલસીલે ઇમામત—પેજ ૩-૪)

- (૬) “ તેજ સ્વરૂપી તે અલી પોતે કઇએ, અને મહમદ રૂપી તે શુર પ્રજ્ઞાજી અવતાર, બીબી ફાતેમા તે માહદેવી શક્તી કઇએ, ઇશ્વર આદમ એ તો હં ઇમામ હસન હ. ઇમામ હુસેન અવતાર.”

(સીલસીલે ઇમામત—પેજ ૫-૬)

- (૭) “ આપણા માથા મુખારકમાંથી નળી મહમદ મુસ્તફા કીયા;
અને મહિલા અલી તે પોતે અલ્લાહ અવતાર.
“ સીના મુખારકની હજરત બીબી ફાતેમા,
અને તુર ચક્મ હં ઇમામ હસન હં ઇમામ હુસેન દીલ કારરે.”

(સીલસીલે ઇમામત—પેજ ૬)

- (૮) “ આશાંજી છત્રીસ કરોઠી પુરા ધરમી, શ્રી ઇસ્લામ શાહને લેટીયાજી હસોંદ કારણુ જીવ ડોલાવ્યા, તે ચોવીસ ગયા ગોડ અધાર.”

(સીલસીલે ઇમામત—પેજ ૨૧)

- (૯) “ યા શાહા ઘટપાટ માંઢેઆ, મંઠાણુ માંઢેઆ, ત્રીસોવર દેવતા આવીને બેઠા. પ્રથમ શામી નક-જાંકી નાથ પધાર્યા, શામીજીએ હાથે માંઢેઆ, હાથે પુજેઆ, પુજ પુજનતા આવ્યા, મેં તો ધર્મ સું પુજેઆ. વચન પેરે આવી પધારો, શામી નક-લંકી નાથ. હંક સચા, હેજાંઠા કાયમ પાયા. ફર-માન શાહપીર.”

(ઘટપાટની દુઆ (સીધીમાં)—પેજ ૨)

- (૧૦) “ થુડ વિશ્વનુ, જાડ પ્રજ્ઞા, દાડે દાડે મહેશ્વર, પાને પાને રખીસર દેવતા.”

ઘટપાટની સીધીમાં દુઆ—પેજ ૩)

(૧૧) “ખાણીપાક, આકાશ પાક, ઘરતી પાક, સુરજ પાક, સાહેબજીનું નામ પાક, સાહેબજીના નામથી સાહેબજીની જમાથ પાક, પાંચ કરોડ શું રાજ થયલાજ પાક, સાત કરોડ શું રાજ હરીચંદ પાક, નવ કરોડ શું રાજ જીજેસર પાક, બાર કરોડ સું સતગુર પીર સદરહીન પાક, અનંત કરોડી સું ગુર પીર હસન કબીરહીન પાક. હક સચ્ચા, હે જીંદા કાયમ પાયા, ફરમાન શાહ પીરજો.”

(ઘટપાટની સીંધીમાં ધ્રુવા—પેજ ૧૩-૧૪)

(૧૨) “પોએ કુંજ સામા હથ બ જોડે હી ધ્રુવા પડજો (અહીં ધ્રુવા લખેલ છે પણ લખાણના ભયથી અત્રે ઉતારેલ નથી) એતરો પડી સીજદો દીંજી.”

(ઘટપાટની ધ્રુવા—પેજ ૧૫-૧૬-૧૭)

(૧૩) “કાન ચક્ત્ર કરે કાન ચક્ત્ર કરે, સંગ ગોકલ માંહે ખેલ; સોલ સહસ્ત્ર ગોપીઉં શાહાધે નાલે.”

(સીંધીમાં પચીસ ગીનાનની ચોપડી પેજ ૨૬)

(૧૪) “હક મોલાના શાહ આગા સુલતાન મહમદશાહ દાતાર, હાજર જેમેજો ઘણી, વારે કેરો પુરખ સરેચો, ઈમામ હાદીશુલ મહેલી, સાહેબલ અમ્ર, આગા સુલતાન મહમદશાહ દાતાર, અણુંત કરોડીઉં તારણુ હાર, હાજર જેમેજો ઘણી, ખીસે અમર પુઠીઆ, શાહ તોજી ધરગાહમેં કબુલ કર, મોલાના આગા સુલતાન મહમદશાહ દાતાર.”

(તાઅલીમે ધ્રુવા—પેજ ૩૭)

મિય વાંચકો ! આગાખાની ધર્મશાસ્ત્રોમાં કેવા કેવા અકાવદો વર્ણવામાં આવ્યા છે, તે આપ ઉપરથી જોઈ

શક્યા હશે ! જો કે તેવા અકાયદોની નોંધનો પુષ્કળ જથ્થો હજી મારી પાસે મોજુદ છે, પણ લંબાણના લયથી તે સર્વે અત્રે ટાંકી શકતો નથી. આગાખાની ધર્મશાસ્ત્રોમાં કેટલેક ઠેકાણે એવા એવા વર્ણનો છે, કે કેઈ પણ અકલમંદ આદમી તે કબુલ કરી શકે નહિં. અને તેવા અકાયદો પણ દરેક ઠેકાણે એક બીજાથી વિરુદ્ધતા દર્શાવનારા ! ન મળે કાંઈ ઠામ કે ઠેકાણું; કે ન મળે કાંઈ ચોક્કસ કાયદો કે કાનુન ! ! જેથીજ તો ખવાબ હસન નીઝામી (કે જેઓએ ઇસ્માઇલી દાવતની રૂઢીને ભારોભાર ચખાણી છે, અને તે ઉપરે તો મીઠા વરતેજી જેવાઓ દોડાદોડ કરી રહ્યા છે તેઓ) ને પણ “ ફાતમી દાઅવતે ઇસ્લામ ” માં રિમાર્ક કરવો પડ્યો છે—

“ મેં નીઝારી ભાઈયું^૧સેલી કહુંગા કે, બેશક તુમકો એક ઇઝતવાલે પેશવાકી પુસ્તપનાહી^૨ હાંસીલ હયે. ઇસ્મે કુછ શુબા^૩ નહિં કે તુમને કૌન્સીલકા એક તરીક^૪ બના લીયા હયે, ઔર ઇસીમે તુમહારે ઝગડે^૫ ફયસલ^૬ હોતે હયે; ઔર બહોત કમ તુમકો ગયર મુસ્લીમ કચેરીમે જાના પડતા હયે. મગર બતાઓ, કે જબ ઇસ્માઇલી હો તો ઇસ્માઇલી ફીકાહ^૭ તુમહારી કહાં હયે ? ઔર તુમ એહકામે-ઇસ્લામ^૮ ઔર ઉન્ તરીકુંહી પયરવી કયુંકર કર સકતે હો, જો હઝરત નીઝાર અઉર ઉન્કે બાઅદકે ઝમાનેમે બડે બડે બુઝુર્ગ કરતે થે ? ! ”

“ તુમને જો બડહી લીડ નવ-મુસ્લમીન^૯ કી તૈયાર કર લી હયે, અઉર જુસ્કો તુમ દીન બા દીન તરક્કી દે રહે હો; તુમહારી જમાઅત અઉર ઇસ્લામકો કયા

૧. પુઠે મદદ હોવી. ૨. શક. ૩. તરીકો. રસ્તો. ૪. જાજા. ૫. નિર્ણય થવો. ૬. ઇસ્માઇલી કાનુન ૭. ઇસ્લામનાં હુકમો. ૮. નવા મુસલમાનો.

મુશીહ^૯ હોગી-જબ ઉસ્કા કોઇ દીની કાનુન અઉર અમલ-દર-આમદ^{૧૦} કી ઉસુલી તાકત^{૧૧} હી નહિં હયે ! ઇસ્તરહે ચંદ મરાસિમ^{૧૨} કે અદા કરને, અઉર નુર પી લેને^{૧૩} સે, અઉર ઇમામ હાઝરકા દીદાર મીલ જાનેસે અકવામ^{૧૪} મુસ્તહકકમ^{૧૫} ઝીંદગી અઉર અખદી^{૧૬} ઝીંદગી બસર^{૧૭} નહિં કર સક્તી હયે. ”

(કાતમી દાઅવતે ઇસ્લામ—પેજ ૩૬)

પ્રિય વાંચકો ! આટલું જણાવી આએ પ્રકરણ પુર્ણ કરીશ. આએ પ્રકરણમાંથી શો સાર ખેંચવો, તે આપ મુન્સફ મીનઝના મુસ વાંચકોની મુન્સફી ઉપરે છોડું છઉં !

“ દળીસ્તાનુલ મઝાહિબ ” ઉપરે

એક નજર !

પ્રિય વાંચકવૃંદ ! મીઠ વસ્તેજીએ “ હાઝરત ઇસ્મા-ઇલની ઇમામતની મજબુત સનદ ” એ અથાળા નિચે ફારસી કિતાબ “ દળીસ્તાનુલ-મઝાહિબ ” ના પેજ ૨૩૫ નો તરજુમો આપેલ છે. તો એ કિતાબ તપાસતાં મજકુર વર્ણન પેજ ૨૩૫ માં નહિ, પણ ૨૨૮ માં છે. ઉપરાંત

૯ શાયદો પહોંચાડવાવાલી. ૧૦ કેવી રીતે વર્તવું. ૧૧ મુળ તાકત. ૧૨ રસ્મો, રીતીઓ. ૧૩ ઘટપાટ પીવુ. ૧૪ કોમનું બહુ વચન, કોમો. ૧૫ મજબુત. ૧૬ હમેશના માટેની. ૧૭ ચલાવી શકવું, ચાલુ રાખવી.
“જમ.”

મજકુર કિતાબની ફારસી ઇબારત મીં વરતેજીએ આપી હતે, તે તેમાંથી વાંચકોને ખરી હકીકત જાણવાનો પ્રસંગ સારી રીતે મળી શકતે, પણ મીં વરતેજીએ તેમ નહિ કરતાં તરજુમોજ આપેલ છે. છતાં પણ જે ધારણાથી મીં વરતેજીએ મજકુર તરજુમો આપેલ છે, તે ધારણામાં પણ તેઓ ફાવી શકે તેમ જોવામાં આવતું નથી ! કારણ કે મજકુર હકીકત જે “ દબીસ્તાનુલ-મઅલિમ ” માં છે તે કાંઈ કતા તરફથી કોઈ તવારિખી સનદ તરીકેની નથી, પણ ઇસ્માઇલી ફિરકાનું વર્ણન કરતાં, કતાંએ જે મીર અમીરથી સાંભળ્યું છે તેજ લખેલ છે. એટલે તે વીગત સાથે મજકુર કિતાબના કતા સંમત હોય, અથવા તે કોઈ તવારિખી સનદ હોય એવું જોવામાં આવતું નથી ! કતાંએ સાંભળેલી હકીકત લખી છે અને તે હકીકત પણ ઇસ્માઇલીયોનીજ માન્યતા છે, એમ ઇબારત ઉપરથી સાફ જણાઈ આવે છે. મજકુર કિતાબના નામ પ્રમાણે સર્વે ધર્મોની હકીકત તેમાં આવવી જોઈએ. તે તે મુજબ ઇસ્માઇલી ફિરકાનું વર્ણન, અને તેના કેવા અકાયદો છે, અને તેઓ શું કહે છે, તેજ કતાંએ જણાવેલ છે. જેથી તે હકીકતથી કાંઈ હં ઇસ્માઇલીની ઇમામત સાબેત થઈ શકતી નથી. એવી હકીકતને “ મજબુત સનદ ” તરીકે તે મીં વરતેજી જેવાઓજ કબૂલ કરી શકે, અથવા જોળા ખંધુઓને ભમાવવા ખાતર મજબુત સનદ તરીકે જણાવે; બાકી સમજી વર્ગ પાસે એ હકીકતથી કોઈ રીતે પણ હં ઇસ્માઇલીની ઇમામત સિદ્ધ થઈ શકે નહિ. હવે તે હકીકત કેવી રીતે છે, તે મીં વરતેજીનાજ ખોલોમાં વાંચકોની વાકેફી અર્થે નીચે ટાંકીશ—

“ જુકરે ઇસ્માઇલીયા—શહેર શકુનામાં એક મોટા માનવંતા અમીરથી સાંભળ્યું છે કે શીઆના

ટોળામાં ઇસ્માઇલીયા નામનો એક ફીરકો હઝરત ઇમામ ઇસ્માઇલ ઇબ્ને હઝરત ઇમામ જાફર સાહેકથી સખંધ રાખનારો છે. આ ફીરકો હં ઇસ્માઇલને ઇમામ માને છે. કહે છે કે, ઇમામ જાફર સાહેકે ઇમામતની નસ હઝરત ઇસ્માઇલને કરી હતી. અને હં ઇસ્માઇલનાં માતાજીની ખુઝુરગીની જેવી બીજી કોઇ બીબી કે લોંડીની ઇઝઝત નહોતી. જેવી રીતે કે નબી અને બીબી ખતીબ અને અલી અને બીબી ફાતમા.”

ઉપરનો પેરેગ્રાફ અસલ ફારસી કિતાબમાં જોતાં, મીં વરતેજીએ ઠેકઠેકાણે તરજુમાંમાં ફેરફાર કરેલ છે. ઉપરાંત મીં વરતેજીએ શરૂઆતમાં હઝરત ઇમામ ઇસ્માઇલ લખેલ છે, પણ અસલ કીતાબમાં ત્યાં ઇમામનો શબ્દજ નથી—

મીં વરતેજી જણાવે છે—

“ શહેર શકુનાંમાં એક મોટા માનવંતા અમીરથી સાંભળ્યું છે કે શીઆના ટોળામાં ઇસ્માઇલીયા નામનો એક ફીરકો હઝરત ઇમામ ઇસ્માઇલ ઇબ્ને હઝરત ઇમામ જાફર સાહેકથી સખંધ રાખનારો છે.

અસલ—ફારસી કિતાબમાં છે—

“ અઝ મીર અમીર કે સાલારે નવાહીએ શહેર શકુનહ અસ્ત, સનીહાહ શુદ્ધ-ઇસ્માઇલીયા શુરોહી અંદ અઝશીઆહ વધ-કીશ મનસુબસ્ત ખ ઇસ્માઇલ બિન ઇમામ જાફરે સાહેક. (અર્થ— શહેર શકુનાહના સાલાર મીર અમીરથી સાંભળવામાં આવ્યું. ઇસ્માઇલીયાહ શીઆઓમાંથી એક શુરોહ (ટોળો)

છે અને આએ ફિરકો
ઇસ્માઇલ બિન હમામ
બાબકર સાહેકથી નીસ-
બત ધરાવે છે.)

ઉપરના મુકાબલાથી વાંચકો મીં વરતેજની પોલીસી
જોઈ શક્યા હશે. વાંચકોમાં કાપકુપ કરી અને પોતાની
માન્યતાને સિધ્ધ કરવાની મીં વરતેજની કઠીમી આદતને
વાંચકો વારંવાર જોઈ ગયા છે !

હવે મીં વરતેજએ જે ઉતારો કરેલ છે તેથી પણ
એતો ખુલ્લું જણાઈ આવે છે કે શહેર શકુનાહનાં અમીરથી
સાંભળેલી હકીકત કર્તાએ લખી છે, અને તે અમીર પણ
એમજ જણાવે છે કે “ આ ફિરકો હં ઇસ્માઇલને હમામ
માને છે.” તે ઉપરાંત પણ જે વીગત મજકુર અમીર
જણાવે છે તે પણ ઇસ્માઇલીયો કહે છે તેજ જણાવેલ છે,
ત્યારે એથી હં ઇસ્માઇલની હમામતની મજબુત સનદ
કેવી રીતે સાબિત થઈ શકે છે ! તે કોઈ રીતે પણ સમજી
શકાતું નથી ! એથી મીં વરતેજની સફાઈ શીવાય બીજી
કોઈ પણ સનદ સિદ્ધ થઈ શકતી નથી ! ! !

ત્યાર પછી—મીં વરતેજ ઉપરના પેરાને લગતી વધુ
હકીકત જણાવે છે અને તેમાં પણ ફેરફાર કરેલ છે,
જેમકે:—

“ હં ઇસ્માઇલના મરણ સબંધી મતફેર છે. કેટ-
લાક કહે છે કે હં હમામ બાકર સાહેકની હયાતીમાં
તેઓ ગુજરી ગયા. પરંતુ નસ થયેલ હમામતના
લીધે હમામત ઇસ્માઇલની ઓઉલાદમાંજ રહી. જેવી
રીતે હં મુસા પેગંબરે હં હાફ્સને નસ કરી હતી
તે હં હાફ્સ હં મુસાની હયાતીમાંજ ગુજરી ગયા

છતાં હાફ્ઝના વંશમાંજ ઇમામત ચાલુ રહી અને નસે કેહકરી હમેશા મુકરર થયા પછી પાછી વળી શકતી નથી. અને તેમજ નસના ધોરણ મુજબ તે અયોગ્ય છે. વળી હું ઇમામ બાકર સાહેબ ઇમામ-તના હરજોથી જેને નસ કરે તે કદી પણ નાલાયક હોયજ નહીં. અને ઇમામ કદી પણ ગલતી કરે આ માનવુંજ બયજ નથી. અને હું ઇસ્માઇલીની નસ કદી તે સળધમાં તો ઇસ્નાઅશરીઓ પણ ક.યલ છે.”

ઉપરના પેરામાં જે હકીકત છે તે પણ ઇસ્માઇલી-યોનીજ માન્યતા કર્તાએ દર્શાવી છે. તો તેઓની માન્યતા મુજબ પણ હું ઇસ્માઇલ પોતાના પીતાનીજ હયાતીમાં ગુજરી ગયા હતા એવું જણાય છે. અને તેઓને માટે નસ થયેલ જેથી તેઓની અવલાદમાં ઇમામત રહી (એમ ઇસ્માઇલીઓની માન્યતા) કર્તાએ દર્શાવેલ છે. પણ તે માન્યતા પણ કોઈ રીતે ટકી શકે તેમ નથી, જે વિષે અમે આગળ પણ જણાવી ગયા છીએ, અને હું ઇસ્માઇલના વર્ણનમાં પણ હું તે સળધે ખુલાસો કરીશું. ઉપરના પેરામાં પણ મીં વરતેજી (તરજુમો કરતાં) પોતાની માન્યતા તરફ કેવા ઢળી પડ્યા છે તે વાંચકોને બતાવવા ખાતર અસલ કિતાબની ફારસી ઇબારત અને તેનો તરજુમો નીચે ટાંકી બતાવીશ—

“ વ હર ગુઝીશ્તને ઇસ્માઇલ અઝ દારે ફના ઇખ્તેલાફસ્ત. ખાઅઝે ગુયંદ હર ઝમાને હયાતે બઅફર અ. સિપ્રી શુદ. ફાઅેદઅે નસ ઇન્તેકાલે ઇમામત ઇનસ્ત અઝ ઇમામે બઅફર બ અવલાદે ઇસ્માઇલ, ચુનાંચે મુસા ખર હાફ્ઝ નસ ફરમુદ; વ ઉ હર ઝમાને હયાતે મુસા હર ગુઝીશ્ત. વ નસ બ કેહકરી ખાઝ ન મી ગરહદ. વ કવલ બ બહા મહા-

ભરત. વ બાળકર છી અરનાદે મસમુર્ધ અજ આખા
એ કેરામ તદિધ્યન યકી અજ અવલાદે કેરામ ન
ફરમાયદ. વ અહામ વ ઈજહાલ બર ઇમામ બાયજ
નીસ્ત. વ દર આંકે નસ કરદહ ઇમામ બાળકર દર
હકકે ઉ ઇસ્નાઅશરીયા નીજ કાયલન્દ. ”

(અર્થ—અને ઇસ્માઈલનું આએ દારે ફાનીમાંથી
ગુજરી જવું તે સળધે ઇજતેલાફ છે. કેટ-
લાકે કહે છે કે (ઇમામ) બાળકર
(સાદીક) અં ની હયાતીમાં ગુજરી
ગયા હતા. ઇમામ બાળકર (સાદેક અં)
તરફથી ઇસ્માઈલની અવલાદ માટે ઇમામ મુન્ત-
કીલ થવાનો નસનો ફાયદોએ છે કે જેવી રીતે
મુસાએ હારૂનના માટે નસ કરેલ અને તે
મુસાની હયાતીમાં ગુજરી ગયેલ અને
“ નસે કેહકરી ” પાછી ફરી શકતી નથી.
અને “ બહા ” નો કોલ અશકય છે.
અને ઇમામ બાળકર (સાદક) પોતાના
આખાએ—કેરામ (ખુઝરગ વડવાઓ) થી
સાંભળેલ સનદ સિવાય પોતાની અવલાદમાંથી
કોઈની નિમણુક નજ કરે. અને અજ્ઞાનતા
ઇમામના વાસ્તે બાયજ નથી. અને ઇમામ
બાળકર (સાદેકે) તેના હકમા નસ કરેલ
તેના ઇસ્નાઅશરીયાહ પણ કાયલ છે. ”

પ્રિય વાંચકે ! મી. વસ્તેજીએ જણાવેલ હકીકત અને
ઉપરના તરજુમાથી આપ સારી રીતે જોઇ શકયા હશે કે
મીં વસ્તેજીએ શું ફેરફાર કરેલ છે. મી. વસ્તેજીએ
પોતાની માન્યતા સિદ્ધ કરવા ખાતર પોતાના મત અનુ-
સાર તરજુમામાં ફેરફાર કરેલ છે, છતાં તેમાં મી. વસ્તેજી

ફાવી જાય તેવું જોવામાં આવતું નથી. કારણ કે “ દબોસ્તાનુલ—મઝાહિબ ” ના કતાએ જે હકીકત જણાવી છે તે મીર અમીરથી સાંભળેલી અને તે પણ ઇસ્માઈલીયોની માન્યતાજ મીર અમીરે સંભળાવી છે તેજ હકીકત છે, એટલે તે પબ્લીક પાસે દલીલ તરીકે પેશ કરી શકાય નહિ !

ત્યાર પછી વળી મી. વસ્તેજી મજકુર કિતાબની હકીકત તરીકેનો તરજુમો ટાંકતા જણાવે છે:—

“ આ રીતે હં ઇસ્માઈલિ ગુજરી ગયા હતા એવું જાહેરમાં જણાયું તે સાચું કહેલું છે. પણ તેમની હયાત રહેવાની હકીકત જાહેરમાં ન લાવવાનો માત્ર રાજદ્વારી ધોરણે તકીયો હતો. વીરોધીઓની નજરેથી હં ઇસ્માઈલિનું અદ્રશ્ય રહેવાનું પરીણામ એ આવ્યું કે તેમના ગુજરી જવાનું જાહેર દરવા માટે ગામેગામ પત્રો લખાયા ત્યાર પછી થોડો મુઠ્ઠે બગદાદના મનસુર ખલીફાને લોકોએ જણાવ્યું કે હં ઇસ્માઈલિને બસરામાં અમે જોયા. અને તેની દુવાથી દુખે પીડાતાને આરામ થયો. આ ઉપરથી ખલીફા મનસુરે હ. ઇમામને પુછ્યું કે હ. ઇસ્માઈલિ તો બસરામાં હયાત હોવાની વાત સંભળાય છે. તે ઉપરથી હ. ઇમામ જાફર સાદીકે ખાફાને તેના વીશ્વાસુ અમલદારના હાથનો લખેલો રૂકકો દેખાડ્યો જેમાં હ. ઇસ્માઈલિ ગુજરી ગયાની વીગત હતી. ”

ઉપરના પેરેગ્રાફમાં મી. વસ્તેજીએ ખૂબ સફાઈ ખેંચી છે. પોતાના મતને મજબુતાઈ આપવા માત્ર તરજુમામાં શરૂઆતમાંજ યુક્તીથી કામ લીધેલું છે. ઉપરના પેરેગ્રાફમાં જે વીગત છે તે ઇસ્માઈલીયોનીજ માન્યતા છે એમ અમે આગળ બતાવી ગયા છીએ, પણ વાંચકો સમ-

સ કાંઈક જુદોજ ભાસ આપવા ખાતર મી. વરતેજીએ શરૂઆતના ફકરામાંજ યુક્તી વાપરેલ છે; જે વાંચકોને ખતાવવા ખાતર મી. વરતેજીનાં લખાણમાંથી શરૂઆતનો તે ફકરો અને અસલ ફારસી કિતાબની ઇબારત અને તરજુમો નીચે ટાંકી બતાવીશ.—

મી० વરતેજીના લખાણમાંથી

“ આ રીતે હું ઇસ્માઇલ ગુજરી ગયા હતા એવું જાહેરમાં જણાવ્યું તે સાચું કહેલું છે. પણ તેમની હયાત રહેવાની હકીકત જાહેરમાં ન લાવવા નો માત્ર રાજદારી ધોરણે તકીયો હતો. ”

દબીસ્તાનુલ મઅહિબમાંથી.

“ બાઅજે ગુયંદ કે ઇસ્માઇલિન ગુઝીરત લેકીન ઈઝહાર કરદંદ ઉરા જેહતે તકીયા તા મુખાલેફાન બ હલાકે ઉ ન શીતા—બંદ. ” (અર્થ—કેટલાકો કહે છે કે ઇસ્માઇલ ગુજર્યા નહતા, પણ તે તકીયાથી જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું, કે જેથી વિરોધીઓ તેને હલાક કરી શકે નહિં.)

ઉપરના સુકાબલાથી વાંચકો સારી રીતે જોઇ શકશે કે મી० વરતેજીએ કેવાં સદ્દાષ ખેલી છે ! ઉપરની ફારસી ઇબારતના તરજુમાથી વાંચકો જોઇ શકશે કે શરૂઆતમાંજ છે કે “ કેટલાકો કહે છે. ” એટલે આગળના સમ્બંધ સુજબ તે કેટલાક ઇસ્માઇલોજ કહેછે એમ સાફ જણાય આવેછે એટલે તે ઇસ્માઇલીયોનીજ માન્યતા છે, (અને તેમાં પણ મતભેદ દર્શાવેલ છે,) જે કે ઉપર જણાવેલ ગયું. એટલે ને દલિલ પબ્લીક પાસે પેશ કરી શકાય નહિં ! (હું ઇસ્માઇલ પોતાના પીતાજીની હયાતીમાંજ ગુજરી ગયા હતા, જે ઇં આગળ જતાં હું સામેત કરી બતાવીશ.) દબી-

સ્તાનુલ મઝહિબના કર્તાએ ફક્ત ઇસ્માઇલીયોનીજ માન્યતા દર્શાવી છે, પોતાના તરફથી વિવેચન કરેલ નથી. તેમજ તેના માટે કોઈ તવારિખી સનદ પણ આપેલી નથી, ફક્ત માન્યતાજ માન્યતા છે ! ! ! એટલે તે ઉપર કેટલું વજન આપવું તે વાંચકોની મુન્સફી ઉપર છોડું છું.

છેવટના પેરામાં મીઠ વરતેલુ, ઉક્ત પુસ્તકની ઇમારત તરીકે તેના તરજુમાના બોલો ટાંકે છે:—

“ અને હ. ઇસ્માઇલ પછી તેમના ફરજંદ મહમદ બિન ઇસ્માઇલ ઇમામતની મસનદ પર ખીરાજ્યા જે સાતમા ઇમામ હતા. ”

અત્રે પણ મી. વરતેલુએ સફાઈ ખેલી છે. “ દબી-સ્તાનુલ—મઝહિબ ” માં નીચે મુજબ ઉલ્લેખ જોવામાં આવે છે:—

“ વ ગુયંદ બાઅદ અઝ ઇસ્માઇલ મહમદ બિન ઇસ્માઇલ છુદ વ બઉ હવરે શીઆહ તમામ શુદ. બાઅદ અઝાં અધમમાં મસ્તુરા નંદ, વ અઅયાન ઝહરેર વ ઝમાન બી ઇમામે ઝહરેર યા મસ્તુર ન બાશદ વ ચું ઇમામ ઝહરેર શુદ, હુન્જતશ અલબત્તાહ ઝહરેર ગરહદ. વ મદારે એહકામે અધમ્માહ બર હફત અસ્ત માનીંડ હફતાહ, વ સમાવાતે હફત-ગાનાં, વ કવાકેએ સબઆહ. ”

અર્થ—અને કહે છે, ઇસ્માઇલ પછી મહમદ બિન ઇસ્માઇલ હતા. તેઓની સાથે શીઆઝનો દોર તમામ થયો. તેની પછી છુપા ઇમામે

* અત્રે શીઆથી મતલબ શીઆ ઇસ્માઇલીયો છે.

“ જમ ”

છે, અને તેઓના મહદગારો જાહેર. અને જાહેર અથવા છુપા ધમામ વગર ઝમ્મનો ખાલી નથી રહેતો. અને જ્યારે ધમામ જાહેર હોય છે ત્યારે તેની હુંજત પણ અલખતા જાહેર હોય છે. ધમામોના હુકમોનો મહાર સાત દીવસો સાત આસમાનો, અને સાત તારાઓની જેમ સાત ઉપર છે.

પ્રિય વાંચકો ! મીં વરતેજીએ, હું મહમદ બિન ધરમાધલને સાતમા ધમામ તરીકે જણાવવા સાફ પોતાની મરજી મુજબ બે લીટીઓ લખી નાખી, પણ અસલ કિતાબમાં જે હું મોહમ્મદ સળધે (ધરમાધલીયોની માન્યતા પ્રમાણે) વર્ણન છે તે મેં ઉપર દર્શાવી આપેલ છે. ઉપરની હકીકતથી તો મી. વરતેજીની ચણેલી ધમામત પાયાની સાથેજ ઘસી પડે છે ! ઉક્ત દર્શાવેલ હકીકત (ધરમાધલીયોની માન્યતાનીજ હકીકત) પ્રમાણે પણ ધરમાધલી ટોળાના ધમામોની જાહેરી ધમામત હું મોહમ્મદ બિન ધરમાધલના વખતમાંજ પુર્ણ થઇ ગઇ, એવું સાફ ખુલ્લું જણાઇ આવે છે. હવે મીં વરતેજી, મી. હુદા અને આગાખાની મીશનરીઓ જે “જાહેરી ધમામત” તરીકે “જાહેર ધમામ” ની થીયરી પબ્લીકને સમજાવવા નીકળ્યા છે તે ઉપરથી હાથ ઉઠાવી લેવો ઘટે છે ! કારણ કે ધરમાધલીયોની માન્યતા મુજબજ “ જાહેરી ધમામત ” તો હું મોહમ્મદ બિન ધરમાધલના વખતમાં પુર્ણ થઇ ગઇ છે !!

ધમામ મહેદી વિષેની પેશીનગો- ઠવાળી હદીસો.

પ્રિય વાંચકો ! મી. વરતેજીએ “ ધમામ મહેદીની પેશીનગોઠવાળી હદીસો ” ના મથાળાથી ધમામ મહેદીને લગતી કેટલીક હદીસો “ તહઝીબુલ—અખ્લાક ” માંથી ટાંકેલી છે. અને તે હદીસો ટાંકવાનો મતલબ એ કે કોઇ પણ હદીસમાં ધમામ મહેદીનો નંબર ખારમો નથી એમ બતાવવું; પણ અંદરખાને મી. વરતેજીનો હેતુ બુદ્ધિજ છે, અને તે તેઓના છેવટના રીઝુથી જણાઈ આવે છે ! તેઓનો મુળ ઉદ્દેશ એજ છે કે ના. આગાખાન સાહેબને ધમામ મહેદી તરીકે મનાવવા ! હવે ધમામ મહેદી તે કોણ ? એ સમયમાં ઈં આગળ જતાં બુદ્ધિજ પ્રકરણમાં હું બતાવી આપીશ કે ધમામ મહેદી તે ખારમા ધમામજ છે. પણ અત્રે તો મી. વરતેજીએ ટાંકેલ હદીસોનીજ તપાસ લઈશ, કે, મજકુર હદીસોથી નાં આગાખાન મહેદી તરીકે સિદ્ધ થાય છે કે નહિ ? તો દરેક હદીસની વીગત ટાંકી. ને તે ઉપરે મારો રીઝુ નીચે ટાંકી બતાવીશઃ—

૧—“અગર દુનિયા સમ ચહી જાવે જોર સીફ્ત એક દીન હી બાકી રેહ જાવે, તો બી જફર ખુદાતઆલા મેરી એહલે ખેઈતમેસે એક શખ્સકો ખડા કરેગા જો

૪ શરૂઆતમાં હદીસોની સનદો અને રાવીયો વીં તું વર્ણન છે, તે અમેએ લંચાણના બયથી ઉતારેલ નથી. તેવી સનદો “વેદિક-મસ્લામ”માં એમ જવા કૃપા કરવી. શકત ધમામ મહેદી વિશેની નીજાનાઓજ નંબરવાર ઉતારી તે ઉપરે વિવેચન કરેલ છે.

“અમ.”

દુનિયાકો અહલસે ભરદેગા હસ તરેહ કે વોહ જુલ્મસે ભરી હોગી. ”

રીવ્યુ—હજી સુધી દુનિયા અહલથી ભરપુર થઇ નથી; જુલ્મથીજ ભરપુર છે. નાઠ આગાખાનનો જન્મ ઇ. સ. ૧૮૭૭ માં થયો છે, ત્યારથી આજ પર્યંત દુની-આમાં ચાલતા આવેલા જુલ્મમાં કાંઈ પણ ફેરફાર થયો હોય એમ જોવામાં આવતું નથી. જેથી ખુલ્લુ જણાઇ આવે છે કે ઇમામ મેહેદી તે નાઠ આગાખાન તો હર-ગીઝ નથી.

૨—“પ્રીર અહલાહ તઆલા એક શખ્સ મેરી ઓઉલાહ ઓઉર મેરી એહલે ખેયતસે ખડા કરેગા અઉર ઉરકે સબખસે જમીનકો અહલ ઇન્સાફસે ભર દેગા, હસ તરેહકે વોહ જુલ્મો જોરસે ભર ગઇ હોગી. ઉસસે આસમાનકે રહેનેવાલે અઉર જમીનકે રહેને વાલે રાહ હાંગે. અઉર આસમાન અપની ખુદોમેસે જરાબી નહીં છોડનેકા જો ન ખરસાઈ હો. અઉર જમીન નખાતાતમેં સે કુછ ન છોડેગી જો ન ઉગાઈ હો, ચહાંતક કે જુન્હે સુરહુકે ચાદ કરેગે અઉર ઇસી હાલતમેં સાત યા આઠ યા નો ખરસ જુન્હા રહેગા. ”

રીવ્યુ—જમીન અહલ અને ઇન્સાફથી આજ લગણુ ભરપુર થઇ નથી. આસમાની ખરકતના બદલે દુષ્કાળ ઉપરે દુષ્કાળ પડ્યા કરે છે. જમીન અને આસમાનનાં કુલ્લે રહેવાશીઓ નાઠ આગાખાનથી રાહ હોય એવી કોઈ સાબેતી મળતી નથી. સમગ્ર ખોળા કોમ

પણ નાં આગાખાનથી સંતુષ્ટ હોય એમ દેખાતું નથી. ઇમામ મહેદી ઝુંહુર કયાં પછી સાત થી નવ વર્ષ જીવતા રહેશે, એમ મજકુર હદીસમાં જણાવેલ છે; જ્યારે નાં આગાખાનને જન્મે આજે ૪૪ વર્ષ થયાં, હજી તેઓ નામદાર વિદ્યમાન છે. એટલે આજે હદીસ પણ તેઓના મેહદી-પણીની હદીસ થઈ શકતી નથી.

૩—“આપ ફરમાતે થે કે મેરી આલમેંસે અઉર ફાતમાકી અઉલાહમેંસે મહેદી હોગા. ”

રીવ્યુ—આ એ હદીસ પણ નાં આગાખાન એકલાના માટેજ હોય એમ સામેત થઈ શકતું નથી, કારણ કે એમાં તો કોઈ પણ આલે રસુલ હોય એમ જણાય છે. પણ તેવા (આલમાંના) શખ્સનાં માટે ખીજી પણ શરતો હોવી જોઈએ, જેવી રીતે કે નંબર ૨ માં શરતો જણાવેલ છે તો તેવી શરતો નાં આગાખાનમાં જોવામાં આવતી નથી. એટલે તેઓ મહેદી થઈ શકતા નથી.

૪—“મેહેદી મુજમેંસે હયે. ચમકતી હુધ પેશાની અઉર ઉંચી નાકવાલા. ભરદેગા જમીન અહલ વ ઈન્સાફસે જયસી કે ભર ગઈ હોગી જોરે બુદ્ધમસે ચોર વોહ માલીક રહેગા સાત બરસ. ”

રીવ્યુ—આજે હદીસથી પણ નાં આગાખાન મહેદી તરીકે સિધ્ધ થઈ શકતા નથી. ખુલાસો આગળ બુજો.

૫—“ અગર દુનિયા બ જુજ એક દીનકે કુછ ન બાકી રહી તો ભી અલ્લાહ તઆલા જરૂર ઉસ દીનકે બઠહા દેગા, તાકે અલ્લાહ ઉસમેં એક શખસ કેા મુજમેંસે યા યેહ કહા કે મેરી એહલે બયતમેં સે ખડા કરેગા છસકા નામ મેરે નામ કે મુતાબેક હોગા અઉર ઉસ્કે બાપકા નામ મેરે બાપકે નામકે મુતાબીક. અઓર ફીતર રાવીને ઇસ કદર અઉર બઠહાયા કે વોહ ભરેગા જમીનકો અદ્દો ઇન્સાફસે, જયસીકે વોહ ભર ગઈ હોગી ઝુલ્મો ભેરસે. ”

રીવ્યુ—નાં આગાખાન સાહેબના પીતા શ્રી નું નામ અબ્દુલ્લાહ નથી. અગર ખુદના બંદા તરીકે “ અબ્દુલ્લાહ ” નામ ગણીએ, અને બંધબેસ્તું કરીએ તો પશુ બીજી શરતોની ગેરહાજરીમાં નાં આગાખાન મેહદી થઈ શકતા નથી.

૬—“ ન જાવેગી યા ન ગુજરેગી દુનિયા, યહાંતક કે મેરે એહલે બેઇતમેંસે અરબકા એક શખસ માલક હોગા, છસકા નામ મેરે નામકે મુતાબીક હોગા. ”

રીવ્યુ—નાં આગાખાન અરબના માલીક થયા નથી. જેથી આએ હદીસ તેઓના મેહદી-પણાને બંધબેસ્તી થઈ શકતી નથી.

૭—ઉપર મુજબ છે. રહેજસાજ રાવીનાં નામ વી. માં ફેરફાર છે.

૮— “ ” ” ” ” ” ”

૯— “ ” ” ” ” ” ”

૧૦—“ હજરત અલીને કહા કે રસુલે ખુદા સં ને ફર-માયા હય, કે અલ મેહદી હમમેંસે હયે. હમારી

અહલે ભયતમે' હયે. એક રાતમે' અહલાહ તઆલા ઉરકે સખ કામ દુરસ્ત કર દેગા. ”

રીવ્યુ—એક રાતમાં સવ કામો દુરસ્ત થઈ જવાને બદલે નાં આગાખાનને જનમ્યાને ૪૪ વર્ષ થઈ ગયાં, તો પણ હજી સુધી તેઓના સવ કામો દુરસ્ત થઈ ગયાં હોય, અને તેઓની સર્વે કાશિશો સફળ થઈ ગઈ હોય એમ જોવામાં આવતું નથી. એટલે એ હદીસથી પણ નાં આગાખાન મેહદી ઠરી શકતા નથી.

૧૧—આગળની હદીસો મુજબજ છે.

૧૨—“આપ ફરમાતે થે કે હમ અવલાહ અબદુલ મુતલબ સરદાર અહલે જન્નત હયે. અઉર વોહ હયે, મે' હું અઉર હમઆ અઉર અલી અઉર બઅફર અઉર હસન અઉર હુસેન અઉર અલ મેહદી. ”

રીવ્યુ—એ હદીસમાં જે મેહદીનું નામ છે તે નાં આગાખાન માટે લાગુ પાડી શકાતું નથી. કારણ કે ધમામ મેહદી માટેની જે બીજી શરતો છે તે તેઓમાં જોવામાં આવતી નથી. વધુ બુલાસો આગળના નંબરો મુજબ.

૧૩—“અઉર કરીબ હયે કે મેરી એહલે બઈત મેરે એહલે બાહ બલામે' અઉર તશદુદમે' અઉર દાવાં દોલ હોબનેમે' પડેગી, ચહાંતક કે મશરેક કી બનીબસે એક કઉમ આવેગી, જુરકે સાથ સીયાહ અંડે હોંગે ફીર વોહ એક નેક ખાતકા સવાલ કરેગી ફીર ઉન્કો વોહ નહીં મીલેગા, ફીર એહ લડેગે' અઉર ફતહ પાવેગે અઉર જો માંગતે થે વોહ મીલ જાવેગા

ફીર વોહ ઉસ્કો કબુલ ન કરેગે યહાં તક કે ઉસ્કો મેરી એહલે બેઈતમેસે દે દીયા જાવેગા ફીર વોહ બર દેગા દુનિયા કે ઇન્સાફસે હસ તરાહ કે વોહ ભરી હોગી જુલ્મસે. જો શખ્સ તુમમેસે ઉસ્કો પાવે તો ઉન્કા સાથ દે. જો કે બરફ પર ગસીટ ગસીટ કે હો. ”

રીઝુ—મજકુર નીશાનીઓમાંથી હજી કોઈ પણ નીશાની નાં આગાખાનના સમયમાં બહાર થઈ નથી. એટલે તેઓ મેહદી થઈ શકતા નથી.

૧૪—ઉપર દર્શાવેલ હદીસને લગતીજ હદીસ છે.—પણ તેની નીચે ફુટનોટમાં “તહઝીબુલ-અખલાક” માંથી મીં વરતેલુએ ખુલસો ટાંકેલ છે. જેમાં મજકુર હદીસને બની અખ્યાસીયોના વખત સાથે કાંઈક સરખાવેલ છે. પણ તે ફુટનોટમાં મીં વરતેલુએ પોતાની આદત પ્રમાણે કાપકુપ કરેલી જોવામાં આવે છે. “ તહઝીબુલ—અખલાક પેજ ૩૮૮ માં મજકુર ઇબારત છે, પણ મી. વરતેલુએ તેમાંથી કેટલુંક સુકી હીધેલ છે જેમ કે—“ અબ્દુલ્લાહ અબુલ અખ્યાસકા નામ સફફાહ બ સળબ બે ઇન્તેહા ખુનરેઝીકે પડક ગયા થા. ઇસ ખુનરેઝી પર ખાક ડાલને ચોર બની અખ્યાસકી ખીલાફત સુસ્તહક્કમ કરનેકે લીયે ચેહ હદીસ બનાઈ ગઈથી. હસસે માઅલુમ હુવા કે ચેહ હદીસકી પેશીનગોઈ હો ચુકી થી, ચોર જરૂર હોને વાલી થી. ”

ખુલાસો—ઉક્ત દર્શાવેલ ફકરાઓ જે મીં વરતેલુએ સુકી હીધેલ છે તેનું કારણ એટલુંજ કે મીં વરતેલુએ સર્વ હદીસોને

મોઅતેબર જણાવેલ છે એટલે મજકુર ફકરાઓથી તેવી મોઅતેબરી દુટી બન્ય છે, જેથી મીં વરતેજીને એવી ચાલ ચલાવવી પડી છે. અત્રે એ પણ જણાવવું અગત્યનું છે કે મીં વરતેજીએ “ધમામ મેહદીની પેશીનગોષ્ઠવાળી હદીસો” ના મથાળા તળે જે જે હદીસો ટાંકી છે તે પોતાની દુશીયારી બતાવવા ખાતર, અને લોળા બંધુઓને આંજી નાખવા ખાતર હરેક હદીસની નીચે સુન્નત જમાઅતની કિતાબોના નામો અને તેના પૃષ્ઠો ટાંક્યાં છે, કે જેથી તેઓને વખાણનારાઓ વાકજી વાહ કરે કે ઝોહો કેટલી કિતાબો ઉથલાવી નાખી છે ! પણ જે જે હદીસો મીં વરતેજીએ ટાંકેલ છે તે સર્વે સર સયદ અહમદ ફત “તહઝીબુલ-અખલાક” માં એકજ ઠેકાણે મોજુદ છે. જેવી રીતે મજકુર હદીસના માટે સર સયદ અહમદે રિમાઈ કરેલ છે તેવીજ રીતે સર્વ હદીસોના માટે એવીજ વલણ તેઓએ બતાવેલ છે. જે વિષે વધુ ખુલાસો વાંચકોને આગળ જોવામાં આવશે.

૧૫—આગળ આવી ગયેલ હદીસોને લગતીજ હકીકત છે.

૧૬—“રસુલે ખુદા (સં) ને ફરમાયા કે જો કોઈ જુઠલાવે મેહદીકે હોનેકો વોહ કાફર હો ગયા અઉર જો જુઠલાવે ઇન્જલકે હોનેકો વોહ જુઠા હો ગયા.”

રીઝુ—આ હદીસથી પણ નાં આગાખાન મેહદી

હોવાનું સિદ્ધ થતું નથી. કારણ કે તેઓની સામે કોઈ ઈજ્જત પચા થયેલ નથી.

ખુલાસો—આએ હદીસના માટે પણ સર સૈયદ અહમદે રિમાર્ક કરેલ છે કે “માઅલુમ હોતા હયે કે ખુદ ઉસ જમાનેમેં ભી જબકે સબ વાકેઆત હો રહેથે, ચોર ચેહ હદીસીં ફયલ રહીથી, અએસે ભી લોગ થે જો મેહદીકે મુન્કીર થે. કયુંકે ઉસ વક્ત એક હદીસ બનાઈ ગઇ કે જો શખસ મેહદીકા ઇન્કાર કરે વો કાફર હય.”

૧૭—“શીયું (ઈસ્નાઅશરીઃ) ને ઇસસે બહુ કર કામ કીયા. વોહ ચેહ એઅતેકાદ કરતે હયે કે મેહદી પછા હુવે. જબકે વોહ હો કાઈ બરસકે હુવે શીરી-સ્તે ઉન્કો ઉઠા લે ગયે અઉર એક ગારમેં છીયા રખા હયે. ગો સેંકડુ બરસ ગુજર ગયે મગર વોહ ઇસ ગારમેં જુન્દા મોજુદ હયે. અઉર છીપે હુવે બેઠે હયે. જબ દુનીયા અખીર હોનેકો હોગી તો વોહ નીકલેંગે, અઉર દુનીયાકો અદલ અઉર ઇનસા-ફસે ભર દેંગે. અઉર અખીર અખીર જમાનાકે ઇમામ અઉર મહેદી હોંગે.

ખુલાસો—મીં વરતેજીએ જે હદીસો નંબર ૧ થી ૧૬, તથા ના. ૧૭ ની હકીકત “વેદિક-ઈસ્લામ” માં ઉતારેલ છે, તે સર્વે હકી-કત સર સૈયદ અહમદ કૃત “તહઝી-ખુલ-અખલાક” માં થીજ ઉતારેલ છે.

* મજકુર ઇમારતમાં “શીયું” પછી કાંઈસમાં “ઈસ્નાઅશરી”નો જે શબ્દ લખેલ છે તે મીં વરતેજીએ પોતાના તરફથી ઉમેરો કરેલ છે, અસલ પુસ્તકમાં નથી. “જમ”

ફક્ત ચડતા નંબરોમાં ફેરફાર કરેલ છે, અને કર્તા તરફના જે રિમાર્ક્સ છે તે મીઠા વસ્તેજીએ મૂકી દીધેલ છે ! મજકુર હદીસો જે “તહઝીબુલ-અખલાક”માં કર્તાએ દર્શાવેલ છે તે સર્વે હદીસો સુન્નત જમાઅતની મોઅતેબર કિતાબોમાં મોબુદ છે. મજકુર હદીસો સર સૈયદ અહમદે ઉતારેલ છે, તે ઇસ્લામીઓ ઉપર એઅતેરાઝ કરવા ખાતરજ ઉતારેલ છે. મજકુર હદીસો સર સૈયદ અહમદે પોતાના પુસ્તકમાં શુભ નિષ્કાથી ઉતારેલ નથી, પણ ધમામ મેહદી વિશેની ઇસ્લામી માન્યતાને હસી કહાડી, અને દરેક હદીસોના માટે રિમાર્ક્સ કરેલ છે. મજકુર હદીસો “તહઝીબુલ-અખલાક”માં કર્તાએ કેવા આશયથી આપેલ છે તે તેઓના (મજકુર પ્રકરણના) શરૂઆતના ફકરાઓથીજ જણાઈ આવે છે, જેમ કે:—

“મેહદી આખેરૂઝમાન-ઉન ગલત? કીસ્મુમે’સે જે મુસલમાનુ’કે યહાં મશહુર હયે, એક કિસ્સા ધમામ મેહદી આખેરૂઝમાનકે પયદા હોનેકા હયે. ઇસ કિસ્સેકી બહોતસી હદીસી કિતાબે અહાદીસમે’લી મજકુર હયે, મગર કુછ શુબહા^૨ નહિ’ કે સબ જૂહી અઉર મસનોઇ^૩ હયે.”

ત્યાર પછી કર્તાએ મજકુર હદીસો ટાંકી અને તેના રાવીયોને ખોટા જણાવી, અને તેઓના ખોટા હોવાની સાબેતીઓ પાછળમાં આપવાનો વાયદો કરી; અને તે પછી જણાવે છે “મેહદી આખેરૂઝમાનકી બશારત કોઈ અસલી બશારત ન થી, બલ્કે ઉસ ઝમાનેકે લોગુ’કી સીફ’ એક હિકમતે અમલી^૪ અઉર ખીલાફત હાય આ બનેકી તહ-

બીજાં મેંસે એક તદબીર થી. ” સારાંશ એ કે કર્તાએ મજ-કુર હઠીસોને ખોટીજ માની લઈ, અને તે ઉપરે મજક ઉઠાવેલ છે; અને હું મેહઠી અં ના આગમનની બશારત વાળી હઠીસોને ખોલાઈત મેળવવાનું સાધન જણાવેલ છે. અને તેવી દરેક હીકમતો અખ્યાસી ખલીફાઓ અને ફાતમી ખલાફાઓ તરફથી અજમાવવામાં આવી હતી એમ કર્તાનેા મત છે. મજકુર હકીકતથી મારા વિદ્વાન મિત્ર મીં વર તેજી પણ સારી રીતે વાકેફ છે, કારણ કે તેઓએ પોતાના વીલના પેજ ૬૩ માં જણાવેલ છે કે:—

“ સર સૈયદ અહમદની તહઝીબુલ અખલાકમાં પેજ ૩૪૧ મેં “ મેહઠીના ઝહુર ” ના ભરચક તવા-રીખી તુકનાઓમાંથી એ બાબત, પડેલી એક, ઇમામ જેનુલાબદીનના જમાના પછી બની ફાતમાઈટ અને બની અખ્યાસીઓની ઇમામ મેહઠીના દાવાની ગણ-ત્રીના લીધે તેમની પોતપોતાની તરફેણમાં મેહઠી ઝહુરની હઠીસોને ઉપયોગ અને છેવટે એ લેખના અંતે ઇસ્નાઅશરીની બારમા ઇમામની ગયબની બાબ-તમાં તથા એમની ઇમામતની બાબતમાં કરેલ ટચા-કની વીગતે મને મારા ઇસ્લામી ઇતીહાસમાં જ્ઞાનને અલીમાનને ઠોકર મારી દીધી, ”

પ્રિય વાંચકો ! મીં વસ્તેજના વીલમાંના ઉપલા ફકરાથી આપ સારી રીતે જોઇ શક્યા હશે કે અમોએ જે ખુલાસો કરેલ છે તેવી બાબતથી મીં વસ્તેજ સારી રીતે વાકેફ હતા, છતાં મજકુર હઠીસોને મોઅતેબર જણાવી અને તે ઉપરથી નાં આગાખાનને મેહઠી તરીકે જણાવવા નીકળ્યા છે ! મીં વસ્તેજ એમ જણાવે છે કે “ મીં કાખાનો મજહૂબી મદાર સર સૈયદ અહમદ ઉપર છે, ” પણ “ વસ્તેજના વીલ ” ના ફકરા મુજબ તો એ ટીકા ખુદ મીં વસ્તેજને પોતાનેજ લાગુ પડે છે ! ! !

સર સૈયદ અહમદે ઉક્ત હદીસો “ તહઝીબુલ અખલાક ” માં કેવા ઉદ્દેશથી ઉતારેલ છે તે હું ઉપર જણાવી ગયો છું. હવે તે હદીસોના માટે જણાવવાનું કે, અલખતા એ હદીસો સુન્નત જમાઅત પાસે મોઅતેબરજ છે; અને આલીમો તેને મોઅતેબર તરીકેજ માન્ય રાખે છે, એટલે સર સૈયદ અહમદે જે ટીકા કરેલ છે તે ગેરવાજબીજ છે.

સર સૈયદ અહમદ જે કે ઇસ્લામીઓના માટે કેળવણી વીં ના હિમાયતી હતા, પણ તેઓના કેટલાક અકાયદો તો તદ્દન રદ ખાતલજ હતા. તહઝીબુલ—અખલાકમાં તેઓએ કેટલાક ઇસ્લામી અકાયદોની ખુબ મજાક ઉઠાવી છે ! ઉપરાંત પાક કુરઆને શરીફની કેટલીક આયતો ઉપરે કલમ ચલાવીને પોતાને મન ગમતા અર્થો કરેલ છે ! ! મીં વસ્તેજીએ પણ તેઓના માટે પોતાના વીલમાં બે શેઅરો ટાંકેલ છે:—

“ હોકસ બનામે એહમદ, ગુમરાહ કુનંદ બેહદ;
સાઝંદ અઝ દિલે ખુદ, તફ્સીર ફિલ કુરઆના.

ઉપરની બે કડીઓનો અર્થ એ છે કે “ અહમદ નામના બે શખ્સો, (ખલકતને) બેહદ ગુમરાહ કરશે; અને પોતાના હીલની ખાહેશ પ્રમાણે કુરઆનની તફ્સીર કરશે. ” તો તે બે શખ્સોમાંના એક મીરઝા ગુલામ અહમદ કાદ્યાની છે, અને બીજા સર સૈયદ અહમદ છે. સારાંશ એ કે સર સૈયદ નેચરી ફિરકામાંથી હતા, અને તેઓના કેટલાક અકાયદો તેની સાક્ષી પુરે છે.

મઝાહેબુલ ઇસ્લામના કતોએ નેચરી ફિરકાના વર્ણનમાં જે જણાવેલ છે તેમાંથી કેટલીક હકીકત નીચે જણાવીશ:—

“ નેચર એક અંગ્રેજ લફઝ હયે, આર વોહ ઠીક

હીક મુરાદેક^૧ હયે લાફએ ફિરતુલ્લાહ^૨ ઔર કાનુને કુદરત^૩ કે નેચરી વોહ મુસલમાન કેહલાતે હયે” જો સૈયદ અહમદખાનકી તસાનીફ^૪ કે પચરવ^૫ ઔર ઉન્કી ઇન્જાહી—પોલીસી^૬ પર કદમ બ કદમ^૭ ચલને વાલે હયે.”

x x x

“ દેહલા ઔર લખનવ ઔર રામપુર ઔર ભોપાલ કે મવલવી સાહેબુને સૈયદ સાહેબકે કુર્રકે પ્રીતવે દીયે. ”

(જુઓ પેજ ૬૬૦ થી ૭૦૭)

પ્રિય વાંચકો ! સર સૈયદ અહમદના મઝહબી અકા-યદો કેવા હતા તે આપ ઉપરના ખુલાસાથી પુરતી રીતે જાણી શક્યા હશે. જો કે તેઓની ઇસ્લામીઓ માટેની દુન્યવી કેલવણી વીં ની કેશેશોથી કેટલાકો તેઓને વખાણે છે, પણ તેઓના મઝહબી અકાયદો સર્વમાન્ય નથી; જેથી મઝહબી બાબતમાં તેઓનો સિદ્ધાંત માન્ય રાખી શકાય તેમ નથી ! એટલે મીં વરતેજીએ તેઓના લખાણ ઉપરથી જે રીઝુ આપેલ છે તે નિરથંક ઠરે છે.

મીં વરતેજી પોતાના રીઝુમાં એમ જણાવે છે કે સર સૈયદ ઇસ્નાઅશરીઓની માન્યતાને હસી કહાડે છે. પણ અમો ઉપરના ખુલાસાથી બતાવી ગયા છીએ કે સર સૈયદ અહમદે તમામ ઇસ્લામીઓની માન્યતાને હસી કહાડેલ છે, એટલે મીં વરતેજીનો ઇસ્નાઅશરીઓ ઉપરે એઅતેરાઝ કરવો ફેકટનો ઠરે છે. વળી મીં વરતેજીએ પોતાની માન્યતા ઉપરે ભાર દેવા સ્પષ્ટ સર સૈયદના લખા-

૧ મળતો. ૨. ખુદાઇ કાનુન. ૩. કુદરતનો કાનુન. ૪. બનાવેલ પુસ્તકો. ૫. તાબેદાર. ૬. બનાવેલી પોલીસી; જણાવેલી. પોલીસી ૭. પગલે પગલે.

જુના ઉતારામાં પણ પોતાની તરફનાં શબ્દો ઘુસાડી દીધા છે. જેમકે અસલ પુસ્તકમાં “શીયોને ઇસસે બકહકર કામ કીયા” છે, તે ફકરામાં વચમાં કાઉંસમાં “ઇસ્ના-અશરી” શબ્દ મીઠ વરતેજીએ ઘુસાડી દીધેલ છે. ઉપરાંત અસલ પુસ્તકમાં “શીરીસ્તે ઉન્કો ઉઠા લે ગયે અઉર એક ગારમેં છીપા રખ્યા હયે” એમ સર સૈયદ અહમદે જણાવેલ છે, જે મીઠ વરતેજીએ પણ ના. ૧૭ માં એમજ લખેલ છે; પણ રીઝુમાં તે બે ફકરાની વચ્ચેમાં કાઉંસમાં “અસમાનમેં ઇસીકી તરફ નહીં મગર” ઘુસાડી દીધેલ છે ! દરેક ઠેકાણે ઉતારામાં મીઠ વરતેજીએ એવીજ રીતે કામ લીધેલ છે. ક્યાંક કાપકુપ કરેલ છે, ક્યાંક વધારો ઘટાડો કરેલ છે; દરેક ઠેકાણે એવીજ વર્તણૂક કરેલ છે !!!

મારા વિદ્વાન મિત્ર મીઠ વરતેજી પોતાની તરફના રીઝુમાં, બખાળા કાઢતાં કલમ ચલાવે છે:—

“કેવું અજબ ! કેવી અજબ આંધળી માનીનતા ! ઇસ્લામીયો કુલ્લે ઇમામ મેહદીના જહુર વીશે હદીસ મુજબ ઇતેકાદ કરે છે. તે કરતાં તદ્દનજ વીચીત્ર અને કુરઆને શરીફ તથા હદીસથી વિરૂદ્ધ છે તે વાંચનારાઓ અચ્છી રીતે સમજી શકશે.”

મીઠ વરતેજીએ તેવા દાખલા કુરઆને શરીફ અને હદીસથી આપી અને તે પછી મુકાબલો કરીને “વિરૂદ્ધ છે” એમ જણાવેલ હોતો તો તેઓનું લખવું કાંઈ વજનદાર પણ ગણાતો. ગાકી તેઓએ સર સૈયદ અહમદના લખાણ ઉપરથી જે અનુમાન ખેંચી બતાવેલ છે તે ફેકટનું હરે છે. સર સૈયદનાં લખાણ ઉપરે મારા તરફનો ખુલાસો વાંચકો ઉપર ભેઈ ગયા છે ! (ધમામ મેહદી અઠ વિશે મારા તરફનો ખુલાસો ઈઠ આગળ જતાં જુદાજ પ્રકરણમાં કરીશ.)

ત્યાર પછી મીં વરતેજી પોતાના મુળ મતલબ ઉપરે આવતાં, ઇમામ મેહદી હી. સ. ૧૩૩૫ અથવા ૧૩૩૭ માં જાહેર થવા સખંધે લખે છે:—

“કુરઆને શરીફમાં છે કે ઇમામ મેહદી હી. સ. ૧૩૩૭ માં જહુર થશે અને તેવીજ ચોકસ ગણતરી તોરાત અને જબુર તથા ઇન્જીલના એતેકાફવાળા બાઈબલમાં હ૦ દાનીયાલ પેગંબરના પ્રકરણમાં ૧૨ અધ્યાયના છેલ્લા શબ્દોમાં હી. સ. ૧૩૩૫ ના આંકડા ઇમામ મેહદીના જહુર માટે મનાય છે.

આયાત—વસતમેઓ યવમ ચોનાદીલ મોનાદે મીન મકાનીન કરીબ. યવમ યરમઉનસ સય-હતા બીલ હકકે જલેકા યવમુલ ખોદ્દજ.

(સુરે કાફ આયાત ૪૧-૪૨)

અર્થ—અને દીવસે સાંભળ કે જે દીવસે અવાજ કરનાર પાસેની જગ્યાએથી પુકારી તેઓ સત્ય માટે આવાજ સાંભળશે કે આ જહુરનો દીવસ છે. ”

મજહુર પેરામાં મીં વરતેજીએ જે આયતોના અર્થ જણાવેલ છે કયા તે તરજુમાને આધારે જણાવેલ છે તે તેઓએ જણાવેલ નથી. પ્રોફેસર ઇસ્ફહાનીના તરજુમામાં મજહુર આયતોના અર્થો નિચે જુજબ જણાવેલ છે:—

“આયત ૪૧ મી—અને તે દિવસે સાંભળ કે જે દિવસે નિદા કરનાર (એસરાફીલ) પાસેની જગ્યાએથી પોકારી બોલાવશે. ”

“આયત ૪૨ મી—(અને) જે દિવસે તેઓ સત્ય (સજીવન થવા) માટે આવાજ સાંભળશે. (તેઓને) કહેવામાં આવશે કે આ (કબ-

રમાંથી) બહાર આવવાનો દિવસ છે.”

મજ્જુર આયતો તો ક્યામત સાથે સળધ ધરાવે છે; જુહુર ઇમામ સાથે કરી નીરખત નથી. હવે મીં વરતે-
જીએ ટાંકેલ અથો કયા તરજુમામાંથી આપેલ છે તે તેઓએ
જણાવવા જોઈએ. અગર તેઓએ પોતાના તરફથી અથો
ઉપજાવી કહાડેલ હોય તો તેમાં મોટું જોખમ સમાયલું
છે. પાક કુરઆને શરીફના મનઘઠત અથો કરનાર માટે હું
આગળ દર્શાવી ગયો છું. ઉપરાંત મજ્જુર આયતોના અખ-
જહના અહદ ૧૩૩૭ કયા આધારે જણાવેલ છે, તે પણ
મીં વરતેજીએ બતાવવું જોઈતું હતું. કદાચ મજ્જુર આ-
યતોના અહદ ૧૩૩૭ થતા પણ હોય, તો પણ તે ઇમામ
મહેદીના જુહુર માટેનાજ હીજરી સન છે, એમ ચોક્કસ
કેમ કહેવાઈ શકાય ? અહદ ઉપરેથી એવું અનુમાન કેમ
ખાંધી શકાય ? અને તેવા અનુમાનને સર્વ માન્ય પણ
કેમ રાખી શકે ? મીં વરતેજીએ મજ્જુર આયતોના અહદ
૧૩૩૭ ગમે ત્યાંથી લીધેલ હોય, પણ તે છતાં મીં વર-
તેજીની મતલબ પાર પડે તેમ નથી ! મજ્જુર અહદ મુજબ
(મીં વરતેજીના જણાવ્યા પ્રમાણે) ઇમામ મહેદીનો
જુહુર હી. સ. ૧૩૩૭ માં થવો જોઈએ, પણ નાં આગા-
ખાન સાહેબનો જન્મ (જુહુર) તો હી. સ. ૧૨૯૭ માં થયો છે;
એટલે તેઓ હી. સ. ૧૩૩૭ માં મેહદી તરીકે જુહુર કેવી રીતે
કરમાવી શકે ? તે મારા મિત્ર મીં વરતેજી સમજાવશે
ખરા કે ? મતલબકે નાં આગાખાન સાહેબ કોઈ રીતે
પણ ‘ મહેદી ’ થઈ શકતા નથી ! ! !

વળી આગળ ચાલતાં, મીં વરતેજી જણાવે છે:—

“ અને તેવીજ ચોખ્ખી ગણતરી બાઇબલમાં પણ
હાનીચાલવાળા પ્રકરણના છેલ્લા ભાગમાં છે કે—

મહામાં કુરખાનીનું ધોરણ બદલાશે તે પછી એ હજાર ત્રણસોને પાંત્રીસ (૧૩૩૫) દીવસે જે આવવાનો છે તેને ધન્ય છે.”

મજકુર ફકરોજ મીં વરતેલની ગણતરીને ઉધી વાં છે. કારણ કે તેમાં ૧૩૩૫ દીવસ છે, વરસોનું નામજ નર્થ એ તો મારા વિદ્વાન મિત્ર મીં વરતેલની કલમમાંજ પુ” છે કે ‘દીવસો’ ને ‘વરસો’ બનાવી આપો છે ! મજકુ ફકરામાં તો કોઇ બીજાજ બાબતનો ઇશારો જણાય છે જેને મીં વરતેલ હી. સ. ૧૩૩૫ જણાવી, તેને ઇમા મેહદીના જુહુરનો સમય ઠોકી બેસાડે છે !!!

છેવટમાં મીં વરતેલએ “ઉપલી હદીસો ઉપ રીબુ” ના મથાળા હેઠળ પોતાની માનીનતા ખુલ્લા રૂપે દર્શાવેલ છે:—

“આવા પવીત્ર ખુદાઈ કીતાબોનાં મુકરર ગણતરી દીવસોમાં ઇસ્લામશરી માનીનતા મુજબ બાર મેહદી ગારમાંથી બહાર આવ્યા નથી. જોકે હી. ૧૩૩૬ થઈ છે. ને જહુરની હીજરી કરતાં ૪ વર વધુ થયાં છે. ત્યારે જો ખુદાઈ કીતાબો ઉપર ઇતેકા મજબુત હોય તો મજકુર ટાઈમે એટલે હી. ૨ ૧૩૩૫ અને ૧૩૩૭ માં એટલે આજથી ૪ વર પહેલા ઇસ્માઈલીયા બહેર ઇમામ ખામદાર આગાખા હક મઉલાના સુલતાન મહમદશા સાહેબ દુનીય બરની ભયંકર લડાઈનાજ દીવસોમાં પોતાની ખુદ. તુરની રાશની પ્રસરાવીને ઇમાનદારની નીર્મળ અ ખોમાં અને સાચા દીલમાં વિશ્વાસ પ્રેયો છે કે ઇમા મેહદીનો જહુર થઈ ગયો છે અને તેની હીમાય “ઇન્દીયા ઇન ટ્રાન્ઝીશન” નામના પોતે લખેલ મહાન તેજસ્વી અંશથી કરી છે.”

મજકુર પેરેઆફમાં જે સનેનો હીસાખ મીં વરે-
 જીએ આપ્યો છે, તે હીસાખ વિશેનો ખુલાસો વાંચકો
 આગળ જોઈ ગયા છે. જ્યારે તે ગણતરીનું મનઘડત અને
 જોટી છે, ત્યારે તે વખતમાં હં મેહદી અં નું જુહુર
 કેમ થયું નહિં ? એ પક્ષનું જોડું થઈ પડે છે. નાં
 આગાખાન ૪ વરસ થયાં મેહદી તરીકે જુહુર પામ્યા છે
 એમ મીં વરતેજી જણાવવા નીકળ્યા છે તે દલીલનું હાસ્ય-
 સ્વરૂપ છે. “જુહુર” નો અર્થ “ઝાહર થવું” થાય છે, તો
 નાં આગાખાનનું જુહુર તો તેઓના જન્મ વખતેજ થયો
 ગણાય. નાં આગાખાન સાહેબનો જન્મ હી. સ. ૧૨૬૬ માં
 થયો છે, એટલે આટલા આટલા વરસો રહીને હી. સ. ૧૩૩૫ માં
 તેઓ ‘મેહદી’ તરીકે ઝાહર થયા એ કેમ માન્ય રાખી
 શકાય ? ઝાહર થવાનો શબ્દ એ ઠેકાણે વપરાવો જોઈએ
 કે, કાં તો કોઈ અદ્રશ્ય હોય અને પ્રગટ થાય તો તે વખતે
 ‘જુહુર’ થયો એમ કહેવાય, અને કાં તો કોઈનો જન્મ થાય
 ત્યારે પણ ઝાહર થવાનો શબ્દ કદાચ વાપરી શકાય ! પણ
 મીં વરતેજી તો જોઓ નામદારનો જન્મ પણ ૧૨૬૬ માં
 થયો છે, અને ત્યારથી તેઓ અદ્રશ્ય પણ નથી થયા, છતાં
 ૪ વરસ તેઓના જુહુર થયાને જણાવે છે એ કેવું આશ્ચ-
 ર્યકારક કહેવાય ! ચાર વરસ ઉપર નાં આગાખાને લડા-
 ઈના દીવસોમાં ખુદાઈ તુરની રોશની પ્રસરાવી, અને “ઈન્દ્રીયા
 ઇન ટ્રાન્ડીશન” નામના પુસ્તકથી ધમામ મેહદીનું જુહુર
 સિદ્ધ થયું; એ એવી હાસ્યસ્વરૂપ દલીલો છે કે તે એક
 અશ્યું પણ ઠપ્પલ કરી શકે નહિં ! લડાઈના વખતમાં ખુદ-
 ઇતુરની રોશની કેવી રીતે પ્રસરાવી ? અને તેવી રોશનીને
 તથા “ઈન્દ્રીયા ઇન ટ્રાન્ડીશન” ને ધમામ મેહદીના જુહુર
 સાથે સંબંધ છે, તે મીં વરતેજી સમજાવશે ખરા કે ?
 મારા મિત્ર મીં વરતેજી પોતાની માન્યતાને મજબૂત દલી-
 લોથી સાબિત કરી શકે તેમ ન હોવાથી આદા અવળા ફાંફા

મારે છે, પણ તેવા ફાંફા ચાલુ ઝમાનામાં ચાલી શકે તેમ નથી ! આગાખાની ધુવા (વખત) કે જે ખાનાઓમાં સવાર સાંજ પડવામાં આવે છે, તેના પાઠ ૧૫ તથા ૧૬ માં જે સીજદા દેવા સળધેના બોલો છે તેના નાં ૧૩ માં જણાવેલ છે કે “ દિઓ સિજધો ન સાહેબ સિંગો સવારી કરે, પ્રગટ થીએ. ” જેના ખુલાસામાં મરહુમ હાસમબાઈ બોધા “ તફ્સીરે ધુવા ” માં પૃષ્ઠ ૧૦૨ માં જણાવે છે કે “ સિજદો હીએ (ને માંગો) કે મૈલા જલ્લી પોતે ખુલ્લી રીતે જાહેર થાય (જાહેરાતમાં આવે.) તો મજકુર ફકરા સુજબ તો “ જુહુર ” માટે આગાખાની બંધુઓ સવાર અને સાંજ (ધુવામાં) દોઆ માંગતાંજ રહે છે, અને તે આજ દીવસ પર્યંત એજ ધુવા પડવાનું ચાલુ છે; જેથી જણાય છે કે “ જુહુર ” હજી સુધી થયો નથીજ. પણ મીઠ વરતેજ તો ૪ વરસ ઉપરે “ જુહુર ” થઈ ગયાનું જણાવે છે, ત્યારે ધુવામાં મજકુર ફકરાઓ હજી સુધી પડવાનું કારણ શું ? જેથી સિદ્ધ થાય છે કે ઇમામ મહેદી અં નો જુહુર હજી સૂધી થયો નથીજ !!!

બારમા ઇમામ તેજ હં મેહદી છે

સુસ વાંચકો ! જ્યારે સપ્તીમાં ધર્મનો લોપ થઈ જશે, અને સર્વત્ર ઝુલ્મ અને અધિકાર ફેલાઈ જશે, ત્યારે એક મહાન પુરૂષ જાહેર થશે કે જે ધર્મનો ઉધ્ધાર કરશે અને સર્વત્ર અહલો ઇન્સાફ ફેલાવશે; એવી માન્યતા નસારા. યહુદી, જરથોસ્તી, સનાતની વીં હરેક કોમો ધરાવે છે. ઇસ્લામીઓ તે મહાન પુરૂષને હં મેહદી અં તરીકે

(ભવીષ્યવાણી) ની હદીસો ઇસ્લામી મોઅતેબર કિતાબોમાં સુર્યની જેમ પ્રકાશિત છે, અને તેવી હદીસોને સમગ્ર ઇસ્લામીઓ માન્ય રાખે છે. (તો તેવી હદીસો ઉપરથી લલચાઇને મી. વરતેજી પણ તેના ઓઠા હેઠળ ના. આગા-ખાનને મેહદી તરીકે જણાવવા બાહેર પડ્યા છે ! જેની તપાસ હું આગળનાં પ્રકરણમાં કરી ગયો છું.) હવે જાહેર થનાર ઇમામ મેહદી અં તે કોણ હશે ? એના માટે ઇસ્નાઅશરીઓ તો સર્વે એકમત છે કે બારમા ઇમામ હ. મોહમ્મદ મેહદી ઇબ્ને હ. ઇમામ હસન અમ્મકરી અં કે જેઓ ગયળ છે તેઓજ (હ. મેહદી અ. તરીકે) ઝુંદુર ફરમાવશે. સુન્નત જમાઅતનાં આઢીમો “ ઝુંદુરે મેહદી ” ને લગભગ સર્વાનુમતે કબુલ રાખે છે, પણ હ. મેહદી અ. કોણ હશે જેના માટે તેઓમાં ઇખ્તેલાફ છે. છતાં મેહદી અ. તે બારમા ઇમામજ હશે એવી સાબેતીઓ સુન્નત જમાઅતની કેટલીક કીતાબોમાં મોબુદ છે. (જે ઈ. આ. એ પ્રકરણમાં હું ટાંકી બતાવીશ.)

બારમા ઇમામ, હ. મેહદી તરીકે ઝુંદુર ફરમાવશે જે અખંધમાં ઇસ્નાઅશરી રીવાયતો અસંખ્ય છે, પણ તેવી રીવાયતો આગ્રે પ્રકરણમાં આપવી ઉચિત ધારતો નથી. પણ ના. આગાખાનના દાદા સાહેબની સહાયતાથી છપા-એલ “ કન્ઝુમ મસાએબ ” અથવા તો જે ઇસ્નાઅશરી કિતાબોમાંથી મી. વરતેજીએ ઉતારાઓ લીધેલ છે. તેમાં-થીજ સનહો આપવા ઉચિત ધારેલ છે. બાકીની સર્વ સનહો સુન્નત જમાઅતની કિતાબોથીજ વાંચકો સમક્ષ પેશ કરીશ—

૧—“કન્ઝુલ મસાએબ” જે આગા શાહ હસનઅલીની સહાયતાથી ઇબ્ને મહમ્મદ ઇસ્માઇલ તખલ્લુસ “ સાગર ” ના તરફથી પ્રમટ કરવામાં આવી છે,

તેના પૃષ્ઠ ૬ અને ૧૦ માં બારમા ઇમામ અ. ની તાઅરીફ કરેલી છે; અને તે લખાણથી છે. જેમાં બારમા ઇમામ અ. નું “મેહલી” તરીકે જુહુર ફરમાવવાનું વર્ણન છે.

૨—મજકુર કિતાબનાં પૃષ્ઠ ૪૪૮ ઉપરે બારમા ઇમામ અ. નાં જુહુર ફરમાવવા સખ'યેની કેટલીક ભવીબ્ય-વાણીઓ હિન્દુઓ અને પારસીઓના પુસ્તકોમાંથી ઉતારીને તે બારમા ઇમામ અ. ના માટે સામેત કરેલ છે. ઉપરાંત સુન્નત જમાઅતની કિતાબોમાંથી, બારમા ઇમામ અ. તેજ “મેહલી” તરીકે જુહુર ફરમાવશે તે સખ'યેની કેટલીક સનદો ટાંકેલી છે.

૩—“રીયાજુલ-અ-સાળ” ના કતોબે પેજ ૨૪૬ ઉપરે જણાવેલ છે—

“વ હીગર-અઝઝાં જુહુલા ઇ હલીસ મોત-વાતરે વ મશહુર અસ્ત કે હઝરત પયગમ્બર સ, ઇશારા ફરમુદ્દન્દ બ ઇમામ હુસેન, વ ફરમુદ્દન્દ હાઝા ઇબ્નની ઇમામુન ઇબ્ને ઇમામ, અબુ ઇમામ, અબુ અઇમ્મતન, તીસઝા; તાસે-ઓહુમ કાયેમ. યાઅને ઇ ફરઝદે મન ઇમામસ્ત, પીસે ઇમામ વ બીરાદરે ઇમામ વ પીદરે મો ઇમામ; કે નવુમે ઇશાન કાયેમ ઇશાન અસ્ત.”

અર્થ—અને બીજું તે સર્વમાંથી આએ હલીસ સુતવાતેર અને મશહુર છે કે હ. પયગમ્બર સ. મે ઇમામ હુસેન અ. ની તરફ ઇશારા કર્યો, અને ફરમાવ્યું કે આએ મારો ફરઝદ ઇમામ છે, (અને) ઇમામનો હીકરો, ઇમામનો બાઈ, નવ ઇમામોનો બાપ છે. કે તેઓમાંનો નવમો “કાયેમ” છે.

૪—“મઝાહેબુલ-ઇસ્લામ” જે કે સુન્નત જમાઅતના મવલવી મહમ્મદ નજમુલ ગની રામપુરવાલા તરફથી પ્રગટ થયેલ છે, તેમાં ઇસ્નાઅશરીયોના બાર ઇમામોનું વર્ણન કરી, પછી હબીબુસ્સયર નામની સુન્નત જમાઅતની તવારિખી સનદથી લખે છે કે—
“હબીબુસ્સયર મેં લિખ્યા હયે કે ગયબતે કસરા યાઅને સુગરા મહમ્મદ બિન હસનકી વીલાહતકે ઝમાનેસે ઉન્કી સીફારત^૧ કે ઇન્કેતાઅ^૨ તક હયે, ઔર ગયબતે-તુલ યાઅને કુબરા સીફારતકે ઇન્કેતાઅકે ઝમાનેસે ઇસ વકત તક હયે જબતક અલ્લાહને ઉન્કે ઝાહર હોનેકો મુકદર કીયા^૩ હયે.”

(મઝાહેબુલ-ઇસ્લામ-પેજ ૪૫૭)

૫—“સ્વાનેહે ઉમરી હ. અલી” જે સુન્નત જમાઅતના આલીમ મવલવી ઓખ્યદુલ્લાહ અમ્રતસરી તરફથી રચી પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે, તેમાં હ. અલી અ. પછીના અગીયાર ઇમામોનો અહેવાલ આપેલ છે, જેમાં બારમા ઇમામ અ. નો અહેવાલ પેજ ૪૩૩ માં આપી, અને તેની નીચે ઇમામ મહેદી અ. ના બુહુરને લગતી સુન્નત જમાઅતની મોઅતેબર કિતાબોમાંથી અહાર હદીસો ટાંકેલી છે. તે પ્રકરણની શરૂઆતમાંજ સવાઅેકે મોહર્રકાહ નામની સુન્નત જમાઅતની મોઅતેબર કિતાબમાંથી સનદ ટાંકેલ છે કે—“અલ્લામા ઇબ્ને હજર સવાઅેકે મોહર્રકાહ-મેં લિખતે હયે^૧ કે, આપકા નામ સુબારક મોહમ્મદ ઔર કુનીયત^૨ અબુલ કાસીમ હયે; યાઅને નામ ઔર કુનીયત કે આં હઝરત સ. (હઝરત

રસુલ સ.) કે નામ સુબારક ઓર કુનીયત કે સુતાબેક^૫ હયે. ઓર આપકા લકબ અલ-હુજ્જત^૬ ઓર અલ-મેહદી ઓર અલ-ખલફ ઓર અર-સાલેહ ઓર અલ-કાએમ ઓર અલ-સુન્નતઝેર ઓર સાહેબુઝઝમાન હયે. ”

૬—સુન્નત જમાઅતનાં આલીમ મહમદ ઇબ્ને યુસુફ ઇબ્ને મહમદ અલ-ગન્જી શાફેઈ પોતાની કિતાબ “ અલ ખ્યાન પ્રી અખબારે સાહેબુલ અસરે વઝઝમાન અ. ” ના બાવીસમાં અને છેલ્લા પ્રકરણમાં જણાવે છે—“ ઇન્નલ મેહદી વલદન હસનિલ અસ્કરી અલયહિસ્સલામ, ફહોવ હરયુન, મવજૂદન, ખાકેયુન સુઅળતે હી અલેલ આન. વલા ઇમ્તેનાઅ પ્રી ખકા-એહી બે દલીલે ઇસા વલ ખિઝર વ ઇલ્યાસ. ”

(અર્થ—ખ તેહકીક મેહદી તે હસન અસકરી અ. ના ફરજંદ છે. અને તેઓ હયાત અને મૌબુદ છે. અને તેઓ ગાયેખ થયા ત્યારથી આજ પર્યંત બાકી છે. અને તેઓના બાકી (હયાત) રહેવામાં કોઈ જાતનો વાંધો આવી શકતો નથી, એવી દલીલથી કે જેવી રીતે હ. ઇસા અને હ૦ ખીઝર અને હ. ઇલીયાસ હમણા સૂધી બાકી (હયાત) છે.

૭-થી-૨૪—“અલ્લાહી” જે જનાબ હાજી ગુલામઅલી હાજી ઇસ્માઇલ તરફથી પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે, તેના પેજ ૮૫ થી ૮૬, સૂધી, સુન્નત જમાઅતની કિતાબોમાંથી કુદ્દલે અદાર (૧૮) સાબેતીઓ આપવામાં આવેલ છે. અને તે સર્વ સનદોથી એજ

પુરવાર કરેલ છે કે બારમા ઇમામ અ. તેજ મેહદી છે. અને મેહદી તરીકે તેઓજ બુખુર ફર-
માવશે. (લ'ખાણુ થવાના ભયથી મજકુર સનદો
અત્રે ટાંકી શકતો નથી, વધુ જાણાસા ધરાવનાર
વાંચકે અલહાદીમાં જોઈ જવા કૃપા કરવી.)

૨૫—સુન્નત જમાઅતની કિતાબ અલ-યવાકીત-વલ
જવાહીરમાં તેના કતાં અખ્દુલ વહહાબ જણાવે છે
—“અલ મેહદી મિન વુલ્હે ઇમામ હસનીલ અસ્કરી
અલયહિસ્સલામ, વ મવલેહોહુ લયલતુન નિસ્ફે મિન
શઅબાન, ખરસા વ ખમ્સાન વ મેઅત્યન. વહોવ
ખાકેયુન એલા અયી. યજમેઓ બે ઇસખને મરયમ.”
(અર્થ—અલમેહદી, ઇમામ હસન અસ્કરી અ. ના
ફરજ'ં છે. અને તેઓનો જન્મ શઅબાનની પંદ-
રમી રાત્રે (હી. સ.) ૨૫૫ માં થયો છે. અને
તેઓ ખાકી રહેવાવાળા છે, જ્યાં સૂધી (હ.)
ઈસા ઇખને મરયમની સામે તેઓનો મેલાપ થાય.)

૨૬—સુન્નત જમાઅતના આલીમ, શેખુલ ઇસ્લામ મવલાના
અહમદ જામી પોતાની ફારસી કિતાબ નામે નફ-
રાતુલ-અન્સમાં (શિઅરોમાં) જણાવે છે.

મન જે મહેરેx હયદરમ, હર લેહજા અંદર દિલ સફાસ્ત;
અજ પયે હયદર હસન, મારા ઇમામો રેહનુમાસ્ત.
હમયુ' કલમ ઉક્તાહા અમ, ખર આસ્તાને ખુલ હસન;
ખાકે નાઅલ્યને હુસ્યન, હર હરદો અશમે તુલીયાસ્ત.
આબેહીને તાજેસર, વ ખાકેર દો અશમે રૂશનમ;
હીને જાઅફર ખરહકસ્ત, વ મજહબે અસા રવાસ્ત.

x મહેરેઓહોખત (લેખાતે કીશવરી)

“ જમ. ”

અય મવાલી ! વરદે સુલ્યમાને ખુરાસાં રા શનવ !
 ઝરંઈ અઝ ખાકે કબ્રશ, હર્મિંદાં રા હવાસ્ત.
 પેશવાએ મોઅમેનીસ્ત, અય મુસ્લમાનાં ! તકી;
 ગર નકી રા હસ્ત દારી, હર હમા મઝહબ રવાસ્ત.
 અસ્કરી નુરે દો અશમે આલમસ્તો આદમસ્ત;
 હમ ચું ચક મેહદીયે હાદી, હર જહાં પયદા હુબસ્ત ?
 કીલઅમે ખયખર ગીરીફતાહ, ઉન શાહનશાહે અરબ;
 ઝઉંકે હર ખાઝુએ હયહર, નામ ચે “ ઇલ્લાફતા ” સ્ત.
 શાએરાન અઝ બેહરે સીમોઝેર સુખનહા શુફતહ અન્દ;
 અહમદે જામી શુલામે ખાસ શાહે અવલીયાસ્ત.

અર્થ—

હયહર (અહી અઠ) ની મોહબ્બત [ના પ્રતાપ]
 થી મારૂં દીલ હરવકત ચળકતું [અને (નુરાની) રહે
 છે. હસન મારા ઇમામ અને રાહનુમા [રસ્તો બતા-
 વનાર] છે. ખુલ હસન [હ૦ અહી અ.] ના
 આસ્તાના [હરવાજ] પર હું એક ફૂતરાની જેમ
 પડેલો છું. મારી બન્ને આંખોના માટે હુસે
 (અ.) ના પગની રજ તુતીયા (સુરમો) છે. આબે-
 દીન (ઇમામ ઝએનુલ આબેદીન) મારા સરના
 તાજ; [છે.] અને ખાકેર (ઇમામ મોહમ્મદ ખાકેર)
 મારી બન્ને આંખોના માટે રોશનાઇ (નુર) છે.
 જાઅફરનો દીન બરહક (સચ્ચાઈ ઉપર) છે.
 સુસાનો મઝહબ (ધર્મ) રવા (જાયઝ) છે. અય
 મારા દોસ્તો ! સુલ્યમાને ખુરાસાન (હ૦ ઇમામ
 અહી રઝા અઠ) ની સીફત સાંભળો ! કે તેઓની
 કબ્રની માટીનું એક રજકણુ (પણુ) હર્મિંદો (ખીમારો)
 માટે (અકસીર) હવા છે. અય મુસલમાનો ! નકી
 (ઇમામ મોહમ્મદ નકી અ.) મોઅમેનોના પેશવા

(ધમામ) છે. અગરતું નકી (ધમામ અલી યુન્નકી અ.) ને દોસ્ત રાખતો હોય તો તે દરેક મઝહબમાં રવા (મયઝ) છે. અસ્કરી (ધમામ હસન અસ્કરી અ૦) આલમ (દુનીયાનાં મનુષ્યો) નાં અને આદમ (એટલે બની આદમ=મનુષ્યો) નાં બેઉ આંખેનાં નુર છે. મેહદીએ હાદી જેવો સુધીમાં બીજો કોણ છે ? તે અરબોના શહનશાહે (હ૦ અલી અ૦ મે) ‘ખયખર’ના કિલ્લાને ક્તેહ કર્યો; સખખ કે તેઓના બાબુ ઉપર “ઇલ્લાહતા” લખેલું છે. શાએરાએ સોનું ચાંદી મેળવવા માટે (ઘણું) કહ્યું છે, પણ અહમદે જામી, અવલીયાઓના શાહ (હ૦ અલી અ૦) નો ખાસ ગુલામ છે.

૨૭—મવલાના જલાલુદ્દીન રૂમી (મવલવી રૂમ) પોતાના “ દીવાન ” માં જણાવે છે—

અય સરવરે મહીં અલી ! મસ્તાન સલામત મી કુનહ;
વ અય સફરે મહીં અલી ! મસ્તાન સલામત મી કુનહ.
બા કાતીલે કુફરાર શુ ! બા દીનો બા હીંદાર શુ !
બા હયદરે કરરાર શુ ! મસ્તાન સલામત મી કુનહ.
બા દુરજે હો ગવહર બુશુ ! બા ખુરજે હો અખ્તર બુશુ !
શખ્ખીરો બા શખ્ખર બુશુ ! મસ્તાન સલામત મી કુનહ.
બા ઝયને હીં આબીદ બુશુ ! બા નુરે હીં બાકીર બુશુ !
બા જઅફરે સાદીક બુશુ ! મસ્તાન સલામત મી કુનહ..
બા સુસીયે કાઝીમ બુશુ ! બા તુસીએ આલમ બુશુ !
બા તકી રેહબર બુશુ ! મસ્તાન સલામત મી કુનહ.
બા મીરેહીં હાદી બુશુ ! બા અસ્કરી હાદી બુશુ !
બા ઉન વલી મેહદી બુશુ ! મસ્તાન સલામત મી કુનહ.

અર્થ—

અય લોકોના સરદાર અલી ! મસ્તાન તમોને

સલામ અરજ કરે છે. અમ બહાદુરના સરદાર અલી ! મસ્તાન તમારી ખીદમતમાં સલામ અરજ કરે છે. કાશીશના કલ્લ કરનારને કહો ! દીન અને દીનદારને કહો ! હમદરે કરસરને કહો ! મસ્તાન તમોને સલામ અર્જ કરે છે. દુરજ^૧માંના બે (અળકતા) ગવહરો^૨ (હસન અને હુસયન) ને કહો ! (આસ-માનના) બુરજમાંના બે (પ્રકાશમાન) તારાઓ (હસન અને હુસયન) ને કહો ! શખીર અને શખર (હસન અને હુસેન) ને કહો ! મસ્તાન તમારી ખીદમતમાં અરજ ગુજરે છે. ઝએનુલ આબેદીનને કહો ! દીનના તુર બાકીર (મોહમ્મદ બાકેર) ને કહો ! બઅફરે સાદીકને કહો ! મસ્તાન તમોને સલામ અરજ કરે છે. સુસા કાઝીમને કહો ! સહીના તુસી (ઇમામ અલી-રજા કે જેઓ તુસમાં દફન થયેલા છે તેઓ) ને કહો ! તકી (ઇમામ મોહમ્મદ તકી) રેહબર (મસ્તો બતાવનારા) ને કહો ! મસ્તાન તમારી ખીદમતમાં સલામ અરજ કરે છે. દીનના અમીર હાદી (ઇમામ અલીયુન્નકી) ને કહો ! અસ્કરી હાદી (ઇમામ હસન અસ્કરી) ને કહો ! તે વહી કે જેઓ મેહદી છે તેઓને કહો ! મસ્તાન તમોને સલામ અરજ કરે છે.x

૧. દુરજ=જવાહર રાખવાની ડખી. (ભોગાતે કીશવરી)

૨. ગવહર=મોતી; જવાહર. (ભોગાતે કીશવર)

+ મવલવી રૂમ કે જેઓના મજકુર શેઓરો છે તેઓના માટે નાં આગાખાન બારે માન ધરાવે છે. અને તેઓની બતાવેલી “મસ્નવી” નો ખાસ અબાસ કરવાની સૂચના નાં આગાખાન સાહેબે પોતાના પ્રમાનમાં આપેલ છે. જે ઉપરે મીં વરતેજી માન પુર્વક લક્ષ બેચુ” હું.

“જમ.”

૨૮—સુન્નત જમાઅતના આલીમ ઓખ્યુદ્દુલ્લાહ સાહેબ અમ્રતસરીએ પોતાની બનાવેલ કિતાબ “સ્વાનેહે ઉમરી હ. અલી અ. ” ના પેજ ૪૦૨ માં, સૈયદ અલી હમદાની કૃત “મવાહાત” અને અખતબે ખવારઝમી કૃત “મનાકેખ” નામની બે સુન્નત જમાઅતની કીતાબોથી હવાલો આપીને લખેલ છે. “સલમાન” રઝીં કહેલે હયેં કે મેં જનાબે નખી-એ કરીમ સં કે હુઝુરે પુરતુરમેં ગમા, કયા દેખતા હું કે જનાબે હુસેન અં આપકી રાનપર બયઠે હયેં. ઓર હુઝુર ઉન્કી આંખો ઓર મુંહકો ચુમ રહે હયેં, ઓર ફરમાતે હયેં; તું સૈયદ હયે. ઓર સયદકા બેટા હયે. ઓર તું ઇમામકા બેટા. ઇમામ હયે; ઓર હુજ્જતકા બેટા હુજ્જત હય; ઓર તું હુજ્જતકા બાપ હયે; નબ્વાં ઉન્કા કાયેમે આલે મોહમ્મદ હયે. ”

પ્રિય વાંચકો ! આરમા ઇમામ અં તેજ મેહદી અં છે, અને તેઓજ મહેદી તરીકે હુઝુર ફરમાવશે, જેને લગતી હજી પણ કેટલીક સાબેતીઓની નોંધ મારા પાસે મોજુદ છે; પણ લંબાણના બચથી આટલેથીજ પતાવીશ. અછેલમંદને ઇશારો કારી છે. ફારસીમાં કહેવત છે કે “અગર દર બાનહ કસ અસ્ત યક હક અસ્ત” (અગર ઘરમાં કોઈ માણસ હોય તો તેને સંબળાવવા માટે એક અવાજ બસ છે.) ઉપરની સાબેતીઓથી સુર વાંચકો જોઈ શક્યા હશે કે ઇમામ મેહદી અં તે બીજા કોઈ નહિં, પણ તે બારમા ઇમામ હ૦ મોહમ્મદ મેહદી ઇબ્ને ઇમામ હસન અસ્કરી અં જ છે. મારા મિત્ર મીં વસ્તેલ મનઘડત હલીલોથી નાં આગાખાન સાહેબને, ઇમામ મહેદી તરીકે ગણાવવાને જે વ્યર્થ કોશિશ કરી રહ્યા છે; તે કોઈ પણ ટકી રીતે શકે તેમ નથી ! ! !

મીં વરતેજની સફાઈ !

બોહોત જોર સુન્તેથે પેહલુમે દીલકા;
જો ચીરા તો એક કરતએ ખુન નીકલા !

સુસ વાંચકો ! મી. વરતેજએ “ ઇસ્નાઅશરી કીતાબોમાંની ઇસ્માઈલી ઇમામતની શાક્ષી ” એ મથાળાથી એક લેખ લખેલ છે, અને તે લેખમાં, હું અહીં અં ના ઇસ્લાહ ફરમાવેલ ખુત્બાઓની કિતાબ નામે “ નહજુલ બલાગાહ * ” ના ગુજરાતી તરજુમામાંથી કેટલાક ઉતારાઓ આપી પોતાની માન્યતાને સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરેલ છે. પણ તે ઉતારામાં પોતાની આદત સુજબ માપકુપ અને વધારો ઘટાડો કરીને ઉતારો કરેલ છે. તો તે મીં વરતેજની સફાઈ આજે પ્રકરણમાં બતાવીશ.

શરૂઆતનાં પેરામાં મીં વરતેજ (ઉતારા તરીકે) જણાવે છે:—

“ જે પ્રમાણે આગળના પેગંબરો પાછળ જે કાંઈ સુકતા ગયા તે પ્રમાણે આં હજરતે પણ પોતાની

* નહજુલ બલાગાહને મીં વરતેજ ઇસ્નાઅશરીયોની કિતાબ જણાવે છે, પણ તે કિતાબ તો સમગ્ર શીઆઓ અને સુન્નત જમા'એત પાસે પણ માનનીય છે. મજકુર કિતાબ અસલ અરબીમાં છે. તેની શરેહ અરબીમાંજ શીઆ અને સુન્નત જમા'અતના આક્ષીમે તરફથી કરવામાં આવી છે. ઉપરાંત ફારસી અને ઉર્દૂમાં પણ તે કિતાબના તરજુમાઓ થયેલા છે, અને ઉર્દૂ ઉપરથી ગુજરાતીમાં તરજુમો થયો છે જેને મીં વરતેજ ઇસ્નાઅશરીયોની કીતાબ જણાવે છે ;

“ જમ. ”

પાછળ સુકયું. કેઈ ઉમ્મતે પોતાની ઉમ્મતને ગોવાળ (ઈમામ) વિના સાફ રસ્તો બતાવનાર (ઈમામ) વિના અને કાયમ રહેવાવાળી નીશાની વિના સુકેલ નથી. ”

નહજુલ બલાગાહનાં પેજ ૧૨ ઉપરે મજકુર ફકરો નીચે સુખ છે—

“ જે પ્રમાણે આગળના પેગમ્બરો પાછળ જે કાંઈ સુકતા ગયા તે પ્રમાણે આં હજરતે પણ પોતાની પાછળ સુકયું. કેઈ પયગમ્બરે પોતાની ઉમ્મતને ગોવાળ વીના સાફ રસ્તો બતાવનાર વીના અને કાયમ રહેવાવાળી નીશાની વીના સુકેલ નથી. તમારામાં જે ચીજ સુકવામાં આવી છે તે ખુદાની કીતાબ છે, તે હલાલ હરામ ફરજો સુસ્તહજબાત ખ્યાન કરે છે. વીં ”

ઉપરના સુકાબલાથી વાંચકો જોઈ શકયા હશે કે () આવી રીતે કાઉસમાં મીં વરતેજને એ ઠેકાણે હ. “ ઈમામ ” નો શબ્દ વધારેલ છે, અને તે ફકરા સાથે પાક કુરઆને શરીફનો સબંધ છે તે (બુદોજ ભાસ આપવા સાફ) સુકી દીધેલ છે. અગર એ ફકરો મીં વરતેજ ઉતારતે તો તેઓને પોતાની પોલ જણાઈ આવતે, અને મજકુર ફકરા ઉપરથી જે સાર ખેંચી બતાવેલ છે તે નિરર્થક ઠરતે; જેથી તે ફકરો સુકી દીધેલ છે. મજકુર ફકરાથી ઇસ્માઈલીયોની ઈમામત કેવી રીતે સિદ્ધ થાય છે તેનો તોલ વાંચકો કરી લેશેજ.

ત્યાર પછી મીં વરતેજ ઉતારો કરે છે:—

“ આ કિતાબમાં એ હુકમ છે કે જે એક ખાસ વખતે વાઝેબ છે. પણ અગાઉ ચાલતાં વાજીબ રહેતો નથી. ”

ન્યારે નહજીવે બલાગાહમાં નીચે મુજબ છે—

“ આ ક્રીતાબમાં એ હુકમ છે કે જે એક ખાસ વખતે વાજી છે પણ આગળ ચાલતાં વાજી રહેતો નથી (જેમકે હજ એક વખત વાજી થયો, પછી જીએ તેટલું નાણું મલે વાજી નથી) ”

ઉપરના મુકાબલાથી વાંચકો મીં વરતેજની સ્ફાર્થને ખુદ્દી રીતે જોઈ શક્યા હશે ! મજકુર ફકરામાં હજનુંજ વર્ણન છે, એટલે કે આખી ઉમ્મમાં હજ એક વખત વાજી છે; તે બાબતી લાગ્યા પછી ખીલ વખત વાજી થતી નથી. પણ મારા મિત્ર મીં વરતેજ ઉપરના ફકરા માટે રિમાર્ક કરે છે કે:—

“ ખીલ પેરામાં નમાજ રોજના એહકામનો ઇસારો છે કે જે પ્રથમ વાજે છે. તેજ મુજબ દેશકાર્યને લઈ વાજી રહેતા નથી. જે મુજબ ઇસ્માઈલીઓની બંદગીની ભાષા અને વખતમાં ફેરફાર જારી છે.”

એટલે મજકુર રિમાર્કથી મીં વરતેજ એમ જણાવે છે કે નમાજ રોજ હાલમાં વાજી નથી. શાબાશ ! મીં વરતેજ અને તેઓના ટોળા માટે કાંઈ નવીન વહી ખુદા તરફથી (મીં વરતેજ ઉપર) નાઝીલ થઈ હોય, એવો ભાસ જણાઈ આવ્યા વગર રહેતો નથી ! ! !

મજકુર ફકરાથી અને તે ઉપરના (મીં વરતેજના) રિમાર્કથી ઇસ્માઈલીયા ઇમામત કેવી રીતે સિદ્ધ થાય છે તે સમજ પડતી નથી ! પણ હા એટલું તો જોવાઈ શકાય છે કે હં અલ્લી અં ના ખુદાની આઠથી મીં વરતેજ પોતાનું કાર્ય સાધતા જોવામાં આવે છે, અને નમાજ રોજ

હવે વાજી નથી એવી રીતે લોળા બંધુઓને બળમાં સપડાવે છે !

ત્રીજા પેસમાં મીં વરતેજ ઉતારે કરતાં જણાવે છે:—

“ આ કિતાબમાં આમાલે ખચેરનો અહવાલ છે કે જેનો થોડો ભાગ પણ ખુદાવંદે કરીમ કબુલ કરે છે, અને તેમાં બોહળી છુટ પણ આપવામાં આવી છે.”

ઉપરના ઉતારાથી ઇસ્માઈલીયા ઇમામત કેવી રીતે સ્થિત થાય છે તેની સમજ પડતી નથી ! ઉપરનાં ફકરાથી તો એ સાર જોવામાં આવે છે કે પાક કુરઆને શરીફમાં જે આમાલે ખચર (સુફીયો) કરવાનું જણાવવામાં આવ્યું છે, તેમાંથી થોડા નેક અમલને પણ ખુદાતઆલા પોતાની રહેમતથી કબુલ કરે છે, અને વધુ કરવા માટે બહોળી છુટ આપે છે. જ્યારે મીં વરતેજ, મજકુર ફકરાનો સાર સમજાવે છે:—

“ ઇસ્માઈલીયા ફીરકામાં ઇમામના હુકમના આધારે મળેલી બોહળી છુટ વાજી કરે છે.”

કેવો ઉત્તમ સાર ! જો કે તેઓના ઇમામના હુકમથી શીશી બાબતોની છુટ મળેલી છે, તે મીં વરતેજ ખુદખુ જણાવતા નથી; પણ બીજા પેરાનાં સાર પ્રમાણે તે નમાજ રોજની બાબતમાંજ છુટ મળેલી હોવી જોઈએ, એમ અનુમાન થઈ શકે છે. મતલબકે આગાખાનીઓમાં નમાજના બહલે મોશ્ર ભાષાની ધુવા, અને રમજાન માસના રોજના બહલે સતઘમાં (શુદ્ધ ૯) નો સવા પહોરનો રોજો, એવા એવા અકાચદો છે તેને મજબુત્તાઈ આપવા ખાતર, અને લોળા બંધુઓને ભમાવવાના હેતુથી ઉલ્ટોજ સાર ખેંચી જતાવેલ છે.

ત્યાર પછી મીં વરતેજ, નહજુલ બલાગાહનો ખુતબો ૧૩૪ માંથી ઉતારે કરતાં જણાવે છે:—

“એક જમાનો એવો આવશે કે લોકો પોતાની બાહોશી પ્રમાણે હીઠાયતનું કામ કરવા ચાહશે. કુર-આનની તાવીલો પોતાના મત પ્રમાણે કરશે તો તે જમાનાનો ઇમામ તેઓની બાહોશીને હીઠાયત તરફ અને તેઓના મતને કુરઆન તરફ ફેરવશે.

મજકુર પેરેઆફ ઉતારતાં મીં વરતેલને બાન રહેલ નથી, અગર તે વખતે તેઓનો મગજ શાંત હતો તો એ પેરેઆફ ઉતારતો નહિ. મજકુર પેરેઆફ તો “ગળામાં ટાંટીઆની જેમ” મીં વરતેલનેજ અવળો આવે તેમ છે ! મીં વરતેલ પોતે પોતાની બાહોશી પ્રમાણેજ હીઠાયતનું કાર્ય કર્યો બચ છે, અને તે વાંચકોથી છાનું રહ્યું નથી. અને કુરઆનના મનઘડત અર્થો કરવામાં મીં વરતેલ જે હદ કુદાવી રહ્યા છે તેથી પણ વાંચકો પુરતી રિતે વાકેફ છે. વળી મજકુર ફકરાથી એ પણ જણાઈ આવે છે કે જમાનાનો ઇમામ તેઓના મતને કુરઆન તરફ ફેરવશે. જ્યારે મીં વરતેલના ઇમામે કુરઆને શરીફ માટે કેવા ઉદ્દગારો કાઢેલ છે તે હું વાંચકોને આગળ બતાવી ગયો છું. મજકુર પેરેઆફથી ઇરમાઈલીયા ઇમામત તો કોઇ રીતે સિધ્ધ થઈ શક્તી નથી; બલકે મીં વરતેલનો પોકળ બાબુ જણાઈ આવે છે !

ત્યાર પછી મીં વરતેલ ઉતારો કરતાં જણાવે છે:—
“માટે રસુલે ખુદાની સુન્નતોને તમો કાયમ કરો અને એહલેબેતે નુબુવીયતમાંથી બાકી રહેવાવાળો ઇમામ કાયમ છે.” પણ તે ફકરો નહજુલ બલાગાહમાં નિચે સુજબ છે

“માટે રસુલે ખુદા સં ની સુન્નતોને તમો કાયમ કરો, અને એ અહદ અને વચન ઉપર મજબુત રાં કે જેના ઉપર એહલેબયતે નુબુવતમાંથી બાકી રહેવાળો ઇમામ કાયમ છે.”

મજકુર ફકરાથી તો એમ જણાય છે કે, હું અલી અં કરમાવે છે કે-રસુલે ખુદા સં ની સુન્નતો ઉપર તમો કાયમ રહો, અને તમારા વચન ઉપર મજબુત રહો; કે જેવી રીતે તે સુન્નતો ઉપર હું અહલેખયતમાંથી બાકી રહેલો ઇમામ કાયમ (દ્રઢ) છું. (પણ મીં વરતેજએ પોતાનો કકો ખરો કહેવરાવવા ખાતર મજકુર ફિકરામાં કાપકુપ કરી ખોટી ફીએ કલમ ચલાવેલ છે !)

અત્રે એ પણ જણાવવું અગત્યનું છે કે હું અલી અં, હું રસુલે ખુદા સં ની સુન્નત ઉપર ચાલવાનો હુકમ કરતા હતા, અને પોતે પણ તેજ સુન્નત ઉપર ચાલતા હતા. જે ઉપરના ફકરાથી સાફ જણાઈ આવે છે. જ્યારે મીં વરતેજ તો પોતાના ઇમામને “ હુકમ કરનાર ” જ જણાવે છે, “ હુકમ પાળનાર ” તરીકે માન્ય રાખતા નથી !

મજકુર ફિકરાનો જે સાર મીં વરતેજએ “ જમાનાનો ઇમામ ” અને “ ગયબ ઇમામ ” વીં ખેંચેલ છે તે તદ્દન નિરર્થકજ ઠરે છે, અને ભોળા બંધુઓને ઉંધે રસ્તે દોરવાનો જે હેતુ મીં વરતેજ રાખતા જણાય છે તે સિદ્ધ થઈ શકે તેમ નથી. ખરી હકીકત વાંચકો સમક્ષ હું ઉપર રજુ કરી ગયો છું, જેથી વાંચકો બેઈ શકશે કે મીં વરતેજએ કેવી સફાઈ ખેંચી છે !

છેવટમાં (તે પ્રકરણમાં) મીં વરતેજએ પાક કુર-આને શરીફમાંથી એક આયત ટાંકેલી છે. તે આયતના ઉચ્ચારો તદ્દન ગલત છે અને મજકુર હકીકત સાથે આયતનો સબંધજ નથી, તે બુદ્ધીજ બાબતને લગતી છે. એટલે તે ઉપર વિવેચન કરવાનું પડતું મૂકી, આએ પ્રકરણ બંધ કરું છઉં.

ખવાબ હસન નીઝામીના વિચારો

ઉપરે રીવ્યુ !

અને

“ઓમ” “અલી” ની ઐક્યતા ઉપરે એક નજર.

વાંચકો ! મીં વરતેલ્યો “ફાતમી દાઅવતે ઈસ્લામ” માંથી કેટલાક ઉતારાઓ કરી પોતાના મતને પુષ્ટી આપવા કોશેશ કરેલ છે, પણ તેવી કોશેશમાં મીં વરતેલ્ય કેટલે ફરજે ફાવે તેમ છે, તે જોઈએ.

શરૂઆતમાં મીં વરતેલ્ય, મજકુર કિતાબમાંથી નીચે મુજબ એ પેરાઓ ઉતારે છે:—

“અલી માઅલુમ હો ચુકા હયે કે, નીઝારીયું (ઈસ્માઈલી) કે બહોતસે હાઈ હિંદુસ્તાનમેં આયે થે જીનમેં પીર શમ્સુદ્દીન તખરેલ્ય બી થે. શમ્સ તખરેલ્ય બી ઈન્કે કહા બાતા હયે અઉર તરહ તરહકી અજીબ કરામતે મશહુર હયે.”

“સુલ્તાનમેં ઇનકા મઝાર હયે. અવ્વામ ઉન્કે ગલતીસે હઝરત મઉલાના રૂમીકા મુરશદ તસવ્વર કરતે હયે. મગર હર હકીકત નીઝારીયુંકે હાઈ થે. મઉલાના રૂમકે પીર ન થે. ઉન્હુને લાખું કોહાઈ અઉર સુનાઈકો મુસલમાન કીયાથા. જો સુખા સરહદ અઉર પંજાબમેં અબતક મોબુદ હયે, અઉર શમ્સી હીન્દુ કહેલાતે હયે. પહેલે ઈન્કે નામ હીન્દુ કે સે થે. મગર અંદ સાલ હુવે, આર્થ સમાજને ફીર ઉન્કો હીન્દુ બનાનેકી કોશીશ શરૂઅ કી તો સર આગાખાન-

ને અપને પંજળી દાઇયુંકો : હુકમ હે દીયા કે ધન લોગુકે નામ ઇસ્લામી રખ દીયે જાયે. અઉર ઇન્કો પુરા મુસલમાન કરદીયા જાયે. અઉર જો શરૂસ ઇસ્મે તાઅમુલ કરે ઇસ્કો જમાઅતમે ન રખા જાવે. ”

ઉપરના પેરાઓથી પહેલે તો એ જણાય છે કે, શમ્સુદ્દીન એ નીઝારીયોના દાઇજ હતા—આગાખાનીઓના જણાવવા પ્રમાણેના તેઓ ઇમામ નહતા. મીં હકીમ સલીમે પણ “ ઇઝહારે હકીકત ” માં શમ્સુદ્દીન માટે શંકા ભરેલો બોલ વાપરેલ છે. મીં સલીમ હાલમાં આગાખાની થયા છે, તેઓ જણાવે છે કે “જવાળ શરૂસ ઇમામ અથવા દાઇ હતા. ” (જુવો ‘ ઇઝહારે હકીકત ’ પેજ ૩૯.) કેટલાક આગાખાની લેખકો જણાવે છે કે “કાસમશાહના વખતમાં તેઓ તરફથી દાવત કરવા અર્થે પીરશરૂસ હીન્દમાં પધાર્યા હતા. ” મરહુમ માસ્તર હાશમભાઇ બોધા “ ઇસ્માઇલી દર્પણ ” નાં પૃષ્ઠ ૩૬ માં જણાવે છે—“અહીં વીસમાં ઇમામ શમ્સુદ્દીન મહમદ ઇરાનમાં આવેલા કનુકે શહેરમાં જઈ રહ્યા હતા. આ ઇમામ પોતાના ફરજંદ કાસમશાને ઇમામત આપી, પોતે પીરના હુદાથી હીન્દુસ્થાનમાં મુલ્તાન લાણી આવ્યા હતા. ” જેથી પણ અનુમાન થઈ શકે છે કે પીરશરૂસ, એ ઇમામ નજ હતા. કારણ કે જે પોતે ઇમામ હોય તે બીજા તરફથી પીર થઈને બોધ કરવા નીકળે, એ ન બનવા જોગ છે. મજકુર હકીકતથી એ પણ જણાઈ આવે છે કે શમ્સુદ્દીન મહમદે પોતાના પુત્રની તાબેદારી સ્વીકારી હતી—તો તે પણ ઇમામતની શાનથી ઉલટું છે. કારણ કે એક ઇમામ પોતાની હયાતીમાં પોતાના ફરજંદની ઇમામ તરીકેની તાબેદારી સ્વીકારે એ બાબતજ ઇમામની શાનથી વિરુદ્ધ છે. મતલબ કે પીર શરૂસ ઇમામ નજ હતા ! જવાળ હસન નીઝામીએ પણ તેઓને દાઇ તરીકેજ જણાવેલ છે.

પીરશમ્સને શમ્સતખ્તેઝ જણાવવામાં ખવાજ હસન નીઝામીએ પણ ગોથું ખાધું છે. તેઓએ પોતેજ કબુલ કરેલ છે કે “ મુલતાનમે’ ઇન્કા મઝાર હયે. અવામ ઉન્કો ગલ્તીસે હઝરત મવલાના રૂમીકા મુરશિદ તસબુર કરતે હયે, મગર હર હકીકત નીઝારીયુંકે દાઈ થે. મઉલાના રૂમકે પીર ન થે. ” તેા શમ્સ તખ્તેઝ કે જેઓ મોલવીરૂમના મુરશીદ હતા, તેઓ તેા નખ્રીઝમાંજ રહ્યન થયલા છે અને તેઓજ શમ્સતખ્તેઝ તરીકે મશહુર છે, એટલે મુલતાનમાં રહ્યન થયલા શમ્સ એ જુદાજ છે, અને તેઓ શમ્સ ચોટ તરીકે પ્રખ્યાત છે.

રીયાઝુલ અન્સાબના કતો, મજકુર કિતાબની જલદ ૨ જ ના પેજ ૧૩૯ માં મુલ્તાનવાળા શમ્સુદ્દીનને શમ્સુદ્દીન બિન સલાહુદ્દીન જણાવી તેઓના સબંધમાં કેટલુંક વીવેચન કરી ત્યાર પછી પેજ ૧૪૦ માં રિમાર્ક કરે છે:—

“ મજહી ન માન્દ ઇ’ કે હર ખ્યને બાઅઝે અવામ શોહરત દારદ કે સાદાતે-શમ્સીયે મુલ્તાન અઝ અવલ.દે શમ્સુદ્દીન બિન બહાઉદ્દીન તખ્તેઝી અસ્ત સેહત ન દારદ. બલકે બતોરે સહીહ આં થે હર ત્વારિખ માઅલુમ શુદ, શમ્સુદ્દીન બિન બહાઉદ્દીન તખ્તેઝી હર સાલે શશ સદોપિન્જનહો યહાર હર કુસીના ખદસ્તે અલાઉદ્દીન મહમદ બિન મવલવી માઅનવી સાહેબે મસ્નવી મકતુલ ગરત. વ હર તખ્તેઝ હર જવારે પિદરશ બહાઉદ્દીન મહકુન ગરહીદ. ચુનાથે હર કિતાબે નફખાત બ તફસીલ મજકુર અસ્ત. વ શમ્સુદ્દીન બિન સલાહુદ્દીન હર સાલે શશ સદો હસ્તાદ હર મુલ્તાન વફાત ચાફત. ”

અર્થ—છુપું ન રહે કે કેટલાક આમ મનુષ્યોમાં જે મશહુર છે કે, મુસ્તાનના શમ્સી સયદો, શમ્સુદ્દીન બિન બહાઉદ્દીન તખ્તેઝીની અવલાદમાંથી છે; તે બાબત સાચી નથી. બલકે સનદોથી ત્વારિખમાં જે જણાયું છે, તે આ છે કે શમ્સુદ્દીન બિન બહાઉદ્દીન તખ્તેઝી, છસો ચોપન [હી. સ. ૬૫૪] ની સાલમાં કુસીનામાં, મરુનવીવાળા મવલવી મઅનવીના ફરઝંદ અલાઉદ્દીન મહંમદના હાથથી કતલ થયા, અને પોતાના બાપની પાસે તખ્તેઝમાં રહેવા થયા છે. નફેખાત નામની કિતાબમાં તે વર્ષન વીગતવાર વર્ણવેલ છે. અને શમ્સુદ્દીન બિન અલાઉદ્દીન છસો એંસી (હી. સ. ૬૮૦) ની સાલમાં મુસ્તાનમાં વફાત પામ્યા.

જેથી ખુલ્લું જણાઈ આવે છે કે મુસ્તાનવાળા શમ્સુદ્દીન તે શમ્સતખ્તેઝ નહિં જ હતા. મુસ્તાનવાળા શમ્સ, જુલાજ હતા, અને તે શમ્સ ચોટ તરીકે પ્રખ્યાત છે. (શમ્સ ચોટ માટે વધુ વિગત જોના વૃત્તાન્ત અને જોના કોમની ત્વારિખમાં જુઓ.)

મીં વરતેજીએ ખીજ પેરામાં જે હકીકત ઉતારેલ છે તે ઉપરથી જણાઈ આવે છે કે, શમ્સી હિન્દુઓને પુરા મુસલમાન કરવાના માટે નાં આગાખાન સાહેબે ફરમાન કરેલ, અને તેઓના હિન્દુ નામો પણ બદલાવીને ઇસ્લામી નામો રાખવાનું ફરમાવેલ, પણ આશ્ચર્યકરક છે કે મીં વરતેજી જેવાઓ (મુસલમાનોમાં પોતાને ગણાવતા) જોખ-ઓને “ ન હિન્દુ ન મુસલમાન ” બનાવવાના પ્રયત્નો

કરી રહ્યા છે ! નાં આગાખાન તો હિન્દુ નામો બદલાવીને ઇસ્લામી નામો રાખવાનો હુકમ ફરમાવે, અને મીં વસ્તેજી તો પોતાના ઇસ્લામી નામ ઇલરાહીમ ને ઇલ-રામ તરીકે જણાવવાનું પસંદ કરે; એ ઘણુંજ આશ્ચર્ય-કારક છે ! ! !

ત્યાર પછી-મીં વસ્તેજીએ જે પેરેગ્રાફ ઉતારેલ છે, તેમાં ખવાજ હસન નીઝામીએ આગાખાનીઓની દાવત કરવાની કૌશીશને વખાણી, અને તે ઉપરે વોહરાઓ, અન્ય ઇસ્લામીઓ અને સુફીઓનું લક્ષ ખેંચેલ છે. અત્રે એ જણાવવું અસ્થાને નહિં ગણાય કે ખવાજ હસન નીઝામીએ કાંઈ આગાખાનીઓનાં એઅતેકાદને માન્ય રાખીને તે ઉપરે ચાલવાની બીજાઓને સલાહ આપેલ નથી, પણ તેઓનો હેતુ જુદોજ છે. તેઓનું લક્ષ્યમિંદુ તો એજ છે કે ઇસ્લામી ટોળામાં વધારો થાય અને એજ હેતુથી તેઓએ ફાતમી દાઅવતે ઇસ્લામ નામનું પુસ્તક લખેલ છે. પણ ખવાજ હસન નીઝામીને ખબર નહિં હોય કે મીં વસ્તેજી જેવાઓની કોશેશો, ઇસ્લામી ટોળામાં વધારો કરવાની નહિં, પણ “ ન હિન્દુ ન મુસલમાન ” બનાવવાની છે ! પણ એ અંદરખાનેનો લેઢ ખવાજ નીઝામી કયાંથી જાણી શકે ? ખવાજ સાહેબ કેઇ જલશામાં શરીક થયા હશે, ત્યાં તેઓની આગતાસ્વાગતા કરી, તેઓને બતાવવા ખાતર તે જલશાને એવું રૂપ આપ્યું હશે કે જેથી બાહેરના દેખાવપરથી ખવાજ સાહેબ અંબઈ ગયા હશે ! પણ અગર તેઓ ખરી હકીકતથી વાકેફ હોતે, તો એમ જણાવવાને હરગીઝ બાહેર પડતે નહિ ! મીં વસ્તેજીએ ચાહ રાખવાનું છે કે, ખવાજ હસન નીઝામી એક સુફી છે, જેથી તેઓ ફરેક કોમના માટે એવા લખાણો કરે છે; એટલે તમારે પુલાઈ જવાનું નથી. તેઓએ કિશન બી-

તીમાં જુદીજ વલણથી લખાણ કરેલ છે, તેમાં હિન્દુઓ માટેના વિચારો દર્શાવ્યા છે. મુસ્લીઓનાં લખાણો એવી ક્રીસમનાં હોય છે કે, તે ઉપરથી એકદમ મત બાંધી લેવો એ યોગ્ય ન ગણાય ! જેના માટે વફાદાર પત્રના હી. સ. ૧૩૩૬ ના ખાસ અંકમાં મી૦ મુનાદીએ ‘ઓમ’ અને ‘અલી’ વિશેના વિવેચનમાં સારી રીતે ખુલાસો કરેલ છે. તે ખુલાસો જોઈ જવા મી૦ વરતેજને ખાસ લલામણ છે.

ત્યાર પછી—મી૦ વરતેજએ જે ઉતારો કરેલ છે, તેમાં જવાબ હસન નીઝામીએ આગાખાનીઓના જલશામાં કેટલાક હિન્દુઓને છાતી ઉપરે ‘ઓમ’ નો ચાંદ લટકાવેલા જોયેલ, એમ જણાવે છે. પણ એમાં અતીશયોક્તી જણાય છે. વળી જવાબ સાહેબે ‘ઓમ’ અને ‘અલી’ ની સુરત (સ્વરૂપ) જે આગાખાનીઓએ બનાવેલ છે, તેનું વર્ણન કરી, અને તેની નકલ પોતાના પુસ્તકમાં ઉતારેલ છે. પણ તેથી કાંઈ એમ ગાની લેવાનું નથી, કે જવાબ સાહેબે એ બાબતને ખરી તરીકે માની લીધેલ છે. તેઓએ તો ફક્ત એક નવીન અને આશ્ચર્યકારક બાબત તરીકેજ મજકુર સ્વરૂપને પોતાના પુસ્તકમાં દાખલ કરેલ છે !

વળી મી૦ વરતેજ, ઉક્ત પુસ્તકમાંથી ઉતારો કરતાં જણાવે છે:—

“ ઇન્કે એક દાઇને મુઝસે કહા કે કુરઆન શરીફમે ખુદાને ફરમાયા હયે કે અલી-ઓમ હયે, મેને મુતાઅજજબ હોકર પુછા વેહ આયત કોનસી હયે ? તો ઇસ્ને કહા કુરઆનમે હયે.

“ ૧ ઇન્નહુ ફી “ઓમ”—“મીલ કેતાબ ”

“ ૬ ધ્યાના લે “અલી”—યુન હકીમ ”

તરજુમા—અઉર તેહકીક કે વોહ ઝોમ-મીલ કીતા-
ખમેં હમારે નહીક અલખતા અલી હયે
હીકમતવાલે. ”

જવાબ હસન નીઝામીએ પોતાના પુસ્તકમાં ઉપર
મુજબ જણાવી, તેની નીચે આગાખાનીઓએ યેજેલ
‘ઝોમ’ નો આકાર () નકલ કરી, તેની નીચે ‘ઝોમ’
સખંધે આગાખાનીઓની માન્યતા વર્ણવે છે. અને પછી
જવાબ સાહેબે રિમાર્ક કરેલ છે કે “અલીઘ્યુન હકીમનો
શું અર્થ થાય છે, તે એકલે સુન્નત જાણે છે, પણ એથી
આગાખાની દાઇઓ કેવી તરજથી દાવત કરે છે તે જણાઈ
આવે છે.” તો એ રિમાર્કથી જણાઈ આવે છે કે મજકુર
થીયરીને જવાબ સાહેબ પોતે કબુલ કરતા નથી, પણ આગા-
ખાનીઓની દાવતની તરજ વર્ણવેલ છે.

‘ઝોમ’ અને અરબીમાં ‘અલી’ ના સ્વરૂપ માટેનો
ખુલાસો અમો આગળ કરી ગયા છીએ. ‘ઝોમ’ના માટેની
આવડત જે મીં વરતેજના ઉતારાથી અમો ઉપર દર્શાવી
ગયા છીએ, તેથી કોઇ પણ રીતે ‘ઝોમ’ અને ‘અલી’ એ
એકજ છે, એમ સિદ્ધ થતું નથી. ‘ઝોમ’ અને ‘અલી’ ની
ખાખતમાં કચ્છ કેરા નીવાસી જોબ સાક્ષર મીં કરમાલી
રહીમ નાનજીઆણી અને મીં વરતેજ વચ્ચે કેટલોક
સંવાદ ચાલેલ, જે મારા વાંચવામાં આવેલ. પણ તેમાં મી.
વરતેજની સર્વે દલીલો નજનીજ જણાઈ છે. મીં વરતે-
જએ ‘ઉમ્મ’ નો ઉચ્ચાર ‘ઝોમ્મ’ થાય છે, એમ જણાવેલ-
અને તેના ટેકામાં ‘ઉમર’ના બદલે ‘ઝોમર’ અને ‘ઉસ્માન’ના
બદલે ‘ઝોરમાન’ જણાવેલ. ઉપરાંત ગુજરાતી ભાષામાં
‘લીમડો’ ને ‘લેમડો’ તરીકે, અને ‘પીપળો’ ને ‘પેપળો’
તરીકે જણાવીને ‘ઉમ્મ’ ને ‘ઝોમ્મ’ તરીકે જણાવવા પ્રય-

તન કરેલ. પણ મીં વરતેજીએ જાણવું જોઈએ કે ફારસી અને ગુજરાતી ઉચ્ચારો અરબી ભાષાને લાગુ પાડી શકાય નહિં ! ઉપરાંત મજકુર આયતનો અર્થ પણ મીં વરતેજીની ફલીલને તોડી પાડે છે. તે આયતમાં “ શી ઉમ્મિલ કિતાબ ” છે. “ ફી ” નો અર્થ અંદરમાં થાય છે, એટલે મજકુર આયતનો અર્થ “ ઉમ્મિલ કિતાબમાં ” ખુલ્લી રીતે થાય છે. જેથી મીં વરતેજી, કે આગાખાની ફાઈઓની થીયરી કોઈ રીતે પણ ટકી શકતી નથી. “ ઉમ્મિલ કિતાબ ” નો શબ્દ, પાક કુરઆને શરીફના માટેજ છે; અને તે “ સુરએ બુખરફ ” ની ૪ થી આયતમાં છે. મજકુર આયત કેવી રીતે છે તે બતાવવા સારૂ પ્રોફેસર ઇસ્ફહાની કૃત તરજુમામાંથી તે આયત નીચે ટાંકીશ—

“ વ ઇન્નહુ ફી ઉમ્મિલ કેતાબે લહયના લ અલી-યુન હકીમ.”

અર્થ—અને ખરેખર તે (કોરઆન) મુળ કેતાબ (લોહિ-મહ્મુજ) માં અમારી પાસે છે તે બહુ માનવંત (અને) મોહકમજ છે.”

મજકુર આયત પાક કુરઆને શરીફની બુબુર્ગી દર્શાવવા ખાતરજ છે. તેની આગળની ત્રણ આયતો, તથા તેની પાછળની એક આયતનો સમંધ મજકુર આયત સાથે જોડાયેલો છે—જે બતાવવા ખાતર પાંચે આયતોનો તરજુમા નીચે ટાંકી બતાવીશ—

“ કૃપાળુ (અને) દયાળુ બુદ્ધાના નામથી (યરફ કરું છું.)
હ. મ. (હા. મીમ.) ૧. સ્પષ્ટ કેતાબના સોગંદ છે.
૨. કે ખરેખર અમે આ કેતાબને એક કોરઆન

* આએ આયતમાં “અલીયુન હકીમ” છે. તેનો અર્થ પ્રોફેસરે “ બહુ માનવંત ” અને મોહકમ જણાવેલ છે.

તરીકે અરબી ભાષામાં મોકલી છે કે કદાચ તે
(તેનો અર્થ) સમજો. ૩. અને ખરેખર તે (કો
આન) મુળ કેતાબ* (લૌહિમહકુઝ) માં અમા
પાસે છે, તે બહુ માનવંત (અને) મોહકમાં છે. †
શું ત્યારે અમે તમારા ઉપર કોરઆન અટકાવી ર
કારણથી ન મોકલીએ કે તમે હદબહાર જનાર કો
છો. ૫. (પ્રોફેસર ફૂત તબુરમો-પેજ ૬૩૬)

ઉપરના ખુલાસાથી વાંચકો સારી રીતે જોઈ શકશે કે
મીઠ વરતેજની “ આમ અલી ઐક્યતા ” ની ‘દલીલ ત
ચીથરે હાલ જણાય છે. કેટલાક આગાખાની લેખકો
જેઓ મીઠ વરતેજનું અનુકરણ કરવા લાગી ગયા
તેઓએ આથી ઘડો લેવો જોઈએ ! આગાખાની લેખ
ફરેક બાબતોના અર્થો પોતાની ઇચ્છાનુસાર, અને ઢંગધ
વગરના કરવા મંડી પડ્યા છે તે ઘણુંજ આશ્ચર્યકારક છે !

એક આગાખાની દાઈએ જવાબ હસન નીઝમી
“ બીશતવ અઝનય ” નો જે અર્થ જણાવેલ તે જવાબ
પોતાના પુસ્તકમાં ટાંકેલ છે. મજકુર દાઈએ હ. અલી ઝ
ને ‘વિષ્ણુ’ તરીકે જણાવવા ખાતર મોલવી ફૂમની મસ્
વીમાંથી “ બીશતવ અઝનય શું હિકાયત મી કુનહ ”
ફકરે બતાવીને તેનો જે અર્થ જણાવેલ, તે જવાબ
પોતાના પુસ્તકમાં ટાંકીને, તેજ દાઈની ઝળાનીથી જે ફક
ટાંકેલ છે તે નીચે દર્શાવીશ.

* એટલે કે સધળી એલાહી કેતાબોનું મુળ લૌહિ-મહકુઝ
જેમાં ખુદાના સધળા નિર્માણ થયેલા હોકમો લખેલા છે.

(પ્રોફેસર ફૂત તરબુમાની ટીપ્પણ.)

† “મોહકમ” એટલે જેની અંદર કાંઈ ફરફાર કાંઈ કરી શ
નહિ અને જેમાં કાંઈ બુદ્ધચુક આવતીજ નથી.

(પ્રોફેસર ફૂત તરબુમાની ટીપ્પણ.)

“ અમ ”

“વિશ્વવકો કરરતે ઇસ્તેઅમાલકે વકત હિન્દુભી ‘બીશ્નવ’ કહેને લગતે હયે. ઇસ્લીયે ફારસીમે ‘વિશ્નવ’ કી જગેહ ‘બીશ્નવ’ લિખ્યા ગયા. વરના મોલાના રૂમનેભી ફરમાયા હયે કે વિષ્ણવ (અલી) (ગુણુદે ઇન્સાન) સે કયા હિકાયત બ્યાન કરતા હયે.”

કેવી અજબ માન્યતા ! અને કેવા આશ્ચર્યકારક અર્થો !! અફસોસ છે કે આગાખાની લેખકો અને મીશનરીઓ જેમ પોતાના મનમાં આવે તેમ હાંકેજ નાય છે ! મજહુર શેઅરનો શું અર્થ થાય છે તે જણાવવા ખાતર મરહુમ હાસમભાઈ બોધા કૃત “ઇસ્માઈલી દર્પોણુ” માંથી તેનો અર્થ નીચે ટાંકીશ—

“મોલાના રૂમ વાંસળી અથવા સાધારણ રીતે જે પાવો કહેવાય છે તેમાંથી આ પ્રમાણે રૂઢોની અસલીયત વીશે ભેદ કાઢે છે. જરા વાંસળી એટલે પાવા તરફ ખ્યાલ કરો અને તેનાં અવાજ ઉપર ધ્યાન પોંદ્યાઓ, કે તે વાંસળી, કેવી ફરીયાદ કરી રહી છે.” (ઇસ્માઈલી દર્પોણુ પેજ ૧૩૫)

મજહુર ફકરાથી સાફ જણાઈ આવે છે કે ‘બિશ્નવ’ એટલે ‘સાંભળો’ અને ‘નય’ એટલે વાંસળી; પાવો, એ અર્થો થાય છે. પણ કેટલાક આગાખાની લેખકો અને મીશનરીઓ (દાર્દઓ) દરેક બાબતના મનગમતા અર્થો કરે નાય છે !

મારા વિદ્વાન મિત્ર મીઠ વરતેજ, ‘ઓમ્’ અને ‘અલી’ની સરખામણીના માટે એવો તો આડંબર કરી રહ્યા છે, કે જેથી કેટલાકો એમ ભૂલવામાં પડ્યા છે કે ‘ઓમ્’ ના શોધક મીઠ વરતેજ છે ! પણ નહિ; એવી કોશેશ તો

આગાખાની પીરોએજ કરેલ છે. પણ ફેર એટલોજ છે કે જ્ઞાનોમાં ‘ઓહમ’ જણાવવામાં આવેલ છે, જ્યારે મીં વરતેજી ‘ઓમ’ જણાવીને તે પાક કુરઆને શરીફથી સાબિત કરવાનું સાહસ ખેડી રહ્યા છે. જ્ઞાનમાં નીચે મુજબ જોવામાં આવે છે—

“ રે તુંઈ, ઓહમ શબ્દ સાચો ગલી અને ઓહમ લીલા અનેંત ઓહમ ત્રણ અક્ષર સદા તેનો પહેલો સમજો તન્ત. ”

(જવહરે હકીકત-પૃષ્ઠ ૧૧)

હવે મી. વરતેજીને સાચા માનવા કે જ્ઞાનોને સાચાં સમજવાં ? મજકુર શબ્દને ‘ઓહમ’ તરીકે સ્વીકારવો કે મી. વરતેજીની થીયરી પ્રમાણે “ ઓમ ” ને માન્ય રાખવો ? એ એક ઉખ્યાતું થઈ પડે છે !

ત્યાર પછીના પેરામાં, મહાત્મા ગાંધીજી અને આગાખાનીઓ વચ્ચે જે સંવાદ ચાલેલ, તેનું વર્ણન છે, પણ તે જુદાજ રૂપમાં જણાવવામાં આવેલ છે. ખરી હકીકતથી “ હિદુસ્તાન ” પેપરના તા. ૩-૧-૧૭ ના અંકથી વાકેફ થવાય તેમ છે. છતાં એ સંવાદથી પણ એટલું તો ચોક્કસ જણાઈ આવ્યું છે કે—મહાત્મા ગાંધીજીએ આગાખાની ટોળાને ઈસ્લામીઓ તરીકે જણાવવા કોશેશ કરેલ, અને મી. વરતેજીએ પોતાના ટોળાને “ન હિન્દુ ન મુસલમાન” ગણાવવા તરીકે પ્રયત્ન કરેલ !

પ્રિય વાંચકો ! મી. વરતેજીએ, ખ્વાજા હસન નીઝામીના લખાણ ઉપરથી જે દોડાદોડ કરવા માંડેલ, તેનો ખુલાસો આપ ઉપર જોઈ ગયા. એટલે તેનો ઈન્સાફ કરવાનું આપનીજ મુન્સફી ઉપર છોડીશ. ખ્વાજા હસન નીઝામીએ પોતાના પુસ્તકના પૃષ્ઠ ૨૦૫ ઉપર નીઝારીયોની

મવતના જે તરીકાઓ વહુ'વેલ છે તેથી વધુ ભેદ ખુલ્લો
ય છે. પણ તે તરીકાઓ ૪૮૫ પેજોમાં લખાણથી હોવાથી
અત્રે ટાંકી શકતો નથી. (વધુ જ્ઞાસા ધરાવનાર વાચકે
ફાતમી હાઅવતે ઇસ્લામ " માં તે જોઈ જવા કૃપા
વી.) ખવાળ હસન નીઝામીનો મુળ હેતુ તો ઇસ્લામી-
માં વધારો થતો જોવાનોજ છે અને તેના માટેજ ઉક્ત
તક તેઓએ લખેલ છે, એ વાંચકોને જણાવવાની વધુ
વશ્યકતા નથી.

ખવાળ હસન નીઝામીએ ઉક્ત પુસ્તકમાં-
આગાખાનીઓ કુરઆનને નથી માનતા, અને 'હ. અલી
યા નાં આગાખાનને ખુદા તરીકે માને છે,' એ જોડ
બંનેમાં આગાખાનીઓનો ખચાવ કરેલ છે. અને તે
બંને ખોટી છે એમ જણાવેલ છે એટલે સામેત થાય
કે ખરી હકીકતથી ખવાળ સાહેબને વાકેફ કરવામાં
ખ્યાજ નથી ! (મજકુર એ બાબતો સળંગે કેટલાક
આગાખાનીઓની કેવી માન્યતા છે તો આગળ 'પ્રસ્તાવની
લ'માં હું બતાવી ગયો છું.)

ઉક્ત પુસ્તકમાં-ખવાળ સાહેબે નાં આગાખાન ઘણો
ખત યુરોપમાંજ શુભરે છે તેના માટે બળાપો કરેલ છે,
જુ તે વીગત મીં વરતેજના જોવામાં નહિં આવી હોય ?
વામાં આવે કયાંથી !

ઈસ્માઈલીયા ઇમામતની તપાસ.

પ્રિય વાંચકો ! મીઠ વરતેજીએ “ ઇસ્માઈલીયા ઇમામત ” ના હેડીંગથી પોતાના પુસ્તક વેદિક-ઇસ્લામ માં એક પ્રકરણ દાખલ કરેલ છે; જેમાં તારીખે-ફીરી-શતાહમાંથી ઉતારો લીધેલ છે. જે ઉતારો લખાણથી છે, એટલે તે ઉતારો ન ટાંકતા, તે ઉતારાથી મી. વરતેજીનો જે હેતુ છે તે નંબરવાર દર્શાવી, તેનો ખુલાસો નંબરવાર રૂઢિ ધરીશ—

૧—હળીબુસ્સયરમાં છે કે—અલ મેહદી, ઇસ્માઈલ બિન બઅફરે સાદીક અ. ની નસલમાંથી છે.

૨—ઓયુનુત્તવારિખમાં છે કે—અલ-મેહદીનું નસલનામું આ એ પ્રમાણે છે—અલમેહદી, બિન મહમદ, બિન રઝા, બિન અબ્દુલ્લાહ, બિન તકી, બિન કાસમ, બિન અહમદ રઝા, બિન ઇસ્માઈલ, બિન બઅફરે સાદીક અ.

૩—ઈસ્માઈલી ફિરકાની માન્યતા—કે મહદીયે આખેર-અઝમાન મહમદ બિન અબ્દુલ્લા છે, અને તેના માટે હ૦ રસુલ સ૦ ની હદીસ જણાવે છે.

૪—શાહ તાહેર, હ. ઇસ્માઈલની અવલાહમાંથી હતા, અને તેઓના માટે હ. રસુલ સ. મે ખુરડાન શાહ-ને સ્વપનામાં બશારત આપેલ.

૫—શાહ તાહેરનું નસલનામું—

શાહ તાહેર, બિન રઝીયુદીન, બિન અલ-મૌલા મોમીન શાહ, બિન મોમીન શાહ, બિન મહમદ બિન મહમદ અરદોઝ, અલ-મુલકબ બ શમ્સ

તથ્રેઝી, બિન શાહ હુરશા, બિન અલ આલીમ,
બિન મોલા મહમદ, બિન મોલા જલાલુદ્દીન,
બિન હુસેન જલાલુદ્દીન, બિન કેબારમહમદ, બિન
મોલાના હસનિલ આલીમ, બિન મોલા-અલી
ઈબ્ને અહમદ, મુસ્તનશર, બિન મોલા તરાફ,*
બિન મોલા મુસ્તનશર અહમદ, બિન મોલા
મહમદ, બિન અલી તાફેર, બિન હાકેમ, બિન
નીઝાર, બિન અલમઅહ, બિન ઇસ્માઈલ, બિન
મહમદ કાસીમ, બિન અબ્દુલ્લાહ મેહદી.

૬—હીસાની જમાઅતનું કહેવું—કે હ. ઇસ્માઈલ પોતાના
બાપની પછી હયાત હતા.

૭—હ. મોહમ્મદ બિન ઇસ્માઈલ, ઇમામ જાઅફરે સાદીક
અ. ના વખતમાં રચનાં મુલ્કમાં ગયા, અને ત્યાંથી
તેઓની અવલાદ કંદહાર અને સિંધ તરફ જઈ
વસી.

મી. વરતેજના ઉતારા ઉપરથી એ પ્રમાણે સાત
હાઓ નીકળે છે. તે મુદાઓનો નંબરવાર ખુલાસો નીચે
કીધો—

૧—હખીખુસ્સયરના કતાંએ, અલ મેહદીને હજરત
ઇસ્માઈલની અવલાદમાંથી જણાવેલ છે તે ઠીક, પણ
એની વિરૂધ્ધ જતી ઘણી સનદો ત્વારિખોમાં જોવામાં

* મી. વરતેજએ નામો ઉતારવામાં ફેરફાર કરેલ છે. અમેએ
મોના ઉતારેલ નામો પ્રમાણેજ નકલ કરેલ છે. શકત 'બીન'નાં
જો 'બિન' અને 'મુલી' નાં ઠેકાણે 'મોલા' એટલે ફેરફાર અમે-
કરેલ છે. કારણ કે તે ખોટી રીતે ઉતારેલ જોવામાં આવેલ.
મી નામો મી. વરતેજના ઉતારા પ્રમાણેજ આપેલ છે.

આવે છે, તેનું કેમ ? (મજકુર સનહો આગળ જતાં ઈં ટાંકી બતાવીશ.) અગર એકબારબી હબીબુ-રસયરની હકીકતને માન્ય પણ રાખીએ, છતાં તેથી પણ ઇસ્માઇલીયા ઇમામત તો સિધ્ધ થતી નથી ! એથી તો ફક્ત એટલુંજ સિધ્ધ થાય છે કે શાહ તાહિર હ. ઇસ્માઇલની અવલાહમાંથી હતા. હબીબુ-રસયરના કતાએ જે વર્ણન કરેલ, અને તેનો ઉતારો ત્વારિખે ફીરીસ્તાહવાલાએ કરેલ, તેનો શરૂઆતનો ફકરો આ છે કે—“ હબીબુ-રસયરમે મસ્તુર હયે કે ઇસ્માઇલીયાહને બદલે—મગરિખ ? જોર મીસરમે બ ઈઝઝત-તમામ^૨ સલ્તનત કી. ” એ હકીકતથી કાંઈ ઇસ્માઇલીયા ઇમામત તો સિધ્ધ થતી નથી, ફક્ત તેઓની હુકુમતનુંજ વર્ણન છે. પણ મી. વરતેજીએ તે ફકરામાં સફાઈ વાપરી, “ બ ઈઝઝત ઇમામ સલ્તનતકી ” ના બદલે “બ ઈઝઝત તમામ ખુલફાએ સલ્તનત કી ” ઠોકી મારેલ છે. ત્વારિખે ફીરીસ્તાહમાં “ ખુલફાએ ” નો શબ્દજ નથી. મી. વરતેજીએ ફક્ત પોતાની માન્યતા સિધ્ધ કરવા ખાતરજ ત્યાં પોતાના તરફથી ‘ખુલફાએ’ શબ્દનો ઉમેરો કરેલ છે. પણ ઉર્દુ બાબુનારાઓ મજકુર ફિકરાઓમાં જે ‘ખુલફાએ’ શબ્દ ઘુસાડેલ છે તે ઇબારતની રચના ઉપરથી સારી રીતે જોઈ શકશે !

૨—ઓયુનુત્તવારિખમાં જે નસબનામું આપેલ છે, તેમાં અને આગાખાનીઓની ધુવામાં પકાતા નસબનામામાં ફેર જોવામાં આવે છે—

ઓયુનુત્તવારિખ મુજબ.

આગાખાનીઓની ધુવા મુજબ.

૧. અલમેહદી.

૧. મેહદી મહમદ.

૨. મહમદ.

૨. રઝી અબદુલા.

૩. રજા.	૩. તકી મહમદ.
૪. અબ્દુલ્લાહ.	૪. વફી અહમદ.
૫. તકી.	૫. મહમદ.
૬. કાસમ.	૬. ઇસ્માઈલ.
૭. મહમદરઝી.	
૮. ઇસ્માઈલ	

એવી રીતે મી. વસ્તેજીના ઇમામેના નસબનામામાં ફરફર જોવામાં આવે છે. મજકુર ઇમારત ઉતારતી વખતે મી. વસ્તેજીને ધ્યાન નહિ રહ્યું હોય ! નહિં તો પોતાની માહત મુજબ કાપકુપ અને ફેરફાર જરૂર કરી નાખતે !!! કહે એક નસબનામામાંથી મી. વસ્તેજી ખરું કોને માને કે ? અગર પોતાની ધુવાના નસબનામાને સાચું કહેતા હોય, તો ઓયુનુતતવારિખની સનદ ઉપરથી તેઓએ હાથ કંપાડી લેવો જોઈએ !

૩—ઇસ્માઈલી ફિરકાની માન્યતા કે—અબ્દુલ્લાહ મેહદી, મેહદીએ આખેરૂઝમાન છે. તો મી. વસ્તેજી અગર એ માન્યતાને વળગી રહેતા હોય, તો ના. આગાખા-નને મેહદી તરીકે 'તેઆનું' જણાવવું નિરર્થક ઠરે છે ! એ ઉતારો કરવામાં પણ મી. વસ્તેજીએ સબજડ થાપ ખાધી છે. અબ્દુલા મેહદીને મેહદીએ આખેરૂઝમાન ગણાવવા ખાતર ઇસ્માઈલીયો હ. રસુલ સ. ની હદીસનો આધાર લીધે છે, પણ એ હદીસના માટે તો ત્વારિખે શીરીફતાહના કતાએ રિમાર્ક કરેલ છે કે:—

“ ઓર બર તકદીરે સેહતે હદીસ લાફરે શમ્સ ઇમારતે મહમદ બિન હસન અરકરી એ હથે. ”

તો એ રિમાઈથી મીઠ વરતેજીની સર્વે કોશીશો ઉપરે પાણી ફરી વળે છે. એ માટે લંબાણથી આગળ વિવેચન કરી ગયો છું, એટલે અત્રે વધુ વિવેચન કરવા યોગ્ય ધારતો નથી.

૪—૫—શાહ તાહેર, ઇસ્માઈલી નસલમાંથી હતા. એ ઈમારત ઉપરે અગર મીઠ વરતેજી વજન લાગુ પાડતા હોય, શાહ તાહેર તો ઇસ્નાઅશરી મઝહબ રાખતા હતા. શાહ તાહેર દખ્ખણનાં શાહ યુરહાનશાહને ઇસ્નાઅશરી મઝહબમાં લાવેલ, તેનું વર્ણન ત્વારિખે ફિરીશ્તાહની જીલ્લ ૨ જીના પેજ ૧૨૦ ઉપરે છે, તે વાંચી જવા મીઠ વરતેજીને અરજ ગુબર્નર છઉં.

રીયાઝુલ-અન્સાબના કર્તાએ પેજ ૧૩૧ ઉપરે શાહ તાહેરનું નસબનામું આપી, ત્યાર પછી તેઓના વડવાઓમાંથી એક યુઝરગવાર કે જેઓ સર્વ ઇદિમોમાં સંપુર્ણ અને પરહેઝગાર હતા, અને ચોતાના દાદા હોઈ ઇસ્માઈલને ઇમામ તરીકે માનતા ન હતા, ખલકે તેઓ ઇસ્નાઅશરી હતા; અને તે મઝહબનો ફેલાવો કરતાં હતા, વીગેરે સર્વ હકીકત આપીને શાહ તાહેરનું વર્ણન કરેલ છે. અને તે વર્ણનમાં શાહ તાહેર હિંદુસ્તાનમાં કેવી રીતે આવ્યા, અને દખ્ખણમાં યુરહાન નીઝામશાહ પાસે પહોંચી, મજકુર યુરહાનશાહને કેવી રીતે ઇસ્નાઅશરી મઝહબમાં લાવેલ, તેનું વર્ણન પેજ ૧૩૫ ઉપરે નીચે મુજબ કરેલ છે:—

“શેહઝાદા અબ્દુલ કાદીર, પીસરે યુરહાન નીઝામ શાહ, કે મહબુબે પિદર યુદ; બીમાર શુદ. વ બીમારીએ ઉ ઇમ્તેદાદ વ શીફત તમામ યાફત વ એહતેમામે યુરહાન નીઝામશાહ દર સેહતે ઉ બ

મરતબઈ ખુદ, કે બહકીમ મી ગુફત કે અગર બર તુ ઝાહેર શવદ કે અગર પારઈ અઝ જુગરે મન દર ઇલાજે અખ્દુલ કાદેર દરકારસ્ત ખુગો, તા મન સીનચે ખુદરા શીગાફતાહ, પારઈ અઝઅં ખીરૂન આરમ, વ દરઆં અસ્ના નઝર ખીસીયાર મી કદં. વ સદકાતે ફરાવાન બ કુકરાચે મુસલમાન વ કાફેર મી દાદ. ચું શાહ તાહેર ચુનીન દીદ, જુરઅત નમુ-દહ ગુફત-શુમા ચીઝી નઝરે દુવાઝહાહ ઇમામ બકુ-નીદકે ઇન્શાઅલ્લાહ ફરઝંદે શુમા શક્ષ ખાહદ ચાફત. દર નીચતે ખુદ ઇં મઝમુનરા બ ગુઝરાનીદ કે અગર બ મુજરરદે આં નઝર ફરઝંદે શુમા શક્ષ ચાબદ, હર રાઈ કે મન દર બાબે એઅતેકાદ બા ઓલમાચે ઇં દેચારે મજુબ સાઝમ શુમા આંરા ઇખ્તીયાર નુમા-ઈદ. ખુરહાન નીઝમશાહ ગુફત, હોઆઝહાહ ઇમામ કીસ્તંદ ? શાહ તાહેર ગુફત-અવ્વલે ઇશાન હઝરત અમીરૂલ મોઅમેનીન અલીસ્ત, કે ચકી અઝ ચાર ચાર અસ્ત કે એહલે સુન્નત ઇશાનરા બ તરતીબચે ખાસ ખલીફચે હઝરત રસુલ મી દાનંદ. વ બઅદ અઝાં ઇમામ હસન વ ઇમામ હુસેન, વ બાકીચે દુવાઝહાહ ઇમામરા મઝકુર સાખત."

અર્થ—ખુરહાન નીઝમશાહનો શેહઝાદો અખ્દુલ મક્રેર, કે જેના ઉપર ખુરહાનશાહનો બહુજ પ્યાર હતો; તે બીમાર પડ્યો, અને તેની બીમારી ઘણીજ વધી ગઈ. તેની તંદુરસ્તીના માટે ખુરહાનશાહને એટલી કાળજી હતી કે તેણે હકીમને કહ્યું—“ કે અગર તમેાને એમ ધ્યાનમાં આવે કે અખ્દુલ કાદરના ઇલાજના વાસ્તે મારા કલેબના એક ટુક-

હાની જરૂરત છે, તો તેવું કહો ! તો તે પણ હું મારી છાતી ચીરી તેમાંથી એક ટુકડો કાઢી આપું.” અને એ મુદત દરમિયાન યુરહાનશાહે ઘણીજ માનતાઓ માની. મુસલમાન અને કાફીર ફકીરોને સહકા અને ખચરાતમાં ઘણોજ પૈસો આપ્યો. જે વખતે શાહ તાહેરે આ પ્રમાણે જોયું, ત્યારે હિમ્મત લાવી, યુરહાનશાહ પાસે જઈને કહ્યું—“તમે બાર ઇમામોની માનતા માનો ! કે ઇનશાઅલ્લાહ (તેથી) તમારો ફરજંદ તંદુરસ્ત થશે અને તમારી નીચતમાં એ પણ ખ્યાલ લાવો, કે અગર તે માનતા પ્રમાણે તમારો ફરજંદ તંદુરસ્ત થાય, તો હું આ તરફના આલીમોની રૂબરૂ (વાદવિવાદ કરીને) જે રસ્તો તમોને બતાવું તે તમારે ઇખ્તિયાર કરવો.” નીચમશાહે પુછ્યું કે—“ બાર ઇમામો કોણ છે ? શાહ તાહેરે કહ્યું કે—“ તેઓમાંના પહેલા હઝરત અમીરૂલ મોઅમેનીન અલી (અ.વ) છે કે જેઓ ચાર ચારોમાંથી એક છે, જેઓને સુન્નત જમાઅત તરતીબ પ્રમાણે ખાસ હઝરત રસુલના ખલીફા માને છે અને તેઓની પછી ઇમામ હસન અને ઇમામ હુસેન છે.” અને બાર ઇમામોમાંથી બાકીના ઇમામોનું (પણ) વર્ણન કીધું.

ત્યાર પછી—રીયાઝુલ અન્સાબના કતાએ પેજ ૧૭૮ થી ૧૭૯ સુધી શાહ તાહેર અને યુરહાનશાહ સખંધી વર્ણન કરેલ છે. જેમાં મજહૂર માનતા માનવાની યુરહાન-

શાહના ફરજાંદને આરામ થયો, અને પુરહાનશાહે શરત પ્રમાણે ઇસ્નાઅશરી મઝહબ ઇખ્તીયાર કીધો, વીં નું વર્ણન કરેલ છે. એટલે સાબેત થાય છે કે શાહતાહેર તો ઇસ્નાઅશરી હતા. હં રસુલે ખુદા સં મે “શાહતાહેરનો નસબ સહીહ છે” એમ નીઝામશાહને ખવાબમાં કહેલ, તે ઉપરથી મીં વરતેલ ઇસ્માઈલી નસબને સહીહ જણાવવા મથન કરે છે. પણ તે ખવાબ (સ્વપના) માં તો હં રસુલે ખુદા સં મે, પુરહાનશાહને એમ પણ કહેલ કે—“મારો ફરજાંદ તાહેર જે કહે તે પ્રમાણે અમલ કર.” અને તે ઉપરથી પુરહાનશાહે ઇસ્નાઅશરી મઝહબ ઇખ્તીયાર કરેલ. અગર મીં વરતેલ, હં રસુલે સં ની (સ્વપનામાં આપેલી) બશારતથી ઇસ્માઈલી નસબનામું સિદ્ધ કરવા ઇચ્છતા હોય, તો મી. વરતેલએ હ. રસુલે સં ની બશારત મુજબ ઇસ્નાઅશરી મઝહબને સત્ય માનવો જોઈએ.

શાહ તાહેરના નસબનામામાં પાંચમી પેઢીએ મહમદ ઝરહોઝ ઉર્ફે શમ્સતખેઝનું નામ જોવામાં આવે છે. જેથી મીં વરતેલ અને આગાખાની લેખકો શમ્સતખેઝને રૂકનુદ્દીન પુરશાહના ફરજાંદ જણાવે છે. તે થીયરી તદ્દન ઉંધી વળી બાય છે ! આગાખાની લેખકોની માન્યતા મુજબની ઇસ્માઈલી વંશાવળી, ઇસ્લામી સનદો પ્રમાણે કોઈરીને પણ સિદ્ધ થઇ શકતી નથી.

૬—હીસાની જમાઅત જે કહે છે કે—“હં ઇસ્માઈલ, પોતાના પીતાજીની બાદ જીવતા હતા” તે ફક્ત મોહકેનીજ વાતો છે. તેની હલીલ કે સનદ કાંઈ પણ જણાવી શકતા નથી. એ વીગતને ઇસ્લામી ત્વારિખો ખોટી પાડે છે. જે સબંધમાં કેટલુંક વર્ણન આગળ

કરી ગયો છું, અને હજી ઈં આગળ જતાં વર્ણન આવશે.

૭—હં મોહમ્મદ બિન ઇસ્માઇલ, ઇમામ બઅફરે સાદીક અં ના વખતમાં રચના મુદકમાં ગયા હતા—તો તેથી પણ જણાઈ આવે છે કે હ. ઇસ્માઇલ, ઇમામ બઅફરે સાદીક અં ની હયાતીમાંજ ગુજરી ગયા હતા. મીં વસ્તેજ મજકુર ઉતારાથી એમ સિધ્ધ કરવા માંગે છે કે હ. મોહમ્મદ રચ ગયા હતા, અને ત્યાં તેઓની અવલાદ થઈ. પણ બીજે ઠેકાણે આગાખાની લેખકો જણાવે છે કે “હ. ઇસ્માઇલથી પાંચ ઇમામો સલમીયામાં રહેતા હતા, અને ત્યાંજ તેઓની કબરો છે” તો તેનું કેમ ? અગર મી. વસ્તેજના ઉતારા મુજબ હ. મોહમ્મદના રચ જવાની હકીકત માન્ય રાખીએ, તો અન્ય આગાખાની પુસ્તકોની વાત ખોટી ઠરે છે. મતલબકે ખેડ માન્યતામાંથી એક તો જરૂર ખોટીજ હોવી જોઈએ ! તો ખેડ માન્યતામાંથી ખોટી કંઈ, અને ખરી કંઈ ? તે મી. વસ્તેજએ જણાવવું જોઈએ.

(હ. મોહમ્મદ સળધેની ત્વારિખી તપાસ ઈ. આગળ જતાં હાથ ધરીશ.)

પ્રિય વાંચકો ! મી. વસ્તેજની માન્યતા ત્વારિખી તપાસમાં કેટલી હદે ટકી શકે છે તે તમો ઉપર જોઈ ગયા, એટલે છેવટમાં મી. વસ્તેજએ જે રીંચુ આપેલ છે તે નિરર્થક ઠરે છે. જેથી તે રીંચુની તપાસ લેવાની અગત્ય ધારતો નથી.

મી० વરતેજના બખાળા !

ગર ન બીનહ બરોઝ શયરો ચશ્મ.

ચશ્મએ આફતાબરા ચે ગુનાહ.

અર્થ—અગર હીવસના ભાગમાં (સુર્યની રોશનીના લીધે) ચામચીકી ન બેઠ શકે, તો તેમાં સુર્યનો શો દોષ ?

પ્રિય વાચકો ! મી. વરતેજએ, બારમા ઇમામ પ્રત્યે બખાળા કાઢવા સાફ, કિતાબ નામે દુરરે બેબહામાંથી કેટલાક ઉતારાઓ આપી, તેમાં પોતાની આદત પ્રમાણે વધારોબટાડો કરી, લગભગ એક પેરેઆફ જેટલું મથાળું કરી, છેવટે ઇન્સાફી નઝરના આઠા હેઠળ પોતાના તરફથી રીંબુ લખીને પોતાની પૂરી ઇમાનદારી સાબિત કરી બતાવેલ છે ! નો હવે દુરરે બેબહાની વીગતમાંથી તેઓએ શું કાપકુપ કરેલ છે, અને રીંબુમાં આપેલી હકીકત કેટલે દરજે ટકી શકે છે; તેની તપાસ આજે પ્રકરણમાં હાથ ધરીશ.

શરૂઆતના પેરેઆફમાં—હ. અલી અ. નાં માતુશ્રી ખાનએ કાચબામાં આવ્યાં, અને તે વખતે તેઓને નવમા-અનો હમલ હતો, પેટમાં ઠરઠ થતાં ખુદાની જનાબમાં વાસ્તા આપવા વીં દુરરે બેબહામાંથી ઉતારેલ છે. પણ હ. અલી અ. નાં માતુશ્રીએ વાસ્તામાં ખુદાની જનાબમાં શું કહેલ- તે બોલો, મી. વરતેજના મતથી વિરૂધ્ધ જતા હોવાથી મી. વરતેજએ તે ફકરો વચમાંથી કઢાડી નાખવાનું હુકુમ વિચાર્યું છે અને તે ઠેકાણે પુલકીઓ વીં કાંઈ નીશાની પણ આપેલ નથી. તે ફકરો પહેલા અને બીજા પેરેઆફ વચ્ચેનો છે, અને તે નીચે મુજબ છે—

“તેની અંદર આ પણ કહ્યું કે ખુદાવાંદા વાસ્તે!
આ બચ્ચાને, જે મારા પેટમાં છે, કે તે મારી સાથે
વાતો કરે છે. આ બચ્ચાનું જન્મનું આસાન કર.”

એ ફકરો મી. વરતેજીએ સુકી હેવાનું કારણ એટલુંજ
કે તેઓ “પેટમાંથી વાતો કરવાનો” બોલ છે અને ઇમા-
મનું જન્મીને વાતો કરવી, તે ઉપરથી પાછળમાં મી. વર-
તેજીએ જે ટીકા કરેલ છે, તે ટીકાને આએ ફકરો તોડી
પાડતો હોવાથી મી. વરતેજીએ તે ન ઉતારવાનું મુતાસેબ
ધાયું છે !

ત્યાર પછી-હ૦ અલી અ૦ નાં માતૃશ્રી ખાનએ કાઅ-
ખાની અંદર ગયાં અને ત્રણ દીવસ સુધી ત્યાં રહ્યાં. થોડે
દીવસે ભીંત ફાટી અને તેઓ હ૦ અલી અ૦ ને ખોળામાં
લઈ તેજ રસ્તેથી બાહર આવ્યાં, વી૦ વર્ણુન, બીજા અને
ત્રીજા પેરશાફમાં મી. વરતેજીએ ઉતારેલ છે. પણ તે પછી-
હ૦ અલી અ. નું નામ રાખવા માટે અને તેઓની ફક્કીલતના
માટે જે ગેળી નીહા (અવાજ) આવેલ, અને હ. અલી
અ. પોતાના પીતાજીને જોઈને મુસ્કરાણા અને સલામ કીધી,
કુરઆનનો સુરો પડયા, વીટાળેલ કપડાને ફાડી નાખ્યું,
વી૦ બાબતો જે છે તે મી૦ વરતેજીએ ઉતારેલ નથી. તેનું
કારણ એટલુંજ કે બારમા ઇમામ અ. ના વર્ણુનમાં એવી
બાબતો છે, અને તે ઉપર મી. વરતેજીએ ટીકા કરેલ છે,
જેથી અગર આએ ફકરાઓ ઉતારે તો પછી ત્યાં ટીકા
કરવાનું ફાવે નહિ !

ત્યાર પછી-મી૦ વરતેજીએ ઉક્ત કિતાબમાંથી બારમા
ઇમામ અ. ની તવલુદ (જન્મ) વિશે ઉતારો કરેલ છે.
જેના પહેલા અને બીજા પેશમાં-અગીયારમા ઇમામ હસન
અસ્કરી અ. એ પોતાની પુઈ જનાએ હોકયમા ખાતુનને
ઇરશાદ ફરમાવેલ કે “તમે આજે અહીંયા રહો, મારા

ધરે આજે ફરજંદ પેઢા થનાર છે કે જે દુનિયાને હીઠાયત અને અઘાલતથી ભરી આપશે. ” તે વીગત, અને ત્યાર પછી જનાબ હોકેમા ખાતુને તે ફરજંદના પેઢા થવા વાસ્તે સવાલ કરેલ, અને જન્મથી નરજીસ ખાતુનને હમલનો અસર દેખાતો નથી, એમ કહેલ—વીગરે વર્ણુન મી. વરતેજએ ઉતારેલ છે. અને તેની નીચેનું વર્ણુન—કે જેમાં ઈમામ હસન અસ્કરી અ. મે પોતાની ફાઈને જણાવેલ કે “ અમો રાનમાંથી પેઢા થઇએ છીએ, ને અમારા હમલનો અસર પણ રાનમાં હોય છે. ” એ વર્ણુન પણ મી. વરતેજએ ઉતારેલ છે. પણ એ બેઉ ફકરાની વચ્ચેનો ફકરો ફાઈ નાખવામાં મી. વરતેજએ પોતાની ઈમાનદારી માની છે તે ફકરો નીચે પ્રમાણે છે—

“ હઝરતને આવીને મેં વાત કરી. હઝરતે મુસ્કરાઈને ફરમાવું કે સવારે હમલનો અસર માલુમ પડશે. જેમ કે હઝરત મુસા પયગમ્બરની માને મુસા અ. તો હમલ હતો ને તેનો અસર ફીરઓનના ખોફથી દેખાતો નડતો, કેમકે ફીરઓન હમલવાલી ઓતનાં પેટ ચીરી નાખતો હતો. ”

તો એ ફકરો અગર મી. વરતેજ ઉતારતે, તો તેઓની ટીકાનો જવાબ તેજ ફીકરો આપતે ! પણ મી० વરતેજની ઈમાનદારીએ તે ઉતારવાનું ગવારા કર્યું નહિ ! ! !

ત્યાર પછી—મી. વરતેજએ, ખારમા ઈમામ અં ના પયઢા થવાની વિગત બે કટકે એ પેરઆફેમાં ઉતારેલ છે. જેમાં પણ ખારમા ઈમામ અં માટેની ફજાલતના ફીકરા, અને ખારમા ઈમામ અ. મે કલમો પડવો, અને પોતાથી અગાઉના અગીયાર ઈમામોનાં નામો લેવાં, ત્યાર પછી પોતાના નામની સાથે ખુદા તઆલાની જનાબમાં હુવા માંગવી, વી. સવ' હકીકતો મી. વરતેજએ ઉતારેલ

નથી. પણ કટકે કટકે વચમાં ફુલકીઓ મુકેલ છે. જેથી વાંચનાર એમ સમજી શકે ખરો કે અહીંયા વીગત મૂકી દીધેલ છે. પણ ત્યાર પછીના છેવટના બે પેરાઓ, જે મા. વસ્તેજીએ ઉતારેલ છે—તેમાંથી જે કાપકુપ કરેલ છે, ત્યાં ફુલકીઓ પણ નથી આપી ! તેમાંના પહેલા પેરામાં—આસમાનથી પંખીઓ આવ્યાં અને એક પંખી હઝરતને લઈને ઉડી ગયું, એ હકીકત છે—તે ફકરાની નીચેનો ફકરો મી. વસ્તેજીની પોલાસીથી ત્રિધ્ધ જતો હોવાથી, અને આગળના ફકરાઓ પ્રમાણે (મઆઝ અદલાહ) દજ્જાલથી ખરાબર સરખામણી કરીને તે ઉપર ટીકા ન કરી શકાય એમ હોવાથી, મી. વસ્તેજીએ તે ફકરો ઉડાવી દીધેલ છે ! તે ફીકરો નીચે મુજબ છે—

“ હઝરતે ફરમાવ્યું કે અય પંખી, ચાળીશ ચાળીશ દિવસે આ ફરજાંદને મારી પાસે લાવજો ને હઝરતને બીજાઈ કરીને ફરમાવ્યું કે, અયે ફરજાંદ, જેને હઝરત મુસા અં ની માએ સોંપ્યા, તેને હું પણ સોંપું છું. ”

આ એ ફકરો મીં વસ્તેજીએ ઉડાવી નાખેલ છે. કરાણુકે આ એ વિગત અગર તેઓ ઉતારતે તો (મઆઝ-દલાહ) દજ્જાલની સાથે સરખામણી કરવાનું ખરાબર બની શકતે નહિં ! કારણ કે મજહુર ફકરાથી તો વાંચકો ભેઈ લેતે, દજ્જાલને પંખી લઈને ઉડી ગયું તેમાં, અને ખારમા ઇમામ અં ની હકીકતમાં ફર પડી જતે ! ! !

બીજા અને ત્રીજા પેરામાં—જનાબે હોકયમા ખાતુન ચાળીસ દીવસ પછી હ. ઇમામ હસન અરુકરી અં ના ઘરે ગયાં તો બેયું, કે બે વરસનું બન્નું ઘરમાં ફરે છે. ઇમામને તે બાબતમાં સલાહ કરેલ, તો ઇમામે ફરમાવ્યું કે “ પયગમ્બરે અને તેઓના વસીઓ એક અહિંતામાં

થાય તે એક વરસનાં માલુમ પડે છે ” એ ફકરા મીં વરતેલએ ઉતારેલ છે—પણ દુરરે બેખડામાં તેજ પેરામાં તેના નીચે જે હકીકત છે, તે ઉતારવાને મીં વરતેલની ઇમાનદારીએ ગવાશ કર્યું નથી. તે હકીકત નીચે મુજબ છે.—

“માના પેટમાં ઇમામ વાતો કરે, કુરઆન પડે, અને ખુદાની જાંદગી કરે છે. દુવ પીવાની હાલતમાં મલાએકા તેઓની તાબેદારી કરે છે. ”

ઉક્ત ફકરામાં ઇમામનું માના પેટમાં વાતો કરવી, કુરઆન પડવું, વીં શબ્દો છે તે મીં વરતેલની પોલી-સીથી વિરુદ્ધ જાય છે, જેથી તેઓએ એ ફીકરા ઉઠાવી દીધેલ છે !

ત્યાર પછી—મીં વરતેલએ, દજાલનું પેદા થવું, તેને પંખી આવીને લઈ ગયો, વીં હકીકત પણ પેરા-ઓમાં દુરરે બેખડામાંથી ઉતારેલ છે. તેમાંથી પણ કેટલાક શબ્દો મૂકી દીધેલ છે. વળી દજાલને, હ. રસુલે ખુદા સ. ની દોઆથી પંખી આવીને ચાંચમાં લઈને ઉડી ગયું—એ હકીકત મી. વરતેલએ ઉતારેલ છે. પણ તેની વચમાંના ફકરા, કે જેમાં હ. રસુલ સં, તે નાપાક પાસે ગયેલ, અને હઝરતને તે મલકેને નાલાયક શબ્દો કહેલ, હઝરતના એક અસ્કાબે તેને તલવાર મારેલ, પણ તેના અસર નહિ થયો અને દજાલે તે અસ્કાબના માથામાં આંગળીઓ મારી ઝખમ કરેલ, વીં વીં વિગત મી. વરતેલએ વચમાંથી કઢાડી નાખેલ છે અને તે ઠેકાણે પુલકીઓ પણ આપેલ નથી. ઉપરાંત દજાલને પંખી લઈ ગયું—તેજ પેરામાં દુરરે બેખડામાં તે પછીની જે વિગત છે, તે પણ મી. વરતેલએ ઉઠાવી નાખેલ છે. તે વિગત નીચે પ્રમાણે છે—

“ તે વખતે તેણે ઘણી આજેળ કીધી કે યા હજરત મને આ પંખીના અઝાબથી બચાવો. પણ હજરતે તેની વાત ધ્યાનમાં લીધી નહીં ને તે પંખીએ તેને લઈ જઈને તીબરીસ્તાન । દરાયાના જંગલોમાં નાખ્યો ને તે ઠેકાણે તેને કચદ કયો. ”

ઉક્ત હકીકત મી. વરતેજીની પોલીસીથી વિરુદ્ધ જતી હોવાથી તેઓએ ઉતારવામાં હવાપણ માન્યું નથી ! બારમા ઈમામ અ. ને પંખી લઈ ગયો—તેના પછીની હકીકત, અને દબજલને પંખી લઈ ગયો—તે પછીની હકીકત ઉલ્લાહોને મીંઠ વરતેજીએ સફાઈ ખેલી છે ! નહીંતર બારમા ઈમામ અ. અને દબજલનો મુકાબલો પોતાની ધારણા પ્રમાણે કરીને તે ઉપરે ટીકા કરી શકતે નહિ !!!

ત્યાર પછી—મી. વરતેજીએ, ઇન્સાફી નઝરના ઓઠા હેઠળ જે લખાણ કરેલ છે—તેમાંથી બે પેરેઆફાનીએ ટાંકીશ—

“ પ્રિય દોસ્ત જીમ—એક સાચા મિત્ર તરીકે આ છેલ્લા થોડાક ફકરા જે ઇસ્નાઅરી કીતાબ મશહુર ખોજ આલેમ જનાબ હાજી નાજી સાહેબે પ્રગટ કરેલી “ દુરરે ખેખહા ” માંથી ચુંટીને રજુ કર્યા છે. તે ઉપરથી હ. અલી અ. ના જન્મની હકીકતમાં ખુલ્લું છે કે એનાં માતૃશ્રીના પેટમાં હમલનો અસર દેખાયો, અને ચોકસ ગણતરી તરીકે—જ્યારે નવમો મહીનો હમલનો હતો, ત્યારે ખાને કાખામાં દરદ થવાથી ગયાં અને ત્યાં હૉ અલી અ. નો જન્મ મુબારક થયો,

ત્યારે

બારમા ગેબ ઈમામની માતા નરજીસ ખાતુનના પેટમાં હમલનો અસર પેદા થવાની રાત મુધા બીલ-

કુલ નહોતો અને તેમાં હ. અલીના જન્મ પ્રસંગથી વિરૂધ્ધ (કુદરતી કાયદાથી ખિલાફ) રીતે જે બધામનો જન્મ થયો. ”

ઉપરના પેરાઓમાં મીઠ વરતેછએ લોખા ભાઈએને ભમાવવાના એક યુક્તીજ રચી છે. હાં અલી અ. ના જન્મ પ્રસંગનો હકીકતનો ફકરો દુરરે બેખહામાં છે કે—“તેટલામાં ફતેમા બીન્તે અસદને નવમો મહીનો હતો અને પેટમાં દરદ થવા લાગ્યું ” તો એ ફકરાથી પણ એમ તો કંઈ સિધ્ધ થતું નથી કે ને વખતથી અગાઉ પણ હ. અલી અ. નાં માતૃશ્રીના પેટ મુબારકમાં હમલનો અસર કોઈએ બેચેલ * મજકુર ફકરાથી તો એજ જણાય છે કે હાં અલી અ. ન. જન્મથી ફકત ઘોડીક વાર અગાઉજ તેઓની માના પેટમાં દરદ થવા લાગ્યું તો તેવી રીતે તો બારના ઇમામ અ. નાં માતૃશ્રીના બાબમાં પણ તેમજ બનવા પામ્યું છે. જેમકે—

“ ત્યાં તે વખતે નરજીસ મબરાહુમાં તેથી મેં મારા બેખામાં લીધાં ને ખુદાના નામ તેના પર પડ્યા. મેં નરજીસ ખાતુનને પુછ્યું કે તમારો કેવો હાલ છે ? તેઓએ કહ્યું કે, હજરતે ફરમાવ્યું હતું તે બહેર

* દુરરે બેખહામાં જે ફકરો છે કે તે વખતે ફતેમા બીન્તે અસદને નવમો મહીનો હતો ” તો તે રાવીની અટકલ છે, કારણ કે બ્યારે બચ્ચું પેદા થાય તો તે વખતે “ નવમો મહીનો ” હતો એમ અનુમાન થાય. એને તે મુજબ રાવીએ પણ અનુમાન તરીકે “ નવમો મહીનો હતો. ” એમ જણાવેલ છે. પણ તે સાચે રાવીએ એમ જણાવેલ તો નથીજ કે “ તે વખતે પેટમાં હમલનો અસર દેખાતો હતો. ” નવ મહીના બામતમાં મી. વરતેછએ પણ એમજ લખેલ છે કે “ અને ચોક્કસ મજત્રી તરીકે—બ્યારે નવમો મહીનો હમલનો હતો. ”

“છમ”

થયું. પછી હું ઇન્ના અન્જલના પડવા લાગી તો પેટમાંથી તે ફરજાંદ પણ મારી સાથે પડવા લાગ્યા.”

ઉક્ત ફકરાથી સાફ જણાઇ આવે છે કે જેવી રીતે

હં અલી અં નાં માતુશ્રીના પેટ સુખાન્કમાં, હં અલી અં ના પયદા થવાથી ફક્ત ઘોડીવાર ફક્ત થવા લાગેલ, તેવીજ રીતે ખારમા ઇમામ અ. નાં માતુશ્રીનાં બાબમાં પણ ઘોડાવાર અગાઉ તેમજ બન્યું છે. પણ એ ફકરો શાયદ મી. વસ્તેલના જોવામાં આવ્યો નહિં હોય ? ! વળી ખારમા ઇમામ અં નાં માતુશ્રીનાં વર્ણનમાં ઉક્ત દર્શાવેલ ફકરામાં) એ પણ છે કે “ પછી હું ઇન્ના અન્જલના પડવા લાગી તો પેટમાંથી તે ફરજાંદ પણ મારી સાથે પડવા લાગ્યા. ” તો તેવી પણ જણાય છે કે છેલ્લી વખતે તે ફરજાંદ ગીરામી પેટમાંથીજ ઇન્ના અન્જલનાનો સુરો પડ્યા હતા. સારાંશ કે ઇમામ અ. નો હમલ, તેઓના માતુશ્રીઓનાં રાનોમાંજ છુપેલો રહે છે. અને ઇમમના પયદા થતી વખતે તેઓના માતુશ્રીઓને બન્યું પેદા થવાનાં ચીન્હો જણાય છે. અને તેવાંજ રીતે હ. અલી અ. ના પયદા થતી વખતે, અને ખારમાં ઇમામ અ. ના પયદા થતી વખતે એક સરખી રીતેજ બન્યું છે.

ખારમા ઇમામ અ. નું હમલ રાતમાં રહેવા માટે મી. વસ્તેલએ ટીકા કરેલ છે, પણ ખરા સત્ય શોધક હતે તો તેઓને “ રાતમાં છુપો હમલ રહેવાનો ” કાબલો (બીજા ઇમામ માટેનો) પણ મજબૂર કિતાબ દુરરે એબહામાંથી મળી આવતો ! પણ જેને સત્ય શોધવું હોય તેના માટેજ એ સર્વે બાબતો છે. આકી જેને જાણી જોઇને ઉધુજ લખાણ કરવું હોય તેના માટે કાંઇ કહેવાનું હોયજ નહિં ! ! !

પાંચમાં ઇમામ મોહમ્મદ બાકેર અ. (કે જેઓને મી. વસ્તેલ પણ ચોથા ઇમામ તરીકે સ્વીકારે છે તેઓ

ના અહેવાલમાં દુરરે બેખાણાના પૃષ્ઠ ૯૩ ઉપરે હં ઇમામ
જાઅફરે સાહેક અ. ની હદીસ વર્ણવેલ છે તે નીચે ટાંકી
ખતાવીશ—

“ હઝરત ઇમામ જાઅફરે સાહેક અ. થી મન-
કુલ છે કે, જે વખતે ઇમામોની માને હમલ રહે
છે તો તે વખતે તે દીવસનાં તેઓને સુસ્તી ગયતી
માફક રહે છે. ને એક શખ્સને સ્વપ્નામાં જોવે છે
કે તે તેઓને અકલમંદ સારા ફરજંદની ખુશખબરી
આપે છે. ને પછી તેઓ જાગે છે તો પોતાના ઘરના
ખુણામાંથી કોઈને જોયા સિવાય આવાજ સાંભળે
છે તે કહે છે કે તમને એવું હમલ રહ્યું છે, કે તે
તમામ દુનિયાથી બેહતર છે, અને તમારો હાલ ખેર
અને નેક છે ને તમને નેક ફરજંદ અકલમંદની
ખુશખબરી આપું છું. પછી નવ મહીના પછી પોતામાં
તેઓ બીલકુલ કાંઈ ભારેપાણું જોતાં નથી. ને નવ
મહીના થાય તે વખતે, પોતાના ઘરમાં ફીરીસ્તાની
આવાજ સાંભળે છે. અને ખચ્ચું પેદા થવાની રાત
આવે તો પોતાના ઘરમાં એક તુર જુગ છે ને તે
તુરને ઇમામના બાપ સીવાય બીજું કંઈ જોઈ શકતું
નથી. ને ઇમામ ફીખલા સામે બેઠેલા જન્મે છે. ને
ઇમામ રાનમાંથી જન્મે છે. ને ત્રણ વખત છીંકે છે
ને તેની બાદ ખુદાનો હમ્દ કરે છે ને ખત્મા કરેલા
નાળ વધારેલા પેદા થાય છે. અને લોહી વગેરેમાં
ખગટેલા રહેતા નથી. પછી આગળનાં ઢાંત ઉગે છે.
અને જન્મની રાત્રે અતે દીવસે ચેહરા અને હાથથી
પીળું તુર ચમકે છે. ”

ઉપરના ઉતાણથી ઇમામનું હમલમાં રહેવું, અને પયદા
થતા સૂમીને સર્વે હાલ ખુદાની રીતે જણાઈ આવે છે. હવે
એ હદીસ ઉપરે મીં વસ્તેજ ટીકા કરવાને તૈયાર થાય

છે કે નહિ, તે જોવાનું છે ! આશ્ચર્યકારક તો એ છે કે મીઠા વસ્તેજીએ બારમા ઇમામ માટે ટીકા કરવા પહેલાં મજબૂર હકીકતને ધ્યાનમાં ન લીધી ! ! !

અત્રે જણાવવું અગત્યનું છે કે ઇમામનો હમલ રાત્રીમાં રહેવો—તેથી મતલબ છુપો હમલ છે. મતલબ કે ખુદાની મસ્જેદતથી ઇમામનો હમલ છુપો રહે છે. મીઠા વસ્તેજી એ બાબતને કુદરતી કાયદાથી ખીલાફ જણાવે છે, પણ હાં મુસા પયગમ્મરના માટે પણ તેમજ બન્યું છે. અને તે દુરરે જોવાડામાંથી હું ઉપર બતાવી ગયો છું. પણ તે ફકરો મીઠા વસ્તેજીની નજરે પડ્યો નહિ ! ક્યાંથી નજરે પડે ? કારણ કે મીઠા વસ્તેજી “ વેદિક-ઈસ્લામ ” માં જે લખી રહ્યા છે, તે સર્વે પ્રતિજ્ઞા પુર્વકજ લખી રહ્યા છે ! ! ! હા. મુસા પયગમ્મરનો હમલ આલીમોથી છુપો રહ્યો, એ તવારિખોમાં મશહૂર છે. પ્રોફેસર ઈસ્કાહાનીએ કુરઆને શરીફના તરજુમામાં પણ એ હકીકત વર્ણવેલ છે, (જુઓ પ્રોફેસર કૃત તરજુમો પેજ ૧૮) તદુપરાંત હાં ઈબ્રાહીમ પયગમ્મરનો હમલ પણ આલીમોથી છુપો રહેલ. જે માટે પ્રોફેસર કૃત તરજુમામાંથી તે હકીકત નીચે ટાંકી બતાવીશ—

“ કીનઆનનો દીકરો નમરૂદ કે જે બાબુલનો મોટો રાજા હતો તેના વખતમાં હઝરત ઈબ્રાહીમ પયગમ્મર જન્મ્યા હતા. એક રાતે તે રાજાને સ્વપ્નું આવ્યું કે તે દેશની દ્રષ્ટીમયાંદમાં એક તારો ઉઝ્યો જેના પ્રકાશે સુર્ય અને ચંદ્રને ઢાંકી દીધા. તેના જોશીઓએ તેને કહ્યું કે આ તારા સ્વપ્નાનો અર્થ એ છે કે એક આશ્ચર્યકારક છોકરો જન્મશે તારો અને જે તારા રાજ્યનો નાશ કરશે. તેણે પહેલપહેલાં એવો હાકમ કર્યો કે વરસમાં તેનાં રાજ્યના સઘળા

પુરુષોએ સ્ત્રીઓથી અલગ રહેવું પણ હઝરત ઇબ્રાહીમની મા પોતાના ધર્મીને છુપી રીતે મળવાથી ગભરાતી થઈ, ત્યાર બાદ નમસ્કરને કહેવામાં આવ્યું કે પુત્રની ઉત્પત્તિ ગર્ભસ્થાનમાં થઈ ચુકી છે. તેથી તેણે હોકમ કયો કે તે વરસે જે ઘરેકે છોકરો જન્મે તેને મારી નાખવો. આ કારણથી સ્ત્રીઓની તપાસ રાખવાને સુચાણીઓ નીમવામાં આવી. એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે હઝરત ઇબ્રાહીમની નાને શરીર પર ગર્ભની કંઈ નીશાની દેખાતી નહોતી, તેથી સુચાણી તેને પારખી શકી નહી. ”

(પ્રેફેસર કૃત તરજુમે પેજ ૨૬૯ ની પુટનોટ)

ઉપરનાં ઉતારાથી સારી રીતે જોઈ શકાય છે કે હઝરત ઇબ્રાહીમ અં ની માતૃશ્રીને ગભની કંઈ નીશાની દેખાઈ નહોતી. એવીજ રીતે ખુદાવંદતઆલા પોતાની મસ્જીદત સુજબ પયગમ્બરો અથવા ઇમામોનો હમલ છુપો રાખે છે. પણ મીં વરતેજ તો પોતાની અછલ દોડાવી, એ બાખતને કુદરતી કાયદાથી ખીસાફ જણાવે છે !

માઅસુમોનો હમલ રાતમાં રહે છે—તે માટે સુન્નત જમાઅતના એક આલીમ મોલવી મોહમ્મદ માહે આલમ સુસ્તફવી ચીશ્તી (કે જેઓ સુફી તરીકતના છે તેઓ) એ પોતાની બનાવેલી કિતાબ “તન્ઝીહુલ-અન્સાબ” જુદ્દ ૨ જુના પૃષ્ઠ ૪૪ ઉપરે લખેલ છે:—

“ દુસરી કીસમ—માઅસુમ, જે અકસર મખ્તુન^૧ પયદા હોતે હયે. તોફીલ-હકીકત^૨ ચેહ કીસમ^૩ બની નૌએ ઈન્સાનમે^૪ એક ખાસ નૌઅ^૫ હયે. જુરફી નઝીર^૬ વોહ ખુદ આપહી હયે. ચુકે^૭ ઇસ્મતો^૮ તદ્દારત ઉન્કા અઝદલી^૯ વ અબદી^{૧૦} હિસ્સા

હોતા હયે. બઈ બજેહ^{૧૦} વોહ રહમે^{૧૧} માદરસે નહીં, બદકે મેહલુએ^{૧૨} માદરસે પેદા હોતે હયે. ચુનંચે મોલવી સેયદ અલ્તાફ હુસેન હાલી સદલ-મહુને અપની મુસદ્દસ કે એક બંદ કી દીપ^{૧૩} સર-વરે કાએનાત^{૧૪} કી પયદાયશકી નિસ્બત^{૧૫} લિખી હયે, વોહ ચેહ હયે—

હુવે ચેહલુએ આમેનાહસે હાવયદા;

દોઆએ ખલીલ ઔર નુયદ મમીહા.

ઉપરના ઉતારાથી માઅમુમની સીક્ત અને તેઓનું ખતના થયેલ પયદા થવું, અને રાનમાં હમલ હોવો જણાઈ આવે છે. પણ મી. વરતેજી તો એ બાબતને કુદરતી કાય-દાથી ખીલાફ જણાવે છે !

ત્યાર પછી—મીં વરતેજી, મગજનું સમતોલપણ જોઈને પોતાની કલમ ચલાવતાં જણાવે છે:—

“ અહીં એ ગણતરી કરવાને જગા છે કે—હું હસન અસ્કરીએ બહારથી દત્તક ફરજંદ મેળવવાની ખાનગી ગોઠવણ કરી હોવી જુવે. પરંતુ તુરતમાં જન્મેલ બચ્ચું નહીં મળતાં—એ વરસનું બાળક મળવાથી તેને લોકોમાં બહેર નહીં કરતાં પ’ખી આવીને લઇ ગયું ! એવી હકીકત દરજ થઇ છે. “ વળી અમો પેગંબર અને તેના વસીના ફરજંદ એક મહી-નાના થાય તો એક વરસ જેવડા લાગે ” એવો

૧ ખતના કરેલ. ૨ ખરી રીતે. ૩ વર્ગ. ૪. પ્રકાર. ૫. દાખલો. ૬. જેમકે. ૭. માઅમુમપણું; મુનાહિથી પાકીઝગીપણું. ૮. પહે-લેથી. ૯. હમેશના માટે. ૧૦ એ કારણથી ૧૧. ગર્ભસ્થાન. ૧૨. રાન. ૧૩. કઠી. ૧૪. હું રસુલ સં ૧૫. સંબંધે.

“જુમ”

કાચદો બીજા કયા સાચા ઇમામની જાળવતમાં જન્મે છે, તે તખાસશે તો ઇસ્લામી હકૂતમાં કોઈ જગ્યાએ પણ મળશે નહીં. ”

કેવી ખુબીવંત ગણત્રી ! પહેલે તો “ ફત્તક ” નો વાકય લખે છે, અને પછી લખે છે કે “ તુરતમાં જન્મેલ ખરચું નહીં મળતાં બે વરસનું બાળક મેળવું ” તો એવી ગણત્રીને એક ખરચું બી કબુલ રાખી શકે તેમ નથી. શું, તુરતમાં જન્મેલ બાળકન ફત્તક તરીકે કોઈ લીયે ખરે ? વળી તુરતમાં જન્મેલ બાળક બેઠતો હોય, તો તે ન મળે, એમ પણ બને ખરું ? તેમજ તુરતનાં જન્મેલ બાળક તરીકે બે વરસનું ખરચું ઠંસાવવાનું કાર્ય કોઈ કરે ખરે ? એક કમસમજ આદમી પણ જે જાણતો ન કરે, તેવી જાળવત ઇમામ હસન અસ્કરી અં જેવા ઇલ્મ અને અક્કલમા સપુર્ણ (માઅસુમ) કે જેઓના ઇલ્મ ઇલ્મેલ-દુન્ની હોય તે કરે ખરા ? કહાય ઇમામ હસન અસ્કરી અં માટે તેવી સીફતો કબુલ કરવાને મીં વરતેલને હકૂ-ધમાં નહીં, પણ તેઓ પોતાના જમાનામાં એક મોટી સંખ્યાના ઇમામ હતા, એ તો મીં વરતેલને કબુલ કર્યા વગર છુટકોજ નથી. તો જે એક મોટી સંખ્યાના હાદી અને રેહબર અને સરદાર હોય તેઓમાં (મઆઝ્દલાહ) એટલી પણ સમજ ન હોય કે જે કામ એક અણસમજ પણ ન કરે, તેવું કામ કરવાને તેઓ તૈયાર થાય ! અફસોસ ! ઉપરના વાકયોથી મી. વરતેલએ પોતાની કલ-મની કીમત અંકાવી છે, એમ મારાથી (નરમ ઠપકા રૂપે) કહ્યા વગર રહેવાઈ શકાતું નથી. મીં વરતેલએ એક સુર્ય સમાન પ્રકાશીત જાળવને છુપાવવાની કોશિશ કરી, તે ઉપરે અધરીત કલમ ચલાવી છે. પણ ખારમા ઇમામ અ. ઇમામ હસન અસ્કરી અં ના ખરે અને હકીકી ફરજંદજ હતા, તેની

સાક્ષી ઇસ્લામી તવારિખો પુરી પાડી રહી છે ! તો તેવી તવારિખોની સનહોને મીઠ વરતેજ કેવી રીતે મીટાવી શકશે ? ! !

ખારમા ઇમામ-ઇમામ હસન અસ્કરી અઠાના ખરા અને હકીકી ફરજદ હતા, તેના માટેની સાબેતી હું આગળ આપી ગયો છું. અને ઈઠ અઠ આગળ જતાં ખુલાસાવાર મજબુત સનહોથી દંખાડી આપીશ. હવે રહ્યું એ કે “ ખારમા ઇમામ અઠ ચાલીસ દીવસે બે વરસના બચ્ચા જેવા લાગતા હતા ” તેના માટે મીઠ વરતેજ ટીકા કરવાને તૈયાર થયા છે. પણ મીઠ વરતેજએ ખૂબ યાદ રાખવું જોઇએ કે પયગમ્બરો અને ઇમામોનો અહેવાલ સામાન્ય મનુષ્યો કરતાં અલગતા વધુ શ્રેષ્ઠ હોય છે. પયગમ્બરો અને ઇમામોની કુબત, તાકાત, અને તેઓના કાર્યો વીઠ ખુદાઈ બક્ષેસના નમુના રૂપે હોય છે, એટલે તે સામાન્ય મનુષ્યો કરતાં ચઢીઆતા હોય તેમાં નવઃ શું ? હઠ અલી અઠ મે બચપણની હાલતમાં કેવા કેવા કાર્યો કરેલ છે, તેથી શું મીઠ વરતેજ અબજ છે ? પયગમ્બરો અને ઇમામોના બચપણની હાલત તો એક તરફ; પણ ખુદાતઆલાના ખીજા કેટલાક ખ્યારા બંદાઓની બચપણની હાલત પણ સામાન્ય મનુષ્યો કરતાં શ્રેષ્ઠ હતી, એવા તવારિખો પૂરાવાઓ મલી શકે છે. જેમકે હઠ રસુલ સઠ ના દાદા, હઠરત અબ્દુલ મુતલીબ, કે જેઓને શયખતુલ હમ્દ કહે છે; તેઓ પયદા થવા પછી બે મહિને ચાલવા શીખ્યા, અને સાત વર્ષની ઉમરે તો જવાન કુબતવાળા થઈ ગયા, એ તવારિખોમાં મશહુર છે. તફુપરાંત હઠ રસુલ સઠ ના પીતાશ્રી જનાબે અબ્દુલ્લાહ, બચપણની હાલતમાં એક દીવસમાં એટલા વધતા, કે જેટલા અન્ય બચ્ચાઓ બે મહિનામાં વધે; એવા દાખલા ઇસ્લામી તવારિખોમાં મશહુર છે. અને તે દાખલાઓ (મારી

માન્યતા પ્રમાણે) મીં વરતેજના પણ જોવામાં તે આ-
વા હશેજ; પણ તેઓ જાણી જોઈને ટીકા કરે છે !

આગળ આલતાં—મીં વરતેજ જણાવે છે:—

“ વળી દળજલની પેદા થવાની હકીકત પણ ગેળ
ઈમામના પેદા થવાની હકીકત જેવીજ છે. મારણ કે
જન્મવાની સાથેજ વાતો કરવી—અને ઘડીયે ઘડીયે
મોઢું થવું—તથા પેદા થયા પછી—જેમ ગેળ ઈમામને
પંખી લઈ ઉડી ગયું તેવીજ રીતે દળજલને પણ
પંખી લઈ ઉડી ગયું ! ”

ઉપરના પેરામાં—મીં વરતેજએ, “ જન્મવાની સાથેજ
વાતો કરવા ” માટે ટીકા કરેલ છે. પણ એજ બાબતની
સાબેતીઓ દુરરે બેબાહામાં નીચે પ્રમાણે જુદા જુદા
પૃષ્ઠે ઉપર મોજુદ છે:—

“ હં રસુલે જુદા સં મે પયદા થતાંજ વાતો કરવી.”

(પેજ ૨૧)

“ જનાબે ક્ષાતેમાહ અં મે પયદા થતાંજ વાતો
કરવી.” (પેજ ૩૬)

“ હં અલી અ. મે પયદા થતાંજ કલામો કરવા.”

(પેજ ૪૮)

એ રીતે સાબેતીઓ તેજ કિતાબમાં મોજુદ છે. પણ
તે મી. વરતેજના જોવામાં ન આવી, તે ઘણુંજ આશ્ચર્ય-
કારક કહેવાય ! વળી ખીજ ઈમામોના અહેવાલમાં પણ તેવી
સાબેતીઓ મોજુદ છે.

હં ઇન્ના પયગમ્બરે જન્મતાંજ વાતો કરેલ, તેની
સાબેતી પાક કુરઆને શરીફમાં મોજુદ છે. અને તે બાબ-
તથી કોઈ પણ સાચો ઇસ્લામી ઇન્કાર કરી શકે તેમ નથી.
પાક કુરઆને શરીફમાં છે કે—

આયત—“ ક્ર અશારત એલ્યહે, કાલુ કચ્ક નોક-
લેમે મનકાના ફિલ મહદે સળીયા. કાલ,
ઇન્ની અખડલાહ, આતાનેયલ કેતાબા વ,
જઅલની નળીયા. વ, જ, અલની મોબા-
રકન અચુન મા કુન્તો, વ અવૂસાની બિસ્સ-
લાતે વઝઝકાતે મા ફુસ્તો હદ્યા.”

અર્થ—પછી તેણીએ તે છોકરા તરફ એશારો કયો;
તેઓએ કહ્યું, અમે કેવી રીતે તેની સાથે
વાત કરીએ કે જે પારણામાં એક બાળક
છે ! ઇસાએ કહ્યું, ખરેખર હું જુદાનો
બંદો છું. તેણે મને કેતાબ આપી છે, અને
મને પેયગમ્બર બનાવ્યો છે, અને તેણે મને
જ્યાં હું હોઉં ત્યાં મોબારક બનાવ્યો છે.
અને મને નીમાઝ પઢવા અને ઝકાત આપવા
હોકમ કયો છે જ્યાં સુધી હું જીવું ત્યાં
સુધી.”

(પ્રોફેસર ઇસ્કહાની કૃત તરબુમો—પેજ ૫૮૭)

ઉપરના ઉતારાઓથી વાંચકો જોઇ શકશે કે બીન્ત
જુઝુર્ગવારોએ પણ જન્મતાંજ વાતો કરેલી છે. શું, મીઠ
વરતેજ તેઓનો મુકાબલો પણ (મઆઝલાહ) દબાવવાની
સાથે કરવાને તૈયાર થશે ખરા ? હવે હું મી. વરતેજને
તેઓનું પોતાનું મહોલું આરસીમાં જોવા સાફ અરજ કરીને,
કેટલાક ઉતારાઓ નીચે ટાંકી બતાવીશ—

૧—“ મઝહરે ઝાતે અલ્લાહ ” ના કતાં હરબાઈ પુન્જ
માસ્તરે શ્રી કૃષ્ણ (કે જેઓને આગાખાનીઓ આ-
ઠમાં અવતાર તરીકે માને છે તેઓના) માટે જે
વર્ણન કરેલ છે, તેમાં એ પણ જણાવેલ છે કે—“દેવ-

કીના સાત બાળકોનો કંસે નાશ કર્યો. આઠમા શ્રી કૃષ્ણે જન્મતાંજ વાસુદેવને કહ્યું—

ઉઠો વાસુદેવ ઉભા થાઓ, અમને લઇને ગોકુળમાં જાઓ. ”

(મઝહરે ઝાતે અદલાહ-પેજ ૩૯)

૨—ઉક્ત પુસ્તકમાં; શ્રી કૃષ્ણની અદલા બદલી જે છોકરી સાથે કીધેલ, તે છોકરીને કંસે મારી નાખવાનો વિચાર કરતાં, તે છોકરી બોલવા લાગી છે, તે વર્ણવેલ છે કે—“ સવારમાં કંસને બળર પડતાં કંસે બાળીકાને પથ્થરપર પટકી મારી નાંખતાં, બાળીકા બોલી-હ કંસ તું મને શું કામ મારે છે ? તારો હરીફ તો ગોકુળમાં પોંદ્ધી ગયો છે. એમ કહી વીજળી થઈ આકાશમાં ચાલી ગઈ. ”

(મઝહરે ઝાતે અદલાહ-પેજ ૩૯)

૩—શ્રી કૃષ્ણના માતપિતા ઉપરે કંસે સખત બખતો રાખ્યો હતો, કંસે દેવકીનાં સાત બાળકોનો નાશ કર્યો હતો, છતાં શ્રી કૃષ્ણના જન્મ વખતે દરવાનોને બળર પડી નહીં. (એટલે શુભ જન્મ થયો) એ બાબત ઉક્ત પુસ્તકનાં પેજ ૩૯ ઉપરે વર્ણવેલ છે.

૪—શ્રી કૃષ્ણે, પુતના નામની રાક્ષસાણીને ધાવતી વખતે રક્ત ચુસી લઈ, બોખું કરી જમીનપર તેને ફેંકી દીધેલ, તેનું વર્ણન ઉક્ત પુસ્તકના પેજ ૪૦ ઉપરે છે. તો એવી સર્વે બાબતો ઉપરે મી. વરતેજ કાંઈથી ચુનોચેરા કરતા નથી. પણ ફક્ત ઇસ્લામી સનદો ઉપરેજ ટીકા કરવા તૈયાર થાય છે !

હવે મી. વરતેજ પોતે પણ, પોતાના પુસ્તક “વેદિક-

ધર્મસાગર” માં બીજે ઠેકાણે છું લખે છે, તે વાંચકોને બતાવીશ—

“ નવ અવતારો માંના પેટથી અવતર્યા નથી એમ સનાતન માનીનતા છે. અને એ સુજળ હસમ અવતારની નકલકેનો અલી છે. તેમ તેના માટે પણ જન્મ પ્રસંગની ચમત્કારીક હકીકતનો મર્મ અહીં ખુલ્લો થાય છે કે મહાની અતરાફ તવાફ (પ્રદક્ષિણા) ફરતાં હ. અલીના માતાજી બચ્ચું જેઠા થવા માટે મહાના દેવળમાં ગયા. દેવળને ફાટ પડેલી અને બીલાઈ જવી. અંવેદર હઝરત અસવદદ ઉપર હ૦ અલીનો જન્મ થવો, વળી જન્મ થતાં વખતના સામાન્ય બનાવો હ. અલીનાં માતાનાં ઉદરમાંથી બન્યા નથી. કોઈ પણ જાતના બચ્ચાં સાથે જન્મતી વખત બહાર આવતા પદાર્થમાંનું કંઈ ન હોવું, માતાનું બચ્ચું લઈને બહાર નીકળવું, પવીત્ર હઝરત અસ્વદની ખુઝરગી અને તેના ઉપરજ હ. અલીનો જન્મ ! આ બધી સામટી બાબતો આગલા નવ અવતારો માફક વિચિત્રતા ધરાવે છે.”* (જુવો પેજ ૨૭૪)

“ વળી જો વધુ તપાસ કરશો તો કિતાબોમાં એમ પણ દર્શાવેલું છે. ઇમામ માતાની જાંગમાંથી જન્મ લે છે પણ મનુષ્યો માફક જન્મતા નથી. તો બીરાદર આ દલીલને પણ લક્ષમાં રાખશો કે ઇમામ માતાના પેટથી જન્મતા નથી, એનો અર્થ આ મત-

x હજરત-અસ્વદ હોવું જોઈએ.

* આએ ફકરાઓમાં શબ્દ રચના વીં નો વણો ફર જણાય છે, પણ મીં વરતેજએ જેમ લખાણ કરેલ છે તેવીજ રીતે નકલ કરેલ છે.

લખ સાથેજ સનાતની આસ્થા મુજબ ખુલ્લો છે કે ઇમામ છે તે ઇશ્વરી અવતાર છે અને બીજા મનુષ્યો માફક અવતરતો નથી. વીં વીં ” †

(જુવો પેજ ૨૭૫)

તો એ ઠેકાણે લખતી વખતે મી. વરતેજને ધ્યાન નથી રહ્યું કે હું શું લખી રહ્યો છું ! ખારમા ઇમામ અં ની પચદાયશ સખંધમાં તો સદરહુ બાબતોનો સહંતર ઇન્કાર કરી તે ઉપર ન છાજતી ટીકા કરવાને તૈયાર થયા છે, પણ બીજે ઠેકાણે પોતે શું લખી રહ્યા છે તેનું ધ્યાન રહ્યું નથી ! ! ! ખારમા ઇમામ અં ની પચદાયશ સખંધે તો “ ખુદાઇ કાનુનમાં ફેર પડતો નથી ” એમ જણાવવું અને બીજે ઠેકાણે એજ માન્યતા ઉપરે વજન દેવું; એ સરાસર બેઇન્સાફી નહિં તો બીજું શું ? ફક્ત હકૂમશીજ મીં વરતેજને તેમ કરવા દોરવે છે ! મી. વરતેજએ “ ઇન્સાફી નજર ” ના મથાળા તરીકે જે લખાણ કરેલ છે, તે લખાણને “ બેઇન્સાફી નજર ” તરીકેજ ગણવું વધુ યોગ્ય જણાય છે ! ! !

મીં વરતેજએ, “ ઘડીએ ઘડીએ મોટું થવું ” એ સખંધમાં ખારમા ઇમામ અં અને દબ્બલના (મઆઝ્લાહ) સરખામણી કરેલ છે. પણ ખારમા ઇમામ અં માટે તો એમ છે કે “ હાકયમાં ખાતુન ચાળીસ દીવસ બાદ ગયાં, તો જોયું કે બે વરસ જેવડું બચ્ચું ઘરમાં ફરે છે. ” જ્યારે દબ્બલના માટે “ ઘડીએ ઘડીએ મોટો થતો હતો ” એવો બોલ છે. એટલે એ વિગતોમાં ફેર પડી જાય છે. બેઉ ફકરાઓની વીગત અને વાક્યરચના જોતાં એ સરખામણી

† આએ ફકરાઓમાં પણ કાબૂ રચના વીં તો ફેર એમજ રહેવા આપેલ છે. “ભ્રમ”

કરવી અયોગ્ય જણાય છે. ઉપરાંત દબાવવા જેવા કાફરની સરખામણી, પાક ઇમામોની સાથે કરવી કેટલી બ્યાજળી છે તે મીઠ વસ્તેજીને બતાવવા ખાતર તેઓનું પોતાનું જ લખાણ તેઓને બતાવવાનું ઉચિત ધારૂં છું. મારા ૨૦ મા સવાલના જવાબમાં—મીઠ વસ્તેજીએ જે ખુલાસો કીધો છે તેમાં જણાવે છે કે:—

“ તેમ વળી ખુદા અને તેના પ્રતિનીધી (ઇમામ) નો તે શત્રુ છે તેથી તેની સીફતની સાથે શયતાનને સરખાવવાની તમારી ઉંડી નેમ અમેને માનવાને કારણ આપે છે કે હક વાતની દલીલ માટે હક દલીલો જોઈએ. વીઠ ”

પણ અત્રે તેઓને પોતાને તે શબ્દો અંધનકર્તા નથી નીવડયા, એ પણ એક આશ્ચર્યકારક બિના છે ! મતલબ કે મીઠ વસ્તેજી દરેક રીતે હેરફેર કરવાને કાંઈથી હરકત જોતા નથી.

બારમા ઇમામ અઠાદીસ દીવસે બે વર્ષના બચ્ચાં જેવા જણાયા, એ એક ખુદાઈ બક્ષેસ હતી—અને ઇમામો માટે તેવી બક્ષેસના ઘણા દાખલાઓ મોજુદ છે. હઠ રસુલ સઠ ના દાદા જનાબે અબ્દુલ મુત્તલીબ કે જેઓ ઇમામ પણ ન હતા, ખુદાના એક માનવંતા બંદાના દાદા હતા, તેઓ બે મહીને ચાલવા શીખ્યા એ હું આગળ જણાવી ગયો છું. મીઠ વસ્તેજી નવ અવતારો માટે અમતકારીક બાબતોનો ઇન્કાર કરતા નથી (જે ઉપર તેઓના ઉતારાઓ-થી હું બતાવી ગયો છું) પણ બારમા ઇમામ અ. માટે અમતકારીક બાબતો માનવાને હઠધર્મી નડે છે. એ પણ એક ઇન્સાફી નજર !

બારમા ઇમામ અઠાદીસ દીવસે મુકાબલો—પંખી-નાં લખજવા બાબતનો મીઠ વસ્તેજી કરી રહ્યા છે. પણ તે

ઇખારતો હું આગળ બતાવી ગયો છું, જેથી વાંચકો ભેદ શકયા હશે કે બેઉ બાબતોમાં ઝમીન આસમાનનો ફરક છે. પણ મીં વરતેજએ બેઉ ઇખારતોમાં કાપકુપ અને ફેરફાર કરી, તેવો મુકાબલો કરવાને તત્પર થયા છે. (તેવી કાપકુપ અને ફેરફાર હું આગળ બતાવી ગયો છું) તો તેઓને તેઓનાજ બોલો (જે મારા સવાલના ૨૦ માંના જવાબમાંથી હું ઉપર બતાવી ગયો છું) તે ઉપરે લક્ષ દેવાનું સૂચવીશ.

આગળ ચાલતાં—મી. વરતેજ જણાવે છે કે:—
“ વલન તજેઘ લે સુન્નતીદલાહે તખલીલા, એટલે—
મહેં મુકરર કરેલ કાયદો હું કહી તોડતો નથી એ હિસાબે—પેઢા થવું અને મરવું તે દરેક મનુષ્યને માટે એક ખુદાઈ કાયદો છે. તેમાંથી પેગંબર કે ઇમામ માં કહી ફરક પડતો નથી. અને આખર જમાનાને માટે હઝરત રસુલે ખુદા, હ. અલી, ઇમામ હુસેન વીગેરેની ઉમર (૧૦૦) વરસની અંદર બહોર થયેલી છે.”

હવે મી. વરતેજએ મજકુર હકીકત કયા આધારોએ ઉતારેલ છે, અને મજકુર આયતનો તરજુમો પણ કયા આધારોએ કરેલ છે, તે કાંઈ પણ જણાવેલ નથી અને મજકુર આયતનો ભાવાર્થ શો છે? અને તેની આગળ શું વર્ણન છે? તે પણ મીં વરતેજએ જણાવેલ નથી. મારી માન્યતા પ્રમાણે તો મી. વરતેજએ મજકુર આયતનો ભાવાર્થ કાઠીયાનીઓના ફરમાન નામના પુસ્તક ઉપરથી લઈને પોતાની માન્યતાને બંધબેસ્તો કરેલ છે. હવે તે આયત કયા રૂપમાં છે, અને તેનો શું અર્થ થાય છે, તે જણાવવા ખાતર— પ્રોફેસર ઇસ્ફહાની ફૂત કુરઆનેશરીફના તરજુમામાંથી તે આયત નીચે ટાંકી બતાવીશ—

આયત—ઈસ્તિક્ષારનૂ ફિલ્ અર્જે વ મકરસસયેએ,

વલા યહીદુલ મકરરસમ્થેઓ ઇલ્લા એ
અહલેહી, ફહલ્લયન્ઓફન ઇલ્લા સુન્નતલ
અબ્દીન. ફલન તજેદા લે સુન્નતિલ્લાહે
તખ્દીલા; વ લ તજેદા લે સુન્નતિલ્લાહે
તહ્વીલા.

અર્થ—તેમજ પૃથ્વીમાં મગફરી કરવા સિવાય
(ખીબુ કાંઈ વધુ નહિ) અને તેઓએ દુષ્ટ
કાવત્રાંસિવાય ખીબુ કાંઈ રચુ નહીં અને દુષ્ટ
કાવત્રાની શિક્ષા તેના કરનાર મિત્ર ય ખીબ
કોઈ તરફ ફરતી નથી; ત્યારે જ તેઓ
આગલા જમાનાના સખધમાં ખુદાના નિયમ
સિવાય ખીબની રાહ બુએ છે. પણ તું
કદી ખુદાન નીયમ માટે કાંઈ ફેરફાર જોઈશ
નહી, અને કદી તું ખુદાના નિયમ માટે
કાંઈ અહલ અહલ જોઈશ નહિ.

(પ્રોફેસર ઇસ્ફહાની ફત તરબુમે—પેજ ૮૪૩)

પ્રિય વાંચકો! ઉપરની આયતો અને તરબુમાથી,
તમો મી. વરતેજની સત્યતાને જોઈ શકશો! એમાં મરવું
જીવવું કે ઉમર સખધેના નિયમનું કાંઈ વર્ણનજ નથી;
પણ મી. વરતેજએ, કાઠીયાનીઓનાં ફરમાન ઉપરથીજ
આધાર લીધેલો જણાય છે! મજકુર આયતોમાં તો દુષ્ટ
કાવત્રા વી. ની સજા, અને તેઓના માટે ચેતવણી વી. સખ-
ધનું વિવેચન છે. જેને મી. વરતેજએ (૧૦૦) વરસની
ઉમર સખધે ઠોકી બેસાડેલ. સો વરસની મનુષ્યની ઉમર
માટે જાણવું જરૂરી છે કે કદાચ તે સામાન્ય મનુષ્યો માટે
એક કથન તરીકે કહેવાઈ શકાય. પણ તેથી વધુ કે તેથી
ઓછી આયુષ ખુદાતઆલાના હુકમાનુસાર થાય છે. ખુદા-
વહેકરીમ પોતાની કુદરતે કાબેલાહથી કેટલાકોને એકદમ

લાંબી આયુષ્ય પણ અત્યા કરે છે. ખુદાતઆલા કાંઈ કાનુન (નેચર) નો પાળ'દ નથી! લાંબી આયુષ્યવાલા મનુષ્યો માટેના ઘણા ઇતિહાસીક હાખલ:ઓ મોજુદ છે. હં. આદમ અ. અને હં. નુહ અ. ની લાંબી ઉમરોને તો મી. વરતેજ પોતે પણ માન્ય રાખે છે. તો મુકરર કરેલો કાયદો ક્યાં ટકી શક્યો? પાક કુરઆને શરીફમાં જે વર્ણન છે તે હં આદમ અં થી કરીને કયામત સુધીના કુદ્દે મનુષ્યો માટે છે, એટલે કહાય મી. વરતેજ! જણાવ્યા પ્રમાણે મજકુર ફકરાના અર્થ લઇયે, તો તે નિયમ હં. આદમ અને હં. નુહને પણ લાગુ પડવો જોઈયે. તો જ્યારે મી. વરતેજ તેઓની લાંબી ઉમરો કબુલ રાખે છે, ત્યારે તેઓની સર્વે થીયરી ટુટી પડે છે! એટલે મી. વરતેજની થીયરી કોઈ રીતે પણ ટકી શકતી નથી. ફક્ત ભોળા બંધુઓને બમાવવાની મી. વરતેજની એક ચુકતીજ છે! પણ ઉમર સખંધેની તે ચુકતીમાં મી. વરતેજ ફાવે તેમ નથી!!!

હં આદમ અને હં નુહની લાંબી આયુષ્ય હતી, એ મીં વરતેજથી પણ કબુલ ક્યાં વગર રહેવાઈ શકાયું નથી. તદુપરાંત હં શોઅયખ પયગમ્બર, હં લુકમાન વી. ની લાંબી આયુષ્યનું વર્ણન ઇસ્લામી તવારિખોમાં મોજુદ છે, (હં આદમ અને હં નુહની લાંબી આયુષ્ય માટે તો મીં. વરતેજએ યુગની શરૂઆતનું 'ખંડાનું' કરેલ, પણ હં શોઅયખ અને હં લુકમાનની લાંબી આયુષ્યો માટે કેવું 'ખંડાનું' કરશે?) વળી ઝોહાકેની ઉમર એક હજાર વર્ષની, તહેસુરસની ઉમર એક હજાર વર્ષની, કુનેઆનની ઉમર નવસો વર્ષની, મહેલાઈલની ઉમર આઠસો વર્ષની, નોફિલ બિન અબ્દુલ્લાહની ઉમર સાતસો વર્ષની, આમીલ બિનુલ ઝર્મની ઉમર પાંચસો વર્ષની, હં નુહના ફરજંદ શામની ઉમર પાંચસો વર્ષની, હં સલમાન ફારસીની ઉમર અઢીસો વર્ષની એવી રીતે બીજા પણ કેટલાક હાખ-

લાઓ તવારિખોમાં મોજુદ છે. તો હવે હ. તુહ પછી ફરે-
કની ઉમ્ર (મીં વરતેજના જણાવ્યા પ્રમાણે) ૧૦૦
વર્ષથી ઉપર ન થવી જોઈએ, એ કાનુન કેવી રીતે ટકી
રહો ? તે મીં વરતેજ જણાવશે કે ? અગર મીં વર-
તેજને સત્ય શોધવું હોય, તો તેઓએ ઇતિહાસનાં પાનાઓ
ઉથલાવવાં જોઈએ ! પ્રોફેસર ઇસ્ફહાની કૃત, પાક કુરઆને
શરીફના તરજુમામાંથી પણ લાંબી આયુષ્ય માટેના એકાદ
એ દાખલા મીં વરતેજની જાણ માટે નીચે ટાંકી
ખતાવીશ—

૧—હં ઇફરીસને સાડા ત્રણસો વરસની ઉમરે આસમાન
ઉપરે લઈ જવામાં આવ્યા હતાં.

(જુવો પેજ ૫૯૧)

૨—હં હુકમાનની ઉમ્ર એક હજાર વર્ષની હતી.

(જુઓ પેજ ૭૮૮)

મતલબ કે મીં વરતેજની ૧૦૦ વરસની ઉમર
માટેની થીયરી કોઈ રીતે પણ ટકી શકે તેમ નથી. પણ
મીં વરતેજ તો એથી પણ આગળ વધીને હં ઇસા, હ.
ઇલીયાસ, હં ઇફરીસ, હં ખીઝર વી. તું આજ દીવસ
પર્યંત હયાત હોવાની માન્યતાને પણ ખોટી પાડવા સાફ
જણાવે છે કે:—

“ હ. ઇસા, હ. ઇલીયાસ, હ. ઇફરીસ, હ. ખીઝર
વીઝેરની આજ સુધી હયાત રહેવાની હદીસ-ઇસ્લામ
કબુલ કરતો નથી—તેથી પણ ગેબ ઇમામની આજ
સુધી હયાત રહેવાની વીગત પણ ઇસ્લામથી વેગળી
છે. ”

તો એ ઇસ્લામ કયો ? તે મીં વરતેજ જણાવશે કે ?
શું સર સૈયદ અહમદ કે કાદીયાનીઓ જે જણાવે તે જ

ઈસ્લામ ? મારી માન્યતા પ્રમાણે તો મજકુર પયગમ્બરોના હયાત હોવાનો ઇન્કાર;—મીં વરતેજએ કાદીયાનીઓનાં ફરમાન ઉપરથી જ લીધેલ છે. કે જેઓને લાંબી ઉમ્મરની માન્યતા સ્વીકારતાં મોટી અડચણ નડે છે. અગર કાદીયાનીઓ મજકુર પયગમ્બરોના હયાત હોવાની માન્યતા સ્વીકારે, તો ખારમા ઈમામની હયાતીને “કુદરતી કાનુન વિરુદ્ધ” ન કહી શકે, અને જ્યારે ખારમાં ઈમામનું હયાત હોવું, અને તેઓ જ મહેદી તરીકે ઝુંહુર ફરમાવશે, એમ સિદ્ધ થાય તો પછી મીરઝા ગુલામ અહમદ કાદીયાનીને તેઓ મહેદી તરીકે જણાવી ન શકે એટલે તેઓએ લાંબી ઉમ્મર, અને પયગમ્બરોના હયાત હોવાનો ઇન્કારજ કરી દીધો છે. અને મીં વરતેજ પણ તેઓનાંજ પગલે દોરવાયા છે, એવું જણાય છે કારણ કે મીં વરતેજને પણ નાં-આગાખાનને મહેદી તરીકે ગણાવવા છે ?

હવે ઉપર દર્શાવેલ ચારે પયગમ્બરોના માટે “આજ દીન સુધી હયાત રહેવાની હદીસ ઇસ્લામ કબુલ કરતો નથી” એમ મીં વરતેજ જે જણાવે છે, તો તેમ જણાવવાને મીં વરતેજ પાસે શા આધાર છે ? તે મીં વરતેજએ જણાવવા જોઈતા હતા! મજકુર બાબતોને તો ઇસ્લામીઓ પુર્ણ રીતે સ્વીકારે છે અને મજકુર ચારે પયગમ્બરોનાં હયાત હોવાની બાબતો ઇસ્લામી તવારિખોમાં સુર્યની જેમ દોશન છે (જુઓ સુન્નત જમાઅતની કિતાબો “કસસુલ અબીયા” અને “તફરીહુલ અઝકીયા” વીં વીં) મજકુર ચારે પયગમ્બરોના હયાત હોવાની હકીકતને પ્રોફેસર ઇસ્ફરયનીએ કુરઆને શરીફનાં તરજુમામાં પણ વર્ણવેલ છે, જે વાંચકોની બાજુ માટે તે તરજુમામાંથી નીચે રૂઝુ કરીશ.

૧ “ એટલે કે હઝરત ઇસા કે જે કયામતનો દીવસ નઝદીક આવવાનો નીશાનીઓમાંની એક છે; કારણકે

દબળાવના આવવા પછી તે પોતાના હાથમાં એક લાલું લઈને દમેશકની પુર્વ બાજુએ આકાશમાંથી નીચે ઉતરશે, અને દબળાવને શામમાં પકડીને તે લાલા વડે તેને મારી નાખશે પછી યાજુજ અને માજુજ કેમ બાહેર નીકળશે, અને હઝરત ઈસા સઘળા મોમીનોને લઈ સિના પહાડ ઉપર જશે અને ત્યાં પોતાનું મુકામ મઝબુત કરીને રહેશે; અને પછી હઝરત મેહદી આવશે.”

(પેજ ૬૪૪ ની પુટ નોટ)

૨ (હ૦ ઇલીયાસના વર્ણનમાં લખે છે) “ અને પુલા-એ તેને પાંખો આપી; તેથી તે આકાશ તરફ ઉડ્યા, અને હાલ પ્રીરેસ્તા વચ્ચે રહે છે. એવું કહેવામાં આવે છે કે જંગલોમાં અને ખીયાબાનમાં બુલા પડેલા તથા દુઃખમાં પડેલા મનુષ્યોની સંભાળ લેવા માટે તેને મુકરર કરવામાં આવ્યા છે, અને હઝરત ખેઝર કે જે તેને અરફાતમાં દર વરસે મળે છે તેને સમુદ્ર ઉપર એવાજ માણસોની સંભાળ લેવાને મુકરર કરવામાં આવ્યા છે. ”

(પેજ ૮૬૬ ની ફુટનોટ.)

૩—(હઝરત ઇદ્રીસના વર્ણનમાં લખે છે) “ કેટલાક તફસીર લખનારા આનો અર્થ ‘પિયગમ્બરી પદવીનું’ માન સમજે છે. પણ કેટલાક ધારે છે કે તેને આકાશમાં લઈ જવાનું આવ્યું છે એવું આ ઠેકાણે ચો-જેલું છે; કારણ કે ત્રણસો પચાસ વરસની ઉંમરે તેને આસમાનમાં લઈ જવામાં આવ્યા હતા.”

(પેજ ૫૬૧ ની ફુટનોટ.)

૪—“ જ્યારે હઝરત મુસા તે જગ્યાએ પાછા આવ્યા

ત્યારે ત્યાં તેણે એક માણસને સુતેલો જોયો, તે હજાર-
સ્ત ખેંચે રહ્યો. સુસલમાનોના મત પ્રમાણે તે ઈસ્-
નના પ્રાચીન રાજાઓમાંના એક ફરેયુન રાજાના
વખતમાં રહેતા, અને અમૃતના પાણીની શોધ માટે
અંધારી જગ્યામાં ઝુલકરનધ્યનની સાથે તે ગયા
હતા. તે અમૃતનું પાણી પીને અમર થયા તેથી
તેનું નામ ખેંચે પાડવામાં આવ્યું છે કે જેનો અર્થ
(નિરંતર યુવાવસ્થા) થાય છે.” †

ઉપરના વર્ણનથી ખુલ્લું જોઈ શકાય છે કે મજકુર
ચારે પયગમ્બરો હયાત છે; પણ મીં વરતેજ જે ઈન્કાર
કરી રહ્યા છે તેનું મુળ કારણ એટલુંજ કે બારમા ઈમામ
અં ની હયાતી સાબિત થાય નહિં ! પણ મીં વરતેજ
સજ્જડ ભલાવો ખાય છે. સુર્ય કોઈથી ઢાંકી શકાતો નથી !!!
મજકુર ચારે પયગમ્બરો અને બારમા ઈમામ અં ના
હયાત હોવા માટે ઈસ્ત્રામી તવારિખો સાબિતી આપી રહી
છે. એટલે મીં વરતેજનું કથન નિરર્થક ઠરે છે.

ત્યાર પછી-છેવટમાં મીં વરતેજએ, ચેલેન્જ તરીકે
જે લખાણ કરેલ છે, તે કેટલા મુજ્યનું છે તે બતાવી
આપવા ખાતર તેનો ઉતારો નીચે ટાંકીશ—

† હં ખીઝર. આમેહયાત પીને અમર રહ્યા છે (હજ સુધી
હયાત છે) તે હકીકતને “ ઈસ્માઇલી ‘બોમીયો ’ ના કર્તાએ,
પણ પેજ પૃષ્ઠ ૫૪ માં કયુલ રાખેલ છે. મારા દાના દોસ્ત મીં વરતેજ,
પોતાના ઘરનું પણ તપાસતા નથી !

* હં આદમ અને હં તુહ અં ના સમયમાં દરેક મનુ-
ષ્યોની આયુષ્ય હજાર હજાર વરસનીજ હતી, કોઈ મનુષ્યની પણ
તેથી ઓછી ઉંમર નહતી; એ મીં વરતેજએ તવારિખોથી પૂરવાર કરી
દેખાડવું જોઈએ

“હ. આદમ, હ. તુહ, વીગેરેની હઝાર હઝાર વરસની ઉમ્મર હતી. પણ તે જમાનો યધી દુન્યાના માણસો માટે એક સરખો હતો.* અત્યારે તેમ નથી. તે પણ જેમ ઇમામની માનીનતા કુરઆને શરીફથી ખીલકુલ વિરૂદ્ધ છે. તે જાળતમાં ગમે તે વખતે અને ક્યાં તે સ્થળે સહ્ય મંડળ મુકરર કરવામાં આવે તો તેનું નીરાકરણ કરવા મહારી દરેક તદ્યારીથી જાહેર એલેન્જ કડં છું. અને તે માત્ર કુરઆને શરીફની અંકજ આયત ઉપર કે, જે—“કુલ્લે શયઈન અહ-સયનાહો ફી ઈમ્મુમ મોળીન” એટલે દરેક વસ્તુ જાહેર ઇમામથી ઘેરાયલી છે.”

ઉપરની એલેન્જમાં જે ઉમર સમયે મીં વરતેલ્યએ જણાવેલ છે—તેનો ખુલાસો હું ઉપર કરી ગયો છું. ગયળ ઇમામની માન્યતા કુરઆને શરીફથી ખીલકુલ વિરૂદ્ધ નથી, તે માટે જાહેર લેખકોએ મીં વરતેલ્ય જેવાઓની આંખો પૂરતી રીતે ખોત્રી આપેલ છે; અને તેવી દલીલોને હજી સુધી, મીં વરતેલ્ય કે તેઓના મળતા વિશેકે તોડી શક્યા નથી. (મારા તરફથી પણ એ સમયમાં પ્રસંગોપાત વિવેચન કરવામાં આવશે.) ઇમામે મોળીનવાળી એકજ આયતથી મી. વરતેલ્ય, નીરાકરણ કરવાને તૈયાર થયા છે, તો તેનો રદીયો પણ જાહેર લેખકો તરફથી ઉત્તમ દલીલોથી અપાઈ ચુક્યો છે, અને જેનો જવાબ મીં વરતેલ્ય કે તેઓના સંગાથીઓ તરફથી હજી અપાઈ શકાયો નથી. છતાં ભોળા યંધુઓને ભમાવવા ખાતર મી. વરતેલ્ય વીગેરે, વારંવાર એજ આયત પેશ કરી રહ્યા છે, જે ઘણુંજ આશ્ચર્યકારક કહેવાય ! મારા તરફથી પણ ઇં એ સમયે આગળ જતાં વિવેચન કરવામાં આવશે. કહેવાનું તાત્પર્ય એજ કે જે દલીલો આગળ ચર્ચાઈ ગઈ છે, અને

જેનો જવાબ હજી સુધી મી. વરતેજ વીગેરાઓએ આપેલ નથી; તેવી દલીલો વારંવાર જોતા આડમ્બર તરીકે રૂઝુ કચે જવી, એ શું લોળા બંધુઓને ઉધે રસ્તે દોરવવા જેવું નથી થતું ? સભ્ય મંડળ સુકરર કરવા માટે મીઠા વરતેજ જણાવે છે, પણ પહેલે જ દલીલો (જાહેર લેખકોની) જવાબ આપ્યા વગરની (ચેલેન્જ તરીકેની) હજી એમજ પડી રહેલી છે તેના જવાબો તો મી. વરતેજ આપે ! પછી સભ્ય મંડળ સુકરર કરવાનું જણાવવાને બાહેર પડે ! ! ! સભ્ય મંડળ સુકરર કરવામાં આવે, તેથી કાંઈ “ ઇમામત ” ના પ્રશ્નનું નીરાકરણ થઈ જશેજ તેમ નથી. એવી રીતે ઘણા વાદવિવાદો વખતે સભ્ય મંડળ સુકરર કરવામાં આવેલ, અને ત્યાં પક્ષાપક્ષી કે હોંસાતોંસી શિવાય કાંઈબી જણવાબેગ પરિણામ આવવા પામ્યું નથી; એ મારો જાતી અનુભવ છે. એ ફક્ત મી. વરતેજની લોળાઓને ભમાવવાની એક યુક્તિજ છે ! શાસ્ત્રાર્થ લેખીતજ થયો જોઈએ, અને જાહેર જાણતની દલીલો તો જાહેર માંજ ચર્ચાવી જોઈએ. મી. વરતેજ પાતાની લેખીત દલીલો જાહેર પેપરો કે માસિકોદ્વારા ખુશીથી બાહેર પાડે, તેના જવાબો જાહેર પેપરો અને માસિકોદ્વારા આપવાને એમ ખુશી છીએ.

બારમા ઇમામની પયદાયશ.

દર બશર ફ પોશ આમદ આફતાબ;

ફહમ કુન, વદલાહો અઅલમ બિસ્સવાબ.

(મસ્નવી રૂમ)

પ્રિય વાંચકો ! મી. વરતેજીએ, બારમા ઇમામ અ. પ્રત્યે જે દીલી બખાળા કહાડેલ, તેનું ખંડન હું ગયા પ્રકરણમાં કરી ગયો છું. તેવા બખાળાઓમાં મી. વરતેજીએ એક એવો પણ અડંગો ફેંકેલ કે—“ ઇમામ હસન અસ્કરી અ. મે બે વરસનું બચ્ચું હતક લીધેલું હોવું જોઈએ ” તો તેવા કથન માટે અગર મી. વરતેજી, કેઈ ત્વારિખી સનદ (મોઅતેબર કે ગેર મોઅતેબર) રૂબુ કરતે; તો કાંઈક વ્યાજબી પણ ગણાતે. પણ મી. વરતેજીએ પોતાના તરફથી એ વાક્યો લખીને એક એવી ચાલ ચલાવી છે, કે તેને કોઈ પણ સમજી વર્ગ પસંદ કરે નહિ.

બારમા ઇમામ, ઇમામ હસન અસ્કરી અ. ના ખરા હકીકી ફરજંદ જ છે. એ ઇસ્લામી ત્વારિખનવેશો વગરમતલેદે સ્વીકારે છે. અને તેવી સનદો સુચ સમાન પ્રકાશિત છે, પણ જેની ચક્ષુઓ ઉપર હકૂમીની પટી બાંધેલી હોઈ તેનો કાંઈ ઇલાજ જ નથી !

બારમા ઇમામનો જન્મ, ઇમામ હસન અસ્કરી અ. ને ત્યાં થયેલ, તે માટેની ઘણી સનદો ત્વારિખોમાં મોજુદ છે, તે પૈકી કેટલીક સનદો આગળ અપાઈ ગઈ છે, અને કેટલીક સનદો આજે પ્રકરણમાં રજુ કરીશ—

૧—નાઠ આગાખાન શાહ હસનઅલી સાહેબની સહાય-તાથી પ્રગટ થયેલ ફારસી કિતાબ “ કન્ઝુલ મસા-

એળ ” માં બારમા ઇમામ અ. ની પયદાયશનો સંપુર્ણ અહેવાલ જેજ ૨૨—૨૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

૨—“ ત્વારિખે ફીરીરતાહ ” ની સનહ. જે સનહને મી. વસ્તેજીએ પણ “ ઇસ્માઇલીયા ઇમામત ” ના હેડીંગ નીચે જે લખાણ કરેલ છે, તેમાં (ભુલથી) દરજ કરેલ છે. જે સનહમાં ઇમામતના સુર્ય તરીકે બારમા ઇમામ હ. મોહમ્મદ મેહદી ઇબ્ને હસન અસ્કરી અ. ને જણાવેલ છે, અને તેમાં તેઓની વીલાદતનું પણ વર્ણન છે.

૩—“ મઝાહેયુલ ઇસ્લામ ” (જે કે સુન્નત જમાઅતનાં મોલવી મોહમ્મદ નજ્જુલ ગનીએ બનાવેલ છે તે) નાં જેજ ૪૪૧ ઉપરે વર્ણવેલ છે:—

“ ઇમામ હસન અસ્કરી અ. ને વફાત પાઈ, તે પાંચ બરસકા એક લડકા મોહમ્મદ નામી, કે જો સોસન યા નરજીસકે શીકમસે પંદરવી શાખાન હોસોપંચાવન (૨૫૫) હીજરીમે શબકે વકત, જયસાકે અબ્દુલ વહહાબ શેઅરાનીને કિતાબ યવાકીત વ જવાહેરમે ખ્યાન કીયા હયે, પયદા હુવા યા. મેહદીયે મવઉદ ઝૌર “ ખાતેમુલ અઇ-મ્માહ ” બી થેહી હયે. ”

(તદુપરાંત-કર્તાએ કુટનોટમાં, “સવાએકે મોહરકાહ”, “ સુન્તહીહુલ મકાલ, ” ઉમ્મતુલ મતાલિબ, ” “ કરપુલ ગુમ્મહ ” વી. ની સનહો પણ તેજ જેજમાં આપેલી છે.)

૪—‘સ્નાનેહે ઉમરી હજી આલી’ (સુન્નત જમાઅતના મોલવી એબ્યદુલ્લાહ અમતસરીફ) પેજ ૪૩૩ માં ઇમામ હસન અસ્કરી અ. તા. અહેવાલમાં જણાવેલ છે—“ આપકે પીછે આપકે ફરજંદ આરઝુમંદ “ અબુલ કાસમ ” મોહમ્મદ “ અલ હુજ્જહ ” કે સીવા અપકી કોઈ અવલાહ નહિ રહી. ”

૫—‘દહ મખઝન’ (સુન્નત જમાઅતવાળા હકીમ નસરુલ્લાહ ખાન દૃત) પેજ ૧૬૭ માં લખેલ છે—
“ આપકી બાઅદ વફાતકે એક ફરજંદ આરઝુમંદ બાકી રહે, કે નામ મુબારક ઉન્કા ઇમામ મોહમ્મદ અલ હુજ્જહ, અબુલ કાસીમ હયે. ચોર નામ આપકા મોઅતમન* હી કેહતે હયે. બ વકતે વફાત પીઢરે બુઝરગવાર અપનેકે પાંચ બરસ કેથે. વાહે બુલ-અતાયા’ ને ઉસ શુશુદે’ શુલઝરે-નોબુવત† કો છોટપનકે ઝમાનેમે ઇદિમ ચોર હીકમત બખરી થી, ચોર લડકપન હીમે ઇમામ વ પેશવા ચોર હાદી હુવે થે. ”

૬—‘રીયાઝુલ-અન્સાબ’ નાં કતી પેજ ૨૧૨ માં જણાવે છે—“હઝરત હુજ્જતુલ્લાહ, ઇમામ વ ખલીફએ દોઆઝહુમે હઝરત રસુલે ખુદા સ. અસ્ત. પિઢરે બુઝરગવારશ ઇમામ હસન અસ્કરી અ. અસ્ત. તવહુદે હુમાયુને આં દુરરે દુરજે વીલાયત, બ કોલે અકસર એહલે રીવાયત દર શયે બુમ્બાહ નીમએ શાઅબાન લયલતુલ-બરાઅત દરસાલે દવીસ્તો પિંબહ વ પંજ રૂઈનમુદ. વ માદરે આં ઇમામે આલીકેરામ

* નામ નહિ, પણ લકબ છે.

૧. ખુદાતું નામ છે. ૨. પુલ. ૩. નબુવતનો બાગ.

“જમ”

ઉમ્મેવલદ સુસમ્મા બ નરજસ ખાતુન હુખતરે કય-
સરેઝમ અઝ નસ્લે શમઉન. ”

અર્થ—હઝરત હુજ્જતુલ્લાહ, ઇમામ અને હઝરત
રસુલે ખુદા સૌ ના બારમા ખલીફા છે.
તેઓના પિદરે ખુઝરગવાર ઇમામ હસન
અસ્કરી અ. છે. તે વીલાયતના મોતીનો
જન્મ ઘણી રિવાયતો પ્રમાણે પંદરમી શાઅ-
બાન, ઈદ્દિયરાત જુમાની રાત્રે, હી. સ.
૨૫૫ માં છે. તેઓના માતૃશ્રીતું નામ
નરજસ ખાતુન (હતું) કે જેઓ
શમઉનની નસ્લમાંથી કયસરેઝમનાં પુત્રી
હતાં.

૭—‘ યનાબીહિલ મોવહાહ ’ નામની સુન્નત જમા-
અતની કિતાબમાં જોખ સુલ્યમાન બલખીએ બારમાં
ઇમામ અ. ની વીલાદતું વર્ણન કરેલ છે. તેમાં
શાઅબાનની પંદરમી અને હી. સ. ૨૫૦ લખેલ છે.
(એટલે ફક્ત હી સનનો ફેર છે. બાકીનો અહેવાલ
ઈસ્નાઅશરી ત્વારિખો પ્રમાણેજ છે.)

૮—‘ તારીખુલ ઇસ્લામ ’ માં ઝહબીએ બારમા ઇમા-
મની પયદાયશ હી. સ. ૨૫૬ માં વર્ણવેલ છે.

૯—‘ તારીખે ઇખ્ને બલદુન ’ (સુન્નત જમાઅતની)
જલદ ૨ જ પેજ ૨૪ માં જણાવેલ છે—મેહદી
અ. (જે) બહર થનાર છે, તે સને ૨૫૫ હીજરીમાં
શાઅબાન મહિનાની પંદરમી તારીખે ને જુમા ને
દીવસે પેદા થયેલ છે. તેમના બાપતું નામ હ. હસન
અસ્કરી છે.

૧૦—‘ શવાહેદુન્નોલુવ્વહ ’ માં મુદ્દલાં અખ્દુર રહેમાન જામીએ પેજ ૨૪૭ માં વર્ણવેલ છે—“ ઇમામ રઝાના ફરજંદ મોહમ્મદ, તેમના ફરજંદ અલી, તેમના ફરજંદ હસન, તેમના ફરજંદ મોહમ્મદ મેહદી છે. તેઓ સુરરેમનરાયમાં સને ૨૫૫ હીજરીમાં પેદા થયા છે. ”

તદુપરાંત—સુન્નત જમાઅતની બીજી પણ કેટલીક કિતાબોમાં બારમા ઇમામ અ. ની પચદાશની સાબેતીઓ મોજુદ છે. શીઆહ ઇસ્નાઅશરીઓની કિતાબોમાં તો ઠેક-ઠેકાણે તેવી સાબેતીઓ (માઅતેબર સનદોથી) મોજુદ છે, પણ તે અત્રે આપવી ઉચિત ધારતો નથી.

પ્રિય વાંચકો ! આપ ઉપરથી જોઈ શકયા હશે કે, બારમા ઇમામની પચદાશ સુર્ય સમાન રોશન છે. તેઓ ઇમામ હસન અસ્કરી અ. ના ખરા ફરજંદ છે, અને તેઓનાં માતૃશ્રીનું નામ નરજીસ ખાતુન છે અને પંદરમી શાઅબ્બાસ (ઇહેબરાત) નો તેઓનો જન્મ થયેલ છે. મી. વરતેજી “ હત્તક ” નો જે મનખડત સવાલ લાવ્યા છે. તે તદ્દન અયોગ્ય છે. અગર કોઈ પણ ત્વારિખની સનદથી મીં વરતેજીએ “ હત્તક ” નો શબ્દ પુરવાર કરેલ હોતો, તો કાંઈક વ્યાજબી પણ ગણાતે પણ તેઓએ તદ્દન ગેરવાજબી રીતે પોતાના તરફથીજ હીલી બખાળા કાઢવા સારૂ એ શબ્દ વાપરી પોતાની કલમની કીમત અંકાવી છે ! જે વિશે વધુ વિવેચન નહિ કરતાં તેનો તોલ કરવાનું વાંચકોની મુન્સફી ઉપરે છોડી; આએ પ્રકરણ પુર્ણ કરું છું.

બારમા ઇમામ ગાયબ હોવાની સાબિતીઓ.

આયતો—અલીફ-લામ-મીમ. ૧. અલ્લેકલ કેતાબો
લા રયૂબ ફીહિ, હોદહ લિલ મુત્તકીન. ૨.
અહલઝીન યોઅમેનૂન બિલ ગયમે વ યોકી
મૂન્સલાત વ મિમ્મા રઝનફા હુમ યુદ્દેફન.

(સુરએ બકર આયત ૧-૨-૩)

અર્થ—(અ, લ, મ,) અલીફ, લામ, મીમ, ૧.
આ તે કેતાબ છે કે જેમાં કાંઈ શક નથી, તે
પરહેઝગારોને રસ્તો દેખાડનાર છે. ૨. કે
જેઓ (ધર્મની) અદ્રબ્ય બાબતોમાં ઈમાન
લાવે છે અને નમાઝ અદા કરે છે અને જે
અમે તેઓને ફઝી આપી છે તેમાંથી દાન
કરે છે. ૩.

(પ્રોફેસર ઇસ્ફહાની કૃત તરજુમો પેજ ૬)

ઉપરની આયત પ્રમાણે જેઓ બીજી બાબતોની સાથે
“ અદ્રબ્ય ” ઉપર ઈમાન લાવે છે .તેઓ પરહેઝગારો છે,
એમ જણાઈ આવે છે. હવે ‘અદ્રબ્ય’ એટલે શું ? તેના
ટીપણીમાં પ્રોફેસર ઇસ્ફહાની જણાવે છે:—

“ ગયબનો અર્થ અદ્રબ્ય થાય છે. જેમકે ખુદા,
પ્રીસ્તાઓ, કયામતનો દીવસ, બહેસ્ત, ફઝબ વગેરે
કે જે જોવામાં આવતાં નથી.”

ઉપરના ખુલાસા (ટીપણી) મુજબ જે નામો દર્શાવેલા
છે, તે ઉપરાંત “વગેરે”નો શબ્દ છે જેથી જણાઈ આવે

છે કે તે ઉપરાંતની બીજી પણ કેઈ ગયબ તરીકેની બાબતો છે; કે જે ઉપર ઇમાન આણવું લાઝીમ છે. તો તે બાબતો કઈ છે તે તપાસવી જોઈએ. તો તે માટે મવલવી મકબુલ અહમદ કૃત તરજુમામાં નીચે મુજબ જોવામાં આવે છે:—

“અલ ગયબ—જો ઝાહિરી હવાસ^૧ સે મહસુસ^૨ કર-
નેકી ચીઝ નહો. જ્યસે તવહીદે ખુદા, નોખુન્વતે અંગીયા,
કયામે કાયમ^૩ અં, મસઅલે રજઅત,^૪ કિયામ-
તકે દિન ફિર જી ઉઠના, હિસાબો કિતાબ હોના,
જન્નતો દોઝખ, ઓર ઇસી ફીરમકે ઓર ઉમુર-
જીનપર ઇમાન લાના લાઝિમ હયે, ઓર જો આંખોસે
નહિ દેખે જાતે; બલકે ઉન દલીલોસે પચાજાને જાતે
હયે, જો ખુદાને કાયમ ફરમાઇ હયે.”

(મવલવી મકબુલ અહમદ કૃત તરજુમા પેજ ૩)

જે ઉપરથી કેટલીક ગયબ બાબતોનો ખુલાસો મળી
જાય છે. તે ઉપરાંત પણ એવી તરેહની બીજી પણ કેટ-
લીક બાબતો છે, કે જે કર્તાની ઇબારતથી જણાઇ આવે
છે. ઉપરની બાબતોમાં “કયામે કાયમ” નો શબ્દ છે,
તેથી જણાય છે કે બારમા ઇમામ અં તુ (ગયબ તરીકે)
કાયમ હોવું; તે ઉપરે પણ ઇમાન લાવવું લાઝીમ છે.

હવે—કોઈ એમ સવાલ કરે કે, જે વખતે મજકુર
આયત નાઝીલ થઈ, તે વખતે બારમા ઇમામ મોબુદ નહતા,
તો તેઓના માટે એ આયત કેવી રીતે લાગુ પડી શકે?”
તો તેનો જવાબ એ છે કે પાક કુરઆને શરીફમાં જે હુકમો

૧. ઈન્દ્રીયો. ૨. પરખવું. ૩. બારમા ઇમામનું (ગયબ તરીકે)
કાયમ હોવું. ૪. બારમા ઇમામના વખતમાં ફરી હોવું.

“અમ.”

નાઝીલ કરવામાં આવ્યા છે, તે તે વખતથી કરીને કયામત સૂધીના માટે લાગુ પડે છે. તે ત્યાર પછીની જે બાબતો ગાયબ તરીકે થનાર હતી તેનો પણ તેમાં સમાવેશ થઈ જાય છે. અને બારમા ઇમામની ગાયબતને નીચેની હદીસો પણ ટેકો આપે છે—

૧—સુન્નત જમાઅતના મોહદિસ અને ફકીહ શેખ મોહમ્મદ અલ-જોવ્યની કૃત ફરાયદુસ્સીમત્યનના હવાલાથી હદીસ વર્ણવેલ છે—“ઈબ્ને અબ્બાસે કહ્યું કે, હું રસુલે ખુદા સં મે ફરમાવ્યું કે મહારી બાદ અમારા ખલીફા અને વસીયો ખુદાની હુજ્જતો બાર છે. જેમાંનો પહેલો અલી છે, અને જેમાંનો છેલ્લો મહારો ફરઅંદ મકદીયે મવઉદ છે. હર ઇમામ અં આગ્રાશ ઉપરથી નીચે ઉતરશે અને મહેદીની પાછળ નગાઝે જમાઅત પડશે.”

(અલ્હાદી—પેજ ૧૫૨-૧૫૩)

૨—“હજરતે ઇમામે અયનુલ આગેદીન અં થી મનકુલ છે કે બારમા ઇમામની ગાયબતનો ઝમાનો લાંબો હશે, અને તેમની ગાયબતના ઝમાનામાં જે લોકો તેમની ગાયબતને માનનારા હશે અને તેમના બહિર થવાનો ઇન્તેજાર કરતા હશે, તેઓ એ ઝમાનાના લોકોમાં સર્વથી બેહતર હશે,” (વીં વીં લંબાણુથી છે.)

(અલ્હાદી પહેલી આવૃત્તી—પેજ ૧૫૩)

૩—“હજરતે ઇમામ બઅફરે સાદીક અં થી મનકુલ છે કે લોકો ઉપર એક એવો સમય આવશે કે જેમાં તેમનો ઇમામ તેમની નજરોથી ગાયબ થઈ જશે, એ વખતે જે અમારા અમ્મ ઉપર કાયમ રહે તેના ખુશહાલ થાઓ,” (વીં વીં)

(અલ્હાદી આવૃત્તી પહેલી—પેજ ૧૫૪)

૪—“હઝરત ઇમામ બઅફરે સાદીક અં ધી મનકુલ છે કે જે માણસ હં કાયમ અં ના બહેર થવાનો ઇન્તેઝાર કરે અને ઇન્તેઝાર ને ઇન્તેઝારમાંજ મર્જુ પામે તો એનો ફરજે જે માણસ જેવો છે કે જે હઝરતે કાયમ અં ની સાથે તેમના તંબુમાં હોય.”

(અદહાદી આવૃત્તી પહેલી—પેજ ૧૫૫)

એ રીતે ઉપરની હદીસોથી ગયબ ઇમામ ઉપરે ઇમાન લાવવાની ફઝીલત સાબેત થાય છે. તો તે વખતમાં પણ હજી બારમા ઇમામ અ. ની પયદાયશ થઈ નહતી, પણ ઉક્ત આયત મુજબજ તે હદીસોમાં ગાયબ ઇમામ ઉપરે ઇમાન લાવવાની ફઝીલત વર્ણવેલ છે. મતલબકે પાક કુરઆને શરીફની આયત પ્રમાણે જેમ ઇમામ ઉપરે ઇમાન લાવવું લાઝીમ છે. કારણ કે કુરઆને શરીફના હુકમો તે વખતથી કયામત સૂધીના બનાવો માટે છે.

બારમા ઇમામની ગયબત સખંધે, મી. જાનમોહમ્મદ બાઈ ઝીણા કૃત અન્વાઝશરોહુદ્દ અને રાહૈનજાત માસીક કી. ૨૬ હીસ્સા ૮-૬-૧૦ માં મારા મિત્ર મી. ઇસ્નાઅશરી તરફથી “મી. ગવહરીને હક જવાબ” ના લેખોમાં બહુજ સરસ વર્ણન કરવામાં આવેલ છે, તે જોઈ જવાની વાંચકોને ભલામણ કરીને બારમાં ઇમામ અ. ના ગયબ હોવાની કેટલીક સનદો નીચે રજુ કરીશ—

૧—કન્ઝુલ મસાએબ નામની ફારસી કિતાબ જે નાં આગાખાન શાહ હસનઅલીની સહાયતાથી છપાવવામાં આવી છે તેમાં બારમા ઇમામ અ. ના અહેવાલમાં તેઓનું ગયબ હોવાનું ખુલાસાથી વર્ણવેલ છે.

૨—ત્વારિખે ઇસ્લામ (જસ્ટીસ અમીરઅલી કૃત) માં લખેલ છે “મુતવક્કીલ કે જાનશીનો ને હસનકે નજ-

૨૫^મ ૨૪^મ આ. હસનકા કમસિન બચ્યા છુસ્કી ઉમર કુલ પાંચ બરસકી થી આપકી જુદાઈસે ગભરાકર ઉસ્કી તલાશમે એક ગારમે, જો ઘરકે નજદીક હી થા હામીલ હુવા.” (પેજ ૧૨૬)

૩.—મઝાહેબુલ ઇસ્લામ (સુન્નત જમાઅતની કિતાબ) ના પેજ ૪૫૭ ઉપરે કરી જણાવે છે—“ હબીબુસ્સયરમે લિખ્યા હયે કે ગયખતે કરરા યાઅને સુગરા,^૧ મોહમ્મદ બિન હસનકી વિલાદતકે અમાનેસે ઉન્કી સિક્કારત^૨ કે ઇન્કેતાઅ^૩ તક હયે. ઓર ગયખતે તુલ^૪ યાઅને કુખા, સિક્કારતકે ઇન્કેતાઅકે અમાનેસે ઇસ વકત તક હયે, જખતક અલ્લાહને ઉન્કે ઝાહર હોનેકો મુકદ્દર કીયા હયે.”

૪—“સ્વાનેહે ઉમરી હ૦ અલી” નામની (સુન્નત જમાઅતની) કિતાબના પેજ ૪૩૩ માં કરીએ જણાવેલ છે—“ આપકે વાલીહકી વફાતકે વકત, આપકી ઉમ્મ પાંચ બરસકી થી. લેકીન ખુદાને ઇસ છાટીસી ઉમરમે આપકો હીકમત અતા કીથી. ઓર ઇસલીયે આપકા નામ કાયેમ રખ્યા ગયા કે, આપ પોશી-દાહ^૧ હો ગયે ઓર ન માઅલુમ હુવા કે કહાં તશરીફ લે ગમે.”

૫—ઉક્ત કિતાબનાં તેજ પેજમાં બીજી સનદ ટાંકેલી છે—
“ શેખ અબુ અબ્દુલ્લાહ મોહમ્મદ બિન યુસુફ અલ-કન્જી અરશાફેઈ રહેમતુલ્લા અલ્લયહે અપની કિતાબ અલ મુસન્ના બિલ ખમાન શી અખબારે સાહેબિ-

૧. થોડી મુદત માટેની ગમ્યતનો અમાનો. ૨. વડીલોનો અમાનો.
૩. પુર્ણ થવું. ૪. લાંબી મુદત માટેની ગમ્યતનો અમાનો.

“અમ.”

ઝઝમાન મેં જહાંપર કે ઉન્હોને ખામદ ગાયબ હોને કે ઇમામ મહેદી અ. કે અખતક ઉન્હે ઝીંદાહ ચોર બાકી હોનેપર હલાઅેલ^૨ લિખે હયે—એક હલીલ ચેહ બી ખ્યાન કી હયે કે, મીસ્લ ઇસા બિન મસ્યમ ચોર ખીઝર ચોર ઇલીયાસકે નો ખુદાકે હોસ્ત હયે, ચોર અઅવર હજજલ ચોર ઇખલીસ લઇનકી બકા^૩કે; નો દુશ્મને ખુદાસેં હયે, જનાબે મેહદી અ. કી બકામેં બી કોઈ માનેઅ નહિ. ચોર ઇન લોગોંકા બાકી હોના કિતાબો સુન્નતસે સાખીત હયે.”

૬—“દહ મખઝન” નામની સુન્નત જમાઅતની કિત-બના પેજ ૧૬૭ માં લખે છે—“સવાઅેકે મોહરરે-કાહ મં લિખ્યા હયે કે, આપકા નામ કાઅેમ—સુન્તઝરની હયે. ચોર ઇસ્કી વજેહમેં^૪ કહા હયે ઇસ્વાસ્તે કે આપ મદીનેમેં હફઅતન અઅેસે ગુમ હુઅે ચોર ગાયબ હોગઅે કે કીસીપર ઉન્હે ગાયબ હોનેકી હકીકત નહિ ખુલી હયે. ચોર બાઅઅે કિતા-ખુ મેં લિખ્યા હયે કે આપ સરમનરાયમેં એક સર-હાઅકે બીઅમેં ગાયબ હો ગયે.”

૭—“તઝકેરતુલ કેરામ તારીખે ખોલશઅે અરબો ઇસ્લામ” નામની સુન્નત જમાઅતની કિતાબના પેજ ૫૪૬ થી ૫૫૦ માં બાર ઇમામો (હ. અલી અ. થી હ. મોહમ્મદ મેહદી અ. સૂધી) ગું ટુંક વર્ણન કરેલ છે. જેમાં બારમા ઇમામ માટે લખે છે—“હઅરત

૧. ગાયબ. ૨. હલીલો. ૩. હયાત રહેવું. ૪. કારણમાં.
૫. ભોંયદ.

ઇમામ મોહમ્મદ મોહદી બિન હસન અસ્કરી અ.
ગાયબ હો ગયે.”

૮—દુરરે બેબહા (કે જેમાંથી મી. વસ્તેજીએ પોતાની માન્યતા સિદ્ધ કરવા ખાતર ઉતારો કરેલ છે, અને તેમાં મનગમતો ફેરફાર કરેલ છે. તો તેમાંથી પણ બારમા ઇમામ અ. ના ગયબ હોવાની દલીલ આપવી યોગ્ય ગણાયો. એટલે તે કિતાબ) ના પેજ ૧૮૮ માં બારમા ઇમામ અ. ના ગયબ થવા માટેની જે હકીકત દર્શાવેલ છે, તેમાંથી દુક સાર એ કે—બારમા ઇમામ પેદા થવાના વખતથીજ ગાયબ રહેતા હતા, ઇમામ હસન અસ્કરી અ. ની વફાત વખતે બારમા ઇમામની ઉમ્મ પાંચ વરસની હતી, અને તે વખતે પણ તેઓ ગાયબજ હતા. તો પણ અમુક ખાસ નાએબોની સાથે તેઓની ઝાંઘેરમાં મુલાકાત થતી. ત્યાર પછી સાઠ વરસ રહીને ગાયબતે કુખરા થઈ, તે આજ દીન સુધી છે.

૯—“ રીયાઝુલ અન્સાબ ” ના કર્તા, બારમા ઇમામ અ. ની પચ્ચાચશ અને તેઓના માતૃશ્રીનું વર્ણન કરીને ત્યાર પછી લખે છે કે—“ વ આં ઇમામ ઝવીલ એહતેરામ, હર નામ વ કુનીચ્યત બા હઝરતે ખ્યઝલ અનામ સુતાએસ્ત વ મોહદી, વ સુન્તઝરે, વ સાહેબુ-ઝઝમાન, વ હુન્નજહ, વ કાયેમ, અઝ બુમલએ ઇલ્કા-એ આં જનાબ હસ્ત. વ હર વકતે પિદરે ખુદ બ રિવાયત, કે બસેહહત અકરબસ્ત, પંજ સાલાહ ખુદ વ હઝરતે વાહેબુલ અતાયા, આં શુશુફે ચમને વીલા-યતરા માની’દે ચહયા બિન ઝકરીયા વ ઇસ્મા બિન મરયમ કે હર તીફલીચ્યત હરજએ પચગમ્બરી કેસમત ફરમૂદ, આં હઝરતરા નીઝ મરતબએ ઇમા-

મત વ વીલાયત દર સગીરસીન અરઝાની ફર
 વ આં હઝરતરા હો ગયખત હસ્ત હાકાક-ગય
 સુગરા દર ઝમાને મોઅતમદ, દરસાલે દવી
 શસ્તો શશ હીજરી. ” વ ગયખતે કુખરા દર અ
 રાઝી ખીન મુકતદેર અખ્યાસી દર સાલે સી
 ખીસ્તો હસ્ત હીજરી. અર્થ—અને તે એહતરામ (ખુઝર
 વાલા ઇમામનું નામ અને કુનીચત હ૦ ખર
 અનામ (હ. રસુલ સ.) ના પ્રમાણે છે. અને તેજે
 ઇલ્લાહોમાંથી મેહદી, મુન્તેઝર, સાહેબુઝઝમ
 હુજ્જહ અને કાયેમ છે. પોતાના પીતાશ્રીના
 તમાં (પોતાના પીતાશ્રીની વફાત વખતે)
 રિવાયત કે જે વધુ સહીહ છે, તે પ્રમાણે,
 વર્ષના હતા. અને હઝરતે વાહેબુલ અતાયા (ખુ
 એ, તે વિલાયતના ખાગના પુલને બચપણમાં ઇમ
 અને વીલાયતનો દરજ્જે અતા કરેલ; જેવી રીતે
 હઝરત ચહયા, ખિન ઝકરીયા અને હ૦ ઇસા
 મરયમને બચપણમાં પયગમ્બરીનો દરજ્જે અતા
 ને તે હઝરત (ખારમા ઇમામ) ને બે ગય
 અતા કીધી—એક ગયખતે સુગરા, હી. સ.
 મોઅતમદ (અખ્યાસી) ના ઝમાનામાં; અને
 ખતે કુખરા, હી. સ. ૩૨૮ માં રાઝીખિન મુક
 અખ્યાસીના ઝમાનામાં. ”

(અને તે ગયખતે કુખરા આજ હીવસ સૂધી
 છે, અને ન્યાં સૂધી ખુદાનો હુકમ હશે ત્યાં
 આહુ રહેશે.)

પ્રિય વાંચકો ! ખારમા ઇમામની ગયખત સંખ
 સાબિતીઓ આપ ઉપરથી બેઈ શક્યા હશે. હજી કે
 વધુ સાબિતીઓ મોબુદ છે. પણ લખાણના કાયથી અ

સાબિતીઓ ઉપરજી બસ કરીશ. ઉપરાંત ઇસ્ના અશરી તવાસીઓમાં બારમાં ઇમામ અ. ની ગયગત સબધમાં જે વિગતવાર અહેવાલો છે તે અગ્રે આપવા ઉચિત ધારેલ નથી.

મજકુર સાબિતીઓમાં બારમા ઇમામ અ. નું લાંબુ આશુબ્ય અને બથપણની હાલતમાં ઇમામત મલવાની દલીલો પણ વાંચકો જોઈ શક્યા હશે, એટલે તે સબધે વિવેચન નહિ કરતાં, તેઓના ગયગત થવા સબધેનો એક સરસ ઉલ્લેખ—એસ. અહીર હુસેન બાબકર કૃત તારીખે ઇસ્લામની જુલલદ ૧ લી માંથી વાંચકોની વાકેફી અર્થે નિચે ટાંકી બતાવીશ;—

અઈમ્મએ—એહલે બયત ? હુન્યાવી ^૧ મોઆમેલાત ^૨ સે કેઈ સરોકાર ^૩ ન રખતે થે. સલતનત ^૪ કે મોઆમેલાત ^૫ એઈ જાતે રહી જાય છે. આ બધું જોઈને ^૬ ડાતા થા ચાહે ખુદા યોર અપને નાતાન નર્યા મજહુબ ફેલાનેમે ^૭ સરગરમ ^૮ રહેતે થે. જુગરગોશએ ^૯ રસુલ હોનેકી હયસીયત ^{૧૦} સે લોગબી ઉન્કા ખોલત પાસો અદબ કરતે થે. ઇસ સબખસે સલાતીને—જર ^{૧૧} ઇન્સે બહુમાન યોર અંદેશામંદ રહેતે થે, કે કહી લોગ ઇન્કે ગરદીદાહ ^{૧૨} હોકર ખીલાફતે—અહેરી ^{૧૩} બી ઇન્કે સુપુર્દન કરહે; યોર સલતનત હમારે હાથસે જાતી રહે. ઇસ સબખસે ઇન્કે શીતબો ^{૧૪} પર અમલ ન કરતે થે, બદકે અપની તરફસે ઇમામ ખડે કરકે ઉન્કે ફિતવોકો રિવાજ હેતે થે; તાકે અઈમ્મએ—એહલેબયત મરજએ—ખલાયક ન બન જાએ. ઇન્કે નઝરખંદીકી હાલતમે રખતે થે, યોર જબ મવકા

૧, ઇમામો ૨, ફનીયાના, ૩ મામલતઓ ૪ સબધ ૫ રાજ્ય પ્રકરણી ૬ વચ્ચે પુરાવું ૭ બનીશકવું, ૮ મર્યા રહેવું, ૯ ક્લેબના દુકકા ૧૦ સબખથી; કારણથી ૧૧ અલીમ હાકેમો ૧૨ મોહોબત વસ ૧૩ અહેરી ફક્રમત ૧૪ ચરખ ફક્રમો

૧૫ પાતેથે ઝહર સે કામ તમામ કરા દેતેથે. ચુનાંચે સીવાએ હૃં અલી ઓર ઇમામ હુસેન કે બે તલવારસે શહીદ હુવે, નવ ઇમામ, બની ઉમીઆહ ઓર બની અબ્બાસી ઝહર ઓરાની સે શહીદ હુવે- ગ્યારવે ઇમામ હસન અસ્કરી અં કોઝહર સે શહીદ કરને કે બાઅહ, મોઅતમહ અબ્બાસી, ઉન્કે સાહેબઝદે મોહમ્મદ (મેહલી) કે કતલકે દરપય ૧૭ હુવા. પસ ચેહ આખરી બારવે ઇમામ સન ૨૬૦ હીજરીમે પાંચ સાલકી ઉમ્રમે સરદાબે સરમનરાયમે ગાયેબ હોગએ.

(તારીખે ઇસ્લામ જુલહ ૧ લી પેજ ૨૯)

ઉપરના ઉતારાથી બારમાઈમામ અ. ના ગાયબ થવાનું કારણ વાંચકો સારી રીતે જોઈ શકશે. હવે કોઈ એ પ્રશ્ન કરે કે “ અગીયાર ઇમામોને ઝુલ્મથી શહીદ કરવામાં આવી, છતાં તેઓ ગાયબ ન થયા અને બારમા ઇમામ શું કરવા ગાયેબ થયા ? ” તો તેનો ખુલાસો એ છે કે—હૃં રસુલ સ. ની હદીસ મુજબ આએ ઉમ્મતનાં માટે ઇમામો બારજ છે. તેરમો ઇમામ કોઈ નથી, “બાર ઇમામો માટેની સાબીતી” તેજ પ્રકરણમાં આપવામાં આવેલ છે.) તો અગીયાર ઇમામો મુધી, એક ઇમામની શહાદત પછી બીજા ઇમામ, ઇમામ-તને હુવે ~~અબ્બાસી~~ રહેતા. પણ બારમા ઇમામ અ. પછી કોઈ ઇમામ નથી, અને તેઓની ઇમામતની સમય છેવટ મુધીનો છે. એટલે આટલી લાંબી મુદત મુધી અલેમોનાં ઝુલ્મથી બચવા માટે તેઓનું ગાયબ થવું જરૂરી હતું અને તેમાં બીજી પણ કેટલીક ખુદાની મસ્લેહતો સમાયલી છે, પણ લાંબાણના બચથી તેવી દરેક ફલીલા અત્રે આપી શકતો નથી વધુ છતાંસા ધરાવનારા વાંચકે,

૧૫ તક. ૧૬ ઝહર ખવરાવવાથી ૧૭ પાછળ પડવું.

“ અમ ”

હાજી યુલામઅલી ફત અલહાદી જેઠ જવા કૃપા કરવી. જે કિતાબમાં, બારમા ઈમામ અં ના ગાયબ થવાનો સંબંધ—શું કરવા ગાયબ થયા—હજીન અહેર કેમ થતા નથી. ખીજા ઈમામો અલીમોના ઝુલમથી ગાયબ ન થયા, અને બારમા ઈમામ કેમ ગાયબ થયા, જ્યારે એઓના સમગ્રથી અમીન અહલો ઈન્સાફથી ભરપુર થવાની છે ત્યારે તેઓને અહેર જ રાખીને ખુદા તઆલાએ તેઓનું રક્ષણ કેમ ન કીધું, તેઓ હાલ ક્યાં રહે છે, તેઓથી ખલકતને શું ફાયદો પહોંચે છે વી. વી. વર્ણનો ખુલાસાથી આપેલ છે, તે જેઠ જવાની હરેકને ખાસ લલામણુ છે. આ પુસ્તકમાં સર્વે વર્ણન કરવાની જગ્યા કરી શકાતી નથી, જેથી મજકુર કારણોનાં માટે મારા તરફની નવીન ફલીલો ન આપતાં; અલહાદી જેઠ જવાની લલામણુ કરવા ઉપરજ ખસ કરું છું. તદ્—પરાંત મીં જનમામહલાઈ ઝીણા ફત અન્વા-ફરશોહુદમાં પણ એ સળધે વિવેચન કરેલ છે; તેમજ મારા મિત્ર મીં ઇસ્નાઅસરીએ પણ “ મીં ગવહરીને હક જવાળ ” ના લેખમાં સરસ ફલીલો આપેલ છે.

બારમા ઈમામનો ઝુહુર-અને તેનો સમય.

પ્રિય વાંચકો ! આખર અમાનામાં હં મહેદી અં ઝુહુર ફરમાવશે તે વિશે સર્વે ઇસ્લામી આલીમો કબુલ રાખે છે, જે કે હં મહેદી અં સળધે સુન્નત જમા-અતના કોઈ કોઈ આલીમોએ જુદા મતો દર્શાવેલ છે, પણ તેઓમાંના ઘણા આલીમો એજ મત ઉપર છે કે,

આવનાર મહેદી અં તે બારમા ઇમામ હં મોહ-
મ્મદ ઈબ્ને હ. હસન અસ્કરી અં જ છે, જેના કેટ-
લાક પુરાવાઓ “ બારમા ઇમામ તેજ મહેદી અં ”
ના પ્રકરણમાં આપી ગયો છું—છતાં સખંધ બેઠવા બા-
તર આ પ્રકરણમાં પણ કેટલાક પુરાવાઓ રજૂ કરીશ;—

૧—“તારીખે ખમીસ ” ની જુલદ ૨ જ માં લખેલ
છે કે—“મહેદી તે હં મહમ્મદ બિન હસન અ-
સ્કરી છે, તે બહેર થશે ત્યારે ફીરીસ્તો આવાજ
આપશે કે મહેદી બહેર થયા, તે બુદાના ખલીફા
છે અને તેઓના ઝમાનામાં વફ અને બકરાં સાથે
અરશે, અને ઇનસાનનાં બચ્ચાંઓ સાંપ તથા વીંછુને
પાકી રમશે. ” વી. વી.

(બહેદાઈ—૫૪ ૩૭૭)

૨—“અસ્માકુરગેબીન”ના પેજ ૧૪૦માં શેખ મોહીયુ-
દીન ફત કુતુબાતની સનદથી લખેલું છે કે—“હં ઇમામ
મહેદી અં બહેર થશે તેમાં કશો શક નથી જ,
પણ ક્યારે બહેર થશે કે ન્યારે આ દુન્યા બુદ્મ
અને જબરહસ્તી, બેઈન્સાફી અને પાપથી બહુજ
હલ કુદાવીને ભરાઈ જશે; ત્યારે એ મહેદી બહેર
થઈને, એ તમામ બેઈન્સાફી, બુદ્મ અને પાપના
કામને દુર કરીને અહલ અને ઇન્સાફથી ભરી દેશે.
અને તે મહેદી હં મોહમ્મદ સુસ્તફા સં ની
ઈતરતથી તેમની દીકરી જનાબે ફાતેમા અ. ના ફર-
ઝંદ ઇમામે હુસયન અ. ની નસલમાં એવી રીતે
હશે કે તેમના ફરઝંદ અલી અ. તેમના ફરઝંદ
મોહમ્મદ બાકર અં તેમના ફરઝંદ બાઅફર અં,
તેમના ફરઝંદ મુસા અં. તેમના ફરઝંદ અલીરઝા
અં, તેમના ફરઝંદ મોહમ્મદ તકી અં, તેમના ફર-

ઝંદ અલીયુલ્લી અઠ, તેમના ફરઝંદ હસન અરકરી
અઠ, તેમના ફરઝંદ મોહમ્મદ મેહદી અ. છે. અને
તેઓ મકકામાં ખાનઘે કાઅબામાં ખેઅત લેવરા-
વશે. ” વી. વી.

૩—“મનાકેબ ” માં લખેલું છે કે જનહલ યહુદીએ
હઝરતે રસુલે ખુદા સઠ ની ખીજમતમાં કેટલાક
સવાલો કરેલ જેમાં ઇમામત સઅધે પશુ સવાલો
કરેલ; તેમાં હઝરત રસુલે ખુદા સ. એ ખાર ઇમા-
મોના નામો ખતાવેલ; તેમાં અગીઆરમા ઇમમ પછી
જણાવેલ કે, તેમની ખાદ તેમના ફરઝંદ મોહમ્મદ
મુલકખ મેહદીએ મવઉદ ઇમામ છે, તેમનેજ કાઅમે
આલે મોહમ્મદ અને હુજ્જતુલ્લાહ પશુ કહે છે, વળી
તેઓએ ફરમાવ્યું કે તે ગાયખ થઇ જશે અને એક
મુદતની ખાદ ખુફ્રા અને ઝુહુર ફરમાવશે અને હુનિ-
યાને અદલ ઇનસાફથી બરી દેશે. ” વીઠ

(અદહાદી, પેજ ૫૫)

૪—“મનાકેબ ” માં જનાખે સલમાન ફારસીથી રીવા-
યત છે કે અમો હઝરત રસુલે ખુદા સઠ પાસે ખેઠા
હતા, ઇમામે હુસેન અ. તેઓના ખોળામાં હતા,
આપે ઇમામ હુસેન અઠ ને ફરમાવ્યું કે તું સર્વે-
નો સરદાર, ઇમામ, નવ ઇમામોનો ખાપ છે, અને
તે નવમો કાઅમે ખહક અને આદલ અને અફ-
ઝલ છે. ” વીઠ

(અદહાદી પેજ ૫૮-૫૯)

૫—મહમ્મદ ઇબ્ને અહમ્મદ ખવારઝમીની મનાકેબમાં સલમાન
ફારસી રઝીઠ થી ઉપર ના. ૪ માં જણાવ્યા પ્રમાણે-
નીજ હદીસ છે.

[અદહાદી, પેજ ૬૧]

૬—“મનકેખત” માં અખદુલ્લાહ ખીન અચ્ચાશ લખે છે કે “ ઇમામ હુસેન અં મે ફરમાવ્યું કે અમો ખાર ઇમામો છીએ. તેમાં પહેલા અમીરુલ મોઅ-મેનીન અલી અં અને છેલ્લો મારો નવમો ફર-જંદ છે અને તે કાએમ બહક અને ઝમીનને ભવતી કરનાર છે અને તેને જ ખુદા તમામ ધર્મ ઉપરે ગાલીબ કરનાર છે. ” વીં

(અલ્લાહી, પેજ ૬૪)

૭—હખીયુસ્સયર, કીશાયતુલ અસર, રૌઝતુલ અહબાબ, વીગેરેમાં જાળીર ખીન અખદુલા અન-સારીથી, રીવાયત છે, જેમાં તેઓએ હં રસુલે ખુદા સં ને ઉલીલ અમ્ર વાળી આયતના માટે પુછ્યું—તેના જવાબમાં હં રસુલે ખુદા સં મે ખાર ઇમામોના નામો જણાવ્યાં, તેમાં અગીઆ-રમા ઇમામના નામ પછી જણાવ્યું કે—“ અને તેમની બાદ તે શખ્સ આવશે જે મારા નામે નામ અને કુનીયતે કુનીયતવાલો હશે જે હુજ્જતુ-લ્લાહ ફિલ અ મોહમ્મદ ઇબ્નુલ હસન ઇબ્ને અલી છે. તેઓના હાથ વડે ખુદા આખી દુનિયા ઉપરે ભૂત મેળવી આપશે, અને તે હઝરત મેહદી અં મોહીબ્બેથી ગાયબ થાશે, અને તેમની ગયબત ઉપરે કોઇ ઇમાન નહીં લાવે, શીવાય કે જેઓને ખુદા-એ ઇમાન આપ્યું હશે અને પરીક્ષામાં પાસ થયા હશે.

(અલ્લાહી, પેજ ૬૫—૬૬)

૮—“ફરાયદુસ્સીમતયન” માં ઇબ્ને અબ્બાસથી રી-વાયત છે કે હં રસુલે ખુદા સ. મે ફરમાવ્યું કે—

પ્રુદાની હુજૂરતો બાર છે. જેમાંનો પહેલો અલી છે અને જેમાંનો છેલ્લો મહારો ફરજાંદ મહદીયે મવ ઉઠ છે. હજરતે ઇસા અં આકાશ ઉપરથી નીચેઉતરશે અને મહેદીની પાછળ નમાજે જમાઅત પડશે, તે વખતે પૃથ્વી ખુદાવંદલખાલાના નુરથી પ્રકાશીત થઈ જશે અને પુર્વથી પશ્ચીમ સુધી હજરતે મહેદી અ. તુ' રાજ્ય ફેલાઈ જશે.

(અહ્દાદી, પેજ ૨૫૧)

—“તારીખે ઇબ્લીશ ” ના કર્તા મોહમ્મદ અબ્દુલ્-મક, પેજ ૫ ની પ્રુટનોટ માં જણાવે છે કે—“કરી-ખે કીયામત હજરતે મેહદી-ઇમામે આખેફૂજ ઝમાન ¹ ઝુહુર કરે'ગે, ચોર હજરતે ઇસા મસીહ આરમા-નસે ઉતરે'ગે, ઉસવકત ઇમામતે-નમાઝ ² હજરત ખાતેમુલ-અઇમ્માહ ³ કરે'ગે, ચોર હજરત ઇસા મુકતદી ⁴ હોગે. ”

એ રીતે સુન્નત જમાઅતનીજ કિતાબોથી સાબીત થાય છે કે, આખર ઝમાનામાં જેઓ હં મહેદી અં તરીકે ઝુહુર ફરમાવશે, તેઓ બારમા ઇમામ હં મોહ-મ્મદ મહેદી ઇખ્ને હં ઇમામ હસન અસ્કરી અ. જ છે.

પ્રિય વાંચકો ! આખર ઝમાનામાં ઝુહુર ફરમાવનાર હં મેહદી અં માટેની જે લવીખ્ય વાણીઓમાં બારમા ઇમામતું ખુલ્લે ખુલ્લું નામ આપેલ છે, તેવી કેટલીક સા-બીતોઓ “ બારમા ઇમામ તેજ હં મેહદી અં ” ના પ્રક-રણમાં આપી ગયો છું. અને આએ પ્રકરણમાં પણ નંબર ૧ થી ૮ સુધીની સાબીતોઓમાં ખુલ્લું નામ જણાઇ આવે

૧. આખેર ઝમાનાના ઇમામ (એટલે બારમા ઇમામ.) ૨.

૩. પડાવવાલું કાર્મ. ૩. ઇમામોમાંના છેલ્લા ઇમામ (બારમા ઇમામ.) ૪. પાછળ નમાઝ પડવાવાલા.

“જમ.”

છે. નંબર ૬ ની સાળીતીમાં “ ખાતેમુલ-અધમ્માહ ” નો શબ્દ છે તે પણ ખારમા ઇમામ માટે જ છે.

આલુ સમયમાં જે પ્રચલિત ધર્મો છે, તેમાંનાં મોટા મોટા સમુજાયવાળાઓએ સ્વીકાર્યું છે કે—“ પૃથ્વીમાં ધર્મનો ઉદ્ધાર કરવા માટે એક મહાન પુરુષ જરૂર આવનાર છે.” તે મહાન પુરુષના માટે જુદા જુદા ધર્મોનુયાયીઓ પોતપોતની માન્યતા પ્રમાણે જુદા જુદા નામો આપે છે, પણ કુલ્લે ઈસ્લામીઓ તે મહાન પુરુષને મહેદી તરીકે જ ઓળખાવે છે. હવે તે મહેદી અ. કોણ હશે ? તેના માટે જે અસંખ્ય હદીસોમાં જે વર્ણન છે, અને તેમાં જે નિશાનીઓ આપવામાં આવી છે, તે ઉપરથી જોઈ શકાય છે કે અહેર થનાર હો મહેદી અં તે ખીજા કોઈ નહિ, પણ ખારમા ઇમામજ છે. તદુપરાંત કેટલીક સુન્નત જમાઅતની ત્વારિખો અને કિતાબોમાં તેઓનું ખુલ્લું નામ પણ જણાવવામાં આવેલ છે. તેવી સાબેતીઓ આગળ તેમજ આ પ્રકરણમાં આપી ગયો છું.

હવે—આખર ઝમાનામાં ઇમામ મહેદી અં ઝુહુર ફરમાવશે—એ માન્યતાને તો સર્વ ઈસ્લામીઓ કબુલ રાખે છે પણ તેઓના ઝુહુરનો સમય ક્યારે થશે ? તેના માટે ફક્ત નિશાનીઓજ આપવામાં આવી છે. તેવી નિશાનીઓ પીરના નામથી જણાવવામાં આવતા જ્ઞાનોમાં પણ જોવામાં આવે છે. હદીસોમાં તેઓના મુહુર માટેની ચોક્કસ નીશાનીઓજ આપવામાં આવી છે, પણ કોઈ ચોક્કસ સન કે સાલ અથવા મહિનો એવો કોઈ ચોક્કસ સમય જણાવેલ નથી; અને એમાં પણ ખુદાવી મસ્લેહત છે. પણ માફ મિત્ર મી. વરતેલ તો, ઇમામ મહેદીના મુહુરના માટે સન અને સાલ એન્જો એન્જુ જણાવે છે ! પણ તે કંઈ હદીસોની ફરજો તેમ જણાવવાને મીં વરતેલ અહેર પડ્યા છે, તે તેઓએ

જણાવી આપવું જોઈએ. પણ જે સન અને સાલ મીઠ વરતેજીએ જણાવેલ છે, તે સન અને સાલમાં ઇમામ મહેદી અઠ ના જુહુરની નિશાનીઓ પુર્ણ થઈ નથી—એટલે મીઠ વરતેજીના કથનનું ‘ખોટાફ’ જણાઈ આવે છે.*

૬

ઇમામ મહેદી અ.ના જુહુરના સમય માટે હઠીસોમાં ચોક્કસ સન કે સાલ આપવામાં આવેલ નથી, પણ તે સમય માટેની નિશાનીઓજ આપવામાં આવેલી છે. જે નિશાનીઓમાંની કેટલીક મુખ્ય નિશાનીઓ, ઇસ્લામી સનદો મુજબ નીચે ટાંકી બતાવીશ—

૧—પ્રોફેસર ઇસ્ફહાની ફત્ત કુરઆને શરીફના પેજ ૯૪૪ ની પુટનોટમાં કતા જણાવે છે—

“એટલે કે હઝરત ઈસા કે જે કયામતનો દિવસ નજદીક આવવાની નીશાનીઓમાંની એક છે; કારણ કે દબ્બલના આવવા પછી તે પોતાના હાથમાં એક બાલુ લઈને હમેશકની પુર્વ બાજુએ આકાશમાંથી નીચે ઉતરશે, અને દબ્બલને શામમાં પકડીને તે બાલા વડે તેને મારી નાખશે, પછી યઅજુજ અને મઅજુજ કોમ બહાર નીકળશે, અને હઝરત ઈસા સઘળા મોમેનોને લઈ સિના પહાડ ઉપર જશે, અને ત્યાં પોતાનો મુકામ મઝબુત કરીને રહેશે, અને પછી હઝરત મહેદી આવશે.”

* મીઠ વરતેજીએ જે સનો જણાવેલ, તેમાં ઇમામ મહેદી અઠ નું જુહુર ન થયેલ હોવાથી ઉલ્ટો ઇસ્નાઅશરીઓને ગળે પડે છે કે “એ સનો ગુજરી ગયા છતાં ઇમામ મહેદીનો જુહુર કેમ ન થયો ?” એટલે એ પણ મીઠ વરતેજીની એક પોલીસીજ છે. સનો જણાવવા માટે, અને સવાલ કરવો બીજાને, એ ક્યાનો ન્યાય ?

“જમ.”

૨—મજકુર તરજુમાના હીબાયામાં પેજ ૨૨ માં કતો જણાવે છે—“ પણ કોરઆને શરીફમાં અને હદીસોમાં કેટલીક નિશાનીઓ આપેલી છે કે જે નિશાનીઓ આ દુનિયાની અહર કયામતના હીવસ અગાઉ જાહેર થાય છે, અને તે ઉપરથી ખબર પડે છે કે તે હીવસ નજીક છે; જેવી કે (૧) માણસોનું ઇમાન બગડી ઘટતું જાય છે. (૨) આ દુનિયામાં ફસાદ અને ફેતના અને શોરબકોરનો વધારો. (૩) મહોટી મહોડી આફતો, અને ડુકાળ. (૪) દજાલુલ અર્જ (વિચિત્ર પ્રાણી) નું જાહેર થવું કે જે મક્કાની ઝમીનમાંથી નીકળી બહાર આવશે. (૫) મસીહુદ-દબ્બલનું જાહેર થવું. (૬) યઅબુજ અને મઅબુજનું તેઓની સામે એસ્કન્દરે બાંધેલ લોહાનાં હીવાલ ભાંગી બહાર આવવું; યઅબુજ અને મઅબુજ એ બે જંગલી કોમ છે; તેઓ તે દિવાદ પછવાડેથી બહાર આવી રસ્તામાં આવેલ એક સરોવર ઓળંગી તેમાનું સઘળું પાણી પી જઇ તેને સૂકું કરી નાખશે, પછી બેતોલ-મોકદ્દસમાં આવેલ હઝરત ઇસા અને તેના તાબેદારોને ઘણું દુઃખ દેશે; છવટે હઝરત ઇસા તેઓનો નાશ કરશે. (૭) અને હઝરત મહેદીનું જાહેર થવું. જે વખતે તે જાહેર થાય છે તે વખતે દુનિયામાં સઘળે ઠેકાણે અલેમ અને અન્યાયનો ફેલાવો થયેલ હોય છે. પણ તે સઘળો દુનિયાને ન્યાય અને પ્રમાણિકપણાથ ભરપુર કરશે. આ ઉપરાંત બીજી કેટલીક નિશાનીઓ હદીસોમાં આપેલી છે. ”

મિત્ર વાંચકો ! ઇનામ મહેદી અ. ના હુદુર ફરમાવન અગાઉની સંખ્યાબધ નિશાનીઓ હદીસોમાં મોબુદ છે અને તેમાંથી કેટલીક મુખ્ય નિશાનીઓ ઉપરના ઉત્તરાઓમાં

આપ જોઇ શક્યા હશે. તો તેવી નીશાનીઓ પુર્ણ થવા અગાઉ ઇમામ મહેદી અ. ઝુહુર ફરમાવશે નહિ, એ ખુદલું છે. છતાં તેવી નીશાનીઓ પુર્ણ થવા અગાઉ મી. વરતેલ ના. આગાખાન સાહેબને મહેદીતરીકે જણાવવા નીકળ્યા છે; એ ઘણુંજ આશ્ચર્યકારક કહેવાય ! મારા બહાલા મિત્ર મી. વરતેલ, પોતાની મનઘડત હલીલોથી લોખા બંધુઓને ઉંધે રસ્તે દોરવવાનું સાહસ ખેડી રહ્યા છે ! ! !

ઇમામ મહેદી અ. ના ઝુહુર ફરમાવવા સમયે હ. અલી અ. મે પોતાના પુત્રાઓમાં જે ફરમાવેલ છે, તે નહિ જીલખલાગાહમાંથી નીચે ટાંકી ખતાવીશ—

“ તો તમે તેની પાછળ એવા શખ્સને બહિર થવાની રાહ જોજો કે તે તમોને લેગા કરે, અને તમારામાંના તમામ મતલેહને દુર કરે. (આ ઇશારો બારમા ઇમામ તરફ છે.) અને જે ઇમામતનો દાવો કરે, પણ તે બેહતરીનું કામ ન કરે તેનાથી પોતાની ભલાઈની આશા રાખશે નહીં. અને જે ઇમામ ગાયેખ હોય તેનાથી નાઉમેદ થશે નહીં, કેમકે બહિરમાં તે ગાયેખ હશે પણ ખાતીનમાં સદતનત ચલાવના હશે, અને છેવટે બહિર થઇ બહિર અને ખાતીન બન્નેની બાદશાહત લોગવશે. ”

(પુત્રો ના. ૯૬ માંથી—પેજ ૧૨૦)

તો એ ઉપરથી સિધ્ધ થાય છે કે ઇમામ મહેદી અ. ગાયેખ છે, અને તેઓ ઝુહુર ફરમાવીને તમામ મતલેહ દુર કરશે (એટલે સર્વેને એકજ ધર્મ ઉપર લાવશે) અને બહિર અને ખાતીન બંનેની બાદશાહત લોગવશે. પણ મી. વરતેલ જેઓને મહેદીતરીકે જણાવવા મથન કરે છે, તેઓથી એવી બાબતો બનવા પામી નથી; એટલે તેઓ કોઇ રીતે પણ મહેદી થઇ શકતા નથીજ ! ! !

છેવટે—ઇમામ મહેદી (બારમા ઇમામ) ના મુહુર ફરમાવવાના ઇસ્તેયાકમાં શેખ ફરીદુદ્દીન અતારે (કે જેઓને આગાખાનીઓ પણ માનની નજરેથી જુવે છે) પોતાની બનાવેલ કિતાબ મઝહરુસ્સેફાતમાં જે શેઅરા વર્ણવેલ છે તે નીચે ટાંકી આ પ્રકરણ પુર્ણ કરીશ—

“ મુસ્તફા ખતમે રોસોલ શુદ્ધ હર જહાં—

મુસ્તઅ ખતમે વીલાયત હર અયાં.

જુમ્લે ફરઝાને હયદર અવલીયા—

જુમ્લેયક નુરુદ્દ, હક કર્દ ઈ નીદા.

સદ હઝારાં અવલીયા ફૂએ ઝમીન—

અઝ ખુદા ખાહંદ મેહદીરા યકાન.

યા ઇલાહી મેહદીયમ અઝ ગયબ આર—

હર જહાં તા અદલ ગરહદ આશકાર.

મેહદીયે હાદીસ્ત તાજે અતકીયા—

મેહતરીને ખલક, ખુરજે અવલીયા.

અય વીલાએતો મોઅય્યન આમદેહ—

બર દિલો જાન હાએ રવશન આમદેહ.

અય તુ ખતમે અવલીયાએ ઈ ઝમાન—

અઝ હમે આલમ, નેહાની જાનેજાન.

અય તુ હમ પયદા વ પેનહાં આમદેહ—

બન્દે અત્તારેત સનાખાં આમદેહ.

ઇમામ બારજ છે-તેની સાબેતીઓ.

ઇખ્ને અમ્મે મુસ્તફા જવજએ પુતુલ;
નાએએ બરહક વ હામાદે રસુલ.
વાકેદે ઇસ્મારે રખુલ આલમીન;
નાઝીમે એહકામે ખયરૂલ મુરસલીન.
હયદરે સફર અમીરૂલ મોઅમેનીન;
રાહતુમાએ સાલેકાને રાહે દીન.
હસ્ત ઉ બા યાઝદાહ મેહરે દીગર;
તુર બખશે મતલએ ઇસ્નાઅશર.
હરકે બાશહ તાલેએ હુદે ખુદા;
ફહ ન ગરહાનહ ઝ મેહરે મુરતઅ.
હરકેરા મેહરે દોઆલમ આરમુસ્ત;
મસ્હરશ મેહરે અલીયો આલે ઉસ્ત.

આયત—વલકફ અખઝલ્લાહો મીસાક બની ઇસ્માઈલ,
વ બ અસ્ના મિન્હો મુસ્નય અશર નકીબા.

(મુરએ માએહાહ આયત ૧૨)

અર્થ—અને ખરેખર ખુદાએ ઇસ્માઈલના દીક-
રાઓ પાસેથી કરાર લીધો અને અમે તેઓ-
માંથી બાર સરહારે બનાવ્યા.

(પ્રોફેસર ઇસ્ફહાની કૃત, તરબુમા—પેજ—૨૧૬)

મજકુર આયતની દીપણમાં, મોલવી ફરમાન અલી
કૃત પાક કુરઆને શરીફના તરબુમાના પેજ ૧૭૨ ના
હાશીયા ઉપર જણાવેલ છે:—

“ હસ્તરેહ બની ઇસ્માઈલકે બારાહ સરહાર

થે, ઇસી તરેહ ઇસ ઉમ્મતકે બી બારાહ સરકાર વ ઇમામ હયે. ચુનાચે સહીહ બુખારી વ મુસ્લીમ+ મેં મનકુલ હયે કે—હઝરત રસુલ સં ને ફરમાયા કે જખતક મેરે બારાહ ખલીફહ ન હોલેગે દુનિયા કાયમ રહેગી, ઝોર વોહ બારા ઇમામ હયે. ”*

ઉપરની સુન્નત જમાઅતની બે કિતાબો પ્રમાણે પણ હં રસુલે ખુદા સ. ના ખલીફાઓ—ઇમામો બારજ થવા બુવે તેથી વધુ નહિ જ થવા બુવે.

ખલીફાનો શબ્દ, સુન્નત જમાઅતના કેટલાક આલીમોએ “ દુન્યવી હુકુમત કરનારાઓ માટે પણ વાપરેલ છે, પણ દુન્યવી હુકુમત અને ઇમામત એ બે બુદીજ બાબતો છે, (અને તેને મારા મિત્ર મીં વરતેજ પણ માન્ય રાખે છે.) હ. રસુલ સં દુન્યવી હાકેમો માટે એ હદીસ ફરમાવે, એ ન બનવા બેગ છે. એટલે મજકુર હદીસ બાર ઇમામો માટેજ સિધ્ધ થાય છે.

ઇમામત અને હુકુમતના સ્પષ્ટીકરણ માટે સુન્નત જમાઅતના મોલવી સૈયદ શાહમોહમ્મદ કબીર સાહેબે પોતાની કિતાબ તઝકેરતુલ કેરામમાં હ. ઇમામ હસન અ. ના વર્ણનમાં પેજ ૨૭૦ માં જે ફકરો ટાંકેલ છે, તે નીચે ટાંકી બતાવીશ—

“ મોહકકેકીનકા કૈલ હયે કે ખીલાફત દો કીસ્મકી હયે. અહેરી^૧ વ બાતેની^૨. હઝરતે ઇમામ

† સુન્નત જમાઅતની મોઅતેબર કીતાબો છે.

* બાર ઇમામો માટેની સાબેતી માટે પાક કુરઆને શરીફની આયતોથી મીં જનમહમદ માધ જીણા અને અન્ય લેખકોએ બહુજ સરસ દલીલો આપેલ છે, જે બેધ જવાની હસ્તેખાસ છે.

હસન અ. તક દોનું મુજતમેથી, ક્ષમિન ચહીસે
એહલે શીઆકે બારા ધમામ હુવે.” x

જેથી જણાઈ આવે છે કે ધમામત અને હુકુમત
એ બુદ્ધિજ્ઞ બાબતો છે. અગર અહેરી હુકુમત ન હોય, તો
પણ ધમામતને કાંઈ અલવલ આવતી નથી. (એટલે હ૦
રમુલ સ. ની હદીસ બાર ધમામો માટેજ સિદ્ધ થાય છે.)
ધમામત અને હુકુમત સળધે, એસ. ઝકીર હુસેન બાઅફર
કૃત તારિખે ઇસ્લામ જુલ્લાહ ૧ લીમાં બહુજ સરસ
ઉલ્લેખ કરેલ છે; જે નીચે ટાંકી બતાવીશ—

“ એહ જતા દેના મુફર હયે કે, હુકુમત દો કિસ
મકી હોતી હયે; દીની ઓર દુન્યવી. રમુલુલ્લાહ સ. કે
દોનો કીસમકી હુકુમત હાંસીલથી; ઇસ સળખસે આપકી
ખીલાફતખી દો કિસમકી હયે, ખીલાફતે—બાતેની
(દીની હુકુમત—ધમામત) ઓર ખીલાફતે અહેરી.
(દુન્યવી હુકુમત—આદશાહી.) ખીલાફતે બાતેની
આપકી, ધમામકે નામસે મરહુર હયે. જુ-મેંસે
સીવાયે હઝરત અલી અ. કે, જો પોને પાંચ સાલ,
ઓર હઝરત ધમામ હસન અ. કે જો (૬) છે માહ
ખીલાફતે અહેરી પર બી મુતમક્કિન^૧ રહે; બાકી
સળ ખીલાફતે અહેરીસે મહફૂમ રહે. મગર દીની
લેહાઝસે નોખુન્વતકે બાઅદ ઉન્કા ફરજ સળસે
આઅલા^૨ સમજા જાતા હયે. ઓર જુ-કો મવલવી
શાહ અબ્દુલ અઝીઝ^૩ સાહેબને અધમાહ—મા

x ધમામ હસન અ. ના સમયથી ધમામત અને હુકુમત બુદ્ધિ
પડી ગઇ, તે પાછી બારમા ધમામના બુફર ફરમાવવા પછી એકઠી
થશે.

૧. હુકુમત, ૨. ધમામત, ૩. બેગી; એક ટેકથે.

+ મુન્નત જમાઅતના એક જખરદસ્ત આલીમ.

“જમ”

—બકાએ નોખુગ્વત^૩, ચોર મહકુઝ-અનિલ-ખતા^૪ તેહરીર ફરમાયા હયે. ચેહ ઇમામ કીસીકે શાગિદ^૫ ન થે; બદકે ખુદાએ—તઆલાને ઇન્કે ઇદમેલફુત્રી અતા ફરમાયા થા. ચોર જનામે રીસાલત મઆખ સ. કે ઓલુમ^૬ સીનાખસીના^૭ એક દુસ્રેકે પહોંચે થે. જ્યસા કે ઇમામ ગીઝલીને અહયા ઉલ ઉલુમ મેં, મુલ્લાં મોઈનને દીરાસાતુલ-લખીખ મેં ચોર ઇબ્ને હજર ઇસ્કલાનીને ફુતુહુલ બારી મેં* લિખ્યા હયે કે, ઉન્કે ઓલુમ વહબી ચોર લહુતી થે ખારાહ ઇમામુ^૮ કે સાથ જનામે રિસાલત મઆખ ચોર જનામે ફાતેમાહ અન્કે શામિલ કરકે “અહરદાહ માઅ-સુમ ” કહા જાતા હયે. યાઅને ઇન ૧૪ (ચોદાહ) શખ્સુંકી નીસ્બત મુસલમાનુંકા ઉમુમન^{૧૧} ચેહ એઅ-તેકાહ હયે કે—વકતે પયદાયશસે હંગામે—વક્ત તક ઇન્સે કોઇ ગુનાહ યા ખતા સરઝઝ^૩ નહિ^૧ હુઈ. ”

(તારીખે ઇસ્લામ—પેલી જુલ્હ-પેજ ૨૯)

ઉપરનાં ઉત્તારાથી ઇમામત સબંધે સંપૂર્ણ ખુલાસો મળી જાય છે અને ઇમામની સીફતો પણ કેટલેક અંશે જણાઈ આવે છે.

* ત્રણે કીતાબો સુન્નત જમાઅતના માનવંતા આલીમોની બનાવેલી છે.

૧. બિરાજવું. ૨. એલ. ૩. નોખુગ્વત પછીના ઇમામો. ૪. ગુનાહોથી બચેલા; માઅસુમ. ૫. લખવું. ૬. શીખ. ૭. ખુદાના તરફથી મળેલ ઇફમ. ૮. ઇફમો. ૯. એકનાં તરફથી બીજાને. ૧૦. ખુદા તરફથી બક્ષીસમાં મળેલ ઇફમ. ૧૧. સામાન્ય રીતે ૧૨. વશત થયેલ. ૧૩. બનવી; ચવી.

“અમ”

બાર ધમામ (હુવાઝહેહ ધમામ) ની માન્યતા સુન્નત જમાઅતમાં પણ સંપુર્ણ રીતે પ્રચલિત છે. તેઓના તરફથી જે તકવીમો (ઉર્ફુ—ફારસી પંચાંગો) બાહર પડે છે, તેમાં પણ દોઆઝહેહ—ધમામ (બાર ધમામો) ના નામો જણાવવામાં આવે છે. આ પ્રકરણમાં સુન્નત જમાઅતની કિતાબોમાંથી બાર ધમામો માટની કેટલીક સનદો ટાંકી બતાવીશ—

- (૧) નફરાતુલ અનસમાં મોલાના અબ્દુર રહેમાન જામીએ ફારસીમાં કેટલાક શેઅરો કહેલ છે, જેમાં બાર ધમામોના નામો સુર્યની જેમ પ્રકાશે છે. (જે શેઅરો “ બારમા ધમામ તેજ મહેદી અં ” ના પ્રકરણમાં આપી ગયા છીએ.)
- (૨) મોલાના જલાલુદ્દીન રૂમી, (કે જેઓને નાં આગાખાને પણ વખાણેલ છે, અને આગાખાની લેખકો પણ તેઓને પોતામાંથી જણાવવા પ્રયત્ન કરે છે) તેઓએ પોતાના “ દીવાન ” માં બાર ધમામોને સલામ કહેવાના જે અશઆરો કહેલ છે, તેથી પણ બાર ધમામોની સામેતી પુરી રીતે જણાઈ આવે છે. (તે શેઅરો “ બારમા ધમામ તેજ મહેદી અં ” ના પ્રકરણમાં આપી ગયા છીએ.)
- (૩) વલી ફર્યાઝ કૃત “ રોઝતુરશોહદા ” (ઉર્ફુમાં) જે કે કાઝી મોહમ્મદ ઈબ્રાહીમ ઇબ્ને કાઝી નુર-મોહમ્મદ પોરબંદરી તરફથી સુબઈમાં પ્રગટ થયેલ છે, તેની મજલીસ ત્રીજી પેજ ૧૭ ના હાશીયા ઉપરે હં અલી અં ના એહવાલમાં લખે છે કે:—

“ ધમામો અવ્વલ અઝ ઇસ્નાઅશાર હયે. ”

- (૪) ઉપરોક્ત કિતાબની મજલીસ પાંચમીના પેજ ૩૦ ઉપરે હ૦ ઇમામ હુસેન અ૦ ના અહેવાલમાં જણાવે છે:—

“ ઇમામ ઇબ્નુલ ઇમામ ઓર ખખ્તાવર હયે;
અયેલી નવ ઇમામુંકા પીદર હયે. ”

- (૫) મોલવી ઓખ્યદુલ્લાહ અબ્રતસરી ફત “ સવાનેહે ઉમરી હ૦ અલી ” ના પેજ ૪૧૦ માં, અહમદની “ મસનદ ” અને ખઝાર અને તીખરાનીની “ કુખીર ” અને અબ્દુલ્લાહ બિન મસઉદની “ મસનદ ” ના હવાલાથી લખેલ છે કે—મશરૂફ કહેતે હયે કે હમ અબ્દુલ્લાહ બિન મસઉદકે પાસ મસ્જીદમેં ખયઠેયે કે એક આદમી ઉસ્કે પાસ આયા, પસ કેહને લગા, “ અએ ઇબ્ને મસઉદ ! આયા આપ લોગોંકા આપકે નખીયે કરીમ સ૦ ને ખખર હી હયે કે, મેરે ખાઅદ કિતને ખલીફે હોંગે ? ” કેહને લગા, “ હાં મીસ્લ બની ઇસ્લા-ઇલકે નુકુબાકી તઅદાદકે. ”

- (૬) ઉપરોક્ત કિતાબના પેજ ૪૦૨ માં (ખાર ઇમા-મોના સ્પષ્ટીકરણમાં) સૈયદ અલી હમદાની ફત “ મવાદાત ” અને અખ્તબે ખવારઝમી ફત મનાકેબના હવાલાથી લખે છે કે—“ સ્લમાન ફારસી રઝી૦ કહેતે હયે કે, મેં જનાબે નખીયે કરીમ સ૦ કે હુઝુરે પુરનુરમેં ગયા, કયા દેખતા હું કે, જનાબે હુસયન અ૦ આપકી રાનપર ખએઠે હયે, ઓર હુઝુર ઉન્કી આંખો ઓર મુંહકેા ચુમ રહે હયે. ઓર તું ફરમાતે હયે, તું, સૈયદ હયે ઓર સૈયદકા બેટા હયે, ઓર તું ઇમામકા બેટા ઇમામ હયે, ઓર હુજ્જતકા બેટા હુજ્જત હયે, ઓર

તું હુંજતુંકા બાપ હયે; નવઘ્વાં ઉન્કા કાયેમે
આલે મોહમ્મદ હયે.”

(૭) તેજ કિતાબના પેજ ૪૦૨ માં મવાદાતના હવા-
લાથી લખે છે કે—“ ઇબ્ને અબ્બાસ રઝીઁ કહેતે
હયે કે, જનાબ રસુલુલ્લાહ સઁ ને ફરમાયા હયે
કે, મેં ઝોર અલી, ઝોર હસન, ઝોર હુસયન,
ઝોર નવ શખ્સ અવલાદે હુસયનસે માઅસુમ
હયે.”

(૮) મજમુલિલ બાહરયન કે જે સુન્નત જમાઅતની
મોઅતેબર કિતાબ છે. તેના કતો લખે છે કે
“ રાસેખુનથી મુરાદ બાર ઇમામ છે ” અને તેના
ટેકામાં તેમની મશહુર ‘તવારીખે બગવી’
પેજ ૧૪૬ માં, અને ‘નયશાપુરી’ પેજ ૨૬૯,
અને ‘તારીખુલ ખોલફા’ પેજ ૧૭ નો હવાલો
આપે છે, કે તેમાં લખ્યું કે “ રાસેખુન ફીલ
ઇલ્મ (ઇલ્મમાં પ્રવીણ અને કામીલ) ની જે
તાઅરીફ લખી છે તે તાઅરીફ કેને બંધબેસ્તી
છે. તે દરેક અકલમંદ સમજી શકે છે, કે તે
બાર ઇમામ છે.”

(અલ્લાદી, બીજી આવૃત્તી—પેજ ૧૬૯)

(૯) “મનાકેબ”માં છે કે જન્દલ યહુદીએ હઝરતે
રસુલે ખુદા સઁ ની ખીઝમતમાં આવી અરજ
કીધી કે, આપના અવસીયા કોણુ છે ? તેના
જવાબમાં હઝરતે રસુલે અકરમ સ. મે ફરમાવ્યું
કે મહારા બરહક અવસિયા અને જાનશિન બાર
છે. (ત્યાર પછી હ. રસુલે ખુદા સ. મે બાર
ઇમામેનાં નામે ઇરશાદ ફરમાવ્યાં વીઁ લખા-
ણથી બયાન છે.)

(અલ્લાદી, બીજી આવૃત્તી—પેજ ૧૭૧ થી ૧૭૩ મુધી)

(૧૦) ઇંને શહેરે આશુબે, સુન્નત જમાઅતની કીતાબોથી અખડુલાહ બિન મસઉદથી રીવાયત કરી છે, કે તે કહે છે—મેં હઝરતે રસુલે ખુદા સં પાસેથી સાંભળ્યું કે, મારી બાદ બાર ઈમામ મશે, તેમાં ઈમામે હુસેનની અવલાહમાં નવમો છે તે મહેદી છે.

(અલ્હાદી, બીજી આશુતી—પેજ ૧૭૭)

(૧૧) “ મનાકિય ” માં લખ્યું છે કે, એક મદીનાનો ચહુદી હઝરતે અમીરૂલ મોઅમેનીન અં ની ખીજ-મતમાં હાજર થયો, અને અરજ કીધી કે ઉમ્મતમાં નખીની પછી કેટલા ઈમામ છે? જવાબમાં હઝરતે ફરમાવ્યું કે આ મરહુમા ઉમ્મતમાં બાર ઈમામ થશે. તેઓ-માંનો પહેલો હું અલી ઇબ્ને અલી તાલિબ અં છું, અમારામાંનો છેલ્લો મેહદી અં છે. અને તે મારા અને ફરજંદ અલી અબદિલ્લા હિલહુસેન અં ની ઝોલાહમાંથી છે. (વીં લખાણથી ખુલાસો છે.)

(અલ્હાદી, બીજી આશુતી—પેજ ૧૭૮)

(૧૨) “ કિતાબુન્નુસુસ ” માં અનસથી રીવાયત છે (જે અલ્હાદી પેજ ૧૭૬ માં લખાણથી વર્ણવેલ છે) તેમાંથી ટુંકસાર એ કે—હં અબુઝર, હં રસુલ સં ની ખીજમતમાં વસીયો સખંધે અરજ કીધી, જેના જવાબમાં હં રસુલ સં મે ફરમાવ્યું કે, તેઓની ગણતરી બની ઇન્સાઇલના તુકબા (કે જેઓ બાર હતા) ની ગણતરી પ્રમાણે છે. અને તેઓ સર્વે મારી અહેલે બયત છે. તેઓ-માંના છેલ્લા નવ ઈમામ હુસેન અં ની ખીજમાંથી (અવલાહમાંથી) છે અને હં મેહદી હાદીએ મવહિદ તેઓમાંના છેલ્લા છે.

(અલ્હાદી, બીજી આશુતી—પેજ ૧૭૬)

(૧૩) અબદુલ્લાહ બીન અયાસે “મનકેમત” માં વકીઅ બીન જરોહથી, તેણે રબીઅ બીન સઅદથી, તેણે અબ્દુરહમાન બીન સાવખતથી રીવાયત કરી છે કે—હું ઇમામ હુસેન અં મે ફરમાયું કે અમે બાર ઇમામ છીએ, તેમાં પહેલા અમીરૂલ મોઅમેનીન અં, અને છેલ્લો મારો નવમો ફરઝંદ છે, અને તેજ કાયમ બહક અને જમીનને જીવતી કરનાર છે અને તેનેજ ખુદા તમામ દીન ઉપર ગાલેબ કરશે, અગરયે મુશરીકે અણગમો રાખે, પણ એ મારા ફરઝદને માટે ગાએબ થવાનું છે, અને તે અરસામાં એક જમાઅત તેનાથી ફરી જશે.

(અલ્હાદી, બીજી આશતી—પેજ ૧૮૦)

(૧૪) ફરાયદુસ્સીમતયનમાં ઇમને અબ્બાસે કહ્યું છે કે—હઝરત રસુલે ખુદા અં મે ફરમાયું કે મહારી બાદ મહારા બહીક્ષ અને વસીયો અને ખુદાની હુજ્જતો બાદ છે.

(અલ્હાદી, બીજી આશતી—પેજ ૨૫૧)

એ રીતે સુન્નત જમાઅતની કિતાબોથી ઇમામો બાર છે એ ખુદા જણાઈ આવે છે. હજી પણ સુન્નત જમાઅતની કિતાબોમાં બાર ઇમામો માટેની ઘણી સામેતીઓ મોજુદ છે. મતલબ કે સુન્નત જમાઅત પણ બાર ઇમામોની માન્યતાને સંપૂર્ણપણે સ્વીકારે છે.

અગાઉના નાં આગાખાનો, તેમજ તેઓના કુટુંબીઓ પણ બાર ઇમામોની માન્યતા ધરાવતા હતા. આગાખાની ખોબાઓ, અગાઉ પોતાના ચોપડાઓ વીં મેં પણ “ફવાઝદેહ ઇમામ ચહારદેહ માઅસુમ” લખતા હતા; એ નિર્વીવાહ છે. વાંચકોને બતાવવા ખાતર તેવી કેટલીક સામેતીઓ નીચે ટાંકી બતાવીશ—

૧—પહેલા આગાખાન નાં હસન અલીશાહ સાહેબે છપાવેલ “કન્ઝુલ મસાએબ” ના પેજ ૬-૧૦ તથા પેજ ૨૨-૨૩ માં બાર ઇમામોની માન્યતા ખુદ્દે ખુદ્દી જણાઈ આવે છે.

૨—ઉપરોક્ત કિતાબ માટેની બીજી સનદ “મહુવા કમીશન કેસનો રિપોર્ટ” પેજ ૫૬ માં નિચે મુજબ જોવામાં આવે છે:—

“કન્ઝુલ મસાએબ નામની ફારસી કીતાબ કે જેના પાના ૬૦૮ ઉપરે લખ્યું છે કે તે (ઘણાક લાંબા લાંબા છ સાત લીટીમાં અને ભલકા ભરેલા વિશેષણોવાળા) ખુદાવંદી મહમદ હસન અલ હુસેનીના ઠરજીમ ભરેલા હુકમથી અને મદદથી લખાયું છે, અને જેનો લખનાર પના ૨૧ માં કોઈ ઇબ્રાહીમ ઇસ્ફાની છે અને જે ૧૨૭૪ હીજરીમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ છે. તેના પાના ૨૨-૨૩ માં ચોખ્ખે ચોખ્ખા ઉપલા બાર ઇમામોના નામો આપ્યા છે.”

(મજકુર કિતાબ “કન્ઝુલ મસાએબ” નાં આગાખાન હસનઅલીશાહ સાહેબ તરફથી છપાએલ છે, તે બાબતને હાલના ના. આગાખાન સાહેબે પણ કબુલ રાખેલ છે; પણ તે તકીયાથી છપાવેલ છે, એમ જણાવે છે. કીલવામાં શરીફભાઈ નુરમહમદે એ કિતાબ સમઘે ના. આગાખાનથી જે સવાલો જવાબ કરેલ તે ટાંકી બતાવીશ—

સ૦—આપના હાલ મરહુમ શાહ હસનઅલીએ કીતાબ નામે કન્ઝુલ મસાએબ તથા મનહજુરેશાહ નામે છપાવી છે તેમાં ખુદા એક, ઇમામ બાર, તેરમો ઇમામ નથી. અને કોઈ કહે તે તે કાફર છે વગેરે લખેલું છે તેનું કેમ ?

જા—હા, તે બરાબર છે. પણ ઇરાનમાં ઇસ્લામશ-
રીનું બેર હતું તેથી તેને કહેવામાં આવ્યું
જે કીતાબ તારે હાથે બનાવીને છપાવ તો ઠીક;
નહીંતર બન જશે. માટે તકીયો રાખી છપાવી
તો તેથી શું થયું ?

મજકુર સવાલો જવાબને મારા હાના મિત્ર મી.
વરતેજીએ પણ માન્ય રાખી, તેનો ખુલાસો કરેલ.
એટલે “ કન્ઝુલ મસાએમ ” નામ આગા હસનઅલી
શહ સાહેબ તરફથીજ પ્રગટ થયેલ, એ નિર્વોવાદ છે.
મજકુર કિતાબ “ તકીયાથી છપાવવાનું ” જે
જણાવવામાં આવેલ છે, તે તફત ન બનવા ભેગ છે.
કારણ કે તકીયાથી કોઈ પોતાની ઇમામતને રદ કરી,
બીજાની ઇમામત સિધ્ધ કરે. એ ન બનવા ભેગ છે.
છતાં તે વખતે તકીયો કરેલ હોય એમ કદાચ
કબુલ પણ રાખીએ, પણ જ્યારે ના. આગાખાન
હસનઅલીશાહ સાહેબ, ખ્રીટીશ સરકારના રાજ્યમાં
હિન્દુસ્તાન ખાતે પધાયો. અને ના. ખ્રીટીશ સરકાર
તરફથી તેઓને માન મરતબો પણ મળવા
પામ્યો; અને ત્યાર પછી તેઓ કેટલાક વર્ષો લગણુ
હયાત હતા તો એવી બાબત કે જે પોતાથી તફત
વિરુદ્ધ જતી હોય, અને તેઓ પાસેથી જખરાઇથી
કરાવવામાં આવી હોય; તેના ખુલાસા માટે જીંદગી
ખર્ચાંત એક ઉચ્ચાર સરખો પણ કીધો નહિ, એ
ઘણુજ આશ્ચર્યકારક કહેવાય ! તેમજ એટલી મુંત
લગણુ તેઓ નામદારે એ પણ ન જણાવ્યું કે “મે
જે કિતાબ છપાવી છે તે તકીયાથી છપાવી છે ”
એટલે તકીયાની વાત નહિં માનવા ભેગ છે. ખરી
હકીકત તો એજ છે કે ના. આગાખાન સાહેબ
બાર ઇમામોનેજ માનતા હતા.

- ૩- નાં પહેલા અગાખાન સાહેબની બાયોગ્રાફી ઈક્ષિતે અફઝા કે જે તેઓ નામદારે ખુદ પોતાના હાથે લખીને છપાવેલ (અને તે વખતે તકીયાનું પણ કાંઈ કારણ નહતું.) તે કિતાબ મુલ ફારસી ભાષામાં હતી, તેનું ગુજરાતીમાં ભાષાંતર કરી, બાવા કરીમ દાદજીએ ઇ. સ. ૧૮૬૫ માં મુંબઈમાં “ઓરીએન્ટલ પ્રેસ”માં છપાવેલ; હાલમાં તેની કોપી મી. કા-બાએ છપાવેલ છે તેના પેજ ૧૬ માં લખેલ છે કે:-

“મીસરના મુલકમાં મારા બાપદાદાઓ મધ્યેથી કેટલીક પહેડીઓ સુધી બાદશાહી વ ખીલાફતના કારકરમાં હતા અને જાફરી મજહબને બારે ઇ-મામીના કાનુન પર તેઓએ રીવાજ આપેલો છે, જે મજહબને હાલમાં લોકો શાહ ઇસ્માઈલ સફવીથી નીસબત આપ્યા કરે છે. (યાને જે હાલ ઘણાએક અજાણ્યા લોકો કહે છે જે “જાફરી મજહબને બારે ઇમામીના કાનુન પર” શાહ ઇસ્માઈલ સફવીએ રીવાજ આપેલો છે; પણ નહીં ઉપલા બાદશાહી વ હુસેની ખાનદાને રીવાજ આપેલો છે તે વાત ખરી છે) હું તે ખાનદાન-માંથી બાકી રહ્યો છું. જો જોતારાઓ વિચારે અને ઉંડી નજર નાંખે તો જાણે.”

- ૪- મજકુર બાયોગ્રાફીને લગતી હકીકત માટે “મહુવા કમીશન કેસનો રીપોર્ટ” પેજ ૫૭ ઉપર નીચે સુજબ વર્ણવેલ છે:-

“વળી ઈક્ષિતે અફઝા જે અગા હસનઅલીની Biography છે તેમાં યાને ૨૦ માં લખ્યું છે કે માસરના મુલકમાં મારા દાદાઓ મધ્યેથી કેટલીક પહેડીઓ સુધી બાદશાહી ખીલાફતના કારકરમાં

હતા અને જાફરી મજહબ અને બારે ઇમામોના કાનુનપર તેઓએ રીવાજ આપેલો છે જે મજહબને હાલમાં લોકો શાહ ઇસ્માઇલ સફવીને બનાવેલો કહે છે. (આને હાલ જે ઘણાક અબહુયા લોકો કહે છે જે જાફરી મજહબને બારે ઇમામોના કાનુન પર શાહ ઇસ્માઇલ સફવીએ રીવાજ આપેલો છે તે વાન ખરી છે). ” આથી વધારે ચોખો પુરાવો આગાપાર્ટીની વીડિયો બીજો શું જોઈએ ? ”

- નાં પહેલા આગાખાન સાહેબના ફરજંદ આગા જહાંગીર શાહે ફારસીમાં એક રિસાલો લખેલ, જે હી. સ ૧૭૧૩ માં મુંબઈના “ ફત્તખ્સાહ છાપખાના ” માં છપાવેલ; જેનું ગુજરાતી ભાષાંતર મીં કાબા તરફથી છપાવવામાં આવેલ છે, તેના પેજ ૪ ઉપર નીચે મુજબ જોવામાં આવે છે:—

“ હું એ વાતની ગવાહી આપું છું કે હજરત અલી મુસ્તુબ અં અને તેમના અગ્યાર ફરજંદો હજરત મોહમ્મદ સં ના એક પછી એક ખલીફા છે અને તે સઘળા ઇમામો બરહક છે અને તેઓ રસુલલ્લાહ સં ના નાયબ છે. આ સઘળા ઇમામો અને ફાતમા જોહસ અં માં પણ એજ આદલો તથા સીફાતો હતી કે જે અલ્લાહ પાકના પાક રસુલની પાકજાતમાં હસ્તી ધરાવતી હતી. ”

- ઉપરોક્ત રિસાલાને લગતી હકીકત માટે “ મહુવા કમીશન કેસનો રીપોર્ટ ” પેજ ૫૭ માં નીચે મુજબ લખેલું છે:—

“ વળી આગા જહાંગીર શાહની “ એતેકાદ ની ચોપડીમાં પાને ૩ માં સાફ લખેલ છે કે શાહફત હું આપું છું કે x x x હજરત મુરતબઅલી

અલયહીરસલામ અને તેમના અગીઆર ફરજાંદો ખલીફા છે અને બરહક ઇમામો છે.”

(ઉપરોક્ત રિસાલો ફારસીમાં છપાયેલ, જેની ખબર કુટુંબીઓને તો હોવીજ નેઇએ ! તે રિસાલો ખુદ આગા બહાંગીર શાહનો લખેલો છે, એ હાલના નાઠ આગાખાન સાહેબે પણ (કોર્ટમાં) કબુલ રાખેલ છે.)*

૭— બીજા આગાખાન, નાઠ આગા અલીશાહ સાહેબે સીંધીમાં એક રીસાલો છપાવેલ, જેમાં પણ બાર ઇમામોની માન્યતા જણાવેલી છે. તે રિસાલા માટે “ મહુવા કમીશન કેસનો રિપોર્ટ ” જેજ ૫૭ માં જણાવેલ છે કે:—

“ એક સીંધી ચોપડી નીમાજ તથા રમજાનના અમાલ કરવાની તરતીબ વિશેની છે અને જેના પાના ૩૬ થી સમજાય છે કે આગા અલીશાહે સંવત ૧૯૧૮ માં છપાવી પ્રસિદ્ધ કરી છે તેમાં પાને ૪ માં દીનનો કલમો ચે.ખો છે કે “ લાઇલાહ * * * વ અશહદો વસાએ રમુલીલા. ” ૬ મા પાનામાં બીજી લીટીમાં લાઇલાહ * લાશરીકાલહુ - વિગેરે લખ્યું છે, તેજ પ્રમાણે ૧૫ માં પાને ૧૭ મી લીટીમાં ૧૨ માં ઇમામ સાહેબ ઉલ જમાનની બરતની રીત લખી છે, તેજ પ્રમાણે પાને ૩૪ માં ૧૭ મી લીટીમાં ઇમામ મુસેરબની બરત પઢવાને ફરમાયું છે,

“ ના. આગાખાન કેસ ”માં એ પણ જુખાનીયો પડી છે કે તેઓ નામદારનાં માતૃશ્રી લેડી અલીશાહ સાહેબ, અને નાઠ આગાખાનનાં બીજી સાહેબ પણ બાર ઇમામોનેજ માને છે.

“ જમ ”

તેજ પ્રમાણે પાને ૩૫ માં ૬ ઠી લીટીમાં સાહેબ ઉલ જમાનની જરત લખી છે, તેજ પાને ૧૦ મી લીટીમાં યા મહમદ, યા અલી, યા ફાતમા, યા હસન, યા હુસેન, પંજતન પાક હુવાજદે ઈમામ ચારદે માસુમ વિગેરે લખ્યું છે. એ કરતાં વધારે પુરાવો શું જોઈએ ? ”

૮— મહુવા કમીશન કેસના રીપોર્ટ પાને ૫૮માં લખેલ છે:-

“ મહુવાની છેલ્લી અરધી સદી સુધીનાં તવારીખ જોઈશું તો ઉપલા ખાર ઈમામોને અથવા તેને લગતા “ પંજતન પાક હુવાજદે ઈમામ ચારદે માસુમ ” ના કલમા મુજબ માનવું ઘણું સાધારણ જોવામાં આવે છે. લગ્નમાં, મરણમાં, ચોપડા પુજનમાં, વિગેરે ધર્મીક-જાતના ક્રીયા-કામમાં, તેમજ જાત્રાઓ કરવાની રૂઢીમાં એ માનતા જોવામાં આવે છે. ”

૯— અલાહીન ગુલામહુસેન નામના આગાખાની ચુસ્ત મુરીદે, ઇ. સ. ૧૯૪૧ ની સાલમાં પોતાના “ ગુલામહુસેન પ્રેસ ” માંથી સીધી લીપી અને સીધી ભાષામાં એક (મોટી તખતી-મોટી સાઈઝની) કિતાબ બાહર પાડેલ છે; જે કિતાબ હાલે શુપ્ત રાખવામાં આવે છે. તે કિતાબમાં જુદા જુદા વિષયો છે, જે વિષયોની તફસીલો પેજ ૧૬૫ માં નીચે મુજબ જણાવેલ છે:-

“ રિસાલો ઈમામ જાફર સાદેકજો. પાના. ૧	
ચેતામજી અંથ. ”	૪૭
ગનાન-કયા સર્વાંગની કહીએ. ”	૧૧૩
અણત અખાડો. ”	૧૧૫
સ્લોકો નિંદો. ”	૧૬૧
સ્લોકો વદો. ”	૧૭૧

એ રીતે તપસીએ આપીને તેની નીચે પ્રગટ કરનારે જે વિવેચન કરેલ છે તે તેનાજ યોલોમાં નીચે જણાવીશ:—

“ હી કીતાબ છાપીંધલ અલાહીન શુલામહુસેન પિંઠ જે શુલામહુસેન પ્રેસમેં છાપે પરગટ ક્રિયાસું. સંવત ૧૯૪૧ લખરેજી તારીક ૧ લી વાર ખમીસહીંઆં તમામ ક્રિયાસું. દસકત ખુદ્દેપિંઠજી અહીં ન જે વાંચે તે કે યા અલી મહદ આહે સલે ભાઇએ કે ખ્યાગરંથ બેંબે કીતાલેંમે નિઠી તખ્તીમેં છાપણા શરૂઆ ક્રિયા અહીંઓં શા ઇન્શાઅલ્લા અહરોઝમેં એ છાપે પરગટ કંધાસું. ”

ઉકત કિતાબમાં જે જુદા જુદા વિષયો છે, તેમાં જે “ રિસાલો ઇમામ અઅફર સાદેકજે ” છે, તેમાં બે ઠેકાણે બાર ઇમામેની માન્યતા ખુદ્દલી રીતે જણાઈ આવે છે, તે નીચે ટાંકી બતાવીશ:—

“ તાં હઝરત રસુલ કરીમ તથા હઝરત અમીરૂલ મોઅમેનીન મેલા મુરતબઅલી તથા હોઆજહે-ઈમામ તથા મેતર જબરાઈલ તેં વખત વહીઉં તથા મેતર અઝરાઈલ તથા જે કે રૂહ મોમનેજસે સસેઈ અચી હાઝર થીંધા. ”

(પેજ - ૧૮-૧૯)

“ બેહેસતજી રોશનાઈ ઘણી આહે, જે કે શહાબત જે કલસું પડંધો બાઈમાનસે, અને દુનીઆંમેં અએલ બએતેસેં ધાસ્તી રખંધો, સિધક ઇમાનસે બારેં ઇમામેં બે સુંઝાણીધો, તેંજે ધરજે વહો આએ. ”

(પેજ - ૪૩)

૧૦- જુનાગઢના વારસ કાસમભાઈ ઇસ્માલે શા. ૧૯૫૬ ની સાલમાં, જામનગરના કામડીયા કાસમભાઈ દેવજીને જે પત્ર લખેલ, તેથી પણ જણાઈ આવેછે કે, અબાઉ

ખોજાઓમાં (આગવના નાં આગાખાનોનાં ફરમા-
નુસાર) “ હુ બહેદુઇમામ વ ચકારહેદ માઅસુમ ”
ની માન્યતા પ્રચલિત હતી. (ઉપરાંત તે કાગળની
ઇબારતથી એ પણ જણાઇ આવે છે કે, ખોજાઓ,
ઇમામહુસેન અઝ નો ફિરસો મહોરમ શીરાય અન્ય
હીવસો એ પણ પડતા હતા; અને આઠમા તથા બાર-
માઇમામોની ઓવારત પણ પડતા હતા) મજકુર પત્ર
“ અન્નાફરસોહુદ ” માં મીઠા જાનમકમદમાઈ ઓચુ-
એ ઉતારેલ છે તે પત્ર સદાબરો નિચે ટાંકીશ “ જાં
નાં ૬૧૭-૫૫.

કામપ્રિયા કાસમ દેવજીને શ્રી શાહાપીર સુખી વ
સુહાગી રાખે; મુ. જામનગરમાં. શ્રી જુનાગઢથી
લાં વારસ કાસમ વારસ ઇસમાવના ઇબા અલી
વાંચવા. હીગર લખવાનું કે ખુદાવીંદ ધણી સલામત
દાતારની હુજુર પુરનુરમાંથી શ્રી જંગબાર મુકામ-
થી આવણુ તા. ૧૬મી ની મીતીનું લખાણેલ
ખત આચુ જેમાં કપટેખર તા. ૨૦ મી એ ખા-
વીંદ જંગબારથી મુબાસા તરફ સલાવશે બાદ દે-
શમાં પધારવું ફરમાવે છે. શીરાએ સરવે જમાથ
તથા કામપ્રિયા વગેરેને જણાવ્યા સફ ફરમાવે છે જે-
૧. કીશો ખયાન હુમેશાં નઇ પાવું, ફકત મોહ-
રમના દશ હીવસ પડવું ને હઝરત ઇમામ-
હુસેનની જરથ કીશો પડીને પડાય છે તે પડવી
પછો ખીજુ એ જરથ ઇમામરજ તથા મામદ-
મેદીનો પડાય છે તે નહી પડવી.

૨. મજલસ થઇ રહે કે પશ્ચિમ તરફ ઉભી એક
જરથ પડવી.

૨. જમાથુમાં હકૂતર પરઠેછે અથવા સરકારી હકૂતર કામડીયાઓનાં જમાતના હીશાબના પરઠે છે અથવા લગ્ન લખે છે તેમાં દુવાજ્જઈમામ ચારે માસુમના નામ લખેછે તે નહી લખવા.

ઉપરના ખાવીંદના ફરમાન અનુસાર આપણી તરફ અમલ થાય છે તોપણ ફરમાન થયાથી તમોને સુચના કરવામાં આવે છે કે ત્યાં તલપનમાં તેમજ તમારા મરફતના ગામેની જમાથમાં ખમર આપવાનું ફરમાન અનુસાર વરતવા પુરતી રીતે ધ્યાન રાખશો. શા. ૧:૫૬ ના બાહરવા તા. ૧૭ શની કાસમ ઇસ્માલ. ”

પ્રિયવાંચકો ! ઉપરની સામેતીઓથી આપ સારી રીતે જાણી શક્યા હશે કે ઇમામો ખારજ છે; અને ના. આગાખાનના વડવાઓ, તેઓના કુટુંબીઓ, અને અનુયાયીઓ સર્વે ખાર ઇમામોનેજ માનતા હતા. પણ ના. આગાખાન સાહેબ તરફથી શા. ૧૬૫૬ ની સાલમાં કાઠીયાવાડ જમાતના માટે જે ફરમાન આવેલ, ત્યારથીજ તેઓના અનુયાયીઓ, ખાર ઇમામોની માન્યતાથી વિરુદ્ધ જતા જણાય છે !

ખાર ઇમામો માટેની એવી એવી રોશન દલીલો મોજુદ હોવા છતાં મી. વરતેલ એમ કહેવા નીકળ્યા છે કે “ ખાર ઇમામો છે એવી કોઈ સનદ નથી. ” જે માટે ખરેખર મી. વરતેલની અજ્ઞાનતા ઉપર અક્ષેપ થાય છે ! (અને કાં તો તેઓ જાણી જોઈને પોલોસી વાપરે છે !!!) સુત્ર ન જમાઅતની કીતાબોમાં પણ ખાર ઇમામો ના માટે સંખ્યાબંધ દલાલો મોજુદ છે. (તે પૈકા કેટલીક દલીલો ઉપર ટાંકી બતાવેલ છે) પણ સમજુને ઇશારો ખસ છે.

છેવટે—ચાહ માસુમીન અ. ના માટે સુન્નત જમાઅતના એક જખરહસ્ત આલીમ અદલામા ફેઝલ મિન ફઝલે

ફૂત “ધખ્તાલુલ ખાતીલ” માં જે અરખીમાં અશઆરો છે
તે નિચે ટાંકો, આજે પ્રકરણ પુર્ણ કરીશ—

સલામુન અલલ મુસ્તફલ મુજતબા—

સલામુન અલા સયેદિલ મુસ્તબા

સલામુન અલા સિત્તેના ફાતેમાહ—

મનિખતાર હલ્લાહો ખ્યર-નેસા.

સલામુન મેનલ મિસ્કે અન્ફાસોહુ—

અલલ હસનિલ અલમધયીરેઝ,

સલામુન અલલ લવઝધયિલ હુસયન—

શહીદીન યોરા અસ્મોહુ કબેલા.

સલામુન અલા સયેદિલ આબેદીન—

અલી યિઝીલ હુસયનીલ મુજતબા.

સલામુન અલા બાકેરિલ મોહતબી—

સલામુન અલસ્સાવેકિલ મુકતબી.

સલામુન અલલ કાએમિલ મુસ્તહન—

રઝીઝીસ્સખયા ઇમામીતોકા.

સલામુન અલસ્સામેનિલ મોઅતમન—

અલીયીરરેઝ સૈયેદિલ અસ્ફયા.

સલામુન અલત્તકી યિન્નકી—

અલીયીલ મોકર્મી હાદિલ વરા.

સલામુન અલા સૈયેદિલ અસ્કરી—

ઇમામિન તખહફરા જયશસ્સફા.

સલામુન અલલ કાએમિલ મુન્તઝેર—

અબિલ કાસેમિલ કુર્મે નુરે હોદા.

સયત્લોઓ કરશમ્સે શ્રી ગાસેકીન—

યો નજજીહે મિન સયફેહીલ મુન્તઝા.

તરા યમ્લઉલ અર્જ મિન અદલેહી—

કમા મોલેઅત જવરન અહલિલ હવા.

સલામુન અલ્લહે વ આબાએહી—

વ અન્સારેહી મા તદુસ્સમા.

ઇમામ હસન અં ની ઇમામત.

પ્રિય વાંચકો ! ઇમામ હસન અંને બીજા ઇમામ તરીકે સર્વ ઇસ્લામીઓ સ્વીકારે છે, તેવીજ રીતે આગાખાનીઓ પણ આગળ સ્વીકારતા હતા; પણ હાલમાં મીં વસ્તેજી જેવાઓ એમ કહેવા નીચળ્યા છે કે, ઇમામ હસન અંમાં ઇમામતનું નુરજ નહતું, અને તેઓ ઇમામ હતાજ નહિં !

સુન્નત જમાઅતના આલીમો સર્વાનુમતે ઇમામ હસન અંને બીજા ઇમામ તરીકે સ્વીકારે છે. શામના અમીર મોઆવિઆહ સાથે, ઇમામ હસન અંનું તહનામું થયા બાદ ખીલાફત (હુકુમત) અને ઇમામત એ બે બાબતો બુદ્ધિ પરી ગયેલ, છતાં ઇમામ હસન અંની ઇમામત તો કાયમ રહેવા પામી હતી. તેઓને સર્વ ઇસ્લામીઓ બીજા ઇમામ તરીકે સ્વીકારે છે, અને બાર ઇમામો માટેની જે જે સનહો આગળ અપાઈ ગયેલી છે, તેમાં ઇમામ હસન અં બીજા ઇમામ છે; એ સંપુર્ણ રીતે સાબિત થઈ ચુક્યું છે.

વોહરા ખીરાહરો કે જેઓ પોતાને ઇસ્માઇલી કહેવ પાવે છે, તેઓ પણ ઇમામ હસન અંને બીજા ઇમામ તરીકે સ્વીકારે છે, પણ ફક્ત આગાખાનીઓજ હાલમાં ઇમામ હસન અંને ઇમામ તરીકે સ્વીકાર કરતા નથી ! જો કે તેઓ અગાઉ હં ઇમામ હસન અંને ઇમામ તરીકે માનતા હતા, અને તેવી સાબિતીઓ પણ મોબુદ છે. તેવી સાબિતીઓમાંની કેટલીક નીચે ટાંકી બતાવીશ.

૧— સીધીમાં ઇમામ હુસેન અંનો કિસ્સો, જે નાં આગાખાનના ચુસ્ત ચુરીફ અલાહીનભાઈ શુક્રામહુસેન તન્કીથી સં. ૧૬૫૪ની સાલમાં “ શુલ મહુસેન પ્રેસ ”માં છપાયેલ છે, જેમાં “ ખ્યાન હઝરત હુસન જો ” પાના ૧ થી શરૂઆત કરેલ છે, જેમાં લખે છે:—

“ તારીફ ધમામ હુસેનજે ઓપણુ એકિની ગાલીએ પુનાંરાં બક્ષાયતળ ઉનજે, કીતાબ સવા-હેધમે આંધો આએત ઉસો ધમામ ત્રેઓઆહે, કિના ધમામ એહલે બંચતજે.”

- ૨— “નાં આગાખાન કેસનો ફેંસલો” (જે કે સર નેસેફ આનોદે ઇ. સ. ૧૮૯૭ માં આપેલ) તેના પેજ ૨૨ માં નીચે પ્રમાણે લેવાનાં આવે છે:—

“ ઇસ્માઇલીઓના કહ્યા પ્રમાણે વડી પામેલો સાત ઇમામોનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે:—

૧લો અલી, ૨જો હસન, ૩જો હુસેન ૪થો જાએનુલ આબેદીન (જે હુસેનનો છોકરો કરબલાની કતલમાં બચી ગયો હતો તે) ૫ મો મહમદ બાકર, ૬ ઠો બકર સાદક, ૭ મો ઇસમાએલ.”

- ૩— ઉક્ત ફેંસલાની યુક્તિ પેજ ૩૮-૩૯માં નીચે પ્રમાણે લખેલ છે:—

“ આગાખાન કોણુ ? એ સવાલનો ઉત્તર થોડો ઘણો ઉપર લખ્યા પ્રમાણે વળી ચુક્યો છે. મહમદ હસન હુસેની ઉર્ફે આગાખાન અથવા મુબઈની સરકાર અથવા સરકારી દસ્તાવેજમાં બરાબર નામ અને ખીતાબથી લખવામાં આવે છે તેમ “ હીજ હાઈ-નેસ આગાખાન મહેલાતી ” એ ઇસમાએલીઓનો વગર વડી પામેલો ઇમામ અને પહેડી દર ઉતરેલો સરહાર થાય છે અને ઇમામતનો હાલનો હૈયાત મસનદ ચલાવનાર અથવા ધરાવનાર છે. અને ખુદાનો મોકલેલો અલીથી સાતમો (અને ઇસમાએલીના ધર્મ પ્રમાણે છેલ્લો) વગર વડી પામેલો ઇમામ, જે બકર સાદકનો છોકરો ઇસમાએલ થાય તેની જોણાઈનો હક ધરાવનાર છે.”

૪— “મહુવા કમીશન કેસનો રીપોર્ટ” પેજ ૫૫ માં જણાવેલ છે:—

“આગાપાટીવાળા અને તેના એજ ટો એમ કહે છે કે એ અમારા ઇમામો નહીં પણ ઇસ્માઇલ સાતમો.”

૫— નાં આગાખાન વિરૂધ્ધ હાજીબીબી કેસનો ચુકાદો, જે વકીલ ગોવિંદલાલ બાલાજી તરફથી અમદાવાદમાં છપાએલ છે તેના પેજ ૧૬ માં નિચે પ્રમાણે છે:—

“કારણ કે તે સાતમા ઇમામ (તરીકે) જાઅફર સાદકના એક બીજા દીકરા ઇસ્માઇલને માનતા હતા અને મુસા કાઝીમને માનતા નહોતા.”

૬— ઉક્ત ચુકાદાની છુકના પેજ ૨૦ માં જણાવેલ છે:—

“ઇસ્માઇલીઓના માનવા પ્રમાણે પ્રગટ થયેલા આ સાત ઇમામો છે (૧) અલી, (૨) હસન, (૩) હુસેન, (૪) ઝેનલ આબેદીન, (આ કરબલાની કતલ પછી હયાત રહ્યા હુસેનનો દીકરો હતો), (૫) મહમદ બાકર, (૬) જાફર સાદક, (૭) ઇસ્માએલ, (જે પોતાના બાપના પહેલાં મરણ પામેલ છે).”

૭— નવરોજી હુમસ્યા ફત “આગાખાન” નામનું પુસ્તક (કે જેમાં સમાયેલી વીગતો મોટે ભાગે મરહુમ મુખી કાસમલાઈ મુસા તરફથી મળેલી કતોચે જણાવેલ છે) તેમાં બુદ્દા બુદ્દા પાનાઓમાં નિચે મુજબ જણાવેલ છે:—

* નસ થયા વગરનો ઇમામ. (મીં વરતેજએ સર્વ ઇમામોને નસ થયેલા જણાવેલ છે !)

÷ ત્યાર પછીના ઇસ્માઅલી ઇમામો પ્રગટ થયેલા નથી. એટલે એમાં પણ મીં વરતેજની નસની માન્યતા દુટ્ટી જાય છે.

§ હં ઇસ્માઇલ પોતાના પીતા શ્રીની હયાતીમાં વશત પામ્યા હતા, એ દરેક રીતે સાબેત થયેલ છે છતાં હાલ કેટલાક

૧. “ એ નામદાર છેલા ધમામુન નુજુલી S ધસમાઇલ ધંને બકર સાદકની તોખમથી પેલા થયેલા હોવાથી અલી વલીઅલ્લાહની A નસલથી પાધરા ઉતરી આવનાનો દાવો ધરાવતા ધસ્માએલી પંથના મૂમિનોનાં નસલી ચાને વંશ પરંપરા ઉતરી આવેલા પેશવા અને તેઓના નાજીલ નહી થયેલા V ધમામ તથા ધમામતના હાલના મસનદ નશીન છે ”

(પેજ-૨)

૨. “ શીઆ લોકના કહેવા મુજબ પાંચમા ધમામ જેધન-ઉલ-આએલીનનો એટો મહમદ બકર હતો ” (પેજ ૫૧)

૩. “ મગર અમો અસલ બાબતથી દુર જઇએ છીએ. ધમામોની બનશીનીને લગતી બાબત ઉપર પાછા ફરતાં જણાવીશું કે બકર સાલીક છઠો ધમામ હતો, અને તેનો એટો ધસ્માઇલ (જે તેના બાપની આગમચ ગુજરી ગયો હતો તે) સાતમો થઇ ગયો* ”

(પેજ ૫૩)

૪. “ એટલા ઉપરથી જણાશે કે ધસ્માઇલીઓ તે લોક છે કે જેઓ શીઆઓ વચ્ચે હાજરત અ-

આગાખાની લેખકો તેઓની વફાતના માટે ઇન્કાર કરી મન-ધડત તાવીલો પેશ કરે છે. S એથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે હં ધસ્માઇલ પછી ધસ્માઇલીયોના કોઇપણ ધમામ નુજુલી (નસ થયલા) નહીં હતા. A ખુદાના વલી. (પણ મીં વરતેજીતો “ અલી વલીઅલ્લાહ ” ના બદલે “ અલી સહી અલ્લાહ ” નો ઉપદેશ કરે છે.) V નાજીલ નહી થયેલા-એટલે નસ નહી થએલા.

* એથી પણ હં ધસમાઇલની વશત સાબેત થાય છે.

“ જામ-”

લીના વંશજ ઇસ્માઈલને છેલ્લો બશારતી
ઇમામન ગણે છે ”

(પેજ ૫૬)

૫. “ ઇસ્માઈલીઓ મુસાના બદલે, છઠા ઇમામ
બક્રના બેટા ઇસમાઈલથી ઇમામત લેતા
હોવાથી, તેઓ બીજા શીઆઓથી જુદા પડે
છે ” (પેજ ૫૬)

(એ રીતે “આગાખાન” પુસ્તકમાં પાંચ ઠેકાણે
સાબિતીઓ જણાય છે)

ઉપર પ્રમાણેની ઇસ્માઈલીઓની માન્યતા પ્રમા-
ણેની સનદોમાં હોં ઇસ્માઈલને સાતમા ઇમામ જણા-
વેલ છે, જેથી ખુદ્દી રીતે જણાઈ આવે છે કે, હોં
ઇમામ હસન અં ઇસ્માઈલી માન્યતા પ્રમાણેના ઇમામોમાં
પણ બીજા ઇમામ છે. મરહુમ બક્રમાઈ રહેમતુલ્લાએ “ ઓ-
બ કોમનો ઇતિહાસ ” છપાવેલ, તેમાં પણ હોં ઇસ્માઈલને
સાતમા ઇમામ જણાવેલ છે. બીજી પણ કેટલીક સનદો
હસ્તલેખીત ચોપડાઓ વગેરેમાં જણાય છે, તેમાં પણ હોં
ઇમામ હસન અં બીજા ઇમામ તરીકે જ જણાય છે. આગા-
ખાનીઓનાં જ્ઞાન અને ધુવામાં પણ ઇમામ હસન અં ના
નામ મુબારક સાથે “ ઇમામ ” નો લક્ષણ જોવામાં આવે
છે. જેમ કે:—

“ સીના મુબારકની હજરત બીજી ક્રાંતમાં.

અને તુર ચશ્મ હોં ઇમામ હસન હોં ઇમામ
હુસેન દીલ હારરે. ”

(સીલસીલે ઇમામત-પેજ ૬)

+ ઇસ્માઈલીઓની માન્યતા પ્રમાણે પણ હોં ઇસ્માઈલ છેલ્લો
બશારતી ઇમામ હતા. એટલે તેઓની પછી તેઓના વંશ-
માંથી કોઈપણ બશારતી ઇમામ નથી. (એટલે ત્યાર પછી
કોઈપણ નસ થયલો ઇમામ નથી.)

“ હમ ”

એ રીતે જ્ઞાનમાં પણ ઇમામ હસન અં નાં નામ સુખારક સાથે “ઇમામ” નો લક્ષણ વપરાયેલ છે. તેવીજ રીતે ધુઆ ના પાઠ ૧૦ માં “ધુઆ પંજતન પાકજી” માં પણ હજરત ઇમામ હસન જણાવેલ છે. તેવીજ રીતે પીરોની પુઠીયુંમાં જોકે ઇમામ હસન અં ને હં રસુલ સં ની જેમ ‘પીર’ તરીકે ગણેલ છે, છતાં જેવી રીતે હં રસુલ સં ના નામ સુખારક સાથે “નબી” નો લક્ષણ વપરાયેલ છે; તેવીજ રીતે ઇમામ હસન અં ના નામ સાથે “ઇમામ” નો લક્ષણ વપરાયેલ છે; જેથી પણ સાબિત થાય છે કે ઇમામ હસન અં બીજા ઇમામ છે. *

હવે જોવાનું એ છે કે, હં ઇમામ હસન અં ને ખુદા-તઆલાનાં તરફથી ઇમામતનો મહાન દરજ્જો અતા કરવામાં આવેલ, અને હં રસુલ સં તથા હં અલી અં મે પણ તેઓને ઇમામ તરીકે જણાવેલ અને તે સુજબ સર્વ મસ્લામીઓ તેઓને બીજા ઇમામ તરીકે સ્વીકારે છે; છતાં મીં વરતેજી જેવાઓ, તેઓને ઇમામતના દરજ્જાથી ઉતારી પાડે છે તેનું કારણ શું ? (જે કે મીં વરતેજી જેવાઓ, ઇમામ હસન અં ને પંજતન પાકમાંના એક તરીકે કબુલ રાખે છે, પીરોની પુઠીયુંમાં ગણે છે, પણ ઇમામ તરીકે

* પીરોની પુઠીયું જોતાં, એક આશ્ચર્યકારક બીના એ જોવામાં આવી કે માતા સલામત (કે જેઓ સ્ત્રી વર્ગમાંથી હતાં તેઓ) ને પીર તરીકે ગણવામાં આવ્યાં છે. ઉપરાંત “પધીઆદ જવાંમરદી” ને પણ પીર તરીકે ગણેલ છે. અને વધુ આશ્ચર્યકારક તો એ જણાયું કે, આગા અલી-શાહ દાતારને પીરોની પુઠીયુંમાં ૪૬ માં નંબરે ગણેલ છે; અને આગા ખલીલુલ્લાહ તથા અબલહસન શાહને ૪૭ અને ૪૮ માં નંબરે જણાવેલ છે !

“જમ”

તેઓને સ્વીકારવામાં નહતર નાજે છે !) તે કારણ તપાસતાં, મીં વરતેલ જેવાઓનો “નરનસલ”નો જે સિધ્ધાંત છે, તેમાં બાધ આવે; જેથીજ ઇમામ હસન અં નો ઇમામ તરીકે સ્વીકાર કરતા નથી. ઉપરાંત (મીં વરતેલ જેવાઓની જે માન્યતા છે કે) હં મુસ્તનસર બિદલાહે, પહેલે હં નીઝરને ઇમામ તરીકે નીમેલ (નસ કરેલ,) પણ પાછળથી તે નસ રદ કરીને, પોતાના બીજા ફરજંદ હં મુસ્તેઅલી માટે નસ કરેલ, તો તે નસને રદ કરવાનું પણ કારણ સમાયલું છે, એટલે હં નીઝરના લાઇને ઇમામત મલી શકે નહીં, પણ હં નીઝરના ફરજંદને નર નસલ તરીકે ઇમામત મલવી જોઇએ. એ થીયરીને મજબુતાઇ આપવા ખાતર ઇમામ હસન અં ની ઇમામતનો ઇનકાર કરે છે. પણ એમાં ખુદ મીં વરતેલ જેવાઓના એક સિધ્ધાંતને ધક્કો પોંડ્યો છે તેનું તેઓને ધ્યાન રહ્યું નથી ! હં ઇસ્માઇલ, ઇમામ જાઅફરે સાદેક અં ના વડા ફરજંદ થતા હોવાથી, ઇમામતનો હક તેઓને પુગે છે એ થીયરીને જબરદસ્ત આંચકો લાગે છે !!! કારણ કે ઇમામ હસન અં, હં અલી અં ના વડા પુત્ર પણ હતાં અને ઇમામ પણ હતા; છતાં જ્યારે તેઓને ઇમામતમાંથી કઢાડી નાજે છે, ત્યારે હં ઇસ્માઇલ માટેની વડા ફરજંદની થીયરી ટુટી પડે છે.

ઇમામ હસન અં, ખુદા, રસુલ સં, અને હં અલી અં ના ફરમાન અનુસાર બીજા ઇમામ હતા, અને હં અલી અં પછી સુદીને હિદાયત કરવાનું કાર્ય સંપુર્ણ રીતે બજાવી; પોતાના પછી (મીં વરતેલ જેવાઓની માન્યતા પ્રમાણે) નર નસલ રીતે પોતાના ફરજંદને ઇમામત નહિં સોંપતાં, ખુદાઇ ફરમાન અનુસાર (પોતાની વક્ષત વખતે પોતાની પછીના ઇમામ તરીકે) ઇમામ

હુસેન અં ને ઇમામત સોંપી ગયા. એ ઇતિહાસીક પૂરા-વાઓને કોઈપણ તોડી શકતું નથી.

પ્રિય વાંચકો ! હં ઇમામ હસન અં, હં અલી અં પછી બીજા ઇમામ હતા, તે સર્વ ઇસ્લામીઓ સ્વી-કારે છે; પણ ફક્ત મીં વરતેજ જેવાઓજ તેનો ઇન્કાર કરે છે. એટલે તેઓને લગતા આધારોથીજ સાબેતીઓ આપીને ઇમામ હસન અ. ની ઇમામત આ પ્રકરણમાં સાબિત કરી બતાવેલ છે. સુન્નત જમાઅતની કિતાબોથી કે અન્ય સાધનોથી તેવી સાબેતીઓ આપવાનું ઉચિત ધારેલ નથી, કારણ કે બાર ઇમામોની સાબેતીઓ જે આપી ગયો છું, તેમાં ઇમામ હસન અં બીજા ઇમામ છે એ નિર્વીવાદ છે, એટલે જુદી સાબેતીઓ આપવાનું યોગ્ય ધારેલ નથી.

ઇમામ મુસા કાઝીમ અંની ઇમામત.

પ્રિય વાંચકો ! મીં વરતેજ જેવાઓ, ઇમામતની ખાબતમાં હં અલી અં પછી જુદા પડીને ઇમામ હસન અંને ઇમામ તરીકે નથી સ્વીકારતા, પણ તેઓ બીજા ઇમામ છે તેવી સાબેતીઓ ગયા પ્રકરણમાં આપીને સાબિત કરી ગયો છું કે:—તેઓ બીજા ઇમામ હતા. ત્યાર પછી ઇમામતના બારમાં તેઓ ઇમામ જાઅફરે સાહેક અં પછી જુદા પડે છે. તેઓ હં ઇમા-ઇલને ઇમામ ગણે છે, અને હં મુસા કાઝીમની ઇમામતનો ઇન્કાર કરે છે.

ઇમામ મુસા કાઝીમ અં સાતમા ઇમામ હતા, “એ ઇમામો બારજ છે તેની સાબેતીઓના પ્રકરણમાં સિદ્ધ થઈ

ગયું છે કારણ કે જે જે ઠેકાણે ખાર ઇમામોની સામેતીયો છે, તેમાં હ. મુસા કાઝીમ અ. સાતમા ઇમામ છે. ખાર ઇમામોની સામેતીયોમાં આગાખાની સાહિત્યોથી પણ સામેતીયો અ. પેલ છે, જેથી સિદ્ધ થાય છે કે સાતમા ઇમામ હૉ મુસા કાઝીમ અ. હતા; છતાં સળંધ બતાવવા ખાતર, અને છઠ્ઠા ઇમામ ઇમામ જાઅફરે સાદીક અ. પછી, સાતમા ઇમામ ઇમામ મુસા કાઝીમ અ. હતા તે જણાવવા ખાતર આ પ્રકરણમાં પણ તેવી કેટલીક સામેતીયો નિચે ટાંકી બતાવીશ.

૧— સ્વાનેહ ઉમરી હૉ અલી અ.નાં પેજ ૪૧૬ માં તેના કર્તા મોલવી ઓપ્યદુલ્લાહ અમતસરી, ઇમામ જાઅફરે સાદીક અ.ની વફાતના વર્ણન અને ઇમામ મુસા કાઝીમ અ. ના એહવાલમાં લખે છે કે:—

૧. ઇબનુસ્સેનાગ અલ-મલિકી કહેતે હંય કે—જનાબ ઇમામ જાઅફરે સાદીક હી. સ. ૧૪૮ શબ્દાલકે મહીનેમેં ગહરસે ફૈત હુવે. ઉન્કી ઉમ્મ ૬૮ બરસકી થી. મનસુરકી ખીલાફતકે દીનુમેં આપકા ઇન્તેકાલ હુવા,^૧ ઓર^૨ મઝારે બકીઅમેં દફન હુવે. આપકી અવલાહ છે યા સાત થી, જન્મેંસે ઝીયાહહ મશહુર જનાબ ઇમામ કાઝીમ હયે.”

૨. “આપકા નામ મુસા બિન જાઅફર, બિન અલી, બિન હુસેન, બિન અલી હયે. આપકા તવલુદ^૩ અબવામેં હી. સ. ૧૨૮ મેં હુવા. ઓર આપકી વાલિદાહ માગેદાહ^૪ ઉમ્મે વલદથી; જન્કા ઇસ્મે મુબારક^૫ હમીદાહ બરબરીયાહ

૧. વફાત પામ્યા. ૨. બકીઆનાં કબરસ્તાન. ૩. જન્મ. ૪. માનવતા માતૃશ્રી. ૫. બરકતવાલું નામ.

થા. આપકી કુનીચત 'અબુલહસન' હયે, ઝોર 'અલ-કાઝીમ', ઝોર 'અસ્સાબેર' ઝોર 'અસ્સાલેહ' ઝોર 'અલ-અમીન' આપકે અલ્લાહ હયે. બ બાઅસે ? કસરતે ઇબાદત ? ઝોર બેદારી ? કે આપકે 'અબુલહસાલેહ' બી કેહતે થે." (ત્યાર પછી તેઓના મોઅજેઝાતું વર્ણન કરેલ છે.)

૨— મઝાહેબુલ ઇસ્લામ ના કર્તા પેજ ૪૫૧ માં જણાવે છે:—

“ ઇમામે હકુમ 'સુસા બિન જાઅફર હયે' જન્કા લકબ 'સાબેર' વ 'સાલેહ' વ 'અમીન' હયે; ઝોર ઝીયાદાહ મશહુર 'કાઝીમ' હયે; ઝોર કુનીચત 'અબુલહસન' ઝોર અબુઈબ્રાહીમ હયે ઉનકે મઆસર^૧ મનસુરદવાનકી ઝોર મેહદી ઝોર હાદી ઝોર હાફ્ઝ—રશીદ થે. એહલે ઇરાક^૨ ઉનકે બાબે કઅઉલ હવાએજ^૩ કેહતે થે.

૩— “ ત્વારિખે ઇસ્લામ ” ઉઠું (અમીરઅલી કૃત) ના પેજ ૧૭૪ માં જણાવેલ છે:—

“ ૧૪૮ હીજરીમે^૪ રૂહાની ઇમામ જાઅફરે સાદીક ઇસ દારેફાનીસે રેહલત કર ગયે. મગર ખુશ કીસ્મતીસે^૫ ઇન્કા મકતબખાના^૬ ઇન્કે સાથહી બંદ નહીં હુવા; બલકે ઇન્કે ફરજંદ ઝોર જાનશીન સુસા અલ-કાઝીમ કે ઝેરે સાયા^૭.

૧ સમબથી. ૨ વધારે ઇબાદત. ૩ જાગૃત રહેવું. ૪ સાતમા ઇમામ. ૫ તે વખતના હાકીમ. ૬ ઇરાકવાસીઓ. ૭ હાજીઓ પુરી કરવાવાલા. ૮ સારા નસીબે. ૯ ઇસ્મી સાખા. ૧૦ હાથ હેડળ

ઉસી સાબેકે^{૧૧} રવનક પર રહા. ”

“ ઈસી સાલ (હી. સ. ૧૮૩) રૂઢાની પેશવા^{૧૨} ઈમામ મુસા અલ-કાઝીમ ઈસ દારેફાનીસે રેહલત કર ગયે ઇન્તુતાહેર લીખતા હય કે શરાફત^{૧૩} સમ્રાકીનાઅત^{૧૪} ઓર બદીકે બદલે લલાઇ કરનેકી બદલત ઇસ્કો ચેહ ખીતાબ મીલા. મદીનેમે ઇસ્કી બડી તાઅઝીમો તકરીમ કી જતી થી.

૪— “દહમુખઝન”નાં કતી પેજ ૧૬૫ માં, ઈમામ બાઅફરે સાદીક અઠના અહેવાલમાં લખે છે કે:—

“ ઓર આપણી ઝહેરસે શહીદ હુવે, ઓર હઝરત ઈમામ હસનકે ગુમખદ^{૧૫} મેં દફન હુવે. ઓર અવલાદમે આપકે છે શખસ બાકી રહે; સખસે આલીમ ઓર આરિફ^{૧૬} ઝીયાદાતર હઝરત ઈમામ મુસા કાઝીમ હયે. હીદમ^{૧૭} ઓર ખુદક^{૧૮} આપકા કમાલ મરતબેમેં થા, ઓર મુસ્તબા-ખુદઅવાત^{૧૯} થે, કે ઇરાકકે લોગ આપકા બાબે કઝાઉલ હાજત^{૨૦} કેહતે થે. ”

૫— “તઝકેરતુલ કેરામ તારિખે ખોલફાએ અરબો ઇસ્લામ”ના કતી, પેજ ૪૦૭ માં જણાવે છે:—

“ હાફ્ઝ રશીદકા બરતાવ^{૨૧} અમ્મમએ એહલે બયત^{૨૨} કે સાથ મુનાસેબ^{૨૩} ન હુવા. હઝરત

૧૧ પહેલાના જેવીજ. ૧૨ આત્મીક આગેવાન. ૧૩ બલખનસાઇ. ૧૪ સપુરી અને સંતોષ. ૧૫ રાજે; કુખો. ૧૬ માઅરફત ધરાવનાર ૧૭ નસ્રતા. ૧૮. સારી વર્તણૂક. ૧૯ જેની દોઆ જલદી કબુલ થાય તે. ૨૦ હાજતો પુરી કરવાવાલા. ૨૧ વર્તણૂક. ૨૨ એહલેબયત-માંના ઈમામો. ૨૩. સારી રીતે બંધબેસ્તો.

. “જમ.”

ઇમામ મુસા કાઝીમ બિન હઝરત ઇમામ
અબ્દુરે સાદીક અલયહિસ્સલામકો બગદાદમે
નઝરખંદ રખ્યા. આપકી વીલાદત અખ્વામે^૧ કે
દરમીઆન મહા મદીને કે હુધ; ચક શમ્યાકે^૨
રોઝ સાતવીં સફર એકસો અઠ્ઠાવીસ હીજરીમે
આર માં આપકી ઉમ્મેવલદ થી, હમીદાહ
બરબરીયાહ નામ. આપ બે સુતરહેમ,^૩ ગમ-
ખવાર,^૪ ઝાહેરો બાતીનકે કામીલ^૫ થે. અગર
કોઈ આપકો ગાલી હેતા, તો આપ ઉસ્કો
ઇન્આમ^૬ હેતે.

૬— “ દુરરે બેબાહા ” (બુજરાતી)માં તેના કતાએ પેજ
૧૧૭ થી ૧૧૯ સુધી ઇમામ મુસા કાઝીમ અં નું
વર્ણન કરેલ છે. તેનો ઉતારો અત્રે આપવાનું
ઉચિત ધારેલ નથી; કારણ કે તે મશહુર કિતાબ
છે, (મીં વરતેલએ એ કિતાબમાંથી કેટલોક ઉતારો
લઈ મન ગમતો ફેરફાર કરી પોતાના મતને
પુષ્ટી આપવા કોશિસ કરેલ; જેથીજ તે કીતાબ-
ની સનદગી યાદી અત્રે આપેલ છે.)

૭— “ રીયાઝુલ અન્સાબ ” (ફારસી) ના કતાં જુદા
૨૭ ગુલીસ્તાન ૭ માં પેજ ૧૪૩ ઉપર જણાવે
છે:—

“ હઝરત ઇમામ મુસા કાઝીમ અં હકુતુમ અઇ-
મ્મેએ ઇસ્નાઅશર અસ્ત. વિલાદતે આં હઝરત
દર અબવા કે મનઝીલીસ્ત દરમીયાને મહ્લએ
મોઅઝઝમાં વ મદીનએ મુનબ્બરા; દર શહેરે
સફર સાલે સદો બીસ્તો હશત હીજરી, રૂઘ-
નમુદ વાલિદાએ આં હઝરત ઉમ્મેવલદ મુસમ્મા
બ હમીદએ બરબરીયાહ જુદ. ઇસ્મે શરીફ

આં હઝરત મુસા, વ કુનીયતે હુમાયુ નશ
અબુલ હસન, અબુ અબ્દુલ્લાહ અબુ
ઈસ્માઈલ વ અબુ અલી વ અલકાબે
મયમુનષ સાબેર, વ સાલેહ; વ મશહુરીને
અલકાબે આં હઝરત કાઝીમ હસત. ”

અર્થ— હઝરત ઈમામ મુસા કાઝીમ અઠ બાર ઈ-
મામોમાંના સતમા ઈમામ છે. તે બુઝરગવારની
વીલાદત (જન્મ) સફર મહીનામાં, એકસો
અઠ્ઠાવીસ હીજરીમાં મક્કા અને મદીનાની વચ-
માંની એક મન્ઝીલ અબવામાં થઈ છે. તે
હઝરતનાં માતૃશ્રી ઉમ્મેવલદ હતાં, અને તેવ-
ણુનું નામ હમીદીયા ખરબરીયાહ હતું. તેઓનું
નામ હઝરતે મુસા, અને કુનીયતે હુમાયુન
અબુલ હસન, અબુ અબ્દુલ્લાહ, અબુ ઈસ્મા-
ઈલ અને અબુ અલી છે. તેઓના માનવંતા
લકબો ‘સાબેર’ અને ‘સાલેહ’ છે. પણ વધુ
મશહુર કાઝીમ છે. ”

૮— મહુવા કમીશન કેસના રીપોર્ટમાં, બાવનગર સ્ટેટની
હાઇકોર્ટના બાહોશ જડજ મીઠ નસરવાનજી
ફરામજી મીરજાએ જે ઉદ્ગારો કાઢેલ તે પેજ ૭
માંથી નિચે ટાંકીએ છીએ.

“ અલીથી છઠો બાફર સાદક ધર્મમાં વધારે ધ્યાન
આપતો હોવાથી અને ધર્મના ઘણાક ફરમાનો
ચોકકસ કર્યાથી શિયા મજહબને વારંવારથી
બાફરી મજહબ પણ કહેવામાં આવે છે. એ

૧. રવીવારનો દીવસ. ૨. રહમ કરવાવાલા. ૩. બીબાઓનો
ગમ ખાવાવાલા. ૪. પુરા; સંપૂર્ણ. ૫. બક્ષીસ.

“ જમ. ”

છઠો ઇમામ ગુજરાં પછી બદકે તે અગાઉથી તે ઇમામનો વંશ કોણ તે વિષે ભાંજગડ પડી, જેના તડાં હજી ચાલે છે. કોઈ કહેછે કે ઇસ-માઈલ તેનો વડો દીકરો હતો તે ઇમામ થયો અને આલાહે “ ખીલાફતે ણની ફાતમાં ” ની સુલ્તનત સ્થાપી, પણ મોટા ભાગનું એવું કહેવું છે કે ઇસમાઈલ, જાફર આદકની હયાતી-માં ગુજરી જતાથી તેનો નાનો ભાઈ મુસા કાઝીમ હકદાર ઇમામ ગણાયો છે અને ગણાવો જોઈએ. મુસા કાઝીમ પછી ખીલા પાંચ હકદાર અને અલ્લાહના આસ નિમેલા ઇમામો એ મોટો ભાગ ગણુતા આવે છે એટલે કે મુસા કાઝીમના અલીરજા, તેના મહમદતકી, તેના અલીનકી, તેના હસનઅસકરી, તેના ઇમામ મોહમદ મેહદી જે અલી સુધાં ખાર થાય છે. અને એ ખાર ઇમામ હકદાર થઈ ગયા છે એમ માનનારાઓ શીયા તનાસરી તેમજ ખાલી “ ઇમામી ” * પણ વારંવાર કહેવાય છે.

૬— હિઝ હાઈનેસ મરહુમ આગાઅલીશાહની લાશને કર-બલા પોંચાડવાનો અહેવાલ (જે મરહુમ મુખી કા-સમભાઈ મુસા તરફથી મળેલ—અને મરહુમ મુખી આસ લાશ પોંચાડવા સારૂ સાથે ગએલ, તે અહેવાલ શુલામહુસેન પ્રેસ નો માલીક અલાદીનભાઈ શુલામ-હુસેન તરફથી છપાવવામાં આવેલ તે) ના પેજ ૨૬ માં જણાવવામાં આવેલ છે:—

“ ઇમામી ” અથવા “ ઇમામીયાહ ” ઇસ્ના અશરીયોનેજ કહેવામાં આવે છે, તે ઉપર મીં વરતેજુ માન પુરક લક્ષ ખેંચુ છું.

“ હમ. ”

“ અને સંકુક મુગારક મુસા ખીન બચ્ચકરના રા-
બમાં તવાફ કરાવીને એવોના વડવાને હુજરો
છે તે રાબમાં રાખી. ”

(આગાઅલીશાહ સાહેબની લાશને ઇમામ મુસા કાઝીમ
અં ના રાબને “તવાફ” કરાવેલ, તે ખુદ મુખી
કાસમલાઈ મુસાના અહેવાલથી જણાય છે, જેથી પણ
સાબેત થાયછે કે, તે વખતમાં હં મુસા કાઝીમ અં
સાતમા ઇમામ તરીકે માનવામાં આવતા હતા.)

૧૦- પહેલા આગાખાન નાં આગાહસન અલીશાહની હા-
થની લખેલી ફારસીમાં બાયેઆપી “દ/ખતે-અફઝ”
ના પેજ ૩૮ માં આકમાં ઇમામઅલી મુસેરઝાને ઇ-
મામઆદા તરીકે જણાવવામાં આવેલ છે. જેથી પણ
સાબેત થાયછે કે ઇમામ મુસા કાઝીમ અં સાતમા
ઇમામ છે.

૧૧- આગા જહાંગીરશાહના રિસાલામાં પણ બાર ઇમામોની
માન્યતા જણાવેલ છે એટલે તેમાં હં મુસા કાઝીમ
અં સાતમા ઇમામ છે.

પ્રિય વાંચકો ! ઉપરના પુરાવાઓથી આપ સારી રીતે
જોઈ શક્યા હશે કે છઠા ઇમામ બચ્ચસાદીક અં પછી
અરા હકદાર ઇમામ, ઇમામ મુસા કાઝીમ અં જ છે. એ
ઉપરાંત હજી પણ ઘણી દલીલોથી પુરવાર થઈ શકે તેમ છે
પણ મારા મિત્ર મીં વરતેજ, હં ઇતમાઇલને ઇમામ તરીકે
ગણવા માટે કોઈપણ મજબુત દલીલ લાવી શકતા નથી. અને
જે દલીલો લાવે છે તે પણ ફક્ત ઇસ્માઇલી ટોળાની પોતાની
જ દલીલો છે. કોઈપણ ઇસ્લામી મોઅતઅર તવારીખોથી
હં ઇસ્માઇલને ઇમામ તરીકે સાબેત કરી આપવા માટે
મીં વરતેજ નિષ્ફળ નિવડ્યા છે. વેદિક ઇસ્લામમાં બે ત્રણ
તવારિખોના હવાલા મીં વરતેજએ આપેલ, પણ તેની તપાસમાં

બતાવી આપેલ છે કે તે મત સાથે તે ત્વારિખોના કર્તાઓ કોઈપણ રીતે સમંત થયા નથીજ. પણ ઇમામ મુસા કાઝિમ અં ની ઇમામતનો સ્વીકાર ઇસ્લામી ત્વારિખ નવેશોએ સંપૂર્ણ રીતે કરેલ છે. એટલે મીં વસ્તેજની મનઘડત દલીલો કોઈ રીતે પણ કાર્યસાધક થઈ શકે તેમ નથી.

ઈસ્માઈલીયા ઇમામતના તાજ પુરાવાની તપાસ.

પ્રિય વાંચકો ! મીં વસ્તેજએ ‘ઈસ્માઈલીયા ઇમામત’ માટેના જે જુના પુરાવાઓ આપવાની કોશીષ કરેલ, તેમાં તેઓ કેવા નિષ્ફળ નીવડ્યા છે તે આપ સુસ્ત વાંચકો આગળ જોઈ ગયા છે. તે પુરાવાઓ ઉપરાંત મીં વસ્તેજએ તાજ પુરાવાઓ ‘તરીકે ઇસ્માઈલીયા ઇમામતના તાજ પુરાવા’ એવા આકર્ષક મથાળાથી એક પ્રકરણ વેદિક-ઈસ્લામમાં દાખલ કરેલ છે. જે મથાળું મહોટા અક્ષરોએ આકર્ષક રીતે જોઈને મેં ધાર્યું કે, મીં વસ્તેજને કાંઈક અગત્યના મજબુત તાજ પુરાવાઓ મળી ગયા હશે; પણ અંદરતું લખાણ જોતાં તેવું કાંઈપણ જોવામાં આવ્યું નહિ ! તે તાજ પુરાવાઓમાં ફક્ત એક જસ્ત્રીસ બદ્દહીન સાહેબનો પત્ર, અને બીજો મોહરાઓના વડા મુદલાંજી સાહેબની જુગાનીમાંથી એક ફકરો જોવામાં આવે છે, તે ઉપરાંત ત્રીજો કેઈ પુરાવો જોવામાં આવ્યો નહિ. અને તે પુરાવાઓમાં પણ મીં વસ્તેજએ ફક્ત ચુકતી વાપર્યા શિવાય બીજું કાંઈ નવીન જોવામાં આવતું નથી. હવે તે બે પુરાવાઓમાં શું છે, તે તપાસીએ.

જરૂરીસ બદરૂદીન સાહેબનો પત્ર, કે જે તેઓએ ફ્રેન્ચ કોન્સલ ઉપર લખ્યો છે; તે પત્ર જરૂર કોઈની નાગણી-થીજ લખવામાં આવ્યો છે એમ જણાય છે. હવે તે પત્રમાં-નો ફકરો, કે જે ઉપરથી મીં વરતેલ ‘ઇસ્માઈલીયા ઈમામત’ સિદ્ધ કરવા મથેછે, અને તે ફકરો પ્લેકટાઇપમાં આપેલ છે; તે એટલોજ છે:—

“ અને નામદાર સુલતાન મહમદ આગાખાન જે આ ટોળાના ઉપરી છે તે નળી મોહમદ મુરતકાના જમાઈ અને ખલીફ હઝરત અલીના વંશમાંથી સીધી નસલે ઉતરી આવેલા છે.”

હવે એ ફકરાથી મીં વરતેલ, ઇસ્માઈલીયા ઈમામત કેવીરીતે સિદ્ધ કરી આપેછે, તેની કાંઈ સમજ પડતી નથી ! એમાં કયા ફકરાથી મીં વરતેલ તે સાબિત કરી આપે તેમ-છે ? મતલબકે ઉક્ત ફકરામાં ‘ઈમામત’ નો કાંઈ ઉલ્લેખજ નથી. એ ફકરાથી તો એટલુંજ જણાય છે કે નાં આગા-ખાન તે ટોળાના ઉપરી અને હં અલી અં ની નસલમાં-થીછે તે શીવાય ‘ઈસ્માઈલીયા ઈમામત’ નો કાંઈ સમ્બંધજ નથી ! ! !

નાં વડા મુદલાંલ સાહેબની જુબાનીથી મીં વરતેલ ‘ઈસ્માઈલીયા ઈમામત’ સિદ્ધ કરવાને મથેછે, તેમાં પણ તે-ઓ સજ્જડ થાપ ખાય છે. પ્રજામિત્ર પત્રનો તા. ૨૨ મી અક-ટોબરનો જે ઉતારો મીં વરતેલ ટાંકેછે, તેમાં આગળ પાછળનો સમ્બંધ નહિં ટાંકતા, ફક્ત વચમાંથી થોડીક લીટી-ઓજ ટાંકેલાં છે. અગર આગળ પાછળનો સમ્બંધ પણ મીં વરતેલએ ઉતારેલ હવે તો સર્વે લેદ ખુદ્દો થઈ જતે. હવે જે ફકરાઓ મીં વરતેલએ ઉતાર્યાં છે તેવી પણ મીં વરતેલની પોલીસી કેટલે દરજ્જે સદ્ધ થાય છે તે તપાસીએ.

(૧) સાક્ષીએ કોર્ટને જણાવ્યું કે છેલા વાક્યમાં ઈમામ શબ્દ આવેલો છે તે હું નીચે મુજબ વાંચું છું—

“ ઇમામ જાહેર હોયછે જે સઘળું સમજાવવામાં આવ્યું છે હું તેમાં નીચે મુજબ સુધારો કરવા માંગું છું.”

“ જે સઘળી ચીજો ઉપર આપણે આધાર રાખ્યો છે તે ઇમામમાં સમાવવામાં આવી છે જેઓ જાહેર છે ”

(૨) “ ઇમામ ” શબ્દનો અર્થ ‘લખાણ’ જણાવવામાં આવેલ, તેના માટે અરબીનાં ઇન્ટરપ્રીટરે અભ્યયગ્રી બતાવેલ.

એ રીતે એ બાબતોથી મીઠ વરતેછે “ઇસ્માઇલીયા ઇમામત ” ગિદ્દ કરવા માટે અથન કરેલ છે. હવે નાઠ વડા મુદ્દાંજી સાહેબ પોતે તો હાલમાં જાહેર ઇમામની માન્યતા ધરાવતા નથી; તેઓ તો પરદે થયલા (ગાયબ) ઇમામને માનેછે. એટલે તેઓ જાહેર ઇમામનો એમતે-કાદ કેવી રીતે દર્શાવી શકે ? તેઓ નામદારનો કહેવાનો આશય એજ ને કે ‘સઘળી ચીજો કે જે ઉપર આપણે આધાર રાખ્યો છે, તે ઇમામમાં સમાવવામાં આવી છે, અને તે ચીજો જાહેર છે.” મતલબકે ઇમામમાં જે ચીજો (ઇદમ વીઠ) સમાવવામાં આવેલ છે, તે ચીજો છુપી નથી. પણ જાહેર છે, એવી રીતે એ વાક્યોનો અર્થ થઈ શકે. પણ મીઠ વરતેછે શબ્દરચનાના ફેરફારનો લાભ લેવા કુદી પડ્યા છે, પણ તેમાં કોઈપણ રીતે તેઓ કાવી શકે તેમ નથી. મજકુર ફકરામાં ‘ઇમામ’ નો શબ્દ એકવચનમાં છે, અને જેઓ જાહેર છે એ બહુવચનમાં છે; એટલે તેનો સબ્ધ ‘ચીજો’ સાથે છે. બાકી નાઠ વડા મુદ્દાંજી સાહેબનો મત જાહેર ઇમામ માટેનો તો નજ હોઈ શકે કારણકે તેઓ નામદાર તો ઇમામને પડદે થઈ ગયલા માને છે; એટલે જાહેર ઇમામ તેઓ કહેજ કેમ ? ઉપરાંત તેઓ નામદાર આ-

ગળના અમુક ઈમાઇલી ઇમામોના ગાયબ રહેવા માટેની કબુલાત પોતાની જુઘાનીમાં આપેલ, એટલે તેઓ ફરેક ઇમામ માટે જાહેર ઇમામની થીયરી જાણાવેજ કેમ? તે જુઘાની મીં વરતેજની જાણ માટે ટાંકી બતાવીશ.

(મીં બીનીંગની તપાસમાં નાં મુદ્દલાજી સાહેબ જાણાવે છે)

સાં-‘જોકે ઇમામ ગાયબ છે તો પણ માન્યતા તો એજ છે કેની કે તેમના પ્રતીનીધી આ દુનિયામાં છે ? ’

જાં-‘ હા, ઇમામ કેયામ કયાં ગાયબ થયા છે તેનો પતો કોઈને ખબર નથી.’

સાં-‘ આઠમા, નવમા, અને દસમા, ગાયબ ઇમામ એ ઓગણત્રીસમાં, * ઇમામની માફકજ ગાયબ છેની ? ’

જાં-‘ એમાં થોડો ફરકછે, પેહલા ત્રણ ઇમામનો બાળ ઓગણત્રીસમાં * ઇમામથી જુદો છે. અને તે એમ કે આઠમા, નવમા, દસમા ઇમામે ખરેખર તેમની સાથે વહેવાર રાખ્યો હતો, જ્યારે ઓગણત્રીસમા * ઇમામના બાળમાં તેમ નથી. ’

સુજ વાંચકો ! આપ ઉપરથી ખુદ્દલી રીતે જોઈ શકયા હશે કે, નાં વડા મુદ્દલાજી સાહેબ હાલનાં ઇમામને ગાયબ તરીકે માને છે; ઉપરાંત આગળના ત્રણ ઇમામોને ‘ ગાયબ

* નાં વડા મુદ્દલાજી ફેસની યુક “ ઈન્સાફ પેપરનાં અધીપતીએ છપાવેલી છે તેમા પેજ ૩૯૫ માં થી મજકુર જુઘાની ઉતારી છે. જો કે વહેરા ખીરાદરોનાં ઇમામોની સંખ્યા ઓગણત્રીસની નથી, પણ મજકુર યુકમાં ત્રણે ઠેકાણે ” ઓગણત્રીસ ” નો શબ્દ છે જેથી અસલ યુક પ્રભાણેજ ઉતારેલ છે.

“ હમ ”

ઇમામો' તરીકે સ્વીકારે છે. જે ઉપરથી સાબિત થાય છે કે તેઓ નામદારની જુખાનીમાં 'જેઓ બહર છે' ના વાક્ય છે, તે 'સઘળી ચીજો' ના વાક્ય સાથેજ બંધાયેલો થઈ શકે છે. જ્યારે તેઓ 'બહર ઇમામ' ની માન્યતાજ ધરાવતા નથી, ત્યારે મીં વરતેજ, તેઓની જુખાનીથી 'બહર ઇમામની' થીયરી સિદ્ધ કરવા મથે; એ કેવી રીતે વ્યાજબી ગણી શકાય ?

વળી નાં વડા મુદ્દલાંજી સાહેબની જુખાનીથી આઠમા, નવમા, અને દસમા ઇમામો ગાયબ રહેવાનું જણાય છે, તે ઇમામો, મીં વરતેજના પણ ઇમામો છે કે એ નિર્વીવાદ છે. મીં વરતેજ, જે ગાયબ ઇમામ, માટે બખાળા કાઢીને ગમેતેમ લખાણ કરેછે અને 'બહર ઇમામ' નીજ થીયરી લોખાબંધુઓને સમજાવવા પ્રયત્ન કરે છે, તેઓ આ બિના ઉપરથી કાંઈ ધડો લેશે કે? મીં વરતેજ અને બીજા આ-ગાખાની લેખકો ઠેક ઠેકાણે લખી રહ્યા છે કે, 'જ્યારે કુરઆન બહર ત્યારે ઇમામ ગાયબ કેમ ? પણ નાં વડા મુદ્દલાંજી સાહેબની જુખાની પ્રમાણે તો ધરમાધલીયાના આ-ઠમા, નવમા, અને દસમા ઇમામો ગાયબ હતા, અને તેઓના વખતમાં પણ કુરઆન તો બહરજ હતું તેવું કેમ? મતલબ કે મીં વરતેજ અને આગાખાની લેખકોની થીયરી એક ચુકતીજ છે !

નાં વડા મુદ્દલાંજી સાહેબની જુખાનીમાં એમ પણ છે કે 'દરેક ચીજો ઇમામમાં સમાવવામાં આવી છે,' તેને તો મીં વરતેજ ભુલી જતા જણાય છે. જ્યારે તેઓ શબ્દ રચનાનો લાભ લઈને 'બહર ઇમામ' ની થીયરી (લોખા બંધુઓ સમક્ષ) રજુ કરવાને કુદી પડ્યા છે, ત્યારે સાથે સાથે પોતાના બહર ઇમામના માટે પહેલો ફકરો પણ સાબિત કરી દેખાડવો જોઈએ. પણ તે ફકરા માટે તો મીં

વરતેજીએ અખાડા જ કર્યા છે ! (મજકુર જીખાનીથી 'બહેર ઇમામ' ની થીયરી કે.ઇ રીતે પણ સિદ્ધ થઈ શકતીજ નથી, જે સુર વાંચકો સારી રીતે જોઈ શક્યા હશે)

હવે અરખી ઇન્ટર પ્રીટરના ખુલાસાથી જે યુક્તી મીં વરતેજી વાપરે છે તેથી પણ કાંઈ વળે તેમ લાગતું નથી. કારણ કે ઇન્ટર પ્રીટર 'ઇમામ' શબ્દનો અર્થ 'લખાણ' કરવામાં આવેલ, તે ઉપરજ અજ્ઞયખી ખતાવે છે; એટલે કે તેઓ 'ઇમામ' શબ્દનો ઉપયોગ 'ઇમામ' માટેજ થયો જોઈએ એમ (શીઆહ તરજુમાઓ પ્રમાણે) કહે છે. પણ તેમાં 'મોખીન'નો અર્થ 'બહેર' થયો જોઈએ, એ કોઈ રીતે પણ ઇન્ટર પ્રીટરે જાણવેલ નથીજ. ત્યારે મીં વરતેજી કેવી રીતે 'બહેર ઇમામ' ની થીયરી મનાવવા માંગે છે, તેની કાંઈ સગજ પડતી નથી ! મતલબકે અરખી ઇન્ટર પ્રીટરે 'મોખીન'ના અર્થ સળધે કાંઈ જાણવેલજ નથી. પણ મીં વરતેજી ધોળા હીવમન રાત જાણાવવા મથન કરે છે ! અને લોળા લાઈઓને લમાવવા ખાતર 'ઇમામે મોખીન' નો અર્થ 'બહેર ઇમામ' નાં કોઈ કબુલ રાખેલ છે, એવી યુક્તી ખેલે છે; પણ નાં કોઈ કેવી રીતે કબુલ કરેલ-તે કોઈ રીતે પણ મીં વરતેજી પુરવાર કરી શક્યા નથી, ઉલ્ટો સમજી વર્ગ પાસે પોતાને હાંસીપાત્ર ઠેરવેલ છે.

પ્રિય વાંચકો ! મીં વરતેજીએ 'ઇસમાઇલીયા ઇમામતના તાબા પુરાવા' એવા આકર્ષક મચાળાથી નિરર્થક કોશેસ કરેલ, પણ અંદરનું લખાણ જોતાં પોલમપોલ જણાય છે. ફક્ત મીં વરતેજીએ એક યુક્તીજ ખેલેલ, પણ તેમાં તેઓ કેટલે દરજે ફાવ્યા છે, તેનો તોલ આપ સુર વાંચકોએ કરી લીધેલ હશે. તાણી તોડી, મરડી મચડી પોતાની માન્યતા સિદ્ધ કરવા જાય, તે લલા ક્યાંથી થઈ શકે ? ! !

હ૦ ઇસ્માઇલ બિન જાઅફરે સાદિક અ૦

પ્રિય વાંચકો! છઠા ઈમામ જાઅફરે સાદિક અ૦ પછી સાતમા ઈમામ મુસા કાઝીમ અ૦ ખરા અને હકીકી ઈમામ છે; જે બાબતને ઇસ્લામી તવારીખો સંપૂર્ણ રીતે માન્ય રાખે છે. જેના માટેના પુરાવાઓ ‘ઈમામ મુસા કાઝીમ અ૦ ની ઈમામત’ વાલા પ્રકરણમાં આપી ગયો છું, જેથી આપ સુરા વાંચકો ખરી હકીકતથી વાકેફ થઈ શક્યા હશે. પણ તેજ સમયમાં કેટલાકોએ હ૦ ઇસ્માઇલ ઇબને ઈમામ જાઅફરે સાદિક અ૦ના નામથી ‘ઈસ્માઇલીયા’ ફિરકો ઉભો કરેલ, જે ઇતિહાસ વાંચનારાઓથી અજાણ્યું નહિં હશે. મજહૂર ‘ઈસ્માઇલીયા ફિરકા વાલાઓમાં ઈમામત સબંધે બુદી બુદી માન્યતાઓ હસ્તી ધરાવતી હતી, જે માટે ઇતિહાસીક પૂરાવાઓ સાક્ષી પુરી રહ્યા છે.

‘મહુવા કમીશન કેસનો રિપોર્ટ’ જે બાવનગરની હાઈકોર્ટનાં બાહોશ અને અપેક્ષાત પારસી જડજ મી૦ નસરવાનજી ફરામજી મીરજા તરફથી બાહોર પડેલ, તેના પૃષ્ઠ ૧૦ ઉપર એ સંબંધે નીચે મુજબ ઉલ્લેખ જોવામાં આવે છે:—

“પાછળથી એ વડા દીકરા ઇસ્માઇલને માનનારાઓમાં વળી તડાં થઈ ગયાં. એક ભાગ માનતો હતો (અને હાલ જો તેઓ હયાત હોય તો માને છે) કે ઇસ્માઇલ ગુજરી ગયો છે તે સાતમો અને છેલ્લોજ ઈમામ છે. બીજો ભાગ માનતો હતો યા માને છે કે ઇસ્માઇલ માત્ર ગેબ થઈ ગયો છે અને બુહુર ઈમામ થઇને રોજે કીયામતની થોડું અગાઉ પાછો આવી હાકમી કરશે અને મેહદી થશે. ત્રીજો માનતો હતો યા માને છે કે એ ઈમામની ઓલાદ કાયમ છે, અને

વળી તેમાં પણ લેઈ છે. તે માંહેલા કેટલાકો પાછલી ઓલાઈ આગલી ઓલાઈના જેટલીજ ખુલ્લું અને અલ્લાહની મોકલેલી માને છે અને કેટલાક પાછલી ઓલાઈને આગલી ઓલાઈ કરતાં ઉતરતા ફરજાની અને ઇમામત સાચવી રાખનારીજ માને છે.† જુઓ કનજુલ મશાયેખ, જીન્નત અલ ખેરદ Huges Dictionary P. 594 They say from the time of Ali to the death of Mahomed the son of Ismail the Imams were visible but from his death commenced the succession of concealed Imams. * વળી જુઓ હાઈકોર્ટનું જજમેન્ટ પાનું ૮ પહેલું કેલમ Ismailis are those who hold Ismail. To have been the last of the revealed Imams, who also held that until the Final Manifestation of Ali (as an incarnation of God) musnud is held by unrevealed Imams. વળી ઉપર જણાવ્યું તેમ કેટલાકો અલીને અને કેટલાક ઇસ્માઇલને મહેદી થઈને આવવાની રાહ જુએ છે. જેઓ ઇસ્માઇલને હેદલા ઇમામ માને છે તેઓ 'ઇસ્માઇલી' લખાયલા મેં તવારીખ માં જોયા છે. પણ જેઓ તેની ઓલાઈને પણ તેના જેવાજ

+ એ હેરફેર માન્યતાઓ ઉપર મીં વરતેજનું માનપુર્વક લક્ષ્ય ખેંચું છું. મારા મિત્ર મીં વરતેજ ખરા ઇસ્માઇલીઓ કેને કહે છે તે જણાવવા તેઓએ તકદી લેવી જોઈએ !

તેઓ કહે છે કે (હં) અલી (અં) ના વખતથી કરીને ઇસ્માઇલના છોકરા મહમદના મર્થુ સૂંચી, ઇમામો પ્રગટ હતા, (એટલે જાહેર હતા) પણ તેના (હં મહમદના) મર્થુ પછી છુપા (ગાયબ) ઇમામોની શરૂઆત થઈ. (મારા મિત્ર મીં વરતેજ જે “ જાહેર ઇમામ ” નો જપ જપી રહ્યા છે, તેઓનું આએ ફકરા ઉપર ખ્યાન ખેંચું છું.)

“ જીમ ”

અલ્લાહના મોકલેલા ઇમામ માને છે તેઓ 'નજીદીયા' કહેવાતા હતા અથવા કહેવાય છે; તેઓ 'ઈસમાઈલી' નથી કહેવાતા. વળી પ્રથમ 'ઈસમાઈલી'નો ફીરકો 'માત્ર ઇસ્માઈલના હક ઉપરથી ફીસાહ થવાથી ઉપજ્યો હતો, પણ પાછળથી તે ફીરકાવાળાઓએ જુદો જુદો ધર્મમત અંગીકાર કર્યો હતો અને 'ખીલાફતે ખની ફતેમા' (જે તે ઇસમાઈલની ઓલાહ તરીકે અંગીકાર કરીએ અને ખીજી તવારીખ નવાશોના લખવા પ્રમાણે તે અખદુલ્લા ખીન મૈમુનની ઓલાહ ન હોય તો તેના) વખતમાં મિન્નહ, મોસરી અને કિંદુ ધર્મની શીલસુફીઓ તેમાં ફાગલ થતી ગયેલી છે. એ ઉમેરો વખતો વખત થતો ગયો છે. અને તે ક્યારે અને કેવો થતો ગયો તે હાલ શોધી કાઢવું ખીલકુલ અશક્ય છે, પણ એવો ઉમેરો થતો ગયો છે તે તો ચોક્કસ વાત છે.

પ્રિય વાંચકો ! ઉપરોક્ત ઉતારાથી આપ સારી રીતે જોઈ શક્યા હશે કે, 'ઈસ્માઈલી' કોણ કહેવાય; અને ઇસ્માઈલી ઇમામત સળધે કેવી કેવી જુદી જુદી માન્યતાઓ છે ! જ્યારે હાલમાં કેટલાક આગાખાની લેખકો પોતાને શુદ્ધ ઇસ્માઈલી ગણાવી, બશારતી ઇમામ તરીકે નરનસલે નાં આગાખાન સાહેબને જણાવી રહ્યા છે ! અને હં ઇસ્માઈલની ઇમામત સળધે તેઓ પોતાના પુસ્તકોમાં અને લેખોમાં ખાપુકાર જણાવી રહ્યા છે કે, 'હં ઇસ્માઈલ ઇમામ જઅફરે સાદીક અંતા વડા ફરજંદ થતા હતા, જેથી ઇમામ જઅફરે સાદિક અંને પોતાની હયાતીમાંજ તેઓને ઇમામત સુપુર્વ કીધી; અને તેઓ ખાપની હયાતીમાંજ ઇમામ થયા હતા.' એ ઘણુંજ આશ્ચર્યકારક ગણાય !

હં ઇસ્માઈલ પોતાના પિતાશ્રીની હયાતીમાંજ ગુજરી ગયા હતા, એ તવારિખ સિદ્ધ ખાત છે, છતાં કેટલાક આગાખાની લેખકો એમ જણાવવાને આહરે પડ્યા છે કે, 'ઈમામ જઅફરે સાદિક અં મે તકીયાથો તેમ જણાવું

હતું, પણ અરી રીતે તો હં ઈસ્માઇલ હયાત હતા; અને તેઓને ઈમામ બાઅફરે સાદિક અં મે ઈમામત સોંપીને કયાંક મોકલાવી આપ્યા હતા,* અને હં ઈસ્માઇલે પોતાના પિતાશ્રીની હયાતી બાદ પણ હયાત હતા. અને હં ઈસ્માઇલની વફાત પછી ઈમામત તેઓની ઓલાદમાં ગઈ, વીં વીં. ’—તો આગાખાની લેખકોનું તે કથન કેટલે અંશે ખરું છે, અને ત્વારિખી તપાસમાં તે કેટલે દરજ્જે ટકી શકે છે તે તપાસવું જોઈએ. એ સખાંધી કેટલુંક વિવેચન આગળ કરી ગયો છું છતાં સખાંધ જોડવા ખાતર આ પ્રકરણમાં પણ કેટલીક તપાસ હાથ ધરીશ.—

૧— હં ઈસ્માઇલ, ઈમામ બાઅફરે સાદિક અંના વડા ફરજંદ થતા હોવાથી તેઓને ઈમામતના હકદાર ગણાવે છે. પણ ખીજે ઠેકાણે એ થીયરીને ખુદ આગાખાની લેખકોજ (હં ઈમામ હસન અંની ઈમામતની વિરૂધ્ધતા કરીને) તોડી પાડે છે ! મતલબ કે ઈમામતના આરામાં મહોટો કે નહોતો, ભાઈ કે પુત્રનો ફક્ત એક-લોજ સિધ્ધાંત કોઈ રીતે કાયંસાધક થઈ શકતો નથી. ઈમામતનો હુદો, પયગમ્બરના જ્ઞાનશીન તરીકેનો છે અને તે એક ઈમામ, ખુદા તઆલાના હુકમાનુસાર પોતાની વફાત પછીના ઈમામ તરીકે ખીજા ઈમામની નીમણૂક કરે છે.

૨— હં ઈસ્માઇલના માટે નસ થઈ હતી, એમ આગાખાની લેખકો જણાવે છે. પણ તેઓ નસ માટેની

હં ઈસ્માઇલ ક્યાં ચાલ્યા ગયા, તે સખાંધે પણ આગાખાની લેખકો ચોક્કસ ઠેકાણું બતાવી શકતા નથી. કોઈ સલમીયા જણાવે છે, કોઈ બસરા લખે છે, અને કોઈ મીસર ગયાનું જણાવે છે. એ રીતે જુદા જુદા સ્થળો જણાવે છે.

કોઇ પણ ત્વારિખી મજબુત સનદ બતાવી શકતા નથી. મારા મિત્ર મીં વરતેજીએ ‘વેદિક ઇસ્લામ’ માં એકાદ બે સનદો આપવા કોશેશ કરેલ, પણ તે સનદોની તપાસ તેજ ઠેકાણે કરીને અમોએ બતાવી આપેલ છે કે, તે ફક્ત ઇસ્માઇલી ફીરકાનીજ માન્યતા છે. તે ત્વારિખોના કતાઓ કોઇ પણ રીતે તે ‘નસ’ ની બાબતને સંમત થયા નથી; બલકે તેઓએ ખુલ્લે ખુલ્લું જણાવેલ છે કે, ‘ઇસ્માઇલીયો આમ કહે છે.’ અને તે ઇસ્માઇલી ફીરકાની માન્યતાની સનદમાં પણ એવું ચોક્કસ કાંઈ પણ જણાતું નથી કે, નસ ક્યાં થયું ? કેવી રીતે થયું ? ક્યાં સન અને ક્યાં મહીનામાં થયું ? કયો દીવસ હતો ? એ બિલ્કુલ જોવામાં નથી આવતું. (૬૦ અલી અં થી કરીને ઇમામ જાઅરે સાદીક અં સૂધી દરેક ઇમામોના માટે તેવી સનદો મળી શકે છે. તેજ ઇમામ જાઅરે સાદીક અંમે પોતાની વફાત વખતે (તેજ દીવસે) ઇમામ મુસા કાઝીમ અંના માટે નસ કરેલ તે ત્વારિખથી સંબંધિત થઈ શકે છે.)

૩— કે લાક આગાખાની લેખકો, ઇમામ જાઅરે સાદીક અં ની વફાતથી દસ વરસ અગાઉ ૬૦ ઇસ્માઇલના માટે નસ થઈ હતી એવું જણાવે છે. એ જાબત માન્ય રાખી શકાય તેમ નથી. ૬ અલી અંથી કરીને ઇમામ જાઅરે સાદીક અં સૂધી એવો કોઇ પણ હાબલો, તેવા લેખકો બતાવી શકતા નથી; એટલે એ કથન નિરર્થક ઠરે છે.

એ રીતે આગાખાની લેખકોની હલીલો ત્વારિખી તપાસમાં કોઇ રીત પણ ટકી શકતી નથી. કહાચ ૬૦ ઇસ્માઇલના માટે તેવી નસ થઈ પણ હોય, એમ એક

બારણી માન્ય રાખીએ તો પણ હ૦ ઇસ્માઇલ અં
પોતાના પિતાશ્રીની હયાતીમાં શુજરી ગયા હતા, એ
ત્વારિખ સિધ્ધ બાબત છે; એટલે તે નસ કાર્ય સાધક થઇ
શકતી નથી. પણ ખરી હકીકત તો એ છે કે એવી નસ
સાબેતજ થઇ શકી નથી; હ૦ ઇસ્માઇલ પોતાના પિતા
શ્રીની હયાતીમાંજ વફાત પામ્યા હતા, તે બાબતને
વહોરાબાઇયો પણ માન્ય રાખે છે; ફક્ત આગાખાની-
ઓજ મનઘડત ફલીલો કરે છે. તો તેઓને બતાવવા
ખાતે લોક ત્વારિખી સનદોનીચે ટાંકી બતાવીશ:—
૧-“કનઝુલ મસાએબ” જેજ ૪૧૮ માં જણા-
વેલ છે:—

‘વ ઇસ્માઇલ ફરજદે યુઝુર્ગતર આં હઝરત,
મહુન્નો બ અલી મોહમ્મદ; વ અઅરજ લકબે
ઉમ્ત. વ હઝરત ઉરા ખીસીયાર દોસ્ત મીકાશત
વ ચુકે દોસ્ત શુદ, હઝરત અઝ ઉરીઝ ઉરા બ
મહીના આબુદન્દ. વ તાબુતે ઉરા ખુદ બ દોશે
મુન્નરક દોસ્તન્દ વ ઉરીઝ કરચઇસ્ત કે ચહાર
મીલ અસ્ત ના મહીના. વ હઝરતે હીક ખી-
સીયાર બરવ ચે ગીરીસ્ત, વ પરદા અઝરૂએ ઉ
બરફસ્ત, વ ઉરા મી મોમીદ પીસ અઝ આંકે
સદ શવદ; વ બાઅદ અઝ આંકે ઉરા શુસલ
હમ દાદન્દ બાઝ ઉરા ખી બોસીદ. વ ઉરા બ
મહુમાન અર્ઝ મી કર્દ કે મુરદાહ અસ્ત, બ
જેહતે તન્બીહ જમાઅતી કે મુન્કર શુદન્દ
મુર્દને ઉરા.

અર્થ—અને ઇસ્માઇલ, તે હઝરતના (ઇમામ
બાઅફરે સાદિક અં ના) મહોદ્દા ફરજદ હતા.
તેઓની કુનીયત અબી મહમ્મદ, અને લકબ અં

અરજ છે. અને હંઝરત (ઇમામ બઅફરે સાદીક અ.) તેઓ ઘણા દોસ્ત રાખતા હતા. અને જ્યારે તેઓ ગુજરી ગયા, ત્યારે હંઝરત તેઓને ઉરીઝમાંથી મદીના લાવ્યા, અને તેઓના જનાઝાહને પોતાના ખલા મુબારક ઉપરે ઉપાડેલ ઉરીઝ, મદીનાથી ચાર મૈલ છેટે એક ગામડું છે અને હંઝરતે સાદીક તેઓ ઉપર (હં ઇસ્માઇલ ઉપર) ઘણું રહ્યા, અને તેઓના મહોડા ઉપરથી કપડું ઉત્તરકયું, અને તેઓ ઠંડા થાય, તે અગાઉ તેઓને ચુંબન કીધું; અને શુસલ આપવાની બાદપણ ચુંબન કીધું. અને માણસોને બતાવ્યું કે તેઓ (એટલે હં ઇસ્માઇલ) મર્જુ પામ્યા છે, એ કારણસર કે જે જમાઅત તેના (હં ઇસ્માઇલના) મર્જુ પામવાનો ઇન્કાર કરવાવાળા હતા તેઓને ચેતવણી મળે.

૨— ‘ ફાતમી ફાઅવતે ઇસ્લામ ’ ના પેજ ૧૬૨ માં લખેલ છે:—

‘ ત્રીસરા ગુરોહ પૈહ કહેનાથા કે હંઝરત ઇસ્માઇલકી વફાત નહીં હુઈ હયે, ચોર વોહ ઝીંદા હયે, ચોર ઉત્તરી ઇમામતલી કાયમ હયે; ચેહ ફુરો દરાઝકે રેહનેવાલે લોગચે, અન્કે હંઝરતે ઇસ્માઇલકી વફાતકા પુરે તોરસે ઇદમ નહી હુવાથા. ’

(કર્તાએ ત્રીજા ટોળાનો મત ટાકેલ છે કે, તેઓ એન કહેતા હતા કે હં ઇસ્માઇલની વફાત નથી થઈ અને તેઓ જીવતા છે, અને તેઓની ઇમામત પણ કાયમ છે. એ મત ટાંકીને કર્તાએ પોતાનો મત દર્શાવેલ છે, કે એમ કહેવાવાલા છેટેના રહેવાશીઓ હતા, જેઓ:-

ને હું ઇસ્માઇલી વફાતની પુત્રી રીતે ખબર મલી નહતી. એટલે કતોએ ત્રીજા ટાળાની માન્યતાને રદ કરેલ છે, જેથી સાબિત થાય છે કે હું ઇસ્માઇલ પોતાના પિતાશ્રીની હયાતીમાં જ ગુજરો ગયા હતા.)

૩— ‘મઝાહિયુલ ઇસ્લામ’ પૃષ્ઠ ૨૫૦ માં કતો જણાવે છે:—

‘કસ્તુલ ગુમ્માહ ફી માઅરફતુલ અઇમ્માહ મેં મઝકુર હયે કે ઇસ્માઇલ, ઇમામ જાઅફરે સાદેકકી સારી અવલાદમેં ખડેથે, ઝોર ઉન્કે સાથ ઇમામે મોસુફકો બેહઠ મોહબ્બત થી. ઇસલીયે અકસર શી-આહકો ચેહ ખીયાલ થા કે જાઅહ બાપકે ચેહી ઇમામ હોંગે; કયું કે સબ અવલાદમેં ચેહ ખડેલી થે, ઝોર બાપકો ઇન્સે મોહબ્બતલી ખીયાલથી, ઝોર ઇન્કી તકરીમલી કરતેથે. મગર જળ વોહ અપને બાપકી હયાતમેં મકામે ઉરીઝમેં ઇન્કેકાલ કરકે બકીઅમેં મહપુન હોગરે; તો ઇન શીઆને ઉન્કી ઇમામતકે ખ્યાલકો દીલસેં દફઅ કર દીયા. મગર બાઅએ અએસે શીઆહ જીન્કો ઇમામ જાઅફરે સાદેકકે કુછ ખુસુસીયત નથી, ઝોર ન ઉન્કે રાવીથે; બદકે ફરોદરાઝ ^૨ મકામાત ^૩ પર રહા કરતે થે, ઉન્કો ચેહી શુમાન રહા કે ઇસ્માઇલ અલી ખીંઠાહ હયે.’

૪— ઉપરોક્ત પુસ્તકના કતોએ, પૃષ્ઠ ૨૫૦ ની પુટ નોટ-માં હું ઇસ્માઇલ અં ની વફાત માટે ‘ઉમ્દતુલ્લા-લેખ’ ની સનહ દરજ કરેલ છે:—

‘વતવફફા હયાત અબીહો બેલ ઉરીઝ, ફહુમ્બેલ અલા રેકાબિરે^૪ હાલે એલલ બકીઅ, ફ દફન બેહી સ-

^૧ લાગવું વળગવું. ^૨ છેટેછેટેના. ^૩ જગ્યાઓ; ઠેકાણાઓ.

નત સલાસ વ સલાસીન વ મેઅતા કબલ વફાતિરસાદેકે
બે ઇશ્રીન સનહ. કબા કાલ અબુલકાસેમ બિન જામશ
નેસાબતુલ મીરરીઘીન.

(અર્થ—મીસરના નેસાબ (નસબનામું કહેવાવાલા)
અબુલકાસેમ બિન જામશના કહેવા પ્રમાણે, તેઓ
(૬૦ ઇસ્માઇલ પોતાના પિતાશ્રી ૬૦ સાદેક
અન ની હયાતીમાં તેઓની વફાતની પહેલાં વીસ વરસ
પૂર્વે ઉરીઝ માં વફાત પામ્યા, ત્યાંથી તેઓની લાશને
માણસાના ખંભા ઉપરે (જનાઝાહમાં નાખાને) બકીઅ
માં લાવવામાં આવેલ અને ત્યાં તેઓને દફનાવવામાં
આવ્યા, હી. સ. ૧૩૩ માં.

૫— ઉક્ત પુસ્તકના કર્તાએ, તેજ પેજ ૨૫૦ માં ફુટનોટ
ઉપરે ‘ મીરઅતે જાહાનુમા ’ ની સનહ ટાંકેલ છે:—

‘ યોર ‘ મરઅતે જાહાનુમા ’ મેં લિખ્યા હયે
કે ઇસ્માઇલ અપને બાપસે પાંચ સાલ કમલ હોત
હુવે. ’

૬— ‘ તવારીખે ફિરીશ્તાહ ’ ના પેજ ૧૨૧ ઉપરે કર્તા
જણાવે છે:—

‘ યોર જબ ઇસ્માઇલને મએનવીશી ઇખ્તીયાર ફી,
ઉસે મેઅજુલ કરકે, ઇમામ મુસા કાઝીમકો વીલા-
યતે અહહ હી. યોર રીવાયતે સહીહ ચેહ હયે કે
આપને બાપકે અહદમેં શોત હુવા.

૭— “ રીયાઝુલ અનસાબ ” ના પેજ ૧૧૮ ઉપરે
જણાવેલ છે:—

‘અરમાં ઇસ્માઇલ, અકબરે અવલાદે આં હઝરત ખુદ. દર ઝમાને પિદર દર ઉરીઝ વક્ષાત કહ્, વ બર સરે દોશે મહુમ બ મદીના આબુદન્દ; દર બકીઅ દફન શુદ. મરવીસ્ત કે હઝરત સાદેક અઠ જઝઅ કહન્દ બર મોતેઉ, જઝઅ શદીદી. વ દર પીશે જનાઝેહ ઉ બી અબા વ નાઅદ્યન રાહ મી રક્તન્દ. વ અઝ ફરમૂદન્દ પીરા અઝ ખાક સુપુદને ઉ, દફઆતે બીતીયાર જનાઝેહ ઉરા બર ઝમીન નેહાદન્દ; વફૂએ ઉરા મી કશુ દન્દ, વ નઝર બ ઉ મી કહન્દ. વ મકસૂદે હઝરત અઝ ઈ અમલ, તેહકીકે વક્ષાતે ઇસ્માઇલ ખુદ બરાઅે કસાની કે શુમાન કરદેહ ખુદન્દ ઇમામતે ઇસ્માઇલ રા; ખઅદ અઝ હઝરતે સાદેક. વ ઝાઅેલ કરદને મોખઅ્યત ખુદ. અઝ આંહા દર હયાતે ખુદ. ચું ઇસ્માઇલ વક્ષાત કહ્, મહુમ મુન્સરેફ શુદન્દ અઝ ઇમામતે ઉ. વ અઝ કસાનીકે અઝ ખવાસે પીદરશ હઝરતે સાદેક ન ખૂદન્દ, બદકે અઝ અખાઅેદ ખૂદન્દ; કાયેલ શુદન્દ બઈકે ઇસ્માઇલ વક્ષાત ન કરદેહ.’

અર્થ—અને ઇસ્માઇલ, તે હઝરત (ઇમામ જાઅફરે સાદીક અઠ) ની ઓલાદમાં સર્વથી મ્હોટા હતા. અને (તેઓ) પોતાના બાપની હયાતીમાં ઉરીઝમાં વક્ષાત પામ્યા, અને માણસોના ખંભા ઉપરે (જનાઝાહમાં) તેઓને મદીનામાં લાવવામાં આવ્યા અને બકીઅ ^૧ માં દફન થયા. રીવાયત છે કે હઝરતે સાદીક અઠ તેઓના મણું ઉપરે ઘણું રહ્યા અને તેઓના જનાઝાહની આગળ ઉઘાડે પગે અને વગર અખાઅે આલતા હતા. * અને દફન કરવાની અગાઉ ઘણી

૧—મદીનામાં એક કબરતાન છે ?

* મી. વરતેજ જેવાઓ હઠ જમામ હુસેન અઠ ને અઝઝદારીના વીરધીઓએ આ ઉપરથી ઘડેા લેવેા જોઇએ.

વખત જનાઝાડને ઝમીન ઉપર મૂકવાનો હુકમ ફરમાવ્યો, અને તેઓનું (હું ઇસ્માઇલનું) મહોડું ખોલી (મહોડા ઉપરથી કપડું હટાવી) ને તે ઉપર નજર કીધી. આ બાબતથી હઝરતનો મકસદ એ હતો કે જે લોકોએ હઝરત સાદેક અં પછી હું ઇસ્માઇલની ઇમામતના માટે શુમાન કરેલ, તેઓ ઉપર હઝરત ઇસ્માઇલની વફાતની સચ્ચાઇ જાહેર થાય; અને તે લોકો જે અનુમાન ઉપર આવ્યા હતા તે પોતાની (હું સાદેક અં ની) હયાતીમાંજ રદ થઇ જાય. જે વખતે હું ઇસ્માઇલ વફાત પામ્યા ત્યારે માણસોએ તેઓની ઇમામત ઉપરથી હાથ ઉપાડી લીધો, પણ જે લોકો કે હું સાદેક અં ના ખાસ માણસોમાંથી ન હતા, ખડકે છેટે છેટે રહેતા હતા, તેઓએ બાબતનાં કાચેલ થયા કે ઇસ્માઇલ વફાત નથી પામ્યા.

એ રીતે ઉપરના ત્વારિખી પુરાવાઓથી ખુદ્દુ જણાય છે કે, હું ઇસ્માઇલ પોતાના પિતાશ્રીની હયાતીમાંજ શુજરી ગયા હતા. વળી ‘ આગાખાન ’ નામનું પુસ્તક, જે મીં નવરોજી દુસ્સીયાએ મરહુમ કાસમભાઇ મુસાની સહાયતાથી અને તેઓએ પૂરી પાડેલ વીગતોને આધારે બાહેર પાડેલ; તેના પેજ ૫૩ ઉપર ખુદ્દી રીતે કબુલ રાખવામાં આવેલ છે કે ‘ હું ઇસ્માઇલ તેઓના બાપનો આગમય શુજરી ગયા હતા. ’ જાફરભાઇ રેમતુલા ખાર-એટ-લો કૃત ‘ ખોજા કોમનો ઇતિહાસ પેજ ૧૬૨ માં પણ હું ઇસ્માઇલ, પોતાના પિતાશ્રીની હયાતીમાંજ શુજરી ગયાનું જણાવેલ છે. મતલબકે હું ઇસ્માઇલ પોતાના પિતાશ્રીની હયાતીમાંજ શુજરી ગયા હતા, એ ત્વારિખ સિદ્ધ બાબત છે અને તે સુર્યની જેમ રોશન છે. છતાં મીં વરતેજી જેવાઓ, એમ જણાવવા લાગ્યા છે કે, ‘ હું ઇસ્માઇલ, તેઓના પિતાશ્રીની હયાતી બાદ જીવતા હતા. ’ એ ઘણુંજ આશ્ચર્ય-કારક કહેવાય !

વળી કેટલાક આગાખાની લેખકો તો એમ જણાવવા નીકળ્યા છે કે, “ઈમામ બઅફરે સાહિક અં મે અબ્બાસી ખલીફાની ખીકથી હં ઇસ્માઈલને ક્યાંક નસાડી મૂક્યા, અને તકીયાથી બહાર કર્યું કે તેઓ વફાત પામ્યા છે.” પણ એ બાબત ન માનવા ભેગ છે. કારણ કે ઈમામ બઅફરે સાહિક અં પોતે હયાત હોય, તેઓની પછી થનારા ઈમા હં સુસા કાઝીમ અં હયાત હોય, હં ઇસ્માઈલનાં ફરજંદ હ. માહમ્મદ હયાત હોય; ત્યારે ફક્ત હ. ઇસ્માઈલને છુપાવ શો પ્રયોજન હોઈ શકે ? !

પ્રિય વાંચકો ! ઉપરના તવારીખી પુરાવાઓથી આપ સારી રીતે બેઠ શક્યા હશે કે હં ઇસ્માઈલ પોતાના પિતાશ્રીની હયાતીમાંજ ગુજરી ગયા હતા. હં ઇસ્માઈલનાં માટે, પહેલે નસ થઈ હતી એવું કેટલાકો જણાવે છે, પણ તે નસ થવાની કોઈ મોઅતેઅર સનદ સાબેત થઈ શકી નથી. (તે માટેનો ખુલાસો આપ સુર વાંચકો આગળ બેઠ ગયા છે.) કહાય તેવી નસ પણ થઈ હોય, તોપણ જ્યારે હં ઇસ્માઈલ પોતાના પિતાશ્રીની હયાતીમાંજ ગુજરી ગયા હતા, એ સંપૂર્ણ રીતે સાબેત થઈ ચુક્યું; ત્યારે એ નસ કોઈ રીતે, પણ કાર્યસાધક થઈ શકતી નથી. મતલબકે હં ઇસ્માઈલ પોતાના પિતાશ્રીની હયાતીમાંજ ગુજરી ગયા હતા અને, તેઓના માટે ઈમામત કોઈ રીતે પણ સિધ્ધ થઈ શકતી નથી.

+ “ ક્યાંક નસાડી મૂક્યા ” એમ અમેએ જણાવેલ છે તેવું કારણ કે આગાખાની લેખકો કોઈ ક્યાં, તો કોઈ ક્યાં જણાવે છે; ચોક્કસ ઠેકાણું એકમતે જણાવતા નથી.

હ૦ મહમ્મદ બિન ઇસ્માઇલ.

પ્રિય વાંચકો ! હ૦ ઇસ્માઇલ માટેની ત્વારિખી તપાસ ગયા પ્રકરણમાં કરી ગયા છીએ,—જેથી આપ સારી રીતે જોઈ શક્યા હશે, કે હ૦ ઇસ્માઇલની ઇમામત કોઈ રીતે પણ સિદ્ધ થઈ શકી નથી. ત્યાર પછી ખીજા નંબરે હ૦ મહમ્મદ બિન ઇસ્માઇલને હકદાર ઇમામ તરીકે ગણાવવાને મીઠું વર-તેજી વીગેરે આગાખાની લેખકો મથન કરી રહ્યા છે, પણ તે માન્યતા કોઈ રીતે પણ ટકી શકે તેમ નથી, સમજાવે પડેલે તો હ૦ ઇસ્માઇલની ઇમામત માટેની ‘નસ’ સાબેત થઈ શકી નથી; એટલે તેઓની પછી હ૦ મોહમ્મદ, ઇમામતના હકદાર ઠરી શકતા નથી. એક બારગી હ૦ ઇસ્માઇલ માટે ‘નસ’ પણ થઈ હોય, એમ ધરીલર કબુલ રાખીએ, તોપણ જ્યારે તેઓ પોતાના પિતાશ્રી હ૦ સાદિક અઠ્ઠી હયાતી-માંજ ગુજરી ગયાનું સાબેત થઈ ગયું; ત્યારે તે નસ કોઈ રીતે પણ ટકી શકતી નથી, અને હ૦ ઇસ્માઇલની એલા-ફને ઇમામ તરીકે ગણાવવાનો કોઈ રીતે પણ હક પહોંચતો નથી. જ્યારે દાદાની હયાતીમાંજ બાપનો ઇન્તેકાલ થઈ જાય, તો પછી પઉત્રને શરઅન અને ઉરફન કોઈ રીતે પણ હક પહોંચતો નથી. એટલે વળી હ૦ મહમ્મદ બિન ઇસ્માઇલ કોઈ રીતે પણ ઇમામતના હકદાર ઠરી શકતા નથી. વળી હ૦ મહમ્મદ બિન ઇસ્માઇલ પોતે પણ પોતાના દાદા હ૦ સાદિક અઠ્ઠી હયાતીમાં ગુજરી ગયાનું કેટલીક ત્વારિખોમાં જણાય છે. તેવી કેટલાંક સનદો નીચે ટાંકી બતાવીશું:—

- ૧— ‘મઝાહેબુલ ઇસ્લામ’ ને પેજ ૨૭૩ ની ફૂટનોટમાં સુન્નત જમાઅતની કિતાબ ‘તોહફે ઇસ્લામશરીયા-હ’ ના હવાલાથી જણાવેલ છે:—

‘ યુ’ ઇસ્માઇલ બિન બાઅફર બ હુઝુરે હઝરત બાઅફર વક્ષત યાફત, પીસરી શુઝફત કે ઉરઃ મહમદ મી શુફતન્દ, વ ઉ હમરાહે હઝરત સાહેક કે જદે ઉમી શુફન્દ બ બગદાદ આમદ, વ વક્ષત યાફત; વ દર મકાબરે કુરેશ મહમુન ગફત. ’

અર્થ— જ્યારે ઇસ્માઇલ બિન બાઅફર, પોતાના પિતાશ્રી હૉ બાઅફર (સાહેક) ની હુઝુરમાં (હયાતીમાં) વક્ષત પામ્યા, (તેઓએ પોતાની પાછળ) એક ફરઝન્દ મૂકેલ; કે જેને મહમદ કહેતા હતા. અને તે (હૉ મહમદ) પોતાના દાદા હૉ સાહેક (બૉ)ની સાથે બગદાદ ગયા; અને ત્યાં વક્ષત પામ્યા; અને મકાબરે કોરેશ (નામના કબ્રસ્તાન)માં દફન થયા.

૨— ઉપરોક્ત કિતાબમાં, તેજ પેજની ફુટનોટમાં તેજ કીતાબની બીજી સનદ ટાંકેલ છે:—

‘ ઓર દુસરી જગેહ ઇસી કિતાબમે’ હયે ‘ વ ઇ મહમદ દર બગદાદ લાવલહ મુદ્દ’ (અને આ મહમદ બગદાદમાં સંતાન વીના શુજરી ગયા*) યેહ બ અયેનીયાહ? ‘ સવાએકે મોહર્રેકા મોઅલ્લફુએ? ઇબ્ને હજ્ઝકી ઇબાન્તકા તર-બુમા હયે. ’

૩— તેજ કિતાબના પેજ ર૭૫ ઉપર કતી જણાવે છે:—

* આએ સનદ મુજબ હૉ મહમદની અવલાદજ નહતી !

૧. ખરી રીતે. ૨. મનાવેલ.

‘ઝોર ‘અન્સાબે સમાની’મે’ આયા હયે કે મએમુન, બઅફરે સાદેકકા ગુલામ થા. ઝોર અબદુલ્લાહ ઇસ્કા બેટા, મહમદ બિન ઇસ્માઇલ કે સાથ મકતબમે રહેતા થા. જબ મહમદને વફાત પાઇ, તો હઝરત ઇસ્માઇલકે સાથ રહેને લગા* ઝોર જબ ઇસ્માઇલનેબી વફાત પાઇ, તો ઉસને દાઅવા કીયા કે, ‘મે’ ઇસ્માઇલકા બેટા હું; હાલાંકે વોહ મયમુનકા બેટા થા. મોઅરે^૧બીન,^૨ અબદુલ્લાહ કદાહ^૩ બિન મએમુનકે બાગમે^૪ બરી કીલોકાલ^૫ કરતે હયે.’

ઉપરની ત્વારિખી સનદોથી એમ જોવામાં આવે છે કે, હો મહમદ ઇબને ઇસ્માઇલ, પોતાના દાદા ઇમામ બઅફરે સાદિક અબી હયાતીમાંજ ગુજરી ગયા હતા પણ કેટલીક ત્વારિખોમાં એમ જોવામાં આવે છે કે, ઇમામ બઅફરે સાદિક અબી હયાતીમાં ફક્ત હો મહમદજ ગુજરી ગયા હતા; બાકી હો મહમદ હયાત હતા. જે ત્વારિખોથી હો મહમદનું હયાત હોવું સાબિત થાય છે, તેમાં પણ જુદી જુદી માન્યતાઓ જણાય છે. તેવી સનદોમાંથી કટલાં નીચે ટાંકી બતાવીશ:—

૧.— ‘મઝાહેબુલ ઇસ્લામ’ પેજ ૨૫૩ માં મયમુની-રયાહ ફિરકાનું વર્ણન કરતા, કતી જણાવે ન:—

‘યેહ લોગ અબદુલ્લાહ બિન મએમુન દાહ અહ-વાઝી^૬ કે મુતબેઅ^૭ હયે. મીરઅને જહાં-

* આએ સનદ મુજબ તો હો મહમદ, હો ઇસ્માઇલની હયાતી માંજ ગુજરી ગયા હતા.

૧. ઇતિહાસરેતાઓ. ૨. તીર બનોવવાવાસો. ૩. યુનોઅરા. ૪. અફવાજનો રહેવાંશી. ૫. પયરવી કરવાવાલા.

નુમામેં મહમદ શહીઅકા ખ્યાન હયે
 ઇમામ ફખરુદ્દીન રાઝીને લીખ્યા હં
 અબ્દુલ્લાહ બિન મઅેમુન કદાહ અહ
 ઇમામ બાઅફરે સાહેક ચોર ઉન્કે
 ઇસ્માઇલી ખીઝમતમેં રેહતાથા. ઇસ્મા
 ઇન્તેકાલકે બાઅહ ઉન્કે બેટે મહમદકે
 રેહને લગા. મહમદકે સાથ મીસરકોબી :
 મહમદને ઇન્તેકાલ કીયાx તો કોઇ બેટા
 છોડા, મગર ઇન્કી કનીઝકો હમલ થા; :
 મઅેમુનને ઇસ કનીઝકો મારડાલા. ઇન્ને ર
 મુનકી કનીઝલી હમલસે થી, જબ ઇસ્કો
 પેશા હુવા તો ચોહ મશહુર કર દીયા કે,
 મહમદકા બેટા હયે; ચોર બાઅહ મહ
 ચેહી ઇમામ હયે. '

(મજહુર અબ્દુલ્લાહ બિન મઅેમુનના માટે ફત
 સવાઅેકે મોહરેકાલની સનહ ટાંકેલ છે
 સવાઅેકે મોહરેકાલમેં મજહુર હરે
 ઇન્ને મઅેમુન પુનુને—શોઅબદા, v સો
 વ તીલાસ્માત ખુબ જાનતાથા. મહમદ |
 ઇસ્માઇલકે શુલામ મુબારકની સેહજતમેં મુ
 રહાથા. જબ મુબારક ઇસ્કી સલાહસે ફ
 જાકર દાઇ મજહુમે ઇસ્માઇલીયાહકા હુવા,

૬. વર્ણવેલ છે. ૭. હાથ ચાલાકીના ખેલો ૮. જાદુ. ૯. લાંબી :

x “ જોગ કામનો ઇતિહાસ ” માં મીઠો જાહેરબાઇ રહેમ
 બારીસ્ટર એટ-લો એ હં મહમદ બિન ઇસ્માઇલ ફરગાનામાં
 પામેલ, એમ જણાવેલ છે.

ઇન્ને મએમુન ઠેહસ્તાને—ઇરાકમે^૧ ફિર શંહરે
અસરાહમે^૨ ગયા. ઓર વહાંકે લોગુ^૩કે બ
ઓરે તીલીસ્માત વ નયરંજત^૪ અપના મોઅ-
નકીદ^૫ કરેક મયમુનીચ્યાહ ઇન્કા નામ રખ્યા.
ઓર અપને નાચેબ બતબબ^૬ રવાના કીયે.
ઇસ્કા અકીદાહ^૭ ચેહુ થા કે કુરઆન વ હદીસ કે
ઝહેરી મઝમુન^૮ પર અમલ કરના હરામ
હયે ! ઓર હશ્રકા^૯ ઓર જઝ^{૧૦} વ સઝ^{૧૧} કા
લી મુન્કર^{૧૨} થા !!! ઓર ઇસને અબ્વલ તરીકે
ખાતેની^{૧૩} નીકાલાથા કે, તુસુસે^{૧૪} કુરઆન
વ હદીસકે ખાતીન પર અમલ કરના ફરજ હયે;
ન ઉનકે ઝવાહેર^{૧૫} પર. ઇસ્વાસ્તે ઇ : ફિરકે-
કા ખાતેનીચ્યાહ લી કહા કરતે હયે)

૨— ‘ કેનઝુલ મસાએબ ’ પેઝ ૪૧૯ માં જણાવેલછે:—

‘ બીદાં કે અબ્દુલ્લાહ બિન મએમુન કદાહ યાઅને
તીરતરાશ કેવાઝેએ ઈ મઝહબસ્ત † મુલાઝીમે
હઝરત સાહેક ખૂદ; વ ખિઝમતે ઇસ્માઇલ નીઝ
મી કદ. વ સુ ઇસ્માઇલ વફાત યાફત, ઉરા
પોસરી ખૂદ, મહમદ નામ; બાઝ અબ્દુલ્લાહ
ખિઝમતે ઉ કદ. વ સુ હવાનકી મલકે. હઝરત
સાહેકરા ઝહેર દાહ, મર્જબાન બિન અબ્દુલ્લાહ
મએમુન, મહમદ બિન ઇસ્માઇલરા મીસર ખુદ ’

† આએ સનદયા સામેત થાય છે કે ઇસ્માઇલી ફિરકાનો ચો-
જક અબ્દલાહ બિન મએમુન છે.

૧. પહાડી ઇરાકનો પ્રદેશ. ૨. હાથ ચાલાકી. ૩. સુરીદો. ૪.
ઠેક ઠેકાણે. ૫. એઅતેદાદ. ૬. બાબતો. ૭. કયામતનો દીવસ. ૮.
બદલો. ૯. ઇનકાર કરવાવાલો. ૧૦. ગુપ્ત પંથ. ૧૧. એહકામો.
૧૨. ઝહેરી કુકમો.
“ જમ ”

અર્થ— જાણ કે અબદુલ્લાહ બિન મઝ્ઝેમુન કદાહ એટલે તીર બનાવવાવાળો કે જે આજે મઝહબનો પ્રવંતક છે, તે હં સાદિક અંનો નોકર હતો; અને તેણે ઇસ્માઇલી ખીજમત પણ કીધી હતી. જ્યારે ઇસ્માઇલ વફાત પામ્યા, ત્યારે તેઓનો એક ફરજંદ હતો, જેનું નામ મહમદ હતું; અબદુલ્લાહ તેઓની પણ ખીજમત કીધી. જ્યારે (મનસુર) દવાનકી મલઉને, હઝરત સાદિક અં ને ઝેર આપ્યું, (ઝેરથી શહીદ કીધા) ત્યારે અબદુલ્લાહ મઝ્ઝેમુનનો છોકરો મર્ઝબાન, મહમદ બિન ઇસ્માઇલને મીસર લઇ ગયા.

૩— ‘મઝાહિયુલ ઇસ્લામ’ના કતાએ પેજ ૨૭૩ ઉપર ઉમદતુત્તાલેખનાં હવાલાથી જણાવેલ છે:—

ઉમદતુત્તાલેખ મેં લીખા હય કે, મહમદ બિન ઇસ્માઇલ બિન જાઅફરે સાદિક અપને ચીચા મુસા કાઝીમકે સાથ રહતે થે. ઓર મુસા કાઝીમસે હરપદી મુખાલેફત રખતેથે. જબ હાફ્ઝનરશીદ હીજાજમેં આયા, તો ઉનહુને અપને ચીચાકી ઉસસે ચુગઝી ખાઇ રશીદને મુસાકાઝીમકો કયદ કર દીયા, જહાં ઈન્કા ઈન્તેકાલ હુવા.* મહમદ બિન ઇસ્માઇલ, રશીદ-કે હમરાહ ઇરાકકો ચલે ગયે; બગદાદમેં ઈન્તેકાલ કીયા.”

પ્રિય વાચકો ! ઉપરની ત્વારિખી સનદોથી આપ જોઈ શકશે કે હં મહમદ બિન ઇસ્માઇલ મીસર ગયા હતા અથવા તો હાફ્ઝનરશીદની સાથે ઇરાક ગયા, અને બગદાદ-

* ઇમામ મુસા કાઝીમને બહુજ લાંબી મુદત કેદમાં રાખવામાં આવ્યા હતા અને છેવટે તેઓને ઝેર આપીને શહીદ કરવામાં આવ્યા.

માં ઇત્તેકાલ કીધો. પણ મારા આગાખાની યંધુઓ વગર સનદે એમ જણાવવા નીકળ્યાં છે કે, હું ઇસ્માઇલ અને હું મહમદ સલમીયા ગયા હતા; અને ત્યાં તેઓની કબરો મોબુદ છે ! તેવા લેખકોના કહેવામાં કેટલું વુજુદ છે, તે આપ સુરૂ વાંચકો ઇન્સાફ કરી લેશો. વળી મારા વિદ્વાન મિત્ર મી. વસ્તેજી તો તવારિખે ફિરીસ્તાહની ઇબ્બારતથી એમ ખતાવવા કોશિશ કરે છે કે, હું મોહમ્મદ રચ ગયા હતા. પણ એ હવાલાથી મીં વસ્તેજી, પોતાના ગોઠીયાઓની ખાલુ લ'ધી વાળે છે, તેનો તેઓને ખ્યાલ નથી. હું મહમદના રચ જવા માટેની જે સનદ મીં વસ્તેજીએ ટાંકેલ છે, તેના માટે તવારિખે ફિરિસ્તાહ જીલદ ૨ જીના પેજ ૧૨૨ ઉપર જોતાં એમ જોવામાં આવે છે કે, તે કીસાઇ જમાઅતનીજ માન્યતા છે. કર્તા તેના સાથે સંમત થયા હોય, એવું કાંઈ પણ જણાતું નથી. તે ઇમારતમાં શરૂઆતમાં કર્તાએ જણાવેલ છે કે, દયકિન એ જમાઅત જે માસુમ ખ કીસાઈ હયે; વોહ કેહતે હ'ય એમ જણાવી તે જમાઅતની માન્યતા કર્તાએ દર્શાવી છે; જેમાં એમ પણ જણાવવામાં આવેલ છે કે ચોર મહમદ ઇસ્માઇલ, ઇમામ જાઅફરે સાદિકકે અહદમે રચ ગયા થા. એટલે સરવે હકીકત કીસાઈ જમાઅતની માન્યતાનીજ છે. કર્તાએ તે જમાઅતની માન્યતાજ દર્શાવી છે. છતાં મીં વસ્તેજી પોતાની માન્યતાને વળગીજ રહેત્રા માગતા હોય, તો તેઓના ગોઠીયાઓનું કથન કે-હું મહમદ સલમીયા ગયા હતા અને ત્યાં તેઓની કબર છે તે ખોટું ઠરે છે !

હવે જે લોકો હું મહમદ બિન ઇસ્માઇલની ઇમામતને મનાવવા માંગે છે, તે માન્યતા માટે તવારિખોમાં શું જણાવેલ છે તે તપાસીએ—

૧— કન્જુલ મસાએજ પેજ ૪૧૮ માં જણાવેલ છે:—

વ ઇ તાયેકાહ કે બ ઇમામતે મહમદ બિન ઇસ્મા-
ઇલ કાયલંદ બાતેનીચ્યાહ અંદ. વ હમદાન વ
કરામતા રઇસે ઇશાનઅસ્ત. વ ઉ ગોયદ કે
ઇમામ હસ્તઅસ્ત—અલી, વ હસન, વ હુસેન,
વ અલી, વ બાકર, વ સાદિક, વ ઇસ્માઇલ
સલવાતુલ્લાહે અલયહિમ અજમઇન. વ બાતે-
નીચ્યાહ શુયન્દ, ઇસ્માઇલ ઝીંદાહ અસ્ત, વ દર
આબેરેઝમાન બાહદ આમદ; વ મેહદી ઉસ્ત.

અર્થ— અને તે ટોળો કે જે મહમદ બિન ઇસ્માઇલની
ઇમામતના કાયેલ છે, તેઓ બાતેનીચ્યાહ
છે. અને હમદાન અને કરામતા તેઓના
મોટેરાઓ છે. અને તેઓ કહે છે કે, ઇમામો
આઠ છે—અલી, અને હસન, વ હુસેન, વ
અલી, વ બાકર, વ સાદિક, વ ઇસ્માઇલ; તેઓ
સર્વેની ઉપર અલ્લાહની રહેમત હોજો. (અને
મોહમ્મદ આઠમા) અને બાતેનીચ્યાહ કહે
છે કે, ઇસ્માઇલ જીવતા છે, અને આખર વખ-
તમાં તેઓ આવશે; અને મેહદી તેઓજ છે.

૨— મઝાહેબુલ ઇસ્લામનાં પેજ રપર માં સુબારકી-
ચ્યાહ ફિરકાહનું વર્ણન કરતાં, કતા જણાવે છે:—

ચેહ મનસુબ હયે સુબારકી તરફ. ઓર વોહ
મહમદ બિન ઇસ્માઇલ બિન હમામ બઅફરે
સાદિકકા શુલામ થા. ઓર ખુશનવીશી ઓર
નકશનીગાર ઓર હસ્તકારીમે સરઆમદે-રોઝ-
ગાર થા. બઅહ ઇન્તેકાલ ઇસ્માઇલ ઓર મહમદ
બિન ઇસ્માઇલકે ઉસ્ને કુદ્દમે બકર, શીઆહકે
મઝહબે ઇસ્માઇલીચ્યાહક તરગીબ હ; ઓર
અપને પયરવોંકા નામ સુબારકીચ્યાહ રખા

ઈન્કે નજીક, ખાત્રી ઇસ્માઇલકે; મહામહા બિન ઇસ્માઇલ ઇમામ હયે. જોર મહામહા કે ચેહ લોગ ખાત્રી અઈમ્માહ જાનતે હંય. જોર કહેતે હયે વોહી કાયેમ મુન્તઝેર વ મહદીયે મવઉહ હયે.† ઇસ ફિરકેકા ઝુહુર સન ૧૫૬ હીજરીમે હુવા. જોર ખાત્રી ઇસ ફિરકેકા કરામતાલી કહેતે હયે, ઇસલીયે કે મુખારકકા લખ કરમતા થા.

ઉપરની સનદોથી જણાઇ આવે છે કે, હૃદય મહામહા બિન ઇસ્માઇલની ઇમામતને માનનારાઓ ખાત્રીચ્યાહ અને મુખારકીચ્યાહ તથા કરામતા કહેવાય છે. કંજુલ મસાએબ નામની કીતાબ તો ખુદ નાં આગા હસનઅલી શાહની સહાયતાથી છપાવવામાં આવી છે, જેમાં પણ હૃદય મહામહાને ઇમામ તરીકે માનનારાઓને ખાત્રીચ્યાહ જણાવવામાં આવેલ છે ! બન્ને ખાત્રીચ્યાહના એકત્રીકાદ પ્રમાણે પણ આઠજ ઇમામે ગણેલ છે. જ્યારે મારા વિદ્વાન મિત્ર મીં વરનેજી તો ઇસ્માઇલીચ્યાહ ઇમામત, અને તે પણ હાલ સુધી નરનસલ તરીકે ચાલુ છે; એમ જણાવે છે !

હ. મહામહા બિન ઇસ્માઇલ માટે મહુવા કમીશન કેસનો રીપોર્ટ પૃષ્ઠ ૮ ઉપર જણાવેલ છે કે—પણ તે ઉપરાંત ઇસ્માઇલની મહામહા કરી દીકરા હતો એ માટે જો જગથી શંકા બતાવેલી જોવામાં આવે છે. કંજુલ મસાએબ જેના પાના ૬૮૮ થી જણાય છે કે તે આગા હસનઅલી હુસેનના ખયે છપાઈ પ્રસિધ્ધ થયેલી છે તેના પાના ૪૧૭

† આએ મા-યતા મુજબ હૃદય મહામહાને મહેદી તરીકે જણાવવામાં આવેલ છે !!

‘અમ.’

૪૧૯ થી માલમ પડે છે કે તેનો લખનાર એ વિશે બારે શક લાવે છે અને ઇમામ મુસેરજા હકદાર ઇમામ થયો એવું મત જાહેર કરે છે.

પ્રિય વાંચકો ! હું મહમદ બિન ઇસ્માઇલ માટેની તવારીખી તપાસ, આપ સુરૂ વાંચકો સમક્ષ ઉપર કરી બતાવી છે; જેથી આપ વાંચકોને ખરી હકીકતનું તોલ કરવાનું સુગમ પડશે. અને હું મહમદ બિન ઇસ્માઇલની ઇમામતના યોજકો કોણ છે, અને તે ફિરકાને તવારિખોમાં કેવી સંજ્ઞાથી ઓળખાવવામાં આવેલ છે, તે પણ ઉપર બતાવી આપેલ છે; કે જેથી વાંચકોને યોગ્ય ઇન્સાફ કરવાનું બની શકે.

મજહુર ફિરકાના યોજક માટે નામ આગાખાન કેસ (જે કે પહેલા આગાખાન સાહેબના સમયમાં ઇ. સ. ૧૮૬૭ માં મુંબઈની હાઈકોર્ટનાં વડા જજ સર જોસફ આનોલ્ડની રૂબરૂ આવેલ તે) ના ફેસલાની ખુકના પેજ ૨૩ ઉપર, તે મતના યોજક અબ્દુલ્લાહ બિન મયેમુન જણાવવામાં આવેલ છે. અને તેજ પૃષ્ઠ ઉપર અબ્દુલ્લાહ બિન મયેમુન જરથોસ્તીઓના કેટલાક મતો, તેમજ હિંદુ શ્રીલસુદીને સ્વીકારેલ; એમ ખુલ્લું જણાવવામાં આવેલ છે. વળી મીં હુમસ્યા કૃત આગાખાન નામના પુસ્તકના પેજ ૫૪ ઉપર પણ, એ મત ચાલુ કરવાની પહેલી જાહેર કોશેશ આહમદ કરમથ નામના શખ્સે કીધી હતી એમ જણાવેલ છે.

એ રીતે હું મહમદ બિન ઇસ્માઇલ માટેની તવારીખી તપાસ વાંચકો સમક્ષ રજૂ કરેલ છે. એટલે વધુ વિવેચન નહિ કરતાં, અને મારા તરફથી કાંઈ અંગત મત નહિ આપતાં, એમાંથી શો સાર ખેંચવો; તે સુરૂ વાંચકોની મુન્સફી ઉપર છોડી, આજે પ્રકરણ પુર્ણ કરાશ.

આગાખાનીઓના ગાયબ ઇમામો.

પ્રિય વાંચકો ! કેટલાક લોકો (કે જેઓ હં બાબ-
ફરે સાદિક અં થી કાંઈ ખાસ સબંધ ધરાવતાં નહતા, બદકે
હુર હરાઝ ઠેકાણે વસતા હતા; તેઓ) હં ઇસ્માઇલીની
ઇમામતના કાર્યેલ થયા; એ આપ સુર વાંચકો આગળ જોઈ
ગયા છે. તે ફિરકાવાલાઓ હઝરત ઇસ્માઇલ ઉપરજ ઇમા-
મત ખતમ થઈ ગયેલી માને છે, એ પણ આપ જોઈ ગયા
છે. એ સબંધેના તવારીખી પૂરાવાઓ હં ઇસ્માઇલ બિન
ઇમામ બાબફરે સાદિક અં વાળા પ્રકરણમાં આપી ગયે
છું; જેથી આપ જોઈ શકયા હશે કે, ઇસ્માઇલી તેઓનેજ
કહી શકાય, કે જેઓ હં ઇસ્માઇલ ઉપરજ ઇમામત
ખતમ થયેલી માને છે. x

“ હં ઇસ્માઇલ પછી કેટલાક લોકો મુબારક અને
અબ્દુલ્લાહ બિન મએમુનનાં ચોજેલા ધર્મ મતમાં ફાખલ
થયા, તેઓ હં મહમદ બિન ઇસ્માઇલને ઇમામ તરીકે
ગણવા લાગ્યા. તે ફિરકાવાળાઓ મુબારકીચ્યાહ અને મય-
મુનીચ્યાહ, ઉફ્ બાતેનીચ્યાહ અને કરામતા તરીકે
તવારિખોમાં મશહૂર છે. તે ફિરકાવાલાઓની માન્યતા પ્રમાણે
હં મહમદ બિન ઇસ્માઇલ છેલ્લા ઇમામ છે, અને તે પછી
ઇમામત નથી. (એ સર્વ બાબતોના પુરાવાઓ હં મહમદ
બિન ઇસ્માઇલ વાળા પ્રકરણમાં આપી ગયા છીએ. *)

x ઇમામ બાબફરે સાદિક અં પછી સાતમા ઇમામ હં
મુસા કાઝીમ અં જ હતા; તે અમો હં મુસાકાઝીમ અંની ઇમા-
મતનાં પ્રકરણમાં સાબેત કરી ગયા છીએ. એટલે તે સબંધે અત્રે
વધુ વિવેચન કરવાની અગત્ય ધારતા નથી. જમ.

* હં ઇસ્માઇલ કે હં મહમદની ઇમામત કોઈ રીતે પણ
સાબેત થઈ શકતી નથી; તે માટેના પુરાવાઓ આગળ આપી
ગયા છીએ. “જમ”

હાલમાં કેટલાક આગાખાની લેખકો, પોતાને ‘ઈમામી ઇસ્માઈલી આગાખાનો’ તરીકે જણાવવા ખાહેર પડ્યા છે. પણ ઉપરથી ખુલ્લું જણાઈ આવે છે કે ‘ઈસ્માઈલી’ ફક્ત તેજ કહેવાઈ શકાય, કે જેઓ હં ઇસ્માઈલને છેલ્લા ઇમામ તરીકે ગણે છે. ‘ઈમામી’ નો બોલ ‘ઈસ્માઈલી’ સાથે વપરાતો હોય, એવું હું મારી ત્વારીખી તપાસમાં કોઈ કેકાણે પણ જોઈ શક્યો નથી; ફક્ત આગાખાની લેખકોજ તે બોલ વાપરવા લાગ્યા છે. ત્વારીખી પુસ્તકોમાં— ‘ઈમામી’ અથવા ‘ઈમામીયાહ’ નો બોલ ઇસ્નાઅશરીઓ માટેજ વાપરવામાં આવેલ છે. અગર આગાખાની લેખકો પોતાના ટોળા માટે ‘ઈમામી’ નો બોલ, કોઈ મજબુત ત્વારીખી પુરાવાઓથી બતાવી આપશે; તે હું તેઓનો ઉપકારી થઈશ. મતલબ કે એ ટોળો ફક્ત ‘આગાખાની’ તરીકેજ ઓળખાવો જોઈએ, એની મારી મજબુત માન્યતા છે. આગાખાન કેસ (જે કે ઇ. સ. ૧૮૬૫ ની સાલમાં જરૂટીસ સર જેસફ આરનેલ્ડ સમક્ષ ચાલેલ) મહુવા કમાશન કેસ, હાલુખીખી કેસ, વીં કસોમાં કોટોમાં એ ટોળાને ‘આગાખાની’ તરીકેજ જણાવવામાં આવેલ છે અને તેજ નામ એ ટોળાના માટે અલખત્તા બાંધેલું છે.

મીં વરતેલ અને કેટલાક આગાખાની લેખકો, પોતાને ‘ઈમામી-ઇસમાઈલી’ જણાવી, ઇસ્માઈલીયાહ ઇમામત સિદ્ધ કરવા માટે આડાઅવળાં ફાંફાં મારી રહેલા જોવામાં આવે છે, અને નરનસલ તરીકે નાં આગાખાન સાહેબની ઇમામત સાબેત કરવા મથી રહ્યા છે. પણ તેને લગતા મજબુત પુરાવાઓ દેખાડી શકતા ન હોવાથી; (જેમ ‘ફખતો તબ્સુખલાને ગાઝે.’ તેવીરીતે) કેટલીક સનદોમાં કાપકુપ કરી, અર્થના અનથો કરીને પળ્લીકને લોળવવા મંડ્યા છે !

ઇસ્નાઅશરીઓ સામે, તેઓએ જે દલીલો રજૂ કરેલ, તેના સ્વચોટ ઉત્તરો, ઇસ્નાઅશરી લેખકો તરફથી અપાઇ ગયા છે; છતાં તે ઉત્તરોને છુપાવી, એની એજ દલીલો ભોળાભાઇઓ સમક્ષ રજૂ કરતા રહે છે ! એવી દલીલોમાં, તેઓ વારમ-વાર ‘જાહેર ઇમામ’ અને ‘ગાયબ ઇમામ’ નોજ સવાલ લઇ આવે છે. પણ ખુદ તેઓ પોતાના ત્રણ ઇમામો—વફી-અહમદ, તકીમહમદ, અને રઝીઅબ્દુલ્લાહની * ઝીંઠગી ‘ગાયબ ઇમામો’ તરીકેજ પસાર થઇ છે, તેનો તેઓ ખ્યાલ રાખતા નથી.

જ્યારે આગાખાની લેખકો, પોતાના સર્વે ઇમામોને ‘જાહેર ઇમામો’ તરીકેજ જણાવવા મથે છે, ત્યારે તેઓએ પોતાના સર્વે ઇમામોની જાહેર કારકિર્દી બતાવી આપવી જોઈએ; પણ તે તેઓ બીલકુલ બતાવી શકતા નથી. મીઠ વસ્તેજીએ (વેદિક ઇસ્લામમાં) મારા સવાલ નાં ૫૦ ના જવાબમાં (પેજ ૩૪૫ ઉપર) ‘મહબુલ નહર નામની ત્વારીખના નામથી) આગાખાન ઇમામોના સમયના સનો, અને તેઓના રહેવાના સ્થળો જણાવવા કોશિશ કરેલ છે; પણ તેમાં હું ઇસ્માઇલથી રઝીઅબ્દુલ્લાહ સુધીના પાંચ ઇમામો માટે—તેઓ તુર્કસ્તાન (સલમીયા) માં રહેતા હતા, અને તેઓનો સમય હી. સ. ૧૪૮ થી ૨૬૨ સુધીનો છે—એટલુંજ જણાવી શક્યા છે; ઉપરાંત કાંઇ હમ્મીકત જણાવી શક્યા નથી. ‘ મહબુલ નહર ’ કઇ ભાષામાં છે ? ફોની બનાવેલી છે ? તેની (તે) ઇબારત કેવી રીતે છે ? તે કાંઈ

* “ જોજ કોમનો ઇ તહાસ ” નામક પુસ્તકમાં મીઠ જાશર-બાઇ રહેમતુલ્લાએ ઓખેદુલ્લા, આહમદ, હુસેન જણાવેલ છે. અને સહેજસાજ હમ્મીકત આપતા કોશિશ કરેલ છે, પણ તે પુરતી રીતે, સનદવાર જાહેર કારકિર્દી તરીકે પુરવાર થઇ શકે તેમ નથી

પણ જણાવેલ નથી; અને મજકુર પાંચ ઇમામોના જુદો જુદો સમય પણ બતાવી શક્યા નથી.

બીજા એક આગાખાની લેખક, મી૦ હરજી પુન્ન માસ્તરે ‘સીલ્સીલે ઇમામત’ નામની બુક બનાવી છે તેમાં તે ઇમામોના સમયના જુદા જુદા સનો બતાવવાની કોશિશ કરેલ છે, અને તે માટે ‘મહલુલ નહર’ નોજ હવાલો આપેલ છે. તેમજ તેજ કતાએ ‘મઝહરે ઝાતે અલ્લાહ’ નામની બુક બનાવેલી છે, તેમાં પણ મજકુર પાંચ ઇમામોના માટે તેવીજ હકીકત, તેજ ‘મહલુલ નહર’ નામની ત્વારિખના ચોઠા હેઠળ દર્શાવેલ છે. તે બુકમાં વફીઅહમદ, તકીમહમદ, અને રઝીઅહુલ્લાહ સખંધે દુ’ક હકીકત લખેલી જેવામાં આવે છે; પણ તે ઇમામોની જાહેર કારકિર્દી સખંધે વીગતવાર ચોકકસ ખુલાસો કાંઈપણ જેવામાં આવતો નથી. જે દુ’ક હકીકત જણાવેલ છે તે પણ શંકા પડતી છે; કારણ કે જો ‘મહલુલ નહર’ માં ચોખેચોખી ખુલાસાવાર હકીકત હોતે, તો મી૦ વરતેજી (વેદિક ઇસ્લામમાં) તે કેમ ન જણાવતે ?

મરહુમ હાશમભાઈ બોઘા માસ્તરે ‘ઇસ્માઈલી ઈર્ષીય’ નામનું પુસ્તક બનાવેલ, તેમાં મજકુર ઇમામોના સમય માટેના સનો આપેલ છે, પણ તે ઉપરે ખુદ કતાને પણ ભરેંસો નથી; જે કતાની લખાવટથીજ જણાઈ આવે છે. મજકુર પુસ્તકનાં પૃષ્ઠ ૨૦ થી ૨૨ સુધીમાં આગાખાની ઇમામોના સમયો માટેના હીજરી સનો અને ઇસવી સનો આપી, કતાએ પૃષ્ઠ ૨૩ માં જણાવેલ છે:—

“ ઉપર લખેલા ઇસ્માઈલી ઇમામોના મુબારક નામો અમોએ ઇસ્માઈલી ધર્મની બંદગીની કીતાબમાંથી ઉતાર્યા છે તથા તે ઇમામોનાં હિજરી અને ઇસવી

સનની કેટલીક સનહ ઇસમાઈલી ધર્મ શાસ્ત્રની કીતા-
બોમાંથી, કેટલાક અગ્રેજી ઇતિહાસ કતાઓના પુસ્તકો-
માંથી, તથા કેટલાક હસ્તલેખો અને અમોને મળેલા
બરોસાદાર સાધનોમાંથી અમોએ લીધા છે. તથાપિ
કોઈ ગ્રંથસ્થ પાસે, વધારે વજનદાર સન હશે, અને
વિદ્વાન ગ્રંથસ્થને છાજતી સહયતાથી અમારી પાસે
લાવવા મેહેરબાની કરશે, અને તે સન અમારા પાસે
સાધનો છે, તેનાથ વધારે મજબૂત પુરાવાવાળા,
અમોને માલમ પડશે તો અમારી આ પુસ્તકની બીજી
આવૃત્તીમાં, અથવા ઇસમાઈલી ધર્મને લગતી અમારા
તરફથી બહાર પડતી બીજી ચોપડીઓમાં સુધારીને
પાછા દાખલ કરશું.”

એ રીતે મરહુમ હાસમભાઈ બોધા માસ્તર, કે જેઓ
આગાખાની લેખકોમાં અગ્રસ્થાન ભોગવતા હતા; તેઓને
પણ સનો માટે પુરતી ખાત્રી થઈ નથી. જોકે તેઓએ કોઈ
સન ક્યાંથી તો કોઈ ક્યાંથી લીધેલ, છતાં તે સનો તેઓને
અપુર્ણ માલુમ પડ્યાં, જેથી એવી રીતે નોંધ કરવાની તેઓને
ફરજ પડી.

મજબૂર ત્રણ (આગાખાની) ઇમામો માટેની હકીકત
એટલી અધારામાં છે, કે કોઈપણ જાહેર ત્વારિખમાં તેઓ-
ની જાહેર કારકિર્દીનું વર્ણન નથી. કોઈક ત્વારિખોમાં ફક્ત
નામો જણાવેલા જોવામાં આવે છે, પણ તે નામોમાં પણ
હેરફેર જોવામાં આવે છે. આગાખાનીઓ અને વહોરા ખીરા-
દરોમાં જણાતી વંશાવળીમાં પણ નામફેર જોવામાં આવે છે.
જે ફેરફાર બતાવવા ખાતર મહુવા કમીશન કેસનો રીપોર્ટ
પેજ ૬૧ માંથી તે નામો નીચે ટાંકી બતાવીશ,

આગાખાનીઓનીધુઆપ્રમાણે. વહોરાખીરાદરોનીમાન્યતાપ્રમાણે

૧. જાઅફરે સાદિક.

૨. ઇસ્માઇલ.

૩. મહમદ.

૪. વફીઅહમદ.

૫. તકીમહમદ.

૬. રઝીઅબ્દુલ્લા.

૭. મેહદી મહમદ.

૧. જાઅફરે સાદિક.

૨. ઇસ્માઇલ.

૩. મહમદ.

૪. અબ્દુલ્લા.

૫. અહમદ.

૬. હસન.

૭. મેહદી મહમદ.

‘જોજા કોમની તવારીખ’ માં વહોરા ખીરા-દરોના ઇમામોની જે ટીપ આપેલી છે, તે આવી રીતે છે:- જાફરેસાદિક, ઇસ્માઇલ, મહમદ રઝીઅબ્દુલ્લાહ, તકીઅહમદ, ઝકીઅબ્દુલ્લાહ, અને અબ્દુલ્લાહ મેહદી.

વળી તેજ તવારિખમાં હ૦ ઇસ્માઇલના હફ્ત થવાની જગ્યા મદીના જણાવવામાં આવેલ છે; અને મહમદ, રઝીઅબ્દુલ્લાહ, તકીઅહમદ, અને ઝકીઅબ્દુલ્લાહના હફ્ત થવાની જગ્યા કેરે (નીસર) જણાવવામાં આવેલ છે. પણ આગાખાની લેખકો તો તે પાંચે ઇમામોની કબરો સલમીયામાં હોવાનું જણાવે છે ! +

હવે-જ્યારે આગાખાની લેખકો પોતાના સર્વે ઇમામોને જાહેર ઇમામો તરીકે જ ગણાવવા માંગે છે, ત્યારે તેઓએ વફીઅહમદ, તકીમહમદ, અને રઝીઅબ્દુલ્લાહની ઝાહેર કારકિર્દી પણ ખતાવી આપવી જોઈએ. તેઓ ક્યારે જન્મ્યા? અને કયાં જન્મ્યા? તેઓની માતૃશ્રીઓના x નામો શા

+ ‘મહમદે ઝતે અલ્લાહ’ માં મી૦ હરજીમાઈ પુન્જ માસ્તરે રઝીઅબ્દુલ્લાહની વફાત સામરામાં જણાવી છે.

x ઉક્ત પુસ્તકમાં ફક્ત વફીઅહમદના માતૃશ્રીનું નામ ફાતમા જણાવેલ છે.

“ જમ ”

શા હતાં ? તેઓની બીબીઓ કેટલી હતી ? તેઓની ઓ-લાહ કેટલી કેટલી કેટલી હતી ? એ સર્વે હકીકત પડઢામાંજ રહેવા પામી છે. તે ઉપરાંત બીજી પણ જાહેર કારકિર્દી કાંઈ જોવામાં આવતી નથી. અગર મજકુર નામોવાલા ધર્માભો થયા પણ હોય; તો પણ તેઓની જીંદગી તો ગાયન ધર્માભો તરીકેજ પસાર થઇ છે.

ધરનાઅશરીઓ, હંઠ અલી અં થી ધર્માભ હસન અસકરી અં સૂધી, અગીયાર ધર્માભોને જાહેર ધર્માભો તરીકે જણાવે છે, તેઓના માટેની જાહેર કારકિર્દીની દરેક હકીકતો પુરી પાડી શકે છે અને તેવી હકીકતો સુન્નત જમાઅતની ત્વારિખોમાં પણ મોજુદ છે. ખારમાં ધર્માભ, કે જેઓને ધરનાઅશરીઓ ગાયન ધર્માભ તરીકે જણાવે છે તેઓની પણ જનમની તારીખ, સન, તેઓના માતૃશ્રીનું નામ, અને તેઓના ગાયન થવાનો સન વીંઠ ખતાવી શકે છે અને તે હકીકત સુન્નત જમાઅતની ત્વારિખોમાં પણ મોજુદ છે: (અને તેવી હકીકત આગળ આપી ગયાછીએ) ખાકી ખારમાં ધર્માભના ગાયન થવા પછીની તેઓની જાહેર કારકિર્દીનો સવાલ તો કોઈ ઉઠાવી શકે નહીં. તેઓ ગાયન હોવાથી તેઓની બીબીયો કે અવલાહ વીંઠ સખધે તો કોઈ સવાલ કરી શકેજ નહિં.

આખાગાની લેખકો ન્યારે જાહેર ધર્માભોનાજ કાયેલ છે, (જાહેર ધર્માભો જાહેર ધર્માભોનોજ પુકાર કરી રહ્યા છે) અને પોતાના દરેક ધર્માભોને જાહેર તરીકેજ ગણાવવા માંગે છે; ત્યારે તેઓએ પોતાના દરેકે દરેક ધર્માભની જાહેર કારકિર્દી પુરી પાડવી જોઈએ. તેઓનો જન્મ ક્યારે થયો ? બીબીઓ અને ઓલાહ કેટલી હતી ? વીંઠ દરેક હકીકત તેઓએ પુરી પાડવી જોઈએ. પણ ન્યારે તેવી હકીકત તેઓ પુરી પાડી શકતા નથી, ત્યારે તેઓએ વહોરા બીરાહરોની જેમ અમુક ગાયન ધર્માભોનોજ સ્વીકાર કરવો જોઈએ. (૩૨)

હઝરત મહેદી મહમદ.

પ્રિય વાંચકો ! આગાખાનીઓના છુપા ધમામોનું વર્ણન, ગયા પ્રકરણમાં આપ જોઈ ગયાછો. તેઓનાં ધમામોમાંથી જેણે જાહેર રીતે ધમામતનો દાવો કર્યો, અને હુકુમત સ્થાપી, અને તે હુકુમતને ફાતમી ખીલાફત તરીકે જણાવી: તે તેઓના અગીઆરમા ધમામ મેહદી મહમદ (કે જેઓને કેટલીક ત્વારિખોમાં અબ્દુલ્લાહ મેહદી તરીકે જણાવેલ છે, તેઓ) છે. હવે મેહદી મહમદ (અબ્દુલ્લાહ મેહદી) નો નસબ જેઓ હં ધસ્માઇલથી જોડે છે, તે નસબનામામાં પણ નામોનો હેરફેર જોવામાં આવે છે તે ફેરફાર જતાવી આપવા ખાતર, મઝાહેબુલ ધસ્લામના પેજ ૨૭૨ માંથી તે હકીકત નીચે રજૂ કરીશ.

ચાક્રકી રીવાયતકે મુતાબિક,^૧ મેહદીને ૨૬૬ હીજરી મેં ખીલાફે-અફ્રીકા^૨ મેં ખુર્રુ^૩ કીયાયા. ઓર તારીખે અબુલફાદામે લીખા ૬૫ કે, અધમએ-મેહદવીયાહ^૪ કી સલતનત^૫ મી ઇખ્તલાફ^૬ એફ્રીકામેં ૨૬૬ હીજરીસે હુઝ હયે. ધમેસે પહેલે જીલ શખ્સને મુફકગીરી^૭ કી, વોહ અબુ મહમદ અબ્દુલ્લા, બિન મહમદ, બિન અબ્દુલ્લાહ, બિન મઓમુન, બિન મહમદ, બિન ધસ્માઇલ, બિન જાઅફર, બિન મહમદ, બિન અલી, બિન હુસેન, બિન અલી, બિન અબી તાલિબ હયે.

ઓર બાઅઝે કિતાબુમેં ઇન્કા સીલસીલા^૮ યું ખીલાયા હયે અબ્દુલ્લાહ બિન અહમદ, બિન ધસ્માઇલ સાની^{૧૦}

૧ પ્રમાણે ૨ આફ્રીકાના મુસ્લિમોમાં. ૯ લગાઇ માટે નીકળવું. ૪ મેહદવી ધમામો. ૫ રાજ્ય. ૬ શરૂઆત. ૭ મુસ્લિમ કબજે કરવો.

૮ કેટલીક. ૯ વંશાવળી. ૧૦ ધસ્માઇલ બીજા "જુમ"

ખિન મહમદ ખિન ઇસ્માઈલ, ખિન જાઅફર, ખિન મહમદ,
ખિન અલી, ખિન હુસેન, ખિન અલી, ખિન અલી, તાલે'ગ.

ખાઅઝે કહેતે હયે' કે, અબુમહમદ અબ્દુલ્લાહ
મેહદી, બેટે થે મહમદકે; જુન્હે' હખીખ કહેતે હયે'.
ઝોર હખીખકા નસખનામા યું હયે-મહમદ હખીખ,
ખિન જાઅફર, ખિન મહમદ, ખિન ઇસ્માઈલ, ખિન
જાઅફર સાદિક.

ઝોર ખાઅઝેને યું લિખખા હયે-અબ્દુલ્લાહ મેહદી,
ખિનજાઅફર, ખિન હસન, ખિન મહમદ, ખિન જાઅ-
ફર શાઅર, ખિન મહમદ, ખિન ઇસ્માઈલ, ખિન જાઅ-
ફરે સાદિક.

ઝો રીતે હરેક નસખનામાઓ એક ખીજથી જુદી જુદી
તરેહનાં છે. તદુપરાંત તેજ ક્રિતાખનાં તેજ પેજમાં ખીજ
પણ બે ત્રણ નસખનામાઓ આપેલ છે. પણ કેઈ પણ નસ-
ખનામું એકખીજને મળતું જોવામાં આવતું નથી. હવે
જેઓએ મજકુર મેહદી મહમદ (અબ્દુલ્લાહ મેહદી) ને
હ૦ ઇસ્માઈલની આલાહમાંથી સ્વીકારેલ નથી, તેવી ત્વારિખી
સનદો પણ (ખીજ ખાજુના નિયમ મુજબ) તપાસી જઈએ-
૧. “મઝહેબુલ ઇસ્લામ” ના કર્તાએ જણાવેલ સનદો:-

“ઝોર ‘જમહરતુનનસખ’ મે’ લિખખા હયે કે
મેહદીને એકખાર થેહ દાઅવા કીયા થા કે, મે’
હસન ખગીઝે, ખિન જાઅફર, ખિન મહમદ, ખિન
ઇસ્માઈલ, ખિન ઇમામ જાઅફરે સાદિક-કા ભાઈ હુ'ખ
ઝોર હોખારા ખયાન કીયા કે, હુસેન ખિન મહમદ
ખિન ઇસ્માઈલ, ખિન જાઅફરે સાદિકકા બેટા હુ'ખ

ખઆ એ સનદ મુજબ હસન ખગીઝેના ભાઇ હોવાનો દાવો કીધો.
ખઆ એ સનદ મુજબ હુસેન ખિન મહમદના છોકરા હોવાનો દાવો
કીધો.

હાલાંકે મહમદકા બેટા હુસેનકોઈ નહીં.” (પેઞ ૨૧૨-૭૩) મુલ્ક મગરિખ^૧ કે નસખનામે જાનને વાલે કેહતે હયે કે, મેહદી અબ્દુલ્લાહ સાલમ બસરીકી અવલાદસે હય. ઝૌર ઇન્કા બાપ બસરે મેં નાનબાઈ રહી દુકાન કીયા કરતાથા.” (પેઞ ૨૭૪) -

“ઝૌર ઇસ્ક કે નસખનામે જાનને વાલે કેહતે હયે કે-વોહ યહુદીકી નસલ સે હયે ઝૌર ઇન્કા નામ અબ્દુલ્લાહ નહિ; બદકે સંઘ નામ હયે. ઝૌર વોહ બેટેથે, અહમદ બિન અબ્દુલ્લાહ કદાહ બિન મઅેમુન બીન હઅેસાનકે ઝૌર બાઅઝુને અબ્દુલ્લાહ બિન મહમદ બિન મઅેમુન બિન અબ્દુલ્લાહ કદાહ બયાન કીયા હયે. ઝૌર બાઅઝુને સંઘ બિન હુસેન બિન મહમદ બિન અહમદ બિન અબ્દુલ્લાહ કદાહ.” (પેઞ ૨૭૪)

“ચેહ હુસેન-જબ મકામે સલમીયા ઇલાકે હુમુસ મેં ગયે, તો એક યહુદન કે હુરનો જમાલકા ઝીક ઇન્કે સામને હુવા; ઝૌર શવહર ઇસ્કા જો લુહાર થા મરચુકા થા, હુસેનને ઇસ ઝૌરતસે નીકાહ કર લીયા. ઇસ ઝૌરત કો એક લડકા પહેલે શવહર લુહાર સેથા હુસેન ઇસ લડકેકો બહોત આહને લગે, આર ઇસ્કા તાઅલી-મમે^૨ બડી કોશીશ કી. ચુકે હુસેન લાવલહ^૩થે તો ઉસી કે વાસ્તે વસીઅતકી, ઝૌર ઉસે દાઅવતકે ઇસરાર^૪સીખાયે; ઝૌર સારા માલ ઝૌર ફુલ અલામાત^૫ઉસે દેદી. ફિર ઉરને બડી તરકકી પકડી, ઝૌર અબ્દુલ્લાહ મેહદી કે નામસે શોહરત પહાંસીલ કી “...લ મોઅરિખ-ફી-અબ્બારિલ મગરિખ” મતબુ

૧. પશ્ચિમનો મુલ્ક ૨. શરહી વેચવાવાળો “અમ”

૩. કેળવણી. ૪. નિરવંશ. ૫. છુપા બેટો. ૬. નીસાનીઓ. પ્રખ્યાતી.

અચ્ચે 'હીડન, કે સફે ૧૫૭ મે મઝકુર હયે કે-કાસીમ
ખિન તખાતખાદી અલવી 'કહેતે હયે' કે, કસમ હયે
ખુદાએ પાકરી કે અખ્દુલ્લાહ હમમેંસે નહી' "

(પેજ ૨૭૪)

તદુપરાંત કર્તાએ બીજી પણ કેટલીક સનદો ટાંકેલી
છે. પણ લાંબાણ થવાના બયથી તે સર્વે અત્રે આપી
શાતી નથી. જેની જોવાની ઇચ્છા હોય, તેણે ઉક્ત
ક્રિતાળમાં જોઈ લેવી.)

“ ૨-તારીખુલ ખુદશ ” (જલાલુદ્દીન સીયુતી ફત)
ના ઉદ્ધ તરજુમાના પેજ ઉપર જણાવેલ છે કે:—

‘ ન મેંને દયા ક્રિતાળમેં અખીદીચ્ચીન કા ઝીક કીયા
હયે; કયુંક ઇન્કી ઇમાગત સહીહ નથી જુરકે મુખતલેક
‘બુબુહ’ ‘હયે’—મીન જુમલા ઉન્કે એક ચેક કે, વોહ
લોગ કુરેશી નથે. આમ જુલલા ઉન્કો શતેમીચ્ચીન
કેહને લગેથે; ઐર અસલ ચેક હયે કે ઉન્કા મુરીસ
મજ્હુસી થા. ચુનાંચે કાઝી અખ્દુલ જખ્ખાર બતરી કેહતે
હયે’ કે, ખુદશએ મીસર કે મુરીસકા નામ સઠઠ થા. ઈસ
શખ્સકા ગાપ મઝકુરકા ચહુદી, આતકા લુદાર, ઐર તીર
ગર ૧૪ થા.

કાઝી અખુમકર બાકલાની કેહતે હયે’ કે, ઓળખદુલ્લાહ
અલ-મુલકકળ બ મેહદી-કા દાદા કુદ્દામ મજ્હુસી થા. ઐર
ઓળખદુલ્લાહને મુદ્કે મગરિખમેં આકર અલવી હોનેકા
દઅવા કીયા. મગર ઓલમાએ-નસખ ૧૫મેંસે એકનેલી તો

૬. છાપલ્લી. ૭. હ૦ અલી અ૦ ની અવલાદ. ૮. જુદા
જુદા. ૯. સખમે. ૧૦ તેમાંથી. ૧૧. કેટલાક આમ વર્ગના.
૧૨. અગાનો. ૧૩. વડવો. ૧૪. તર બનાવવાવાસે. ૧૫. વંશાવળી
જાણનારાઓ

ઉરકે દાઅવેકો તસલીમ નહીં કીયા. અલમતા બહેલુંને ઇસ્કે ખાનદાનકો ફાતેમીયોં કા ખિતાબ દે દીયા.

ખૂને ખલકાનને લિખ્યા હયે કે, અકસર એકલેખત્તમને ખુદ્દાએ મીસર કે મુરીસ અલમેહદી ઓખરુદ્દલાહ કે નસખકો સહીહ નહીં તસલીમ કીયા.

૩. તઝકેરતુલકેરામ તારીખે ખોલકાએ અરખો ઇસ્લામ ના કર્તા પેઝ ૪૩૪ ઉપરે રાઝી ખિલ્લાહ અખ્ખાસીના વર્ણનમાં, હી. મ. ૩૨૨ નાં બનાવોમાં લખે છે:—

“મેહદી પચીસ બારસ હુકુમત કરકે મર ગયા. મેહદી મજકુરકા ચેહ દાઅવા થાકે, મેં બનીફાતેમા હું, ઇસ હીયે બાઅએ ઇસ્કો સૈયદ કેહતે હયે; હાલાંકે બાઅએ કેહતે હયે” કે, જદ ૧૬ ઇસ્કા મજ્જુસી થા.

૪—“શીઆ વૃતાંતનો વધારો” પેઝ ૧૭૩ ઉપરે, “હલ્લર રોમુએ ફી અકાયદ દોરૂઝ” નાં હવાલાથી દરૂઝ કોમના અકાયદોના મથાળાથી લખેલ છે:—

“દરૂઝ લોકોનો દીન, કરામતાના દીન સાથે બરાબર મળતો આવે છે. કરામતા પંથનો સરકાર હમદાન હતો. તે લોકો ગયા સમયમાં મહીનામાં નીકળ્યા છે. ત્યારબાદ તેઓ યમન તથા શામ તરફ ગયા. સઘળા અખ્ખાસીઓ, ખત્રીશ્ચો તથા ઇસ્લામના લોકોએ કરામતાનો દીન શું છે તે બાણુવાના માટે ઘણો પ્રયાસ કીધો છે. વળી તેમની સાથે સખ્ત લડાઈઓ કરી તેમને હરાવ્યા હતા. કરામતાના દીનમાં એક માણસ અખ્ખુદ્દલાહ દેસાન કબીલાનો એક પારસી હતો. તે કરામતાના દીનમાં દાખલ થયો હતો. ત્યારબાદ તેણે આફ્રીકમાં નાસી જઈ ત્યાં

પોતાનું નામ એમ જણાવ્યું કે મારું નામ અબ્દુલ્લાહ મેહદી છે. તેણે ઇસ્લામને જાહેર કરી શરફનો દાવો કીધો. તે એમ કહેતો કે હું ક્રાતમા ખીનતે નથી મહમદ (સં)ની આલાદમાંથી છું.

સુન્ન વાંચકો ! હંમેશાં મેહદી મહમદ (અબ્દુલ્લાહ મેહદી) નો નસબ, અને તે સળંગ ઇતિહાસવેત્તાઓનાં મતો (દાલની બેક આગુના નીયમ અનુસાર) આપ વાંચકો સમક્ષ રજુ કરી આપેલ છે. આ ટેકાણે મારો અંગત મત આપવા ઉચિત ધારતો નથી. ઉપરની સનદો ઉપરથી શો સાર ખેંચવો, તે આપ સુન્ન વાંચકોની મુન્સફી ઉપરે છોડી; આએ પ્રકરણ પુર્ણ કરીશ.

ક્રાતમી ખીલાફત.

પ્રિય વાંચકો ! મીસરમાં “ક્રાતમી ખીલાફત” તરીકે જે વંશ હકુમત કરી ગયો છે, તે ખીલાફતનાં મુળ પુરૂષ મેહદી મહમદ (અબ્દુલ્લાહ મેહદી) હતા; જે તમો ગયા પ્રકરણમાં જોઈ ગયા છો. તે ‘ક્રાતમી ખીલાફત’ વિશે “મઝાહિયુલ ઇસ્લામ” માં ખુલાસાથી વિવેચન કરવામાં આવેલ છે. તે કિતાબનાં પેજ ૨૭૬ ઉપરે કતો જણાવે છે:—

“તારીખે અબુલ ફિદા” મેં મરકુમ હયે કે—મએ-સુન બિન હયસાનને મીઝાન નામ એક કિતાબ જન્મી-કીયું^૧ કી તાઇફ^૨ મેં લિખી હયે. ઔર લોગોં કે સામને ચેહ જાહેર કીયા કરતા, કે મેં આલેનખીકા શીઆ હું. મએયુનકે બેટા પયદા. હુના, ઇસ્કા નામ

અબ્દુલ્લાહ રખખા. આર ચુકે અબ્દુલ્લાહ આંખે
બનાયા કરતા થા,^૩ ઇસલીયે ઉસે કેદાહ કહેતે થે.
મએમુનને અબ્દુલ્લાહ કદાહકો પુખ્તાકાર^૪ કર દીયા,
ઐર દાઅવતકે તરીકે^૫ સીખાદીયે. ઐર વોહ ઇસરા^૬
બતદીયે, જો આલેનખીકે સાથ નતખ મીલાને મે
દારઆમદ^૭ થે. ફિર અબ્દુલ્લાહ ઇસ્ફહાન કે તર
ફસે અહવાઝ ઐર સલમીયા મેં આયા, લોગોંકો
તશર્ઈ^૮ ઐર એહલેમયત કે તરફ ખુલાને
લગા. ઇસ્કે ઇન્તેકાલ કે બાઅદ અહમદ યા મહમદ
નામ ઉસ્કા બેટા કાયમ મુકામ^૯ હુવા ઐર ઉસ્ને
ફરતમ, બિન હુસેન. બિન હુશન, બિન અદાન
નજમર કુફી કો યમન કી તરફ લેખ કે વોહ લોગોં
કો ઇસ્કે મઝહબકી તરફ દાઅવત કરે. આર ફિર એક
શખસ અબુ અબ્દુલ્લાહ શીઈ, જીસ્કા નામ હુસેન બિન
અહમદ, બિન મહમદખીન ઝકરીયા હયે-કુફેકા રહેનેવાલા;
ઉસસે મિલ ગયા. ઇન્ને હુશમને ઉસ્કો બહોતસા
માલ વ અસ્માન દેકર રેઆયાઅ-મગરિન^{૧૦} કો મઝ-
હબે મેહદ વીચ્યાહકી તરફ દાઅવતકે લીયે ભેખ.
અગરયે ઇસ મઝહબકા નામ મેહદવીચ્યા નહિ^{૧૧} હુવા-
થા, મગર દરઅસલ ઇસ મઝહબકી ઇખ્તેદા^{૧૨} ઇસી
વકતસે સમજના ચાહીએ. ઇસલીયેકે જખ મહમદને
સલમીયા મેં ઇન્તેકાલ કીયા, ઐર અપને બેટે
અબ્દુલ્લાહ કે વાસ્તે ખીલાફત વ નેઆબત^{૧૩} કી વસી-

૩. આંખો બનાવવી ૪. પાકો અનુ-
ભવી ૫. બોધ દેવાની રીતો ૬. કુપ્પા બેટો ૭. કાઈ સાધક.

“જામ.”

૧. શીઆ મઝહબ ૨. ગાદી નચીન ૩. પશ્ચિમની દૈયત ૪.
શરઆત ૫. નાયબપણું

યત કી, ઐર દોઆત ૬ કા હાલ વ પત્તા બતા દીયા; તો અબ્દુલ્લાહને અપના લકળ મેહદી બિલ્લાહ રખ્યા, ઇસ લીયે ઉન્કી અવલાદ બનુ મેહદી કહેલાતી હયે. જખ મુક્તકી બિલ્લાહ બલીફે અખ્યાસી કેા ઇન્કા હાલ, મઅલુમ હુવા, તો અપને હુંઝરમેં તલળ કીયા. અણુમહમદ અબ્દુલ્લાહ મેહદી ઐર ઉન્કે બેટે અણુલ કાસીમ (જુન્હુને બાઅદ અબ્દુલ્લાહ કે અપના લકળ કાયેમ લઅમિલ્લાહ રખ્યા થા) દોનું સોદાગર કે લેસમેં ૭ મીસર હોતે હુવે આફ્રીકા મેં ત્રાબેલસુલગરબ કી તરફ ભાગ ગયે. ઝીયાદ તુલ્લાહ ફરમાનરવાએ અફ્રીકા ૮ કેા, બે આખરી બાદશાહ બની અગલબ કા થા, ઇન્કી તલાશ થી. જળખ હાકીમાને ઝીલઅ ૧૧ કેા ઉન્કી ગીરફતારીકે ૧૨ લીયે લેજ દીયે ગયે થે. મેહદી સજલમાશા મેં જાકર ઠેરે. યશ આ બિન મિદરાર વહાંકા હાકીમ થા. મેહદીને યહાં યેહ ઝાકર કીયા કે, મેં એક સોદાગર ૧૩ હું, ઐર તીજરત કી ગરજસે યહાં આયા હું. ઇસ અરસે મેં યશઆ કે નામ ઝીયાદતુલ્લાહકા ખત પોંડ્યા કે, યેહ વોહી શખસ હયે જુસ્કી તરફ અણુ અબ્દુલ્લાહ શીખ દાઅવત કરતા થા. યશઆને મેહદીકો કયદ કર લીયા, મગર અણુ અબ્દુલ્લા શીખને અફ્રીકા મેં અએસે હાથ પાંઉ ફેલાએ ૧૪ કે ઝીયાદતુલ્લાહકી કુબત બરબાદીકે કરીખ પહોંચ ગઇ; ઐર અણુ અબ્દુલ્લાહ

૬. દાઇઓ ઉપદેશ કરનારાઓ ૭. વેપારી. આના વેશમાં ૮. ત્રીપોલી ૯. આફ્રીકાનો હાકમ ૧૦. ઠેકેકાએ ૧૧ પ્રાંતોના હાકેમે ૧૨. પકડુ ૧૩. વેપારી ૧૪. વેપાર ૧૫, હાથ-પગો દેવાવ્યા- કબલ મેળવી

શીઘ્ર વહા કાખેઝ હો ગયા. ઔર અબુ અબ્દુલ્લાહ શીઘ્ર, માહેરમઆન રહને હીજરી મેં રેકાદાસે સજલમાશા કો ગયા. જખ ઉસ્કે કરીય પોંહચે તો યશઆને ઇસ્કા મુકાબેલા^{૧૧} કીયા, મગર અપને આપકો કમઝોર પાકર શખમે^{૧૭} મુકાબલેસે લાગ ગયા. અબુ અબ્દુલ્લાહ શીઘ્રને સજલમાશા મેં દાખલ હોકર, મહેદી ઔર ઇન્કે બેટોકો કયદખાનેસે નીકાલા; ઔર દોનોકો સવાર કરાકે લેચલા. ઔર કખાએલ^{૧૮} કે તમામ સરદાર ઉન્કે આગે ચલતે થે. અબુ અબ્દુલ્લાહ મેહદીકે તરફ ઇશારા કરકે કહેતેથે કે, તુમહારા ચેક મૌલા હયે. મેહદી તે શીફતે ખુશીસે રોતે થે યહાં તક કે ઉસ ખાસ ખએમેમે^{૧૯} જો ઇન્કે લીચો ખડા કીયા ગયા થા પોંહચે. વહાં યશઆ હાકીમે સજલમાશા કો અપને સામને ખુલવા કે કદલ કીયા. મેહદી ચાલીસ હીન સજલમાશામે^{૨૦} ઠેહર કર અફ્રીકા કો ગયે. રહને હીજરીમે^{૨૧} રીકાદા પોંહચે, વહાં દફતર^{૨૨} કો તરતીખ^{૨૩} કીયા, ઔર માલ જમઅ^{૨૪} કીયા, ઔર શેહર^{૨૫}મેં હાકીમ અપની તરફસે રવાના કીયે. સન^{૨૬} હીજરીમે^{૨૭} મેહદી સારે અફ્રીકા કે શેહર^{૨૮}કે માલીક હો ગયે, ઔર ખુદ્દાએ અખ્લાસીયાહકી હુકુમતસે વોહ મુલક નીકલ ગયા.”

એ રીતે હકુમત સ્થાપન કરવાનો વર્ણન લખીને ત્યાર પછી કર્તાએ પેજ ૨૭૮ ઉપર જણાવેલ છે:—

“મુખતસર ચેક કે—જખકે મેહદીકી ખાદશાહત જમ ગઈ તો તમામ મખામલાત^{૨૯} ખઝાતે ખુદ^{૩૦} અંબામ દેને

૧૬, સામે થવુ; લડવા નીકલવુ ૧૭, રાતો રાત

૧૮, કબીલાઓ ટોળાઓ

“જમ”

૧. તંખુમાં ૨. દફતર; રેવન્યુખાતાઓ ૩. રેઝ્યુલરખણ રાખતું
૪. બેચુ ૫. કારોગાર ૬. આપ હખતીયારીથી

લગે; અણુ અખડુલાહ શીઘ્ર^{૧૦} આર ઉસ્કે બાઈ અણુ-
અખખાસ કો ખેડખલ^{૧૧} કર દીયા. ચુકે તરકે આદત^{૧૨}
ખલાએ સખત હયે, ચેહ અમ્ર ઉન્કો નાગવાર^{૧૩}
હુવા. અખખુલ અખખાસ અપને બાઈકો મલામત^{૧૪} કર-
તાથા કે, તુને બાદશાહત અપને હાથસે નીકાલ કર
ગયર કો^{૧૫} સોંપ દી અણુઅખડુલાહ શીઘ્ર બાઈકો,
સમજતા થાકે, અએસી બાત મુંહસે મત નીકાલ-
ચહાંતક કે મેહદી કો ખખર લગી કે વોહ સરદારાંને
કખાયલ^{૧૬} સે ચેહ કહેતા હયે કે, ચેહ મેહદી વોહ
મહેદી નહીં હયે જુસ્કી તરફ હમને તુમહે^{૧૭} ખુલાયા
થા. મેહદીને દોનોંકો અપને પાસ ખુલાકર, રહૌ હીજ-
રીમે^{૧૮}; ઝોર ખઠોલે^{૧૯} હીજરી મેં ફરલ કરડાલા

૩૦૩ હીજરીમે મેહદી ને આફ્રીકામે કિનારે દરી-
યાપર એક શહેર આબાદ કરકે ઇસ્કા નામ મેહ-
દીયાહ રખખા; ઝોર ઇસ્કો અપના દાસ્તસલ્તનત^{૨૦}
ખનાયા. ખુદકાએ મીસરકે મુરીસે આઅલા^{૨૧} ચેહી હયે. ”

એ રીતે મજકુર હકુમત સ્થાપન કરવામાં જે મુખ્ય
સ્થાનરૂપ મદદગાર અણુ અખડુલાહ શીઘ્ર હતો, તેનો કેવો
અંજામ થયો, તે જણાવીને પેજ ૨૭૬ ઉપરે કત્તા લખે છે:—

“ ઇન્કી સલ્તનતકો દવલતે-અખીદીયા ઝોર
અખીદી ઝોર અખીદીયીન કહા કરતે હયે; ઝોર
દવલતે ઇસ્માઈલીયા બી ઇન્હીસે ઇગારત હયે ઝોર
ઇન્કે તરફદાર^{૨૨} ઇન્કે ખાનદાનકો અલવી ફાતેમી
બાનતે હયે. ”

-
૭. નીવેડો કરવો ૮. કાંઈ પણ દખલ વગરના
૯. આદત વિરૂદ્ધ વર્તન ૧૦. નાપસંદ ૧૧. કપકો આપવો ૧૨. ખીજતે
૧૩. કખીત્રાઓનાં સરદારો ૧૪. કેટલાકોના મત મુજબ ૧૫. પાયતખત
૧૬. મોટો દાદો; વડવો ૧૭. પક્ષ વાલાઓ; તરફજુ કરવા વાલાઓ

ઉપર મુજબ મેહદવી ખલીફાઓની સલાતનત માટેના નામો ઠરાવી, તે સબધે ખુલાસો કરીને, ત્યાર પછી મજકુર હાકેમોના એઅતેકાદ માટે કતાં જણાવે છે:—

“તારીએ અબુલફિદા મેં મરકુમ? હયે કે, કાઝી અબુબકર બાકલાની કેહતે હયે” કે, અબુલફાહ અલમુલકકબ-બ-મેહદી “ખાતેનીઆહ” કા અફી-દાહ? રખતે થે. દીને ઇસ્લામકી ધરખાદીકે બડે હરપય? થે, ઉમાકો કલ કરાતેથે, તાકે ઇન્કી મુખા-લેક્તર પર લોગોંકો વાએએ નસીહત ન કરે. ઔર ઇન્કી અવલાદલી ઇસી આદતકી નીકલી. ઝીનાકારી ઔર મએનવીશી? કો મુખાહ? કર દીયા થા.”

ત્યારપછી એજ પુસ્તકના કતાંએ, મેહદવીઆહ (ખાતેનીઆહ) ફિરકાના કેટલાક અકાયદો વર્ણવેલ છે. જેમાંથી થોડાક અકાયદો નીચે ટાંકીશ—

- ૧ તલાકે બાએના* સે ઇહત^પ સાકેલ? હો નતિ હયે.
- ૨ ઇમામકા હુકમ ઇમાનદાર મર્દ ઔર ઔરતપર લાએ.

૧૮. લખેલું ૧૯. માન્યતા; એઅતેકાદ.

“અમ”

*ત્રણ તલાકો. તલાકે બાએન એને કહે છે કે જે તલાક આપ્યા પછી ઔરતને ઇદ્દાની અંદર વગર નીકાહે (ફરી નીકાહ કર્યા વગર) ઔરત તરાફ ઘરમાં લાવી શકાતી નથી. પણ તે તલાક પછી પણ ઔરતે ઇદ્દાની મુદત પાળવી નેઇએ, (વધુ માટે જુઓ શીકાહની કિતાબો.).

૧, પાછળ પડ્યું ૨, વિરુદ્ધતા ૩, શરામ ઔરી ૪, હલાલ; ઇંઇ વાંધા નેવું નહિ, ૫, તલાક પછી ઔરત જોટલી મુદત નિશાહ ન કરી શકે તે ૬, માર

મુલ-ઈતાઅત^{૧૦} હયે; અગર ચે મર્જી કે ખિલાફ હો. પસ અગર ઇમામ કીસી ઔરતકા અકદ^{૧૧} કીસી મરદકે સાથ કરદે, તો વોહ અકદ દોનો પર લાઝીમ હો જાતા હયે.

- ૩ બેટી પુરી મીરાસ^{૧૦} કી વારીસ હો જાતી હયે,
- ૪ ઇમામકો ખુદાએ તઆલા કે સાથ માનીદ હઝરતે મુસા કે હમકલામ^{૧૧} હોના ચાહીએ. ઔર હાકીમ બે અમિદલાહ “ ઉબેદી ” કો ઇસ બાબમે બડે બડે દાઅવે થે. ઔર અકસર કોહિતૂર^{૧૨} પર જાતેથે, ઔર લોગુ પર ઝાહર કરતેથે કે મુજસે ખુદાને કલામ કીયા હયે.
- ૫ ઔર કહેતે હયે કે, એક મરદકો અઠારાહ ઔરતુંકે સાથ નીકાહ કરલેના જાયઝ હયે. ઔર તમરસ-ક^{૧૩} ઇસ આયતકે સાથ કરતે હયે—“ ફન્કેહૂ માતાબ લકુમ મેનન્નેસાએ મરના વ સોલાસ વરો બાઅ. યાઅને નીકાહ કરો બે ખુશ લગે તુમકો ઔરતુંસે; દો દો ઔર તીન તીન ઔર ચાર ચાર. ” પસ ઇન્કે નઝહીક સગ આઅદાદ^{૧૪} કા મજમુઆ;^{૧૫} યાઅને અઠારાહ ઔરતુંકા એક શખ્સ કે નીકાહ મેં હોના જાયઝ હયે.

એ રીતે કેટલાક અકાયદો વર્ણવી, ત્યાર પછી મજ-કુર પુસ્તકના કતો, પેજ ૨૮૨ ઉપર જણાવે છે:—

૧, તાબેદારી કરવી લાઝીમ હોય તે ૮, વિશ્દ ૯, નીકાહ ૧૦, વારસો ૧૧, વાતો કરવી ૧૨, એક પહાડ છે, જ્યાં ૬૦ મુસા મુતામત કરવા સાર જતા હતા ૧૩. દલીલ લાવવી; વાતને વળગવું ૧૪, સંખ્યા ૧૫, સરવાળો

“ ઇમામાને મેહદવીયાહ અગરચે ખાતિનીયાહ ચે, મગર તાલીફકોલુખ^{૧૬} રેઆયા^{૧૭} કે લીચે ખઝાહરે એહકામે શરઅ^{૧૮} કી પાખંદી કરતે ચે; ઓર દરપહી^{૧૯} અપને અકાયફકે જારી કરને મેં જરાબર મસરૂફ ચે. ઓર અપને સચે દોસ્તુંકો ખતૌરે ખાતેનીયાહ તાઅલીમ દેતે ચે.”

એવી રીતે “ મઝાહેયુલ ઇસ્લામ ” માં ફાતેમી ખીલાફતની સ્થાપના અને તે ફિરકાના અકાયફો વીં ખુલાસા વાર વર્ણવેલ છે; જેમાંથી પ્રસંગોપાત કેટલીક હકીકત ઉપર ઉતારેલ છે. એ સંબંધે બીજી ત્વારિખોમાં પણ કેટલીક હકીકત જોવામાં આવે છે, પણ લખાણના બચથી ફક્ત ઉક્ત પુસ્તકના ઉતારા ઉપરજ સતોષ પકડી, તેજ પુસ્તકમાંથી ફાતેમી ખલીફાઓને લગતી હુકં કારકિર્દી (જે કે પેજ ૨૮૪ થી ચાલુ છે તે) નિચે ઉતારીશ—

૧. અબ્દુલ્લાહ મેહદી—આફ્રિકા મેં ઇન્કી હકુમતકી ઇખ્તેદા હી. સ. ૨૯૬ સે સમજી જાતી હયે; કયું કે કીયાદ તુલ્લાહ માહેરમજાન સને મજકુર સે આફ્રિકાસે લાગા થા. છબીસ બરસ હકુમત કરકે બાસક બરસકી ઉમ્ર મેં સન હીજરી ૩૨૨ મેં ઇન્તેકાલ કીયા. મેહદીયાહ મેં મહકુન હુવે, જે અલ મમલેકતે ત્યુનીસ મેં વાકેઅ હયે. ૨૬૦ હીજરી મેં પયદા હુવેચે. (એવજુને આગાખાનીઓ અગીયારમાં ઇમામ શાહ મેહદી મહમદ તરીકે માને છે.)

૧૬. લાગણીખેંચરી ૧૭, રૈયત ૧૮, શરઅના ફુકમો ૧૯, અંદરખાને,

- ૨ અબુલ કાસીમ મહમદ અલ મુલકકન કાયમ-
ખે-અમિદલાહ બાપકે મરનેકે બાઅદ તખ્તનશીન
હુવે. ઇન્કે વક્ત મેં અબુયઝીદ ખારજીને ખુરજ
કીયાથા, તો ઇસ્માઇલીયા ઉસે દજ્જાલ કહા કરતેયે.
“ તારીખે શુબીદાહ ” મેં મઝકુર હયે કે, મેહદવી-
યાહકા એઅતેકાદ ચેહ હયે કે, દજ્જાલ, અબુયઝીદ
સે કીનાયા^૨ હયે. ઔર એક હઢીસ ઇસ મઝમુનકી
રીવાયત કરતે હયે કે દજ્જાલ, મેહદી યા કાયમ
પર ખુરજ કરેગા. કાયેમકો અબુયઝીદને મેહદીયાહ
મે મહસુર^૩ કર લીયા. હાલતે મોહાસેરાહ^૪ મેં બીમાર
હુવે, ઔર વહીં શબ્દ સને^{૫૩૪} હીજરીમેં મરે.^{૧૨}
બરસ હુકુમતકી. (એવજીને આગાખાનીઓ પોતાના
બારમા ઇમામ શાહ કાયેમ તરીકે માને છે.)
- ૩ અબુતાહિર ઇસ્માઇલ; અલમુલકકન બ મનસુર લે
કુબતિદલાહ બિન કાયેમ—ચેહ બઢે શુખખ ચે.
તખ્તપર બઝોઠ કર ઉન્હુને અબુયઝીદકો શીકસ્ત^૬ હી
સને ૩૩૬ હીજરીમેં ઉસે ગીરફતાર^૭ કરકે, ખાલ-
નીકલવાકર ઉસમે લુસા ભરવા દીયા. ઇન્હુને શબ્દ
કી આખરી તારીખકો સન ૩૪૧ હીજરીમેં ૭ બરસ
હુકુમત કરકે, ૩૯ સાલકી ઉમ્ર મેં ઇન્તેકાલ કીયા.
(એવજીને આગાખાનીઓ પોતાના તેરમાં ઇમામ શાહ
મનસુર તરીકે માને છે.)
- ૪ અબુતમીમ મઆદ; અલ મુલકકન બ મોએઝ લે
દિનિદલાહ બિન મનસુર. સલ્તનતને ઇન્કે ઝમાનેમેં
ઉરજ^૮ પકડા. મગરેબી મીસર કો ઇન્હુને અપના

૨. ઇશ્કારો. ૩. ઘેરો ધાલવો. ૪. ઘેરો. ૫. શુરરીર.
૬. હાર ૭. કપદ. ૮. આમડી ૯. તરકમી.

દાફલ ખીલાફત ૧^૦ કરાર ૧૧ દીયા, ઔર ફિર બરાબર સલાતીને ઇસ્માઇલીયાહ કા ચેહી દાફલ હુકુમત ૧^૨ રહા. ૧૯ રખીયુસ્સાની સન ૩૬૫ હીજરી રોઝે જુમ્આહ કો રાહીએ મુદકે-આખેરત ૧^૩ હુવે. ૨૩ સાલ, ૫ માહ હુકુમત કી ૪૫ સાલ ઉર્મ પાઇ. (એવણુને આગાખાનીઓ પોતાના ચાહમાં ઇમામ શાહ મોએઝ તરીકે માને છે.)

૫. અબુમનસુર નીઝાર; અલમુલકકબ બ અઝીઝ બિદલાહ બિન મોએઝ—શામસે ઇન્દલીસ તક તમામ મુમાલેકે-ગરબી ૧ પર ઇન્કા કબજા થા. રમઝાન, સન ૩૮૬ હીજરીમે મર ગયે. ૪૨ સાલ ઉમ્મ પાઈ. ૧૧ સાલ ઇમામતકી. (એવણુને આગાખાનીઓ પંદરમા ઇમામ શાહ અઝીઝ તરીકે માને છે.)

૬. અબુઅલી મનસૂર; અલ મુલકકબ બ હાકેમ બે-અમ્રિદલાહ બિન અઝીઝ—ચેહ બકે મુતશરેઅ^૨ બાદશાહ ચે. મુસ્કેરાત ૩ કી ખરીદોફરોખત ૪ બાંદ કરાવી. ઇન્કે વકતમે ઇન્તેઝમે શહેર^૫ લી અન્છા થા કાહેરાહમે મસ્જીદે અઝહર ઇન્હીકી બનવાઈ હુઈ હયે. લેકીન બાઅએ માઅર-રેખ ઇન્કે ફિરઝોને સાની ૭ લિખતે હયે, ઔર ઇન્કી સખતીયો કો હુકુદે-શરઇસે મુતબવેઝ^૬ બતાતે હયે*.

૧૦. ખીલાફતનું મુશક. ૧૧. ઠેરાવવું. ૧૨. પાયતખત. ૧૩. આખેરત તરફરવાનગી; ગુજરી જવું.

* હાકમ બ અમ્રેદલા ના મારે “ આગાખાન ” પુસ્તકના કર્તા મીંડુ મરયા એ પેજ ૬૫ ઉપરે તેઓના જુસ્મનું વર્ણન કરેલ છે. અને તે ધાતગી, ખુની અને રૈયત ઉપરે સખતાઈથી વર્તવા વાલો હતો અને દરઝો પંચ તેણેજ રચાવેલ, એવી રીતે જણાવેલ છે.

૧. પશ્ચિમના મુદકો. ૨. શરીઅત ઉપરે ચાલનાર. ૩. નદા-વાળી સીએ. ૪. ખરોદ વેચાણ. ૫. શહેરનો બંદોબસ્ત. ૬. ઇતિહાસ રેતાઓ. ૭. બીજે ફિરઝોન. ૮. શરાઅની હદો. ૯. ઝોળંગી ગએલ

“ જીમ ”

ઈન્હુને હુકમ દીધાથા કે કોઇ ચહુદી ઔર નસરાની ચોડે પર સવાર ન હો, ગધે ઔર ખચર પર સવાર હો, મગર લોહોકી રિકાળ ૧૦ ઇસ્તેઆમાલ ૧૧ ન કરે, ઔર હમેથા ચંદ ગુમરૂં ૧૨ લટકતે રખજે. ઔર હમ્મામ ૧૩ મેં જાએ તો પાઉં મેં કહા રખજે, તાકે મુસ્લમાનસે ઇમ્તેયાઝ રહે. ઇન્કે ચેહ માઅક્રુમ હુવા કે ઇન્કી બહેનકી સીપેહસાલાર ૧૪ કે સાથ આશનાઈ ૧૫ હયે ઇસ લીયે દોનોંકા સઝા દેના ચાહા. સીપેહસાલારને ઉન્કે ધરાદેસે મુતલેઆ ૧૭ હોકર કુચ્છ આદમી ઘાટમે ૧૮ લગા દીયે. જીન્હુને સન ૪૧૧ હીજરીમેં માર ડાલા. ૬૧ સાલકી ઉમ્મ પાઈ. ૨૫ સાલ હુકુમત કી. તમદને અરળ કે સફે ૨૮ મેં મજકુર હયે કે દરૂઝ (સિળનાન મેં એક ફિરકા) છઠે ફાતેમી ખલીફએ મીસર, અલહાકેમ બે અમિદલાહ કા પયરવ ૧૭ હયે. ઇન્કી તાઅહાદ ૨૦ ઇસવકત અકલાઈલાખ નુફસ ૧૨ કી હયે. ચેહ નીમ-મુસ્લમાન ૨૨ ઔર નીમ-નસરાની હયે. (એવણુને આગાખાનીઓ પોતાના સોળમાં ઇમામ હાકેમ અબુઅલી તરીકે માને છે.)

હાકેમ બે અમિદલાહ. અને તેના અનુયાયીઓ (દરૂઝ) માટે “ શીઆ વૃતાન્તનો વધારો ” નામક પુસ્તકમાં ખુલાસાથી વર્ણન કરવામાં આવેલ છે. જેમાં દરૂઝ કૌમના અકાયદો અને હાકેમ બે અમિદલાહની કેરેક્ટર સળધે બહુજ જાણુવા જોગ વર્ણન છે. તેથી વાંચકોની દીલચસ્પીના ખ્યાતર, અને મારા મિત્ર મીં વરતેજીએ “ વૈદિક-ઇસ્લામ ” માં તેવાજ કેટલાક અકાયદોનું અનુકરણ કરેલ છે. તે

૧૦. લગામ. ૧૧. વાપરવી. ૧૨. ગુમરાઓ. ૧૩. નાહવાની જગ્યા. ૧૪. ફરક. ૧૫. જનરલ. ૧૬. દોસ્તી. ૧૭ વાકેફ ૧૮. મારી નાખવાની તલાશમાં ૧૯. અનુયાયીઓ, ૨૦. ગણવી. ૨૧. માણસો. ૨૨. અર્ધા મુસ્લમાન.
“ જમ ”

ખતાવવા ખાતર; મજકુર પુસ્તકમાંથી કેટલીક હકીકત નીચે રજુ કરીશ.

ઉક્ત પુસ્તકના પ્રગટકર્તા, “હલ્લર રામુએ શ્રી અકયદ દોરુએ”ની સનદથી પેજ ૭૪ ઉપર જણાવે છે:—

બિન નીબર થયા. તેણે મીસર પર રાબ્બ કીધું. સન ૪૪૭ ની સાલમાં જ્યારે તે ગાદી પર આવ્યો ત્યારે તેની ઉંમર ૧૧ વરસની હતી. તેની ખીદમત તેના એક પારસી ખીદમતગારે કીધી અને તે ખીદમતગારનું નામ તસ્તકીન હરઝી હતું, કે જેનું વણું ઉપર આવી ગયું છે. તે તસ્તકીન હરઝીએ કાળજીપૂર્વક લોકોને હાકમ બ અબ્રહ્માની ઇબાદત તરફ બોલાવ્યા અને લોકોને એમ બહેર કીધું કે આ હાકમ બ અબ્રહ્મા અલ્લાહ છે. લોકો ત્યારબાદ તેના પર સદી આવ્યા અને તેને બનથી મારી નાખ્યો. હાકમ બ અબ્રહ્માએ એમ બહેર કીધું કે તેના કતલ કરવામાં હું રાજી છું. છેવટે તસ્તકીન હરઝીને જેણે મારી નાખ્યો હતો તે શખ્સ પણ માર્યો ગયો. હમબના હાથ નીચે જે લોકો હતા તે સઘળા તસ્તકીન હરઝીના નામ પર લાઅનત કરે છે. તેટલા માટે હરઝ લોકો હરઝ નામથી ખુશ થતા નથી. તેઓ કહે છે કે અમારું નામ હરઝ ન લેવાય. સને ૪૦૮ માં કે જ્યારે મીસરમાં હરઝ લોકો પેદા થયા ત્યારે મીસરમાંજ હમબ બિન અહમદ અજમી પેદા થયો. તે પારસી હતો. તેણે પણ લોકોને હાકમ બ અબ્રહ્માની ઇબાદત તરફ ખીજી વખત બોલાવ્યા. તેણે આ કામમાં ચાર માણસની મદદ લીધી. તે ચાર માણસના નામ ૧. ઇસ્માઈલ, ૨. મહમદ, ૩. સલામા, ૪. બહાઉદ્દીન. તેણે એ લોકોને હરમનો લકબ આપ્યો. તેણે કહ્યું આ ચારથીજ ખુદાના વખાણ

થાય, અને તે દાવતના હદો છે. પોતે પણ પોતાના ઘણા નામો બહાર કીધાં. પહેલું નામ અકલી, બીજું હાપી, ત્રીજું ઈમામ, ચોથું નામ મુસ્તજબ યાને લોકોની દોઆનો કબુલ કરનાર. પછી તેણે (હમજાએ) ઝોગણસાઠ માણસોને એકઠાં કીધા અને તેઓના નામ દાઆત અને નોકા અને મુકાસીર પાડ્યાં. એ હમજાને દાવતના કામમાં મદદ આપનારા એકસો ઝોગણસાઠ માણસો હતા. દરૂઝ લોકો અંતઃકરણથી કબુલ કરે છે કે દાવતની તે હીલ માટેના આ શખ્સોજ છે. પછી હમજાએ ચાર જણને એમ કહ્યું કે તમે લોકો મારી પાસે ઇલમ પડો અને તેનો લાભ જીવી રીતે મેળવો કે જેમ સ્ત્રી પોતાના મરદ પાસેથી ફાયદો મેળવે છે. હમજાએ તે માણસોને સારો લેખાસ પહેરાવ્યો. (હાકમ બ અમદલાની ઇબાદત કરવા માટે.) અને હી. સ. ૪૦૭ ની સાલમાં તે સઘળાઓ મરણ પામ્યા. માત્ર બહાઉદ્દીનજ હયાત હતો.

ત્યાર પછી એજ પુસ્તકના પેજ ૭૫ ઉપર હાકમ બ અમદલાના વખતમાં કેવા અકાયદો (દરૂઝ કોમના અકાયદો) હતીમાં હતા અને દરૂઝ કોમની કેવી માન્યતાઓ હતી તે સંબંધે વર્ણવેલ છે.:-

“ દરૂઝ લોકોનો એતેકાદ એવો છે કે ખુદાતાલા સઘળી ચીજથી મોસુફ છે અને તેણે નુર, જુલમત તથા અકલેકુલ ને પેદા કીધી છે. અકલેકુલની તે નળી છે અને નળી તે ખુદાવંદે કરીમનો રૂલ છે અને હમજા બિન અલી બિન અહમદ તે નળી છે. તે મુસ્તજબ અને હિદાયતનો આપનાર છે. જુલમત એ રૂલે નાતિક છે અને તેથી શેતાન મુસાદ છે. શેતાન યાને ઇબ્લીસના નામની તેઓએ ઘણીજ તફસીર

હીધી છે અને તે જો આપણે વાંચીએ તો ઘણું જ હસવું આવે. ઇબ્લીસ ઝીનાના પેટનો છે અને તેના મારે બાપ નથી. તે ઇબ્લીસ હમજાના નુરથી છે. વળી હમજાના નુરથી ચારે હુદુદના અરવાહો છે. ઇબ્લીસના કુલમતથી ચાર દીન પેદા થયા છે, ૧. ખ્રિસ્તી; ૨. ખરલામ ૩. ચહુદી, ૪. વસનેન. તેઓ કહે છે કે આનીઃ એકજ વખત પેદા થાય છે અને બીજા સઘળા લોકો અનેક વાર પેદા થયા છે. સઘળા લોકો કાંઈ એક બાપથી નથી. તેમજ સઘળી જાતે જરાબર છે. કોઈ ન વધે છે ન કોઈ ઘટે છે. કોઈ માણસ મરી જાય છે તો તેનો પ્રાણ બીજા અવતારમાં આવે છે. એ લોકો કહે છે કે પ્રાણ યાને જીવ એક કુરતાની મીસાલ છે. તે કુરતું મેલું થાય પછી ધુઓ તો તે નવું થઈ જાય છે. તેજ પ્રમાણે શરીર એ જીવનો લેખાસ છે. તે નવો થાય છે અને જીવો પણ થાય છે. તે લોકો જીવ-આત્માનું દ્રષ્ટાંત એમ લે છે કે કોઈ પણ ચીજ કોઈ વાસણમાં હોય છે અને જો તે વાસણ તુટી જાય તો તે વસ્તુને લઈ બીજા વાસણમાં મુકે છે તેમ માણસ બીજો અવતાર લે છે. માણસ, જીન, લખન, તકમ, અને રમ ની ઉત્પત્તીઓ થઈ મરી ગઈ છે. એવા સીતેર સીતેર દોર થયા છે અને દરેક પેટાદોરમાં સીતેર હજાર વર્ષ થયાં છે અને તે દોર મનુષ્ય ઉત્પત્તી પહેલાંનાથી હાકમ બ અબ્રહ્માના જમાના સુધીમાં થાય છે. તેઓ એમ કહે છે કે તે હાકમ બ અબ્રહ્મા પોતાના જાનના હુકમથી છે અને તે હાકમ બ અબ્રહ્મામાં એવી અકકલ હતી કે લાજો માણસો પર હુકમ ચલાવતા હતા. તેઓ એમ કહે છે કે આ સઘળાઓની અકકલ હાકમ બ અબ્રહ્માએ લઈ લીધી છે. તેઓ કહે છે કે હજરત

મુસાએ પોતાના દીલમાં ધારી લીધું તે જોટી વાત છે. વળી કહે છે કે જે વખતે મુસાનખીએ આડનો અવાજ સાંભળ્યો ત્યારે મુસાએ એમ કહ્યું કે ખુદા મને બોલાવે છે તે બુઠી વાત છે. આડ હલીને બળી ગયું તે જોટી વાત છે. કેમકે ખુદાતાલા પોતા માટે આડનો પડદો કરે અને એ આડ બળી જાય તે વાત બરાબર નથી. ખુદાતાલાએ દરેક દોરનાં અંદર જાહેર થઈને સઘળાને તેના ઈલાહ તરફ બોલાવ્યા છે અને તેણે કહ્યું કે અમે લોકો, મારો એકરાર અને તોહીદકરો. વળી તેઓ કહે છે કે ખુદાતાલા દસ વખત જાહેર થયો છે. પહેલી વાર મદીનામાં સારથાનના સ્વરૂપમાં જાહેર થયો. હજારો ઉંઠો પર બેસી તેને ચલાવતો હતો. તો એમ સમજવામાં આવે છે કે હજારો ઉંઠની અકલ તેમાંજ છે. તેઓ કહે છે કે હમજા પછી અબુઝકરીયા, મનસુર, મઆઝ, કાએમ, અઝીઝ અને પછી હાકમ બ અબ્રહા થયા. કીયામતના દીવસ માટે તે લોકો એમ કહે છે કે હાકમ પોતાના શરીર સાથે ઉઠશે. અને તેવીજ રીતે સઘળા હુદુદો યાને નુરનીઆ તથા જલમીઆ તેની સાથે જાહેર થશે.

આગળ ચાલતાં તેજ પુસ્તકનાં પેજ ૭૯ ઉપર તેજ ટોળાનાં અકાયદો સપ્તમે વર્ણવેલ છે:-

“ખીજ મજહબોને શેતાન સાથે નીસખત આપે છે અને તેમના (ખીજ મજહબો) માટે કહે છે કે તે લોકોના રોજ, નમાજ, હજ, ઝકાત, કુરઆની, ઈમામોની મહોબત અને મૈયતનો જનાજો લઈ જવો તે સાથે અમોને કાંઈ લાગતું વળગતું નથી. શા માટે કે અમોને હમજાએ તે સાત ચીજોના બદલામાં ખીજ સાત ચીજો આપી છે. ૧ તોહીદ તથા

જાનથી સત્ય બોલવું, ૨ લાઘ્યોની સંભાળ રાખવી, ૩ ખારજ લોકો જે કહે છે તે તજવું, ૪ અદાવત મુકી દેવી, ૫ ગુમરાહીને મુકી દેવી અને અમારા મોલાની તોહીફ કરવી. મોલા તે ઠોણ કે હાકમ બં અમ્રદલા, ૬ હાકમ બં અમ્રદલાનાં કામથી ખુશ થવું, ૭ સલામ કરવી, હાકમ બં અમ્રદલાના અમર ઉપર; બહેરમાં અને ખાતીનમાં. ”

એ રીતે અકાયદોનું વર્ણન કરી, હાકમ બં અમ્રદલાના મહુ સંબંધે પેજ ૮૬ માં જણાવેલ છે:—

“ હાકમ બં અમ્રદલાના વખતમાં તેની એક બહેન હતી. તેનું નામ સીતુલ મલક હતું. તેણીએ પોતાના ભાઈને કતલ કરવાની તજવીજ કીધી અને કેટલાક માણસોને શુત્પપણે મુક્તમ પહાડ ઉપર ગોઠવી આપ્યા. આ વખતે હી. સ. ૪૧૧ ની સાલ હતી. આ પહાડપર હાકમ બં અમ્રદલા કોઈ કોઈ વખત એકલા સવાર થઈ (ગધેડા પર) જતા હતા. તે ગધેડા સફેદ રંગના હતા, અને તેનું નામ કમર હતું. એક વખત હાકીમ બં અમ્રદલા ગધેડા પર બેસીને પહાડ તરફ ગયા અને તે મોકલાએલા માણસો તેને પહાડ પાસે મળ્યા. અને તે માણસોએ તેને ખંજર વતી ધાયલ કરી ચઢીફ કરી નાખ્યા. કતલ કરી તેમનું શરીર નખ કરી છુપાવી આપ્યું. હાકમ બં અમ્રદલા જ્યારે પહાડ પરથી પાછા ફર્યા ત્યારે તેની કેમે ઘણી તપાસ કીધી. તપાસ દરમીયાન તે જગોએ તેમનો ગધેડો મળી આવ્યો. ઉપરાંત કપડાં તથા બટનો પણ એક પેટીમાં નાખેલાં મળી આવ્યાં. ત્યારે આ લોકોએ એમ કહ્યું કે આ હાકમ બં અમ્રદલાનો મોઅલ્લો છે કેમકે હાકમ બં અમ્રદલાનું શરીર

ખીજાઓના શરીર જેવું નથી. તેઓ કહે છે કે, અમોએ હાકમ બ અમ્રદલાના શરીર પર ખંજરના ઘાવ બેથા નહિ. હાકમ બ અમ્રદલા ગાયબ થઈ ગયા તે વખતે કોઈ અન્નરૂપા માણસે એક કીતાબ લખીને એ લોકોના મકાનમાં નાખી. હજૂં લોકો એમ કહે છે કે હાકમ બ અમ્રદલાના મૃત્યુબાદ તેના બે પુત્રો અલી તથા મહમદ નામના હતા. હજૂં લોકો બહેરમાં એમ કહે છે કે, એ બંને પુત્રો હાકમ બ અમ્રદલાના છે; પણ બાતીનમાં એમ કહે છે કે એ બંને જીનાના પેટના છે. હાકમ બ અમ્રદલાએ ખુશી થઈ પોતાની સ્ત્રીને વ્યભિચાર કરવાની રજા આપી હતી. તેઓ એમ પણ કહે છે કે તે તો ખુદ છે. તેને કોઈ વખત દીકરા થાય નહિ. તેઓ માત્ર બહેરમાં એમ કહેતા હતા કે તે બંને મારા પુત્રો છે. આમ કહેવાનું કારણ માત્ર નસારા તથા ચાહુદી સાથે મુસલમાનો હતા તેમને ખુશ કરવા પુરતું હતું.”

તેજ પુસ્તકના પેજ ૬૩ ઉપરે હજૂં ફીરકાના મથાળા નીચે ધી સેકેટ સોસાઈટીઝ ઓફ ધી વલડ” ની સનદથી, એ ફીરકાની ઉત્પત્તિ વીગેરે સંબંધે લાંબાણથી વર્ણન કરી, પેજ ૬૫ ઉપરે “ હાકમ બ અમ્રદલાનું કતલ થવું” એ મથાળા નીચે જણાવેલ છે:—

“ પુસ્તકોમાં આ હાકમ બ અમ્રદલા અતિ નિર્દોષ પિશાચ ગણા કે ખુની માણસ હતો. મનુષ્યોનાં ખુનો કરવાં તથા અતિ ફસાદ ઉત્પન્ન કરાવનારા દુઃખો આપવામાં તેણે પોતાના પંથને ફેલાવ્યો; પરંતુ મીસરમાં જ્યાં તે રહેતો હતો, ત્યાં તેની બેઠીનીએ ખરા મુરીદો ઉપર અને તેની ધાર્તીએ સઘળી પ્રજા ઉપર પણ અતિ બુલ્લમ શુભચો. હાકમ બ અમ્રદલાધી જે

ટોળું નારાજ હતું તેની આગેવાન હાકમની સગી બહેન સીતુલ મલક હતી. એક સાંજરે જ્યારે તે પોતાના દરરોજના રીવાજ મુજબ પોતાના સફેદ ગધેડા પર સવાર થઇને ગયો; ત્યારે તેણીએ તેના કેટલાક વિશ્વાસુ સેબતીઓ દ્વારા તેને કતલ કરાવી નાખ્યો. તે લોકોએ તેને ખંજર વતી કતલ કરી તેના કપડાં ઉતારી લીધાં, અને ઘણીજ કાળજીથી તેની નજન લાશને સંતાડી આપી. છેવટે તેઓએ હાકમની બહેનની આજ્ઞાથી તેના કપડાંને પણ ઘણા માન સાથે બાંધી લીધાં; ઠેમકે તેણીએ એ વાત પસંદ ન કરી કે, તેણીના કતલ થયેલા લાઇને ખુદાઈ દાવાનો એતેકાદ જતો રહે. જ્યારે હાકમ મહેલમાં પાછો નહિ ફર્યો, અને જે લોકો તેની શોધ કરવાને મોકલવામાં આવ્યા હતા તે એવા સમાચર લઇ પરત આવ્યા કે, અમોને માત્ર તેનાં કપડાં મળેલાં છે; પરંતુ તે પોતે મળ્યો નથી. આ ઉપરથી એ વાત ઉભી કરવામાં આવી કે, હાકમ બે અબ્દલા પોતાના સુરીદોની પરિક્ષા કરવા માટે માત્ર દ્રષ્ટીથી અલોપ થઈ ગયો છે.”

ત્યાર પછી મજકુર પુસ્તક “શીઆ વત્તાન્ત”ના પૃષ્ઠ ૧૧૬ ઉપર, “રોઝનામએ સેયાહત ખવાબ શુલામ-ઉસ-તકલેન” માંથી દરૂઝ કોમ સંબંધે ઉતારો કરેલ છે, જેમાં ખવાબએ પોતાની સફર દરમિયાન, દમીશક જતી રેલ્વેમાં તા. ૨૭ મી અક્ટોબર સને ૧૯૧૧ તા. ૨ ડીસેમ્બર ૧૩૨૬ હીજરીના દીને દરૂઝ કોમને લગતી નીચે મુજબ નોંધ કરેલ છે:—

“આ રોમ આ (શામ) ઇલાકામાં ઘણી વસેલી છે. તેમની ભાષા અરબી છે. તે બહુ ફાતેમાના એક અલીમ આદશાહ હાકમ બે અબ્દલાને—કહેવામાં આવે

છે કે—ખુદાનો અવતાર માને છે અને બીજા પણ ઘણા વિચીત્ર અકાયદો ધરાવે છે. દાખલા તરીકે હજરત સલમાન ફરૂઝી તથા હજરત ખીઝરને પણ પાંચ ખુદાઓ પકી માને છે. બીજા ધર્મો પ્રત્યે ઘણોજ અભાવ રાખે છે અને પોતાના પંથને બહુજ કાળજી પુર્વક છુપાવે છે. ઘણે ભાગે તે રાજ્ય તથા આસપાસના ખ્રીસતીઓ સાથે લડાઈ કરતી રહે છે. ઘણા યુરોપીયન શંકાકર્તાઓએ તેમના સંબંધમાં પુસ્તકો લખ્યાં છે. (કહે છે કે દાએરપુંલ મઆરિકના ખ્રિસ્તી એડીટર અલ્લામા ખુસ્તાનીએ તે કામના વર્ણન તથા અકાયદ સળધેનો આટીકલ પોતાના અરબી એન્સાઈક્લોપીડીયામાં લખ્યો હતો તે ઉપરથી તેને એકદમ મારી નાખવામાં આવ્યો.) આ લોકોની આળાદી લીખનાનના પકાડી પ્રદેશમાં છે, જે પહાડો સમુદ્રના કાંઠાપર આવેલા છે. કાંઠા પરથી સમુદ્ર નજરે પડે છે. ત્યાંના હવા પાણી, ઉંચા પહાડો અને તેની મજબુતાઈના કારણે, તે લોકો તુર્કી રાજ્યથી બહુજ ઓછા ખીએ છે.”

એ રીતે દરૂઝ કોમ અને હાકમ બે અમદદા સંબંધે તે પુસ્તકમાં ઘણુંજ વિવેચન કરવામાં આવેલ છે. તે વિવેચન સંબંધે મારા અંગતમત કાંઈ પણ આપવાનું ઉચિત ધારતો નથી. મજકુર હકીકત ઉતારવાનું એક મજબુત કારણ એ પણ છે કે મારા મિત્ર મિં વરતેજીએ “વેદિક ઇસ્લામ” માં જે કેટલાક અકાયદો જણાવેલ છે તે દરૂઝના અકાયદો સાથે નીકટનો સંબંધ ધરાવતા બેવામાં આવે છે તે વાંચકોને ખતાવી આપવા ખાતર ઉતારો કરેલ છે. તે વિશે વધુ વિવેચન નહિ કરતાં, પાછા “મઝાહેયુલ ઇસ્લામ” માની ફાતેમી ખલીફાઓને લગતી બાકીની હકીકત નીચે રજુ કરીશ—

૭ અબુલ હસનઅલી: અલમુલક્કમ બ ઝહેર-લે-એ-અઝઝે દીનીલ્લાહ બિન હાકમ—યેહ બડે નેક નામ થે. ઇન્કી નેકનામી સુનકર અમાયેદે ખુરાસાન^૧ હજ-કરકે લોટરેતો મીસર હોતે આએ, ઔર વહાંસે ખીલઅત^૩ લાએ. મહમુદ ગીજનવીકો ઇન્કી ખખર લગ ગઈ, ઉન્હુને ફવરન^૪ ખલીફએ ખગદાદ કાદિર મિલ્લા કો મુતલેઅ^૫ કીયા. હુજ્જત^૬ અલી મીસરસે લોટ-કર ખગદાદહીમે^૭ ઠયરેથે કે ખલીફને ઉનસે બાઝપુર્સ^૮ ફી ઔર ખીલઅતકે કપડે જલાએ ગયે. ઝહેરને સી-પેહસાલાર ઔર અપની પુફીકો મરવા ડાલાયા. ઇન્કા ઇન્તેકાલ શબ્વાલ ૪૨૭ હીજરીમે^૯ હુવા. ૩૩ સાલકી ઉમ્ર પાઈ; ૧૨ સાલ હુકુમત કી. (એવળુને આગાખાનીઓ પોતાના ૧૭મા ઇમામ શાહા જહેરઅલી તરીકે માને છે.)

૮ અબુતમીમ મઆઢ: અલમુલક્કમ બ મુસ્તનસર મિલ્લાહ-બિન ઝહેર. અબુલફિદાને ખ્યાન ક્રિયા હયે કે, મુસ્તનસરકે અહદમે^{૧૦} ઉન્કી વાલેહા^{૧૧} હુકમરાની^{૧૨} મેં ઉન્પ: ગાલીમ^{૧૩} થી. આખર નાસિફ્ફલાને જોર બાંધ કર મુસ્તનસરકી વાલેહાકો કયદ કરદીયા, ઔર હુકમરાનીકે ઇવઝ^{૧૪} ઉન્કો પચાસ હઝાર દીનાર દીયે. ઔર મુસ્તનસરકો ઉન્કી અવલાદ ઔર ખીળી-સે અલાહેહા ૧૭ કરકે નઝરબંદ^{૧૫} કર લીયા; ઔર ઉન્કી ચહાંતક તહફીરો-તઝઝીલ^{૧૬} કી કે ઉન્કી

૧. ખુરાસાનના મોટેરાઓ ૨. પાછા શરુ. ૩. પહેરામણી ૪. તેજ વખતે ૫. ખખર આપી ૬. હાજીઓ ૭. પુછપરછ ૮. વખ-તમાં ૯. માતૃશ્રી ૧૦. હુકુમત અલાવવી ૧૧. સત્તાચાળી ૧૨. બદલે ૧૩. છેટે ૧૪. નજરકે ૧૫. અપમાન; હલકાઈ

શાનો શોકતમે' બદા લગ ગયા. મુસ્તનસરકી ચેહ નોખત પહોંચી કે, એક મહનદ^{૧૬} પર બએઠે રહેતેથે; એર ઉસકે સીવા કુછ ઉન્કે પાસ ન થા. આખેરૂલ-અમ્ર^{૧૭} નાસિરૂલલા કો દુસરે ઉમરા^{૧૮} ને માર હાલા, એર સન ૪૬૮ હીજરીમે' ફાજકે એક સરદારને જુસ્કા નામ બહર જમાડી હયે અઝસરે-નવ^{૧૯} મુસ્તનસીરકા એકતેદાર^{૨૦} જમાયા. એર તમામ સલતનતકી નેઆખતર^{૨૧} બહર કરને લગા. સન ૪૮૫ હીજરીમે' બહરને ઇન્તેકાલ ક્રિયા તો ઉસકા બેટા અફજલ નાયેબે સલતનત^{૨૨} હુવા. મુસ્તનસર અએસે સાળીરો શાકીર^{૨૩} થે કે ઉન્પર બડી બડી મુસ્લીમતે' એર સખ્તીયાં પડી, તમામ માલ વ અ-રજાબ એર ખખના ઇન્કા ખર્ચમે' આ ગયા; સી-વાએ એક મસનદ કે જુસ્પર ચોહ બએઠે રહેતેથે ઇન્કે પાસ કુછ બાકી ન રહા. લયકિન ઇન્હુને સખ્રકો હાથસે ન દીયા. મુસ્તનસરને સન ૪૮૭ હીજરીમે' રહેલતકી. ૬૭ સાલકી ઉંમ્ર પાઇ. ૬૦ સાલ ઇમામત વ ખીલાફત કી. 'તારીખે શુઝીહાહ' મે' મસ્તુર^{૨૪} હયે કે, મુસ્તનસર બેસબખ^{૨૫} કીમતી જવાહેરતકો હાંઉન^{૨૬} મે' પીસવાકર પાનીમે' બહા દેતેથે. સીપા-હકી તનખ્વાહ^{૨૭} વક્તપર નહિં દેતેથે, યહાંતક કે એક બાર તંગ આકર સીપાહને ઉન્પર બલવા કર-દીયા; એર ઉન્કો પકડ કર ચડી હુઈ તનખ્વાહ વસુલકી. મગર નાસર ખુસરૂ અપને સફરનામે

૧૬. ગાદી; તખ્ત ૧૭. છેવટે ૧૮. અમીરો ૧૯. નવેસરથી
૨૦. રોજખ; સત્તા ૨૧. નાયબપદ; પ્રધાનપદ ૨૨. પ્રધાન ૨૩.
સખ્તી અને સતોષ પકડવા વાળો ૨૪. લખેલ ૨૫. વગર કારણે
૨૬. ખરબ ૨૭. પમાર "જમ"

મેં ઇન્કી કૃપ્યાઝીંકી બડી તાઅરીફ કરતા હયે, ઓર કહેતા હયે કે રેઆયારકો સુલ્તાન પર બરા એઅતેમાન^૩ હયે; કોઈ શખસ યુગલખોર^૪ ઓર સરકારી નોકરસે નહિ ડરતા. સુલ્તાન ન કીસી પર જુલમ કરતા હયે; ઓર ન કીસીકે માલ પર લાલચ કરતા હયે.” (એવણુ આગાખાનીઓના અઠારમા ઇમામ છે. શાહની પુઠીયુંમાં એઓને શાહ મુસ્તનસર ખિલ્લાહ જણાવેલ છે.*

એ રીતે શાહ મુસ્તનસર ખિલ્લાહ સુધીનો અહેવાલ “મઝાહેબુલ મસ્લામ” નામની કિતાબ ઉપરથી વાંચકોની સેવામાં નિવેદન કરેલ છે, કે જેથી વાંચકોને તવારિખી સનદોથી જ્ઞાતેમી ખતીફાઓનો અહેવાલ જાણવાનું સુગમ થઈ પડે.

જ્ઞાતમી ખતીફાઓમાના આઠમા હાકેમ મુસ્તનસર ખિલ્લાહ પછી તેઓના અનુયાયીઓમાં મતભેદ પડયો. કેટલાકોએ મુસ્તનસર ખિલ્લાહના વડા ફરઝંદ હૅ૦ નીઝારનો પક્ષ લીધો, અને તે ઉપરથી તેઓ નીઝારીયાહ કહેવાણા. (હૅ૦ નીઝારને લગતી હકીકત આવતા પ્રકરણમાં આવશે.) અને કેટલાકોએ મુસ્તનસર ખિલ્લાહના ન્હાના ફરઝંદ અબુલ કાસમ અહમદ, અલ મુલકખામ મુસ્તેઅલીને ગાદી વારસ તરીકે સ્વીકાર્યા, જે ઉપરથી તેઓ મુસ્તઅલવીયાહ કહેવાણા.

*એઓના વખતમાં લસાશીરીએ, ઇસ્ના અશરીઓના દસમા અને અંગીઆરમા ઇમામેના રોઝાઓ સામરામાં ચણાવ્યા. (જુઓ રીયાઝુલ અ-સામ ' પેજ ૧૨૫)

૧. સખીપણું ૨. રૈયત ૩. બરોસો ૪. ચાડી ખાનાર.

“જમ.”

મીસરની ગાદી ઉપરે (કાતમી ખલીફ તરીકે)
આઠમા હાકેમ મુસ્તનસર બિલ્લાહ પછી અનુક્રમે નીચે મુ-
જબ છ હાકેમો આવ્યા—

૯ અબુલકાસીમ અહમદઃ અલમુલક્કબબ મુસ્તેઅલી
એઓ પોતાના પિતાશ્રીના પછી ગાદીએ આવ્યા.
હી. સ. ૪૬૫ માં ૬૦ નીઝારના એક તરફદારે તેઓ
ને કતલ કીધા.

૧૦ અબુઅલી મન્સુરઃ અલમુલક્કબબ આમર બે એહ-
મિલ્લાહ—એઓ પોતાના પિતાશ્રી પછી ગાદીએ
આવ્યા. હી સ. ૫૨૪માં એક શીદાઈના હાથથી
માર્ગ ગયા.

૧૧ અબુલ મયમુનઃ હાફેઝ લે દનિલ્લાહ— એઓ
પોતાના ભાઈ આમરના પછી ગાદીએ આવ્યા. એ-
ઓને મુસ્તઅલવીય્યાહ ઇમામ તરીકે સ્વીકારતા
નથી. તેઓનું કહેવું એમ છે કે, હસમા ખલીફ
આમરની વફાત પછી તેઓનો એક ફરજંદ સાત
મહિનાની ઉમરનો હતો. જેનું નામ અબુલ કાસમ
તૈયબ હતું. તે હકદાર ઇમામ છે, અને પડદે (ગા-
યબ) થઈ ગયા છે.

૧૨-૧૩-૧૪ આફર બિલ્લાહ, ફાએઝ બે નસરિલ્લાહ,
આઝલેદીનિલ્લાહ—મીસરની હાકમી ઉપરે અગી
યારમા હાકેમ હાફેઝ પછી અનુક્રમે, ૧૨-૧૩-૧૪
નંબરનાં નામોવાળા હાકેમોએ હુકુમત લોગવી.
છેલ્લા (ચઉદમા) હાકીમના વખતમાં હી. સ. ૫૬૫
માં કાતમી ખીલાફત નો અંત મુલતાન સલા-
હુદીનનાં હાથથી આવ્યો.

એ રીતે શાતમી ખીલાફતના નામથી, ચક્રિય હાકેમોએ હુકુમત લોગવી, અને છેવટે તે સલ્તનતનો સુલતાન સલાહુદ્દીને અંત આણ્યો.

હ૦ નીઝાર બિન મુસ્તનસર.

પ્રિય વાંચકો ગયા પ્રકરણમાં આપ જોઈ ગયા કે, હ૦ મુસ્તનસર પછી તેઓના અનુયાયીઓમાં બે ફાંટા પડ્યા. જેમાંથી નીઝારી ફિરકો, કે જેનો સંબંધ હ૦ નીઝારથી છે; તેનું વર્ણન તથા હ૦ નીઝારને લગતી ત્વારિખી હકીકત આગળ પ્રકરણમાં હાથ ધરીશ.

મજાહેબુલ ઇસ્લામના કતો, પૃષ્ઠ ૨૬૧ ઉપર જણાવે છે:—

“મુસ્તનસરકે બાઅદસે મેહદવીચ્યાહ મેં ઇજ્તેલાફ^૧ વાકેઅ હો ગયા, ઓર હો ફિરકે બન ગયે. વજેહ^૨ ઇસ્કી ચેહ હયે કે, મુસ્તનસરને અવલન^૩ અપને બટે બેટે અલ-મુસ્તુફા લેલીનિલ્લાહ નીઝાર ફી ઇમામતકે લીયે અપને બાઅદ નસ દી; ફિર ઉરને નારાઝ હોકર છોટે બેટે અબુલકાસીમ અહમદ અલ-મુલકકબ-અ મુસ્તે અલી જિલ્લાહ ફી ઇમામતકે લીયે નસ કર દી. સો જોકે ઇમામતને નસે-સાની^૪ કે નસે અબલકા નાસેબ ચ કરાર દીયા, વ ઓર મુસ્તેઅલીકે ઇમામ બહકુ બના; ચુનાંચે ઇન

૧. મતબેદ. ૨. કારણ. ૩. પહેલાં ૪. ખીજી નસ. ૫. ૨૬ કર. નાર. ૬. ઠેરાવી ૭. સામ્યા.

લોગોંકો મુસ્તઅલવીચ્યાહ કહેતે હયે. ઔર એક જમામત મુસ્તનસરકી નસે અવલકે ણમુજબ નીઝારકો ઇમામ માનને લગી, ઔર કહેને લગી કે નસે સાની લગવ હયે; ઇસલીયે કે નસે અવલ અપના કામ પુરા કર ચુકીથી. ઔર હલીલ ઇસ પર ચેહ ણ્યાનકી કે, હઝરતે જાઅફરેસાદેક કે બાઅહ ઇન્કી નસકે ણ મુજબ ઇસ્માઇલ હુવે; ન મુસા કાઝીમ. તો બહાંલી નીઝારકી નીરમત “ હકે વસીયત ખાતલ નહિ હો સકતા. ઇસ ફિરકેકો નીઝારીચ્યાહ કહેતે હયે ” ચેહ લોગ નીઝારકી દાઅવત દેને લગે. ”

હસન સખ્યાહ ઇસી મઝહબકા સરગમં દાઈ થા ઔર શેખ નીઝારી કહેસ્તાની લી મઝહબે નીઝારીચાહકા પાખંદ થા: ઇસી લીયે નીઝારી તખલ્લુસ કરતા હયે, ઔર ‘મીરઅતે આલમ’ મેં લિખ્યા હયે કે, નીઝારી કહેસ્તાની હસન સખ્યાહકા ઉર્ફ થા, ચેહ ગલત હયે. તોહફેએ ઇસ્ના અશરી-ચાહમેં નીઝારકો મુસ્તનસરકા ભાઈ બતાયા હયે ઔર હળીસ્તાનુલ મઝહબ, તારીખે ફીરીસ્તાહ, ‘હળીબુસ્સયર ઔર’ ‘મીરઅતે આલમ’ ઔર રોઝતુ-રસફા વગયરાહસે માઅલુમ હોતા હયે કે, વેહ મુસ્ત-નસર કે બેટે થે.

એ રીતે હ૦ નીઝાર અને તેઓના અનુયાયીઓ માટે “ મઝહબુલ-ઇસ્લામ ” માં ઉપર મુજબ વર્ણન એવામાં આવે છે. હવે હ૦ નીઝારનો આખરી અન્વત્તમ કેવી રીતે આવવા પામ્યો તે બતાવવા ખાતર કેટલીક તવારીખી સનદો રજુ કરીય— ૧. “મઝહબુલ ઇસ્લામ”

ના કતી, પેજ ૨૬૨ ઉપરે ‘મખલિસેસફીયાહ’ના હવાલાથી લખે છે:—

“ મુસ્તનસરબિદલાહને દુનિયાંસે રેહલત કી. ઉન્કે પીસરે અકબર નીઝાર પહેલે વલીઅહદ થે, ઉન્કે ખાઅહ વોહ ખારેજ હુવે ઓર ઉન્કે છોટે ભાઈ મુસ્તેઅલી વલી અહદ હુવે. મુસ્તનસરકી વફાત કે ખાઅહ મુસ્તેઅલીને તખ્તે કાહેરા મગરે. બીચાહ પર જીલુસ ફરમાયા; ઓર નીઝારને અલાહેદાહ નીશાને હુકુમત કાયેમ કીયા. હોનું ભાઈયુંમે જંગે અઝીમ હુઈ. ફીદાઈયાને કીલ્લએ અલમુતે ઇરાન સગ નીઝારકે તરફદાર થે; ઓર એહલેયમન સગ મુસ્તેઅલી કે તરફદાર. જળ અહમદ મુસ્તેઅલી મસ્નદે ખીલાફત પર મુત્તમકીન હુવે તો નીઝાર ઇસ્કન્દરીયા કે ભાગ ગયે. વહાં મુસ્તનસરકા એક ગુલામ હાકીમ થા. ઇસ્ને તાઅઝીમે તકરીમ ૪ કરકે સરીરે ફરમાનરવાઈ ૬ પર બીઠા દીયા. મુસ્તેઅલીને એક ભારી ફેજ ઇસ્કન્દરીયાકે લેજી, જીરને પહોંચકર ગુલામકે માર કાલા ઓર નીઝારકે કાહેરા મેં પકડ લાયે. મુસ્તેઅલીને ઉન્કે કયદ કરહીયા, કયદહીમે ઇન્તેકાલ હુવા.

૨. “રીયાઝુલ અન્સાખ” ના કતી પેજ ૧૨૫ માં હ૦ નીઝારને પકડીને કયદમાં નાખવાનું જણાવે છે.
૩. “ખોળા કોમની તવારીખ”ના કતી પેજ ૧૬૫

૧૧. મહોટા છોકરા. ૧૨. બરતરફ.

૧. ખેસવું. ૨. જુડું. ૩. ખેસવું. દંઝલત " ૧૫૩. ૪. ગાદી, ૫. ફ. હુકુમત કરવી. "જીમ"

ઉપરે હ૦ નીઝાર તથા તેવણુના બે પુત્રોને મુસ્ત-
અલીએ પકડાવીને મારી નાંખાવવાનું જણાવે છે.

૪. “તારીએ ઇસલામ” ઉદું (અમીરઅલી ફત) ના
પેજ ૪૧૭ ઉપરે જણાવેલ છે:—

“ મુસ્તનસરને અપને બડે બેટે નીઝારકો વલી
અહલ કીયા હુવા થા. (હસન સખ્યાહકે પચરવ નીઝાર-
કોહી અપના ઇમામ માનતેથે) મગર બદરલ જમાલીકે
બેટે અલ અફઝલને, બે બાપકે ઓહદેપર મુસ્તાઝ
ઉ હો ચુકા થા; નીઝારકે છોટે ભાઈ અબુલ કાસીમ
અહમદકો અલ મુસ્તેઅલી બિલ્લાહ કે નામસે તખ્ત
પર બીઠા હીયા. નીઝાર ઇસ્કંદરીયા કે ગવરનરકે પાસ
ભાગ આ ગયા, છુસ્ને ઇસ્કો ખલીફાહ મુસ્તહિર કર
હીયા, મગર અફઝલ ને દોનોકો શીકસ્ત દેકર ગીરફ-
તાર કર લીયા. ગવરનર તો બરમલા ૮ દાર ૧૦ પર
ખેંચા ગયા, મગર નીઝારે કા કયા હશ્ ૧૧ હુવા મીસીકો
માઅલુમ નહી.”

૫. “ઇસ્માઇલી દર્પણુ” ના ૬૮૧ માસ્તર હાસમભાઈ
બોધા, પેજ ૩૨ ઉપરે શાહ નીઝારને બંદીખાનામાં
નાખવામાં આવ્યા જ્યાં તેઓ વફાત પાગ્યા હતા એમ
જણાવેલ (પણુ સાથે તેઓએ એમ પણુ જણાવેલ છે
કે હ૦ નીઝારના ફરજંદ શાહ હાદી હસન સખ્યાહ
સાથે ખાનગી ગોઠવણુ કરી અલમાતના ગઢમાં જઇ
રહ્યાનું જણાવેલ છે, જેની તપાસ આગળ જતાં
હાથ ધરીશું)

પ્રિય વાંચકો! ઉપરની ત્વારીખી તપાસથી આપ
ખુદલી રીતે જોઇ શક્યો કે, હ૦ નીઝાર કયદખાનામાં

વક્ષાત પામ્યા હતા. (અને એ બાબતને આગાખા-
નીઓ પણ માન્ય રાખે છે.) હવે હૉ નીઝરની
ઓલાદનો સીલસીલો જારી રહ્યો કે નહિ ? તેની
તવારીખી તપાસ આગળ ઉપરે છોડી આજે પ્રકરણ
પુણું કરીશ.

અલમોતના હાકેમો.

અલમુત એ કઝવીન અને ગીલાન ની વચ્ચે એક
કિલ્લો છે. “અલમુત” નો ઉચ્ચાર “જખઝૂત” ના
વચ્ચન ઉપરે છે. (એટલે કે ‘અલમુત’ અને ‘જખઝૂત’
સરખા વચ્ચનના ઉચ્ચારો છે.) “મઝાહેબુલ ઈસ્લામ”
ના કતોના જણાવ્યા મુજબ “અલમુત” એ અસલ “આ-
લોહ-આમુત” શબ્દ છે; જેનો અર્થ “બાઝપક્ષીનો માળો”
થાય છે. (આલોહ-બાઝ; આમુત-માળો.) બાઝપક્ષી પોતા-
નો માળો બહુજ ઉંચાણ ઉપર બાંધે છે, એટલે મજબૂર
કીલ્લાનું નામ બાઝપક્ષીના માળા ઉપરથી “આલોહ-આ-
મુત” પાડવામાં આવેલ; અને વખત જતાં “આલોહ
આમુત” નો અપભ્રંશ થઇને તે “અલમુત” થયો.

ફીરહૌસે બરી અને “હસન સખાહ” ના કતો
અબ્દુલ હલીમ શરર મજબૂર કીલ્લાનું અસલ નામ “અલ-
તમુત” જણાવે છે. અને લખે છે કે, ‘અલતમુત’ એ
પક્ષીઓને કેળવવા માટેનો દયલમી સાધનો શબ્દ છે. સમય
વીતતાં મજબૂર શબ્દનો અપભ્રંશ થઇને તે “અલમુત”
તરીકે વધરાવા લાગ્યો.

મજકુર કીલ્લામાં નીઝરીયાહ ફિરકાના જે હાકેમોએ હુકુમત કીધી, તેઓને કેહસ્તાનીયાહ * અને હરશા-શીન પણ કહેવામાં આવે છે. મજકુર હાકેમો માટે એસ. ઝાકીરહુસેન બાઅફર ફત “ ત્વારિખે ઇસ્લામ ” ના પેજ ૨૬૬ તથા ૩૦૦ ની પુટનોટ ઉપર જણાવેલ છે:—

‘ ઇન બાદશાહોંકા હાફ્તદતનત^૧ કીલ્લએ અલ્પમુત હયે જે કઝવીન ઓર ગીલાનકે હરમેયાન હયે, છરમે^૨ ૫૦ કીલ્લે હયે. રૂઢબાર કઝવીન સે ૬ ફરસખ શીમાલમે^૩ હયે. ચુકે ઇન્મે સે બાઅઝે બાદશાહ દેહ-રીચેહ^૪ થે, ઓર શરાબ પીના ઓર ઝીના વ લવા-તત^૫ ઓર દીગર^૬ મનહીયાલે-શરખ્યાહ^૭ કેા મુખાહ^૮ સમજતેથે; ઇસ સખખસે ત્વારિખમે^૯ સલા-તીને મુલાહેદાહ મથહુર હયે. ઓર ચુકે અકસર લંગ પીતેથે હશાશીનકે નામસે મુતલખ હયે. ઓર ચુકે હસન, નીઝરકી ઇમામતકા કાયેલ થા ઇસ સખખસે નીઝરીયાહ કહેલાતે હયે. ”

અલ્પમુત ના કીલ્લામાં નીઝરી ફિરકાના (હસન સખખાહ મુદ્દાંત) આઠ હાકેમો હુકુમત કરી ગયા છે. એ હુકુમતનો પાયો નાખનાર હસન બિન મહમદ સખખાહ

* ઇરાકે અજમ અને અફઘાનીસ્તાનની વચ્ચે કોહીસ્તાન અથવા કેહસ્તાન કરીને પ્રાંત છે, તે ઉપરથી “ કેહસ્તાનીયાહ ” નામ પાડ્યું છે.

× ભાંગનો ઉપયોગ કરનારાઓને ‘ હયાશીન ’ કહે છે, જે ઉપ-રથી એ નામ પડ્યું છે.

૧. પાવતખત ૨. દક્ષીણમાં ૩. નાસ્તીક ૪. બખ્ત્યાવાઝી; સુદ્દો વિરહ કૃત્ય ૫. બીજી ૬. જુરામાં મના કરેલી ચીજો ૭. હલાલ; અર્થેજ “ હાલ ”

હોમયરી નામનો એક અદ્ભુત પુરૂષ હતો. અલમુતના કીસ્સામાં તેણે પોતાનો પગઢંડો જમાવ્યા બાદ, તેણે તે કીસ્સામાં અને તેની આસપાસ નીઝરીપંથનો ફેલાવો કર્યો.

મજકુર હસન સખાહ હોમૈરી, હં નીઝરનો તરફદાર હતો; તે વાંચકો આગળ જોઈ ગયા છે. તેના બચ-પણથી કરીને મહુ પર્ચતનો વૃતાન્ત અબયળીમાં ગરકાબ કરી નાખે છે ! તેણે બચપણથીજ પોતાના ખટપટી સ્વભાવની છાંયા દુનિયાને ખતાવી આપી હતી.

હસન સખાહ ની કારકિર્દીનું વર્ણન પ્રખ્યાત ઉદ્દે નોવેલીસ્ટ અબ્દુલ હલીમ શરર તરફથી “ હસન સખાહ ” અને “ ફિરદૌસે બરી ” નામક પુસ્તકોમાં બહુજ સરસ રીતે કરવામાં આવેલ છે, જે પુસ્તકોનું શુજરાતીમાં ભાષાંતર મીં કાયા તરફથી કરવામાં આવેલ છે, જેથી શુજરાતી ભાષા બહુનારા વાંચકો પુરતી રીતે વાકેફ છે. વળી માંકાબાએ “ હસન સખાહ પર ઉડતી નગર ” અને “ અલમાતનો ઇતિહાસ ” નામનાં બે પુસ્તકો બાહર પાડી એ બાબતમાં સંપૂર્ણ અજવાળું પાડેલ છે. તદુપરાંત વેન હામર કૃત “ હીસ્ટ્રી ઓવ ધી એસેસીન્સ, ” મેંકડોલન કીનેર કૃત ઐફ્રીકલ હીસ્ટ્રી ઓવ પર્સીયા, ” ગીબન કૃત “ ઇકલાઈન એન્ડ પ્રૉલ ઓવ ધી રોમન ઍમ્પાયર ” વોલ્યુમ ૬-૭, પ્રકરણ ૫૮-૬૦ મૉલકમ કૃત “ હીસ્ટરી ઓવ પર્સીયા ” વોલ્યુમ ૧-પેજ ૭૬૪, વૉટસન કૃત “ હીસ્ટરી ઓવ પર્સીયા ” પેજ ૩૩૧, એનસાઇક્લો પીડીઆ બ્રીટાનીકા ” વોલ્યુમ ૨-પેજ ૭૨૨, “ તમાને અરબ ” વીં વીં ઘણા પુસ્તકોમાં હસન સખાહનું વર્ણન જોવામાં આવે છે.

મજકુર અદ્ભુત પુરૂષને ઇતિહાસવેત્તાઓએ ખુની અને ઘાતકી અને ખટપટી જણાવેલ છે. તેની ખુની અને ઘાતકી કારકિર્દી, અને ફીલાઇઓને ઠેળવવાની ફદી તથા ખટપટી

ચાલ ચલણ બહુજ આશ્ચર્ય પમાડે છે. ખ્વાજા હસન નીઝમી કૃત “ફાતમી દાઅવતે ઇસ્લામ” કે જે ઉપરે મીઠ વ-
રતેજી વગેરે ફોનાજ કરી રહ્યા છે, તેમાં પણ હસન
સખ્ખાહને ખુની તરીકે કબુલ રાખેલ છે. વળી મીઠ ડુમ-
સ્યા કૃત “આગાખાન” નામનું પુસ્તક (કે જે આગા-
ખાનીઓમાં માન્ય છે) તેમાં પણ હસન સખ્ખાહને ખુની
તરીકેજ જણાવેલ છે, અને તે ઇસ્માઈલી હતોજ નહિં;
એમ કતી જણાવે છે. અને એજ પુસ્તકના પેજ ૭૫ ઉપરે
હસન સખ્ખાહને ખાતેનીયાહ સુફી પંથને લગતો; અને હુનિ-
યામાં યુ-યત્તાદ (Nihilism) નો ફેલાવો કરનાર જણાવેલ છે.
આગાખાન કેસ, કે જે ખ. સ. ૧૮૬૬ માં મુંબઈની હાઈ-
કોર્ટમાં જસ્ટીસ સર જોસફ આરનોલ્ડ સાહેબની હુજુરમાં
ચાલેલ; તેના ફેસલામાં પણ એ પુરૂષને ખુની અને ઘાતકી
જણાવેલ છે. પણ ઘણું આશ્ચર્ય કારક છે કે, હાલમાં કેટ-
લાક આગાખાની લેખકો (સર્વ ઇતિહાસવેત્તાઓનાં મતો-
થી વિરુદ્ધ જઈ) પોતાનો દકકો ખરો કહેવડાવવા ખાતર,
એ પુરૂષને ભલો, ન્યાયી, ઈમાનદાર, વીઠ વીઠ સદગુણોથી
યદ કરી; તેને “અલમોતનો ચોખ્ખો” જણાવી રહ્યા છે.

હસનસખ્ખાહ ના માટે જાહેર ત્વારિખોમાં અને
પુસ્તકોમાં ઘણું લખાયું છે—એટલે તે સંબંધે વધુ વિવેચન
નહિ કરતાં, તેણે અલમુતનો કિલ્લો કવી રીતે મેળવ્યો,
અને ત્યાં કેવી રીતે હુકુમત જમાવી, તેનું સંક્ષેપમાં વર્ણન
“મઝાહેબુલ ઇસ્લામ” નામના પુસ્તક ઉપરથી નીચે
રજુ કરીશ—

“હઝરત મુસ્તનસરના વારસોમાં હુકુમત સંબંધે
જે જગડે ઉત્પન્ન થયો, તેમાં હસન સખ્ખાહને મીસર
છાડવું પડ્યું. ત્યાંથી હલખ, ખગદાદ, ખુઝીસ્તાન
થઈને તે ઇસ્ફેહાન ગયો. અને ઇરાક્નાં છુદ્દામાં

અને આઝેરખાઈજનમાં માણસોને ૬૦ નીઝરની ઇમા-
મત તરફ દાઅવત દેવા લાગ્યો. ત્યાંથી શામ થઈને
કેહસ્તાન ગઈ, ત્યાં પણ દાઅવત જારી કીધી. ત્યાંથી
રૂદખાર પ્રગણામાં પહોંચ્યો, અને ત્યાંથી અલમો-
તના કીલામાં કેટલાક માણસોને છુપી રીતે મોકલા-
વ્યા; કે તેઓ ત્યાં જઈને દાવતનો સીલસીલો
જારી કરે.

“ તે સમયમાં સુલતાન જલાલુદ્દીન મલકશાહની
તરફથી મેહદી અલવી અલમુત ને હાકમ હતો. જે
વખતે તે હાકમે જોયું કે, કીલામાં નીઝરીયોનું જોર
વધી જવા પામ્યું છે અને કીલો હાથથી જતો
રહેશે, ત્યારે તેણે એક રાત્રે અચાનક સઘળા
નીઝરીઓને કીલાથી બહાર કહાડી મુક્યા. કેટલીક
સુદત પછી કેટલીક રહોજદલ થવા બાદ પાછા તેઓ-
ને કીલામાં આવવાની રજા આપી. ત્યાર પછી નીઝા-
રીઓએ એક રાત્રે છુપીથી હસન સખ્ખાહને કીલામાં
દાખલ કીધો. મજકુર બનાવ હી. સ. ૪૮૩ ના રજબ
મહીનામાં બનાવ પામ્યો.

“ હસન સખ્ખાહે કીલામાં દાખલ થઈ એક
ખટપટી ચાલ ચલાવી. પોતાના રહેઠાણ માટે થોડી
જમીન એક ગાયના ચામડામાં સમાઈ શકે એટલી
જમીન, ત્રણ હજાર દીનારમાં લેવાનું ત્યાંના હાકીમ
સાથે સાદું કર્યું. હસન સખ્ખાહે એક ગાયના ચામડા
ની ઝીણી ઝીણી વાદળીઓ બનાવીને કીલાની સર્વે
જમીનનો તેમાં સમાવેશ કરી (કીલાની હદની ચોત-
રફ તે વાદળીઓ ફેલાવી, જમીન માપી દેખાડી)
હાકીમને દગાથી કીલાની બહાર કાઢી મેલ્યો. એ રીતે
કીલામાં પોતાનો પગકડો જમાવી, પોતાના નામની

આણુ ફેરાવી દીધી. ત્યારપછી કીલ્લાને મજબુત બનાવી, અતરાફના મુલકોને કત્રાવથી કબ્જે કરી, રાજ્યની હદ વધારી દીધી. હજી અતરાફના ઘણા મુલકોમાં ફીદાઈએને મોકલી, ઘણા આલીમોને કલ્લ કરાવ્યા; અને ભારે કહેર વર્તાવ્યા. છેવટે હી, સ. ૫૦૮ * (ઈ. સ. ૧૧૨૪) માં, રખીયુલઆખર માસમાં, હસન સખ્યાહ મરણ પામ્યો.”

ઉપરોક્ત હકીકત પછી “ મઝહેબુલ ઇસ્લામ ” ના કર્તાએ, અલમોતના હાકેમો તું પુરેપુરું વર્ણન ન આપતાં હસન અલી જીકરનસ્સત્તામ ના નસય સળધે વર્ણન કરેલ છે; (જે વર્ણન આગળ ચાલતાં વાંચકો સમક્ષ પેશ કરીશ) એટલે અલમોતનાં હાકેમોતું વર્ણન “ ખોળ કોમ ત્વારીખ ” વીં માંથી સંક્ષેપમાં નીચે દરજ કરીશ.

૨ કીયા બુજરગ ઉમેદ—હસન સખ્યાહની પછી જાદીએ આગ્યો x તેના વખતમાં સુલતાન મહમુદે અલ્લયુતનો કિલ્લો તેના પાસેથી છીનવી લીધેલ; પણ સુલતાન મહમુદના મૃત્યુ બાદ કીયા બુજરગ ઉમેદ ફરીથી તે કિલ્લો સર ક્યો. તેના વખતમાં સુલતાન મહમુદના માણસોએ તેના એલ્લચીને મારી નાખેલ તેના વેરમાં હી. સ. ૫૨૩ માં તેના ફીદાઈઓએ

* હસન સખ્યાહનાં મર્થુનો સમય ખોળ કોમની ત્વારીખ માં હી. સ. ૫૧૮માં જણાવેલ છે. “ રીયાયુત અન્સામ ”ના કર્તાએ પણ હી. સ. ૫૧૮ જણાવેલ છે.

x “ ખોળ કોમનો ઇતિહાસ ”ના કર્તા મીં જહરઆઇ રકેમ-તુલ્લા બારીસર એટ-નો એ પેજ ૨૦૭-૨૦૮ ઉપર કીયા બુજરગ ઉમેદને હસન સખ્યાહના પુત્ર તરીકે જણાવેલ છે. “ જમ ”

કઝવીન જઈ ચાર માણસોને મારી નાખ્યાં. ઉપરાંત તેના આઠ ક્રીદાઈઓએ મુસલ ના ગવર્નર ઉપર દુડી પડી તેનો પ્રાણ લીધો હતો. વળી અખ્ખાસી ખલીફા મુસ્તરશીઃ ખિલાહ પણ ક્રીદાઈઓના હાથથી ઘણીજ દૂર રીતે માર્યો ગયો હતો. તદુપરાંત ક્રીદાઈઓના હાથથી કાઝી મશરફ, શહીદ હરવી, કાતમી ખલીફ આમર, ઇસ્કહાનનો અમીર, સૈયદ દોલત શાહ, મુરાગાનો ગવર્નર, કઝવીનનો ગવર્નર, હસન મુકતી ઇત્યાદી પ્રખ્યાત પુ પો માર્યા ગયા હતા. ક્રીયા બુજરગ ઉમેદ હી, સ. પડર માં મર્જુ પામ્યો.

- ૩ મહમદ બિન ક્રીયા બુજરગ ઉમેદ—પોતાના જાપના મર્જુ પછી ગાદીએ આવ્યો. તેના વખતમાં અખ્ખાસી ખલીફ રાશીઃ ખિલાહ ક્રીદાઈઓના હાથથી માર્યો ગયો. મહમદમાં રાજકીય કામોની યોગ્યતા ન હોવાથી તેની પ્રજાએ તેના પુત્ર હસનની તરફેણ લીધી. તે અરસામાં એવી અફવા ફેલાણી કે હસન પોતાને ઇમામનો નામેજ બહેર કરે છે. જ્યારે આ વાતની મહમદને ખબર પડી ત્યારે તેણે હસનને ધમકી આપી; અને તેની તરફેણ વાળા અઢીસે માણસોને હતલ કરી નાખ્યા અને આરોપમાંથી મુક્ત થના ખાતર એમ બહેર કયું કે જે લોકો હતલ કરી નાખવામાં આવ્યા છે તેઓ અધર્મી અને બુદ્ધાને નહિ માનનારા હતા; મારો તેઓ સાથે ખિલાહ સમ્બંધ નથી પણ શુભ રીતે (હસન) નવા મુરીદો વધારવાની કોશિશ કરવા લાગ્યો. એટલામાં મહમદ શુજરી ગયો.†

૪. સન બીન મહમદ— (એ હાકેમને આગા-ખાનીઓ પોતાના ત્રેવીસમા ઇમામ શાહાઅલા છક-

રીખા સલામ તરીકે જણાવે છે.) તે પોતાના પીતા મહમદના મર્જુ ગાદ ગાદીએ આવ્યો. (તેના વખતમાં તેણે શરઅના બંધનો કેવી રીતે તોડી નાખ્યાં, ઈમામતનો દાવો કેવી રીતે ફીધો, પોતાને હ૦ નીઝરના વંશમાંથી કેવી રીતે બહાર ફીધો, અને હ૦ નીઝર સાથે પોતાનો સીલસીલો કેવી રીતે મેળવ્યો, વી૦ વી૦ વર્ણન ખાસ જુદાજ પ્રકરણમાં આપવા ઇરાદો છે; જેથી તે વર્ણન અગ્રે આપેલ નથી.) તેને તેના સાળાએ હી. સ. ૫૯૧માં લામસતરનાં કીલ્લામાં છરીથી મારી નાંખ્યો.

૫, મહમદ ખીન હસન — એ હાકમને આગાખાનીઓ પોતાના ચોવીસમા ઇમામ શાહા અલામહમદ તરીકે જણાવે છે.) પોતાના પીતાના મર્જુ પછી ગાદીએ આવ્યો. પોતાના બાપનો મત અલાવવામાં તે બાપથી પણ વધી ગયો હતો. તે ઇમામતના દાવા માટે ઘણી કાશેશ કરતો હતો. તેના સમયમાં ફખરુદ્દીન રાઝી નામના સુન્નત જમાઅતના એક જખરદસ્ત આલીમને એક ફીદાઇએ ઘણીજ હીમ્મતથી નીઝારીયો વિરુદ્ધ નહિ બોલવાના માટે બીવરાવ્યો હતો. તેના સમયમાં ખાતેનીચ્યાહ લોકોનું બળ ઘણુંજ વધી જવા પામ્યું હતું, પણ શામના મુલતાન સલાહુદ્દીને તેઓના બળને ઘણુંજ નુકસાન પહોંચાડ્યું જે ઉપરથી જુદા જુદા ફીદાઇઓ તેનો પ્રાણ લેવા તૈયાર થયા, અને હલખ શહેરની બહાર તેની છાવણીમાં ઘુસીને ચાર શીદાઇઓએ તેના ઉપર હુમલો ફીધો; પણ તે ફીદાઇઓના હાથથી બચી જવા પામ્યો; છતાં શીદાઇઓના ડરથી તે સરહદ છોડી જતો રહ્યો. ફ્રાંસના રાજા ફીલીપના સરદાર મારકવીસ

કન્નાડને ક્ષિદ્રાઓએ તાબેરના બજારમાં ખંજરથી ઠાર કર્યો હતો. તદુપરાંત યુરોપનો એક પ્રખ્યત રાજ્યકર્તા ક્રેડરીક પણ યુરોપના મધ્ય ભાગમાં એક ક્ષિદ્રાના હાથથી માર્યો ગયો હતો. મહમદ ગિન હસન હી. સ. ૬૦૭ માં મહુ પામ્યો. તેના મહુ સંબંધે કેટલાકોનું કહેવું છે કે, તેને તેના પુત્ર જલાલુદ્દીન હસન તરફથી જેર આપવામાં આવેલ.

“રીયાઝુલ અન્સાખ” ના કર્તા, પેજ ૧૨૬ ઉપરે મહમદ ગિન હસનના માટે નીચે મુજબ જણાવે છે:—

“મહમદ બ પાદશાહી નશીસ્ત વ હસન મામુનરા, કે કાતીલે પીદરશ ખુદ, બા તમામને નરલે ઉ બકુશત. કારે ઈલ્લાહ દર ઝમાને ઉ કુવ્વત ગીરીફત. અવામેરે શરધ બકુલ્લી દર આં વીલાયત મુરતદ્દેઅ શુદ. મુલાહિદ્દા દર ઝમાને ઉ ખુનહા રીખતંદ, વ ફીતનહા અંગીખતંદ, વ ફીસાહહા કરદંદ. ચું ચહલ સાલ દર પાદશાહી બમાંદ. દર સાલે શશ સદો હફત બદુખ્ખ સીતાફત. બાઅજે ગાયન્દ, પીસરશ જલાલુદ્દીન હસન જહતે આંકે બર કીસે ઉ મુન્કેર ખૂદ, બાખ્તે કાકે ખવાસ ઉરા ઝહેર દાદ.

અર્થ—મહમદ શાહી ઉપરે બેઠો અને હસન મામુર કે જે તેના બાપનો કાતીલ હતો, તેને તેની તમામ નસલ સુદ્ધાંત મારી નાંખ્યો. તેના સમયમાં મુલહેદપણું વધી જવા પામ્યું. તેના સભ્યમાં શરાઅના હુકમો તદ્દન બંધ પડી ગયાં. તેના સમયમાં મુલહેદોએ ખુનો વહેવડાવ્યાં, ફીતનાઓ સળગાવ્યા અને ફસાદો બરપા કીધા.

તેણે ૪૦ વરસ હુકુમત કીધી અને હી. સ. ૬૦૭ માં હોજામ તરફ સીધાવ્યો. (મર્ણુ પામ્યો.) કેટલાકો કહે છે કે તેનો પુત્ર જલાલુદીન હસન, કે જે તેના મતનો મુન્કીર (ધન્કાર કરનાર) હતો, તે કારણથી તેણે (જલાલુદીન હસને) પોતાના ખ્વાસો (ખાસ માણસો) ના ઇત્તેફાકથી તેને (મહમદને) ઝેર આપ્યું.

- ૬ જલાલુદીન હસન બિન મહમદ—(એ હાકમને આગાખાનીઓ પોતાના પચીસમાં ઇમામ શાહ ખુદ જલાલુદીન હસન તરીકે જણાવે છે.) તે પોતાના આપ મહમદના મર્ણુ બાદ ગાદીએ આવ્યો. તે ઇસ્લામી શરીઅતની પુરેપુરી પાળંદી કરતો હતો, અને પોતાના આપના મતને ધીક્કારતો હતો. તેણે મસજીદો બંધાવી, તથા ખાંગ અને જુમઆની નમાઝ જારી કરાવી. ખગદાદના ખલીફ નાસેર લે દીનદલાહ, સુલતાન મહમદ ખારઝમ શાહ, અને ઇરાનના ખીજા રાજાઓ અને હાકેમો આગળ એલચીઓ મોકલી, પોતાનો મત જાહેર કયો રાખ્યોના સઘળા અલીમોને અલભોતમાં બોલાવ્યા. નમાઝની સદ્દા ફરજત કરાવી, મસજીદો આબાદ કીધી, કુરઆને મજીદ શીખવવા સાફ મદરેસાઓની સ્થાપના કરાવી. કેઝવીનના કેટલાક લોકોને તેની વાત પર વિશ્વાસ ન આવેલ હોવાથી, જલાલુદીને તેઓને અલભોતમાં બોલાવી; તેઓની ખાત્રી સાફ હસન બિન સખ્યાહની બનાવેલી સઘળી કિતાબોને તેઓની રૂબરૂમાં ખાળી નાખી. ગાદીએ આવ્યા પછી બીજે વરસે પોતાની મા તથા સ્ત્રીને મોટી ધામધુમની સાથે હજ કરવ

સાડુ રવાના કર્યા. એ સઘળી ખાખતોથી દુનિયાના ઇસ્લામી રાજ્યો તેને ચાહવા લાગ્યાં; પણ નીઝારીઓ તેના દુશ્મન બની ગયા. એવું કહેવામાં આવે છે કે, એજ દુશ્મનીના કારણે તેને ઝેર આપવામાં આવ્યું હતું. તે હી. સ. ૬૧૮ માં મર્ણુ પામ્યો.

- ૭ અલાઉદ્દીન મહમદ બિન જલાલુદ્દીન—(એ હાકમને આગાખાનીઓ પોતાના છવીસમા ઇમામ શાહ અલાઉદ્દીન મહમદ તરીકે જણાવે છે.) તે પોતાના પિતાના મર્ણુ બાદ ગાદીએ આવ્યો. તે વખતે તેની વય નવ વર્ષની હતી, જેથી રાજ્ય કારોબાર વર્ગીસે ચલાવતા. તેના પિતાના વખતમાં શરીઅતનાં જે રીવાજો ચાલુ થયેલ, તે પાછા તેના વખતમાં નાબુદ થવા લાગ્યાં. તે હજી યુવાવસ્થાએ પણ પહોંચવા પામ્યો ન હતો, એટલામાં સખત ખીમાર પડ્યો. એક હકીમની સલાહથી તેની ફરજ ખોલવામાં આવી, જેથી પુષ્કળ લોહી વહી જવાથી તેનું મગજ હમેશના માટે નબળું પડી ગયું. રાજ્યને લગતી કોઇ હકીકત તેને કહેવામાં આવતાં, તે કહેનારને કતલજ કરી નાખતો. એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે, હુસેન નામના એક શખ્સે અલાઉદ્દીનનાજ પુત્ર રૂકનુદ્દીનની ઉશકેરણીથી અલાઉદ્દીનનું ગળું તબરથી કાપી નાંખ્યું. હી. સ. ૬૫૩માં તે મર્ણુ પામ્યો.

- ૮ રૂકનુદ્દીન ખુરશાહ બિન અલાઉદ્દીન—(એ હાકમને આગાખાનીઓ પોતાના સતાવીસમાં ઇમામ શાહ રૂકનુદ્દીન ખુરશાહ તરીકે જણાવે છે.) પોતાના પિતાના મૃત્યુબાદ ગાદીએ આવ્યો. તે અલમો-તનો છેલ્લોજ હાકમ હતો. (એને લગતી બહુજ આશ્ચર્યકારક હકીકત “ ફીરદોસે ખરી ” નામના

પુસ્તકમાં જોવામાં આવે છે) એ હાકમ સખધેની ત્વારિખી તપાસ જુદાજ પ્રકરણમાં આપવાની છે. એટલે અત્રે ફક્ત હુક હકીકત દર્શાવવી ઉચિત ધારેલ છે. તેને હી. સ. ૬૫૪માં તાતારી સરદાર હલાકુખાનનાં લશ્કરે હરાવી, અલ્પભોતનો કિલ્લો સર કરી, તેનો અને તેના વંશનો તથા તેની હુકમતનો અંત આણ્યો. તદુપરાંત હલાકુખાનનાં લશ્કરે કિલ્લામાંના સર્વ નીઝારીઓને ખાલ ખચ્યાં સહીત કાપી નાખ્યા. (એ કતલને નીઝારીઓ કયામતનાં નામે ઓળખાવે છે.) એ રીતે હસન સખાહે સ્થાપેલ હુકમતનો હી. સ. ૬૫૪માં અંત આણ્યો.

મજકુર કતલેઆમને લગતી હકીકત “ ઇસ્માઈલી દર્પણ ” ના કતૌ માસ્તર હાશમભાઈ બોધાએ, પેજ ૧૬માં નીચે મુજબ વર્ણવેલ છે:—

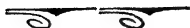
“ મીસરના ફાતમાઈત ખલીફા ઇમામ મુસ્તનસીર ખીલ્લાહના વખતમાં, તેમજ બગદાદના સતાવીશમાં અબાસાઈત ખલીફ મુકતદીના વખતમાં, હી. સ. ૪૮૩માં, એટલે ઇ. સ. ૧૦૬૦માં અલ્પભોતનો ગઢ, હસન ખીન સખાહ નામે એક ઇસ્માઈલી મુરીદે બાંધ્યો હતો. એ ગઢ ઇરાનમાં આલબુઝ પર્વત ઉપર આવેલો છે. ચીનાઈ તારતરીના હાકમ જંગીશખાના પૌત્ર હોલાકુખાંએ હીજરી સન ૬૫૪ એટલે ઇસવી સન ૧૨૫૬ની સાલમાં, એ ગઢ હાથ કરી, ત્યાં મોટી કતલ ચલાવી હતી અને ઇસ્માઈલી લોકોનાં ખાલ ખચ્યાં, જે હાથમાં આળ્યાં, તે નિર્દયપણે કાપી નાખ્યાં.”

પ્રિય વાંચકો ! આ પ્રકરણમાં અલ્પભોતના આઠ હાકમેને લગતી ત્વારિખી હકીકત જે ઉપર આપેલી

છે, તે ઉપરથી આપ ખુલ્લી રીતે જોઈ શક્યા હશે કે, અલમોતની આદી ઉપરે હસન સખાહ પછી કીયા ખુઝર્ગ ઉમેદ રૂદખારી આવ્યો અને તે પછી જે છ હાકેમો થયા, તે સર્વ કીયા ખુઝર્ગ ઉમેદનીજ અવલાદમાંથી હતા. પણ આગાખાની બંધુઓ, અલમોત ગઠના છેલ્લા પાંચ હાકેમોને, ઇમામોની ટીપમાં ગણે છે. (તેઓ, શાહ નીઝાર પછી વીસ, એકવીસ અને બાવીસમાં નંબરોએ ઇમામોની ટીપમાં હાદી, મોહતદી અને કાહેરને જણાવીને, તેઓને છુપી રીતે અલમોતમાં રાખ્યાનું જણાવે છે અને ત્યાર પછી અલમોતના ચોથા હાકમ હસનને કાહેરના ફરજંદ જણાવે છે.) જે માટેની તવારિખી તપાસ આવતા પ્રકરણોમાં હાથ ધરીશ. “ રીયાઝુલ અન્સાખ ” ના કર્તાએ નાં આગાખાન સાહેબની જે વંશાવળી આપેલ છે, (કે જે વંશાવળી ઉપરે મીંઠ હુકા અને મીંઠ વરતેલું ફૂલ ફરે છે) તે વંશાવળીનો અલમોતના હાકેમો સાથે કાંઈ સખંધજ નથી. મજકુર પુસ્તકના કર્તાએ જુદા રજના પેજ ૧૨૬થી ૧૩૧ સૂધીમાં અલમોતના આઠ હાકેમોનું વર્ણન કરેલ છે, તેમાં છેલ્લા છ હાકેમોને કીયા ખુઝર્ગ ઉમેદનીજ અવલાદમાંથી જણાવેલ છે; અને છેલ્લા આઠમા હાકમ ઉપરે તે વંશનો ખાતેમો થયલો જણાવેલ છે. મતલબ કે આગાખાની સીલસીલાનો અલમોતના હાકેમો સાથે સખંધજ નથી.

હાદી, મોહતદી, કાહેર.

આગાખાનીઓ, પોતાના ઇમામોના નામોની ટીપ-માં (ઓગણીસમા હ૦ નીઝર પછી) વીસમા, એકવીસમા અને બાવીસમાં ઇમામો તરીકે હાદી, મોહતદી, અને કાહે-ના નામો જણાવે છે. મજકુર ત્રણે ઇમામોની બહેર કાર-કિદી* માટેની કોઈ પણ સનદ તેઓ બતાવી શકતા નથી, પ્રીવાય કે ફક્ત ટીપમાં નામોજ ઉમેરેલાં જોવામાં આવે છે, અને તે નામો માટે એવું જણાવે છે કે, “ હાદી હસન મીન સખ્ખાહ પાસે છુપી રિતે અલમોતમાં રહ્યા હતા, અને મોહતદી તથા કાહેરે પણ તેવીજ રીતે છુપી છુ-ં-ગી શુબરેલ.”*

કેટલાક આગાખાની લેખકો, મજકુર ત્રણે ઇમા-મોના સમયના હીજરી સનો જણાવે છે, પણ તેવા સનોના માટે બહેર ત્વારિખોની સનદો ટાંકતા નથી. એક બે લેખ-કોએ મજકુર સનો માટે “ મલ્લુક નકર ” નામની અરબી કિતાબનો આધાર જણાવેલ છે, પણ તે આધારમાં કેટલી તમજાઈ છે, તે અમો આગળ બતાવી ગયા છીએ. કદાચ તે સનો પણ માન્ય રાખીએ, પણ જ્યારે આગાખાનીઓ પોતાના સર્વે ઇમામોને બહેર ઇમામો તરીકે મનાવે છે, યારે મજકુર ત્રણે ઇમામોની કારકિદી પણ બહેર તરીકે

* “ ખોખ રુતાન્ત ” ની બીજી આવૃત્તીના પૃષ્ઠ ૧૦૧ ઉપર જણાવેલ છે કે-“ પેદીઓમાં “ હાદી ” લખેલ છે, તે હસન સમા મજવો. હાદી એટલે હીદાયત આપનાર. “ મહતદી ” લખેલ તે હીયા બુખરમ ઉમેદ સમજાય છે. મહતદી એટલે હા-નો મદદમાર.”

“ છબ ”

ખતાવવી જોઈએ; પરંતું તેવી જાહેર કારકિર્દી કોઈ રીતે પણ ખતાવી શકતા નથી. મજકુર ત્રણે ઇમામે ક્યારે જન્મ્યા? તેઓની માતાજીઓના નામે શાં શાં હતાં? તેઓની કેટલી કેટલી બીજીઓ થઈ? કેટલી કેટલી અવલાદ થઈ? વીં વીં કંઈ પણ હકીકત ખતાવી શકતા નથી. મતલબ કે મારી ત્વારિખી તપાસમાં આગાખાનીઓના મજકુર ત્રણે ઇમામે માટેની કંઈ પણ જાહેર કારકિર્દી હું જોઈ શક્યો નથી. હવે હું નીઝાર પછી તેઓની અવલાદ પાકી રહેવા પામી કે નહિ? તે તપાસીએ.

મઝાહેબુલ ઇસ્લામનાં કર્તા પેજ ૧૬૬ ઉપર જણાવે છે:—

“નીઝારીયાહ, નીઝારકે બાઅદ ઉસ્કે બેટે હાદીકો ઇમામ જાનતે હયે મગર મોખરે ખીન^૧ ફી તેહકીક^૨ ચેહ હયે કે, નીઝારતે કાંઈ ઐલાદ નહિં છોડીથી. અન્નક મુસ્તેઅલીને હુકુમત પાછ તો, નીઝારકો મઅ ઉન્કે દો બેટુકે કયદ કર દીયા; તીતુને કયદી હી મેં જાન દી.”

મજકુર હકીકતથી ખુદખું જણાઇ આવે છે કે, હું નીઝારની કોઈ અવલાદજ પાછળ રહેવા પામી હતી નહિં. ખોળા કોમની ત્વારિખના પેજ ૧૬૫ ઉપર પણ એવીજ રીતે જણાવવામાં આવેલ છે. મતલબ કે હું નીઝાર પછી તેઓની અવલાદ રહેવા પામી હોય, એ શંકા બરેકુંજ છે. હવે જે પુસ્તકોમાં હું નીઝારનાં કરજદોતું, હસન સમ્માહ પાસે હોવાનું જણાવેલ છે; તે પણ તપાસીએ:—

૧ “દબીસ્તાનુલ મઝાહેબ ” પૃષ્ઠ ૨૩૭ ઉપર જણાવેલ છે:—

“ વ તાએફઈ અઝ ઇસ્માઈલીયાને ફરખાર વ કહેસ્તાન શુફતા અંદ કે, દર અય્યામે દવલતે સય-દના શખ્સી અઝ એહલે એઅતેમાહ માસુમ વ મુલ-કકળ ળ અબુલહસન સઈદી ળઅલઅઝ ફ્રાતે મુસ્તન-સર અલવી ળ યક સાલ અઝ મીસર ળ અલમુત આમદ, વ કુદકી રા અઝ અવલાદે નીઝાર બિન મુસ્તનસર કે શાઈસ્તએ ઇમામત ખૂદ, હમરાહે ખુદ આપુર્દ; વ ગયર અઝ સૈયદના યાગને હસન હીથ કસ બરઈ મુત્તલેઅ ન શુદ. વ સૈયદના દર તાઅ-ઝીમે અબુલ હસન ફુશીદાહ, ઇમામરા દર કરય કે પાયઆને કિલ્લઅ ખૂદ, મુતવત્તન ગરદાનીહ. વ બાઅક અઝ ઇન્તેઝારે શશ માહ, અબુલ હસનરા ઇન્તઝતે ઇન્સરાફ દદ. વ ઇમામ ળ ઇબાદતે હક્ક વ નિઝદે અમાયલ ખૂદહા. મસ્તૂરહા દરરાં કરિયાહઅ અકદે ખુદ દરઆપુર્દ. વ ચું હામેલા શુદ, ઉરા ળ મહમદ બિનખુઝરગ ઉમેદ, સુપુર્દ, ળ ઇન્તેફાએ આં અઝ હુકરા ફરમૂદ, વ શુફતચું પીસર બહમ રસદ આં ઝતરા ળ ખાહ. મહમદ, ળ ફરમૂદએ અમલ નમુદક, દર ઝમા-નએ હુકુમતે મહમદ બિન ખુઝરગ ઉમેદ, દીન બત-લઅતે પીસરી કે ઇબારત અઝઅલી ઝીકરહુસ્સલામ અસ્ત; રોશની પઝીર રફત, વ શોહરત ચુંનાન યાફત કે ઉ પીસરે મહમદ અસ્ત. જમઈ શુફતાહઅંદ, હર હરકત વ ફેઅલી કે અઝ ઇમામ સોફર યાબદ, મુઝવજ બદકે મુસ્તહસન અસ્ત. પીસરે હસન, કે અબુલ હસન સઈદી ળ અલમુત આપુર્દહ, ચું ળ દર-જએ બુલુગ રસીદ, બા મનકુહએ મહમદ બિન ખુઝરગ ઉમેદ બશારત નમૂદ; વ અલી ઝીકરહુસ્સલામ હાસેલ શુદ.

અર્થ—એક ટોળું કે જે ફરમાર અને કહેસ્તાનના ઇસ્માઈલીયો માંથી છે, તેણે કહ્યું છે કે, સૈયદના (હસન સમ્મ્યાહ) ની હુકુમતના વખતમાં એક ભરોસાવાળો માણસ, કે જેનું નામ અને લક્ષણ અબુલ હસન સમ્મદી હતું; તે મુસ્તનસર અલ્લવીના મહુ પછી એક વર્ષ રહીને મીસરમાંથી અલમુતમાં આવ્યો, અને પોતાની સાથે હૃદય નીઝાર બિન મુસ્તનસરની ઓલાદમાંથી એક ખરચું કે જે ઇમામતને લાયક હતું, તેને લાવ્યો, અને સૈયદના એટલે હસન (સમ્મ્યાહ) સિવાય કોઈ પણ એ છુપી બાબતથી જાણીતું નહતું અને સૈયદનાએ અબુલહસનની તાઅઝીમ કરી, ઇમામને એક ગામડું કે જે કિસ્લાની પાસેજ હતું તેમાં રાખ્યો. છ મહીના પછી અબુલહસનને જવાની રજા આપી. ઇમામ ત્યાં ઇબાદત બંદગીમાં વખત પસાર કરતા હતા, અને ત્યાં તે ગામડામાંથી એક ઔરતને પોતાના નીકાહમાં લાવ્યા. જે વખતે તે ઔરત ગર્ભવંતી થઈ, ત્યારે તેના માટે મહમદ બિન બુઝરગ ઉમેદને બલામણુ કીધી, અને એ બાબત છુપી રાખવા હુકમ ફરમાવ્યો અને કહ્યું કે, જ્યારે ખરચું પેદા થાય ત્યારે આ ઔરતને ઓલાવી લેજે. મહમદે તે ફરમાન મુજબ અમલ કર્યો. મહમદ બિન બુઝરગ ઉમેદના સમયમાં એક બાળક કે જેનું નામ અલી ઝીકરહુસ્સલામ છે, તેણે દીનને રાંશની બક્ષી. (એટલે તે સ્ત્રીના પેટથી અલી ઝીકરહુસ્સલામ પેદા થયો.) અને મશહુર એમ થયું કે, તે મહમદનો છોકરો છે. (એટલે મહમદ બિન બુઝરગ ઉમેદનો છોકરો છે એમ પ્રખ્યાત થયું.)

અને કેટલાકેએ કહ્યું છે કે, હરેક હરકત અને

કાર્ય કે જે ઇમામ તરફથી થાય, તે જાયઝ બદલે વખાણવા લાયક છે. નીઝારનો પુત્ર, કે જેને અબુલ-હસન સંઈદી અલમુતમાં લાવેલ, તે છાકરો જ્યારે ઉમર લાયક થયો, ત્યારે તેણે મહમદ બિન ખુઝરગ ઉમેદની સ્ત્રી સાથે સોબત કીધી; જેમાંથી અસીઝીકર હુસ્સલામ પેદા થયો,

(૨) “ મઝાહેબુલ ઇસ્લામ ” ના કતો, પેજ ૩૦૦ ઉપર જણાવે છે:—

ઐર નીઝારીઆહ યુ'હ ખાતે ખનાતે હયે' કે, અબુલહસન સંઈદી મુસ્તનસર અલવીકે ઇન્તેકાલકે ખાઅદ મીસરસે અલમુત મેં હસન બિન મહમદ સખ્યાહ હુમૈરીકે પાસ આયા; ઉસ્કે સાથ એક લડકા થા—નીઝારકી ઓલાદસે, જુસ્કે હાલસે હસન બિન સખ્યાહ હુમૈરી કે સિવા કોઈ બાકેક ન થા. ઇસ લીયે હસનને ઉસ લડકેકે નિહાયત તાઅઝીમકે સાથ અપને પાસ રખ્યા.

ઐર ખાઅજે યુ'હ કહતે હયે' કે, ખુદ હસન બિન સખ્યાહ હુમૈરી મીસરમે' આયા ઐર નીઝારકી એક ઐરતસે—જે કયદમે'થી, મીલા. ઉસકે પાસસે એક સળીફસીન? બચ્ચેકે લે લીયા, ઐર લોશુસે ખ્યાન કીયા કે, એહ નીઝારકા ફરજંદ હયે. ઐર ઇસ લડકેકે શહેર રય મેં લે ગયા, ઐર નામ ઉસ્કા હાદી મુકરર કરકે હાઅવત ઉસ્કે નામસે શરૂઆ કી. હઝારહા આદમી ઉસ્કે હલકઅ-ઇતાઅત^૨ મેં આ ગયે, ફિર ઇખ્તે સખ્યાહને તીશ્રીસ્તાન કે કિલ્લે ફતહ કર

લીયે, ઔર કિસ્લએ અલમુત પર કબજા કરકે ઉસે
 હાફલહુકુમત^૩ કરાર હીયા; ઔર નામ ઉસ્કા બલદ
 તુલ એકબાલ રખા. ઔર ધરને અપને મર્જુલ
 મોત^૪ મેં એક શખસ કીયા નામીકો બલીકાહ બના-
 કર વસીયત કરદી કે, હાદી કી તાઅલીમ વ તર-
 બીયત^૫ મેં જો અલી લડકા થા, પુરી કોશેશ કરે.
 ઔર કીયા ને ઇન્તેકાલકે વકત, અપને બેટે મહમદ
 કો અપના નાયબ^૬ મુકરર હીયા. એક દીન જો હાદી
 કો શેહવત^૭ કા ગલબા^૮ હુવા, તો મહમદ ઇબ્ને કીયા
 કી ઔરતકો ખુલાકર ધસસે સોહબત^૯ કી; કયું કે
 ઇન્કે નજદીક ધમામકે લીયે હર એક હરામ, હલાલ
 હયે. વોહ ઔરત હામેલાહ^{૧૦} હો ગઈ, ઔર હાદીક
 ઇન્તેકાલ^{૧૧} કે બાઅદ એક લડકા જની,^{૧૨} જુસ્કા
 નામ હસન રખા ગયા. યેહ બયાન ઉસી ઔરતકા
 થા—જુસે હાદીકે અકસર^{૧૩} મુતબેઉ^{૧૪} ને બાવર^{૧૫}
 કર લીયા; ઔર કુછ લોગોકો શક પયદા હો ગયા,
 ઔર યેહ કેહને લગે કે હાદી જુસ ઔરતસે હમ-
 બીસ્તર^{૧૬} હુવાથા વોહ ઔર થી, ઔર મહમદ બિન
 કીયાકી ઝવજકો બી ઉસી ઝમાનેમે—જબ હાદીને
 ઉસ ઔરતકે સાથ સોહબત કીથી, અપને શવહરસે
 હમલ રેહ ગયા; ઔર ઇત્તેફાકન^{૧૭} દોનું ઔરતુકો
 એક હી વકતમેં બેટે પયદા હુવે. મહમદ બિન કીયા
 કી બીબીને અપને લડકેસે—ઉસ લડકેં, જો હાદીકા
 નુસ્કા^{૧૮} થા બદલ લીયા. ”

૩. પાયતખત ૪. મોતની બીમારી; હેલ્થો વખત
 ૫. શિક્ષણ ૬. પ્રતિનીધી ૭. હામના ૮. જોશ ઉબરો
 ૯ સંબોગ ૧૦. ગર્ભવંતી ૧૧. મૃત્યુ ૧૨. જન્મ આપ્યો
 ૧૩. મોટો ભાગ ૧૪. અનુયાયીઓ ૧૫, કયુલ ૧૬. સંબોગ કરવો
 ૧૭. સંબોગે ૧૮. પેટનો ‘ જીમ, ”

(૩) “ ઇસ્માઇલી દર્પણુ ” ના કતો, માસ્તર હામમ-
ભાઇ બોધા, જણાવે છે:—

“ શાહ નીઝરના છોકરા હાદી તથા તેમના પછી
જે ઇમામો, મોહતદી તથા કાહેર, હસન ખીન સખ્યાહ
નામે એક પ્રખ્યાત ઇસ્માઇલી મુરીદે હી. સ. ૪૮૩
એટલે ઇ. સ. ૧૦૯૦ માં, ઇરાનમાં આલખુર્જ પર્વત
ઉપર અલમોતનો ગઢ બાંધ્યો હતો, ત્યાં જઈ વસ્યા
હતા, એવું માનવામાં આવે છે. ” (પેજ ૩૪)

“ શાહ નીઝર કેરો શહેરમાં કેદખાનામાં વફાત
પામ્યા. પણ તેમના ફરજંદ શાહ હાદી, તથા ખીજ
જે ઇમામો મોહતદી તથા કાહેર, છુપી રીતે અલમો-
તનાં ગઢમાં રહ્યા હતા અને અલમોતના ગઢની
હાકમીયર, ખુદ્દી રીતે, હસન ખીન સખ્યાહ તથા તે
પછી કીયા ખુઝરગ ઉમેદ તથા મહમદ ન.મના ઇસ્મા-
ઇલી મુરીદો, પોતાનું નામ ચલાવતા હતા. ”

(પેજ ૩૫)

એ રીતે હં નીઝર પછી તેઓની અવલાદ બાકી
રહેવા સંબંધે ઉપર મુજબની સનદો જણાવવામાં
આવે છે. હવે તે સનદોમાં કેટલું સત્ય રહેલું છે
તે તપાસીએ—

૧- “ દખીસ્તાનુલ મજાહેબ ” ના કતોએ જે વીગત
જણાવેલ છે, તે રૂઢબાર અને કહેસ્તાનના ઇસ્માઇલી-
ઓનીજ માન્યતા છે; એમ કતોની ઇબારતથી ખુદલું
જણાય છે. તો ઇસ્માઇલીઓની માન્યતા, તે ત્વારિખી
સનદ ગણાઇ શકાય નહિ; તેઓ પોતે ગમે તેમ
માને, અથવા મનાવવા માંગે પણ તે પબ્લીક પાસે

ચાલી શકે નહિ. વળી તેઓની માન્યતામાં પણ મતભેદ જોવામાં આવે છે. કેટલાકે એમ જણાવે છે કે, મજકુર છોકરો (હાદી) જ્યારે યુવાવસ્થાએ પહોંચ્યો, ત્યારે તેણે એક ચોરત સાથે છુપું લગ્ન કર્યું, અને તેનાથી તે ચોરત ગર્ભવંતી થઈ ત્યારે તેના માટે મહમદ બિન કીયા ખુઝરગ ઉમેદને લલામણ કીધી. તે ચોરતના પેટે જે બચ્યું જન્મ્યું, તે અલી-અકરત-રસલામ છે. અને કેટલાકે જણાવે છે કે, તે છોકરો (હાદી) જ્યારે યુવાન થયો, ત્યારે તેણે મહમદ બિન કીયા ખુઝરગની સ્ત્રી સાથે સંભોગ કીધો, તેનાથી અલી-અકરત-રસલામ પેદા થયો.

એ રીતે બેઉ માન્યતાઓ મનઘડીતજ્ઞ જોવામાં આવે છે. એના માટે કાંઈ પણ ત્વારિખી પુરાવો તેઓ બતાવી શકતા નથી. તેમજ હવે નીઝારના ફરજંદ (હાદીનું) અલમોતમાં આવ્યાનું જે જણાવેલ છે તે પણ તેઓનીજ માન્યતા છે, એમ કતોની ઇબારતથી સાફ જણાઈ આવે છે. મતભેદ કે એ સર્વ બાબતો રૂઢબાર અને કહેસ્તાનના ઇસ્માઈલીઓનીજ માન્યતા છે; એટલે પબ્લીક સમક્ષ દલીલ તરીકે તે ચાલી શકે નહિ. કદાચ વાદવિવાદને ખાતર એ માન્યતાઓ કબુલ પણ રાખીએ, છતાં એ માન્યતા મુજબ પણ હાદીના ફરજંદ અલી-અકરત-રસલામ હરે છે. આગાખાનીઓની ટીપ મુજબનાં મોહતદી અને કાહેરનાં નામે, એ માન્યતા મુજબ પણ બંધ બેસતાં નથી ! મતભેદ કે એ સનદથી પણ આગાખાનીઓની માન્યતા સિદ્ધ થતી જોવામાં આવતી નથી.

૨- “મઝહેબુલ ઇસ્લામ”માં જે વીગત જણાવવામાં આવી છે, તેમાં કતોએ શરૂઆતમાંજ “આર નીઝ-

રીઝ્યાહ યું ખાત ખનાતે હયે” નો જે ફકરો લખેલ છે, તેથી ખુદ્દુ જણાઈ આવે છે કે, એ નીઝરીઝોનીજ મનઘડત હકીકત છે; એટલે તે ઉપરે વજન લાગુ પાડી શકાય તેમ નથી. હવે તે મનઘડત હકીકત પ્રમાણે પણ અલમુતમાં હાદીને લાવવા સળંધે જુદી જુદી માન્યતાઓ જણાવવામાં આવેલ છે.

૧ સધલી જ્યારે અલમોતમાં આંચો, ત્યારે તે પોતાની સાથે એક ખાળક લાવેલ; જેના માટે હસન સખ્યાહ સિવાય બીજો કોઈ વાકેફ ન હતો.*

૨ હસન સખ્યાહ, મીસરમાં ગયો અને હ૦ નીઝરની એક ચોરત જે કેઢખાનામાં હતી, તેના પાસેથી એક ખાળક લઈને તેને રચ લઈ ગયો, અને તેનું નામ હાદી રાખ્યું, અને માણસોને કહ્યું કે આ નીઝારનો ફરજંદ છે.

એ રીતે હાદીના અલમોતમાં આવવા સળંધેની (નીઝરીઝોની મનઘડત) થીયરીમાં પણ બે મતો છે. મતલબ કે એ મતઘડત હકીકતમાં પણ તેઓ એકમત નથી.

વળી એ મનઘડત હકીકત પ્રમાણે પણ

* નીઝરીઝોની એ મનઘડત હકીકત મુજબ મી૦ વરતેજીની જાહેર ઇમામ ” વાળી થીયરી દુદી પડે છે. જ્યારે હસન સખ્યાહ ખામ બીજો કોઈ વાકેફ ન હોય, ત્યારે તે “ જાહેર ઇમામ ” તરીકે બી રીતે માન્ય રાખી શકાય ?

“ જમ ”

હાદીના નુકસાથી જે છાકરો પેઠા થયો તેને હસન જીકરતસ્સલામ તરીકે જણાવેલ છે. એટલે એ મનઘડતહકીકત સુજળ પણ મોહ-તહી અને કાહેર નાં નામો નીકળી જવા પામે છે અને હાદીના નુકસાથી હસનજીકરતસ્સલામના પેઠા થવા સળધે પણ એ તરેહની આશ્ચર્યકારક બીનાઓ જણાવેલ છે. (જે વાંચકોએ “મઝ-હેબુલ ઇસ્લામ”નાં ઉતારામાં જોધ જવા કૃપા કરવી.) મતલબ કે નીઝારીઓની મનઘડત હકી-કતમાંપણ એક સતી નથી.

એ રીતે “મઝહેબુલ ઇસ્લામમાં નીઝારી-ઓની જે માન્યતા વર્ણવેલી છે તેમાં કોઈ રીતે પણ ખરી હકીકત મળી શકતી નથી. જેથી જણાઈ આવે છે કે એ હકીકત બનાવટી છે. હવે કઠાય વાઢવિવાહને ખાતર મજકુર પુસ્ત-કમાંની નીઝારીઓની બનાવટી હકીકતને માન્ય રાખીએ તો પણ મોહતહી અને કાહેરનો પરતો મળતો નથી.

૩ “ઇસ્લામહલી દર્પણુ” નાગનું પુસ્તક કે જે મર-હુમ માસ્તર હાસમ બાઈ બોધા જેવા નાં આગાખાન સાહેબના સુસ્ત મુરીદ તરફથી પ્રગટ થયેલ છે, તેમાં પણ એ પેરેગ્રાફો સુજળ જુદી જુદી હકીકત બોવામાં આવે છે. પહેલા પેરેગ્રાફમાં, “હાદી અલમોતમાં જઈ વસ્યા હતા એવું માનવામાં આવે છે” એમ જણાવેલ છે. એટલે એ બાબત ઉપરે કરીને પોતાને પણ સંપુર્ણ ભરોસો નથી, જેથી “એવું માનવામાં આવે છે” એવા અચોક્કસ બોલો વાપરેલ છે. બીજા

પારેઆફમાં “ હાદી, મોહતદી અને કાહેર છુપી રીતે
અલમોતના ગઢમાં રહેલા હતા અને ખુલ્લી રીતે
હુકુમત ખીન્નઓ ચલાવતા હતા ” એમ જણાવેલ છે.
એ કથન પણ ઘણું આશ્ચર્યકારક જણાય છે ! (વળી
એ કથનનાં ટેકામાં કોઈ નહિર ત્વારિખને પુરાવો
પણ કતાંએ ટાંકેલ નથી)

હવે, માસ્તર હાસમમાઈ યોધાએતો ત્રણ ઇમામોનું છુપી
રીતે રહેલાનું જણાવેલ છે, પણ મી. વરતેજીનાં જ-
ણાવ્યા પ્રમાણે તો “ ઇમામે મોખીન ” ની પૃથા સુ-
જળ તેઓના સર્વે ઇમામો નહિર ઇમામો જ હોવા
જોગ્યે; ત્યારે છુપી રીતે રહેવાનો અર્થ શો ? વળી,
જ્યારે અલમોતગઢમાં નીજરી હાકેમોનીજ હુકુમત
હતી, ત્યાં ખીન્ન કોઈનો ફખલ નહતો, ત્યારે ત્રણ
ત્રણ ઇમામોનું ત્યાં છુપી રીતે રહેવાનું કારણ શું ?
અને તે ત્રણે ઇમામોની અલમોતગઢમાં હાજરી હોવા
છતાં હુકુમત સુરીદોએ ચલાવી, તેનો સખળ શો ?
એ બાબતો માનવામાંજ કેમ આવે ? કારણ કે એમ
બનવું તદ્દન અસંભવોત છે.

મતલબ કે, માસ્તર હાસમ ભાઇ યોગાએ જણાવેલ
(ખીન્ન પેરેઆફમાંથી) હકીકત પણ શંકા ભરેલા
બોલોમાંજ છે, અને તેના માટે તેઓએ કોઈ ત્વારિ-
ખી આધાર પણ બતાવેલ નથી.

પ્રિય વાંચકો ! ઉપરની ત્વારિખી તપાસથી આપ
જોઇ શક્યા હશે કે, અલમોતગઢમાં હાદી, મોહતદી
અને કાહેરનું હોવું કોઈ રીતે પણ સાબેત થતું નથી;
બાકી નીજરીઓએ સીલસીલો ચાલુ રાખવા ખાતર
મનમઝીત કલ્પનાઓ ઉપજાવી કહાડી, કલ્પીત નામો

ઠસાવી દીધાં છે * કહાય વાહિવાદને ખાતર “ દબી-સ્તાનુલ મઝાહેબ ” અને “ મઝાહેબુલ હસલામ ” માંની નીઝરીઓની મનઘડત માન્યતાઓને કબુલ રાખીએ, તો પણ તે માન્યતાઓ મુજબ પણ હાદીના ફરજંદ હસન જીકરતસલામ ઠરે છે. બાકી મોહતદી અને કાહેરનો પત્તો (તે માન્યતાઓથી પણ) મળી શક-તો નથી. એ સંબંધે વધુ વિવેચન નહિ કરતાં, સત્ય શું છે, તે શોધી કાઢવાનું આપ સુદ્ધ વાંચકોની મુન્સફી ઉપરે છોડી આએ પ્રકરણ પુર્ણ કરીશ.

હસન અલા જીકરતસલામ.

પ્રિય વાંચકો ! ગયા પ્રકરણમાં આપ જોઇ ગયા કે, હ૦ નીઝરની અવલાહમાંથી હાદી, મોહતદી અને કાહેર નામના કેાઇ આસામીઓ અલમોતનાં કિલ્લા-માં હતાજ નહિ; પણ નીઝરીઓએજ એ કલ્પીત હકીકત ઉપજાવી કહાડી છે. તેવીજ રીતે અલમોતના ચોથા હાકમ હસન બિન મહમદ (કે જેવણને આગાખાનીઓ પોતાના ત્રેવીસમા ઈમામ અલા જીક-

* ‘ બોબ કોમનો ઇતિહાસ ’ કે જેની અર્પણ પત્રિકા ના૦ આગાખાન સાહેબને અર્પણ કરવામાં આવેલ છે, તેના કર્તા મી૦ બાદશાહ રહેમતુલ્લા બેરીસ્ટર એટ-લો, હ૦ નીઝરના ફરજંદનું નામ મહમદ જણાવે છે, અને મહમદના ફરજંદ હસન ઝીકરીયા સલામ જણાવે છે. મતલબ કે એ સત્ત મુજબ પણ હાદી, મોહતદી અને કાહેરના નામોનો પત્તો મલતો નથી.

“ જીમ ”

રીયા સલામ તરીકે માને છે તેઓ) પણ હ૦ નીઝારની અવલાદમાંથી નહિ જ હતા; બદકે તેઓ અલમોતનાં ત્રીજા હાકમ મહમદ બિન કીયા ના ફરજાંદ હતા; એ પણ આપ મુશ વાંચકો અલમોતના હાકેમોના વર્ણનમાં જોઈ ગયા છે.

મજકુર હસન બિન મહમદ બિન કીયાના વાસ્તે જાહેર પુસ્તકો અને ત્વારિખોમાં શું લખાયેલ છે, તે તપાસીએ—

(૧) “ રીયાઝુલ અન્સાબ ” ના કતો, અલમોતના ત્રીજા હાકમ મોહમ્મદ બિન કીયાની વફાતનાં વર્ણનમાં જેજ ૧૨૮ ઉપરે જણાવે છે:—

“ યુ’ મહમદ બીસ્તો ચહાર સાલ વ હક્ત માહ હુકુમત કર્દ, દર સાલે પંજ સદો પંજઓ હક્ત દર ગુઝીસ્ત. બાઅદઝ ઉ, પીસરશ હસન કારે હુકુમત બહુ ત અદ્લુક ગીરીક્ત, વ ઉદઅવે ઇમામત કર્દ, વ દર મયોદાન મીમ્બરી નેહાદ; બરઅકસ આઇને મુસલમાની. વ ચહાર અલમ, સુખે વ ઝર્દ વ સુફેદ વ સખઝ, બર ચહાર ફકને મીમ્બર બર અફ્રાસ્ત. વ ગોક્ત, મન ઇમામમ, વ તકલીફ અઝ જહાંનીયાં બરહાસ્તમ; વ અવામેરે શરહ અઝ ઝાહેર મરકુઅ ગરહાનીદમ વ અઝ મીમ્બર ફુરૂદ આમદ, વ અન્વાએ મલાહી વ મનાહી બકાર દાસ્ત. કવમશ બઉ મુતફેક શુદન્દ, વ આંરૂઝેરા ઇદુલ-કેયામ નામ નીહાદન્દ. વ ઉરા હસન અલા ઝીકરહુસ્સલામ લકબ કર્દન્દ, વ ખુદા-વંદ ખીતાબ કર્દન્દ. વ મોઅતેકદે ઉ આંનસ્ત કે આલમ કહીમસ્ત, વ ઝમાન નામુતનાહી, વ મઆદ ફહાની, વ બહેસ્તો ફુઝાંખ મઆનવી, વ કેયામતે હર-

કસ મવતે ઉસ્ત. વહમાં અરકાને શરીઅતરા તાઅ-
વીલાત કર્દન્દ. વ ચું મહું મરા બર અબાહત વ રક્ષાએ
તાઅત તહરીસ મોકર્દ, હીલે જહાંનીયાં બુહતર કરાર
ગીરીફત બ અંદક મુફતી; હમા કવમે ઉ બર આં
મુસીર શુબન્દ, કારે ઇન્હાદ ઉર્રે તમામ યાફત.
ચુંકાર બદીં મરતબા રસીદ, જમાઅતી કે ઇશાતરા
મુસ્લમાની દામનગીર બુદ વ ઇસ્તેતાઅત દાસ્તંદ;
છલાએ વતન કર્દન્દ વ બખીલાદે પુરાસાન રફતંદ.
વ કસાનીરાકે કુદરતે રફતન નબુદ, મુસાબેરત નમૂ-
દન્દ વ કુરસ્ત મી તલખીદન્દ, તા વકત દર રસીદ
હસન બેન માઅમુર, અઝ આલે બુયા કે ખીરાદરે
ઝને ઉબૂદ, ઉરા બદુઝબ રસાનીદ. મુદતે બાદશાહીએ
ઉ ચહાર સાલ બુદ. ”

અર્થ—મહમદે ચોવીસ વર્ષ અને આઠ મહીના
હુકુમત હોગવી તે હી. સ. ૫૫૭ માં મર્જી પામ્યો
તેની પછી હુકુમતનું કાર્ય તેના ફરજંદ હસનના
સ્વાધીનમાં આવ્યું; (એટલે હસન ગાદીએ આવ્યો;)
અને તેણે (હસન) ઇમામતનો દાઅવો કર્યો. મુસ્લ-
માની ધોરણ વિરૂદ્ધ તેણે મએદાનમાં મીખર રખા-
વીને તે મીખરના આરે જુલ્લે લાલ, પીળો, સફેદ
અને લીલો (એમ ચાર રંગના) ચાર ઝુંડાઓ ફેંક-
કાવ્યા. અને તેણે કહ્યું કે, હું ઇમામ છું અને મેં
માણસો ઉપરથી (શરધ) તકલીફો ઉપાડી લીધી છે;
અને શરાઅના હુકમો ઝાહેરમાંથી મેં મીટાવી આપ્યા
છે. (એટલે શરાઅના બંધનો ઝાહેરી રીતે તોડી
નાખ્યા છે) પછી તે મીખરથી નીચે ઉતર્યો અને
ખેલકુદ તથા શરાઅ વિરૂદ્ધ કાર્યો કરવા લાગ્યો. તેની
કેમ તેનાથી સંમત થઈ, અને તે દીવસને ઇદુલ

કૈમામ (કયામતની ઇદ) નામ આપ્યું. અને તેઓએ (તેની કૈમ વાલાઓએ) તેને હસન અલા ઝીક-રહુસસલામનો લકબ અને ખુદાવંદનો ખીતાબ આપ્યો. અને તેનો (હસનનો) એઅતેકાદ (ધર્મ મત) આ છે કે—“ સુધી અનાદી છે અને અમાનાનો અંત નથી, અને કયામતથી મતલબ રૂહાની કયામત છે. બેહીસ્ત અને હોઝબ માઅનવી છે. (એટલે તે બહેરી તરીકે નહિ, પણ ખાતેની તરીકે છે.) અને દરેક મનુષ્યના માટેની કયામત તે તેનો મૂતબ છે. (એટલે મનુષ્ય મર્યુ પામતાં, તેજ તેના માટે કયામત છે. ” અને તેણે શરીઅતના સર્વ હુકમોની તાલીલો^૧ કીધી. તેણે માણસોને ઈબાહત^૨ તરફ ઠારવ્યાં, અને તાઅત^૩ છોડી દેવા તરફ પ્રેરણા કીધી. માણસોનાં દીલોમાં તે બાબતો જલદી ઠસાર્થ ગઈ. થોડીક મુદતમાં સર્વ કૈમ તે એઅતેકાદ ઉપરે જમી ગઈ, અને ઈલ્લાહ^૪ નું કાર્ય સંપૂર્ણતાએ પહોંચ્યું. બ્યારે બાબત એટલી હદ સૂધી પહોંચી ગઈ ત્યારે તે લોકો કે જેઓને મુસલમાનીનો કાંઈક ખ્યાલ હતા, અને શક્તિવાન હતા, તેઓ વતન તલ ખુરાસાન તરફ ચાલ્યા ગયા, અને જેઓને ચાલ્યા જવાની શક્તિ નહોતી, તેવાઓ મવકાની શહ બેઇને સખર કરીને બેસી રહ્યા; તાકે એ વખત આવી પહોંચ્યો કે, હસન માઅમુર કે જે આલેખુયા માંથી હતો અને તેનો (હસન હકરીયા સલામનો) સાળો થતો હતો; તેણે, તેને (હસન ઝીકરીયા સલામને) હોઝબમાં

૧. કુખ્યા અર્થો, ૨. હરામને હલાલ સમજવું. ૩. ખુદાની તાબેદારી. ૪. બેદીની.

પહોંચાડયો (મારી નાખ્યો) તેની બાદશાહીની મુદત
આર વર્ષની હતી.

- ૨ “ દળીસ્તાનુલ મહાદેબ ” ના કતો, પેઞ
૨૩૬ ઉપર, હસન સખ્ખાહના મર્ણ પછી-કીયા
બુઝર્ગ ઉમેદ અને તેના વંશજોના વર્ણનમાં જણા-
વે છે કે:—

“ કીયા બુઝર્ગ ઉમેદ કે દર અસલ અઝ વીલા-
યતે રૂઝબાર ખૂદ, બ દસ્તુર સૈયદના બ ઈબાદત વ
તકાવતે મિલલત ફરીદ. બાઅદઅઝાં, મહમદ બુઝર્ગ
ઉમેદ હુકુમત યાફત. વ દર અધ્યામે અયાલતે ઉ,
અરરાશાહ બિલલાહ અખ્યાસી, બર દસ્તે જમર્થ અઝ
ફીદાઈયાન કુશતહ ગશત. વ અઝઝમાન, બુદ્દા અઝ
ઝમે તેગે અલમુતીયાન તરસીદહ, રૂઈ નેહાન કર્દ-
ન્દ. ઉ નીઝ બદસ્તુરે હસન બુઝરાનીદ. બાઅદઅઝાં
હસન બિન મહમદ, કે મશહુર અસ્ત બ્યતુલ અનામ
બ અલીઝાંકરહુસલામ. ”

અર્થ—કીયા બુઝર્ગ ઉમેદ, કે જે અસલમાં (મુળે)
રૂઝબાર પ્રગણાનો વતની હતો, તે-સૈયદના (હસન
સખ્ખાહના) દસ્તુર પ્રમાણે, ઈબાદત અને ધર્મની
મજબુતાઈની કોશેશમાં રહ્યો. તેની પછી મહમદ
બુઝર્ગ ઉમેદે હુકુમત મેળવી. તેના વખતમાં અર-
રાશીદ-બિલલાહ અખ્યાસી, ફીદાઈટોળાના હાથથી
માર્યો ગયો. અને બીજા હાકેમો, અલમુતવાળાઓની
તલવારોના ધાના ભયથી પોતાને છુપાવવા લાગ્યા.
તેણે (મહમદ બિન કીયાએ) પણ, હસન (સખ્ખાહ
ના) દસ્તુર મુજબ પોતાની છાંદગી પૂરી કીધી.
તેની પછી હસન બિન મહમદ, કે જે માણસોમાં

અલીઝીકરહુસસલામ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે (તે ગાદી-એ આઠ્યો, (ત્યાર પછી-કતોએ, મજકુર અલીઝી-કરહુસસલામના નસબ સબંધે, રૂઢખાર અને કેહસ્તાન ના ઇસ્માઈલીયોની માન્યતાનું વર્ણન કરેલ છે-જે હકીકત ગયા પ્રકરણમાં આપી ગયા છીએ. તે પછી-હસન અલાઝીકરહુસસલામનો એઅતેકાક, અને તેણે માણસોને કેવી રીતે દોરવ્યાં, તેનું સ્વીસ્તર વર્ણન કતોએ કરેલ છે; જે વર્ણન “ રીયાઝુલ અન્સાબના વર્ણનનેજ મળતું છે, જેથી અત્રે બેવડાવેલ નથી. છેવટે-કતોએ, હસન જ્યારે મીઝ્ઝર ઉપરથી ઉતર્યો ત્યારે કેવી રીતે તેણે શેએ ખોલી નાખ્યો, અને તે દિવસ કેવી રીતે વાજત્રો અને ગાન તાન તથા રમત ગમતમાં ઇઠની જેમ પસાર કરવામાં આવ્યો, તેનું વર્ણન કરેલ છે.)

- ૩ “ મઝાહેબુલ ઇસ્લામ ” ના કતોએ પણ પેજ ૩૦૧માં, ઉપરની હકીકતોને લગતીજ હકીકત જણાવેલ છે. વધારામાં-તેણે જણાવેલ છે કે, જે દિવસે હસનઝીકરહુસસલામે મીઝ્ઝર ઉપર ચઢીને શરઈ ખંધનો તોડી નાખવાનું જણાવ્યું, તે દિવસે હી. સ. ૫૫૯ રમઝાન મહિનાની ૧૭મી તારીખ હતી. અને તે દિવસે શેએ તોડી નાખવામાં આવ્યો હતો.
- ૪ “ ખોજ કોમની ત્વારિખ ” ના કતો, પેજ ૧૬૮ ઉપર જણાવે છે:—

“ હસન બાદશાહ શયો કે તુરતજ તેણે પોતાના ફરમાનો સ્વતંત્રતાથી ચલાવવા માંડ્યાં. ગાદીપર બેસ્તાંજ સઘળા દાઇઓ નકીબો અને વિદ્વાનોને પોતાના દરબારમાં હાજર થવાને હુકમ કાઢ્યા. અને પ્રસિદ્ધ

કર્યું કે ઈમામ પાસેથી કેટલાંક ખુષી બરેલાં ફરમાને આવ્યાં છે અને તે ફરમાનો ઉમ્મત પર જાહેર કરવાની ઘણીજ જરૂર છે. આ હુકમો પહોંચતાંજ દુર દુરથી ટોળે ટોળાં લોકોનાં આવી અલમોતમાં એકઠાં થવા લાગ્યાં. જ્યારે સઘળા હાઈ, નકીબ અને આસપાસના મુરીદો એકઠા થઈ ગયા ત્યારે રમજાન માસની તા. ૨૭ ના રોજ પોતે મસજીદના મીમ્બર પર ચડ્યો અને એક છટાદાર અને અસરકારક ખુતબો બાણી ઈમામને આવેલો પત્ર રજુ કર્યો. આ પત્રમાં લખ્યું હતું કે “ હસન અમારો નાયબ, હાઈ, અને નકીબ છે. જે સઘળા અમારી તાબેદારી કરે છે તેઓએ દરેક જાહેર તથા ગુપ્ત વાતોમાં તેની તાબેદારી કરવી જોઈએ. તેના હુકમોને ખુદાના હુકમ અને તેના શખ્સોને ગેખના શખ્સો સમજવા. એ કામ કદી પશુ ન કરે કે જેની તે મનાઈ કરે. તેના હુકમને એવી રીતે અમલમાં લાવે કે જેવી રીતે અમારા હુકમને લાવે છે. ” આ પત્રનો મજમુન વાંચી હસન બોલ્યો કે “ સ્વર્ગના દ્વારો એ લોકો પર ખુલ્લાં થયાં છે કે જે અમારી તાબેદારી કરે. તમે ખુદાના આસ માનવંતા પંદાઓ છો. એટલા માટે શરીયતની તસ્દીથી તમોને મુકત કરવામાં આવ્યા છે. ખુતબા (લખણ) પછી તેણે મોટી ધામધુમથી લોકોને જમણુ આપ્યું. આ જમણુમાં સામેલ થઈ લોકોએ પોતાના રોજાઓ તોડી નાખ્યા. અને આખો દિવસ બિન્ન બિન્ન પ્રકારના આનંદો અને રમત ગમતમાં પુરો કર્યો. રોજા છોડી નાખવાનો હુકમ કરી તે બોલ્યો કે “ આજનો દિવસ ઈદ કયામતનો છે. ” અને શરીયતના હુકમો માટે મોટે સાદે પોકાર પાડી કહેવામાં આવ્યું કે “ આ જખર દ-

સ્ત્રીના હુકમો પાળવા નહિ.” આ સમયથી ખાતીન્યા લોકોને સઘળા મુસલમાનો “મલાહેદા” એટલે બેદીન (અધર્મી) ના નામથી યોગારવા લાગ્યા.

હસન ખીન મહમદે પોતાના સમયમાં એક ચાલાકી એ વાપરી કે પોતેજ ઈમામ હોવાનું જાહેર કયું કે હું નીજરના વંશમાંથી છું. વંશાવળીનો સંબંધ બનાવવા માટે એવી વાત બતાવી કે મને અલમોતમાં ગુપ્ત રીતે લોંચરામાં છુપાવી રાખ્યો હતો. આ શાહ-જાહાના સંબંધમાં હસન સિવાય ખીજ કોઈને ખબર ન હોતી. આ નીજરી વંશના શાહજાહએ અહીંજ પોતાના લગ્ન કર્યા જે દીવસે મારો જન્મ થયો તેજ દીવસે તે શાહજાહને ઘેર પણ એક પુત્ર જન્મ્યો. એક ત્રીએ મને તથા ઈમામના પુત્રને અદલ બદલ કરી લીધા.*

કેટલાકો કહે છે કે હસન ખીન સખ્યાહના વખતમાં અબુલહસન સૈયદી નામે એક શખ્સ ઈમામ મુસ્તન-સરની વફાત પછી બાર મહીને મીસરથી અલમોતમાં આવ્યો હતો. મતલબ કે નીજરી લોકો એમ માને છે કે જ્યારે શરીઅતનો જંઘ ટુટશે ત્યારે કીયામત થશે. હસનના વખતમાં એમ બન્યું, માટે હસનની હાવતને તેઓ કીયામતની હાવત સમજે છે. હસનને તેના સાળાએ હી. સ. ૫૬૧ માં લામસ્તરના કીલ્લામાં છરીના ઘાથી મારી નાખ્યો.

યુસફશાહ કાતબને એક મોતેબર માણસે

* શાહજાહ અને ઈમામના ગુપ્ત સંબંધની હકીકતમાં વાઘવ રચનામાં કોઈક ફરફાર જણાય છે, પણ કર્તાએ જેવી રીતે હકીકત દિતારેલ છે, તેજ સખ્દોને જાળવેલ છે.

“જમ”

કહ્યું કે એક વખતે હું અલમોત ગયો હતો.
ત્યાં એક તખતા ઉપર આ ખેત લખેલો હતો.

ખેત—અરહાસ્ત ગીલ શરહ બ તાઇદે અઇઝદી

મખદુમે રોઝગાર અલીઝીકરતસ્સલામ.

અર્થ—જમાનાના સાહેબ અલીઝીકરતસ્સલામે શરીઅ-
તના તોકને ખુદાની મદદથી ઉપાડી (કહા-
ડી નાખી)

(અલીઝીકરતસ્સલામ એ હસનનું નામ છે.)

- ૫ “ આગાખાન કેસ ” જે કે ઇ.સ. ૧૮૬૭ની સાલમાં
મુખબની લાઇકોર્ટના વડા જડજ સર જેસફ આરનો-
લ્ડ સમક્ષ આવેલ, તેના ફેસલાના પેજ ૩૩ ઉપરે
જણાવેલ છે કે, “ જેને હુંકમાં બોલીએ તો છક-
રેઆ સલામ કરી કહે છે, જે હસન બિન સખ્યાકની
ઓલાદનો ચોથો જેઓને “ ધી હીરેડીટરી ગ્રાંડ
માસ્ટર્સ ” ઑફ ધી એસેસીન્સ ઑફ અલમોત ”

એવું નામ વાનહામરે આપ્યું છે. ”

- ૬ “ મહુવા કમીશન કેસનો રીપોર્ટ ” (જે બાવનગરની
લાઇકોર્ટના બાહોશ જડજ મીં નસરવાનજી ફરામજી
મીરજી તરફથી બાહોર પાડવામાં આવેલ તે)ના પેજ ૮
ઉપરે જણાવેલ છે કે, “ સુસ્તનસર બિલ્લાહના વખ-
તમાં હસન સખ્યાએ અલમોતનો કિલ્લો છતી લઈ
પ્રોવાની હુકુમત સ્થાપી (ઇ. સ. ૧૦૬૦ હીજરી
૪૮૭ને આશરે.) એની પછા તેના હીકરા કીયા
ખુર્જા ઉમેદજ અને તેના વંશોએ હુકુમત કીધી. એ

જો બોળ કોમના કલિલાસ ’ આ કર્તા અલ્લાહીયા ખુર્જા ઉમેદને
હસન સખ્યાને પુત્ર જણાવે છે. “ જમ ”

માંહેલો હસન બિન મહમદ બીન યુઝર્ગ ઉમેદ (જેને જીકરતસ્સલામ પણ કહે છે તે.) ઉપલા નીઝારની ઓલાદનો (અને નહી કે કીયા યુઝર્ગનો પૈત્ર) હતો એવું આગા પાટી'નું કહેવું અને મનાવવું છે. અને તે હસનની ઓલાદનો હાલનો આગા છે એવું તેઓ જણાવે છે. ”

પ્રિય વાંચકો ! ઉપરનાં સુચંસમાન પ્રકાશિત પુરા-ઓથી આપ જોઈ શક્યા હશે કે, અહમોતનો ચોથો હાકેમ હસન અલા જીકરતસ્સલામ તે મહમદ બિન કીયા યુઝર્ગ ઉમેદનો પુત્ર હતો; હું નીઝારની અવલાદમાં-થી તે નહિ જ હતો. તેને ફક્ત એક ચાલ વાપરીને પોતા-ને નીઝારની અવલાદમાંથી જણાવ્યો, અને ઇમામતનો હાવો પણ કર્યો; કે જેવો હાવો તેણે પોતાના પિતા મહમદ બિન કીયાની હયાતીમાં પણ કરેલ, અને જે ઉપરથી તેના પિતાએ તેને ઠપકો પણ આપેલ. (જે હકીકત આગળ આપી ગયા છીએ.) વળી ઉપરના પુરાવાઓમાંથી, હસન અલા જીકરીયા સલામનાં ધાર્મિક અકાયદોથી પણ આપ સુર વાંચકો પુરતી રીતે વાકેફ થયા હશે. (મારા મિત્ર મીં વરતેજ પણ હાલ તેવાજ અકાયદો જાહેર કરી રહ્યા છે !) વધુ વિવેચન નહિ કરતાં, આપ સુર વાંચકો સમક્ષ જે તવારિખો પુરાવાઓ રૂબુ કરેલ છે, તેમાંથી સત્ય શોધી કાઢવાની નમ્ર અરજ ગુજારીને આ એ પ્રકરણ પૂર્ણ કરીશ.

રૂકનુદ્દીન પુરશાહ.

અલમોતના આઠમા (અને છેલ્લા) હાકેમ, રૂકનુદ્દીન પુરશાહ (કે જેને આગાખાનીઓ પોતાના ઈમામોની ટીપમાં, સતાવીસમા નબી જે જણાવે છે, તે) ની બહેર કારકિર્દી, અને તેની હુકુમત તથા તેના વંશનો હલાકુખાને કેવી રીતે અંત આવ્યો. તે સંબંધે આગળે પ્રકરણમાં ત્રારિખી તપાસ હાથ ધરીશું.

મજકુર રૂકનુદ્દીન પુરશાહ, ૬૦ નીઝારની અવસાનમાંથી નહિં હતા, બલકે તે કીયાખુઝર્ગ ઉમેદનીજ અવસાનમાંથી હતા; જેના પુરાવાઓ આગળ આપી ગયો છું. રૂકનુદ્દીન પુરશાહ હસન જુઝરતસ્સલામનાં વંશમાંથી હતા તે બાબતને આગાખાનીઓ પણ માન્ય રાખે છે. તે બધાં ગયા પ્રકરણમાં સાબિત થઇ ચુક્યું કે, હસન જુઝરતસ્સલામ પણ કીયાખુઝર્ગનાં વંશમાંથીજ હતા. ત્યારે રૂકનુદ્દીન પુરશાહ કેઇ રીતે પણ ૬૦ નીઝારના વંશમાંથી ઠરી શકતા નથી.

રૂકનુદ્દીન પુરશાહનો સીલસીલો, કીયા ખુઝર્ગ ઉમેદ સાથે આવી રીતે મળે છે—રૂકનુદ્દીન પુરશાહ, બિન અલાઉદ્દીન, મહમદ બિન જલાલુદ્દીન, હસન, બિન મહમદ, બિન હસન (જુઝરતસ્સલામ), બિન મહમદ, બિન કીયાખુઝર્ગ ઉમેદ.

રૂકનુદ્દીન પુરશાહનો સમય, તેની બહેર કારકિર્દી, અને તેના શબ્દો તથા તેના વંશનો અંત કેવી રીતે

આવ્યો, વીં વીં હકીકત સંબંધે બહોર પુસ્તકોમાં નીચે મુજબ સનદો જોવામાં આવે છે—

૧ “રીયાઝુલ અન્સાબ” જુલદ રજના પૃષ્ઠ ૧૩૦ ઉપર જણાવેલ છે કે:—

“રૂકનુદીન પુરશાહ, બાઅદઝ પિદર પાદશાહ શુદ. બજેહતે હકીકતે તોહમત વ નીરખતે ખુને પિદર, હસન માજંદરાની રા બકુસ્ત. વ લશકર બજંગ કિલ્લ-એ સાહુર વ ખલખાલ શીરોસ્તાહ, વ મુસ્તખલ્લેસ કહી ચુયકસાલ દર પાદશાહી બ માંહ, હલાકુખાન બ જંગે ઉ રફત, હરબે અઝીમ કહીન્દ ચું પુરશાહ દાનીસ્ત કે તાકતે મુકાવેમતે ઉ ન દારદ, અઝ કિલ્લ-એ મઝેમુન ખીફન રફત, વ દર ખિદમતે હલાકુખાન-ધલી વ મુતાબેઅત નમૂદ. હલાકુખાન બ ફર-મૂદ, તા કુલ્લાએ મુલાહેદારા ખસબ કહીન્દ. દર મુફતે ચક માહ, પંજખહ કિલ્લ-એ હસીનઅલમુત, વ મઝે-મુન વ શુફશ, વ સરહા, વ વઝક, વ બેહરામ, વ ઝુ-આહેન કોહ, વ ફિરદોસે મનસુરીઆહ વઝરે આં મુસખખર શુદ, વ ખરાબ ગરદાનીહ. અઝકુલ્લાએ મુલાહેદાહ દર હીચ મવઝે આખાહી ન માંહ; મશર દર કિલ્લ-એ કુર્કો, કે અઝ પસ મુફતી મુસખખેર શુદ. વ દવલતે ઈસ્માઈલીયાને ઈશાન-બ આખેર રસીહ, વ એહલેજહાં અઝહસ્તે જવરો-બુલ્લે ઈશાન ખલાસી યાફતન્દ; વ આલેમ અઝકુર્ર વ તુખ્યાન વ ઈલ્લાહ વ ઈબાહતે ઈશાન પાક શુદ ”

અર્થ—રૂકનુદીન પુરશાહ, પોતાના બાપની પછી ગાદીએ આવ્યો. તહોમત મટાડવા ખાતર અને બા-પના ખુનની બાબત-હસન માજંદરાનીને મારી નાંખ્યો.

સાલુર અને ખલાખલાનાં કિલ્લાઓ ઉપર લશ્કર મોકલીને તે સર કીધાં. તેણે એક વર્ષ બાદશાહી કીધી કે, હલાકુખાન તેના ઉપર ચડી આવ્યો, અને મોટી લડાઈ થઈ. બ્યારે પુરશાહે જોયું કે, પોતે તેની સામે ટકી શકે તેમ નથી, ત્યારે તે મચ્ચેમુન કિલ્લામાંથી બાહર નીકળ્યો અને હલાકુખાનની ખીદમતમાં ફરમાંબરદારી અને તાબેદારી બાહર કીધી. હલાકુખાને મુલાહેદાના કિલ્લાઓને ખરાબ (ખરબાદ) કરવાનો ફરમાન કયો, અને તે ફરમાન મુજબ કિલ્લાઓ વેરાન કરવામાં આવ્યા. એક મહિનાની મુદત દરમિયાન અલમુત, મચ્ચેમુન, શુરશ, સરહા, વઝક, બહરામ, મુઆહેનકેહાલ, ફિરદૌસ્તે મન્સુરીઆહ વીં - પચાસ સુરક્ષિત કિલ્લાઓ કબજે કરીને જમીન હોસ્ત કરવામાં આવ્યા. મુલાહેદાહના કિલ્લાઓમાં કેઈ કેકાણે પણ વસ્તી રહેવા પામી નહિ; ફક્ત કુદકેનો કિલ્લો કબજે ન થયેલ, તે પણ થોડી મુદત રહી તાબે થયો. ઇરાનના ઇસ્માઈલીયોની હુકુમતનો અંત આવ્યો, અને મનુષ્યોએ તેઓના ગુલમ અને જખરદસ્તીથી મુક્તી મેળવી; અને કુરપણું, ફસાદ, બેદીની, હરામ ચીજોને હલાલ કરવી, વીં બાબતોથી સુધી પાક થઈ (એટલે એ બાબતો બંધ પડી.)

- ૨ “ દબીસ્તાનુલ મઆહેબ ” ના કતોએ પેજ ૨૩૮ ઉપર, ફકતુદીન પુરશાહની દારકિદી દુકમાંજ વર્ણવી છે. છેવટે જણાવેલ છે કે:—“ હલાકુખાને બ્યારે ફકતુદીન પુરશાહને તાબે કયો, ત્યારે ફકતુદીન પુરશાહે પોતાને કાઆનની હુબુરમાં પહોંચા-

હવાની માગણી કરી, તેથી તેને ત્યાં મુકવામાં આવ્યો; પણ તેને અધવચ્ચે રસ્તામાંજ મારી નાંખવામાં આવ્યો. ”

૩ “ મઝાહેરુલ ઇસ્લામ ” ના કતો જેજ ૩૦૩માં જણાવે છે કે:—“ રૂકનુદીન પુરે એકસાલ લી હુકુમત ન કરને પાયા થા કે તુકાને-તાતારીયાનેર ચંગીઝ ખાનીડે દે હાથસે ઇસ્કી દવલત^૩ બરખાદ હુઇ. ગરજ કે ઇન ઇસ્માઇલીયાકા ખાતેમાદ^૪ તાતારીયુ^૫ ને ઇરાનમે^૬, ઓર કુદુ^૭ને શામ મે^૮, હમેશાં કે લીયે આતવી^૯ સદીમે^{૧૦} કીયા ”

૪ “ ઇસ્માઇલી દર્પાણુ ” ના કતો મારતર હાશમ-લાઇ બોધાએ જેજ ૩૫ ઉપરે જણાવેલ છે:—“ ઇસ્માઇલી નીઝારી ત્રેવીસમાં ઇમામ અલાહકરીઆથી સતાવીસમાં ઇમામ રૂકનુદીન પુરશાદ સુધીના પાંચ ઇમામો જાહેર રીતે અલમોત ગઢના તખ્ત ઉપર થઇ ગયા હતા. હીજરી સન ૬૫૪માં એટલે ઇ. સ. ૧૨૫૬ની સાલમાં, ચીનાઇ તારતરીના હાકીમ જંગી-શખાના પાત્ર હોલાકુખાએ અલમોતનો ગઢ હાથ કરી, ઇસ્માઇલી લોકોની મોટી કતલ ચલાવીહતી. ”

૫ “ મહુવા કમીશન કેસનો રીપોર્ટ ” નાં જેજ ૮માં, લાવનગરની હાઇકોર્ટ ના જડજ મી૦ મીરઝાએ જણાવેલ છે:—“ હસન સખાએ સ્થાપેલી હુકુમત ૧૭૧ વરસ સુધી આલ્યા પછી ઇ. સ. ૧૨૫૮ ના અરસામાં તેના છેલ્લા હાકેમ રૂકનુદીન પુરશાને તાબે કરીને જંગીસખાનના પૌત્ર હલાકુખાને તારાજ કીધી

૨. તાતારી તુર્કો. ૩. હુકુમત ૪. અંત

“ જીમ ”

- અને એ અલામતનો ત્રાસદાયક દોર તોડ્યો અને તેના માનનારાઓને ચુંદી ચુંદીને કાપી નાખ્યા. રૂઢિપદ્યોન પુરુષા અને તેની ઓલાદ આ મહાભારત કતલમાંથી બચી ગઈ અને એ ઓલાદનું હાલનું આગાનું કૃદ્ધંબ છે એમ માનવાને આચકી લાગે છે.”
- ૬ “આગાખાન” પુસ્તકના કતો મીં નવરોજી માણેકજી હુમસ્યાએ, તે પુસ્તકનાં પૃષ્ઠ ૮૦ ઉપરે જણાવેલ છે:— “અને હોલાકુ અથવા હોલાગોડને ઇરાન તથા સીરિયા તાજે કરવા માટે રવાના કરવામાં આવ્યા હતા. તેમાં ઇસ્માયલીયોનો મના થતાં, અસખાખ, ખોરાકી તથા ઓબરોથી સારી પેઠે ભરપુર એવા એકસો કિલ્લાઓ મોગલોને હાથ આવ્યા. તે માંહેલા છેલ્લા કિલ્લા માટે એવી વાત ચાલે છે કે તેણે વીસ વરસ સુધી ખરેખરી બલતવારીથી ટકી રહ્યો હતો. એ કિલ્લો છતાંજ, તે માંહેલા મદો, ચોરતો અને બાળકોની કાંઠળી રહમ વગર કતલ ચાલી અને એક જાનને બી સલામત રાખવામાં આવ્યો નહિ.”
- ૭ “આગાખાન કેસનો ફેંસલો” (નાં પહેલા આગાખાનના સમયમાં જસ્ટીસ સર જોસફ આર્નોલ્ડ સમક્ષ આલેલ કેસનો ફેંસલો તે) ના પૃષ્ઠ ૩૬માં જણાવેલ છે:— “જંગીસખાનના દોહિત્રાઓમાંના એક હોલાકુખાનના જબરદસ્ત જોર આગળ ઈસવી સને ૧૨૫૮ની સાલમાં અલમોત પહોં લાગ્યું. તે ફરી ઉભું થયું નહિ, માત્ર તેની માટીના ઢગલા પહોં રહ્યા છે. તેઓનો આ પ્રમાણે એકંદર પહોં લાગ્યાની વખતે મરદો, ચોરતો અને બાળકોને વગર ફરક રાખીને તલવારની ધારે કતલ કરવામાં આવ્યા હતા.”

૮ “ જોળ કોમની ત્વારિખ ” ના કતાએ પેજ ૧૮૦ ઉપરે જણાવેલ છે:—હલાકુખાન રૂકનુદીનનાં લશ્કરને વિખેરી નાખી હી. સ. ૬૫૪માં જીલહજ મહિનામાં પોતાની ઉમેદથી ફળીભુત થઈ હમદાનની કારના અઝુક નામના ગામમાં ગયો. ત્યાં રૂકનુદીનને સાથે લીધો હતો તેના પર કૃપાદષ્ટીથી વર્તવામાં આવતું હતું. રૂકનુદીનને બાદશાહના એલચીઓ સાથે પોતાના ખાસ માણસો આપી શામના મુલકના કિલ્લા ચંગીઝખાનના હાકેમોને સોંપવા હુકમ કર્યો. રૂકનુદીને પોતાને મનકુખાન પાસે મોકલવા બાદશાહને અરજ કરી. બાદશાહ અજબ થયો. પણ અરજ પોતાને અનુકુળ પડવાથી કબુલ રાખી અને તેની રખેવાળી વારતે મુગલોની એક ટાળકી આપી. રૂકનુદીન ગંઢકુ પહોંચતાં મનકુખાનના એલચીઓએ મનકુખાન તરફથી તેને કહ્યું કે તું ગરદકુ વિગેરે કિલ્લા કેમ સોંપતો નથી? તે કીલ્લાને તોરી પાછો આવતે પાછો ફર્યો ત્યારે એલચીઓએ મિજબાનીના બહાને તેને તીણી તરવારથી મારી નાખ્યો. બીજી જગાએ એમ લખ્યું છે કે, મનકુખાને જ્યારે રૂકનુદીનના આવવા વિષે સાંભળ્યું ત્યારે તે ઘુસ્સે થયો અને કહ્યું કે “ તેના ઘોડાઓને નકામી તકલીફ શા માટે આપવી જોઈએ.” એમ કહી તેને મારી નાખવા જલ્લાદો મોકલ્યા અને તેને રસ્તામાંજ મારી નાખવા હુકમ કર્યો.

હલાકુખાને અલમોતના કીલ્લાનો પુરતી રીતે નાશ કર્યો અને હવે ઇસ્માઇલીયોના અલમોતના રાજ્યની સમાપ્તિ થઈ.”

૯ ઉપરોક્ત પુસ્તકના પ્રકરણ ૧૧માં તાતારી કોમના વર્ણનમાં પેજ ૧૬૦ ઉપરે જણાવેલ છે કે:—“ હ.

લાકુખાને આવી કેટલાક વર્ષોની લગાઈ બાદ અલમો-
તના રાજ્યનો બહુજ કમકમાટ ભર્યા ધોરણે નાથ
કીધો. રૂકનુદીન ખુરશાહના દીકરા, દીકરી, ભાઈ, બહેન,
ખેશ, કુટુંબ અને તેની આખી કોમને કાપી નાંખાવી.
આ કતલને “ઇસ્માઇલીયોની કીયામત” તું નામ

આપવામાં આવ્યું છે.”

- ૧૦ “ખોજા વૃતાંત” આવૃત્તિ બીજીના પેજ ૧૦૧
ઉપરે જણાવેલ છે કે:—“ઇસ્માઇલીયોને સમાપ્ત
કરવામાં મનકુખાનનો એવો હુકમ હતો કે તેઓમાંના
એક પારણામાં સુતેલા બાળકને પણુ જીવતું મુકવું
નહિ. રૂકનુદીનના મરણ પછી તેના નોકરો તથા લશ્કર
જે હાકેમને સોંપવામાં આવ્યા હતા, તે બધાઓને
મારી નાખ્યા. અને પોતાના એક ખાસ માણસને
મોંઢલી રૂકનુદીન ખુરશાહના દીકરા દીકરી ભાઈ બહેન
ખેશ કુટુંબ અને તેની આખી કોમને કાપી નાંખાવી.
માત્ર તેઓમાંથી જે શખ્સો “બુલગાન ખાતુન”
ને સોંપ્યા તેઓને તેણે પોતાના ખાપ ચઢતાકના વેરમાં
મારી નાખ્યા.”

પ્રિય વાંચકો ! ઉપરની સનહોથી આપ એક શક્યો
કે, અલમોતના આક્રમ હાકેમ રૂફનુદીન ખુરશાહની
નસલમાંથી એક બાળક તલક પણુ જીવતું રહેવા પામ્યું
નથી. મીં વરતેજ અને મીં હુદા જેવા આગાખાની
લેખકો, આગાખાની સીલસીલાને અલમોતના હાકોમ રૂકનુ-
દીન ખુરશાહ સાથે મીલાવીને નરનસલ-નરનસલનો જે
પુકાર કરી રહ્યા છે, તેઓ અગર ઉપરની સનહોને ઇન્સાફી
નજરથી નિહાળશે તો પોતાની બુલ સ્પષ્ટ રીતે એક શક્યો.
એ બાબતને લગતી હજી પણ કેટલીક ત્વારિખી સનહો

મોબુદ છે, પણ લંબાણના ભયથી એટલી સનહો ઉપરજ
બસ કરી સત્યશોધક વાંચકોને સત્ય શોધવાની ઇસ્તેમાસ
કરી, આ એ પ્રકરણ પુર્ણ કરીશ.

રૂકનુદીન પુરશાહ પછીના આગા- ખાની ઇમામો

પ્રિય વાંચકો ! આગાખાની લેખકો, નાં આગખા-
નની ઇમામતનો સીલસીલો અલમોતના હાકેમો સાથે મીલા-
વે છે—પણ પહેલે તો અલમોતગઢમાં હાદી, મોહતદી અને
કાહેરનું હોલુંજ કેઇ રીતે સાબેત થતું નથી. (જે વિષેની
હકીકત આપ આગળ જોઈ ગયાછો.) ત્યારપછી તેઓ અલ-
મોતના ચોથા હાકેમ હસન બિન મહમદને શાહકાહેર
ના ફરજંદ તરીકે જાહેરીયાસલામના નામથી ગણાવવા માંગે
છે. પણ આપ મુસવાંચકો આગળ જોઈ ગયા છો કે, મજ-
હુર હસન (જીકરતસલામ) કીયા ખુઝર્ગનાજ વંશમાંથી
હતો તેજ પ્રમાણે અલમોતનો છેલ્લો (આઠમો) હાકેમ
રૂકનુદીન પુરશાહ પણ એજ વંશમાંથી હતો, જે પણ આપ
જોઈ ગયા છો.

રૂકનુદીન પુરશાહ, અલમોતનાં હાકેમ હસન જીકરત-
સલામના વંશમાંથી હતા, એ બાબતને તો આગાખાની
લેખકો પણ માન્ય રાખે છે—તો જ્યારે હસન જીકરતસલામ
કીયા ખુઝર્ગ ઉમેદનાં વંશમાંથીજ હતો ત્યારે રૂકનુદીન પુર-

શાહ નીઝારી વંશમાંથી કોઈ રીતે પણ સાબિત થઈ શકતા નથી.

મજકુર અલમોતના હાકેમ રૂકનુદીન પુરશાહની હુકુમતનો અંત આવવાની સાથેજ હલાકુખાન તરફથી ચલાવવામાં આવેલી કતલમાંથી, રૂકનુદીન પુરશાહના વંશમાંથી કોઈ બચવાજ પારખું નહોતું. છતાં આગાખાની લેખકો પોતાના અઠાવીસમા ઇમામ તરીકે શમ્સુદીન મહમદને જણાવીને તેઓને અલમોતનાં હાકેમ રૂકનુદીન પુરશાહનાં ફરજંદ તરીકે જણાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

આગાખાની લેખકો પોતાના અઠાવીસમા ઇમામ શમ્સુદીન મહમદની કાંઈ પણ કારકિર્દી બતાવી શકતા ન હોવાથી, શમ્સ તખ્તેઝની કારકિર્દીને શમ્સુદીન મહમદની કારકિર્દી તરીકે ઠસાવે છે. તદુપરાંત શમ્સુદીન મુલતાની (ઉફે શમ્સ ચોટ) નામના એક જુદાજ પુરૂષને પણ પીરશમ્સ તરીકે જણાવીને, પીરશમ્સનેજ અઠાવીસમા ઇમામ શમ્સુદીન મહમદ છે એમ જણાવવાની તજવીજ કરે છે. અને શમ્સુદીન મુલતાનીની કારકિર્દીને પોતાના અઠાવીસમા ઇમામની કારકિર્દી ગણાવે છે. ઇસ્માઇલી દર્પણુ ના કતો, મરહુમ માસ્તર કાશમભાઈ બોધાએ પેજ ૩૬માં જણાવેલ છે કે:—

અઠાવીસમા ઇમામ શમ્સુદીન મહમદ ઇરાનમાં આવેલા કેક શહેરમાં જન્મ રહ્યા હતા. આ ઇમામ પોતાના ફરજંદ કાસમશાહને ઇમામત આપી, પોતે પીરના હુદાથી, હિંદુસ્થાનમાં મુલતાન ભણી આવ્યા હતા. અને ઘણા લોકોને ઇસમાઇલી ધર્મમાં લાવ્યા હતા. ”

મતલબ કે આગાખાની લેખકો પોતાના ૨૮ મા ઇમામની કાંઈ પણ કારકિર્દી જતાવી શકતા ન હોવાથી, શમસતબ્રેઝ અને શમસુદીન મુલતાની નામના બુદ્ધા બુદ્ધા પુરૂષોની કારકિર્દીઓ પોતાના ૨૮ માં ઇમામ શમસુદીન મહમદનાં નામથી જણાવી રહ્યા છે. પણ ખરી હકીકત શું છે, તે બતાવવા ખાતર કેટલાક ઉતારાઓ નીચે રજૂ કરીશ.

૧. “ખોજ કે.મની તવારીખ” ના કતો, પેજ

૨૭૬ ઉપરે જણાવે છે:— નીઝારી ૨૭મા ઇમામશમસુદીન ઇમામત પોતાના બેટા કાસમશાહને સુપ્રત કરી હિન્દુસ્તાન પંજાબમાં આવ્યા હતા અને હજારો હિન્દુઓને બોધ કરી ઇસલામ મતમાં લીધા હતા, એવી વાત મેં એક ખોજ અકાયાદની ચોપડીમાં વાંચી હતી. તેમજ આ પીર શમસુદીન તે પ્રખ્યાત સુફી શમ્સ તબ્રેજજ હતા; એવી વાતો પણ ખોજ-ઓમાં પ્રચલિત છે. પરંતુ તે બન્ને વાતો મોમિન ચેતામણીનું જ્ઞાન રદ કરે છે. મજકુર જ્ઞાનના પાઠ ૨૦૩થી ૨૦૫ સુધીમાં એમ જણાવવામાં આવ્યું છે કે પીર નુરસતયુરના નુરમથી પીર સલાહુદીન થયા અને સલાહુદીનના શમસુદીન થયા. ૨૦૬ના પાઠમાં તેમનું નામ શમસચોટ બતાવ્યું છે. વળી પાઠ ૩૮૨ થી પાઠ ૩૮૪ સુધીમાં પીર શમસુદીનના પીર નસીરદીન, પીર નસીરદીનના પીર સાહેબદીન, પીર સાહેબદીનના પીર સફરદીન થયા એમ બતાવ્યું છે. અને ત્યારબાદ પણ તેમના વંશજો પીર કરતા આવ્યા છે. મત-

* આગાખાનીઓની ધુવામાં શમસુદીન મહમદ ૨૮ મા નંબરે જણાવેલ છે.

લખ કે પીર શમસુદ્દીન તે પીર નુરસતશુરની ઓલા-
દથી હતા, શમસતખેજ તે બુદ્દા હતા. તેમને તથા
પીર શમસચોટને તે ૧૦૦ વર્ષ ઉપરાંતનો અંતર
છે. આ બાબતની ચોખવટ નિઝામુલ-મશાયેખ
નામના ઉરદુ ચોપાન્યામાં બાબ હસન નિઝામી
તરફથી કરવામાં આવી છે. આ પીર શમસુદ્દીને પં-
જબમાં હબરો હિન્દુઓને ઓધ આપી ઇસલામી
બનાવ્યા છે. તેમના નામ ઉપરથી તેમના સુરીદો
શમસીમતનાં કહેવાય છે. આ પીરે રચેલા શાસ્ત્રો
ખોલ્ખોમાં બહુજ પ્રચલિત છે પરંતુ તેમણે ખોલ-
ઓને ઇસલામ મતમાં આણ્યા નથી* તેથી તેમને
લગતી લંગાણુ હકીકત હું છોડી આપું છું. ”

- ૨ “ખોલ્ખ વૃત્તાંત” ના કર્તા, જે ૧૦૦ ઉપરે
જણાવે છે કે:— “ફક્રુદ્દીન ખુરશાહ પછી નિઝા-
રીઓની હકીકત “રોઝતુસ્સફા”માંથી મળી નથી.
પણ ખોલ્ખ લોકોની પોથીઓમાં પેઠીઓની ટીપ છે,
તેમાં ફક્રુદ્દીન ખુરશા પછી શમસુદ્દીન મહમદ,
અલાઉદ્દીન મોમન, કાસમશાહ એ નામો છે. ફિર-
સ્તાહની તારીખમાં મીર શમસના પ્રકરણમાં એમ
લખ્યું છે કે, મીર શમસ એ કાસમ અનવર બિન
સૈયદ મહમદ નુર બક્ષના સુરીદોમાંથી હતો. જેથી
એમ સમજાય છે કે ફક્રુદ્દીન પછી સૈયદ મહમદ
નુરબક્ષે નિઝારી પંથ ચલાવ્યો હોય. અને તેના બેટા
 કાસમશાહનું નામ પેઠીનામાંમાં દાખલ થયું હોય

* ખોલ્ખ કામનો ઇતિહાસના કર્તા પણ એમજ જણાવે છે
કે એ પીરે ખોલ્ખોને ઇસલામી મતમાં આણ્યા નથી.

“અમ”

પણુ મીર શમસની વાત તો શુમારે ચારસો વરસની છે. અને સૈયદ મહમદ જેને અમે સતશુરનુર ગણ્યો છે, તેતો મહારાજ સિધરાજના વખતમાં હતો તેને શુમારે સાઠસાતસો વરસ થયાં ત્યારે આ વાત સાચી ગણીએ, તો તે વાત ખોટી થાય. એમ આ પ્રક્રિયા બંધબેસતી થતી નથી. ગમે તેમ હોય આપણે આ જગ્યાએ ખોલ પંથમાં જેમ પેઢીઓ લખી છે, તેમજ લખીએ. ”

- ૩ “ રીયાઝુલ અન્સાબ ” ના કતાએ, શમ્સ તખ્તેઝ અને શમ્સ મુલતાની (ઉર્દૂ શમ્સ ચોટ) બેઉને જુદાજ જણાવ્યા છે. જે હકીકત “ પ્રસ્તાવવાની પોલ ” અને “ ખવાબ હસન નીઝામીના વિચારો ઉપરે રીઝુ ” વાળા પ્રકરણોમાં બતાવી ગયા છીએ. જેનો ટુક સાર એ કે—શમ્સ તખ્તેઝ, હી. સ. ૧૫૪માં કુસ્તીના નામના ગામમાં, મોલવી રૂમના છોકરા અલાઉદ્દીનના હાથથી માર્યો ગયા હતા, અને તખ્તેઝમાં પોતાના બાપ બહાઉદ્દીનની કબર નજીક દફનાવવામાં આવ્યા હતા. જ્યારે શમ્સ મુલતાની એટલે શમ્સુદ્દીન બિન સલાહુદ્દીન, હી. સ. ૬૮૦ માં મુલ્તાનમાં ગુજ્યા હતા. ત્યાંજ તેઓનો રોએ છે.

ઉપરના ત્વારિખી પુરાવાઓથી વાંચકો સારી રીતે જોઇ શકશે કે, શમ્સ તખ્તેઝ અને શમ્સ મુલ્તાનીની કારકિર્દીને પોતાના ૨૮ મા ઇમામની કારકિર્દી તરીકે જણાવવામાં આગાખાની લેખકો સજ્જડ થાપ ખાય છે. મતલબ કે તેઓ પાસે પોતાના અઠાવીસમા ઇમામની કાંઇ બહેર કારકિર્દી ન હોવાથી, તેઓને આઠા અબળા ફાંફાં મારવાં પડે છે.

તેવીજ રીતે-શમસદીન મહમદ પછીના આગાખાની ઇમામો માટેની જાહેર કારકિર્દી પણ જાહેર ત્વારિખોમાં જોવામાં આવતી નથી. આગાખાની લેખકો તેવા કાંઈ પણ ત્વારિખી પુરાવાઓ ખતાવી શકતા નથી. ફક્ત—હરજીભાઈ પુંજ માસ્તરે “મજહરે ઝાતે અલ્લાહ” તથા “સીલસીલે ઇમામત” નામના પુસ્તકોમાં તેવી કાંઈ ટુંક કારકિર્દી જણાવવા કોશિશ કરેલ છે, પણ તે મનઘડતજ લાગે છે; સખમકે કોઈ ત્વારિખી સનહોના ઉતારાથી તે પુરવાર કરેલ નથી. મરહુમ હાસમભાઈ બોધા માસ્તર, કે જેઓ આગાખાની લેખકોના મુખ્ય સ્થંભરૂપ હતા. તેઓને પણ મજહુર ઇમામો માટેની કાંઈ જાહેર કારકિર્દી મલી શકી નથી. તેઓએ “ઇસ્માઈલી દર્ખશ” નામના પોતાના પુસ્તકના પૃષ્ઠ ૩૬ માં ફક્ત એટલું જ જણાવેલ છે કે—“ઇસમાઈલી નીઝારી અઠાવીસમા ઇમામ શાહ શમસદીન મહમદથી ઇસમાઈલી છેતાલીસમા ઇમામ શાહ હસનઅલી સુધીના યોગણીસ ઇમામો ઇરાનના મુલકમાં મેહલાત પરગણામાં કેક, બાપક, તથા વીરયા અને ચઝદ બબ્બી રહેતા હતા.”

આગાખાનીઓના અઠાવીસમા ઇમામથી કરીને તેતાલીસમા ઇમામ સુધીના ઇમામો માટેની કાંઈ પણ જાહેર કારકિર્દી જોવામાં આવતી નથી, તે ખતાવવા ખાતર નીચે કેટલાક પુરાવાઓ રજુ કરીશ.

- ૧ “બોળ કોમની તવારિખ” ના કતાને પણ મજહુર ઇમામો માટેની જાહેર કારકિર્દી મળી શકી નથી. અઠાવીસમા શમસદીન મહમદ માટેની દત્ત કથાને લગતી ટુંક હકીકત જણાવીને તેનો રદ કરેલ છે. યોગણત્રીસમા કાસમ શાહના નામનો ફક્ત નાંખરજ જણાવેલ છે. ત્રીસમા ઇસ્લા મશાહ માટે, તેઓના વખતમાં પીર સહરદીન હિંદુસ્તાનમાં આવ્યા હતા

એવી જે હંતકથા આગાખાનીઓમાં પ્રચલિત છે તેજ ફક્ત ઉતારેલ છે. ત્યાર પછી એકત્રીસમા ઇમામથી કરીને તેતાલીસમા ઇમામ સુધીના ફક્ત નામોજ (૫^૧ ૧૬૬ માં) ઉતારેલ છે અને તે સર્વે નામોની સાથે ફક્ત એટલુંજ જણાવેલ છે કે—“તેમને લગતી કંઈ હકીકત જણાઈ નથી.”

૨ “ખોજા વૃત્તાત” ના પેજ ૧૦૦ માં જણાવેલ છે કે—“રૂકતુદીન પુરશાહ પછી નીઝારીઓની હકીકત “રોઝતુસ્સફા” માંથી મળી નથી.”

૩ “ખોજા કોમનો ઇતિહાસ” ના કતા, મીં બફરલાઇ રહેમતુલ્લાહ બારીસ્ટર એટ લો, પેજ ૨૧૩ માં જણાવે છે—“૨૭ મા ઇમામથી તે ઇમામ બફરશાહ સુધી * તવારીખમાં કંઈ મળતું નથી.”

૪ “આગાખાન કેસનો રેસલો” પેજ ૩૭ માં, જસ્ટીસ સર જોસફ આર્નોલ્ડ તરફથી જણાવવામાં આવેલ છે—“એમાંના નામો સંબંધી તવારીખમાં કશું માલમ પડતું નથી. તેઓમાંના માત્ર એક શાહ ઇસલામશાહ જે આગાખાનનો ૧૪ મો વડવો થાય તેની બાળતમાં ખોજા જ્ઞાતીમાં એક હંતકથા ઘણી ફેલાયલી છે, કે પીર સદરદીન હાઇ ચાને પાદરીએ ખોજાઓને મુસલમાન કર્યા હતા, તે ઇમામનો મોકલેલો હાઈ હતો.”*

* કતાએ ૪૩ મા નંબરે ઇમામ બફરશાહતું નામ જણાવેલ છે.

* મજહુર કેસ ના. પહેલા આગાખાનના સમયમાં ઇ. સ. ૧૮૬૭ ની સાલમાં, જસ્ટીસ સર જોસફ આર્નોલ્ડ સમક્ષ આપ્યો હતો.

“જમ”

પ્રિય વાંચકો ! ઉપરની સનહોથી આપ જોઈ શકશો, કે આગાખાનીઓના અઠાવીસમા ઇમામથી કરીને તેતાલીસમા ઇમામ સુધીના ઇમામો માટે ત્વારિખોમાં કશું જણાયલું નથી. (આગાખાની લેખકો, “ વગર દુટવે સીલસીલા બંધ નરનસલે ઇમામત ” નાં જે પુકારો કરી રહ્યા છે, તેમાં કેટલું સત્ય સમાયલું છે, તેનો ઇન્સાફ કરવા માટે હું ઇસ્માઇલીથી કરીને ફકતુહીન ખુરશાહ સુધીની ત્વારિખી તપાસ જુઠા જુઠા પ્રકરણોમાં વાંચકો સમક્ષ ફજુ કરી ગયો છું.)

ફકતુહીન ખુરશાહ પછી—શમસદીન મહમદથી કરીને આગાખાનીઓના તેતાલીસમા ઇમામ શાહ કાસમઅલી સુધીની કાંઈ પણ બહેર કારકિર્દી જણાયલી નથી, એ હું ઉપર બતાવી ગયો છું. ત્યાર પછીના તેઓના ચુમાલીસમા ઇમામ શાહ અબુલ હસનઅલીથી કરીને હાલના નાઁ આગાખાન સંજયે જે બહેરમાં જણાયલું છે, તેમાંથી ટુંક નીચે કથાનીય.

(૪૪) શાહ અબુલ હસન અલી એઓને ઇરાનના શાહે કેરમાન પ્રાંતના ગવરનરની પદવી આપી હતી, અને કેટલીક બગીર પણ આપી હતી.

(૪૫) શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી—એઓ પોતાની બગીર મહેલાતમાં રહેતા હતા, જેથી તેઓ મહેલાતી કહેવાણા. “ જોબા કોમની તવારીખ ”ના પૃષ્ઠ ૧૬૭ પર જણાવેલ છે—“ તેઓ મહેલાત નામના પોતાની બગીરના ગામડામાં રહેતા હતા. આ ગામના પટેલને ઇમાનીખાન નાયબે કહ કરી તેનું સર્વસ્વ લુટી લીધું તેથી તેમને મહેલાત છોડવું પડ્યું. નવા સ્થળ યજ્ઞમાં લોકોએ એવી ઉશકેરણી ફેલાવી કે તેઓ બેદીન છે માટે તેમને મારી નાખવો જોઈએ. આ ઉપરથી લોકોએ ઉશકેરાઈ જઈ તેમનું ખુન કીધું હતું. ખુ-

કરનારાઓમાં બાદશાહ ફતેઅલીશાહના બેટાનો પણ હાથ હતો. ”

મઝાહેબુલ ઇસ્લામના પૃષ્ઠ ૩૮૫ ઉપર જણાવેલ છે કે—‘ ફીર શાહ ખલીલુલ્લાહ યજ્ઞકો ચલે ગયે. વહાં દો બરસ રહેને પાએ થે કે ઇત્તેફાકસે એક હીન ઉન્કે કારન્દુ’? ઓર બાદેમુ’સે એક દુકાનદારકા ઝગડા હો ગયા. ઇસ્ને નવાબ મીરજા બઅફર સદરૂલ મુમાલેકસે શીકાયત કી. નવાબને શાહ ખલીલુલ્લાહકે આદમીયોંકો સઝાકે લીયે તલબ કીયા. વોહ શાહ ખલીલુલ્લાહકી હવેલીમેં છુપ ગયે. મીરજા બઅફરને ઉન્કી ગીરફતારી મેં ઇસરાર કીયા. શાહ સાહેબને’ ઉન્કો નવાબકે નોકર’કે હવાલે કરનેસે ઇન્કાર કીયા. મુલ્લાં હુસેન યજ્ઞવી, નવાબકા એક મુસાહેબ, ખહોત સિપાહ ઓર અવામકા હુજુમ’ લેકર શાહ ખલીલુલ્લાહકી હવેલી પર ચઢ ગયા. ઇસમાઇલીયુ’ને હવેલીકે કીવાડ ખંદ કરકે, ઇસ્મેંસે મુકાબલા કરના શુરૂઆ કીયા. મુલ્લાં હુસેનકે આદમી દીવાર તોડકર અંદર ઘુસ ગયે. શાહ ખલીલુલ્લાહ ઓર ખહોતસે ઇસ્માઇલીયાહ મારે ગયે. ”

(૪૬) શાહ હસનઅલી શાહ—એઓના પિતાશ્રીની વફાત વખતે એઓની ઉંમર ફક્ત તેર વરસની હતી. એઓના માતૃશ્રી એવણુને સાથે લઈ ઇરાનના પાયાતખત તેહરાનમાં ગયાં. એઓના પિતાશ્રીના ખુન થવાના સમયે એઓના મુરીદો બહુ ઉશ્કેરાઈ ગયા હતા, જેથી ઇરાનના શાહે, શાહ હસનઅલી શાહની રૂબરૂમાં પોતાના પુત્રને ખુબ ધમકાવ્યો અને તેઓના પિતાશ્રી તથા માણસોનાં ખુન કરવામાં જેઓનો હાથ હતો તેઓને સજા કીધી.

અને શાહે પોતાની શાહબદીના લગ્ન તેઓની સાથે કરી આપ્યા, ઉપરાંત તેઓને આગાખાનનો લકબ આપ્યો. (જે તેઓના વંશમાં ચાલુ છે.)

ફતેહઅલીશાહના મર્ણુ બાદ, મહમદશાહ ગાદીએ આવ્યો. તેના બીજે ભાઈ, કે જે કીરમાનનો ગવરનર હતો, તેણે બલવો કરવાથી, મહમદશાહે હસનઅલીશાહને લશ્કરની સરદારી આપી, પોતાના ભાઈને કેદ કરવા સાફ કેરમાન રવાના કર્યો. શાહ હસનઅલીએ કેટલીક લડાઈઓ લડવા બાદ શાહના ભાઈને કેદ કરીને તેહરાન મોકલાવી આપ્યો.

શાહ મહમદઅલીનો વડો વજીર કે જે મજકુર શાહનો ઉસ્તાદ પણ હતો, તેણે શાહ હસનઅલીશાહની પુત્રી સાથે પોતાના લગ્ન કરવા માટે કહેણ મોકલાવેલ, જેથી હસનઅલીશાહ ઘણા નારાજ થયા અને એ બનાવથી મજકુર વજીર સાથે અણબનાવ થયો અને શત્રુવટ વધી. જેથી હસનઅલીશાહે પોતાના બચાવ માટે હથીઆરખંધ લશ્કર તૈયાર કર્યું, અને ઇરાનની સલ્તનત પોતાના હાથમાં લઈ લેવાની વેતરણ કીધી. તેની શરૂઆત કીરમાનથી કરવામાં આવી. કીરમાન પોતાના કબજામાં લીધું. ઈ. સ. ૧૮૪૦ સુધી કીરમાનની હુકુમત ભોગવી, પણ છેવટે બાદ-શાહના લશ્કર સાથે કેટલીક લડાઈઓ થઈ. પરિણામે શાહ હસનઅલીને કીરમાન છોડવું પડ્યું. ત્યાંથી બહુચીસ્તાન થઈને સીંધ આવ્યા. તે વખતે સીંધના મીરો અને નાઁ બ્રીટીશ સરકાર વચ્ચે ભાંજગડ ચાલતી હતી. તે ભાંજગડ-માં શાહ હસનઅલીએ જનરલ સર ચાર્લસ નેપીયરને ઘણી મદદ કીધી હતી. એ ધરણથી નાઁ બ્રીટીશ સરકારે તેઓને સાલીઆલું આપવાનું ચાલુ કર્યું અને હિંઝ હાઇનેસનો ખીતાબ અર્પણ કર્યો.

શાહ હસનઅલીશાહ કીરમાન છોડી, બલુચીસ્તાન થઈ સીંધ આવ્યા, અને ત્યાંથી મુંબઈ આવ્યા, ત્યાં સુધીના સંપુર્ણ એકવાલ તેઓએ પોતાના હાથે લખેલી ફારસી બાયેઆશી “ઇબ્રતે અફઝા” માં લખેલો વીગતવાર નજરે પડે છે.

તેઓના મુંબઈમાં આવી વસવાટ કર્યા બાદ, ઇરાનની સરકારની લખાવટથી નાં બ્રીટીશ સરકારે ઇ. સ. ૧૮૪૬-૪૭, એમ બે વરસો સુધી તેઓને કલકત્તામાં રહેવાની ફરજ પાડેલ. તેઓના વખતમાં ઇ. સ. ૧૮૬૬ માં આગાખાન કેસ કે જે બાર બાયા કેસ ના નામથી મશહુર છે, તે ઉભો થવા પામ્યો હતો. તેઓ ઇ. સ. ૧૮૮૧ ની માલમાં વફાત પામ્યા હતા. તેઓને મુંબઈ ખાતે હસનાબાદમાં દફનાવવામાં આવ્યા છે.

મઝાહેબુલ ઇસ્લામના કતી, તેઓ નામદારના હિંદુસ્તાન પધરવા પછીના અહેવાલમાં પેજ ૩૬૧ ઉપરે જણાવે છે:—“હસન અલીશાહકી કુછ જાએકાદ? હિન્દુસ્તાનમેથી. ઉન્કે આનેચે હિંદુસ્તાનકે તરફદાર બહોત ખુશ હુએ. ચેહ િહાયત^૧ નમુદી^૨ લીયાકત^૩ વરાસ્ત^૪ કે આદમીથે. ઇન્કે ચેહ દેખકર બડી હયરત^૫ હુઈ કે, ઇરાનીયુ^૬ ઔર ઈન્ડી-સ્તાનીયુ^૭ કે ઉસુલ^૮ ઔર ખરતાવ^૯ મેં કોસ કદર ફરક હયે. ઉન્કે બ્રીટીશ ઇન્ટેઆમ^{૧૦} સે મોઆનેસ્ત^{૧૧} હુઈ, ઔર ઉન્હુને જલ્દ ઇસ્કા સુબુત^{૧૨} લીયા; કે અન્વલ અફઘાની જંગ ઔર સીંધકી લડાઇમેં કીમતી ખીદમાત^{૧૩} અંજમ^{૧૪}

૧. મીલકત ૨. બહુજ ૩. જાણવા જોગ ૪. લાયકી ૫. સમજ ૬. આશ્ચર્ય ૭. ઇરાનીયો ૮. અંગ્રેજો ૯. કાયદાઓ ૧૦. વર્તણૂક ૧૧. બદોખરત ૧૨. મલતાપણ ૧૩. પુરાવો ૧૪. ખીજમતો ૧૫. પુર્ણ બજાવી લાવવી.

હી. ઔર જનરલ સર ચાલ્સ નેપીયર સાહેબસે મુલાકાત કરકે, ઉન્કે સાથ સીંધકી જંગોજલમેં શરીક^{૧૬} રહે. ઔર જો સરહદી^{૧૭} છરજો^{૧૮} ઉન્કી સરગુનાઇ^{૧૯} તસ્લીમ^{૨૦} કરતેથે, ઉન્પર અપના અસર ડાલા. ઇસ્કે બાઅદ ઉન્હુને અમ્મઇ ઔર પુને મેં સુકુનત^{૨૧} ઇજતીયારકી, ઔર ગર્વ-નમેંટસે ઉન્કો પેન્શન મીલી; ઔર હીઝહાઇનેસકા ખીતાબ અતા હુવા. ઔર ઉન્કો ફરખારે ફારેસસે આગાખાન ખીતાબ મીલાથા; જો ઉન્કે ઔર ઉન્કી ઓલાદકે નામકે સાથ લગાયા જતા હયે, ઇમામુસે ઇસ્કા કુછ તઅલુક નહીં હયે. ”

૧૦ પહેલા આગાખાન સાહેબના સંબંધમાં સર બાર્ટલ ફ્રીયરે ઇ. સ. ૧૮૭૫ માં કેટલુંક વર્ણન લખેલ છે, જેમાંની કાંઇક હકીકત ખોળ કોમની તવારીખના પૃષ્ઠ ૧૦૦ ઉપરે જોવામાં આવે છે. ઉપરાંત તેઓના સમયમાં જે બારલાયા કેસ ઇ. સ. ૧૮૬૬ માં ચાલેલ, તે વખતની અગવળના સંબંધમાં ૩૦ ફેરજેટે A Voice From India નામના પુસ્તકમાં કેટલુંક વર્ણન કરેલ છે.

એઓ નામદાર સાહિત્યપ્રેમી હતા, જે તેઓએ પોતાના હાથે લખેલ ઇત્રતે અફઝા નામના પુસ્તકથી જણાઇ આવે છે. તદુપરાંત તેઓ સાહિત્યના ફેલાવા માટે આલીમો વિદ્વાનોને મદદગાર થઇ પડતા હતા. તેઓનીજ સહાયતાથી કન્ઝુલ મસાએબ અને મન્હજુર રેશાદ નામની બે કિતાબો બાહર પાડવામાં આવેલ છે. તેઓ નામદારે ખોળ કોમમાં હ૦ ઇમામ હુસેન અં ની અઝાદારી ફેલાવ-

૧૬ શામેલ ૧૭. સરહદના વતનીઓ ૧૮. તાએફાવાલા ૧૯. વડપણ ૨૦. કચુલ કરવું ૨૧. રહેણાક.

વાના માટે ઘણાજ શુભ પ્રયાસો કરેલ. તેઓ જાતે અઝહારી કરતા હતા, અને ખોળ મુરીદોને તેનું અનુકરણ કરવા જણાવતા હતા; જે મશહુર છે. તેઓના વખતમાં મુંબઈના ખાનામાં તેઓના હુકમથી તેઓની હાજરીમાં રૌઝાખવાની કરવામાં આવતી હતી. મતલબ કે ખોળઓમાં અઝહારીનું ખીજ રોપનાર એઓ નામદારજ હતા. તેઓ ઘોડ દોડની શરતના પક્ષ બહુજ શોખીન હતા તેઓ નામદાર સખી દીગ ગુદો ધરાવતા હતા. કરબલા, નજફ, સામરા વિં ઠેકાણે તેઓ તરફથી તાલીબે ઇલ્મો અને સાહતો વિં ને માસીક રકમો (મદદ તરીકે) આપવામાં આવતી હતી.

તેઓ નામદાર ઇ. સ. ૧૮૮૧ની સાલમાં પોતાની પાછળ ત્રણ વિધવાઓ, ત્રણ પુત્રો, અને ત્રણ પુત્રીઓ મેલી વફાત પામ્યા હતા. તેઓને મુંબઈખાતે હસનાખાદ-માં દફનાવવામાં આવ્યા છે. તેઓ નામદાર શરઇ એહકામે નમાઝ, રૌજા વીં નાં પાબંદ હતા.

૪૭ આગાશાહ અલીશાહ—તેઓ ઇ. સ. ૧૮૮૧ માં ગાદીએ આવ્યઆ.ગા હસનઅલીશાહ સાહેબ સાથે જ્યારે ઇરાનમાં ખટપટ ચાલતી હતી ત્યારે તેઓને કરબલાએ મોઅલ્લા તરફ મોકલી દેવામાં આવ્યા હતા. ત્યાં તેઓએ પોતાનાં લગ્ન કીધાં હતાં. તેઓને ત્યાં એ ફરજદોનો જન્મ થયેલ, જેમના વડા ફરજંદ શાહબુદ્દી-નશાહ, તેત્રીસ વર્ષની વયે પુના ખાતે બહીના રોગથી વફાત પામ્યા હતા, અને બીજા ફરજંદ નુરશાહ પક્ષ ત્રીસ વર્ષની વયે ઘોડા ઉપરથી પડી જતા પુના ખાતે વફાત પામ્યા હતા.

તેઓ નામદારના ત્રીજા વારના લગ્ન ઇરાનના શાહ ફતેહઅલીશાહની દાહિત્રી, બીબી શમ્સુલ્લુહુલ્લે સાથે

સુ'ખમાં થયા હતા, જેઓના પેટથી હાલના નાં આગા-
ખાન સર સુલ્તાન મહમદશાહ સાહેબનો જન્મ થયો
છે. મજકુર બીબી સાહેબ (હાલના નાં આગાખાનના
માતૃશ્રી) વિદ્યમાન છે.

તેઓ નામદારને શીકારનો ઘણોજ શોખ હતો. ઘોડા-
દોડની શરતના પણ તેઓ શોખીન હતા. શરતના ઘોડાઓ
રાખવાના માટે તેઓ મોટો ખર્ચ કરતા હતા. સરજેગસની
ગવરનરીના સમયમાં તેઓ લેલસલેટીવ કૅન્સીલના વધા-
રાના મેમ્બર નીમાયા હતા.

તેઓ નામદાર પોતાના પિતાશ્રીની માફક મોહરમ
મહિનામાં ખાનાઓમાં રોઝાખાની કરાવતા હતા. તેઓ
નામદાર પોતે હં ઈમામ હુસેનની અઝાદારીની
રસ્મો બજાવી લાવતા હતા, અને તેમ કરવા માટે ખોજ-
ઓને બોધ આપતા હતા. તેઓ નમાઝે રોઝા વીં શરઈ
એહકામોના પણ પાબંદ હતા. તેઓ ચાર વર્ષ ગાદી
ઉપર રહ્યા. ઇ. સ. ૧૮૮૫ની સાલમાં, ૫૫ વર્ષની ઉંમરે,
પુના ખાતે વફાત પામ્યા હતા. તેઓની લાશને કર-
બલાએ મોઅલ્લા ખાતે મોકલાવીને ત્યાં દફનાવવામાં
આવી છે.

૪૮ હીઝહાઈનેસ, સર સુલ્તાન મહમદશાહ,
આગાખાન, જી. સી. આઈ. ઈ. ઇત્યાદી—એઓ નામદારનો
જન્મ ઇ. સ. ૧૮૭૭ની સાલમાં કરાંચી ખાતે થયો હતો.
નાં આગાઅલોશાહ સાહેબની વફાત વખતે એઓની ઉંમર
૮ વર્ષની હતી. એઓની બાળ કેળવણીનો સંઘળો ભાર
એઓના માતૃશ્રીના શીરે આવી પડ્યો હતો. એઓ ના-
મદારે ધાર્મિક કેળવણી ગુલુ નામના ખોજ પાસેથી, અને
ઇંગ્લીશ કેળવણી જોનકેની નામના એક યુરોપીયન પાસેથી

મેળવી છે. એઓનો ઇંગ્લીશ ભાષા ઉપરે અથાગ કાબુ છે. ઇંગ્લીશ એટીકેટ (રીતરીવાજ) નાં પણ તેઓ મ્હોટા ચાહક છે. ઘોડાદોડની શરતો હોકીમેચ વીગેરેના એઓ શાખીન અને ઉત્તેજક છે. રાજ્યદારી બાબતમાં પણ અચ્છો અનુભવ ધરાવે છે. ઇસ્લામી રાજ્યદારી નેતાઓમાં તેઓ સારો ભાગ ભજવે છે. નાગ્ર ઓટીશ સરકાર પાસે પણ એઓ સારો લાગવગ ધરાવે છે. ઘણે ભાગે એઓ યુરોપમાંજ રહેવાનું પસંદ કરે છે.

એઓના પહેલી વારના લગ્ન, એવણના મરહુમ કાકા જંગીશાહની બેટી શમ્સુદીન બેગમ સાથે (આગા જંગીશાહના જુદાહ ખાતે થયેલ પુન પછી, છ સાત મહિના રહીને) પુના ખાતે થયા હતા. જે લગ્ન ઘણીજ ધામધુમની સાથે કરવામાં આવેલ. (તે વખતે બેંડવાજઓ પણ વગાડવામા આવ્યા હતા.) તે બીગી સાહેબથી કોઈ અવલાહ નથી.

• એઓ નામદારે યુરોપમાં એક યુરોપીયન લેડી સાથે લગ્ન કીધાં છે. જેથી બે સાહેબઝાદાઓ અને એક સાહેબઝાદીની પ્રાપ્તિ થઈ છે, એવું જણાવવામાં આવે છે. મ્હોટા સાહેબઝાદાનું નામ પ્રીન્સ અલીશાહ છે, જે વણનો ફેટો કેટલેક ઠેકાણે (ખાનાઓમાં) લટકાવેલો જોવામાં આવેછે.

એઓ નામદારની બાહેર કારકિર્દી મશહુર છે, એટલે વધુ વિવેચન કરવા કે લંગાણુ હકીકત આપવાની અગત્ય નથી. એઓ વિદ્યમાન છે.

પ્રિય વાંચકો ! આ પ્રકરની હકીકતથી આપ સારી રીતે જોઈ શક્યા હશે કે, આગાખાનીઓના ૨૮ મા ઇમામથી કરીને ૪૩ મા ઇમામ સૂધીની કાંઈ પણ બાહેર

કારકિર્દી (બહાર ત્વારિખોમાં) જણાયલી નથી. પણ ૪૪ મા ઇમામ પછીજ બહાર કારકિર્દી જણાય છે. (જે ટુંકમાં અમોએ ઉપર દર્શાવેલ છે.) આ એ પ્રકરણથી શો શો સાર ખેંચવો, તે વાંચકોની મુસદ્દી ઉપરે છોડી; એ પ્રકરણ પુર્ણ કરીશ.

આગાખાનો અને ઇમામત !

પ્રિય વાંચકો ! હાલમાં, મીઠ વરતેજી અને તેઓના ગોઠીઆઓ, નાઠ આગાખાન સાહેબને મોજુદ ઇમામ જણાવી, તેઓની ઇમામતને વગર દુટવે સીલસીલાખંધ જણાવી તે ઇમામત નરનસલે ચાલતી આવેલી જણાવે છે. તો તેવા સીલસીલા અને નરનસલની તપાસ આગળના પ્રકરણોમાં આપ જોઈ ગયા છો હવે-પહેલ. આગાખાન શાહ હસન અલી શાહ સાહેબે પોતાને ઇમામ તરીકે જણાવ્યા છે કે કેમ ? અને ખોભાઓ તેઓને ઇમામ તરીકે માનતા હતા કે કેમ ? તેની ટુંક તપાસ હાથ ધરીએ.

તેઓ નામદાર હિંદુસ્તાનમાં પધાર્યા ત્યારથીજ ખોખાઓ તેઓને પીર તરીકેજ ગણતા હતા, અને તેઓ નામદાર પોતે પણ પોતાને પીર તરીકેજ મનાવવા માંગતા હતા. જેના પુરાવાઓ અપવાની કાંઈ અગત્ય નથી; કારણ કે એ બાબત મસ્દુર છે. છતાં “આગાખાન” નામનું પુસ્તક કે જે મીઠ દુમસ્ત્યા તરફથી પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે, તેના પૃષ્ઠ ૧૫૩ માંથી તેને લગતી હકીકત નીચે ટાંકીશ.

“ મુંઝામમાં હજરત આગાખાન “ જમાતખાના ” અને

ખોજા અંબુમનમાં દિવાનખાનામાં અકસર કરીને ઇસ્લામી તહેવારોના વધારે પવિત્ર દિવસો ઉપરજ પ્રમુખપદે બિરાજતા હતા. (નામદાર આગાસાહેબના મુરીદો તેમને “ પીર સલામત.” કહેતા હતા, તેમના તરફથી આવતાં નજરાણાંના નાણામાંથી આ જમાતખાનું બીજી સ્થાવર મિલકતો સાથે ખરીદ કરવામાં આવ્યું હતું) મોહરમના હગામ ઉપર શીઆ મુદ્દલાંખો, હજરતઅલી, હજરત હસન, હજરત હુસેન વગેરેના દીનને ખાતર જાન આપવાના દાસ્તાનો અસરકારક રીતે કહી સંભળાવતા ત્યાં તે નામદાર હાજર રહેતા હતા. ” ઉપરના ઉતારાથી જણાઇ આવે છે કે, નાઠ પહેલા આગાખાન અને ખોજાઓ વચ્ચે પીરી મુરીદીનોજ સંબંધ હતો. ખારસાયા કેસ વખતે નાઠ આગાખાનની ઇમામતનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયેલ, પણ તેના માટે જસ્ટીસ સર જોસફ આનાંદડ સાહેબે જે જણાવેલ, તેનો સાર મહુવા કમીસન કેસના રિપોર્ટના પેજ ૧૬ તથા ૧૭ ” માંથી નીચે ટાંકી બતાવીશ—

“ જ્યારે મીઠ હાવરકે, ઇરાની ખારઇમામી સાધારણ શીયા મજહબ આગાપાટીનો છે એમ જણાવેલો અને અગાનું આણું કુટુંબ અને આગા હુસેનઅલી હુસેનથી તે હાલ સુધીની ઓલાદનો પણ તેજ ધર્મ છે. ત્યારે કોટે એવું ચુકવેલું છે કે ઇસમાઇલીઓ ઇસમાઇલ સુધી સાતજ ઇમામોને માનનાર છે, ઇમામ અંધ પડયા છે અને આગાનું કુટુંબ માત્ર ઇમામત જાળવી રાખે છે કે રાજે કીયામતને દીવસની અગાઉ જુહુર ઇમામને ગાદીએ બેસતાં કાંઈ અડચણ નહીં આવે. (પાનુ ૮) ”

ઉપરના ઉતારાથી વાંચકો જોઈ શકશે કે, તે કેસમાં પણ ના. આગાખાનને માત્ર “ ઇમામતની ગાદી જાળવનાર.” તરીકે જણાવ્યા છે; ઇસમાઇલી ઇમામત ફક્ત હઠ

ઈસ્માઈલ સુધીજ જણાવવામાં આવી છે. પણ તે ઇમામત પણ ત્વારિખો મુજબ સાબિત થઈ શકી નથી. (જે વિશે અમો આગળ વિવેચન કરી ગયા છીએ.) મતલબ કે પહેલા આગાખાન સાહેબ પોતાને પીર તરીકેજ મનાવતા હતા, અને ખોબાઓ વીં તેઓને પીર તરીકેજ માનતા હતા. બાકી કોઈ તેઓને ગમે તેમ માને અથવા મનાવવા પ્રયત્ન કરે, તેમાં તેઓ નામદારનો કુસુર ગણાય નહિ. બાર-લાયા કેસમાં એ સંબંધે તેઓ નામદારના ધારાના હિમાયતી મીં હાવડે પણ લાચારી બતાવેલ છે જે ફકરો મહુવા કમીસન કેસ ના રિપોર્ટના પેજ ૫૧ ઉપરથી નીચે રજુ કરીશ—

“ આગાને ખુદાનો અવતાર તરીકે માનવો જોઈએ, અને જુહુર ઇમામ તરીકે માનવો જોઈએ તે વિશે આગળ હું બોલી ગયો છું, અને તે બાબે વધુ એવું જોવામાં આવે છે કે હાઈકોર્ટના કેસમાં આગાના બારીસ્ટર મીં હાવડે લાચારી બતાવી છે કે આગાને કોઈ પુજતુંજ નથી અને કોઈ બેવકુફ લોકો પુજે તો તેમાં આગા શું કરે. P. 80, ”

તાત્પર્ય એજ કે પહેલા આગાખાન સાહેબ પીર તરીકેજ મનાતા હતા. તેવીજ રીતે બીજા આગાખાન સાહેબ નાં આગાઅલીશાહ પણ પોતાને પીર તરીકેજ મનાવતા હતા, અને ખોબાઓ વીં પણ તેઓને પીર તરીકેજ માનતા હતા. છેવટ સૂધી (તેઓની વફાત સૂધી) તેઓ નામદાર પીર તરીકેજ ગણાતા હતા. તેઓ જ્યારે વફાત પામ્યા ત્યારે તેઓની લાશને કરબલા પહોંચાડવામાં આવી હતી. તે લાશ પહોંચાડવાના માટે તે વખતના મુખી મરહુમ કાસમભાઈ મુસા સાથે ગયા હતા. તેઓના તરફથી નાં આગાઅલી શાહ સાહેબની લાશને કરબલાએ મોઅલ્લા તલક પહોંચાડવાનો હેવાલ એક પેમ્ફલેટ મારફતે પ્રગટ થવા

પામ્યો હતો. જે પેમ્ફલેટ ઇ. સ. ૧૮૮૬ માં મુબઈ ખાતેના “ રીપન પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ ” માંથી, નાખ આગાખાનના ચુસ્ત મુરીદ અલાદીન ગુલામ હુસેન તરફથી છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ છે. મજકુર પેમ્ફલેટમાં નાં આગાઅલી શાહ સાહેબને પીર તરીકે જણાવવામાં આવેલ છે. જેમકે:—

“ આખરે જલમ મોહોતે ખોજાઓના પીર ઉપરે ગલબો કયો. ”

(પેજ ૧)

“ મરહુમ આગાખાન તથા તેવણના વડવાઓને શું હીન્દુસ્તાન કે મધ્ય એશીઆ કે જંગળારના ખોજાઓ પોતાના પીર તરીકે માન આપતા આવ્યા છે. ”

(પેજ ૧)

“ મરહુમ આગાઅલીશાહની ઉંમર ૫૫ વરસની હતી. તેવણ તારીખ ૧૨ ની એપ્રિલ સને ૧૮૮૧ ને દીવસે પોતાના પીતાજીના સ્વર્ગવાસ થવા બાદ સઘળા ખોજાઓના પીરના મરતબા પર આવ્યા હતા. ”

(પેજ ૫)

ઉપરના મજબુત પુરાવાથી વાંચકો સારી રીતે જોઈ શકશે કે, નાં આગાઅલીશાહ સાહેબને પણ છેવટ સૂધી પીર તરીકે ગણવામાં આવેલ.

હાલના નાં આગાખાન સાહેબને પણ શરૂઆતમાં (તેઓના ગાદી નશીન થયા પછી) પીર તરીકે જ માનવામાં આવતા હતા; અને તેઓ પોતાને પણ પીર તરીકે જ જણાવતા હતા. તેઓના તરફથી ઈ. સ. ૧૩૧૨ની સાલમાં “ ગુલામહુસેન ” પ્રેસમાંથી મુબઈખાતેથી ખોજા કોમના

મઝહબના કેટલાંક મુળતત્વો. ” નામનો રીસાલો, ગુજરાતીમાં અને “રીસાલો ઉસુલ પુરૂઅદીનજો ” નામનો રિસાલો સીંધીમાં પ્રગટ કરવામાં આવેલ, જે બન્ને રિસાલોમાં તેઓને પીર તરીકેજ જણાવવામાં આવેલ છે. હાખલા તરીકે “ જોળ મઝહબના કેટલાંક મુળતત્વો ” ના ટાઇટલ પેજનો ઉતારો નીચે ટાંકી બતાવીશ:—

“ જોળ કેમના

મઝહબના

કેટલાંક મુળતત્વો

તથા

કીયા સખંધી નાનું પુસ્તક

કર્તા:—

નામદાર હીજ હાઇનેસ

આગા સુલતાન મુહમ્મદશાહ આગાખાન

જોળઓના પીર

મુંબઈ

ગુલામહુસેન છાપખાનામાં છાપ્યું છે.

સન ૧૩૧૨ હીજરી.

ઉપરના ઉતારાથી વાંચકો જોઈ શકશે કે, હાલના આગાખાન સાહેબ પણ પોતાને પીર તરીકેજ મનાવતા હતા; અને જોળઓ પણ તેઓ નામદારને તેવીજ રીતે માનતા હતા. પણ ઈ. સ. ૧૯૦૮ની સાલમાં, તેઓ નામદારનો કુટુંબી અગકો કોર્ટે ચડ્યો, જેમાં વારસા-હિસ્સા સખંધી

પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયેલ; તો તે પ્રશ્નને રદ કરાવવા ખાતર નાં આગાખાન સાહેબે પોતાને જાહેર ઇમામ તરીકે જણાવ્યા, અને તે કેસમાં તેઓના કેટલાક સુરીદોએ પણ તેઓના ઇમામ હોવાની જુખાની આપી. ત્યાર પછી મીં હુદા, મીં વસ્તેજી વીં જેવા લેખકો તેઓ નામદારને ઇમામે મોજુદ તરીકે મનાવવાની જાહેર હીલચાલ કરી રહ્યા છે; તેવીજ રીતે આગાખાની મીશ્નરીઓ પણ તેવાજ પ્રયત્નો કરી રહ્યા છે. એવા લેખકો અને મીશ્નરીઓ તેઓ નામદારને ફક્ત ઇમામ તરીકેજ જણાવે છે, એમ નથી; ખરેકે તેઓને ખુદાઈ અવતાર અથવા તો ખુદ ખુદા તરીકે મનાવવાની તજવીજ કરી રહ્યા છે. !!!

હવે એવા લેખકો અને મીશ્નરીઓ તેઓ નામદારને જે અંશાવતાર, ખુદાઈ અવતાર કે ખુદા તરીકે મનાવવાની હીલચાલ કરી રહ્યા છે, તે હીલચાલ આમ (પાલીક) ઇસ્લામીઓ પાસે ચાલી શકે તેમ ન હોવાથી, આમ ઇસ્લામીઓ પાસે તેઓની ઇમામતના માટેજ દલીલો પેશ કરે છે, અને તેઓ નામદારને ઇમામ તરીકે મનાવવા માટે તનતોડ પ્રયત્નો આદરી રહ્યા છે. તો તેઓ નામદાર ઇમામ થઈ શકે છે કે કેમ? તેની તપાસ હાથ ધરીએ.

નાં આગાખાન સાહેબને ઇમામ મનાવવા ખાતર, મીં હુદા, મીં વસ્તેજી વગેરેઓ જે કોશેશ કરી રહ્યા છે, તેના માટે તેઓ ઇસ્લામીઓ સમક્ષ નીચેના મુદ્દાઓ રજૂ કરે છે:—

૧. ‘જુરીયતીની’ પૃથા. ૨. ‘મનમાત’ વાળી હદીસ.
૩. હદીસ્સુસ્કલયન. ૪. ‘ઇમામે મોખીન’ વાળી આયત.
૫. ‘ઓલિલ અમ્મ’ વાળી આયત.

એ રીતે મુદ્દાઓ રૂબુ કરી, મજકુર આયતો અને હદીસોના અર્થના અનર્થ કરી, પોતાની માન્યતા સિદ્ધ કરવા મથન કરે છે. (મજકુર મુદ્દાઓ તેઓના મોબુદ્દ ઇમામના માટે બંધ બેસતા થાય છે કે નહિ ? અને તેઓ-એ અર્થ કરવામાં અને મતલબ સમજાવવામાં કેવી રીતે કામ લીધેલ છે, તેની તપાસ ઇન્શાઅલ્લાહ આગળ જતાં મુદ્દાજ પ્રકરણોમાં હાથ ધરીશ.) પણ ઇમામની ઓળખના માટે કાંઈ સીક્તો કે ઓળખાણની નીશાનીઓ, અને ઇમામ માટેની કાંઈ શરતો પણ હોવી જોઈએ કે નહિ ? એ મુખ્ય પ્રશ્ન છે, તો તેવા આગાખાની લેખકો અને મીશનરીઓ પાસે, તેઓના માની લીધેલા ઇમામમાં તેવી સીક્તો અને શરતો છે કે નહિ ? એવો બ્યાજબી સવાલ છે. ઉઠાવે છે, તો તેવા સવાલો પૂછનારને તેઓ અવનવા અલ-હાઓથી નવાજી નાખે છે ! અને એવો પ્રશ્ન કરવાને તેઓ શયતાની વસવસો જણાવે છે ! ! મતલબ કે તેઓ લોળે મને એવો નોજ ઉપદેશ આપે છે. (પણ ખુબી તો એ છે કે અંદરખાને-દરપદો તેઓ પોતે પોતાના ઇમામની ઇમામત ઝળકાવવા ખાતર કેટલીક સીક્તો કાયમ કરી દીધે છે ! જેમકે નાઁ આગાખાન રચિત “ ઇન્ડીયા ઇન્ટ્રાન્સીશન ” નામના અંગ્રેજી પુસ્તકથી નાઁ આગાખાનની ઇમામતના માટે દલીલ કરે છે.)

હવે ઇમામના માટે સીક્તો અને શરતો હોવી જરૂરી છે કે નહિ ? એના માટે વિચાર કરતાં, ખુલ્લું જણાય છે કે જેના હાથમાં ઇસ્લામીઓની દીની લગામ હોય, તેના માટે અલબત્ત શરતો જરૂર હોવીજ જોઈએ. મીઁ વરતે-જીએ “ વેદિક ઇસ્લામ ” માં ઠેક ઠેકાણે સનાતન માન્યતાનો આશ્રો લીધેલ છે, અને તેવીજ રીતે તેઓમાંના લેખકો અને મીશનરીઓ પણ સનાતન માન્યતાનો ઠેકઠેકાણે આશ્રો

ીયે છે. તો સનાતન માન્યતા પ્રમાણે પણ ગુરૂ કે માચાર્ય માટેની શરતો, અને તેઓને પીછાનવા માટે િઓના લક્ષણો જોવા જરૂરી છે કે નહિ? અને તેવી રતો અને લક્ષણો તેઓના ધાર્મિક ગ્રંથોમાં છે કે નહીં! પણ તપાસવાની આવશ્યકતા છે.

સનાતન માન્યતા પ્રમાણે પણ ગુરૂ અને આચાર્ય માટેની શરતો હોવી જરૂરની છે, અને તેઓના ધાર્મિક ગ્રંથોમાં ગુરૂ અને આચાર્યનાં લક્ષણો વર્ણવામાં આવ્યાં છે. સનાતન ગ્રંથોમાંથી ગુરૂ અને આચાર્ય માટેના કેટલાક લક્ષણો નીચે ટાંકી બતાવીશ.

૧. આચાર્ય લક્ષણ—

પોતે સાંગોપાંગ વેદાદિ સત્ય અને ઉત્તમ વિદ્યા-સંપન્ન હોઈ તેનો અધ્યાપક, સહચાર શિક્ષક—પ્રવર્તક, મિથ્યા અને દુષ્ટાચારનો ત્યાગ કરાવનાર, પોતે દુરાચાર રહિત, સહચારી હોય, ન્યાય અને ધર્મશાસ્ત્રાદિ ભણેલ હોય, ગ્રંથવિદ્યા વિશારદ એટલે પરમેશ્વર, જીવ અને પ્રકૃતીના સ્વરૂપનો અપરોક્ષ અનુભવ એટલે સાક્ષાતકાર પામેલ હોય. તથા સત્યધર્મને યુક્તિ અનુભવ અને પ્રમાણ વડે સિદ્ધ કરવાને સમર્થ હોય, એવા ગુરૂષને આચાર્ય જાણવો. ”

(વ્યવહાર દર્શન ઉત્તરાધ્વર્ગ: પૃષ્ઠ ૨૦૨)

૨. ગુરૂ લક્ષણ—

“ માતા પિતા અને જે ગુરૂષ સતકર્મ સતવિદ્યા અને કથાનું ગ્રહણ કરાવે અને અસતકર્મ—ધર્મ—સંસ્કાર છોડાવે તે ઉપરાંત જીતેન્દ્રિય, વિદ્વાન, બુદ્ધિ-

માન નિરુપ્તી, લોકેષણ રહિત, વૈરાગ્યવાન, દુર્વા-
સ્ત. રહિત, શાન્ત, પ્રહ્લવેતા, દુરાચાર રહિત, સદા-
ચારી, દયાળુ, સંશયછેદક, દુરાચાર છોડાવીને-સન્મા-
ર્ગમાં જાનનાર ઇત્યાદી લક્ષણ વાળાને પણ શુદ્ધ કહે
છે, (પરંતુ ટીલાં ટપકાં કરનાર, કંઠી બાંધનાર,
શિખા કાપનાર, કાન કુંકનાર કે ભગવા પહેરનાર,
ઇત્યાદી ગુણોવાળા શુદ્ધ કહેવાતા નથી.)

(વ્યવહાર દશન ઉત્તરાર્ધ: પૃષ્ઠ ૨૦૨)

૩. સદગુરૂના લક્ષણ—

“ મન, ઇન્દ્રિયજીત, દુરાચાર દુષ્ટ કર્મથી વર્જીત,
ત્રણ (કનક-કાન્તા-અને લોક કીર્તિ) ઇષણ, અને
ત્રણ (દેહ, લોક, અનુચિત એટલે અસતકર્મ) વા-
સના રહિત, નિરુપ્તી, બેપરવા, સંશય બ્રાંતી રહિત
સ્થિત પ્રજ્ઞ, જ્ઞાનવાન, (પ્રકૃતી-જીવ-પ્રજ્ઞ, એટલે
ઈશ્વર તથા જગતના સ્વરૂપને જાણનાર) પ્રહ્લનિષ્ઠ,
શાંત, સત્યવક્તા, સત્યશાસ્ત્રજ્ઞાતા, દયાળુ, જ્ઞાસુનાં
સંશયબ્રાંતિ નાશ કરવા તથા તેના મનના દોષ મ-
ટાડી-શાંતિ ઉપજાવવા સમર્થ યોગ્ય હોય તે સદગુરૂ
કહેવાય છે. ”

(પ્રહ્લનાશક પુરોધર્ધ: પૃષ્ઠ ૧૦)

૪. સદગુરૂ મહિમા—

તદિજ્ઞાનાર્થ સગૃહ્ય મેવા મિગચ્છેત્ સમિત્યાહિઃ—
શ્રોત્રિ વ્રહ્મનિષ્ઠમ્:

તે પરમાત્મ જ્ઞાનને પામવા માટે શુદ્ધ પાસે જવું.
હાથમાં સમિધ લઈને. તે શુદ્ધ એવા હોવા જોઈએ

જે શ્રોત્રિય-સાંગોપાંગ વેદનું જેણે અધ્યયન કરે-
લું હોય અને જે બ્રહ્મનિષ્ઠ હોય-કર્મોના સંપુર્ણ
ત્યાગ પૂર્વક કેવળ પરબ્રહ્મમાંજ જેની નિષ્ઠા હોય.”

(ઉપનિષદ)

૫. સદગુરૂ મહિમા

“ શ્રોત્રિયો ઽ વૃજીનોઽ કામ હતોયો બ્રહ્મ વિદુત્તમ્ ।
બ્રહ્મ ય્યેવરતઃ શાન્તઃ નિરિન્ધન ઇવાનલઃ ॥
અહેતુક દયા સિંધુર્ વંન્ધુ રા નમતાં સતામ્ ॥

એ ગુરૂ વેદને જાણનાર, પાપ મેલ વગરનો,
કામના વગરનો, બ્રહ્મવેત્તાઓમાં ઉત્તમ બ્રહ્મ-
માંજ રમણ કરનાર, શાન્ત-કાષ્ટ રહિત,
અગ્નિ જેવો શાન્ત, કોઈ પણ પ્રકારની લાલચ
વિનાની દયાના સમુદ્રરૂપ અને સેવા કરનાર
સત્ય પુરૂષોના બંધુરૂપ જોઈએ

(વિવેક ચુકામણી)

એ રીતે સનાતન ધર્મમાં પણ ગુરૂ અને આચાર્યનાં
લક્ષણો જણાવ્યાં છે, અને તેવા લક્ષણો રહિત જે હોય તે
ગુરૂ કે આચાર્ય નથી થઈ શકેતા.

સુન્નત જમાઅત—કે જેઓ પાસે ઇમામનો
શબ્દ, કેટલોક ઠેકાણે સામાન્ય રીતે પણ વાપરવામાં આવે
છે—કોઈ હદીસ અથવા ફિકાહ વીં ના ઇદ્મમાં પ્રવીણ હોય,
તો તે ઇદ્મનો તેને ઇમામ જણાવીને તેના નામ સાથે ઇમા-
મનો લકબ તેઓ વાપરે છે; જેમકે—ઇમામ ગીઝાલી, ઇમામ
શાફી, ઇમામ માલકી, ઇમામ અબુહનીફા, ઇમામ હમ્મલી,
વીં વીં, છતાં જે વખતે ખાસ ઇમામ નોજ સબંધ

અતાવવો હોય, ત્યારે તે વખતે તેઓ પણ ઇમામના માટે શરતોનું હોવું જરૂરી ગણે છે. ઇમામની શરતો માટે અને ઇમામ કોણ થઈ શકે છે તે માટે “મઝાહિબુલ ઇસ્લામ” ના કતા, કે જેઓ સુન્નત જમાઅતના મોલવી છે તેઓ પેજ ૧૦૬ ઉપરે જણાવે છે:—

“ઇમામત રીઆસતે આરમા^૧ હયે, એહલે ઇસ્લામ ઓર ઝીમીયું^૨ વગયરાહ કે દીન વ દુન્યાકે કામુંકી હીફાજત^૩ કે લીયે બતોરે નીયામત^૪ કે રસુલ અલય હિસ્સલામકી તરફસે—યાઅને ઇલ્મેદીન કા જારી કરના, ઓર અરકાને ઇસ્લામ કા કાયમ રખના, ઓર નેક કામોં કે લીયે હુકમ ફરમાના, ઓર બુરે કામુસે મનાઅ કરના, ઓર કાફર, પર જેહાદ કરના, ઓર કાઝી મુકરર કરના, ઓર શરઈ સઝાઓં^૬ જારી રખના, વગયરાહ વગયરાહ.”

એ રીતે ઉક્ત પુસ્તકમાં ઇમામને લગતા કાર્યોનું સ્પષ્ટ વર્ણન કરેલ છે. તદુપરાંત તેજ પુસ્તકના પેજ ૧૦૮ ઉપરે કતાએ, ઇમામ માટેની નવ શરતો જણાવેલ છે. જેનો સાર:—

૧ મુસલમાન હોય. ૨ મરદ હોય, એટલે આરત નહિ હોય
૩ ગુલામ નહિ હોય ૪ અક્લવાળો હોય. ૫ ઉમર લાયક હોય. ૬ કાસક એટલે ગુન્હા કરનાર ન હોય;
અલ્કે આદીલ હોય. ૭ કુરેશની કેમમાંથી હોય. ૮. મુજો,

૧. આમ વર્ગ ઉપરની મોટાઇ. ૨. જઝીઓ આપવાવાળા એહલે કિતાબ ચલુદી નસારા. ૩. સંરક્ષણ ૪. પ્રતિનિધીપણ ૫. ઇસ્લામી કાનુનો ૬. શરાઅતી હદ જારી કરવી; અરઈ હુકમોનું ઉક્લંધન કરનારને સજા કરવી તે.

“અમ”

ખહેરો, આંધળો વીં નહોય. એખ રહિત હોય. ૬. ઇસ્લામમાં જે જે ચીજોના હુકમોની જરૂર છે તે સર્વે ખાખતોથી માહિત હોય.

મતલબ કે સુન્નત જમાઅતની માન્યતા પ્રમાણે પણ ઇમામ માટે શરતો અને સીફતો હોવી જરૂરની છે. પણ આશ્ચર્ય કારક છે કે મીં હુદા અને મીં વરતેજ જેવાઓ પોતાના ઇમામે મોજુદને ઇમામ તરીકે મનાવવા માટે ઇસ્લામી આલમ સમક્ષ જે ફલાંલો લાવે છે, તેમાં ઇમામ માટેની શરતો કે સીફતોનો સદંતર ઇન્કાર કરીને જોળે મને શ્રેવવાનું જણાવી રહ્યા છે ! જે કે આગાખાની લેખકોમાંના “ ઇઝહારે હકીકત ” ન કતી, મીં હકીમ સલીમે આગાખાની ઇમામોનું વર્ણન કરતાં ઇમામોના માટે કેટલીક શરતો જણાવેલી છે. તેવીજ રીતે મીં હુદા અને મીં વરતેજએ પણ ઇમામના માટે કોઈ કોઈ ઠેકાણે પોતાને મન ગમતી શરતો જણાવેલ છે. પણ જ્યારે કોઈ તેઓને ઇમામ માટેની ખરી સીફતોને પ્રશ્ન કરે છે, ત્યારે તેવી સીફતો પોતાના મોજુદ ઇમામમાં ખતાવી શકતા ન હોવાથી—તેવી સીફતો અને શરતોને ઇન્કાર કરી, એવો પ્રશ્ન પુછનારને શયતાની વસવસાની ઉપમા આપે છે !!! પણ તેવા લેખકોની ચક્ષુઓ ખોલવા સાફ, તેઓનીજ માનવંતી કિતાબ “ ફીંદીઆહ જવાં મરહી ” માંથી, તેના પૃષ્ઠ ૯૪ માંની નીચેની ઇબારત ટાંકી ખતાવીશ—

“ અએ મોઅમેનુન યક સુખ્ન હીગર ઇનસ્ત કે, પીર ઉન ખાશહ કે હાયમ હર યાહે ખુદા ખાશહ. વ હીલશ હર ઇશ્ક વ સીફતે—સનાએ હઝરતે ખુદાવંદ ખાશહ. વ હીલશ હર ઝીકો ફીકો નસીહતે હક ખાશહ, ખ નસીહત ખ યાફન ખેગુયહ અવલ ખુદશરા ખળ મીઆવરહ, ખાઅહ હીગરાનરા નસીહત ખેફુનહ. ”

“ અએ મોઅમીનો હેકડો સુખન બેઓ હી આએ પીર ઉ હોએ જે હમેશાં ખુદા જે યાદમેં હોએ. ને ઉ દીલ ઇશકને સીક્ત ને સનાએમેં હઝરત ખુદાવાંદ જે હો ને ઉન્ને દીલ હક જે ઝીકર ને ફીકર ને નસીહતમેં હો ને હોસ્તહારેંકે નસીહત કરે, અવલ પોતે કે ઠંકાણે આણે પોએ બેંકે નસીહત કરે. ”

મજકુર ઇમારત એ કિતાબની છે કે જે કિત આગાખાનીઓ પાસે ગહુજ માનવંતી હીતાબ છે. એટલે નહિ, બલકે તે કિતાબ પોતાના બત્રીસમા ઇમામ શ મુસ્તનસર ઘીલ્લાહની મુખ વાણીની જણાવીને તે કિ બને પીરોની ટીપમાં ઢાબલ કરેલ છે. તે કિતાબની આવૃત્તી મુખી લાલજીભાઈ દેવરાજનાં “ સીંધી પ્રેર માંથી સાં ૧૯૬૧ ની સાલમાં બોજખી સીંધી લીપી છપાયલી છે, જેમાં દરેક પૃષ્ઠમાં અધીં તરફ ફારસી બ અને સીંધી લીપીમાં ફરમાનો છે અને અધીં જાણુમાં તે તરણુમે સીંધી બાણ અને સીંધી લીપીમાં છે. મતલબ તે આગાખાનીઓમાં મોઅતેઅર કિતાબ છે. તે જ્યારે પીરના માટે એવી સીક્તો જણાવેલી છે, ત્યારે ઇમામ માટે કવી સીક્તો હોવી જોઈએ; તેનો તોલ સુજ વાંચકે કરી લેવો. (ઇરણુકે પીર કરતાં ઇમામનો ઇરજજો મ્હે છે. તે ઇમામના માટે પીર કરતાં પણ વધુ સીક્તો હ જોઈએ.)

તેજ કિતાબનાં પૃષ્ઠ ૯૪ થી ૯૬ સૂધીમાં પી લગતી વધુ સીક્તો વર્ણવેલ છે, જે વાંચકોની વાકેફી અ તેમાંથી ટુંક સાર ફક્ત સીંધી તરણુમામાંથીજ નીચે ઉતાર

“ ને હકીકતીએજો પીરઉ હોએતો જે હકીકતી રસ્તેમેં સાદકને જલ્લને જખરો હોએ, ને એ

પોતેજે સીરમે' ન રખી હોયે, ને ઉન્હ જખાન સચી હોયે, ને ઉન્હ અખીઉ' ને દીલ પાક હોયે, ને ઉન્હ જખાન ધલમમે' સચી હોયે, ને ઉ હલાલ જો ખે'ધલ હોયે ને ઉન્હો દીલ સાદક અને ખામોશ હોયે, ને હથ સચો હોયે, ને હરામખોરી જે કમે મે' ઉન્હો નક્ત ન વિ'એ ને દુન્યા કે દોસ્ત ન રખી હોયે. ને ઉન્હો પગ સચો હોયે જે હરામખોરી જે પછવાડે ન વિ'એ, ને સખરવાળો ને સાલેડને સાદકા-ધવાળો ને સથાઈ ને પાકાઈ વાળો ને પરહેઝગાર હોયે."

પ્રિય વાંચકો ! ઉપરના ઉતારાથી આપ સારી રીતે જોઈ શક્યા હશે કે, પીરના માટે પશુ (આગાખાની ધર્મ મુજબ) ઉપર મુજબની સરતો હોવી જરૂરની છે ત્યારે ઇમામનો દરજ્જો તો પીર કરતાં મહોટો છે, તો શું, તેના માટે સરતો નહોતી જોઈએ ? તેનો તોલ આપ સુર વાંચકોએ કરી લેવો !

ઇમામ—એ અરબી શબ્દ છે જેનો અર્થ પેશવા આગેવાન, રસ્તો બતાવનાર વગેરે થાય છે પાક કુરઆને મજહમાં બે તરેહના ઇમામોનું વર્ણન કરવામાં આવેલ છે— એક તો ખુદાઈ રસ્તાની હિદાયત કરનાર, બીજો મનુષ્યોને ગુમરાહ કરનાર. એ રીતે બે પ્રકારના ઇમામોમાટેની સનદ પાક કુરાને મજહમાં નીચે મુજબ જોવામાં આવેછે:—

૧ વજઅલના હુમ્ અઈમ્મતર્યાય હુદુન બે અએના,
૨ અવહયના એલયહિમરેઅલલ્ ખયરાતે વ એકામ રસલાતે વધતાઅએઝકાતે, વ કાનૂલના આબેદીન.

અર્થ—અને અમે તેઓને ધર્મઉપરીઓ બનાવ્યા કે તેઓ અમારા હુકમથી લોકોને રસ્તો દેખાડે અને અમે તેઓના તરફ સારાં

કૃત્ય કરવાને અને નમાઝ પઢવાને અને ઝકાત આપવાને વહા મોકલ્યો અને તેઓ અમારી ખંદગી કરનારા હતા.

(પ્રોફેસર ઈસ્ફહાની કૃત તરજુમો: પેજ ૬૨૮)

૨ વજઅલના હુમ અધુમ્મતર્યાં યદુન એલન્નારે વયવ મલ કેયામતે લા યુન્સરૂન

અર્થ—અને અમે તેઓને આગેવાન ખનાવ્યા કે જેઓ (માણસોને) આગ તરફ બોલાવે છે; અને કયામતના દીવસે તેઓને મદદ કરવામાં આવશે નહીં.

(પ્રોફેસર ઈસ્ફહાની કૃત તરજુમો: પેજ ૭૪૬)

મજકુર આયતોથી ચિદ્ધ થાય છે કે દુનિયામાં ઇમામો બે પ્રકારના થયા છે. એક ખરા ઇમામો; અન બીજા ખોટા અને મનુષ્યોને ગુમરાહ કરીને જહન્નમની આગ તરફ બોલાવ નારા (જહન્નમમાં ધકેલી દેવાવાળા) ઇમામો.

અગર અત્રે કોઈ એવો પ્રશ્ન ઉઠાવે કે, ઇમામનો લક્ષ્ય એ એક માનવંતો લક્ષ્ય છે, તો ખુદાવંદેતઆલાએ ખોટા અને જહન્નમ તરફ બોલાવવા વાળા માટે પણ એ શબ્દનો ઉપયોગ શા માટે કીધો ? તો તેનો જવાબ આ છે કે—ખુદાવંદેતઆલા પોતાના ઇંદમથી પહેલેથીજ જાણતો હતો કે, દુનિયામાં કેટલાક ખોટા અને મનુષ્યોને ગુમરાહ કરનારાઓ પણ ઇમામતનો દાવો કરશે અને તેવા ઇમામતના દાવેદારો મનુષ્યોને જહન્નમની આગ તરફ બોલાવવાવાળા હશે જેથી પહેલેથીજ એવા નામધારી ઇમામોના કાબુમાં ન આવવા માટે ચેતવણી દાખલ તેઓનું વર્ણન કરીને તેઓ માટે ઇમામના શબ્દથીજ જણાવ્યું.

ઇમામ—એ ખલકતને દોષ રસ્તા તરફ દોરવનાર હોય છે, એટલે તે ખરા ખુદાઈ રસ્તા તરફજ મનુષ્યોને ઉપદેશ કરે છે, અને ખરા ઇમામજ છે કે કેમ ? અથવા માણસોને ખોટા રસ્તાનો ઉપદેશ આપીને પોતાનું કામ કાઢી લેવાને ચાહે છે, અને તે ખોટો અને હાવેદાર ઇમામ છે ? તે આળખવા સાફ અને ખરુંખોટું સમજવા સાફ, ઇસ્લામી પુસ્તકોમાં ખરા ઇમામો માટેની કેટલી શરતો અને સીફતો તથા ખરા ઇમામના લક્ષણોનું વર્ણન કરવામાં આવેલ છે, કે જેથી ખરા અને ખોટા ઇમામોની પરિક્ષા અને પરખ થઈ શકે. જેથી દરેક ખોટો હાવેદાર ઇમામતનો હાથવો કરી શકે નહિ; અને કહાય કરે, તો પગલીકની પાસે તેનો તેવો હાથવો ટકી શકે નહિ.

ઇમામના માટે ઇસ્લામી પુસ્તકોમાં ઘણી ઘણી સીફતો વર્ણવેલી છે, જે મશહૂર છે. મીઠ કાખા એ “ ઇમામ કેવો હોવો જોઈએ ? ” નામના રિસાલામાં, ઇમામ માટેની શરતો અને સીફતો બહુજ સરસ રીતે વર્ણવેલ છે; જે જોઈ જવાની વાંચકોને નમ્ર અરજ છે. ટુંકમાં—ઇમામ માટે નીચે મુજબની શરતો તો અવશ્ય હોવીજ જોઈએ—

- ૧ ઇમામની નીમણુંક ખુદાઈ ફરમાનથી થયેલી હોવી જોઈએ; અને તે ફરમાન મુજબ પયગમ્બર અથવા ખરા ઇમામ પોતાની પાંજીના ઇમામ તરીકે જેને વસી નીમે તેજ ઇમામ થઈ શકે.
- ૨ ઇમામ—માઅસુમ હોવો જોઈએ; એટલે આરબથી અંત સૂધી (જીંદગી પર્યંત) દરેક નહાના કે મહોટા ગુનાહોથી પાક હોવો જોઈએ.
- ૩ જ્યાર ઇમામ પાસેથી કોઈ (ઇમામતની સામેતી માટે)

મોઅજ્જે * બતાવવાની માંગણી કરે; ત્યારે ઇમામે તેવો મોઅજ્જે બતાવવો જોઈએ.

- ૪ ઇમામ—ઈલ્મ ગયળ જાણનાર હોવો જોઈએ; એટલે કે ભુતકાળ અને ભવિષ્યની બાબતોનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન તેને હોવું જોઈએ.
- ૫ દુનિયાની સર્વ પ્રચલિત ભાષાઓ ઉપર ઇમામનો સંપૂર્ણ કાબુ હોવો જોઈએ. બદકે પશુ પક્ષીઓની જાણ (બોલી) પણ તે સમજતો હોવો જોઈએ.
- ૬ ઇમામ—ઈલ્મમાં સર્વથી શ્રેષ્ઠ હોવો જોઈએ. એટલે કે પોતાની ઇમામતના જમાનામાં, તે વખતના સર્વ મોજુદ મનુષ્યો કરતાં ઇલ્મમાં પ્રવીણ હોવો જોઈએ.
- ૭ ઇમામ—આદીલ હોવો જોઈએ; ફાસીક (ગુનાહ કરવા વાલો) ન હોવો જોઈએ.
- ૮ ઇમામ ખુદાઈ રસ્તા તરફ જ મનુષ્યોને હીદાયત કરનાર હોવો જોઈએ.
- ૯ ઇમામની વર્તણૂક પાક કુરઆને શરીફથી વિરુદ્ધ ન હોવી જોઈએ.
- ૧૦ ઇમામત મલ્યા પછી, ઇમામ ખુદા સિવાય બીજા કોઈની ઇલાઅત કે તાબેદારી કરે નહિ. તેમજ ઈસ્લામી ઇબાદત સિવાય બીજા કોઈ ધર્મની ઇબાદત કરે નહિ.

* કરામત; અમ્તકાર; સાયન્સ, મેસમેરીઝમ, હીપ્નોટીઝમ વીં જાણનારાઓને પણ આજેજ કરી દે એવો અમ્તકાર.

૧૧ ઇમામમાં ઇલ્મેલફુની અને ઇલ્મેમવહુળી એટલે ખુદા તરફથી અતા થયલું ઇલ્મ હોવું જોઈએ.

૧૨ ઇમામ-કોઈ પણ સવાલના જવાબથી આજેઝ થાય નહિ.

એ રીતે ઇમામ માટેની સીક્તોમાંથી ફક્ત દુ'ક-માં (ખાર ઇમામોની ગણતરી પ્રમાણે) ખાર સીક્તો ઉપર વર્ણવી બતાવી છે. હવે-મીં વરતેલ અને તેઓના ગોઠીઆઓ તરફથી જણાવવામાં આવતા મોબુદ ઇમામમાં મજકુર સીક્તો મોબુદ છે કે નહિ ? તે તપાસીએ—

- ૧ ઇમામના માટે ખુદાઈ ફરમાનથી નસ થવી-તે તેવી નસ મીં વરતેલના ઇમામ માટે કોઈ રીતે પણ સાબેત થઈ શકી નથી. (જે મારી તપાસમાં હું આગળ બતાવી ગયો છું.) જેથી મોબુદ ઇમામના માટેની નસ પણ ટકી શકતી નથી.
- ૨ ઇમામનાં માઅસુમ હોવું- તે પણ મીં વરતેલના ઇમામ માટે કોઈ રીતે પણ સાબેત થઈ શકતું નથી. (જેને લગતું રિવેચન પણ હું આગળ કરી ગયો છું.)
- ૩ મીં વરતેલના ઇમામ માટે કોઈ રીતે પણ મોઅજેઝ બતાવી શક્યા નથી. બલકે તેઓના મોબુદ ઇમામ તેા મોઅજેઝ બતાવવાનો સઢંતર ઇન્કાર કરેલ છે. (જે માટે “ ફીલવાના સવાલ જવાબ”નો રિસાલો જુઓ)
- ૪ ઇલ્મેગયબ-પણ તેઓના મોબુદ ઇમામમાં હોય એવી કોઈ પણ સાબેતી મલી શકતી નથી.

- ૫ સર્વ ભાષાઓ બહુવી-તે પણ માં વરતેલ મોજુદ ઇમામ બહુતા નથી, બદ્દે ખુદ યોગ્ય કોમ ભાષા ગુજરાતી કે કચ્છી કે સીંધી પણ તેઓ જણતા નથી. (જુઓ હાજીખીખી કેસ.)
- ૬ ઇસ્મની શ્રેષ્ઠતા-પણ તેઓમાં હોય એવું જણ નથી. આણુ સમયમાં દુન્યવી કેળવણી અને દી ઇસ્મમાં તેઓ કરતાં ચડીઆતા ઘણા મનુષ્ય મોજુદ છે.
- ૭ આદીલ હોવું—એ શરત પણ જોવામાં આવતી નહીં.
- ૮ ખુદાઈ રસ્તાની હીદાયત—ના બદ્દે ઇસ્લામ વિરુદ્ધ ફરમાનો થતાં જોવામાં આવે છે. (જે સમંધી કે લીક હકીકત અને પદલાક ફરમાનો આગળ આવે છે, અને વળી પણ ઠેકઠેકાણે તેવા ફરમાનો આગળ જોવામાં આવશે.)
- ૯ કુરઆને શરીફથી વિરુદ્ધ વર્તણુંક ન હોવી જોઈ—તેના બદ્દે કુરઆને શરીફની વિરુદ્ધમાં ફરમા થયેલા છે. (જે ફરમાનો આગળ ગતાવી ગયે છે, અને વળી પણ પ્રસંગોપાત ગતાવતો રહીશ.)
- ૧૦ ખુદા સિવાય બીજા કોઈની તાબેદારી ન કર—એથી પણ ઉલટું જણાય છે. બદ્દે ખ્રિસ્તીઓ દેવળમાં ગુંઠણભર બેસી પ્રાર્થના કરવાનું બહાર આવેલ છે. (જુઓ, હાજીખીખી કેસ.)
- ૧૧ ઇસ્મે લાફની અને ઇસ્મે મવહુબીનું હોવું—કોઈ રીતે પણ સિદ્ધ થતું જોવામાં આવતું નથી. બદ્દે ઇમા તરીકે મશાનદનશીન થયા પછી પણ અંગ્રે કેળવણી માં જોન કેની પાસેથી; અને ધાર્મિક કે

વણી ગુલુ નામના જોબ મુરીફ પાસેથી મેળવવાનું
નકદર થયેલ છે. (જીવો, હાલ બીબી કેસ)

૧૨ કોઈના સવાલનાં જવાબમાં આજેઝ ન થવું એ સીક્તો
પણ જોવામાં આવતી નથી. પંડીત રાધાકૃષ્ણ તર-
ફથી તેઓને થયેલા સવાલોના જવાબો પણ તેઓ
તરફથી અપાયેલા નથી.

એ રીતે મીં હુદા અને મીં વરતેલના માની લી-
ધેલા ઇમામમાં, ઇમામને લગતી કોઈ પણ સીક્ત જોવામાં
આવતી નથી, એ સંબંધે વધુ વિવેચન નહિ કરતાં, તેનો
તોલ કરવાનું સુરા વાંચકોની મુન્સફી ઉપરજ છોડીસ. તદુ-
પરાંત, સનાતન માન્યતાના પ્રમાણેના ગુરૂ કે આચાર્યના
લક્ષણો, અને સુન્નત જમાઅતની માન્યતા પ્રમાણેની ઇમા-
મની શરતો પણ ઉપર વર્ણવી ગયો છું. જે ઉપરથી વાંચકો
સારી રીતે જોઈ શકશે કે, મીં વરતેલ, મીં હુદા; અને
અને અન્ય આગાખાની લેખકોના દાવામાં કેટલી સત્યતા
સમાયલી છે. !!!

“ જુરરીયત ” ની પૃથા.

પ્રિય વાંચકો ! મીં વરતેલ અને મીં હુદા વીં
પોતાના માની લીધેલા ઇમામની ઇમામતના માટે વાર-
વાર “ જુરરીયત ” શબ્દનો વધુ ઉપયોગ કરતા જોવામાં
આવે છે. તેઓ એમ જણાવે છે કે, “ અમારા ઇમામે મો-
બુદ હાઝ અલી અં ની જુરીમ્યતમાંથી છે, અને ઇમામત
તેઓને પેઢી દર પેઢી વારસામાં મળેલી છે. ” કહાઅ તેઓ

હ૦ અલી અઞ ની જુરીયત (વંશ) માંથી પણ હોય, છતાં ફક્ત જુરીયતમાંથી જ હોવાના કારણે, ઇમામતના હકદાર થઈ જવું; એ તફત ન બનવા જોગ છે.

ઇમામતનો સવાલ એ એક મહાન સવાલ છે. અગર કોઈ જુરીયત (વંશ) માંથી પણ હોય, છતાં જો ઇમામતની લાયકાત તેમાં નહોય, તો હરણીઝ તે ઇમામ થઈ શકતો નથી. પાક, કુરઆને મજીદ માં એ સબધે જે સનદ છે તે નીચે ટાંકી બતાવીશ—

“ વ એજિ તલા ઇબ્રાહીમ રઝખાદુ બે કલેમાતિ ન, ફે અતરમહુન્ન. કાલ, ઇન્ની બએલોકે લિન્નાએ ઇમામા. કાલ વમિન જુરીયતી: કાલ. લા અનાલો અહદિઝઅલેમીન.

અર્થ—અને (યાદ કરકે) બ્યારે ઇબ્રાહીમની તેના પરવર દેગારે શબ્દા વડે આજ માયેશ કરી પત્રી તેણે તે શબ્દો પુરા પાડ્યા: ત્યારે ખુદાએ કહ્યું કે બરેબર હું તને માણસો માટે એમામ (ધર્મગુરુ) બતાવનાર છું; ઇબ્રાહીમને કહ્યું અને મારા વંશજોમાંથી પણ (બતાવ); ખુદાએ કહ્યું કે માફ અહદ (વચન)* અલેમગારાન મળશે નહિ.

(પ્રે. ફેસર ઇસ્ફહાની કૃત તરજુમો: પેજ ૪૩)

* તે કયા શબ્દા હતા, જેના ખુલાસા માટે તે તરજુમાની રીપણ જુઓ.

* “ અહદ ” નો અર્થ તરજુમો કરનારે, પેગમ્બરની પદવી અથવા ઇમામની પદવી જણાવેલ છે.

“ અમ, ”

ઉપરની આયતથી ખુદ્દુ જણાઈ આવે છે કે, આલી-મને ધમામતનો અહદ મલી શકતો નથી; અગર એ જુરી-યત (વંશ) માંથી પણ હોય. આલીમ એ પ્રકારના હોય છે—એક તો એકે જે બીજાઓ ઉપર જુદમ ગુબરે; અને બીજે એ કે જે પોતાનાજ નફસ ઉપર જુદમ ગુબરે, (યા-અને ગુનાહનાં કૃત્યો કરે) બીજા પ્રકારના આલીમના માટે પાક કુરઆને મજહમાં “ ઝાલેમુન લે નફસેહી ” નો ફકરો વહ્ય કરવામાં આવેલ છે. પોતાના નફસ ઉપર જુદમ કરનારથી મુરાહ એ છે કે જે ગુનાહના કામો કરીને પોતાના નફસને ખરખાહ કરે છે તે નફસ ઉપર જુદમ કરનાર ગણાય છે. સારાંશ કે અગર કોઈ ઈમામ કે પયગંબરના વંશમાંથી પણ હોય, પણ અગર કોઈપણ પ્રકારના આલીમમાંથી હોય, તો તેને ધમામત મળી શકતી નથી. (જે સળંગે કેટ-લુક વિવેચન હું આગળ પણ કરી ગયો છું.)

હવે નુહ પયગંબર અને તેવણના ફરજંદનો કીસ્સો કુરઆને મજહની સુરઅે હુદમાં મોબુદ છે. જેમકે:—

“ વનાદા નુહુન રખ્ખાહૂ. ફકાલ રખ્ખે ઇન્ન-ની મિન્ અહ્લી; વ ઇન્ન વઅહકલ હકકે, વ અન્ત અહકમુલ હાકેમીન. (આયત ૪૫ મી)

કાલ, યા નુહો, ઇન્નાહૂ લયૂસ મિન્ અહ-લેક; ઇન્નહુ અમલુન ગયૂરો સાલેહ. ફલા તઅ અલને મા લયૂસ લક બેહી ઇદમુન; ઇન્ની અએ-શાકે અન તફૂન મેનલ બાહલીન. (આયત ૪૬ મી)

અર્થ—અને નુહે પોતાના પરવરદેગારને પ્રાર્થના કરી, અને કહ્યું, હે મહારા પરવર દેગાર, ખરેખર મહારા દીકરો મહારા કુદુબનો

છે* અને ખરેખર ત્હારું વચન સત્ય છે, અને તું હુકમ કરનારાઓમાં સર્વોત્તમ હોકમ કરનાર છે.

પ્રુદાએ કહ્યું કે તુહ, તે ત્હારા કુટુંબનો નથી. ખરેખર તે દુષકર્મ કરનાર છે; માટે તું મને તે પૂછ નહીં કે જેના વીશે તને કંઈ જ્ઞાન નથી. x ખરેખર હું તને શીખામણ આપું છું કે રખે તું અજ્ઞાનીઓમાંનો થાય.

(પ્રોફેસર ઇસ્ફહાની કૃત તરજુમો: પેજ ૪૩૦)

ઉપરની આયતોથી પણ સાફ જણાઈ આવે છે કે, અગર કોઈ પ્રુદાની નાફરમાની કરે અને દુષકર્મો કરનાર હોય, તો તે કુટુંબમાંથી પણ ટળી જાય છે, ત્યારે “ જુરી-ય્યતી ” ની પૃથા ઉપરથી ઇમામતનો હકદાર કેવી રીતે થઈ શકે ? ! ! મતલબ કે ફક્ત વંશમાંથીજ હોવાથી કોઈ ઇમામ થઈ શકતો નથી; પણ તેનાં કાર્યો ઇમામતને લગતાં હોવાં જોઈએ; અને ઇમામતને લગતી શરતો તેમાં હોવી જોઈએ. (મીં વરતેજી અને મીં હુદા જેવાઓ ફક્ત “ જુરીય્યત ” ની પ્રથા ઉપરજ ઝઝુમી રહ્યા છે, તેઓએ આથી ઘડો લેવો જોઈએ !) ન

* દીપણમાં તરજુમો કરનાર જણાવે છે—“ એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે પોતાનો પુત્ર કાફર છે એમ હઝરત તુહ જણતા નહોતા, નહીં તો તેને માટે બલામણુ કરત નહી, પણ પ્રુદાએ તેને ફરિયાદો કે તેના કાફરપણાને લીધે તેના ત્હારી સાથેના સબંધ તોડી દીધાવામાં આવ્યો છે.”

x “ તને કંઈ જ્ઞાન નથી ” એના માટેનો પ્રુદાસો તદ્દસી-રોમાં જુવો.

† જુરીય્યતની પૃથા માટે પણ આગળનાં પૃષ્ઠોમાં વાંચકો સ-મજા ત્હારિખી તપાસ પેશ કરી ગયો છું. જેના તોલ વાંચકોએ કરી લેવો.

“ જમ ”

“મનમાતા” વાળી હદીસ.

હદીસ—મનમાતા, વલમ યઅરિફ ઇમામ ઝ-
માનેહી; માત, મીતતન જાહેલીયાહ.

તરજુમાહ—જે શખ્સ મરે, ઔર ઇમામે ઝમાનાકો
ન પીછાનતા હો; વોહ કાફરોંકી માત
મરતા હયે.

(લેવાએઝુલ અહઝન: પેજ ૫૧૪)

મજહૂર હદીસને ઇસ્લામના કુલ્લે ફીરકાઓ (સર્વ
ફીરકાઓ) માન્ય રાખે છે. જો કે ઝમાનાનો ઇમામ કોણ ?
એના માટે સર્વે ફીરકાઓ પોત પોતાની માન્યતા તરફ
દોરવાઈ ગયા છે, પરંતુ એટલું તો સર્વે માન્ય રાખે છે
કે, ઝમાનાના ઇમામની ઓળખ વગર મરવું તે જાહે-
લીયતની માતે મરવા બરાબર છે.

‘ યઅરિફ ’—અરબી ભાષાનો શબ્દ છે. તેની ઉત્પ-
તી “ એઅરાફુન ” (ઓળખવું-પીછાનવું) માંથી થયેલ
છે, જેમકે—

એઅરાફન—જાણવું; પીછાનવું. અરફ—ઓળ
ખવું; પીછાણવું.

યઅરિફ—ઓળખતો-પીછાનતો; ઓળખે છે; ઓળ-
ખવામાં છે. વીં.

‘ મઅરેફત ’ એ પણ “ એઅરાફુન ” ને લગતોજ
અરબી શબ્દ છે. “ માઅરેફત ” નો અર્થ “ ઓળખાણ ”.

કે ‘પીછાન’ થાય છે. હવે માઅરેફત (ઝોળખાણુ-પીછાણુ) નજરે જોવાથીજ હાંસિલ થઈ શકે છે? કે તેના માટે જે નીશાનીઓ, સીફતો, શરતો વીં મુકરર કરવામાં આવેલ છે તેના જાણવાથીજ માઅરેફત હાંસિલ થઈ શકે છે? તે તપાસીએ.

હદીસ શરીફમાં છે કે, “અવલુદ્દીન માઅરેફતુ-દક્લાહ” એટલે-દીનતું પહેલું પગથોડું તે ખુદાની માઅરેફત (ખુદાની ઝોળખાણુ-પીછાણુ) છે. ઇસ્લામમાં ખુદાની માઅરેફતનેજ અગ્રસ્થાન આપવામાં આવેલ છે. હવે ખુદા-વહે તઆલા તો નીરંજન, નિરાકાર છે. * તે નજરે જોવાઈ શકાતો નથી, તેમજ તેનો કાંઈ આકાર કે સ્વરૂપ પણ નથી કે જેથી તે જોવાઈ શકાય; અને નજરે જોઈનેજ તેની માઅરેફત (ઝોળખ કે પીછાન) થઈ શકે તો ખુદા-તઆલાની માઅરેફત તે તેની કુસ્તની નીશાનીઓ જોવા અને અનુભવવાથી, તથા તેની સીફતોથી જાણીતા થવાથી માઅરેફત હાંસિલ થઈ શકે છે; એ નિર્વીવાદ છે. તદુપરાંત હદીસ શરીફમાં છે કે— “મન્ અરફ નફસહુ, ફકદ અરફ રખ્ખહુ” એટલે-જેણે પોતાના નફસ (આત્માને) ઝોળખ્યો, તેણે જાણે કે પોતાના ખુદાને ઝોળખ્યો. તો નફસ પણ જોવામાં તો નથી આવતો, ત્યારે તેની ઝોળખ કેવી રીતે થઈ શકે? મતલબ કે નફસની સીફતો જાણવાથીજ તેને ઝોળખ્યો કહેવાઈ શકાય છે. (જે કે સંપૂર્ણ રીતે નફસને ઝોળખવાનું આપણા

* સનાતનીઓની વેદીક માન્યતા પ્રમાણે પણ ઇશ્વરને નિરંજન નિરાકાર જણાવવામાં આવેલ છે. મતલબ કે અન્ય ધર્મોમાં પણ એજ માન્યતા હસ્ટી ધરાવે છે, પણ તેના અવનવા રૂપાંતરો કરી દેવામાં આવ્યા છે.

“જમ”

વા હુનીઆદારે માટે બની શકવું અશક્ય છે, પણ જે-
ના પ્રમાણમાં નફસની સીફતોથી મનુષ્ય જાણીતો થાય
; તેટલા પ્રમાણમાં તેને નફસની ઓળખ થઈ એવું
કેવાઈ શકાય.)

પ્રિય વાંચકો ! ‘ માઅરેફત ’ સખાંધે હજી પણ કેટ-
ક દાખલાઓ આપી શકાય તેમ છે, પણ ઉપરનાજ દા-
લાઓથી આપ જાણી શક્યા હશે કે, નજરે જોયા વગર
ત સીફતોના જાણવાથી પણ માઅરેફત હાસેલ કરી
કાય છે. ફીરીશનાઓ વીં ની હસ્તી છે એ સર્વ ઇ-
મામીઓ માન્ય રાખે છે, પણ તે આપણે હુનીઆદાર
મુખે પ્રત્યક્ષ રીતે જોઈ શકતાં નથી. છતાં તેઓની જ-
ફતો (ઇસ્લામી શાઓમાં) જણાવવામાં આવી છે તે હ-
થી ઇસ્લામીઓ તેઓની ઓળખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે,
તે “ તેઓ છે ” એવો સંપૂર્ણ એવતેકાદ ધરાવે છે.

તેવીજ રીતે ઇમામની માઅરેફત પણ ઇમામની
ફતોથી જાણીતા થવાથી હાસેલ થઈ શકે છે. ઇમામને
તાની સામે અને નજરે નજર જોઈને પીછાનવું, તેજ
અરેફત છે, એમ કાંઈ નથી. કારણ કે હં અલી અં

કરીને ઇમામ જાઅફરે સાદેક અં સૂધીના ઇમામોને
; તેઓના સર્વ મોહિબો (દોસ્તો) એ કાંઈ નજરે
ર તો જોયા નહિજ હશે, તો શું જે દીનદારોએ તેઓ
ઈર્ગવાશેને નજરે નજર જોયેલા નહિ હોય-તેવાઓ
કેલીધ્યતની મોતે મર્યા ગણાશે ? હરગેઝ નહિ. સારાંશ
કે—ઇમામ મનુષ્યોની પાસે હાજર હોય અથવા
અબ હોય, ઇમામને સર્વ મનુષ્યોએ નજરે જોયેલા
અથવા અમુક માણસોએ જોયેલા હોય, અથવા તો
મામને અમુક મસ્જેદતના સખબથી મનુષ્યો જોઈ પણ
તા ન હોય; છતાં ઇમામની સીફતો જાણવાથીજ અને

એવા ઇમામને ઇમામે ઝમાના તરીકે સ્વીકાર્યાથીજ ઇમામની માઅરેફત હાસલ થઇ એવું ગણ્યશે અને દરેક ઝમાનામાં ઇમામતને લગતી સંપુર્ણ સીકતો અને શરતો ધરાવનાર ઇમામે ઝમાન હોવો જોઇએ, (પછે તે જાહેરમાં હોય કે ગાયબ તરીકે) એવો એઅતેકાદ ધરાવવો તે ઇમામની માઅરેફત છે; અને મજકુર હદીસનો લાવાર્થ પણ એજ છે. અને તેવો એઅતેકાદ ન ધરાવનાર અલખતા “ જાહેલીયતની માતે ” મર્યા ગણ્યશે.

મજકુર હદીસમાંના ‘ યઅરિફ ’ શબ્દને બદલે, મીં વરતેજી અને તેઓના ગોઠીયાઓ ‘ બયઅત ’ શબ્દનો પાટીઓ ગોઠવીને પોતાને મન ગમતી હલીલો રૂબુ કરે છે; પણ તે પબ્લીક પાસે ચાલી શકે તેમ નથી. ખુદ મીં વરતેજીના ઉસ્તાદ તુહ્ય અથવા આગાખાની લેખકોના મુખ્ય સ્થાન મરહુમ હાશમસાઈ બે ધા માસ્તરે “ ઇસ્માઇલી પ્રકાશ ભાગ ૧ લામાં તે હદીસના અર્થમાં ઇમામને ઓળખવાનું જણાવેલ છે (જુવો, ઇસ્માએલી પ્રકાશ ભાગ ૧ લો: પૃષ્ઠ ૮૩) મતલબ કે “ માઅરેફત ” અને બયઅત એ જુદા જુદા શબ્દો છે, અને બેઉના અર્થો પણ જુદાજ છે. કહાચ મજકુર હદીસમાં યઅરેફના બદલે બયઅતનો શબ્દ હોતે, તો મીં વરતેજી વગેરાઓની પોલીસી કાંઈ ટકી પણ ‘ શકતે ’ પણ તેમતો છે નહિ. માઅરેફત અને બયઅત એ એકજ છે, એ તો મીં વરતેજી જેવાજ કબુલ કરી શકે !

મજકુર હદીસમાં યઅરિફ શબ્દ છે તેના બદલે મીં વરતેજી જેવાઓ ‘ બયઅત ’ શબ્દ ઠસાવીને—તે બયઅતના માટે જણાવે છે કે બયઅત એ ઇમામની રૂબરૂમાં-ઇમામના હાથ ઉપરેજ થઇ શકે છે, કે જેને તેઓ ઉર્ફમાં ‘ કાંગવો ’ કહે છે. (જો કે તેઓના ટોળા માંહેના પણ

ઠરકે ઠરકે કાંગવો ભરેલા તો નથીજ !) બચઅત કરવાની કાંગવાની રૂઢી જે મીઠું વસ્તેજી વગેરાઓ જણાવેછે, તેવી બચઅત કોઈ પણ ખરા ઇમામોના વખતમાં થઈ હોય, એવું કોઈ પણ ત્વારિખમાં જોવામાં આવતું નથી. વળી કાંગવો ભરવાની ફી તરીકે અમુક રકમ લેવામાં આવે છે, તેવી ફી કોઈ પણ ખરા ઇમામોના વખતમાં લેવાયતી નથીજ. ખરા ઇમામોના સમયમાં (ફી લેવા વગર) બચઅતની રૂઢીઓ નીચે મુજબ હતી—

૧. જે મતુષ્યો તે જમાનામાં ઇમામની રૂબરૂમાં મોબુદ રહેતા હતા, તેઓ ઇમામના હાથ ઉપર પોતાનો હાથ રાખી બચઅત કરતા હતા.
૨. જ્યારેતો, ઇમામના હાથ ઉપરે હાથ રાખતી ન હતી. તેઓ પાસેથી બચઅત જુદીજ તરતીખથી લેવામાં આવતી.
૩. જે ઠેકાણે ઇમામની હાજરી ન હોય તે, ઠેકાણે ઇમામના એલચીના હાથ ઉપરે બચઅત કરવામાં આવતી. (જેવી રીતે કે હું ઇમામ હુસેન અં ની વતી હું મુસ્વીમના હાથ ઉપરે બચઅત કરવામાં આવી હતી.)
- ૪ જે ઠેકાણે ઇમામની હાજરી નહોય, તેમજ ઇમામ તરફથી કોઈ ખાસ એલચી પણ ન ગયલો હોય; તે ઠેકાણે ત્યાંના વત્નીઓમાંથી કોઈ પણ વડો (રધિસ) ઇમામના નામ પર બચઅત લેતો હતો.
- ૫ કોઈ પણ શખ્સ પોતાનાજ હાથમાં હાથ મીલાવીને ઝમાનાના ઇમામની ઇમામતનો ઇક્રાર કરતો, અને તેનેજ બચઅત તરીકે ગણી લેતો. જેવી રીતે કે

હાશમ બિન અતબા બિન અબી વક્સે કુફ્રામાં પોતાનાજ હાથમાં હાથ મીલાવીને ૬૦ અલી અં ની બચઅતનો ઇકરાર કરેલ. જેનું વર્ણન તારીખે અઅસમે કુફ્રીમાં નીચે મુજબ જોવામાં આવે છે:—

“ હાશમને યેહ કહેકર; અપને દહને હાથમેં બાંયાં હાથ રકડ લીયા ઐર કહા, બાંયાં હાથ મેરા હયે ઐર ઢાંયાં હાથ હઝરત અલીકા, મેનેં ઉન્સે બચઅત કી ઐર ઉન્કી ખીલાફતકો કબુલ કીયા. ”

(તારીખે અઅસમે કુફ્રી: પેજ ૧૬૦)

પ્રિય વાંચકો જે ઇમામો દુનિયામાં જાહેર રીતે હતા, તેઓના વખતમાં પણ બચઅત કેટલા પ્રકારે થઈ શકતી, તે આપ ઉપર જોઈ ગયા. તો જે ઇમામ ગાયબ તરીકે છે, તેઓની બચઅતના માટે તેઓની રૂબરૂમાં જઈનેજ બચઅત કરવાનું કોઈ પણ સમજીવર્ગ કહી શકેજ નહિ. ગાયબ ઇમામની બચઅત માટે ફક્ત તેઓની સીફતોથી જાણીતા થવું અને તેઓની ઇમામતનો ઇકરાર કરવો તેજ બસ છે. પણ મજકુર “મનમાતા” વાળી હદીસમાં તો બચઅતનો શબ્દ જ નથી—તેમાં તો યઅરિફનો શબ્દ છે. મારા મિત્ર મીં વરતેજ મજકુર હદીસમાં (પોતાની માન્યતા સિદ્ધ કરવા ખાતર) બચઅતનો શબ્દ ઘુસાડે છે, તે કોઈ પણ સમજીવર્ગ પાસે ચાલી શકે તેમ નથી. સારાંશ કે— મીં વરતેજ વીં નું એમ જણાવવું કે, “ ઇમામની રૂબરૂમાં કાંગવો લરવો, તેજ ઇમામે ઝમાનને ઝાળખવું છે. ” તે દલીલ પાયા વિનાની ઠરે છે.

“ ઇમામે મોખીન ” વાળી આયત.

આયત—ઈન્ના નહનો નોહયિલ્ મવતા વ નકતો.
ઓ મા કફ્ફિસુ' વ આસાર હુમ વકુદલ શયઈન્ અહ્સયુના
હો ફી ઇમામિમ મોખીન.

(સુરયાસીન, આયત ૧૨.)

અર્થો—

૧ “ ખરેખર અમે મુઅલાઓને સજીવન કરીએ છીએ,
અને જે તેઓએ આગળ મોકલ્યું છે તે અને તેઓ-
ના પગલાંની નીશાનીઓ પણ અમે લખી લખીએ છીએ
અને દરેક ચીજ અમે સ્પષ્ટ અને મુખ્ય કેનાઅમાં ગણી
(લખી લીધી) છે. ”

૨ (પ્રોફેસર હસ્કેહાની કૃત તરબુમેઃ પેજ ૮૪૬)
હમહી ચકીનત સુરહુકો કી'દાહ કરતે હયે, ઓર
જે કુચ્છ લોગ પહેલે કરચુકે હયે (ઉન્કો) ઓર
ઉન્કી (અચ્છી યા ખુરી બાકીમાન્દાહ) નીશા-
નીઓકો લીખતે જાતે હયે, ઓર હમને હર ચી-
જકો એક સરીહ વ રોશન પેશવામં દેર
દીયા હયે. ”

૩ (મવલવી ફરમાનઅલીકૃત તરબુમેઃ પેજ ૭૦૩)
એશક હમહી સુરહુકો કી'દાહ કરેગે, ઓર જે
કુચ્છ વોહ આગે ભજતે હયે ઓર જે આસાર
ઉન્કે પીછે રહે જાતે હયે ઉન સખકો હમ લિખતે
જાતે હયે. ઓર હમને હર ચીજકો ઇમામે મોખીન

મેં (અઝરુએ ઇકમે શુભાર) જમવા કર લીયા હયે. ”

(મવલવી મકબુલ અહમદ ફત તરજુમો: પેજ ૭૦૩)

પ્રિય વાંચકો ! મજકુર આયતના અર્થ જુદા જુદા તરજુમાથી બતાવવાનું કારણ એ કે, તેમાં જે ઇમામે મોખીન નો શબ્દ છે તેનો અર્થ સુન્નત જમાઅતના તફસીરવેત્તાઓ પાસે શું થાય છે, અને શીઆહ તફસીરવેત્તાઓ પાસે શો અર્થ થાય છે, તે તફાવત વાંચકોને બતાવી આપવા ખાતર જુદા જુદા તરજુમાઓથી અથો ટાંકી બતાવેલ છે. (નં-૧લા મુજબનો અર્થ સુન્નત જમાઅતની માન્યતા મુજબનો, અને નંબર ૨-૩ વાલા અથો શીઆહમત મુજબ છે.

મજકુર તરજુમાઓમાં નંબર ૩ વાલા તરજુમામાં “ ઇમામે મોખીન ” વાકયનો કાંઈ અર્થ ન જણાવતાં, તરજુમામાં પણ “ ઇમામે મોખીન ” જ જણાવેલ છે. તે “ ઇમામે મોખીન ” ના ખુલાસામાં તરજુમો કરનાર શું લખે છે તે પણ જોવું જોઈએ. મજકુર તરજુમાના તેજ પૃષ્ઠની પુટનોટમાં, ટીપણ તરીકે તરજુમો કરનાર જણાવે છે:—

રી ઇમામિમ મોખી — તફસીરે કુમી મેં જનાબે અમીરુલ મોઅમેનીન અં સે મજકુર હયે કે, ઉન હઝરતને ખુદ ફરમાયા “ વલ્લાહ યોફ ઇમામે મોખીન મેં હું. મેં હરકો બાતીલકો સાફ સાફ ખ્યાન કરદે. હું, ઔર મેને ચેહ ઓહદા જનાબે રસુલે ખુદા સં સે વીરાસતન^૧ પાયા હયે. ” મઅનીયુલ અખબાર મેં જનાબે ઇમામ મોહમ્મદ બાકેર અં સે ખરિવાયત અપને વાલીદે માજેદર વ જે અમજહ^૩

કે મનકુન હયે કે, જમ જનાબે રસુલે ખુદા સં પર
યેહ આયત “ વકુલ્લ જયહન અહસયના હો ફી
ઇમામિમ મોખીન ” નાઝીલ હુધ તો અબુબક્ર વ ઉમર
અપની અપની જગેહસે ખડે હુએ, ઝોર અર્જ કરને
લગે “ યા રસુલલ્લાહ, ઇમામે મોખીન સે મુરાદ
તવરેત હયે ? ” ફરમાયા, “ નહીં ” ઉન્હુને અર્જ-
કી, “ ફિર ઇન્જલ હયે ? ” ફરમાયા, “ નહીં. ”
ફિર ઉન દોનોને અર્જકી, “ આયા, ફરઆન હયે ? ”
ફરમાયા, “ નહીં. ” ઇત્નેમે જનાબે અમીરલ મોઅ-
મેનીન તશરીફ લેઆ એ. આં હઝરતને ફરમાયા
‘ દેખો ! વાહ ઇમામ, જુસ્મે ખુદાએ તઆલાને હર
ચીઝકે ઇલ્મકા અહસા ફરમા દીયા હયે. ” એહતે-
જાઝે તીઅસી મેં જનાબે રસુલે ખુદા સં સે એક
હદીસ મ-કુલ હયે કે—આપને ફરમાયા કે, અએ શુ-
રાહે ઇન્સાન ! કેઇ ઇલ્મ અએસા નહીં હયે કે મેરે
પરવર દીગારને મુજહે તાઅલીમ ન ફરમાયા હો,
આર મએને અલીકો ન સીખા દીયા હો. ઝોર જો
ઇલ્મહી ખુદાને મુજહે સીખાયા, ઉસ્કો ખુદાને મુજ-અહ-
સા ફરમા દીયા, ઝોર મેને ઇમાયુલમુત્તકીન (યાઅને
અનારલ મોઅમેનીન) મેં ઉસ્કા અહસા કર દીયા. ”

તેવીજ રીતે મવલવી ફરમાનઅલી કૃત તરજુમામાં
પણ “ ઇમામે મોખીન ” સબધેના વધુ ખુલાસામાં જે ટીપ-
ણ આપેલ છે, તે પણ બાણવા જોગ છે એટલે તે તરજુમા
ની ટીપણ પણ નીચે ટાંકી જતાવીશ—

“ એક રીવાયતમે હયે કે, જસ વક્ત યેહ આયત
નાઝીલ હુધ તો, હઝરત અબુબક્ર વ ઉમર આપકે પાસ

ખડે હુએ થે. હોનું સાહેબુને પુછા કે, ‘કયા ઇમામે મોખીન તવરત હયે ?’ ફરમાયા ‘નહી’ ફીર પુછા ‘કયા ઇન્જીલ હયે ?’ ફરમાયા ‘નહી’ ફીર પુછા કયા કુરઆન હયે ? ફરમાયા ‘નહી’ ઇતનેમે હઝરત અલી અં સામનસે નમુદાર હુવે, તો ફરમાયા “યેહ ઇમામે મોખીન હયે.” ઇસ્કી મોખ્યદ વેહ રીવાયત હયે. જો અલ્લામા જલાલુન સીયુતી^૧ ને ખ્યાનકી હયે કે અખદ બિન હમાદ ઇબ્ને જુરેર ઔર ઇબ્ને હાતીમને કુતાદાહસે ઇસ આયતકે ‘આરેમે’ રીવાયતકી હયે કે, “હરચીઝ એક પેશવામે ખુદાકે નઝદીક મહકુઝ હયે.” હેજો તફસીર દુરરેમનસુર જુહ પસંદહા ૨૬૧”

મજકુર ખુલાસાઓથી વાંચકો જોઇ શકયા હશે, કે ઇમામે મોખીન તે હં અલી અં જ છે. મજકુર ટીપણો-માં મવલવી ફરમાનઅલીના તરજુમાની ટીપણમાં જે સનદો ટાંકેલ છે, તેમાંની બે સનદો તો સુન્નત જમાઅતની કિતાબોનીજ છે. જેથી સાબિત થાય છે કે, ઇમામે મોખીન તે હં અલી અં છે.*

હવે ખુલાસાઓને રહેવા દઇને, લફઝી તરજુમા (શબ્દાર્થ) ઉપર આવતાં શરૂઆતમાં સાબિત થઈ ચુકેલ છે કે, “ઇમામે મોખીન” નો અર્થ સુન્નત જમાઅતના તરજુમા પ્રમાણે “રુપદ મુખ્ય કેતાબ” અને શીઆહ તરજુમા પ્રમાણે “સરીહ રોશન પેશવા” થાય છે પણ મીં વરતેજી

૧- સુન્નત જમાઅતના તવારિખ નવેશ. ૭. સંરક્ષણમાં ૮. સુન્નત જમાઅતની તફસીર.

“જમ”

* જેવી રીતે હં અલી અં “ઇમામે મોખીન” (સરીહ રોશન પેશવા) છે, તેવીજ રીતે તેઓની પછીના અગીયાર ઇમામો પણ “સરીહ-રોશન પેશવા” છે.

વગેરે, શીઆહ અને સુન્નત જમાઅત (બેડના) તરજુમાઓથી વિરુદ્ધ જઈ પોતાનો કકમો ખરો કહેવડાવવા ખાતર “ઈમામે મોખીન નો અર્થ જાહેરઈમામ જણાવવા લાગ્યા છે ! પાક કુરઆને મજીદની અયાતોના અર્થો કરવા એ કાંઈ સહેલ બાબત નથી, અને તે કામ જેવા તેવાઓનું નથી ! કુરઆને મજીદના અર્થો જાણવા માટે નીચે મુજબનાં ત્રણ સાધેનો હોવાં જોઈએ—

૧—સુન્નત જમાઅતની માન્યતા પ્રમાણેના તરજુમાઓ.

૨—શીઆહ માન્યતા પ્રમાણેના તરજુમાઓ.

૩—કોઈ શખ્સ પોતે અરબી ઇસ્મની એટલી લીયાકત ધરાવતો હોય, જેથી તે પોતે કોઈપણ સહાયતા વગર (પોતાની મેળે) સર્વ અર્થો સમજી શકે.

હવે માસ મિત્ર વસ્તેજી ઇમામે મોખીનના અર્થ માટે શીઆહ તેમજ સુન્નત જમાઅતના તરજુમાઓને માન્ય રાખતા નથી, તેમ પોતે પણ અરબી ઇસ્મની એટલી લીયાકત ધરાવતા હોય એવો દાવો કરી શકતા નથી ત્યારે તેઓ ઇમામે મોખીનનો અર્થ જાહેરઈમામ તરીકે જણાવવા કેવી રીતે બાહેર પડ્યા છે ? તે સમજી શકાતું નથી. !

ઇમામનો અર્થ પેશવાન એતો મીં વસ્તેજી પણ માન્ય રાખે છે પણ મોખીનનો અર્થ (વગર આધારે) જાહેર કરવાને તેઓ લલચાણા છે. (અને તે પોતાનો છુપો હેતુ સિદ્ધ કરવાના માટેજ મનઘડત અર્થ કરે છે.) હવે મોખીન નો અર્થ શું થાય છે ? તે જોઈએ. મીં વસ્તેજીએ પોતાના વીલના પૃષ્ઠ ૧૬૨ માં “મોખીન” નાં અર્થો “ખુદજુ જાહેર

રેશન” વીં જણાવેલ છે. મતલબ કે તેઓએ ચોતે પણ “મોળીન” ના અર્થો “ખુલ્લું” અને “રેશન” પણ થાય છે, એમ સ્વીકારેલ છે. તેવીજ રીતે મીં વરતેજના ગોઠીઆ મીં હુદાએ પણ એફ. સ્ટેનગ્રાસની ‘અરેબીક ટુ ઇંગ્લીશ ડિક્શનરી’ ના નામથી “મોળીન” નો અર્થ Manifest જણાવીને, ‘મેનીફેસ્ટ’નો અર્થ ફક્ત ‘જાહેર’ જણાવવા કોશેશ કરેલ છે; એટલે કે ‘મેનીફેસ્ટ’ ના ખીન્ન અર્થોને સુકી દીધા છે! પણ Manifest ના કેટલાક અર્થો થાય છે, તે મીં હુદાએ જણવું જોઈતું હતું! Manifest સાધ; ખુલ્લું; પ્રકટ; પ્રસિદ્ધ; પ્રત્યક્ષ; સ્પષ્ટ; ઉઘાડું; જાહેર; વ્યક્ત, પ્રકાશિત, એટલા અર્થો થાય છે. (જુવો. ધી સ્ટેન્ડર્ડ ઇંગ્લીશ ગુજરાતી ડિક્શનરી, ભાગ ૨ ને પૃષ્ઠ ૬૪૬) સારાંશ કે “મોળીન” નાં અનેક અર્થો થાય છે, અને તરજુમો કરનારાઓએ સખંધ જોઈને અર્થો કરેલ છે. પ્રોફેસર ઇસ્ફહાની કૃત તરજુમામાં “મોળીન” નો અર્થ જુદા જુદા સખંધમાં કેટલી રીતે કરવામાં આવેલ છે, તે વાંચકોને ખતાવીશ—

- ૧ સુરએ નમલની ૨૧ મી આયતમાં “સુલ્તાનિન મોળીન” જેનો અર્થ “સ્પષ્ટ દલીલ” કરેલ છે.
- ૨ સુરતુરશોઅરાની ૧૬૫ મી આયતમાં “અરબીયુન મોળીન” છે. જેનો અર્થ “સ્પષ્ટ અરબી જબાન” કરેલ છે.
- ૩ સુરએ—યાસીન ની ૧૨ મી આયતમાં “ઇમામિમ મોળીન” છે, જેનો અર્થ “સ્પષ્ટ સુખ્ય કીતાબ” જણાવેલ છે.
- ૪ સુરએ યાસીનની ૧૮ મી આયતમાં “ખલાશુલ મોળીન” છે, જેનો અર્થ “ખુલ્લો સંદેશો” જણાવેલ છે.

- ૫ સુરએ—યાસીનની ૨૪ મી આયતમાં “ જલાલિન મોખીન ” છે, જેનો અર્થ “ મોખીન બુલ ” જણાવેલ છે.
- ૬ સુરએ—યાસીનની ૬૦ મી આયતમાં—શયતાનના માટે “ અહુબુમ મોખીન ” છે, જેનો અર્થ “ ઉઘાડો દુસ્મન ” જણાવેલ છે.
- ૭ સુરએ—નહલ ની ૪ થી આયતમાં “ ખસીમુન મોખીન ” છે, જેનો અર્થ “ મોખીન સામે યનાર ” જણાવેલ છે.

તદુપરાંત—પાક કુરઆને મજીદમાં “ મોખીન ” નો શબ્દ ઘણી જગ્યાએ છે, પણ તે હરેક ઠેકાણે તેના અર્થો સંબંધ મુજબ જણાવવામાં આવેલ છે. એટલે કે તેની સાથે જે શબ્દ વપરાયેલો છે અને જે બાબતને લગતું તે વાક્ય છે, તે મુજબ “ મોખીન ” નો અર્થ કરવામાં આવેલ છે. પણ તે સંબંધ જાણવાના માટે ત્રણ સાધનો છે, જે ઉપર બતાવી ગયા છીએ. તે સાધનો સિવાય પોતાને મનગમતો અર્થ કરવો, તે કોઈ રીતે પણ ચાલી શકે તેમ નથી. (મતલબ કે મીં વરતેલું અને મીં હુદા વગેરે પોતાના મત પ્રમાણે “ મોખીન ” નો અર્થ, ફક્ત “ જાહેર ” જણાવે છે, એ ઠેકાણે સંબંધ મુજબ બરાબર નથી) શયતાન કે જે છુપે છે અને જાહેરમાં જોવામાં આવતો નથી. તેના માટે સુરએ—યાસીનની ૬૦ આયતમાં “ અહુબુમ મોખીન ” નો શબ્દ છે—તેમાંના “ મોખીન ” શબ્દનો અર્થ, પ્રોફેસર ઇસ્ફહાનીએ “ ઉઘાડો ” જણાવેલ છે. શું મીં વરતેલું અને મીં હુદા કહી શકશે ખરા કે શયતાન પણ “ જાહેર ” છે ? હરગીઝ નહિ. સારાંશ કે કુરઆને મજીદના અર્થો, ઉપર દર્શાવી ગયા તેમ ત્રણ રીતે જાણી શકાય

છે, પણ તે ત્રણે રીતીઓ મુજબ અર્થ નહિ કરતાં; મીં વસ્તેજી અને મીં હુદા વીં મનમકત અથો ઉપજાવી કહાડે છે. તે કયાંથી ચાલી શકે ? ! ! !

મીં હુદાએ “ ઇમામે મોમુદ બાગ ૨ જો ” માં અંગ્રેજી ડીક્શનરીના નામથી “ મોબીન ” નો અંગ્રેજી અર્થ “ Manifest ” જણાવીને, “ મેનીફેસ્ટ ” નો મુજરાતી અર્થ (ફક્ત) “ બહોર ” કરેલ છે; (જો કે “ મેનીફેસ્ટ ” નાં પણ બહા અથો થાય છે, જે હું ઉપર બતાવી ગયો છું) પણ તેમાં તેઓ સજ્જઠ થાપ ખાય છે. મીં જોન વોર્ટો-બેટ એમ. ડી. અને મીં હારવે પોર્ટર પી. એચ. ડી. ના તરફથી અરેબીક અને ઇંગ્લીશમાં એક ડીક્શનરી કેરો (મીસર) ખાતેથી પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે, જેમાં તેઓએ “ મોબીન ” નો અર્થ “ Clear ” અને “ Evident ” કરેલ છે. “ ક્લોયર ” નો અર્થ સ્વચ્છ, ચળકતું, ચકચકિત, ઉઘાડું, ખુલ્લું અને સ્પષ્ટ, તથા “ એવીડન્ટ ” નો અર્થ સ્પષ્ટ, ખુલ્લું, સાફ, ઉઘડું થાય છે. પણ મીં હુદા તો “ મોબીન ” નો અર્થ “ બહોર ” જ જણાવે છે, તે કેવી રીતે ચાલી શકે ?

પ્રિય વાંચકો ! ઉપરની હકીકતથી આપ ખુલ્લી રીતે જોઈ શક્યા હશે કે, મજકુર આયતમાં જે “ મોબીન ” નો શબ્દ છે, તેનો અર્થ “ બહોર ” કોઈ રીતે પણ થઈ શકતો નથી. મુન્નત જમાઅતના તરજુમા પ્રમાણે એ ઠેકાણે “ મોબાન ” નો અર્થ “ સ્પષ્ટ-મુખ્ય ” થાય છે; અને શીઆહ તરજુમા પ્રમાણે “ સરીહ-રોશન ” થાય છે. તે સિવાય બીજો કાંઈ અર્થ થઈ શકતો નથી.

તદુપરાંત-ઉપરોક્ત આયત મુજબ ઇમામે મોબીન માં દરેક ચીજનું સપુર્ણ ઇદમ હોવું જોઈએ, પણ મીં

વરતેજ અને મીઠું હુદ્દા વગેરેના માની લીધેલા જાહેર
ધર્મામમાં તે શરત પણ પુર્ણ થતી જોવામાં આવતી નથી.
એટલે તેઓ મજકૂર આયતથી જે લોખા બંધુઓને ભમા-
વી રહ્યા છે તે કોઈ રીતે પણ ચાક્ષી થકે તેમ નથી.

“ હદીસુસકલ્પન. ”

“ મોહમ્મદ કે તુરશ જહાં આફરીદ;
બનામશ ખુદા ઇન્સો જાં આફરીદ. ”

“ અહુ આફતેહ આફરીનશ વોજૂદ;
વોજૂદશ શુદ અસ્માએ ખૂદોનખૂદ. ”

“ ચુ ” રમસ્ત રમત અહ જહાંને ખરાબ;
અમાનત સુપુદ એહલેબયતો કિતાબ. ”

હદીસ (હઠ રસુલેખુદા સઠ મે આખરી વસીયત ત-
રીકે ફરમાવેલ)

“ ઇન્ની તારેકુન ફિકોમુસસકલ્પને, કિતાબખુદ્દા-
હે વ ઇતરતી અહલેબયતી; મા ઇન્તમરસકતુમ
બેહિમા, લન્તઝિદ્દુ બચદી. ફ ઇન્નહોમા લય્થી
યતફરેકા, હત્તા ચરેદા અલય્યલ હવજ. ”

અર્થ (શબ્દાર્થ)

ખરેખર હું તમારા વચ્ચે બે બારે—માનવ-
તી (ચીઝો) છાડું છું—(એક) અલ્લાહની કિતાબ
(કુરઆને શરીફ) અને (ખીજ) મહારી ઇતરત

એહલેખયત. અગર તમે એ બન્નેને (ચીવટા-
ધવી) પકડી રાખશે, તો મ્હારી પાછળ તમે
હરગીઝ શુમરાહ નહીં થાઓ. અને ખરેખર
એ બન્ને [એક ખીજથી] હરગીઝ જુદી નહીં
થાય, એટલે સૂધી કે હવઝ [કવસર] ઉપર મારી
પાસે આવે.

ઉપરોક્ત હદીસ—ઈસ્લામીઓમાં સર્વ માન્ય છે. તે
હદીસને ઇસ્લામના દરેક ફિરકાવાળાઓ માન્ય રાખે છે; અને
તે જુદા જુદા રાવીયોથી, અને શહેજસાજ લફઝોના ફેરફારથી,
ઘણા તરીકાઓથી વર્ણવવામાં આવી છે. “સ્વાનેહે
ઉમી હૉ અલી” જે કે સુન્નત જમાઅતના મવલવી
ઓખયદુલ્લાહ અમ્રતસરી તરફથી બાહર પાઠવામાં આવેલ
છે, જેમાં સુન્નત જમાઅતનીજ કિતાબોથી, મજકુર હદીસ
૧૬ તરીકાઓથી વર્ણવવામાં આવી છે. પણ સર્વ તરીકા-
ઓથી તે હદીસનો ભાવાર્થ એજ છે કે “હૉ રસુલે ખુદા
સૉ પોતાની પાછળ દુનિયામાં બે માનવંતી ચીજે મૂકી
ગયા છે—અને તે બેઉને મજબુત પકડી રાખવાનું, એટલે
કે તે બેઉના હુકમે પ્રમાણે વર્તવાનું ફરમાવી ગયા છે.”

મજકુર હદીસ ઉપરથી, આગાખાની લેખકો (પોતાના
માની લીધેલા ઇમામની ઇમામત સિદ્ધ કરવા ખાતર)
“કુરઆન બહર છે તેવીજ રીતે ઇમામ પણ બહર હોવો
જોઈએ” એવો સિદ્ધાંત પબ્લીક પાસે પેશ કરવા લાગ્યા છે;
અને મજકુર હદીસનો ભાવાર્થ પણ એજ છે, એવી રીતે
જણાવવાના પ્રયત્નો આદરી રહ્યા છે!!! પણ મજકુર
હદીસની ઇખાસત જોતાં, એવો ભાવાર્થ નીકળતોજ નથી.

મજકુર હદીસમાં “વલ્લચીં યતફરરેકા” નો જે
અરબી શબ્દ છે, તે અરબી શબ્દ “તફરરકાહ” માંથી
નીકળેલ છે, જેનો હોગત (કેષ) માં અર્થ “ફરક,

ફાસલા, જુદાઇ ” થયેલ છે. (જુઓ, લોગતે કીશ્વરી) મતલબ કે એક ચીજ (એહલેખયત અને કુરઆને શરીફ) નાં હુકમોમાં ફરક-ફાંસલો-જુદાઇ નહીં પડશે (એટલે કે બેઉના હુકમો એક બીજાથી ઉલટા નહીં હશે) એજ એ હદીસનો ભાવાર્થ નીકળે છે; અને આગાખાની લેખકો જે એ હદીસથી “ કુરઆન બહર અને ઇમામ બહર ” ની ધીયરી પેશ કરે છે, તે કોઇ રીતે પણ ચાલી શકે તેમ નથી. આગાખાની લેખકો (પોતાના લખાણોમાં) મજકુર હદીસનો પેશ કરે છે, પણ કુરઆને શરીફ અને પોતાના ઇમામના હુકમો એક સરખા બતાવી શકતા ન હોવાથી, મનઘડત અર્થ ઉપજાવી કાઢીને પોતાની દલીલ પેશ કરે છે.

મજકુર હદીસમાં “ ફઇન્નહોમા લખીંતફરરેકા ” એટલે “અને ખરેખર બન્ને (ચીજ) હરગીઝ (એક બીજાથી) જુદી નહીં થાય ” નો જે ફકરો છે, તેથી સુરાદ એજ છે કે “ તે બેઉના હુકમો એક બીજાથી વિરુદ્ધતા શાંવનારા નહીં હોય. ” જેવી રીતે કે હ૦ રસુલ૦ ની હદીસ છે:—

“ અલીરયુન મઅલ કુરઆન; વલ કુરઆનો મઅ અલી. ”

જેનો ભાવાર્થ એજ છે કે— હ૦ અલી અ૦ નાં હુકમો પાક કુરઆને શરીફ અનુસાર છે; અને જે હુકમો કુરઆને શરીફનાં છે, તેજ હ૦ અલી અ૦ ના હુકમો છે. માકી “ જુદા નહિં થાય ” તેથી સુરાદ “ એહલે ખયત રેક વખતે કુરઆને શરીફને સાથેને સાથેજ લઇને ફરતાં હોય ” એમ લખ્યે, તો તે કોઇ રીતે પણ બધ બેસ્તું થ શકે નહિં. એમતો-આગાખાની લેખકોના માની લીધેલા

ઈમામ પણ દરેક વખતે કુરઆને શરીફ સાથેને સાથે લઈને હરગીઝ ફરતા નથી ! બલકે મીઠા વસ્ત્રોના ઈમામ તો ચાલુ કુરઆને શરીફને અસલ કુરઆન તરીકે માનતાજ નથી ! ! ! જુવો, ચાલુ કુરઆને શરીફ સમઘે તેઓ નામ-દાર શું ફરમાવે છે—

“ ખલીફા ઉસમાને કુરાને શરીફમાંથી કેટલોક ભાગ કાઢી નાખ્યો છે અને કેટલોક ભાગ ઉમેરી આપ્યો છે. અસલ કુરાને શરીફ હું ઉતાઈ તો છ વસ્ત્ર લાગી જાય. તેપણ હું તમોને મોકલીશ. તો તમોને ખબર પડશે કે, શું કાઢી નાખવામાં આવેલ છે અને શું ફરફાર કરી નાખવામાં આવેલ છે.”

(બિહરે રહેમતઃ પૃષ્ઠ ૨૪ લીટી ૨૦થી પૃષ્ઠ ૨૫ લીટી ૭ સુધી.)

ઉક્ત ફરમાન, જંગખાસ ખાતે તા. ૩૦-૭-૧૮૬૬ ના દીને થયેલ છે. જે ફરમાન મુજબ મીઠા વસ્ત્રોના ઈમામ, ચાલુ કુરઆને શરીફને અસલ કુરઆન તરીકે માનતા નથી, અને અસલ કુરાને શરીફ પણ તે વખતે તેઓ પાસે નથી; પણ તે છ વસ્ત્રમાં ઉતારવાનો (તેઓ) વાયદો કરે છે, એ ખુલ્લું જણાઈ આવે છે. જે વાયદાને લગલગ બાવીસ વર્ષ થવા આવ્યા, હજી સુધી તેણું કુરઆને શરીફ હસ્તીમાં આવેલ હોય એવું જોવામાં આવતું નથી ! તો મીઠા વસ્ત્રો, મીઠા હુદા વગેરેઓ જે “ કુરઆન બહર અને ઈમામ બહર ” ની થીયરી પેશ કરે છે તેના માટે શું સમજવું ? ! ! !

હવે ચાલુ કુરઆને શરીફ કે જેના એહકામોને (અગાખાનીઓમાંના કેટલાકો સિવાય) સર્વ શીઆઓ અને મુન્નત જમાઅત વાલ્લો સર્વે માન્ય રાખે છે, અને તે એહકામો ઉપર આલવાની ચોતાની ફરજ સમજે છે;

તેના માટે મીઠ વરતેજી વીઠ ના મોજુદ ઇમામના નામથી
કેવા ફરમાનો મહેરમાં આવેલ છે, તે નીચે રૂબુ કરીશ—
૧ બેહરે રહેમતના પૃષ્ઠ ૨૩ ની લીટી ૧૭ થી લીટી
૨૦ સુધી:—

ફરમાન—“ ત્યારે કુરાને શરીફ નાઝલ થયું, ત્યારે
અરબ લોક હતા. આ વાતને તેરસો વરસ થઈ
ગયાં છે. તમોને સાતસો વરસ ઉપર જ્ઞાન
આપવામાં આવ્યાં છે, તે બરાબર બોળ-
ખીને વાંચજો. ”

(જંગબાર તા. ૩૦ જુલાઈ ૧૮૬૬)

૨ બેહરે રહેમતનાં પૃષ્ઠ ૨ ની લીટી ૨૨ થી ૫૫ ૩ ની
લીટી ૭ સુધી:—

ફરમાન—“ તમારો દીન પુસ્તકો ઉપરથી શરૂ થયો
નથી પરંતુ તે મોહબતમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ છે.
તમારે વાસ્તે ઇલ્મ છે તે જ્ઞાન છે. કુરાને શ-
રીફને તેરસો વરસ થયાં છે. તે સુલકે અરબની
વસ્તી માટે છે. જ્ઞાનને સાતસો વરસ થયાં
છે. તમારે માટે જ્ઞાન છે, તે ઉપરથી તમે
ચાલજો. ”

(જંગબાર તા. ૧ જુલાઈ ૧૮૬૬)

ઉપરનાં બે ફરમાનોથી વાંચકો સારી રીતે જોઈ શકશે,
કે, આજુ કુરઆને શરીફ માટે મીઠ વરતેજીના મોજુદ
ઇમામ કેવા મત ધરાવે છે. ત્યારે મીઠ વરતેજી, પાક કુર-
આને શરીફ અને એહલેબયતનો સંબંધ બતાવીને, તે
ઉપરથી પોતાના મોજુદ ઇમામની ઇમામત પબ્લીક પાસે
સાબેત કરવા મથન કરે છે તે નિર્થક ઠરે છે કે નહિ? !
તેને તોલ વાંચકોએ કરી લેવો.

ઉપરોક્ત “ હઠીસુસ્સકલયન ” ને લગતા વિવેચનથી વાંચકો સારી રીતે જોઈ શક્યા હશે કે, પાક કુરઆને શરીફ અને એહલે બયતના હુકમો એક સરખાજ હોવા જોઈએ. પણ મીઠ વરતેજીના હાલના મોબુદ ઈમામના નામથી જે કેટલાક ફરમાનો જણાવવામાં આવે છે, તેમાં પાક કુરઆને શરીફના ખુદા એહકામોની કેવી વિરૂધ્ધતા કરેલી જોવામાં આવે છે, તે વાંચકોને બતાવવા ખાતર કેટલાક દાખલાઓ નીચે ટાંકી બતાવીશ.

- ૧ “ ખુદાવીંદે તમોને પેદા કીધા છે અને તેથી તેને તમો સુજીદો કરો તો તેથી તેને શું ફાયદો છે. તેથી કાંઈ ખુદા રાજી થતો નથી, તે તો ફરેકના દીલમાં ભરપુર છે. માટે તમારી પોતાની દીલો (અંતઃકરણો) દીલો રહે તો જ ખુદાવીંદે પણ રાજી થાય.” (કલામે સુલતાન મહમદઃ પેજ ૪૩, પેરેઆફ ૧૬૧) [મજકુર ફરમાનમાં, સીજહો કરવા (એટલે નમાજ પડવાને) હકારતની નજરથી જોવામાં આવેલ છે; અને પોતાનું દીલ રાજી રહે તોજ ખુદા રાજી થાય, એવું જણાવવામાં આવેલ છે. તો તે બેઉ બાબતો પાક કુરઆને શરીફની વિરૂધ્ધ જાય છે. પાક કુરઆને શરીફમાં ખુદાને સીજહો કરવાનું [નમાજ પડવાનું] ઠેકઠેકાણે હુકમ ફરમાવવામાં આવેલ છે; અને દીલની ખાહેશ પ્રમાણે વતી, દીલને રાજી રાખવાની પણ મનાઈ ફરમાવવામાં આવેલ છે. (જુઓ, “ સુરએ સ્વાહ ” આયત ૨૬ તેવીજ રીતે તેરમા પારામાં “ સુરએ યુસુફ ” ની પૃષ્ઠ ૫૩ મી આયતમાં ખુદા જણાવવામાં આવે છે કે-“ અને હું મહારા પડને પાક બણતો નથી. ખરેખર જેના ઉપર મહારા પરવર દિગારે દયા કરી છે તે સિવાય (માણસોનું) મન દુષ્ટ કામ કરવા હોકમ કરનાર છે.” (જુઓ, પ્રોફેસર ઈસ્ફહા-

ની કૃત તરજુમો પેજ ૪૫૬) મતલબ કે દીલની ખાહેશ પ્રમાણે ચાલી (દીલને રાજી રાખવાની) મના કરવામાં આવેલ છે.)

૨ બહોર નમાઝ રોઝા ક્યારે ફાયદો કરે કે જ્યારે નીચે લખી શરતો મુજબ વરતે—

ખોટું ખોલવું નહિ, બદ નજર કરવી નહિ, પરાયા માલમાં તમા નહી રાખતાં હકની રાઝીમાંથી દસોંદ દધને ખાવું, ઓરન એકથી વધુ નહીં કરવી,”

(કલામે સુલતાન મહમદઃ પેજ ૩-૪, પેરીગ્રાફ ૧૩) મજકુર ફરમાનમાં નમાઝ રોઝા ફાયદો ક્યારે કરે, તેની જે શરતો જણાવેલી છે, તેમાંથી દસોંદ અને એક ઓરતથી વધુ નહીં કરવી* એ બે શરતો પાક કુરઆને શરીફથી વિરૂદ્ધ જાય છે. પાક કુરઆને શરીફમાં ખુમ્સ (પાંચમો હીસો-સેંકડે વીસ ટકા) અને ઝકાત (સેંકડે અઢી ટકા) નું જણાવેલ છે, પણ દસોંદ એટલે દસમો હીસ્સો (સેંકડે દસ ટકા) જેવો ધાર્મિક હક કોઈ ઠેકાણે જણાવેલ નથી. તે-

*નાં પહેલા આગાખાન સાહેબના નીકામાં એકી વખતે એક કરતાં વધુ ઓરતો હતી (તેઓ નામદારની વફાત વખતે ત્રણ બી. બીયો હયાત હતી) અને તેઓ નામદાર નમાઝ રોઝાના પાંચંદ હતા; પણ ધર્મ આશ્ચર્યકારક છે કે હાલના નાં આગાખાન સાહેબના નામથી એવું જણાવવામાં આવે છે કે-એક કરતાં વધુ ઓરત કરવાથી નમાઝ રોઝા ફાયદો નથી કરતાં ! વધુ આશ્ચર્યકારક તો એ છે કે ખુદ હાલના નાં આગાખાન સાહેબની-પોતાની પણ બે બીમીયો છે, જેમાં યુરોપવાસી બીમીયો તો અવગાદ પણ થયેલી છે !!

“ જમ ”

વીજ રીતે પાક કુરઆને શરીરમાં એકથી ચાર ઓ-
રતો સૂધીની રબ આપવામાં આવેલી છે. (જુઓ,
“ સુરએ નીસાઅ ” આયત ૩ ૭) મતલબ કે
પાક કુરઆને શરીરની રૂએ એકી વખતે એકથી
ચાર સૂધી ઓરતો કરવાની છુટ આપવામાં આવી છે.

૩ “ તમે સર્વ જમાત સચાઇ ઉપર ચાલજો. પારકો
માલ તથા પારકી ઓરતો ઉપર બદનજર નહિ
કરતા. હલાલનો માલ દસોંદ આપીને ખાજો જુદું
નહી ખેલતા. ગોલીને ઘરમાં ઓરત દાખલ
નહી રાખજો.”

(અમુદ્ય મોતીની માળા: ભાગ ૨ જો, પેજ ૨૪)
મજકુર ફરમાનમાં દસોંદ અને ગોલીને ઘરમાં
ઓરત દાખલ નહી રાખવી એ બે બાબતો
પાક કુરઆને શરીરથી વિરુદ્ધ નથી છે. દસોંદ માટે
ના ૦ ૨ ના ફરમાનમાં વિવેચા કરી ગયા છીએ.
ગોલીને ઓરત દાખલ ઘરમાં રાખવાની પાક
કુરઆને શરીર છુટ આપે છે. અગર ગોલીથી સુરાદ
સીધી હબસીની જાત હોય તો તેની સાથે પણ ની-
કાહ થઈ શકે છે; શરાબમાં મનાઈ નથી. દરેક
કલેમાગો ઇસ્લામી ઓરત સાથે નીકાહ કરવાની છુટ
છે. બલકે મુશરેકાહ ઓરતની સાથે નીકાહ કરવા કર-
તાં કોઈ બી જાતીની મોઅમેન ઓરત સાથે નીકાહ
કરવા બહેતર છે. (જુઓ, “ સુરએ બકર ” ની
આયત ૨૨૧) અને કદાચ ગોલીથી સુરાદ કનીફ
(વેચાતી લીધેલ લોંબી) હોય, તે તેવી ગોલીને પણ
ઓરત દાખલ રાખવાની કુરઆને શરીર છુટ આપે
છે. (જુઓ, “ સુરએ નીસાઅ ” આયત ૩ ૭,
“ સુરએ મોઅમેનુન ” આયત ૬ ઠી વી ૦ વી ૦)

મતલબ કે ગોલીને ઓરત દાખલ ઘરમાં રાખવાની છુટ આપવામાં આવેલી છે.)

- ૪ “ x x x ઘણી બાઈઓ પોતાના મ્હેં ઉપર ખુરકા નાંખે છે તે કાફર છે, * પણ ઘટારત છે કે, પોતાના દિલની લગામ ઘણી મજબુતાઈથી હાથમાં રાખે. બાઈઓ પોતાના દીનીબાઈઓને દુનીયામાં નહિ જુએ, તો આખરતમાં તેમને કેમ ઓળખશે ? ખુરકાનું ફરમાન કોઈ ઇમામે અથવા પેગંબરે કીધું નથી. x x x x x ”

(અમુદ્ય મોતીની માળા ; ભાગ ૧ લો, પેજ ૩૫-૩૬) (મજહુર ફરમાનમાં જે ઓરત પોતાના મ્હેં ઉપર ખુરકો નાખે, તેને કાફર જાણાવવામાં આવેલ છે. ઉપરાંત ખુરકાનું ફરમાન કોઈ ઇમામે અથવા પેગંબરે કીધું નથી, એમ જાણાવવામાં આવેલ છે. પડદા (ખુરકા) નો ફરમાન દરેક ઇસ્લામી માન્ય રાખે છે, અને પડદો કરવાના માટે હૉ રસુલે ખુદા સૉ અને ઇમામો તરફથી ઘણી હદીસો વારીદ થયેલી છે; પણ અત્રે પાક કુરઆને શરીફની વિશ્લેષતા સંબંધે ત્રિવેચન કરવાનું છે, એટલે તેવી હદીસો ટાંકતા નથી. પાક કુરઆને શરીફમાં પડદા સંબંધે ખુદા આયતો છે, (જુઓ, “ સુરએ નુર ” ની આયત ૩૦-૬૦ તથા “ સુરએ અહઝાબ ” ની આયત ૫૫-૫૬ વીં) મતલબ કે ઓરતોએ પડદો કરવા માટે પાક કુરઆને શરીફમાં ખુદા હુકમો છે)

* પણ આશ્ચર્યકારક છે કે, ખુદ નાં આગાખાન સાહેબનાંજ ઘરમાં તેઓની માતુશ્રી અને તેઓના બીજી સાહેબ બેક પરદા પોશ છે !

“ જમ ”

૫ X X X હજરત રસુલ કરીમની મેઅરાજ વિશે તમે સાંભળ્યું છે માણસો કહે છે કે હજરત રસુલ ઘોડા પર બેસી મેઅરાજમાં પધાર્યા, એ બધી લોકોની વાતો છે, ખુદા માત્ર આસમાનમાં છે એમ નથી ખુદા બધે ઠેકાણે છે, પણ તેઓ અસલ મકાને પહોંચી પાછા વળ્યા તે રાત મેઅરાજની હતી. આ મેઅરાજ છે. X X X ”

(બેહરે રહેમત: પેજ ૬૭-૬૮)

મજકુર ફરમાનમાં, ૬૦ રસુલ સૌ તું ખુરાક ઉપર સવાર ધઇને મેઅરાજના માટે જવું વીં બાબતોનો ઇન્કાર કરવામાં આવેલ છે. બલકે મેઅરાજના માટે શકા દર્શાવેલ છે. પાક કુરઆને શરીફમાં “ સુરએ બની ઇસરાઇલ ” ની પહેલીજ આયતમાં જણાવવામાં આવેલ છે:—

“ પાક તેજ ખુદા છે કે જે સત્રે પોતાના બંદાને મસ્જેદુલ-હરામમાંથી મસ્જેદુલ-અકસા તરફ લઇ ગયો કે જેની આસપાસની જગ્યાને અમે બરકત આપી છે; એટલા માટે કે અમે તેને અમારી નીશાનીઓ બતાવીએ. ખરેખર ખુદા સાંમળનાર (અને) જોનાર છે. ”

(પ્રોફેસર ઇસ્ફહાની ફત તરજુમો: પેજ ૫૩૪)

મજકુર તરજુમાની ટીપણમાં જણાવેલ છે કે—“ એટલે કે હજરત પેયગમ્બરને મક્કાની મસ્જેદુલ હરામમાંથી બેતેઉલ મુકદ્દસની મસ્જેદમાં લઇ જવામાં આવ્યા હતા; અને ત્યાંથી જીબસાઇલ તેઓને બોરાક નામના જાનવર ઉપર બેસાડીને સાત આસમાનમાં લઇ ગયા, અને ત્યાંથી હજરત પોતે ખુદાની હુજુરમાં

ગયા, અને પાછા તેજ રાત્રે ઘણા દુઃખ વખતમાં જે-
ખરાઈલ હઝરતને મક્કામાં લાવ્યા. મેઅરાજની વધારે
હકીકત માટે પ્રસ્તાવના જુઓ. ”

એવી રીતે ટીપણમાં ખુલાસો કરીને, વધુ ખુલાસા
માટે પ્રસ્તાવનામાં જોવાની સૂચના કરેલ છે; તેા તે
મુજબ પ્રસ્તાવના જોતાં, વધુ ખુલાસો જોવામાં આવે
છે કે-“ મેઅરાજ ” નો મુળ અર્થ “ ઉપર ચઢવું ”
થાય છે; પણ તે શબ્દ હાલ હઝરત પેગમ્બર આ-
કાશ તરફ ચઢી ત્યાં સુધી જોઈ એક ક્ષણવારમાં
પાછા આવ્યાં તેને માટે વપરાય છે. આ મેઅરાજના
વખતમાં જેમરાઈલ પ્રીસ્તા હઝરત પેગમ્બરને ખુરા-
ક નામના એક સફેદ બનવર ઉપર બેસાડી સાત
આઠાશેા તરફ લઈ ગયા. ” (પ્રસ્તાવના પેજ ૨૩)

ઉપરની દલીલોથી વાંચકો જોઈ શકશે કે, હો
રસુલ સં મે ખુરાક ઉપર સ્વારી કરીને સાતે આસ-
માનો વીં ની સબર એક રાત્રી દરમીયાન કીધી છે.
જે મેઅરાજ ઉપર જવું, અને ખુરાક ઉપરે સવાર
થઈને જવું, એ બાબતને સર્વ ઇસ્લામીઓ માન્ય
રાખે છે; પણ મીં વરતેલના મોજુદ ઈમામનાં ફર-
માનમાં તેની વિરૂદ્ધતા જોવામાં આવે છે ! પંદીઆદ
જવાં મદી નામની ફારસી કિતાબ, જે મીં વર-
તેલનાં ૧૮ મા ઈમામશાહ મુસ્તાનશર ગિદ્લાહની
મુખવાણીની જણાવવામાં આવે છે, તેના પૃષ્ઠ ૧૩૧
ઉપરે મેઅરાજને લગતું વર્ણન કરવામાં આવેલ છે.
હવે મીં વરતેલ પોતાના બેઉ ઈમામોના ફરમાનમાં-
થી કયા ફરમાનને રદ ગણે છે, તેતો જપારે તેઓ
જણાવે (યારે ખબર પડે!!!)

- ૬ “ ઈસ્માઇલી દીનપર જે નહોય તે કાફર છે. અગર મારો દીકરો હોય ને તે દીન પર ન હોય તો તે પણ કાફર છે. તુક નખીનો દીકરો તેના દીનમાં ન રહ્યો તો તે પણ કાફર થયો. ”

(કલામે સુલતાન મહમદ: પેજ ૨૯ પેરેગ્રાફ ૧૨૭)
(ઉપરનાં ફરમાનમાં પણ પાક કુરઆને શરીફની વિરુદ્ધતા કરેલી જોવામાં આવે છે. કાફર તેને કહેવાય કે જે ખુદાની વહદાનીયત અને પયગમ્બરોની પયગમ્બરીનો ઇન્કાર કરે. જ્યારે ઉક્ત ફરમાનમાં તો ઈસ્માઇલી (આગાખાની) સિવાયનાં કુલ્લે કલેમાગો (કલમે પઠવા વાલા) મુસ્લમાનોને કાફર ઠરાવવામાં આવ્યા છે, જે સરીહન પાક કુરઆને મજ્હૂનાં શિશ્વથી ઉલટું છે.)

- ૭ “ બેહશ્તની ઉમેદ જો તમે રાખતા હશે તો તમોને કાંઈપણ લાભ મળવાનો નથી. કારણ તે તો એક તબેલા મિસાલ છે. તબેલામાં કોઈ ઘોડાને સુખી રાખવામાં આવે તો તે સુખને બેહશ્તના સુખમાં કાંઈ પણ ફેર સમજશે નહીં યાને સરખાજ છે. ” *

(કલામે સુલતાન મહમદ: પેજ ૧૧૬, પેરેગ્રાફ ૫૮)

(મજકુર ફરમાનમાં બેહશ્તને તુચ્છ ગણીને, તેની

* “ આગાખાની ખુદાઇનો ઝળકાટ ” નામના પુસ્તકમાં પૃષ્ઠ ૮ ઉપર, ખુદ મીં વરતેજી જણાવે છે કે- “ વેદ અને કુરઆન એ બે ધારમીક પવીત્ર શાસ્ત્રોના આધારે આવેલી સ્વર્ગની આશા જો ખોટી હોય, તો તેને ખોટું કહેનાર આ જગતમાં કોઈ રીતે સાચો શ્રદ્ધ શકતો નથી ” હવે મજકુર ફરમાન માટે મીં વરતેજી શો મત દર્શાવે છે, તે જોવાનું છે!!!

“ હમ ”

નેઅમતોને તથા તેમાના સુખોને ઘોડાના તબેલા
મીસાલ ગણવામાં આવેલ છે ! જે પાક કુરઆને શરી-
ફથી ખીલાફ છે. પાક કુરઆને શરીફમાં બેહી-
સ્ત અને તેની નેઅમતો (સુખો) નું વર્ણન, અને
સુકૃત્ય કરનારાઓ બેહીસ્તમાં નીરંતર રહ્યાજ કરશે
વીં સખંધે બહુજ ખુશ્લા શબ્દોમાં જણાવવામાં
આવેલ છે. લગભગ ૭૫ ઠેકાણે કુરઆને શરીફમાં
બેહીસ્તને લગતું વર્ણન જોવામાં આવે છે. “ સુરએ
ખકર ” ની ૨૫ મી આયતમાં ફરમાવવામાં
આવ્યું છે કે:—

“ અને તું (હે મોહમ્મદ) તેઓને ખુશ
ખબર આપકે, જેઓએ ઇમાન આણ્યું છે
અને સારાં કામો કર્યા છે તેઓને માટે
બેહીસ્તમાં વાડીઓ છે. જેની નીચે નદીઓ
વહે છે. જ્યારે તેઓને તેમાંથી કાંઈ ફળ ખાવા
માટે આપવામાં આવે છે, ત્યારે તેઓ કહે છે
કે, આ તેજ છે જે કે અમને અગાઉથી ખાવા
આપવામાં આવ્યું હતું. અને તેમાં તેઓની
આગળ દુનિયાના જેવા ફળો લાવવામાં આવશે.
અને તેઓના માટે તેમાં પાક સીઓ છે. અને
તેઓ તેમાં નીરંતર રહેનાર છે. ”

(પ્રોફેસર ઇસ્કાહાની કૃત તરખુમે: પેજ ૧૧)

તેવીજ રીતે ઓગણત્રીસમાં પારામાં “ સુરએ
હકર ” છે, તેમાં બેહીસ્તની નેઅમતોનું વર્ણન બહુજ
સરસ રીતે ખુબીની સાથે કરવામાં આવેલ છે. તો
એની ખુશ્લી બાબતોનો ઇન્કાર કરવો, તે પાક કુર-
આને શરીફની વિરુદ્ધતા નહિ તો ખીબ્તું શું ? બેહી-

સ્ત હોઝખ વી૦ વી૦ ખુદાઈ નીશાનીઓનો ઇન્કાર કરનારઓ માટે પાક કુરઆને શરીફમાં જે જણાવવામાં આવેલ છે તે અત્રે ટાંકવું હું મુનાસેબ ધારતો નથી.

આગાખાની ધર્મ શાસ્ત્રોમા પણ બેકીસ્તનું બહુજ સરસ વર્ણન કરવામાં આવેલ છે. “મોમન ચેતામણી” તથા “જન્નતપુરી” વી૦ ગ્રંથોમાં બેકીસ્તની બહુજ તાઅરીફ કરવામાં આવેલ છે. છુટક જ્ઞાનોમાં પણ એ સખંધે વિવેચન જોવામાં આવે છે.

જેમકે:—

“એજ સોનાની ઇંટડીને રૂપાના થાંભલા;
સાવ કરતુરી કેરા ગારાજ.”

“એવા એવા મહોલ આપણા સાહેબે ઉપાયાં;
કરણી કમાવો એ ઘર પીરામોજ.”

(પચીસ ગીનાનની એપડી: ગીનાન ૫ માંથી)

ઉપરાંત “પંદીઆંદે જવાંમદી” કે જે શાહ મુસ્તનશરની મુખવાણીની જણાવવામાં આવે છે, (બહુકે પીરાની ટીપમાં તે કિતાબને પીર તરીકે ગણવામાં આવેલ છે.) તેમાં બેકીસ્ત સખંધે જણાવવામાં આવેલ છે:—

“xxx ને ઉન બંધેકે પરવરદિગાર અલ્લા-
હોજદલ શાનહુતઆલા, મુઠકો ભખશીંધો. તેં
ઉન મુઠકેંજી જગા સજો આસમાનમેં હુંધી;
ને જીઠાં તરેંહ તરેંહજી હુગડા પેરીંધો, ને
તરેંહે તરેંહ જે ઘોડેં તે અસવારી કરંધો, ને
શરાબે તહુરા નોશ કંધો, ને ઉ તહુરા શરાબજો

જામ હઝરત ફુલ ફુલ સ્વાર મુરતઝઝલી જે
હથસે હવઝે કવસરતે નોશ કંધો, ને પિંજ
હુરીઉં ઉન મોમન જે નઝલીક હુંધીઉં,
વી૦ વી૦ ”

ત્યાર પછી તેમાં જર જવાહેરાત, સોના રૂપા વી૦
નાં મહેલોનું પશુ ખ્યાન કરવામાં આવેલ છે. (જુઓ,
પંદીઆંદે જવાંમદી ” પેજ ૧૦૫-૧૦૬) હવે મી૦
વરતેજી વગેરાઓ “પંદીઆંદે જવાંમદી” ના ફરમા-
નોને સત્ય ગણે છે, કે હાલના મોજુદ ઇમામનાં ફર-
માનને સત્ય ગણે છે? તે જોવાનું છે! અગર “વા-
રો તેની આણુ” એવા આગાખાની સિધ્ધાંતને તેઓ
વજન લાગુ પાડતા હોય, તો મજકુર કિતાબનું નામ
પીરોની ટીપમાં હજી સૂધી તેઓમાં પડાય છે તેનું
કેમ? ના૦ આગાહસનઅલીશાહ સાહેબે કે ના૦
આગાઅલીશાહ સાહેબે પશુ કોઇ ઠેકાણે બેહિસ્તની
નેઅમતોનો ઇન્કાર કીધો હોય એવું જોવામાં આવતું નથી!)

પ્રિય વાંચકો! ઉપરોક્ત વિવેચનથી આપ ખુદલી
રીતે જોઈ શક્યા હશે કે, મી૦ વરતેજી વગેરાઓ “હદી-
સુસસક્ષયન” થી પોતાના હાલના મોજુદ ઇમામની ઇમા-
મત પબ્લીક પાસે સિધ્ધ કરવા મથન કરે છે, તે કોઇ રીતે
પશુ સિધ્ધ કરી શકે તેમ નથી! મજકુર હદીસ પ્રમાણે
એહલેખયત અને પાક કુરઆને શરીફનાં એહકામો એક
સરખાંજ હોવાં જોઇએ એ ખુદલું જણાઇ આવે છે, પશુ
મી૦ વરતેજીનાં મોજુદ ઇમામના ફરમાનોમાં તો કુરઆને
શરીફથી વિરૂધ્ધતા જણાય છે; એટલે તેઓની ઇમામત
કોઇ કાળે પશુ સિધ્ધ થઇ શકે તેમ નથી. જે વિષે વધુ
વિવેચન નહિ ઈરતાં, ઇન્સાફ કરવાનું સુજ્ઞ વાંચકોની મુન્સ-
ફી ઉપરે છોડી, આએ પ્રકરણ પુર્ણ કરીશ.

“ઓલિલઅમ્ર” વાળી આયત.

આયત—યા અયોહલ્લહીન આમનૂ, અતી ઉલ્લાહ વ અતી ઉરરસૂલ વ ઓલિલ અમ્રે મિન્કુમ્. ફઇન તનાઝઅતુમ ફી શયઇન, ફ ફહદુહો એ-લ્લાહે વરરસુલે, ઇન્કુન્તુમ તોઅમેનૂત બિલ્લાહે વલ યવ મિલ આખેરે; ઝાલેક ખયરૂં વ અ-હસનો તાઅવીલા.

અર્થો—

- ૧ “હે મોમેનો, ખુદાનો હુકમ ઉઠાવો, અને પેયગમ્બરનું તથા તમારામાંના હાકેમની સત્તા સખનારાનું ફરમાન ઉઠાવો, પછી અપારે કોઈ ચીજ વિષે તમે એક બીજાની વિરૂદ્ધ થાઓ ત્યારે તે બાબત ખુદા અને તેના પેયગમ્બર આગળ રજુ કરો. જો તમે ખુદા અને ઉલ્લાહિવસને માનતા હો તો આ વધારે સાફ અને પરિષ્કામે ઉત્તમ છે.”

(પ્રોફેસર ઇસ્ફહાની ફત તરજુમેઃ પેજ ૧૮૨)

- ૨ “અમે ઇમાનવાલો, અલ્લાહકી ઇતાઅત કરો, એર ઉસ રસૂલ એર ઉન વાલીઆને અમકી ઇતા-અત કરો; જો તુમહી મેંસે હયેં. ફિર અગર કિસી માઅમલેમેં તુમમેં આપસમેં ઝગડા હો, તો ઉસે અલ્લાહ એર રસૂલકી તરફ ફેર દો; બદ્દ રતીકે તુમ અલ્લાહ એર કીયામતકે હિન પર

ઈમાન રખતે હો. યેહી સજસે બેકતર ઓર ઉમદા તાવીલ હયે.”

(મવલવી ફરમાનઅલી કૃત તરજુમા: પેજ ૧૩૮)

૩ “ અએ ઈમાનદારો, ખુદાકી ઇતાઅત કરો, ઓર રસુલકી ઓર જો તુમમેંસે સાહેબાને હુકુમત હો ઉન્કી ઇતાઅત કરો. ઓર અગર તુમ કીસી ખાતમેં ઝગડા કરો, પસ અગર તુમ ખુદા ઓર રોઝે આખરેત પર ઇમામ રખતે હો તો ઉસ અમ્રમેં ખુદા ઓર રસુલકી તરફ રુખુઅ કરો. યેહી તુમ્હારે હકમેં બેકતર હયે ઓર અંજામકી રાહસે બોહોત અચ્છા હયે.”

(મવલવી ફરમાનઅલી કૃત તરજુમા: પેજ ૧૩૮)

ઉપરોક્ત આયતના તરજુમાના ટીપણમાં (અર્થ નંબર ના ટીપણમાં) પ્રોફેસર ઇન્ફિહાની જણાવે છે કે:— સત્તા રાખનારા આ શબ્દના અર્થ બાબત તફસીર લખનારા બુદો બુદો મત આપે છે, કેટલાક કહે છે કે તેનો અર્થ ફૈજના સરદારો થાય છે, અને કેટલા કહે છે કે તેનો અર્થ વિદ્વાન માણસો થાય છે કે જેઓનાં ધર્મ સખંધી કાયદાના ફેંસલા કબુલ રાખી તેને અનુસરવું જોઈએ. પણ શીઆ એવું માને છે કે તેનો સખંધ બાર ઇમામ જે તેઓના ધર્મ ઉપરીઓ છે તેની સાથે છે ” (પેજ ૧૮૨ ૧૮૩ ની ફુટનોટ)

મવલવી મકબુલ અહમદના તરજુમામાં મજકુર આયતનાં ખુલાસામાં (હાશીયા ફુટનોટમાં) જણાવેલ છે:— વ ઓલીલ અમેમિન્કુમ—કાફી ઓર તફસીરે અયા-શીમેં જનાબે ઇમામ મોહમ્મદ બાકેર અં સે મનકુલ હયે

કે ઇસ આયતમે^૧ ખાસ હમ મુરાદ^૨ લીયે ગયે હયે; આર તમામ મોઅમેનીન^૩ કે કીયામત તક કે લીયે હમારી ઇતાઅતકા હુકમ દીયા ગયા હયે, કાફીમે^૪ જનાબે હમામ જાઅફરે સાદેક અં સે મન્કુલ હયે કે, કીસીને સવાલ કીયા કે, વોહ અવસીયા^૫ ૨ અન્કી ઇતાઅત ફર્જ હયે, વોહ કોન હયે^૬ ? ફરમાયા વોહી હયે, અન્કે બારેમે^૭ ખુદાને આયત નાઝીલ કી હયે. અતી ઉલ્લાહ વ અતીઉર રસુલ વ ઓઝીલ અમે મિન્કુમ; આર અન્કે બારેમે^૮ અલ્લાહને ફરમાયા, ઇન્નમા વસીયે કોમુલ્લાહો વરસુલોહુ, વલ્લઝીન આમનુ અલ્લઝીન યોકીમુનસ્સલાત લયુઅતુનઝ-ઝકાત વહુમ રાકેઉન. ”

મવલવી ફરમાનઅલીના તરજુમામાં મજદુર આયતની પુટનોટમાં જણાવેલ છે કે:— “ મુફસ્સેરીને ઇ-ખ્તેલાફ કીયા હયે કે “ ઓઝીલ અમ ” સે મુરાદ કોન હયે. બાઅજે લોગોંકા ખ્યાલ હયે કે ઇસસે હાકેમે-વકત^૧ મુરાદ હયે, મગર હક ચેક હયે કે ઇસસે મુરાદ અઇમ્મએ માઅસુમીન^૨ હયે. કયું કે ખુદાને જીસ તરેહ અપની આર રસુલકી ઇતાઅતકા હુકમ દીયા હયે. ઇસી તરેહ ઇન્કી ઇતાઅતલી બન્દુ^૩ પર^૪ ? પર લાઝીમ કી હયે. તો ચેક શખ્સ ખુદા આર રસુલકા નાયબ^૫ ઠયરા, તો માઅસુમ^૬ હોના ભી ઝુરૂરી હુવા; કયું કે ઇસકો અછલ નહિ^૭ કબુલ કરતી કે, ગુન્હેગારકી ઇતાઅતકા ખુદા હુકમ હે ! આર બારાહ ઇમામું કે સિવા કીસીકી ઇસ્મત^૮ કા કોઈ શખ્સ ન મુદ્દા^૯ હયે ન હાઅવા હો શકતા હયે. ઇસ્કે અલ્લાવાહ^{૧૦} ચેહતો ઝહેર

૧. ઇમ્મખુલ. ૨. વસીયો; વસીતું બહુવચન. ૩. અમાનાતો હા-કેમ. ૪. પાક ઇમામો; બાર ઇમામો. “અમ”

૧. બંદાઓ; ખતુબો. ૨. પ્રાતનીધી. ૩. ગુનાહોથી પાક. ૪. પાકીઝી; ગુનાહોથી પાકણું. ૫. દાવો કરવાનારો. ૬. ઉપશંત.

હયે કે ચેહ હુકમ ખુદ વંદે આલમકા કિસી ખાસ જમાને
 યા વક્ત યા કિસી શખ્સકે બાસતે નહિ; કયામત તક કે
 લીયે હયે ઓર ચેહલી અહેર હયે કે તાઅતલી “ આમ
 ” હયે. ઉમુરે દુન્યા “ ઓર દીનકી તકસીમ ” નહિ હયે.
 અમ દેખના ચેહ હયે કે અગર “ એલિલ અમ્ર ” સે મુરાદ
 દુનીયાકે ખાદશાહ હો તો મજહબે ઇસ્લામકા કેઃઈ ઠિકાના ન
 રહેગા ! કમુ કે કહી નસારે ખાદશાહ હયે, કહી ચહુદ
 મઝ બવાલે, કહી કુદ્દાર ઓર અગર મુસ્લમાનહી મક-
 સૂદ ^{૧૧} હો તો ફિર ઇન્મેલી ખુદા બને ફિર કે હયે.
 ઓર હદીસે રસુલકે મુતાબીક ^{૧૨} એકે સિવા સખકે સખ જક-
 ન્નમી હયે. ફિર કહી સુન્ની ખાદશાહ હયે, કહી શીઆહ;
 કહી કુછ ! ઓર ફિર મુસ્લમાન ઇતાઅત કરે તો કિસકી
 ઓર સખકી કરે તો ચેહલી મહાલ ^{૧૩} હયે ! તમ અર
 હયે કે દુનીયાકે ખાદશાહુકે અલાવાહ કોન ઓર શખ્સ મુરાદ હો.
 ઓર ઇસ શખ્સકો મોઝૂદલી રહેના અરૂરી હયે; વરના ^{૧૪}
 ખુદાકા હુકમ લગ્ન ^{૧૫} ઓર બેકાર ^{૧૬} હોજાએગા. ઇસી
 બિના પર હજરત રસુલને ફરમાયા હયે કે જો શખ્સ અપને
 અપને જમાનેકે ઇમામકી માઅરફત હાંસીલ કીયે
 બગાયર મરબબે વોહ કાફિરકી મોત મરતા હયે. ઓર ચેહ
 અહેર હયે કે ખાદશાહે દુનીયાકી માઅરફત હાંસીલ ન
 કરનેસે કોઈ શખ્સ કાફિર નહી હો સકતા. ઓર હદીસે
 બાબીર બિન અબ્દુલ્લાહ અન્સારીમેલી ઇસ્કી તસ્રીહ ^{૧૭}
 મોઝૂદ હયે કે, “ એલિલ અમ્ર ” સે મુરાદ અમ-
 મબે માઅસુબીન હયે. બદકે ઉરમે તો દોવાજહાહ—

૭. તાબેદારી, ૮. સામાન્ય. ૯. દુનીયાનાં કાર્યો. ૧૦ ખાસપણું;
 ખાસ તેજ ૧૧. ઇરાદો, કસદ. ૧૨. પ્રમાણે. ૧૩ અશકય. ૧૪ નહીં તો.
 ૧૫. કેહ્યું. ૧૬. વખર કામનું; નકામું ૧૭. ખુલાસો.

ધમામોં ૧૮ કે નામ તક તસ્રીહન? મઝકુર^{૨૦} હયે. ” *
 પ્રિય વાંચકો ! “ ઓલિલ અમ્ર ” કોણુ છે ? અને
 કોણુ થઈ શકે છે ? જે માટે ઉપરના ખુલાસાઓથી આપ
 સારી રીતે સમજી શક્યા હશે ? વળી એ પણ ચોક્કસ
 છે કે, ખુદાવંદે તઆલા જેની ઈતાઅતનો હુકમ ફરમાવે છે,
 તે ઓલીલ અમ્ર ના હુકમો, ખુદા અને રસુલ સં ના
 હુકમોને અનુસરતાજ હોવા જોઈએ; જેનો ઈન્કાર કોઈ
 પણ ઈસ્લામી કરી શકે તેમ નથી. તો મીં વરતેજ અને
 મીં હુદાના હાલના ઈમામના કુલ્લે હુકમો, ખુદા અને ર-
 સુલ સં નાં હુકમોને અનુસરતાજ છે કે નહિ ? જેના
 માટે કેટલાંક ફરમાનોનું દિગ્દર્શન આપ સુદા વાંચકોને ગયા
 પ્રકરણમાં કરાવી ગયો છું, જેથી મીં વરતેજ વીગેરેનાં
 ઈમામ “ ઓલિલ અમ્ર ” થઈ શકે છે કે નહિ ? તે આપ
 વાંચકો સારી રીતે જોઈ શકશો.

મીં વરતેજ અને મીં હુદા વીં પોતાના હાલના
 ઈમામનાં સર્વ ફરમાનો કુરઆને શરીફનાં ફરમાનો પ્રમાણે
 અને ખુદા રસુલનાં હુકમો અનુસાર બતાવી શકતા ન હોવાથી
 તેઓ એક હાસ્યરુપદ હલીલ લાવે છે. તે ઓલીલ અમ્ર
 એટલે હુકમ કરનાર, જેથી તે હુકમ કરે, પણ તેને તેવા હુકમો
 પાળવાની જરૂરત નથી. (મતલબ કે તેઓ પોતાના હાજર
 ઈમામને હુકમ પાળનાર તરીકે ગણાવવા માગતા નથી !

મઝકુર “ ઓલિલ અમ્ર ” વાળી આયતમાં ખુદાવંદે
 તઆલાએ જે ફરમાવેલ છે કે, “ અએ ઈમાનહારો ! ઇતા-

૧૮. ખારઝમામો. ૧૯. ખુલાસાથી. ૨૦. વર્ણન થયેલ.

* તે પુરેપુરી હકીમ, “ ઈમામો ખારજ છે ” એ પ્રકરણમાં
 આપી ગયા છીએ.

“ જમ. ”

અત કરે. અલ્લાહની, અને ઇતાઅત કરે. રસૂલની અને તમારામાંથી જે ઓલિલ અમ હોય તેની.” તો એમાં “ઇતાઅત કરે” વાક્ય જે વખત આવેલ છે. અલ્લાહની ઇતાઅત; અને રસૂલ સં અને ઓલિલ અમની ઇતાઅત. એટલે ખુદાવંદ તમારાએ “ઇતાઅત કરે” વાક્યના જે વિલાગ પાડીને બતાવી આપેલ છે કે, ખુદાની ઇતાઅત એ જૂઠીજ ઇતાઅત છે અને તે સર્વેના ઉપરે લાઝીમ છે. જેવી કે ઇમાનદારોએ અલ્લાહની ઇતાઅત કરવાની છે, તેવીજ રીતે ઇમાનદારોમાંના મુખ્ય હં રસૂલ સં અને ઓલિલ અમે પણ અલ્લાહની ઇતાઅત બજાવી લાવવી જોઈએ. (બદકે તેઓનો અલ્લાહની પાસે જેમ મરતબો મહોટો છે, તેમ તેઓની અલ્લાહની જનામમાં ઇતાઅત પણ વધુ પ્રમાણમાં છે.) અને મજકુર આયતમાં જે બીજીવાર “ઇતાઅત કરે” નું વાક્ય છે. તેથી સાફ જણાય છે કે, તે હુકમ માત્ર ઇમાનદારો માટે છે; એટલે કે તેઓને ખુદાની ઇતાઅત કરવાના માટે જે હુકમો હં રસૂલ સં અને ઓલિલ અમે સંભળાવે, તે હુકમોનું પાલન કરવું, અને તે હુકમોમાં હં રસૂલ સં અને ઓલિલ અમના કહ્યા સર વર્તવું તે ઇમાનદારો માટે હં રસૂલ સં અને ઓલિલ અમની ઇતાઅત કરવા બરાબર છે.

અગર મજકુર આયતમાં જે જુદે જુદે ઠેકાણે “ઇતાઅત કરે” નું વાક્ય નહિં હોતે, ને ફક્ત “યા અર્યો હલ્લગીન આખનૂ અતી ઉલ્લાહ વરસૂલ વ ઓલિલ અમે મિન્કુમ” હોતે, તો કાંઈક મીઠું વરતેજી અને મીઠું હુદાવીની થીયરી વાજગી પણ ગણાતે. પણ જે વખત “ઇતાઅત કરે” નું વાક્ય આવેલ છે, તેથી સિદ્ધ થાય છે કે, પહેલું વાક્ય હં રસૂલ સં અને ઓલિલ અમેને પણ લાગુ પડે છે. [અને તેવીજ રીતે હં રસૂલ સં અને ખરા ઓલિલ અમેને વર્તણૂક પણ કરેલ છે] હં રસૂલ સં ને

ખુદાની ઈતામત કરવા માટે જે હુકમો થયેલ, તેવા હુકમો પાક કરવાને શરીરમાં થયે છેકાણે પ્રાણુદ છે. જેમાંના બે ત્રણ હાખલાઓ (વાંચકોની વાંકેરી અર્થે) નીચે ટાંકી બતાવીશ—

- ૧ “કહે કે શું ખુદા સિવાય હું બીજાને દોસ્ત તરીકે લઉં? જે આકાશ અને પૃથ્વીના પેદા કરનાર છે, અને તે રૂઝી આપે છે અને તેને રૂઝી આપવામાં આવતી નથી. કહે ખરેખર મને હોકમ થયો છે કે જે પહેલો આધીન થાય છે તે હું થાઉં, અને (તે-મજ હોકમ થયો છે) કે તું સુતિ પુજકોમાંનો થા નહિ.”

(સુરતુલ અનઆમ, આયત ૧૪-પ્રોફેસર ફૂત તર-બુમો: પેજ ૨૫૫)

- ૨ “અને આકાશો અને પૃથ્વીના છુપા લેદો (તું જ્ઞાન) ખુદાનેજ છે; અને તેની તરફ સઘળાં કામ રજુ કરવામાં આવશે, માટે તેની બંદગી કર, અને તેના ઉપર આધાર રાખ, અને ત્હારો પરવરદેગાર જે તરો કરો એ તેનાથી ખબર વિનાનો નથી.”

(સુરએ હુદ, આયત ૧૨૨-પ્રોફેસર ફૂત તરબુમો પેજ ૪૪૬)

- ૩ મને માત્ર ફરમાવવામાં આવ્યું છે કે હું આ શહેર [મક્કા] ના પરવરદેગારની બંદગી કરું કે જેણે તે શહેરને હરામ કર્યું છે; અને સર્વ વસ્તુઓ તેનીજ

÷ દીપલમાં પ્રોફેસરે જણાવેલ છે કે—“અહીં કે તે શહેરના માગને લીધે ત્યાં ધાસ કાપવાની અજીવા સિદ્ધર કરવા વગેરેની મના કરી છે.”

“જા.”

છે અને અને હોકમ થયો છે કે હું એસ્લામ ધર્મમાં
દ્રઢ રહું.

(સુરતુન નમલ, આયત ૯૧-મોદેસર ફત તરજુમે: પેજ ૭૩૯
એ રીતે— પાક કુરઆને શરીફની (ઉપરની)

આયતોથી ખુદલું જણાઇ આવે છે કે, ખુદાની ઇતાઅત
કરવી, અંદગી કરવી, ખુદા હુકમો બજાવી લાવવા વીં નું હૅં ર-
સુલ સૅં ઉપરે પણ લાઝીમ હતું. બદ્દે હૅં રસુલ સૅં તો “હુ-
કમ પાળનારાઓ ” માં સર્વ કરતાં અન્વલ હરજમ પર
હતા ! (એટલે કે તેઓ ખુદાઈ ઇતાઅત બજાવી લાવવામાં
સર્વ કરતાં વધુ પાબંદ હતા.) તો જેવી રીતે હૅં રસુલ
સૅં ઉપરે ખુદાની ઇતાઅત લાઝીમ હતી તેવીજ રીતે
“ જોલિલ અમ્ર ” ઉપરે પણ ખુદાઈ ઇતાઅતનું બજાવી
લાવવું લાઝીમ ઠરે છે.)

એતો એક સામાન્ય નીયમ છે કે, કોઇ પણ
સુધારક અથવા ધર્મપ્રવર્તક જે જે સુધારાઓ કરવા
ચાહે, અથવા ધાર્મિક અકાયદોનો બોધ કરે, તો તે પ્રમાણે
વર્તવાની પહેલી ફરજતો તેની પોતાની હોવી જોઈએ. તેણે
પોતે જાતે તેવા સુધારાઓ પ્રમાણે વર્તી, તેવા ધાર્મિક અ-
કાયદો ઉપરે અમલ કરી, તેનો દાખલો બેસાડવો જોઈએ;
કે જેથી તેના અનુયાયીઓ તેનું અનુકરણ કરી તે પ્રમાણે
વર્તે. અન્યોને જે બાબતો ઉપરે ચાલવાનો હુકમ કરે, અને
પોતે તે પ્રમાણે ન ચાલે, તો તેની અસર કેવી રીતે પડી
શકે ? તો હૅં રસુલ સૅં અને જોલિલ અમ્ર, કે જેઓ
ખુદાઈ ફરતો બતાવનારા છે, તેઓએ મલ્ક તેવા રસ્તાનું
સંપૂર્ણ પાલન કરીને તેનો દાખલો બેસાડવો જોઈએ.
પણ આશ્ચર્યકારક છે કે, મારા મિત્ર મીં વસીલુ અને
મીં હુદા જે જોલિલ અમ્ર ના માટે પશ્ચાત્તપ્તિ દાખવત

કરવા બાહેર પડ્યા છે, તેઓ ઓલિલ અમને ફક્ત “હુકમ કરનાર” તરીકે જણાવે છે; પણ “બુદ્ધાઈ હુકમ પાળનાર” તરીકેનો સદંતર ઈન્કાર કરે છે!!! એ તો “હમ કેહને વાલે હયે; કરને વાલે નહિ” અથવા “દીગરાંનશ નસીહત; બુદરા ફઝીહત” ની જેમ થયું!!! જે કાંઈ સુદૃઢ કરવા માટે બીજાઓને હુકમ કરે, અને પોતે તે પ્રમાણે વર્તે નહિ; તેના માટે પાક કુરઆને શરીફમાં નીચે સુજન જણાવવામાં આવેલ છે—

૧ “શું તમે માણસને સુદૃઢ કરવા હુકમ કરો છો, અને તમે પોતે વીસરી જાઓ છો?”

(સુરએ બકરની આયત ૪૪ માંથી, પ્રાદેશર ફૂત તરજુમો પેજ ૧૭)

૨ “હે મોઘેનો શા માટે તમે તે કહો છો કે જે તમે કરતાં નથી? તે બુદ્ધાની નજરમાં ઘાનું ઘિઝારવા લાયક છે કે તમે તે કહો કે જે તમે કરશો નહીં.”

(સુરતુસ્સફ, આયત ૨-૩, પ્રાદેશર ફૂત તરજુમો પેજ ૧૦૬૨)

ઉપરની આયતોથી ખુદ્દુ જણાઈ આવે છે કે, બીજાઓને હુકમ કરવો અને પોતે ન પાળવો, તે બુદ્ધાની પાસે પસંદ કરવા જોગ નથી.

પ્રિય વાંચકો! મીઠ વરતેજ અને તેઓના મળતા વિશેષ, પોતાના મોબુદ ઇમામની ઇમામત સિદ્ધ કરવા માટે પાક કુરઆને શરીફના જે આધાર લીધે છે, તે આધારોમાં તેઓ કેટલે દરજે ફાવી શકે તેમ છે. તે આપ ઉપરની હકીકતથી સારી રીતે જોઈ શક્યા હશે. મતલબ કે—તેઓ પોતાના મોબુદ ઇમામને કાંઈ રીતે પણ “ઓલિલ-અમ” તરીકે સમજત કરી શકે તેમ નથી.

છેવટે—મીં વરતેજી અને મીં હુદા વીં પાસે નમ અરજ કે, આપ સાહેબો આપના ઇમામને ગમે તેવી રીતે માનો, તેમાં અન્યને વાંધા જેવું હોઈ શકે નહિ. પણ તેઓની ઇમામત તરફ પગ્લીકને દાઅવત કરવા પુર્વે પુખ્ત વિચાર કરીનેજ બાહર પડો તે! ઠીક કહેવાય ! આયતોના અર્થના અનર્થ કરી, પોતાની મનઘડત દલીલો પગ્લીક પાસે પેશ કરવી, તે ચાલુ સમયમાં ચાલી શકે તેમ નથી. વળી તમારામાંનું કેટલાક ચુસ્ત મુરીદો પાક કુરઆને શરીફને કેટલું વજન આપે છે; તે બહાર કોટોમાં (‘ હા-જીબીબી કેસ ’ ‘ નુરબાઈ કેસ ’ વીં માં) પુગ્લી રીતે જણાઈ આવ્યું છે, છતાં તમે પાક કુરઆને શરીફની આય-તોના આધારે લઈ, તેના મનગમતા અર્થો કરીને બેઝા બંધુઓને સમજાવો છો કે, અમે પાક કુરઆને શરીફ મુજબજ ઇમામત સિદ્ધ કરીએ છીએ; તે કવું કહેવાય ? માટે તેવા આધારથી હાથ ઉપાડી દ્યો તો બેકતર છે; પછી તો તમે મુખ્તીયાર છો !

ઈસ્લામીઓની નમાઝ, અને આગા- ખાનીઓની ધુવાની સરખામણી.

પ્રિય વાંચકો ! નમાઝને દરેક ઈસ્લામીઓ, ઈસ્લામી ફરજોમાંની મુખ્ય ફરજ સમજે છે, અને તે નમાઝ અર-જબીમાંજ પડવી જોઈએ, એમ ઈસ્લામી આલોમો સર્વાનુમતે સ્વિકારે છે. પણ આગાખાની બંધુઓ, અરજબીમાંજ નમાઝ

પડવાની અગત્યતાનો અસ્વીકાર કરી, તેના બદલે પીરોએ રચી આપેલી ધુવા (વખત,) (કે જે સિંધી, અરબી, ફારસી, હિંદુસ્તાની, પંજાબી અને ગુજરાતી વીં મીઠા ભાષામાં છે તે) પડવાની અગત્યતા દર્શાવે છે; અને પંજાબીકેને પણ તેનું અનુકરણ કરવા સમજાવે છે. તે ધુવાને નમાઝનો તત્વ જણાવી, સાથે એમ પણ જણાવે છે કે, “ નમાઝ અરબીમાં છે, તે અરબો માટેજ છે ” અને તેને લગતું નાં આગાખાન સાહેબનું ફરમાન પણ જણાવવામાં આવે છે. જેમકે:—

બહુ નાદાન માણસો એવા ખીયાલ કરે છે કે ઇબ્રાહિમ અરબી ભાષામાં કરીયે પણ હિંદુસ્તાનના રહેવાશી જોનાને અરબી જગાનમાં શું ફાયદો થાય ? અરબી શબ્દોમાં અરબી નીમાજ અરબ લોકોને માટે સારી છે. જે કોઇ અરબ નથી અને સમજ્યા વગર બેબુદ નમાજ પડે છે તે તો કાગડાની મીસાલે કરાં કરાં કરે છે. ”

(અમુદ્ય મોતીની માળા, ભાગ ૨ જો: પેજ ૧૦)

મજકુર ફરમાનમાં અરબો સિવાયના અન્યો માટે, અરબીમાં નમાઝ પડવાનો સહંતર નિષેધ જોવામાં આવે છે. (બદલે કાગડાની ઉપમાં આપેલી જોવામાં આવે છે !) અને તેનું કારણ એ જણાવેલ છે કે, “ અરબો સિવાય અન્યો તેનો અર્થ સમજી શકતા નથી, એટલે અરબી જગાનમાં પડવાથી તેઓને શું ફાયદો થાય ? ” તો—નમાઝની માયના શીખવી અને તેનો ખ્યાલ સમજવો, એ અલબત્ત સાફ છે; પણ “ માયના ન જાણનારાઓ (અરબીમાં) નમાજ ન પડતાં, તેના બદલે મીઠા ભાષા વાળી ધુવા પડવી ” એમ જણાવવું એ અલબત્ત કાંઈક વધુ પડતું કહેવાય. સચ્ચ

ઈસ્લામીઓ નમાઝને અરખીમાંજ પડવાની અગત્યતા સ્વી-
કારે છે, અને હરેક મુલ્કના રહેવાશીઓની જુદી જુદી ભાષા
હોવા છતાં, નમાઝ અરખીમાંજ પડે છે અને; તેમાં ઉમદા
રહસ્ય સમાયલું છે. અગર હરેક મુલ્કના વતનીઓ પોતપો-
તાની ભાષામાંજ નમાઝ પડવા લાગી જાય, તો નમાઝમાં
જે ઉમદા રહસ્ય સમાયલું છે તેના હેતુજ જળવાય નહિ;
અને રફતે રફતે નમાઝના વાક્યોમાં ઘણોજ ફેરફાર થઈ
જાય. તદુપરાંત અરખીમાંજ નમાઝ પડવાથી ઈસ્લામીઓની
એકત્રતાનો જે ઉમદા ભાસ જણાય છે, તે પણ નાબુદ
થઈ જાય. કોઈ પણ ઈસ્લામીની સ્વભાષા ગમે તે હોય-પણ
જ્યારે જુદી જુદી ભાષા બોલતા નમાઝીઓ, નમાઝ પડવાને
ઉભા રહેશે, અને હરેક હરેક અરખીમાંજ નમાઝ પડશે
ત્યારે પ્રેક્ષકને એકત્રતાનો અજબ ભાસ જણાઈ આવ્યા
વગર રહેશે નહિ ! અને ઈસ્લામના સ્થાપક હું મોહમ્મદ
મુસ્તફા સં મે ઇબ્રાહિમમાં પણ ઈસ્લામી-એકત્રતાનું કેવું
ઉમદા અને આબાહ દ્રશ્ય રૂઝુ કરી આપેલ છે, તે જોઈ
તેના તરફ માનની દ્રષ્ટીથી નિહાળશે.

આમાખાની-ખોજ બંધુઓ જ્યારે સ્વભાષામાંજ ઇબ્રા-
હિમની અગત્યતા દર્શાવે છે, * ત્યારે તેઓને પ્રશ્ન કરીશ કે
તમારી ધુઆમાં જે પંજળી, અરખી અને ફારસી ભાષાના
શબ્દો છે, તે શું, તમારામાંના હરેકે હરેક સમજી શકે છે
ખરા કે ? શું, ધુઆ તમારી સ્વભાષામાંજ છે કે ? અને તે
ધુઆ તમારામાંના હરેકે હરેક સમજી નેજ અદા કરે છે કે ?
અગર તમારામાંના હરેકે હરેક ધુઆનો અર્થ સમજી શકતો
હોય, તો પછી તમારે તફ્સીરે ધુઆ છપાવવાની જરૂર-

* જો કે બે હોદ્દાની નમાઝ અને મૈયતના જનાઝાહ ઉપરની
નમાઝ તેઓ અરખીમાંજ પડે છે !

તજ શી હતી ? તમારી દુઝ્યા પણ માતૃ ભાષામાં તે નથીજ ! ત્યારે અરબીમાં નમાઝ ન પડવાને જે સિદ્ધાંત તમે પેશ કરો છો તે કેવી રીતે ટકી શકે તેમ છે ? તેનો ખુલાસો બાહેર પાડશો કે ?

નમાઝ અને આગાખાની ધુઆ એ એકજ છે, અને તેના અર્થો પણ એકજ છે, એમ આગાખાનીઓ જણાવે છે—તો નમાઝની માયના ગુજરાતીમાં પણ છપાયલી છે, તેના સાથે તફ્સીરે ધુઆનો મુકાબલો તેઓ કરી બતાવશે ખરા કે ? હરગીઝ તેઓ તેમ કરી શકશે નહિં ! ધુઆમાં કેટલીક બાબતો એવી છે કે, તેનો મુકાબલો નમાઝની સાથે નજ કરી શકાય. તેવી કેટલીક હકીકત આગાખાની-ધુઆમાંથી નીચે ટાંકી બતાવીશ—

૧ પાઠ પહેલો:—

“ ધોઆ પડો, ધોઆ પડો, ધોઆ પડો. અલ્લાહ મરહેઆ હકનામ ગીનો. મોલાઅલી ઇમાન સાંજએ દીનેયાં. ધોઆ સાંજઅજી વેનતી, ખીસે અમર પુઠીઆ, શાહા, તોજે ધરગાહમે કબુલ કર, મોલાના આગા મુલતાન મહમદ શાહ દાતાર.—સિજ્ધો દિજો.

૨ પાઠ ત્રીજો:—

“ તોલો તોલો તકસીર વાર, ભંધો સરતાપા ગુને-દગાર, યા શાહા, તું ભકશીએ ભક્ષણુદાર. પીરયો ધોઆ પડે. ભંધોયો વેનતી કરે. સરચો શાહાયો કબુલ કરે, ફરમાનશાહ, પીરજો વચન.

એતરો અર્ધને, તસલી પટતે રખી હીઅ પડગું—

સરચો વચન મુબહાનલ્લાહ, ધુકરન સિલ્લાહ, વલહમ્હો સિલ્લાહ, વલાઈલાહા ઇલ્લાહ, અલ્લા હો

અકબર લાહોલ વલા કુબત ઇલા બિલાહિલ અલી-
યુલ અજીમ, રહીમ, કરીમ, કસીમ, હઝરત સુઝરક,
પાક પરવરધીગાર, ધેલપ ધેસ, માનખા વેસ, ખંઠ
એરાક, સતોહતર પાત્ર, અડતાલી ઈમામ, હસમું નક-
લંકી અવતાર, મોત્તાના આગા સુલતાન મહમદ શાહ
હાતાર સિજ્દો-દિગે ”

. ૩ પાઠ ચોથો:—

“ પોએ “ હકયા શાહ ” ચંદને વિશનાપુરી અને
શાહજી પુઠીઉં પડજે.”

વિશનાપુરી

ત્રણ કરણ મધે સામીજીના અવતાર પાત્ર પરવ-
રંત તે શ્રી અહુંણાહ [૧] અહુંણાહથી અલખ [૨]
અલખથી નામનીલ (૩) નામનીલથી અનીલ (૪)
અનીલથી સુન (૫) સુનથી સાન [૬] સાનથી નાન
[૭] નાનથી ગીનાન [૮] ગીનાનથી નુર (૯) નુરથી
તેજ (૧૦) તેજથી જળ (૧૧) જળથી કમળ (૧૨)
કમળથી અધબુધ (૧૩) અધબુધથી જાગ (૧૪)
જાગથી તંતવ (૧૫) તંતવથી પ્રેમ તંતવ (૧૬)
પ્રેમતંતવથી આહ પુરૂપ (૧૭) આહ પુરૂપ નાલ અક-
રથી લયો બ્રહ્મા.

શ્રી અહુંણાહ આહ, અવિગત આહ,
શ્રી હવ (૧) કવ (૨) ધરમ (૩) કેશવ (૪) તવ
ણાહ (૫) ઉતર (૬) હરીતક (૭) પડરવા (૮) અંત
અતીત (૯) પ્રેમરૂપ (૧૦)

વંશ શ્રી મછ (૧)

શ્રી મછતાં મનાએક (૧) અજમેર (૨) અગરસેન (૩)

એછાઉત (૪) ભરેસપત (૫) અસુઅમિતર (૬) પઉ
તર (૭) પકબીર (૮)

વંશ શ્રી કોરભ (૨)

શ્રી કોરભનાં લિસરીયાત (૬) દિખીઆત (૧૦)
પ્રબપત (૧૧) અગરસેન (૧૨) કદીમ (૧૩)
દોએલ (૧૪)

વંશ શ્રી વારા (૩)

શ્રી વારાનાં કેસવ (૧૫) ખત્રીવશ (૧૬) અસાવ (૧૭)
ઉનસ (૧૮) ખત્રીકૃત (૧૯) ગોતમ (૨૦) અં
(૨૧) હરીતક (૨૨)

વંશ શ્રી નરસી (૪)

શ્રી નરસીનાં મનાએક (૨૩) કઉચક (૨૪) રેપ
(૨૫) કેશ વઢણ (૨૬) કેશવરૂણ (૨૭)

વંશ શ્રી વાએમણ (૫)

શ્રી વાએમણનાં માનધાતા (૨૮) પ્રથમી જએ (૨૯)
એશરીન (૩૦) જવલગત (૩૧)

વંશ શ્રી ફહસીરામ (૬)

શ્રી ફહસીરામનાં રૂગ (૩૨) નુગ (૩૩) જુજેઆ
(૩૪) કુલ (૩૫) અલીફ (૩૬) અજેપાલ (૩૭) હશ
રથ (૩૮)

વંશ શ્રી રામ (૭)

શ્રી રામનાં પદમ (૩૯) જસવઢણ (૪૦) વીરપા
(૪૧) વાસુદેવ (૪૨)

વંશ શ્રી કરસનજી કાન (૮)

શ્રી કાનનાં પરીખત (૪૩) જનમેજય (૪૪) સેસાનંદ
(૪૫) સતાનંદ (૪૬) સ્વચાન [૪૭] બુધસ્થાન (૪૮)
વધરજ (૪૯)

વંશ શ્રી બુધ (૯)

શ્રી બુધનાં શીશ (૫૦) સામ (૫૧) સલામ (૫૨)
મલકાન (૫૩) એસલામ (૫૪) હાફ્તન (૫૫) સમ-
ઉન સફા (૫૬) અદનાન (૫૭) માઅદ (૫૮) નીઝાર
(૫૯) મુદર (૬૦) એલીઆસ (૬૧) મુંધરક (૬૨)
બુઝેમા (૬૩) કીનાને (૬૪) નઝર (૬૫) માલેક (૬૬)
ફદર (૬૭) ગાલેબ (૬૮) વે (૬૯) કઅબ (૭૦)
મુરે (૭૧) કીલાલ [૭૨] કુસે [૭૩] અબ્દુલ મુનાફ
[૭૪] અબુ હાસમ (૭૫) અબ્દુલ મુતલબ (૭૬) અબુ-
તાલેબ વલી [૭૭]

વંશ શ્રી શાહ મોલા મુન્તઝા અલી (૧૦) *

x x x x x x x x

૪૮ હક મોલાના શાહ આગામુશ્તાન મહમ્મદ શાહ
દાતાર હાજર જોમેજો ધણી, વારે કેરો પુરખ સરચો,
ઇમામ, હાદી ઉલ મેહદી, કાફેગલ અમર, આગા-

* એવી રીતે આગાખાનીઓની ધુઆ કે જેને તેઓ નમાઝ ક
હે છે, તેના પાંદ ચોથામાં અહુવાથી કરી હ૦ અલી અં સુધીની
(તદન કશીત) વંશાવળી પણ સામેલ કરેલ છે, અને નવમો અ-
તાર બુધને જણાવી તેના શીશ અને તેના સામ વીં વંશાવળી
જણાવીને હ૦ અલી અં નું નસખનામું જણાવેલ છે, જે નસખનામામાં
સર્વ ધરલામી નસખનામાઓથી બુદીજ્ઞ રીતે કામ લેવામાં આવેલ
છે. ખુબી તો એ છે કે તે નસખનામામાં હ૦ ઇબ્રાહીમ અને હ૦
ઇસમાઇલ (કે જેઓની નસખમાંથી હ૦ રસુલ સં અને હ૦ અલી
અં છે) તેઓના નામોના પતોજ ન મળે ! ! ! “જમ”

સુલતાન મહમ્મદ શાહા દાતાર. અણુત કરોડીઉં
તારણુદાર, હાજર જોમેજો ધણી, ખીસે અમર પુઠી-
આ, શાહા, તો જો ધરગાહમેં કણુલ કર, મોલાના
આગા સુલતાન મહમ્મદ શાહા દાતાર.

સિજધો દિજો *

૪ પાઠ પાંચમાં તથા છઠ્ઠામાંથી:—

“ પંજ પાટી ” (અલીઅદલાહ)

x x x x

“ * * * પંજ પાટીજી વેનતી, ખીસે અમર પુઠી-
આ, શાહા, તો જો દરગાહમેં કણુલ કર, મોલાના
આગા સુલતાન મહમ્મદ શાહા દાતાર

સિજધો દિજો

પોએ “ શાહા ધીધાર ” જો પંજો દહ

સિજધો દિજો

૫ પાઠ સાતમે:—

અલી અદલાહ, યા શાહા, તાહીએ ધરગાહીએ,
ઈશક ધારીએ, પંજો લાઇએંજો તુસી તોહીજો ધીધાર
દીએ. ખીસે અમર પુઠીઆ, શાહા તોહીજો ધરગાહમેં
કણુલ કર, મોલાના આગા સુલતાન મહમ્મદ શાહા
દાતાર. સિજધો દિજો ”

* એટલે નાં આગાખાન સાહેબની દરગાહમાં પોતાની બંદગી
કણુલ કરવાની વિનંતી કરવમાં આવે છે જેવું ઇસ્લામી નમાજમાં
કામ રીતે પણ ચાલી શકે નહિ.

“ હમ ”

૬ પાઠ પંદરમો:—

“ દિઓ ખટે પેટાંધજી સાર, સંભાર, ઝોછીનું,
પાછીનું, ધમડી ધામ, સારે સરદારમેં દિજા, ચાર
અલ્લાહ મરહેઆ મોલાઅલી મનઘુરીઉ મુરાધું હાસલ
કનેઆ મોલાના આગા સુલતાન મહમમદ શાહા
દાતાર ધીધાર નસીબ કનેઆ ” *

૭ પાઠ અઢારમાં માંથી:—

“ મધતેઅલી, શક્રઅને રસુલ, એતાયતે ખુધા,
હજરત કબુલ. પીર સતશુર નુરની ફરીયાધ, પીર
શમસ ચોટની ફરીયાધ, પીર સધરધીનની ફરીયાધ,
પીર હસન કબીરધીનની ફરીયાધ, પીર અલી અસગર
ભેગની ફરીયાધ, પીર મીરજા માહામદ બાકરની
ફરીયાધ, પીર સરકાર માતા સલામતની ફરીયાધ,
પીર આગા શાહ ખલીલુલ્લાહની ફરીયાધ, પીર અલ-
લહસનશાહની ફરીયાધ મોલાના આગા સુલતાન
મહમમદ શાહા દાતાર પાસે ફરીયાધ + * *

અલી સહી અલ્લાહ

“ હએ ઝીન્દાહ ”

“ કાયમ પાયા ”

“ શાહા પીર પાયા ”

મજકુર—આગાખાનીઓની ધુઆમાંના ફકરાઓ મર

+ ધુઆના આ પાઠમાં ના. આગાખાન સાહેબ પાસે સર્વ
પીરોની ફરીયાદ જણાવવામાં આવી છે, જેમાં શાહ અબુલ હસન.
અલી તથા શાહ ખલીલુલ્લાહઅલી કે જેઓ ખુદ પણ આગાખાની
ખિમતોમાંથી (ના. આગાખાનના વડવાઓમાંથી) છે તેઓની
પણ ફરીયાદ જણાવેલ છે ।

“ જામ. ”

હુમ હાશમલાઇ બોધા માસ્તર તરફથી પ્રગટ થયેલ તઅલીમે ધુઆ નામની બુકનાં પેજ ૨૪ થી ૬૪ સુધીમાંથી ઉતારેલ છે, જેથી વાંચકો જોઈ શકશે કે આગાખાનીઓની ધુઆમાં શું શું પડવામાં આવે છે. હવે, મજકુર ફકરાઓની સર્વ હકીકત કઈ નમાઝનો તરબુએ કિંવા તત્વ છે, તે મીઠ વરતેલ અને આગાખાની લેખકો તથા મીશનરીઓ ખતાવી શકશે ખરા કે ? ઉપરાંત નમાઝએ ખાસ ખુદાનીજ બંદગી છે, (એ બંદગીમાં કોઈને પણ શરીક કરવાનો હુકમ નથી) પણ આગાખાનીઓની ધુઆમાંતો ઠેક ઠેકાણે “ તો જે દરગાહમે કબુલ કર મોલાના આગા સુલતાન મહમ્મદ શાહા દાતાર ” તથા “ અલી સહી અદલાહ ” નાં વાકયો જોવામાં આવે છે ! તો તે વાકયો કઈ નમાઝનું તત્વ છે, તે મારા મિત્ર મીઠ વરતેલ જણાવશે ખરા કે ? બંદગી ખાસ ખુદાનીજ હોવી જોઈએ—બંદગીમાં બીજા કોઈને શરીક કરવો ન જોઈએ, જે માટે પાક કુરઆને શરીફમાં ઘણાં ફરમાનો મોબુદ છે; જેમાંથી કેટલાંક ફરમાનો નીચે ટાંકી ખતાવીશ—

- ૧ “ કહે, શું ખુદા સિવાય—જે તમને કંઈ નુકસાન કે ફાયદો કરવા શક્તિવાન નથી તેની તમે બંદગી કરો છો ? અને ખુદા સાંભળનાર અને જાણનાર છે. ”

(સુરતુલ માએદા આયત ૭૬ મી, પ્રોફેતર કૃત તરબુએ પેજ ૨૩૮)

- ૨ “ કહે, હું માત્ર તમારા જેવો એક મનુષ્ય છું મહારા તરફ વહી મોકલવામાં આવી છે કે માત્ર તમારો ખુદા એકજ ખુદા છે; પછી જે પોતાના પરવરદેગારની મોલાકાતની આશા રાખે છે તેણે સુકૃત્ય કરવાં જોઈએ, અને તેણે પોતાના પરવરદેગારની બંદગીમાં કોઈને શરીક રાખવો જોઈએ નહિ. ”

(સુરતુલ કહદે આયત ૧૧૦ મી, પ્રોફેસર કૃત
તરજુમો: પેજ ૫૮૩)

- ૩ “ અને તમે ખુદાની બંદગી કરો અને તેની સાથે
કંઈ ચીજને ભાગીદાર ગણો નહિ. ”

(સુરતુન્નીસાઅ આયત ૩૬ માંથી, પ્રોફેસર કૃત
તરજુમો: પેજ ૧૭૬)

- ૪ “ અને ખુદા સિવાય બીજા જેની તેઓ બંદગી કરે
છે તેઓ કંઈ પેદા કરી શકતા નથી, અને તેઓ
પોતેજ પેદા થયેલા છે. ”

(સુરએ નહલ-આયત ૨૦ મી, પ્રોફેસર કૃત તર-
જુમો: પેજ ૫૧૦)

- ૫ “ અને તેઓ ખુદા સિવાય તેની બંદગી કરે છે કે
જે તેઓને કંઈ ખોરાક આપવા માટે આકાશો અને
પૃથ્વીમાં કંઈ ચીજનો માલિક નથી; અને તેમજ તેઓ
તે કરવા શક્તિમાન છેજ નહિ. ”

(સુરએ નહલ-આયત ૭૩ મી, પ્રોફેસર કૃત તર-
જુમો: પેજ ૫૨૦)

- ૬ “ અને ત્હારા પરવરદેગારે હોકમ કયો છે કે તમે
તેના સિવાય કોઈની બંદગી કરો નહિ. ”

(સુરએ બની ઇશ્રાઈલ-આયત ૨૩ માંથી, પ્રોફે-
સર કૃત તરજુમો: પેજ ૫૩૬)

- ૭ “ આનું કારણ એકે ખરેખર ખુદા સત્ય છે, અને
બેશક તેના સિવાય જે કોઈની તેઓ બંદગી કરે છે
તેઓ અસત્ય છે, અને ખરેખર ખુદા સર્વોપરી (અને)
મહાન છે. ”

(સુરતલ હજ-આયત ૬૧ મી, પ્રોફેસર કૃત તર-
જુમો: પેજ ૬૫૧)

૮ “ કહે, હે અજ્ઞાની લોકો, શું ખુદા સિવાય (બીજાની),
તમે મને હોકમ કરો છો કે, હું બંદગી કરું ? ”

(સુરએ ઝોમર-આયત ૬૪ મી, પ્રોફેસર કૃત તર-
જુમો: પેજ ૮૯૫)

૯ “ ખરેખર હું ખુદા છું, મહારા સિવાય બીજો કોઈ
ખુદા નથી; માટે મહારી બંદગી કર અને મને યાદ
કરવા માટે નમાઝ પઢ. ”

(સુરતુત તા હા, આયત ૧૪ મી, પ્રોફેસર કૃત તર-
જુમો: પેજ ૬૦૦)

૧૦ “ કહે કે, હું માત્ર મહારા પરવરદેગારનીજ બંદગી
કરું છું અને તેની સાથે કોઈને શરીક કરતો નથી. ”

(સુરતુલ જેન્ન-આયત ૨૦ મી પ્રોફેસર ઇસ્ક-
હાની કૃત તરજુમો: પેજ ૧૧૦૬)

ઉપરના (પાક કુરઆને શરીફનાં) ફરમાનોથી સાફ
જણાઈ આવે છે કે બંદગી ખાસ ખુદાનીજ કરવી જોઈએ.
તે બંદગીમાં બીજા કોઈને શરીક ન કરવો જોઈએ. પણ
આગાખાની બંધુઓની ધુઆ (બંદગી) માં જે ફકરાઓ છે
તે વાંચકો ઉપર જોઈ ગયા છે. એટલે તે સબંધે વધુ વિવે-
ચન કરવાનું યોગ્ય નહિ ધારતાં તેનો તોલ કરવાનું સુર
વાંચકોની સુન્સફી ઉપર છોડીશ.

નમાઝની શરતોમાં કેયામ એટલે સુરાહ વીં પડતી
વખતે ઉભા રહેવાની પણ જોક શરત છે અને નમાઝમાં
ઉભા રહેવા માટે પાક કુરઆને શરીફમાં ખુદાનાં ફરમાનો
છે, જેમાંના થોડાંક ફરમાનો નીચે ટાંકી બતાવીશ—

- ૧ “ફરમાવેલી નમાઝ (નો વખત) સાંચવો; મુખ્યત્વે કરીને વચલી નમાઝ; અને ખુદા માટે આશંકિત ઉભા રહો. ”

[સુરએ બકર આયત ૨૩૮ મી, પ્રોફેસર ફત તર-
જુમો: પેજ ૮૫]

- ૨ “અને (કહ્યું) કે મહારી સાથે કોઇને શરીક કર નહિ. અને મહારૂં ઘર તવાફ (પ્રદક્ષિણા) કરનાર અને બંદગીમાં ઉભા રહેનાર, અને રોકુઅ કરનાર (અને) સેજદો કરનાર માટે પાક રાખ. ”

(સુરતુલ હન્ આયત ૨૬ માંથી, પ્રોફેસર ફત તર-
જુમો: પેજ ૬૪૩)

- ૩ “અને ખરેખર જ્યારે ખુદાનો બંદો (મોદુમ્મદ) ઉભો રહી તેની બંદગી કરતો હતો ત્યારે તેઓ (જે-
ન્ન લોકો) નઝદીક હતા કે તેઓ તેને વળગી પડે ”

(સુરતુલ જેન્ન—આયત ૧૬ મી, પ્રોફેસર ફત
તરજુમો: પેજ ૧૧૦૬)

- ૪ “કે જે તને જુએ છે જ્યારે કે તું (નમાઝ માટે) ઉભો રહે છે. ”

(સુરતુલ શોઅરા—આયત ૨૧૮ મી, પ્રોફેસર ફત
તરજુમો: પેજ ૭૨૦)

- ૫ “ખરેખર તારો પરવરદેગાર જાણે છે કે તું શાતનો બેતૃતીયાંશ ભાગ કરતાં ઓછો અને તેનો અર્ધ ભાગ અને ત્રીજો ભાગ (નમાઝ પઢવા માટે) ઉભો થાય છે અને તેમજ જેઓ તારી સાથે છે તેઓમાંથી એક સમૂહ મળે (ઉભો થાય છે) ”

(સુરતલ મુઝમેલ-આયતમાંથી, પ્રોફેસર કૃત તર-
જુમો: પેજ ૧૨૧૦)

ઉપરનાં [પાક કુરઆને શરીફનાં] ફરમાનોથી સાબિત થાય છે કે નમાઝ પડતી વખતે પહેલે ઉમા રહેવું જોઈએ, જેને કેયામ કહે છે, પણ આગાખાની બંધુઓ પોતાની ધુઆ બેઠ બેઠેજ પડે છે; બીલ્કુલ ઉમા થતાજ નથી. હા, અશકિત અને બીમારીની હાલતમાં બેઠા બેઠા નમાઝ પઢી શકાય છે, પણ તે સવાલ જુદોજ છે. પણ આગાખાની બંધુઓ તો પોતાની ધુઆ (બગર ઉજરે) બેઠા બેઠાજ પડે છે, સુદલ ઉમાજ થતા નથી.

નમાઝમાં રૂકુઆ કરવું—એટલે ઝુફીને છુટાણ ઉપર હાથ રાખવા (અને તે વખતે ખુદાની તાઅરીફ પઢવી) એ પણ એક શરત છે, અને સર્વે મસ્જીદીઓ નમાઝમાં રૂકુઆ પણ બજાવી લાવે છે. પણ આગાખાની બંધુઓની હુઆમાં રૂકુઆનું નામજ નથી ! નમાઝમાં રૂકુઆ કરવા માટે પાક કુરઆને શરીફમાં કેટલેક ઠેકાણે ખુદાં ફરમાનો જોવામાં આવે છે, જેમાંથી કેટલીક આયતો નીચે ટાંકી બતાવીશ—

૧ “ અને નમાઝ અદા કરો અને ઝકાત આપો અને રૂકુઆ કરનારા (નમાઝ પઢનારા) સાથે રૂકુઆ કરો. ”

(સુરતુલ બકર-આ. ૪૩, પ્રોફેસર કૃત તરજુમો:
પેજ ૧૭)

૨ હે મોમિનો, રોકુઆ કરો અને સિજ્દાકરો અને તમારા પરવરદેગારની બંદગી કરો, અને સારાં કૃત્યો કરો કે કદાચ તમને આગમાંથી મુક્તિ મળે. ”

(સુરતુલ હજ—આયત ૭૭ મી, પ્રોફેસર કૃત તર-
જુમો: પેજ ૬૫૩)

૩ “ અને ત્યાં બંદગી માટે રહેનારા અને રોકુઅ અને સેજદો કરનારા માટે પાક કરો ”

(સુરતુલ બકર—આયત ૧૨૫ માંથી પ્રોફેસર કૃત
તરજુમો: પેજ ૫૪)

૪ “ અને જ્યારે તેઓને કહેવામાં આવે છે કે તમે રોકુઅ કરો (નમાઝ પઢો) તેઓ રોકુઅ કરતા નથી. ”

(સુરતુલ મોરસલાત— આયત ૪૮ મી, પ્રોફેસર કૃત
તરજુમો: પેજ ૧૧૨૭)

ઉપરની (પાક કુરઆને શરીફની) આયતોથી સિદ્ધ થાય છે કે, નમાઝમાં રોકુઅ કરવું જોઈએ, પણ આગા-
ખાનીઓ પોતાની ધુઆમાં રોકુઅ કરતાજ નથી, જેથી જણાઈ આવે છે કે તેઓની બંદગી ઈસ્લામી પદ્ધતી સર નથી.

નમાઝની શરતોમાં—સીજદા કરવા એ પણ એક શરત છે, અને તે માટે પાક કુરઆને શરીફમાં ખુલાસા કરમાનો મોજુદ છે. સર્વે ઈસ્લામીઓ નમાઝમાં સિજદા^x બજાવી લાવે છે. આગાખાની બંધુઓ પણ પોતાની ધુઆમાં સિજદા બજાવી લાવે છે ખરા, પણ તે સર્વે ઈસ્લામીઓથી વિરૂદ્ધ રીતે ! કુદ્દે ઈસ્લામીઓ ફજર (સવાર) ની એ રકાત નમાઝમાં ચાર સિજદા, એહરની ચાર રકાત નમા-

^x નમાઝમાં પાક ઉપર કપાળ રાખીને ખુદાની જતામમાં ન-
મતા દર્શાવવી તે. ‘જમ’

જમાં આઠ સિજ્દા, અસરની ચાર રકાત નમાઝમાં આઠ સિજ્દા, મગરિબની ત્રણ રકાત નમાઝમાં છ સિજ્દા, ઇ-શાની ચાર રકાત નમાઝમાં આઠ સિજ્દા; એમ પાંચ વખતની સતર રકાત નમાઝમાં ચોત્રીસ સિજ્દા કરે છે. જ્યારે આગાખાની બંધુઓ, સવારની ધુઆમાં સતર સિજ્દા, સાંજની ધુઆમાં સતર સિજ્દા, સતી વખતની ધુઆમાં સતર સિજ્દા; એમ કુલે એકાવન સિજ્દા બઝવી લાવે છે.* વળી દુનિયાના દરેક ભાગમાં ઇસ્લામીઓ (કાઅમતુલ્લાહ નઝદીક હાજર હોય તે સિવાય) જે દિશા તરફ કાઅમતુલ્લાહ આવેલ હોય તે દિશા તરફ (નમાઝ માટે) પોતાનું મોઢોડું કરીને ઉભા રહે છે, અને તેજ દિશા તરફ સિજ્દા બઝવી લાવે છે. જ્યારે આગાખાની બંધુઓ (કાઅમતુલ્લાહ નઝદીક હાજર ન હોય તો પણ §) પોતાની ધુઆમાં ચારે દિશા તરફ (જ્યાં જેને ફાવે ત્યાં) સિજ્દા બઝવી લાવે છે ! નમાઝ પડતી વખતે કાઅમતુલ્લાહ તરફ રૂખ કરવાના માટે પાક કુરઆને શરીફમાં જે ફરમાને છે, તેમાંથી થોડાંક ફરમાનો નીચે ટાંકી બતાવીશ—

૧ “ માણુસોમાંના મૂખ લોકો જલદીથી કહેશે કે જે

* આગાખાની બંધુઓ ઝાહોર અને અસરના વખતે ધુઆ પડતાજ નથી !

÷ મકકા મોઅઝઝમાં છે-કે જેના તરફ રૂખ કરીને ઇસ્લામીઓ નમાઝ પડે છે.

§ આગાખાની બોગ્ગો (અપવાદ સિવાય) હજ કરવા સારૂ જતાજ નથી, એટલે કાઅમતુલ્લાહ નઝદીક તેઓ હાજર ક્યાંથી હોઇ શકે ? ! !

“ છમ ”

કેબલા ઉપર તેઓ હતાX તે કેબલા પરથી તેઓને કયા (કારણે) ફેરવ્યા? કહે કે પુર્વ અને પશ્ચિમ ખુદાનાંજ છે. જેને તે ચાહે તેને તે સિધો રસ્તો બતાવે છે.”

(મજકુર સુરેખકરની આયત ૧૪૨ નાં ટીપણમાં પેજ ૪૯ ઉપરે પ્રોફેસર ઇસ્ફહાની જણાવે છે કે—“ હદીસમાં લખેલું છે કે હઝરત પેગમ્બર મક્કામાં કબ્રખા તરફ મુખ રાખી નમાઝ પઢતા, પણ સ્વદેશ છોડી મદીને ગયા પછી જૈતુલ-મોકદ્દસ તરફ મુખ રાખી નમાઝ પઢવાનો તેમને હુકમ કરવામાં આવ્યો હતો. આ ફેરફારથી ચહુદી લોકો ઘણા ખુશ થયા એવું કહીને કે હઝરત પેયગમ્બરનું વલણ અમારા ધર્મ તરફ થયું અને અમારી પાસેથી તેમણે કેબલાની દિશા જાણી. આથી હઝરત પયગમ્બર દીલગીર થયા અને ખુદાએ તેમને કેબલા ફેરવવાનો હોકમ કરી મક્કા તરફ મુખ રાખી નમાઝ પઢવાનું ફરમાવ્યું. એટલે ચહુદીઓ અને મુતાફ્ફેદા હઝરત પયગમ્બરને મહેંણા સારવા લાગ્યા, તેટલા માટે આ આયત વહી કરવામાં આવી છે. ઇસ્લામ ધર્મમાં પહેલ વહેલો ફેરફાર કરેલો આ કાયદો હતો.)

૨ “ અને જે કેબલા પર તું હતો તે કેબલાને અમે આ કારણ સિવાય મુકરર કયો નથી કે અમે જાણીએ કે પયગમ્બરને તામે તેઓમાંના કાણુ થાય છે.

X “ જે કેબલા ઉપર તેઓ હતા” એ ઉકાણે મૌલવી ફરમાન અલી કૃત તરખુમાનાં પેજ ૩૩ માં “ જમ િજ્ઞા (અપતુત મુક્દ્દસ) કી તરફ પહેલે સે (સિમ્તાલ કરતો) થે ” જણાવેલ છે.

કે જેઓ પોતાની બન્ને એડી પર પાછા ફરે છે અને બેશક તે (કેબલાનો ફરફાર) જેઓને ખુદાએ રસ્તો બતાવ્યો છે તેઓ સિવાય બીજાને બારે લાગે છે; પણ અદલાહ એવો નથી કે તમારા ધર્માનને નિર્થક કરે. ખરેખર ખુદા માણસો ઉપર માયાળુ (અને) દયાળુ છે. ” x

મજકુર-સુરએ બકરની આયત ૧૪૩ ના ટીપણ માં પ્રોફેસર ઇસ્ફહાની પેજ ૫૦ ઉપર જણાવે છે— જ્યારે મુસલમાનોએ ઐતુલ-મોહમ્મદ તરફ પોતાની અગાઉની પહેલી નમાઝ વિષે હઝરત પેયગમ્બરને પુછ્યું ત્યારે આ આયા તેઓને જવાબમાં કહેવામાં આવી. ’)

૩ “ ખરેખર અમે તને ત્હારો ચહેરો આકાશ તરફ ફેરવતાં જોઈએ છીએ માટે અમે ખચિત તે કેબલા તરફ ત્હારું મહોં ફેરવશું કે જે તું પસંદ કરેછે. ત્યારે તું ત્હારું મહોં મસ્જેદુલ-હરામ તરફ ફેરવ અને જ્યાં તમે હો ત્યાં તમારું મહોં તે તરફ ફેરવો.

x મોસલી ફરમાન અલી કૃત તરજુમાનાં પેજ ૩૩ માં એ આયતના અર્થમાં જણાવેલ છે—“ જોર (અએ રસૂલ) જમ કિબ્લેકી તરફ તુમ પહેલે (સિજદાહ કરતે) ચે હમને સિર્ફ ઇસી વજેહસે (કિબ્લા) કરાર દિયા થા કે (જબ કિબ્લા બદલ જાએ તો) હમ ઉન લોગોંકો જો રસૂલકી પયરની કરતે હયે. ઉન લોગોંસે અલગ દેખલે. જો કલટ પાકેં ફિરતે હયે; અમરચે ચેહ (ઉલટ ફેર) સિવા ઉન લોગોંકે જીન્કો ખુદાને હિદાયત કી હયે, સમ પર શાક ઝુરર હયે. જોર ખુદા અએસા નહીં હયે કે તુમ્હારે હમાન (નમાઝ) કો (જો બયતુલ મુકદ્દસકી તરફ પકડ ચુકે હો) બરબાદ કર દે. બેશક ખુદા લોગોં પર બડા હી રશીક જોર મહેરબાન હયે. ”

“ જમ. ”

અને ખરેખર જેઓને કેટામ આપવામાં આવી છે તેઓ ખચિત બાણ છે કે (તે તરફ ફરવું) એ એઓના પરવરદેગાર તરફથી સત્ય (આજ્ઞા) છે; અને ખુદા જે તેઓ કરે છે તેનાથી અબાણ્યો નથી. ”*

(સૂરએ બકર-આયત ૧૪૪ મી, પ્રોફેસર કૃત તરજુમો: પેજ ૫૦)

૪ “ અને તું ગમે તે જગ્યામાંથી બહાર આવે ત્યારે ત્હાડું મોંઢ તે મસ્જેદુલ હરામ તરફ ફેરવ. અને ખરેખર, તે (હાકેમ) ત્હારાપર પરવરદેગાર તરફથી સત્ય છે; અને ખુદા, જે તમે કરો છો, તેનાથી અબાણ્યો નથી. ”

(સૂરએ બકર-આયત ૧૪૬ પ્રોફેસર કૃત તરજુમો પેજ ૫૨)

(મવલવી ફરમાનઅલી કૃત તરજુમાનાં પૃષ્ઠ ૩૫ માં મજકુર આયતનો તરજુમો જણાવેલ છે કે- “ ઓર (અએ રસુલ) તુમ જહાંસે બાગો (હતા

*મવલવી ફરમાનઅલીના તરજુમાનાં પેજ ૩૩ માં જણાવેલ છે- (અએ રસુલ, કિબ્લા બદલને કે વાસ્તે) બેશક તુમહારા (માર બાર) આસપાનથી તરફ મુંઢ કરના હમ દેખ રહેં હયે-તો હમ ઝરર તુમકો અએસે કિબ્લેથી તરફ ફેર દેગે કે તુમ નેહાલ હોખઓ. (અએહા) તો (નમાઝહીમે) તુમ મસ્જદે મોહતરમ (કાઅમા) થી તરફ મુંઢ કરશે. (ઓર અએ મુસલમાનો તુમ જહાં કહી હો ઉસીથી તરફ અપના મુંઢ કર લીયા કરો ઓર જન લોગોંકો કિતાબ (તવરેત વગયરાહ) હી ગમ્મ હયે વોહ બખુમી જાનતે હયે કે ચેહ તબ્દીલે કિબ્લાહ બહોત બખ વ ફરસ્ત (હયે ઓર) ઉસ્કે પરવરદિગારથી તરફસે હયે; ઓર જો કુચ વોહ ભોગ કરને હયેં ઉસસે ખુદા બે ખબર નહિ ”

“ જમ ”

મકકેસે તો બી નમાઝમે') તુમ અપના મુંહ મસ્જીદે મોહતરમ (કાઅબા) કી તરફ કર લીયા કરો. ઓર બેશક ચેહ (નયા કિબ્લા) તુમ્હારે પરવરદી-ગારકી તરફસે હક હયે, ઓર તુમ્હારે કામુસે ખુદા ગાપ્રીલ નહી. ”)

૫ “ અને તું ગમે તે જગ્યામાંથી જહાર આવે ત્યારે ત્હારું મ્હોં તું મસ્જેદુલ-હરામ તરફ ફેરવ, અને ગમે ત્યાં તમે હો ત્યારે તમે તમારું મ્હોં તે તરફ ફેરવો એટલા માટે કે માણસો (યહુદીઓ અને મુશરફો) માટે તેઓમાંના જેઓએ હુલમ કયો છે તેઓ સિવાય તમારી વિરુદ્ધ કાંઈ ફત્વીલ રહે નહી; માટે તેઓથી જહીઓ નહિ. પણ મારો ડર રાખો; અને વળી એટલા માટે કે હું મ્હારી મહેરબાની તમારા ઉપર સંપૂર્ણ કરું અને વળી એટલા માટે કે કદાચ તમે ખરો રસ્તો મેળવો. ”

(સુરએ બકર આયત^{૧૫} પ્રોફેસર ફત તદજુમો: પેજ પર)

મવલવી ફરમાનઅલીના તરબુમાનાં પૃષ્ઠ ૩૫ માં જણાવેલ છે કે— ‘ ઓર (અએ રસુલ) તુમ જહાંસે જાઓ (હત્તાકે મકકેસે તો બી) તુમ (નમાઝમે') અપના મુંહ મસ્જેદુલ હરામકી તરફ કર લીયા કરો. ઓર (અએ સુલ્તામાનો) તુમ (બી) જહાં કહીં હુવા કરો તો (નમાઝમે') અપના મુંહ ઉસી (કાઅબા) કી તરફ કર લીયા કરો (બાર બાર હુકમ ફેનેકા એક ફાયદા ચેહ હયે) તાકે લોગોકા ઇસ-લામ તુમ પર ન આને પાયે. મગર ઉન્મેસે જો લોગ નાહક (હકધર્મી) કરતે હયે. (વોહ તો સુફર ઇલામ દેગે) તો તુમ લોગ ઉન્સે કરો નહી ઓર

સિફ્ મુજસે ડરે ઓર (દુસરા ફાયદા ચેક હયે)
તાકે તુમ પર અપની નીઆમત પુરી કરદુ ઓર
(તીસરા ફાયદા ચેક હયે) તાકે તુમ હિદાયત
પાઓ. ”)

પાક કુરઆને શરીફની (ઉપરની) આયતોથી
વાંચકો જોઈ શક્યા હશે કે, દરેક ઇસ્લામીએ કાઅબતુલ્લાહ
તરફ (રૂખ કરીને) જ નમાઝ પઢવી જોઈએ અને તે
મુજબ દરેક ઇસ્લામીઓ વતે છે, પણ આગાખાની બંધુઓ
તેઓને જ્યાં ફાવે તે દિશા તરફ રૂખ કરી બેસીનેજ
ધોઆ પડે છે ! અને સિજદાહ પણ જ્યાં ફાવે તે દિશા
તરફ કરે છે !!! એટલે તે ધોઆ કોઈ પણ રીતે નમાઝ
કહેવાઈ શકાયજ નહિં.

દરેક ઇસ્લામીઓ—સુબ્હ, ઝેહોર, અસર, મગરિબ
અને ઈશા; એમ પાંચ વખતની નમાઝ પઢવાનું સ્વિકારે છે.
પણ આગાખાની બંધુઓ સવાર, સાંજ અને સૂતી વખતે,
એમ ત્રણ વખતની ધુઆ પડે છે; ઝેહોર અને અસરના
વખતની ધોઆ પડતા નથી ! પાંચ વખતની નમાઝ માટે
પાક કુરઆને શરીફમાં ઘણું ઠેકાણું ફરમાનો મોજુદ છે,
જેમાંથી કેટલીક આયતો નીચે ટાંકી બતાવીશ—

- ૧ “ અને દિવસને બન્ને છેડે (પ્રથમનો અને અંત ભાગ)
અને રાતના પહેલા પહેરાંમાં નમાઝ પઢ; ખરેખર
સારાં કૃત્યો દુષ્ટ કૃત્યોનો નાશ કરે છે. (ખુદાને)
યાદ કરનારાઓને માટે આ એક શિખામણ છે. ”
(મજકુર સુરએ હુદની આયત ૧૧૪ મી ના ટીપ-
ણમાં, પેજ ૪૪૪માં પ્રોફેસર ઇસ્ફહાની જણાવે છે
કે—“ દિવસના બે છેડા એ સવારની નમાઝ અને બ-
પોર અને અસર (સુયાસ્ત થયા પહેલાં) ની નમાઝ

માટે છે; અને રાતનો ભાગ મગરેખ તથા એશાની નમાઝ માટે છે. તેથી આ દરરોજ જે પાંચ વખત નમાઝ પઢવામાં આવે છે તે બતાવે છે.)

- ૨ “ત્યારે તમે ખુદાની સ્તુતી કરો [નમાઝ પઢો,] જે વખતે કે સાંજ પડે છે અને જે વખતે કે સવાર થાય છે. અને આકાશો અને પૃથ્વીમાં વખાણુ ખાસ તેનાંજ છે, અને પૃથ્વીમાં વખાણુ ખાસ તેનાંજ છે, અને તેમજ વિવસના પાછલા પહોરે, અને જે બપોરે થાય છે તે વખતે (નમાઝ પઢો. ”)

(મજકુર સુરએ રૂમની આયત ૧૭-૧૮ના ટીપણમાં પેજ ૭૭૭ માં પ્રોફેસર ઇસ્ફહાની જણાવે છે કે—“ આ ફકરો પાંચ વખતની નમાઝના સબંધમાં છે, અને સામાન્યરૂપે આ ઠેકાણે આજ્ઞાસ્થિ રૂપના અર્થમાં વાપરેલું છે. ”)

- ૩ “માટે તું તે વિષે ધીરજ રાખ કે જે તેઓ કહે છે; અને તું ત્હારા પરવરદેગારનાં વખાણુ સહિત સુર્યોદય અગાઉ અને સૂર્યાસ્ત પહેલાં નમાઝ પઢ, અને રાતનાં કંઈ ભાગમાં પણ તેને માટે નમાઝ પઢ, અને તેમજ સેજદા પછી પણ પઢ. ”

(મજકુર સુરએ હોઝેરાતની આયત ૪૯-૪૦ ના ટીપણમાં, પેજ ૬૯૭ માં પ્રોફેસર ઇસ્ફહાની જણાવે છે કે—“ આ નમાઝના મુકરર થયેલા વખતો છે; પણ એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે હેલ્લા વખતને બે “ રક-અત ” ની નમાઝના સબંધમાં છે કે જે મગરેખ અને એશાની નમાઝ પછી અદા કરવામાં આવે છે, અને જે વાજેખ નથી, પણ મુસ્તહબ છે. ”)

પાક કુરઆને શરીફની ઉપરની આયતો મુજબ સુબક, ઝોહર અસર, મગરિબ અને ઇશા મહીને પાંચ વખતની નમાઝ પઢવાનું જણાય છે; અને તેવી રીતે પાંચ વખતની નમાઝ પઢવી દરેક ઇસ્લામીની અર્ધન ફરજ છે. સુન્નત જમાઅતવાળાઓ પોતાની ફીકાહ (મસાયેલ) પ્રમાણે પાંચ વખતની નમાઝ દરેક જુદા જુદા વખતે પઢે છે, અને શીઆઓ, પણ પોતાની ફીકાહ પ્રમાણે મજ-કુર પાંચે વખતોની નમાઝ બજાવી લાવે છે. પણ આગાખાની બંધુઓ ઝોહર અને અસરના વખતની (નમાઝના બદલે તેઓની માન્યતા મુજબની) ધોઆ પણ પઢતા નથી !

સારાંશ કે આગાખાની બંધુઓની ધોઆમાં—દસ અવતારો, તેનાં પાત્રો, શાહ અને પીરોની મુઠીઓ; તથા “ અલી સહી અલ્લાહ ” અને શાહા તોજે દરગાહમેં કબુલ કર મોલાના આગા મહમ્મદ શાહ દાતાર ” વીઠ વીઠ ઇસ્લામી માન્યતા વિરુદ્ધનાં અકાયદો તથા એવી એવી તરફીઓ છે કે તે ધોઆ કોઈ રીતે પણ ઇસ્લામી નમાઝ તરીકે ગ્યાલી શકેજ નહિં. જે વિશે વધુ વિવેચન નહિં કરતાં, ઉપર જે ધોઆ અને નમાઝની સરખામણી કરી બતાવી છે, તેનો તોલ કરવાનું સુસ વાંચકોની મુન્સફી ઉપરે છોડી; આએ પ્રકરણ પુર્ણ કરીશ—

મીં વરતેજની ખોટી લલામણુ !

પ્રિય વાંચકો ! મીં વરતેજએ મારા ત્રેપન સવાલોના જવાબો આપ્યાથી અગાઉ, “ ભાઈ જીમને લલામણુ ” એ મથાળાથી કેટલુંક વિવેચન કરેલ છે. પણ તે લલામણુ કેવી ખોટી લલામણુ છે, તેનું દિગ્દર્શન આએ પ્રકરણમાં વાંચકોને કરાવીશ. અને જેવી રીતે મારા મિત્ર મીં વરતેજએ, મને સંબોધીને લલામણુ કરેલ છે; તેવીજ રીતે તેના ઉત્તરે પણ મીં વરતેજને સંબોધીનેજ આપીશ.

ભાઈ વરતેજ ! તમોએ તમારી લલામણુમાં, મારા સવાલોને “ શુદ્ધ લાગણીના સવાલો : ” તરીકે જણાવેલ છે. જેના માટે હું તમારે આભાર માનું છું. તમો, મારા સવાલોના ખરા ખુલાસા “ પ્રતિજ્ઞા પુર્વક ” આપવાનું જણાવેલ છે, પણ તે તમારી “ પ્રતિજ્ઞા : ” કેટલે દરજ્જે સાચી છે, તે હું આએ પ્રકરણમાં બતાવી આપીશ !

ભાઈ વરતેજ ! તમો જણાવેલ છે કે, “ મને લાગ્યું કે મહારા લેખોથી કેટલાક ઇશનાઅશરી સમજી વરગમાં શું-ચવાડો ઉઠેલ થયેલ છે, અને લગભગ તમારા સવાલોમાંજ એ શું-ચવાડો સમાઈ જાય છે, તેથી મહેં ખાસ કાળજી લીધી છે. તો પણ જો હજી પણ કંઈ પણ સવાલમાં આપને શંકા રહી ગઈ છે એમ દેખાય, તો તે માટે તરતમાંજ ખંત રાખશો ” તો તમારા લેખોથી ઇશનાઅશરી સમજી વર્ગમાં તો શું ! જલ્દે આગાખાની સમજી વર્ગમાં પણ શું-ચવાડો ઉભો થવા પામ્યો છે ! તમો હાલમાં એવા એવા ધરવરણાઉ (મનઘડત) નવીન સિદ્ધાંતો જણાવવા લાગ્યા

છો, કે તેથી દિન પ્રતીદિન ગુચવાડો વધતોજ નય છે ! તમારા લેખોથી પચ્છીકને એવું જોવામાં આવે છે, કે તમે એક નવોજ ધર્મ ઉલો કરવાની વેતરણ કરી રહ્યા છો; અને તેનો ભોગ ભોળા બંધુઓ થતા રહે છે !!! (અને આગળ જતાં તમારા હસ્તક એક નવોજ પંથ ઉલો થવા પામે, એમાં આશ્ચર્ય જેવું કંઈ નથી !!!) પણ ભાઈ વરતેજ, તમારા સિદ્ધાંતોથી તમે એક એવી જોખમદારી ંહોરી દ્યો છો; કે જેના માટે આગળ જતાં જરૂર તમોને પસ્તાવો કરવો પડશે. ખુદ તમારા ટોળામાંનાજ કેટલાક સમજીઓ એવી આગાહી કરી રહ્યા છે, અને તમારા કાર્યને શંકાની લાગણીથી જોઈ રહ્યા છે ! અને એ સંબંધેની કેટલાક ચર્ચા રહેમત અદલાક પેપરમાં પણ જોવામાં આવે છે. ખીરાદર ! મારી શંકાઓ, ત્રેપન સવાલોમાંજ સમાઈ રહેલી છે, એવું તમે હરગીઝ ધારતા નહિં ? ! મારી શંકાઓ કબુલ થણી બાકી છે, (ત્રેપન સવાલો તો પાસેરામાં પહેલી પુણી છે,) કેટલીક શંકાઓ મારા આગે પુસ્તકમાં પણ તમે જોશો. આશા છે કે તે શંકાઓના જવાબો પણ શુભનિષ્કાથી આપવાને આપ ખીરાદર બાહેર પડશોજ.

ભાઈ વરતેજ ! તમે જણાવો છો કે-“ ખરેખર ! તમારા સવાલો માટે મને માન ઉપજ્યું છે. કારણ કે જે ખુદાએ મને સત્ય હૃદય આપ્યું હોય તો તેમાં લાગણી અવશ્ય હોવી જોઈએ, અને તેમાંથી ઇસમાઇલીયા ફીરકાથી ધર્મના કંટાળાના ખાતર નહી, પણ જમાતી વ્યવસ્થાની આગલી રૂઠી જે ચાલુ જમાનાને બંધેસ્તી નહી હતી, તેનાથી ઉપજેલા કચવાટે ગંભીર રૂપ ધારણ કર્યું. અને તેનો ગેરલાભ કેટલાક મોભારે ચઢી બેસનારા ડાઢ અદ્યાઓએ સુધારાના ખાં તરીકે ! બધું બધુનારાનો દાવો કરનારે લીધા-જેમાં મીઠ જીમ હું મને પોતાને પણ લેખું છું.”

તો-મારા સવાલો માટે આપને જે માન ઉપજ્યું છે, તેના માટે હું આપનો અંતઃકરણ પુર્વક આભારી થયો છું. પણ તમો જે જણાવો છો કે, “ ઇસમાઇલીયા ફીરકાના ધર્મના કંટાળા ખાતર નહીં, પણ જમાતી વ્યવસ્થાની આગલી ફઠી ઉપરથી કચવાટે ગંભીર રૂપ ધારણ કર્યું.” તેમાં તમો સજ્જડ થાપ આપ્યો છો ! ઇસમાઇલીયા ટોળા-માંથી જેઓ જુદા પડ્યા છે તેઓ ધર્મના કંટાળા ખાતરજ જુદા પડ્યા છે; જમાતી વ્યવસ્થાના કંટાળા ખાતર તો નહિં જ. તમારા ટોળામાંનો કેટલોક ભાગ હજી પણ જમાતી વ્યવસ્થાથી કંટાળેલો જણાય છે, છતાં તેઓ ઇસમાઇલી ધર્મ તજતા નથી; તેથી શું તમો અબાણ છો ? પખલીક એ બાબતને સારી રીતે જાણે છે, અને એ સમયે રહેમત અદલાહ પેપરમાં પણ હમેશાં ચર્ચા આવતી રહે છે. મતલબ કે ધર્મ ઉપરથી આસ્થા ઉઠી ગયા સિવાય કોઇ પોતાનો ધર્મ તજે, એ તદ્દન નહીં બનવા જોગ છે. જ્યારે પોતાના ધર્મ ઉપરથી સંપુર્ણ આસ્થા ઉઠી જાય છે, ત્યારે જ ધર્મ ત્યાગ કરવાને મનુષ્ય તૈયાર થાય છે; જમાતી કંટાળા ખાતર કોઇ પોતાનો ધર્મ તજતો નથી. બાકી જે ધર્મ પોતાને સત્ય લાગે, તેના તરફ (અર્થના અનર્થ કરી ને નહિં, પણ ખુદશા દીલ અને સત્ય દલીલોથી) પોતાના કોમી અને સ્વદેશી બંધુઓને ઉપદેશ કરવો એ દરેક મનુષ્યની ફરજ છે. તો તેવી ફરજ બજાવનારાઓને “ હોઠ ડાહ્યા ” અને “ સુધારાના ખાં ” તરીકે જણાવવા, એતો તમારા જેવા વિદ્વાન (!) નુંજ કામ છે !!! એવા “ હોઠ ડાહ્યાઓ ” ના વર્ગમાં તમો પોતે પણ હતા, એમ જણાવો છો; પણ તે વખતે તો તમો જે હીલચાલ કરતા હતા તે સત્ય સમજીને (અને તમારી ફરજ સમજીનેજ) કરતા હતા કે નહિં ? અને તેવી તમારી હીલચાલથી આગાખાની બંધુઓ પણ પુરતી રીતે વાકેફ છે.

ભાઈ વરતેજ ! તમે જણાવો છો કે—“ આ રીતે વિશ્વાસથી અંધારા ગારમાં મારેલા ભુસ્કાનું પરીણામ આજે આપણા સંસાર વહેવારમાં પડી ગયેલ ભંગાણુ અને કોમનું ખડું દરદ જાણનારા આગેવાનોના બદલે, બુદ્ધિ પડી ગયેલ ટોળાનું સુકાન, એવા લોભી, લાલચુડા અને દંભીના હાથમાં સુકાયું છે, કે ઇસ્માઇલી જમાતમાં જે કંટાળો હતો તેના કરતાં હજારો દરજ્જે વધુ કરડાપણું વેઠતું પડે છે. કાઠીયાવાડ, ગુજરાતમાં વરતી ખોળ કોમનાં ઇસ્નાઅશરી ટોળાનો છેવટનો ન્યાય કાં તો લખનઉ કાં તો કરમલા અથવા નજફમાં ખેડેલા આલીમોના હાથે થાય, એ કેટલું બધું અજ્ઞ થવા જેવું ? જે કામ કે વાંધાની પતાવટ કોમના આગેવાનોના હાથમાં થતી, તે હવે રહી નથી. કારણ કે ફતવો મંગાવવાની ફઠી માનભરી ગણવામાં આવે છે, ” તો તમે વિશ્વાસથી અંધારા ગારમાં મારેલા ભુસ્કાના સખબથી કોમના સંસાર વ્યવહારમાં ભંગાણુ પડવાનું જણાવો છો, પણ વિશ્વાસથી અંધારા ગારમાં ભુસ્કો મારનારાઓ કોણ છે ? તે પખ્લીક સારી રીતે જાણે છે ! સંસાર વ્યવહારમાં ભંગાણુ પડતું, કોને આભારી છે, તેનો જરા ઇન્સાફ કરશે ખરા કે ? ખડું પૂછો તો તે ભંગાણુ તમારા જેવા મીસ્તરી-ઉપદેશકોનેજ આભારી છે ! તમારા જેવા મીસ્તરીઓના મનઘડત ઉપદેશો અને “ ઇસ્નાઅશરીઓ સાથે સમ્બંધ રાખવો નહિ ” એવી તમે મીસ્તરીઓની વાંચેજોથીજ ખોળ કોમનાં સંસાર વ્યવહારમાં ભંગાણુ પડતું જાય છે ! ! ! તમે તમારા ટોળાના આગેવાનોનેજ ” કોમનું ખડું દરદ જાણનારાઓ ” તરીકે સમજાવવા માંગો છો, પણ આગળનાં પેરેગ્રાફ મુજબ તમે પોતે “ જમાતી વ્યવસ્થાની આગલી ફઠી ઉપરથી કચવાટે ગંભીર રૂપ ધારણ કર્યું ” એમ જે જણાવેલ છે, તેનો મતલબ પખ્લીકે

શું સમજવો ? જ્યારે કોમનું ખર્ચ દરદ નાણુનારાઓ હોય, ત્યારે કચવાટજ શું કરવા થાય ? મતલબ કે તમારું દરેક લખાણ ઉલટ સુલટ જોવામાં આવે છે ! તમે જણાવો છો કે—“ જુદા પડી ગયેલા ટોળાનું સુકાન લોભી, લાલચુડા અને દંભીના હાથમાં મુકાયું છે, ” તો તે લોભી લાલચુડા અને દંભી કોણ ? તે જરા ખુલાસાથી સમજવશો કે ? જુદા પડી ગયેલ ટોળાને ઇસ્માઇલી જમાતના કંટાળા કરતાં હજારો દરજ્જે વધુ કરડાપણું વેઠવું પડે છે, એમ તમે (તમારા ટોળાના ભોળા બંધુઓના મન મનાવવા ખાતર) લખી રહ્યા છો; પણ તે તમારી એક પોલીસીજ છે. ઇસ્લા અશરીઓને ઇસ્માઇલી જમાતમાં કંટાળો હતો તે કરતાં હાલે હજારો દરજ્જે વધુ કરડાપણું વેઠવું પડે છે, એમ જે તમે જણાવો છો, તેના કાંઈ પૂરાવાઓ પણ તમારી પાસે છે ખરા કે ? જો ઇસ્લાઅશરીઓને કરડાપણું વેઠવું પડતું હોય (અને તે પણ હજારો દરજ્જે વધુ !) તો તમારી થીયરી મુજબ ઇસ્લાઅશરીઓએ ઇસ્લાઅશરી તરીકે છાહી દેવો જોઈએ ! તો તે કેમ છોડતા નથી ? એટલે કાં તો “ હજારો દરજ્જે વધુ કરડાપણું વેઠવાની ” તમારી વાત ખોટી છે; અને કાં તો “ ઇસ્માઇલી જમાતની વ્યવસ્થાની કંટાળા ભરેલી રૂઢીથી ઇસ્લાઅશરીઓ જુદા પડી ગયા છે ” એમ તમારું કહેવું ખોટું ઠરે છે ! કારણ કે જે કોમ જમાતી વ્યવસ્થાના કંટાળા ખાતર ઇસ્માઇલી ધર્મ તજી દે, તે કોમ તે કરતાં હજારો દરજ્જે વધુ કરડાપણા ખાતર ઇસ્લાઅશરી તરીકે પણ તજી દેવા તૈયાર થાય, તેમાં નવાઈ શી ? ! ! પણ નહિ, તેમ નથી. ખરી હકીકત તો એ છે કે, ઇસ્માઇલી ધર્મ ઉપરથી આસ્થા ઉઠી જવાના કારણેજ, કોમી મેમ્બરોએ ઇસ્લાઅશરી મત પસંદ કરેલ છે, અને જમાતી ખાબતમાં પણ તેઓ તમારા ટોળા કરતાં અલબત્ત વધુ આઝાદી ભોગવે છે; અને તે પશ્ચીક સારી

રીતે બાણ છે. ઇસ્નાઅશરી ટોળાનો છેવટનો ન્યાય-વાંધાની પતાવટ લાખનઉ, કરખલા અને નજફના આલીમોના હાથે થાય છે, એમ જે તમે જણાવો છો-તેમાં પણ લોળા બહુઓને ઉધે રસ્તેજ દોરવવાનું કરે છે. કદાચ તેવો છેવટનો ન્યાય અને વાંધાની પતાવટ આલીમોના હાથે થાય, તો તેમાં પણ વાંધા જેવું કંઈ નથી. (એમ તો તમારા જમાતને લગતા (સંસારિક) વાંધાઓની છેવટની પતાવટ નાં આગાખાન સાહેબ ક્યાં નથી કરતા ?) પણ ઇસ્નાઅશરીઓની જમાતી વ્યવસ્થા અને જમાતી ન્યાય તો સર્વ ઠેકાણે જમાત હસ્તકજ થાય છે. (તમે લાઈએ બાબતથી ક્યાં અજાણ્યા છો ? તમે પોતે પણ એક વખત પોતાને ચુસ્ત ઇસ્નાઅશરી તરીકેજ મનાવતા હતા.) હા, ધાર્મિક બાબતોમાં આલીમોના ફતવાઓ ઉપર અમલ થાય છે; અને તે સુજબ તો સર્વે ધર્મોમાં છે. જે કોઈ ધર્મની કોઈ બાબતથી માહીતગાર ન હોય, તે બાબતને પૂછીને તે સુજબ અમલ કરે છે. શું, તમારી કોમમાંના ન બાણનારાઓ તમારા જેવા મીશ્નરીઓ પાસેથી ધાર્મિક માહીતી નથી મેળવત. ?

લાઈ વરતેજ ! તમે જણાવો છો કે—“ હિંદુત્વના વીદ્રતા ભર્યા પેઢેટો એવા અધરાં આવે છે કે તે ઇસ્માઈલી જમાતથી છુટી પડી જતારી કોમ જેને સેદહુ' જોવા માંગતી હતી; તેને સજા જેવું થઈ પડ્યું ! ગુજરાતી કે સીંધી ભાષાના જ્ઞાનોનાં બદલે, ઉરદુ ફારસી અને અરબી ભાષાની વાયેજ ગળે પડી. સીંધી હરફ વાંચવાની તાઅલીમના બદલે કુરઆને શરીફને ફકત વગર સમજે ખતમ કરવાની મોટાઇ બહોરવી પડી ! એહલે બઈત અને અલીની તારીઅફના શખ્દો સમજાય તેવી દોઆ બંદગીના બદલે, શુદ્ધ ઉચ્ચાર આવડે નહીં, તેવી અરબી નમાજની ફરજ ચોંટી પડી !

નોઉમ કે સતીમાના સવા પહોનાં, રોજાને બદલે આખા રમજાન શરીફ મહીનાના રોજાના સુકા અપવાસ કરવા પડ્યા. ” તે એ તમારા કથનથી ઇસ્લામી અકાયદો અને ધાર્મિક ક્રિયાઓ તરફ તમોને કેટલું માન છે, તે ખુલ્લા રૂપમાં જણાઇ આવે છે ! તમારા લખાણથી નીચે સુજબ સાર સમજાય છે—

- ૧ હીદાયતનાં પેકેટો એવા અધરાં આવે છે, કે જે કોમને સહેલ થવાના બદલે સજા જેવાં થઇ પડે છે.
- ૨ શુજરાતી કે સીંધી ભાષાનાં જ્ઞાનોનાં બદલે,* ઉર્દૂ, ફારસી અને અરબી ભાષાની વાયેક ગળે પડી.
- ૩ સીંધીની તાઅલીમનાં બદલે, વગર સમજે કુરઆને શરીફ પડવાની મોટાઇ બહારવી પડી.
- ૪ એહલેઅયત અને અલીની તાઅરીફ સમજાય એવી દુઆના બદલે, શુદ્ધ ઉચ્ચાર પણ આવડે નહી તેવી અરબી નમાઝની ફરજ ચોંટી પડી.
- ૫ નોઉમ કે સતઇમાનાં સવા પહોરના રોજાના બદલે આખા રમજાન શરીફ મહીનાના રોજાના સુકા અપવાસ કરવા પડે છે.

એ રીતે તમારા લખાણમાંથી ઇસ્લામી અકાયદો, જેવા કે ઇસ્લામી અહકામોની હિદાયત, ઇસ્લામી પદ્ધતીસરની વાયેજ, કુરઆને શરીફ પડવું, અરબીમાં નમાઝ પડવી,

* જે જ્ઞાનોને મીં વરતેજી શુજરાતી કે સીંધી ભાષાના જ્ઞાનો જણાવે છે, તે જ્ઞાનોના માટે હાજી ખીતી કેસ*માં સૈયદ મુસ્તાકઅલીની જુબાનીથી પુરવાર થયું છે કે, “ જ્ઞાનો આગળ ૭૨ ભાષાઓમાં હતાં અને હાલે ૪૬ ભાષામાં છે ” !

“ જીમ ”

રમ્યાન માસના રોજ રાખવા વીં ને તમે હલકી દ્રષ્ટીએ જોઈ, એ કીયાઓને તમે સજા તરીકે જણાવો છો ! અને એ કીયાઓને બોળ સમાન જણાવી, તમારો ટોળો એવા બોળઓથી સુકત છે, એમ ક્ષુ કરી રહ્યા છો ! એવું રૂપ જણાઈ આવે છે. પણ તમારા તરફની પ્રસ્તાવનામાં તો તમે એમ જણાવી ગયા છો કે—“ માત્ર નમાજ પઢવી, રોજ રાખવા, કુરઆન પઢવું એવીજ બાબતો માટે ઇસ્લામ શરી થયા હો, તો ઇસમાઈલી જમાતમાંજ તેવી ફરેક છુટ છે. કોઈ તમારા ઉપર ફાજીલ કરતું નથી, તેની ખાત્રી કરજો. અને તે બાબતમાં હું મારા ખાસ વિશ્વાસથી તમારી હામી ભરું છું. કારણકે સુન્નતમાં થોડાક ભાઈઓ ઇસમાઈલી હોવા છતાં નમાજ પઢે છે, રોજ રાખે છે તથા ખીજી ધારમીક ક્રિયાઓ કરે છે, તેને કોઈ અટકાવતું નથી.” તેના માટે શું સમજવું ? શું તે એક જાણ સમજવી ? કારણ કે નમાજ, રોજ, કુરઆને શરીફ અને ધાર્મિક ક્રિયાઓ માટે તમારી ભલામણમાં જે વિચારો ફાજીલ છે, તે પ્રસ્તાવનાના બોલોની મશકરી કરવા જેવા છે ! બલકે ભલામણમાં તો તમેએ મજકુર ક્રિયાઓને સજા રૂપ જણાવેલ છે !!! મતલબ કે તમારી ભલામણમાં તમે ખુલ્લા રૂપમાં પ્રકાશી નીકળ્યા છો * ખીરાદર ! ઉપરના મુદ્દાઓમાં તમારા વિચારોને જે સાર મેં જોઈ ગતાવેલ છે, તેવા વીચારો દરલામી દાયરામાં કોઈ રીતે પણ ચાલી શકે તેમ નથી. તે મુદ્દાઓની ટુંક તપાસ નંબરવાર નીચે હાથ ધરીશ—

* મી० વરતેજની જેમ નાં આગાખાનના કેટલાક ચુસ્ત સુરી-દો અને મીસ્તરીઓએ પણ ‘ હાજ ખીખી કેસ ’ અને ‘ નુરબાઇ કેસ ’ માં એવાજ પ્રકારની જુગાનીઓ આપી છે. જેથી નમાજ, રોજ, હજ, કુરઆને શરીફ પઢવું વીં ધાર્મિક ક્રિયાઓ માટે તેઓની કેવી માન્યતા છે, તે ખુલ્લી રીતે જણાઈ આવી છે.

“ હમ ”

- ૧ હિદાયતના પેકેટો તે અધરાં તેને લાગે, કે જેઓ કાંધળી કરણી કયાં વગર, પૈસા આપનાથી અથવા આંધળી તાબેદારી કરવાથી પોતાને સુક્રિતના અધિકારી માનતા હોય ! બાકી જેને ખુદાઇ એહકામોની કાંઈ પણ કદર હોય, અને કરણી કયાંથીજ ફળ મલે છે ' એવો એતેકદ ધરાવતા હોય, તેના માટે શરઇ એહકામો કાંઈ પણ અધરાં નથી. પાક કુરઆને શરીફમાં શરઇ એહકામો બજાવી લાવવા માટે ઠેક-ઠેકાણે તાકીદ કરવામાં આવી છે, અને તે સુજન ચાલવાને ઈસ્નાઅશરીઓ પોતાની ફરજ સમજે છે. શરઇ એહકામોને તેઓ કોઇ રીતે પણ સજા જેવા સમજતા નથી; બલકે એ એહકામોને ખુદાની રહે-મત સમજે છે.
- ૨ ઈસ્નાઅશરીઓમાં જે વાયેઝો થાય છે, તે કમ્પી અને ગુજરાતી ભાષામાં પણ થાય છે. (અને તેથી તમે પણ કયાં અબાણુ છો ?) ફારસી અને અરબી ભાષામાં કોંગ જોગે જો વાયેઝ થાય, તો પણ તેનો તરજુમો કહી સંજળાવવામાં આવે છે. (જેવી રીતે કે તમારા ટોળા માટે નાઠ આગાખાન સાહેબ ફારસીમાં ફરમાનો કરે છે, અને તેનો તરજુમો કહી સંજળાવવામાં આવે છે.) ઉર્દૂ ભાષા તો એક સામાન્ય ભાષા છે, તે ઘણા ખરાઓ તો સારી રીતે સમજી શકે છે, અને બાકીનાઓ પણ તેનો સાર તો સમજી લીએ છે. (તમારા ટોળામાં હાલ મીઠ હકીમ સલીમ પણ ઉર્દૂ ભાષામાંજ લેકચર આપે છે, તો શું, તે તમારા ટોળાવાલાઓ નથી સમજી શકતા ?)
- ૩ કુરઆને શરીફ સમજીને પડવું અલબત્તા વધારે સાફ છે, પણ વગર સમજે પઠવામાં (તેની ઠેરાઅત કર

વામાં) પણ—ઈસ્લામી અકાયદો મુજબ બેહદ પુણ્ય-
નું કામ છે. પ્રોફેસર ઇસ્કહાની કૃત તરજુમાની
પ્રસ્તાવનાનાં પેજ ૧૭ માં જણાવેલ છે કે:—“ ઘણી
હદીસો પ્રમાણે કુરઆને શરીફ વાંચવું તે એક ઘણુંજ
સવાબનું કામ અને મોટી બંદગી છે, અગર જો કે
વાંચનાર તેનો અર્થ ખીલકુલ જાણતો ન હોય. ” તો
તે મુજબ ઇસ્નાઅશરીઓ પણ કુરઆને શરીફ પાઠ-
વામાં બેહદ સવાબ સમજે છે.

- ૪ સર્વ ઇસ્લામીઓ નમાઝ અરખીમાંજ પડવાની અગ-
ત્યતા સ્વીકારે છે, અને તે મુજબ ઇસ્નાઅશરીઓ
પણ અરખીમાંજ નમાઝ પઢે છે. અરખીમાં નમાઝ
પઢવામાં શું રહસ્ય સમાયેલું છે, તે માટે ગયા પ્રક-
રણમાં વિવેચન કરી ગયો છું. (તમારા ટોળામાં
પઢાતી દુઆમાં પણ અરખી, ફારસી, પંજાબી વીઠ
ભાષાઓનાં ફકરાઓ નજરે પડે છે, તો તે ભાષાઓ
ઘણે ભાગે તમારા ટોળા વાલાઓ સમજી શકતાં નથી,
છતાં તેવી દુઆ પઢાય છે, તો શું તે સમજીને પઢે
છે એમ કહેવાય ખરું ? તેમાં પણ અરખી ફારસીનાં
ફકરાઓ તો છેજ, ત્યારે તેના શુદ્ધ ઉચ્ચાર
માટેનું શું ?)

- ૫ જે રાજાઓને તમો સુકા અપવાસ જણાવો છો, તે
રાજાઓ માટે પાક કુરઆને શરીફમાં શું ફરમાવવા-
વામાં આવ્યું છે, તે તમોને બતાવીશ—

૧—“ હે મોમેનો તમારી ઉપર રાજા (નો હોકમ)
લખવામાં આવ્યો છે જેવી રીતે જેઓ તમારી પહેલાં
હતાં તેઓની ઉપર લખવામાં આવ્યો હતો, કે કદાચ તમો
પરહેઝગાર થાઓ. ”

(સુરએબકર-આયત ૧૮૩મી, પ્રોફેસર કૃત તરજુમોઃ
પેજ ૬૧)

૨—“ (તેફ્ઝા) અમુક દિવસો સુધી છે પણ તમારામાંના
જે કોઈ માંદા હોય અથવા મુસાફરી ઉપર હોય તે
તેણે બીજા દિવસોમાં તેટલાજ રોજાની સંખ્યા
રાખવી જોઈએ. ”

(સુરએ બકર-આયત ૧૮૪ મી, પ્રોફેસર કૃત તરજુમોઃ
પેજ ૬૨)

૩—“ (તેફ્ઝા) રમઝાન મહિના (માં છે) કે જે
મહિનામાં કોરઆન ઉતરેલું છે કે જે (કોરઆન)
માણસોને રસ્તો બતાવનાર છે. અને ધર્મન્યમોની
સ્પષ્ટ સાબિતીઓ અને ફારેકાન છે. પણ તમારામાંના
જે કોઈ આ મહિનામાં ઘરે હોય તેણે તે રોજાં
રાખવાંજ જોઈએ, અને જે કોઈ માંદો અથવા મુસા-
ફરી ઉપર હોય તેણે બીજા દિવસોમાં તેટલીજ રોજાની
સંખ્યા રાખવી જોઈએ. જુદા તમારે માટે સગવડતા
ધરાયે છે અને તે તમારે માટે અગવડતા ધરાયેલો
નથી અને તે એટલા માટે કે તમે તે સંખ્યા પુરી
કરો અને એટલા માટે કે તેણે તમને ખરે રસ્તે
દોયાં છે તેટલા માટે તમે તેની મોટાઈ યાદ કરો
અને કદાચ તમે તેનો આભાર માનો. ”

(સુરએ બકર-આયત ૧૮૫ મી, પ્રોફેસર કૃત તરજુમોઃ
પેજ ૬૩)

બીરાદર ! ઉપરની (પાક કુરઆને શરીફની) આ-
યતોથી સાદ્ જાહેર છે કે, દરેક ઇસ્લામી ઉપરે રમઝાન

માસમાં આખા મહિનાના રોજા રાખવા વાળુમ* છે (અને ખીમાર તથા મુસાફરના માટે પણ જેટલા રોજા કઝા થયા હોય—નહિં રાખી શકેલ હોય, તેટલી સંખ્યાના રોજા પાછળથી (ઉઝર ટળી જતાં) રાખવાનો હુકમ છે;) જ્યારે તમે તો તે રોજાને સુકા અપવાસ જણાવો છો ! (બહે કે તે રોજાઓને સઝા તરીકે મનાવો છો ! ! !) તો એવો એઅતેકાદ રાખનાર અને ઇસ્લામના ખુદ્દા હુકમોની તોલ્લીન* કરનાર ઇસ્લામી હાયરામાં રહી શકે છે કે કેમ ? તેનો ઇન્સાફ કરવાનું તમારીજ મુન્સફી ઉપરે છોડીશ.

(રીવ્યુ—ઉપરના જે પાંચ મુદ્દાઓની ટુંક તપાસ વાંચકો સમક્ષ કરી બતાવી છે તે ઉપરથી ઇસ્લામ-શરીઆ અને આગાખાનીઓના અકાયદો ઉપરે પુરતું અજવાળું પડે છે. જે સમયે વધુ વિવેચન નહિ કરતાં, એનો તોલ કરવાનું સુત્ર વાંચકોની મુન્સફી ઉપરે છોડીશ.)

ભાઈ વરતેજ ! ત્યાર પછી તમારી બલામણુમાં તમે જણાવો છો કે—“ મોચુદ ઈમામ નાં આગાખાનના દીદાર કરવાની તલબને કરમત્તા અને મક્કા શરીફ સુધી મુસાફરી

* પ્રેક્ટિસર ઇસ્લામની કૃત તરજુમાની પ્રસ્તાવનાનાં પેજ ૨૭ માં જણાવેલ છે કે—સૌમ અથવા રૂઝા એટલે ઉપવાસ કરવો તે. તે પણ ફાઈએ દીનમાંનું એક છે. કોરઆને શરીફ અને હદીસોના પ્રમાણે એક મુસલમાને, રમઝાન મહિનાનો ચાંદ દેખાય ત્યારથી તે ખીજા મહિનાનો ચાંદ દેખાય ત્યાં સુધી આ આખા મહિનામાં રોજા રાખવા જોઈએ, અને તે દરરોજ ફજરમાં તે સરખ આશમે ત્યાં સુધી ખાવું કે પીવું જોઈએ નહિ.”

* હથકાંઠ કરતી; હલકી નજરે જોવું; ઘુચ્છકારવું.

“ જમ ”

વેઠતાં પણ, દીને ઇસ્લામનો મોઝુદ રહેબર જોવામાં આવે નહી. દસોદ અને મરણ પરણનાં જમાતી લાગાથી બચવા જતાં, અનેક ફંડો તથા બહાર ગામથી આવનારા સંઘર્ષદો, ઝાકી-રો અને મુતવલ્લીઓનાં ફાળામાં સોસતા પડતા નાણાં કરજ કરીને પણ દેવાં પડ્યાં, જકાત ખુમ્સની વાતો તો દર કીનાર. ખરે આ બધા ધાર્મિક રીત રીવાજની બાબતમાં અરસ પરસ ગમે તેવી સમજણ હોય, પણ જ્યાં સુધી જે કોઈ પુરી સમજ મેળવે નહીં ત્યાં સુધી સગા તરીકે સહન કરવું પડે, તેમાં કોઈનો કસુર નથી. અલગત હીદાયત ખાતાના મેમ્બરો પાતાની કોમની જમા ઉધાર બામુ તપાસી સરવાયું કાઢે, તો સેહજે દેખાઈ આવશે કે વેપાર ખોટમાં છે કે નફામાં ? ” તો એમાં પહેલે તો તમે હજ જેવા ઇસ્લામી (વાલુખ) હુકમની અવગણના કરી રહ્યા છો, અને અંદરખાને તમારો એમ જણાવવાનો હેતુ લાગે છે કે, નાં આગાખાનનાં દીદાર તે હજ અને ઝીયારત કરતાં ઉત્તમ છે ? બીજું, ઇસ્નાઅશરીઓને દસોંદ અને મરણ પરણના જમાથી લાગાનાં બહલે બીજી બાબતોમાં સોસવું પડે છે, એમ તમારો મત દર્શાવીને, તેને તમે સગા તરીકે જણાવો છો ! અને હીદાયત ખાતાના મેમ્બરોને જમા ઉધારનું સરવાયું કાઢવા જણાવો છો. તો તેવી તમારી લલામણથી ટુંક તપાસ નીચે કરી બતાવીશ—

૧—હજ એટલે મકકા મોઅઝઝમાહમાં અમુક દિવસોએ થતી કીયાઓમાં જવું—એ દરેક શક્તિવાન ઇસ્લામી ઉપર, ખુદા તઆલા તરફથી વાલુખ (ફરજ) કરવામાં આવેલ છે. જેમકે એ સબંધે પાક કુરઆને શરીફમાં જણાવવામાં આવેલ છે:—

૧. “ અને તું માણસોને હજ માટે પોકારી બોલાવ કે જેથી તેઓ પગે ચાલી અને દરેક પાતળા ઉંટ

ઉપર (સવાર થઈને) ત્હારી પાસે આવે, તે ઉટેા હરેક દૂર રસ્તેથી દોડી આવશે.” *

- ૨ “તેમાં સ્પષ્ટ નિશાનીઓ છે (તેમાંની એક) એજ-રાહીમનું મકામ, અને જે તે ઘરમાં દાખલ થાય છે તે સલામત છે, અને ખુદાને માટે તે ઘરની હજ (જત્રા) માણસોમાંનો જે કોઈ તે તરફ રસ્તે જવા-ને શક્તિમાન હોય તેની ઉપર (વાજેખ) છે; અને જે તે નહિ માને તો ખરેખર ખુદા સર્વ સુખીથી તવંગર છે.” x

(સુરએ આલે ઈમરાન—આ. ૯૭ મી, પ્રોફેસર ફત તરજુમો: પેજ ૧૩૪)

તદુપરાંત હજ સળાંધેના ફરમાનો માટે પાક દુરઆને શરીફમાં ઘણી આયતો મોળુદ છે, તેવીજ રીતે ‘સુરએ હજ’માં હજ સળાંધેના અરકાનોનું સ્પષ્ટ વર્ણન મોળુદ છે. પણ લાંબાણના બચથી વધુ આયતો ન ટાંકતાં, પ્રોફેસર ફત તરજુમાની પ્રસ્તાવનામાં હજ સળાંધે જે વિવેચન કરેલ છે, તેમાંથી ટૂંક નીચે ટાંકી બતાવીશ:—

* સુરતુલ હજ—આ. ૨૭ મી પ્રોફેસર ફત તરજુમો પેજ ૬૪૩.

x ‘ખુદા સર્વ સુખીથી તવંગર છે’ એનો અર્થ એ થશે કે ‘ખુદા બે પરવા’ છે, એટલે શક્તિમાન મનુષ્યો હજ કરવા ન જમ તો પણ એમાં ખુદા ને કંઈ નુકસાન નથી! એ આયત િ અરબીમાં “ગની” શબ્દ છે, તેનો અર્થ તવંગર બેપરવા વીં થશે, પણ અત્રે ‘બેપરવા’ અર્થ કંઈક વધુ બધ બેસ્તો થશે. જેમ-કે ફરમાન અલીકૃત તરજુમામાં જણાવેલ છે:—“ઝોર જીસ્ને (ખા-તુજુદે કુદરત હજસે ઇન્કાર કીયા, તો (યાદ રખીએ કે) ખુદા સારે જહાંનસે બે પરવા હયે,” (પેજ ૯૮) “જમ”

“હજ એટલે ઝીલહજ મહિનાની દસમી તારીખે મક્કામાં જઈ જત્રા કરવી; અને તે ફેફ્ફે દીનમાંની એક છે. હજ કરવા માટે ફેર્યાને શરીફમાં ખાસ હુકમ થયેલો છે. દરેક મુસલમાનને પોતાની ઝીંદગીમાં એક વખત મક્કામાં જઈ હજ કરવાની ફરજ છે. પણ જો તે મુકલ્લફ (પુખ્ત ઉમ્મરનો) આઝાદ, આકેલ, તનહુરસ્ત હોય અને તેની પાસે મક્કામાં જઈ પાછા આવવા માટે અને તે દરમ્યાન પોતાની સ્ત્રી અને છોકરાંઓને ખર્ચ આપવા માટે પૂરું પૈસા હોય તેજ તેની ઉપર વાજેજ છે. હજની વખતે જે જે આઅ-માલ અને ધર્મક્રિયા હાલ લોકોને કરવી પડે છે તે સધળું મુસલમાની ધર્મ પુસ્તકોમાં વર્ણવેલું છે. (પેજ, ૨૬)

ઉપરથી હજ માટેનો પુરતો ખુલાસો મળી રહે છે, અને હજ દરેક ઇસ્લામી ઉપર કેવી શરતો સાથે વાજી થાય છે તે પણ જણાઈ આવે છે. હવે તે હજની કોઈ પણ પ્રકારે અટકાયત કરવા વાળા માટે પાક ફર્યાને શરીફમાં શું જણાવેલું છે ? તે પણ જોઈએ—

“ખરેખર જેઓ કાફર થયા છે અને માણસોને ખુદાને રસ્તેથી અને મસ્જેદુલ હરામથી અટકાવે છે કે જે અમે માણસો માટે બનાવી છે. (અને) જેમાં ત્યાંના રહેવાસીઓ તથા પરદેશીઓ સરખાજ છે, (તેઓને શિક્ષા થશે) અને જે કોઈ તેમાં અન્યાય સત્યથી આડે જવા ઇચ્છે છે તેને અમે દુઃખદાયક શિક્ષા ચખાડીશું.”

(સુરતુલ હજ આ. ૨૫ મી, પ્રોફેસર ફત તરજુમો પેજ ૬૪૩)

(રીવ્યુ—એ રીતે હજ સખધે પાક કુરઆને શરી-
કમાં અને હદીસોમાં શું ફરમાવવામાં આવેલ છે તેનો દુક
સાર વાંચકો સમક્ષ રજુ કરી આપેલ છે. ઘણું આશ્ચર્યકારક
છે કે, મીં વરતેજી હજ અને ઝીયારતની મુસાફરી કરતાં
પોતાના મોબુદ ઇમામનાં હાથરને વધુ અગત્યતા આપે છે.
ખટકે હજ અને ઝીયારત જનારાઓ, ત્યાં કેમ કેઇ દીને
ઇસ્લામનાં મોબુદ રહેખરનીજ શોધમાં જતા હોયની ? !
એવો બાસ તેઓના લખાણથી જણાય છે ! ! ! તે વિષે વધુ
વિવેચન નહીં કરતાં ફક્ત એટલુંજ જણાવીશ કે, નાં
આગા હસનઅલીશાહ સાહેબ મઝે હજ કરવા ગયા હતા,*
અને નાં આગા અલીશાહ સાહેબ કરખલા ગયા હતા, તે
તેઓ નામદારો ત્યાં ઇસ્લામના કયા મોબુદ રહેખરની શોધમાં
ગયા હતા ? ! તેનો ખુલાસો મીં વરતેજી કરશે કે ?)

૨-ઝીયારત એટલે હં રમુઝ સં, ખીખી ફતે-
માહ, હં અલી અં, ઇમામ હસન અં, ઇમામ હુસેન
અં વીં ખુદાના ખાસ માનવંતા ખંદાઓની કમ્મા ઉપરે
ઝીયારત પડવા જવું- તે એવી ઝીયારતો કરવા જવા
માટે હદીસો વીં માં બેહદ સવાબ વારીદ થયેલ છે. સુન્નત
જમાઅત અને શીઆઓ (ખન્ને,) એવી હદીસોને મોઅ-
તેખર ગણે છે, અને ઝીયારતે જવાની અગત્યતા સ્વીકારે
છે. કરખલાએ મોઅદ્દા, નજ્દે અશરફ વીં ઠેકાણે
ઝીયારત કરવા જવાને શીઆ લોકો મોદું પુણ્ય સમજે છે,
અને ત્યાં જવાથી પોતાને બાઅશાખી માને છે. હાલના
નાંઆગાખાન સાહેબના કુદુંખીઓ પણ કરખલા, નજ્દ

* આગા જહાંગીરશાહના રિસાલાના ચેજ ૩૯ ઉપરે જણા-
વેલ છે કે, “કેટલાક મુરીદો જે મારા દાદાની સાથે મક્કા ગયા હતા
તેઓ હજુ હયાત છે.

વીં ની ઝીયાસ્તે જવામાં બહુજ સવાખ સમજતાં હતાં, અને હજી પણ તેમજ સમજે છે. બદકે નાં આગા હસ-ન અલીશાહ સાહેબે પોતાના હાથે ફારસીમાં ઇશ્કતે અ-ફઝા નામથી પોતાની બાયોગ્રાફી લખેલ છે, જેનો તરજુમો ગુજરાતી ભાષામાં પણ છપાયેલ છે. જેના પૃષ્ઠ ૨૬ ઉપરે જણાવેલ છે કે:—“ સરકાર વાલદે મગકુર* તથા નવાબ શાહજાદી ખાસ-મહલ્લતથા બચ્ચાંચોને, તાબેદારો તથા ખીજા નોકરો સાથે આપીને બુઝર્ગવાર આસ્તાના* યાને કરબલાની તરફ વિદાય કરી રવાના કર્યાં. અને હું પોતે કુટુંબ એટલે ભાઈઓ ભત્રીજાઓ તથા કેટલાક ઘરના કબીલાઓની સાથે મક્કા મોઅઝમાની સફર નાં બદોબસ્તમાં રહ્યો. ” તેવીજ રીતે આગા જહાંગીર શાહે પોતાનો એઅતેકાદ જણાવવા ખાતર પોતાના હાથે ફારસીમાં જે રિસાલો લખેલ, તેના ગુજરાતી તરજુમાના પૃષ્ઠ ૩૬ માં (મુરીદાના અહેવાલમાં) જણાવેલ છે કે:—“ કેટલાકો કરબલા મોઅલ્લા અને નજફ અશરફની છયારત પડવા માટે તથા મકકા મોઅઝમમાં પણ જાય છે. અને ખુદા અને તેના રસુલના ફરમાનો મુજબ દીની એહકામો બજાવી લાવે છે. ” તદુપરાંત નાં આગાઅલીશાહ સાહેબ કરબલા મોઅલ્લા વીં ની ઝીયાસ્તે ગએલ, અને તેઓ નામદારની શાદી પણ ત્યાં થયલી હતી, એ મરહુર છે. અને તેઓ નામદારની વસીયત અનુસાર, તેઓની લાશને કરબલાએ મોઅલ્લા ખાતે મોકલાવીને ત્યાં દફનાવવામાં આવેલ છે. હાલના નાં આગાખાન સાહેબના માતૃશ્રી લેડી અલીશાહ પણ કરબલા, નજફ,

* નાં પહેલા આગાખાનનાં માતૃશ્રી, જેઓને ‘ સરકાર માતા સલામત ’ કહેવામાં આવે છે, અને પીરોની દીપમાં જેઓનું નામ છે. ફારસીમાં ‘ વામેદએ મગકુર ’ હોયું જોઇએ.

* માનવંતી જગ્યા.

સામરા અને કાઝમીનની ઝીયારતે બે વખત ગયેલાં છે. તેઓની સાથે નાં આગાખાન સાહેબ પણ ગયા હતા. મતલબ કે દરેક શીઆઓ કરબલા, મોઅદલા અને નજફ અશરફ વીં ની ઝીયારતે જવાને મોકલું પુણ્ય સમજે છે. ઇ. સ. ૧૮૬૭ ની સાલમાં નાં પહેલા આગાખાન સાહેબ વિફલ જે બારલાયા કેસ ચાલેલ, તેના ફેસલામાં તે વખતના હાઇકોર્ટના વડા જડજ સર જોસફ આર્નોલ્ડે, ઝીયારત સબંધી જે ઉદ્ગારો કાઢેલ-તે નીચે ટાંકી બતાવીશ—

“ આગલા વખતના ખીરતી ધર્મના પાલનારાઓ જેમ જે સલ્લેમની પડોશની જગ્યાને માનતા હતા તેમ કરબલાની પડોશને શીયા લોકો ગણે છે.”

(પેજ ૧૭)

“ એશીયાખંડના સઘળા ભાગો તરફથી અને વર્ષના સઘળા વખતે શીયા હજ કરનારાઓની મોટી સંખ્યા આ કબરો તરફ જાય છે. જીવતા માણસો તે તરફ જાય એટલુંજ નહીં પણ દોલતમંદ અને પાક શીયા લોકો તેઓના મોતની વખતે સૌથી મોટી ખાહેશ બતલાવે છે કે અલી અથવા હુસેનની કબરની આસપાસની જગ્યામાં ઢાટવા અને નદીના કીનારેથી હારદોર રેતીમાંથી આ પાક જગા તરફ જવા મુએલા માણસોના કાફેલા જનાબ ઉપર નાખીને નજફ અથવા કરબલા તરફ જતા દેખાય છે.” (પેજ ૧૯)

તેવીજ રીતે “ મહુવા કમીશન કેસ ” ના રિપોર્ટમાં ભાવનગરની હાઇકોર્ટના બાહોશ પારસી જડજ મીં મીરઝાએ જે ઉદ્ગારો કાઢેલ છે, તે પણ ટાંકી બતાવીશ—

“ વળી ધણીક જોખણો આ ગામના તેમજ ૫ હેર દેશાવરનાં કરખલા હજન કરવા જાય છે ૨ આગા પાટીના આગેવાનોના આખા કુટુંબો એવી હ કરી આવ્યાં છે. એ હજમાં કરખલા, નજફ, કા મીન અને સામરા નામના ગામોની મુલાકાત લેવા આવે છે. ” (પેજ ૫૬)

“ તે ઉપરાંત એલું પણ માલમ પડે છે કે, ૨ ગાના પોતાના વડીલો અને તેમનું કુટુંબ કાજમ અને સામરામાં દફનાવવા એટલું તો ખુશી છે મુંબઈ વેરથી અને ઈરાન વેરથી ભારે ખર્ચ કર તેઓની મૈયત ત્યાં લઈ જઈ દફન કરાવે છે. આ અલીશાહ જે મુંબઈ ગુજરાં તેમની નજફમાં ક છે, આગા જલાલશાહ જે ઈરાનમાં ગુજરાં તેમ સામરામાં કબર છે. કાજમીનમાં આગાએ એક ધા શાખા ખંધાવી છે. ” (પેજ ૬૦)

(રીવ્યુ—ઉપરની હકીકતથી ઝીયારતને લગ પુરતો ખુલાસો મળી રહે છે, અને ઝીયારતના મ શીઆઓમાં કેવી ઉંચ લાવના છે તે પણ જણ આવે છે, બદકે મર્ણુ પછી ત્યાં (તે પવિત્ર જગ ઓમાં) દફનાવવા માટે પણ કેવી ખાહેશ ધરાવવા આવે છે તે પણ ખુલ્લું જણાઇ આવે છે. અને

÷ હજ.

+ ‘ ઝીયારત ’ શબ્દ હોવો જોઈએ. હજ એ મક્કા મોઝ માહમાં જુદીજ ક્રિયા છે. પણ અંગ્રેજીમાં હજ કે ઝીયારત બે માટે Pilgrimage શબ્દ વપરાય છે, જેથી અત્રે ‘ હજ ’ જણાવવામાં આવેલ છે.

“ જમ ”

સખંધમાં નાં આગાખાન સાહેબનાં કુટુંબી દાખ-
લાઓ પણ સંપૂર્ણપણે મળી આવે છે. પણ મીં
વરતેજએ ઝીંચારત માટે જે ઉદ્દેશ કાઢ્યા છે, તે
માટે ઘણા અફસોસ થાય છે ! વધુ વિવેચન નહિ
કરતાં એ સખંધમાં તોલ કરવાનું સુસ્ત વાંચકોની
મુન્સફી ઉપરજ છોડીશ.)

૩—દસોંદ અને મરણ પરણનાં જમાથી લાગા
આગાખાની જમાતમાં દેવા પડે છે, એ મીં વરતેજ પોતે
કબુલ રાખે છે. તે એવા લાગાઓ તેઓમાંના તદ્દન ગરીબ
વર્ગને પણ ફરજિયાત ભરવા પડે છે. અને જમાતના આગે-
વાનો તે લાગાઓ અને કરો કેવી રીતે વસુલ કરે છે, તે
રહેમત અદલાહ પેપર ઉપરથી સારી રીતે જણાઈ આવે
છે. જ્યારે ઈસ્તા અશરીઓ જે સૈયદો, અકીરો, મુતવ-
લીઓ વીં ના ફાળામાં આપે છે, તેનો બાજુ શ્રીમતોજ ઉપાડી
લીધે છે, અને તે પણ મરજિયાત; નહિં કે ફરજિ-
યાત ! ગરીબો પાસેથી એવા ફાળાઓમાં કંઈ બી લેવામાં
આવતું નથી, શ્રીમતોજ આપે છે. અને તે પણ ખુશીથી
જેને આપવું હોય તે આપે છે. નહિં કે કોઈ ઉપર જખર-
દસ્તી કરી, મણું પરણની ક્રિયાઓ અટકાવીને તેવા ફાળા-
ઓમાં ભરાવવા માટે કંઈવામાં આવતું હોય ? !! કરજ
કરીને ફાળાઓમાં ભરાવવું—એ ઈસ્તાઅશરીઓમાં નથી.
કારણકે જ્યાં મરજિયાત (ખુશીથી) આપવાનું હોય, ત્યાં
કોઈ કરજ કરીને આપવાનું ગવાગ કરે નહિં. (પણ અલ-
ખતા આગાખાની ટોળામાં કરજ કરીને પણ જમાતી
લાગાઓ અને કરો ફરજિયાત આપવાજ પડે છે) બાકી
ઈસ્તાઅશરી શ્રીમતો જે ખુશીથી સૈયદો, અકીરો, મુતવ-
લીઓ વીં ના ફાળામાં આપે છે, અને આગાખાની બંધુ-
ઓને (ગરીબ શ્રીમતો સર્વેને) જન્મથી કરીને મણું

પર્યંત (બદ્ધે મણુ પછી મરણ પામેલાનાં આત્માની શાંતી માટેના) જે જે લાગાઓ અને કરો (ફરજિઆત) આપવા પડે છે, તથા આગાખાની શ્રીમંતો તે સિવાય જે (મરજિઆત) આપે છે, વીં નો કુત્ર ટોટલ મીલાવીને મીં વરતેજ હીસાળ કરી જોશે, તો તેઓને પુરતી સમજ પડશે, અને સોસવું કેને પડે છે તે મારા વિદ્વાન મિત્ર સારી રીતે જોઇ લેશે ।

૪—ઝકાત અને ખુસ્સ આપવી—જો ખુદાતઆલાનો હુકમ છે, અને તેને સર્વ ઇસ્લામીઓ માન્ય રાખે છે. પાક કુરઆને શરીફમાં જો સખધે ખુલ્લા ફરમાનો છે. તો જો ખુદાઇ હકો આપવાના માટે મીં વરતેજ ઇસ્લામશરીઓને તાનો મારવામાં શું બહાદુરી સમજે છે તેની સમજ પડતી નથી ? ઝકાત અને ખુસ્સનાં માટે “ સઝા તરીકે સહન કરવું પડે ” તો વાકય લાગુ પાડીને તે ખુદાઇ હકોને સઝા તરીકે મનાવવા, અને દાઅવો મુસલમાનીનો કરવો ! જો કેવું ગણાય ? !! ઝકાત વીં સખધે પાક કુરઆને શરીફમાં નીચે મુજબ સુરાઓમાં ખુલ્લા ફરમાનો મોજુદ છે:—

(સુરએ બકર, આ. ૪૩-૮૩-૧૧૦-૧૭૭-૨૭૭. સુરએ નેસાબ, આ. ૭૭ મી)

સુરએ તવબા, આ. ૧૮ મી. સુરએ હજ, આ. ૪૧-૪૬
સુરએ અહઝામ, આ. ૩૩ મી. સુરએ બરયેનાહ, આ. ૫ મી
સુરએ અન્ફાલ, આ. ૪૧ મી. સુરએ બની હસ્સઇલ, આ. ૨૬ મી
સુરએ રૂમ, આ. ૩૮ મી. સુરએ હશ્ર, આ. ૭ મી.

(મજકુર આયતોના ખુલાસા તરજુમામાં જોઈ જવા કૃપા કરવી. લંબાણુના લયથી મજકુર આયતોના ખુલાસાઓ અત્રે ટાંકેલ નથી. અત્રે જો પણ બાણવું અગત્યનું છે કે,

ઝકાત વીં નો જે હુકમ છે તે માલદાર ઉપરેજ લાગુ પડે છે, ગરીબોને એ હક પણ આપવાનું રહેતું નથી. વધુ માટે ફીકાહની કિતાબો જુઓ.)

૫—હીદાયત ખાતાનું સરવાયું—તે ખાતાના મેમ્બરો જમે ઉધારનું સરવાયું હમેશાં તપાસતાજ રહે છે. બલકે તે સરવાયું પગલીક માટે પણ ખુલ્લુંજ છે. પગલીક પણ તે સારી રીતે તપાસી શકે છે. જ્યારથી ઇસ્નાઅશરીઓ જુદા પડ્યા છે, ત્યારથી એ ટોળામાં મેમ્બરો દિન પ્રતિદિન વધતાજ જાય છે. શું, મીં વરતેજ એ બાબતથી અજાણ્યા છે ? હરગીઝ નહિં ! ઝાઢેરમાં મીં વરતેજ (ભોળાઓને ભમાવવા ખાતર) ગમે તેવો દેખાવ કરે, પણ તેઓનું અંતઃકરણ એ બાબતની સાક્ષી આપતું હશે !

ભાઈ વરતેજ ! તમેએ, ઇસ્નાઅશરીઓએ નુકશાન વેઠેલું છે, અને તેઓ “ મનમાત ” વાળી હદીસ વિરુદ્ધ વર્તન કરે છે, વીં સખાં “ કેહરે મહોડા શું ભાવે છે ? ” ની જેમ ગમે તેમ લખીને ત્યાર પછી જણાવે છે—“ આ હદીસ શરીફ મુજમ ખોળઓ ખુદાવંદ હાજર ઇમામ નાં આગાખાન સાહેબનાં દીદારથી મુશરફ થતા અને દસ્ત ચુમવાનો જે અમુલ્ય લાભ મળતો તથા નાનો કાંગવો ભરતાં (એટલે બચેત) લેતાં, અને ખાના આખાદાનનો આશીરવાદ મેળવતાં તે જુદા પડી જનારાઓ હાલ તેમ કરી શકતા નથી અને આ રીતે ઇસ્માઈલીયા જમાતમાં જે હાજર ઇમામની બચેત કરવાની ફરજ અહા થતી તે સુધરેલા ઇસ્લામી થવા જતાં ઠામુકા બચેત વગરમાંજ રહી ગયા. કારણ કે ઇસ્નાઅશરીયા મનમાં ઇમામ ગેમ છે, તેથી બચેત લેવાતી નથી. જે અગ્યારમાં સુધી ખરાખર લેવાની રહી. ” એવી રીતે તમે ભાઈ વિવેચન કરો

છો. પણ તે ફક્ત બોળા જંધુઓને ઉત્તેજિત રાખવા ખાતર તેઓને ઉંધે રસ્તે દોરવી રહ્યા છો. પહેલે તો મજકુર હદીસમાં ખયઅતનો શબ્દજ નથી, અને ખયઅત પણ કેટલાક પ્રકારે થઈ શકે છે. (જે વિષે સંપુર્ણ ખુલાસો “મનમાતા” વાળી હદીસનાં જુદાજ પ્રકરણમાં કરી ગયો છું) હવે, આપ ભાઈને હું એટલુંજ કહેવા માગું છું કે મજકુર હદીસનાં તમોએ જે મનઘડત અથો ઉપજાવી કહાડ્યા છે અને તે મુજબ જે સિદ્ધાંત પેશ કરો છો તેમાં પણ તમો સજ્જડ થાપ ખાઓ છો. તમારા ત્રીસમા ઇમામ શાહ ઇસ્લામ-શાહના વખતમાં પીર સદરદીને ખોળાઓને મુસલમાનીમાં આણ્યા છે, (એવું તમો આગાખાનીઓ જણાવે છે,) તો તેઓના વખતથી કરીને તમારા પીસ્તાલીસમા ઇમામ શાહ ખલીલ્લા અલી સૂધીનાં સોળ ઇમામો હિંદુસ્તાનમાં તો આવ્યા નહતા, કે જેથી ખોળાઓ તેઓનો દીઠાર કરે, અથવા તેઓના હાથ ઉપરે દસ્તખોસી કરે, અથવા તેઓના હાથ ઉપરે નાનો કાંગવો ભરે; અને મજકુર હદીસનો તમોએ જે ભાવાર્થ જણાવેલ છે તે મુજબ પાકા મુસલમાન થઈને મરે! કાંઈક પાંચ પચીસ ખોળાઓ ઇરાન (ઈરાન) પહોંચ્યા હશે, (કે જે દર-રસ નામ કોઈક ખોળાનું સંભળાય છે તેથી અનૂમાન થાય છે) પણ બાકીના ખોળાઓ માટે શું ? શું એટલી લાંબી મુદત સોળ ઇમામોનાં ઝમાના સૂધી જે ખોળાઓ ઇરાન નહિં ગયેલ તે સર્વ જાહેલીયતની મોતે મરી ગયા કે ? ! ! વળી નાં પહેલા અને બીજા આગાખાનો જેઓનો નિવાસ હિંદુસ્તાનમાં થયેલ છે, તો તેઓને જેઓએ નજરે ન જોયેલ અને જે જે મુરીદોએ (ખોળા સિવાયનાઓએ અને ખોળાઓએ) તેઓની દસ્તખોસી ન કરેલ અને કાંગવો ન ભરેલ, તેઓ શું, જાહેલીયતની મોતે મર્યા કે ? હાલના નાં આગાખાનના જે જે

રીકો પણ મજકુર જાળતોનો લાલ મેગવ્યા વગર (તેઓ મદારને જોયા વગર) મરી ગયા છે; તેઓના માટે પણ જાહેરીયતની મોતે મરી ગયા ” કહેવાને તમે તયાર . ખરા કે ? ખીરાદર ! એ હકીકત જણાવવામાં તમેએ જાજ થાપ ખાધેલ છે. મજકુર હદીસનો ખરો ખુલાસો તેજ પ્રકરણમાં કરી ગયો છું, જેથી જેઠ શકશે કે માં “ માઅરેફત ” હાંસલ કરવાનીજ તાકીદ છે. એટલે ગીયાર ઇમામો અને ખારમા ઇમામ માટેનો જે પ્રશ્ન ત- એ કચેલ છે તે તદ્દન નિરર્થક ઠરે છે. ખીરાદર ! તમારા ક્યોમાં એટલું તઅસ્થુબપણું (ધર્મીય પણું) જોવામાં આવે કે “ અગીયારમા ઇમામ ” લખવાને પણ તમે ગવારા પું નહિ, ફક્ત “ અગીયારમાં ” નો તોછડો બોલ તમેએ પયો છે ! જો તમે એ “ ઇસ્નાઅશરીયોના અગીયારમા મામ ” એમ કરીને લખ્યું હોતે, તો તેમાં તો તમેને કાંઈ કરાની જાય તેમ હતું નહિં ! ! ! ખીરાદર ! ઉપરની કીકતમાં તમેએ જે નાનો કાંગવો શબ્દ વાપરેલ છે, તેથી મ જણાય છે કે મોટો કાંગવો પણ તમારા ટોળા ટે હોવો જોઈએ. તો મોટા કામ જેને કહેવામાં આવે , તે તો મોટો કાંગવો નહિ ! જો એમજ હોય તો મોટા ભમાં તો રૂપીયા ૧૨૦૦-૫૦૦-૭૫ એમ અનુક્રમે ચડ તર ત્રણ દરજ્જાઓ છે-તો શું, વધુ ઓછી ઇમાનદારીનો જોએ વધુ કે ઓછા રૂપીયાના પ્રમાણમાં થઈ શકે છે રા ? “ મનમાતા ” વાળી હદીસનો એ ઉપયોગ કે ?

બાઈ વરતણ ! તમેએ ખયઅતની જાળતમાં હૈદરા- હવાળા સૈયદ ગુલામઅલી સાહેબની * રખડ પણ એ

* મવલવી સૈયદ ગુલામ હુસૈન સાહેબ હોવા જોઈએ.

બાબત તેઓથી પણ ભરોસા પાત્ર “ સનદથી ફેંસલ થઈ નહિ
 એવું તમે જણાવો છો. પણ મારી નજરમાં તે એક હડ-
 હડતું બુઠાણું જણાય છે. એની કાંઈ પણ સાબિતી કે પૂરા-
 વો ? જો ખરી હકીકત હોય તો તમે એ બાબતની સત્યા-
 ઈતા પૂરાવાઓ આપ્યા વિના રહોજ નહિ. તમારી મન-
 ઘડત હકીકત જોળા ભાઈઓ પાસે વિદ્વાનમાં ગણવાની
 બાજી છે ! અને તમારા લખાણથીજ તમારું બુઠાણું જણા-
 ઈ આવે છે જેમકે “ કારણ કે હું રસુલે ખુદાખાદ હું
 અલીની બધત ગદીરે ખુમના મધકે જેવી રીતે લેવાઈ હતી,
 ત્યાર બાદ હું ઈમામ હુસેને પોતાના એલચી તરીકે કુશ-
 માં મોકલાવેલા જનાબ મુસ્લીમ સાહેબ સાથે જેવી રીતે
 બચેત લેવાઈ હતી તેવી બચેત દરેક ઈમામથી ફરજ-
 રૂમાં દરેક ઈમાનદારને લેવાની ફરજ ખુદાએ રાખી છે.”
 તો એમાં પહેલે તો તમે રસુલે ખુદાની બાદ હું અલી
 અં ની બધત ગદીરે ખુમમાં લેવાણી હતી, એ તદ્દન
 બુઠુંજ લખેલ છે; ગદીરે ખુમનાં મધકે જે બાબત બનેલ
 તે હું રસુલ સં ની હયાતીમાંજ (છેલ્લી હજીથી પાછા
 ફરતી વખતે) બનેલ છે, અને વળી તમે જે લખો છો
 કે “ બચેત દરેક ઈમામથી ફરજમાં દરેક ઈમાનદારને લે-
 વાની ફરજ ખુદાએ રાખી છે ” તે ફકરાને તમે પોતે હું
 ઈમામ હુસેન અં ની હાજરી સિવાય (તેઓની ફરજ
 સિવાય) તેઓના એલચી હું મુસ્લીમ સાથે થયેલી બચ-
 અતનું વર્ણન કરીને, રદ કરો છો, તેનું તમોને ધ્યાન રહ્યું
 નથી ! જ્યારે એ એકજ પેરેઆફની હકીકતો એક બીજાને
 તોડી પાડે, અને તેથી બુઠાણું જણાઈ આવે, ત્યારે બીજી
 હકીકત ઉપર એતેબાર કેમ રાખી શકાય ?

ભાઈ વરતેજી ! ત્યાર પછી તમોએ જણાવેલ છે
 કે- “ હવે તેની બચેત દરેક ઈમામથી ફરજમાં દરેક ઈમા-

નદારને લેવાની ફરજ ખુદાએ રાખી છે. એ બચેત લેવા માટે ખુદા કુરઆને શરીફમાં ફરમાવે છે કે “યહુદલાહો ફાકે અયદી હીમ” * એટલે ઇમાનદારતાં હાથ ઉપર ખુદાનો હાથ (ઇમામનો હાથ) રાખીને જનમાલથી તાબેદારી ઉઠાવવાનાં સોગંદ લઈ કરાર કરવો પડે છે.” (વાહ વાહ ! આફરીન !!) એ અથો તમોએ કયા આધારે જણાવેલ છે, અને કયાંથી લીધેલ છે, તે જરા જણાવશો ખરા કે ? મજકુર આયત દેવા રૂપમાં છે, અને તેનો અર્થ શો છે, તે પ્રોફેસરના તરજુમાથી તમોને ખતાવીશ—

આયત—“ઈન્નલલ્લઝીન યો ખાયે ઉનક, ઈન્નમા યોખાયે ઉનલ્લાહ; યહુદલાહે ફક અયદી હિમ. ફમન્ નકસ, ફમન્નલા યન્કેસો અલા નફ્સેહી; વમન્ અવૂફા ખેમા આહદ અલયહુદલાહ, ફસ યુઅ-તીહે અન્રન્ અઝીમા.” (સુરતુલ ફતહ -આ.-૧૦)

અર્થ—“ખરેખર જેઓ ત્હારી સાથે યૈયઅત કરે છે તેઓ માત્ર ખુદા સાથે યૈયઅત કરે છે; ખુદાનો હાથ તેઓના હાથ ઉપર છે. પછી જે કોઈ વચન તોડે છે તે માત્ર પોતાની વિરૂદ્ધ વચન તોડે છે, અને જે કોઈ તે વચન પૂરું પાળે છે કે જે તેણે ખુદાને આપ્યું છે તેને ખુદા જલદીથી મહોરો બદલો આપશે.”

(પ્રોફેસર ઈસ્ફહાની કૃત તરજુમો: પેજ ૬૭૬)

* “યહુદલાહે ફકઅઅહદી હિમ” નો અર્થ, મવસવી ફરમાન અલી કૃત તરજુમાનાં પેજ ૮૧૬ ઉપર “ખુદાહી કુબ્વતો કુદરત તો સમગ્રી કુબ્વત પર ગાલીબ હયે” જણાવેલ છે.

“જમ”

ઉપરની આયતથી ખુદ્દું જણાઈ આવે છે કે, એ આયત હ૦ રસુલ સ૦ સાથે કરેલી બચચત નહિં તોડવાના ફરમાન સંબંધેનીજ છે, જેને તમો કેલું રૂપ આપી રહ્યા છો ! મજકુર આયતનાં ટીપણમાં પ્રોફેસરે જે જણાવેલ છે, તેનો સાર એ છે કે-તાબેદારી દર્શાવવા માટે જેની તાબેદારી કરવાની છે, તેના હાથ ઉપરે બચચત કરનારે હાથ રાખવો તેને બચચત કહે છે. જ્યારે તમારા તરફથી જણાવવામાં આવતી કાંગવાની રૂઢીમાં તો બચચત કરનારના હાથ ઉપરે તમારા મોબુદ્દ ધમામ હાથ રાખે છે ! હવે-હ૦ રસુલ સ૦ ની બચચતના માટે પણ જાણવું કે, તેઓના સમયમાં તેઓને વગર જોયે (એટલે હ૦ રસુલ સ૦ ની રૂબરૂમાં જવા સિવાય) પણ તેઓની બચચત થઈ શકતી હતી. અવેસ કરનીનો કીસ્સો ઇસ્લામી તવારિખોમાં મશહુર છે-તેઓએ હ૦ રસુલ સ૦ ને મુદ્દા જોયા ન હતા, છતાં તેઓ હજરત રસુલસ૦ ની બચચતમાં આવ્યા હતા; બદકે તેઓનો લકબ બચચતતામેઇન^x જણાવવામાં આવેલ છે. મજકુર અવેસ કરનીનો કીસ્સો તારીખે અઅસમે કુરીનો ઉદ્દ[†] તાન્બુમે (કે જેને તમોએ પણ અપક્ષપાત અને મોઅતેઅર તારીખ જણાવેલ છે તે) નાં પેજ ૨૦૮ માં મોબુદ્દ છે. અવેસ કરની માટે તવારિખોમાં ઘણી ફઝીલત છે, બદકે તેઓ હ૦ રસુલ સ૦ સાથે એટલી મોહબ્બત રાખતાં હતાં કે, જંગે ઓહદમાં હ૦

x બચચતતામેઇન=તાબેઇન અથવા તાબેદારી કરવા વાળાઓમાં સર્વથી શ્રેષ્ઠ. તેમજ ‘તાબેઇન’ એક પ્રકારના ટોળાને પણ કહેવામાં આવેલ છે, એટલે તેઓમાં સર્વોત્તમ. તારીખે ‘અઅસમે કુરી’ માં “સય્યેદુત્તામેઇન” જણાવેલ છે-જેનો પણ ભાવાર્થ એવીજ રીતે થાય છે.

“ જમ. ”

રસુલ સં નો એક દાંત ઝખમી થયેલ, તે સાંભળીને (મોહોખતના જ્ઞેશમાં) તેઓએ પોતાના સર્વે દાંતો તોડી પાટ્યા હતા ? પણ તેઓ છેવટ સૂધી હં રસુલ સં ની રૂખરૂ જઘને ખયઅત કરવા પામ્યા ન હતાં, એ મશહુર ખિના છે. પણ તમે તો રૂખરૂમાં જઘને કાંગવો ભરવો, તેનેજ ખયઅત જણાવો છો; જે ઘણુંજ આશ્ચર્ય-કારક છે ! વળી અજબ જેવું તો એ છે કે, તમેએ પોતે હં ઇમામ હુસેન અં નાં એલચી હં મુસ્લીમના હાથ ઉપરે કુફ્રામા થયેલ ખયઅતને, ખયઅત તરીકે માન્ય રાખેલ છે, છતાં ઇમામની રૂખરૂમાં જઘને ખયઅત કરવાની થીયરી રમુ કરો છો ! ! ! (ખયઅત કેટલી રીતે અર્થ શકે છે, તે “ મતમાત ” વાળી હદીસના પ્રકરણમાં ખુલાસા વાર જણાવી ગયો છું.)

ભાઈ વરતેજ ! ત્યાર પછીના પેરામાં સુરએ યાસીનની ઇમામે મોખીન વાળી આયત માટે તમેએ જે વિવેચન કરેલ છે, તેનો જવાબ “ ઇમામે મોખીન ” વાળા પ્રકરણમાં આપી ગયોછું. ગાયબ ઇમામ અને જાહેર કુરઆન સખંધે તમેએ જે વિવેચન કરેલ છે, તેનો જવાબ “ હદીસુસ્સકલયન ” વાળા પ્રકરણમાં આપી ગયો છું. નાયબે ઇમામ (મુજતહેદો) ની તકડીદના માટે તમે જે વિવેચન કરો છો, તેમાં અર્થનો અનર્થ કરો છો; કારણ કે તકડીદને ખયઅત સાથે કાંઈ નીસ્ખતજ નથી. શરધ એહકામેના ખુલાસાએ—તે જાણનારને પૂછીને વાકેફ થવું, અને તે ઉપર અમલ કરવો, તેને તકડીદ કહે છે. (અને તે મુજબ દરેક ધર્મવાળાએ તે ધર્મના હુકમોને લગતા ખુલાસાએ જાણનારાઓને પૂછીને વાકેફ થાય છે, અને તે પ્રમાણે વર્તે છે.) ઇસ્નાઅશરીયોમાં—તેવા શરધ એહકામે જાણનારાઓમાંના કોઈ એકના બતાવ્યા મુજબ

ચાલવું તેને તકલીફ કહે છે, અને તે એહકામો બતાવવા વાળાને મુજતહેદ કહે છે. અને તે મસઅલો એવો અગત્યનો છે, કે તેના માટે સર સચ્ચદ અહમદ જેવાને પણ “તહઝીબુલ-અજલાક”નામના પોતાના પુસ્તકનાં પૃષ્ઠ ૧૮૨ માં ઈકરાર કરવો પડ્યો છે કે:—

“મઝહબે શીઆહ ઇમામીયાહ કા નિહાયત સહી હે ઓર સચ્ચા મસઅલા હયે કે—હર ઝમાનેમેં મુજતહીદ કા હોનાં જુરર હયે; કોઇ ઝમાના મુજતહેદુલ-અથ્ર સે ખાલી નહીં હોતા.”

બાઈ વરતેજી ! ઉસ્તુલેદીન માટે તમે જણાવો છો કે—“હરકે પોતે સમજી અને તે પ્રમાણે અમલ કરવો જોઈએ.” તો તે માટે જાણવું કે—ઈસ્નાઅશરીઓમાં પણ ઉસ્તુલેદીન માં તકલીફ કરવાનો હુકમ નથી; ખાત્રી શેરૂએદીનની બાબતોના ખુલાસાઓ જાણવા માટે તકલીફ કરવામાં આવે છે. અને તેવા ખુલાસાઓ જાણવા માટે (બારમા ઇમામ અં ની ગયબતના ઝમાનામાં) ઇસ્નાઅશરીઓ માટે મુજતહેદો બસ છે. કારણ કે શેરૂએ દીનનાં એહકામો (નમાઝ, રોઝા, હજ, ઝકાત વીં ના ખુલાસાઓ) હદીસો અને શરખ ક્રીકાહમાં મોજુદ છે, અને તે મુજતહેદો બતાવી આપે છે, એટલે તે પૂછવાના માટે ઇમામ પાસે જવાની, ઇસ્નાઅશરીઓને જરૂરત પડતી નથી. પણ તમે તો નમાઝ, રોઝા, હજ, ઝકાત વીં નો ખુદ્દો રીતે અનાદર કરો છો, એટલે તે બતાવવાના માટે તમે ઇમામની જરૂરત જણાવો છો તે તમારા માટે જરૂરતજ શી છે ? શેરૂએદીનના ખુલાસાઓ જાણવાની તો તમોને કામ દરકારજ નથી, એટલે તે બતાવવા માટે તમારા ઇમામ જાહેર અને મવજુદ હોય યા ન હોય; તમારા માટે સુવેં સરખુજ છે !!!

ભાઈ વરતેળ ! તમે જણાવો છો કે—“તો ભાઈ
 જી, તમેને તોહીડ, અદલ, નયુવત અને કયામતની બાબ-
 તમાં વીચાર નહીં કરવાનું કંઈ વધુ બોલ પડતું નથી.
 પણ માત્ર ઈમામતની બાબતમાં મુખ્ય સમજ રાખવાની
 જરૂર છે. કારણ કે, ઉમુલના પાંચે મુદ્દામાં ઈમામનીજ
 વાત મુખ્ય છે.

કારણ કે ખુદા ફરમાવે છે કે—

આયા ધન્ની જાએલન અજ ખલીફા.

અર્થ— હું મારો ખલીફા દુનીયામાં કાયમ
 રાખું છું.”

તો ભાઈ વરતેળ ! તમેએ જે આયત લખેલ છે, તે
 પણ ખોટી રીતેજ લખેલ છે; અને આયતના અર્થ પણ
 મનઘડજ જણાવેલ છે. છતાં તેવા મનઘડત અર્થથી પણ
 “ઉમુલના પાંચે મુદ્દામાં ઈમામનીજ વાત મુખ્ય છે” એ
 તમે કેવી રીતે સાબેત કરો છો તે જરા ખુલાસાથી સમ-
 જાણશે કે ? ઉમુલેદીનની પાંચે બાબતોનો હુંક ખુલાસો
 નીચે મુજબ છે—

૧ તૌહીદ—ખુદાને એક કરી જાણવો. તેનો કોઈ શરીક
 કે ભાગીદાર નથી.

૨ અદલ—ખુદા ઈન્સાફ કરવા વાલો છે.

૩ નયુવત—એક લાખ ચોવીસ હજાર પેગમ્બરોને બર-
 હક સમજવા. (જેઓમાંના છેલ્લા પેગમ્બર
 હો મોહમ્મદ સુરતફા સં છે, અને તેઓનો
 દીન (દીને ઈસ્લામ) કયામત તલક
 કાયમ રહેશે.

૪ ઇમામત—ઇમામેને ખરડક સમજવા. (તો તે ઇમામે ખારજ છે, જેની સાબેતીઓ “ઇમામે ખારજ છે” વાળા પ્રકરણોમાં અપાઇ ગઈ છે,)

૫. કયામત—મનુષ્યો પાસેથી સારા નરસાં કૃત્યોનો હિસાબ લેવા અને તેનો બદલો આપવા માટે ખુદાવંદે કરીમ મનુષ્યોને સજીવન કરશે, તે દિવસને કયામત કહે છે. તે દિવસ જરૂર આવનાર છે. એમ માનવું, દરેક ઇસ્લામીની ફરજ છે.

તો ઉપરનાં પાંચ સુદ્ધાઓમાં મુખ્ય વાત ઇમામની કેવી રીતે છે? તેની જરા સમજ પાડશો કે? વળી તમો-એ જે આયત ટાંકેલ છે, તેથી પણ તમારા પાંચે સુદ્ધાઓ કોઈ રીતે પણ સિદ્ધ થઇ શકતા નથી. મજકુર આયત કેવા રૂપમાં છે, અને તેનો અર્થ શું થાય છે તે જણાવવા ખાતર તે આયત નીચે ટાંકીશ—

આયત “વ ઇન્કાલ રખોઁક લિલ્ મલાએકતે ઇન્ની જાએલુન્ ફિલ્અએ ખલીફ્ક કાલૂ અ તલ્અલ્લે શીહા મય્થીં યુફ્સેદો ફીહા, વ યસૂફુફમાઅ વ નહ્નો નો સખ્મેહો બેહમ્દેક વનોકહેસોલક, કાલ ઇન્ની અઅલ્લમો માલા તઅલ્મૂત.” (સુ-રએ બકર આ. ૩૦)

“અને (યાદ કર) જ્યારે ત્હારા પરવરદેગારે ફેરેશ્તાઓને કહ્યું કે ખરેખર હું જમીન ઉપર એક ખલીફ પેદા કરનાર છું લઓએ કહ્યું કે શું તું દુનિયામાં એવો માણસ પેદા કરીશ કે જે તેમાં ફસાઈ કરે અને લોહી રેડે? અને અમે શુદ્ધતાથી તારા

વખાણ કરીએ છીએ, અને ત્હારી પવિત્રતા
યાદ કરીએ છીએ, તેણે કહ્યું કે ખરેખર હું તે
બાણું છું કે જે તમે બાણુતા નથી.”

(પ્રોફેસર ઈન્ફિક્ઝાની ફત તરજુમેઃ પેજ ૧૩)

ખીરાદર ! ઉપરોક્ત આયત હઠ આદમ અઠ ની
પયદાશનાં વર્ણન સખંધેની છે, એમાં “ ખલીફા (ઇમામ)
દુનિયામાં કાયમ રાખું છું ” એ વાક્યનો કાંઈ સખંધજ
નથી પણ તમે તમારી માન્યતા સિદ્ધ કરવા ખાતર અર્થના
અનર્થ કરી, તમોને જેમ કાવે તેમ લખ્યાજ જાઓ છો !

ભાઈ વરતેજ ! ત્યાર પછી વગી તમે ઘાણીના
ખેલની માફક ફરી ફરીને તેજ ઠેકાણે ઉમા રહો છે, એટ-
લેકે પાછા ખયઅતનાંજ વિવેચન ઉપરે લખવા મંડી પડો
છો. પણ એ સખંધે ઠેકઠેકાણે ખુલાસો કરી ગયો છું; જેથી
અત્રે ખેવડાવવા ચાહતો નથી. પણ તે ખયઅતનાં વર્ણન
ની સાથે સુન્નત જમાઅતમાં ચાલતા રીવાજ સખંધે જે
ટીકા તમે કરો છો, તે તમારાજ બોલોમાં નીચે ટાંકી
ખતાચીશ—

“ યાદ રાખવાનું છે કે સુન્નત જમાઅતમાં ઇમા-
મતની રૂઢી મુજથી ખદલાવી નાખવામાં આવી છે.
તો પણ પીરી મુરીદીનો રીવાજ એ ખખતની ફરજને
અદા કરવા માટેજ છે, એટલે ખેખત હેનાર તો પોતાની
ફરજ અદા કરે છે, ત્યારે ખેખત હેનાર પણ જોખમ
ઉપાડે છે.

તો એ ટીકામાં પણ તમે લોળા ખંધુઓને ઉંધે
રસ્તે હોરવવાનુંજ કાર્ય ખજવો છો, સુન્ની ભાઈઓમાંના
જેઓમાં પીરી-મુરીદીનો રીવાજ છે, તેઓ એ ખાખતને

ચેગમ્બર અથવા ઇમામની બચઅતની જેમ ગણતાજ નથી. વળી તેઓમાંનો કેાઇ પણ પીર, મુરીદની કયા મતની જોખમદારી હરગીઝ ઉપાડતોજ નથી. એવી જોખમદારી ઉપાડી લેવાની રૂઢી તો તમારાજ ટોળામાં ચાલુ છે— જે તમારી લલામણુમાંના તમારાજ લખાણુમાંના નીચેના ફકરાઓથી ખુદસી રીતે જણાઈ આવે છે:—

“ અને ઇસ્માઇલીયોના જાહેર ઇમામ ખુદાવંદના આગાખાન સુલતાન મહમદશાની ખેત લેનારાઓની બાંદગી વીગેરે વાજીબ એકકામ એ નામદારતા હુકમ અનુસાર અદા કરતાં જવાબદારી પુર્ણ થઈ જાય છે અને તે ખામતમાં ઇસ્લામ કંઈ વીશેષ ફરજ નાંખતો નથી. તે વીશે પણ ખાત્રી કરશેજી. ”

મજકુર ફકરાથી જાહેરીમાં તમે એવો દેખાવ આપો છો કે, કાંગવો ભરનારાઓ બાંદગી વીં વાજીબ એકકામ તમારા મોબુદ ઇમામના હુકમ અનુસાર ખજવી લાવે (એટલે નમાઝના બદલે દુઆ, રમજાન માસના આખા મહિનાના રોઝાના બદલે સતર્ગમાનો રોઝો, ઝકાત—ખુમ્સનાં બદલે દસેંદ ખજવી લાવે) તો તેની જવાબદારી પુર્ણ થઈ જાય છે. પણ અંદર ખાને તો તમારો હેતુ એ છે કે, ફક્ત કાંગવો ભરવાથીજ (જેને તમે બચઅત જણાવો છો તે ખજવી લાવવાથીજ) સર્વ જોખમદારીઓમાંથી મુક્ત થઈ જવાય છે. (અને તે સુન્નત જમાઅતની પીરી—મુરીદીના રીવાજની ટીકામાં તમેએ જે વાક્યો ઉચારેલ છે, તેથી સાફ જણાઈ આવે છે.) તમારો મુળ હેતુ તો એ છે કે તમારા ટોળામાંના લોળા બંધુઓને એમ સમજાવવું કે, “ દુનિયામાં ફક્ત બચઅત કરવાથી આખરેતની જોખમદારીમાંથી મુક્ત થઈ જવાય છે ” અને તે આપણા

માટે કાંગવો છે ! અને સુન્નત જમાઅતવાળાઓ પણ પીરી-સુરીદીનાં કારણે કયામતની જોખમદારીમાંથી મુક્ત થઈ જશે !! બાકી આપણાથી ફરી જનારાઓ (ઈસ્ના-અશરીઓ)નું કયાંય ઠેકાણું જ નથી ! ! !

ભાઈ વરતેજ ! ત્યાર પછી તમે, નાં આગાખાનના વડવાઓ સાથે જોબાઓનો સખંધ, અને ઇસ્માઇલી નરનસલે ઇમામત વીં સખંધે વિવેચન કરો છો, તેને લગતો ખુલાસો આગળ કરી ગયો છું. બાકી તમે જણાવો છો કે:—

“ પીર તાજદીન પછી કોઈ સ્થાનિક પીરની તાલીમ લાંબા વખત સુધી મળતી ન હોતી. અને તેથી દસોંદ વીગેરે દારસાઝી બાવાઓ નામે ઓળખાતા ચોકસ આસામીઓ મારફતે ઇરાન ખાતે એજ નામદાર આગાખાન હમ્બર પહોંચતી. ”

તો એટલા લાંબા વખત સુધી જેસા તો નાં આગાખાન સાહેબની હમ્બરમાં ગમે તેવી રીતે પહોંચી જતા, પણ શેરફેદીન માંના નમાઝ, રૌઝા, હજ વીં એહકામોના ખુલાસાઓની તાઅલીમ કેવી રીતે મળવા પામતી ? તેમજ એટલા લાંબા સમય સુધી જોબાઓ ખયઅતની જોખમદારીમાંથી કેવી રીતે મુક્ત થવા પામતાં ? તેનો જરા ખુલાસો કરશો કે ? આગળના તમારા લખાણમાં તો તમેએ, શેરફેદીનના એહકામોની સુરીદોને તાઅલીમ આપવા માટે ઇમામનું સુરીદોની વચ્ચમાં (સુરીદો સમક્ષ) હાજર અને મોબુદ હોવું જરૂરી છે, તથા ખયઅત પણ ઇમામની રૂબરૂમાં ઇમામના હાથ ઉપરેજ થઈ શકે-તે સિવાય ન થઈ શકે, જેથી પણ ઇમામનું સુરીદો પાસે હાજર અને મોબુદ રહેવું જરૂરી છે-એમ જણાવેલ; અને અહીંયા તો ઇમામ તો ઠીક, પણ સ્થાનિક પીરની પણ

ગેરહાજરી દેખાડો છો ! તો તમારી ઉદ્ધી સુદ્ધી બિનાઓ માટે શું સમજવું ? તમારી થીયરી પ્રમાણેની બચત તો તેટલા લાંબા વખતમાં હચ્છીક થઇ શકી ન હશે ? તો તેટલા લાંબા સમયમાં જે જે જોજાઓ ગુજરી ગયા, તેઓ જાહેરીચીતની મોતે મર્યા કે ? ! ! ! તેમજ તે વખતના તમારા ઇમામોએ પણ મુરીદોને વગર રહેખરના મૂકી, બચતની ફરજની જવાબદારીમાં તેઓને સમજતા રાખ્યા, તે માટે તમે શો ખુલાસો આપી શકો તેમ છે ? (કારણ કે તમારા મત મુજબ તો ઇમામે મુરીદો સમક્ષ હાજર રહેવું જોઇએ.)

ભાઈ વરતેજી ! ત્યાર પછી તમે જણાવો છો કે-“ જો જાઓ પરદેશ જઈ વસ્યા અને ત્યાંની મુસલમાનીન વસ્તીના સહવાસથી મોમીન મટી મુસલમાનીન તરીકે ગણાવવાની લાલસા તેઓમાં પ્રગટી ” તો એથી જણાય છે કે તમરા ટોળાંનેજ તમે મોમીન તરીકે ગણો છો. પણ તમે કેવા મોમીન છો, અને ખુદાઈ એકકામોને કેટલું વગન આપે છે, તે આગળનાં પ્રકરણોમાં હું બતાવી ગયો છું. વળી તમે જણાવો છો કે-“ જોજાઓના પીર મુરશીદ ગણાતા નામદાર આગાખાનની ઇમામતે ઇસ્માઈલીયાનો શીલસીલો પીર સદરદીન સાહેબે દરરોજની બંદગીમાંજ સીખાવેલો કયામતની જવાબદારી માટે આધાર રૂપ નીવડયો. ” તો તેમાં પહેલે તો તમોએ નાં આગાખાનને પીર-મુરશીદ પણ જણાવેલ છે, અને ઇમામ પણ જણાવેલ છે. તો એકજ વ્યક્તી પીર અને ઇમામ થઈ શકે છે ખરી કે ? ત્યારે તમોએ પયગમ્બરનો દરજો પીર તરીકે, અને ઇમામનો દરજો શાહ તરીકે જણાવીને, શાહને પીરના કરતા વધુ દરજાનો જણાવવાનો જે સિદ્ધાંત પેશ કરેલ છે, તેના માટે શું સમજવું ? પીર સદરદીન સાહેબે દરરોજની બંદ

ગી (ધુઆ) માં જે ઇસ્માઈલીયા ઇમામતનો સીલસીલો શીખવ્યો છે, (તે પીર સદરદીનેજ શીખવ્યો હોય, તે પુરવાર કરવાનું તમારા સીરે છે !) તે કયામતની જવાબદારી માટે આધાર રૂપ છે કે ? શું, તેવો સીલસીલો બંદગી-ઇબાદતમાં પડવાથી કયામતની જવાબદારીમાંથી મુક્ત થવા છે ખરું કે ? ત્યારે તો ખીજી ધાર્મિક ક્રિયાઓની કાંઈ આવશ્યકતાજ રહેતી નથી ! ફક્ત બંદગીમાં તે સીલસીલો પડી લીધો એટલે બસ ! !

બાઈ વરતેજ ! તમે તમારા હીલના બખાળા કાઢતાં જણાવો છો કે—મુસા કાઝીમ, અલી રઝા, મદમદ તકી, અલી-યુનનકી, અને હસન અસકરીની ઇમામતની કારકીદીનેા ઇતિહાસજ નિર્બળતા સીદ્ધ કરે છે. તો પણ ખુદાઈ શ્રાપ—

ઇન્ન શાને અક : હોવલ અખતર.

એટલે—ખુદાઈ નુરનાં વિરોધી બીન વારસ થશે. ”

બીરાદર ! એ પેરાથી તમેએ એક ઘણીજ અયોગ્ય રીતી ધારણ કરેલ છે. ઇમામ મુસા કાઝીમ અં થી કરીને ઇમામ હસન અસકરી અં સૂધીની કારકીદીનેા ઇતિહાસ નીર્બળતા નહિં પણ પ્રબળતા સિદ્ધ કરે છે. ઇસ્લામી ત્વારિખોમાં એ ઇમામોની કારકીદી સુચસંગત પ્રકાશ આપી રહી છે. પણ એ સર્વે પ્રમાણે તઅસ્સુબ (હઠધમી) ને તજીને, ઇન્સાફી નજરથી જોવા વાળાઓ માટે છે. “ ઇન્નશાનેઅક ” વાળી આયતના અર્થે તમેએ કયા આધાર ઉપરથી ઉપજાવી કહાડેલ છે, તેતો તમે જણાવો ત્યારે ખમર પડે ! મજકુર ઇમામો “ ખુદાઈ નુરના વિરોધી ” તો હરગીજ નહિં હતા, બલ્કે તેઓ ખુદાઈ રસ્તો બતાવનારા ખરા હાદીઓ હતા. તેઓની હિદાયતી કારકીદીથી ઇસ્લામી ત્વારિખો ઝળકી રહી છે, બલ્કે ખુદાઈ ર-

સ્તાની હિદાયત કરવા ખાતર તેઓએ પોતાની કિમતી જાનો તલક અર્પણ કરેલ છે. [ફક્ત સુન્નત જમાઅતના મવલવી જોખવદુર્લાહ અમ્મતસરી કૃત “સત્રાનેક ઉમરી હ૦ અલી” માંથીજ મજકુર ઇમામોના અહેવાલો વાંચી જોવા કૃપા કરશે, તેો મારા કથનની સચ્ચાઈ જણાઈ આવશે.) મજકુર ઇમામોના વંશજો-સૈયદો આખી દુનિયામાં ફેલાયલા છે. તમારા ગોડીઆ મીં હકીમ સલીમ પશુ પોતાને ઇમામ અલીયુન્નકી અં ના વંશમાંથી જણાવે છે. (જુઓ, ‘ઇઝહારે હકીકતતું’ શુજરાતી ભાષાંતર) પણ અફસોસ છે કે તમે મજકુર ઇમામોને “ખીન વારસ” જણાવવા બાહેર પડ્યા છો. અગીયારમાં ઇમામ હસન અસ્કરી અં ના વારસ (ફરજંદ) બારમા ઇમામ છે, અને તેના પુત્રાઓ “બારમા ઇમામ તેજ મહેદી” વીં નાં પ્રકરણોમાં આખી ગયો છું. હવે ‘સુરએ કવસર’ માંની જે આવડત તમેએ ટાંકેલ છે, તે તેો આસ પિન વાએલના વાંઝીયાપણા માટે છે. જેને તમે ઇમામો માટે ઠોકી બેસાડીને તમારી ઇમાનદારી બતાવી આપો છો ! મજકુર ‘સુરએ કવસર’ નો તરજુમે આપ્યાથી અગાઉ પ્રોફેસર ઈસ્ફહાનીએ (તે સુરાના મથાળા પર) જે ખુલાસો ટાંકેલ છે, તે ખુલાસામાંથી એ સખધેની હકીકત, અને તે સુરાનો તરજુમે તમારી વાકેફી અર્થે નીચે ટાંકી બતાવીશઃ—

“હદીસમાં લખેલું છે કે એક વખત આસ-ખેન વાએલ બની-સહમના દરવાજા આગળ હઝરત પેયગમ્બરને મળ્યો, અને તેણે હઝરત સાથે થોડો વખત વાત કરી; પછી હઝરત આલ્યા ગયા, અને તે મસ્જેદમાં દાખલ થયો. ત્યાં કેટલાક કોરેશના સરદારોએ તેને પૂછ્યું કે તું કોની સાથે વાત કરતો હતો ? તેણે

જવાબ આપ્યો કે હું તે “અમતર” સાથે વાત કરતો હતો; અને આ શબ્દને અરુણ હોકા જે માણસને દીકરો ન હોય તેવા માણસને માટે વાપરતા હતા, અને તે વખતે હઝરત પેયગમ્બરને “તાહેર” નામનો એકજ દીકરો હતો કે જે મરી ગયો હતો. જ્યારે આ વિષે હઝરતને ખબર આપવામાં આવી ત્યારે હઝરત બહુ દિલગીર થયા; તેથી હઝરતને દિલ્લાસો આપવાને માટે આ સુરા વહ્ય કરવામાં આવી.”

“ખરેખર અમે તને કે.સર બક્ષીસ આપી છે; માટે તું તહારા ખુદા [ની ખુશી] વાસ્તે નમાઝ પઢ, અને કુરબાની કર. ખરેખર તહારો દુશ્મન તે પોતેજ અમતર [વાંઝીઆ] છે.”

(ખ્રીસ્તીસર કૃત તરજુમોઃ પેજ ૧૧૭૮ અને ૧૧૭૯)

ઉપરોક્ત હકીકતથી સિધ્ધ થાય છે કે, મજકુર સુરા હૉ રસુલ સૉ ને દિલાસો દેવા માટે નાઝીલ કરવામાં આવી છે, અને તેમાં “વાંઝીઆ” શબ્દ આવેલ છે તે આસ બિન વાએલના માટે છે અને “ઇન્નશાનેઅક હોવલ અમતર” નો અર્થ “ખરેખર તહારો દુશ્મન તે પોતેજ અમતર (વાંઝીઆ) છે.” થાય છે, જે અર્થ બતાવી આપવા ખાતર મજકુર ફકરો બ્લેક અક્ષરો (મોટા અક્ષરો) માં આવેલ છે. પણ તમો તો મનઘડત અર્થ જણાવીને ગમે તેમ અઘટીત કલમ ચલાવી રહ્યા છો! આ ઠેકાણે હું પણ તમારા લખણની વાજબી ખબર લેત, પણ સ્વયં તમે કરવાને અટકાવે છે, છતાં એટલું તો તમો જરૂર પૂછીશ કે “ખુદાઈ શ્રાપ” નો ખોટા તમો કયાંથી લાખ્યા! શું, મિરઝા અહમદ કાદયાનીના અનુયાયી મીં

અબ્દુલ્લાહભાઈનું અનુકરણ કરવા શીખ્યા હો કે ? તેઓએ પોતાના ફરમાન નામનાં પુસ્તક તેમજ અન્ય લેખોમાં, ઇસ્લામીઓ ઉપર “ ખુદાઈ શ્રાપ ” નો ખુબ વર-સાદ વર્સાવ્યો છે, તે તેની ઝસર તમોને પણ લાગી ગઈ કે ? “ ખુદાઈ શ્રાપ ” કેના ઉપર ઉતરે છે-અને ઉતરવા જોઈએ, તેનો તમોને કાંઈ ખ્યાલ છે ખરો કે ?

ભાઈ વરતેજી ! ત્યાર પછી તમો તમારી કલમના તેજી ઘોડાની લગામ હાથથી મૂકી દઇ, આંખો બંધ કરીને કલમના ઘોડાને ગમે તેમ દોડાવતા નજરે પડો છો. પણ તે તમારા (આરમા ઇમામ અં સમઁધેના) દીલી બખાખા વાળા લખાણની ખમર લેવાને હું ચાહતો નથી. ખાકી ગયબ ઇમામ નબઁધેના દરેક પુરાવાઓ (જુદા જુદા પ્રકરણોમાં) આગળ આપી ગયો છું. ત્યાર પછી ઇસ્તાઅ-શરી ખોળાઓ ઉપર તમારો ચુસ્સાનો ઉલારો ખાલી કરતાં તમોએ જે વિવેચન કરેલ છે, તેમાં નીચે મુજબ મુદ્દાઓ નજરે પડે છે—

- ૧ નાં આમાખાનની ઇમામતની બઈતથી ખેતસીગ થયેલા ખોળાઓએ શું મેળવ્યું ?
- ૨ ઇમામ નો ગયબ પણ નાયમે ઇમામનો પણ પતો નથી.
- ૩ નાયમે ઇમામ ચુંટણીથી સુકરર થયેલા પ્રજાકીય નાયબ છે, પણ ઇમામે સુકરર કરેલા નથી, અને તે ખાળત અરઁસ્તાન જેટલે દુર પડી હોવાથી ખોળા ઇસ્તાઅશરી ભાઈયો કુરઆનનાં વીધય માફક અંધારામાંજ છે.
- ૪ ઇસ્તાઅશરી ખોળા ભાઈઓને તખરરા અને મુતઆ

જેવા બદ અખલાક કાનુનના લીધે જાહેર ઇસ્લામી પ્રજામાં બદનામી વહેરવી પડે છે.

૫ છતાં મીં કાબા જેવા કેળવાયલા મુરખા દુધ રીતે ઇસ્લામશરી મત માટે કુદકા મારે છે ?

ખીરાદર ! એ રીતે તમારા ઉદ્ધારોમાં જે પાંચ મુદ્દાઓ જણાય છે, તેની દુકંત પાસ નીચે કરી બતાવીશ—

૧ એવા ખોબ્લઓએ ઇસ્લામમાં દાખલ થઈ, ઇસ્લામ વિરુદ્ધના અકાયદેને તીલાંજલી આપી, સ્વતંત્રપણુ મેળવ્યું. ગેરવાજબી બંધનોથી મુક્ત થઈ, “ઇન્ન-મલ મોઅમેનૂત ઇબ્વતુન” નો શરફ મેળવ્યો. (જેની ગવાહી તમારું અંતઃકરણ પણ આપી રહ્યું હશે !)

૨ ગાયબ ઇમામ અને નાયબે ઇમામ વિષે આગળ ખુલાસાવાર વિવેચન કરીશ. * પણ આ મુદ્દામાં તમે “નાયબે ઇમામનો પણ પતો નહીં” એમ જણાવો છો, અને પાછો મુદ્દા ત્રીજામાં નાયબે ઇમામની તમે પોતે સાબિતી આપો છો, તેનું કેમ ?

૩ નાયબે ઇમામ (મુજતહેદ્દો,) રયુનીસીપાલ ચુંટણી વીં ની જેમ પ્રજાકીય ચુંટણીથી હરગીઝ મુકરર થતા નથી; (તમારે એ માટે પુરાવો આપવો જોઈતો હતો.) જે કોઈ મુજતહેદ્દ થવા જેટલું ઈમ્મ સંપાદન કરે, નિતી રીતી રહેણી કરણી વીં માં આબાદ નમુનો બને, શરઅતી એકકામોનો પુરો પાબંદ

* ‘વસ્તેજના વિલની વ્યવસ્થા’ વાળા પ્રકરણમાં ઇં વિવેચન કરીશ.

“જમ”

થાય, તે જમાનામાં જે જે પ્રખ્યાત મુજતહેદો હોય તેઓમાંના અમુક તેને માટે સાક્ષી પૂરે અથવા સનદ લખી આપે કે “આ મુજતહેદ થવાને લાયક છે” ત્યારે મુજતહેદ થઈ શકે છે અને તેવી પુર્ણ શરતોવાળા દરેક મુજતહેદો નાયબે ઇમામ તરીકે ગણાય છે. (મુજતહેદો, બારમા ઇમામ અં ના નાયબો તરીકે કયા આધારે ગણાઈ શકાય છે, તે માટે વીગતવાર ખુલાસો ઇ “વસ્તેજના વીલની વ્યવસ્થા” વાળા પ્રકરણમાં કરીશ.) “અને તે બાબત અરબસ્તાન જેટલે દુર પડી હોવાથી ખોજ ઇસ્નાઅશરી ભાઈયો કુરઆનના વીષય માફક અધારામાંજ છે” એમ જે તમોએ જણાવેલ છે તે ગોળ ગોળ ભાષામાં જણાવેલ છે, કાંઈ ખુલાસો કરેલ નથી. અરબસ્તાન જેટલે દુર કઈ બાબત પડી છે? ઇસ્નાઅશરીયો, કુરઆનના કયા વીષય માફક અધારામાં છે? અને કુરઆન નો તે વીષય કયો છે કે જે અધારામાં છે! તે બાબતોના માટે ખુલાસાથી વિવેચન કરો તો ખબર પડે! ખીરાદર! તમે (લોણા બંધુઓને ભમાવવા ખાતર) વારંવાર તમારા લખાણમાં કુરઆને શરીફતું પવીત્ર નામ વચમાં લાવો છો, પણ કુરઆને શરીફને તમે પોતે કેટલું વજન આપો છો, તે આગળ ઠેકઠેકાણે બતાવી ગયો છું.

- ૪ તમરરા અને મુત્તમ જેવા અકાયદો ખોજ ઇસ્ના અશરીઓમાં છે, એ બાબત અત્રે લાવવાનો તમોને શો સબબ મલ્યો છે તે સમજતું નથી અને એ બાબતો માટે ખોજ ઇસ્નાઅશરીઓ સાડ તમોને એટલું શું કરવા લાગી આવે છે, તે તમારો અંદર-

જાનેનો હેતુ હું સારી રીતે સમજી શકું છું. તમારો હેતુ એ છે કે, એ જાળતોથી ખોળા ધરનાઅશરીઓ છે? અને એ રીવાજ હું રસુલ સં ના સમયમાં હતો કે નહિ? અને હતો, તો તે પાછળમાં બંધ કોણે કરાવ્યો? અને તે બંધ કરાવવાનું કારણ શું? વીંળ જાળતોની ત્વારિખી સનદો તમારી સમક્ષ પેશ કરતે, પણ તે પેશ કરવાનું સમજી કારણ હું કાંઈ પણ જોતો નથી. વળી એ બાબત તમોએ ખોળા ધરનાઅશરીઓ માટેજ ચર્ચા છે, તો ખોળા ધરનાઅશરીઓમાં એ રીવાજ પ્રચલિત નથી (તેમજ ધરનાઅશરી મત પ્રમાણે પણ મુત્યાને ફરજ સમજીને-વાળા સમજીને જરૂર કરવીજ જોઈએ, એવું છેજ નહિં) એટલે એ સળંધે વિવેચન કરવાની હું અગત્ય ધારતો નથી. જો તમોને એનો જવાબ જાણવાની ખાસ જરૂરતજ હોય, તો ઉર્દુ સાહિત્યમાં એને લગતુ વર્ણન ઘણું ઠેકાણું છે, તે વાંચી જવા કૃપા કરશો. ખાદી તખરરા તો દરમાઇલી આગાખાની મતમાં અને સુન્ની ભાઇઓને અથડાવી મારવા. હાલે કેટલુંક થયું પબ્લીક જોતી આવી છે કે, તમો આગાખાની લેખકો અને મીસ્તરીઓ, ખોળા ધરનાઅશરીઓ અને સુન્ની ભાઇઓ વચ્ચે અથડામણ કરાવવા સાફ તનતોડ પ્રયત્નો આદરી રહ્યા છો. પણ તેમાં તમો કોઈ કાળે પણ ફાવો તેમ નથી, એ ચોકકસ ચાહ રાખજો. તખરરા અને મુત્યા એ શીઆહ અને સુન્નત જમાઅત વચ્ચેના વાદવિવાદના પ્રશ્નો છે, અને તેવા વાદવિવાદો ઘણી વખત ચાલી ગયા છે; અને હવે તો બેઉ કોમો “ઇસા બ દીને ખુદ; વ મુસા બ દીને ખુદ” ની જેમ, જેનો જેવો એતેકાદ હશે તે તે

જાણે એમ સમજીને એ ઝગડાઓથી અલગ રહીને એકત્રતાની અગત્યતા સ્વીકારવા લાગી ગઈ છે, પણ અજબ જેવું છે કે તમે શીઆહનો દાવો કરવા છતાં ઠેકઠેકાણે એ બાબતો ચર્ચી રહ્યા છો ! મુત્તબા એ શું પણ છે, જેના પુરાવાઓ ઇન્શાઅલ્લાહ “ તખરરા ” ના બુદાજ પ્રકરણમાં આપીશ.

- ૫ મજકુર ચાર મુદ્દાઓમાં તમેએ જે બાબત ચર્ચેલ છે, તે બાબતોની ઇસ્નાઅશરીઓમાં ખામી છે, એ લોખા બંધુઓને ઠસાવવા ખાતર-અને દીલનો બુખાર કાઢવા ખાતર તમે કલમ ચલાવો છો કે, “ છતાં મીં કાખા જેવા કેળવાયલા મુરખા કંઈ રીતે ઇસ્નાઅશરી મત માટે કુદકા મારે છે ? ” તો અત્રે મીં કાખાનું નામ વચમાં લાવવાનો સળખજ શો છે ? તે જરા સમજાવશો કે ? અને “ કેળવાયલા મુરખા ” નો શબ્દ તમે કયા શબ્દકોષમાંથી લાવ્યા છો તે જરા જણાવશો ખરા કે ? મારા અનુભવ પ્રમાણે તો મીં કાખા ઉપર તમે આગાખાની લેખકોની જે કડવી નજર છે, તેનુંજ એ પરિણામ છે ! મીં કાખાએ ઘણાં પુસ્તકો અને લખાણોથી તમારા મતની પોલ જોલીને બતાવી આપી છે, જેથીજ તેઓ તમારી પાસે અડખામણા થઈ પડેલા જણાય છે. પણ મીં કાખાનું તે કાર્ય શુદ્ધ લાવનાનુંજ જણાય છે, તેઓને તમારા ટોળા સાથે અંગત વેરભાવ કાંઈ પણ નથી; પણ તેઓ જે કોશીશ કરી રહ્યા છે, તે સાતી સુધારણા અર્થેજ છે; એમાં તેઓનો કાંઈ પણ અંગત સ્વાર્થ કે મતલબ સમાયલો નથી, એ હું પુરતી રીતે જોઈ ચુક્યો છું.

એ રીતે તમારા પાંચ મુદ્દાઓની દુક તપાસ કરી

ખતાવી છે. આશા છે કે તે ઉપરે તમે ભાઈ પુરતો વિચાર કરશો. છેવટે મીં કાખાની સલાહ ન લેવા માટે, તમે મને ભલામણ કરો છો—અને એ ભલામણમાં મીં કાખા ઉપરે ખૂબ હાથ સાફ કરો છો ! પણ તમરે ખાત્રીથી માનવું કે, મીં કાખા કોઈને પણ અયોગ્ય સલાહ આપે તેમ નથી; અને જ્ઞાતી હિતાથે તેઓ જે પ્રયાસ કરી રહ્યા છે, તેમાં તેઓનો કાંઈ પણ અંગત સ્વાર્થ નથી. છતાં તમે ખાત્રીથી માનજો કે, હું મારા સ્વતંત્ર મત ઉપરેજ ચુસ્ત છું. મીં કાખા તો ફક્ત મારા લખાણો (નિઃસ્વાર્થપણે કોમી હિતાયતની લાગણીથી) પ્રસિદ્ધીમાં લાવે છે, (અને તે માટે હું તેઓનો અંતઃકરણ પુર્વક આભારી છું) જાકી મારા લખાણોમાં તેઓનો કાંઈ પણ હાથ નથી. આ પુસ્તકમાં પણ મીં કાખાની એટલીજ મદદ છે, જાકી દરેક રીતે મારો મત સ્વતંત્ર મતજ છે એ ચોક્કસ ખાત્રીથી માનજો.

છેવટે વફાલા ભાઈ વરતેજ ! તમેએ તમારો ઈચ્છા-નુસાર, મને જે જે ભલામણો કરેલ છે, તે ભલામણો ઉપરે મેં (શુદ્ધ અંતઃકરણથી) પુરતો વિચાર કર્યો છે, પણ માફ કરજો કે તમારી ભલામણો ઉપરે રસ્તે દોરવવાનીજ જણાઈ છે; એટલે તેના ઉપરે હું લક્ષ આપી શકતો નથી. ખીરા-દર ! તમારી ભલામણોની તપાસ ઉપર કંઈ ખતાવી છે આશા છે કે તે ઉપરે તમે ધમાનદારીથી વિચાર કરશો. મારી તપાસમાં મેં જે જે બોલો વાપર્યા છે તે શુદ્ધ લાગણીથીજ વાપર્યા છે, છતાં મારા કોઈ કટાક્ષ ભરેલા શબ્દથી તમેને માફ લાગે તેમ હોય, તો ઉદારદીલીથી ક્ષમા કરશો એમ ઈચ્છું છું.

લીં હું છું, આપનો વિશ્વાસુ
“ જીમ ”

તખરરા.

પ્રિય વાંચકો ! મીઠા વરતેજીએ, ઈસ્નાઅશરી ખોબાઓ ઉપર જે તખરરાની રૂઢી માટે ટીકા કરેલ, તે આપ ગયા પ્રકરણમાં જોઈ ગયા છો. હવે તખરરા તે શું છે ? તે જોઈએ.

તખરરા—એ અરબી ભાષાનો શબ્દ છે, જેનો અર્થ નફરત કરવી, બેઝારી બેઝાર થવું વીઠ થાય છે. (જુઓ, લોગાતે કિશ્વરી) મતલબ કે કોઈ પણ જુદામ કરનાર (કોઈ પણ પ્રકારનાં જાલીમ) અથવા ખરાબ કૃત્યો કરનારાઓથી નફરત કરવી, તેઓથી બેઝાર થવું, તેને તખરરા કહેવામાં આવે છે, અને એ સિદ્ધાંત કોઈને કોઈ પ્રકારે દરેક ધર્મમતમાં જોવામાં આવે છે.

હવે—જે તખરરા માટે મીઠા વરતેજી (ઈસ્નાઅશરીઓ ઉપર) કલમ ચલાવે છે; તે રૂઢી ઈસ્માઈલી આગાખાની સંપ્રદાયમાં પણ છે કે નહિ ? તે તપાસતાં, તે રૂઢી તેઓમાં પણ છે, અને તે માટેના પૂરાવાઓ પણ મળી આવે છે—

૧ “ આગાખાન કેસ ” ના ફેસલામાંથી, જરટીસ સર જોસેફ આનોલ્ડનાં ઉદ્ઘારો:—

“ આ ભારી અફસોસ ઉપજાવનાર બનાવથી ધરલા-મીઓતુ દીલ જીગરથી ગમગીન થયું અને જો કે આજે એ બનાવને ૧૨૦૦ વર્ષો થયાં છે તો પણ જેમ શરૂઆતથી બે મોટાં અને એક બીજા ઉપર કીનો રાખનારાં તડાં સુન્ની અને શીયાનાં હતાં તે જેમ-

ના તેમ છે. એક તરફથી સુન્નીઓ આએશા, અયુ બકર, ઉમર અને એસમાનના હકમાં દુઆ માગે છે અને તેઓની તરફેણ ખેંચવામાં ઘણા તત્પર છે, તેમ ખીજા હાથ ઉપર શીયા લોકો પેલા ત્રણે ખલીફાના હકમાં કદુઆ કહે છે અને ધીકકારે છે, અને આએ-શાને પણ ઓછી કદુઆ દેતા નથી, યા ઓછું ધીકારતાં નથી. ”

(આગખાન કેસનાં ફેંસલાની શુજરાતી ભાષાંતરની ખીજી આવૃત્તી: પેજ ૧૫)

મજકુર કેસ ઇ. સ. ૧૮૬૬ ની સાલમાં કેટલાક ખારભાયા નામથી ઓળખાતા ખેનઃ ઓ તરફથી નાં આગા હસનઅલીશાહ વીં ઉપરે મુખ્યની હાઇકોર્ટમાં માંડવામાં આવ્યો હતો. જેનો ફેંસલો ઇ. સ. ૧૮૬૭ ની સાલમાં અપાયો હતો. મજકુર કેસમાં, “ ખેનઃઓ સુન્નીકે શીઆ ? ” એ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો હતો. નાં આગાખાને પોતાને તેમજ પોતાના અનુયાયીઓને શીઆહ તરીકે જણાવેલ, જે ઉપરથી તે વખતનાં હાઇકોર્ટના ચીફ જજ સર જેસફ આનોલ્ડને શીઆહ તેમજ સુન્નત જમાઅતને લગતી ત્વારિખી વીગતોમાં ઉતરવું પડ્યું હતું. જેમાં શીઆઓ સખધે જે ઉદ્ગારો જસ્ટીસ સાહેબે કાઢેલ તે ઉપર ટાંકેલ છે, જેથી ખુલ્લું જણાઇ આવે છે કે કુલ્લે શીઆઓ એજ માન્યતા ધરાવે છે, અને એ ઉદ્ગારો તે કેસના અંજે નાં આગાખાન સાહેબ અને તેઓના અનુયાયીઓને લાગૂ પડે છે.)

૨

“ મઝાહેબુલ ઇસ્લામ ” ના કતો, પેજ ૨૭૬ ઉપર જણાવે છે:—

“ તારિખે અબુલ ફિદા મેં મરકુમ^૧ હયે કે, કાઝી અબુમકર બાકલાની કેહતે હયે^૨ કે અબ્દુલ્લાહ, અલ-મુલકકબ-બ મેહદી^૩ બાતેનીચ્યાહદા અકીદા^૪ રખતે થે. દીન ઇસ્લામકી બરબાદીકે બડે દરપય^૫ થે. ચોલમાઓ^૬ કેા કતલ કરતેથે, તાકે ઉન્કી મુખાલેફત^૭ પર લોગોંકેા વાચેઝો નસીહત ન કરે. ચોર ઇન્કી અવલાદલી ઇસી આદતકી નીકલી. ઝીના-કારી ચોર મચેનવેશો^૮ કેા મુબાદ^૯ કર દીયા થા. ચોર બ્યાનુલ મોઆરેબ મેં લિખ્યા હયે કે, કાઝી અબુમકર બાકલાની કેહતે હયે^{૧૦} કે—અબ્દુલ્લાહ મેહદી કરામત! મેંસે હયે. ચોર ચેક મઝહબ ચોર નસબ^{૧૧} ઉન્કે લીયે અબુ અબ્દુલ્લાહ શીઈને ઇખતેરાઅ^{૧૨} કીયા હયે. મેહદી મવસુફ^{૧૩} હમેશાં અરહાબ વ અઝવાઝે રીસાલત મઆબકી^{૧૪} હજવ^{૧૫} કીયા કરતેથે; સીવાઝે હઝરત અલી ચોર મીકદાફ ગિન અસ્તદ ચોર સલમાન ફારસી ચોર અબુઅર ગફ ફારી કે. ચોર કહતેથે કે, સરવરે આલમ^{૧૬} કી રહિ-લત^{૧૭} કે બાઅદ તમામ લોગ મુરતદ^{૧૮} હો ગયેથે; સીવા ઇન પાંચ અરહાબીયોંકે.

૩ “ તારીખુલ ખુદશા ” (જલાલુદીન સીયુતી કૃત) નાં ઉર્દુ તરજુમાનાં પેજ ૨૨૦ ઉપરે જણાવે છે:—

૧. લખેલું, ૨. આગાખાનીઓના અગીયારમા ઇમામ, ૩. એ-અતેકાફ; માન્યતા.

૧. પાછળ ભાગલું, ૨. આલીમો, ૩ ત્રિરૂઢતા, ૪. સ્થરામ મે-ખોરી, ૫. જાયેઝ-હલાલ, ૬. નસબ; ખાતદાન ૭. નરો મત કાઢવો, ૮. જેતું વર્ણન કરવામાં આવેલ તે, ૯. ૬૦ રસુલ સં ની ખીખીગે ૧૦. મઝીમ્મત ૧૧. ૬૦ રસુલ સં ૧૨. વફાત ૧૩. દીનથી ૧૪. જનાર,

“ જમ ”

“ ૩૬૫ હીજરીમે” હાકમ^{૧૪} ને બહોતસે ઓલ-
માઓંકો મીસરમે કતલ કર ડાલા. ઓર મસ્જેદોંકે
દરવાઝું ઓર શારએ આમ^{૧૫} પર સહાબએ કેરામકો
ગાલીયાં લિખકર લગાઇ ઓર ઉમ્માલ^{૧૬} કો હુકમ
દીયા કે, સહાબએ કેરામકો અલ્લા રોઉસુલ અરહામ^{૧૭}
ગાલીયાં દી બયા કરે. ”

૪ મહુવા કમીશન કેસને રિપોર્ટ^{૧૮}—નાં પેજ ૩૫
ઉપરે જ્ઞાનના પાઠો ટાંકેલ છે:—

“ રાવે રાવે હીંદુ અડા, દુબ મુસલમાના
રાવે પ્રાદ્વણુ જોશીઅડા, વાંચન પોથ પુરાણુ ”
“ રાવે મુસ્લાં કાજીઅડા, જીકો પડણુ કુરાના
રાવે કુડા સુન્ની સગ, સાચે શા ન સીલાણુ ”

૫ “ સત પંથ શાસ્ત્ર ” જે મીં કાળા તરફથી છપાઇ
ગાહેર પડેલ છે, તેના પેજ ૧૨૪ ઉપરે પીર ઇમામ-
શાહ કૃત જન્નત પુરી નામનાં જ્ઞાનની નીચે મુજ-
બાની કહીઓ જોવામાં આવે છે:—

“ માહાદેવની માર તેને નવ પડે—તેને સાહેબ દેશે દીહાર ૮૦
રસુલ દીનને રસુલ પ્રદા—શાહ અલીજીની હતી વાર
તેદાડેજેણે નવમાનીઆ—તે આજ ઇમાન કેમ આણે જેમાર ૮૧
તે દાડેથો જુદા પડીઆ—અને જુદા પડોયા ત્રન ચાર
તેના ઇમાન અમલ અરજા નહિ—તાંજું વાત મ કરજોલગાર ૮૨”

એ રીતે ત્વારિખી સતદો, કોટોમં આલેલ કેસોમાંના
પુરાવાઓ અને જ્ઞાન શાસ્ત્રોથી ઇસ્માઈલી આગાખાનીઓમાં
પણુ તખરરાની રૂઠી જણાઇ આવે છે, છતાં મીં વરતેજી

૧૪. આગાખાનીઓના સોળમા ઇમામ શાહ હાકમ અણુ અલી
૧૫. પબ્લીક રરતાઓ, ૧૬. આમીસો, ૧૭. બહેરી રીતે; બેધડક.

“ જીમ ”

વગેરેઓ પોતાના ઘરની યાત્રાત જોઈ શકતા નથી, એ ઘણુંજ આશ્ચર્યકારક છે ! ખુદ મીં વરતેજીએ વેદિક ઈસ્લામ અને ‘ દુઆના દુરમનને ઝટકો ’ નામના પોતાના પુસ્તકોમાં તખરરની રૂઢીનો ઉપયોગ કરેલ છે, પણ વખતે તેઓ લાઘુ ભુલી ગયા હશે, જેથી તેઓને તેઓનાજ બોલોની યાદી દેવડાવીશ—

અમીર માવીયા અને ઉમર આસ પણ કુરઆનના હુકમો મુજબ ચાલનાર હતા, છતાં હં અહીં જે ઇમામ હતા, તેના વિરોધી હતા. તેવીજ રીતે, ઇમામ હુસેનનો વિરોધી યઝીદ, અહુલા ઝયાદ અને શીત્ર પણ કુરઆનનાં હુકમોથી વિરૂદ્ધ વરતનાર છે. એમ નહોતા જાણતા. x કારણ કે તેઓ મુસલમાન હતા અને કલેમાગો ધરલામી જગજહર હતા, તેઓની ઇમામની તાબેદારી વગરની સમજ તેઓને જહન્નમ તરફ દોરી ગઈ. *

(વેદિક ઈસ્લામ: પેજ ૧૪૩)

“ અલા લાઅન તુલ્લાહે અલલ કાઝેમીન—અલ્લા-

x કોઈ મોમીનને જાણી જોઈને કતલ કરવો, એ પાક કુરઆને શરીફથી વિરૂદ્ધ છે, ત્યારે અહીંયાં તો મોમીનેના સરદાર (હં ઇમામ હુસેન અં) ને નાહક શહીદ કરવા ઉપર તૈયાર થયા, અને ઘણીજ ઘાતકી રીતે તેઓ ખુઝર્ગવારને શહીદ કીધા, છતાં તેઓ “ કુરઆનનાં હુકમોથી વિરૂદ્ધ વરતનાર છે ” એવું નહોતા જાણતા કે ? પહેલાં ‘ મુસલમાન ’ અને ‘ કલેમાગો ધરલામી ’ અને તે પણ ‘ જગજહર ’ જણાતી, પાછા જહન્નમી જણાવવા, એતો મીં વરતેજીજ શકે !!!

* એ બોલ પણ તખરરાજ છે.

‘ હમ ’

હ લાઅનત કરે છે ખોટું બોલનાર ઉપર, ” (હુઆના હુરમનને ઝટકો: પેજ ૧૮)

ઉપરના ફકરાઓથી સાબીત થાય છે કે, મીં વસ્તેજી પોતે પણ તખરરા (નફરત, બેઝારી) ની રૂઢીનો ઉપયોગ કરે છે. મતલબ કે આગાખાની મતમાં પણ તખરરા તો છેજ, તેમ મીં વસ્તેજી પોતે પણ તખરરા કરે છે; છતાં, ઇસ્તાઅશરીઓમાં તખરરાનો રીવાજ છે—એમ ઠેક ઠેકાણે જણાવીને, આવા ઐક્યતા સાધવાના જમાનામાં ખટ-ખટ જગાડીને વિખવાદ વધારવાની કોશેશ કરી રહ્યા છે ! ખુબી તો એ છે કે, મીં વસ્તેજી “ વેદિક ઇસ્લામ ” પુસ્તકમાં, હિન્દુમુસ્લીમ ઐક્યતા સબંધેના (ડોળ ઘાલુ) લખાણો આપે છે, અને તે માટે જહોર દેખાવમાં ઇસ્લામ ને વેદિકધર્મ જણાવવામાં પણ આંચકો ખાતા નથી; તેજ પુસ્તકમાં ખુદ ઇસ્લામીઓ વચ્ચે કુસંપ ફેલાવવા સાફ તખરરા વીં બાગતોની છેડછાડ કરી રહ્યા છે ! પણ તે ભાઇએ ખુબ યાદ રાખવું જોઇએ કે, ચાલુ સમયમાં તેઓની એ પોલીસી હરગીઝ કાર્યસાધક થઇ શકશે નહિ; બદકે તેઓને નિષ્ફળતાજ મળશે !!!

ઉપર મીં વસ્તેજીના લખાણમાંથી “ અલ્લા લાઅન તુદલાહે અલલ કાએમીન ” વાળો ફકરો જે અમોએ બતાવી આપેલ છે, તે પણ એક તરેહની તખરરા (બેઝારી, નફરત, ધિષ્ઠાર) જ છે. એ આયત બૃહ બોલનારાઓથી બેઝારી કરવાને, અને જૂઠાઓને “ ધિષ્ઠારવાનું ” સૂચવે છે. અગર મીં વસ્તેજી એમ કહેશે કે સદરહુ ફકરો તો પાક કુરઆને શરીફમાંથી છે—અને તે ખુદાનું ફરમાન છે, તો તે અમે માન્ય રાખીએ છીએ; બદકે અમો તો આગળ વધીને એમ પણ કહીએ છીએ કે, જેવી રીતે પાક કુરઆને શરીફમાં જૂઠાઓને લાઅનત કરવામાં આવી છે—તેવીજ રીતે

ઝાલીમો માટે પણ ફરમાવવામાં આવેલ છે!!! અને તે બેઉ આયતો ખુદના તરફથી જૂઠાઓ અને ઝાલીમો પ્રત્યે તખરરા (ખેઝારી) કરવાનું સૂચવે છે. પણ મારા વિદ્વાન મિત્ર મીં વરતેજી તો તખરરા ઉપરે ટીકા કરી રહ્યા છે, ત્યારે તેઓને “ જૂઠા ઉપરે લાઅનત ” વાળો ફકરો લખવાનો હકજ શો હે.ઈ શકે?! પણ નહિ, પોતે ગમે તેમ વર્તાવું અને બીજાઓની તે બાબતમાં ટીકા કરવી, એ મીં વરતેજીની વલણ જણાઈ આવે છે.

પ્રિય વાંચકો! ઉપરની હકીકતથી આપ સારી રીતે જાણ શક્યા હશે કે, આગાખાનીઓમાં પણ તખરરાની ફર્ક છે, છતાં તેઓ એ બાબત માટે ઇસ્તાઅશરીયો ઉપરે ટીકા કરવા ઉતરી પડે છે, એ ઘણુંજ અજબ એવું છે! પણ અંદરખાનેની હકીકત એ છે કે, ઇસ્તાઅશરીઓના મુકાબલે વાદવિવાદમાં બ્યાજબી ફલીલો લાવી શકતા ન હોવાથી એવી ઝાડી અવળી ગ્રામતો ઉપરે ઉતરો કોમ કોમ વચ્ચે કુસંપ ફેલાવવાની યુક્તિઓ શોધે છે! પણ તેઓની તેવી યુક્તિઓ કેટલા મુલ્યની છે, તે વિચારવાનું મુસ વાંચકોની મુન્સાફી ઉપરે છોડીશ.

છેવટે— મીં વરતેજી, આગાખાની લેખકો અને મીશનરીઓની સેવામાં નમ્ર અરજ કે, આપ સાહેબો પણ શીઆઓમાંજ ગણાઓ છો, અને તમારામાં પણ તખરરા ની માન્યતા તો છેજ, છતાં “ ઇસ્તાઅશરીયોમાં તખરરા છે ” એવું ઠેકઠેકાણે લખી જણાવીને તમો શું હડાપદ વાપરી રહ્યા છો, તે સમજાવશો કે? એ બાબતની છડછા કરીને જે હેતુ તમો ધરાવો છો, તેમાં ફાવે તેમ નથી અગર તમારે ઇસ્તાઅશરીઓ સાથે ધાર્મિક વાદવિવાદમ ઉતરવું હોય, તો તમારે તમારા ધર્મમતની મજબુત ફલીલે

પેશ કરવી જોઈએ. પણ તેવી ફલીલો તમો ન લાવી શકતા હોવાથી, તમારે આડાં અવળાં ફાંફાં મારવાં પડે છે. પણ યાદ રાખજો કે એવાં આડાં અવળાં ફાંફાં ચાલુ સમયમાં ચાલે તેમ નથી.

૬૦ ઇમામ હુસેન અં ની અઝાદારી.

આદમ દર ઇ અઝા, બગમો ગુસ્સેહ મુખ્તેલાસ્ત;
કિશ્તીએ તુહ, ગર્કે તુફાને ઇખ્તેલાસ્ત.
હાં, અએ ખલીલ ! આતશે નમરૂદ દીદઇ ?
ઇ શોઅલા ખી ! કે દર જુગરે શાહે કરબલાસ્ત.
રંગીં ચેરાસ્ત ? પયરહને મુસવીએ નીલ ?
વ અઝ ગુસ્સેહ, જુખ્ખએ હસા ચેરા કખાસ્ત ?
ગોયા, બરાએ માતમે સુદતાને દીં હુસ્યન;
ચંદી ખુરશો વલવલા, દર જોએ અમ્ખીયાસ્ત.

પ્રિય વાંચક વૃંદ ! જેવી રીતે સુદીમાં મનુષ્ય ઉત્પત્તીની સાથેજ ઝાલીમ^૧ અને મઝલુમ^૨ ની શરૂઆત થયેલી છે, તેવીજ રીતે અઝાદારી^૩ ની શરૂઆત પણ મનુષ્ય ઉત્પત્તીની સાથેજ ગણી શકાય. જે દિવસે ૬૦ આદમ અં નાં ફરજંદ હાખીલનું જુન તેનાજ લાઈ કાખીલ ના હાથે થયેલ, તે દિવસથીજ (સુદીમાં) ઝાલીમ અને

૧. જુદમ કરનાર. ૨. જેના ઉપર જુદમ કરવામાં આવેલ હોય તે. ૩. રોલું-રડવું; દષ્ટાંત કરના; માતમ કરવો.

મઝલુમની શરૂઆત ગણી શકાય. હ૦ હાખીલને મઝલુમ તરીકે, અને કાખીલને ઝાલીમ તરીકે સર્વે ઇસ્લામી ત્વા-રિખ નવીશો વર્ણવે છે. પાક કુરઆને શરીફમાં-મુરન્ને માબેદાની આયત ૨૭ થી ૩૨ સૂધીમાં પણ એ કિસ્સો મોબ્હ છે.

ઝાલીમ પ્રત્યે તિરસ્કાર-અને મઝલુમ પ્રત્યે સહા-નુમૂતી, એ કુદરતનો એક અચળ નિયમ છે; અને તેને કોઇ તોડી શકતો નથી. હ૦ હાખીલ પ્રત્યે દીલસોઝી ખે-આય, અને કાખીલ તરફ ધિક્કાર ઉપજે, એ મનુષ્ય પ્રકૃતી અનૂસરજ છે. તેવીજ રીતે ત્યાર પછી આજ દિવસ પર્ચંત સુધીમાં જે જે મઝલુમો થઇ ગયા છે, તે પ્રત્યે હરેક હયાળુ હૃદય ધરાવનાર મનુષ્યની કુદરતી રીતે દીલ-સોઝી ખેઆતી રહે છે.

મનુષ્ય માત્રમાં ખુદાવંદતઆલાએ એક એવી પ્રકૃ-તી નિર્માણ કરેલ છે કે, હરેક મનુષ્ય ખુશીની વખતે ખુશ થાય છે, અને ગમીના વખતે તેના દિલમાં દિલગીરી ઉત્પન થાય છે. અને તે કુદરતનો એક એવો અચળ નિયમ છે કે, તેના કોઇ ઇન્કારજ કરી શકતો નથી. મનુષ્ય માત્ર ઉ-પર જ્યારે કાંઈ દુઃખ આવી પડે છે-અથવા તો તેના કોઇ અઝીઝ (વહાલા) અથવા સખંધી ઉપરે દુઃખ આવી પડે છે, ત્યારે, અથવા જેના પ્રત્યે તેને માન અને મોહોખતની લાગણી હોય છે તે ઉપરે સંકટો આવી પડે છે-અથવા તેવા (આવી પડેલા) સંકટોનું વર્ણન સાંભળે છે, ત્યારે તેનું અંતઃકરણ દુઃખિત થાય છે; અને તે વખતે કુદરતી રીતેજ તેની આંખમાં આંસુ આવી જાય છે. અને એ બાબત મનુષ્ય પ્રકૃતીની સાથેજ જોડાયેલી છે ! હર્ષ અને શોકને ને કોઇ મનુષ્ય અટકાવી શકતો નથી.

જ્યારે ૬૦ હાખીલનું ખુન કરવામાં આવ્યું, ત્યારે હ૦ આદમ અ. મે તેના માટે જે રૂઠન અને કલ્પાંત કરેલ છે, તેનું વર્ણન ઇસ્લામી ત્વારિખોમાં મોજુદ છે. (મતલબ કે અજાદારીની શરૂઆત હ૦ આદમ અ. થીજ થયેલી જણાય છે.) હ૦ હાખીલની મુસીબતમાં હ૦ આદમ કેવી રીતે રડયા હતા, કેવી અજાદારી કીધી હતી, અને એ બનાવથી દુનિયા ઉપર કેવા કેવા કુદરતી ફેરફારો જોવામાં આવ્યા હતા તે બતાવવા ખાતર, સુન્નત જમાઅતની ત્વારિખ ‘અહવાલુલ અંબીયા-હી તફરીહુલ અઝકીયા’ માંથી કેટલીક હકીકત નીચે ટાંટી બતાવીશ—

“તફસીરે આહેદી મેં હયે કે-હઝરતે આદમ અ. કેા માઅરેફત^૧ હઝરત અબ્રાહમ અ. કે ઇસ તરેફ ઇતલાઅ^૨ હુધ કે, હઝરત આદમ (અલા નખીયેના વ અલય હિસ્સલાતો વસ્સલામ) બિના ખર^૩ અદાએ *મનાસેફે-હજ^૪ ખયતુદ્દલાહ તશરીફ લે ચલે, તો ઉસ વકત કાખીલ ખાવરફે-તલાથ^૫ ન મિલા. ઓર રાહમેં અજુગ^૬ ઇન્કેલાખ^૭ વ તગયુર^૮ પાયા ગયા કે-ખાઅજે દરખત^૯ સમરદાર^{૧૦} પર સમર^{૧૧} નથે, ઓર ખાઅજુમેંથે; મગર બહોત કમ. ઓર અશજર-ખારદાર^{૧૨} રાહમેં નિહાયત કસરત^{૧૩} મોજુદ થે; હાલાકે પેશતર^{૧૪} ઉન્કા પુજુહ^{૧૫} નથા ઓર પુહુશો-તુયર^{૧૬} જો કે ઇન્સાન સે

૧. તરફી. ૨. જાણ. ૩. માટે; વાસ્તે. ૪. બળવનું; બળવણી. ૫. હજને લગતી કિયાઓ. ૬. શોધવા છતાં. ૭. આશ્ચર્યકારક. ૮. ઉલટ પાલટ. ૯. ફેરફાર. ૧૦. ઝડો; વૃક્ષો. ૧૧. મેવાવાળા, ફળ આપનાર. ૧૨. ફળ વગર. ટાંટાવાળાં ઝડો. ૧૩. વધુ પ્રમાણમાં. ૧૪. એથી અગાઉ. ૧૫. હસ્ત; મોજુદગી. ૧૬. પથુ પક્ષીઓ.

ઉદ્ધૃત? વ મુગ્ધાનેસ્ત? કરતેથે, વોહ આદમીયોંકે
 દેખકર ભાગતેથે. ફિર એક આંધી^૩ અચસી આંધે
 આદમ^૪ તારીક^૫ નઝર આને લગા, ઓર હઝરત આ-
 દમલી ગલરાયે ઓર હઝરત જીજ્ઞાસલ સે પુછને લગે
 કે, “અએ અમીને ખુદા! ચેહ તગમ્બુર વ ઇન્કેલાવ
 જો નઝર આતા હયે, અન્વલ કલી નથા. મરફા સમજ
 જો તુમ જાનતે હો, બયાન ફરમાઓ!” હઝરત જીજ્ઞા-
 સલ અં ને ફરમાયા કે, “ચેહ સખ તગમ્બુર વ
 ઇન્કેલાવ શુમીએ માઅસીધયતે કાળીલ^૬ પીસરે ના-
 લાયેક વ નાફરમાં ખરદાર તુરદારેસે હુમ્મ હયે; કે
 ઇસ્ને નાહક હાળીલ અપને ભાઇકે મારકાલા’ ચેહ
 હાલ સુનકર હઝરત આદમ અં કે અએસા ગમ વ
 અલમ દામનગીર^૭ હુવા કે પાંચસો ખરસ તક નહી’
 હસે ઓર એક રિવાયત હયે કે, હો ખરસ તક કબ્રે-
 હાળીલ પર કેયામ પઝીર રકે ઓર એક મરસીયા-
 તલી નઝમ ફરમાયા.”

(મવલવી અબ્દુલ મોહસિન હસન સાહેબ કૃતઃ

જીલ્દ ૧ પેજ ૧૧૪-૧૧૫)

ઉપરના ઉતારાથી ખુદશી રીતે જોય શકાય છે કે,
 અઝાદારીની ઉત્પત્તિ હં આદમ અં ના વખતથીજ થયેલી
 છે. કેટલાકો, સખાંધીઓને અને બહાલાઓ માટે રોવાને ખરા-
 બ સમજાવે છે, પણ તેઓની તે સમજફેર છે. ઉપરના
 ઉતારાથી જણાય છે કે હં આદમ અબુલ ખશર (મનુષ્યોના
 બાપ) પણ પોતાના ફરજંદના ગમમાં રોયા છે; તો અગર

૧. મોહોબત, ૨. દોસ્તી કરવી; હળીમગી જવું, ૩. અંધકાર
 ૪. દુનિયા, ૫. અંધકારમય, ૬. કાળીલના અનાહની બદખબતીના
 કારણે ૭. દરખન થવું; પક્ષે પડવું, ૮. રહેવું; નિવાસ કરવો.

“જમ”

અઝીઝીના ગમ અને જુદાઈમાં રાત્રું બરાબર ન હતે, તે ૬૦ આદમ ફેન કરતે નહિં. મજકુર હકીકતથી તે એટલું જ જણાય છે કે ૬૦ આદમ પોતાના ફરજના કલ થવા ઉપરે રડયા હતા. પણ અઝીઝીથી વીખુટા પડવા માટે પણ ફેન કરવાનું પાક કુરઆને શરીફથી સાબેત થાય છે, જે વર્ણન નીચે ટાંકી બતાવીશ—

- ૧ “ અને તેણે તેઓની તરફથી મહાં ફેરવું અને કહ્યું અરે ! યુસુફ માટે મહારું દુઃખ ! અને તેની આંખો દુઃખથી સફેદ થઈ ગઈ અને તે રીસથી ભરેલો હતો. ”

(સુરએ યુસુફ—આયત ૮૪ મી, પ્રોફેસર કૃત તર-
જુમો: પેજ ૪૬૬)

(મજકુર આયતનાં ટીપણમાં પ્રોફેસરે જણાવેલ છે “ એટલે કે તેના ડોળાની અતિશય કાળપ જતી રહી, અને હમેશા રડવાથી તે ડોળા મોતીના સફેદ રંગ જેવા થઈ ગયા; જેથી તેની દ્રષ્ટી ઘણીજ નબળી પડી ગઈ. ”)

- ૨ “ તેઓએ કહ્યું, ખુદાના સોગંદ છે કે તું હમેશ વિલાપ કરી યુસુફને યાદ કરે છે, જ્યાં સુધી કે તું ખીમાર થઈ મોત નીઝદીક પહોંચીશ; અથવા તું મરનારાઓમાંનો થઈશ. ”

(સુરએ યુસુફ—આ. ૮૫ મી; પ્રોફેસર કૃત તરજુમો:
પેજ ૪૬૭)

- ૫ “ તેણે કહ્યું, હું માત્ર મહારી દિલગીરી અને દુઃખની ઠાઠ ખુદા પાસેજ માંગીશ અને જે તમે બાબુતા નથી તે હું ખુદા તરફથી બાબુ છું. ”

(સુરએ યુસુફ—આ. ૮૬ મી, પ્રોફેસર કૃત તરજુમો:
પેજ ૪૬૭)

(મજકુર આયતના ટીપણમાં મોદેસરે જણાવેલ છે—એટલે હજરત યુસૈફ જીવતા છે એ વાત; કારણ કે એક વખત મેતનો ફેરેસ્તો હજરત યઅકુબ પાસે આંચો ત્યારે તેણે તેને પુછ્યું કે તો હજરત યુસફનો જીવ લીધો છે કે નહિ? અને તેણે ના પાડી.)

એ રીતે પાક કુરઆને શરીફથી પણ અઝીઝની જુદાઈમાં રેવાનું સાબિત થાય છે. મતલબ કે જ્યારે ફક્ત જુદાઈ ઉપરે પણ રેવાની અટકાયત નથી, ત્યારે અઝીઝના મર્જુ ઉપરે કેવી રીતે રેવાની અટકાયત હોઈ શકે? ! હૉં યાકુબને ખબર મળી ચુકી હતી કે, યુસુફ જીવતા છે; છતાં ફક્ત તેઓની નજરથી અળગા થવાની જુદાઈમાં એટલું રહ્યા કે આંખોમાં સફેદી આવી ગઈ ! અગર રેવાની મનાઈ હતે, તો હૉં યઅકુબ (કે જે પુદાના તરફથી પયગમ્બર હતા તેઓ) હૉં યુસુફની જુદાઈમાં એટલી હદ સૂધી રડતે નહિં ! ! ! *

ઇસ્લામી આલમ—ઇસ્લામી ત્વારિખમાં હીં સં ૬૦ (ઇં સં ૬૮૦) ને એક હુદયલેદક બનાવ, જે લોહીના

* વળી હૉં યુસુફ કે જેઓ પોતે પણ પયગમ્બર હતા, તેઓ મીસરના કેદખાના વીં માં પોતાના બાપ યઅકુબ અં ની જુદાઈમાં જે રહ્યા છે, તે પણ મસ્કુર છે. તેવીજ રીતે હૉં રસુલે પુદા સં નું પોતાના કાકા જનામે હમજા અં ની ચકાદત ઉપરે રડવું, અને પોતાના ફરજંદ ઇબ્રાહીમના મર્જુ વખતે રડવું— હૉં રસુલ સં ની વફાત પછી બીબી શતમાનું રડવું— ઇમામ હુસેન અં ની મુસીબતની યાદમાં લાંબી મુદત સંધી ઇમામ ઝએનુલ આબેદીન અં નું રડવું વીં વીં વર્ષોના ઇસ્લામી ત્વારિખોમાં મોશુદ છે. અગર રડવાની મનાઈ હતે, તો એ બુઝર્ફ વારે હરમીજ રાતે નહિં,

અક્ષરોએ નોંધાઈ ગયો છે; તે કોઈ પણ ઇસ્લામી બૂઝી શકે તેમ નથી ! ઇસ્લામીઓના મહાન પયગમ્બર હં મોહમ્મદ સુસ્તફા સં ના નવાસા હં ઇમામ હુસેન અં અને તેઓના ફરજંદો, અઝીઝો, અને અન્સારો (મદદગારો-દોસ્તો;) મેસોપોટેમીયામાં આવેલ કરબલાની ઝમીન ઉપર-ત્રણ દિવસના ભુખ્યા અને પ્યાસા, અસંખ્ય સંકટો વેઠીને યઝીદી લશ્કરના હાથે ઘણીજ ફર રીતે શહીદ થયા છે-તે (સન ૬૦ હીજરીનો) ભયંકર અને કરુણાજનક બનાવ એવો તો હૃદયભેદક અને અંતઃકરણને ચીરી નાખનાર બનાવ છે, કે જે ઉપરે સર્વ ઇસ્લામીઓ અને અન્ય સ્ત્રાનશિલ અને દયાળુ હૃદયવાળા ગેર ઇસ્લામીઓ પણ અશ્રુપાત કર્યા વિના રહી શકતા નથી !! તે મહાન ગમખવાર અને હૃદયભેદક બનાવનો ચિત્તાર આપવાને મારી અદના કલમમાં શક્તિ નથી. એટલુંજ જણાવવાનું બસ છે કે, મજકુર બનાવ તવારિખોમાં (સદાના માટે) લોહીના અક્ષરોએ નોંધાઈ રહ્યો છે !!!

આહ ! તે જીગર ફાલી નાખનાર બનાવ, અને ઇસ્લામીઓના મહાન પયગમ્બરના નવાસાનો પ્રશંસાપાત્ર આત્મલોગ ! સમગ્ર સૃષ્ટિને રોવડાવી રહેલ છે !!! ઇમામ હુસેન અં ની મજ્બુમી-તેઓની અકલે બયત ઉપરની મુસીબતો, તેઓના ફરજંદો, ભાઈઓ, અઝીઝો અને દોસ્તોની હૃદયભેદક કુરબાનીઓ-એ સર્વે એવા બનાવો છે કે, જે પથ્થર જેવા સખ્ત દીલને પણ પીગળાવવાને પૂરતા છે !!!

હં ઇમામ હુસેન અં ની સત્યતા ઉપરે કુરબાની, ઝુલ્મ સહન કરવાની શક્તિ, દીને મહમ્મદીને સંભવન રાખવા ખાતર અસંખ્ય સંકટો સહન કરવા એ સર્વે

એવી બાબતો છે કે તે તરફ દયાળુદિલ મનુષ્યની લાગણી ખેંચાય, એ સ્વભાવિક છે ! અને એ સાચી કુરબાની અને આત્મલોગમાં એવું તો મહત્ત્વ અને ઉમદા રહસ્ય સમાયેલું છે, કે જે ઉપરે મુન્સફમીબ્રજના યુરોપીયન પારસી અને હિંદુ વિદ્વાન લેખકોએ, દીલસોઝીની સાથે કલમ ચલાવેલ છે !

ઇસ્લામને સજીવન રાખવા ખાતર હૉ ઇમામ હુસેન અૉ મે જે લોગ આપેલ છે તે ખવાબ મોઇનુદ્દીન ચીરતીની બનાવેલ યાદગાર રૂઆઇથી સ્પષ્ટ જણાય છે-

શાહ અસ્ત હુસૈન, પાદશાહ અસ્ત હુસૈન,

દીનસ્ત હુસૈન, દી'પનાહ અસ્ત હુસૈન;

સરહાદ, ન દાદ દસ્ત દર દસ્તે યઝીદ,

હકકા કે બિનાએ “ લાએલાહ ’, x અસ્ત હુસૈન.

ઉપરની રૂઆઇથી ખુલ્લું જણાઇ આવે છે કે દીને ઇસ્લામનાં સાચા ફિદાઇ હૉ ઇમામ હુસેન અૉ મે પોતાની ખ્યારીબાન અર્પણ કરીને દીને ઇસ્લામની ખુનીયાદ કાયમ રાખી. ફક્ત તેઓનીજ બાનની કુરબાની નહિ બલ્કે ઇસ્લામની ખાતર તે મજલુમના જીવનના હુકડાઓ (ફરજ'દો) લાઇઓ અને અઝીઝે-અન્સારની કુરબાનીઓ એવી તો

x “ લાઇલાહાઇલ્લાહ ” તો જે કલેમો ઇસ્લામીઓ પડી રહ્યા છે તેની ખીના (એટલે તે ચાલુ રહેવાનાં સમય) હૉ ઇમામ હુસેન અૉ છે. અગર ઇમામ હુસેન અૉ યઝીદની ઇતાઅત કબુલ કરી લેતે તો દીન ઇસ્લામનું નીચાન તક ફુનિયામાં બાકી રહેતે નહી તો પછે કલેમાની હસ્તી પણ ક્યાંથી રહેતે ? (દીન ઇસ્લામનું નીચાન તક બાકી રહેતે નહિ જેના ખુલાસા માટે યઝીદની ચાલ અલખની હકીકત ઇસ્લામી તવારીખમાં જુઓ.)

“ જમ ”

દરજાજનક રિતે થયેલી છે કે, તેથી દરેક સાચા ઇસ્લામીને ઇસ્લામ ફરજેનું ઉમદા શિક્ષણ મળે છે !!!

ઇસ્લામના સાચા ફિદાઈ હૃદય ઇમામ હુસેન અં ની શહાદતમાં એવા એવા ઉમદા રહસ્યો સમાયલા છે કે જે માટે ચાલુ સમયના હિન્દુ-મુસ્લીમ નેતાઓ બહુજ સરસ ઉદ્ગારો કાઢી રહ્યા છે ! તે સર્વ ઉદ્ગારો લંબાણના ભયથી અત્રે ટાંકી શકાતા નથી. (જાકેર પેપરોમાં રમ્મ લેતા સુર વાંચકોથી તે ઉદ્ગારો છુપા નથી,) મરહુમ અલ્લામા સૈયદ ગુલામ હસનનયન સાહેબ કેન્તુરીએ “ હુસેનીયાહ કુરઆનીયાહ ” નામના રિસાલામાં પાક કુરઆને શરીફની આયતોથી (આઠ પ્રકરણોમાં) હૃદય ઇમામ હુસેન અં ની શહાદતની મહત્વતા અને તેમાં સમાયલા ઉમદા રહસ્યો એવી તો ઉત્તમ રીતે સમજાવેલ છે કે તે દરેક સમજી વર્ગ માટે એક ઉમદા દલીલ થઈ પડે છે ! ઉપરાંત “ મેઅત્યન ” નામની તેઓની બનાવેલ કિતાબમાં પણ એ સંબંધે બહુજ ઉમદા વર્ણન જોવામાં આવે છે, (ઉદું ભાષા બહુનાર વાંચકોને મજકુર બેડ કિતાબો જોઈ જવાની ખાસ લલામણુ છે.) ઉપરાંત હાજી ગુલામઅલી સાહેબ તરફથી ગુજરાતીમાં પ્રગટ થયેલ “ તાબુતે હુસૈન ” અને લોઅલોઓ વલ મરજન ” નામની કિતાબોમાં એ સંબંધે બહુજ ખુબીની સાથે વર્ણન કરવામાં આવેલ છે અને તેમાં ઇમામ હુસેન અંની મુસીબતમાં રોવું-માતમ કરવો અને તાઝીયા-અલમ બનાવવા વીંનું જાએઝ હોવું નકલી અને અકલી દલીલોથી સાબિત કરી બતાવેલ છે. થોડુંક થયાં મીં જાનમહમદમાઈ ઝીણા અઝીઝ તરફથી ગુજરાતીમાં એક રિસાલો પ્રગટ થયેલ છે, જેમાં હૃદય ઇમામ હુસેન અં ની શહાદતની મહત્વતા અને એમાં સમાયલા ઉમદા રહસ્યો માટે સુન્દર મીંજાના ચુરોપીયન વિદ્વાનોએ જે મતો દર્શાવ્યા છે તે

ટાંત્રી બતાવેલ છે જેથી પણ દરેક સમજી વર્ગે હૃદય ધમિમ હુસેન અઁની ઇસ્લામ પ્રત્યેની દીક્સોજ લાગણીનો અંદાજ કાઢી શકે છે ! હૃદય ધમિમ હુસેન અઁ ને પોતાનો આત્મ-લોગ આપીને કયામત સુધીના ઇસ્લામીઓ ઉપર કેવો મહાન જોડસાન કરેલ છે અને તેઓની અઝાહારીમાં ઇસ્લામને કુન્વત આપવા માટે કેવો ફહાની અસર સમાયકો છે. વીઁ "જાતોનું રહસ્ય યુરોપીયન વિદ્વાનો પણ સારી રીતે સમજી શક્યા છે, જે માટે અત્રે ફક્ત બેજ મતો ટાંકી બતાવીશ.

- ૧ " ઇસ્લામીઓ જો તરછો પકડશે તો તેઓ માટે મોટું સાધન આ હુસેનની મુસીબતનું છે. એજ સાધનથી તેઓમાંના મતલેહ દુર થઈ આપસમાં મળી નવ્ય એવું માલુમ પડે છે. ભવીષ્યમાં એજ સાધનના સખબથી તમામ મુસલમાનો એકસાંપીના અમલ નીચે ઉભા રહે. હૃદય ધમિમ અઁ ને તમામ બાબતમાં હૃદય હુસેન અઁ ની રીતભાત મળે છે, ફક્ત એટલોજ ફરક છે કે હૃદય ધમિમ અઁ કરતાં હૃદય હુસેન અઁ ની મુસીબતો વધારે અને વધારે સખત છે. હુસેનને માનવાવાળાઓને અગર નડતરો નડત નહિ, આડા આવનારા આડા આવત નહિ, અને હાલની જેમ આઝાદ હતેતો આજ તેઓની કુન્વત બહુજ વધી જતે, અને ઇસ્લામનું જોર બહુજ થઈ જતે. "
- (જરમન ડૉઁ મેસ્ચુ મોરળીનના લેખમાંથી.)

- ૨ " ઇમામ હુસેન અઁ નો સખત ગમ ભરેલો બનાવ એક ઘણા દુરના મુઢકમાં ઘણી લાંબી મુકત થઈ બન્યો છે, પણ જો બનાવ એટલો તો ગમ ભરેલો છે કે અગર બે રહેમ અને પથર જેવા દીલવાળો સાંભળે તો પણ તેનું દીલ હલી નવ્ય.

જેઇએ તેવો બેરહેમ હોય પણ હુસેનનું નામ સાં-
ભળતાંજ તેના દીલમાં હમદદીનો જોશ પેદા
થઇ જશે.”

(ગીગનકૃત ‘હીકલાઈન એન્ડ ફ્રાલ ઓવ ધી રોમન એમ્પાયર’
વોલ્યુમ ૯ પેજ ૩૪૬)

ઉપરના ઉદ્દગારોથી વાંચકો જોઇ શકશે કે, હં ઇ-
મામ હુસેન અં ની અઝાદારીમાં કેવું ઉમદા રહય
સમાયલું છે, અને ઇસ્લામની તરફીના માટે તે અઝાદારી
કેવું ઉત્તમ સાધન છે!!! એજ કારણોના લીધે-કુદ્દે
ઇસ્લામીઓ શું- શીઆઓ, કે શું સુન્નત જમાઅત, હં
ઇમામ હુસેન અં ની અઝાદારી ટકાવી રાખવાને મહા
મોટું પુણ્ય સમજે છે; અને તે હદીસો વીં થી પણ (અઝા-
દારી કરવામાં સત્તાજ હોવાનું) સાબિત થાય છે. પણ
લંબાણના લયથી તે હદીસો અત્રે ટાંકી શકતો
નથી; ઇસ્લામી કિતાબોમાં એવી સંકટો હદીસો મોજુદ છે.
મતલબ કે હં ઇમામ હુસેન અં મે દીને ઇસ્લામની ખા-
તર જે જે સંકટો સહન કર્યા છે, અને જે જે ઉમદા કુર-
બાનીઓ કરેલી છે, તે પ્રત્યે ઇસ્લામીઓ પ્રીદા પ્રીદા થઇ
રહ્યા છે; અને ઇમામ હુસેન અં ની યાદગીરી કાયમ રા-
ખવામાં પોતાનો દીન અને ઇમાન સમજે છે! અને કયામત
સૂધી તેવી યાદગીરી જળવાતી રહેશે!!! ઇસ્લામી-
ઓ તો શું? અન્ય ધર્મોવાળાઓમાંના કયાળુ હુદય ધરાવતા
અહુસ્થો પણ હં ઇમામ હુસેન અં ના સંકટો પ્રત્યે
સંપૂર્ણ દીલસોઝી ધરાવે છે, અને તે ગરીબો-મઝલુમ ઉપરે
પડેલા સંકટો અન્ય ધર્મીઓને પણ રોવરાવે છે. પટનાના
સખબડજ રાયખડાદુર માતાદીન નામના હિંદુ સદઅહરથે,
હં ઇમામ હુસેન અં ની અઝાદારી માટે ઉદ્દગારો
કહે છે:—

“ ખુશા વોહ લોગ ! જો આતે હયે, બઝમે માતમ મેં;
ખુશા વોહ હાથ ! જો પીટેં હુસેનકે ગમ મેં.

વોહ દીલ હો ખાક, નહો જસમેં એહલે બયતકા ગમ !
વોહ કુટે આંખ, રોઇ નહોં મોહરમ મેં ! ! ! ”

ઉપરની રૂઝાઈ મુજબ એક હિંદુ સદગ્રહસ્થ ઇમામ હુસેન અં ની મુસીબતમાં રડવા, માતમ કરવાની કેવી સખત અગત્યતા ધારે છે, તે સ્પષ્ટ જણાઇ આવેલ છે. પણ અફસોસ છે કે-કેટલાક નામધારી અને એહસાન-ફરામોશ મુસલમાનો (કે જેઓના દીલો, પાક કુરઆને શરીફમાંની સુરએ બકરની આયત ૭૬ માંના “ કલ હેન્નરતે અવ અ-શાહો કેસવહ ” ના ફકરા મુજબ પથરો કરતાં પણ વધુ સખત છે,) ફક્ત ઝખાની ઇસ્લામનો દાવો કરવાવાલા, પણ અંદર ખાને ઇસ્લામની કમર તોડવાવાળા વેશધારી મુસલમાનો હં ઇમામ હુસેન અં મે ઇસ્લામાંઓ ઉપર જે એહસાન કરેલ છે તે એહસાનો (મૂઝી જઇ, હં ઇમામ હુસેન અં ની અઝાહારીને તોડી પાડવા મથન કરી રહ્યા છે ! ! ! તેવા નામના મુસલમાનો, હં ઇમામ હુસેન અં ની અઝાહારી મીટાવવાને તનતોડ પ્રયત્નો આદરી રહ્યા છે, અને અઝાહારી વિરૂદ્ધ સખત ટીકાઓના ખાણો વર્ષાવી રહ્યા છે ! જાણે કે યઝીદી કાર્ય સંપૂર્ણ કરવાનું બીડું તેઓએ કેમ ઝડપ્યું ન હોય ? ! ! એક શાએરે ખફ કહ્યું છે કે:—

“ યક હુસેને નીસ્ત, તા ગરદદ શહીદ;
વર ન હર આલમ, બિસીયારન્દ યઝીદ ! ”

મતલબ કે હં ઇમામ હુસેન અં જેવો કોઈ મઝ-લુમ અને સંકટો સહન કરનાર (હાલ) દુનિયામાં મોજુદ નથી કે જે સંકટો સહી સહીને શહીદ થાય; નહીંતર

સુદીમાં (હાલપણ) યઝીદો (યઝીદી કાર્ય કરનારાઓ) ઘણા મોબુદ છે !

હો ઇમામ હુસેન અં ઉપરે પડેલાં સંકટો એવાં તો હૃદયભેદક સંકટો છે કે, જેની યાદ કરીને (આવનારા બનાવોની યાદ લાવીને) આગળના પયગમ્બરો, અગાઉથી ગમ અને રૂદન કરી ગયા છે; જેની હકીકતો ઇસ્લામી ત્વારિખો પૂરી પાડી રહી છે. આગળની આસમાની ક્રિતાઓ (તવરેત, ઇન્જીલ વીં) માં પણ મોહોરમ માસની દસમી તારીખે (આશુરાનાં દિવસે) ગમ કરવાનું વર્ણન કરવામાં આવેલ છે. આઝખલ (ઇન્જીલ) માં, જે દીવસે ઇમામ હુસેન અં શહીદ થયા છે તે મોહરમની દસમી તારીખ અને આશુરાના દિવસને “ દીલને સખત દુખ પહોંચાડનાર દીવસ ” તરીકે જણાવવામાં આવેલ છે. જે સર્વે સનહો અત્રે ટાંકતાં લંગ્ઝુ થઈ જવા પામે જેથી તે અત્રે ટાંકી શકતો નથી. હાલુ શુલામઅલી સાહેબ તરફથી પ્રગટ થયેલ “ તાબુતે હુસેન ” નામની ક્રિતામાં પણ એ સખંધે વિવેચન જોવામાં આવે છે. જે તેના પૃષ્ઠ ૧૫૩ તથા ૧૫૪ માં વાંચકોએ જોઈ જવા દૃષ્ટા કરવી.

પ્રિય વાંચકો હો આદમ અં ના ફરજંદ હાખીલ ના શહીદ થવા વખતે સુદીમાં જે કુદરતી ફેરફારો જણાયા, તે અપ ઉપર (શરૂઆતમાંજ) જોઈ ગયા છે. હો ઇમામ હુસેન અં ની શહાદતનો બનાવ-હો હાખીલનાં બનાવ કરતાં હઝરો દરજ્જે વધુ સંકટમય હતો, :તો તે વખતે પણ ઝમીન આરમાન ઉપરે કુદરતી ફેરફારો થયા હોય, તેમાં નવાઈ શી ? તે વખતે દુનિયામાં જે જે કુદરતી ગમના આસારો જણાયા, તેનું સ્પષ્ટ વર્ણન ઇસ્લામી ત્વારિખોમાં મોબુદ છે. સુર્યને ઘડણુ લાગવું, દિવસનું રાત્રિની જેમ

અંધકારમય થઈ જવું, આકાશમાંથી તારાઓનું દુટવું, આકાશમાંથી લોહીના છાંટાઓ પડવા, ઠરબલાની ઝમીનનું ધ્રુજવું, ઈમામ હુસેન અં ના શહીદ થઈ જવાનો જેથી અવાઝ આવવો, વીં વીં બનાવો. ઇસ્લામી ત્વારિખોમાં નોંધાયલા છે. જેમાંથી કેટલીક સનદો નીચે ટાંકી બતાવીશ.

૧ “એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે સાચા મોમેનોના મૃત્યુ પછી આકાશો રડે છે; અને જ્યારે હઝરત યકુબા અને એમામ હોસેનની કતલ કરવામાં આવી ત્યારે તેઓ ૪૦ દિવસ સૂધી રડયાં હતાં.”

(પ્રોફેસર ઇસ્ફહાની કૃત તરઝુમો: પેજ હપર ની ટીપણમાંથી)

૨ “ ઈસ આયત * કી તફસીરમે^૧ સહીહ મુસ્લીમ^૨ મેં લિખ્યા હયે કે જબ હઝરત ઈમામ હુસેન અં શહીદ હુવે તો ઈસ મુસીબત પર આસમાન લી રાયા, ઓર આસમાનકા રોના ઉસ્કા સુખ^૩ હોબના હયે. ઇસ્કી મોઅય્યદ^૪ વોહ રીવાયત હયે, જુસે અલ્લામા ઇબ્ને હજર ઇસ્કેલાની^૫ ને સવાએકે મોહરે^૬કાહ મેં ઝિક્ર કિયા હયે કે હં અલી અં કા એક દક્ક કરબલા સે યુઝર હુવા. જબ કબ્રે હુસેન^૭ કી જગેહ પહોંચે તો ફરમાયા, યેહી હમારે ઉટાંકો ખીઠાનેકી ઓર અરબાબ રખનેકી જગેહ હયે, ઓર યેહી હમારે ખુન બહાનેકી જગેહ હયે.^૮ રસુલ સં કી એકલે બયતમે^૯ સે કુચ્છ લોગ ઇસ્તી મયદાનમે^{૧૦} કતલ કીયે જાએંગે, જીનપર આસમાનલી રાએઆ ઓર ઝમીનલી. ”

* સુરએ હોમાનની આયત ૨૯ મી x સુન્નત જમાઅતની (સેહાહે સિતામાંની) મોઅતઅર કીતાબ

“ જીમ ”

(ખવલવી ફરમાનઅલી ફત તરબુખાનાં ચેજ ૭૬૨
ની ફૂનોત)

૩ “ તફ્સીરે કુમી મેં હયે કે—જનાબે અમીરૂલ મો-
અમેનીન કે સામને એક શખસ ગુઝરા કે અલ્લાહ
ઝોર ઉરકે રસૂલકા હુશ્મનથા—તો હઝરતને ચેહ આ-
યત તીલાવત ફરમાઈ (ફમા બકત અલ્યહેમુસ્સ-
માઓ વલ્લ અર્જો વમા કાનૂ મુન્ઝરીન) ફિર
હઝરતકે સાહેબઝાદે જનાબ ઇમામ હુસેન આપકે
પાસ સે ગુઝરે, તો આપને ફરમાયા કે ચેહ વેહ
શખસ હયે, છરપર આસમાન વ ઝમીન ગુઝરે રોઝેંગે
ફિર ફરમાયા કે આસમાન વ ઝમીન યાતો હઝરતે
ચહયા ઇબ્ને ઝકરીયા પર રો ચુકે હયે, યા અબ
હુસેન પર રોઝેંગે. તફ્સીરે મજમ ઉલ ખયાન
મેં જનાબે ઇમામ જાઅફરે સાહેકસે મનકુલ હયે
કે—આસ્માન, હો ચહયા ઇબ્ને ઝકરીયા ઝોર હઝરત
ઇમામ હુસેન ઇબ્ને અલી મુરતઝા પર ચાલીસ દિન રોયા
હયે. ઝોર મન દોનોં હઝરાતકે સિવા ઝોર કીસી
પર નહીં રોયા. કિસીને અર્ઝકી—યખ્ન રસૂલિલ્લાહ !
ઉરકે રોનેકી અઝામત કયાથી ? ફરમાયાકે—તુલુઓ
ગોશ્વે કે વક્ત બહોતહી અયાદાહ સુખી હો
બયા કરતીથી. ”

૧. રાતો ૨. ટેકો દેવા વાળી ૩, સુન્નત જમાઅતના એક
જખરદસ્ત આલીમ ૪, એટલે આગળ જતાં જ્યાં હો ઇમામ હુસે-
નની કબર થવાવાળી હતી તે જગ્યા ૫. અત્રે ‘ હમારે ’ થી મત-
લખ એહલે ખયત છે ૬. વડાઓ પસાર થયો ૭. એટલે આસમાન
ના રોવાની ૮. નીચાનો ૯. સુર્યોદય અને સુર્યાસ્ત ૧૦. લાલાશ

“ છમ ”

(મવલવી મકબુલ અહમદ કૃત તરજુમાનાં પૈઝ
૭૬૩ ની કૃતનોટ)

૪. “આખિર-હઝરત ઇમામ હુસેન રઝેયલ્લાહ તઆલા અન્હોકો શહીદ કર ડાલા ઝોર આપકા સર મુબારક એક તશ્તમે^૧ રખકર ઇન્ને ઝીયાદકે સામને પેશ કીયા ગયા. ખુદા કાતીલે હુસેન^૨ (રઝીયલ્લાહ તઆલા અન્હો) ઝોર ઇન્ને ઝીયાદ ઝોર ચઝીદ પર લઅનત કરે ! યેહ વાકેઆ^૩ બરોઝે આશુરા મુકામે કરબલા મેં વાકેઅ^૪ હુવા. ઇસ્કા કિસ્સા બહોત તૃસ હયે ઝોર દોષ કલમ^૫ ઇસ્કે સુનનેકા મુતલમ્મીલ નહિ હો સકતા ! (ઇન્નાલિલ્લાહે વઇન્ના એલયહે રાજેઉન) આપકે સાથ આપકી એહલેગયતમેસે સોલાહ આદમી શહીદ હુવે. આપકી શહાદતકે બાઅદ દુનિયાં સીયાહ^૬ હોગઇ. સાત દિન બરાબર દીવાર^૭ પર ધુપ^૮ કા રંગ ઝઅફરાની^૯ માઅલુમ હોતાથા, તારે એક દુસ્સે પર હુટ હુટ કર ગીરતે થે. ઇસ રોઝ સુરજકો ગહન લગ ગયા થા. આસમાનકે કિનારે છે માહ તક સુર્ખ^{૧૦} રહે ઝોર ઇસ્કે બઅદ યેહ સુર્ખી^{૧૧} અબતક બરાબર મોબુદ હયે; હાલાંકે કત્લે-હુસેનસે પહેલી ઇસ્કા ઠલી નામો નીશાનલી ન થા ! કહેતે હયે^{૧૨} કે ઇસરોઝ બયતુલ્લમુકદ્દસમેં બે પશ્ચર ઉઠાયા બતા થા ઉસ્કે નીચેસે ખુન તાબ નીકલતા થા ઝોર જુત્ના કલમ^{૧૩} લશ્કરે મુખાલેફ મેં થા, સબ રાખ હો ગયા. ઇન અલીમોને અપને

૧. થાળ. ૨. રાખવું; લાવવું. ૩. હુસેનના કાતીલો. ૪. બનાવ. ૫. બનવું. ૬. લખાણ. ૭. દીલ; અંતઃકરણ. ૮. શકિત ધરાવવી. ૯. કાળી; કાળાશ પડતી. ૧૦. બીંતો. ૧૧. તડકો. ૧૨. કેસરના જેવો. ૧૩. રતાશ. ૧૪. એક બતની ખોરાકી ચીજ વીં

લશ્કરમે એક ઉંટ ઝમક કીયા તો ઉસકા ગોશ્ત આમકી તરફ જલતા માઅલુમ હુવા ઓર જખ ઉરકો પકાયા તો કાયલેકી તરફ હો ગયા. ”

(જલાલુદ્દીન સીયુતીકૃત ‘તારીખુલ ખુદ્દાનો ઉર્દૂ તરજુમાઃ પેજ ૧૧૨ x)

૫. શોઅલખી “૧૨હમતુલ્લાહ અલયહે રિવાયત કરતે હયે” કે—જનામે ઇમામ હુસેન અં કી શહાદત પર આસ્માન રોતા રહા ઓર ઉરકા રોના સુખીકા નમુદાર ૧૭ હોના હયે ઓર શોઅલખીકે સિવા ઓર લોગુને લિખ્યા હયે કે આસ્માનકે કીનારે આપકે કતલકે આઅદ છે મહિને તક સુખી રહે ફિર હમેશા વોક સુખી નમુદાર હોને લગી. ઇખને સીરીન ૧૮ રહમતુલ્લાહ અલયહે કેહતે હયે” કે હમકો માઅલુમ હુવા હયે કે ચેહ સુખી જો શાક ૧૯ કે સાથ હયે જનામે ઇમામે હુસેન કે કતલ કે પહેલે નથી”x

x આસ્વામા જલાલુદ્દીન સીયુતી એકદમ ચુસ્ત મુન્ની હતો, જે તેઓની તવારીખોનાં લખાણોથી જણાય છે તો એઓના લખાણ એક અલુજ મજબુત સતદ મળી શકાય. એ લખાણોમાંથી ઇમામ હુસેન અંની અઝાદારી અને તેઓનાં કાતીલો ઉપર લખત ત રપદ રીતે જણાઈ આવે છે.

x એ સતદથી જણાય છે કે સુર્યાસ્ત અને સુર્યોદય વખતે જે રતાશ આકાશ ઉપર જોવામાં આવે છે તે ઇમામ હુસેન અંની શહાદત પછીજ થયેલી છે તેથી અમાકે ન હતી (એ સતદ પણ સુન્નત જમાઅતનીજ છે.)

૧૫ વિરોધીઓ. ૧૬. સુન્નત જમાઅતના એક આલીમ. ૧૭. જોવામાં આવવું; જાહેર થવું. ૧૮. સુન્નત જમાઅતના આલીમ. ૧૯. સુર્યોદય અને સુર્યાસ્ત વખતે આકાશની રીનારી ઉપર રતાશ છે તે.

“જમ”

(મવલવી ઓખચદુઃસાહ અત્રતસરી કૃત સવાનેહે ઉમરી હ૦
અલી પેઝ ૩૪૮)

પ્રિય વાંચકો, ઉપરની સનદોથી આપ જોઈ શકયા હશે કે હ૦ ઇમામ હુસેન અ૦ ના શહાદતનાં કારણે ઝમીન અને આસમાનની વચ્ચે કેવા કેવા કુદરતી ફેરફાર થયા હતા. આસમાનનો રંગ બદલાઈ જવો, તે દિવસથી આસમાનની કીનારી ઉપરે રતાશનું જાહેર થવું (અને તે રતાશ તે દિવસથી સુચીસ્ત વખતે આકાશમાં દ્રષ્ટિએ પડે છે) વીં વીં જે કુદરતી નિશાનીઓ જોવામાં આવી તે ઉપરની સનદોમાં સ્પષ્ટ રીતે જોઈ શકાય છે. તદુપરાંત એ સખધેની બીજી પણ ઘણી સનદો, ત્વારિખોમાં મોજુદ છે, પણ લખાણના લયથી તે સર્વે અત્રે ટાંકી શકતો નથી. અફસોસ તો એ છે કે—હ૦ ઇમામ હુસેન અ૦ ની શહાદત માટે, ઝમીન અને આસમાનની વચ્ચે કુદરતી રીતે) ગમનાં ચિન્હો જણાય, અને કેટલાક નામધારી મુસલમાનો (જેઓ ખાલીફમાં યઝીદી પયરવોજ છે તેઓ,) હ૦ ઇમામ હુસેન અ૦ ની અઘાદારી મિટાવવાની કોશેશ કરે !!! જે વિષે વધુ વિવેચન નહિં કરતાં, આખું શામા ચરણ સાહેબ નામના હિંદુ અકસ્થનાજ ઉદ્દગારો ટાંકી બતાવીશ :

“ ભાઈઓ ! જુઓ, આ એક ગરીબ મજ્જુમની અઘાદારી છે, માટે વાહીયાત વસવસાથી તેને મટાડવાની કોશીશ કરો નહિં ! અને એ ઝરીઆ (સખગ)થી ખુદાના બંદાઓને એ ખુદાના માનવંતાની સાથે મોહખતનો જોશ થાય છે, માટે તેમાં ઘટાડો થવા આપો નહીં ! યાહ રાખો કે, આ મોટા મજ્જુમનો ગમ છે, અને ભારે સખર કરનારની અઘાદારી છે. ”

(મગોરઆ લેકચર્સ ઇ. સ. ૧૮૭૩)

ઉપરના ઉદ્ઘાટોથી ૬૦ ઇમામ હુસેન અં ની અઝાદારી માટે એક હિંદુ ગ્રંથસ્થના કેવા ઉત્તમ વિચારો છે તે સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. ખરેખર ! ઇમામ હુસેન અં ની અઝાદારીમાં એવોજ સરસ અસર રહિયો છે !!! ઇન્સાનો તો શું ? જીન્નાત અને પરીઓએ પણ એ અઝાદારી ખબ્બી લાવેલ છે. જે નીચેની સનદોથી જણાઈ આવે છે—

૧ હખીબ બિન સાબિત કહેતે હયેં કે—મે'ને પરીઓ-કો જતામે ઇમામ હુસેન અં કી શહાદત પર રાતે સુના હયે કે કહેતી થી, નખી સં ને ઉન્કે માથેકો ચૂમા હયે ! જીન્કે રૂખસારૂં મેં ચમકથી ! ઉન્કે માંખાપ કુરેશ^૧ કે બુઝુર્ગ થે; ઉન્કે નાના સખ નાના ઉન્કે પ્રેહતરથે !!!

('સ્વાનેહ ઉમરી ૬૦ અલી: ' પેજ ૩૪૨)

૨ “હખીબ બિન સાબિત, જતામે ઉમ્મુલ મોઅમેનીન ઉમ્મે સલમા રઝીં સે રિવાયત કરતે હયેં કે ફરમાતી થી, જખસે આં હઝરત સં^૨ કા ઇન્તેકાલ હુવા, મે'ને સિવા ઇસ રાતકે કબી જીન્નાતકે નવહેકી અવાજકો નહીં સુની ! મે'ને ઉસવકત સમજાકે મેરા બેટા, યાઅને હુસેન પ્યારા મારા ગયા હયે. મે'ને અપની ખાદેમાં^૩ સે કહાકે બાહિર નીકલ, ઓર પૂછ ઉસ્ને સુજે ખખર લાકર હી કે, વોહ શહીદ હો ગયે હયેં.”

('સ્વાનેહ ઉમરી ૬૦ અલી: ' પેજ ૩૪૩)

૧. ગાસો ૨. અરબોમાં એક માનવંતો કખીસો ૩. ૬૦ રસૂલ સં ૪. ખીદમત કરવા વાગી, ચાકરડી.

હવે—હવે ઈમામ હુસેન અં ની મુસ્લીમત ઉપર,
(અગાઉથી તે મુસ્લીમતને યાદ કરીને) હવે રસૂલે ખુદા
સં અને હવે અલી અં નાં રેવા અને ગમ કરવાની
સનદો પશુ નીચે ટાંકી બતાવીશ.

૧ અબી અમામાહ બાએડી સે મરવી હવે કે એક
રોજ હઝરત સં ને ઇરશાહ કીયા કે, “ઇસ લડકે યાઅને
ઈમામ હુસેન અં કો મત રૂલાયા કરો.” ઉસ રોજ જનાબે
ઉમ્મેસલમાં કે ઘરકી બારી થી. હઝરત સં કે પાસ જી-
બ્રઇલ નાજિઝ હુવે. હઝરત ઘરકી કોઠડી^૨ મેં તશરી-
ફ લે ગયે, ઓર ઉમ્મે સલમાંસે ફરમાયા, મેરે પાસ
કિસીકો મત આને દેના. નાગહા^૩ જનાબે હુસેન
અં તશરીફ લાએ, ઓર હઝરતકો દેખ કર કોઠડી-
મેં ગુસને લગે. જનાબે ઉમ્મે સલમાંને ઉન્કો પકડ
કર ગલેસે લગા લીયા, ઓર ઉન્કો અંદર બંનેસે
રોક રખ્યા, ઓર ઉન્કો રોનેસે ચુપ કરાને લગી.
જબ વોહ સખત રોને લગે, જનાબે ઉમ્મે સલમાને
ઉન્કો છોડ દીયા; ઓર વોહ હઝરત કે પાસ બદર
ગોદમે^૪ બેઠ ગયે. જીબ્રઇલને અર્જ^૫ કીયા, અપકી
ઉમ્મત ઇન્કો અન્કરીખ^૫ કતલ કરેગી. ઓર હાથ બ-
રડાકર હવે સં કો થોડી સી મીટી હી,* ઓર
કહા, વોહ અઅસે મકાનમેં શહીદ હોંગે.† પસ હઝ-

* ખીજ તવારિખોના અહેવાલ મુજબ, હવે રસૂલે ખુદા સં
મે તે માટી ખીખી ઉમ્મે સલમાને આપી; અને ફરમાયું કે,
“સાચવી રાખજો, જ્યારે એમથી ખુદા જરૂર પડે, ત્યારે સમજજો કે
મારો ફરજદ હુસેન શહીદ થઈ ચુક્યો હશે.”

† એટલે જ ઠેકાણાની માટી આપી છે, તે ઠેકાણે તેઓ
શહીદ થશે.

૧. વારો. ૨. ઓરડી. ૩. એચિંતા, ૪. બોગામાં. ૫. તુર-
તમાં; નજીકમાં; થોડા વખતમાં. ૬. બાહરે નીકળવું. “જીમ”

રત સં, જનાબે હુસૈન કે ગોઢમે લીયે હુવે નિહા-
યત ગમગીન ખર આમદ^૧ હુવે.

(‘સ્વાનેહે ઉમરી હ૦ અલી’ : પેજ ૩૩૧)

- ૨ “ઉમ્મુલ્લ ફઝલ બિન્તે હારીસ કહેતે હયે” કે-મેં
જનાબે હુસૈન અં કે લીયે હુવે એક દિન આં
હઝરતકી હુઝુરમેં ગઈ, ઓર મેંને ઉંકો હુઝુરકી
ગોઢમે રખ દિયા. ફિર મુજે એક દામ પેશ આ
ગયા, જળ ઇસસે ફારેગ હુધ તો કયા દેખતી હું
કે, હુઝુરકી ચશમે મુબારક^૭ અશ્કબાર^૮ હયે, પસ
આં હઝરત સં ને ફરમાયા-મેરે પાસ જીખર્ધલ
અં તશરીફ લાએ હયે, ઓર ખખર હી હયે કે,
મેરે ઇસ બેટેકો મેરી ઉમ્મત કતલ કરેગી. ઓર મુ-
જકો વાંકી સુખ^૯ મિટી લાકર દિખાઈ હયે.”

(‘સ્વાનેહે ઉમરી હ૦ અલી’ : પેજ ૩૩૨)

- ૩ શોઅબી અલયહુર્રહમા ફરમાતે હયે” કે-સીફ્ફીન
કી તરફ જતે હુએ જનાબે અમીર^{૧૦} અં કરીયે
નયન્ના^{૧૧} કે મુકાબિલ ફુરાત^{૧૨} કે કીનારે ગુઝરે,
ઓર ઇસ્તાદાહ^{૧૩} હોકર પુછા કે, ‘ઈસ ઝમીનકા
નામ કયા હયે ?’ લોગોંને કહા, ‘કરબલા’ આપ
રાને લગે, ચહાંતક કે આપકે અશ્કોંમે ઝમીન તર^{૧૪}
હો ગઈ. ફિર ફરમાયા કે-મેં એકહીન જનાબે રસ્તુ
લિલ્લાહ સં કી ખીજમતમેં ગયા, હુઝુર રો રહેથે !
મેંને અર્જ^{૧૫} કીયા, ‘જનાબ કયું ગીરીયા કર રહે હયે ?’

૭. મુબારક આંખો. ૮. આંસુ વરસાવવાં; અશ્રુપાન કરવો.
૯. હ૦ અલી અં ૧૦ કરબલાને લગતી ઝમીનનું નામ. ૧૧. નદીનું
નામ. ૧૨. ઉજાં રહેવું. ૧૩. બીજાઈ મઠ; નીલી મઠ ગાંધ.

હજરતને ફરમાયા—અલી જીવંત મેરે પાસ આએ થે. મુઝકો કેહને લગે કે, મેરા બેટા હુસેન કુરાતકે કીનારે પર શહીદ કીયા જાએગા; જુસ મકાનકા નામ કરખલા હયે. ફિર જીવંતને વહાંકી મિટીકી સુઠી ભર કર મુઝે સુંઘાઈ.”

૪. “ તારીજે અઅસમે કુશી ’ નો ઉઠું તરબુમે કે જેને મીઠ વરતેજીએ અપશ્વપાત તારીખ જણાવેલ છે—તેમાં સીફતીનની લડાઈ વખતે હો અલી અં કરખલાની ઝમીન ઉપરથી પસાર થયા હતા તે વખતના વર્ણનમાં અરુખગ બિન બનાનાથી જે રીવાયત દરજ કરેલ છે (તે લંબાણુથી છે) જેમાંથી ટુંક એ કે—“ નમાઝે ઝેહોર પડહ કર ફિર સવાર હુવે જ્યાર ચલતે ચલતે ઝમીને કરખલા પર ગુઝર હુવા. દરીઆએ પુરાત ? કે કિનારે પર પહોંચ કર ચંદ બજુફે દરખતોકો— જો વહાં મોજુદ થે, મુલાહેઝા કીયા ? ફિર અખદુલ્લાહ ઇબ્ને અખ્ખાસસે પુછા, તુ ઇસ મકાનકો જાનતા હયે, કે કોન જગેહ હયે ? ઉરને અઝ કી, ‘મે’ નહી જાનતા’ આપને ફરમાયા, અગર તુ વાકેફ હો જાએ કે ચેહ કોન સી જગેહ હયે, તો બેઅખતીયાર રાએગા.’ ફિર ખુદ ઇસ કહર રાએ, કે આંસુઓસે રીશ મુબારક ૩ તર ૪ હો ગઈ. ફિર ફરમાયા; આહ ! મુઝે આલેઅબી સુફીયાન સે કયસા પાલા પડા હયે ! ” (ત્યારપછી ઇમામ હુસેન અબ્ને પોતાની પાસે તેડાવીને આવવા વાળી હકીકતથી વાકેફ કયા. ત્યારપછી ત્યાં નમાઝ પઢી—થોડી વાર ત્યાં સુધ રહ્યા અને ત્યાં સ્વપ્ન જોવું સ્વપ્નનાની હકીકત અખદુલ્લાહ બિન અખ્ખાસને

૧. એક નહી. ૨. જોયું. ૩. દાહી મુબારક. ૪. નીચી.

કહી સંભળાવવી-ત્યારપછી હો ઇમામ ત્યાં મુકેલ નિશાનીની તલાશ કરવી-હો ઇમામ કરબલાની ઝમીન ઉપર આવેલ હતા અને ત્યાં ઇમામ હુસેન અં ઉપર પડવા વાળી મુસીબતોને યાદ કરીને હો ઇમામ રડ્યા હતા, વીં હકીકત ખ્યાન કરવી- વીં વીં ખ્યાન લંગાણથી છે. જે લંગાણના ભયથી સર્વ અત્રે ટાંકો શકતો નથી.) ત્યારપછી તે તવારીખના કર્તા જણાવે છે:— “ ઉરકે બાઅદ, જના-બે અલી અં બહોત રોએ ઓર કહાકે, અએ ખુદા ! મેરે ફરજંદકે કાતીલકી ઉમ્મ. હો ઇમામકી ઉમ્મમેં ઇબ્દદ ફરમા ^૫ ઓર ઉમ્મ શકી ^૬ કેા હમેશાકા લઅનતી કર, ” અબ હઝરતકે રોનેકી અવાઝ ખુલંદ હુધ ઇસ કહર રોએ કે ગથ આ ગયા. તમામ હમરાઇ ^૭ આપકે રોનેસે ગમગીન હોકર રોને લગે. ”

(બુઓ, ‘તારીખે અઅસમે કુદ્દી’ નો ઉર્દુ તરજુમે પેજ ૨૧૦ તથા ૨૧૧)

ઉપરની તવારિખી સનકોથી વાંચકા સારી રીતે જોઈ શકશે કે, હો ઇમામ હુસેન અંની શહાદતથી અગા-ઉ-તેઓની મુસીબતો યાદ કરીને, હો ઇમામ, હો રસૂલે ખુદા સં, હો અલી અં અને તેઓના સાથીઓએ ગીરયા અને ઝારી કરેલ છે તેવીજ રીતે હો ઇમામ હુસેન અં ની શહાદત પછી તેઓની અહિલેખયત વગેરે એ જે ગમે-માતમ અને ગીરયા ઝારી કરેલ છે, તેનો અહિવાલ ઇસ્લામી તવારીખોમાં (સહાને માટે) નોંધાઇ રહેલો જોવામાં આવે છે. જેમાંથી વાંચકોને બતાવવા ખાતર (સુન્નત જમા-

૫. વધારો કર. ૬. ઇમામ હુસેનનો માતૃક બદખ્શત; ૫૨૪૨ જેવા હદીસ વાળો. ૭. સાથીઓ.

અતની કિતાબોમાંથી) થોડીક સનહો નીચે પેશ કરીશ.

૧ “ ઇસી અરનામે અએસી સુખ^૧ આંધી^૨ નમુદાર હુઈ કે, હુનીયાં અધેર હો ગઈ. કોઈ શખસ એક દુસ્રેકો ન દેખ સકતાથા. સખકો થેહી ખ્યાલ આ ગયા કે, મિન જાનીમે ખુદા “ અઝાળ નાઝિલ હોનેહી અલા-મત હયે, ઓર ઇસી વકતસે અઝાળ શરૂઅ હો જાએગા. થોડી દેરકે બાઅહ વોહ આંધી જાતી રહી. ઇમામ હુસેન અં કા ઘોડા મયદાનમે^૩ દોડતા ફિર રહા થા ઉસ્ને વાપસ આકર અપના મુંહ ઓર પેશાની^૪ હુસેન ઇખ્ને અલીકે ખુનસે રંગીનકી, ઓર ચીખતા^૫ હુવા ચલા. લોગોંને ચાહા ઉસે પકડલે, વોહ ભાગકર ઓરતુ^૬કે ખયમે^૭ કે ગિહ^૮ ફિરને ઓર હનહનાને લગા. એહલે બયતને, ઇમામ હુસેન અં કે ઘોડેકી આવાજ સુનકર ખ્યાલ કીયા કે, વોહ તશરીફ લાએ હયે; ખચે ઓર બહેની^૯ ખયમોંસે નીકલકર ઉસ્કી તરફ દોડે. દેખાકે આપકી સવારીકા ઘોડા ખાલી ખડા હયે, ઓર ખુન મેં તર હયે; સમજ ગયે કે ઇમામને શહાદત પાછ. રોને પીટને લગે ! ઝએનખ બએન^{૧૦} કરકે રોતી ઓર મુંહ પીટતીથી, ઓર કેહ-તીથી વા મોહમ્મદ ! અલચકરસમા !! કયા આપકો કુછ ખબર નહીં, કે આપકે હુસેન પર કયા શુઝરી ? ઓર કિસ્તરેહસે ઉસે કતલ કર દીયા ? ઓર ઉસ્કી નાઅશે પાકકો મયદાનમે^૩ ફેંક દીયા ? વા મોહમ્મદ ! આપકે એહલે બયત કયહ હો ગયે ! ઓર ફર-

૮. વટોળીઓ. ૯. ખુદાના તરફથી. ૧૦ નિશાની.

૧. સડો પાડતાં ૨. તંબુઓ ૩. મોતરફ ૪. ખૂંચાંઓ અને બહેનો ૫. વીંછાપ ૬. “ ફરજ ”

અંદ જંગલમે બેઢિકાઝત પડે હયે ! દોસ્ત હુશ્મ-
ન ઉન્કે હાલ પર રાતે હયે. ”

(“ તારીખે અઅસમે કુશી ’ નો ઉર્દુ તરજુમે:
પેજ ૩૮૧)

૨ વલી કથ્યાઝ કૃત રોઝતુરશોહદા (ગુજરાતી લી-
પીમાં) તેનાં પેજ ૧૫૪ માંથી* :—

“ હરમ સળ ચું અથે આહો પુગાં મેં,
જો નહીં થા તાળ સળ કૈનો મકાંમે;

સો ઉસ આહંગે તેરા ચું ગુઝર કર,
રખેથે કુખખએ ગરદું ઝઝર કર;

ખડે રાતેથે સળ ઔરાતો અતફાલ,
રહાથા બુલજના ને સર તલે હાલ. ”

૩ “ લિખ્યા હયે કે ઉસ વક્તમેં ઝમીન લરઝતીથી,
ઔર શોરો કુગાન આસમાન વ ઝમીનમેં હો રહાથા
ઔર જુન્નો ઈન્સાન ઔર જંગલકે સળ હયવાન
નાલા ઔર ઝારી કરતેથે, ઔર આફતાળ* સીયાહ
હો ગયા થા, ઔર દારખાના આલમકા તખાહ હો
ગયા થા, ઔર બેહલેખયતકી ઝારી ઔર બેતાબી
ઔર બેકરારી ખારીજ અઝ તહરીર< હયે.

અખ્યાત

* એજ દિવાનમાં ૬૦ ઇમામ હુસેન અં ની સહાદત વખતે
હુરો ગીલમાન, શીરીસ્તાઓ, અવલીયા અંબીયાઓની અરવાહો,
જુન્નાતો વીં નું રોપું અને ઝમીન આસમાનમાં જે જે કુદરતી ફેર-
ફારો થયેલ તેનું ખુલાસાથી વર્ણન પેજ ૧૫૩ ઉપર નજરે પડે છે.

પ.વીલાપ ૬, વગર રક્ષણે ૭ સુર્ય ૮. કહી શકાય નહિં
તેથી, જેનું પુરૂષનું વર્ણન કરવાની શક્તિ કોઇને નહોતી તેવું.

“ જમ ”

અંદરીને ગમ ન હમીં અઝો સમા ખી ગીરીસ્તંદ;
 શાહેલે આલમ, અઝ સુરખ્યા તા સરા ખીગીહીસ્તંદ.
 આફતાબો માહો અર્ષો કુરસીયે હવહો કલમ;
 હર ગમે શાહે શહીદે કરખલા ખી ગીરીસતંદ.
 હર હવાએ, આં લખે મહરૂમ અઝ આખે પુરાત;
 માહી અંદર આખ, વ મુર્ગ અંદર હવા ખી ગીરીસ્તંદ.
 હર કુસુરે જન્નતે ફિરદૌસ હુરાં સરખસર;
 અઝ ખરાએ ખાતેરે ખયરૂનીસા ખીગીરીસ્તંદ,
 અવલીયા ગસ્તાહ, ખ મેહરે મુર્તુઝા ઝારીકુનાં;
 અંખીયા ખર ઇત્તેફાકે મુસ્તફા ખી ગીરીસ્તંદ.

(મજકુર ફારસી ખયતોનો ભાવાર્થ (નીચે મુજબ)
 કર્તાએ ઉરદુ શેઅરોમાંજ જણાવેલ છે.)

આહ ઉસ દીન ન ફકત અઝો સમા રોતેથે,
 લે સુરખ્યાસે સખી તા, ખ, સરા રોતેથે.
 અર્ષો કુરસી માહો ખુરશીદો ફલક લોહો કલમ,
 ખએરે ફરઝદેનખી, ખયરે વરા રોતેથે.
 હુરી ગીરીયાં કુનાં, ફાતેમાહકે હમરાહ થી,
 અંખીયા સાથ મોહમ્મદ કે બુદા રોતેથે.
 અવલીયા સખ ગમે શખીરમેં, હયરાં હોકર,
 હમ રહે શાહે જહાં શેરે ખુદા રોતેથે.
 રૂહો જન્નો મલકો, આદમો અનઆમ તમામ,
 માહીએ આખસે તા મુર્ગે હવા રોતેથે.

(હકીમ નરફ઼લાહખાન ફત “ હક મખઝન ” પેજ ૧૪૪)

૪ તીરમઝીને સલમાં રઝીં સે રિવાયતકી હયે કે
 મેં હઝરત ઉમ્મે સલમા રઝીં કે પાસ ગઈ
 તો દેખા કે, આપ રો રહી હયે-મેંને વજહેરે હ-

રિવાજ^૩ કી, તે ઉન્હુને ફરમાયા કે, મેને અલી રસુલુલ્લાહ સં કો ખવામમે દેખા હયે કે આપકા સર વ રીશ^૪ મુબારક ખાક આલુલાહ^૫ હયે. મેને અર્જ કીયા કે, યા રસુલુલ્લાહ! મેં યેહ કયા હાલ દેખતી હું? આપને ફરમાયા કે, વાકેએ કતલે હુસેન^૬ દેખને ગયા થા.”

(જલાલુદીન સીયુતી ફત ‘ તારીખુલ જોલફ ’ પેજ ૧૧૩)

ઉપરની સનદોથી— હૃદય ઇમામ હુસેન અં ની શહાદત પછી તેઓની અઝાદારીમાં તેઓની એકલે બચતે કેવી રીતે મીનમ અને ગીરયાઓઝારી કરેલ છે, તે વાંચકો! સારી રીતે જોઈ શક્યા હશે. ઉપરાંત જમીન અને આસ-માનની વચમાં જુન્નાતો, પશુ પક્ષીઓ વગેરેએ જે જે આહોઝારી કરેલ, અને હુરો ગીલમાન, ફીરીશ્તાઓ, અં-બીયા અવલીયાઓની અરવાહો, હૃદય રીસાકત પનાહ સં ની રૂક મુબારક વીં વીં એ જે ગીરયાઓઝારી કરેલ છે તે પણ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે! ખરેખર, હૃદય ઇમામ હુસેન અં નો ગમ એવેજ અસરકારક ગમ છે!!! તે મજલુમના સંકટો એવાંતો દર્દનાક અને ગમથી ભરપુર છે, કે તે ઉપરે સમગ્ર સપ્ટીને રહવું આવે છે. છતાં, કેટલાક બહોરો રીતે (નામના) મુસલમાનો—પણ ખાતીનમાં યઝી-દના પયરવો (કે જેઓના દીક્રો પથ્થર કરતાં પણ સખ્ત છે તેઓ,) હૃદય ઇમામ હુસેન અં ની અઝાદારી અટ-કાવવાના પ્રયત્નો કરી રહ્યા છે! જે માટે વધુ વિવેચન નહિં કરતાં, તેવાઓને, જનાબ અસનદ અલીશાહ કાદરી (હનફી) ફત “તંબીહુલ ખવારિજ” નામના રિસાલામાંથી નીચેના શેઅરો અર્પણ કરીશ—

૩. જણુવા માંગવું. ૪. દાદી મુબારક. ૫. રીતીયા બરામલી.

૬. હુસેનના કતલથવાનો દેખાવ—મનાવ.

“ રોના હુસેન પર નહીં આતા તુમ્હીં ચેહ કયા ?
આખેં તો હયેં, નઝર નહીં આતા તુમ્હીં ચેહ કયા ?
રહેમ એક ગરીબ પર નહીં આતા તુમ્હીં ચેહ કયા ?
ઇન્સાફ કુચલી કરના નહીં આતા તુમ્હીં ચેહ કયા.

મિલતેહો ઝાહેરન ય ઝુફરત હુસેન સે !
દિલમેં ભરી હુઇ હયે કુદરત^૧ હુસેન સે ! ”

ખરેખર ! હૉ ઈમામ હુસેન અૉ ની અઝાદારીમાં એવતો ઉમદા રહસ્યો સમાયલા છે, કે, જેની કદ્ર સમજી ઇસ્લામીઓ સારી રીતે સમજી શકે છે ! ઇસ્લામની દાઅવત ફેલાવવાના માટે અઝાદારી એક ઉત્તમમાં ઉત્તમ સાધન; અને ઇસ્લામીઓમાં એકયતા ફેલાવવાની એક આવી સમાન છે ! પણ કેટલાક અછતના ખાંચો અઝાદારીના રહસ્યો અને મહત્વતા સમજી શકતા નથી ! તેવા નામના મુસલમાનેને અઝાદારીની મહત્વતા અને તેમાં સમાયલા રહસ્યોની સમજણ આપવા ખાતર ખવાળ હસન નીઝામી કૃત “ ફાતમી દાઅવતે ઇસ્લામ ” માંથી થોડીક લીટીઓ ટાંચી જતાવીશ.

“ હઝરત ઈમામ હુસેન અૉ ને દાઅવતે ઇસ્લામકે એક બડે ઉસૂલી મસ્અલેકો^૧ અપની અતી કુરબાની ઝોર અપને બચ્ચોંકી કુરબાનીસે સાબીત કરકે દિખા દીયા; જયસા કે શરૂઅમેં ખ્યાન કીયા ગયા હયે. સબ્રો અખત^૨ દાઅવતે ઇસ્લામકે લીયે એક ઉસૂલી ચીઝ હયે; ઝોર બકાઅે હક^૩ કે લીયે ઇસ્તકલાલ વ સાબતકદમી^૪ બી દાઅવતે ઇસ્લામ કે ઉસૂ-

૮. હુસનાવટ; દર્ખા.

૧. મુખ્ય પ્રશ્ન ૨. સગર અને સહન સીલતા ૩. સન્માનને ટકાવવી ૪. મજબુત મન ૫. અહમદીયા રહેલું “જીમ”

લમેં શામિલ હયે. ૬૦ ઇમામ હુસેન અં ને હકકી હિમાયત^૬ ઓર ખાતલકી મુખાલેફત^૭ જીસ ઇસ્તકલાલ વ સાબેત કદમીસે દિખાઇ હયે, વોહ ઉન્હીકા હિસ્સા થા ! ! ! ઉન્હુ'ને ઝહેર કર દીયા કે, ઇસ્લામ એક અએસા મઝહબ હયે, જો એહલે ખાતીલ^૮ સે ખોફ નહિં કરતા ! ઓર જીસ્મેં અપની હસ્તી^૯ ઓર અપને મુતઅલ્લેકીન^{૧૦} કી ઝીંદગી કુરખાન ઓર કિદા કરનેકી સલાહીયત^{૧૧} પાઈ જાતી હયે ! ! ૬૦ ઇમામ હુસેન રસુલુલ્લાહ સં કે નવાસે થે, હઝરત અલી ઓર હઝરત ફાતેમાહકે ફરજંદ થે, ઓર ઉન્હુ'ને હક પરસ્તી^{૧૨} કી દવલત અપને નામવર મુરીસું^{૧૩} સે તરકાહ^{૧૪} મેં પાઈ હયે ! ઓર ચેહી વજે-હથી કે ઉન્હુ'ને યઝીદ કી ઝલેમાના^{૧૫} ઓર ફાસેકા-ના^{૧૬} ઓર ખિલાફે ઇસ્લામ^{૧૭} હુકુમત ઇ તસ્લી-મ^{૧૮} ન કીયા, ઓર ખાલ બચ્ચો સમેટ કટકર ઘડ^{૧૯} હો ગએ ! ! ! જીન ગયર મુસ્લીમ^{૨૦} કવમુ'ને ઇસ ઇસાર^{૨૧} વ કુરખાની કો નઝરે ઇસ્તેદાન^{૨૨} સે દેખા હોગા, ઉન્પર ઇસ્લામકી સચ્ચાઈ ઓર હકકાની-યત^{૨૩} ઝહેર હો ગઈ હોગી ઓર ચેહી ઇસ્લામકી હાઅવત હયે. જો હઝરત ઇમામ હુસેન અં ને અંજામ દી. ”

૬. સત્યતાની તન્કિલ ૭. અસત્યતાની વિરુદ્ધતા
૮. અસત્યતાના પૂજારીઓ ૯. પોતાના પિંડ ૧૦. લાગતા વળગતા-
ઓ ૧૧. નેકી; લાયકાત ૧૨. સચ્ચાઈ ઉપર અડધા રહેવું ૧૩. વ-
ડીલો ૧૪. વારસામાં ૧૫. ઝુલ્મથી બરપુર ૧૬. ગુનાહ અને અની-
તિમય ૧૭. ઇસ્લામથી વિરુદ્ધ ૧૮. કબૂલ; મંજૂર ૧૯. ઢગલો ૨૦.
અ-મુસ્લીમ ૨૧. બીજાઓને માટે આત્મભોગ ૨૨. પરિક્ષક દ્રષ્ટી-
એ ૨૩. સત્યતા. “જીમ”

(“ ક્ષાત્રી દામવતે ઇન્દ્રામ ” પેજ ૧૧૫-૧૬)

ઉપરના ઉત્તારથી સાફ જણાય આવે છે કે, ઇમામ હુસેન અં નો સાથે આત્મલોગ, ઇન્દ્રામની સત્યતાનો જીવતો અને જાગતો દાખલો પુરો પાડી રહ્યો છે. સમજી ઇન્દ્રામીઓ હં ઇમામ હુસેન અં ના આત્મલોગની કદર સારી રીતે સમજે છે, અને તેઓની અજાદારીથી તેઓની યાદગીરી ઉજવે છે ! બદકે અજાદારીને પોતાના માટે દીનો ઇમાન સમજે છે ! ! ! ખાસ કરીને શીઆઓ તો અજાદારીને બહુજ મહત્વતા આપે છે, અને અજાદારી બજાવી લાવવામાં મહોટું પુણ્ય સમજે છે. છઠ્ઠા ઇમામ જાઅફરે સારેક અં થી હઠીસ છે કે:—

હઠીસ—“ રહેમ્લાહો શીઆતના, લકહ શારફના ફિલ મુસીબતે બેતુલિલ હુઝને વલ્ હસરતે, અલા મુસાબિલ હુસયને અલયહિસ્સલામ. ”

અર્થ—ખુદા રહેમ કરે અમારા શીઆઓ ઉપર, કે તેઓ હુસેન અલય હિસ્સલામની મુસીબત ઉપરે લાંબા હુઝનો હસરતની સાથે,* મુસીબતમાં અમારો સાથ હીયે છે.

મજકુર હઠીસ —શીઆઓમાં સર્વ માન્ય છે, અને સર્વે શીઆઓ તે પ્રમાણેજ હં ઇમામ હુસેન અં ની અજાદારી બજાવી લાવે છે. પણ અફસોસ છે— કે કેટલાક આગાખાની બંધુઓ કે જેઓનો શીઆઓમાંથી હોવાનો દાવો છે છતાં તેઓ (હાલમાં થોડુંક થયાં) ઇમામ હુસેન અં ની અજાદારી બંધ કરવાના પ્રયત્નો આદરી રહ્યા છે !

* એટલે ધણીજ ગ્રંથ માં અફસોસથી.

“ જમ ”

અને જેની પહેલ ઇસ્માઇલીયા સાહિત્ય ઉત્તેજક મંડળના સલાસદો તરફથી કરવામાં આવી છે !!! તેઓની સહાયતાથી મી૦ નુરમહમદભાઈ ખાબુલ ઉનાવાળાએ અઝાદારી બંધ કરાવવાનો સાક્ષ ઉપાડી, “મુશ્કેલાત” નામનું પેમ્ફલેટ છપાવીને હબરોની સંખ્યામાં તેની નકલો જોબ્બાઓમાં અને પબ્લીકમાં મફત ફેલાવેલ. મજકુર પેમ્ફલેટની પોલ કચ્છ સુંદરા નિવાસી મી૦ સુસાનફર મુમણે “દક્ષે મુશ્કેલાત” નામના પેમ્ફલેટથી, અને મી૦ હુસેન મેઘજી કીગાલીવાળાએ “અઝાદારી” નામક પેમ્ફલેટથી સારી રીતે જોલી બતાવી છે. તદુપરાંત, ઇમામ હુસેન અ૦ ના અઝાદારોમાંથી ફેટલાક લેખકોએ માસીકો દ્વારા છુટક લેખોથી પણ મી૦ ઉનાવાળાના પેમ્ફલેટની સારી રીતે ખબર લીધેલ છે. પણ મી ઉનાવાળા પોતાના ગીરેજાનમાં મ્કોં ઘાલી ચુપચાપ બેસી રહ્યા છે ! તેઓ તરફથી મજકુર પેમ્ફલેટો કે લેખોના જવાબો હજી સુધી બાહેર આવવા પામ્યા નથી. (તાજેતર “મોહમેડન” તખલ્લુસથી કોઈ લેખકે “સોણુતે અઝાદારી” નામક પેમ્ફલેટ બાહેર પાડી, અઝાદારીની સામેતી આપેલ છે. તે પેમ્ફલેટ પણ મનન કરવા જોગ છે.)

જેવી રિતે મજકુર મંડળ તરફથી અઝાદારી અટકાવવાનો મિથ્યા પ્રયત્ન કરવામાં આવેલ, તેવીજ રિતે અગાખાની લેખકો અને મીશ્નરીઓએ પણ તેનું અનુકરણ કરેલ છે. મારા મિત્ર મી૦ વરતેજીએ પણ મીશ્નરી પદને દીપાવેલ છે, જેથી તેઓ પણ અઝાદારીનાં ખુલા વિરોધી થઇ પડ્યા છે. તેઓ ભાગ્યે “વેદીક-ઇસ્લામ” માં પણ નીચે મુજબ અઝાદારીની વિરુદ્ધતા કરેલ છે:—

‘હ૦ અલી કુફાની મસજીદમાં ઝખમી થયા અને હુસેન દરમલાના મેદાનમાં શહીદ થયા તે અગાઉ ઇમા

મતનું તુર સોંપાયેયું છે અને તેથી એક વખતમાં બે ઇમામ હોય એ સવાલ થઈ શકતો નથી અને તુર સોંપ્યા પછી અલી કે હુસેનને પણ ઇમામ કહેવાય અને તેવી સમજની ગેરહાજરીમાં ઇસનાઅશરીઓ આમ ઇસ્લામથી વિરૂદ્ધ રીતે અલી ને હુસેન માટે માતમ કરે છે, કુટે છે, પીટે છે, * વાંચો

(' વરતેજનું વીલ ' પૃષ્ઠ ૧૭૨)

“ શું ઇમામ હુસેન કે અલીએ કે પેગમ્બરે અને જેનું આબેદીને અથવા મહમદ ખાકેર કે સાદેકે કોઈ ઇમામે ઇમામ હુસેન પાછળ છાતી કુટવી પીટવી એમ ફરમાવેલું છે ? બે નથી ફરમાયું તો પહેલે શા માટે એ રિવાજને બાંધ કરવામાં કોશેશ કરતા નથી ? શું એ કુટવું પીટવું બાંધ કરાવવું, ઇમામનો હુકમ ન હોવાથી સવાળનું અથવા હીદાયતનું કામ નથી ? ” +

(વરતેજનું વીલ પૃષ્ઠ ૨૧૦)

ઉપરના ઉતારાઓથી મીં વરતેજની અઝાદારી પ્રત્યેની વિરૂદ્ધતા ખુલ્લી રીતે જણાઈ આવે છે અને તેઓ મીં ઉનાવાળાના વિચારોને બોલેબોલ મળતા છે, એ સ્પષ્ટ થાય છે. પણ મીં વરતેજ અને તેઓના મતને મળતા આગા-

*એ ફકરો પ્લેક ટાઇપમાં અમેએ લીધેલ છે જે ઉપરથી મીં વરતેજની અઝાદારી પ્રત્યેની વિરૂદ્ધતા ખુલ્લા રૂપમાં પ્રકાશી નીકળે છે. મુસ્લિમોનાં બુક.) ”

x x x x x

+ અઝાદારી વિરૂદ્ધ કલમ ચલાવવામાં મીં વરતેજ એટલાતો આવેશમાં આવી ગયલા જણાય છે કે ૬૦ રીસાલત મઆબ અં અને ઇમામે અં નાં પત્ર નામે પણ તોહડાઈથી લખેલ છે.

“ જમ ”

ખાની બંધુઓએ બાણુવું જોતો કે અઝાદારી કરવામાં ઇસ્લામશરીઓ કાંઈ પણ ઇસ્લામ વિરુદ્ધ વર્તન કરતાજ નથી, પણ જેવી રીતે સમગ્ર ઇસ્લામીઓ હ૦ ઇમામ હુસેન અ૦ ની અઝાદારી બળવી લાવે છે, તેવીજ રીતે તેઓ પણ બળવી લાવે છે અને તે અઝાદારી કરવાનું ઇસ્લામી ત્વારિખેથી સાબિત છે, અને તેમાં મ્હા મ્હોટું પુણ્ય અને ઉમદા રહસ્ય સમાયલું છે ! જેના દાખલાઓ ઉપર અપાઈ ગયા છે. હવે જે જે મારા આગાખાની બંધુઓ, અઝાદારી મીટાવવાને કેશેશ કરે છે અને અઝાદારી કરનારાઓ ઉપર ટીકાઓનાં બાણો વર્ષાવે છે—તેઓને હું બતાવી આપીશ કે, આગાખાની તરીકામાં પણ અઝાદારીને અગ્રસ્થાન આપવામાં આવેલ છે ! એટલુંજ નહિં, બધકે શાતમી ખત્તી-ફાઓના નામથી જે વંશે તરકકી પકડેલ, તે પણ અઝાદારીનાજ પ્રતાપથી ! ! ! જુઓ, ખરાબ હસન નીઝામી શું લખે છે:—

“ ઇસ્માઇલી શીઆને ઇરાન મેં ઇસ કિસમકી^૧ તરકીબો^૨ સે બહોત ફાયદા ઉકાયા થા. મી૦ આઉન કી કિતાબ હિસ્તી ઓફ પરશીયા કા વોહ હિસ્સા^૩ ખારેજ^૪ કરદીયા જય, જુસ્મે ઇસ્માઇલીઓંપર લખન તખન કીયા ગયા હયે—તો વકેઆત કા ખુલાસા સબ બતા દેગા કે, ઇસ્માઇલીઓંકી પોલીટીકલ^૫ તેહરીકોં^૬ ને ઇશાઅતે ઇસ્લામ^૭ કા બહોત બઠા કામ કીયા. ઓર વોહ કામ ઝીયાદતર ગમે હુસેનકે ઝરીએસે પૂરા હુવા+ હઝરતે ઇમામ

+ મુગ મુદો બતાવતા ખાતર એ ફકરો જોડેક દાખલામાં આપવામાં આવેલ છે. “જમ”

૧. પ્રકાર ૨. દલાલો; અટકળો ૩. ભાગ ૪. કાઢી નાખવામાં આવે ૫. બીનાઓ ૬. રાજ્યદારી ૭. ઇસ્લામનો ફેલાવો

હુસેનકા ગમ સાલકે સાલ^{૧૦} હર મોહરંમ કે મહિ-
નેમે^{૧૧} તાજ હોતા થા, ઓર ઉન્કી મુસીમતોંકી હાસ્તા-
ની^{૧૨} મઝહબિ મઝલિસ^{૧૩} કી સુરતુંમે^{૧૪} ઇસિ હદોં
સોઝસે ખ્યાન કી જાતીથી કે સમ મુસ્લીમ વ ગૈર-
મુસ્લીમ કલેજ થામકર સુન્તેથે. ઓર ઝ.રોકતાર^{૧૫}
રોતેથે !!! ઓર યેહ ઇન્સાનકી ફિરત^{૧૬} કા ખાસ્સા
હયે કે, જખ વોહ કિસી શખ્સકી ઝાતી શખ્શી-
યત સે સુતઅસ્સર^{૧૭} હો જાતા હયે તો ફિર ઉસ્કે
સખ કામોંસે મોહબ્બત કરને લગતા હયે; ઓર ઉસ્કો
ઉસ મહબુબ^{૧૮} શખ્સકે અઝાયહ^{૧૯} વ અફઆલ^{૨૦}
કે કબુલ કરનેમે^{૨૧} લી કુછ હરેગ^{૨૨} નહિ હોતા.
ચુનાંચે જીસ વકત શીઆહ હાઇઓને ઇરાન કે ગયર
મુસ્લીમ કબાયેલ^{૨૩} કે સામને ઝીકે હુસયન^{૨૪} કર-
ના શરૂઆત કીયા; ઓર વોહ લોગ ઇસસે અઝઝી
તરેહ સુતઅસ્સર હો ચુકે તમ રફતહ રફતહ^{૨૫} ખુ-
દહી^{૨૬} ઇરાનીયુ^{૨૭} મેં કબુલે ઇસ્લામ^{૨૮} કી તેહરીક
ફેલને લગી, યહાતક કે ઉન્મેં સે બહોત આહમી
મુસલમાન હો ગયે.”

(‘ફાતમી હાઅવતે ઇસ્લામ ’ પેજ ૧૧૮)

ઉપરના ઉદ્દગારો એ સાહેબના છે કે, જેઓએ આગા-
ખાનીઓની કેટલીક બાબતોનો ખ્યાલ કરવા, અને કેટલીક

૯. સખબથી; મદદથી ૧૦. પ્રતિનિધિ ૧૧. ફિરસો ૧૨. ધાર્મિક
બેડકો ૧૩. ધણજા જોરથી રડવું તે ૧૪. પ્રકૃતિ ૧૫. ખાસીયત;
ગુણ ૧૬. કોઈ મનુષ્યના ગુણોથી અંજાઇ જવું; અસર થનાર ૧૭.
પ્રિતીપાત્ર ૧૮. માન્યતાઓ ૧૯. કૃત્યો ૨૦. વીલંબ ૨૧. કબીલાઓ
૨૨. ઇમામ હુસેન અં ૧૩ વર્ષના ૨૩. હળવે હળવે ૨૪. પેતાની
બેગ ૨૫. ઇસ્લામનો સ્વિકાર.

“ જીમ ”

બાબતોની પ્રશંસા કરવામાં કાંઈ મહત્ત્વા રાખેલ નથી. (જેથી મીં વરતેજી વીંઆગાખાની લેખકો પણ તેઓ ઉપર ફિદા ફિદા થઈ રહેલા જણાય છે) તેા એ સાહેબે ખુલ્લું જણાવેલ છે કે ઇસ્માઈલીયોની તરફથી, હોં ઇમામ હુસેન અં ની અઝાદારીનેજ આભારી છે ! વળી એઓ સાહેબના લખાણથી એ પણ જણાઈ આવે છે કે ગયર દસ્લામીઓને ઇસ્લામમાં લાવવા માટે અઝાદારીનું સાધન કેવું મજબુત સાધન છે ! ! ! પણ અફસોસ છે કે-જે ઇસ્માઈલી-આગાખાની ફિરકો અઝાદારીને સંપુર્ણ આભારી છે તેનાજ અનુયાયીઓ હામ અઝાદારીના વૃક્ષને જડ મુળમાંથી ઉખેડી કાઢવા તૈયાર થઈ રહ્યા છે ! ઇસ્માઈલીયોમાં મીસરની હુકુમતના વખતથીજ અઝાદારી થતી જેવામાં આવે છે, અને જેનો પુરાવો ખવાળા હસન નીઝામીનું લખાણ પુરો પાડે છે. છતાં તવારિખો વીં થી, ઇસ્માઈલીયોમાં થતી આવેલી અઝાદારી સખધે જે સનદો મળે છે, તેમાંથી થોડીક સનદો નીચે ટાંકી બતાવીશ—

- ૧ “ બનુ ફાતેમા કે અહમમે^૧ કાહેરામે^૨ એક ઇમામ બાંડા થા, જુસ્કો હુસેનીય્યાહ કેહતે થે. ઇસ્કી ઇમારત અએસી ખુબસુરતથી કે ચશમે-ફલક^૩ ને કબી ન દેખી હોગી. ઇસ્મે અય્યામે આશુરામે^૩ માતમી મજલસે કાયેમ કી જાતીથી. ”

(અમીર અલી-કૃત, (ઉર્દુ) ‘ તારીખે ઇસ્લામ ’
પેજ ૪૭૧)

૧ સમયમાં ૨. કાંઈ પણ આંખે. ૩. આશુરાના દિવસેએ.

“ જમ ”

- ૨ “ કાહેરાહ કી ખાસ ઇમારત હુસેનીયાહ (ઇ-મામ ખાહા) થી. ઇરમે અથામે આશુરામે મજલિસ અઝાએ ઇમામ હુસેન અં થી ખરપા હુવા કરતી થી. બાહશાહ, વઝીર, અમીર, સખ શરીક હોતે થે. ”
(એસ. ઝકીર હુસેન બઅફર ફત, (ઉર્દુ) ‘ તારીખે ઇસ્લામ ’ જુલદ અવલ પેજ ૧૩૨)

- ૩ ઇં સં ૧૮૬૬-૬૭ ની સાલમાં પહેલા આગાખાન શાહ હસનઅલીશાહ સાહેબની વિરૂદ્ધમાં સુબઇની હાઇકોર્ટમાં વડા જજ સર જોસફ આનોલ્ડ સમક્ષ ખારલાયા કેસ ચાલેલ, તે કેસમાં ખોબાઓ સુન્ની કે શીઆ ? એ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયેલ. છેવટે ખોબાઓ શીઆઓજ હતા, એવો ફેસલો અપાયેલ. મજકુર કેસના ફેસલાના ગુજરાતી ભાષાંતરની છુક-માં નીચે સુજબ હકીકત જોવામાં આવે છે:—

“ અને દર સાલ હુસેનના વીરપણાના ખ્યા-ન વાંચરાની ક્રિયા બાહેરની નીશાની માત્ર નહીં પણ અંદરથી દીલન. ખરા અફસોસ માતમ પુકાર અને દુઃખથી કરે છે.

“ મોહરમ મહિનાની તાં ૧૦ મી (જે ઇસ્વીસન ૬૮૦ ના અક્ટોબર માસની ૬ મી ને મળતો આવે છે) તે દીવસે કરબલાના રેતીના મેદાનમાં હુસેન માયો ગયો. મુસલમાનનું વર્ષ આંદની સાલથી ગણાય છે અને આપણું વર્ષ સુર્યની સાલથી ગણાય છે તેથી મુસલમાનના મોહરમના દીવસ આપણા જુલા જુલા વખતે આવે છે પણ જ્યારે તે આવે છે ત્યારે એશીયા ખંડના શીયા લોકો ગમગીની

કરતા, આંસુ પાડતા અને દુખથી તેઓની છાતી કુટતા માલુમ પડે છે.

“ બીજા હાથ ઉપર શીયા લોકો તેઓનાં ઘરો અને ઇમામવાડામાં દીલગીરીથી એકઠા મળે છે અને ત્યાં તેઓ દયા ઉપજાવે એવી વારતા આંખમાં આંસુ લાવીને કદપાંત કરીને સાંભળે છે. ”

(આગાખાન કેસનો ફેસલો: પેજ ૧૬-૧૭)

૪ નાં આગા હસનઅલીશાહે પોતાના હાથે પોતાની બાયોગ્રાફી “ ઇબ્રત અફઝા ” ના નામથી ફારસીમાં લખેલ છે. જેમાં ખુદ તેઓ નામદાર પોતે અઝાદરી બજાવી લાવતા હતા, એવી સાબિતીઓ મોજુદ છે. જેમકે:—

“ ત્યારમાઠ હું અંજાર તરફ રવાના થયો અને તે તરફના પ્રગણાની જમાતના કામકાજ પાર પાડ્યા પછી હાલાર તથા કાઝીઆવાડ તરફ રવાના થયો. ને માહે મોહોરમ સને ૧૨૬૧ હીજરી ના જનાબ અબા અબ્દીલ્લાની? તાજીએદારીની રસમ બામનગર મધે બજાવી લાવ્યો.

“ અને સને ૧૨૬૨ના મોહરમ મહિનામાં તાજીએદારીના લવાજમા^૨ દમણ મધે બજાવી લાવ્યા પછી ત્યાંથી મજકુર સાલના સફર મહિનાની આખરમાં રવાના થઇ મુંબઈમાં આવી પહોંચ્યો. ”

(‘ ઇબ્રત અફઝા ’ ગુજરાતી તરજુમો: પેજ ૭૭-૭૧)

૧. એટલે-ઇમામ હુસેન અ. ૨. તાજીએદારીને લખતી બીજી જરૂરી (લાઝીમ) ક્રિયાઓ.

૫ આગા જહાંગીર શાહે લખેલ ફારસી રિસાલો,
જેનું ભાષાંતર ગુજરાતીમાં થયેલ છે; તેમાં નાં
આગા હસનઅલીશાહ અને મુરીદો રોઝાખાની અને
મજલીસો કરતા હતા, એવું વર્ણન જોવામાં આવે
છે- જેમકે:—

“ હમેશાં મોહરમના પહેલા દસકાથી રો-
ઝાખાની શરૂ કરવામાં આવે છે અને ઉપર
જણાવ્યા મુજબ ખર્ચ પણ કરવામાં આવે છે.
આ રીવાજ મારા મરહુમ પીતા જ્યારે પહેલ
વહેલા સુબંદમાં પધાર્યા ત્યારે તેમણે ચાલુ
કીધો હતો અને હવે સુધી તેમાં કંઈ પણ
તફાવત થયો નથી.” (પેજ ૨૨)

“ તેઓ મોહરમના દસ દરુઝાઓ સૂધી
દર રાત્રીએ સીંદક દીલથી મઝલુમે કરખલાની
મજલીસ ખરપા કરે છે અને રોઝાખાની પણ
કરે છે.”

(પેજ ૩૬)

૬ ‘ નાં આગાખાનનો ટુંક ઇતિહાસ ’ કે જે મીં
નવરોજી માણેકજી દુમસ્યાએ પ્રગટ કરેલ છે અને
જેમાંની વીગતો મોટે ભાગે મરહુમ કાસમભાઈ મુસા
તરફથી ગણવા પામેલ એમ કતાએ જણાવેલ
છે તે પુસ્તકમાં અઝાદારી સંબંધે નીચે મુજબ જો-
વામાં આવે છે:—

“ મોહરમની દસમી તારીખ કે જે દિવસે
હજરત હુસેઈને આવી મરહાનગીથી દોન ઉપર

૩. એટલે-મુરીદો.

“ હમ ”

જન કિંદા કીધા હતો, તે કિવસને ભારે ગં-
ભીર કિયાઓથી પાળવામાં આવે છે, જ્યારે
ચુસ્ત શીઆઓ ખરેખરું દુઃખની લાગણીથી
આંસુઓ વરસાવતા, અને લોહી નીકળે ત્યાં
સુધી જોરથી છાતી કુટતા વરસો વરસ હુસે-
ઈનની પવીત્ર યાદમાં માતમ જરી રાખે છે.”

(પેજ ૪૮-૪૯)

- ૭ ઈ. સં ૧૬૦૮ ની સાલમાં હાજીબીબીએ નાં
આગાખાન વગેરે ઉપર વારસા હિસ્સાની બાબત-
નો કેસ મુંબઈની હાઈકોર્ટમાં માંડેલ. તે કેસમાં
જે જુગાનીઓ આપવામાં આવી હતી, તેમાંથી નીચે
મુજબ હકીકત જણાઈ આવે છે.

૧-નાં આગા હસન અલીશાહ, મહોરમના દસ
દિવસોમાં જમાતખાનામાં ફારસીમાં રોઝા-
ખાની કરાવતા અને તેમાં પોતે જાતે શરીક
થતા હતા.

૨-નાં આગાઅલીશાહના વખતમાં ફારસી
રોઝાખાની હસનાબાદમાં થતી હતી, અને
ખાનામાં સીંધી ભાષામાં^x કીસ્સો પડાતો હતો
અને તે બેઉ ઠેકાણે તેઓ નામદાર હાજરી
આપતા હતા.

^x અને જે કિસ્સો ફારસી વીં ઉપરથી નાં આગાઅલીશાહ
સાહેબનાં જ શરમાન અનુસાર ભાષાંતર કરીને સીંધીમાં લખવામાં
આવેલ-

“ જીમ ”

૩-હાલના નાં આગાખાન સાહેબે પણ રાજા-
ખાની અને સિંધી કિસ્સો પડાતી વખતે
હાજરી આપેલ છે.

૪-રાજાખાની અથવા કિસ્સો પડવામાં કાંઈ હર-
કત નથી. એમ નાં આગાખાન સાહેબે જુખા-
નીમાં કહેલ છે. *

૫-ખોજ મુરીદો મોહારમમાં જમાતખાનામાં
સિંધીમાં કિસ્સો પડે છે તેવીજ રીતે પોતાના
ઘરોમાં પણ સિંધીમાં કિસ્સો પડાવે છે.

૬-નાં આગાખાન સાહેબનાં મજગામનાં
ખંભામાં ફારસી રાજાખાની થાય છે. (જો
કે તેના માટે એવું જણાવવામાં આવેલ કે
તે અઝાદારી તેઓ નામદારનાં માતૃશ્રીને રાજી
રાખવા ખાતર કરવામાં આવે છે !)

(એ રીતે તે કેસની જુખાનીઓથી પુર-
વાર થયેલ છે.) લખાણના ભયથી તે જુખાનીઓ
અત્રે નહિં ટાંકતાં ' નાં આગાખાન કેસ '
જોઈ જવા બહામણ કરીશ. તદ્દુપરાંત મીં
મહોમ્મદન તરફથી લખવામાં આવેલ ' સોણુતે
અઝાદારી 'માં પણ એ જુખાનીઓ ઉતારેલી
જેવામાં આવે છે.)

* બહકે હાલના નાં આગાખાન સાહેબે તો "નમાઝ (ખુદા
ની ઇબાદત) માં પણ અગર ઇમામ હુસેન અં ના ગમમાં તેઓની
મુસીબત યાદે આવી જવાના કારણે) રાવાનું આવી જાય તો પણ
કાંઈ અડચણ નથી " એમ જણાવેલ છે (જુઓ, ' ખોજ કામના
મજબૂનાં ફેટલાંક મુજતબો ' ખીજી આવૃત્તી પેજ ૧૦)

" જમ "

ઉપરના પુરાવાઓથી ખુલ્લી રીતે જણાઇ આવે છે કે ઇસ્માઇલી-આગાખાનીઓમાં ‘ ફાતમી ખીલાફતના સમ-યથીજ અઝાદારીની રરમો થતી આવેલી છે. ખોજાઓમાં તે અઝાદારી ફેલાવવાનાં ખાનીઓ નાં પહેલા અને ણીજ આગા-ખાન સાહેબોજ હતા, એ નીવી વાદ છે. તેઓ નામદારો પોતે જ તે અઝાદારીની રરમો ખજવી લાવતા, જાતે માતમ અને સી-નાજની કરતા અને તેનું અનુકરણ કરવા સુરીદોને ફરમાવતા. એ ખાખત મશહુર છે. ખડકે તે અઝાદારી અને માતમદારી જેઓએ નજરે નજર જેયેલ તેઓની સાક્ષીઓ તે ખાખતની સત્યતાને જાહેર કરી રહી છે ! ઉપરાંત નાં આગા હસન-અલી શાહ સાહેબે હં ઇમામ હુસેન અંની મુસીખતનાં વર્ણન વીંને લગતી “ કંઝુલ મુસાએખ ” નામની ફરસી કિતાબ સહાયતા આપીને પ્રગટ કરાવેલ, તે મશહુર છે. તેવીજ રીતે નાં આગા અલીશાહ સાહેબે હં ઇમામ હુસેન અંનાં કઝુખાજનક વર્ણનનું ભાષાંતર સિંધી ભાષામાં (ફિરસાના નામથી) કરાવેલ. (તે સિંધી ફિરસાઓ હજી પણ સુઅઇ વીં કેટલેક ઠેકાણે આગાખાનીઓમાં પડવામાં આવે છે. મહુવા કમીશન કેસના રિપોર્ટથી પણ જણાઇ આવે છે કે ખોજાઓ મોહરમમાં અને ણીજ મોટા દીવસોએ ખાનાઓમાં મજલીસો કરતા હતા, જેમાં (પંજતન પાકના મસાએબોને મગતી) ‘ ઝાહુલઆખેરત ’ અને ‘ રોઝતુ-શશોહદા નામની કિતાબો પડવામાં આવતી હતી. (બુઓ મજકુર રિપોર્ટનું પેજ ૫૭) વળી આગાખાનીઓમાં પડવામાં આવતા જ્ઞાનોમાં પીરશમ્સાના “ વાએકની વેલ ” માં પણ હં ઇમામ હુસેન અં નો ગમ કરવાવાળાની ફજીલત વર્ણવામાં આવેલ છે, જેમકે:—

“ કાયમ મેંદી જારે જાગશે તંઇએ

પંજતનનેા હુકમ એવું ધાશે;

ઇથા અલા હમારે હુસેનકે ગમ,
કરને વાલે પેલાં લેશતમાં જાશે—”

* * * * *
“ જાકી મોમત જે વાંસે ઇમાની,
જેરેશે ફાતેમત પોતે પધારે
પોતાના દીકરાને ખુનને બદલે,
ગમ કરવા વાલાને સંભારે. ”

(‘ અન્વાઝ્શોહુદ ’ પેજ ૮૦)

પ્રિય વાંચકો ! ઉપરના સર્વે પુરાવાઓથી સાબિત થાય છે કે આગાખાનીઓમાં પણ અજાદારીને મહોટામાં મહોટી મહત્વતા આપવામાં આવેલ છે, અને તેઓમાં પણ ઇસ્લામશરીઓની જેમજ અજાદારીના રિવાજની હસ્તી જોવામાં આવે છે પણ હાલ થોડુંક થયાં મીઠા ઉનાવાળા મીઠા વરતેલ અને કેટલાક આગાખાની લેખકો અને મીસ્ત્ર-નરીઓ અજાદારીની ખુદશી વિરુદ્ધતા કરવા મંડી પડ્યા છે; તે ઘણુંજ ખેદકારક છે. વધુ અફસોસકારક બિના તો એ છે કે, મીઠા ઉનાવાળા અને મીઠા વરતેલ વગેરે શીઆ ફીરકામાંથી હોવાનો દાવો કરવા છતાં અજાદારી અટકાવવાના પ્રયાસો આદરી રહ્યા છે ! જો કે સમગ્ર ઇસ્લામીઓ હોઈ ઇમામ હુસેન અં ની અજાદારી બાબતે લાવે છે-અને તે મહા મહોટું પુણ્યનું કાર્ય સમજે છે, પણ શીઆઓમાં તો અજાદારીને એક ઇમાનનો રૂકન ગણવામાં આવેલ છે. પણ મીઠા ઉનાવાળા, મીઠા વરતેલ વીંઠ (શીઆ ફીરકામાંથી હોવાનો દાવો કરે છે છતાં) ખેજાઓમાંથી અજાદારી નીમુળ કરવાના માટે જે ઉપાયો ચોલ રહ્યા છે, તેથી સાફ જણાઈ આવે છે કે એમાં એ સાહેબોનો કાંઈ છુપ્યો હેતુ હોવો જોઈએ. તેઓ સાહેબોનું નીચેના શેઅરો ઉપરે માનપૂર્વક લક્ષ્ય જોવીશ—

“ ચારો મેં જાનતા હું કે અન્જાન^૧ તુમ નહિ
લિખે પડહે હો, એસેલી નાદાન તુમ નહિ^૨
ચેહ બાત લી ગલત હયે કે, ઇન્સાન તુમ નહિ^૩
કયા, અબમેં ચેહ કહું કે, મુસલમાન વ્રમ નહિ !
એહરે હુસેન^૪ કુડહતે^૫ હયે ગમરો ચહુદ^૬ લી !
ઇસ ગમસે હોતે હયે, મોતઅસ્સેર^૭ હુનુદ^૮ લી !

મજહુર શેઅરો શાહ અસ્નદઅલીએ ‘ તંબીહુલ ખવા-
રિજ ’ નામના રિસાલામાં અઝાદારીના વિરોધીઓને લખેલ
છે. મારા મિત્ર મીં વરતેછું અને મીં ઉનાવાળા વીં
પણુ ૬૦ ઇમામ હુસેન અં ના મરતખાથી અજ્ઞાન હોય,
અથવા તે મજહુમની ગમનાક શહાદતથી અજાણુ હોય, એમ
તો નથીજ. તેઓ ૬૦ ઇમામ હુસેન અં ની ઇમામતનો
સ્વીકાર કરે છે, ચઝીદી કાર્યોથી પણ વાકેફ છે, તેમજ ૬૦
ઇમામ હુસેન અં ની શહાદત ઘણીજ મજહુમીની સાથે
કરણુજનક રીતે થયેલ છે, તેના પણ સુનકર નથી. ત્યારે
તેઓ અઝાદારીની વિરૂધ્ધતા કરે છે તેનું કારણ શું ? તેનું
સુખ કારણ એ જોવામાં આવે છે કે, તેઓ એમ સમજી
એઠા છે કે-૬૦ ઇમામ હુસેન અં ની અઝાદારીની જે મજ-
લીસો થાય છે તેથી જોનારો હિદાયતના રસ્તે ચડીને
આગાખની ટોળામાંથી નીકળતા જાય છે; માટે અઝાદારી
તરફ જોનારોને અભાવ થઇ જાય એવા ઇલાજો લેવા, પણ
અઝાદારી કરવામાં ખરાબી શું છે, તે તો કાંઇ તેઓ ખતાવી
શકે તેમ નથી. એટલે જોનાખંધુઓને જોળવવા ખાતર,

૧. અજ્ઞાણ; અથવા અજ્ઞાન ૨. હુસેનના માટે ૩. સંતાપ કરે
છે. ૪. અગ્નિ પૂજકો અને ચહુદીઓ ૫. જેના ઉપર અસર પડેલ
હોય તે ૬. હિન્દુઓ

તેઓ એવો સિધ્ધાંત પેશ કરે છે કે—“આપણા ઇમામ તો હાજર છે, ત્યારે રોવું શા માટે? ઇમામો તો ફક્ત જોમો બદલાવે * છે, એટલે તે ઉપર રોવું રરવું ન જોઈએ.” પણ તેઓ ભુલી ગયા જણાય છે કે, ત્યારે નાં આગા હસનઅલીશાહ સાહેબે જોમો સફારખો, ત્યારે પણ શોક પાળવામાં આવ્યો હતો. જુઓ, નાં આગાખાન કેસમાં તેઓ નામદારના માતૃ શ્રી બહાદુરજીની તપાસમાં શું કહે છે—

સ૦—“આગાખાનના ઘરમાં કોઈ મરણ થાય છે તો ૪૦ દિવસ શોક પાળવામાં આવે છે”

જ૦—“નહી.”

સ૦—“ત્યારે કેટલા દિવસ શોક પાળાય છે?”

જ૦—“સાત દિવસ સુધી.”

સ૦—“હસનઅલી શાહના મરણ બાદ ૪૦ દિવસ શોક પાળવામાં આવ્યો હતો કે?”

જ૦—“શોક તો ૭ દિવસજ પાળવામાં આવ્યો હતો. પણ બનવા જોગ છે કે તેની વીધવાએ એક વરસ શોક પાળ્યો હોય.”
(પેજ ૮૪)

એ રીતે નાં આગા હસન અલીશાહના જોમો સીફાર્યા વખતે શોક કરવામાં આવેલ. તેવીજ રીતે તે નામદારના જોમો સફાર્યાથી (વફાત કરવાથી) ખોબાઓમાં જે ગમગીનીની લાગણી બરપા થયેલ, અને જમાતખાનાઓમાં જે રડાપીટ થયેલ, તે નજરે જોનારા કેટલાક બુદ્ધાઓ હજી મોજુદ છે, અને ગવાહી પૂરી રહ્યા છે.

* જોમો બદલાવવો એટલે ગુજરી જવું; ઇમામત ખીન્નને હવાલે કરી દેવી, વી.

તેવાજ રીતે નાં આગા અલીશાહ સાહેબના જોમે સફાયાં વખતે કુટુંબીઓ અને મુરીદોમાં જે રડાપીટ થયેલ તે મફહુર છે, દરેક ગામના જોબાઓમાં એ સમાચારથી જોબાઓ (સ્ત્રીઓ અને પુરૂષો) જે કલ્પાંત કરી રહ્યા હતા અને જે રડાપીટ થઈ રહી હતી તે નજરે જોનારાઓ સાક્ષી પુરી રહ્યા છે અને એ વખતનો દેખાવ ઘણા જોબાઓને હજુ યાદ છે, એટલે સૂધી કે સ્ત્રીઓએ પોતાના નાકમાંથી સરીઓ? પણ ઉતારી નાખેલ ! તેઓ નામદારની લાશને કરબલાએ મોઝડલા ખાતે (દફનાવવા સાડ) મોકલવામાં આવી હતી અને તે લાશની સાથે તે વખતના મુખી (પાછળથી કારભારી) મરહુમ કાસમભાઈ મુસા હાલ ના નાં આગાખાનના હુકમથી ગયા હતા. તે મરહુમ મુખી તરફથી નાં આગાખાનની લાશને પુનાથી કરબલા તલક પહોંચાડવાનો જે અહેવાલ મળેલ, તેનો એક પેમ્ફલેટ નીચેના ટાઈટલથી પ્રગટ કરવામાં આવેલ—

હીઝ હાઉનેસ

મરહુમ આગા અલી શાહની લાશને
કરબલા પહોંચાડવાનો

ખાસ મુખી કાસમભાઈ મુસા તરફથી
મળેલો હેવાલ.

છપાવી પ્રસીદ્ધ કરનાર

અલાદીન ગુલામહુસેન

તે ગુલામહુસેન પ્રેસનો માલેક.

૧. એક જાતનું નાકમાં પહેરવાનું ધરેણું ૨. જોબાઓમાં સ્ત્રી વિધવા થતાં તે નાકનું ધરેણું ઉતારી નાખે છે, એ વિધવાપણુની નીશાની ગણાય છે, તો તેવી રીતે વર્તીને શોકની લાગણી અતાવવામાં આવેલ.

“ હમ ”

સુખધ.

રીપન પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ, કાલબાદેવી.

૧૮૮૨.

હૃદયો ચાર આના.

ઉક્ત પેમ્ફલેટમાં નાન આગા અલીશાહ ઉપરે ખોળ
ઓએ તથા કુટુંબીઓ અને અન્યોએ ગમ કરેલ
માતમ બળવી લાવેલ, રડાપીટ કરેલ (ટુંકમાં અ
જાહારીની જે જે રસમો ઉપરે મીં વરતેલ વગેરે
ટીકા કરે છે, તે સર્વ રસમો બળવી લાવેલ.
વીં વીં ની સંપુર્ણ સાબેતીઓ મળે છે. જેમાંથી હું
નીચે ટાંકી બતાવીશ—

૧ “મરહુમના સ્વર્ગવાસી થવાની ખખર આપણા શહે
રમાં ફેલાતાં ખોળઓમાં અતી દીલગીરી ફેલાઈ હતી
અને તેઓએ ત્રણ દિવસ સુધી પોતાનું કામકાજ બંધ
કર્યું હતું.” (પેજ ૬)

૨ સેંકડો ખોળઓ આગલી સાંજે પુણે નીકલી આવ્ય
હતા અને તેઓ સવારેથી મરહુમના ખંગલામ
લેગા થવા માંડ્યા હતા. લાસને શંદુકમાં બંધ કરવ
પછી બંદગી કરવામાં આવી હતી. એ પછી તે
એક પાલખીમાં મેલી સરલસના આકારમાં દેશ
ઉપર લઈ જવામાં આવી હતી, જે વેળાએ મારગમ
ખોળઓ વીલાપનું ગાયણ કરતા ચાલતા હતા.”

(પેજ ૭)

૩ “લાશની પેટીને કાળાં કપડાંથી લપેટવામાં આવ
હતી અને તે ઉપર કુલના ખેશુમાર હાર મેલવામ

૧. મૈથતની બખશીશ ખુદા પાસે માગવા જે બંદગી કરવા
આતે છે તે. ૨. નવહા પડતા હતા.

આવ્યા હતા. જે ગાડીમાં લાસને મેલી હતી તેને બી કાળાં^૩ કપડાંથી લપેટી હતી તથા વળી એનજીન^૪ આગલી બાજુએ બે કાળા વાવટા મેલવામાં આવ્યા હતા. બારાવાલી ગાડીમાં બોબ મોલવીઓ ને બીજાઓ હતા^૫ અને તેની પડોશની ગાડીમાં મરહુમના નજદીકના ખેશીઓ હતા.” (પેજ ૭)

૪ “ મરહુમ આગા અલીશાહની લાશ સાથની ટરેનમાં સેંકડો બોબઓ તથા એરતો પુણાથી અત્રે આવ્યાં હતાં. જેઓ સઘલાઓના ચેકરા બહુ શોકાતુર દીસતા હતા. ” (પેજ ૮)

૫ “ સ્ટેશન ઉપર ભેગા થએલા મરદોની કલાંખીત વચ્ચે આ લાસ એક દગદગાવાલા સરઘસના આકારમાં સ્ટેશન ઉપરથી બાહર લઈ જવામાં આવી હતી. સરઘસની શરૂઆતમાં બે કાલા વાવટાઓ બે માણસો ધરીને ચાલતા હતા.” (પેજ ૯)

૬ “ તેઓની પાછલ મરહુમ આગા અલીશાહના આઠ સવારીના ઘોડાઓ ચાલતા હતા જેઓ ઉપર શોકનું કાલું કપડું ઓઢાડેલું હતું. તેમની પાછળ બે મુલ્લાઓ ઘોડા ઉપર બેસી વાગેજ કરતા ચાલતા હતા. ” (પેજ ૯)

૭ “ તેમની પાછલ નામદાર અલીશાહનો ખાસ સવારીનો ઘોડો તઢન સોનેરી સાઝ સાથ ચાલતો હતો, અને

૩. કાળા કપડાં (ગમીની નીશાની માટે) જેઓ પહેરે છે તેના ઉપરે મી. ઉનાવાળા વી. ની ટીકાનો રદીઓ.
૪. જે મુલ્લાં મોલવીઓને મી. પરતેજ હલકી દ્રષ્ટીએ જુવે છે, તેઓ લાશની સાથે પેલી ગાડીમાં હતા ! ૫. અલ-મની શમ્મીહ ૬. ખુલ જનાહની શમ્મીહ.

- એક બીજા ઘોડા ઉપર ઢાલ તરવાર વગેરે લડાઈનાં હથિયારો ટાંગેલાં હતાં ? એની પાછલ નામદાર આગા અલીશાહની લાસ હતી અને આ લાસની પાછળ હજારો મરદો કલાંપીત અને માહેતમ પોસી કરતાં ચાલતાં હતાં. ” ૨ (પેજ ૬)
- ૮ “ એ વખતે બંગલા મધેની બાનુઓએ લાસ જોતાંજ અતીશય કલાંપીત કરી મેલી હતી. ” (પેજ ૬)
- ૯ “અને શેવટે મજગામના હસના આગમાં મરદુમાં પીતાની દરગા આગલ આવી પોહોતું હતું તે વખતે ચોરતો એટલી કલાંપીત કરતી હતી કે પથર જેવી છાતી પણ પીગળ્યા વગર રહે નહીં. ” (પેજ ૧૦)
- ૧૦ “ તેની પાછલ તલવાર સાથના તથા શાલના તથા તેની પાછલ ઘોડાઓ ઉપર મોગલો ખેડેલા હતા જેઓ એકેક પછી થોડેથોડે વારને છોટે મોટેથી વાએજીઓ કરતા જતા હતા. આ છેલા પાંચ ઘોડાઓ ઉપર ખેડેલા મોગલોમાંના તરણુ જણાએએ ૩ અસલી જાણીતા જુદા પકડેલા ૪ હતા જે જુદાંઓ આવા પરમંગે અથવા બીજા કોઈ મોટા સરઅવસરેજ કુદત બાહેર કાઢાડવામાં આવે છે. ” (પેજ ૧૨)
- ૧૧ “ પુશકલ લોક આગબોટ પર જમાવ થયું હતું. તે આવનાર લોકમાંથી કેટલાકો પોતાની શક્તીને લાવ મુજબ શંદુક પાસે નજર ૫ મુકતા હતા, અને દીલો-જાણુથી પોતાને થતું એ બનાવ માટેની દીલગીરીનો રૂઢન કરતા હતા. ” (પેજ ૧૪)

૧. જુદજનાહનો દેખાવ. ૨. મી. વરતેજીએ ઇમામ હુસેન અ. ની અઝાદરી માટે દીકા કરેલ કે-“ શુ”, એ હં ૨ મુલ કે પયગમ્બરના, હુકમથી થાય છે ? વીં ” તેઓએ આ ટેકાણે ખ્યાલ કરવો જોઈએ. ૩. અલમ. ૪. નજરાણું.

૧૨ “ જોબજોની જમાતના સુખીઓ જાંદોખસ્ત માટે દોડધામ કરી રહેલા. કીનારે સઘલા જોબજો તેમાં કરાંચીના નહીં પણ ઘણા ખરા સીંધના સરવે ભાગોમાંથી આવેલાં જમાવ નેજા પનીશાનો મેવાને મીઠાઈનાં ખુમચા વતરોગે પોતાથી બની શક્તા સરવે દગ્ગદખાથી દંભ ઉપર લેલા જણાયા. તરતજ તે લોકો રૂદન ગમગીની સાથે બોટમાં બેસી સંદુકના સલામ માટે આવ્યા ને તે મીઠાઈ મેવે સરવે પુકરા-ઓને રાહેલીલાહ ‘ જોરાત કીધું ’ ” (પેજ ૧૫)

૧૩ “ ઉપરાંત ગુવાદરનો પંદર કરવાને તાંની જોટી માટે રૂ. ૫૦૦૭ વધુ આપવા કબુલ્યું હતું. બોલી મુજબ આગ-બોટે લગર કીધું છે, તાંની જમાત બાજુ, લાઇ, બચાં બાલ સરવે ગામના લોકો આગબોટ પર આવી લાગા ને તેઓના ચેહરાની ઉદાશી અને તેઓના રૂદનથી તેઓએ પોતાની વફાદારી પુરી બતાવી આપી. ” (પેજ ૨૦)

“ઉપરનાં ઉતારાઓમાંથી અઝાદારીને અંગે થતી સર્વ ક્રિયાઓ—માતમી લીખાસ (કાલાં કપડાં,) અલમની નકલ, હુલજનાદની શખીહની નકલ, માતમ કરવું, રૂદન અને કલપાંત કરવું, રડવું પીટવું વી. વી. સર્વ બાબતો સાબેત થાય છે. મી. વરતેજી વી. જેઓ એવી ફલીલ કરે છે કે— “ જ્યારે ઇમામ જોમો બદલાવે છે ત્યારે ઇમામતનું ગુર બીજાને સુપુર્દ થઈ જાય છે, તે પછી તે જોમો બદલાવેલા (વફાત પામેલા અથવા શકાદ થયેલા) ઇમામના માટે રડવું પીટવું ન જોઈએ, ” તેઓએ મજકુર ઉતારાઓથી

૫. એ પણ અલમનીજ શખાહત છે. ૬. ખુદાના રસ્તે.
૧૭. જો અત્રે રૂદનથી વફાદારી બતાવી શકાય, ત્યારે ઇમામ હુસેન ઉપરે રૂદન કરવું તે વફાદારી બતાવવાનું સાધન છે કે નહિ ? તે વિચારવા માં, વરતેજીને અરજ કરીશ.

ધડો લેવો જોઈએ ! શું, એ વખતે નાં આગા અલીશાહ સાહેબનો જોમો બદલાણો ન હતો કે ?

અત્રે મારા તે આગાખાની બાંધુઓ કે જેઓના દીલોમાં હજી પણ હં ઇમામ હુસેન અં ની અઝાદારી ની કદર છે, તેઓની સેવામાં નમ્ર અરજ ગુજારીશ કે—ભાઈઓ ! તમો શીઆહ ફિરકામાંથી છો; અઝાદારી કે જે શીઆ ફિરકાઓ માટે ઇમાનદારીનો એક મોટો રૂકન છે તે બાંધ કરાવવાને જે પ્રયાસો થઈ રહ્યા છે તે ઉપર લક્ષ ન આપતાં, તમારું અંતઃકરણ શું કહે છે તે ઉપર ચાલવાની બહાર હિમ્મત બતાવશો તોજ નેકનામી હાંસલ કરી શકશો.

છેવટે—હં ઇમામ હુસેન અં ની અઝાદારી મીટાવવાના માટે જેઓ કોશિશો કરી રહ્યા છે, તેઓનું લક્ષ શાહ અસ્નદઅલી કૃત “ તાંબીહુલ ખવારિજ ” નામના રિસાલામાંના નીચેના શેઅરો (બંદો) ઉપર માનપૂર્વક એચી, આ પ્રકરણ પુર્ણ કરીશ—

“ યારો ! હુસેન ફિદ્યએ દાવર “ યા નહિં ?
એહલે બહાંકા સૈયદો સરવર હૈ યા નહિં ?
રૂખેમેં સખ શહીદોંસે બરતર હૈ યા નહિં ?
કુચ્છબો નહિં ! વોહ સિખતે પયગ્મર હૈ યા નહિં ?

કયા વોહ તુમહારે ઝઅમમેં માઅસુમ લી નથા ?
સધિદસ લી બેગુનાહ લી, મઝલુમ લી નથા ?
યારો હો તુમ લી ઉમ્મતે બયરૂલ અનામ મેં ?
બનેકી આરઝુ લી હૈ દારૂસલામ મેં ?
શિરકત અગર ગુનાહ હૈ ઇસ નેક કામમેં ?
હારિજ નહો હમારે, અઝાએ ઇમામમેં ?

રસ્મે અઝાએ સિખતે નખી જો મીટાઓગે !
મેહશરમે કયા રસૂલકો તુમ મુંહ દિખાઓગે !

યારો કરો ન ખુબલ ઝરાસેકે વાસ્તે
આંસુ નહિ બહાતે હો ખ્યાસેકે વાસ્તે ?
રોએ હૈ ખુદ રસુલ, નવાસેકે વાસ્તે !
આએથે જીબરઈલ, દીલાસેકે વાસ્તે !

કયુંકર નહો ગમ ઉસ્કા બપા કાયનાતમે ?
જીરપર રસૂલ રોએ હૈ અહદે હયાતમે ?

યારો, વહાનીયુંકે ન ભરેમે આએ તુમ
હયરતકી દસ્તખુર્દસે ખુદકો બચાએ તુમ
મીરઝાઇયેંકી બાત ન ખાતિર મેં લાએ તુમ
બેહરે હુસેન શોકસે આંસુ બહાએ તુમ
જે હુસેન તુરકો વહાં બખશવાએ ગા
દખને મોઆવીયયાહ, ન હિમાયતકો આએગા !

*

*

*

અઝાદારીકો દેખ સકકે નહી, ચેહ બે હયા
અસ્લ પર જાતે હૈ અપને, ચેહુ અહુવે ખુદા
હુવે, બારાસો બરસ, પર વોહી તકરીર હૈ
નસ્લ ઉન્કી અબતક, વયસીહી બેપીર હૈ
કુઅજીતફાવત બીન આયા ઉન્મે, કયસા ઉન્મે શીર હૈ ?
કયા અદાવત હય ઇલાહી ! કયા ચેહી તાસીર હૈ.

*

*

*

તાઅઝીબો કો ખુત કહે, કયુંકર ન ઇજવાને યઝીદ ?
બાપદાદોને કીયા, ઇન્કે, ઇમામોંકો શકાદ ?
ખુતપરસ્ત ઇન્કે ખુઝુર્ગ અગલે થે મક્કઉનો પલીદ
હય બખર ઇસ્કી ? પડહો બકર બ કુરઆને મજીદ ?
અઝાદારી, સુખુતે કલે માસુમાન હયે
જો મનઆ ઇસ્કો કરે, જાનો ઉસે શયતાન હયે !

*

*

તાઅઝીઝા ફિલઅસ્લ, નકલે રવઝએ શખ્ષીર હૈ
 ચેહ ન ખુત હૈ, ન કિસી ઝીફહી તસ્વીર હૈ. !
 બદકે ઇસ્મે ખયરો ગરકત કી ભરી તાસીર હૈ !
 મુન્કીર ઇસ્કા બેશુબાહ શયતાનકા નખખીર હૈ

અઝહારોંસે રાત્રી હય, જનાબે ફાતેમાહ
 પંજતનકે હાથ પર હોતા હય ઇસ્કા ખાતેમાહ

*

*

*

એહતેમામે ગમે જનાબે હઝરતે શખ્ષીરકો
 પુશુલ કેહતેહો હસ્દસે, સખત તુમ બે પીરહો
 ગર હુસેન ઇખ્તે અલી હોતે જકામે, બેશુમાં
 કતલ કરતે ઇન્કો ફિર, ચેહ ઝુરીયાતે કુશીઆં

ઇનહદમે તાઅઝીયેમે. હૈ બેજ મલાકુનાં
 તાઝમાનેસે મીટાવે, ઉન્કે કુલ નામે નશાં.

મી. વરતેજના વીલની વ્યવસ્થા !

પ્રિય વાંચકો ! હરેક સમજી મનુષ્ય પોતાના મણું
 બાહ પોતાની મીલકતની યોગ્ય વ્યવસ્થા કરવા સાફ જે
 છેલ્લી લીટીઓ લખે છે, તેને વસીયતનામું અથવા વીલ
 કહેવામાં આવે છે; અને તેવું-વીલ કરવું હરેક મનુષ્યને
 જરૂરી છે. મારા મિત્ર મીં વરતેજએ પણ પોતાનું વીલ
 કરેલ છે, પણ તે વીલફૂલવે મનુષ્યો કરે છે તેવા પ્રકારનું
 નહિ; બદકે જુદાજ રૂપમાં કરેલ છે ! તે વીલની વ્યખ્યા
 કરતાં મીં વરતેજ જણાવે છે:—

“ મહાફ આ ” (વીલ) ” તે એક આત્મીક—
 વીલ પાવર ” છે. અને તે મારા ધાર્મિક વિચારોનું
 ‘ વીલ-વસીયત ’ પણ છે. તેનો હરેક લોગવટાનો હક

તેનેજ છે કે, જેનો ત્રસ્ટ ખુદા, રસુલ અને પવિત્ર કુરને શરીફ ઉપર નિરભગ પણે છે ! ! ! ”

એટલે—તેઓના જણાવ્યા પ્રમાણે, તેઓના વીલની વ્યવસ્થા કરવાનો હક તેના હરેકને છે, કે જેનો ત્રસ્ટ ખુદા, રસુલ સં અને પાક કુરઆને શરીફ ઉપર નિર્ભગપણે છે. તો આએ અહના સેવકનો પણ ખુદા, તેના રસુલ (સં) અને તેની પાક કિતાબ (કુરઆને શરીફ) ઉપર ત્રસ્ટ છે, ? જેથી મીં વરતેજના “ વીલની વ્યવસ્થા કરવાનો આ અહના સેવકને પણ હક પુગે છે. ઉપરાંત મીં વરતેજને ઇસ્માઈલી સત પથ પ્રકાશ’ માસીકમાં વેદિક—ઇસ્લામની જે જાહેર ખબર છપાવી છે, તેમાં એમ જણાવવામાં આવેલ છે કે—“ મીં વરતેજને ઇસ્લામશરી આસપીસાલમાં મરણ પથારીએ કરેલ વીલ ” તો આ અહના સેવક ઇસ્લામશરી છે તેથ પણ મીં વરતેજનાં વીલની વ્યવસ્થા કરવાની પોતાની ફરજ સમજે છે. એટલુંજ નહિ, ખડકે મીં વરતેજને મારા સવાદોનાં જવાબોમાંજ પોતાનું વીલ કરેલ છે જેથી મારે તે લાઈનાં વીલની વ્યવસ્થા કરવીજ જોઈએ.

મીં વરતેજને પોતાના વીલમાં જેજે હકીકતો અને ધાર્મિક વિચારો જણાવેલા છે, તે તેઓ બાઈએ “ પ્રતિજ્ઞા પુવક ” જણાવવાનું—વીલની શરૂઆતમાં લખેલ છે, પણ તેઓની પ્રતિજ્ઞા કેટલે દરજ્જે સાચી છે, અને તેઓ દરેક ઠેકાણે કેવી સત્યતાથી વર્તયા છે, તે જુદા જુદા પ્રકરણોમાં વાંચકોને બતાવી ગયો છું; એટલે તેઓની પ્રતિજ્ઞા ઉપર કેટલું વજન આપવું તે વાંચકોનીજ સુન્સદી ઉપર છોડીશ. મીં વરતેજને વીલની શરૂઆતમાં ઉદ્દેશ, ફર્જ, રહસ્ય વીં સંજઘે જે વિવેચન કરેલ છે, તેની તપાસ કરવાની હું જફરત ધારતો નથી—કારણકે જ્યારે તેઓની પ્રતિજ્ઞાજ

ખોટી ઠરી, ત્યારે મજકુર ખાળતો ઉપરે કાંઈ વિવેચન કરવું પણ જરૂર નથી.

મીઠ વરતેજીએ પોતાનું વીલ લખેલ છે, તેમાં તેઓનો મુળ હેતુ તે પોતાના જીવન ચરિત્ર ને પ્રસીધ્ધી માં લાવવાનોજ જણાય છે ! તેઓએ પોતાનું જીવનવૃતાન્ત ઘણીજ લ'ખાણથી-લગભગ ૧૦૪ પૃષ્ઠોમાં આપી, આગાખા ની ટોળામાં પોતાની વાહજ વાહ (!) કહેવડાવવાની ખૂબ દોશેશ કીધેલી જોવામાં આવે છે. તેઓ લાઘવે, “ મારી આળખ ” નાં મથાળા નિચે પોતાનું ધાર્મિક જીવન “સત્ય પ્રતિજ્ઞા પુર્વક ” આપવાનું જણાવેલ છે, પણ તેમાં ધાર્મિક જીવનની હકીકત કરતાં આત્મપ્રસંશા વધુ પ્રમાણમાં જણાઈ આવે છે ! હવે તે વીલમાં જે ધાર્મિક મુદ્દાઓ ચર્ચેલ છે, તે ઘણાખરા મુદ્દાઓનો સવિસ્તર જવાબ આગળનાં જુદાં જુદાં પ્રશ્નોમાં આવી ગયેલ છે; બાકીનાં જે નર્વાન મુદ્દાઓ જણાશે તેના ઉપરજ ફક્ત વિવેચન કરીશ. પણ તે વિવેચન કરવા પુર્વ, મીઠ વરતેજી સંખ'ધી અને તેઓના મરહુમ દાદા અને મરહુમ પીતાશ્રી સંખ'ધી જે લ'ખાણ હકીકત, મીઠ વરતેજીનાં જ એક જીવન સ્નેહી તરફથી મળવા પામેલ છે, તેમાંથી ટુંકસાર નીચે રજુ કરીશ—

મીઠ વરતેજીના દાદા મરહુમ મામદ મુખી—તેઓ વરતેજના રહેવાસી હતા અને વરતેજમાં દરબારશ્રી તરફથી મુખી તરીકે નીમવામાં આવ્યા હતા, અને તે મુખીપણાનો વાર્ષિક પગાર ૭૫૫ પંચોતેર શ્રી ભાવનગર દરબાર તરફથી મુકર્ર થયેલ. એક વખતે એક અંગ્રેજ અધિકારીને ઘોઘા જવાનું હતું, તેને મામદ મુખી પોતાની બેલગાડીમાં બેસાડીને પહોંચાડી આવ્યા, અને રસ્તામાં આગતા સ્વાગતા કરેલ હશે જેથી તે અધિકારીએ મામદ મુખીને

વાર્ષિક પગાર રૂ. ૧૭૫૫ અંકે એકસોને પચોતેર કરાવી આપેલ; અને સાથે તલાટીનું કામ પણ સોંપેલ. મામદ મુખીનો વરતેજમાં એક ખુદશો વડો હતો, જેમાં માણસો ગાડાંઓ છોડતા. દરરોજ દર ગાડે બે પૈસા તેઓને મળતા. બળદોનું છાણ કચરો થતો તેની પણ ઉપજ થતી. ઉપરાંત છાણ તથા કચરાનો (ખાતરનો) ઇંજરો પણ રાખતા, જેના વાર્ષિક રૂપીઆ પાંચ દસ ભરવા પડતા. તેઓ લખી વાંચી જાણતા નહીં હતા.

મરહુમ મામદ મુખીએ ના૦ આગાખાન સાહેબની કેવી સેવા બજાવેલ, તે કાંઈપણ જાણવામાં આવેલ નથી. બાકી તેઓએ ફક્ત જમાતખાનામાં એક જમીનનો ટુકડો આપેલ, જેની તે વખતની કીંમત રૂપીઆ દસ હતી. (તે વખતે ભાવનગર સ્ટેટમાં જમીનના વેચાણનો હક ન હતો. તે સ્ટેટમાં વેચાણ હક ઇ. સ. ૧૯૦૪ થી ચાલુ થયેલ છે.)

મી૦ વરતેજના પીતાજી મરહુમ જીસબભાઈ મામદ મુખી—તેઓએ પોતાના પિતાશ્રીનાં મુખીપણાનો હોદ્દો ચલાવ્યા ઉપરાંત વરતેજમાં હાણુવેરાનો ઇંજરો પણ રાખેલ, જેમાં ખોટ આવતાં, ભાવનગર દરબારનું તેઓ ઉપર દહેણું થઈ જવા પામ્યું હતું. એક ખત્રીના રૂ. ૮૦૦ ની બાબતમાં તેઓને પોતાનું એક ઘર વેચવું પડ્યું હતું. તે બરકરીમ શામજીને રૂ. ૨૦૦ માં વેચાતું આપેલ, અને તે બસે રૂ. ની રકમમાંજ ખત્રી સાથે પતાવટ કરેલ, અને તેઓ ઉપર ઇંજરાની ખોટ બાબતનું દરબારશ્રીનું દહેણું હતું તે તેઓના મુખીપણાના પગારમાંથી મુજરો લેવાતું તેઓએ પોતાના સર્વે મકાનો વેચી નાખ્યાં હતાં. હાલમાં માત્ર એક નાનું મકાન છે. છેવટે તેઓ પાસેથી મુખીપણાનો હોદ્દો પણ લઈ લેવામાં આવ્યો હતો.

મરહુમ જીસખ મુખીની વૃદ્ધાવસ્થામાં—આર્થિક સ્થિતી નબળી. મુખીપણામાંથી કમી થવું, ઇબ્રાહિમ (મીં વરતેજ) નું આગાખાની થઈ જવું, એ સર્વે બાબતોએ તેઓને બહુજ દુઃખિત કર્યા; જેથી તેઓએ વરતેજ છોડી દેવા વીચાર કર્યો. ઇબ્રાહીમના આગાખાની થઈ જવાના લીધે ભાવનગરનાં સગાં ઠાલાંઓ પાસે જવામાં પણ શરમીંદગી થતી હતી, જેથી દુઃખિત હૃદયે મુખઈ ગયા અને ત્યાં ગુજરી ગયા. તેઓ વરતેજમાં હતા ત્યાં સુધી (છેવટ સુધી) ઇસ્તાઅશરીજ હતા. પણ છેવટે ઇબ્રાહીમના કારણથી મુખઈમાં આગાખાની કબ્રસ્તાનમાં દફન થયેલા છે.

(એ રીતે મીં વરતેજના મરહુમ દાદા તથા પિતાશ્રીના સંબંધે જે લંબાણ હકીકત થવા પામી છે, તેમાંથી દુક સાર ઉપર આપેલ છે; તેઓની ખાનગી જીંદગી માટે કંઈ પણ હકીકત આપવી ઉચિત ધારેલ નથી અને એ દુક અહેવાલ આપવાનું પણ કારણ એટલુંજ કે, મીં વરતેજએ પોતાના વીલમાં મરહુમોનાં નામથી કેટલીક હકીકત દર્શાવી છે, તો તેમાં સત્ય શું છે તે વાંચકો શોધી કહાડે. તે સાફજ કેટલીક હકીકત આપવી પડી છે.)

મીં વરતેજ—એઓ પોતાની બાળવયમાં નાં આગા અલીશાહ સાહેબનો હાથ પોતાના માથા ઉપર મુકવાનું (અર્પણપત્રીકામાં) જે જણાવે છે તે તદ્દન ગલત છે. નાં આગાખાન અલીશાહ સાહેબ ઈં સં ૧૮૮૧ માં ગાદીએ આવેલ. ત્યાર પછી આ તરફ ગિલકુલ પધાર્યાજ નથી ઈં સં ૧૮૮૧ ની સાલને પણ આજે ૪૧ વર્ષ થવા આવ્યાં, જ્યારે મીં વરતેજની ઉંમર આજે પણ ૪૦ વર્ષ ઉપરાંત નથી.+

+ પોતાના વીલમાં મીં વરતેજ પોતાનો જન્મ સંવત ૧૯૩૪ માં થએલો જણાવે છે, તો તે હિસાબે વીલ લખતી વખતે તેઓની

મીં વરતેલએ મુંબઈમાં લાવનગરના હરબારશ્રી-
 હને એક કવીતા સંભળાવીને લાવનગર રાજ્યમાં નોકરીએ
 રાખવા માંગણી કરેલ. હરબારશ્રીએ નિર્વાહ પૂરતા પગારે
 નોકરી આપવા કહેલ. જે ઉપરથી મી. વરતેલએ લાવનગર
 આવી, નોકરી માટે અરજ ગુજારેલ. હરબારશ્રીના ફર-
 માનથી રાજકવી પાંગણશી તથા કેળવણી ખાતાના વડા
 મીં મણીશંકર રતનલ ભટ્ટે મીં વરતેલની પરીક્ષા
 લીધેલ, પણ તેમાં મીં વરતેલ પસાર થયા નહિ, જેથી
 હરબારશ્રીએ માસીક રૂ. ૧૫૫ ની એક જગ્યા આપવાનું
 કહ્યું પણ તે જગ્યા મીં વરતેલને ગમી નહિ.

મીં વરતેલએ પોતાના વીલમાં લખેલ છે કે—“મર-
 હુમ દેવજીભાઈ ગુલામહુસેને મને સ્વપ્નામાં કહેલ કે,
 મારા ગુજરવા પછી જમાતમાં કાંટા પડ્યા તેથી મને ઘણી
 દીલગીરી ઉપજી છે. વીં વીં” તે તદ્દન ગપજ છે મરહુમ
 દેવજીભાઈની હયાતીમાંજ લાવનગરમાં બુદ્ધી જમાત બંધાણી
 હતી; અને મરહુમ પણ કુટુંબ સહિત ઇસ્નાઅશરીઓમાં
 ભળ્યા હતા. લાવનગરમાં પહેલે સર્વે જોબ્બાઓ એક
 જમાત તરીકે વર્તતા, અને પોતાની ધર્મ ક્રિયાઓ
 ખાનામાંજ કરતા; નમાઝીઓ એક તરફ નમાઝ
 પડતા, અને દુઆ પડનારાઓ બીજી તરફ દુઆ
 પડતા અને જ્ઞાનજોઈ કરતા; પણ દુઆ પડનારાઓની

ઉંમર લગભગ ૪૪ વરસની તેઓ જણાવે છે; પણ તેના માટે તેઓ
 પોતે પણ ચોક્કસ પુરાવા આપી શકતા નથી. ફક્ત એટલું જણાવે છે
 કે—“મારો જન્મ સંવત ૧૮૩૪ માં થયો એમ મારા મરહુમ પીતાશ્રી
 કહેતા હતા” એમ જણાવેલ છે ! અને પાછાફરીને છઠ્ઠા તખ્તમાં પોતાની
 વય ૪૨ વર્ષની જણાવે છે. દોઢપણ બાળત માટે લખેલો પુરાવો
 રમ્યુ કરેલ નથી.

પીઠ મજબુત હોવાના કારણે વખતો વખત ધાંધલ કરતા, અને છેવટે નમાઝીઓ પાસેથી મ્હોટા મ્હોટા લાગાઓ લેવાની તજવીજ કરવા લાગ્યા; જેથી તકરાર ઉત્પન્ન થઈ. મરહુમ દેવજીભાઈ ગુલામ હુસેને વિચાર્યું કે તકરાર વધી જશે, જેથી તેઓએ નમાઝીઓ માટે જુદું મકાન બનાવી આપ્યું. (જે મકાનને જનાબનું મકાન કહેવામાં આવે છે). તે મકાનમાં નાં આગાખાનનો કાંઈ હક્ક રાખવામાં આવેલ નહિ. ત્યાર પછી નમાઝીઓએ જમાતી લાગા (કરો) આપવા બંધ કર્યો, જે ઉપરથી સમજુતી કરાવવા માટે મુબઈથી મરહુમ કાસમભાઈ મુસા વીં આવેલ; ઇસા-ભાઈ નાનજીએ પણ મરહુમ દેવજીભાઈને સમજાવેલ, જે ઉપરથી કાંઈક સમજુતી થયેલ, પણ તે સમજુતી લાંબા વખત ટકી શકી નહિ— પરીણામે, ઇ. સ. ૧૯૫૭ ની સાલમાં ઇસ્નાઅશરી જમાત તરીકે જુદી જમાત બંધાણી; જે જમાતમાં મરહુમ દેવજીભાઈ પોતાના કુટુંબીઓ સાથે ભળ્યા. (ઇસ્નાઅશરી જમાત તરીકે જુદી જમાત બંધાયા પુર્વે પણ ભાવનગરમાં હુસેની રીઝર્વ મીટીંગ નામે એક મંડળ નમાઝીઓ તરફથી સ્થાપવામાં આવેલ, જેના પ્રમુખ વકીલ (યાછજથી દીવાની જડજ) મહમદઅલી અખ્તુલ-અલી હતા અને તેજ અરસામાં જનાબના મકાનમાં વાપરવા અર્થે વાસણ કુસણો પણ તૈયાર કરવામાં આપ્યાં હતાં. જે ઉપરે “નીયાજે હુસેન ભાવનગર” એવી રિતે નામે કેતરાવવામાં આવેલ.

મીં વરતેજનો ભાવનગર જમાતમાં કાંઈપણ લાગવગ હતો નહિ. અગર લાગવગ હતો તો મીં વરતેજ જ્યારે સુન્ની થઈ ગયા હતા, ત્યારે ભાવનગર જમાતે તેઓ વિરુદ્ધ જે પગલાં ભર્યાં તે ભરી શકતે નહિ. મીં વરતેજ જે જણાવે છે કે—“મારી શંકાનું સમાધાન કરાવવા માટે ભાવ-

નગરના ઇસ્તાઅશરી આગેવાનો મને લખનઉ વી. ડેકાણે મોકલવા માગતા હતા” તે તદ્દન બનાવટજ છે. મી. વરતેજની ભાવનગરની જમાતમાં કાંઇ ગણત્રીજ નહતી. કદાચ એવો કોઈ મોભાદાર માણસ હતો, અને તેના શંકા સમાધાન માટે એવાં પગલાં લેવામાં આવતે તો કાંઈક બનવા જોગ પણ હોઈ શકે; પણ મી. વરતેજની બાબતમાં તેમ હતુંજ નહિં. ઉપરાંત અગર જમાતના આગેવાનો તેવું પગલું લેવા ધારતે, તો તેના માટે કાંઈ ઠરાવ પણ પાસ કરવામાં આવતે; અને તેની નોંધ જમાનાનાં હક્તરે થતે. પણ હક્તરો તપાસતાં તેવો કાંઈ ઇશારો વટીક જોવામાં આવતો નથી. (ભાવનગર જમાતમાં ચાલતાં ન્હાનાં કે ગહોટાં હરેક જમાતી કામોની ધોરણસર નોંધ કરવાનું ઘણા વર્ષો થયાં ચાલુ છે.)

મી. વરતેજએ પોતાના વીક્ષમાં ફરીદુદ્દીન અહમદ* સાથે થએલ સંવાદની જે હકીકત જણાવેલ છે, તે તદ્દન કલ્પીતજ છે. ભાવનગરવાળાઓ એ સખંધમાં કાંઈ જાણતાજ નથી. ફરીદુદ્દીન અહમદે મી. વરતેજના કાનમાં કહ્યું હોય તેનો પૂરાવો શો ? મી. વરતેજએ તદ્દન કપોળ કલ્પીત બુટ્ટોજ ઉઠાવેલ છે.

મી. વરતેજએ પોતાના વીક્ષમાં—ભાવનગરના ન્યાયાધીશ સાહેબ મહમદઅલીભાઈ અબ્દુલઅલીભાઈ મી. વરતેજને ઘણું આકતા હતા, વી. સખંધે જે હકીકત લખેલ છે; તે પણ ગલતજ છે. ખરી હકીકત એ છે કે, મી. વરતેજ હમેશાં તેઓ પાસે આજેજ કરતા રહેતા, જેથી તેઓ સાહેબે તેને (મી. વરતેજને) રફૂઆતમાં માસીક રૂ. ૧૫ ની નોકરી અપાવેલ. તે વખતમાં મજકુર ન્યાયાધીશ સાહે-

* એ નામવાળા કોઈ ઇસ્તાઅશરી આલીમ તે વખતે હોય એવું મારા ધ્યાનમાં નથી.

બનું એવું ચલણ હતું કે અગર ચાહતે તો મી. વરતેજીને મ્હો-
ટા પગારની નોકરી અપાવી શકતે, પણ ફક્ત ૧૫ રૂઆપી
ના પગારની નોકરી અપાવેલ, જેથીજ મી. વરતેજીની અસ-
ત્યતા જાહેર થાય છે. મજકુર ન્યાયાધીશ સાહેબના ચીરણ-
જીવી ફાજલઅલીભાઈ વકીલ માટે મી. વરતેજીએ જે
લખેલ છે કે—“તેઓ મારા માનવંતા હોસ્ત હતા, તેઓની
રૂબરૂમાં કેટલાકો સાથે મારે ધાર્મિક વાઢવીવાઢ થયેલ, જેમ
હું ફાગ્યો હતો વી. વી.” તે હકીકતો તદ્દન ખોટી છે. મી.
ફાજલ અલીભાઈ સદરહુ ખાખતો (મી. વરતેજીએ તેઓના
નામથી જે જે છુટ લીધેલ છે તે સર્વે ખાખતો) નો સહ-
તર ઇન્કારજ કરે છે. મતલબ કે મી. વરતેજી દરેક ખાખત
પોતાને ગમે તેવી રીતે લખતાજ ગયા છે, પણ ભાવનગરમાં
તેઓની કાંઈ લાગવગ હતીજ નહિં.

એ રીતે—મીં વરતેજીના એક જુના સનેહી તરફથી
જે હકીકત મળવા પામી છે તેમાંથી ટુંકસાર ઉપર જણા-
વેલ છે, જે ઉપરથી વાંચકો મીં વરતેજીની સત્યતા (1) ને
નમુનો જોઈ લેશે. મુ'બઈ વીં ઠેકાણેથી પણ મીં વરતે-
જીને લગતી હકીકતો લંબાણથી મળવા પામી છે, પણ તે
સર્વે અત્રે ટાંકી લંબાણ કરવા ચાહતો નથી; મારે તે
ફક્ત મીં વરતેજીના જીવન ચરિત્રની અસત્યતા બતાવ-
વાની હતી જેથીજ ફક્ત નમુના લખલ ટુંક હકીકત ઉપ-
દર્શાવી છે.

મીં વરતેજીએ પોતાના વીક્ષમાં, પોતાની ઉમ્મન
જુઠા જુઠા તખલ્લુનાં મથાળા નીચે પોતાનાં જીવન ચરિત્રને
લગતી જે લંબાણથી હકીકત જણાવી છે, તેના ફકરા ફક-
રાની તપાસ કરવાના માટે એક જુઠાજ પુસ્તકની જરૂર
પડે તેમ છે. પણ તે વિશે વધુ વિવેચન નહિ કરતાં, મીં
વરતેજીએ સર્વે હકીકતો કેવી સત્યતાથી લખેલ છે તેનું

જે દિગદર્શન વાંચકોને ઉપર કરી બતાવેલ છે, તે ઉપર વાંચકોનું માનપૂર્વક લક્ષ જેઁથી, મીઠ વરતેજના લખાણ ઉપર કેટલું વજન આપવું તે વાંચકોની મુન્સફી ઉપરે છોડી, આજે પ્રકરણમાં ફક્ત ધાર્મિક નવીન મુદ્દાઓ ઉપરેજ વિવેચન કરીશ—

મીઠ વરતેજ પોતાના વીલના પૃષ્ઠ ૨૬-૨૭ ઉપરે, મુંબઇની ઈસ્તાઅશરીઓની પાલાગલીવાળી મસ્જીદની (મઆઝ્લાહ) “મસ્જીદે ઝેરાર” સાથે સરખામણી કરીને ત્યાર પછી જણાવે છે કે:—“મજકુર મસ્જીદ બંધાવી આપવા નાઠ આગાખાને પોતાની પુશી દેખાડેલ, અને તે ઉપર પોતાની માલેકી રાખીને દરેક વ્યવસ્થા તેઓ પોતાની (એટલે નાઠ આગાખાનની) મંજૂરી વડે કરવા જણાવેલ; પણ તે બાબત ઈસ્તાઅશરીઓને પસંદ પડી નહિ.” એમ જણાવીને તે ઉપરે ભારોભાર ટીકા કરે છે. પણ હું તેઓને એજ પુછવા માંશું છું કે મસ્જીદ ઉપરે કોઈની માલેકી થઈ શકે છે ખરી કે? તમો પોતેજ જણાવો છો કે, “મસ્જીદ એટલે ખાનએ ખુદા” તો “ખાનએ ખુદા” માટે માલેકીનો સત્તાલ વાજળી ગણાય ખરો કે? મસ્જીદે ઝેરાર તો થતાંજ નાશ પામી હતી, ન્યારે પાલાગલી વાળી મસ્જીદ તો વર્ષો થયાં રૈનકની સાથે કાયમ ઉભેલીજ છે; અને તેમાં ખુદાની ઇબાદત થતી રહે છે, તેથી શું તમો અબાણ્ય છો?

મસ્જીદે ઝેરાર સખંધે કેટલાક વાંચકો વાકેફ નહિં હોય, જેથી વાંચકોની વાકેફી અર્થે તેને લગતું વર્ણન પાક કુરઆને શરીફમાંથી નીચે ટાંકી બતાવીશ—

આયત—“વલ્લઝીનત્તખજુ મસ્જેદન્ ઝેરારન્ વ કુફરન્ વ તફ્રીકન્ બયનલ્ મોઅ્મેનીન, વ ઇસ્સાદલ્ લેમ હારબલ્લાહ વ રસૂલહુ મિન્

કબ્જો, વલ ચેહ્લેપુન્ન દર અરહના ઈલ્લલ
હુસ્ના; વલ્લાહો યશ્હદો ઇન્નહુમ્ લકા-
ઝેબૂન. ”

(સુરએ તવબાહ-આયત ૧૦૭ મી)

અર્થ—“ અને કેટલાક એવા છે કે જેઓએ તુક-
રાન કરવા માટે ને કાફરપણા માટે અને
મોઅમેનો વચ્ચે બુદ્ધાઈ પાડવા માટે અને
જેણે ખુદા અને તેના પયગમ્બર સામે અગા-
ઉથી લડાઈ કરી છે તેની રાહ જોવા માટે
મસ્જેદ બાંધી છે અને તેઓ ખચીત સોજાંદ
ખાય છે કે અમે સાફ કર્યા સીવાય બીજું
કંઈ ઇન્છયું નથી; અને ખુદા સાક્ષી છે
કે ખરેખર તેઓ બુદ્ધ બોલનાર છે. ”

(પ્રોફેસર કૃત તરજુમો પેજ ૩૮૮)

(મજકુર આયતની ટીપણીમાં પ્રોફેસરે જે લાંબાણથી
ખુલાસો કરેલ છે, તેમાંથી હુંકસાર એ કે-અબુ રાએબ
નામના શખ્સે કાબાની સામે બાર મુનાફિકોની મદદથી
એક મસ્જેદ બાંધાવવાનો વીચાર કયો, કે જેમાં તેઓ
હું પયગમ્બર (સં) ની વિરૂદ્ધ બોધ કરે. તેઓએ
મસ્જેદ બાંધાવીને હું પયગમ્બરને અરજ કરી કે,
તમે અમારી બાંધાવેલ મસ્જેદમાં આવી નમાઝ પઢાવે.
હું પયગમ્બર (સં) તે વખતે તુલુકની લડાઈમાં
જતા હતા, જેથી તે મસ્જેદમાં ગયા નહિ. ત્યાર
પછી મજકુર મસ્જેદ સબંધે હું પયગમ્બર (સં)
ઉપરે મજકુર આયા વહા કરવામાં આવી હતી, જેથી
હું પયગમ્બર (સં) મે તે મસ્જેદનો નાશ
કરાવ્યો હતો. વીં વીં)

હવે—મજકુર આયતની હકીકત ઈસ્નાઅશરીઓની મરજીને કેવી રીતે લાગુ પડી શકે છે, તે મીં વરતેજ (ખરી ઇમાનદારીથી) બતાવશે કે ?

મી. વરતેજ પોતાના વીલના પૃષ્ઠ ૬૫ ઉપરે મોઅજેઝા સબ્બે ટીકા કરતાં લખે છે કે:—“ કારણ કે મોઝીઝા તો હિન્દુઓ, મુસલમાનો જેમ અવલીયાની દરગાહને પુજનારાઓ છે; તથા ખ્રિસ્તીઓ માનમોવડીને માનનારાઓ છે તેવી રીતે માને છે. અરે ! આ જમાનામાં બહુ ધેલ દેખાડનારા પ્રોફેસરો, શોખદા બાબે, પણ ઇમાનદારીને ઘોખા પુગાડે એવી અબજબી દેખાડે છે ! તો પછી આપણું ઇમાન તો મોજીઝાની કીમતે ખરીદુ હોય તો, તેવા ઘણા ઘરાકો આપણું ઇમાન ખરીદી બચ અને આ રીતે હું મોઝીઝા કરતાં ઠેવારીકપણાની દલીલોનેજ ભાર આપી મારું ઇમાન ધરાવનાર હતો. ” એ ફકરાઓથી ખુલ્લું જણાય છે કે, મી. વરતેજએ મોઅજીઝાનો સહતર ઇન્કારજ કરેલ છે. પણ કુરઆને શરીફમાં (પયગમ્બરે મોઅજેઝાઓ દેખાડતા હતા તેનું) ખુલ્લે ખુલ્લું વર્ણન છે; અને એવા મોઅજેઝાઓના વર્ણનો મરહુમ હાશમભાઈ બોધા માસ્તરે “ જવહરે હકીકત ” માં પણ કરેલ છે. ઉપરાંત “ ઇસ્માઈલી ધારમીક લાઇબ્રેરી ” તરફથી ઈં સં ૧૯૦૭ માં પ્રગટ થયેલ “ ઇસ્માઈલી લોમીઓ ” નામના પુસ્તકના પૃષ્ઠ ૩૧ થી ૩૫ સૂધીમાં હં ઇસ્માઈલને લગતી જે હકીકત આપવામાં આવેલ છે તેમાં—હં ઇસ્માઈલને નસાડી મુકવાની બાબતને ઇમામ બઅફરે સાહિક અં નો મોઅજીઝા જણાવેલ છે. હવે ખરું કોણ ? મીં વરતેજ મોઅજીઝા કરતાં ઠેવારીકપણાની દલીલો માટે જે જણાવે છે, તેના માટે તેઓએ બહુ જોઈએ કે, પયગમ્બરે અને ઇમામેએ મનુષ્યોને હિદાયત કરવાના માટે ઠેવારીકપણાની

હલીલોથી પણ કામ લીધેલ, પણ જ્યાં તેઓની સત્યતાની સામેલી માટે મોઅજેઝો બતાવવાની માંગણી કરવામાં આવેલ, ત્યાંતો તેઓએ મોઅજેઝો બતાવેલ કે નહિ? અને ત્યાં મોઅજેઝો બતાવવાની જરૂરત ખરી કે નહિ? મી. વરતેજ મોઅજેઝો માટે જે ઇન્કારરૂપી લખાણ કરી રહ્યા છે તેનો મુળ હેતુ એ છે કે, આગાખાની લેખકો ના. આગાખાન સાહેબને ઇમામ તરીકે મનાવવાની જે તજવીજ કરે છે, તેના જવાબમાં ઇસ્તાઅશરીઓ પહે છે કે “તેઓ નામદાર અગર ઇમામતનો દાઅવો માતાં હોય તો તેઓ અમેને મોઅજેઝો બતાવે કે જેથી અમે તેઓને ઇમામ તરીકે સ્વીકારીએ” તો તે સવાલના માટે ઠાંકપીછોડા કરવા ખાતર મી. વરતેજ મોઅજેઝોને ઇન્કાર કરી રહ્યા છે! (અને તે ઇન્કાર કરવાની રૂઢી રીતિથી તેઓએ સર સૈયદ અહમદ કૃત “તહઝીબુલ અજલ” માંથી મેળવેલ હોય એમ જણાય છે!) પણ મી. વરતેજે બાણુબું નેમએ કે વ્યવહાર હલીલોથી ઇમાન બતાવવું એ પણ ખરાખર છે, પણ જ્યારે વ્યવહાર હલીલો કાર્યસાધક ન થઈ શકે અને સામેવાળો મોઅજેઝોની ઇમાન આણે એવું હોય, ત્યારે તો મોઅજેઝોની જરૂરત ખરી કે નહિ? આગાખાની લેખકો ના. આગાખાની ઇમામત સમયે જે વ્યવહારિકપણાની હલીલો ઇસ્તાઅશરીઓ સમક્ષ પેશ કરે છે, તે મજબુત હલીલો ન હોતાં-કાંઈ પણ કાર્ય સાધક થઈ શકે એવી હલીલો ન હોતાં, ઇસ્તાઅશરીઓને મોઅજેઝોની માંગણી કરવી પડે છે. તો તે માંગણી પ્રમાણે તો મોઅજેઝોની જરૂરત ખરી કે નહિ? -

જે કે મી. વરતેજ પોતાના લખાણમાં પ્રોફેસર અને શોઅબહાબો તરફથી બતાવવામાં આવતી અબળીયોને “ઇમાનદારીને ઘોષો પુગાડે એવી” જણાવે છે ખરી,

પણ અંદરખાને તેઓનો હેતુ એ છે કે મોઅજીઝા જેવી અભયખીઓ તો પ્રોફેસરો અને શોઅબદાખાઓ પણ બતાવે છે, ત્યારે મોઅજીઝામાં માલ શું ? (અને તેઓનો તે હેતુ તેઓના લખાણની દ્રશ્ય જણાઇ આવે છે.) હવે પ્રોફેસરો અને શોઅબદાખાઓ તરફથી બતાવવામાં આવતા ખેલો અને અભયખીઓમાં, તથા મોઅજીઝામાં શું ફરક છે, તે સમજવા અને જાણવા મી. વરતેજની ઇચ્છા હોય, તો તેઓએ મરહુમ અલ્લામા સૈયદ શુલામ હસનયન સાહેબ કન્તુરી કૃત “તહાફતુલ ફલાસેફાહ” ની જીલ્લ પહેલી જોઇ જવા કૃપા કરવી (મજકુર કિતાબમાં મોઅજીઝાનો ઇન્કાર કરનારાઓ અને તેને ખેલ તમાશાઓ જણાવનારાઓની શુદ્ધ અકલી અને નકલી દલીલોથી સારી રીતે ઠેકાણું લાવવામાં આવેલ છે. જેની ખુબી વાંચના ઉપરેજ આધાર રાખે છે. લખાણના ભયથી તે દલીલો હું અત્રે ટાંપી શકતો નથી. વાંચકોને તે કિતાબ જોઇ જવા ભલામણ કરીશ.)

મી. વરતેજએ પોતાના વીલના પૃષ્ઠ ૬૭ ઉપર ખારમા ધમામ સળાધે જે વિવેચન કરેલ છે, તેમાં ત્રણ શંકાઓ દર્શાવી છે—

- ૧—ધમામનો સુલ્ક જજીરતુલ અરબના એક દેશમાં છે, એમ મોલવી યાકુગઅલી કહેતા હતા અને તેઓ પોતેજ એ રીવાયત ઝઇફ છે એમ પણ કહેતા હતા.
- ૨—સામરાની ગારમાં તેઓની રાહ જોવાય છે.
- ૩—હુરે ખેખડામાં ત્રણ રીવાયતો છે. તે એક ખીજાથી વિરુદ્ધતા દેખાડે છે.

એ રીતે ત્રણ મુદ્દાઓ દર્શાવી તે ઉપર ટીકા કરેલ છે. પણ તે ટીકામાં સત્ય કેટલું છે તે નીચે બતાવી આપીશ—

૧—જલરતુલ અરખવાળી રીવાયત ઝઘંક છે, એમ જ્યારે મોલવી ચાકુબઅલી બાણુતા હતા, છતાં મી. વરતે-
જની શંકાના સમાધાનમાં એ રીવાયત પેશ કરે, એ
તદ્દન ન બનવા જોગ છે. એ મી. વરતેજનો મોલવી
ચાકુબઅલી ઉપરે તદ્દન આક્ષેપ છે.

૨—સામરાની ગારમાં બારમા ઇમામની રાહ જોવાય છે,
એમ જણાવીને મી. વરતેજ એમ જણાવવા ઇચ્છે છે
કે ઇસ્નાઅશરીયો એમ માને છે કે ત્યાં બારમા
ઇમામ છે. પણ તે મી. વરતેજનો તદ્દન આક્ષેપ છે.
ઇસ્નાઅશરીયો તો ફક્ત એજ જણાવે છે કે, સામ-
રાની ગારમાં જઈને બારમાં ઇમામ અ. ગાયબ થયા
છે અને તેથીજ યાદગીરી તરીકે તે સ્થળની ઝીયારત
કરે છે, અને તે સ્થળને પવિત્ર માને છે.

૩—હુર્ જેબહામાં ત્રણ રીવાયતો કેવી રીતે છે, અને
તે ત્રણેમાં શું હેરફેર છે તે મી. વરતેજએ બતાવવું
જોઈતું હતું. પણ તે મી. વરતેજએ બતાવેલ નથી;
ફક્ત લખી નાખેલ છે. એટલે તે સખધે કાંઈ ખુલાસો
આપવાની અગત્ય નથી.

એ રીતે મી. વરતેજએ એ જે ત્રણ શંકાઓ પેશ
કરેલ, તે ફક્ત સોળાઓને લખાવવા સાફજ એક બાજુ
રચેલ. પણ તે સુદાઓ તપાસમાં કાંઈ રીતે ટકી શકતા નથી.

મી. વરતેજએ પોતાના વીલના પૃષ્ઠ ૬૬ ઉપરે જણા-
વેલ છે કે:—“નાયબે ઇમામની માન્યતા પણ ખોટી છે.
કારણ કે અગાઉના ઇમામે નાયબ મોકલાવતા તો તેના પાસે
ઇમામની મોહરવાળો તાલીકો (રૂકો) રહેતો. તેવો હાલના
નાયબ ઇમામ પાસે નથી. તેથી તે નાયબે ઇમામ નહીં
પણ નાયબે આલેમ કહેવાય, કારણ કે, તેને આલેમે ચુંટીને
સુકરર કરે છે.” એવી રીતે જણાવે છે, પણ પોતાની

ભલામણના પૃષ્ઠ ૧૧ માં જણાવેલ છે કે:—“કારણ કે હાલ કહેવાતા નાયબ ઇમામ ચુંટણીથી મુકરર થએલા પ્રબંધીય નાયબ છે” મતલબ કે એક ઠેકાણે “નાયબ આલમ” જણાવે છે, અને બીજે ઠેકાણે “પ્રબંધીય નાયબ” જણાવે છે. એ રીતે એકબીજાથી વિરૂદ્ધ માન્યતા જણાવી રહ્યા છે. પ્રબંધીય ચુંટણી માટેનો ખુલાસો “મી. વરતેજની ગોટી ભલામણ” વાળા પ્રકરણમાં કરી ગયો છું. હવે તાલીકા રૂકા માટે જણવું કે, અગાઉના ઇમામોના નાયબો પાસે તે જરૂર રહેતોજ એવી કોઈ સનદ મી. વરતેજએ પેશ કરવી જોઈતી હતી. હવે એમ પણ કબુલ કરીએ કે અગાઉનાં ઇમામોનાં સર્વે નાયબો પાસે તાલીકો રહેતો હતો, તો પણ તે રીવાજ “જહેરી ઇમામો” નાં નાયબો માટે હોઈ શકે, પણ જે ઇમામ ગાયબ હોય તેઓના નાયબો માટે એવો સવાલ ઉઠાવી શકાય નહિં. હા, કદાચ ગાયબતે સુગરાનો વખત કે જેમાં ઇમામનાં નાયબની જરૂરત વખતે ઇમામ સાથે સુલાકાત થઈ શકતી, તે વખતના માટે કદાચ તાલીકાની રૂઢી બંધબેસતી પણ થઈ શકે, પણ ગાયબતે કુખરા કે જેમાં નાયબોની સુલાકાત જરૂર થાયજ એવું ચોક્કસ ન હોતાં, ખુદાઈ મસ્લેહત ઉપરજ આધાર રહે છે, તે સમયના માટે તાલીકાની રૂઢીનો સવાલ કરી શકાયજ નહિ. ખારમા ઇમામ અ૦ મે જે વખતે ગયતમે કુખરા ઇજ્તીયાર કરેલ, તે વખતે છેલ્લી વખતે પોતાના ચાલુ નાયબ ઉપરે ગયખતે કુખરા માં કોણુ નાયબો થઈ શકશે તેના માટે ફરમાન બારી કરેલ—તે ઇસ્નાઅશરી કિતાબોમાં મશહૂર છે:—

“વઅમ્મા મન્કાન મેનલ ફાકહાએ સાએનન્ લે હીનેહી, મુખાલેફન લે હવાઓ, મોતીઅન લે અએ મવ્લાહો; ફલિલ અવામે અમ્યં ચોક્સે ફહો.

અર્થ—અને જે ફકીહોમાંથી (ફકીહ-દીનને લગતું
ધર્મ જાણનાર) પોતાના દીનને સાંચવનાર,
નફસની ખવાહીશોને તણ્હેનાર, (એટલે
જુનાંહનાં કામો ન કરનાર), પોતાના મો-
લાની તાબેદારી કરવા વાળો હોય; તે સા-
માન્ય મનુષ્યો (ઉપરે લાઝીમ છે કે)
તેના તકલીફ કરે.

ઉપરના ફરમાન મુજબ ઇસ્નાઅશરીઓ એવી સીફ-
તવાલા મુજતહેદની તકલીફ કરવી લાઝીમ સમજે છે,
અને એ હીસાબે એવી સીફતોવાલા જે મુજતહેદો હોય તે
ખારમાં ઇમામ અઠ નાં નાયબો કહેવાય છે. તદુપરાંત
એવી સીફતોવાળા મુજતહેદો ખારમાં ઇમામ અઠ
નાં તરફથી તેઓના અનુયાયીઓ ઉપરે હુજજત છે, (એટલે
ખારમા ઇમામ અઠ નાં નાયબો છે). એ સમઘેતું પણ
ખારમા ઇમામ અઠ તરફતું જે ફરમાન છે; તે પણ ઇસ્ના-
અશરી કિતાબોમાં મશહુર છે:—

“ફઈન્નહુમ હુજજતી અલ્યહુમ; વઅના હુજજતુ
દલાહે અલ્યહિમ”

એટલે—ખરેખર તેઓ મારા તરફથી તમારા ઉપરે
હુજજત છે; અને હું તેઓ ઉપર (મુજતહેદો ઉપર)
અલ્લાહ તરફથી હુજજત છું.

જેથી પણ સાફ જણાઇ આવે છે કે, મુજતહેદો
ખારમા ઇમામ અઠ તરફથી હુજજત (નાયબો) છે,
અને તે પ્રમાણે ઇસ્નાઅશરીઓ તેઓને નાયબે ઇમામ
તરીકે ગણે છે. પણ મીઠ વસ્તેજ ફેકટમાં એ બાબતમાં
માથું મારીને, ઇસ્નાઅશરીઓને શંકામાં નાખવાનું કાર્ય
આદરી રહ્યા છે; પણ કોઈખી ઇસ્નાઅશરી એવી શંકાના
ફંદાના આવે એમ નથીજ,

મીં વરતેજએ પોતાના વીક્ષના પૃષ્ઠ ૧૦૭ ઉપરે, પોતાના ટોળાંની (સલામુન અલયકનાં બદલેની) “ યા અલી મદદ ” વાલી રૂઢી; અને સર્વ ઇસ્લામીઓમાં પ્રચલિત “ સલામુન અલયક ” વાળી રૂઢીની સરળામણી કરી, પોતાના ટોળાંની રૂઢીને શ્રેષ્ઠ મનાવવાની કોશિશ કરેલ છે. અને “ યા અલી મદદ ” અને “ સલામ એ બેઉ દુઆ ઇસ્લમાનાંજ શબ્દો છે—એમ જણાવી, એક યુક્તી બેસેલ છે; પણ એ યુક્તીમાં મીં વરતેજ સજ્જડ થાય ખાય છે.

યા અલી મદદ એ અક્ષયતા સારો બોલ છે, પણ તે પોતાના માટેજ મદદ માંગવાનો બોલ છે; જ્યારે સલામુન અલયક સામાવાલા માટે સલામતી ઇસ્લમાનો બોલ છે. યા અલી મદદ નો અર્થ અએ અલી (તમે) મદદ કરો ” થાય છે; અને સલામુન અલયકનો અર્થ “ તારા ઉપર (ખુદાના તરફથી) સલામતી હોજો ” એમ થાય છે. જેથી સાફ જણાઇ આવે છે કે, મજકુર બેઉ બોલોનાં અર્થો પણ જુદા જુદા થાય છે, અને રૂઢીમાં પણ ફરક છે. યા અલી મદદ નો બોલ સલામુન અલયક નાં બોલ તરીકે કોઈ રીતે વાપરી શકાયજ નહિ—પાક કુરઆને શરીફમાં, અરસપરસ મુલાકાત કરતી વખતે અથવા કોઈનાં ઘરમાં દાખલ થતી વખતે સલામુન અલયક કહેવાનો હુકમ છે, જેમકે:—

૧ “ અને જ્યારે તમને સલામ કરવામાં આવે ત્યારે તેનાં કરતા વધારે સારી સલામ કરો, અથવા તેવીજ સલામ પાછી વાળો, ખરેખર ખુદા સઘળી ચીજો ઉપર હીસાબ રાખનાર છે. ”

(સુરએ નીસાઅ, આયત ૮૬ મી — પ્રોફેસર
ફૂલ તરબુમો: પેજ ૧૮૮)

(મજબુર આયતની ટીપણીમાં પ્રોફેસર જણાવે છે:—
એટલે કે જો તમને કોઈ મુસલમાન સલામ કરી માન
આપેતો બદલામાં તેને વધારે માનના શબ્દો વાપરી
જવાબ આપો; જેમકે તમને કોઈ “ સલામ-આલેકુમ ”
કહેતો તમારે જવાબમાં “ સલામ-આલેકુમ-વ-રહ-
મવલ્લાહ ” કહેવું ”

૨ “ અને જ્યારે, જેઓ અમારી આયાત ઉપર ઇમાન
લાવે છે, તેઓ ત્હારી પાસે આવે ત્યારે કહેકે તમારી
ઉપર સલામ છે. ”

(સુરએ અનઆમ, આયત ૧૫૪ મી માંથી—

પ્રોફેસર ફત તરજુમો: પેજ ૨૬૪)

૩ “ પછી જ્યારે તમે ઘરમાં દાખલ થાઓ ત્યારે તમારા
સ્વધર્મી ભાઈઓને સલામ કરો કે જે ખુદા તરફથી
સુકરર કરેલી સલામ છે. ”

(સુરએ નુર, આયત ૬૧ માંથી—પ્રોફેસર

ફત તરજુમો પેજ ૬૮૭)

એ રીતે શાક દુરઆને શરીફમાં કુલ્લે ઇસ્લામીઓને
“સલામ” ની રૂઢીના માટેજ ફરમાન કરવામાં આવેલ છે;
નહીં કે “યા અલી મહદ” ની રૂઢી માટે ! બલ્કે સુરએ નુરની
૬૧ મી આયતમાં તો ખુદલુ ફરમાન છે કે, “તમારા સ્વધર્મી
ભાઈઓને સલામ કરો કે જે ખુદા તરફથી સુકરર કરેલી
સલામ છે ” છતાં મીઠ વરતેજ સલામની રૂઢી કરતાં
“ યા અલી મહદ ” ની રૂઢીને શ્રેષ્ઠ મનાવીને તેને “ સ-
લામુન અલયક ” ના બદલે ચાલુ કરાવવાની તજવીજ
કરી રહ્યા છે !!!

પ્રિય વાંચકો ! મારા મિત્ર મીઠ વરતેજનાં વીલની
જે ટુંકે વ્યવસ્થા આપ સુદા વાંચકો સમક્ષ કરી બતાવેલ
છે, તેમાંથી શો સાર ખેંચવો તે આપનીજ મુસદ્દી ઉપર

છોડીશ. છતાં એટલું જણાવવું અસ્થાને નહિ ગણાય કે, મીં વરતેલએ પોતાના વીલમાં જે આલીમો, મોલવીઓ, પંડીતો, મીરઝાઓ, બાળીઓ અને કેટલાક સદગ્રહસ્થો સાથે ધાર્મિક વાહીવાહ કરીને તેમાં પોતાની ફતેહ (!) થયેલી જણાવેલ છે; તે તદ્દન ઉંધે રસ્તે દોરાવનારીજ હકીકત છે, તે બાઈએ એ બાળતોસર જે હકીકતો જણાવેલ છે તે મજબુત પુરાવાઓનાં અભાવે કોઈ રીતે પણ માની શકાય તેમ નથી. તેનીજ રીતે જે જે વ્યક્તીઓનાં માટે બીજી બાબતો વર્ણવેલ છે, તે પણ ન માનવા ભોગ છે. કારણ કે જે જે વ્યક્તીઓનાં નામો સાથે મીં વરતેલએ છુટ લીધેલ છે તેમાંના કેટલાકો તો મર્ણુશરણ થયાં છે; જ્યારે હયાત વ્યક્તીઓ સખધેની જે હકીકતો વીલમાં જણાવેલ છે તે પણ પુરાવા રહિત અને ઢંગધડા વગરનીજ જણાય છે એટલે મીં વરતેલએ જે હકીકતો જણાવેલ છે તે તદ્દન ઉંધે રસ્તે દોરાવવા ખાતરજ જણાવેલ છે. મીં વરતેલની તેવી હકીકતોનું જુઠાણું જણાવી આપવા ખાતર તેમાંથી ફક્ત એક બે પ્રસંગો નીચે ટાંકીને તેની તપાસ વાંચકો સમક્ષ કરી બતાવીશ—

- ૧ જંગબારની મુસાફરીની નોંધમાં મુંબઈથી મુંબાસા વચ્ચે સ્ટીમર ખુશરૂમાં ઈસ્નાઅશરીઓ સાથે થયેલ વાતચીતનો પ્રસંગ જણાવતા લખેલ છે—“અને સાથે કેટલાક ઈસ્નાઅશરી બાઈઓ સાથની મારી મુલાકાત અને થયેલા સવાલ જવાબોનું પરિણામ પોતે કામપર નિરાંત મેળવ્યા પછી; ઈસ્માઈલી જમાતમાં દાખલ થવાની ત્રણ જણાની કબુલતો, મારી જંગબાર તરફની મુસાફરીની યાદદાસ્તમાં સફળ સફળ સમબાઈ હતી.”

(વરતેલનું. વીલ પેજ ૧૦૨-૧૦૩)

૨—“વળતી વખત પંજળ તરફનાં ઇશનાઅશરી ઇતેકાદ રાખનાર જનાળ () જેઓ લડઈ દરમયાન લશ્કરી સેવા બજાવી વતન તરફ જતા હતા. તેમના સાથેની નાં આગાખાનને માનનાર તરીકેની મારી વાતચીતનાં પરિણામે, તેઓને નામદાર આગાખાનના વખાણનારા અને તેમની ઇમામતની કબુલત આપનાર હતાં જેઓ કુરઆને શરીફનું વાંચન કરતા હતા, અને સાથે મઝહબી સમજ પણુ ધરાવતા હતા. ”

(વરતેજીનું વીલ પેજ ૧૦૫-૧૦૬)

મજકુર બેઉ હકીકતો તદ્દન બનાવટીજ જણાય છે. એ માટે કાંઇથી પુરાવો કે સાક્ષીઓ આપેલ નથી. લખાણની વલણ ઉપરથી મીં વરતેજીનો હેતુ ખુદ્દી રીતે જણાઇ આવે છે કે, “રસ્તે ચાલતાં પણુ હું” માણસોને આગાખાની મતમાં લાવવાની શક્તિ ધરાવું છું” એમ લોખા બંધુઓને ઠસાવીને, વાહજી વાહ કહેવડાવવું !!! યણુ બેઉ હકીકતો તપાસતાં કાંટામાં કેટલું વજન ધરાવે છે તે વાંચકોને બતાવીશ—

૧—સ્ટીમરમાં કેટલાક ઇસ્નાઅશરીઓ હતા ? તે ત્રણ જણાઓનાં નાંમે શા શા હતા ? કયાંના વતનીઓ હતા ? આપેલ કબુલાત સુજબ તેઓ નિરાંત મેળવ્યા પછી ઇસ્માઈલી જમાતમાં દાખલ થયા કે નહિં ? અને જો એવી રીતે ત્રણ જણાઓ ઇસ્માઈલી જમાતમાં દાખલ થયા હોતે, તો ઈં સં પ્રકાશ માસીક વીં માં તે બખર મોટી ઉકમાઈની સાથે છાપીને, માં વરતેજીની વાહવાહ અને ઇસ્માઈલી મતની ખૂબી માટે ઢેલ ત્રાંસા વગાડવામાં આવતે કે નહિં ? તો હજી સુધી તે બાબત બહિરમાં ન આવી તેનું

કાંઈ કારણ ? જે બાબત મીઠ વરતેજએ વર્ણવેલ છે તે સાં, ૧૬૭૪ નો બનાવ છે. અને “વેદિક—ધસ્લામ” સાં. ૧૬૭૭ માં છપાઈ બાહર પડી છે, તો શું તે ત્રણ જણાઓ ત્રણ વર્ષ થઈ ગયાં છતાં હજી ઈસ્માઈલી જમાતમાં દાખલ નથી થયા કે ? અને જો થયા હોય તો ઉપર જે જે શંકાઓ દર્શાવેલ છે તેના ખુલાસાઓ મીઠ વરતેજ કરશે ખરા કે ? (મજકુર સ્ટીમર ખુશાઈમાં મીઠ વરતેજ સાથે જે પાસીંજરા હતાં, તેમાંના એક ખોબા લઘુ ગુલામ હુસેન તારમહમદ કે જેઓ કચ્છ મુંદરાનાં વતની છે તેઓ સાથે મારી મુલાકાત થયેલ. વાતોનાં પ્રસંગ ઉપરથી મીઠ વરતેજએ લખેલ વેદિક—ધસ્લામ પુસ્તકની વાત નીકળતાં, કુદરતી રીતે, સ્ટીમર ખુશાઈવાળા બનાવ સંબંધી પણ વિવેચન થતાં, તેનું કહેવું જે—“ મજકુર સ્ટીમરમાં હું અને એક હાજી-ભાઈ રેમતુલા ખટાઉ, (જેઓ થોડીક મુદત થઈ આફ્રીકામાં આવેલ મીડી-ડાની ખાતે ગુજરી ગયા છે, અને મહુર્ પર્ચાંત ઈસ્નાઅશરીજ હતાં અને કચ્છ મુંદરાનાંજ અસલ વતની હતા તેઓ) અને એક કાઠીયાવાડ તરફનાં ભાઈ હતા. (જેનું નામ હાલે યાદ નથી). મીઠ વરતેજ જે હકીકત જણાવે છે તે તદ્દન ગલત છે. મજકુર સ્ટીમરમાં ફક્ત અમો ત્રણજ ઈસ્નાઅશરીઓ હતા. મીઠ વરતેજ એક આગાખાની મીશનરી છે એમ અમોને ખબર પડતાં તેઓને બનાવવા ખાતર અમોએ કેટલીક ધાર્મિક છંદછાડ કરેલ, જેમાં છેવટે મીઠ વરતેજ લોંઠા અને ચાટ પહચા હતા. બાકી ન કાંઈ ઠણુલાત કે ન કાંઈ બાબત હતી. હું હજી પણ ઈસ્નાઅશરી છું. ” એવી રીતે તે ભાઈએ વાત કીધી અને પોતાની હાયરી

બુકમાંથી તે ટાંકણે પોતાનું સ્ટીમર ખુશદમાં હોવાનું સાબિત કરી બતાવેલ. મજકુર મુલાકાતને આગે લીટીઓ લખતી વખતે એક મહીનો થવા આવ્યો છે.)

૨—તે જનાબ પંજાબ તરફના કયા ગામના વતની હતા ? તેઓનું નામ શું ? તેઓએ લશ્કરી સેવા કયાં બનાવેલ ? કોઈ સાધારણ સીપાઈ હતા, કે ઓફીસર હતા ? તેનો ખુલાસો મીં વરતેલ કરશે ખરા કે ? જ્યારે તેઓ નાં આગાખાનની ઈમામતની કબુલાત આપનાર હતા, ત્યારે વળી “ઈસ્નાઅશરી ઈતેકાદ રાખનાર”નો અર્થ શો ? મતલબ કે એ હકીકત પણ તદ્દન બનાવટીજ જણાય છે. મીં વરતેલ એ હકીકત પણ ઉપજાવી કાઢેલ જણાય છે.

એ રીતે મીં વરતેલનાં વીલમાંથી ફક્ત બેજ પ્રસંગો નમુના દાખલ બતાવ્યા છે કે જેથી મીં વરતેલ એ કેટલી સત્યતા (!) થી કામ લીધેલ છે તે જણાઈ આવે.

છેવટે—આગે પ્રકરણ પુર્ણ કર્યા અગાઉ મીં વરતેલનાં વીલની વ્યવસ્થા કરતાં મને જે કેટલીક શંકાઓ ઉદ્ભવી છે, તેમાંથી ફક્ત થોડીક શંકાઓ (ખુલાસા ખાતર) મીં વરતેલની સેવામાં પેશ કરીશ—

૧—તમારા દાદા મામદ મુખીએ તમારા ઈસ્માઈલી થવાથી સ્વખતામાં આવી તમોને શાખાશી આપતાં કહેલ કે, “બેટા તુંજ મારો ખરો દીકરો છે, કે મેં જે લરની ખીદમત કરી હતી, તેની સેવા કરવાનું સમજ્યો.” એમ તમો પૃષ્ઠ ૫ ઉપર લખો છો—તો તમારા ખીલ લાઇઓ મામદ મુખીનાં ખરા દીકરા નહિં હતા કે ? મામદ મુખીએ જેમ તમોને સ્વખતામાં શાખાશી આપી, તેમ તમારા ખીલ લાઇઓ—કુટુંબીઓને પણ સ્વખતામાં

આવી ઈસ્માઈલી થઈ જવાનું કહેતે તો શું ન
બની શકતે ? છેવટે જેઓએ તમોને કાગળો લખ્યા
તેઓના સ્વખામાંજ આવીને તમારી સમ્પ્રદાયની ખાત્રી
આપને, તો તમારા જવાબ કરતાં તે વધુ અસરકારક
જાતે કે નહિં ? ! !

૨—મરહુમ દેવજીભાઈ ગુલામ હુસેનની રૂઢ તમોને ખત-
બમાં દેખાઈ અને ખુશી થતાં કહ્યું કે, “ મારા ગુજરી
જવા બાદ ભાવનગરની ખોળા જમાતમાં ફાંટા પડ્યા
અને એકમતી હુટી; તે જાણી મને દીલગીરી થઈ છે
વીં વીં ” એમ તમો પૃષ્ઠ ૫ ઉપર જણાવો છો-
તો મરહુમે પોતાના ફરજંદો, પૌત્રો અને કુટુંબી-
ઓમાંના કોઈના ખવાબમાં ન આવતાં તમારા
ખવાબમાં દીલગીરી દર્શાવવાનું કારણ શું ? ! તમારા
સાથે મરહુમનો શો સબંધ ? અને કદાચ તમારાજ
ખવાબમાં આવીને તેઓને કહેવાની જરૂરત હતી (!)
તો ફાંટા થતી વખતેજ તમોને ચેતવણી કેમ ન
આપી, કે ફાંટા થશે તો મને દીલગીરી ઉત્પન્ન
થશે ? ! ! ! * અથવા તો તમારા કાગળોમાં તમો
બનાવટી હકીકત જણાવતા હતા, તેનો ખુલાસો
કરશો કે ?

૩—પૃષ્ઠ ૧૨ માં તમો વકીલ ફાજલઅલીભાઈ મહમદઅલી
અને નજરઅલીભાઈ શરીફનાં સહવાસનો લાલ પ્રાપ્ત
થયો જણાવો છો-તે વખતે તમારી વય ૧૪ વર્ષ

* ભાવનગરની જમાતમાં પડેલ ફાંટા, અને મરહુમ દેવજીભાઈ
જમાલને લગતી હકીકત આગળ જણાવી ગયો છું, જેથી વાંચકોને
મીં વરતેજની બનાવટ જણાયા વગર રહેશે નહિં.

“ જીમ ”

ઉપરાંત તો નજ હતી, અને તે વખતે તમો માસીક રૂા. ૫૫ નાં પગારે શિક્ષક હતા, તો એવા મોભાદાર ગ્રહસ્થોના સહવાસમા આવવાનું કાંઈ કારણ જણાવી શકશો કે ? ઉપરાંત મજકુર બેઉ સાહેબોની વય તે વખતે કેટલી હતી તે પણ જરા જણાવશો કે ? +

૪—શેઠ વલીમામહભાઈની જાહેનના નામથી સ્થાપન થયેલ દવાખાનામા નાં આગાખાન સાહેબની પધરામણી પ્રસંગની જે હકીકત તમોએ પૃષ્ઠ ૨૧ થી ૨૩ સૂધીમાં જણાવેલ છે, તે પ્રસંગે કવિતા બોલવા માટે મરહુમ શેઠ કાસમભાઈ નાનજીની મંજુરી વીં ના સખંધમા જણાવો છો કે, “તેમણે મને ધરનાઅશરી તાલીમ ફેલાવવા દેશમાથી ખાસ તેડાવેલ હતો. તેવે વખતે હું નામદાર આગાખાનની તારીફ કરું તેથી તેઓ કચવાય, એ મને ગમતું ન હતું,” વળી લખો છો કે, “શેઠ વલીમામહભાઈના કહેવાથી મને રૂઝ-રૂમાં જવા ખુશી ખતાવી, પણ પાછળથી ત્યાં શું બોલવાનું છે ? તે ખતાવવા મને અંગત સુચના કરી હતી,” વળી જણાવો છો કે, “મેં રહને મળેલા ફારસી જ્ઞાન* વડે ફારસી ભાષામાજ એ નામદારનાં

+ વકીલ મીં ફાજલઅલીભાઈનો ઇન્ટરવ્યુ આગળ અપાઇ ગયેલ છે, જે ઉપરથી વાંચકો મીં વરતેજની સત્યતા (!) જોઇ શક્યા હશે !

* મીં વરતેજ ફારસી જ્ઞાનમાં કેવા પાવરધા છે તે મજકુર રૂઆઇમાની “રકનકે હાજાશશખાના” વાળી કડીથી જણાઇ આવે છે ! એ ડેકાણે “હાજા” નો શબ્દ વાપરી શકાય કે નહિં ? તે મીં વરતેજએ કાઇ જાણીતાને પુછીને વાકેફ થવું જોઈતું હતું.

“જમ”

સતકાર વાળી એક રૂખાઈ લખી, અને મારી એ રૂખાઈ ફારસીમાં હોવાથી તે નામદારને હર્ષ થાય ! અને રચીને શેઠ કાસમભાઈને વંચાવતાં તેના અર્થ સાદા સત્કારનો સગળવતાં, તેઓ ક'ંઈ બોલ્યા નહીં.” વળી જણાવે છે, “ મને કવિતા બોલવા માટે અધીરાઈ થઈ, અને જો તેમ ન કરું તો બોલવાની તક નામદાર સિધાવતાં જતી રહે, તેથી રજા મેળવવાની દરકાર કર્યા વગર પ્રેમ અને જોસભર બુલંદ અવાજે રચેલી રૂખાઈની પહેલી લીટી ચાર વખત બોલ્યો. ” ત્યાર પછી તમો નાં આગાખાન સાહેબના બંગલે ન ગયા તે બાબતનું વિવેચન કરતાં જણાવે છે, “ આ મુબારક પ્રસંગ પછી ઇસના અશરી મત ધરાવનારાઓની હું પુર્ણ દીલસોઝીને પાત્ર થઈ પડ્યો. કારણ કે હું નામદાર આગાખાન ને મળવા કાસમ ભાઈ નાનજીની સલાહ મુજબ ન ગયો. તો એકજ પ્રસંગની હકીકત માટે જુદા જુદા ફકરાઓમાં જુદી જુદી ભાવના જણાઈ આવે છે તેનું દારણ શું ? વળી રૂખાઈ સંભળાવવા ગયા, તેના અર્થ સાદા સત્કારના સમજાવ્યા, રૂખાઈ માટે એટલી કાળજી અને પાછો બંગલે ન જવામાં ઇસ્નાઅશરીઓની દીલસોઝી મેળવવાનું કરવું; વીં વીં બાબતો (એક ખીજથી જુદી અસર પાડતી હકીકતો) જણાવવાનું કાંઈ કારણ સમજાવી શકશે કે ?

૫—પૃષ્ઠ ૨૪ માં તમોએ નાં આગાખાન સાહેબના રંગુન સિધાવતી વખતે મજકુર ફારસી રૂખાઈ ને ઉર્દૂ હરફમાં સોનેરિ શાહી વડે લખાવી, ફ્રેમમાં મઢાવી તે ફ્રેમ અર્પણ કરવા સાફ તમો પણ સાથે ગયેલ વી. હકીકત જણાવી અને પછી લખો છોકે, “મારા હાથમાં રૂખાઈ લખાવેલી

મઢાવેલી ફ્રેમ સહીતની, જે મેં મારી છાતી સાથે ઉઘી દાખી રાખી હતી તે લેટ કરવાને હું વીગત રજુ કરતો હતો, તેટલામાં ખુદ નામદારે, પોતેજ મને ફરમાવ્યું કે—“ ક્યા ? વો દવાખાનેમેં તુમ શેઅર ખોલાથા વો હયે ” મેં ઘણીજ અજાણીથી ચક્રીત થઈને હા પાડતાં તે નામદારને દેખાડીને તેમનાં પગ સુધી નમીને પગે હાથ મુક્યો અને મને ફરમાવ્યું “ જાઓ સેલુનકે અંદર રખો ” તે ઉપરથી હું પોતે સેલુનમાં જઈને મુકી બહાર આવ્યો અને નામદારે વગર જોયે ફ્રેમ અને રૂખાઈની હકીકત કહ્યાથી મારા દીલમાં તે વખતે અજાણ અસર થઈ ગઈ, અને પાછો વળતાં નામદારને ફરી વખત નમન કર્યું, “ એમ જે તમેએ લખેલ છે, તો પહેલે ફારસી રૂખાઈ, ઉર્દુ હરફમાં લખાવવાનું કારણ સમજાવશે કે ? શું, ફારસી હરફે નથી કે ? વળી જ્યારે તમે ધરના અશરીઓને રાજી રાખવા ખાતર નાં આગાખાને બંગલે ન ગયા, ત્યારે વળી ફ્રેમ અર્પણ કરવા સારુ ગયા તેનું કારણ શું ? તમેએ રૂખાઈવાળી મઢેલી ફ્રેમ છાતીએ ઉઘી વાળી હતી છતાં નાં આગાખાને તે જાળખી કાઢી તે માટે તમે અજાણ શેના થયા ? તે જરા સમજાવશે કે ? એક અદના માણસ પણ થઈ ગયેલ હકીકત ઉપરે અનુમાન ખાંધીને એવો પ્રશ્ન કરી શકે છે—તો એમાં તમારે અજાણ થવાનું શું હતું ! વળી નાં આગાખાને સાહેબને જે ફ્રેમ અર્પણ કરવા તમે ગયા હતા જે તેઓ નામદારની મંજૂરી વગર તો નહિં ગયા હો ! તો એ ઠેકાણે અજાણી દર્શાવીને તેને ચમત્કાર કરાવીને—શું લોખા બંધુઓને ભમાવવા માંગો છો ? (પણ એવી રીતે ફ્રેમના માટે

પૂછવામાં કાંઈ ચમત્કાર સમાયલો નથીજ !) વળી તે વખતે તો હજી તમે ઇસ્નાઅશરી હતા, છતાં નાં આગાખાન સાહેબનાં પગે પડવાનું જે કાર્ય તમેએ કરેલ તે શું ઇસ્નાઅશરી નજરે વ્યાજબી હતું ખરું કે ? અને રૂબાઈ વાળી બાળતમાં ઇસ્નાઅશરીઓની લાગણી સાચવવા તમેએ જે કાળજી ધરાવેલ, તેનું એ કેકાણે શું થયું ? તે કાળજી મૂકી દેવાનું કારણ શું ?

૬—પૃષ્ઠ ૨૬-૨૭ માં પહેલે જણાવો છો કે—“ નામદાર આગાખાન રૂબરૂ મસજીદ સ્થાપન કરવાનો સવાલ મંજૂરી માટે, લઈ જવાનું ઠકાપણ વાપરવામાં આવ્યું હતું, અને તે વખતના આગેવાનોમાં નામદાર આગાખાન તરફ કેટલે સુધી ખેંચાણ હતું, તે દેખાડી આપે છે. ” એમ જણાવીને, પાછા તમે જે જણાવો છો કે—“ તેઓની જગાનમાં હતું તે દીલમાં ન હોતું. ” તો તેનું ક’ઈ કારણ સમજાવી શકશો કે ? x

૭—પૃષ્ઠ ૩૨ માં જણાવો છો કે—“ ખાનગી વખતે રાત્રીનાં હું મારા કાકાઈ વડીલભાઈ નજરઅલી હસન સાથે સિતાર ને ફિડલ રાખતો, અને ક્યારેક વેદાંતની વાતો અમે બેઉ પિત્રાઈ ભાઈઓ મીત્રો થઈને કરતા. તેના પરીણામે ઇસ્નાઅશરી મઝહબની કેટલીક બાબ-

x ખરી હકીકત એ છે કે ઇસ્નાઅશરી આગેવાનોએ નાં આગાખાન સાહેબનું માન જાળવવા ખાતર તેઓ પાસે એ પ્રશ્ન દાખ ગયેલ, પણ જ્યારે તે નામદાર મસજીદ ઉપર પોતાની માલિકી રાખવાનું જણાવ્યું, ત્યારે ઇસ્નાઅશરીઓએ ન સ્વીકાર્યું કારણ કે “ ખાનએ ખુદા ” ઉપર કોઈની મારેકી રહી શકતી નથી.

તોમાં કંટાળો આવવાનો ફળુગો શરૂ થયો ” જ્યારે
૫૭૮ ૪૨ ઉપરે હાલ ગુલામઅલી હાલ ઇસ્માઇલ
અને તેઓના કુટુંબીઓ વિરૂદ્ધ ખુબ બખાળા કઠવા
પછી લખે છે:—“ મને સામાન્ય ઇસ્લામની લાગણી
ઉપરથી, ઇસ્તાઅશરી મઝહબ તરફ અભાવ
ઉભરાયો તેનું પહેલું કારણ, એ હાલ નાલ સાહે-
બનેજ માનું છું. ” તો હવે સાચું શું સમજવું ?
સિતાર શીડલનું કારણ સમજવું ? વેઠાંતની વાતોનું
કારણ સમજવું ? કે હાલ નાલનું કારણ સમ-
જવું ? * કદાચ હાલ નાલ કે તેઓનું કુટુંબ ગમે
તેવું હોય, પણ તે સળખે તમોને ઇસ્તાઅશરી મઝ-
હબ તરફ અભાવ શું કરવા થવો જોઈતો હતો ?
તેનું કારણ સમજવી શક્યો કે ?

ખિરાફર વરતેલ ! આ થોડીક શંકાઓ ફક્ત નમુના
રૂપે તમારી ખીદમતમાં પેશ કરેલ છે. તમારા વીલમાંથી
એવી તો સંખ્યા બંધ શંકાઓ ઉદ્ભવે છે, પણ લંબાણના
ભયથી ફક્ત એટલીજ શંકાઓ ઉપર બસ કરીશ. ઇન્સાફ
કરવા વાળાઓ અને સત્ય શોધકો માટે નમુના રૂપે એટ-
લીજ શંકાઓ બસ છે. એ ઉપરથીજ સત્ય અસત્યની
પરિક્ષા થઈ જશે !!!

* મારી ધારણા મુજબ તો મીઠ વરતેલએ જે ઇસ્તાઅશરી
મઝહબ મુકી દીધો, તે સિતાર અને શીડલનોજ પ્રતાપ છે ! બાબી
હાલ નાલ માટે ઠંઠેકાણે મીઠ વરતેલએ જે વિવેચન કરેલ છે તે
તેઓના હિદાયતી કાર્ય તરફ ઓછી લાગણી કરાવવા ખાતરજ કરેલ
જોવામાં આવે છે.

ઈસ્લામી રહસ્ય.

અથવા

મીઠ વરતેજના જવાબોની તપાસ.

મી વરતેજને મારા ત્રેપન સવાલોના જવાબમાં વેદિક—ઈસ્લામની પુરવણીમાં જે જે હકીકતો જણાવેલ, તથા વરતેજનું વીક્ષમાં જે જે વિવેચન કરેલ તે સર્વની તપાસ વાંચકો સમક્ષ કરી ગયો છું. તે તપાસમાં મીઠ વરતેજના જવાબોમાં જે વિગતો સમાયલી છે, તેના પછુ મ્હોટે ભાગે પ્રતી જવાબો આવી ગયેલ છે. છતાં મીઠ વરતેજને જેવી રીતે ઇસ્માઈલીયા—રહસ્યના પેટામાં મારા ત્રેપન સવાલોનાં નંબરવાર જવાબો આપેલ છે, તેવીજ રીતે ઇસ્મામી—રહસ્યના પેટામાં મીઠ વરતેજના ત્રેપન જવાબોની નંબરવાર તપાસ લેવાનું ઉચીત ધારેલ છે; કે જેથી ઇસ્માઈલી મતમાં ખરું રહસ્ય સમાયલું છે? કે ઇસ્લામ મઝહબમાંજ ખરું રહસ્ય સમાયલું છે? તેનો તોલ વાંચકો કરી શકે !

આ પેટામાં જે જવાબોની નંબરવાર તપાસ હાથ ધરવામાં આવશે, તેમાં જે જે મુદ્દાઓની તપાસ આગળ થઈ ગયેલ છે તે બનતાં સૂધી ફરીથી ન ચર્ચાવતાં, ફક્ત નવીન મુદ્દાઓ ઉપરજ દુકમાં વિવેચન કરવામાં આવશે. કારણ કે આ પુસ્તકનું લખાણ ધારવા કરતાં ઘણુંજ વધી જવા પામ્યું છે, જેથી લખાણના ભયથી જવાબોની તપાસને દુકમાં સંકોચવી પડશે, વગી કેટલીક બાબતો કે જે મુખ્ય બાબતો છે તે ઉપર લખાણથી વિવેચન થઈ ગયેલ છે, એટલે ફક્ત સમંધ ખાતરજ જવાબોની નંબરવાર તપાસ હાથ ધરવી પડે છે અને તે તપાસ પછુ ફક્ત મુદ્દાઓ ટ કીનેજ કરીશ.

“ જીમ ”

જવાબ ના. ૧ ની તપાસ.

મારા પહેલા સવાલમાં મીં વરતેજને ફક્ત તેઓ આગાખાની ઘયા પુવે કયા કયા ધર્મો પાળી ચુક્યા હતા- અને જે વખતે તેઓ ઇસ્લામશરી હતા તે વખતે તેઓની તે જમાતમાં કેવી લાગવગ હતી-એ પુછેલ જેના જવાબમાં મીં વરતેજએ વરતેજનું વીલના મથાળાથી લગલગ ૧૦૪ પૃષ્ઠોમાં પોતાનું જીવન ચરિત્ર ચીતરી કાઢેલ છે અને તેમાં પોતાની આત્મપ્રશંસા કરવામાં, ખોટી હકીકતો લખીને આગાખાની ટોળામાં પોતાની વાહજવાહ (!) કહેવરાવવામાં અને પોતાની હુશીયારી બતાવવામાં ટાંધ કસર કે મણા રાખેલ નથી ! ! ! જે વીલની સત્યતા (!) ની તપાસ મીં વરતેજનાં વીલની વ્યવસ્થા વાળા પ્રકલ્પમાં કરી બતાવેલ છે. અત્રે ફક્ત નંબરના મેળ ખાતર એટલી હકીકત “ જવાબ ના. ૧ ની તપાસ ” નાં મથાળા નીચે દર્શાવેલ છે.

જવાબ ના. ૨ ની તપાસ.

મારા બીજા સવાલનો મુખ્ય હંતુ એજ હતો કે-બીજા સર્વે ધર્મો છોડી તમોએ ઇસ્માઈલી ધર્મ ઇજતીયાર કીધો, તો બીજા ધર્મોમાં તમોને શું ખોડ જણાઈ ? અને ઇસ્માઈલી ધર્મમાં શું ખુશીયો સમાયલી છે ? જેયા જવાબમાં ઇસ્માઈલી ધર્મની એવી કોઈ બાબુવા ભેગ ખુશીઓ નહિ બતાવતાં, આઠી અવળી બાબતો ઉપરજ મીં વરતેજએ

વિવેચન કરેલ છે. અને બીજા ધર્મો માટે જે જણાવેલ છે, તે પણ એકલતરફી વલણનું જ પરિણામ જણાય છે. બાકી મીઠ વસ્તેજીને આગાખાની ટોળામાં ભળવાનાં જે કારણો જણાયાં, તે તેઓનાંજ બોલોમાં નીચે નંજરવાર ટાંકીને તેની ટુંક તપાસ હાથ ધરીશ—

૧—“ મુખી, કામડીઆ કે કાઉન્સીલના અમલદારો બધા-ઓ નાઠ આગાખાનનાં એકજ હુકમ વડે વશ જોયા ! અને આવીજ રચનાનું એકતાર્થપણું મેં કોઈ પણ રથળે જોયું નહીં.”

તપાસ—એ મુદ્દામાં મીઠ વસ્તેજી જે લખી રહ્યા છે, તેને બીજા ઠેકાણે તેઓએ પોતેજ જે હકીકત જણાવેલ છે તે તોડી પાડે છે. તેનું મીઠ વસ્તેજીને ધ્યાન ન રહ્યું નથી. મીઠ દાઉદભાઈ જંગબારી પાસે મીઠ વસ્તેજીએ આગાખાની જમાતમાં દાખલ થવા માટે જે વાતચીત કરેલ, અને દાઉદભાઈએ જે દેશેશ કરેલ, તે સખધે દાઉદભાઈની શી વલે થઈ; અને આગાખાની ટોળાના આગેવાનોએ નાઠ આગાખાન સાહેબનાં ફરમાનને કેટલું માન આપ્યું, તે મીઠ વસ્તેજીના બોલોમાંજ નીચે ટાંકી બતાવીશ—

“ બેચાર દિવસ પછી દાઉદભાઈ નિરાશ થઈ આતીને, મને કહેજા લાગ્યા કે—અહીંયા આગેવાનો સમજી નથી. સાહેબનાં ફરમાન ઉપરે કંઈ ધ્યાન આપતા નથી. તમારા માટે મોટો કલુઓ થઈ પડ્યો છે.”

(વસ્તેજીનું વીલ-૫૫૮ ૬૧)

*

*

*

“ દાઉદભાઈ, બીચારો સાદો સીધો દાઉદભાઈ, ત્યાર પછી ઈસ્માઈલી આગેવાનોની વધુ બટપટનો

લોગ થયો અને બારેબાર સાંભળવા મુજબ તેને કેટ-લોક માર પડ્યો અને પોતાનું કામકાજ ઠેકાસર આટોપી અથવા પડતું મુકીને, જંગબાર તરફ ચાલી ગયો.”

(વરતેજીનું વીલ-પૃષ્ઠ ૬૨)

હવે-બુદ્ધ નાં આગાખાન સાહેબ, ઇસ્માઇલી આગેવાનો માટે શું ફરમાવે છે, તે પણ મી. વરતેજીને બતાવીશ ‘ ઇ. સ. પ્રકાશ ’ માસિકનાં પુ. ૫ અંક ૧૦ માં નીચેનું ફરમાન નજરે પડે છે—

“ કાઠીઆગડની કાઉન્સીલનું કામકાજ બરાબર ચાલતું નથી અને કાઉન્સીલો સાફ નથી અને ઇન્સાફ નથી અને જમાતનો બંદોબસ્ત કમતી છે અને ગરીબ માણસનું બંદોબસ્ત નથી x x x ”

હવે-મીં વરતેજી કેવા રીતે કહી શકે છે કે—“બધાઓ નાં આગાખાનના એકજ હુકમ વડે વશ બેયા ! અને આવીજ રચનાનું એકતાઈપણું મેં કોઇ પણ સ્થળે જોયું નહી. ”

૨—“ આ ઉપરાંત મને બીજી સળંગ કારણ ઇસ્માઇલી જમાતમાં હાખલ થવાનું એ હતું કે મેં વિચાર્યું કે હું ઇસ્લામશરી મટીને સુન્ની મેમણ, બાબી મીરઝાઈ, મીયાં કાલીયાની, આલકછેટીયા હીન્દુ-પણાને અખતયાર કરું, તેના કરતાં મારા વડાઓ લગભગ છસો વરસથી જે મહાન પીરોની માયાકુલ તાલીમ વડે નાં આગાખાનની જમાત ગણનાં તેમાંજ પાછું હાખલ થવું, એમ નથી. ”

તપાસ—એમાં સળંગ કારણો કાંઈપણ નજરે પડતાં નથી. છસો વર્ષ ઉપર વડવાઓ જે જમાતમાં હતા, તેમાં

ફરીફરીને પાછા દાખલ થવું, એ કાંઈ સમજા કારણ ન ગણાય એમતો છસો વરસથી અગાઉ વડવાઓ (મીં વરતેજના બોલોમાં) “ આલડ છેડીયા હીન્દુ ” હતા, તે: હીન્દુપણને મીં વરતેજએ શું કરવા અખતપાર ન કર્યું ! “ સુન્ની-એમણુ ” નો બોલ મીં વરતેજ ક્યાંથી લાવ્યા ? તેની કાંઈ સમજ પડતી નથી. શું, કોઈ બોલે સુન્નત જમાતમાં ભળે તો તે એમણુ પણ કહેવાઈ શકે ખરો કે ? અથવા સુન્નત જમાતવાળા સવે એમણુજ કહેવાય છે કે ? એ મુદ્દામાં વળી આશ્ચર્યકારક બિના તો એ છે કે; જે હીન્દુભાઈઓની સાથે પોતાના ધર્મનું મળતાવડાપાતું દેખાડવાને મીં વરતેજએ કેટલેક ઠેકાણે કોશેશ કરેલ—ખલ્લે આગળ વધીને સનાતન ધર્મ (હીન્દુપણુ) ને ખરા પ્રાચીન ધસ્લામ તરીકે ઠસાવવા વેતરણુ કરેલ; તેજ હીન્દુપણુને આલડછેડીયા કહેવા તૈયાર થયા છે ! ! ! અસલ ખરી વાત તો એ છે કે મીં વરતેજ આગાખાની મત સિવાય કોઈપણ ધર્મને સાચો માનતાજ નથી, બાકી ઠેકઠેકાણે પોતાનો હેતુ સિધ્ધ કરવા ખાતર પોલીસી રમી રહ્યા છે !

૩—“ અને તેથી એ મસનવી ના અભ્યાસે તથા આ-સમે કુફ્રીની તવારીખનાં હકતરે, અને પ્રો. ઇસ્ક-હાનીવાળા કુરઆને શરીફનાં ગુજરાતી ભાષાંતરે, મને બાણે કે ઇસ્માઈલી જમાતમાં નાં આગાખાન જેવા અલીની ચોલાદના શરણે મારા વડીલોના પગલે ચાલવાની મને ફરજ સમજાવી. ”

તપાસ—એ મુદ્દામાં મીં વરતેજએ લોળા બંધુઓને ભમાવવા ખાતર જેમ મગજમાં આંચું તેમ ચીતરી કાઢેલ છે ! મસનવીના અભ્યાસના નામથી ઉપર મીં વરતેજએ હંઠ અહી અં ની તાઅરીફમાં ચાર કડીઓ ટાંકેલ છે તો તેથીતો હંઠ અહી અં ની ફઝીલત સાબેત થાય છે,

(અને તે કુલ્લે શીઆહ ફીરકાઓ માટે ફખ્રનું કારણ છે)
 પણ એમાંથી નાં આગાખાનના શરણે જવાનું શું સામેત
 થયું ? તે મીં વરતેણ બતાવશે ખરાકે ? કે જેમ આવે
 તેમ હાંક્યા જવું ! આસમે કુફીની ત્વારિખમાંથી પણ
 મીં વરતેણ હં અલી અં ની સરસાઈ બનાવી શકશે;
 (અને તે સર્વ શીઆહ માટે ફખ્રનો સખખ છે), પણ
 એ ત્વારિખમાંથી નાં આગાખાનને શરણે જવાની કઈ
 હકીકત મીં વરતેણ બતાવી શકે તેમ છે ? શું, એ ત્વા-
 રિખમાં હં ઈમામ હુસેન અં ના અહેવાદ પછી બીજી
 કાંઈ વર્ણન પણ છે ખરું કે ! પ્રોફેસર વાળા કુરઆને શરીફનાં
 ભાષાંતરે નાં આગાખાનના શરણે જવાની ફરજ કેવી રીતે
 સમજાવી છે ! તે મીં વરતેણ બતાવવું જોઈતું હતું.
 પાક કુરઆને શરીફના તે તરજુમાના વાંચનથી તો આગા-
 ખાની મતના અકાયદોની નખખાઈ જણાઈ આવે છે. (જે-
 ઠેકઠેકાણે હું બતાવી ગયો છું) શું, વેદિક-ઈસ્લામમાં
 મીં વરતેણ જે બેચાર આયતો ટાંકી, અર્થના અનર્થ
 કરીને પબ્લીક પાસે પેશ કરેલ છે, તે આયતો નાં આગા-
 ખાનના શરણે જવા સમજાવે છે કે ! ! તદ્દન ગલત ! !
 અગર મજકુર આયતોના અર્થો તેજ ભાષાંતર (પ્રોફેસર
 કૃત તરજુમા) માંથી વાંચકો જોઈ જવા કૃપા કરશે, તો
 વરતેણનું ખોટાપણું રહેજો જણાઈ આવશે.

૪. અને છેવટે એક સન્યાસી જેઓ વતન વરતેજમાં
 થોડી મુદત રહેલા, તેમની સોહબત નહીના હિનારે
 જાહેર અને અસરની નમાઝ અદા કર્યા પછી પ્રાપ્ત થઈ,
 જે વખતે વરતેજ ગામના ભાવસાર કોમના ત્રણ ચાર
 આસામીઓ અને બીજા વર્ણના હિન્દુઓ તેમના અતરાફ
 બેઠેલા હતા, અને તેમણે આગાહીની પુનરજન્મની વાત-
 ચીતનાં સંવાદ પછી મારા એક ખવાબના ખુલાસામાં

જણાવ્યું હતું કે, “ બચ્ચા ! તેરી બાતોં મેં વિચિ-
ત્રના હયે ! અઉર મેં તેરી બાતુસે ખુશ હું ! મગર
તેરે સુપનકા ફલ અએચ્ચા હે, કે તું અપને ઈસ દેહ
કે જીવનમાં જો જાનકા હય, વેહ જાન લેગા; અઉર
ધર્મરકા દર્શન તુજે હેગા. !!!

કંડકમય આ વચ્ચે મેં મારી (૨૧) વરસની વયે
સાંભળેલાં તે (૨૧) ના આકાશ બેવડાવતાં (૪૨) વરસે
આખાદ ખરાં પડેલાં જોઈ છું ! ! ! ! ! ! ! !

તપાસ—વાહવાહ ! ભોળાઓને ભમાવવાનો ઠીક
રસ્તો શોધી કહાડયો ! ! એ હકીકત તદન કલ્પીત જણાય
છે. તે સન્યાસીનું નામ કે હાજર રહેલા અહરથોમાંથી કો-
ઈના નામે મીં વરતેજીએ જણાવેલ નથી. એ હકીકત
ની સમ્યાસની ખાત્રી શી ? તે વખતે ભાવસાર કોમનાં જે
ત્રણ ચાર અહરથો અને બીજા વર્ણના હિન્દુઓ એઠેલા હતા,
તેમાંથી કોઈ હયાત પણ છે ખરા કે ? તેઓની સાક્ષીઓ
મીં વરતેજી રૂબરૂ કરી શકશે ખરા કે ? તે સન્યાસીએ ૨૧
વર્ષ ઉપરે જે શબ્દો ઉચ્ચારેલ, તે આટલા વર્ષો સૂઝા
અક્ષરે અક્ષર મીં વરતેજીને યાદ કેમ રહ્યાં ? શું, મીં
વરતેજીએ તે વખતે નોંધ લઈ રાખેલ કે ? જે સન્યાસી
એટલો હુશીયાર હતો કે ત્રીકાળને લગતું તેને જ્ઞાન હતું
તો મીં વરતેજીને જે ધર્મરનાં દર્શન થવા વાળાં હતાં, તે
ધર્મર કોણ ? તેનું પણ તેને સંપૂર્ણ જ્ઞાન તો હોવું જ જો-
ઈએ ! ત્યારે તે ધર્મર (એટલે મીં વરતેજીની માન્યતા
મુજબ તો આખાખાન) તો તે વખતે દુનિયાનાં મોજુદ
હતા, તો તેઓનાં દર્શન કરવા માટે (તેઓના શરણે
જવા ત્રાટે) તે સન્યાસીએ શું કરવા કોશેશ ન કીધી ?
કોઈ પણ ઇસ્લામી-પછી તે શીઆહ હો કે સુન્નત જમાઅત
એમ માન્યતા ધરાવી શકે ખરો કે ખુદાના દીવાર દુન્યા-
માં થઈ શકે છે ! ! ! હરગીઝ નહિ.

જે વચનો તે સન્યાસીએ કહેલ, એમ મીં વરતેલ જણાવે છે—તે ત આખત ૨૧ વર્ષ રહીને થશે, અને આંકડો બેઠાવતાં ૪૨ વર્ષ તે વચનો ખરાં પડશે, એમ પણ તે સન્યાસીએ જણાવેલ ખરું કે ? વળી ૨૧ વર્ષ સમજાવી શકશે ખરું કે ? એકવીશ વર્ષ દરમીયાન મી. વર-વરતેલએ આગાખાની ટોળા વિરૂદ્ધ ખુબ બખાળા કાઢી લીધા. બાદ,—૨૧ વર્ષ રહીને પછે તે વચનો ખરાં પડ્યાં તેનું કંઈ કારણ ? મતલબકે મીં વરતેલએ દરેક રીતે ભોળા બંધુઓને ઉઠાં ભણાવેલ છે ! અને દરેક બાખત જણી લેવાનો—હમાદાન થવાનો દાવો કરવા ખાતર એ હકી-કત ઉપજાવી કહાડેલ જણાય છે.

જવાબ નાં ૩ ની તપાસ.

મારા ત્રીજા સવાલમાં—મી. વરતેલને “ હદીસુસ્કલ્પન સખંધે ખુલાસો પુછેલ, અને ગાયબ ઇમામ નો સખંધ પાક કુરઆને શરીફ સાથે રહી શકે છે કે નહિ ? એ સખંધે ખુલાસો માંગેલ—જેના જવાબમાં મી. વરતેલએ આગળનીજ કેટલીક બાખતો કે જે તેઓ વેદિક—ઇસ્લામમાં ઠેકઠેકાણે જણાવી ગયા છે તેજ બાખતો પાછી ચર્ચાને જવાબને લંબાવેલ છે. પણ તેની તપાસ આગળ થઈ ગયેલ છે. તે-વીજ રીતે “ હદીસુસ્કલ્પન ” સખંધેની તપાસ ખુદાજ પ્રકરણમાં થઈ ગયેલ છે; એટલે ફક્ત નવીન મુદ્દાઓ ઉપરજ વિવેચન કરીશ—

૧—હ. રસુલે ખુદાએ આગાખી ઉમ્મતોની જેમ પોતાની ઉમ્મતમાં ભવિષ્યમાં ચુંધણા ન પડે, અને મુસલમાનો

શુભરાહ ન થાય, માટે પોતાની ત્રેવીસ વરસની અ-
થાગ જહોમતના અંતે છેક છેલ્લી પળે; આ હદીસ
માવી છે, અને તેમાંજ હક મુઠાનો ખરો સમાવેશ
કરવાની કૃપા કીધી છે. પણ કુરઆને શરીફમાં ખુદા
ફરમાવે છે કે,—યહદીલાહો એનુરેહી મંથ્યાશા-
ઓ ” એટલે “ જેને હું ચાહું છું, તેને મારા નુર
વડે હું હિદાયત કરું છું ” તો આટલું સ્પષ્ટ છતાં,
જેને ખુદાએ ચાહ્યું નહીં, તેને તેમની બાદ તરતજ
હિદાયત થઈ નહીં. ”

તપાસ—ખરેખર ! હોં રસુલે ખુદા સં મે છેલ્લી
પળે જે “ હદીસુસ્કન્દ્યન ” ફરમાવેલ છે, તેનો હેતુ એજ
છે કે તેઓની પાછળ ઉમ્મત શુભરાહ ન થઈ જાય. પણ
તે હદીસ મુજબ સર્વે ઇસ્લામીઓએ એહલે ખયત અને
પાક કુરઆને શરીફનાં હુકમો અનુસાર વર્તવાનું છે;
નહિં કે, કુરઆને શરીફને મૂકી દેવું, અથવા એકલા કુર-
આને શરીફને માનવાનો ડોળ રાખવો અને એહલે ખયતનો
હામન મૂકી દેવો ! જેવી રીતે શુદ્ધ “હરબોના કિતાબુલ્લાહ
(અમોને અલ્લાહની કિતાબ બસ છે) કહેવાથી “ હદીસુસ્ક-
ન્દ્યન ” નો હેતુ જળવાતો નથી—તેવીજ રીતે (મીં વરતેલ
વજોરાની જેમ) અમારા માટે શુદ્ધ કુરઆને નાતેક
(એહલે ખયત) બસ છે, બાકી અમારે કુરઆનનાં હુકમો
પ્રમાણે ચાલવાની ફરજ નથી, ’ કહેવાથી પણ મજકુર
હદીસનો હેતુ જળવી શકાતો નથી.

“ યહદિલાહ ” વાળો ફકરો જે મીં વરતેલએ
ટાંકેલ છે. તેના અર્થ ક્યાંથી ઉપજાવી કહાડેલ છે તે સમજ
પડતી નથી. મજકુર ફકરાનો અર્થ એ થાય છે કે અલ્લાહ
જેને ચાહે છે તેને પોતાના નુર+ વડે હિદાયત કરે છે. ”

+ અલ્લાહ નુરવડે હિદાયત કેમ કરે છે—તે માટે ખુલાસો
તકસીરોમાં જુઓ.

પણ મીઠું વરતેજીએ જે અર્થ જણાવેલ છે તે પોતાને મનગમતી રીતે જણાવીને, અંદરખાને ગુલ્લાત* વિચારોની હિદાયત કીધી છે ! (દરેક ઠેકાણે મીઠું વરતેજીએ પાઠ કુરઆને શરીફની આયતોનાં એવીજ રીતે અર્થના અનર્થ કરેલ છે.)

૨—“ જ્યારે ચોથા ખલીફા તરીકે હું અલી બહેર થયા; ત્યાર પછી— જંગે સીફીની જે અમીર માવઠ્યા સાથે થઈ. તેમાં હજારો માણસો કતલ થવા ખાદ, પોતાની હાર અમીર માવઠ્યાએ નજદીકમાં જોયાથી, છેક અણીની વખતે ઉમરઆસની ખટપટી અને અટપટી મસલોહતનાં પરિણામે ઉપલીજ હદીસુરકેલયનનો પ્રથમ મુદ્દો એ બહેર થયો કે, “ અઉર ચેહ હોનું જુદા ન હોગે યહાં તકકે મેરે પાસ હોજ કઉસરપર આયે ” એ વાકયો ત્યાં ઇમાનદારોની આંખો પાસે નમુદાર થયો ! અને તે એ કે “કુરઆન” અને “ઇમામ” એ બે ચીજો જે જુદી પડવાવાળી નથી, તેને જુદી પાડી કુરઆનને નેજા ઉપર અમાન માટે અમીર માવઠ્યાના લશકરે હું અલી સામે રજુ કર્યું ! ! ! ”

તંપાસ—એ મુદ્દામાં મીઠું વરતેજીએ જે ધારણા રાખેલ છે, તેમાં તેઓ પણ ફાવે તેમ નથી; બદલે એ મુદ્દો તેઓની વિરૂધ્ધમાં જાય છે ! અમીર મોઆવીયાહના લશકરે જે કુરઆનો નેજાએ ઉપર ખુલ્લું કર્યા, તે નહિં કે કુરઆનના હુકમો પ્રમાણે ચાલવા ખાતર ખુલ્લું કરવામાં આવ્યા હતાં; (તેમાં ફગો સમાયલો હતો જે ઇં અંગણ

* હદથી વધી જનારા વિચારો; કોઈનાં મરતખા કરતાં તેના મરતખાને વધુ માનવું—દાખલા તરીકે ઇન્સાનને ખુદા તરીકે માનવું વીં.

“અમ”

જતાં ખુલાસો કરીશ) બલકે (મીં વરતેજનાંજ યોલોમાં કહેતાં) તે ઉમરૂઆસની એક ખટપટી ચાલ હતી. મજ-કુર હદીસમાંજ જે “ અઉર ચેહ દોનું જુદા ન હોંગે ” નો વાક્ય છે તેથી મતલબ એજ : છે કે—એહલે બયત અને કુરઆનનાં હુકમો એક ખીજથી વિરૂધ્ધ નહી હશે; પણ મીં વરતેજએ “ કુરઆન બહરે તો ઈમામ પણ બહરેજ હોવા જોઈએ ” એવી હકીકત લોખાલાઈઓને ઠસાવવા ખતર “ જુદા ન હોંગે ” નો જુદોજ બાવાર્થ જણાવવાની વેતરણ કરેલ છે. (જે કુરઆન નેજા* ઉપર ચડાવવાનાં મીં વરતેજનાં લખાણની ઈજારતની હમથી જણાઈ આવે છે.)

૩—“ હું અલીએ તે અમાનનો અસ્વિકાર કર્યો, પણ તે અસ્વિકાર કરવાથી હ. અલીથી તેમના લશકરીઓ જેઓ શિયા (મુસલમાન) હતા (અને ઈમામતના કામનમાં રહી તેમનાથી વિરૂધ્ધ અમીર માવીયાનું લશકર જે પણ મુસલમાન હતું) તેઓજ આ હદીસના શબ્દો વીસરી ગયા ! એટલે હું અલીને જેઓ ઈમામ જાણતા હતા તેમણેજ કહ્યું—“ અએ અલી, તમે કિતાબ એટલે કુરઆને શરીફની મુફોવત નહીં કરો, અને અમાન નહીં આપો તો, અમે તમોનેજ કતલ કરીશું !! ” બિરાહર, જીમ આ પહેલો તળકડો વિચારવાનો હતો, કે એહલે બયત અને કુરઆન એ હું રસુલે ખુદા—એ ફરમાવેલી ઉપલી હદીસ મુજબ હોજે કઉસર સુધી જુદા પડનાર નથી, તો પછી હું અલી કુર-

* આગળ જતાં મીં વરતેજએ એ બાબત ખુલા રૂપમાં જણાવી આપેલ છે.

“ જીમ ”

આનની સામે શું કામ વરત્યા ? આ એક પ્રશ્ન છે, પણ નહીં, એ બાબતનો ખુલાસો હો અલી એ તરતજ કયો હતો કે, “અના કુરઆનુન નાતિક—હાઝા સામિત ! ” એટલે હું બોલતું કુરઆન છું, અને આ મુંઝુ કુરઆન છે ! છતાં ગુમરાહ થનારાઓએ માન્યું નહીં, ”

તપાસ—આ એ મુદ્દામાં મીં વરતેલુએ પોતાની માન્યતા સિધ્ધ કરવા ખાતર ઉંધી ફીએજ કામ લીધેલ છે. તેઓને હેતુ “ ઇમામ એ કુરઆન કરતાં શ્રેષ્ઠ છે એટલે ઇમામને કુરઆનનાં હુકમો પ્રમાણે ચાલવાની જરૂર નથી ” એ એતેકાદ ભોળા બંધુઓને ઠગાવવાનો છે, જેથી પોલીસીથી કામ લઈ રહ્યા છે ! કારણ કે મીં વરતેલુ પોતાના મોજુદ ઇમામને હુકમ કરનાર તરીકે જોવા માંગે છે; હુકમ પાળનાર (ખુદાના ફુકમો બજાવી લાવનાર) તરીકે જોવા માંગતા નથી ! ! ! જેથીજ તે જંગે સીફ્ફીનને લગતી બીનાને ઉંધુ રૂપ આપીને એમ મનાવવા માંગે છે કે, અમીર મોઆવીયાહનાં લશ્કરીઓએ કુરઆને શરીફ પ્રમાણે વર્તવાની માંગણી કરી, પણ હો અલીએ કહ્યું કે “હું કુરઆને નાતિક છું અને આએ મુંઝુ કુરઆન છે ” (એટલે મીં વરતેલુની ધારણા પ્રમાણે મઆબ્દલાહ હો અલી અં એ એમ કહ્યું કે મુંગા કુરઆન ઉપર ચાલવાની મને જરૂર નથી !) પણ એમાં મીં વરતેલુ પોતાના સીફ આખેરતનો બોલો ઉપાડે છે—ખરી હકીકતથી વાંચકોને વાકેફ કરવા અથે (મીં વરતેલુની માનીતી) તારીખે આસમે કુફી નામની તવારિખમાંથી તે બિના નીચે ટાંકી બતાવીશ—

“ મોઆવીયાહને યેહ હાલ દેખકર ઉમ્મર આસ સે કહા—“ તુને એ તઢબીફે સોંચ રખખીથી,

વોહ કહાં હયે ? અળ ઉન્કા વક્ત હયે કે, કીસી તહબીરસે અલી કી જમાઅત ચોર કામમે ખલલ ડાલે ! વરના હમ સળ મારે ગયે ! ચોર લશ્કરે શામ મેં એક શખસમી ઝીંદાહ ન બચેગા, જો અસલહા ? હી ઉકા લે જાય ! ! ! ” ઉમરને કહા-
 “ હુકમ હે, કે ખયમોમે^૨ જુસ્કદર કુરઆને શરીફ હયે, ઉન્હી નેઝોપર બાંધકર લશ્કરે—અલી કે સામને જુલહ^૩ કર દે ! ચોર જુલહ^૪ અવાજસે કહે કે—
 અય મુસલમાનો ! અગર તુમ મુસલમાન હો, તો કુરઆને શરીફેંકી તરફ દેખકર,—જો હમને નેઝોંકી નોકોં^૫ પર લટકા રખે હયે, તઅમ્મુલ^૬ કરો !
 ચેહ કલામે ઇલાહી ચોર વહી મન્ઝલ^૭ હયે હમ ઇરપર ઇમાન લાગે હુવે હયે, અગર તુમલી મુસલમાન હો—ચોર જુલહ કે પેહછાનતે હો—ચોર કુરઆને શરીફપર ઇમાન લાગે હો; તો ઇસી કુરઆનકે મુતાબેક તુમલી હમસે સુલુક કરો ! અય મોઆવીયાહ ! ચેહ વોહ હીન્ના^૮ હયે, જો અએસે મોકે^૯ કે લીયે રખ છોડા થા ! ! ! મેં ઉમ્મીદ કરતા હું કે, હમારે મનશાઅ ચોર મર્ઝી કે મુતાબેક કામ બન જાયેગા ! માસિવા હમને અશઅસ બિન કયસ ચોર કુચ અએસેહી બાહદરાંને—લશ્કરે—અલી કે ફરેખ હે. કેર દગ-

૧. હથીયારો; લડાઈની સામગ્રી. ૨. તંબુઓમાં. ૩. હંથા કરવા. ૪. ઉંચા સાહે; મ્હોટા અવાજથી. ૫. અણીયો. ૬. ખોટી રહેવું; ઠેરવું. ૭. ઉતરેલ વહય; ખુદાનાં તરફથી નાઝીફ થયેલ. ૮. ફરેખ; મક. ૯. ટાંકણો; તક ૧૦. ઇચ્છા; ધારણા. ૧૧. ઉપરાંત. ૧૨. હ૦ અલીનાં લશ્કરમાંના બહાદુરો.

“ જીમ ”

મગા દીયા હયે ! ઝાર વોહ અઝેસેહી હીલે કે
મુન્તઝીર^{૧૩} હયે ! ! યકીનન અસ્વકત કુરઆને
શરીફ નેઝંકી નોકોંપર ખુલંદ હોંગે—લશ્કરે અલીકા
એક આદમીલી જંગ કે લીયે આગે ન બડહેગા,
ઝાર જંગ રૂકે જાએગી ! ! ! ”

શામીયોને ઇસ ખાતકો બહોત પસંદ કીયા. ફિલ-
ફેર^{૧૪} જાકર કુરઆને શરીફ ઉઠાવાયે, ઝાર નેઝકે-
સફ પર લડકાયે; બદકે બાઅઝેને કલામે ઇલાહી કે
બજાએ^{૧૫} સિફ^{૧૬} ઇંદો હી ખાંધલી ! ઝાર
બાઅઝેને જદ્દખાઝી^{૧૮} સે અઝેસા હી કીયા કે,
કુરઆને શરીફ કે નેઝંકી અનીયુ^{૧૯} પર
પરો કર^{૨૦} ખુલંદ કર લીયા ! ”

(તારીખે ‘અઅસમે કુફી’—પેજ ૨૮૫)

ઉપરનાં ઉતારાથી વાંચકો સારી રીતે જોધ શકયા
હયે, કે શામીયોને પાક કુરઆને શરીફથી ખીલકુલ વાસ-
તોજ ન હતો. બદકે તેઓ પાસે કુરઆને શરીફની એટલી
કદર હતી કે, કુરઆને શરીફનાં બદલે (કેટલાકોએ) ઇંદો
નેજાઓ ઉપરે ખાંધી દીધી ! એટલા ઉપરે પણ બસ ન
કરતાં, કેટલાકોએ કુરઆને શરીફને નેજાઓ (બાલાઓ)
ની અણીયોથી વીધી નાખી, નેજાઓની અણીયોમાં પરો-
વીને (હં અલી અં નાં લશ્કરની) સામે ધર્યા ! ! !
તેઓએ કુરઆન ઉપરે ચાલવા અને અમાન દેવા માટે જે
કહેલ, તે ફક્ત એક ફરેખ હતો ! અને હં અલી અં

૧૩. વાટ જોવી; ઇન્તેઝાર ખેંચવો. ૧૪. તેજ વખતે. ૧૫.
જ.ફરે. ૧૬. ફક્ત. ૧૭. ઇંદો. ૧૮. ઉતારણમાં. ૧૯. બાલાની
અણીયો. ૨૦. પરોવીને. ”

પોતાના ઇશ્વરનાં સખખથી તે ફરેખથી વાકેફ હતાં, જેથી લડઈ બંધ કરવાના માટે ઇન્કાર કરતાં હતા પણ ખુદ હ. અલી અં નાં લશ્કરમાંથીજ કેટલાકોને અગાઉથી ઉંમર આસે ફેડી રાખેલ, અને તેઓ નેજાઓ ઉપર કુરઆને શરીફ ઉંચા થવાની રાહ બેતા હતાં. જેવો એ હીલો બેવામાં આવ્યો કે અગાઉનાં સંકેત પ્રમાણે તેઓ (હં અલી અં પાસે) લડાઈ બંધ રાખવાની માંગણી કરવા લાગ્યાં છેવટે લશ્કરનાં કેટલાક ભાગને પોતાની તરફેણમાં લઈ બળવો કરવાની વેતરણ કરવા લાગ્યા ત્યારે હં અલી અં મે ફરમાવ્યું કે, ‘ આજે ફરેખ છે, કુરઆન ઉપર તે લોકો હરગીઝ ચાલનાર નથી, વાસ્તે હું (કુરઆને નાતિકે) તમોને કહું તે પ્રમાણે વર્તો. જરા વાર લડાઈ ચાલુ રાખો કે અપણી ફતેહ છે ” વીં વીં. પણ તેઓએ હં અલી અં નાં ફરમાનને માન્યું નહિં. (ખુલાસા માટે જુઓ ‘ અઅસમે કુફી તથા ખીજી તવારિખો.)

મજકુર હકીકત બાણ્યા પછી—કોણ કહી શકે છે કે, (મઆઝ્લાહ) હં અલી અં મે કુરઆને શરીફની વિરુદ્ધતા કીધી ? ! અથવા તેઓ ખુઝર્ગવાર એમ કહેવા ઇચ્છતા હતા કે, “ હું બોલતો કુરઆન છું, આજે સુંગું કુરઆન છે; (માટે તમારે સુગા કુરઆન પ્રમાણે ચાલવાની જરૂરત નથી ! ! !) ” એમ કોઈ ઇમાનદાર કહી શકશે ખરો ? હરગીઝ નહિ, કોઈ પણ સમજી એમ કહી શકેજ નહિ. હ, અલી અ. મે લડાઈ બંધ કરવાનો જે અસ્વિકાર કયો તે એજ કારણે કે, આજે ફરેખ છે. નહીંતર, તેઓ શામીઓને કુરઆને મજહનાં એહકામો પ્રમાણે ચલાવવા ખાતર તો, તેઓ સાથે લડાઈ કરતા હતા, અને તેજ શામીઓ કુરઆને શરીફ પ્રમાણે

ફેંસલો કરાવવા માંગે (લડાઈ બંધ કરાવવા માંગે) અને હું અલી અબ ઇન્કાર કરે ખરા ? ! ! હરગીઝ, હરગીઝ નહિ ! ! !

હું અલી અબ મે કોઈ વખતે કુરઆને મજીદની મુખાલફત કીધીજ ન હતી. તેઓ કુરઆને મજીદમાં જે ખુદાઈ ફરમાનો છે તે ઉપર ચાલવાની પોતાની સંપુર્ણ ફરજ સમજતા હતા. એજ જંગે સીફત્તીન અને તે અગાઉનાં કેટલાક પ્રસંગો ઉપરે હું અલી અબ મે, કુરઆને મજીદ ઉપરે ચાલવાના, અને તે મુજબ મુસ્લમાનો સાથે વર્તીવ કરવાના, જે જે ઉમદા ઉદગારે કાઢેલ છે—તે ઇસ્લામી ત્વારિખોમાં મોજુદ છે. વાંચનારાઓની વાંકેફી અર્થે તારીખે અઅસમે કુફીમાંથીજ કેટલાક પ્રસંગો નીચે ટાંકી બતવીશ—

૧ “ અમીરૂલ મોઅમેનીન ને ફરમાયા—તું મુજહિસે હુજ્રત તલબ કરતા હયે ? અએ સાઅદ ! તેરા વોહી હાલ હયે, જયસા કોઈ ખુદાકી ભેજ હુધ વહી ? કે ખીલાફ કુચ્છ કહેતા યા કરતા હો ? મોહાજર ઓર અન્સાર ઓર જુમ્લા ” મુસ્લમાનું મેં યેહ અમ્ર ઇક્રાર યાફતા હું કે, કીતાબે ખુદા ઓર સુન્નતે રસુલકે સુતાબેક મેં ઉન્સે ખરતાવ કહુંગા ”

(હું અલી અબ નાં જાહેરી ખીલાફતનાં વખુન-માંથી—પેજ ૧૬૧)

૨ “ ઉરકે બાઅદ અપને ઝેરાહ પેહની, ઓર શમસીર હિમાયલ કરકે સરપર અમ્મા માહ ખાંધા;

૧. ખુદાઈ ફરમાન. ૨. કુલે; સર્વે. ૩. હુકમ, ૪. કરાર થયેલો. ૫. અખ્તર. ૬. તલવાર, ૭. ખાંબે લટકાવવી. ૮. પાંચડી.

ઝોર દુલદુલ “ પર સવાર હોકર, કુરઆને શરીફ લીયા. ઝોર આવાઝે દીકે, તુમ મેસે કોન શખ્સ ઇસ કુરઆને શરીફકો મેરે હાથસે લેકર, ઉન લોગોંકે સામને લે જાના આહતા હયે ? તાકે ઉન્હી ઇસ કુરઆને મજહકી મુનઠરજહ^{૧૦} અમ્રો નહી^{૧૧} કે તરફ ખુલાઝે ? ”

(જંગે જમલના વર્ણનમાંથી—પેજ ૧૭૬)

૩ મેં અલીઇબને અખીતાલેખ તુમ્હે કિતાબે ઇલાહી ઝોર સુન્નતે રિસાલત પનાહી કી તરફ ખુલાતા હું. ”

(મોઆવીયાહને લખેલ પત્રમાંથી—પેજ ૨૧૪)

૪ ફિર સર ઉઠકર ફરમાયા—અચ્ચે કોમ ! કયાં મેં વોહી શખ્સ નહીં હું ? જુસ્ને સખસે પહેલે કુરઆને શરીફકા ઇકરાર કીયા, ઝોર ઉસે માના હયે ઝોર શરૂઆ વાકેઆ સે અખતક ચેહી ખાતમે ઉન્હીસે કહે રહાયા; ઝોર અખલી કહે રહા હું. ઝોર ઇન્હે કિતાબે ઇલાહીકી તરફ ખુલાતા હું. ’

(ઉમરૂ આસનાં ફરેખ પછી, હ૦ અલીએ પોતાના લશ્કરીઓને કરેલ ફરમાનમાંથી પેજ ૨૮૭

૫ ઝોર મેરા અસલ મતલબ વ મુહ્યા ચેહ હયે કે, અલીમ ઝોર મજલુમ મેં ઇતેયાઝ^{૧૩} હો જાયે, ઝોર હમ અમ્રે માઅરૂફ ઝોર નેહી મુન્કર કે લવાઝેમ^{૧૪} પર અમલ કરે. ઝોર કરાર હાઠ^{૧૫} ચહે કે, જસ અમ્ર^{૧૬} કે કુરઆન રીવાજ હેતા હયે તુમલી ઉસે રીવાજહો; ઝોર જસે શકતા હયે ઉસે ખાઝ રહો^{૧૭} ! ”

૯. ઘોડાનું નામ છે. હ૦ અલીની સવારીનો ઘોડો. ૧૦. લખેલ. ૧૧. હુકમ અને મનાઇને લગતા હુકમો. ૧૨. જનાવ. ૧૩. ફરક; તફાવત. ૧૪. લાઝિમ થયેલા હુકમો. ૧૫. કબુલાત અપાયેલ. ૧૬. હુકમ. ૧૭. મુજી દેવું; ન કરવું.

(ઉમેરૂ આસનાં ફરેખ પછી, હ૦ અલીએ મોઆવી-યાહને લખેલ પત્રમાંથી—પૃષ્ઠ ૨૬૦)

ઉપરનાં ઉતારાઓથી વાંચકો સારી રીતે જોઈ શક્યા હશે કે, હ૦ અલી અં નતો પોતે કુરઆનનાં હુકમો પ્રમાણે ચાલવાનો ઈન્કાર કરતા હતા, અને નતો શામીયોને તેના ઉપર ચાલવા અથવા ચલાવવાનો ઈન્કાર કરતા હતા; બદલે કુરઆને શરીફનાં અમ્રો નહીં^{૧૮} પ્રમાણે તેઓને ચલાવવા માટેજ લડાઈ કરતા હતા. (પણ મીં વરતેજી લોલા બાઈઓને લખાવવા સારૂ ગમે તેમ ઉધું ચતું સમજાવી રહ્યા છે !) એ સંબંધે મજહૂર અઅસ્મમે હુફીની ત્વારિખમાં હજી પણ કેટલીક સનહો મોજુદ છે. ઉપરાંત નહજુલ બલાગાહ નામની કિતાબ કે જેમાં હ૦ અલી અં નાં ફરમાવેલા ખુતબાઓ છે, તેમાં પણ એ સંબંધે ઘણી સનહો મોજુદ છે; પણ લખાણના બચથી એટલી સનહો ઉપરેજ બસ કરીશ.

૪—“ હવે મીં જીમ, હદીસમાં હમેશાં એક ખ્યાલ જરૂર લાવવાનો છે કે, જેમ હ૦ ઇમામ બહર સાદેક અં ફરમાયું છે કે, કોઈ પણ હદીસ—કે જે કુરઆને શરીફ સાથે સંબંધ ન ધરાવતી હોય—તેને તમે દીવાલની સામે પટકો ! એ મુજબ આ હદીસનો સંબંધ કુરઆને શરીફની નીચલી આયાત સાથે સંબંધ છે તે વિચારો.

આયાત—“વચ તસેમુ બે હજ્જલિલ્લાહે જમી-અન વલા તફરરકુ. ” તરજુમો—પ્રહાઈ રસી (ઇમામ જે તુરે ખુદા છે તેને) મજબુત પકડો, એકઠા થઈને, જુદા પડ્યા વગર. ”

૧૮. ખુદાનાં તરફથી જે આમતો બજાવી લાવવાનો હુકમ છે તેને ‘અમ્ર’ કહે છે, અને જેની મના કરવામાં આવેલ તેને નહીં કહે છે. “જીમ”

તપાસ—એ મુઠામાં મીઠું વરતેલુએ જે હઢીસ વિષે જણાવેલ છે, તે કયા કિતાબમાં છે ? તે મીઠું વરતેલુએ જણાવવું જોઈતું હતું. જો કે હઢીસોની પરખ કુરઆને શરીફથી કરવાના માટે હુકમ છે ખરો, પણ “તેને તમો દીવાલની સામે પટકો” એ બોલ કંઈ કિતાબમાં (કંઈ હઢીસમાં) છે ? તે બતાવી આપવાની મીઠું વરતેલુને નમ્ર અરજ છે. જવાબની શરૂઆતમાં મીઠું વરતેલુએ જે “હઢીસુસ્કલ્લન” ટાંકેલ છે, તેમાં “હજુમ મમદુદુમ મનેસ્સમાએ—એલલ અઝે” નો જે વાક્ય છે, તેનો સખંધ પાક કુરઆને શરીફનાં વાક્યથી બતાવવા માટે મીઠું વરતેલુએ જે આયત ટાંકેલ છે—તેમાં કેવી સફાઈ !) વાપરેલ છે તે વાંચકોને બતાવવા ખાનર મીઠું વરતેલુએ જણાવેલ તરબુમાઓથી તે ઇબારતો નીચે ટાંકી બતાવીશ.—

“વોહ કીતાબ અલ્લાહ એક રસી આસમાનસે” જમીન તકલતકી હુઈ હયે, અઝર હુસરી મેરી ઇતરત યાને મેરે એહલેબયત”

“ખુદાઈ રસી (ઈમામ જે નુરે ખુદા છે તેને) મજબુત પકડો, એકકા થઈને, જુદા પડયા વગર”

ઉપરનાં મુકાબલાથી વાંચકો જોઈ શકશે કે, મીઠું વરતેલુ સફાઈ કરવાતો ગયા, પણ તેઓની યાદદાસ્ત શક્તિએ આ સાથે વફાદારી કીધી નહિ ! “હઢીસુસ્કલ્લન” નાં આકથો સાથે આયતની સરખામણી તો કીધી, પણ હઢીસમાં “ખુદાઈરસી” નો જે શબ્દ છે તે કુરઆને શરીફ અને એહલે બયત બેઉનાં માટે છે, અને આયતમાં “ખુદાઈ રસી” નો જે શબ્દ છે તે પણ સરખામણી તરીકે બેઉના માટે વપરાવો જોઈતો હતો; પણ ત્યાં તો મીઠું વરતેલુ ફક્ત ઇમામનાં માટેજ તે શબ્દ વાપરેલ છે ! ! મારા મિત્ર મીઠું વરતેલુ

પોતાની હુશીયારી બતાવવા ખાતર હઠીસ અને પાક કુર-
આને શરીરની આયતનો મુકાબલો કરવાતો ગયા, પણ
કાચું કાપી નાખ્યું ! ! !

હવે મીં વરતેજીએ, પાક કુરઆને મજબની જે
આયતમાંથી ફકરો ટાંકેલ છે. તે આળી આયતનો તરજુમો
પ્રોફેસર કૃત તરજુમામાંથી ટાંકી બતાવીશ—

“ અને તમે સઘળા ખુદાના દોરડાં (ધર્મ) ને
મજબુત વળગી રહો અને જુદા પડી જાઓ નહિ, પણ
તમારી ઉપરની ખુદાની મહેરબાની યાદ કરો કે જ્યારે તમે
(એક બીજાના) દુશ્મન હતા ત્યારે તેણે તમારા અંતઃ-
કરણો વચ્ચે (દોસ્તી ઉત્પન્ન કરી) સંપ પેદા કર્યો, પછી
તમે તેની મહેરબાનીથી ભાઇઓ થયા. અને તમે આગના ખા-
ડાની દોર ઉપરે હતા પણ તેણે તમને તેમાંથી બચાવ્યા.
આ પ્રમાણે ખુદા તમને પોતાની નિશાનીઓ બતાવે છે કે
કહાચ તમે સિધ્ધો રસ્તો મેળવો.”

(સુરએ આલેઈમરાનઆ ૧૦૬ પ્રોફેસર કૃતતરજુમો પેજ ૧૩૫)

ઉપરના તરજુમાથી જણાઈ આવે છે કે, મજકુર આ-
યતમાં જે “ હબ્લીલ્લાહ (ખુદાઈદોસ્તી) નો શબ્દ છે, તેનો
જાહેરી ભાવાર્થ, “ ખુદાઈ ધર્મ ” ધરલામ) કરવામાં આ-
વેલ છે. પણ શીઆહ તફ્સીરો પ્રમાણે “ હબ્લીલ્લાહ ”
નો તાવીલી અર્થ કુરઆન અને એહલેબયત (ચહારફાહ
માઅમુમીન અં) કરવામાં આવેલ છે. અને “ હબ્લી-
લ્લાહ ” ને મજબુત વળગી રહો (મજબુત પકડો) નો
મતલબ એ છે કે “ કુરઆને મજબ અને એહલે બયતની
પયરવી કરો ” મીં વરતેજીએ “ હઠીસુસ્કલ્થન ” અને
“ હબ્લીલ્લાહ ” વાળી આયતનો જે મુકાબલો કરેલ છે તે
શીઆહ તફ્સીરોની તાવીલી પ્રમાણે કરેલ છે, પણ તેમાં
પોતાની આદત પ્રમાણે (પોતાની માન્યતા સિધ્ધ કરવા

સાફ) ફેરફાર કરેલ છે. મારા ધારવા પ્રમાણે મીં વરતે. જીએ. હાજી શુલામઅલી તરફથી શુજરાતીમાં પ્રસિધ્ધ કરવામાં આવેલ “ અન્વારૂલ ખ્યાન ફી તફસીરિલ કુરઆન ” માંથી એ તાવીલ જોધને પોતાને મનગમતો ફેરફાર કરેલ છે. પણ તે તફસીરમાં શું હકીકત છે ? તે વાંચકોની વાકેફી અર્થે નીચે ટાંકી બતાવીશ—

“ આ આયતની અંદર હખલ (દોરી) થી ઈશારો કુરઆન અને અહલેબઇત અં તરફ છે. જેમકે હં રસુલે ખુદા સં પોતાની વફાતની પેહલે ફરમાવ્યું કે હું તમારામાં બે હખલેમતીન . સુકી બઉંછું, કે તે કુરઆન અને અમારી એહલે બઇત છે. અગર તેઓને મજબુત પકડશે એટલે બંનેની પયરવી કરશે. તો મારી બાઅદ હરગીજ શુમરાહ નહીં થાઓ અને તે બન્ને આપસમાંથી હરગીજ જુદા નહીં થાય એટલે સુખી કે હવજે કવસર પર મારી સાથે મુલાકાત કરે; અને જુદા ન થવાથી મકસદ એ છે કે જે મતલબ કુરઆનમાં છે તે અહલે બઇતની પાસે છે.”

(અન્વારૂલ ખ્યાનફી તફસીરિલ કુરઆન — પેજ ૨૮૨)

ઉપરનાં ઉતારાથી વાંચકો જોઇ શકશે કે. “ હદીસુ-સ્કલયન ” માં જે “ હખલ ” નો શબ્દ છે અને સુરએ આલે ઈમરાન માં જે “ હખલીલ્લાહ ” નો શબ્દ છે, તે બન્ને ને મજબુત પકડવાથી સુરાહ એછે કે તે બન્નેની પયરવી કરવી. (તે બન્નેના હુકમો પ્રમાણે વર્તવું) પણ મીં વરતેજીએ પોતાની મનગમતી રીતે તેમાં ફેરફાર કરેલ છે ! ય—“ સુન્ની કીતાબ તીરમઝી માં છે કે, “ જે મુસલમાન પોતાના ઝમાનાના ઇમામની બચત * નથી

* “ જમત ” નાં બદલે “ બયઅત ” હોવો જોઇએ. ‘ જમત ’ નો અર્થનો ધર થાય છે; પણ મીં વરતેજી ઠેકઠેકાણે ‘ જમત ’ લખ્યાજ નાએ છે !

“ જીમ ”

કરતો, તે જાહેલીખતની માટે મરે છે ! અને તેથી તેઓ ઇમામ પોતાને મનમાનનો માની; તેની બચત કરે છે; પણ ગયબ ઇમામની માન્યતા શિય. ઇશ-નાઅશરી સિવાય બીજા કોઈ શ્રીરકામાં નથી. ”

તપાસ—વાહવાહ ! તદ્દન સમ્યાઈનો નમુનો ! ! ! તીરમઝી કિતાબની ઇબારત મીં વરતેલુએ ટાંકી બતાવી હતે, તો ઇન્સાફી વાંચકોને મજકુર હદીસમાં બચઅત નો શબ્દ છે. કે યઅરિફ (જોળખવા) નો શબ્દ છે ? તેનો ઇન્સાફ કરવાનું સુગમ થઈ પડતે. સુન્નત જમાઅત વાળા પોતાને મનમાનતા ઇમામની બચઅત કરે છે—એમ જણાવવામાં મીં વરતેલુ, તે બાઈઓને સદંતર ગેર ઇન્સાફ કરે છે. સુન્નત જમાઅત વાળાઓમાં ઇમામતની માન્યતા કેવી તરેહની છે, તે માટેનો ખુલાસો “ આગાખાનો અને ઇમામત ” વાળાં પ્રકરણમાં કરી ગયા છીએ—જેથી વાંચકો એટલુંતો જોઇ શક્યા હશે કે, તેઓની માન્યતા પ્રમાણે પણ ઇમામનાં માટે સ્વીકૃતો તો જરૂર છેજ; તેઓ પણ પોતાના મનને ગમે તેવી રીતે હરેકે હરેકને ઇમામ તરીકે હરગીઝ સ્વીકારતા નથીજ. હવે ચાલુ સમયમાં સુન્નત જમાઅત વાળાઓ કોને મનમાનતા ઇમામ તરીકે માનીને તેની બચઅત કરે છે ? તે મીં વરતેલુએ બતાવી આપવું જોઈએ. ગયબઇમામની માન્યતા ઇસ્નાઅશરીઓ સિવાય બીજા કોઈમાં નથી—એ લખ્યા પુર્વે મીં વરતેલુએ કાંઈ ખ્યાલ પણ કીધો હતો ખરેકે ? શું મીં હુદાએ “ ઇમામેમો-બુદ ” નામનું પેમ્ફલેટ પ્રગટ કરેલ છે તેની હકીકતથી મીં વરતેલુ અજ્ઞાન છે કે ! તેમાં વેહરા બાઈઓના ૨૨માં ઇમામ મોલાના તૈયબ ના પરદે થવા (ગયબ થવા) સબધેની હકીકત છે તેથી શું, મીં વરતેલુ અબાધ્યા છે કે ?

૬—“ ઇસનાઅશરી ફીરકાના આલેમોએ જે કિતાબો લખી, તેમાં ઇમામના શબ્દ પાસે બાર (ઇમામ) નો શબ્દ પણ ઉમેરી દેવાનો રીવાજ પોતાના ફીરકાને ફેલાવવાનો ચાલુ રાખ્યો છે. પરંતુ આતો સ્પષ્ટ છે કે, બારઇમામની માન્યતા—અગીયાર ઇમામની માન્યતા સુધી હોય નહી. ”

તપાસ—ઇરનાઅશરી આલેમોએ ઇમામ નાંશબ્દ પાસે બારનો શબ્દ ઉમેર્યો નથી, પણ બાર ઇમામની માન્યતા ને ઇમામોબાર છે તે સુન્નત જમાઅતનાં આલીમોએ શુ સ્વિકારેલ છે અને તેઓની કિતાબોમાં તથા ત્વારિખોમાં સનાહો મોબુદ છે, અને તે પણ હં રસુલે ખુદા સં ને હં અલી અં ની હદીસોની સનહો મુજબજ. બુલ્યો, “ ઇમામ બારજ છે—તેની સાબેતીઓ ” વાળું કરણુ.) બાર ઇમામની માન્યતા, અગીયાર ઇમામો સૂધી શુ ! બદકે હં રસુલે ખુદા સં અને હં અલી ના મયથીજ છે !!! જે માટેનો સંપુર્ણ ખુલાસો (સુન્નત જમાઅતની કિતાબો તથા અન્ય સાધનોથી) “ ઇમામો બારજ છે—તેની સાબેતીઓ ” વાળા પ્રકરણમાં અપાઈ ચેલ છે.

૭—“ કેટલાકા હ. સુસા પયગમંબરનાં અને હ. ઇસા ના બાર હવારીયુનની હકીકત કુરઆનનાં હવાલા સાથે આપે છે, કારણ કે, સુસા ને હાફ્સનો સબંધ હ. મહમદ અને હ. અલીના જેવોજ ઇસ્લામ માને છે પણ એ સબંધ સરખાવતાં આપણે અટકવું પડે છે કે, સુસા અને ઇસાના હવારીયુનો તેમનાજ વખતમાંજ બાર જણાની મંડળી હતી. ” +

+ બાર જણાની મંડળી ‘માટે મઝહરે ઝંતે અલાહ’ ના કર્તા ૪૭૪ માં જણાવેલ છે—“શરઆતમાં બાર હવાલી (ધોખી) હં ઇસા બર ઇમાન લાવ્યા. ”

તપાસ-પહેલેતો મી. વરતેજીએ એ સામેત કરણે
 બેઠાં કે. વસીયોને હવારીન કહે છે. હ. ઇસાના હવારીન
 તે તેઓનાં અરુહાઓ હતા; નહિકે વસીયો. જેવી રીતે હ.
 રમુલે ખુદા સ. નાં સાથીઓ (તેઓ ી પાસે બેસવા ઉઠવા
 વાળાઓ) ના માટે અરુહાઓ શબ્દ વપરાય છે. તેવીજ
 રીતે હ. ઇસાના સાથીઓ માટે હવારીન શબ્દ વપરાયેલ
 છે; નહિકે હ. ઇસાના વસીયો માટે એ શબ્દ વપરાય છે. હવે
 હ. મુસાના સાથીઓ માટે કયાં પણ હવારીન શબ્દ વપ-
 રાયેલ હોય, એ મીં વરતેજી સામેત કરી દેખાડશે ખરા કે ?
 બે કે હં ઇસાના વસીઓ માટે હવારીન શબ્દ નથી, છતાં કદાચ
 વાદવિવાદ ખાતર કબુલ કરીએ કે તે હ. ઇસાના વસીઓ માટે
 વપરાયેલ છે; પણ તેવી રીતે હ. મુસાનાં વસીયો માટે પણ
 હવારીન શબ્દ વપરાયેલ છે. એમ મી. વરતેજી સામેત
 કરી બતાવશે કે ? તેવીજ રીતે હ. મુસાના વખતમાંજ
 ખારજજાની મંડળી હતી. અને તે મંડળીને હવારીન કહેતા
 હતા એ કયા આધારે જણાવવાને મીં વરતેજી બાહેર પડયા
 છે; તે પુરવાર કરવાની તેઓને નમ્ર અરજ છે. બની ઇસરા-
 ઇલનાં ખાર નોકખાઓ માટે ‘સુરએ માએદાહ’ની આયત
 ૧૨ મી માં જે વર્ણન છે, તેની (મવલવી ફરમાન અલી
 ફૂત તરજુમાની) ટીપણમાં જે હકીકત છે તેમાં સુન્નત
 જમાઅતની મોઅતેજર કિતાબો સહીહ મુસ્લીમ અને
 સહીહ બુખારીની સનદો પ્રમાણે સામેત કરવામાં આવેલ
 છે કે, બની ઇસરાઇલનાં ખાર નોકખાઓની ગણતરી પ્રમા-
 ણેજ હં રસુલ સં નાં ખાર વસીયો છે. જે હકીકત
 “ ઇમામો ખારજ છે—તેની સામેતીઓ ” વાળા પ્રકરણમાં
 અપાઈ ગયેલ છે. ઉપરાંત તેજ પ્રકરણમાં મવલવી ઓબેય-
 દુલ્લાહ અમતસરી ફૂત “સવાનેહે ઉમ્મી હં અલી ”
 ની સનદથી પણ એ હકીકત સામેત કરી બતાવેલ છે.

૭—“ આ સ્થળે સ્પષ્ટ કરવાનું એ છે કે, ઇમામ, પેગંબર એ બેઉના માટે બહેર ઇસ્લામીઓ જેઓ ઇમામ કરતાં પેગંબરનો દરજ્જો વધુ માને છે, તેઓને પણ ખુદાઇ કિતાબનાં આ સિધાંતો તરફ દોરીએ છીએ, કે જેમ કુરઆને શરીફમાં છે કે,

વ એઝીમતલાહો રખ્ખહ યા ઇબરાહીમે ! ઇન્ની બએલોક લીન્નાસે ઇમામા “ વ કાલઃ મીન ગુરરીયતી—” લા યનાલો અહદીઝ-અલેમીન.”*

અર્થ—ખુદાએ કહ્યું છે ! ઇબરાહીમ ખરેખર હું તને દોડોના ઇમામ (મારો પ્રતિનિધી) સુકરર કઃ છું.

ઇબરાહીમે કહ્યું કે—મારી ગુરીયત (વંશ)ને પણ-ખુદાએ કહ્યું કે—“ અલેમીન (લોકો) મારો કરાર મેળવી શકશે નહીં. ” અહીં સાબિત છે કે હો ઇબરાહીમ, પેગંબર તો હતાજ, પરંતુ જ્યારે ખુદા તેમના ઉપર પ્રસન્ન થયો, તો ખુદાએ તેમને ઇમામ—ખનાવ્યા ! ! અને તેના વંશને પણ અને તેને (ઇમામની બચત) ખુલમગારો મેળવી શકશે નહીં. ”

તપાસ—શાબાસ ! સર્વે ઇસ્લામીઓ જ્યારે બહેર ઇસ્લામીઓ, ત્યારે મીં વસ્તેજ જેવાઓ બાતેન ઇસ્લામીઓ કે ? કુલ્લે ઇસ્લામીઓ ઇમામત કરતાં પેગંબરીનો દરજ્જો વધુ માને છે, અ તો મી. વસ્તેજ પણ કબુલ કરે છે—ત્યારે શું, તેઓ સર્વે ઇસ્લામીઓ કરતાં હુશીયાર

* આએ આયતમાં લુલો જણાય છે. પણ જેવી રીતે મીં વસ્તેજને લખેલ છે, તેવીજ રીતે ઉતારો કરેલ છે.

અમ.

અરા કે ? “ વધઝીબતલા ” વાળી આયતનાં અર્થ મી. વરતેજીએ કયા આધારે જણાવેલ છે, તે તેઓએ બતાવી આપવું જાઇએ. મજકુર આયતમાં જે “ ઇમામતનો અહક આલેમીનને મળી શકશે નહિ ” નો વાક્ય છે, તેના બદલે મી. વરતેજીએ કાઉંસમાં (ઇમામતની બચત) જણાવેલ છે ! તેમાં તેઓ એક પોલીસી વાપરી રહ્યા છે ! પણ ચાલુ સમયમાં મનઘડીત બાબતો કોઇ રીતે પણ ચાલે તેમ નથી, એ મી. વરતેજીએ ચોક્કસ યાદ રાખવું જોઇએ. મજકુર આયત માટે સંપુર્ણ ખુલાસો “ઝુરરીયતીની પૃથા” વાળા પ્રકરણમાં આપી ગયા છીએ, જે વાંચકોને જોઇ જવાની લલામણ છે

૮—“આ રીતે હ. ઇબરાહીમને પેગંબરના દરજ્જાથી વધારી ઇમામતનાં દરજ્જે ખુદાએ ચઢાવવાની ઈનાયત કીધી તે સિદ્ધ કરે છે કે, પેગંબરી કરતાં ઇમામતનો દરજ્જો ખુદા પાસે વિશેષ ચઢતો અને માનવતો છે !

તપાસ—પેગંબરી કરતાં ઇમામતનો દરજ્જો ખુદા પાસે વિશેષ છે, એ મી. વરતેજીને કયાંથી ખબર પડી ? શું, તેઓ ઉપરે ખુદા તરફથી વહી ઉતરી કે ? ! ! મજકુર આયતથી તો એ હકીકત કોઈ રીતે સિદ્ધ થતી નથી. મજકુર આયતથી તો ફક્ત એજ જણાય છે કે, હ. ઇબરાહીમને ખુદાતઆલાએ (પયગમ્બરી) સાથે ઇમામતનો દરજ્જો પણ અતા ફરમાવ્યો; બાકી ઇમામતનો દરજ્જો વધુ છે, એવું કાંઈ જણાતું નથી.

૯—“ ઉપલી વંશાવળીના કોન્ટક ઉપરથી સમજી શકાશે કે, ઇમામતનો દરજ્જો પેગંબરી કરતાં મુળથી મોટો છે. એટલે ઇમામ તે ખુદાનો પ્રતિનીધી તથા પેગંબર તે ખુદાનો સંદેશો પહોંચાડનાર અને

આ રીતે ખુદાના પ્રતિનીધી (ઇમામ) વગર દુનિયા ખાલી હોયજ નહીં. અને હઝરત નખી સં એ ફરમાવ્યું છે કે—

“અના મહીનતુલ ઇલ્મ, ફ. અલીયુન બાબોહા”

અર્થ—હું ઇલ્મનું શહેર છું; પણ તેનો દરવાજો અલી છે ” એ શબ્દોમાં પણ ઇમામનાં દરજ્જાની ચઢતી સમજ છે. વળાં આ શબ્દો મશહુર છે કે, “લા ફના બદલા અલી” એટલે “અલી સિવાય કોઇ જબરો નથી.”

તપાસ—વંશાવળીનું કોષ્ટક તો મી. વરતેજીએ આપેલ નથી; ફક્ત લખી નાખેલ છે, બાકી હ. ઇબરાહીમ સળધેની આયત (જે કે મુદ્દા ના. ૭ માં ઉતારી ગયા છીએ) દર્શાવીને તે પછી જણાવેલ છે કે, “ એ ઇમામત હ. ઇસમાઇલ (નખીયુલ્લાહ) ને વંશ પરંપરા વારસા તરીકે મળી, અને હંઘરહાક જે, હં ઇબરાહીમના નાના પુત્ર હતા, તેમના વંશમાં પેગંબરી ઉતરી હતી. ” તો એમાંથી વંશાવળીનું કોષ્ટક કેવી રીતે સાબિત થાય છે ? અને પેગંબરી કરતાં ઇમામતનો દરજ્જો મુગથી કેવી રીતે મોટો છે ? તેની કાંઈ સમજ પડતી નથી ! મી. વરતેજીને જેમ ગમે તેમ તેઓ લખ્યાજ કરે છે ! ! મી. વરતેજી. પેગંમબરી કરતાં ઇમામતનો દરજ્જો મોટો ગણાવવા માટે આડાં અવળાં ફાંફા મારી રહ્યા છે, પણ તે કોઈ રીતે સાબિત કરી શકે તેમ ન હોવાથી; વગર દલીલો જેમ બાસે તેમ લખ્યાજ બાય છે !!! “અના મહીનતુલ ઇલ્મ” વાળી હદીસમાં “વ અલીયુન બાબોહા” છે, તેના બદલે “ ફ અલીયુન બાબોહા ” જણાવેલ છે; અને તે હદીસનો અર્થ “ હું ઇલ્મનો શહેર છું; અને અલી તેનો દરવાજો છે ” થાય છે, જેના બદલે “ હું ઇલ્મનું

શહેર છું પણ તેનો દરવાજો અલી છે ” જણાવેલ છે. “પણ તેનો દરવાજો અલી છે” એમ જણાવવામાં મી. વર-તેજીએ ઉલ્ટો ભાસ આપવાની ધારણા રાખેલી જણાય છે. પણ તે ઉલ્ટો ભાસ આપ્યા છતાં પણ મી. વરતેજી પોતાની ધારણામાં ફાવે તેમ નથી. મજકુર હદીસ જેવી રીતે હ. રસુલ સ. મે ફરમાવેલ છે, તેવી રીતે અગર હ. અલી અ. મે હ. રસુલ સ. નાં માટે ફરમાવી હતે, તો કાંઈક મી. વરતેજીનું કથન ઠીક પણ કહેવાતે. કદાચ એ હદીસની દલીલથી મી. વરતેજીએ તેઓના ગોઠીઆ મી. હુદાની જેમ “ શહેર કરતાં દરવાજાનો દરજ્જો વધુ છે ” એમ જણાવવાની ધારણા રાખી હોય, તો તે પણ ઉંધી ધારણા છે ! “ લા ફતા ઇલ્લા અલી ” નો જે અર્થ “ અલી સિવાય કોઈ જખરો નથી ” જણાવેલ છે, તેમાં પણ જખરો શબ્દથી મી. વરતેજીએ એવીજ ધારણા રાખેલ છે. “ફતા” નો અર્થ “ મદ્દ—જવાં મદ્દ ” થાય છે, અને તે હ. અલી અ. ની શુબ્બઅત-ખડાદુરી માટે વપરાય છે; નહિં કે, હ. રસુલ સ. કરતાં તેઓ મોટા (જખરા) છે, એવું જણાવવા માટે !

હવે અલી અ., હ. રસુલે ખુદા સ. નાં તરફથી વસી (પ્રતિનીધી) હતા; જેનાં માટે ગદીરે ખુમનો ફાખલો બસ છે. છતાં વાંચકોની વાકેફી અર્થે સુન્નત જમાઅતની કિતાબોમાંથી તેવી કેટલીક સનહો ટાંકી બતાવીશ—

૧—જલાલુદ્દીન સીયુતી “ તારીખુલ ખુદ્દા ” નાં ઉદ્દે તરજુમામાંથી:—

“ જમ રસુલિલ્લાહ સ. ને મરીને શરીફો હિજરત કી, તો આપકો મકકે મે રહ કર અપની અમાનતી ચોર વસીયતી લોગોકો પોંક્યાકેનેકા હુકમ દીયા. (પેજ ૯૦)

“ જાગે તુબુક કે, રસુલિલ્લાહ સ., આપકો મહીનેમેં અપના ખલીફા બના કર છોડ આયે થે.”
(પેજ ૯૦)

“ સઅદ બિન અબી વકકાસ કહેતે હયેં કે, રસુલિલ્લાહ સ. ને ગઝવએ તુબુક મેં જળ આપકો મહીને મેં રહેનેકા હુકમ દીયા—તો! આપને ફરમાયા કે, આપ મુજહે જોરતું ઓર બચ્ચુપર ખલીફા બનાકર છોડ જાતે હયેં ? ” રસુલિલ્લાહ સ. ને ફરમાયા કે, “કયા, તુમ ઇસ બાતસે ખુશ નહીં હોતે ? કે મેં તુમકો ઇસ તરેહ છોડ જાતા હું, જુસ્તરેહ હ. મુસા અ. ને હ. હાફ્ફા અ. કે છોડા થા. યેહ ઝુફર હયે કે મેરે બાઅદ કોઇ નબી ન હોગા. ”

[પેજ ૯૧]

- ૨ મખલવી એાબ્દુલ્લાહ અમ્રતસરી કૃત “ સ્વાનેહ ઉમ્મી હં અલી નાં પેજ ૩૬ ઉપર જણાવેલ છે:—“ રખીઆહ ઇબ્ને માજુદ કહેતે હયેં કે—એક આદમીને જનાબે અમીરસે પુછા—“ અએ અમીરલ મોઅમેનીન ! આપને અપને ચીઆકો છોડ કર, અપને ઇબ્નેઅમ ? કા વિરસા કયું પાયા હય ? ” જનાબે અમીરને ફરમાયા કે—એક દફઅ જનાબે સરવરે કાએનાતર સં ને બની અબ્દુલ મુત્તલિબકો જમઅ^૩ કોયા, ઓર ઉન્કે લીયે ખાના^૪ એક પયમાને^૫મેં પકાયા. વોહ ખાનેકો^૬ આએ, ઓર ખાને લગે; યહાંતક કે સયેર^૭ હો ગયે, ઓર ખાનાં જુ^૮ કા તુ^૯ બચા રહા! ફિર હઝરતને શરબતકા મટકા^{૧૦} મંગવાયા, લોગ શરબત પીને લગે; યહાંતક કે સબ સયેરાબ^{૧૦} હો ગયે, ઓર શરબત બચ રહા. ગોયા

કિસીને છુવા તક નહો ! ફિર હઝરતને ફરમાયા—
 “ અએ બની અબ્દુલ મુતલીબ ! મેં તુમહારે લીયે
 ખાસ કર મબ્ઉસ^૧ હુંવા હું. ઐર આમતૌરસે^૨
 ઐર લોગોંરી તરફ તુમને ઇસ મોઅજેઝકો દેખા
 હયે, પસ તુમમેં કોઈ હયે, કે મેરી ખયઅત કરે ?
 ઐર મેરા લાઇ ઐર હોસ્ત, ઐર વારેસ ઐર
 વઝીર બને ? ” ઉન્ને^૩ કોઈ ન ઉઠા; મેં ખડા હો
 ગયા. મેં ઉસ વકત સબસે છોટા થા. આં હઝરત
 સં ને ફરમાયા—“ બેઠ બા ! ” ફિર તિન દક્ષ
 હઝરતને વોહી કલેમાત^૪ ધરશાહ કીયે. મેંહી
 હર દક્ષા ઉઠતા રહા, ઐર હઝરત ફરમાતે રહે
 “ બેઠ બા ! ” તીસરી બાર હઝરતને મેરે હાથપર
 હાથ માર કર ફરમાયા—“ ટં મેરા લાઇ ઐર વઝીર,
 ઐર હોસ્ત હયે, ” ઇસ લીયે મેને અપને ચીઆ
 કે સિવા અપને ઇન્ને અમ કા વિરસા પાયા હયે. ”

ઉપરનાં ઉતારાથી વાંચકો સારી રીતે જોઈ શકશે
 કે, હં અલી અં, હં રસુલે ખુદા સં થી હરગીઝ
 અફઝલ નહિં હતા; બદકે તેઓના ખલીફા, વસી, વઝીર
 અને પ્રતિનીધી હતા. (પાણુ મીં વરતેજીએ પેગંબરી
 કરતાં ઇમામતનો દરજ્જો વધુ ગણાવવા ખાતર ઉંધી

૧. શકાના દીકરા. ૨. હં રસુલ સં નો લક્ષ્ય છે. ૩. એકઠા. ૪. જમવાનું; જમણું. ૫. માપ; વજન ૬. જમવાને. ૭. તૃપ્ત. ૮. જેવીને તેવીજ તરેહ. ૯. એક જાતનું પાસણું. ૧૦. ધરા-
 ઇ જબું; તૃપ્ત થવું. ૧૧. નખી થઇને આવવું. ૧૨. પબ્લીક રીતે.
 ૧૩. કલામો; વચનો.

ફીએ કામ લીધેલ છે ! *) તેવીજ રીતે “ સ્વાનેહે ઉમ્મી હં અલી ” નાં પૃષ્ઠ ૩૬ ઉપરે બીજી પણ સનદ મોબુદ છે કે:—“ જનાબે અમીરસે મરવી? હયે કે—જબ ગઝવએ તુબુકે મેં હઝરત મુજે અપને પીછે છોડ કર તશરીફ લે જાને લગે, તો ફરમાયા—હમ તુજે ઇસ લીયે અપને પીછે છોડ જાતે હયે તાકે તું હમારા ખલીફા બને. મેંને અઝ કીયા—યા રસુલીલ્લાહ ! મેં આપકે પીછે કીસ તરેહ રેહ સકતા હું ? ! ફરમાયા—કયા તું રાજી નહી ? કે બને તું મુજસે હોરને કી જગેહ, મુસા સે ? મગર મેરે બાદ નથી નહીં હયે ! ”

એ રીતે મીં વરતેજનાં જવાબ નાં ૩ માંના ૬ મુદ્દા-ઓની ટુંક તપાસ ઉપર કરી બતાવેલ છે. બાકી એ જવાબમાં મીં વરતેજએ જે આડી અવળી બાબતો દાખલ કરેલ છે, અને જે હકીકત કેટલેક ઠેકાણે આગળ આવી ગયેલ છે, (જેના ખુલાસાઓ પણ આગળ થઈ ગયેલ છે,) તે ઉપરે વિવેચન કરીને લંબાણ કરવાનું યોગ્ય ધારેલ નથી.

* આગાખાની લેખકોના મુખ્ય સ્થાન મરહુમ હાશમમાઝ બોલા માસ્તરે “ ઇસ્માઇલી પ્રકાશ ” બાગ ૧ લાનાં પૃષ્ઠ ૧૦૩ ઉપરે જણાવેલ છે કે—“ અને નથી કરતાં બીજા કોઇને દરજ્જે ફુની આમાં ઉચો નથી ” જ્યારે મીં વરતેજ નથી કરતાં ઇમામને દરજ્જે વધારે જણાવવાની મિથ્યા કોશિય કરે છે ! ! !

૧૪. રીવાયત થયેલ; બયાન દરવામાં આવેલ.

“ જમ. ”

જવાબ નાં ૪ ની તપાસ.

મારા ૪ થા સવાલમાં મીં વરતેજને પુછેલ કે—
‘ હઠીમુસસકલયન ’ ની હકીકત મુજબ ઇમામને કુરઆને શરીફનાં છુપા રહસ્યો જાણવા જરૂર છે કે નહિં ? અને તમારા મોબુદ્દ ઇમામ તરફથી કુરઆને શરીફની તફસીર થયેલ છે કે નહિં ? જેના જવાબમાં મીં વરતેજને જે વિવેચન કરેલ છે, તેમાંથી. ૬ મુદ્દાઓ નીકળે છે, જેન તપાસ હાથ ધરીશ—

૧—“ હઠીમુસ-સકલયનની રૂયે કુરઆન અને તેના છુપા રહસ્યો ઇમામજ જાણતા હોય છે એટલે તેને જાણવાની જરૂર હોય એવો પ્રશ્ન રહેતો નથી. ”

તપાસ—કુરઆનનાં છુપા રહસ્યો ખરા ઇમામે જાણતા હોય છે, પણ ખરા ઇમામે અને ખોટા ઇમામોમાં કાંઈ ફરક તો હોવો જોઈએ કે નહિં ? તો ઇમામતનો દાવે દાર કુરઆનનાં છુપા રહસ્યો જાણે છે કે નહિં તેન તપાસ તે કરવી જોઈએ કે નહિં ? “ અમારો ઇમામ કુરઆનનાં છુપા રહસ્યો જાણે છે ” એમ ફક્ત લર્ખ નાખવા કરતાં; તે સાબેત કરી આપવું જોઈએ. હા અલ અં મે પોતાના ઇદમની શ્રેષ્ઠતા કેવી રીતે સાબેત કરી આપેલ છે, અને કુરઆને શરીફનાં આયતોનાં જે જે છુપા રહસ્યો તેઓ બુઝૂર્ગવારે જાહેર કરેલ છે તે ઇસ્લામી કીતાબે તવારિખોમાં સુર્ય સમાન રોશન છે ! તેઓ બુઝૂર્ગવારનાં ઇદિમનું ઇતિહાસ (પત્રિકા કરવા માટે પણ માણસોએ તેઓને કેવા કેવા અટપટીયા પ્રશ્નો પુછેલ, અને તે બુઝૂર્ગવારે તેના જવાબો કેવી ઉત્તમ રીતે આપેલ, તે તવારિખોનાં અભ્યાસીયોથી અજાણ્યું નથી ! !

તેજ પ્રમાણે બીજા અગીયાર ઇમામોની ઇલ્મી શ્રષ્ટતાથી પણ ઇતિહાસોનાં પૃષ્ઠો ઝગમગી રહ્યા છે ! મતલબ કે ઇમામ કુરઆનનાં છુપ્યા રહસ્યો જાણે છે--તેનાં માટે સાબિતીઓ હોવીજ જોઈએ. પણ મીં વરતેજ, પોતાના માની લીધેલા ઇમામ માટે તેવી સાબિતી બતાવી શકતા ન હોવાથી, ઉડાવનારો જવાબ આપે છે. !

૨ “ મોબુદ ઇમામ તરફની તફસીર થઇ હોય તે જાહેરમાં લાવવાની માંગણી કરો છો, તો બરાબર જાહેર સાદેક + સુધી ઇમામોની માન્યતામાં તો, આપણે સાથેજ છીએ. + એટલે તેમના તરફથી કોઇ પણ તમારી જાણ અને માન્યતા મુજબની વીગત શા માટે રજુ કરતા નથી ? ”

તપાસ-સીધો જવાબ આપી શકતા નહોવાથી મીં વરતેજ ઉલ્ટા સામા ગળે પડે છે ! પણ પહેલેતો મીં વરતેજને તેઓના એજ જવાબ નાં ૪ માંના તેઓનાંજ બોલો--“ હં અલી, હં હુસેન. હં મોહમદ બાકર, અને હં જાફર સાદિક સુધી આ એજ હાલતું કુરઆન હતું, * અને તેમની તફસીર પણ મોબુદ છે ” ફરીથી વાંચી જવા લલામણ કરીશ. “ તેમની તફસીર ” થી સાફ જણાઇ આવે છે કે, મજકુર પાક ઇમામોની તરફથી કરવામાં આવેલી તફસીર તો શું, એકજ જવાબમાં એક બીજાથી

+ પાક ઇમામતું નામ કાંઇ પણ માનના શબ્દો સાથે મીં વરતેજએ લખેલ નથી !

÷ અમે ઇમામ જાફર સાદેક અને છઠ્ઠા ઇમામ ગણીએ છીએ, જ્યારે મીં વરતેજ તેઓને પાંચમાં ઇમામ ગણે છે.

* હાજના કુરઆન માટે મીં વરતેજનાં મોબુદ ઇમામતું ફરમાન “ પ્રસ્તાવનાતી પોલ ” માં જુઓ.

“ જમ ”

વિરૂધ્ધ માન્યતાઓ જણાવતાં મી૦ વરતેજી વીચાર નહીં કરતાં હોય ? હવે જેવી રીતે હાલમાં ક્રિતાઓના રૂપમાં જુદા જુદા કર્તાઓનાં નામથી, જેવી રીતે પાક કુરઆને શરીફની તફ્સીરો જોવામાં આવે છે, તેવી રીતે હ૦ અલી અ૦ થી કરીને હ. ઇમામ બાઅફરે સાદિક અ. સુધીનાં ઇમામોમાંથી કોઈ ઇમામ તરફથી તફ્સીર પ્રગટ થયેલ છે કે નહિં ? એ પ્રશ્ન ઉપરે આવતાં એતો 'ખુદલુ' છે કે તફ્સીરવેતાઓએ પાક કુરઆને શરીફ ની જે તફ્સીરો લખેલ છે, તેનો મુળ આધાર મજહુર પાક ઇમામોએ બતાવેલ અથો અને કરેલ ફરમાનો (હદીસો) વી. ઉપરેથીજ લીધેલ છે. (ખાસ કરીને શીઆહ તફ્સીરોનો મુખ્ય આધાર તો પાક ઇમામોનાં ફરમાનો ઉપરેજ અવલંબી રહેલ છે.) જેથી જણાઈ આવે છે કે, તફ્સીરો બહારમાં આવવાનાં મુખ્ય સળઓ તે પાક ઇમામોજ હતા. (તો તેવી રીતે પણ મી. વરતેજી પોતાના મોજુદ ઇમામ માટે સાબિત કરી બતાવશે ખરા ? !!) બાકી એવી કોઈ તફ્સીર કે જેના ઉપરે મજહુર પાક ઇમામોમાંથી કોઈનું નામ પ્રગટ કર્તા તરીકે હોય, એમ બનવું તે સમયની તવારીખી ઘટના જોતાં ઘણું મુશ્કેલ હતું. જે લોકો કે ઇતિહાસીક બાબતોનો અનુભવ ધરાવે છે તેઓ એ ખુલાસાને જરૂર કમુલ કરી લેશેજ; પણ ચાલુ સમય કે જેમાં પુરતી આઝાદી છે (હા-કેમે વકતનાં તરફથી કાંઈ જોફ કે ખતર નથી), વળી પુસ્તકો પ્રગટ કરવામાં પુરતા સાધનો મોજુદ છે, તો તેવા સમયમાં જે ઇમામતનો દાવો કરનાર હોય; તેનાં પાસેથી કુરઆને શરીફનાં છુપા રહસ્યો દર્શાવતી તફ્સીર પ્રગટ કરવાની માંગણી દરેક મનુષ્ય કંી શકે છે. ના. આગાખાન સાહેબે જેવી રીતે રાજ્યદ્રારી વિષય ઉપરે ઇન્ડીયા ઇન ટ્રાન્ઝીશન " નામનું પુસ્તક બાહર પાડેલ છે, x તેવીજ રીતે ઇસ્લામની x જે પુસ્તકના માટે મી૦ વરતેજીએ ખુબ બહુમાં કુટેલ છે ! 'અમ'

મુખ્ય ધાર્મિક કિતાબ (પાક કુરઆને શરીફ) ની તફસીર બાહેર પાઠવાની માંગણી કરવામાં અલબત્તા અમો વ્યાજબી માંગણીજ કરીએ છીએ.

૪—“ ઇમામો ખુદાનાં હુકમોને બહેરમાં લાવનારા છે, તેથી કોઈ પણ ઇમામે શું ? ગાયબ પાછળથી રહેશે તેના માટે ફરમાવેલું છે ? ”

તપાસ—ગાયબ ઇમામ માટેની ફરમાની હદીસો “બારમા ઇમામ ગાયબ હોવાની સાબેતીઓ” વાળા પ્રકરણ માં જુઓ. તેમાં સંપૂર્ણ ખુલાસો આવી ગયેલ છે.

૪—“બાર ઇમામ થશે ને તેના નામો ગણાવે છે; તેવી હદીસ માત્ર લોળા લોકો પાસે ઘરમાં બોલવાનો ખોટો પક્ષપાત છે ! ”

તપાસ—એમ જણાવવું, એજ મી. વરતેજનો લોળા લોકોને સમજાવવાનો ખોટો પક્ષપાત છે ! બાર ઇમામો થશે અને તેઓના નામો—માટેની હદીસો (સુન્નત જમાઅતની અપક્ષપાત કિતાબોથી) “ ઇમામો બારજ છે તેની સાબેતીઓ ” વાળા પ્રકરણમાં આપી ગયા છીએ. ઉપરાંત તે પ્રકરણમાં (ઈસ્નાઅશરી કિતાબો સિવાય) અન્ય અપક્ષપાત પુરાવાઓ પણ આપેલ છે, જેને જોઈ જવા મી. વરતેજને ખાસ ભલામણ છે.

૫—“ નુરન અલાનુર ની તફસીરમાં પણ ઇમામતનાં જ નુરની સમજ એક પછી એક ક્યામત સુધી થનાર તરીકે બતાવી છે ”

તપાસ—તેના માટે મી. વરતેજએ અસલ તફસીરનો ઉતારો આપવો જોઈતો હતો, કે, જેથી વાંચકો, મી. વરતેજની સત્યતા જોઈ શકતે.

૬-“ ગદીરે ખુમમાં હ૦ અલીની બેત પ્રથમ તલહા એ કીધી, એટલે પોતાના હાથ ઉપર હઝરત અલીનો હાથ રખાવ્યો, તે તલહા નો હાથ હુંકો હતો, તેથી હઝરત અલીની બેત * અપુર્ણ થશે એમ કહેવાયું છે.

તપાસ—એ બિના કઈ ત્વારિખમાંથી મીં વરતેલુ. એ લીધેલ છે ? તે બતાવવાની તેઓ પાસે માંગણી છે ! (હ૦ અલી અં ની બયઅત પ્રથમ તલહાએ કીધી તે બિના હ૦ અલી અં જ્યારે મદીનામાં જાહેરી ખીલાફતની ગાદી ઉપરે બીરાજ્યા, તે વખતની છે; નહિં કે ગદીરે ખુમમાં ! ખુલાસા માટે તારીખે અઅસમે કુફી વી. ત્વારિખો બુઝો) તલહાએ પોતાના હાથ ઉપર હઝરત અલીનો હાથ રખાવ્યો, એ કઈ ત્વારિખ પ્રમાણે જણાવવાને મીં વરતેલુ તૈયાર થયા છે, તેની કાંઈ સમજ પડતી નથી ! લોખા લાઇઓ પાસે કાંગવા ની રૂઢી સાબેત કરવા સારૂ મીં વરતેલુએ એ એક સફાર્થ (!) કરેલ છે. ઈમામની મોબુદગીમાં બયઅત કરવાનો તરીકો એ હતો કે, બયઅત કરનાર ઇમામનાં હાથ ઉપરે પોતાનો હાથ રાખીને બયઅતનો ઇકરાર કરતો; નહિં કે ઈમામનો હાથ પોતાના હાથ ઉપરે રખાવતો. તે સિવાય જ્યાં ઈમામ ખુદ મોબુદ નહોતા રહેતા, ત્યાં બયઅત કેવી રીતે થતી ! જે માટે બયઅત કરવાની બુદી બુદી રૂઢીઓનું વર્ણન “ મનમાતાવાળી ” હદીસનાં પ્રકરણમાં કરી ગયા છીએ. જે બેઇ જવાની વાંચકોને નમ્ર અરજ છે.

* અસલ શબ્દ ‘ બયઅત ’ છે, પણ મીં વરતેલુ ક્યાંક ‘ બયત ’ લખે છે અને ક્યાંક ‘ બેત ’ લખે છે !

જવાબ નાં પ ની તપાસ.

મારો પ મો સવાલ એ સુદા પર રચાયેલો હતો કે ‘હદીસુસ-સકલયન’ ની રૂએ કુરઆનનાં હુકમો અને ઇમામનાં હુકમો એકસરખા હોવા જોઈએ કે નહિ? અગર બેઉના હુકમોમાં કોઈ જગ્યાએ વિરુદ્ધતા જોવામાં આવે તો ખરું કાણ? તેનો જે ઉદાવનારો જવાબ મી. વરતેજીએ આપેલ છે, તેમાંથી નીચે સુજબ સુદાઓ નીકળે છે—

૧—“ હદીસુસ-સકલયનની રૂએ કુરઆનનાં હુકમો અને ઇમામનાં હુકમો એકસરખા હોવા જોઈએ, એ ખરી બીના છે. પણ કુરઆનનાં હુકમોનું રહસ્ય ઇમામજ બહી શકે છે, તો પછી ઇમામદાર કે આલેમ તેમાં કેમ દબલ કરી શકે ? ”

તપાસ:—એમાં પહેલે મીં વરતેજી, હુકમોનું એક સરખાપણું હોવાનું સ્વિકારે છે; પણ પાછો તેમાં દબલ કેમ કરી શકાય? એવી શંકા પેશ કરીને એક જાતની પોલીસી વાપરે છે! કહાય કુરઆને શરીફની કોઈ આયત ગુદાર્થ લેરેલી હોય, તો તેના માટે રહસ્યનો સવાલ પેશ કરવો પણ કાંઈક વાજબી ગણાય; પણ જે આયતોના અર્થો ખુલ્લા હોય, અને તેમાં ખુલ્લા હુકમો હોય, છતાં ઇમામ-તનો દાવેદાર તેની વિરુદ્ધતા કરતો હોય તો? કુરઆને શરીફમાં નમાઝ પડવાનો ખુલ્લો હુકમ છે, (જેના અર્થ દરેક અરબી ભાષા બહુનાર સમજી શકે છે) છતાં તેના બદલે મિશ્ર ભાષા વાળી દુઆનો હુકમ થતો હોય તો? રોઝાના ખુલ્લા હુકમના બદલે સતઈમાના અર્ધો દીવસના રોઝાનો ફરમાન થતો હોય તો? હજનો ઇન્કાર કરવામાં આવતો હોય તો? તો એવે ઠંકણે રહસ્યનો પ્રશ્ન કયાં

ટકી શકે છે ? (કુરઆનનાં હુકમોનું રહસ્ય જાણવા માટેનો ખુલાસો, જવાબ નાં ૪ ના મુદ્દા નાં ૧ ની તપાસમાં જુઓ)

૨—“ અમીર માવીયા અને ઉમરઆસ પણ કુરઆનનાં હુકમો મુજબ ચાલનાર હતા, છતાં હઝરત અલી જે ઇમામ હતા, તેના વિરોધી હતા. ”

તપાસ—અગર એઓ કુરઆનનાં હુકમો મુજબ ચાલનાર હતા, તો પછી હં અલી અં મે તેઓથી લડાઇ શું કરવા કીધી ? મઆઝદલાહ, હં અલી અં ઉપર એક જખદસ્ત એઅતેરાઝ આવી પડે છે ! પણ નહિં, તેઓ તે વખતે કુરઆનનાં અમુક હુકમો પ્રમાણે ચાલતા ન હતા, ત્યારે તો તેઓને તે હુકમો પ્રમાણે ચલાવવા ખાતર હં અલી અં તેઓની સાથે લડતા હતા. (જે માટેનો વિગતવાર ખુલાસો “ જવાબ નાં ૩ ની તપાસ ” વાળા પ્રકરણમાં જુઓ.) તેઓ જે હં અલી અં થી વિરૂદ્ધ વર્તતા હતા, તે ફક્ત દુન્યવી હુકુમતની લાલચના કારણેજ. યાકી એમતો હતું નહિં, કે તેઓ કુરઆનના હુકમો મુજબ નમાઝ, રોઝા વીં બજાવી લાવવાનું કહેતા હતા, અને (મઆઝદલાહ) હં અલી અં તે જુદા રૂપમાં કહેતા હતા; જેથી તેઓ હં અલી અં ના વિરોધીઓ થઇ ગયા હતા !

૩—“ આ ઉપરથી કુરઆનના હુકમોમાં ભેદ છે, તેને તાબેદાર રહેનારી ઇસ્લામી પ્રજાને પરખ કરવાનો હક નથી અને કુરઆન અને ઇમામ એ બેમાં જ્યારે પણ ઇમામ માટે વિરૂધ્ધતા દેખાય ત્યારે સમજી લેવું કે, ઇમામ એ બોલતું કુરઆન છે. માટે ઇમામ જે જાહેરમાં લોકોની બચત લે છે, તેનો એજ હેતુ છે કે, ઇમામના ઉપરવટ કેઇ થઇ શકે નહીં. ”

તપાસ—‘ પરખ કરવાનો હક નથી ’ એમ લખવામાં મીં વરતેજનો છુપો હેતુ સમાયલો છે. શું, કુરઆને શરીફના બહેરિ હુકમોની સરાસર મુખાલેફત કરવામાં આવતી હોય, તોપણ ધરલામીઓએ અકકલથી કામ લઈને પરખ કરવી નહિં. ? એમજ આંધળી તાબેદારી કર્યા કરવી ? ઈમામ એ બોલતું કુરઆન છે તેનો ભાવાર્થ એ થઈ શકશે કે, કુરઆને શરીફની જે આયતોમાં શુદ્ધાર્થ રહેલો છે, તેના સ્પષ્ટ અર્થો ઈમામ કરી બતાવે અને કુરઆન માના રહસ્યોથી પગ્લીકને વાકેફ કરે; એમ નહિં, કે હરેક ઈમામતનો દાવેદાર કુરઆન શરીફનાં ખુલ્લા અને બહેરિ એહકામોની વિરુદ્ધતા કરે, છતાં તેને બોલતું કુરઆન ’ ગણીને તેના કાર્યોની પરખ ન થઈ શકે ! શું, કોઈ ઈમામતનો દાવેદાર—પાક કુરઆને શરીફનાં હુકમોનું સરીયામ ઉલ્લંઘન કરતો હોય, છતાં તેની તાબેદારી કર્યા કરવી ? અને તેવી તાબેદારી ન કરે, તે ઈમામની ઉપરવટ થયેા એમ કહેવાય ખરું કે ?

જવાબ નાં ૬ ની તપાસ.

મારા ૬ ઠા સવાલનો મુખ હેતુ એ હતો કે—શું, ‘ વમિન ઝુરરીયતી ’ ની આયત પ્રમાણે હં ઇબ્રાહીમની અવલાદમાંના સર્વે ઈમામોજ થવા જોઈએ ? તો ઈમામ હસન અં તો હં ઇબ્રાહીમની ઝુરીયતમાંથી પણ હતા, અને ઈમામ પણ હતા; (સર્વે ધરલામીઓ તેઓને ઈમામ તરીકે સ્વિકારે છે, છતાં મીં વરતેજ જેવાઓ તેઓને ઈમામ તરીકે નથી માનતા) તો તેઓને ઈમામ ન ગણવાનું કંઈ કારણ ? જેનો સિધ્ધા અને સરણ જવાબ નહિં

આપતાં, મીં વરતેજીએ આડા અવળા બહાના કાઢીને જવાબને લાંબાવેલ છે. જે જવાબમાં નીચે સુજબ સુદાઓ નજરે પડે છે—

૧—“ આ પ્રશ્નના જવાબમાં પેગંબરી અને ઇમામ-તાના દરજ્જાનાં સવાલની બાબત પ્રથમ સમજવાની જરૂર છે, એટલે પેગંબરનો દરજ્જો મોટો કે ઇમામનો ? આ બાબતમાં મશહૂર બાબતો એવી છે કે, અને તે ખુદ જનાબ રસુલે ખુદાના મુખ સુબ્હાનકથી બહાર નીકળેલી છે તે સિધ્ધ કરે છે કે—

૧ લાફતા ઇલ્લા અલી-એટલે-અલી સિવાય બીજો કોઈ મોટો નથી.

૨ નાદેઅલીથી અલીની મહદ ખુદ રસુલે ખુદાએ સંકટ વખતે માંગવી.

આ બે બાબતોમાં હું અલી કે, જે હું ઇબરાહીમના પુત્ર હું ઇસ્માઇલથી નુરે ઇમામત વંશપરંપરા ઉતરી આવેલું હતું તે, ખુઝુગીનો સખબ હતો. ”

તપાસ—ઇમામ હસન અં ને ઇમામ ન ગણવાનું કારણ પૂછતાં—મીં વરતેજી પેગંબર અને ઇમામનાં દરજ્જાનો પ્રશ્ન વચ્ચે લાવે છે, તે કોઈ રીતે પણ બંધ-બેસ્તો નથી. “લાફતા ઇલ્લા અલી ” માટેનો ખુલાસો “ જવાબ નાં ૩ ની તપાસ ” માં થઈ ગયેલ છે. “ નાદેઅલી ” એટલે—“ અલીને નીહા કરો ” એ ખુદાઇ ફરમાન અનુસાર હું રસુલે ખુદા સં મે અલી અં થી મહદ મેળવી, તો તેથી હું અલી અં નો મરતબો બીજાઓ પાસે બહેર થયો; પણ તેથી કાંઈ હ. અલી અ. નો દરજ્જો હ. રસુલે ખુદા સ. કરતાં કોઈ રીતે પણ વધુ સાબેત થતો નથી. એક રાબ, કોઈ કાર્યમાં પોતાના વજીર-

ની મહદ માંગે, તેથી કાંઈ વજીરનો દરજ્જો રાખ કરતાં વધુ થઈ જતો નથી ! (હ. અત્રી અ., હ. રસુલે ખુદા સ. નાં વસી, વજીર અને પ્રતિનીધી હતા, તે સમયેનો વધુ ખુદાસો “ જવાબ ના ઉ ની તપાસ ” વાળા પ્રકરણમાં જુઓ.)

૨—“ ઉપર દરશાબ્યા મુજબ—ઈમામતનું નુર ઈસમાઇલ અને તેના વંશમાં ઉતર્યું, ત્યારે બીજા ફરજંદ ઇસ્હાકમાં શા માટે ઈમામત નહોતી ? અને તે પેગંબર થયા, એનો જવાબ એ કે, ઈમામત અને પેગંબરી એ બે દરજ્જા, બે કે, જુદા છતાં, એકજ સ્વરૂપે છે. જેમકે હ. મહમદ અને હ. અલી એ બેઉના જુસ્મો જાહેરના જુદા હતા, પણ સ્વરૂપ એક હતું, જેમકે—“ મન કુતતો મવલા ફ અલીયુન મવલા ”—રૂડકે રૂડી.....નુરકે નુરી એ મુજબ એકજ નુર ! એકજ રૂડ ! અને જુસ્મ એકજ હતું ! બેપણું તેમાં હતું નહીં. છતાં એટલું સ્પષ્ટ છે કે, ઈમામતનો ખુદાંદ દરજ્જો, એમ સમજવો જોઈએ કે, પેગંબર એ ઈમામનો પ્રતિનીધી છે, ઈમામ ખુદાનો પ્રતિનીધી છે, એકંદરે ખુદા, ઈમામ અને પેગંબર એ ત્રણ એકજ સ્વરૂપ છે. અને આવી પકડી સમજ ઈસમાઇલી મતબકામાં પ્રથમ છે, અને તે ઈમામ અને પેગંબરનાં સ્વરૂપને એક તરીકે શાહ અને પીર તરીકે જાણે છે. ”

તપાસ—વાહરે, પકડી સમજ ! એ મુદ્દામાં મી. વરતેજ શું લખી રહ્યા છે ? તેનું તેઓ પોતાને પણ ભાન રહ્યું હોય તેમ જણાતું નથી ! ! ખુબી તો એ છે કે, એકજ મુદ્દામાં એક બીજાથી વિરૂધ્ધ માન્યતાઓ જણાવી રહ્યા છે ! ! ! પહેલે તો માં વરતેજએ (હ. ઇમરાહી-

મનાં વંશજોનો ટુંક કોઠો આપીને) કુલ્લે ઇસ્લામી ત્વા
ખોથી વિરૂધ્ધ રીતે હ. ઇસ્માઇલને ઇમામ તરીકે જણાવે
છે. વળી ઇમામતનું તુર હ. ઇસ્માઇલનાં વંશમાં ઉતર્યું
જણાવીને, હ. ઇસ્હાકના વંશમાં ઇમામત નહોતી એ
જણાવવા કોશેશ કરેલ છે; પણ હ. મુસાના ભાઈ
હાફ્ફન પણ હ. ઇસ્હાકના વંશમાંથી હતા; તેના મ
ખુદ મી. વરતેજી જવાબ ના. ૩ માં જણાવે છે કે,
કારણ કે, મુસા ને હાફ્ફનો સંબંધ હ. મહમદ અને
અલીના જેવોજ ઇસ્લામ માને છે. ” તો તેના માટે
સમજવું ? એ હિસાબે તો હ. હાફ્ફન પણ ઇમામ તર
સાબેત થાય છે, * તો તેનું કેમ ? (વળી હ. હાફ્ફન
હ. મુસાના સંબંધની સરખામણી હ. રસુલે ખુદા અને હ. અ
અ. નાં સંબંધમાં કરવાથી, મી. વરતેજીનો હ. હાફ્ફન
દરજો રસુલ. સં કરતાં હં અલી અં નો દરજો
છે ” એ મુદ્દો પણ રહ થઈ જાય છે. કારણ કે હં હાફ્ફન
દરજો હ. મુસા કરતાં વધુ નહતો.) આગાખાની પંથ પાલ
મી હકીમ સલીમે ઉર્દુમાં “ઇઝ્હારે હકીકત” ભાગ ૨ ને બા
પાડેલ છે જેનાં પૃષ્ઠ ૭૬ ઉપરે હ. હાફ્ફને હ. મુસ
વસી જણાવેલ છે—તો હ. હાફ્ફન તો હ. ઇસ્હાકનાં વ
માંથી હતા, તેનું કેમ ? બલકે હકીમ સાહેબે તો ત
પૃષ્ઠમાં હ. મુસાને નાતેક અને હ. હાફ્ફનને સાર
જણાવેલ છે, જેથી એમ જણાય છે કે હ. હાફ્ફન કે જે

* જો કે ઇસ્લામી માન્યતા પ્રમાણે હં હાફ્ફન પો
હતા પણ હં મુસાએ તેઓને વસી પણ નીમેલ. પણ અત્રે
હાફ્ફન ઇમામ તરીકે સાબેત થવાનું જે અમેએ જણાવેલ છે
ફક્ત મીં વરતેજીનાં લખાણ ઉપરેજ, તેઓના મુદ્દાનું ખંડન
માટેજ જણાવેલ છે.

વસી હતા, તેઓ કરતાં હ. મુસાનો દરજ્જો શ્રેષ્ઠ હતો !! (તેજ પૃષ્ઠમાં મી. હકીમે હ. અલી અં ને હ. રમુલ સ. નાં વસી-પ્રતિનીધી જણાવેલ છે, બદકે હ. રમુલ સ. ને નાતેકે અને હ. અલી અ. ને સામેત જણાવેલ છે; જેથી મીં વરતેલની સર્વે પોલીસી (!) રદો ખાતલ થઇ જાય છે ! ! !) ખીજા આગાખાની લેખક હરજીભાઈ પુંબ માસ્તરે “ સીલસીલે ઇમામત ” ના પૃષ્ઠ ૩૬ ઉપરે હાફ્ફને અંશાવતાર તરીકે (એટલે ઇમામ તરીકે) જણાવેલ છે, તો તે હાફ્ફ અગર હં મુસાના ભાઈ હં હાફ્ફ જ હોય, તો તેથી પણ હ. હાફ્ફ ઇમામ તરીકે સામેત થાય છે, હ. ઇમાને પણ મીં વરતેલએ હં ઇસ્લાકનાં વંશજ તરીકે માન્ય રાખેલ છે, તો તેઓના વસી હ. શમઉન પણ હ. ઇસ્લાકના વંશમાંથી હતા, અને વસી (ઇમામ) હતાં, તેનું કેમ ? (“ ઇસ્લાકે હકીકત ” ના કતાએ પૃષ્ઠ ૭૬ માં હં શમઉનને હં ઇમાના વસી જણાવેલ છે. બદકે તેઓએ હં ઇમાને નાતેકે અને હ. શમઉનને સામેત જણાવીને ઇમામતાનાં દરજ્જા કરતાં પેગંબરીનો દરજ્જો ચઢીયાતો ગણાવી આપેલ છે.) “ મજહરે આતે અલ્લાહ ” નાં પૃષ્ઠ ૭૫ ઉપરે માસ્તર હરજીભાઈ પુંબએ, હ. શમઉનમાં શાહી જોમો (ઇમામત) હોવાનું જણાવેલ છે ! અને વિશ્વાપુરી મુજબ શાહીજોમાનાં પંચાવનમાં પાત્ર તરીકે ઓળખાવેલ છે. ” *

ઇમામત અને પેગંબરી એ દરજ્જા બુદ્ધા છતાં એકજ સ્વરૂપે છે—એમ મી. વરતેલનું જણાવવું

* આગાખાનીઓની માન્યતા મુજબની ‘વિશ્વા પુરી’ મુજબ હં શમઉન ને પંચાવનમાં પાત્ર જણાવેલ છે; અને હં શમઉન ને હં અલી અં નાં પુર્વજોમાંથી જણાવેલ છે. પણ ધસલામી ત્વારિખો મુજબ હં શમઉન, હં અલી અં નાં પુર્વજોમાંથી ન હતા.

તદન નિરર્થક છે. જ્યારે દરજ્જા બુદ્ધા, ત્યારે એકજ સ્વ-
રૂપે કેમ થઈ શકે છે ? મી. વસ્તેજીએ હ. રસુલે બુદ્ધા
સ. નાં જે કૌલ ટાંક્યાં છે, તે પ્યાર અને મોહબ્બતનાં
શબ્દો છે x હ. રસુલ સ. મે, હ. અલી અ. પ્રત્યેની
મોહબ્બતનાં સળખેજ મજકુર કલામો ઉચ્ચારેલ છે. વળી મીં
વસ્તેજી જે જણાવે છે કે—“ એ મુઝાબ એકજ નુર !
એકજ રૂહ ! અને જુસ્મ એકજ હતું ” તે ફકરો મોહબ્બત
તરીકેનો અથવા હ. અલી અ. ની ફઝીલત દર્શાવવા માટે
ઠીક થઈ પડે, પણ અગર બીજી રીતે જુસ્મનું એકપણું
મી. વસ્તેજી ગણાવવા માંગતા હોય. તો હ. રસુલ સ.
સસરા હતા, અને હ. અલી અ. જમાઈ હતા; તેનો મી.
વસ્તેજીએ કાંઈ ખ્યાલ કીધો છે ખરો ?

મીં વસ્તેજીએ—નુર, રૂહ, અને જુસ્મ એક ગણા-
વવાની કોશેસ કરીને, પછે વળી દરજ્જાનો જે ફરક અને
ધમામતનો બુલંદ દરજ્જો ગણાવવાની કોશેસ કરેલ છે,
તેના માટે શું, સમજવું ? જ્યારે નુર, રૂહ, જુસ્મ એકજ
હોય, અને એકજ સ્વરૂપ હોય, ત્યારે તો દરજ્જો પણ
એક સરખોજ હોવો જોઈએ ! પણ તે દરજ્જામાં તો મીં
વસ્તેજી ફરક જણાવે છે, ત્યારે સાચું શું માનવું ? એક
બીજાથી વિરૂધ્ધ જતી માન્યતાઓમાં બંને બાબતો તો
સાચી થઈજ ન શકે !

વળી મી. વસ્તેજીએ ધમામને બુદ્ધાનો પ્રતીનીધી,
અને પેગંબરને ધમામનો પ્રતિનીધી જણાવેલ છે—તે જો
કે કુલ્લે ઈસ્લામીઓની માન્યતા પ્રમાણે તો ધમામ એ
પેગંબરનો પ્રતીનીધી છે, છતાં મી. વસ્તેજીના મત પ્રમાણે

x જેમકે મોહબ્બતનાં સળખાં કોઈ કોઈને કહે કે—“ તમો
મારા આત્મા છે ” “ તમો મારા પિંડ છો ” વીં વીં.

“ જમ.”

પણ એટલું તો ચોક્કસ થાય છે કે—ખુદા, ઈમામ (ખુદાનો પ્રતિનીધી), અને પેગંબર (ઈમામનો પ્રતિનીધી) એ ત્રણ જુદા દરજ્જાઓ છે ! તો જે ત્રણ જુદા હુદાઓ હોય, તે એક સ્વરૂપે કેવી રીતે થઇ શકે છે ? તે મી. વરતેજી કાંઇ ધ્યાનમાં લેશે કે ? કે, ફક્ત “ આવી પકડી સમજ ઇસમાઈલી મઝહબમાં પ્રથમ છે ” એમ લખી નાખ્યું એટલે બસ ! ! !

મી. વરતેજીએ—ઈમામને શાહ અને પેગંબર તે પીર જણાવવામાં તદ્દન ઉંધી રૂઢીએજ કામ લીધેલ છે. શાહ વિષે બંજીવું કે—જો કે હં અલી, અ. અને હ. ઈમામ હુસેન અ. વી. ને શાહે ઝમાન, શાહે દોઝહાંન વી. કહેવામાં આવેલ છે, પણ શાહનો લકબ કાંઈ ઈમામત સાથેજ સબંધ ધરાવતો નથી એમ તો તેઓને કુદલે અવલાદ સૈયદોને પણ શાહ કહેવામાં આવે છે, જેમ કે શાહ સાહેબ ! (જે કે કોઈ સૈયદને સંબોધવામાં વપરાય છે) અથવા વાતોમાં “ ફલાણા શાહ સાહેબ ” વી. કહેવામાં આવે છે. તે શું, મી. વરતેજીનાં ધ્યાન ખાડેર છે કે ? !

૩—“ આવા ખુલાસા પછી બાજીવું જોઈએ કે, ઈમામ (શાહ) તખ્તનશીન છે. અને પેગંબર (પીર) તેના વજીર છે, કે જે શાહના મુકરર કરવા ઉપર છે અને તેથીજ પેગંબરનો દીકરો પેગંબર ; જો કે ન થવો તે શાહના હુકમ ઉપર આધાર રાખે છે. ”

તપાસ—મીં વરતેજી શું લખી રહ્યા છે ? તેની કાંઈ સમજ પડતી નથી ! શું, હઝરત રસુલ સં નાં સમયમાં હ. અલી અ. તખ્તનશીન હતા, અને હ. રસુલ સ. વજીર હતા કે ? (હ. અલી અ. તો હ. રસુલ સ. નાં વસી, વજીર, પ્રતિનીધી હતા. વધુ ખુલાસા માટે જવાબ ના, કે ના મુદ્દા ના. ની તપાસ જુઓ.) વળા ખુદ મી.

વરતેલુએ એજ જવાબના મુદ્દા ના. માં જે ગદીરે ખુમ માં હ. રસુલ સ. મે ઇરશાહ ફરમાવેલી “ મન કુન્તો ” વાળી હદીસ ટાંકેલ છે, તેના માટે શું સમજવું ? શું, મી. વરતેલુને તે ધ્યાન નહિં રહ્યું હોય ? એ હદીસ પ્રમાણે તો ખુલ્લી રીતે સાબેત થાય છે કે, હ. રસુલ સ. મે હ. અલીને પોતાના વઝીર, વસી અને પ્રતિનીધી તરીકે ફરમાવેલ છે. x પણ મી. વરતેલુ હરેક મુદ્દામાં જુદી જુદી રીતે (જેમ પોતાને ગમે તેમ) લખ્યાજ ન્ય છે ! પેગંબરનો દીકરો પેગંબર થવો કે ન થવો તે શાહ (ઈમામ) ના હુકમ ઉપરે આધાર રાખે છે—એમ મી. વરતેલુ જણાવે છે, તેમાં પણ તેઓ તદ્દન ઉધી ફૂદીએ કામ લીધે છે ! પેગંબરનો દીકરો પેગંબર થવો કે ન થવો તે ખુદાના હુકમ ઉપરે આધાર રાખે છે. (તેવીજ રીતે ઈમામનું સુકરર થવું પણ ખુદાના હુકમ ઉગરે આધાર રાખે છે.) હ. ચઅકુબનાં ફરજંદ હ. યુસુફે પણ પયગમ્બર હતા, તો તે કયા શાહ નાં હુકમનાં આધારે પયગમ્બર થયા હતા ? અને હ. યુસુફના સમયમાં શાહ કોણ હતો ? તે મી. વરતેલુ જણાવી શકશે ખરા કે ?

૪—“ પણ ઈમામ (શાહ) તો તખ્ત નશીન એક પછી એક મળ્યા કરે છે. જે રીતે હ. ઈબરાહીમના વંશમાં હ. ઇસમાઈલ અને તેની નરનસલમાં હ. અલી હતા એવીજ નરનસલ હ. ઈમામ હુસેનમાં હતી કે, જેના

x આગાખાની બેખક માસ્તર હરજમાઇ પુન્ન “ સીલ સીલે ઇમામત ” નાં પૃષ્ઠ ૪૫ ઉપરે જણાવે છે:—હીજરી સન ૧૦ માં વરસમાં મકકાથી પાછા વળતાં અને મદીને જતાં ગદીરે ખુમના મેદાનમાં ૧,૨૪,૦૦૦ મુસલમાનોમાં તેઓએ મઉલા સુરતખાઅલીને પોતાના ખલીફા (વસી) નેમ્યા હતા.

પછી વંશપરંપરા ઇમામત કયામત સુધી થતી રહે છે,—પણ ભાટા ભાઈ હસનને નસલે ઇમામત કહી શકાય નહી. ”

તપાસ—પુઠાની હુજૂત, પયગમ્બર અથવા ઇમામ દરેક વખતે સુધીમાં મોજુદ હોય છે, પછે તે જાહેર હોય અથવા ગાયબ, પણ ઇમામજ દરેક વખતે હોય છે, એમ જો મીં વરતેજી ગણાવવા માંગતા હોય, તો તેઓએ હ. આદમથી કરીને હ. રસુલ સ. નાં સમય સુધી દરેક વખતે એકને એક ઇમામ સાબિત કરી દેખાડવો જોઈએ. હ. ઇસ્માઇલ પયગમ્બર હતા, એમ સર્વે ઇસ્લામીઓની માન્યતા છે; પણ અગર મીં વરતેજી તેઓને પણ ઇમામ તરીકે ગણાવવા માંગતા હોય, તો તેઓએ મજબુત પુરાવાઓથી સાબિત કરવું જોઈએ.

ઇમામ હસન અ. ની નસલમાંથી લેવે ઇમામો ન થયા; પણ તેથી હ. ઇમામ હસન અ. ની ઇમામત માટે કાંઈ વાંધો આવતો નથી. મારો સવાલ હં ઇમામ હસન અ. ની ઇમામત સબધે હતો, પણ મી. વરતેજી (મુજી મુઠાને ઉઠાવવા ખાતર) નસલે ઇમામત ઉપર વિવેચન કરવા મંડી પડ્યા છે ! (હ. ઇમામ હસન અ. ની ઇમામત માટેની સાબિતીઓ તેજ પ્રકરણમાં અપાઈ ગયેલ છે. મી. વરતેજી, લોળા ભાઈઓને એમ મનાવવા માંગે છે કે, “જે ભાઈઓ ઇમામ થઈ શકે નહિ—ખાપ પછી એક દીકરો ઇમામ થાય ”—પણ જેવી રીતે હ. ઇસ્માઇલ અને હ. ઇસ્હાક, તથા હ. મુસા અને હં હાફ્સ (ખુદાઈ મસ્લેહત મુજબ) પયગમ્બરો થયા, તેવીજ રીતે (ખુદાઈ મસ્લેહત મુજબ) જે ભાઈઓ ઇમામ પણ થઈ શકે છે.

૫—“ જ્યારે હ. હસનનો જન્મ થયો, ત્યારે ખીબી ફાતમાને રસુલે ખુદાએ કહ્યું કે, “ આ બચ્ચાને દુધ

પીવરાળ્યું છે ? ” જનાબ બીબી ફાતમાએ કહ્યું કે, હા. “ પછી જનાબ રસુલે ખુદાએ હ. હસનને પ્યાર કર્યો અને ફરમાવ્યું કે, અય બેટી બીબે ફરજંદ અવતરે ત્યારે મને કહ્યા વગર દુધ પાજે નહીં ” અને તે સુજબનાં પ્રસંગે જનાબ રસુલે ખુદાએ હ. ઇમામ હુસેનને જન્મ થયા પછી, તેમની માતાનું દુધ પીવડાવ્યા અગાઉ, પોતાની જબાન સુબારક ચુસાવી અને પછી ફાતેમાને સુબારકી આપી કે, “ તારા આ ફરજંદની નસલમાંથી કયામત સુધી, એક પછી એક ઇમામો જાહેર થયા કરશે ! ” આ ઉપરથી મી. હુમ ! સમજશે ! કે હ. હસન ઇમાં મનાં સિલસિલામાં કેમ નથી જણાતા ?

તપાસ—અગર મી. વરતેલ, મજકુર હકીકત કઈ કિતાબમાં છે તે જણાવતે, અને તે કિતાબની અસલ ઇખારત ઉતારતે, તો એમાં શું ફેરફાર કરેલ છે તે વાંચકો સહેજે જોઈ લેતે. મી. વરતેલએ લોખા બંધુઓને ભમાવવા ખાતર જે ફકરાઓ ઇનવર્ટેડ કોમાની અંદર પ્લેક ટાઈપમાં (માટા અક્ષરોમાં) આપેલ છે, તે અગર કિતાબની અસલ ઇખારત ઉતારતે, તો મી. વરતેલની સત્યતા (!) વાંચકો સારી રીતે જોઈ શકતે ! ઇમામ હુસેન અ. ની નસલમાં કયામત સુધી એક પછી એક ઇમામો જાહેર થયા કરશે એમ જણાવવામાં પોતાનો હેતુ સિદ્ધ કરવાની ધારણા (મી. વરતેલએ રાખેલી જણાય છે !) પણ હ. રસુલે ખુદા સ. મે તો ફરમાવ્યું છે કે, “મારા ફરજંદ હુસેનની નસલમાંથી નવ ઇમામો થશે. ” (જે માટે “ ઇમામો ખારજ છે—તેની સામેલીઆ બાળું પ્રકરણ જુઓ.) હવે મી. વરતેલએ મજકુર હકીકત જેવી રીતે જણાવેલ છે, તેવીજ રીતે જણાવેલ છે, તેવીજ રીતે ખરી માની લેવાં પણ હ. ઇમામ

હસન, પોતે, ઇમામ ન હતા એવું કોઈ રીતે પણ સાબિત થતું નથી. સાબિત થશે તો ફક્ત એટલું જ કે, હ. ઇમામ હસન અ. ની નસલમાંથી ઇમામો નહિં થશે—હ. ઇમામ હુસેન અ. ની નસલમાંથી ઇમામો થશે. પણ મી. વરતેલ જેમ જાણે તેમ લખી રહ્યા છે !

૬—“ તે વળી ઇમામના બધાં ફરજદોને દુન્યવી રીવાજ મુજબ ઇમામ કહેવામાં વાંધો નથી. બલકે સાફ છે.”

તપાસ—એ કયા આધારે જણાવવાને મીં વરતેલ બાહાર પડ્યા છે ? તેની સમજ પડતી નથી. કાંતો ઇમામ-તાના હરજાને મીં વરતેલ એવો મ્હોટો હરજો ગણાવે છે, કે પેગમ્બરી કરતાં પણ તે હરજાને શ્રેષ્ઠ મનાવે છે; અને કાંતો “ દુન્યવી રીવાજ મુજબ ઇમામનાં ફરજદોને ઇમામ કહેવામાં વાંધો નથી ” એમ જણાવે છે ! “ દુન્યવી રીવાજ મુજબ ” શું ? અને વગર રીવાજે શું ? તેની વ્યાખ્યા મીં વરતેલ સમજાવશે કે ? મારા ધારવા મુજબ ‘ દુન્યવી રીવાજ ’ નો બોલ મીં વરતેલ એટલા માટે લાવ્યા છે કે, હં ઇમામ હસન અં ને કુલ્લે ઇસ્લામીઓ “ ઇમામ ” કહે છે, તેને ‘ દુન્યવી રીવાજ ’ તરીકે જણાવવા અને મનાવવાની મીં વરતેલ પોલીસી રમે છે. પણ જેવી રીતે હં અલી અં ના બે ફરજદો હં ઇમામ હસન અને હં ઇમામ હુસેન અં ના મુબારક નામો સાથે ઇમામોનો લકબ વપરાય છે, તેવી રીતે હં અલી અં ના બીજા ફરજદોના નામો સાથે ઇમામનો લકબ વપરાતો હોય એવું મીં વરતેલ બતાવી શકશે ખરા ?

અગર દુન્યવી રીવાજ મુજબ ઇમામનાં ફરજદોને ઇમામ કહેવામાં વાંધો નહિ હોય, તો (મીં વરતેલના ૪૬ આ ઇમામ) નાં આગાશાહ હસનઅલીશાહ સાહેબના

ફરજંદો આગા જહાંગીરશાહ તથા આગા અકબરશાહનાં નામો સાથે ઇમામનો લકબ વાપરવાને મીઠું વસ્તેજી રાજી થશે ખરા ? તેવીજ રીતે હું મુસા કાઝીમ અં અને (હું નીઝરના ભાઈ) હું સુસ્તેઅલીને પણ ઇમામ તરીકે સ્વીકારશે ખરા ?

૭—“ ઇમામ આપણે જેને કબુલીએ તેજ ઇમામ થાય કે, ઇમામ ખુદાનો પ્રતિનીધી તરીકે ચોતેજ હોય છે ? જે આપણે ઇમામને પસંદ કરીએ ને પછી કબુલ રાખીએ તો, બેશક આપણે તેવા આપણા બેસાડેલા ઇમામને, તે ખુદાના અહકામો ઉપર ચાલનારા ન હોય તો ઉઠાડી મુકીએ કે કાઢી મુકીએ—અથવા તેવા કોઈ બીજા હરીફ ઇમામને અથવા વગર ઇમામની જમાતમાં ભળી જઈએ. પરંતુ બિરાદર જીમ ! આતો એવા ઇમામની બાબતોમાં આપણે સમજવા માગીએ છીએ, કે જે ખુદાનો પ્રતિનીધી હોય—તે શું ખુદાની પસંદગી (અઉએ બીદલાહ+) તેના બંદાની પસંદગીની ખરાબર ગણીશું ? ”

તપાસ—ઇમામની નીમણુંક આપણે કરી શકતા નથી, પણ ઇમામ એ પેગંબરના પ્રતિનીધી તરીકે હોય છે* જેવી

+ વેદિક ઇસ્લામમાં જેવી રીતે છે, તેવીજ રીતે ઉતારેલ છે.

* અગર કોઈ એમ પ્રશ્ન કરે કે, હું ઇબ્રાહીમ પેગંબર હતો, અને તેઓને કુરાને શરીફમાં ‘ઇમામ’ તરીકે પણ સંબોધવામાં આવેલ છે, તો તેઓના માટે ‘પેગંબરના પ્રતિનીધી’ના બોલ કેવી રીતે વપરાઈ શકાય ? તો તેનો દુક જવાબ એ કે, અને જે મુદ્દાની ચર્ચા છે, તે જે શક્ત ઇમામજ હોય તેના માટે છે. (હું ઇબ્રાહીમ પેગંબર હતો, છતાં તેઓને ‘ઇમામ’ના લકબથી સંબોધવામાં આવ્યા તેનો અર્થ શો ? તેના ખુલાસા માટે તપ્પીશમાં જુઓ.)

“ જીમ. ”

રીતે પેગંબરની નીમણુંક ખુદ તરફથી થાય છે, તેવીજ રીતે) ઇમામની નીમણુંક પણ ખુદ ઇ હુકમ અનુસારજ થાય છે. પણ તપાસવા લાયક સુખ્ય સુદો એ છે કે ઇમામની નીમણુંક ખુદ તરફથી થએલી છે કે નહીં ? તો તે જોવાનું સુખ્ય સાધન ઇમામનાં કાયો છે. અગર કોઈ ઇમામતના ખોટા દાવેદારનાં કાયો ખુદ અને તેના રસુલ (સલ૦)નાં હુકમોની સરાસર વિરુદ્ધ હોય, તો તેની નીમણુંક પણ ખુદ તરફથી થએલી છે એમ કહેવાશે ખરૂં ? હરગીઝ નહિં. તો ખરા અને ખોટા ઇમામની પરખ સાડ તેના કાયો તરફ જોવાને કરેક સમજી વર્ગ કબુલ કરશેજ, નહિં કે આંધળી તાબેદારી કરવી ! (જે ખરા ઇમામો થઈ ગયા, તેઓના કાયો તવારિખોથી જાણી શકાય છે.)

૮—“ ઇમામ ખુદાના અહકામો ઉપર ચાલનાર છે કે નહીં ? તે આપણે કેમ કહી શકીયે ? અ. બાબતમાં હ૦ મુસા પેગંબર અને હ૦ ખીઝરની મુલાકાત જે ખુદાનાજ હુકમ મુજબ થઈ હતી, તે યાદ કરો કે—ખીઝરે પોતાની ક્રીસ્તીને કાણું પાડ્યું. તુટેલી દીવાલને ફરી ટટાર કરી કીધી, અને એક છોકરાને બેશુનાહ મારી નાંખ્યો. એ ત્રણે બાબતોમાં ખુદાઈ અહકામ હતાં જે ખીઝરે બાબતોમાં, અને તે વખતે હ૦ મુસા એક પેગંબર હતા, છતાં તે સમજ્યા નહિ અને શુરસો કીધો, બહુશમાન કીધું; પણ જ્યારે તેના લેહનો ખુલાસો થયો, ત્યારે પોતાની બહુશમાનીની હાલત જાણી અને શરમીલા થયા ”

તપાસ—મી૦ વરતેજીની માન્યતા એવી છે કે, “ ઇમામને હુકમો પાળવાની જરૂર નથી ” જે માન્યતા સિદ્ધ કરવા ખાતર આઠાઅવળા પેચ ચલાવી રહ્યા છે. અને તેના અંગેજ એ સુદો ચર્ચા રહ્યા છે. હ૦ ખીઝરના

જે દાખલો મીં વરતેલ આપે છે તે એ મુદ્દાને બીલકુલ અનુકુળ નથી. હં ખીઝરે જે કાયો કીધાં, અને હં મુસા તે સમજી શક્યા નહિ તે એક જુદુંજ ઇલ્મ હતું, કે જે ખુદાઈ બક્ષીસથી હં ખીઝરને આતા કરવામાં આંચું હતું. (જુઓ, પ્રોફેસર કૃત તરજુમા પેજ ૫૭૫) પણ અગર કોઈ ઇમામતનો દાવેદાર પાક કુરઆને શરીફના ખુલ્લા હુકમો પ્રમાણે ન આવતો હોય-જેમકે નમાઝ ન પડતો હોય, રોઝા ન રાખતો હોય; હજનો ઇન્કાર કરતો હોય, વીં વીં બાખતો માટે તો હરકોઈ કહી શકે છે. મતલબ કે હં ખીઝરનો દાખલો જુદાજ રૂપમાં છે મીં વરતેલનાં કથનને એ દાખલાથી બીલકુલ ટેકો મળી શકે તેમ નથી.

હવે હં ખીઝરનો જે દાખલો મીં વરતેલ એ ટાંકેલ છે. તેમાં પણ પોતાને મનગમતી રીતે ફેરફાર કરેલ છે* જેમકે:-“ ખીઝરે પોતાની કીસ્તીને કાણું પાડ્યું ” તો તે કીસ્તી હં ખીઝરની હતી, એ કયા આધારે તેઓએ લખેલ છે, તેની સમજ પડતી નથી ! કુરઆને શરીફમાં તો ખુલ્લી રીતે છે કે, “ વહાણની બાખતમાં, તેતો ગરીબ લોકોનું હતું ” (જુઓ, પ્રોફેસર કૃત તરજુમા:પેજ ૫૭૭) વળી મીં વરતેલએ જણાવેલ છે કે-“ અને એ છોકરાને બેશુનાહ મારી નાખ્યો ” તો એ કીસ્સાના છેવટ અંજમ તો બાણવામાં આવી ગયો છે, છતાં એમ લખવું એ સરાસર હં ખીઝરની તોહીન છે ! ખુબી તો એ છે કે, ત્યાર પછી મી. વરતેલ લખે છે કે-“ એ ત્રણે બાખતોમાં ખુદાઈ એહકામ હતા, જે બીજરે બખાવ્યાં. ” તો જે ખુદાઈ હુકમ

* એ કિસ્સો કુરઆને શરીફમાં ‘સુરએ કહફ’માં મોજુદ છે, અને તે ખુલ્લા જગ્હોમાં છે. પણ આશ્ચર્યકારક છે કે, મીં વરતેલ કાંઇપણ આધાર વગર ગમે તેમ લખ્યા નાએ છે !

“ હમ

હં ખીઝરે બળવે અને તેના લેકથી પણ હં ખીઝર વાકેફ હતા, (અને મી. વરતેલ જે વખતે એ વાકયો લખી રહ્યા છે તે વખતે એ બાબતના નિર્ણયથી પુરતી રીતે વાકેફ છે), છતાં મી. વરતેલ એવી રીતે લખી રહ્યા છે ! તેવીજ રીતે હં મુસાના માટે મી. વરતેલ જે લખી રહ્યા છે કે—“ અને ગુસ્સો કીધો, ” “ બદગુમાન કીધું, ” “ શરમીંદા થયા ” તો તે શબ્દોથી તેઓ હં મુસાની તોડીન કરી રહ્યા છે ! એ શબ્દો કુરઆને શરીફનાં તરજુમા કે તફસીરોથી, અથવા કોઈપણ તવારીખથી મી. વરતેલએ પૂરવાર કરવા જોઈએ.

મીં વરતેલએ (હં ખીઝરના કાયો વર્ણવ્યા બાદ) જે લખેલ છે કે—“ હં મુસા એક પેગંબર છતાં, હતાં તે સમજ્યા નહી ” તે પોતાના મતને પુષ્ટી આપવા ખાતર લખેલ છે, પણ જેવી રીતે હં મુસા પેગંબર હતા, તેવીજ રીતે હં ખીઝર પણ પેગંબર હતા. હં ખીઝરને ખુદા-આલાએ પોતાની મસ્લેહત મુજબ જે ઇલ્મ આપ્યો કરેલ તે જુદી તરેહનું હતું, અને તે ઇલ્મ હં મુસાને આપ્યો કરવામાં ન આવેલ, પણ તેથી ન તો હં મુસાની પેગંબરી માટે કોઈ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે; અને નતો હં ખીઝર ઇમામ હતા એમ સિદ્ધ થાય છે. (હં ખીઝર અને મુસાને કિસ્સો “ સુરએ કહફ ” માં છે. જે પ્રોફેસર કૃત તરજુમામાં જોઈ જવા લાગ્યો છે.) એથી “ ઇમામ ખુદાના અહકામો ઉપર ચાલનાર છે કે નહી તે આપણે કેમ કહી શકીએ ? ” એ મી. વરતેલના કથનને કોઈ રીતે ટેકો મળી શકતો નથી.

—“ બિરાદર જીમ, જો આમાં સમજો તો, ખીઝર જે તે વખતના ઇમામ હતા, તેમના કાયો મુસા નથી જેવા શરીઅત પર ધ્યાન રાખનારને બદગુમાની થઈ. જો કે તે બાબત હતા, કે ખુદાના હુકમ મુજબ

ખીઝરની મુલાકાત એક અજાણસ પાઠ જેવી હતી, છતાં તે સહન ન કરી શક્યા પણ છવટે તેમણે લાજવાળ થઈ એકરાર કયો કે, “ ઇમામો ખુદાના એહકામો ઉપર ચાલનાર નથી, એવું ગુમાન કરવું મને લાજમ નથી. ”

તપાસ—બહાલા બિરાદર વરતેલ ! સમજું છું ? એ હકીકત તમોએ કઇ સનહ ઉપરથી લીધેલ છે, તેજ જરા સમજાવશો કે ? હું ખીઝર ઇમામ હતા એ કયા આધારે તમો જણાવો છો ? એ પુરવાર કરશો ખરા કે ? હું મુસાનો એકરાર તમોએ ક્યાંથી મેળવ્યો ? તેની જરા સમજ પાડશો કે ? કે, ભોળા લાઇઓને ભમાવવા ખાતર ગમે તેમ લખ્યાજ કરો છો ? ! ! !

એ રીતે મીં વરતેલના જવાબ નાં ૧ માંના હ મુદ્દાઓની તપાસ ઉપર કરી ખતાવી છે. બાકી એ જવાબમાં મીં વરતેલએ “ વમિન ઝુરરીયતી ” વાળી આયત ઉપરથી જે વિવેચન કરેલ છે, તેની તપાસ જવાબ નાં ૩ માં કરી ગયા છીએ. તદુપરાંત “ ઝુરરીયતીની પૃથા ” વાળું આખું પ્રકરણ એજ વિષયમાં આગળ અપાઇ ગયેલ છે, જેથી અત્રે તે બેઠાવવાની અગત્ય ધારતો નથી.

જવાબ નાં ૭ ની તપાસ.

કેટલાક આગાખાનીઓ, હું ઇસ્માઈલને ઇમામ બાઅફરે સાહેબ અં ના વડા ફરજંદ હોવાના કારણે ઇમામતના હકદાર જણાવે છે તો તે ઉપરથી મારા સવાલ નાં ૭ માં મીં વરતેલને પુછવાનો હેતુ કે—“ જ્યારે હું ઇસ્માઈલને વડા ફરજંદના કારણથી ઇમામતના હકદાર

શ્રવામાં આવે છે, ત્યારે ઈમામ હસન અં તો ઈમામ
સેન અં થી વડા હતા, અને તેઓ ખુદા, રસુલ (સં),
ને હં અલી અં ના ફરમાનો અનુસાર ઈમામ પણ
તા; (અને તેઓની ઈમામતના કુલ્લે ઇસ્લામીઓ કાયેલ
) છતાં તેઓને તમા ઈમામ નથી ગણતા, તેનું કારણ ? ”
ના મીં વરતેલ તરફના જવાબમાંથી નીચે મુજબ બે
ઓ નીકળે છે—

—“ ઈમામતનો હકદાર મોટો કે નાનો ભાઈ, એ સવાલ
તાબેદારોને લાજમ નથી, એ બાબતનો ખાસ હક
ઈમામનોજ છે કે ગમે તેવા પોતાના ફરજંદને ખુદાઈ
નુર (ઈમામત) સોંપે, ”

તપાસ—ત્યારે જેઓ હં ઇમામ હસને વડા ફરજંદ
વાના કારણે અને સૈયદાણી માતાના પેટનાં કારણે ઈમા-
તનાં હકદાર ગણાવે છે, તે બરાબર નથી ના ? “ ઈમામ
તાના ગમે તે ફરજંદને ઈમામત સોંપે ” એ મીં વર-
તે માન્ય રાખે છે, એજ મુદ્દો મારે મીં વરતેલ પાસેથી
બુલ કરાવવો હતો ! (ખરી હકીકત તો એ છે ઈમા-
ની નીમણુક ખુદાઈ હુકમ અનુસાર થાય છે. તે હુકમ
જબ પેગંબર પોતાનો વસી નીમે છે, અને તેજ હુકમ
જબ પેગંબર પછીનો વસી (ઈમામ) પોતાની પાછળના
મીની નીમણુક કરે છે. પછી તે પોતાનો ભાઈ હોય, કે
ફરજંદ હોય, કે નાનો ફરજંદ હોય ! ગમે તે હોય.
થવા ખુદાના હુકમ મુજબ કોઈ ઈમામનાં બે ફરજંદો
ય ઈમામ થઈ શકે. નહિં કે, એકજ છોકરો ઈમામ
ય, પછી તેનો છોકરો ઈમામ થાય ! ઈમામતનો હુદો
ના તરફથી છે અને તે નીમણુક પણ ખુદાના તરફ-
જ થાય છે.)

—“ હકીકતમાં પણ હુસેન, અલી હતા અને હસન, નબી
હતા. પણ જેમ નબી નસલે ઈમામત ન હોય તેવીજ

રીતે, હં હસન નસલે ઇમામત નહોતી, અને આ બાબ તમાં કરબલાનાં મેદાનમાં અને હં હસનનાં ફરજંદ કાસમે પોતાના પિતાના હસ્તાક્ષરથી લખાયલા તાવી-જને બાબુપર બાંધેલ હતો, તે વસીયતી મુજબ રજુ કરી, * તે પણ ખુદ હસન પણ પોતાના ફરજંદને હં ઇમામ હુસેન, જે વકતના ઇમામ હતા, તેમના ઉપર બન નિસારી કરવાની વસીયતની બાબત તથા નળીની માફક જંગમાં અમીર માવીયાથી કરેલ તહનામાની બાબત અને તેમાં હુસેનનો હક લખાવી લેવાની બાબતો પણ નસલે ઇમામ હુસેન અને પોતાની વચ્ચેના દરજ્જાની અને એકતાની ફલીલ સ્પષ્ટ છે, અને તેથી હં હસન નસલે ઇમામ નહી હતા, અને હં ઇમામ હુસેન નસલે ઇમામ હતા અને તેથી હસને તહનામું કયું, પણ ઇમામ હુસેને તો ઇમામના દરજ્જાને છાજતી રીતે, તહનામું કયું નહીં. ”

તપાસ—એ મુદ્દામાં મીં વરતેલુએ તફ્દીન સફાઈ (!) વાપરી છે. “ નળી નસલે ઇમામત ન હોય ” એમ લખવાથી શું, મીં વરતેલુ એમ જણાવવા માંગે છે કે નળીની નસલમાંથી કોઈ ઇમામ નજ થાય ? અને ઇમામના પુર્વજો સવ ઇમામજ હોય. કોઈ નળી ન હોય ? એ મીં વરતેલુની થીયરી તફ્દીન ઉંધીજ છે ! ઇમામ હસન અં ની નસલમાં ભલે ઇમામત ન હતી, પણ તેઓ પોતે તો ઇમામ હતા કે નહિં ?

* એ મુદ્દામાં ઠેઠેઠાણે વાઝય રચના વીં ની ગણતીઓ જણાય છે, પણ નક્કે નક્કે ઉતારેલ છે.

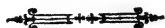
“ જમ ”

ઇમામ હસન અં મે, પોતાના બાઇ ઇમામ હુસેન અં ઉપરે કુરબાના મેદાનમાં જાન નીસાર કરવાના માટે, પોતાના હસ્તાક્ષરેથી પોતાના ફરજાંદ કાસીમને વસીયત કરેલ-તેથી શું, ઇમામ હસન અં ઇમામ ન હતા એમ સાબિત થાય છે ખરું ? હરગીઝ નહિં. એ હલીલને એક ખચ્ચુ પણ કબુલ રાખે તેમ નથી. (હં ઇમામ હુસેન અં, હં કાસમના આચ્ચા હતા, તેમજ કુરબાના મેદાનમાં તેઓ ઝમાનાના ઇમામ હતા, તો તે વખતે તે ઉપરેથી જાન કુરબાન કરવાના માટે, ઇમામ હસન અં પોતાના ફરજાંદને વસીયત કરી જાય તેમાં નવાઈ શી ?) તેવીજ રીતે તહનામા બાબતની મીં વરતેજની હલીલ પણ નિર્ધાર છે. હં ઇમામ હસન અં મે, અમીર મોઆવીયાહ સાથે જે તહનામું કર્યું, તે હુકુમતની બાબતમાં હતું; તેથી ઇમામ હસન અં ની ઇમામતને કાંઈ પણ અલવલ આવે તેમ ન હતું. હુકુમત અને ઇમામત એ બે જુદીજ બાબતો છે. (અને એ સિદ્ધાંતને મીં વરતેજએ પણ માન્ય રાખેલ છે.) ઇમામ હસન અં મે જે તહનામું કર્યું, તે કેવા સંજોગો વચ્ચે કર્યું અને તેમાં શું મસ્કેહત સમાયલી હતી ? તેનો અગર મીં વરતેજએ અબ્યાસ કર્યો હતે, તો હરગીઝ એમ લખવાને તેઓ તૈયાર થતે નહિં ! તે સર્વે બાબતો એક બાબુએ રહેવા દેતાં, એટલું તો ચોક્કસ, છે કે તહનામું કરવામાં કાંઈ ઇમામ હસન અં મે ખુદાના હુકમની વિરુદ્ધતા તો કીધી ન હતી; બલકે તેઓ ખુઝર્ગ-વારના માટે ખુદા અને તેના રસુલ સં મે જે હુકમ ફરમાવેલ, તે મુજબ તેઓ વર્ત્યા હતા. જેવી રીતે ઇમામ હસન અં મે ખુદા અને તેના રસુલના હુકમ અનુસાર તહનામું કર્યું, તેવી રીતે હં ઇમામ હુસેન અં મે જે તહનામું ન કર્યું તે પણ ખુદા, રસુલનાં હુકમ અનુસારજ હતું. (અને હં ઇમામ હસન અં ના માટે, તથા હં

ઈમામ હુસેન અં ના માટે તહનામા બાબતના સંજોગો પણ જુદી જુદી તરેહના હતા; જે ત્વારિખના અવ્યાસીઓ પાસે છુપા નથી.) મલખ કે તહનામાથી ઈમામ હસન અં ની ઈમામતને કાંઈ પણ અલવલ આવતી નથી. એથી ન કાંઈ ખુદાના હુકમની વિરૂધ્ધતા સામેત થાય છે; અને ન તો ઈમામતની સીક્તોનાં કાંઈ ખામી આવે છે. ઘણું અજબ જેવું છે કે કાંતો મીં વરતેછ (પોતાના ઈમામોની તરફેણ કરવા ખાતર) “ ઈમામનાં કાર્યોમાં આપણે દબલ હથ શકીએ નહિ; ” “ ઈમામનાં કાર્યો તપાસવાનું કામ આપણું નથી, ” “ ઈમામ જે કરે તેમાં આપણે યુનોચરા કરવી નહિ ” એવા એવા મતો ઉચારે છે; અને કાંતો (ઈમામ હસન અં ને શું કરવા ઈમામતરીકે માનતા નથી ? એ પ્રશ્નના જવાબમાં) ઈમામ હસન અં એ પોતાના ફરજંદને વસીયત કીધી, તથા, અમીર મોઆવીયાહ સાથે તહનામું કર્યું; એવા કારણો દર્શાવીને ઈમામ હસન અં ની ઈમામત, કે જેના સર્વે ઇસલામીઓ કાયલ છે, તેનો ઇન્કાર કરી રહ્યા છે ! એ પણ એક ઇન્સાફ ! !

એ મુઝામાં મારા વિદ્વાન મિત્ર મીં વરતેછએ જે ‘ નખીની માફક તહનામું ’ તથા ‘ હુસેનનો હક લખાવી લેવાની બાબતો ’ અને તેથી ‘ દરજ્જાની અને એકતાની દલીલ સ્પષ્ટ છે ’ વીં વીં જે ઇશારાઓ જણાવ્યા છે-તે તેઓએ ખુલાસાવાર જણાવવા જોઈતા હતા.

જવાબ નાં ૮ ની તપાસ.

આગાખાની લેખકો “ ઝુરરીયતી ” વાળી આયત ઉપરથી જે ઈમામતને મક્કાર બાંધે છે તે ઉપરથી મારે

૮ મો સવાલ રચાયલો છે અને તેનો મુખ્ય મુદ્દો એ છે કે, ‘આલેમીન’ (જુલમગારો) ને ઇમામત મળી શકતી નથી. પણ તે એક આલીમ હોય, અથવા વધુ. પણ તેના જવાબમાં મી. વસ્તેજીએ સફાઈ કરેલ છે. જેમકે—

૧—“ એટલે જવાબમાં હું પણ એમ કહું છું કે—ઇમામનું અહદ્દ આલેમીનને નથી મળી શકતો, કારણ કે અહીં આલેમીનનો અર્થ જુલમગારોનો થાય છે અને જુલમગારો સામટા હોય ત્યારે કહેવાય છે, કારણ કે વ્યાકરણના નિયમ મુજબ તે એકવચનમાં નથી, પણ બહુ વચનમાં છે. જો એક વચનમાં હોય તો જુલમગાર હોત; પણ અહીં તો જુલમગારો છે એટલે હર જમાનામાં ઇમામતો એક હોય છે, નહીં કે સામટા મેમ્બરો મળીને ઇમામત ચાલતી હોય.”

તપાસ—વાહરે સફાઈ ! લોળાઓને લમાવવા ખાતર ઠીક તોડ ગોતી કાઢ્યો ! ! જુલમગારોને ઇમામત નહીં મળી શકે—પણ ત્યારે શું એક આલીમ (જુલમગાર) ને તો ઇમામત મળી શકે ખરી ના ? કોઈગમે તેવો આલીમ હોય, પણ જુરીયતમાંથી હોય અને એકલો (એક વચનમાં) હોય, તો તેને તો ઇમામત મળી શકે, ખરું કે ? મી. વસ્તેજી એમ જણાવતા લાગે છે કે—“ જુલમગારોની મંડળી હોય તેને ઇમામત ન મળી શકે, બાકી એકલો જુલમગાર હોય તો તેને ઇમામત મળી શકે છે ” ! ! ! મી. વસ્તેજી જાણી જોઈને આડાઈનો માર્ગ અપ્પતીયાર કરે છે. પણ તેઓએ ખૂબ ચાલ રાખવું જોઈએ કે પાક કુરઆને શરીફમાં જે હુકમ બહુવચન માટે હોય, તો તે એક જણના માટે પણ લાગુ પડે છે; અને એ, તે પાક કીતાબની એક ફસાહત છે. હાખલા તરીકે “ અલા લઅનતુલ્લાહે અલલ કવમિઝઝાલેમીન ” ના

ફકરામાં જુલમગારોની કૌમના માટે લઅનતનો શબ્દ છે, તે એક જુલમગાર (ખાલીમ) ના માટે પણ લાગુ પડશે, અને બે ચાર કે વધુના માટે પણ લાગુ પડશે. શું, મજ-કુર આયત પ્રમાણે સામટા જુલમગારો હોય તોજ લઅન-તનાં સજાવાર થશે અને એક જુલમગાર હોય તો તે નહિં થાય—એમ મી. વરતેજી કહી શકશે ખરા ? તેવીજ રીતે પાક કુરઆને શરીફમાં જ્યાં જ્યાં “ યા અહમ્મદલ્લીન આમનૂ. ” (એટલે—અએ ઇમાનદારો) થી સંબોધીને જે જે હુકમો ફરમાવવામાં આવેલ છે—તેના માટે શું, મીં વરતેજી જણાવી શકશે ખરા ? “ કે આ હુકમ તો સામટા ઇમાનદારોના માટે (બહુ વચનમાં) છે, એટલે તે એક ઇમાનદાર (એક વચન) માટે નથી. ” એવી હીમ્મત હરગીઝ મીં વરતેજી કરી શકે તેમ નથી.

૨—“ મારા વિચારવંત બિરાદર, અહીંતો ખુદાનો અહદ ઇમામત એકી વખતે બેમાં હોતીજ નથી, એ ખુદાઈ ફલ ન ફેરફાર થાય એવો છે, તો પછી “ આલેમી-નને નથી મળી શકતો ” તેનો અર્થ એમ કરતે કે, ઇમામતું અહદ—(કરાર) (ખયત) જુલમગાર લોકોને નથી મળી શકતો ! જુલમગાર લોકો (બહેલ) (અજ્ઞાન) હોય છે, અને જેણે પોતાના વકતના ઇમામનો (અહદ લીધો નથી) (ખયત કરી નથી) તે બહેલના મોતે મરશે, એમ જનાબ રસુલે ખુદાની હદીસ શરીફ માન્ય છે. ”

તપાસ—મારા વિદ્વાન બિરાદર ! એ તમારી મન ઘડીત થીયરી ઘરમાં સમજાવવાનો ખોટો પક્ષપાત છે ! ! “ ઇમામત એકી વખતે બેમાં હોતીજ નથી ” એમ જે તમો જણાવો છો, તેના માટે હજરત રસુલ સંના અગાઉના સમયનો તમોએ અભ્યાસ કર્યો છે ખરો કે ? વળી તમોએ પોતે જનાબ

નાં ૩ માં જે જણાવેલ છે કે—“ મુસા અને ઇસાના હવારીયુની તેમનાજ વખતમાંજ ખાર જણાની મંડળી હતી” અને તે હવારીયીનને તમોએ વસીયો તરીકે ગણાવેલ છે, તો તે શું તમો ભુલી ગયા કે ? * તમોએ “ અર્થ એમ કરતે ” કરીને જે વિવેચન કરેલ છે, તે કયા આધારે કરેલ છે, તે જરા જણાવશો કે ? હં રસુલ સ. ની હદીસમાં “બયઅત” નો શબ્દ છે ખરો કે ? x

૨—“ અને તે બેતાં “ લા યનાલો અહદીઝ ઝાલેમીન” નો અર્થ આમજ હિદાયત કરે છે કે હં ઇખરાહીમ ના વંશમાં ઇસ્માઇલની સીધી નસલે † ઉતરી આવનાર હજરત અલી અને તેની સીધી નરનસલે ઉતરી આવનાર પોતાના વકતના ઇમામે મોઘીનથી જે બયત નથી કરતો, તે પોતાના ઉપર જુલમ કરનારાઓમાંથી ગણાય અને હં ઇખરાહીમથી હં ઇસ્માઇલના વંશમાં ઉતરોતર આવનાર ઇમામોજ એ હોદ્દાને લાયક ગણાય. ”

* હ. ઇસા અ. ના હવારીયીન માટેનો ખુલાસો તેજ ડેકાણે કરી ગયા છીએ. પણ આગળના સમયમાં ખુદાની હુજ્જતો (પેગંબરો કે ઇમામો) એક વખતમા એકથી વધુ થતા હતા. જે તવારીખોથી સિધ્ધ છે.

x એ માટે પુરતું વિવેચન “ મનમાતા ” વાળી હદીસના પ્રકરણમાં કરી ગયા છીએ.

† આશ્ચર્યકારક એ છે કે, મીં વરતેજ હં અલી અં તે ઇખાહીમના વંશમાંથી જણાવે છે—પણ તેઓની ખંદગી (ખુઆ) માંની ‘વિશ્નાપુરી’ની વંશાવળીમાં હ. ઇખાહીમનું નામ સુદ્ધાંત નથી ! (હ. અલી અં, ઇખાહીમના વંશમાંથીજ છે, પણ ‘વિશ્ના પુરી’ માટે આ ડેકાણે વાંચકોનું લક્ષ ખેંચું છું)

જમ.

તપાસ—એ વળી ત્રીજી ગુલાંટ ! ત્રણે મુદ્દાઓમાં મીઠ વરતેલુએ જુદા જુદા વીચારે જણાવેલ છે. પહેલે તો “મનમાતા” વાળી હદીસમાં ખચચતનો શબ્દજ નથી, ઉપરાંત તે હદીસમાં જે યચચરિફનો શબ્દ છે તેથી જે અર્થ નીકળે છે તેના સાથે એ મુદ્દામાંની આચતનો કાંઈ સંબંધજ નથી; મી. વરતેલુએ જેમ લાસે તેમ લખી નાખેલ છે ! (ખુલાસાઓ માટે “ જુરીચ્યતીની પૃથા ” અને “ મનમાતા વાળી હદીસ ” નાં પ્રકરણો જુઓ.) હ. અલી અ. સૂધી ‘સીધી નસલે’ અને ત્યાર પછી ‘નર-નસલે’ ના જે બોલો મી વરતેલુએ વાપર્યા છે, તેનું કારણ સમજાવશે કે ? મી. વરતેલુએ હ. ઇબ્રાહીમનાં વંશ-માંથી ઉતરેતર ઉતરી આવનારને ઇમામતના હોદ્દાને લાયક જણાવ્યા છે, પણ હું એમ કહું છું કે—મજકુર આચત પ્રમાણે જુલમગાર કે જુલમગારોને એ હોદ્દો મળી શકતો નથી પછી લહેને તે હ. ઇબ્રાહીમના વંશમાંથી પણ હોય !

જવાબ નાં ૯ ની તપાસ.

મી. વરતેલુએ “ તુરે હકીકત ” નામના પેમ્ફલેટમાં “ અલી અલ્લાહ મેં હય ઇસ્સારે મસ્તાં ” જણાવી—તેનો અર્થ “ અલીને અલ્લાહ કહેવામાં મસ્ત પ્રેમીઓનો મહાન લેહ છે ” એમ જણાવી, ગુલ્લાત વીચારોને પુષ્ટી આપેલ; જે ઉપરથી મેં તેઓને સવાલ કરેલ જેનો જવાબ આપતાં મી. વરતેલુ જણાવે છે—

“ તુરે હકીકતમાં મેં જે રૈઝતુથ શોહદાની કહીઓ આપી તે, અને તેમાં ફેરફાર જે મુનશી મરહુમ મામુમઅલીએ કર્યો છે, તે સ્પષ્ટ બતાવ્યા

પછી તમારે તેમાં શક હોય કે વાંધો હોય તો મનેજ પુછવા કરતાં તમારે પોતે તકલીફ લઈને બતાવવું જોઈએ કે, મેં બતાવેલ ફેરફાર ખોટો છે, પણ જ્યાં સુધી તમે એમ માનતા હો ત્યાં સુધી ખાલી સવાલના નંબરમાં વધારો કરવો તેનાં કરતાં કેાઈ બીજા મુદ્દા ઉપર તકલીફ લીધી હતે તો ઠીક હતું તો પણ—

અલી અલાહમેં હયે ઇસ્રારે મસતાં.

એનો મજબુત પુરાવો એટલે અલી અલાહ કહેવાય કે નહીં તે ઇસ્લામના મહાન ઉલ્માઓને પુછશે તો, રોઝતુશ શોહદાના શાયર જનાબ વલી ક્યાજે જે લખ્યું છે, તે કેટલું બધું સાચું અને ઉત્તમ છે તે સમજશે. ”

તપાસ—ઉલ્ટો ગળે પડવાનો મામલો મીં વરતેજ કરે છે ! મારી માંગણી મુજબ—ન તો અસલી રોઝતુ-શોહદામાંથી તે કડીનો ઉતારો આપીને એ મુજબજ છે એમ સાબેત કરે છે, ન તો અર્થ માટે કેાઈ ઇસ્લામી આલીમનો મત ટાંકી બતાવે છે; અને ઉલ્ટો સામે ગળે પડે છે ! ! ! પહેલે તો ગુજરાતી હરફમાં છપાયેલ “ રોઝતુશોહદા ” માટે મી. વરતેજએ “ તુરે હકીકત ” માં જે લખેલ છે કે:—

રોઝતુશ શોહદા કિતાબને ગુજરાતી હરફમાં છપાવનારા ભાવનગરવાળા ખોજા મહસ્થ પીરભાઇ ગુલામ હુસેન હતા, કે જેનો દિબાચો લખનાર—મહુવાવાળા મુનશી માસુમઅલી (જલાલશા) એ એ ઉર્દુ કિતાબમાં કેટલોક મઝહબી ફેરફાર કર્યો છે. જેમ-કે—હ. અલી અ. ની બાબતમાં ઉમેર્યું છે કે

(અને તે અસલ ઉર્દુમાં નથી કે) “ ઇમામે અવલ અઝ ઇસના અશર હય ” અને તેજ લાઈન ઉપર ઝગડવું તેજ ફેકટ છે. ”

એમાં કેવી સમ્યાધથી મી. વરતેજીએ કામ લીધેલ છે, તે અસલ ઉર્દુ “ રોઝતુશોહદા ” જોનારાઓથી અજાણ્યું નથી. હવે ગુજરાતી હરફની તે કિતાબમાં મરહુમ માઅસુમઅલી સાહેબે (દિબાચા સિવાય +) શું મઝહબી ફેરફાર કરેલ છે, તે પુરવાર કરીને બતાવવાની મી. વરતેજીની અએન ફરજ છે. “ ઇમામે અવલ અઝ ઇસના અશર હય ” એ ફકરો અસલ ઉર્દુ પુસ્તકમાં નથી—એમ જે મીં વરતેજી જણાવે છે, તે યોગદંડ પુવંક જણાવે છે કે ? “ તે ફકરો અસલ ઉર્દુ કિતાબમાં નથી ” એ સાબિત કરી આપવા માટે હું મીં વરતેજીને બહોર ચેલેન્જ કરું છે !!! હું હરેક રીતે એ ફકરો પુરવાર કરી આપવાને તૈયાર છું. મરહુમ મુનશી સાહેબે એ ફકરામાં કાંઈપણ ફેરફાર કરેલ નથી; અસલ કિતાબમાં એજ પ્રમાણે છે. (અસલ ઉર્દુ કિતાબ, જે સુન્નત જમાતવાળા કાઝી મોહમ્મદ ઇબ્રાહીમ ઇબને કાઝી નુરમામદ પોરખાદરી તરફથી મુંબઈમાંજ પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે, તેની મજલસ ત્રીજી-પૃષ્ઠ ૧૭ ના હાશીયા ઉપર “ ઇમામે અવલ અઝ ઇસના અશર હય ” સ્પષ્ટ લખેલ છે. જે જોઈ જવા વાંચકોએ કૃપા કરવી, જેથી મી. વરતેજીની સત્યતા (!) જણાઈ આવશે !)

મી. વરતેજીએ—એ જવાબમાં “ રોઝતુશોહદા ” ની જે કડી ટાંકેલ છે તે તદ્દન ખોટી રીતેજ ટાંકેલ છે. તે કડી

+ જે દિબાચો મરહુમ મુનશી માઅસુમઅલીએ રચેલ છે, એવું તેમાં ખુલ્લું જણાવેલ છે.

“ જમ ”

(ગુજરાતી હરફમાં ગુલામહુસેનભાઈ તથા હાઉદભાઈ પીર-ભાઈ તરફથી ઇ. સ. ૧૮૬૫ માં છપાઈ બાહેર પડેલ “રોઝતુશોહદા” ની મજલીસ ત્રીજી પેજ ૧૭ ઉપરે) નીચે મુજબ જોવામાં આવે છે:—

“અલી અલ્લામએ ઇસ્સારે મસ્તાં”

કહાય તે ગુજરાતી હરફમાં પ્રગટ થયેલ કિતાબ માટે મી. વરતેજીને હકૂમમી^૧ આડે આવશે, અને “મરહૂમ મુનશી માઅસુમઅલી સાહેબે ફેરફાર કરેલ છે” એમ જણાવવાને તત્પર થશે. પણ અસલ ઉર્દૂ કિતાબ (જેનું વર્ણન ઉપર કરી ગયા છીએ તે) માં પણ મજલીસ ત્રીજી, પેજ ૧૭ ના હાશીયા ઉપરે “અલી અલ્લામએ ઇસ્સારે મસ્તાં” જ છે. જે વાંચકોએ જોઈ જવા કૃપા કરવી; જેથી મી. વરતેજીનું ખોટાઈ^૨ જણાઈ આવશે.

હવે તે કડીના અર્થ માટે જે મી. વરતેજીએ જણાવેલ છે કે— “ મહાન ઉલ્માઓને પુછશે ” તો તે મહાન ઉલ્માઓ કયા ? તે પણ મી. વરતેજીએ જણાવવું જોઈતું હતું. પણ એવી રીતે સામા ગણે પડવા કરતાં, મી. વરતેજીએ એકાદ બે મહાન આલીમોના મતોજ ટાંકી દેખાડ્યા હોતે, તો વધુ બંધબેસ્તું થઈ પડતે ! પણ મી. વરતેજીને તો ઉલગળરડીની જેમ રમત રમી, લોખાઓને ભરમાવવાનું રહ્યું; એટલે મતો ટાંકવાની તેઓને શી જરૂરત હોય ? ! !

“ અલી અલ્લામએ ઇસ્સારે મસ્તાં ” નો અર્થ “ હૉ અલી અ઼, મસ્તાનોના છુપા લેહો બાણનારા (અલ્લામાહ*)

* અલ્લામાહ=મહોલ્લી બડા દાના ઓર જનનેવાલા (જુઓ, ‘લુગતે કીશ્વરી’ પેજ ૪૨૦)

“ભૂમ”

છે” એમ થાય છે, જે મી. વરતેજ કોઈપણ બાબુનારને પૂછી જોશે તો સ્કેન્ડલ વાકેફ થઈ શકશે.

મી. વરતેજ—“ અલી અલ્લાહ કહેવાય કે નહીં ?” તે ઇસ્લામના મહાન આલીમોને પૂછવા માટે મને સૂચના કરે છે—પણ હું પણ તેઓને સૂચના કરું છું કે, “કોઈ પણ મનુષ્યને ખુદા કહેવાય કે નહિ ?” તે પ્રશ્ન તેઓએ મહાન ઇસ્લામી આલીમોને પૂછી જોવો, અને પછી ગુલ્લાત વીચારો ફેલાવવાનું બીડું ઝડપવું ! કોઈ પણ ઇન્સાનને ખુદાઈ ફરજજો આપવામાં શું જોખમ સમાયલું છે, તે બતાવવા ખાતર—પાક કુરઆને શરીફમાંથી કેટલાંક ફરમાનો નીચે ટાંકી બતાવીશ—

૧. “ અને તેઓમાંના જે કોઈ કહે છે કે ખરેખર તેના સિવાય હું ખુદા છું તેને અમે દુઝખમાં સજા કરીશું” આ પ્રમાણે અમે ઓલમગારોને બહલો આપીએ છીએ. ”

(‘સુરએ અમ્બીયા’ આયત ૨૬ મી—પ્રોફેસર ફત તરજુમો: પેજ ૬૨૨)

૨. “ ખરેખર તેઓ કાફર થયા છે કે જેઓએ કહ્યું કે મરચમનો પુત્ર મસીહ તે ખુદા છે. અને મસીહે કહ્યું હે એસ્રાઇલના દીકરાઓ, ખુદાની બંદગી કરો કે જે મહારો પરવરદેગાર અને તમારો પરવરદેગાર છે. ખરેખર જે કોઈ ખુદાની સાથે (બીજાને) શરીક કરે છે તેને માટે ખુદાએ બેહિસ્ત હરામ કર્યું છે; અને તેનું રહેઠાણ આગ છે અને ઓલમગાર માટે કોઈ મહદગાર નથી. ”

(‘સુરએ માએદા’ આયત ૭૨ મી—પ્રોફેસર ફત તરજુમો પેજ ૨૩૮)

૩. “ આ અલ્લાહ તમારો પરવરદેગાર છે. પાદશાહી તેનીજ છે. તેના સિવાય બીજો કોઈ ખુદા નથી. ત્યારે તમે ક્યાં ફરી જાઓ છો ? (આયત ૬ ઠી) જો તમે કાફર થાઓ તો ખરેખર ખુદા તમારાથી બીની-યાઝ છે ”

(‘સુરએ ઝોમર’ આયત ૬—૭ માંથી—પ્રોફેસર કૃત તરજુમો પેજ ૮૮૪)

૪. “ અને માણસોમાંના કેટલાક એવા છે કે જેઓ ખુદા સિવાય બીજાને તેની સમાન ગણે છે, તેઓ તેમને યાહે છે જેમ તેઓ ખુદાને યાહે છે; પણ જેઓ ઇમાન લાવ્યા છે તેઓ ખુદાના પ્યારમાં વધારે દ્રઢ છે અને જેઓએ ઝોલમ કયો છે તેઓ જ્યારે શિક્ષા જોશે ત્યારેજ તેઓ જાણશે કે શક્તિ સઘળી ખુદાનીજ છે અને (જાણશે) કે ખરેખર ખુદા શિક્ષા કરવામાં સખત છે. ”

(‘સુરએ બકર’ આયત ૧૬૮ મી—પ્રોફેસર કૃત તરજુમો પેજ ૫૬)

એ રીતે પાક કુરઆને શરીફમાં ઉપર મુજબ ફરમાનો મોજુદ છે, જેનો ઇન્કાર કોઈ પણ ઇસ્લામી કરી શકતો નથી. (મજકુર આયતો તો ફક્ત હાખલા તરીકેજ ટાંકેલ છે, પણ પાક કુરઆને શરીફમાં એ સખધેની આયતો ઠેકઠેકાણે મોજુદ છે.) હવે—મીં વરતેજની શુધ્ધ ઠેકાણે લાવવા આતર, ખુદ હં અલી અં નાં ફરમાનો પણ “ નહજુલ બલાગાહ ” માંથી નીચે ટાંકી બતાવીશ—

૧. ખુતબો નાં ૧૪૪ માંથી—

“ હું તમોને વસીઅત કરું છું કે ખુદાએ વહદહુ લાશરીકમાં કોઈને શરીક ઠરાવશે નહીં અને હઝરત મહમદ સં ની મુન્નતોને બરબાદ કરશે નહીં. ”

“ ખુદાએ તઆલા અમીને અને તમીને મગફરત
અતા ફરમાવે.”

૨. ખુતબો નાં ૩૫ માંથા—

“ આપ ફરમાવે છે, આ વખતે હું ખુદા તઆ-
લાના હુકમ મુજબ વરતવા માટે દલો થયો છું.”

૩. ખુતબો નાં ૮૧ માંથી—

“ આપ ફરમાવે છે હું ગવાહી આપું છું કે તે
ખુદાએ તઆલા સિવાય બીજો કોઈ ખુદા નથી. ”

૪. ખુતબો નાં ૮૭ માંથી—

“ ખુદાવંદા ! હું ગવાહી આપું છું કે જેણે તને
તારી મખલુકાત જેવો ગણ્યો, તારે માટે શરીફ અને
ભાગીયો ઠેરાવ્યો એવો શખ્સ યકીનન કાફર છે.”

૫. ખુતબો ના. ૯૫ માંથી—

આપ ફરમાવે છે, હું ખુદાએ તઆલાનો એ અમલ
ઉપરે શુકર કરું છું કે જે થઈ ગયેલ છે, અને એ
નેક અમલ માટે મહદ માંગુ છું કે જે થવાવાળા
હો; અને જેવી રીતે હું મારા અંગની તંદુરસ્તીનો
સવાલ કરું છું તેવીજ રીતે દીનની સલામતી પણ
આહું છું.”

૬. ખુતબો ના. ૯૭ માંથી—

“ હું તેને માટે ગવાહી આપું છું કે તેના સિવાય
બીજો કોઈ માઅખૂદ નથી. અને આ એ ગવાહી છે કે
જે હુખી તેમજ બહોર રીતે હરહાલમાં બધેએ સ્તી છે.”
ઉપરના હ. અલી અ. ના ફરમાનોથી વાંચકો સારી

રીતે જોઈ શકશે કે, હું અલી અ. પોતે બંદા હોવાનો ઇક-
રાર કરે છે, ખુદાના હુકમ મુજબ વર્તવાનો ઇકરાર કરે છે,
ખુદાને વહુદદ્દ લાશરીક જણાવીને, તેની સાથે કોઈને શરીક
કરાવવાની મનાઈ કરે છે, ખુદા સિવાય બીજો કોઈ ખુદા નથી
એમ જણાવે છે ખુદા પાસેથી નેક અમલ કરવા માટે મદદ માંગે
છે, પોતાની તંદુરસ્તી અને દીનની સલામતી ખુદા પાસેથી
ચાહે છે, મતલબ કે એક તાબેદાર બંદાને છાજતી રીતે દરેક
ઇકરાર કરે છે; બલકે જે કોઈ ખુદાને તેની મખલુકાત જેવો
ગણે; તેના માટે શરીક ઠેરાવે, તેને ચકીનન કાફર જણાવે
છે ! પણ અફસોસ છે કે, મી. વરતેલ, હું અલી
અ. ને અલ્લાહ જણાવવાનો ઉપદેશ કરી રહ્યા છીં ! ! !

જવાબ નાં ૧૦ ની તપાસ.

હાલ કેટલોક સમય થયા આગાખાની લેખકો “ઈસ્માઇલી”
શબ્દની અગાઉ “ધમાખી” શબ્દનો ઉપયોગ કરી, પોતાના ટોળાં
માટે “ધમાખી ઇસ્માઇલી” નામ જણાવવા લાગ્યા છે. તે ઉપ-
રથી “ ઇસ્માઇલી ” નામ સાથે “ ધમાખી ” નો શબ્દ
વાપરવા માટેના તવારીખી પૂરાવાઓની મી. વરતેલ પાસેથી
માંગણી કરેલ. પણ તેવા પૂરાવાઓ ન આપી શકતાં, મી.
વરતેલ આગ્ર અવળા વિવેચન ઉપરે ઉતરી પડ્યા છે
જવાબમાં નીચે મુજબ મુદ્દાઓ જણાય છે.—

- ૧—“ આ સવાલની તમારી વિદ્વતા તરફ મને ચિંતાવું
પડે છે કે, અરબી, ફારસી, જુની કિતાબોમાં ઇમામો
ઇસનાઅશરી લખેલું હોય, પણ તમો ઇસનાઅશરી
અને ઇસ્માઇલી એ બે નામ ઉપર વિચાર કરશો
તોજ જણાઈ આવશે કે ઇસનાઅશરીનો અર્થ તો—
ઇસના એટલે બે } એનો સરવાળો અરબી આંક પ્રમાણે
અશરી એટલે ઇસ } બરનો છે.

અને ઇસ્માઈલી એમાં આંકની સંખ્યા નથી પણ ચોક્કસ નામ છે અને (ઇસ્મેઅલી) અલી નામો પણ થાય, આ ઉપરથી ઇસ્નાઅશરી મઝહ ચોક્કસ આંકડા ઉપરજ છે. ત્યારે ઇસ્માઈલી ધર્મ અલીના નામ ઉપરજ છે અથવા 'હ૦ ઇબરાહીમ ફરજંદ ઇસ્માઈલના વંશથી છે. ”

તપાસ—ખિરાદર ! હું વિદ્વાન હોવાનો દાવોજ કર નથી. તમોને જે ચીઝાવું પડે છે તેનું કારણ હું પુર રીતે સમજું છું ! ઇસ્નાઅશરી નામ સાથે “ઈમામી” શબ્દ વપરાયેલ છે (એવું જે મેં જણાવેલ) તેને તં ખોટું પાડી શકતા નથી, અને ઇસ્માઈલી નામ સાથે “ ઈમામી ” નો શબ્દ તમો (લેખકો) વાપરો છો તે કે આગળની ત્વારીખોથી સાબિત કરી શકતા નથી; એટલે ચીઝાવું તો પડેજ ના ? !

ઇસ્નાઅશરી એટલે “ ખાર ઈમામોને માનવાવાળા અને ઇસ્માઈલીમાં આંકની સંખ્યા નથી—એમાં તં નવીન શું લખો છો ? તે જરા જણાવશો કે ? હા, ઇસ્મેઅલી ઉપરથી ઇસ્માઈલી (!) નામ પડવાનો જે ઇશા કરો છો, તેમાં કાંઈ નવીનતા તો ખરીજ !!! પણ નવીનતા તમોએ ખોટી રીતે આણી છે. એક ખચ્ચું પણ એ બાબતને માન્ય રાખે તેમ નથી. એ સરખામણી, તમો કંઈ લોગત (પ્રીક્ષનરી) ઉપરથી ઉપજાવી કહાડેલ છે, તે કાંઈ સમજ પડતી નથી ! શું, હવે ઇસ્માઈલીના બા ઇસ્મેઅલીનો શબ્દ વપરાશે ખરો કે ? ! (વળી તમો “ ઇસ્મેઅલી ” નો અર્થ “ અલીના નામો ” (ખહુ વચનમ કરેલ છે, પણ તે અર્થ “ અલીનું નામ ” (એક વચનમાં થાય છે, તે શું તમો ભૂલી જાઓ છો કે ? આ ઠેકા “ ઝલેમીન ” વાળી એક વચન—ખહુ વચન વાળી થીયરી.

શું થયું ?) “ ઇસ્નાઅશરી મઝહબ ચોક્કસ આંકડા ઉપરજ છે ” એમ લખવામાં તમોએ શી ધારણા રાખી છે ? ઇસ્નાઅશરીયો પણ ઇસ્લામ મઝહબના શીઆહ વિભાગમાંથીજ છે, પણ ખીલ્ત શીઆહ ફિરકાઓની જેમ ઇસ્નાઅશરી (ખાર ઇમામોને માનવાવાળાઓ) એ એક ઓળખ છે. (વધુ ખુલાસો, મુદ્દા નાં ૨ ની તપાસમાં આપીશ)

વળી—તમો ઇસ્માઇલી નામ, હં ઇબ્રાહીમના ફરઝંદ ઇસ્માઇલના નામ ઉપરથી પડવાનો મોગમ ઇશારો કરો છો, તેમાં પણ તમો થાપ ખાઓ છો. (વધુ ખુલાસો, મુદ્દા નાં ૩ ની તપાસમાં કરીશ.) ઇસ્માઇલી ફિરકાતું નામ, નતો “ ઇસ્મે અલી ” ઉપરથી પડેલ છે, અને નતો હં ઇબ્રાહીમના ફરઝંદ ઉપરથી પડેલ છે; ખલ્કે તે ઇમામ જાઅફરે સાહેબ અં ના ફરઝંદ હં ઇસ્માઇલના નામ ઉપરથી પડેલ છે. (ખરી રીતે ઇસ્માઇલી નામ તે ફિરકાના માટે છે, કે જેઓ હં ઇસ્માઇલને સાતમા ઇમામ તરીકે માનતા હતા—અને તેઓ ઉપરજ ઇમામત ખતમ થયેલી માનતા. આગાખાની ટોળા માટે તો નીજારી નામજ વધુ ખંધખેસ્તું છે; અથવા ચાલુ સમયમાં આગાખાની નામ પણ ચાલે તેમ છે. જે માટે ખુલાસાવાર વિવેચન આગળ થઇ ગયેલ છે.)

૨—“ ઇસ્નાઅશરી મઝહબનું નામ ૧૧ મા હસન અસ્કરી સુધી નહોતું; કારણ કે, તે વખતે ઇસ્નાઅશરી એટલે ખાર ન હોતા, પણ અગ્યાર હતા, જે અરબી પ્રમાણે વાહેદ-અશર * કહેવાય, પણ હસન અસ્કરી પછીની ગણતરી જે મુકરર થઇ, ને પછી વાહેદ અશર મટીને ઇસ્નાઅશર કહેવાયા કે જે ખોટું નથી. ”

* અગીયારની ગણતરી માટે અરબીમાં “ અહદ-અશર ” કહેવાય છે.

“ જી ન ”

તપાસ—જે કે ઇમામ હસન અસ્કરી અં સૂધી
 બાર ઇમામો થયા ન હતા. પણ ઇસ્નાઅશરી (બાર
 ઇમામોને માનવાની) માન્યતા તો હં રસુલ સં ના સમ-
 વથીજ હસ્તીમાં હતી; જે માટેના પૂરાવાઓ “ઇમામો
 બારજ છે—તેની સાબેતીઓ” વાળા પ્રકરણમાં અપાઈ ગયેલ
 છે. હં રસુલે ખુદા સં ની વફાત પછી—જે લોકો હં
 અલી અં ને “વસી બિલાફસ્લ” (વગર ફાસલે વસી) માનવા
 લાગ્યા, તેઓ સર્વે સામાન્યપણે શીઆહ લકબથી
 ઓળખાવા લાગ્યા; અને તે સર્વે શીઆઓ (હં રસુલ
 સં ની હદીસ પ્રમાણે) “ઇમામો બારજ થશે” એવી
 માન્યતા ધરાવતા હતા. ત્યાર પછી હં ઇમામ જાઅફરે
 સાહેક અં ના સમય સૂધી (ઇમામતની માન્યતા વીં ના
 મતલેહના કારણે) શીઆઓમાં કેટલાક ફિરકા થઈ ગયા
 હતા, જેથી જે લોકો શરૂઆતનાજ શીઆહ મત ઉપર
 ચુસ્ત રહેલા હતા, તેઓ શીઆહ જાઅફરી તરીકે ઓળ-
 ખાવા લાગ્યા; અને “ઇમામો બારજ થશે” એવી માન્યતા
 તેઓ ધરાવતા હતા. ઇમામ જાઅફરે સાહેક અં નાં પછી
 તે શીઆઓમાં ઇમામત સંબંધે મતલેહ થતાં, જેઓ હં
 ઇમામની ઇમામતના કાયલ થયા, તેઓ ઇન્માઈલી કહે-
 વાણ, (કે જેઓમાં પણ આગળ જતાં નીજરી, ચુસ્ત-
 અલવી વીં વીં ફાંટાઓ થઈ ગયા,) અને જેઓ (હં
 રસુલ સં ની હદીસ કે જેમાં બાર ઇમામોનાં નામો પણ
 છે x તે મુજબ) હં મુસા કાઝીમ અં ની ઇમામત
 અને તે પછી પાંચ ઇમામોના કાયલ થયા તેઓને ઇસ્ના-
 અશરી કહેવામાં આવે છે.

x જે માટેના ખુલાસો “ઇમામો બારજ છે—તેની સાબેતીઓ”
 વાળા પ્રકરણમાં જુઓ.

“જમ”

૩—“ ત્યારે ઇસ્માઇલી કહેવરાવવામાં તો જનાબ રસુલે ખુદા અને હૉ અલી પણ ખુદ પોતે માન રાખતા હતા અને કહેતા હતા કે “અમો ઇસ્માઇલી છીએ” કે જે કહેવાનો અધીકાર મુસા, દાઉદ અને ઇસા જેવા ઉલ્લ અઝમ પેગમ્બરોને હક ન હતો. ”

તપાસ—હૉ રસુલ સૉ અને હૉ અલી અૉ કહેતા હતા કે “અમો ઇસ્માઇલી છીએ” એ કયા આધારે મીૉ વરતેલુએ જણાવેલ છે, તે તેઓએ જણાવવું જોઇતું હતું. અગર “અમો ઇસ્માઇલી છીએ” એ વાક્યનો ભાવાર્થ “અમો હૉ ઇસ્માઇલના વંશમાંથી છીએ” એમ લેવામાં આવે તો કાંઈક વ્યાજબી પણ થઈ પડે—અને તે “મુસા, દાઉદ અને ઇસા જેવા ઉલ્લ અઝમ પયગમ્બરોને એ હક ન હતો” એવા મીૉ વરતેલુના કથનને ખંધ બેસતું પણ છે; કારણ કે મજકુર પેગમ્બરો હૉ ઇસ્માઇલના વંશમાંથી ન હતા. પણ અગર તેથી મીૉ વરતેલુ એમ સિદ્ધ કરવા માંગતા હોય કે, “હૉ રસુલ સૉ અને હૉ અલી અૉ ઇસ્માઇલી (પંથ) પાળતા હતા,” તો તે સરાસર ગલત હરે છે. ઇસ્માઇલી પંથ તો ઇમામ બઅકરે સાહેબ અૉ ના ફરજંદ હૉ ઇસ્માઇલના નામ ઉપરથી નીકળ્યો છે, જે તબારીખ સિદ્ધ છે. હૉ રસુલ સૉ અને હૉ અલી અૉ તે “અમારો ધર્મ ઇસ્લામ છે” એમ જણાવતા હતા !!!

૪—“આપણા બાપદાદા અસલ જે લોહાણા હતા તેમાંથી ઇસ્લામી ભુમીમાં શરૂ જનમ લીધો, તે વખતે આપણી હકીકી માતા (પીર સદરદીન સાહેબે) અળસુદી તરીકે જે શીખાવ્યું છે કે—

“કે પાત્ર નકલંકીને ગોત્ર ઇસ્માઇલી;
એ તો વિશ્નુ શાહ નિઝારીયા”

પણુ આજે એ ધાવણુ મુકી દેવાથી, આપણે ઇસ્માઇલી પિતા તરફ ઇસનાઅશરી તકલીદી પરવરીશથી મોહ પામતાં વંકાઈ જવા પામે છે. ”

તપાસ—એ મુદ્દામાં મી. વરતેલ શું લખી રહ્યા છે ? તેનું તેજાને ભાન રહેલ હોય એવું જણાતું નથી. લગ્ને મી. વરતેલ જેવા મુરીદો પેદા થયા, કે પીર સદરદીન સાહેબને હકીકી માતાનો લકખ તો મળ્યો ! એ મુદ્દામાં પહેલે (તેજ વખતે) તે હકીકી માતા તરફથી ગળસુદી તરીકે જે મળ્યું તે વર્ણવીને—ત્યાર પછી મી. વરતેલ લખે છે કે, “ પણુ આજે એ ધાવણુ મુકી દેવાથી, વીં વીં ” તે ભાન સહીત લખે છે કે ભાન રહિત લખે છે ? તેની કંઈ સમજ પડતી નથી. ગળસુદી તો સૈકાઓ ઉપર અપાઈ ગઈ, (એમ મીં વરતેલ જણાવી ગયા,) તો “ આજે ધાવણુ મુકી દેવાથી ” નો શો અર્થ થશે ? * તે મી. વરતેલ સમજાવશે કે ? !

હવે—હકીકી માતાએ ગળસુદી તરીકે જે શીખંયું તેમાં તો “ ઇસ્માઇલી ” શબ્દ ‘ગોત્ર’ તરીકે છે, ‘પાત્ર’ તરીકે તો ‘નકલંકી’ શબ્દ છે; જે મુજબ તો મી. વરતેલએ પોતાને ઇસ્માઇલી કરતાં નકલંકીચ્યાહ જણાવવું વધુ બંધ બેસતું થઈ પડે ! ! !

મી. વરતેલ જે “ઇસનાઅશરી તકલીદી પરવરીશ” તરીકે જણાવે છે, તેના માટે ખુદ નાં પહેલા આગાખાન સાહેબે પોતાના હાથે ફારસીમાં પોતાની ખાચોઆફી લખેલ છે, (કે જે જીવન ચરિત્રને મી. વરતેલએ પણુ માન્ય રાખેલ છે,) તેનો જે શુજરાતી તરજુમો ખાવા

* શું, સૈકાઓ થઈ ગયા છતાં હજી ખોળાઓ (આટલા દીવસ સંધી) ધાવણુ ખચ્ચાંઓજ હતા કે ?

‘જમ.’

કરીમ હાહજીએ છપાવેલ—તે ઉપરથી મીં કાળાએ ઇ. સ. ૧૯૧૨ માં કોપી હુ કોપી (નકલે નકલ જે પુસ્તક છપાવેલ છે; તેના પૃષ્ઠ ૧૯ ઉપરથી નીચેના ફકરાઓ મી. વરતેજીને અપણુ કરીશ—

“ મીસરના મુલ્કમાં મારા બાપ હાહઃઓ મધેથી કેટલી એક પહેડીઓ સુધી બાહશાહી વ બીલાફતના કારકરમાં હતા અને બાફરી મજહબને બારેઈમામીના કાનુન પર તેઓએ રીવાજ આપેલો છે, ”

ઉપરના ઉતારાથી મી. વરતેજી જોઈ શકશે કે ઈસ્ના-અશરી તરીકાને રીવાજ આપનાર તરીકે નાં આગા-હસન અલી શાહ સાહેબ પોતાના વડવાઓને જણાવે છે. હવે ઈસ્નાઅસરી પરવરીશ તકલીફી છે, કે સાચી ? તેનો ઈન્સાફ ખુદ મી. વરતેજીએ કરી લેવો ! મી. વર-તેજી જેને હકીકી માતાની ગળાસુદી જણાવે છે, તેના ઉપર વધુ વજન આપવું ? કે ના. આગાખાન શાહ હસન અલી સાહેબના હાથે લખેલ હકીકત ઉપર વધુ વજન આપવું ? તે વિચારવાનું મારા આગાખાની બંધુઓની મુન્સફી ઉપર છોડીશ.

જવાબ નાં ૧૧ ની તપાસ.

મારા સવાલ નાં ૧૧ માં મી વરતેજીને પૂછેલ કે—“ તમે આમ ઈસ્લામીઓની જેમ કુરઆને શરીફ તથા હદીસે પાકના સીધાંતોને માન્ય રાખો છો કે નહિં ? અને અગર માન્ય રાખતા હો તો સુન્નત જમાઅતની કીતાબોમાંથી કોઈ બાર ઈમામોવાળી હદીસ બતાવે તો તમે માન્ય રાખો કે કેમ ? ” જેનો સીધો જવાબ આપ-

વાના બદલે મી. વરતેલએ ઉડાવનારી વલણ ઇખ્તીયાર કરીને આડીઅવળી બાબતો હાથ ધરેલ છે. જે જરાબમાંના મુદ્દાઓ—

૧—“ કુરઆને શરીફ તથા હદીસ પાકના સિદ્ધાંતો જે આમ ઇસ્લામી માને છે, તેને જો શીયા માન્ય રાખે તો પછી શિયા તરીકે જુદા શું કામ પડે ? ”

તપાસ—કુરઆને શરીફને તથા તે સાથે સબંધ ધરાવતી હદીસોને શીઆઓ સંપૂર્ણ રીતે માન્ય રાખે છે. (ફક્ત મી. વરતેલ જેવાઓજ આડી વલણ ઇખ્તીયાર કરે છે !) શીઆઓ તરીકે જુદા પડવાનું મુખ્ય કારણ ખીલાફતનો પ્રશ્ન છે.

૨—‘બાર ઇમામની માનીનતા સુન્નત જમાઅતની ક્રિતાબમાં હોય તો પછી સુન્નીઓ ઇસ્નાઅશરી મઝહબ કેમ પાળતા નથી ? ’

તપાસ—બાર ઇમામોની માન્યતા સુન્નત જમાઅતની ક્રિતાબમાં નહિ હોય—એમ મી. વરતેલ જણાવવા માંગે છે. સુન્નત જમાઅતની એક ક્રિતાબ તો શું ? બદકે ઘણી ક્રિતાબોમાં બાર ઇમામો માટેની સાબિતીઓ મોજુદ છે; જેમાની કેટલીક સાબિતીઓ “ ઇમામો બારજ છે—તેની સાબિતીઓ ” વીં પ્રકરણોમાં અપાઈ ગયેલ છે, પણ મી. વરતેલ પોતે જે લખી ગયા છે, તે પણ ભૂલી જતા જણાય છે ! તેઓએ પોતે પોતાના વીલના પૃષ્ઠ ૬૫ માં લખેલ છે કે:—“ સુન્નત જમાઅતના આલેમ પણ બાર ઇમામને માને છે ” તે શું બલી ગયા કે ? સુન્ની બાઈઓ ઇસ્નાઅશરી મઝહબ કેમ પાળતા નથી ? એ મી. વરતેલનો પ્રશ્નજ અપ્રાસંગિક છે ! મઝહબ પાળવો આ ન પાળવો એ જુદોજ સવાલ છે—અત્રે તો મુખ્ય સવાલ બાર ઇમામો માટેની સાબિતીઓ સબંધેજ છે. એમ તો—(હસમા જણા-

બની તપાસમાં અમો સામેલ કરી ગયા છીએ તે મુજબ)
બાર ઇમામી મઝહબનો ફેલાવો કરનાર ખુદ ના. આગા-
ખાન સાહેબના પુર્વજોજ છે, એવું જણાવવામાં આવેલ
છે—ત્યારે ના. આગાખાન સાહેબના અનુયાયીઓ ઇસ્ના-
અશરી મઝહબ કેમ પાળતા નથી ? એ ઉપરથીજ મી.
વરતેજીએ વિચારી લેવાનું છે

૩—“ જો ઇસ્નાઅશરી બાર ઇમામને સુન્નત જમાત
માને, તો પછી તમારે તેઓના ચાર ઇમામને પણ
બરહક માનવા જુવે. ”

તપાસ—જો સુન્નત જમાઅત વાળા બાર ઇમામોને
માનતા હોય, તો ઇસ્નાઅશરીઓએ તેઓના ચાર તરીકા-
ઓના ચાર ઇમામો હનફી, હંબલી, માલેકી અને
શાફેઈને માનવા જુવે—એ મી. વરતેજીનું કથનજ અવ્ય-
વહાઈ છે. જે વિષે વધુ વિવેચન નહિં કરતાં, મીં વર-
તેજીને એટલુંજ પૂછીશ કે—હું ઇમામ બઅફરે સાહેક
અં સૂધીના ઇમામોને ઇસ્માઈલી અને ઇસ્નાઅશરીઓ
ખેઉ માને છે, + ત્યારે શું તમો (તે પછીના) ઇસ્નાઅશ-
રીઓના ઇમામોને માનવા તૈયાર થશો ખરા ? અને તેવીજ
રીતે શું ઇસ્નાઅશરીઓએ (તે પછીના) આગાખાની
ઇમામોને માનવા ?

૪—“ સુન્ની જમાતની કીતાબમાં બાર ઇમામ વાળી
હદીસ છે તો તે બાબતમાં બાબુશો કે શીઆ અને
સુન્ની વચ્ચે જે તફાવત છે તે મુજબ ઇમામતના
સવાલનોજ છે, જો કે તેઓ ઇમામને માને છે પણ
શીયાઓ જે રીતે અલી અને તેની નરનસલે ઇમામ

+ જોકે મીં વરતેજી જેવા આગાખાની લેખકો (હાલે) ઇમામ
હસન અ. ને બીજા ઇમામ તરીકે માન્ય નથી રાખતા !

“ જમ ”

માને છે તેમ સુન્ની ભાઈઓ માન્ય રાખતા નથી બદલે તેઓ ઇમામનો અર્થ કીતાબ (કુરઆને શરીફ કરે છે. ”

તપાસ—એ મુદ્દામાં મી. વરતેજ સફાઈ ખેલે છે મુળ મુદ્દાને ઉઠાવવા સાફ “ઇમામે મોખીન ” વાળી વ્યાખ્યાનમાં જે ‘ઇમામ’ નો શબ્દ છે અને તેનો અર્થ સુન્ન જમાઅતની માન્યતા પ્રમાણે ‘કિતાબ’ કરવામાં આવેલ છે તે હકીકત અત્રે લઈ આવે છે. પણ અહીંયાં તો સામાન્ય રીતેના ‘ઇમામ’ શબ્દ સમજાવેનો પ્રશ્ન છે; અને તે પ વળી બાર ઇમામો સમજાવેનો ! શું, સુન્નત જમાઅત વાળાઓ ‘બાર ઇમામો’ નો અર્થ ‘બાર કિતાબો’ કરે બરા ? અહીંયાં તો સુન્નત જમાઅત વાળા શાએર વડે કચ્છાઈ કૃત “ રોઝતુશોહહા ” નામની કિતાબમાં “ઇમામ અબ્બાસ અઝ ઈસ્નાઅશર હય” જણાવ્યા મુજબનાં બાર ઇમામોનો પ્રશ્ન છે. (બાર ઇમામો માટેની સુન્નત જમાઅતની કીતાબોની સનહો માટે “ઇમામો બારજ છે—તેની સાબીતીઓ” વાળું પ્રકરણ જુઓ.

૫—“ આ રીતે બાર ઇમામને માનવામાં ઇસનાઅશર અને સુન્ની ભાઈઓ એકમત હોય, તો પણ તે બેઉના એતેકાદનાં આધારરૂપ કુરઆને શરીફ સુરે યાસીન બારમી આયતમાં—કુલે શયઇન આ સયનાહો, ફી ઇમામસુ મોખીન* એટલે “દરેક વસ્તુ ગણતરી જાહેર ઇમામ + પાસે છે.” એ મુજબ

* એ આયત મી. વરતેજએ જેવી રીતે લખેલ છે, તેવી રીતે અમોએ ઉતારો કરેલ છે

+ એ અર્થમાં મી. વરતેજએ ભોળાઓને ભુલાવે. ખવડાવેતરણ કરેલ છે. “ ઇમામિમ મોખીન ” નો અર્થ સુન્નત જમાઅતના તરજુમાઓમાં ‘સ્પષ્ટ કીતાબ’ કરેલ છે, અને શીઆહ જુમાઓમાં ‘શીશન પેશવા’ કરેલ છે. (વધુ માટે એ આયતના પ્રકરણ જુઓ)

અમો ઇસમાઇલીઓ—ઝહેર ઇમામ કે જેની હબ્બુરમાં બખ્ષત કરી શકાય—તે વગરની કોઈ હદીસ હોય, તેને માન્ય રાખી શકતા નથી.

હ૦ ઇમામ ઝાફર સાદક પણ એમજ ફરમાવે છે.”

તપાસ—એ મુદ્દામાં મી૦ વરતેજી ખુદલા રૂપમાં પ્રકાશી નીકળ્યા છે ! ત્યારે એ જવાબ ના .૪ મુદ્દાઓમાં મી૦ વરતેજીએ આડીઅવળી હોડાહોડી કરવાની જફરતજ શી હતી ? પહેલેથીજ લખી દેવું હતું કે—“ અમારા ઝહેર ઇમામના ફરમાન સિવાય અમો કોઈ હદીસ માન્ય રાખતાજ નથી ” ! ! ! ,મી૦ વરતેજીને સંપુર્ણ ખાતરી છે કે, સુન્નત જમાઅતની કિતાબોમાં બાર ઇમામો સખ-ધેની હદીસો છેજ—જેથી તેઓને આડકત્રી રીતે કબૂલાત આપવી પડી છે કે—“ એકમત હોય ” !

મી. વરતેજીએ મુદ્દા ના. ૧ માં જણાવેલ કે—“કુર-આને શરીફ તથા હદીસ પાકના સિધ્ધાંતો જે આમ ઇસલામી માને છે, તેને જે શીયા માન્ય રાખે, તો પછી શીયા તરીકે બુદ્ધા શું કામ પડે ?” એટલે એજ જવાબના ૧ લા મુદ્દામાં મી. વરતેજીએ એમ જણાવવા કેશેશ કરેલ કે, આમ ઇસ્લા-મીઓની જેમ શીયાઓ કુરઆન શરીફનાં સિધ્ધાંતોને માન્ય રાખતા નથી; પણ આ મુદ્દામાં તો જણાવે છે કે—“ખેઉના એતેકાદના આધાર રૂપ કુરઆને શરીફ” તો તેના માટે શું સમજવું ? એકજ જવાબમાં મી. વરતેજી હેરફેર કરી રહ્યા છે, તો ખેઉ હકીકતોમાંથી સાચી કઇ સમજવી ? મી. વરતેજી જે લખે તે ખરું ! પણ હા, (એ મુદ્દામાંના) મી. વરતેજીના લખાણથી એટલું સ્પષ્ટ થાય છે કે “તેઓ પોતાના ટોળાના એતેકાદનાં માટે પાક કુરઆને શરીફને આધારરૂપ ગણતા નથી !

આ એ મુદ્દામાં મીં વરતેજી, હં ઇમામ બાઅફરે સાહેક અં નાં ફરમાનનાં ઘોઠાંથી એમ સમજાવવા માંગે છે કે બહર ઇમામ કે જેની હજુરમાં બચાવ કરી શકાય, તે વગરની કોઈ હદીસ માન્ય રાખવી નહીં ! પણ મીં વરતેજીએ પોતે જવાબ નાં ૩ માં (હં ઇમામ બાઅફરે સાહેક અં ની હદીસના નામથી) જે હદીસ ટાંકેલ છે, તેમાં તો એમ જોવામાં આવે છે કે—“હ. ઇમામ બાઅફરે સાહેક અં મે ફરમાયું છે કે કોઈ પણ હદીસ—કે જે કુરઆને શરીફ સાથે સબંધ ન ધરાવતી હોય—તેને તમે દીવાલની સામે પટકો !” તો સાચું શું સમજવું ? જવાબ નાં ૪ ની હદીસ પ્રમાણે તો કુરઆને શરીફ સાથે સબંધ ધરાવતી હદીસને માન્ય રાખવાનું ફરમાન નીકળે છે; અને આ મુદ્દામાં મીં વરતેજીએ (હદીસના નામથી) જે સાર સમજાવેલ છે તેમાં “બહર ઇમામ વગર કોઈ હદીસ માન્ય રાખવી નહીં” એવો સાર નીકળે છે, તો ઘેઠમાંથી ખરી હકીકત કઈ ? શું, તેના ખુલાસો મીં વરતેજી નહિં કરે ? ! ! !

જવાબ નાં ૧૨ ની તપાસ.

મારા સવાલ નાં ૧૨ માં મીં વરતેજીને પૂછેલ કે—જેવી રીતે તુરે હકીકતમાં તમોએ ‘અરબાઅશરી’ના બહલે ‘અરબા અશરી’ મશકરી તરીકે જણાવેલ, તેવીજ રીતે તમોએ કોઈ ‘સમાને અતુલ અરબધની’ કહ્યું, તો તમો માન્ય રાખો કે નહિં ?—જેના જવાબમાંથી નીચે મુજબ મુદ્દાઓ નીકળે છે—

૧—“ ઇસ્નાઅશરી અને અરબા અશરી એ બેમાં તમોએ અત્યારે અરબા અશરી નામ બતાવવામાં મશ્કરી માની, પણ તમો સાહેબ બતાવ્યો, કે બાર ઇમામને માનવું, ચઉદ માસુ ને માનવાવાળા તરીકે ઓળખાવવું, તે બાર ઇમામનેજ માનવાવાળી ગણતરી કરતાં વધુ બુલંદ હરજગતું છે.”

તમારો—માનવતા સાહેબ ! ચઉદ માઅસુમીન અં ને માનવામાં અલબત્ત ઇસ્નાઅશરીઓ મગફૂરી માને છે, પણ તેથી કાંઈ અરબાઅશરી નામથી ઓળખાય નહિં. એ નામ તમોએ મશ્કરી રૂપેજ જણાવેલ છે. બીજા શીઆહ ફિરકાઓનાં જેમ બુદ્ધાં બુદ્ધાં નામો છે, તેવીજ રીતે ઇસ્નાઅશરી નામ છે; અને તે બાર ઇમામોને માનવાવાળા તરીકે નામ પડેલ છે. તો તે મશહૂર નામના બદલે અરબા અશરી નામ જણાવવું, તે મશ્કરી નહિં તો બીજું શું ? જો કે ઇસ્નાઅશરીઓ ચઉદ માઅસુમીન અં ને દીક્ષાગ્રાંથી માને છે, પણ જેવી રીતે તમો કે બીજા શીઆહ ફિરકાવાળાઓ ઇમામત સબંધેની બુદ્ધી બુદ્ધી માન્યતા ઉપરથી ઓળખાય છે, તેવીજ રીતે ઇસ્નાઅશરીઓ બાર ઇમામોની માન્યતાના કારણે ઇસ્નાઅશરી નામથી ઓળખાય છે—તો જનાબે રસુલે ખુદા સં અને બીમી ફાતેમા અં કાંઈ ઇમામો નથી કે જેથી ઇસ્નાઅશરીઓને (ઇમામતની માન્યતાના કારણે) અરબાઅશરી કહેવાય.

* અત્રે કુદરતી રીતેજ મીં વરતેજીને બાર ઇમામોની ફઝીલ-તની ઇફ્તાર કરવો પડ્યો છે. ‘ માઅસુમ ’ એટલે ‘ ગુનાહોથી પાક-પવિત્ર ’—તો હં રસુલ સં અને બીમી ફાતેમા અં તથા બાર ઇમામો મળીને ચઉદ માઅસુમોનો મીં વરતેજીએ કુદરતી રીતે ઇફ્તાર કરીને, બાર ઇમામોને પાક અને પવિત્ર સાબેત કરેલ છે.

“ અમ ”

૨—“ બાકી સમાનીઅતુલ અરબધની—અડતાળીશ—
ને માનવાવાળા તરીકે અમારો હાલનો ચાલતો
હિસાબ બરાબર છે. ”

તપાસ બિરાદર ! “ હિસાબ બરાબર છે ” એમ
જણાવો છો— પણ હાલ ચાલતા હિસાબ પ્રમાણે તમોને
સમાનેઅતુલ અરબધની કહેવામાં આવે તો તે તમારે
માન્ય છે કે નહિં ? એના તો કાંઈ નિર્ણય તમો કરતા
નથી ! વળી પહેલાં મુદ્દામાં તમોએ બાર ઈમામોની ગણતરી
સાથે હ. રસુલ સ. અને બીબી ફાતમા અ.ની ગણતરી
મેળવીને અરબા અશરી નામ ઉભું કરેલ છે, તો
મજકુર બેક માઅસુમને તો તમો પણ માનો, તો એ
થીયરી પ્રમાણે તો તમારા માટે પણ અડતાલીસ અને
બે મલીને પચાસની ગણતરી થાય છે. એ હિસાબે તમારા
માટે પણ હાલના ચાલતા હિસાબ પ્રમાણે ખમસીની
નામ ઉભું થાય છે, તેનું તમોને ધ્યાન છે કે નહિં ?

જવાબ નાં ૧૩ ની તપાસ.

આગાખાની લેખકો ખુદાઈ નુર ને ખુદાઈ અવ-
તાર તરીકે ગણાવવાની જે તજવીઝ કરે છે, તેના માટે
મી. વરતેજને મારા સવાલના. ૧૩ માં માં ખુલાસો પૂછેલ-
જેનો મી. વરતેજએ જે લખાણથી જવાબ આપેલ, તેમાંથી
૬ મુદ્દાઓ નીકળે છે—

૧—“ બિરાદર જીમ, અવતાર અને ઈમામ એ બે શબ્દો
લક્ષ્યાર્થમાં જુદા નથી. અવતાર પણ પ્રભુની જ્યોતી જે
દેહમાં ધારણ થયેલી હોય છે, તેને કહેવામાં આવે
છે. જ્યારે સંસ્કૃત પ્રાકૃત ભાષા મારફતે શુજરાતીમાં

પ્રભુએ અવતાર ધારણ કર્યો, એમ કહેવાય; ત્યારે અરબી અને ફારસી ભાષા મારફતે ઉરદુમાં ખુદાઈ તુર સુનતીકલ થાય છે, એમ કહેવાય છે.”

તપાસ—અવતાર અને ઇમામ એ શબ્દો લક્ષ્યાર્થમાં કોઈ રીતે પણ એક થઈ શકતાજ નથી: સનાતનીઓ જે અવતારની માન્યતા ધરાવે છે, તે પ્રમાણે તેઓ અવતારને ઇશ્વર રૂપે માને છે; જ્યારે ઇસ્લામીઓ તો ઇમામને ખુદાના પયગમ્બરના પ્રતિનીધી તરીકે ગણે છે. ઇસ્લામી માન્યતા મુજબ—ખુદા, રસુલ અને ઇમામ એ ત્રણે જુદા જુદા રૂપે છે. ઇસ્લામી એઅતેકાદ મુજબ—જેઓમાં ખુદાના તરફથી તુર સુનતકલ થયલું હોય, તેવા ખુઝર્ગવારોને ખુદાના માનવતા ખંદાઓ તરીકે ગણવામાં આવે છે; તેઓને ખુદાઈ અવતાર ગણવામાં નથી આવતા. ઇસ્લામમાં અવતારની માન્યતાનો સહંતર નિષેધ કરવામાં આવેલ છે. હ. અલી અ. ફરમાવે છે—

“ તે કોઈ ચીજની અંદર હુલુલ કરતો નથી એટલે અવતાર લેતો નથી. ”

(‘નહજુલ બલાગાહ’ ના ખુતબા ના. ૬૧ માંથી)

ઉપરના ફરમાનથી મી. વરતેજી જેઈ શકશે કે ઇસ્લામી માન્યતા મુજબ અવતારનો નિષેધ છે. હવે—મી. વરતેજી જે સનાતન માન્યતા મુજબના અવતાર ઇસ્લામી માન્યતા મુજબનાં ઇમામનો મુકાબલો કરે છે, તેના માટે તેઓએ બાબુલું જેઈએ કે સનાતન માન્યતા મુજબ તો ફક્ત દસજ અવતારો છે; જ્યારે ખુદ આગાખાની સીલસીલા મુજબ આજ દીવસ સૂધી અઠતાલીસ ઇમામો થયા છે, (અને મી. વરતેજીની “ઢરેક ઝમાનામાં હાજર ઇમામ” ની થીયરી મુજબ મનુષ્ય હિપતીથી હ, અલી અ. સૂધી જે ઇમામો થયા હોય, તે તો જુદા !) તો ‘અવતાર’ અને ‘ઇમામ’ એ બેઉ લક્ષ્યાર્થમાં એકજ કેમ થઈ શકે ?

૨—“જુઓ કે જે પ્રભુની જ્યોતી, વામનમાં હતી, તેજ જ્યોતિ ફરસી ગમ, રામ, કૃષ્ણા, બુધ અને નકલ કેમાં છે અને અવતાર એક પછી એક પાત્રોમાં થઇને મહાન કાર્ય માટે પ્રગટ થતાં, તેવીજ રીતે કુતુબ તારામાંથી આદમ, ઇબ્રાહીમ અને ઇસમાઇલ અને અલી માં બુદાઇ નુર સુન્તકલ થતું રહ્યું એમ કહેવાય છે.”

તપાસ—બુદાઇ નુરના સુન્તકલ થવા, અને અવતાર વિષેના બુદાસો સુદા ના. ૧ ની તપાસમાં થઇ ગયેલ છે. એ સુદ્દામાં મી. વરતેજ, બુદ્ધ પછી નકલ કેમાં પ્રભુની જ્યોતી જણાવે છે. પણ “ નવમે બુદ્ધાવતાર અને આદમ ” એ પ્રકરણમાં ‘વિશ્વાપુરી’ મુજબ બુદ્ધ પછી શીશ જણાવેલ છે, તેનું કેમ ? તેજ પ્રકરણમાં મી. વરતેજએ બુદ્ધ અને આદમ એ એકજ ગણાવેલ છે, જ્યારે આએ સુદામાં તો હ. આદમ અ. ના નુરની ઉત્પત્તિ કુતુબ તારામાંથી જણાવે છે—તેના માટે શું સમજવું ? (હરેક ઠેકાણે મી. વરતેજએ ઉલટ સુલટ જણાવેલ છે !)

૩—“ સારાંશમાં આદમ, શીશ, ઇબ્રાહીમ, ઇસમાઇલ અને અલી એકજ વખતે નહોતા. આ હિસાબ એક મનુષ્ય જુદા જુદા ડરેસ પહેરે, તેમ દેખાવ જુદો જુદો લાગે, પરિણામે તો એકજ મનુષ્ય હોય છે. ”

તપાસ—જો હ. આદમ અને હ. શીશ એકજ વખતે નહોતા, તો હ. આદમે હ. શીશને વસી કેવી રીતે નીમ્યા ? તેવી રીતે હ. ઇબ્રાહીમે પણ હ. ઇસમાઇલને વસી કેવી રીતે નીમ્યા ? હ. આદમ પિતા તરીકે, અને હ. શીશ પુત્ર તરીકે, એકજ સમયમાં હતા, અને તેવીજ રીતે હ. ઇબ્રાહીમ અને હ. ઇસમાઇલ પણ હતા. બલે જુદા જુદા ડરેસ હોય, પણ પિતા તે પિતા અને પુત્ર તે પુત્રજ રહેશે. તેમજ મનુષ્યોમાં પણ એક બીજામાં અડઉતર દરજ્જા અને

વધતી ઓછી અછલ હોય છે. “પરિણામે તો એકજ મનુ-
ષ્ય હોય છે” એ કોઈ રીતે સિદ્ધ થતું નથી. હ. આદમ
અ. ના માટે ખુદાના તરફથી સફીયુદ્દાહનો લકખ અતા
કરવામાં આવેલ, જે હ. શીશના માટે ન હતો. હ. ઇબ્રા-
હીમનાં માટે ખલીલુદ્દાહ લકખ હતો, અને હ. ઇસ્મા-
ઇલના માટે ઝબીહુદ્દાહ લકખ હતો. મતલબ કે ખુદાવંદ
તઆલાએ પોતાની મસ્લેહત મુજબ દરેક પયગમ્બરોના
માટે જુદા જુદા દરજ્જા મુકરર કરેલ. (ખુદ મી. વરતેલ
એ જવાબ ના. ૧૦ માં હ. ઇસા, હ. મુસા અને હ.
હાઉકને ઉલુલ અઝમ (મહોટા દરજ્જાના) જણાવેલ છે,
તો “ પરિણામે તો એકજ મનુષ્ય હોય છે ” એ તેમનું
કથન કેવી રીતે સત્ય થઈ શકે છે !)

૪—“ પારસી ચહુદી, ઇસ્માઇલી, ખ્રીસ્તી, અને અરબી
તેમજ બ્રાહ્મણ વાણીયા, ક્ષત્રી અને મુસ્લમીનના
પહેરવેશ ઉપરથીજ જુદા જુદા દેખાય છે. તેમ
એક મનુષ્ય પણ જો એ બધા ડરેસ પહેરે, તેથી
માણસ બીજો હોતો નથી, પણ તેણે જુદા જુદા ડરેસ
ધારણ કરી તેવા દેખાવો દીધા—એવીજ રીતે અવ-
તારો જુદા દેખાય છે, પરંતુ એકજ નુર હતું. ”

તપાસ—એ સુદામાં મી. વરતેલએ સ્પષ્ટ કરેલ
છે ! દરેક કૌમવાળા પહેરવેશથી જુદા જુદા દેખાય છે,
એમ મી. વરતેલ જણાવે છે *—પણ દરેક કૌમવાળાઓના
આચાર વિચાર, નીતી રીતી, ધાર્મિક આન્યતાઓ વીન વીન

* પણ કૌમી રૂસમાં પણ અપવાદો જણાય છે. બહુઓ
બીજા કૌમોના પોશાકો ધારણ કરે છે. ખાસ કરીને ખ્રીસ્તી (નસારા)
નો પોશાક તો બહુઓ પહેરતા જોવામાં આવે છે; ત્યારે પોશાક
ઉપર કૌમ કૌમની ઝાળખનો સિદ્ધાંત કેવી રીતે ટકી શકે છે ?

‘ ૯૪ ’

જુદી જુદી તરેહની હોય છે, તેનું કેમ ? મતલબ કે એ દાખલાથી મી. વરતેણ, અવતારોનું એકપણું કોઈ રીતે પણ સાબિત કરી શકતા નથી. બાકી એ મુદ્દામાં એક નવીનતા જોવામાં આવે છે કે—ઈસ્માઈલીયો અને મુસલમાનોને આડકત્રી રીતે મી. વરતેણ જુદા ગણાવે છે ! શું ઈસ્માઈલીયોની ઓળખ માટે ખાસ કોઈ જુદો ફેસ છે ખરો કે ?

પ—“ તમોએ જે પ્રશ્ન કર્યો છે, તેમાં હ. મહમદ, અલી, ફાતેમા, હસન અને હુસેનજ ખુદાના નુરનું સ્વરૂપ કહેવાય છે, તેના જુદા જુદા શરીરો એક જમાનામાં સાથે હતાં, તેથી પાંચ ખુદાઇ નુરનાં સ્વરૂપ હતા એમ કહેવાય નહિ ? તમો પ્રશ્ન કરો છો, તો બિરાહર, આ સમજવા માટે એક દીવાનું દ્રષ્ટાંત લેઓ, અને પાંચ દીવાના સાધન જુદા જુદા આકારનાં એકી વખતે હોય, તો તે પાંચ ગણાય કે કેમ ? તો જરૂર તે પાંચ દીવા કહેવાય, પણ જેઓ ઈલિમમાં પુણું છે તેઓ પાંચ દિવા છે એમ નથી કહેતા, કારણ કે પાંચ જુદા જુદા આકાર હોવા છતાં, કાર્ય તો પાંચેનું એકજ હોય છે કારણ કે પાંચ દીવાના પાંચ પ્રકાશ પડતા નથી, પણ એકજ પ્રકાશનો જોશ બહાર આવે છે.”

તપાસ—મારો સવાલ એવી રીતે હતો કે—“ખુદાનું નુર* હઝરત મહમદ, હઝરત અલી, હઝરત ફાતમા હઝરત હસન તથા હઝરત હુસેનમાં હતું, એ નુર અગર અવતાર રૂપે ગણીએ તો, એ નુર હઝરત આદમથી પેદી કર પેદી આલ્યું હતું. તો હઝરત આદમથી પયગમ્બર હઝરત મોહમદ સાહેબના જેટલા વડવાઓ થયા તે પણ અવ-

* ખુદાનું અતા દરેકું નુર.

અમ.

તાર રૂપે ગણી શકાય કે નહિ ? તો એ હિસાબે કેટલા અવતારો થયા ? ” તો એ મારા સવાલના રૂપમાં મીંઠ વરતેજીએ કેવો ફેરફાર કરેલ છે તે વાંચકો ઉપરથી જોઈ શકયા હશે.

હવે—પંજતન પાક અ. નાં ગુરની બાબતમાં કહેતાં, એટલું તો ચોક્કસ છે કે પાંચે બુઝર્ગવારો એકજ સમયમાં હતાં, અને તેઓ સર્વેમાં બુદ્ધાનું અંત કરેલું ગુર હતું. (અને જેનો ઇન્કાર મીંઠ વરતેજી પણ કરી શકે તેમ નથી.) તો “ એકજ ગુર મુન્તકલ થતું રહે છે અને તે અવતાર છે. ” એવી મી. વરતેજીની થીયરી કેવી રીતે ટકી શકે છે ? એ થીયરીને ટકાવવા ખાતર મી. વરતેજી પાંચ દીવાઓનો દ્રષ્ટાંત ટાંકે છે—પણ તેમાં પહેલે પોતે કબુલ કરે છે કે, “ પાંચ દીવાના સાધન એકી વખતે બુદ્ધા બુદ્ધા હોય તો જરૂર તે પાંચ દીવા કહેવાય ” પણ પાછા “ જેઓ ઇલમમાં પુર્ણ+ છે તેઓ પાંચ દીવા નથી કહેતા, કારણ કે કાર્ય પાંચેનું એકજ છે ” એમ જણાવે છે. જો કે દીવાઓનું કાર્ય પ્રકાશ પાડવાનું હોય છે, પણ તે દીવાઓ બુદ્ધી બુદ્ધી કીસમના અને લાઈટ પણ બુદ્ધા બુદ્ધા રંગની હોય તો ? ત્યારે તો જરૂર એમ કહેવામાં આવશેજ કે આજે દીવાની લાઈટ આવી કીસમની છે, અને આની લાઈટ આવી કીસમની છે. (જો કે પંજતને પાકે અં ના માટે એ બાબતમાં દીવાઓનું દ્રષ્ટાંત આપવું એ હું યોગ્ય ધારતો નથી, તે બુઝર્ગવારોની શાન એ દ્રષ્ટાંતથી વણી બુલંદ છે ! એ નિરૂપત બાકર બા આલમે પાક ! ! ! પણ મીં વરતેજીએ જ્યારે એ

+ ઇલમમાં પુર્ણ કાણ ? મી. વરતેજી જવાબો, કે બીજા કાઈ ? તેનો બુલાસો મીંઠ વરતેજીએ કરવો જોઈએ.

“ જીમ ”

દ્રષ્ટાંત ટાંકેલ છે, ત્યારે તે દ્રષ્ટાંતથી દલીલ કરવી પડે છે.) તેવીજ રીતે પંજતને પાક અ. ના દરજ્જા સખધેના વિવેચનમાં નહિ ઉતરતાં, એટલું તો જરૂર કહીશ કે હં મોહમ્મદ મુસ્તફા (સં) નથી હતા, બીબી ફાતમા અં ન તો નથી હતાં અને ન તો ઇમામ હતાં જ્યારે હ. હં અલી, હં હસન અને હં હુસેન (અં) ઇમામો હતા. મતલબ કે મીં વરતેજ જે ફીવાઓનું દ્રષ્ટાંત આપે છે, તે કોઇ રીતે પણ કાર્યસાધક નથી.

૬—“ ગદીરે ખુમની હદીસ બાંચો જેમાં હં રસુલે ખુદાએ અલીની એકતા માટે લાહમક લાહમી, જુસ્મકા જુસ્મી, રૂહકા રૂહી—નુરકા નુરી ફરમાવેલું છે. એટલે હુંને અલી બે નથી પણ એકજ છીએ.”

તપાસ—પહેલે તો ઉપરોક્ત વાક્યો ગદીરે ખુમના સમયે હં રસુલ સં મે ઉચ્ચારેલ છે, કે બીજા કોઇ પ્રસંગે ? તેના માટે મીં વરતેજએ ગદીરે ખુમવાળી હદીસ ટાંકી બતાવવી હતી. હવે—મજકુર વાક્યો હં રસુલ સં મે ફરમાવેલ, તે મીં વરતેજની માન્યતા રૂપે નહિ. પણ મોહમ્મદ વીં ના કારણેજ ફરમાવેલ છે. (વધુ ખુલાસા માટે “ જવાબ નાં ૬ ની તપાસ ” વાળું પ્રકરણ જુઓ.)

૭—“ અને ખુદા એક છે—પણ બહુ છે—પણ બે નથી—તેનો અર્થ ઇસ્લામી શબ્દોમાં સમજશો કે, વાહદતમાં કેસરત અને કસરતમાં વાહદતનો મસલો કોઇ આલીમ પાસેથી પણ શીખીને એકથી ઇસ મુખીની સંખ્યા એકનું બહુપણું છે, પણ બે નથી એમ સમજો.”

તપાસ—વાહરે, ઈસ્લામી શબ્દોમાં અર્થ, વાહ !
 “ એક છે—પણ બહુપણું છે.” એ કયા આધારે જણાવવાને
 મારા વિદ્વાન મિત્ર બાહેર પડયા છે ? તેની ખતર પડતી
 નથી ! જ્યારે “ એક ” હોય, ત્યારે “ બહુપણું ” કેવી
 રીતે કહેવાઈ શકાય ! અને “ બહુપણું ” ને “ એક ” કેવી
 રીતે કહેવાઈ શકાય ? જ્યાં વહદત^૧ નો શબ્દ હોય, ત્યાં
 કેસરત^૨ કહેવાઈ શકાય નહિ; અને જ્યાં કેસરતનું
 નામ પડયું ત્યાં કોઈ રીતે પણ વહદતનું નામ ટકી શકતું
 નથી. એ મસઅલો શરીઅતી આલેમોનો તો નથીજ,
 બાકી કેટલાક સુફીઓ એ બાબતમાં વગર ફાકટની માથા-
 ફેંઠ કરી ગયા છે; અને મીઠ વરતેણ તેનું અનુકરણ કરવા
 લાગ્યા છે ! મહાન હૈં અલી અં, કે જેઓ સંપુર્ણ
 જ્ઞાની હતા, જેઓને ખુદાના તરફથી ઇલ્મ લેદુગ્રી અતા
 કરવામાં આવેલ, બલકે હૈં રસુલે ખુદા સં મે જેઓને
 બાબે ઇલ્મ ફરમાવેલ—તેઓ ખુઝર્ગવાર ફરમાવે છે—

“ અને તે પરવરદીગાર એવો છે કે તેની સમાન
 કોઈ નથી અને તે એક ગણત્રી માટે બાલવામાં
 આવે છે તે નહીં, બલકે તે હકીકી એક છે એટલે
 જેની પાછળ બે નથી. ”

(‘નહિઅલ બલાગાહ’ ખુતબો ના. ૬૧ માંથી—પૃષ્ઠ ૬૬-૭૦)

ઉપરના ફરમાનથી મીઠ વરતેણ જોઈ શકશે કે,
 ખુદાતઆલા એવો એક છે કે જેની પાછળ બે નથી. મીઠ
 વરતેણએ એકથી ઠસ સૂધીની સંખ્યાનો જે દાખલો આપ્યો
 છે. તેમાં ગણત્રી સખંધી દાખલો લેતાં, જો કે ‘એક’ ‘દસ’
 સૂધીની સંખ્યાની શરૂઆત ગણાય, પણ તે પણ જ્યાં
 ‘બહુપણું’ (બે-ત્રણ-ચાર વીં) આગળ ત્યાં ‘એક’ કહે-
 વાતું નથી. એતો ગણત્રીની રીત પ્રમાણે પણ મીઠ વરતે-

જીની થીયરી સિદ્ધ થતી નથી, ત્યારે ખુદાવંદ તઆલા માટે તો (ઉપરનાં હ૦ અલી અ૦ ના ફરમાન મુજબ) ‘ગણતરી માટેના એકનો’ પણ દાખલો અપાઈ શકાય તેમ નથી.

૮—“ અને આવીજ દલીલ વેદની શરૂતિમાં છે, કે-એકોહ બહુસયાયેમ પ્રજાયાં-એટલે હું એક છું અને બહુ થાઉં-એ વાક્ય ઇશ્વરી છે-તેવીજ રીતે કુર-આને શરીરમાં “ કુલહો વલ્લાહો અહદ ” એટલે ખુદા એક છે, પણ સુરતન નુરમાં (૩૪ મી આય-તમાં છે. અલ્લાહો નુરસ સમાવાતે વલ અર્જ-એટલે “ જમીન અને આસમાનનું પુર તેજ અલ્લાહ છે-”

તપાસ-પહેલે તો “ એકોહ ” વાળું વાક્ય ઇશ્વરી છે-એ મી૦ વરતેજીએ સાબિત કરી બતાવવું જોઈએ. વળી એ વાક્ય વેદની શ્રુતીમાં હોય, અને તેનો ભાવાર્થ પણ એવીજ રીતનો થતો હોય, તો તે પણ મી૦ વરતેજીએ પુરવાર કરવું જોઈએ; પણ તે મી૦ વરતેજીએ ફક્ત લખી નાખેલ છે. હવે કદાચ એ વાક્ય વેદમાં હોય પણ તેનો ભાવાર્થ પણ મી૦ વરતેજીના જણાવવા મુજબ થતો હોય, છતાં એ દલીલ કાર્યસાધક થઈ શકે તેમ નથી. સખખ કે એ પ્રશ્નનું નિરાકરણ ઇસ્લામી રીતીએ કરવાનું છે (અને મુદા ના૦ ૭ મુજબ મી૦ વરતેજીએ એ પ્રશ્ન ઇસ્લામી શબ્દોમાંજ ઉકેલવાનું બીડું ઝડપ્યું છે; બલકે એ પ્રશ્ન માટે ઇસ્લામી આલીમ પાસેથી શીખવાનું સૂચવેલ છે.) તો ઇસ્લામી રીતી મુજબ તો ખુદ મી૦ વરતેજીએ “ કુલહો વલ્લાહો અહદ ” નો ફકરો લખીને “ એકોહ બહુસયાયેમ ” વાળા ફકરાને રદ કરેલ છે. (એ પણ ખુદાની કુદરત છે કે વેદના વાક્યથી “ એકમાંથી બહુ ” નો વાક્ય સિદ્ધ કરવા મથન કરેલ, અને પાછો પોતેજ ઇસ્લામી

રીતે “ ખુદા એક છે ” થી તેનું ખંદન કરે છે !) પણ “ કુદ્દો વલ્લાહો અહદ ” વાળો ફકરો લખ્યા પછી, વળી મીં વરતેજી પોતાની અસલી આદત ઉપર આવતાં “ અલ્લાહો નુફ્સમાવાતે વલ અર્જ ” વાળા ફકરાથી જુદો ભાસ આપવા તજવીજ કરે છે. ! પણ પાક કુરઆને શરીરમાં એક બીજાથી વિરૂધ્ધ માન્યતા હોઈજ ન શકે, એ મીં વરતેજીએ ખુબ યાદ નાખવું જોઈએ. નુર વાળી આયતનો બહારી અર્થ “ અલ્લાહ આકાશો અને પૃથ્વીનું નુર છે ” એમ થાય છે, (જુઓ પ્રોફેસર કૃત તરજુમે પેજ ૬૭૬,) પણ મીં વરતેજીએ તે અર્થ ઉલ્ટાવીને લખેલ છે. છતાં તેથી પણ “ વહદતમાં કસરત ” વાળી મીં વરતેજીની થીયરી કોઈ રીતે પણ સિદ્ધ થતી નથી. (વધુ ખુલાસા માટે તફસીરો જુઓ.) એ ફકરાથી અલ્લાહ તઆલાનું સર્વ વ્યાપકપણું અને સર્વ શક્તિવાન પાણું વીં સાબેત થશે, પણ “ બહુ ખુદાઓ ” ની થીયરી કોઈ રીતે પણ સાબેત થઈ શકશે નહિં.

૬—“ આ રીતે મહમદ અને અલી * ગદીરે ખુમમાં એકપણે જાહેર થયા. તેવીજ રીતે હસન અને હુસેન પણ એકપણે હતા, + બીજી ફાતમાનુજ ઝોહરા માટે હં રસુલે ખુદાએ કહેલું છે-બીજા અતુન મીઝી-એટલે ફાતમા મારા શરીરનો એક ટુકડો છે, તેને

* એ ખુઝર્ગવારના માટે મીં વરતેજીને કોઈ માનનો અર્થ પણ જડ્યો નહિં, સીધા સાદા નામેજ લખી દહાડ્યાં છે !

+ અહીંયા તો મીં વરતેજી હં ઇમામ હસન અને હં ઇમામ હુસેન (અં) ને એકપણે જણાવે છે, પણ અફસોસ છે કે, તેઓ એક ખુઝર્ગવારને ઇમામતને લાયક ગણે છે અને બીજા ખુઝર્ગવારને ઇમામતને લાયક નથી ગણતા !

“ હમ ”

કેમ જુદા ગણી શકાશે ? અલીનો સમઘ પણ જુદા પાડી શકતો નથી. હસન ને હુસેનની તરીકેનો સમઘ, તો એકાકારની પુરી સમજ છે-આ રીતે એ પંજેતન આલેઅબા છે આયતે તતહીર તેનો હવાલો છે, તો ઇસ્હ મુદ્દા તેને જુદાઈ નુર તરીકે જુદો અણતાજ તેઓ જુદા હતાજ નહિં, એકજ સ્વરૂપે હતાં. અવતાર ગણવાની મીં જીમ, તમારી પદ્ધતિ ઇ મુજબ નથી. ”

તપાસ—આ મુદ્દામાં મીં વરતેજીએ મુખ્ય ઉઠાવવા ખાતર ખુબ સફાઈ વાપરી છે ! તેઓ પાંચે ગંવારમાં જુદાનું અતા કરેલું નુર હતું, તેઓમાં નહતી, સર્વે આલેઅબા કહેવાય છે, આયએ ત તેઓની શાનમાં છે, એ સર્વે ખરૂં-પણ તેઓની એકનીજ હતી કે પાંચની ? અને તેઓ એકજ હતાં, કે પાંચ સ્વરૂપે x ? એજ મુખ્ય પ્રશ્ન છે. (કે મીં વરતેજી વીં નુરને અવતાર ગણાવવા માંગે તો એ પાંચે જુઝગંવારોમાં જુદાઈ નુર હતું-ત્યારે તે અવતાર ગણાય, કે પાંચ અવતારો ? એજ મુખ્ય

x હં અલી અં અને હં રસુલ સં ના એકજ માટે મીં વરતેજીએ ગદીરે ખુમનો ઇશારો કરેલ છે, પણ તે હં રસુલ સં એ ફરમાવેલ કે “ હું જોનો મૌલા (હાકેમ-મોલેક) છું, તેનો અલી મૌલા છે ” પણ એમ તો નહોતું બ્યું કે, અમે એકજ સ્વરૂપે છીએ ? હઝરત પોતે નમી હત હં અલી ઇમામ હતા, એટલે એમ ફરમાવેજ કેમ ? તેવીજ ખોખી કાતમાં અં ના માટે જો કે “ શરીરનો એક ટુકડો ” વેલ-પણ એકજ સ્વરૂપે ફરમાવેલ નથી.

“ જી :

હતો.) અને તે પંજતન પાક અં તરીકે તેઓ યુઝર્ગ-
વારે ગણાય છે, જેથી સિધ્ધ થાય છે કે તેઓ પાંચતનો
હતાં.

કહાય, હજી પણ મીં વરતેજી પોતાની ખોટી માન્ય-
તાને વળગી રહેતા માંગતા હોય કે, “ ભલે શરીરે પાંચ
હતાં પણ નુર તો એકજ હતું ” તો તેના માટે મીં વર-
તેજીને એજ જવાબના મુદ્દા નાં પ ની તપાસ ફરીથી
જોઈ જવા બલામણુ કરીશ. પણ એક નુરની દલીલમાં પણ
મીં વરતેજી ટકી શકે તેમ નથી. કારણ કે એ જવાબની
શરૂઆતમાંજ મીં વરતેજી કહી ગયા છે કે “ અવતાર
પણ પ્રભુની જ્યોતી જે દેહમાં ધારણ થએલી હોય છે, તેને
કહેવામાં આવે છે. ” તો જ્યારે તેની તેજ જ્યોતી હોય,
ત્યારે દેહ અવતારો કહેવાનું પ્રયોજન શું ? ત્યારે મીં
વરતેજીના ટોળામાં દસ અવતાર ગણવામાં આવે છે તેનો
સાર્થક શો ?

છવટે મીં વરતેજીએ જે જણાવેલ છે કે—“ તેઓ
જુદા હતાજ નહિ, એકજ સ્વરૂપે હતા. તેનો અવતાર
ગણવાની મીં જીમ તમારી પધ્ધતી ઇસ્લામ મુજબ નથી.”
જેના માટે હું ઘણો અજબ થયો છું ! હું તો એમ કહું
છું કે અવતારની માન્યતાજ ઇસ્લામી પધ્ધતીસર નથી પણ
તે પંજતને પાક અં ને એક સ્વરૂપે ગણીને હોય,
અથવા પાંચ સ્વરૂપે ગણીને હોય ! અથવા તે યુઝર્ગવારે-
માંના કોઈના માટે પણ અવતારની માન્યતા જણાવવામાં
આવતી હોય, તો તે પણ ઇસ્લામી પધ્ધતી સર નથી;
બલકે ઇસ્લામમાં અવતારની માન્યતાનો સહંતર નિષેધ છે.
(પણ મીં વરતેજી એજ જવાબમાં ઈમામતને અવતાર
તરીકે ગણાવી ગયા છે, તેનું શું ?)

જવાબ નાં ૧૪ ની તપાસ.

મારા સવાલ નાં ૧૪ માં, હું ઇમામ હસન અ. માં નુર મોબિન હોવા છતાં ઇમામતમાંથી કાઢી નાખવાનું કારણ પૂછેલ-જેના મી. વરતેલનાં જવાબમાંથી નીચેના મુદ્દાઓ નીકળે છે—

૧—“ જેના બાપ ઇમામ હોય,—પોતે ઇમામ હોય, અને તેનો છોકરો પણ ઇમામજ હોય.—આ નર નસલની ખરી વ્યાખ્યા છે. તેમાં ભાઈનો સમાવેશ થઈ શકતો નથી એટલે ભાઈને ઇમામત સોંપાતી નથી; અને કોઈએ સોંપી નથી, અને કોઈ સોંપ્યાની દલીલ કરે તો, તે ઉપલા મુકરર ધોરણે જુદી છે.”

તપાસ—એ મુદ્દામાં મી. વરતેલએ ભાન જુલોને વિવેચન કરેલ છે. એવું મુકરર ધોરણ માં. વરતેલને કોણે કરી આપ્યું ? એના માટે મી. વરતેલ કોઈ સનદ કે પુરાવા આપશે ખરા ? કે જેમ કહે તેમ લખ્યાજ જવું ? ! ! હું મુસાએ પોતાના ભાઈ હાફ્ફને વસી-વઝીર નીમેલ, (જેના માટે હકીમ સલીમ સાહેબે, વસી અને સામેત લખેલ છે,) તે શું, મી. વરતેલ જુલો જાય છે ? કદાચ મી. વરતેલ અત્રે એમ કહેવાને તૈયાર થઈ જશે કે, હ. મુસાએ હ. હાફ્ફને વઝીર અને વસી તરીકે નીમેલ એ ખરું, પણ હ. હાફ્ફ તો પયગમ્બર હતા—તો હું મી. વરતેલને ખુદ હ. અલી અ. નોજ દાખલો આપીશ. હ. અલી અ. તો ઇમામ હતા કે નહિ ? તેઓની ઇમામ તરીકેની નીમણુંક હ. રસુલે ખુદા સ. મે કરેલ, (જેના માટે ખુદ મી. વરતેલ વારંવાર ગદીરે ખુમનો દાખલો આપે છે,) તો હ. અલી અ. હ. રસુલે ખુદા સ. નાં (દાકાઈ) ભાઈ થતા હતા કે નહિં ?

હવે—મી. વરતેજી નરનસલ * ની વ્યાખ્યા કરતાં ઇમામ કોણ થઈ શકે છે ? તેના માટે જે જણાવે છે કે— “ જેનો બાપ ઇમામ હોય, પોતે ઇમામ હોય, અને તેનો છેકરો પણ ઇમામજ હોય ” તો તેના માટે જણાવવાનું કે—મી. વરતેજી, આગાખાની ઇમામતાનાં સીલસીલાને હ. ઇબ્રાહીમથી જણાવીને હ. ઇબ્રાહીમ અ. ને ઇમામ તરીકે જણાવી ગયા છે—તો શું, હ. ઇબ્રાહીમનાં પિતાશ્રી ઇમામ હતા ખરા ? એ મી. વરતેજી સાબેત કરી દેખાડશે કે ? વળી હ. ઇબ્રાહીમનાં ફરજંદ હ. ઇસ્માઇલને પણ મી. વરતેજી ઇમામ તરીકે જણાવી ગયા છે—તો હ. ઇસ્માઇલના ફરજંદ પણ ઇમામ હતા ? એ મી. વરતેજી પુરવાર કરશે ખરા ? મતલબ કે—મી. વરતેજીની વ્યાખ્યા તદ્દન ઢંગ ધડા વગરનીજ છે.

૨—“ અહીં મને યાદ આવે છે કે, હ. ઇમામ બાકર સાદીકે હ. ઇસ્માઇલ ને ઇમામત આપી હતી, “પરંતુ તે પોતાની હયાતીમાં ગુજરી જવાથી—નાના ફરજંદ મુસા કાઝીમને ઇમામ બનાવ્યા ” પણ તે ઇમામતની શાન જેતાં ગલત ઠરે છે. કારણ કે ઇમામત એક ખુદાઈ પાવર છે, અને તે ભવિષ્યમાં થનાર બાબતો પણ જાણે છે, તો જો ઇસ્માઇલને ઇમામત આપી હોય, ને તે ગુજરી જવાના હતા, તે બાકર સાદેક જાણતા ન હોય, એમ કહેવું તે બાકર સાદેક ઉપર ઇલઝામ લગાડવા સરખું છે, અને તે ઇમાનદારીથી વેગળું છે.”

* એ શબ્દ મી. વરતેજીએ ઠેકઠેકાણે જણાવેલ છે, પણ એ શબ્દ ક્યાંથી લાવ્યા અને શબ્દ વાપરવામાં શા હેતુ છે ? તેની કોઈ સમજ પડતી નથી.

“અમ”

તપાસ—ભાઈના માટે મી. વરતેલને પાછ-
ળથી એ દાખલો ખુબ યાદ આવ્યો, પણ વળી એ
દાખલામાં મી. વરતેલ, ઇમામતની શાનનાં ઓઠા
હેઠળ મનઘડત તાવીલ કરવા લાગ્યા છે ! પણ હ. ઇસ્મા-
ઇલને ઇમામત આપવાનાં આવી હતી—એ સાબેત કરીને,
ત્યાર પછી મી. વરતેલ ઇમામતની શાન જોવાને નીકળ્યા
હતે, તો બેહતર હતું. (કાંતો મી. વરતેલ ઇમામનાં
કાર્યમાં ચુનોચેરા કરવાની મનાઈ કરવા નીકળે છે; અને
કાંતો પોતે શાન જોવાના પોતાને અધીકારી સમજે
છે ! ! !) હવે કદાચ વાદવિવાદ ખાતર એમ પણ ધારી
લઇએ કે, ઇમામ બઅફરે સાહેક અ. મે પોતાની પછીના
વસ્તી તરીકે હ. ઇસ્માઇલની નીમણુંક કરેલ—પણ ન્યારે
તેઓની હયાતીમાંજ હ. ઇસ્માઇલ ગુજરી ગયા, ત્યારે શું,
પોતાના બીજા ફરજાંદની વસ્તી તરીકેની નીમણુંક કરવાનો
ઇમામ બઅફરે સાહેક અ. ને અધિકાર નહતો ? અલબત્તા
તેઓને સંપુર્ણ અધિકાર હતોજ. વળી મી. વરતેલ જે જણાવે
છે કે—હ. ઇસ્માઇલ ગુજરી જવાના હતા, એમ ઇમામબફર
સાદીક અ. જણતા હતે તો હ. ઇસ્માઇલને ઇમામત કેમ આપતે ?
તો તેના માટે પહેલે તો તેઓએ હ. ઇસ્માઇલને ઇમામત
અપાઇ હતી એમ સાબેત કરવું જોઇતું હતું. વાદવિવાદ
ખાતર કદાચ એમ પણ ધારી લઇએ કે, હ. ઇમામ બઅ-
ફરે સાહેક અ. જણતા હતા કે હ. ઇસ્માઇલ તો ગુજરી
જશે, છતાં વસ્તી તરીકે તેઓની નીમણુંક કરી—તો એમાં
બઅફરે સાહેક અ. ઉપરે ઈદઝામ લગાડવા જેવું કેવી
રીતે છે ? તેની ચોખવટ મી. વરતેલ કરી બતાવશે કે ?
શું, હઝરત મુસા અને હ. હાફ્સનાં દાખલાથી મી. વરતેલ
અબાણુ છે કે ? (વધુ ખુલાસા માટે “ ફાતમી દાવતે
ઇસ્લામ ઉપરે એક નજર ”, “ હકકુલ કલામનાં લખાણુ

ઉપરે નીગાહ," " હખીસ્તાનુલ મઝાહેમ ઉપરે એક નજર" વીં વીં પ્રકરણો જુઓ.)

૩—“ પછુ એ ખડું હતું કે, મુસા કાઝીમને ઇમા-
મત આપવા માટે મામુન રશીદ કે જે તે વખ-
તનો બગદાદનો વજીર હતો, તે મુસા કાઝીમની
માતાનો ભાઈ થતો હોવાથી, રાજદારી લડતથી ઇમા-
મત માટે જાગ્રદારે સાહેકને હખાણુ કયું—પછુ હ.
જાફર સાહેકે હ. ઇસ્માઇલને નસ અવલ કયા પછી
તે સોદાગરનાં વેશમાં ખરા ઇમાનદારોની બચત લેતા
હતા—જે તવારીખમાં મશહુર છે—(વાંચો લઈલુન
નેહારા) તથા તવારીખે ફીરીશ્તા. પછુ હ. ઇસ્મા-
ઇલને નસ અવલ કયા પછી તે હઝરત જાફર
સાહેકની હયાતીમાં ગુજરી ગયા અને તેને ફક્ન કરતી
વખતે જાફર સાહેકે જાહેર કયું કે—“અય્યો હન્નાસ”
ઇસ્માઇલ ગુજરી ગયા છે, તમે લોકો બુલ ખાતા
નહી—હું ઇમામતનો હકદાર મુસા કાઝીમને ઠેરાવું
છું. આ રિવાયત તદ્દન જુઠી અને બનાવટી તથા
રાજદારી કાવત્રાનું પરિણામ હતું—અને આ સમજ
ફેરના લીધે હતું. રાજદારી હખાણુનાં લીધે ઇમા-
નદારો ચુપ હતા. ”

તપાસ—એ મુદ્દાની પહેલી હકીકત માટે (પોતાના
હખાણુની સત્યતા ખાતર) મી. વરતેજીએ “ લઈલુન
નેહારા ” તથા “ તવારીખે ફીરીશ્તા ” ની સનદો ટાંકેલ
હતે, તે વાંચકો મી. વરતેજીની સત્યતા બેધ થકતે.
“ લઈલુન નેહારા ” કઈ ભાષામાં છે ? કેના તરફથી
પ્રગટ થઈ છે ? કતાં કોણ છે ? એ હકીકત કયા પૃષ્ઠમાં
છે ? એટલી હકીકત મી. વરતેજીએ જણાવી હતે, તે
પછુ જણામુઓ તે બેતે. “ તવારિખે ફીરીશ્તા ” માંથી

જે હકીકત “ ઇસમાઇલીયા ઇમામત ” નાં મથાળા નીચે મી. વરતેલએ આપેલ, તેમાં ઉક્ત હકીકત ખીલકુલ જોવા-માંજ આવતી નથી. (વાંચકોએ “ વેદિક-ઇસ્લામ ” માં તે પ્રકરણ જોઈ જવા કૃપા કરવી.) બાકી તેમાં ખીલ હકીકતો જણાવેલ છે, અને તેની તપાસ ‘ઇસમાઇલીયા ઇમામતની તપાસ’ વાળા પ્રકરણમાં કરી ગયો છું. માયુન રશીદ તે વખતે બગદાદનો વજીર હતો અને હ. મુસા કાઝીમ અ. નો મામો થતો હતો—એ પૂરવાર કરી આપવા માટે મી. વરતેલને ચેલેન્જ કરું છું. (માયુન રશીદ તો હાફેન રશીદનો પુત્ર હતો—તે માટે કોઈ પણ તવારિખ જોતાં મી. વરતેલ બાણી શકશે. શું, ઇમામ મુસા કાઝીમ અ. બગદાદનાં હાકેમ હાફેન રશીદનાં નવાસા થતા હતા ? !)

હ. ઇસમાઇલ માટેની નસ બાબતનો ખુલાસો (ઉપર) મુદ્દા ના. ૨ ની તપાસમાં કરી ગયો છું. હ. ઇસમાઇલ અ. પોતાના પિતાશ્રીની હયાતીમાંજ ગુજરી ગયા હતા—તે માટેના સંપૂર્ણ મજબુત પુરાવાઓ “ હ. ઇસમાઇલ દખને ઇમામ બઅફરે સાહેબ અ. ” વાળા પ્રકરણમાં આપી ગયો છું. પણ એ બાબતને મી. વરતેલ રાજદારી કાવત્રાં ગણાવે છે, અને દબાણનાં લીધે ઇમાનદારો ચુપ રહ્યા—એમ જણાવે છે ! ! ? મી. વરતેલએ, ઇસમાઇલ અ. ની વફાતની મજબુત સનદોને રદ કરી બતાવવી હતી, અને ત્યાર પછી રાજ્યદારી કાવત્રાંઓ પૂરવાર કરી બતાવવાં હતાં. પણ અત્રે હું મી. વરતેલનું ધ્યાન ખેંચવા માશું છું કે—હ. ઇસમાઇલ જીવતા હતા, છતાં હ. ઇમામ બઅફરે સાહેબ અ. એ (રાજ્યદારી કાવત્રાંથી) તેઓના ગુજરી જવાનું જણાવ્યું હતું કે ? ઇમામત જેવી જબરહસ્ત બાબતમાં હ. ઇમામ બઅફરે સાહેબ અ. (રાજ્યદારી કાવત્રાંથી) દબાઈ ગયા હતા કે ? વળી ઇમામત જેવી બાબતમાં (દબાણના લીધે) ઇમાનદારો ચુપ રહ્યા હતા ખરા કે ? અને ત્યારે ઇમાન-

ઢારો ચુપ રહ્યા હતા, ત્યારે (મઆઝલાહ) હ. ધમામ જાગ્રદર સાહેક અ. મે રાજ્યદારી કાવત્રાના પરિણામે (હ. ધરમાઝલ જીવતા હતા છતાં) હ. ધરમાઝલનાં ગુજરી જવાતું જણાવ્યું, તેની મી. વરતેજ જેવાઓને ક્યાંથી ખબર પડી ? મતલબ કે-એ હકીકત મી. વરતેજએ તદ્દન ઉપજાવી કહાઢેલીજ જણાય છે. મુદ્દા નાં ૨ માં મી. વર તેજએ જે “ મદ્દઅમ લગાડવા જેવું ” અને “ ધમાનઢા-રીથી વેગળું ” એવા જે વાક્યો ઉચ્ચારેલ છે, તેનો અત્રે તેઓએ ખ્યાલ રાખવો જોઈતો હતો.

૪—“ ધમામ હસનમાં તુરે પંજતન હતું પણ તુરે ધમા-મત તો હમેશાં એકજ જીરમમાં હોય છે અને જ્યાં સુધી તે હ. અલીમાં મોજુદ હતું, ત્યાં સુધી હુસે-નમાં પણ નહોતું. ”

તપાસ—ફકત લખી નાખવા કરતાં મી. વરતેજએ સનદો અને પુરાવાઓ આપવા જોઈતા હતા. “ ધમામત એકજ જીરમમાં હોય છે. ” એવાં મી. વરતેજનાં કથન ઉપર આવતાં પણ જેવી રીતે હ. અલી અ. પછી ધમામ હુસેન અ. ના જીરમમાં ધમામત આવી, તેવી રીતે હ. અલી અ. પછી ધમા-મત હ. ધમામ હસન અ. નાં જીરમમાં આવવાનું બનવા જોગ છે કે નહિ ? તો તે રીતે પણ ધમામ હસન અ. ને ધમામ ગણવા માટે મી. વરતેજને શો વાંધો હતો ? (હ. ધમામ હસન અ.ની ધમામત માટેની સાબિતીઓ તેજ પ્રકરણમાં જુઓ.)

૫—“ તે જાબતમાં તમારા સાતમાં સવાલના જવાબમાં ઢાખલા સહીત વિગતે સમજાવ્યું છે, તે વાંચશો તો સમજાશે કે-હ. હસનમાં તુરે ધમામત હતુંજ નહી. તો કાઢી નાખવાનું શું હોય ?

તપાસ—ધમામ હસન અં માં તુરે ધમામત નહતું -એ કોઈ રીતે પણ મી. વરતેજ (સાતમાં જવાબમાં) સાબિત કરી શક્યાજ નથી. (વધુ માટે “ જવાબ નાં ૭ ની તપાસ ” જુઓ.)

જવાબ નાં ૧૫ ની તપાસ.

મારા ૧૫ માં સવાલનો મુળ હેતુ એ હતો કે—હાલમાં મીં વરતેજી વીં આગાખાની લેખકો “નાદેઅલી” વીં ઉપરથી હં રસુલ સં કરતાં હં અલી અં નો દરજ્જો શ્રેષ્ઠ ગણાવવા મથન કરે છે, જેથી “નાદેઅલી” થી હં અલી અં નો મરતબો કેવી રીતે વિશેષ કરે છે ? તેનો ખુલાસો મેળવવા સાફ પ્રશ્ન કરેલ અને તેમાં “અના મદીનતુલ ઇલ્મ” વાળી હદીસથી પણ ત્રિવેચન કરેલ જેનો જવાબ મીં વરતેજીએ આપેલ—તેમાંનાં મુદ્દાઓ:—

૧—“અના મદીનતુલ ઇલ્મ અલીયુન ખામોહા એટલે હું ઇલ્મનું શહેર છું. અને અલી દરવાજો છે, એ હદીસથી હં અલીનો મરતબો વધારે છે તે સમજવાને પુરતું છે. તમારી ગણતરી તો નખીનો મરતબો શહેર તરીકે મોટો ગણવાની છે, પણ આ પ્રશ્ન તો અફલ બડી કે લેંસ—એના જેવો શીયાઓ માટે કહેવાય.”

તપાસ—શહેર કરતાં દરવાજાનો મરતબો મોટો ગણાવવાની મીં વરતેજીની થીયરીજ ઉંધી જણાય છે. “અફલ બડી કે લેંસ” એ કહેવત મીં વરતેજી જેવો શીયાઓ માટેજ લાગુ પડતી હોય તો ભલે ! બાકી કોઈ પણ શીયાઓ હં અલીનો મરતબો (હં રસુલ સં કરતાં) કોઈ રીતે પણ શ્રેષ્ઠ માનતાજ નથી. + (અગર મીં વરતેજી એ માન્યતા ધરાવતા હોય કે શીયાઓ હં

+ બાકી “નુસેરો” કે “ગુલાત” નો પ્રમ્તજ નથી. એઓને શીઆહ તરીકે ગણી સંકાયજ નહિં.

“જમ”

અલી અં નો મરતોએ શ્રેષ્ઠ માને છે, તે તે સનહોની સાથે મી. વરતેજીએ પુરવાર કરવું જોઈએ.) એ સુદ્ધામાં મી. વરતેજીએ એ પણ ખ્યાલ રાખવો જોઈતો હતો કે, હઠીસ ફરમાવનાર કોણ છે. જેથીજ સમજી લેવું હતું.

૨—“અહીં સમજવાને નુકતો છે કે—શહેર અને દરવાજાને એ બેમાં કોની વધુ કીંમત? એમ તપાસીશું,—ધારો કે, એક શહેરમાં જરૂરી ચીજો માટે—એક મુસાફર જવા માગે છે, પણ જો તે શહેરનો દરવાજો બંધ હોય, તો મુસાફરનાં શા હાલ?”

તપાસ—એ દલીલજ મીં વરતેજીની થીયરીને તોડી પાડે છે. જરૂરી ચીજો માટે મુસાફરે જવાનું તો શહેરમાં છે કે નહિ? શહેરમાં જવા સિવાય તો જરૂરી ચીજો મહી શકે નહિ, એતો ચોક્કસ કે નહિ? એ ઉપરથીજ મીં વરતેજીએ સમજી લેવાનું છે. ધારો કે—દરવાજો ખુલ્લો હોય, છતાં મુસાફર નતો પોતે શહેરમાં ગયો, અને નતો જતાં આવતાં કોઈ પાસેથી જરૂરની ચીજો મંગાવી લીધી; તો ખુલ્લો દરવાજો હોવા છતાં મુસાફરને જરૂરી ચીજો મળી જશે ખરી? *

૩—“હં રસુલે ખુદાએ ફરમાવ્યું કે મારો દરજ્જો એક શહેર મિથાલ છે, અને અલીનો દરજ્જો તે શહેરના દરવાજા માફક છે,—એટલે પહેલો દરવાજો અને પછી શહેર તેવી રીતે ધમામનો દરજ્જો પેગંબરી કરતાં પહેલો અને ચઢીયાતો છે. જો ધમામત ન હોય તો પેગંબરી કોઈ વસ્તુ નથી.”

* હં રસુલ સં અને હં અલી અં ની બાબતમાં એવી દલીલો હું યોગ્ય ધારતો નથી—પણ જ્યારે મીં વરતેજી પોતાનો ‘કક્કો’ ખરો કહેવરાવતા ખાતર એવી દલીલો કરે છે, ત્યારે મારે લાચારીએ તેનો તોડ કરવો પડે છે.

“જમ”

તપાસ—પહેલે તો મીં વરતેજીએ એ સમજવાનું હતું કે, મજકુર હઠીસમાં જે વર્ણન છે—તે ઇલ્મને લગતું વર્ણન છે—એમાં દુન્યવી શહેર કે તેને લગતા દરવાજાની કાંઈ નીસ્ખતજ નથી. છતાં જ્યારે મીં વરતેજી, દુન્યવી શહેરને લગતું દ્રષ્ટાંત આપી રહ્યા છે—ત્યારે તેઓએ જાણ્યું જોઈએ કે, બલે શહેરમાં જતાં પહેલાં દરવાજો આવે છે—પણ જવાનું તો શહેરમાં છે કે નહિં ? શહેરમાં જવા વગર કાય સિધ્ધી થઈ જશે ખરી ? મતલબ કે—એ દાખલો પણ મીં વરતેજીની વિરૂધ્ધમાં જાય છે.

“ ઇમામત ન હોય તો પેગંબરી કોઈ વસ્તુ નથી ” એવા મી. વરતેજીનાં કથન ઉપરથી ઘણી અજાણખી ઉપજે છે ! કુલ્લે ઇસ્લામીઓ ઇમામતને પેગંબરીના પ્રતિનીધી-પણા તરીકે જણાવે છે, જ્યારે મીં વરતેજી પેગંબરીને કોઈ વસ્તુજ માનતા નથી ! ! ! (પેગંબરી અને ઇમામ-તનાં દરજ્જા સખધેનો ખુલાસો “ જવાબ ના. ૬ ની તપાસ ” માં કરી ગયા છીએ.)

૪—“ મી. જીમ, હજી પણ કહોશો કે, પેટ અને મોઢું એ બેમાં મોઢાનો દરજ્જો વિશેષ છે,—કે પેટનો ? પેટ શહેર મીસાલ છે, ને મોઢું તેનો દરવાજો છે. ”

તપાસ—મીં વરતેજી ! એ તમારી ફલીલ “ અના મદીનતુલ ઇલ્મ ” વાળી હઠીસને બંધ બેસતી નથી.

૫—“ તેવીજ રીતે તમો નાદેઅલીની બાબતમાં પણ સમજો કે—

નાદેઅલીબન મજહરલ અબાયેબ *	}
તઝદ્દુ અઉનન લકા શીન નવાયેબ	
કુલો હમ્મીન વ ગમ્માન સયનજલી	
બ વેલાયતેકા યા અલી, યા અલી, યા અલી	

* એમાં ગણી ધલતીઓ જણાય છે, પણ નકલે નકલ લિતા-રેલ છે.

એ મુજબ—હ. અલી, અગ્રાયણાતને જાહેર કરવાવાળા, અને તમામ હમગમને મટાડવાવાળા અને સાહેબે વિલાયત હે અલી ! હે અલી ! હે અલી !—આવો મદદ કરો—એ શબ્દોનો અર્થ—અલીની મદદ—એક તાબેદાર જેવી હતી કે—પુઠાઈ મદદ હતી ? કારણ કે પુઠાની પણ મદદ માગવામા આવે છે, અને નસરૂ મેનદલાહ + એટલે પુઠાની મદદ આ શબ્દો પુઠાને માટે વપરાય છે, તો અલી પણ પુઠાના પ્રતિનીધી હોવાથી, પુઠાના કસીદ (હ. રસુલે પુઠા) જે પુઠાના પ્રતિનીધી અલીની મદદ માગે, તો તે હક છે.”

તપાસ—“ નાદે અલી ” નો અર્થ મી. વરતેજીએ કયા આધારે કરેલ છે, તે તેઓએ જણાવવું જોઈતું હતું. વળી તે અર્થમાં મી. વરતેજી જે જણાવે છે કે “ આવો મદદ કરો ” તો તેવું કોઈ અરબી વાક્ય (મી. વરતેજીએ લખેલ) “ નાદેઅલી ” માં જણાતું નથી. “ નાદેઅલી ” સબધેનો પુલાસો “ જવાબ ના. ૬ ની તપાસ ” માં કરી ગયો છું—જેથી વાંચકો જોઈ શક્યા હશે કે, એથી હ. અલી અ. નો મરતબો હ. રસુલ સ. કરતાં કોઈ રીતે પણ વિશેષ ઠરતો નથી.

“ નાદેઅલી ” અને “ નસરૂ મેનદલાહ ” ની સરખામણી કરીને મી. વરતેજી જે હેતુ ધરાવે છે, તે કોઈ રીતે પણ પાર પડે તેમ નથી. નાદેઅલીનો અર્થ “ અલીને નિહા (સાદ) કરો ” વીં વીં થાય છે—અને તે જંગે ખયખરમાં હં અલી અં મે જે ફતેહ કરેલ તે સાથે સબધ ધરાવે છે. (વધુ પુલાસા માટે તવારીખો જુઓ.)

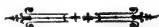
+ મીં વરતેજીએ પુરું વાક્ય ટાંકેલ નથી, એમાં પણ તેઓની એક સશક છે.

જ્યારે નરરૂમ મેનદલાહે, વ ફેલ્ડેન કરીય (ખુદા તરફની મહદ અને નઝદિકની ફતેહ) એ મોમિનોને ખુશ ખબરી આપવા માટેનો ફકરો છે. (જુઓ, પ્રોફેસર ફૂલ તરજુમો-પેજ ૧૦૬૪)

૬—“ આમ ઇસલામ-નાદેઅલીની આવી મતલબ “ અલીયુન અજમ ” જે ખુદાનું નામ છે, તેનેજ પોકારવાનું સમજે છે, અને તેના ઘણા ફાયદાઓ માને છે. ”

તપાસ—એના માટે મીં વરતેજીએ પુરાવો આપવો જોઈતો હતો. સનહ કે પુરાવા વગર લખવું નકામું છે. પણ મીં વરતેજીએ પોતે ખુદા નાં ૫ માં જે “ નાદેઅલી ” લખેલ છે, તેમાં જે “ બે વિલાયતેકા ” નો શબ્દ છે, તે ખુદાતઆલા માટે કેવી રીતે લાગુ પડી શકશે ? તેનું મીં વરતેજીને ધ્યાન છે કે નહિં ?

જવાબ નાં ૧૬ ની તપાસ.

આગાખાના લેખકો, હં અલી અં ને ખુદા કહેવડાવવા મથન કરે છે—અને તેઓ, હં અલી અં ને નુરનાં કારણે અલ્લાહનો લકબ આપે છે. તેા જે નુર હં આદમ અં તરફથી પહેડી દર પહેડી ઉતરતું આવતું હતું, તે હં અબ્દુલ્લાહ અને હં અખુતાલીય અં ની પુસ્તોમાં બે વિભાગ થઈને વહેંચાઈ ગયું. એટલે તે નુરનાં કારણે હં અલી અં ને જેઓ ખુદા કહેવડાવવા માંગે છે, તેઓનું ખંડન કરવા માટે—માસ ૧૬ માં સવાલમાં કટાક્ષયુક્ત પ્રશ્ન કરેલ. જેનો મીં વરતેજીએ જે જવાબ આપેલ, તેમાનાં મુદ્દાઓ—

૧—“આ સવાલના જવાબની મતલબ અગાઉના પંદરમાં જવાબમાં આવી ગઇ છે, કે ગદીરે ખુબ ઉપર હ. રસુલે ખુદાએ એનો ફેંસલો કર્યો છે. પણ તમે તે છતાં અધી ખુદા કે આખાનો પ્રશ્ન કરીને તમારું ડહાપણ નાહક ડાળો છો. આવું ગણીત ઇલમીયતથી વેગળાપણું દેખાડે છે. મા અને બાપ થઇને માવતર શબ્દ કહેવાય છે. વજીર અને શાહ થઇને એક રાજ્ય ચલાવે છે.” *

તપાસ—પંદરમાં જવાબના મતલબની તપાસ, તેજ જવાબમાં કરી ગયો છું. મારા કટાક્ષયુક્ત પ્રશ્નનાં માટે મીં વરતેજને ડહાપણ ડાળવું પડ્યું છે ! શું, હં અલી અં ને ખુદા જણાવવા, એ ડહાપણ બરેહું છે ખરું કે ? (મારી માન્યતા તો એ છે કે, હં અલી અં ને કોઇ રીતે પણ ખુદા જણાવવા યોગ્ય નથી. મી. વરતેજ જેવા-ઓની માન્યતાનાં ખંડન માટે તો કટાક્ષયુક્ત પ્રશ્ન કરેલ.) શું, હં અલી અં ને ખુદા જણાવવા, એ ઇલમીયતથી નઝદીકપણું છે ખરું કે ? મા અને બાપ મલીને માવતર કહેવાય ખરા, પણ બન્નેની ફરજે જુદી જુદી છે; એટલે એ દાખલો બંધબેસ્તો નથી. તેવીજ રીતે શાહ અને વઝીરનો દાખલો પણ બંધબેસ્તો નથી; બન્નેનાં કાર્યો અને સત્તાઓ જુદી જુદી તરેહનાં હોય છે. રાજપતનો કુલ મુખ્તીયાર શાહ હોય છે, વઝીરે તો તેના હુકમ અનુસાર કાર્યો બજાવવાના છે; અને તેમાં પણ બીજા દરબારીઓ-નોકરાની કુમક લેવી પડે છે. અને તે વઝીરની શાહ ફેર-બહલી પણ કરી શકે છે.

* એ વાક્યો મીં વરતેજએ ગદીરે ખુબ સખધેના ઇશ્વારા રૂપે લખ્યા છે—પણ તે કોઇ રીતે પણ બંધબેસ્તો નથી.

“ જમ ”

૨—“ ખુદાખ નુરનાં વિભાગ પાડવા, ઇસ્લામી ઇદમથી હ. રસુલે ખુદાના ફરમાન અને ખુદાનાં કલામથી ઉલ્લેખ છે.”

તપાસ—એના માટે મી. વરતેલએ એક બે હ. રસુલે ખુદા સ. નાં ફરમાનો, અને એક બે આયતો ટાંકી બતાવવી હતી. અત્રે મી. વરતેલને તેઓનાં ઘરનુંજ બતાવીશ. મહાહરે આતે અદ્લાહ ” નાં કર્તા, માસ્તર હરલ ભાષ પુંજ જણાવે છે—

“ નુરે પંજતની હં સીસથી ઉતરતું ઉતરતું હં અખ્દુલ મુતલીબના સુલ્ખમાં આબુ. જ્યાં તેના બે ભાગ થયા. એક ભાગ હં અખ્દુલાની પીઠમાં તથા એક ભાગ હં અબુતાલીબની પીઠમાં ઉતર્યું.”

(પેજ ૮૩)

“ એ મુજબ એ પાંચેતન શારીરીક રૂપમાં બહેર થઈ પોતાની ફરજ અદા કરી આ ખાદી શરીર તલ દીધું અને જે એક જગતું પાણી પાંચ ભાગમાં વહેંચાઈ ગયું હતું તે પાછું એકજ પાત્રમાં જઈ રહ્યું. એટલે નુરે વકફાનીયત હં ઇમામ એયનુલ આબેદીનમાં જહુર થયું.”

(પેજ ૯૦)

ઉપરના ઉતારાથી મીં વરતેલ જોઈ શકશે કે માસ્તર હરલભાષ બે નહિ બલ્કે પાંચ વિભાગો જણાવે છે. અજબ છે કે, મીં વરતેલ કલમ ચલાવ્યાથી અગાઉ પોતાના ઘરને પણ તપાસતા નથી !!!

૩—“ હં અલી અં ઇમામ હતા તે એક સુર્ય રૂપે, અને નખી સાહેબ એક સાફ આરીસા ગીસાલ હતા. જેમાં અલી રૂપી ઇમામતના સુર્યનો પ્રતીબીમ્બ પડતો હોવાથી પ્રતિબીબને બીજો સુરજ માનનારા જેવી તમારા સવાલની હાલત થાય છે.”

તપાસ—નુરના વિભાગ સબંધમાં પ્રતિબીંબનું દ્રષ્ટાંત કોઈ રીતે પણ બંધબેસતું નથી. પણ એ દ્રષ્ટાંતથી મીઠ વરતેજી, નબુવત કરતાં ઇમામતનો દરજ્જો શ્રેષ્ઠ ગણાવવાની પોતાની આગલી ફઠીને વળગી રહેલા જોવામાં આવે છે. તો તેના માટે જ્ઞાનમાંના નીચલા પાઠ ઉપર મીઠ વરતેજીનું લક્ષ એવીશ—

“ અલ્લાહ એક ખસમ સમોંકા દુનીઆ ઉરકી સારી;
અવિચલ નામ ખુદાવંદ ભણીએ, ઐર સખ મીટીઆંકી ભારી.
અલ્લાહ ભેદ તત્વ નામ લીજે, અપને જીવડેકી ચીંતા મોમનભાઈ કીજે.
અપને જીવડેકો દોજખ ના દીજે—અલ્લાહ ભેદ નથી મહમદ ખુજો ભાઈ, તો તમે પાઓ ઇમામ.”

(‘જવડરે હકીકત’ પેજ ૪૯)

એ રીતે—જ્ઞાનના ઉપરના પાઠથી મીઠ વરતેજી ભેદ શકશે કે, ઇમામત કરતાં નબુવતનો દરજ્જો વિશેષ છે ખલ્ફે નથી મોહમ્મદ સુસ્તફા સં ને જાણવાથીજ ઇમામને પામી શકાય છે. વળી એથી એ પણ જણાઈ આવે છે કે ઇમામ એ પેગંબરના પ્રતિનીધી તરીકે છે, અને ઇમામની નીમણુંક (ખુદાના હુકમ મુજબ) પેગંબર કરે છે. તફ્સીરમાં ઉપરોક્ત પાઠની ખુદાથી વહવાનીચ્યત (એકપણ) અને ખુદાનાં નિરંતરપણાં વીં નો પણ અચ્છો ભાસ જણાઈ આવે છે—તેવીજ રીતે પહેલે ખુદાને આજખલો (તેની માઅરફત હાંસલ કરવી, ત્યાર પછી હં રિસાલત પનાહ (હં રસુલે ખુદા) સં ની રિસાલત—પેગંબરીનો ઇકરાર કરવો, અને હં રસુલ સં ની માઅરફતે ઇમામને

યામી (ઝાળખી) ને પોતાના જીવની મુક્તા ઇચ્છવી, વીં સખંધે પણ ઉત્તમ શિક્ષણ મળે છે આશા છે કે મીં વરતેજી એ ઉપનથી કાંઈક ધડો લેશે.

હવે, મીં વરતેજીએ હં અલી અં ને સુર્ય મીસાલ જણાવીને, તેના મુકાબલે હં રસુલ સં ને આરસી મિસાલ જણાવેલ છે—પણ તેઓના ઉસ્તાદ તુલ્ય મરહુમ માસ્તર હાશમભાઈ બોધાએ “ જવહરે હકીકત ” માં જે હલીસ ટાંકેલ છે, તે મુજબ તો હં રસુલ સં સુર્ય સમાન અને હં અલી અં ચંદ્ર સમાન સાબેત થાય છે. જેમકે—

“ હલીસ મુખારફ—અનશ શમ્સો વ અલીયુન કમર.

મતલબ—નખી મહમદ મુસ્તફા ફરમાવે છે કે

હું સુર્ય છું, અને હજરત મોલા મુર-
તઝા અલી ચંદ્ર છે.”

(‘ જવહરે હકીકત ’ પેજ ૧૫૫)

હવે—ખીજ આગાખાની લેખક મીં અલીમામદભાઈ લધાએ “ ગુલઝારે હકીકત ” ભાગ ૧ લો જે બાહર પાડેલ છે, તેમાં સુર્ય અને ચંદ્રના મુકાબલા માટે લખતાં જણાવે છે કે:—“ અઝમેહરે પરતવ જુવદ માહરા—યાઅને સુર્યથી ચંદ્રને રોશની મળે છે.” (જુઓ ‘ ગુલઝારે હકી-કત ’ ભાગ ૧ લો—પ્રસ્તાવના પેજ ૮). તો તેના માટે શું સમજવું ? એ સખંધમાં વધુ વિવેચન કરવા હું ચાહતો નથી—પણ એટલું તો જણાવીશ કે નબુવ્વત કરતાં ઇમામ-તનો મરતબો કોઈ રીતે પણ વિશેષ થઈ શકતો નથી.

૪—“ અને રસુલે ખુદા ખુદ ફરમાવે છે કે, હું સાફ આરીસા મીસાલે છું, એ દલીલ ઉપર વીચાર કરજો.

ગુફત મન આઈન અમ મસકુલે ફસ્ત.

તુરકો હિન્દુ ફર મન આં ખીનહ કે હસ્ત.”

તપાસ—મીં વરતેજીએ મુદ્દા નાં ૩ ની હકીકતને પુખ્તી આપવા ખાતર આજે મુદ્દો ચર્ચેલ છે. હું રસુલે ખુદા સં ના ફરમાનની અસલ હદીસ મીં વરતેજીએ ટાંકી બતાવવી હતી—પણ તેના બદલે મીં વરતેજીએ એક ફારસી શેઅર ટાંકી બતાવેલ છે. હવે તે શેઅરમાં “ ગુફત ” (કહ્યું) ફારસી શબ્દ છે, તો તે કેણે કહ્યું ? તેની ખાત્રી શી ? અગર મીં વરતેજીએ તે શેઅરના આગળ પાછળના સંબંધ ધરાવતા શેઅરો ટાંકેલ હશે, તો કાંઈ તપાસ પણ થઈ શકતે. અને આગળ પાછળના સંબંધ ધરાવતા શેઅરો ન ટાંકતે—ને તેના બદલે અગર મજકુર શેઅર કયા અંથમાંથી લીધેલ છે, અને તેના કયા પૃષ્ઠમાં છે, એટલું જણાવતે તો પણ અસલ હકીકત બાણી શકાતે. કેવે—વાઠ-વિવાહને ખાતર એક બારગી એમ પણ માની લઈએ કે, મજકુર શેઅરમાં હું રસુલ સં ની હદીસનો ભાવાર્થ જણાવેલ છે—તો પણ તેથી મી. વરતેજીના મુદ્દા ના. ૩ ને પુખ્તી મળતી નથી. બલે, હ. રસુલ સ. મે પોતાના માટે સાફ આરીસાની મિસાલ આપી હોય, પણ તેના સાથેની કડીથી ભાવાર્થ એજ થશે કે “ તુરક અને હિન્દુ, હ. રસુલ સ. નાં હિદાયતી કાયો—અથવા ફઝીલત—અથવા સમ્યાઈ વીં તેમાંથી જોઈ શકે છે. ” પણ મજકુર શેઅરથી એ હકીકત કે, “ હું આરીસા મીસાલ છું, અને હ. અલી સુર્ય મિસાલ છે; અને તે સુર્યનો પ્રતિબીંબ આરીસામાં દેખાય છે ” એવું કાંઈ જોવામાં આવતું નથી. એ સર્વે મીં વરતેજીનાં આડાં અવળાં ફાંફાં છે !

જવાબ નાં ૧૭ ની તપાસ.

મીં વરતેલએ લખેલ “ તુરે હકીકત ” નામના ચેમ્ફલેટમાં, હં રસુલ સં પછી બસો કે ત્રણસો વર્ષમાં ઇમામ ગાયબ રહેશે-એ સખંધે શંકા દર્શાવીને, તેવી હદીસ હોયજ નહિ; એમ જણાવવા કોશેશ કરેલ છે. તો મારા ૧૭ માં સવાલમાં તેઓને પૂછેલ કે-“ એવી હદીસો તમોને બતાવવામાં આવે, તો તમો માન્ય રાખો કે કેમ ? ” તેનો જે મીં વરતેલએ જવાબ આપેલ, તેમાંથી મુદ્દાઓ—

૧—“ તુરે હકીકત નામની છુક મારી લખેલી છે, જે તુરમામધલઈ બાબુલ ઉનાવાળા તરફથી તે ચોપડી બહાર પડી છે. તેમાં ઇમામ બસો કે ત્રણસો વર્ષ પછી જેણ રહેશે, એવી હદીસ બતાવવા પુછયું છે. જો તેવી હદીસ નીકળે અને તે કુરઆન સાથે સખંધ ધરાવતી હોય તો તે બેશક માનીશ. ”

તપાસ—એ મુદ્દામાં કુરઆન સાથે સખંધ ધરાવતી હદીસ માનવાનો ઇકરાર કરવામાં મીં વરતેલની એક પોલીસીજ છે. તેઓએ જવાબ નાં ૧૧ માં માં જે જણાવેલ કે, “ અમો ઇસમાઈલીયો; બહોર ઇમામ વગરની કોઈ હદીસ માન્ય રાખી શકતા નથી. ” તેથી સિધ્ધ થાય છે કે તેઓ કોઈ હદીસને માનવા માંગતાજ નથી, બાકી એક પોલીસી વાપરે છે !

બારમા ઇમામ અં ના ગાયબ રહેવા સખંધેની હદીસો “ બારમા ઇમામ ગાયબ રહેવાની સાબેતીઓ ” વાળા પ્રકરણમાં આપી ગયો છું; અને તેનો સખંધ (શરૂઆમાંજ કુરઆને શરીફની આયત આપીને) કુરઆને શરીફથી સાબેત કરી આપેલ છે.

૨—“ તમે બસો કે ત્રણસો વર્ષ પછી ઇમામ ગેબ રહેશે તેવી હદીસ આપો, તે પહેલાં વિચાર કરજો કે સુરે યાસીનની (૧૨) મી આયતમાં ‘ખુલ્લુ’ છે કે—
“ કુલ્લો શય્યઈન અહસયનાહો શી ઇમામ મોખીન ”—
એટલે દરેક વસ્તુનો હીસાબ જાહેર ઇમામ પાસે છે, તો એ રીતે જાહેર ઇમામની કુરઆનની મજકુર આયતને ખોટી પાડવા, જેવી તમારી તજવીજ ગણાશે. પછી તમારી મરજી. ”

તપાસ—મીઞ વરતેલુએ પહેલા મુદ્દામાં જે કબૂલાત આપેલ, તેમાંથી ફરી જવા ઇચ્છે છે ! એકજ જવાબમાં પણ મીઞ વરતેલુ એકજ વાત ઉપરે સ્થિર રહી શકતા નથી ! ! (“ ઇમામે મોખીન ” વાળી આયતની તપાસ તેજ પ્રકરણમાં કરી ગયો છું—જે મીઞ વરતેલુએ જોધ જવું.)

જવાબ નાં ૧૮ ની તપાસ.

મારા ૧૮ મા સવાલમાં—હવે ઇમામ હસન અઞ માં તુરે હતું, છતાં તેઓને ઇમામ તરીકે ન સ્વિકારવામાં આવે, તો એ તુર કયાં ગયું ?—એ સળધે ખુલાસો પૂછેલ, જેના જવાબમાં મીઞ વરતેલુએ (ભોળા ભાઈઓને ભમાવવા ખાતર) સફાઈ વાપરેલ છે ! મીઞ વરતેલુના જવાબમાંથી નીચે સુજળ મુદ્દાઓ નીકળે છે—

૧—“ જ્યારે ઇમામ પોતાના ફરજાંદને તસ કરે,—ત્યાર પછી એ તુરે ઇમામત જલવાગર થાય છે. જ્યાં સુધી તસ કરવામાં આવતી નથી, ત્યાં સુધી તેમના ફરજાંદમાં તુરે ઇમામત છે એમ મનામજ નહિ. ”

તપાસ—મુળ પ્રશ્ન નુર ઉપરથીજ છે, અને પંજ-
તન પાક અ. માં એકજ સમયમાં સર્વમાં નુર હતું તેનો
સ્વિધાર તો મી. વરતેજીએ પણ જવાબ ના. ૧૩ માં કરેલ
છે. તો તેજ નુરે ખુદા (ખુદાનું અતા કરેલું નુર) પહે-
લેથીજ પાંચે ખુઝગાંવારોમાં હતું એ નિર્વીવાદ છે. ત્યારે
“ ઇમામ પોતાના ફરજંદને નસ કરે, ત્યાર પછી એ નુરે
ઇમામત જલવાગર થાય છે. ” એમ જે મી. વરતેજી
જણાવે છે, તે કે.ઇ રીતે પણ ટકી શકે તેમ નથી.

૨—“ જેમ એક રાજા પોતાના ગાદી વારસને ગાદીએ
બેસાડે ત્યારથી—પોતાની આજુ કે હુકમ બંધ કરે
છે ને જે ગાદીએ તેનાજ હુકમને માન અપાય છે,
ત્યાં સુધી કે ખુદ પહેલે જે રાજા હોય તે પણ
ગાદીએ બેસનારનેજ ખીજા માફક માન આપે. પણ
ન્યાં સુધી ગાદી ઉપર બેસાડવાની ક્રિયા ન કરવામાં
આવે ત્યાં સુધી તે પાટવી કુંવર કહેવાય છે, પણ
તેનો હુકમ ચાલતો નથી. ”

તપાસ—દુન્યવી રાજ્યગાદીનો દાખલો ઇમામત
માટે કોઈ રીતે બંધ બેસતોજ નથી. પણ મી. વરતેજી
ન્યારે એ દાખલો આપવાને પ્રેરાયા છે, ત્યારે તેઓએ કોઈ
એવો પુરાવો આપવો જોઈએ કે, કોઈ રાજાએ પોતાની
હયાતીમાંજ પોતાના પાટવી કુંવરને રાજ્યગાદી આપ્યા
પછી રૈયતની જેમ પોતાના ફરજંદને માન આપ્યું હોય
(રાજાની હયાતીમાંજ રાજાએ પાટવી કુંવરને ગાદીનરીત
કયો હોય. એવા દાખલા અપવાદરૂપે મળશે ખરા ! પણ
તેવા અપવાદરૂપ દાખલામાં પણ તે રાજાએ ત્યાર પછી
આમ રૈયતની જેમ હરેક રીતે પોતાના કુંવરને હુકમ
ઉપાડ્યો હોય—એમ એવામાં આવતું નથી.) તેવીજ રીતે
નાં આગા અલી શાહ સાહેબે હાલના નાં આગાખાન

સાહેબને ગાદી નશીન કર્યા પછી, પોતાના ફરજદનો ઇમામ તરીકેનો હુકમ ઉપાડ્યો હોય-તો તે મી. વરતેજીએ પુરવાર કરવું જોઈએ.

૩—“ પણુ ઇમામ ગુજરી ગયા પછી તેની પાછળ ફરજદને ઇમામતની મસનદ પર બિરાજવું થાય છે, એમ માનવું ધોરણથી વિરૂધ્ધ છે. ગાદીરે ખુમ તથા કુશની મસજીદ અને કરબલામાં એજ ધોરણે ઇમામ બહર થયેલા છે. ”

તપાસ—અજબ જેવું છે કે, એકજ મુદ્દામાં પહેલે જે બાબતને “ધોરણ વિરૂધ્ધ” જણાવેલ છે, તેના માટે ફરી “ એજ ધોરણે બહર થયેલા છે ” એમ જણાવેલ છે ! હવે મુળ મુદ્દા ઉપર આવતાં ખરી હકીકત તો એ છે કે, દરેક ખરા ઇમામમાં જન્મથીજ નુરે ઇમામત હોય છે. (જન્મથીજ તે ઇમામતને લાયક હોય છે) જેના માટે અગર મી. વરતેજી એક ખરા સત્યશોધક તરીકે તપાસ કરશે તો જણાઈ આવશે કે, દરેક ખરા ઇમામના જન્મ પ્રસંગની ચમત્કારિક હકીકતો, અને તેવા ઇમામોના બચપણથી કરીને પેગંબર અથવા બીજા ઇમામની જગ્યાએ મસનદ નશીન થવા સૂધીના કેટલાક પ્રસંગોની ચમત્કારિક બાબતો તેના પુરાવાઓ છે. ખુદ મી. વરતેજીએ પોતાના જવાબ નાં ૪૦ માં નાં હ. અલી અ. નાં જન્મ પ્રસંગની ચમત્કારિક હકીકતોનું જે વર્ણન કરેલ છે, તે શું સૂચવે છે ? તે એજ સૂચવે છે કે હૉ અલી અ. માં જન્મથીજ નુરે ઇમામત મોજુદ હતું. તેવીજ રીતે અગર હ. અલી અ. નાં બચપણથી કરીને ગાદીરે ખુમના બનાવ સૂધીની હકીકતોનો મી. વરતેજી અભ્યાસ કરશે તો સત્ય જણાઈ આવશે. (અને તેજ પ્રમાણે સર્વે ખરા ઇમામોનાં જીવનચરિત્રોનો મી. વરતેજી અભ્યાસ કરી જશે તો સત્ય શું છે, તે હરત

જાણી આવશે અને મી. વરતેજી જાણી શકશે કે, ઠરેક ખરા ઇમામોમાં જન્મથીજ નુરે ઇમામત હતું.) બાકી તે ઇમામો જાહેર રીતે ની ઇમામતની ગાદી ઉપર, હ. રસુલ સ. અથવા પોતાની આગળના ઇમામની વફાત પછી મસ્નદનશીન થયા છે.

મી. વરતેજીએ, ગદીરે ખુમ, કુફાની મસ્જીદ, અને કરબલામાં ઇમામોના જાહેર થવાનું જે જણાવેલ છે— તે જો કે તે ઠેકાણાએ પોતાની પછીના ઇમામ માટે જાહેરાત આપવામાં આવેલ, પણ તે ઇમામો જાહેરી રીતની ઇમામતની ગાદી ઉપર, હ. રસુલ સ. અતે પોતાની આગળના ઇમામની વફાત પછીજ મસ્નદનશીન થયા છે.

૪—“ અને અલીને ઇમામ જાહેર કર્યા પછી નબી ઉપર વહ્ય આવતી બાંધ થઈ. હ. અલી કુફાની મસજીદમાં ઝખમી થયા અને હુસેન કરબલાના મેદાનમાં શહીદ થયા તે અગાઉ ઇમામતનું નુર સોંપાયલું છે અને તેથી એક વખતમાં બે ઇમામ હોય એ સવાલ થઈ શકતો નથી. ”

તપાસ—જો કે આ ઉમ્મતના માટે એકજ સમયમાં જાહેરી રીતે બે ઇમામો ગણાણા નથી,* એક ઇમામ પછીજ બીજો ઇમામ મસ્નદ નશીન થયેલ છે. પણ તે સર્વે ઇમામોમાં જન્મતાંજ ઇમામતનું નુર મોજુદ હતું. (અને મુળ પ્રશ્ન પણ નુર સળાધેજ હતો—એક વખતમા એક ઇમામ કે બે ઇમામનો પ્રશ્નજ ન હતો). પણ મી. વરતેજી તો એ શબ્દોમાં કાંઈ જુદીજ રમત રમી રહ્યા છે ! મી. વરતેજી એમ મનાવવા ઇચ્છે છે કે—થનારા ઇમામને ઇમામ તરીકે જાહેર

* આગળની ઉમ્મતોમાં પણ એમજ હતું કે નહિ? તે માટેનો ખુલાસો ૬૦ આગળના જવાબોની તપાસમાં—આગળ જતાં કરીશ.

કયા પછી આગળનો ઈમામ અથવા નબી (પોતાની હયા-
તીમાંજ) ઈમામ અથવા નબી તરીકે ગણાઈ શકાતો
નથી ! ! ! શું, હ. રસુલ સ. મે પોતાની પાછળના ઈમામ
તરીકે હ. અલી અ. ને જાહેર કર્યા પછી, તેઓ (હ.
રસુલ સ.) નબી તરીકે નહોતા રહેવા પામ્યા ? એ મી.
વરતેજ પૂરવાર કરશે ખરા કે ? તેવીજ રીતે હ. અલી અ.
અને હ. ઈમામ હુસેન અ. મે પોતાના ફરજાંદને (પોતાની
પછી ગાદી નશીન) ઈમામ તરીકે જાહેર કર્યા પછી, શું
ઈમામો તરીકે નહોતા રહેવા પામ્યા ? મી. વરતેજએ એ
બાબત પૂરવાર કરવી જોઈએ તેવીજ રીતે “અલીને ઈમામ
જાહેર કર્યા પછી નબી ઉપર વધુ આવતી બંધ થઈ ”
એ ફકરો પણ મી. વરતેજએ પૂરવાર કરી બતાવવો જોઈએ.
(હ. અલી અ. કુશની મસજીદમાં જખમી થયા પછી-
તેઓએ પોતાની પાછળના ઈમામ તરીકે કોને જાહેર કરેલ,
તેના માટે અગર મી. વરતેજ ઇસ્લામો ત્વારીખો જોઈ જશે,
તો સપુણ રીતે વાકેફ થશે કે, હ. અલી અ. મે ઈમામ
હસન અ. નેજ ઈમામ તરીકે જાહેર કરેલ છે. ફક્ત
તારીખે—અઅસમે કુફી, મી. વરતેજ જોઈ જશે તો
પણ બસ છે.)

૫—“ અને નુર સોખ્યા પછી અલી કે હુસેનને પણ
ઈમામ કહેવાય અને તેવી સમજની ગેરહાજરીમાં
ઈસનાઅશરીઓ આમ ઇસ્લામથી વિરુદ્ધ રીતે અલી ને
હુસેન માટે માતમ કરે છે, કુટે છે, પીટે છે, (વાંચો
મુશકેલાતની પુક.)”

તપાસ—એ મુદ્દાથી મી. વરતેજ અમ જણાવવા
ઇચ્છે છે કે—નુર સોખ્યા પછી હ. અલી અ. કે હ.
હુસેન અ. ને ઈમામ કહેવાય શકાય નહિ ! પણ તેના
માટે મી. વરતેજએ કાંઈ સનહો કે પુરાવાઓ આપવા

જોષતા હતા. એ મુદ્દામાં અઝાદારીને કાંઈ સંબંધજ ન હતો, છતાં મી. વરતેજીએ પોતાના દિલી ખખાળા કઢીને અઝાદારીની વિરૂધ્ધતા કરેલ છે. (અઝાદારી સંબંધમાં અમારી દલીલો “ હ૦ ઇમામ હુસેન અ. ની અઝાદારી ” વાળા પ્રકરણમાં આપેલ છે—જે મી૦ વરતેજીએ અને વાંચકોએ જોઈ જવા કૃપા કરવી.)

૬—“ હ૦ ઇમામ હુસેને પોતાના ફરજાંદ હ૦ જેનુલાખદી-નને કરખલાના મેદાનમાં જ્યારે ઇમામતની મસનદ પર બેસાડીને નુર સોંપ્યું—ત્યારથીજ હ. ઇમામ હુસેનમાં નુરે ઇમામત હતું તે હ. જેનુલાખદીનમાં જલવાગર થયું. એટલે હ, ઇમામ હુસેનની હયાતીમાંજ જેનુલાખદીન ઇમામ થયા અને તે પછી હ૦ હુસેન ઇમામ હતા અને ઇમામ તરીકે શહીદ થયા એમ કહેવું ખરું નથી. ”

તપાસ—હો, મી૦ વરતેજી એક તોફા દલીલ લાવ્યા—કે “ હ૦ ઇમામ હુસેન અ૦ શહીદ થયા તે વખતે ઇમામ નહોતા ! ! ! કુલ્લે મુબલમાનો હ૦ ઇમામ હુસેન અ. ને ઇમામ તરીકે શહીદ થયાનું માને છે, અને તેઓની એજ સળબે ચાદગીરી બળવે છે—તથા તેઓને સરચેદુશ્શોહદા તરીકે ગણે છે, તે સર્વે બુલાવામાં પડ્યા છે કે ? ફક્ત મી. વરતેજીજ તે હકીકતને ખરી રીતે બજાવા પામ્યા છે કે ? જ્યારે હ૦ ઇમામ હુસેન અ. તે વખતે (મી૦ વરતેજીના જણાવ્યા પ્રમાણે) ઇમામજ ન રહ્યા, ત્યારે આગાખાનીઓની ધુઆમાં હજી સૂધી ઇમામોની ટીપમાં હ૦ ઇમામ હુસેન અ૦ નું નામ બોલાય છે તેનું કારણ શું ?

નુરે ઇમામત સંબંધેની તપાસ ઉપરના મુદ્દાઓમાં કરી ગયો છું—એટલે ફરીથી વિવેચન કરવાની અગત્ય ધારતો

નથી. સારાંશ-મી. વરતેજીએ એ મુદ્દામાં લોળા ભાષણોને ભમાવવાની એક ચુકતીજ રચેલ છે, પણ તેમાં તેઓ ક્ષાવે તેમ નથી.

૭—“ ઈમામત દાનની હુકમત કરનાર છે, તે જેને સોંપાય તેજ ઈમામ બને ને તેથી હં જેનુલાબહીન ઈમામ થયા પછી, તેમનો હુકમ મેળવીને હં હુસેન શહીદ થવા મેદાનમાં ગયા, તે વખતે કહ્યું છે કે—

કહે એના મુજે અખ કર વીદા તું.

જલગ નહી શીમરને કાટા હે સરકું

(રોજતુશ શોહદા)

એ મુજબ—ઈમામનો હુકમ લખેને હં. હુસેન શહીદ થવા ગયા ”

તપાસ—મુદ્દા નાં ૬ કરતાં પણ આ મુદ્દામાં મીં વરતેજીએ કમાલ કરેલ છે ! શું. “વીદા કર” કહેવું, તેનો અર્થ “ હુકમ મેળવવો ” થાય છે કે ? વખતે મારા વિદ્વાન મિત્ર મી. વરતેજીની ડીક્વરીમાં એવો અર્થ થતો હશે ! ! ! એવા રીતે તો હં ઈમામ હુસેન અ. મે મચ્છે-દાનમાં જતી વખતે બીબીઓ અને બચ્ચાંઓને પણ કહેલ કે “ મને વીદાઅ કરો ”—તો શું, બીબીઓ અને બચ્ચાંઓ પાસેથી પણ હુકમ મેળવીને હં ઈમામ હુસેન અ. શહીદ થવા ગયા, એમ કહેવાશે ખરું ? (મીં વરતેજી શું લખી રહ્યા છે, તેની કાંઈ સમજ પડતી નથી !)

મજકુર શેઅરમાં “ વિદાઅ ” નો જે શબ્દ છે, તેથીજ મી. વરતેજીની પોલ જણાઈ આવે છે. પણ તે શેઅરમાં મીં વરતેજીએ જે સફાઈ (!) કરેલ છે તે પણ વાંચકોને બતાવીશ. તે કડી “ કહે અએ નાં વીદા કર અખ મુજે તું ” એ રીતે છે—(બુઓ, ‘રોજતુશોહદા’ શુજરાતી હરફમાં-મજલીસ ૬ મી પેજ ૧૪૮, અને ‘રોઝુશોહદા’

ઉર્દુ—મજલીસ ૬ પેજ ૧૨૩) પણ મી. વરતેલએ “કહે એના મુજે અબ કર વીદા તું” લખેલ છે ! હું ઇમામ હુસેનઅ. મે જે ફરમાવેલ કે “કહે અએ બાં વિદા કર અબ મુજે તું”—તેથી ખુદ્દુ જણાય છે કે, એક પિતા પોતાના ફરજંદને ખ્યારથી વિદાઅ કરે, તેવીજ રીતે હું ઇમામ હુસેન અં મે પોતાના ફરજંદને વિદાઅ કરેલ છે.

૮—“બાપ હોય અને ફરજંદને ઇમામત સોંપે, તો બાપ ફરજંદની રજા વગર એટલે ઇમામતના તુરના સબખે દીની હુકમ કરી શકતો નથી. તેથી ખરી રીતે બાપ દીકરાનો સબંધ તુરે ઇમામતના સબખે ફેરવાઈ જાય છે. જેવી રીતે હ. અબ્બાસ—ઇમામ હુસેનને ભાઈ છતાં આકા કહેતા હતા.”

તપાસ—મારા મિત્ર મી. વરતેલ બાન સહિત લખે છે. કે બાન સહિત ? તેની કાંઈ સમજ પડતી નથી. નાં આગા અલીશાહ સાહેબ અને હાલના નાં આગાખાન સાહેબને મીં વરતેલ ઇમામો તરીકે જણાવે છે—તો શું, ના. આગાઅલીશાહ સાહેબે હાલના ના. આગાખાન સાહેબને ગાદીનશીન તરીકે બહરે કર્યા, તે પછી પોતાની હયાતી દરમીયાન પોતાના ફરજંદની રજા વગર કોઈ દીની હુકમ કરી શકતા નહોતા કે ? એ મીં વરતેલ પુરવાર કરી બતાવશે ખરા કે ? અગર ત્યાર પછી નાં આગા અલીશાહ સાહેબે પોતાના મુરીદોને કોઈ દીની હુકમ કરેલ હોય, તો તે હાલના નાં આગાખાન સાહેબની રજાથીજ કે ?

હું અબ્બાસ અલમગરદાર અં નો જે દાખલો મીં વરતેલ ટાંકે છે તે કોઈ રીતે પણ એ મુદ્દાને બંધ બેસતો નથી. જે મુદ્દો મીં વરતેલએ ચર્ચેલ છે તે બાપ દીકરા અને ઇમામતનો સબંધ દર્શાવવાનો છે, તો હું અબ્બાસ અં કાંઈ ઇમામ નહતા. તેઓ ખુઝર્ગવાર બચ-

પણથીજ હં ઇમામ હુસેન અં ને આકા કહેતા હતા—
અને તે ફિદાગીરી તરીકે કહેતા હતા. હં અખ્લાસ જેવી
રીતે હં ઇમામ હુસેન અં ના ભાઈ હતા, તેવી રીતે
(હં ઇમામ હસન અં સિવાય) હં ઇમામ હુસેન
અં ના બીજા ભાઈઓ પણ હતા; અને તે સર્વે ભાઈઓ
હં ઇમામ હુસેન અં ને ઇમામ તરીકેજ માનતા હતા.
મુળ પ્રશ્ન હં ઇમામ હસન અં ઉપરથીજ ઉપસ્થિત થયો
છે, તો અગર હં ઇમામ હસન અં મેં હં ઇમામ
હુસેન અં ને કોઈ વખતે આકા કહેલ હોય, તો તે
મીં વરતેજીએ પુરવાર કરવું હતું પણ તેના બદલે મીં
વરતેજી આઠા અવળા થીગડાં દેવા મંડી પડ્યા છે !

એ રીતે—મીં વરતેજીનાં જવાબ ના. ૧૮ ની તપાસ
ઉપર કરી બતાવેલ છે. બાકી એ જવાબમાં મીં વરતેજીએ
જે “ હ. ઇમામ હસન અં માં નુરે ઇમામત ન હતું ”
એ સખંધે ફરીથી વિવેચન કરેલ છે, તે બાગતની તપાસ
જવાબ નાં ૭ માં થઈ ગયેલ છે—એટલે ફરીથી અત્રે વિવે-
ચન કરવાની અગત્ય ધારતો નથી.

જવાબ નાં ૧૯ ની તપાસ.

હં બીઝર અં ને કુલ્લે ઇસ્લામીઓ હયાત માને
છે. પણ ખારમા ઇમામ અં ની હયાતીનો ઇન્કાર
કરવા ખાતર, મીં વરતેજીએ હ. બીઝરની હયાતીનો પણ
ઇન્કાર કરી દીધેલ છે. જે માટે મેં સવાલ કરેલ—તેનો જે
જવાબ મીં વરતેજીએ આપેલ, તેમાંના મુદ્દાઓ—

૧—“ ઇસ્નાઅશરી ભાઈઓમાં એક એવી નકામી માની-
નતા થઈ ગઈ છે કે,—અમારા સિવાય બીજા કોઈ

કાંઈ જાણતો નથી, જે અમે નિર્ણય કર્યો છે, તેજ દુનિયામાં સત્ય છે.”

તપાસ—એ માં વસ્તેજનો હરહરો આક્ષેપ છે. ઇસ્લામશરીઆ એવી માન્યતા ધરાવતાજ નથી. ખાકી હ. ખીઝર અં હયાત છે—એ નિર્ણય કુદસે ઇસ્લામી ફિરકા-આનો છે. (મી. વસ્તેજ જેવા થોડાક ઇસ્લામીઓ એ નિર્ણયને ન સ્વિકારે, તેથી એ નિર્ણય ખેટો ઠરતો નથી.)

૨—“ મેં મારા ગજા મુજબ દરેક ઘટતા સવાલો માટે ખાત્રી મેળવી છે. ” +

તપાસ—એ મીં વસ્તેજની લોખા ભાઈઓને ભમાવવાની એક યુક્તીજ છે ! મીં વસ્તેજએ કયા કયા ઘટતા સવાલો માટે ખાત્રી મેળવી છે ? અને તે ખાત્રી કેના તરફથી મેળવી છે ? તે ઘટતા સવાલો—અને જેના તરફથી ખાત્રી મેળવી હોય તેનું નામ, મીં વસ્તેજએ જાહેરમાં મુકવું જોઈએ.

૩—“ પણ હાનાઈ એ છે કે—ઈલિમ એવી ગહોળી વસ્તુ છે કે તેના પુર્ણપણાનો હાવો ઈમામ સિવાય બીજો કોઈ કરી શકતો નથી. હત્તા કે પેગંબર પણ હોય ”†

તપાસ—મીં વસ્તેજએ પેગંબરીને કાંઈ ચીજજ ગણેલ નથી ! મી. વસ્તેજ દરેક ઠેકાણે પેગંબર ઠરતાં ઈમામનો મરતબો શ્રેષ્ઠ ગણાવવાનીજ કેશેશ કરે છે !!! એ માટેની તપાસ ઘણે ઠેકાણે થઈ ગયેલ છે, એટલે અત્રે ખુલાસો કરવાની અગત્ય ધારતો નથી.

+ એ મુહો, નાં ૩ ના મુહા તરીકે ગણવો.

† એ મુહો, નાં ૨ ના મુહા તરીકે ગણવો.

૪—“ ખીઝર અને ઇંદ્રીયાસ હયાત છે, એમ જે ઇસ્નાઅશરી ભાઇઓ માને છે અને તેથી ખારમા ઇમામની ગયબતને સીધ કરવા મથે છે તે તદ્દન નકામું છે. કારણ કે ખીઝર અને ઇંદ્રીયાસ હયાત છે એ માનવું ખુદાના કલામ વિરૂધ્ધ છે, કારણ કે, ખુદા ફરમાવે છે કે “વલન તજે લે સુન્નતિદ્વાહે તખદીલા ” એટલે ખુદા કહે છે કે “હું મારા કાયદો કદી ફેરવતો નથી. ”

તપાસ—ખારમા ઇમામ અં ની ગયબતને સિદ્ધ કરવા ખાતર, ઇસ્નાઅશરીઓજ એમ માને છે—એમ જણાવવું તદ્દન ગલત છે. કુલ્લે ઇસ્લામીઓ હં ખીઝર અને હં ઇંદ્રીયાસને આજ દિન પ્રયંત હયાત માને છે; (જેના પુરાવાઓ “ ખારમા ઇમામ ગાયબ હોવાની સાબેતીઓ ” વાળા પ્રકરણમાં આપી ગયો છું) બાકી મી. વરતેજી જેવા ઇસ્લામીઓને એ હકીકત કબૂલ રાખવા માટે નડતર નડે છે ! “ વલન તજે લે સુન્નતિદ્વાહે તખદીલા ” ની આયતથી મીં “ વરતેજીએ જે વિવેચન કરેલ છે, તે બાબતનો ખુલાસો ” મી. વરતેજીના બખાળા ” એ પ્રકરણમાં કરી ગયો છું.

૫—“ હં સુસ્મા નખીને ખીઝર મળ્યા તે વાત કુરઆનમાં છે, એમ માનવામાં આવે છે, તે વાતમાં ખીઝર નામથી કાંઈ સબંધ નથી; પણ ઇમામની હયાત વ્યક્તી સાથેનો સબંધ પુરવાર કરે છે. ”

તપાસ—એના માટે મી. વરતેજીએ પુરાવાઓ આપવા હતા. “ પુરવાર કરે છે ” એમ લખી દેવાથી કાંઈ વળે તેમ નથી ! હ. ખીઝરને, મી. વરતેજી હયાત ઇમામ તરીકે મનાવવા માંગે છે—તે શબ્દો આશ્ચર્યકારક છે ! ! જે બાબતનો સંખુર્ણ ખુલાસો “ જવાબ નાં ૬ ની તપાસ ” વાળા પ્રકરણમાં કરી ગયો છું.

૬—“અને અહાદીસે ગેરમઅતમહની વિગત હઝરત * અલ્લામા-મજહુનીન ફીરોઝાબાદીના હવાલા સાથે સર સંધ્યદ અહમદ-જેઓ એક ઉખ્યોગી સમજ અને સનદ સાથે લખે છે x અને આધાર વગરની હદીસો જે મુસલમાનોમાં મનાતી આવે છે-તેને નહી માનવામાં અર્ધન દીનદારી છે, એમ જણાવતા ખોટી હદીસો જે ખરી તરીકે મનાય છે, તેની (૪૬) હદીસોની ટીપ રજુ કરી છે, તેમાં ૭ મે નંબરે જણાવે છે કે:-

“ ખીર વ ઇલીયાસ કી ઉમ્મ: અઉર ઉસ્કી દગલુકી ખાતમે કોઇ હદીસ સહીહ નહી હયે ”

(સફા ૧૭૮ તહઝીબુલ અખલાક)

તપાસ—હ. ખીઝર અને હ. ઇલીયાસની લાંબી આયુષને ગેર મોઅતમહ ગણાવવા ખાતર મી. વરતેજએ “ તહઝીબુલ અખલાક ” નો આધાર લીધેલ છે-પણ તેના કતાં સર સૈયદ અહમદનો કેવો એઅતેકાદ હતો, તે “ ઇમામ મેહદી વાંચેની પેશીનગોઈ વાળી હદીસો ” ના પ્રકરણમાં બતાવી ગયો છું. અલ્લામા મજહુનીન ફીરોઝાબાદી પણ સર સૈયદ જેવા એઅતેકાદો ધરાવનાર કોઈ વ્યક્તી હશે-એટલે તેનું લખાણ પણ સર સૈયદનો નમુનોજ હશે ! કહાય મજહુર અલ્લામાનો એઅતેકાદ સર સૈયદના જેવો ન પણ હોય, તો પણ તેઓ જે જણાવે છે તે “ એકલાનો મત ” તરીકે ગણાય. તો કુલ્લે ઇસ્લામી આલીમોના મતોના મુકાબલે “ એકલાનો મત ” કાંઈ કામ આવી શકે નહિં.

* ધણું આશ્ચર્યકારક છે કે, મી. વરતેજએ કેટલેક ઠેકાણે હ૦ રસુલ સ૦ અને પાક ઇમામોનાં સીધાં સાદાં નામોજ લખ્યા છે-અને અત્રે ‘ હઝરત ’ નો ખોલ વાપરેલ છે !

x સર સૈયદનાં જે વખાણ મી. વરતેજએ લખ્યાં છે, તે પોતાના મતને પુષ્ટી આપવા ખાતરજ.

“ જમ ”

હવે-મીં વરતેલુએ સર સૈયદ અહમદના નામથી જે “ આધાર વગરની હદીસો-તેને નહી માનવામાં અર્ધન દીનદારી છે ” એમ જણાવેલ છે-તે “તહઝીબુલ અખ્લાક” ની અસલ ઇબારત ટાંકીને મી. વરતેલુએ તે શબ્દો એવાજ રૂપમાં બતાવવા જોઈતા હતા. સર સયદ અહમદે, અલ્લામા ફીરોઝખાદી કૃત “ સફરુસસઆદાહ ” નાં ખાતેમાહ ઉપ-રથી ઝંઘક (નબળી સનહ વાલી) હદીસો સમઘે પોતાના પુસ્તક “ તહઝીબુલ અખ્લાક ” માં વિવેચન કરેલ છે-અને તે વિવેચનમાં ૪૬ નંબરોમાં ઝંઘક હદીસોનું વર્ણન કરેલ છે, હવે તે ૪૬ નંબરોમાં જે નંબરવાર મુદ્દાઓ છે, તે શું સર્વે મી. વરતેલુને માન્ય છે ખરા ? કે ફક્ત પોતાનો હેતુ જાળવવા કાજે ફક્ત ૭ મા નંબરના મુદ્દાનેજ મીં વરતેલુ પકડી રાખે છે ! અલ્લામાએ જે ૪૬ મુદ્દાઓ જણાવેલ છે, તેમાં નાં ૧૨ વાળો મુદ્દો નીચે મુજબ છે-

“ હઝરત અલીકે ફઝાએલમેં બબુઝ એક હદીસ કે ઝૌર કોઇ સાબેત નહીં ”

(‘તહઝીબુલ અખ્લાક ’ માંથી)

હવે-હં અલી અં ની ફઝીલત માટે શીઆહ અને સુન્નત જમાઅતની મોઅતેબર કિતાબોમાં સેંકડોની સંખ્યામાં હદીસો મોબુદ છે-છતાં અલ્લામા ફીરોઝખાદી જે એમ કહેવા નિકળ્યા છે, તે શું ઇસ્લામીઓ માન્ય રાખશે ખરા ? ખુદ મીં વરતેલુ પણ મજકુર (નાં ૧૨ વાળા મુદ્દાને કબુલ કરશે ખરા ? મતલબ કે અલ્લામાએ મજકુર ૪૬ નંબરોમાં કેટલીક મુયસમાન પ્રકાશિત બાબતોને પણ અધારી રાત સમાન ગણાવવા કેશેશ કરેલ છે ! તેવીજ રીતે તેઓએ હં ખીઝર અને હં ઇલીયાસના લાંબા આયુબ્યનો પણ ઇન્કાર કરેલ છે ! ! પણ સૂય વાહજાંઓથી ઠંકાયો કેમ રહેશે ? ! ! ! મારા વિદ્વાન મિત્ર મીં વર-

તેજીએ એવાં ફાંફા મારવાનું મૂરી દેવું જોઈએ અને વરતેજીએ ચોક્કસ યાદ રાખવું જોઈએ કે, સર્વે ઈસ્લ આલીમોના મુકાબલે એકલા અદ્દામા ફીરોઝખાન મત કાંઈ કામ આવે તેમ નથી.

જવાબ નાં ૨૦ નાં તપાસ.

મારા સવાલ નાં ૨૦ માં માં, “શયતાન સુધી જીવતો છે કે નહિ” એ વિષે મીં વરતેજી પૂછેલ-જેના તેઓ તરફના જવાબમાંથી નીકળતા મુદ્દાએ

૧—“શયતાન એક સુક્ષ્મ હવસનું સ્વરૂપ છે અને દરેક ઇનસાનમાં પોતાની શક્તિ વાપરી શકે એવો તપાસ—પાક કુરઆને શરીફમાં શયતાનને જીવતાં જણાવેલ છે, અને તેની પચદાયશ આગમાંથી વેલ છે. એટલે મીં વરતેજી જે “સુક્ષ્મ હવસનું સ્વરૂપ જણાવે છે તે ખોટું પડે છે.

૨—“તમે તેની આજ સુધી કેટલી જાણી થઈ પુછો છો, એ તમારો સવાલ તમારી માનીનત ખુબીને ઢાંકી દીધો છે.”

તપાસ—શયતાનની ઉંચ સખાઈનો સવાલ માનીનતાની ખુબીને કેવી રીતે ઢાંકી દીધો છે, તેના વરતેજીએ ખુલાસો કરવો જોઈતો હતો. દરેક મુદ્દામાં વરતેજીએ એવીજ ઉદાહરણો વાળી ધજીયાર કરેલ

૩—“જાહેર ઇસ્લામી દલીલ એ છે કે તે એક વ્યક્તિ હતી કે, તેના અમલ વડે તે ખુબની રચનાની ફરેસ્તાઓમાં ઉસ્તાદના ઇન્જે મુકાબલે હતો.”

તપાસ—જ્યારે એ ઇસ્લામી હલીલ છે એમ મી. વરતેજી માન્ય રાખે છે—ત્યારે પહેલા મુદ્દામાં જે હલીલ મી. વરતેજીએ કરેલ છે, તે કેના તરફની હલીલ છે ? ત્યારે તે હલીલ તો ઇસ્લામ વિરૂધ્ધની ખરી કે નહિં ? શું, મી. વરતેજી ઇસ્લામના હાયરાથી બાહેરના છે કે ?

જ—“તેમ વળી ખુદ અને તેના પ્રતિનિધી (ઇમામ) નો તે શતરૂ છે તેથી તેની સીકતની સાથે શયતાનને સરખાવવાની તમારી ઉત્તેજ નેમ અમોને માનવાને કારણ આપે છે કે, હક વાતની હલીલ માટે હક હલીલો જોઇએ, તે તમો રજુ કરી શકતા નથી.

તપાસ—સારી ઉડી નેમની મી. વરતેજીને ક્યાંથી ખબર પડી ? શું તેઓ ઇસ્મે ગયબ પણ જાણે છે ખરા કે ? મારો ૨૦ મો સવાલ તો નીચે મુજબ હતો—

શયતાન હજી સુધી જીવતો છે કે નહિં, તે વિશે તમારી શું માન્યતા છે, અને અગર શયતાન જીવતો હોય તો એ હિફાએ તેની ઉમર આજ દિવસ સૂધી કેટલી થઇ ?

તો—એમાં સરખામણીનો બોલજ ક્યાં છે ? પણ મી. વરતેજીના ચિતમાં જે બાબત રમી રહી છે, તે પોતે જાહેર કરે છે. હવે—ઇમામના લાંબા આયુષ્ય સાથે અગર શયતાનની લાંબી આયુષ્યની સરખામણી માટે મી. વરતેજીને લાગી આવતું હોય, તો તેઓએ ઇસ્લામી આલીમોનાં લખાણો વાંચી જવાં જોઇએ.—ઇસ્લામી આલીમોએ એ સરખામણીમાં કંઈ હરકત જોઈ નથી. કદાચ એ સરખામણી માટે મી. વરતેજી આડીઅવળી હલીલ હાવશે, પણ લાંબી આયુષ્ય માટેના બીજા પણ ઘણા હાખલાઓ મોજુદ છે, (જુઓ, “ મી. વરતેજીના બખાણા ” વાળું પ્રકરણ) તો તે સર્વે હાખલાઓને મી. વરતેજી કેવી રીતે ઉઘવી

શકશે ? ! ! મારા મિત્ર મી. વરતેજીએ લાંબા આયુષ્ય સળધેની સરખામણીનું અનુમાન કરીને એવો આડંબર કરેલ છે, પણ “ દુરરે બેગડા ” ઉપરથી મન ગમતો ફેરફાર કરીને તેઓએ જે વિવેચન કરીને બારમા ઇમામ અં ની સાથે ન છાજતી રીતે દબજાલની સરખામણી કરેલ છે; તેમાં તો તેઓએ કાંઈ પણ વિચાર કયો નથી !

જવાબ નાં ૨૧ ની તપાસ.

પાક કુરઆને શરીફમાં જે “ એલિલ અમ્ર ” વળી આયત છે તેથી સાફ જણાઇ આવે છે કે, ખુદા, રસૂલ, અને એલિલ અમ્ર એ ત્રણે જુદા જુદા રૂપે છે. તો હ. અલી અં-કે જેઓ એલિલ અમ્ર છે, તેઓને હરગીઝ ખુદા કહેવાઇ શકાય નહિ—એમ ખતાવવા ખાતર મારો સવાલ નાં ૨૧ મો રચાયેલ છે. તે સવાલનો સિધ્ધા જવાબ ન આપતાં—મી. વરતેજીએ ઉલગબરડીની રમત રમી, આડા અવળા શુલાંટીયા મારેલ છે. જે જવાબમાંના મુદ્દાઓ—

૧—“ આ સવાલમાં તમો ખુદા, રસૂલ અને હુકમ કરનાર ઇમામના વિભાગ માનો છો, એજ વાંધા ભર્યું છે. કારણ કે એ ત્રણની સંકલના એવી તો ઉમદા અને હીદાયતભરી ચોખવટ છે, કે આપણને તેમાંથીજ મોજુદ ઇમામની દલીલ આપાદ મળી શકે છે. ”

તપાસ—વિભાગ માનવામાં કેવી રીતે વાંધામયું છે, તેની મીં વરતેજીએ ચોખવટ કરવી જોઈતી હતી. એ ત્રણેની સંકલનામાં શું ચોખવટ છે, અને તેમાંથી મોજુદ

મામની ફલીલ કેવી રીતે મળે છે ? તેના માટે મીં વરતેજીએ ઈ નવીન ફલીલ લાવવી જોઈતી હતી. (મોજુદ ઇમામ ૦ સખંધેના મીં વરતેજીની આગળની ફલીલોના ખુલાસા માળ નાં ૬, જવાબ નાં ૧૩ જવાબ નાં ૧૫ ની પાસમાં કરી ગયો છું.)

—“ અને “ અલી અદલાહ ” છે તેને માનવાનું કામ તેની મારફત પિછાણવાલા નુસેરી અને સલમાન ફારસી અને બીજાઓ માટે ખાસ રહેવા દો, કારણ કે આપણે હજી ઇમામ ગેબ કે હાજર તેના નિર્ણય કરતા હોઈએ, ત્યાં “ અલી અદલાહ ” છે એ વાતને સિધ્ધ કરવાની જગા નથી. ”

તપાસ—શું, હ. અલી અ. ને “અદલાહ” માનવું ને માઅરેફત કહેવામાં આવે છે કે ? નુસેરીઓને તો એ ઇસ્લામી આલીમો ધિકકારે છે-અને એવા એતેકાદવાલાને જીસ સમજે છે. નુસેરી માન્યતાને વખાણવા પહેલાં મીં તેજીએ ઇસ્લામી તવારિખોમાં નુસેરીઓનું વર્ણન જોઈ વું હતું. (ફક્ત “ફદીકએ સુલ્તાનીયાહ” અને “તઝક-ુલ અઈમ્માહ” નામની કિતાબો મી. વરતેજી જોઈ જશે પણ ખસ છે.) કેઈ ઇસ્લામીશાએરે નુસેરીઓને સંખો ને ઠીક કહેલ છે—

અએ નુસેરી ! મગો ખુદાસ્ત અલી;

ખન્દએ ખાસે કીયીયાસ્ત અલી.

અર્થ—અએ નુસેરી ! અલી (અં) ખુદા છે, એમ ન કહે, (હં) અલી (અં), (તો) ખુદાના ખાસ ખંદા છે.

હં સલમાન ફારસીને “નુસેરી” માન્યતા ધરાવવા બા જણાવવા પહેલાં મીં વરતેજીએ પુખ્ત વિચાર કરવો ઇતો હતો. એના માટે કાંઈબી સનદ બતાવવાની મીં

વરતેજને એલેન્જ કઈં છું. (નહિં તો, ઘનની બેડી કાઢેલી હકીકતને મીં વરતેજએ ઘરમાંજ રહેવા દેવી બેઠાં) હવે-મીં વરતેજએ હં સલમાનની પછી જે “ અને બીજાઓ ” નો બોલ વાપરેલ છે, તે બીજાઓ કોણ ? મી. વરતેજ અને તેઓના ગોઠીયાઓ કે બીજા કોઈ ? જે માટે મીં વરતેજએ સ્પષ્ટ ખુલાસો કરવો બેઠો હતો !

મીં વરતેજએ જે જણાવેલ કે—“ આપણે હજી ઈમામ ગેમ કે હાજર તેનો નિર્ણય કરતા હોઈએ, ત્યાં અલી અલ્લાહ છે એ વાતને સિધ્ધ કરવાનો જગા નથી. એમાં મી. વરતેજએ એક સફાઈજ વાપરેલ છે ! તેઓ પોતે પણ એ નિર્ણય કરવામાં સામેલ છે, ત્યારે તેઓએ નિર્ણય થયાથી અગાઉ ઠે ઠેકાણે “ અલી અલ્લાહ છે ” એવો ઉપદેશ કરેલ છે તેનું કેમ ? (ખુદ આ મુદ્દામાંજ મીં વરતેજએ “ અલી અલ્લાહ છે ” એવો નિર્ણયાત્મક મત ખાંધી દીધેલ છે તેનું તેઓને લાન નહિ રહ્યું હોય ? ! !) ઉપરાંત-આગાખાની મીસ્તરીઓ “અલી અલ્લાહ ” નો ઉપદેશ કરી રહ્યા છે તેનું કેમ ? શું, તેઓ સર્વે નિર્ણય કરવાની પરિક્ષામાંથી પાત થઈ ગયા છે કે ? વળી આગાખાનીઓની ધુઆમાં પણ “અલી સડી અલ્લાહ” નાં વાકયો નજરે પડે છે-તો શું, તે ધુઆ પડનારાઓ દરેકે દરેક એ નિર્ણય કરવાની કમોટીમાંથી પસાર થઈ ગયા છે ખરા કે ? એ મુદ્દામાં મી. વરતેજ એક પોલીસી વાપરેલ છે. હું તો “અલી અલ્લાહ” કહેવાથી તદ્દન વિરૂધ્ધ છું, (એ કારણસરતો સત્તાલ પૂછેલ છે) છતાં મીં વરતેજ મને પણ “ અલી અલ્લાહ ” સિધ્ધ કરવામાં ભેળે છે, તે તેઓ ભાઈની એક સફાઈજ છે !

૩—“ પરંતુ કુરઆનમાં-અલ્લાહનું માનવતું નામ ‘અલી’ છે, તેજ જણો જેથી આમ ઇસ્લામી સાથે આપણા ઇમાનદારોનો વહેવાર વગર વાંધે નહાયે.

તપાસ—શાબાશ ! આમ ઇસ્લામીઓ સાથે વહેવાર નિભાવવાનો મીઠો વરતેલોએ ઠીક રસ્તો શોધી કાઢ્યો !!! પણ એવો ફરેખ આમ ઇસ્લામીઓ પાસે ચાલી શકશે ખરો ? પાક કુરઆને શરીફમાં અલ્લાહની ઝાત પાક માટે અલબત્તા “અલીયુન અઝીમ” — “અલીયુન હકીમ” વીઠ વાક્યોમાં “અલી” શબ્દ વાપરવામાં આવેલ છે-પણ તે અલ્લાહની સીફત દર્શાવતું (ગુણદર્શક) નામ છે. જેવી રીતે કે “અઝીમ” “હકીમ” વીઠ વીઠ અલ્લાહની ઝાત માટેના ગુણ દર્શક નામો છે, તેવીજ રીતે એ પણ એક ગુણદર્શક નામ છે. મતલબ કે ઠહેવાર નિભાવવાનો જે રસ્તો મીઠો વરતેલો સૂચવી રહ્યા છે-તે કાર્યસાધક નથી. ઠહેવાર નિભાવવા માટે એવો ફરેખ કરવાનું કારણ શું ? તે મીઠો વરતેલો સમજાવશે કે ?

૪—“ પરંતુ ખુદાનું ગુર આદમમાં હોવા છતાં, તેને સિજદો કરવાનું ન માનનાર શયતાન થયો, તે જિગત તમારા ને મારા વચ્ચે હવે બબલ્લી રહી નથી. ”

તપાસ—એ મુઠ્ઠામાં ગોળ ગોળ લખીને મીઠો વરતેલો શું મનાવવા માંગે છે, તેની કાંઈ સમજ પડતી નથી ! શું, એથી તેઓ એમ મનાવવા માંગે છે-કે હઠ અલી અ. ને “અલ્લાહ” ન કહેનાર શયતાન જેવો છે ? ! ! હવે -હઠ આદમ અઠ ને શયતાને (તાઅઝીમી) સિજદો ન ક્યો, તે સંબંધમાં મીઠો વરતેલો જે દેખાવ કરી રહ્યા છે તે ફક્ત ભોળાભાઈઓને ભમાવવાની એક ચુકતીજ છે. હઠ આદમ અઠ ને જે તાઅઝીમી સીજદો કરવાનો મલાયકાઓને તથા શયતાનને હુકમ થયો-તે ફક્ત ખુદાના હુકમની બબલ્લીની પરિક્ષા માટેજ હતો, પણ અઝાઝીલે તકબુરીથી હુકમની બબલ્લી ન કીધી-જેથી તે શયતાન કહેવાણો અને તેના ઉપર લાઅનત ઉતરી. શેખ સાઅદી કહે છે કે:—

“ તકજ્યુર અઝાઝીલરા ખવાર કદં;
ખ ઝિન્દાને લઅનત ગિરફતાર કદં. ”

ખાફી—ખુદાની ઝાત સિવાય કોઈને પણ સિજદો કરવો સજાવાર નથી. વરતેજી એ ફલીલથી હૉ અલી અૉ ને અલ્લાહ તરીકે મનાવવાની જે ધારણા રાખે છે, તેમાં તેઓ કોઈ રીતે પણ ફાવે તેમ નથી. (પણ એ હાખ-લાથી—મીૉ વરતેજીએ જવાબ નાૉ ૨૦ માં શયતાનને “ સુક્ષ્મ હવસનું સ્વરૂપ ” જણાવવા કોશેશ કરેલ, તે થીયરી દુટી જાય છે, તેનું મી. વરતેજીને લાગ રહ્યું નથી ! શું હવસના સુક્ષ્મ સ્વરૂપનો હ. આદમને સિજદો કરવાનો હુકમ થયો એ ખરાખર છે ખરૂં ?

પ—“ આપણે દરેક ઇસ્લામીએ ખુદાની—રસુલની અને હુકમ કરનારની તાબેદારી ઉઠાવવી એ ફરજ છે. એટલે આપણે ત્રણે જણાના ત્રણ હુકમ ઉઠાવવા એમ નથી, પરંતુ એ ત્રણે એક બીજાની સાંકળ છે. તેથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે, ખુદાની તાબેદારી કરવી એજ રસુલની તાબેદારીનું (મુજ) છે અને રસુલની તાબેદારી એજ હુકમ કરનારની તાબેદારી કરવાનો હેતુ છે અને તેથી ખુદા રસુલ અને હુકમ કરનારનું એકજ સ્વરૂપ છે. ”

તપાસ—એ મુદ્દામાં પણ મીૉ વરતેજીએ સફાઈ વાપરેલ છે ! બલે જે ખુદાનો હુકમ હોય તેવોજ રસુલ નો હુકમ હોય, અને તેજ પ્રમાણેનો હુકમ ઓલિલ અમ્રનો પણ હોય; (અને હોયું પણ એમજ જોઈએ કે રસુલ હોય તે ખુદાના હુકમ પ્રમાણેજ મનુષ્યોને ચલાવે, અને ઓલિલ અમ્ર હોય તેણે ખુદાના હુકમ અને રસુલના હુકમ અને રસુલની મુન્નત પ્રમાણે મનુષ્યોને ચલાવવા જોઈએ. પણ મીૉ વરતેજી તો અન્ય ઠેકાણે એમ જણાવે છે કે—

“ હુકમ કરનાર ” નો હુકમ ખુદાના હુકમ પ્રમાણે છે કે નહિ તે જોવાનું કામ આપણું નથી—એટલે મીં. વરતેજી પોતાના “ઓલિલ અમ્ર” માટે સ્વેચ્છાએ ચાલવાનું માન્ય રાખે છે ! ! !) પણ તેથી કાંઈ એમ સાબિત થતું નથી, કે ખુદા, રસુલ અને ઓલિલ અમ્ર એ એકજ છે.

ખુદા એ અસલ હુકમ કરનાર છે—રસુલ છે તે ખુદાનો હુકમ ખલકતને પહોંચાડીને તેના ઉપર ખલકતને ચાલવાનો હુકમ કરનાર છે—અને ઓલિલ અમ્ર તે છે કે, ખુદાનો હુકમ કે જે રસુલ ઉપર નાજીલ થયેલ હોય તે (રસુલની ગેરહાજરીમાં—રસુલના પ્રતિનીધી તરીકે) ખલકતને સમજાવે અને તેના ઉપર ચાલવાનો ખલકતને હુકમ કરે, મતલબ કે “ હુકમ કરનાર ” તે ત્રણે છે; પણ તે હુકમ કરવાના રૂપમાં ફેર છે. વળી ખુદાનો જે હુકમ હોય, તેના ઉપર ચાલવા માટે જેવી રીતે (ઉપર જણાવ્યા મુજબ અનુક્રમે) રસુલ અને ઓલિલ અમ્ર મનુષ્યોને હુકમ કરે, તેવીજ રીતે ખુદાનો તે હુકમ રસુલ અને ઓલિલ અમ્રે પણ ખજાતી લાવવાનો છે. મતલબ કે—ખુદા, રસુલ અને ઓલિલ અમ્ર એ ત્રણે જુદાજ સ્વરૂપે છે.

૬—“એટલે જો હુકમ કરનારની તાબેદારી કરીએ તો તે રસુલની તાબેદારી કરવા બંધાવે છે, અને રસુલની તાબેદારી કરવી તે ખુદાની તાબેદારી કરવા બંધાવે છે. ”

તપાસ—મીં વરતેજીના એ મુદ્દાથીજ જણાઈ આવે છે કે—ખુદા, રસુલ અને ઓલિલ અમ્ર એ ત્રણે જુદા જુદા સ્વરૂપે છે. એથી એ પણ જણાઈ આવે છે કે, ઓલિલ અમ્રનો હુકમ રસુલના હુકમ પ્રમાણે—અને રસુલનો હુકમ ખુદાના હુકમ પ્રમાણે હોવો જોઈએ. એમ નહિ, કે ખુદાનો

તો ફરમાન હોય કે “ નમાઝ પઢો, રોઝો રાખો, હજ કરવા જાઓ, વીં વીં ” અને ઓલિલ અમ્ર તેથી વિરૂધ્ધ ફરમાન કરે ! ! !

૭—“ ખુદા હુકમ કરતો હતો, તે રસુલે ખુદા હુકમ સંભળાવતા હતા અને રસુલે ખુદા, હુકમ કરવાનું અલી અને તેની ઓલાદને વંશપરંપરા સોંપીને વક્તા થયા. ”

તપાસ—એ મુદ્દામાં પણ મી વરતેલનો છુપો હેતુ છે, ખુદા તથા હં અલી અં, અને તે યુઝર્ગવારની ઓલાદને-વંશપરંપરા “ હુકમ કરનાર ” તરીકે જણાવે છે—જ્યારે હં રસુલ સં ને તો ફક્ત “ હુકમ સંભળાવનાર ” તરીકે જ જણાવે છે ! ત્યારે આગળના મુદ્દાઓમાં ખુદા, રસુલ અને ઓલિલ અમ્ર-એમ ત્રણેને એકજ રૂપે જણાવેલ, તેનું શું ? “ ઓલિલ અમ્ર ” ની આયતનો અસલ હેતુ તો એ છે કે, ખુદાની ઇતાઅત કુદ્દલે મનુષ્યોએ કરવી જોઈએ.—અને તેમાં રસુલ અને ઓલિલ અમ્રને પણ તેવીજ રીતે ખુદાની ઇતાઅત કરવાનો ફરમાન છે; (વધુ ખુલાસા માટે “ ઓલિલ અમ્ર વાળી આયત ” વાળું પ્રકરણ જુઓ) પણ મી વરતેલ તો પોતાને ગમે તેમ લખ્યાજ કરે છે ! વળી એ મુદ્દામાં મી. વરતેલએ “ વંશપરંપરા ” નો જે શબ્દ લખેલ છે, તેમાં પણ તેઓનો છુપો હેતુ સમાયલો છે (જે વંશના માટે મી. વરતેલએ કૌશેશ કરેલ છે, ને માટે તેઓએ “ ઓલિલ અમ્ર ” પાંચ સાબેત કરવું જોઈએ.

એ મુદ્દામાં મીં વરતેલ એટલી તો કબૂલાત આપે છે કે, હં અલી અ. અને તેઓની અવલાદને હુકમ કરવાનો હુદો હં રસુલ સં મે સોપેલ—ત્યારે તેઓએ અન્ય ઠેકાણે હં રસુલ સં ને, હં અલી અ. ના પ્રતિનીધી

તરીકે જણાવવા મથન કરેલ-તેના માટે શું સમજવું ?
(ફરેક ઠેકાણે મી. વરતેજીએ હેર ફેર માન્યતાઓ જણાવેલ છે !)

૮—“ ઇમામત બની ફાતમાઇટ સંધ્યદના સિવાય, બીજા કોઇ પણ સંધ્યદને તેનો અધિકાર નથી અને એ હિસાબે હ. જાઅફર સાહેબનાં વડા ફરજંદ શાહ ઇસ્માઇલ અને મુસા કાઝીમ એ બેની ઓલાદનેજ હક છે. ”

તપાસ—એ મુદ્દો મીં વરતેજી એ ગમે તે ધારણાથી ચર્ચેલ હોય, પણ તેથી એટલું તો સિદ્ધ થાય છે કે-હં મુસા કાઝીમ અં ની અવલાદ પણ ઇમામતનાં હકદાર છે. ત્યારે એથી અગાઉ મી. વરતેજીએ, હ. મુસા કાઝીમ અ. અને તેઓની અવલાદ ઇમામતનાં હકદારજ નથી, એવું જણાવવામાં ઠેકઠેકાણે કોશેશ કરેલ-તેના માટે શું સમજવું ? (હ. ઇસ્માઇલ અં અને હ. મુસા કાઝીમ અં. બેકમાંથી ઇમામનના ખરા હકદાર કોણ હતા-તે માટેની તપાસ આગળ કરી બતાવેલ છે,) હવે-મીં વરતેજી જે બની ફાતમાઇટ સૈયદોનો હિસાબ બતાવે છે-તે મુજબ તો હં ઇમામ અબ્દુલ આબેદીન અં ના ફરજંદ અયદ (શહીદ) કે જેઓને અયદી ટોળો ઇમામ તરીકે સ્વિકારે છે- તેઓ પણ બની ફાતમાઇટ સૈયદ હતા, તેઓની ઇમામત માટે શું ? એ ઠેકાણે મી. વરતેજીનો હિસાબ કેમ ટકશે ? અસલ ખરો હકીકત તો એજ છે કે હં અલી અ. પછીના અગીયાર ઇમામો સર્વે બની ફાતમા હતા, અને તેઓના માટેજ (બીજી ફાતમા ઝહેરા અં ની અવલાદમાંના ઇમામો તરીકે) હ. રમુલ સં ગું ફરમાન હતું. (જુઓ, “ઇમામો બારજ છે તેની સાબેતીઓ ” વાળું પ્રકરણ.)

૯—“ અત્યારે હકમ કરનાર ઇમામ મુસા કાજીમના વંશમાં કોઈ મોળુદ નથી. (પણ ગેળ છે.) ત્યારે તેમના મોટાભાઈ ઇસ્માઈલની અવલાદ સીધી નરનસલે હાલના નામદાર આગાખાનજ છે, ને તે બાપદાદેથી ઇમામતનો વારસો ભોગવતા આબ્યાની પ્રખ્યાત તવારીખ છે.

તપાસ—મીં વરતેલુએ જે ધારણાથી એ મુદ્દો ચર્ચેલ છે તે સ્પષ્ટ છે. પણ યુદ્ધની કુદરત છે કે, એ મુદ્દામાં હ. મુસા કાજીમ અ. ના નામ સાથે ઇમામનો શબ્દ—અને બારમા ઇમામ ગેળ છે, એ મીં વરતેલુની કલમથી લખાઈ ગયું છે ! (નહિં તો, હં ઇમામ મુસા કાજીમ અ. ના નામ સાથે કાંઈ માનવતો શબ્દ લખવાને પણ મી. વરતેલુનું દીલ માનતું ન હતું—અને બારમા ઇમામ અ. ની ગયબતને પણ ખોટી જણાવવા માટે પણ તેઓએ કાંઈ બખાળા કાઢવામાં બાકી રાખ્યું નથી ! ! ! ખરું કહ્યું છે કે “ સાચ તરી આબ્યા વગર રહેતું નથી”) હ. ઇસ્માઈલ અ. ની ઇમામત તથા સીધી નરનસલ વીં સળધની ત્વારીખી તપાસ આગળ કરી ગયો છું—એટલે અત્રે તે સળધે વિવેચન કરવાની અગત્ય ધારતો નથી.

એ રીતે—મી. વરતેલુના જવાબ નાં ૨૧ માંના ૬ મુદ્દાઓની સંક્ષેપ તપાસ કરેલ છે. બાકી એ જવાબમાં મી. વરતેલુએ જે બીજી કેટલીક આડી અવળી બાબતો (કે જે આગળ ઘણે ઠેકણે આવી ગયેલ છે તે) લખીને જવાબને લખાવેલ છે—તેની ફરીથી તપાસ કરવાનું યોગ્ય ધારેલ નથી.

જવાબ નાં ૨૨ ની તપાસ.

મારા ૨૨ મા સવાલમાં—ખુદા, રસુલ અને ઇમામના દરજ્જા સળધે મીં વરતેલને જે પૂછેલ—જેનો સીધો જવાબ આપવાના બદલે મીં વરતેલએ ઉડાવનારી વલણ ઇખતીયાર કરેલ છે. તે જવાબમાંના મુદ્દાઓ—

૧—“ આ ઉપરથી સમજી શકાય છે કે, * હઝરત ઇબ્રાહીમ પેગંબર તો હતાજ પણ તેમને મોટે દરજ્જે ચડાવી ઇમામ બનાવ્યા તેમાં ઇમામનો દરજ્જો પેગંબર કરતાં મોટો છે, એ સિદ્ધ છે. ”

તપાસ—ઠેકઠેકાણે મીં વરતેલ એજ થીયરી પેશ કરે છે. પણ એ થીયરી પ્રમાણે ઇમામતનો દરજ્જો નખુવત કરતાં કેવી રીતે મોટો છે ? તે મી. વરતેલએ પુરવાર કરવું જોઈએ. ફક્ત “સિદ્ધ છે” એમ લખી દેવાથી સિદ્ધ થઈ જતું નથી—પણ તે દાખલા દલીલો અને સન-હોથી પુરવાર કરવું જોઈએ. (હ. ઇબ્રાહીમ સળધેની ઇમામત વાળી આયતની તપાસ “ ઝુરરીયતીની પૃથા ” અને “ જવાબ ના. ૮ ની તપાસ ” વાળા પ્રકરણોમાં કરી ગયો છું. જેથી વાંચકો સારી રીતે જોઈ શકશે કે, નખુવત કરતાં ઇમામતનો દરજ્જો શ્રેષ્ઠ છે, એવું તેમાં કાંઈ પણ નથી. આશા છે કે એ મોટે મી. વરતેલ કોઈ નવીન દલીલ લાવશે !)

* એથી અમ હ. મીં વરતેલએ “ ઇખતિલા ઇબ્રાહીમ ” વાળી આયત ટાંકેલ છે.

“જામ.”

૨—“પણ તમે પહેલે ઇમામ કે પેગંબર ! એમ પુછો તેના જવાબમાં બહુવાતું કે પ્રથમ પેગંબર બહેર થાય છે, ને તે લોકોનો વિશ્વાસ મેળવી ખુદાના (બલીકા) (પ્રતિનીધી) (ઇમામ) ને ઓળખાવે છે.”

તપાસ—એ મુદ્દામાં મી. વરતેલએ સફાઈ કરેલ છે ! મેં જે “ પહેલે પયગંબર કે ઇમામ ? ” એમ પૂછેલ-તેનો હેતુ એજ હતો કે “પહેલે દરજ્જે કયો-ઇમામ-તનો કે નબુવતનો ?” જેનાં જવાબમાં મી. વરતેલએ “પ્રથમ પેગંબર બહેર થાય છે” એમ લખીને-ત્યાર પછી પોતાનીજ માન્યતા સિધ્ધ કરવા મથન કરેલ છે. પણ એમાં મી. વરતેલએ જે જણાવેલ છે કે, પેગંબર ઇમામને ઓળખાવે છે-તેથીજ સાબે ! થઈ જાય છે કે નબુવતનો દરજ્જે શ્રેષ્ઠ છે.

૩—“ ઉલ્લા મુદ્દામાં તમે ખુદા કે પેગંબરી એમ પુછો છો ? તો ખુદા હમેશાંથી છે ને હમેશા રહેશે. ને તે એવો પહેલો છે કે, જેની પહેલા કાંઈ ન હતું અને તે એવો છેલ્લો પણ છે કે, જેની છેલ્લે કાંઈ ન હશે. અને તેમના પછી પેગંબર ગણાય, પણ દુનિયામાં પેયગંબરને પહેલે ઓળખે તોજ ખુદાને ઓળખાય છે.”

તપાસ—મારો પ્રશ્ન એ હતો કે, “ પહેલે ખુદા કે પયગંબર ? ” અને તે પૂછવાનો હેતુ એ હતો કે પેગંબર અને ઇમામ એ સર્વ ખુદાનાજ પયદા કરેલા છે-એટલે પયગંબર કે ઇમામ કોઈને પણ ખુદા કહેવાઈ શકાય નહિ. તો તેના જવાબમાં મી. વરતેલએ ખુદાની જે સીક્ષતા વર્ણવેલ છે, તેથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ખુદા જેવો કાંઈ નથી-સર્વેનો પેદા કરનાર તેજ છે, અને તે હમેશાંથી છે ને હમેશા રહેશે; તથા તે સર્વેથી પહેલો છે અને સર્વેથી

છેલ્લો છે. હવે-મારા મિત્ર મીં વરતેજ કે જેઓ “અલી સહી અલ્લાહ” નો વિર્હ કરી રહ્યા છે, તેઓ હં અલી અં ના માટે એવી સીક્રતો કાયમ કરી બતાવશે ખરા ?

મીં વરતેજએ, ખુદા પછી પેગમ્બર મણાય-એમ જે લખેલ છે, તેથી સાબેત થાય છે કે ખુદા પછી પેગમ્બર અને તે પછીજ ઈમામ છે. એટલે મીં વરતેજએ જે પેગમ્બરને ઈમામનો પ્રતિનીધી ગણાવવા મથન કરેલ, તે નિરર્થક ઠરે છે.

મીં વરતેજએ જે જણાવેલ છે કે, “પયગમ્બરને પહેલે ઝોળખે તોજ ખુદાને ઝોળખાય છે” તેના માટે જણવાનું કે-ઇસ્લામમાં પહેલે ખુદાની માઅરેફત (ઝોળખ) નેજ અઅસ્થાન આપવામાં આવેલ છે. હં અલી અં ફરમાવ્યું છે કે:—

“અવ્વલુદ્દીન માઅરેફતુલ્લાહ” અર્થાત-દીનનું પહેલું (પગથીયું) ખુદાની માઅરેફત (ઝોળખ) છે.

વળી-ઇસ્લામમાં દાખલ થવાનો મુખ્ય મંત્ર જેને કહેમાહ કહેવામાં આવે છે-તેમાં પણ પહેલે ખુદાનીજ ઝોળખ છે અને પછી હં રસુલ સં ની ઝોળખ છે. જેમકે:—“લા એલાહ ઇલ્લાહ; મોહમ્મદુર રસુલુલ્લાહ” તો તેથી સિદ્ધ થાય છે કે પહેલે ખુદાને ઝોળખવો જોઇએ અને ત્યાર પછી રસુલને; અને રસુલની બાઅદ ઈમામને. અગર કોઇ શખ્સ ખુદાની હસ્તીનેજ ઇન્કાર કરતો હોય, તો તે પયગમ્બરને કેવી રીતે ઝોળખશે ? (અને કદાચ પયગમ્બરને ઝોળખે-પણ જ્યાં સૂધી ખુદાને ન ઝોળખતો હોય ત્યાં સૂધી પયગમ્બરને ઝોળખવું શા કમનું ?) મત-લખકે-પહેલે મનુષ્યે જગતનો હસ્તીનો ઇન્કાર કરવો-તેની માઅરેફત હાંસલ કરવી, અને ત્યાર પછી તેના સાચા

પ્રતિનીધી સાચા કાસીદ-સંદેશો પહોંચાડનાર રસુલ જોળખીને, તે રસુલ જે ઇમામોએ ખુદાઈ રસ્તાની પીછા કરાવે અને ખુદાની સીફતો સખતે જે બાન કરાવે તે મુજ જ્ઞાન હાંસીલ કરવું, એજ સીધો રસ્તો છે.

જવાબ નાં ૨૩ ની તપાસ.

મારા ૨૩ માં સવાલનો મુખ્ય હેતુ એ હતો કે—અઃ કોઈ ઇમામનો દાવેદાર, ખુદાના હુકમો વિરુદ્ધ ફરમ કરે તો તેની ઇતાઅત કરવી કે નહિ ? જેનો સીધો જ સરળ જવાબ નહિ આપતાં, મીં વરતેજીએ આડા અવ ફાંફાં મારેલ છે. તે જવાબમાં મીં વરતેજીએ એની એ મનઘડત ફલીલો રજુ કરેલ છે કે, જે આગળ પણ ચચ ગયેલ છે. બાકી તેમાં જે નવીન મુદ્દાઓ છે, તેની તપાસ

૧—“તમે જાણો છો કે “અતીઉલ્લાહ” વાળી આ તમાંના, ઉલુલ અમ્મ હં અમીરૂલ મોઅમેનીન અ હતા અને લોકો જંગે સીફરીનમાં—એ ઇમામ સાથે રહીને અમીર માવીયા સામે જેહાદ કર હતા. તેઓ જ્યારે હં અલીએ કુરઆનની પનાહ નહિ સ્વીકારવા હુકમ કર્યો ત્યારે એજ સવાલ ઈ નદારેને શુમરાહ કરનાર ઉમ્મો થયો હતો કે, એ રસુલ અને કુરઆન વિરુદ્ધનો હુકમ અલીએ મટે તે બરાબર નથી.”

તપાસ—એ મુદ્દામાં મી. વરતેજીએ લોખા ભાષ્ય ઉપર રસ્તે દોરવવાનું કર્યું છે. એ હકીકત કઈ તવારીખ આધારે મીં વરતેજીએ જણાવેલ છે, તે ૨૧૫૮ મતા જોઈતું હતું. હ. અલી અ. મે કુરઆનની પનાહ ન (

કારવાનું શું કરવા જણાવ્યું—તેનો ખુલાસો મી. વરતેજ કરશે કે ? હ. અલી અ. મે (મઆઝદલાહ) ખુદા, રસુલ અને કુરઆન વિરૂદ્ધનો હુકમ કયો, એ કયા ઇમાનદારોએ (૧) જણાવ્યું ? અને તે કમ તવારીખમાં છે ? તે મી. વરતેજ ખતાવશે કે ? અસલ હકીકત એમ હતી કે, ઉમર આસના પ્રપચથી અમીર માઅવીયાહનાં લશ્કરીઓએ એક જાતનો મકર કરીને લડાઇ બંધ રખાવવાનો ફક્ત હીલો કરેલ, અને નેઝાઓ ઉપરે કુરઆને શરીફ ઉંચા કરીને અમાન મેળવવાનો ઢોંગ કરેલ—જે ઉપરથી હ. અલી અ. મે અમાન નહિં આપવાનો હુકમ કરેલ, પણ છેવટે જે થવાનું હતું. તે થયું. તેવીજ રીતે હ. અલી અ. ના જે લશ્કરીઓએ બંડ કર્યું, તેનું કારણ એજ હતું કે, અસઅસ બિન કએસ જેવા કેટલાક લશ્કરના મોટેરાઓ, જેઓ અંદરખાને ઉમર આસ સાથે મળા ગયા હતા—તેઓએ લશ્કરીયોને ઉશ્કેરીને અમાન દેવાના બહાના હેઠળ બંડ કરાવેલ. (વધુ ખુલાસા માટે—મી. વરતેજનીજ માનીની તવારિખ તારીખે અઅઅમે કુફી જુઓ). બાકી મી. વરતેજ જે જણાવવા નીકળ્યા છે કે—ઇમાનદારોએ કહ્યું કે હ. અલી. મે, ખુદા, રસુલ અને કુરઆન વિરૂદ્ધનો હુકમ કયો—તે તદ્દન ગલત છે. (ફક્ત હ. અલી અ. મે ખરી હકીકતથી જાણીતા હોવાતી અમાન ન આપવાનું કહેલ અને અસઅસ બિન કએસ જેવાઓએ બંડ કરાવેલ.) બાકી એથી કેાઇ રીતે પણ એમ સિધ્ધ નથી થતું કે,—હ. અલી અ. મે (મઆઝદલાહ) કુરઆને શરીફની પતાકને નહિ સ્વંકારીને ખુદા અને રસુલ વિરૂદ્ધ હુકમ કયો !

૨—“ શું, જેઓએ હ. અલીના હુકમ સામે વાંધો લીધો, તે ખુદા, રસુલ અને કુરઆને શરીફ સમજતા હતા, છતાં શુમરાહ હતા એમ નહિ કહો ? શું સાથે રહી

લડનાર હતા, છતાં તેઓ લાલચમાં આવ્યા હતા એમ કહેશે ? તો કહો કે કઈ લાલચ હતી ? ”

તપાસ—વાંધો લેવા વાળા એક નહિ, બદકે હઝાર વાર ગુમરાહ હતા ! (અને એ વાંધો અમાન આપવી કે નહિ, એ બાબતનો હતો). તે વાંધો લેનારાઓ ફરેબમાં આવી ગયા હતા—અને કેટલાકો લાલચમાં પણ આવ્યા હતા. કઈ લાલચ હતી ? તે માટે અઅસમે કુફીની તારીખના પેજ ૨૮૫ જુઓ. (એ હકીકતને “ જવાબ નં. ૩ ની તપાસ ” વાળા પ્રકરણમાં જણાવી ગયો છું.

૩—“ ઇમામ ખુદનો પ્રતિનીધી છે, અને તેનો હુકમ ઉઠાવવો એજ કુરઆને શરીફમાં બતાવેલી આયતનો અર્થ છે. પેગંબર શરીઅત ચલાવનાર છે, ખુદના હુકમ મુજબ પણ ખુદનો પ્રતિનીધી ઇમામ શરીઅતનો માલેક છે.”

તપાસ—એ મુદ્દામાં પણ મી. વરતેજીએ, નખુબત કરતાં ઇમામતનો દરજ્જો શ્રેષ્ઠ ગણાવવાની કોશિશ કરેલ છે ! મી. વરતેજી આયત સબ્બે જે ઇશારો કરે છે, તે આયત મુજબ તો પહેલે ખુદની, ત્યાર પછી રસુલની, અને ત્યાર પછી એલિલ અમ્રની ઇત્તાઅત કરવાનું જણાય છે—જેથી ખુદ્દુ જણાય છે કે પહેલે ખુદ, પછી રસુલ, અને ત્યાર પછી ઇમામ. કુદ્દે ઇસ્લામીઓ હ. રસુલ સ. ને સાહેબે શરીઅત (શરીઅતના માલેક), અને ઇમામને શરીઅત ઉપર ચલાવનાર માને છે—જ્યારે મારા વિદ્વાન મિત્ર તેથી ઉંધી રૂઢીએ કામ લીધે છે ! ! !

૪—“ તેની હખલગીરી દેખાતી હોય, પણ તે ખુદ અને રસુલના હુકમ મુજબની મસ્લેહત વાળી હોય છે, કે જે ખુદ અને ઇમામજ બધી શકે છે.”

તપાસ—એ મુઠામાં મી. વરતેજીએ ઉલટ મુલટ ગુલાંટો મારેલ છે. પહેલે—ઇમામની જખલગીરીને ખુદા અને રસુલના હુકમ મુજબની જણાવેલ છે, જેથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે નયુવત પછી ઇમામતનો દરજ્જો છે; પણ પાછો—તે “મસ્લેહત વાળી હોય છે, કે જે ખુદા અને ઇમામ જાણી શકે છે” એમ લખી, હ. રસુલ સ. ને વચ-માંથી કાઢી નાખી, ઇમામનો દરજ્જો શ્રેષ્ઠ ગણાવવા મથન કરે છે.

૫—“અને ઇમામ હુસેનનાં પક્ષમાં કુકુળનાં થોડાંક માણસો અને થોડાંક મિત્રો હતા, પણ તેઓ કઠી પણ સામા પક્ષની મુસલમાનીને ખ્યાલ કરતા નહોતા, પણ ઇમામ હુસેનનાં હુકમનેજ સર્વે સમજતા હતા, તેમના હુકમને ખુદા રસુલ અને કુરઆનના ફરમાન મુજબ જાણતા હતા, નહિં તો મુસલમાનોએ, આપસમાં લડવું નહિં, એક બીજાને ભાઈ ગણવા જોઈએ, એવું ખુદા, રસુલ અને કુરઆનમાં છે, તેહું શું ઇમામ હુસેન જાણતા નહોતા ?”

તપાસ—મોમીનોએ આપસમાં લડવું નહિ—એક બીજાને ભાઈ ગણવા, એ ખુદાઈ ફરમાનને હ. ઇમામ હુસેન અ. (અને તેઓના સાથવાળાઓ) સારી રીતે જાણતા હતા—પણ તેઓ સામા પક્ષવાળાઓ (યઝીદી લશ્કરવાળાઓ) ને મોમીન તો શું ? ખલેફે મુસલમાન પણ ગણતા નહોતા. (કોઈ પણ ઇન્સાફી ઠીલ ધરાવનાર, યઝીદી લશ્કરને હર-ગીઝ સાચા મુસલમાનો તરીકે સ્વિકારવાને તૈયાર થશે નહિં) એટલે એ જાખલો મી. વરતેજીએ જે ધારણાથી આપેલ છે, તેમાં તેઓ નિષ્ફળ નીવડે તેમ છે.

૬—“ખુદા અને કુરઆને શરીફનાં ફરમાન વિરુદ્ધ મુસ-લમીનોને, ભાઈ ગણવાનું, મેલીને શતરૂ ગણવાને,

આખરમાં જંગ મચાવવા જેવું હો અલીએ અને હો ઇમામ હુસેનને વર્તન સુચવ્યું. શું ? તેથી તેમના હુકમને માન્ય રાખવો કે નહીં ? તેનો વિચાર કરો, એજ તમારો જવાબ છે. ”

તપાસ—એ મુદ્દાથી મીં વરતેજની ઇમાનદારી (1) નું પુરેપુરું તોલ થઈ જાય છે. શું, જંગે સીફ્તીનમાં હો અલી અં મે, અને કરબલાના મયદાનમાં હો ઇમામ હુસેન અં મે ખુદા અને કુરઆને શરીફના ફરમાન વિરૂધ્ધ વર્તન સૂચવેલ કે ? ! ! જંગે સીફ્તીનની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થયેલ, તેના માટે મીં વરતેજએ તારીખે અઅસમે કુફીનો પુરતો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. હ. અલી અં મે કોઈ રીતે પણ ખુદા અને કુરઆનના ફરમાન વિરૂધ્ધ વર્તન કરેલજ નથી; બલકે તેઓ દરેક રીતે ખુદાઈ ફરમાનો અને હો રસુલ સં ની સુન્નત ઉપરજ આલનાર હતા. (જે માટેના ખુલાસાવાર દાખલાઓ “જવાબ નાં ૩ ની તપાસ” વાળા પ્રકરણમાં આપી ગયો છું). હો ઇમામ હુસેન અં મે કરબલાના મયદાનમાં સ્વરક્ષણ (દેફાઅ) તરીકેજ લડાઈ કરેલ. (એના માટે પણ મીં વરતેજએ “અઅસમે કુફી” ની તારીખ જોઈ જવી જોઈએ). ઉપરાંત યઝીદી લશ્કરની સુસલમાની માટે મુદ્દા નાં ૫ માં વિવેચન કરી ગયો છું—જેથી પણ એ બાબતમાં ચોખવટ થઈ જાય છે. મતલબ કે, હ. ઇમામ હુસેન અં મે કોઈ રીતે પણ ખુદાઈ હુકમથી વિરૂધ્ધ વર્તન કરેલજ નહીં. કોઈ-પણ સાચો સુસલમાન હો અલી અં અને હો ઇમામ હુસેન અં ઉપર “ખુદાઈ હુકમથી વિરૂધ્ધ વર્તન” નું દોષારોપણ કરી શકેજ નહિં. મીં વરતેજએ મજકુર હકીકત દર્શાવીને જે જણાવેલ છે કે, “ એજ તમારો જવાબ છે ” તે તદ્દન નિરર્થક છે—એ મન ઘડત હકીકતથી કોઈ રીતે પણ મારા

સવાલનો જવાબ મળતો નથી. મારા સવાલમાં મુળ મુદ્દો એજ હતો કે—ઇમામ હોય તે પાક કુરઆને શરીફથી વિફૂધ વર્તન કરેજ નહિ—પણ એ મુદ્દાથી મારા વિદ્વાન મિત્ર મીં વરતેજનાં મીશન ખાતાને સજ્જડ ધકકો પોંદ્યે તેમ છે, એટલે તેઓ આડાં અવળાં ફાંફાં મારવા મંડી પડ્યા છે ?

૭—“ એ બધાનો સાર છેવટ એકજ છે કે, કંઈ પણ યુનોઅરા કરતાં તમારે જાહેર ઇમામ જે હુકમ કરનાર છે, તેની તાબેદારી ઉઠાવવી; જેથી કદી પણ શુમરાહ થવાનો ભય નથી. આમ છતાં પણ જેને ન સમજાય, તેને યુના પોતાની ખાહેશ વગર હીઠાયત કરવા દેતો નથી, એજ આચાત સિધ્ધ થાય, વધુ શું ? ! ! ! ”

તપાસ—આડી અવળી મનઘડત ફલીલો કર્યા બાદ છેવટે મી. વરતેજ ખુલ્લા રૂપમાં પ્રકાશ્યા છે ! એવી આંધળી તાબેદારી મીં વરતેજ જેવાઓનેજ સુખારક હોજો ! હં અલી અં પોતાના ખુતબામાં ફરમાવે છે કે:—

“ જે ઇમામતનો દાવો કરે, પણ બેહતરીનું કામ ન કરે તેનાથી પોતાની બલાઈની આશા રાખશે નહિ. ”

(‘નકજુલ બલાગાહ’ ખુતબો ૬૬ માંથી—પેજ ૧૨૦)

મજકુર ફરમાન ખુલ્લું છે—એટલે તે ઉપર વિવેચન કરવાની કાંઈ અગત્ય ધારતો નથી. આશા છે કે એથી મી. વરતેજ કાંઈ ધડો લેશે.

એ રીતે મીં વરતેજના જવાબ નાં ૨૪ માંથી સાત મુદ્દાઓની તપાસ ઉપર કરી બતાવેલ છે. બાકી એ જવાબમાં “ઓલિલ અત્ર”, “ઇમામે મોળીન” તથા હં ખીઝરના દાખલાથી, મીં વરતેજએ જે વિવેચન કરેલ છે—તેની તપાસ આગળ થઈ ગયેલ છે.

જવાબ નાં ૨૪ ની તપાસ.

મારા ૨૪ મા સવાલનો મુખ્ય મુદ્દો એ હતો કે—
ઇમામ હોય તે કુરઆને શરીફના હુકમો અનુસાર નમાઝ,
રોઝા વીં વીં ના હુકમો કરે, પણ તેથી વિરુદ્ધ વર્તન
ન કરે. જેનો મીં વરતેલ એ જે ઉડાવનારો જવાબ
અ પેલ છે, તેમાનાં મુદ્દાઓ—

૧—“ લાઈ જીમ—ઇમામને ઓળખવાની શરતોમાં ખતા-
વશો કે, કુરઆને શરીફમાં એ નમાઝ, રોઝા
વિગેરે એહકામોનો હુકમ કરે, તે ઇમામ હોય છે ?
અને કુરઆને શરીફના પાક કલામો વિરુદ્ધ હુકમ
કરે તે ઇમામ ન હોય, અંતુ કોઈ કિતાબના આધારે
ખતાવશો. ”

તપાસ—અગર મી. વરતેલ, “ નમાઝ રોઝા વી.
ખુદાઈ એહકામોનો હુકમ કરે તેજ ઇમામ ” એ માન્યતા
કબૂલ રાખે, તો તેઓના મીશન ખાતાનું ગાડું આગળ
વધી શકે નહિં ! જેથી તેઓએ એક અવિચારી પગલું
ભરેલ છે. આ મુદ્દામાં મીં વરતેલ એમ જણાવતા લાગે
છે કે—સ્વછંદીપણે વતે તે પણ ઇમામ ! ! ! પણ મીં
વરતેલએ જવાબ નાં ૨૩ મા માં જે જણાવેલ કે,
“ ખુદાનો પ્રતીનીધી ઇમામ શરીઅતનો માલેક છે ” તેના
તેઓને ખ્યાલ છે ખરો કે ? અત્રે હું મીં વરતેલને
એજ પૂછવા માગું છું કે—ખુદાના પ્રતિનીવીનો તમો શો
અર્થ કરો છો, તે જણાવશો કે ? પ્રતિનીધી જેના તર-
ફથી નિમાયેલ હોય તેનાજ હુકમ અનુસાર હુકમ કરે,
કે સ્વછંદીપણે ? ઉપરાંત તમોએ, ઇમામને જે “ શરીઅ-
તનો માલેક ” જણાવેલ, તે શરીઅત કઈ ? એજ ઇસ્લામી
શરીઅત, કે બીજી કોઈ ? તો—શરીઅતનો માલેક, મનુ-

ધ્યોને શરીરત ઉપરેજ ચલાવે, કે તેથી વિરૂધ્ધ રીતે ? તે જરા સમજશે. કે ? !

ખીરાદર ! તમે શું લખી રહ્યા છો, તેનો વિચાર કીધો છે કે ? તમે તો બસ એજ ખ્યાલમાં છો, કે ઇમામે ખુદાના હુકમ અનુસાર મનુષ્યોને હુકમ કરવાની (ચલાવવાની) કાંઈ જરૂરતજ નથી અને તેવી રીતે ઇમામતનાં માર્ગે કાંઈ શરતોની પણ જરૂરત નથી ! જેથીજ તો કિતાબ માંથી સાબિતી માંગવા તૈયાર થયા છો !!!* તેવી સાબિતીએ તમારાજ લખાણમાંથી આપવાને હું તૈયાર છું. લખાણનાં બચથી (તમારા લખાણમાંથી) ફક્ત એકજ સાબિતી નીચે ટાંકી બતાવીશ—

“ તો તે જમાનાનો ઇમામ તેઓની ખાહીશોને હીદાયત તરફ અને તેઓના મતને કુરઆન તરફ ફેરવશે. ”

ખીરાદર ! મજકુર ઉતારો તમારા “ ઇસનાઅશરી કિતાબોમાંની ઇસ્માઈલી ઇમામતની શાક્ષી ” વાળા પ્રકરણમાં નજરે પડે છે—જે જરા ફરોથી જોઈ જશે. એ ઉતારો તમારે તમારી ઇમામતની માન્યતાને પુષ્ટી આપવા ખાતર “નેહબુલ બલાગાહ” માંથી લીધેલ છે—તે ઉપરથી સાફ જણાઈ આવે છે કે, ઝમાનાના ઇમામે મનુષ્યોને હીદાયત અને કુરઆન તરફ ફેરવવા જોઈએ.

ખીરાદર ! તમારે કિતાબના આધારની માંગણી કરેલ તો તેના જવાબમાં તમારાજ લખાણમાંથી સાબિતી આપેલ

* એ સબંધ “ આગાખાનો અને ઇમામત ” વાળા પ્રકરણમાં ખુલાસો કરેલો છે. આશા છે કે મી. વરતેજ તં ઉપરથી થડો લેશે. તદુપરાંત “ જવાબ ના. ૩ ની તપાસ ” વાળા પ્રકરણમાં પણ એ સબંધમાં વિવેચન કરી ગયો છે.

“જમ.”

છે. છતાં તમારી વધુ તસલ્લી ખાતર પાક કુરઆને શરીફ માંથી પણ આધાર ટાંકી બતાવીશ:—

આયત—વ જ અલ્નાહુમ્ અઇમ્મતય્થીં યહ્દૂન બે અમેના, વ અવહયના એલયહિમ્ ફેઅલલ ખયરાતે વ એકામસ્સલાતે વ ઇતાઅઝઝકાતે વકા નૂલના આબેદીન.

(મુરએ અ'બીયા—આ. ૭૩)

અર્થ—અને અમે તેઓને ધર્મ ઉપરીઓ x બનાવ્યા કે તેઓ અમારા હોકમથી લોકોને રસ્તો દેખાડે; અને અમે તેઓના તરફ સારા કૃત્ય કરવાને અને નમાઝ પઢવાને અને ઝકાત આપવાને વહ્ય મોકલ્યો, અને તેઓ અમારી બંદગી કરનારા હતા.

(પ્રોફેસર ફત તરબુમો—પેજ ૬૨૮)

ખિરાદર ! ઉપરની આયતથી તમે હકીકત ખરી બાણી શકશો. આશા છે કે એ ઉપરથી ઘડો લઈ, ભવિષ્યમાં પુરતો વિચાર કર્યા બાદ કાંઈ પણ લખવા બાહેર પડશો.

૨—“ કારણ કે ઇમામ ઝોળખવાની નીશાનીઓ, એક હું બાણું છું કે, જે અલીની ઓલાહ હોય, અને બની ફાતમાઈ હોય. અને જેમના પીતા ઇમામ હોય અને તેમના પીતા પેઢી દર પેઢી ઇમામતનો વારસો લોગવનાર હોય અને મોબુહ હોય. આપણે ખયત કરવાને માટે તેમનો મુબારક હસ્ત બાહેર રીતે મેળવી શકીએ, એજ ઇમામ ! ને ઝોળખવાની (નશાની છે.”

x કતાંએ “અઇમ્મતન” (ઇમામો) નો અર્થ “ધર્મ ઉપરીઓ” કરેલ છે.

“જમ.”

તપાસ—એ મુદ્દામાં ઇમામ માટેની જે નિશાનીઓ મીં વરતેજીએ આપેલ છે, તે મનઘડતજ લાગે છે અને તે “ એક હું બાણું છું ” ના વાક્યથી સ્પષ્ટ થઈ જાય છે ! જે કે એ નિશાનીઓથી મીં વરતેજીએ પોતાના મોજુદ ઇમામની ઇમામત માટે ધારણા રાખેલ છે, પણ એ નિશાની મુજબ તો હરેક ઇમામનાં સર્વે ફરજંદો ઇમામ થઈ શકે છે, તેનું મી. વરતેજીએ ધ્યાન રાખેલ છે કે ? દાખલા તરીકે—હ. ઇમામ ઝએનુલ આબેદીન અં નાં (હ. ઇમામ મોહમ્મદ બાકર અ. સિવાયનાં) ફરજંદો ઇમામ થઈ શકે છે; અને હ. ઇમામ મોહમ્મદ બાકર અં ના (હં ઇમામ જાઅફર સાદેક અં સિવાયનાં) ફરજંદો પણ ઇમામ થઈ શકે છે. તેવીજ રીતે આગાખાનીઓનાં મા ઇમામ હ. મુસ્તનસરબિદલાહનાં ફરજંદ મુસ્તેઅલી પણ મીં વરતેજીના ઇમામ ઠરે છે, તેનું મીં વરતેજીને ધ્યાન છે કે ?

એ રીતે—મી વરતેજીના જવાબ ના. ૨૪ માના જે નવીન મુદ્દાઓની ટુંક તપાસ કરેલ છે. બાકી એમાં જે આગા ખાની દલીલોનેજ મી. વરતેજીએ સ્થાન આપેલ છે, તેની તપાસ થઈ ગયેલ છે.

જવાબ નાં ૨૫ ની તપાસ.

મારા ૨૫ મા સવાલનો મુખ્ય હેતુ એજ હતો કે—ઇમામને હરેક ચીઝનું સંપુર્ણ જ્ઞાન હોવું જોઇએ કે નહિં. જેના જવાબમાં મી. વરતેજીએ આડાં અવળાં ફાંફાં મારીને ઉશ્ચવનારી વલણ ધારણ કરેલ છે. તે જવાબમાંના નવીન મુદ્દાઓની તપાસ—

૧—“ આજે જે હું ઉપર લખી ગયો છું, તેમાં ખુદાએ પાકના કસમ છે કે, જેનાં કબજામાં મારી ફહ છે, કે તે સઘળું એવા વિચારથીજ લખ્યું છે કે, આપણા ભાઈઓજ હક રસ્તાપર ઇસ્માઈલી ફીરકામાં હતા, ” વીં વીં

તપાસ—મી. વસ્તેલના સોગંદોમાં કેટલી સત્યતા રહે છે, તે આગળ કેટલેક ઠેકાણે ખતાવી ગયો છું. ઇસ્માઈલી હક રસ્તાની તપાસ પણ આગળ કરી ગયો છું.

૨—“ મતલબ કે એ “ કેવો ઇમામ જોઈએ ? ” એ પ્રશ્ન કરવો તે ખંદાતું કે શુલામતું કામ નથી, પણ નહિં ખીરાદર, ઇમામ કેવો જોઈએ એમ નહિં પણ—ઇમામને કેવી રીતે ઓળખવો ? કે તે નીશાનીઓ જેવી રીતે ખીજરને ઓળખવા હં મુસાને આપી હતી, તે મીસાલ ઓલાદે અલી, અને ખની ફાતમા-ઇટ ખાનદાનમાંથી પેઢી દર પેઢી ઇમામતનો જાહેર વારસો એજ એને ઓળખવાની ખરી નીશાની છે. તે મુજબ ખુદાના કલામ અને રસુલની હદીસ મુજબ છે. ખીજ નવી નીશાનીઓ અને પારખ કરવાની ફઠીઓ તે સરીયામ ગલત છે.”

તપાસ—એ મુદ્દામાં મીં વસ્તેલએ લોખા લાઈયોને બમાવવા સાફ એક ચુક્તી રચીને લોખે મને શ્રેવવાનો ઉપદેશ કરેલ છે. અજબ જેવું તો એ છે કે “ ઇમામ કેવો જોઈએ ? ” તે માટે મીં વસ્તેલ ઇન્કાર કરે છે, અને “ ઇમામને કેવી રીતે ઓળખવો ? ” તેના માટે નીશાનીઓ જણાવે છે ! “ ઇમામ કેવો જોઈએ ? ” અને “ ઇમામને કેવી રીતે ઓળખવો ? ” એમાં ફર શું છે, તે મી. વસ્તેલ સમજાવશે કે ?

હું ખીઝરને ઓળખવા માટે હું મુસાને કેવી નીશાનીઓ આપવામાં આવી હતી ? અને તેવી નીશાનીઓનો ઈમામની ઓળખ સાથે શો સબંધ છે ? તેની ઓળખટ મીં વરતેજી કરશે ખરા કે ? ત્યાર પછી મીં વરતેજીએ ઈમામને ઓળખવાની ખરી નીશાનીઓ (!) તરીકે નિશાનીઓ જણાવેલ છે—તો શું, હું ખીઝરને ઓળખવા માટે હું મુસાને તેજ નિશાનીઓ આપવામાં આવી હતી કે ? તેના માટે મીં વરતેજી કાંઈ પુરાવો આપશે કે ? વળી મીં વરતેજીએ જે નિશાનીઓ જણાવેલ છે—તેને ખુદાના કલામ અને રસુલની હદીસ મુજબની નિશાનીઓ જણાવેલ છે ! પણ તેના માટે કાંઈ પુરાવો કે સનદજ ન મળે એ ઘણુંજ આશ્ચર્યકારક છે ! વળી વધુ આશ્ચર્યકારક તો એ છે કે ઈમામના માટેની નિશાનીઓ તથા પરખ કરવાની રૂઢીઓને મીં વરતેજીએ સરીયામ ગલત જણાવવાની હિમ્મત કરેલ છે, અને પોતાની વગર હદીસની નિશાનીઓને ખરી નિશાનીઓ જણાવેલ છે !!!

૪—“ ઈમામને કુરઆને શરીફનું, પુરેપુરું જ્ઞાન હોવું જોઈએ કે નહિં ? અને હોય તો તેવા પ્રમાણે તથા ઈમામે મોબુદનાં કલામોમાં કયે ઠેકાણે છે, તેની વિગત મેળવવાની તમારી એ વૃત્તિ અને ઈમામમાં દરેક પ્રકારના ઈર્દમો તેમજ દુનિયામાં વપરાતી સર્વે ભાષાઓ ઈમામને જાણવું જરૂરી છે કે નહિં ?

એ તમારા સવાલના બધા મુદ્દાઓ, મુસા પેગમ્બરના વખતનાં ખીઝરની હકીકતમાં તપાસજો તો તમોને સમજશે કે, એ સવાલો પુછવાને હું મુસાનું પણુ ગણું નહોતું.”

તપાસ—મીં વરતેજી અસલ મુદ્દાને ઉઠાવવાનું કરે છે ! પણ તેઓ “ ઈમામે મોબીન ” વાળી આયતથી જે પોતાના ઈમામનો ઈમામત સિદ્ધ કરવા મથે છે—તે

આપત મુજબ તો ઇમામને દરેક પ્રકારનું સંપુર્ણ જ્ઞાન હોવું જોઈએ, તેનું કેમ ? શું, મીઠું વરતેલુએ તેનો વિચાર નથી કરીયો કે ? મીઠું વરતેલુ, પોતાના ઇમામ માટે દરેક પ્રકારના સંપુર્ણ જ્ઞાનનો મુદ્દો સિધ્ધ કરી શકતા ન હોવાથી આહાં અવગાં કાંકાં મારે છે-અને તેવીજ રીતે હું ખીઝર અને હું મુસાનો દાખલો પણ એજ ધારણાથી આપેલ છે ! હું ખીઝર અને હું મુસાનો કિસ્મો પાક કુરઆને શરીફમાં પણ મોબુદ છે-અને તેથી ખુદ્દી રીતે જણાય છે કે, તે હકીકત છુપ્યાં કાયો સળધે છે; પણ મેં જે સવાલ કરેલ તે તો અહિરી ઇલ્મો (કુરઆને શરીફનું સંપુર્ણ જ્ઞાન, દુનિયામાં ચાલતા દરેક પ્રકારના ઇલ્મો, દરેક પ્રકારની ભાષાઓ વીઠ વીઠ) સળધે હતો. હવે-મુજબ સવાલને ઉઠાવવા ખાતર મીઠું વરતેલુએ જે દાખલો આપેલ છે, તે દાખલો પણ એક રીતે મીઠું વરતેલુની વિરુદ્ધ જાય છે. સળખ-મીઠું વરતેલુએ, હું ખીઝરને ઇમામ તરીકે મનાવવા કોશેશ કરેલ છે-તો જ્યારે હું ખીઝર છુપી ખાખતો પણ જાણતા હતા, ત્યારે સર્વે અહિરી ઇલ્મો તો તેઓ અવશ્ય જાણતાજ હશે, એ નિર્વીવાદ છે. ત્યારે જેને ઇમામ તરીકે મનાવવામાં આવતો હોય, ને તે છુપ્યો ઇલ્મ તો એક તરફ-બલકે અહિરી ઇલ્મો પણ ન જાણતો હોય; ત્યારે તે ઇમામ કેવી રીતે ઠરી શકે ? સારાંશ કે-ઇમામમાં દરેક પ્રકારનું સંપુર્ણ જ્ઞાન હોવુંજ જોઈએ-અને “ કુદ્દો શયઇન અહસનનાહો ફી ઇમામિમ મોખીન ” નો ભાવાર્થ પણ એજ છે.

૪—“ મીઠું જીમ, ઇમામ કેવો જોઈએ, એવા મતલબ નીચેના તમારા મુદ્દા, શું કુરઆન; કે હદીસમાંથી

+ ખુઆ, ‘સુરએ કહર’ની આપત ૬૦ થી ૮૨ સુધી-મોદેસર ફત તરખુમો; પેજ ૫૭૪ થી ૫૭૮ સુધી.

“ જીમ ”

છે ? શું અલોચી બાકર સાહેક સુધી કોઇ ઇમાનદારે પુછેલા છે, * બીલકુલ નહીં, માત્ર ‘એ બુલાવનારી ઇમાનદારીનું દ્રષ્ટાંત છે.’”

તપાસ—મારા મુદ્દાઓ માટે મીં વરતેજીએ “આગાખાને અને ઇમામત” તથા “જવાબ નાં ૨૪ ની તપાસ” વાળાં પ્રકરણો જોઈ જવા કૃપા કરવી. છતાં મીં વરતેજીને અત્રે પણ હું અડી અં નું ફરમાન બતાવીશ—

“તમે સારી પેઠે જાણો. ઇમામને માટે પરવર-હીગારે એટલું મુકરર કર્યું છે કે તે બહુજ કેશિય કરીને હીફાયત અને નસીહત કરે, નખીની સુન્નતોને આલુ રાખે, જેના ઉપર જે હદ લાગુ થઈ હોય તે જારી કરે, વીં વીં”

(‘નહબુલ બલાગાહ’ ખુલ્લો નાં ૧૦૧ માંથી—પેજ ૧૨૬)
તો એ ઉપરથી મીં વરતેજીએ સમજી લેવું ઘટે છે કે, જ્યારે ઇમામમાં હરેક પ્રકારનું સંપુર્ણ જ્ઞાન ન હોય, તો ઉપરની ફરજો તે કેવી રીતે બજાવી શકે ? એ ‘બુલાવનારી ઇમાનદારીનું દ્રષ્ટાંત’ વાળો ફકરો મારા મુદ્દાને લાગુ પડે છે, કે મીં વરતેજીએ જે હલીલો કરેલ છે તેને લાગુ પડે છે, તેનો ઇન્સાફ વાંચકોએ કરી લેવો ! (કુર-આને શરીફમાં મારા મુદ્દાના મતલબની જે આયત છે, તે ઉપર મુદ્દા નાં ૩ ની તપાસમાં જણાવી ગયો છું અને તે ઉપરથી તો મારો પ્રશ્ન રચાયલો છે. છતાં મીં વરતેજી જે કહેવા નીકળ્યા છે, તે ઘણુંજ આશ્ચર્યકારક કહેવાય !)

* અરસાત છે કે—મીં વરતેજીને હું અલી અં તથા હું ઇમામ બાકરે સાહેક અં નાં મુખ્યારક નામો સાથે ઇફાખો (માનવંતા શખ્દો) લખવાનો ખ્યાલ રહ્યો નથી ! ઠંઠંકાણે મીં વરતેજીએ એજ રીતે દામ લીધેલ છે !!!

“જમ”

એ રીતે—મીં વરતેજના જવાબ નાં રૂપ માંના ૪ મુદ્દાઓની ટુંક તપાસ ઉપર કરી જતાવેલ છે. બાકી એ જવાબમાં આગળ ચર્ચાઈ ગયેલી જે ઠીકીઠી મીં વરતેજએ આણેલ છે, તેની તપાસ કરવાનું યોગ્ય ધાતું નથી.

જવાબ નાં ૨૬ ની તપાસ.

મારા ૨૬ માં સવાલનો મુખ્ય હેતુ એ હતો કે— ઇમામને કુરઆને શરીફનું પુરેપુરું જ્ઞાન હોવું જોઈએ કે નહિં ? તો તમારા મોબુદ્દ ઇમામનાં તરફથી પાક કુરઆને શરીફનાં શિક્ષણનાં ફરમાનો થયા છે કે નહિં ? તેમજ તેઓ તરફથી પાક કુરઆને શરીફની તફ્સીર થઈ છે કે નહિં ? જેનો સિધ્ધો અને સરળ જવાબ ન આપતાં મીં વરતેજએ ઉઘાવનારી વલણ ધારણ કરેલ છે. તે જવાબમાંથી તપાસ કરવા યોગ્ય મુદ્દાઓ—

૧—“ હવે મારે તેમાં એટલોજ જવાબ આપવાની જરૂર છે કે, તમો ઇમામે મોબુદ્દનાં ફરમાનો જેટલા પશુ, હાલ છે તેટલા બેહરે રહેમતની યુક્તિમાં છે, જે તે વાંચવામાં આવેલ છે તેથી તમો જાહેર મુકવા તરફ ઇશારો કરો છો, અને એમ માનીને કે, એ ફરમાનની યુક્તિ, જાહેરમાં નથી, તેથી જ્યાં સુધી જાહેરમાં ન આવે, ત્યાં સુધી કેટલાક અજ્ઞાનો બેહકે. ”

તપાસ—એ મુદ્દામાં મીં વરતેજએ જોળા બાઈઓને ભમાવવાનોજ રસ્તો શોધી કાઢ્યો છે ! (“ સવાલ અઝ આસમાન—જવાબ અઝ રીસમાન ” જેવી મીં વરતેજએ તાલતલાવટ કીધેલ છે !) મારો સવાલ, પાક કુરઆને શરીફનાં શિક્ષણનાં ફરમાનો માટેનો હતો; અને મીં વર-

તેજી બેડરે રહેમતની વાત લાગ્યા ! ! ! હવે—“ બેડરે રહેમત ” નામના પુસ્તક માટે પહેલે તે મારા વાંચવામાં આવેલ છે—એવો દેખાવ આપે છે, અને પાછો જણાવે છે કે “ એ ફરમાનની બુક બેડરમાં નથી. ” તો જ્યારે એ બુક બેડરમાં નથી, ત્યારે મારા વાંચવામાં કેવી રીતે આવી ? અફસોસ તો એ છે કે, મીં વરતેજીએ પોતાની પ્રસ્તાવનામાં મારા સવાલોને “ તદ્દન ખાલીસ વૃત્તીના ” જણાવેલ—અને અત્રે અજ્ઞાનોને બહેકવવાનો આરોપ મારા સીરે મૂકે છે !

હવે—જે બેડરે રહેમત માટે મીં વરતેજી ધર્શાવે છે, તે ફરમાનો બેડરી રીતે છપાઇને પ્રગટ થઈ ચુક્યાને મુદ્દત થઈ ગઇ છે. એટલે તેથી અજ્ઞાનોને બહેકાવવાનો જે દોષારોપણ મીં વરતેજી કરે છે, તે તદ્દન નિરર્થક છે. (બેડરે રહેમતમાંના કેટલાક ફરમાનો તો પાક ફરમાને શરીફનાં ફરમાનેથી તદ્દન વિરુદ્ધ જવામાં આવેલ—એટલે મારા સવાલનાં જવાબમાં મીં વરતેજીએ એ માખત વચ્ચમાં લાવીને શું ડહાપણ ડહોળ્યું છે, તેની કાંઈ તમજ પડતી નથી ! ! !)

૨—“ ફરમાને શરીફની અંદર દુનિયાની દરેક હીલી ને સુકી ચીજતું વરણુન છે. અને તે દરેક ઝંમાનામાં તેનાં સિધાંતો સરેખટતા લોગવે એમ ખુદાઇ ફરમાન છે. તેથીજ તેને કયામત સુધી સુકરર કરી છે. પણ તેની જમીનગીરી ઇમામે મોખીન સિવાય બીજાના હવાલામાં નથી. ”

તપાસ—અત્રે મી વરતેજીએ સફાઇ (!) ખાતર પાક ફરમાને શરીફની શ્રેષ્ઠતા વીં માન્ય સંખેલ છે—પણ પાક ફરમાને શરીફ માટે મીં વરતેજી અને તેઓના મજલી-માઓ કેવો એઅતેકાદ રાખે છે, તે હું ઠેકઠેકાણે બતાવી

ગયો છું, આ મુદ્દામાં પણ મી. વરતેજીએ સફાર્થે જેલી ને પાછું કુરઆને શરીફની જામીનગીરી (પોતાના) ઇમામે મોખીનનાં હવાલામાં છે, એવું જણાવીને પોતાની મુખ્ય માન્યતાનેજ સિધ્ધ કરેલ છે !!!

૩—“ એટલે કુરઆને શરીફમાં ઝમાના મુજબનાં સિધ્ધાં તોનો અર્થ કરવો. અને તેથી લોકોને હિદાયત મળે, એવો હક માત્ર ઇમામનોજ છે. ”

તપાસ—તે અર્થ કેવી રીતે કરવો ? શું, કુરઆને શરીફનાં ફરમાનો મુજબની ક્રિયાઓના બદલે ખીજી ક્રિયાઓ ઠસાવવી—કુરઆને શરીફનાં ખુલ્લા હુકમોની વિરુદ્ધતા કરવી, તેને મીં વરતેજી “ અર્થ કરવો ” સમજે છે કે ખીજું કંઈ ? તે મી. વરતેજીએ ખુલ્લું બતાવવું જોઈતું હતું અને તેવી રીતે કોઈ પણ (દાવેદાર) ઇમામ ફરફાર કરી શકે છે—એ પણ મીં વરતેજીએ સનદોની સાથે પુરવાર કરવું જોઈએ.

૪—“ આ એક ખુદાઈ ઇલ્મની ખુબી છે કે, આજથી તેરસો વરસ ઉપર કુરઆને શરીફ નાઝીલ થયું, ત્યારે લોકો જેવા અજ્ઞાન અને જીદી હતાં, તેવાંજ આજે નહીં હોય. ”

તપાસ—મીં વરતેજી પોતાના મુખ મતદાન ઉપર આવતા જાય છે ! પણ તે જાઈએ યાદ રાખવું જોઈએ કે, તેરસો વરસ તો શું, અજર તેર હજાર વરસ થઈ જાય તો પણ પાક કુરઆને શરીફનાં સિધ્ધાંતો તેનાં તેજ રહેશે !! અને તેજ ખુદાઈ ઇલ્મની (ખરી) ખુબી છે !!! (મીં વરતેજી, તેરસો વરસ પરનાં લોકોને અજ્ઞાન અને જીદી જણાવે છે—પણ આજે શું જીદીઓની ખોટ છે ? આજે તો એવા જીદીઓ નજરે પડે છે, કે પોતાની જીદનાં ખાતર

ઇસ્લામીઓની તેરસો વર્ષની કોશિશો ઉપરે પાણી ફેરવવા તૈયાર થયા છે !)

૫—“ વળી કુરઆનમાં છે કે:—

“ કુદ્દે નદઉ ઓનાસિમ બે ઇમામે હિમ ” +
એટલે—દરેક મનુષ્ય પોતાના ઇમામની સાથે રાજ હશરમાં ઉભો થશે. આ હિસાબે બાર ઇમામને માનવા-વાળાઓ બારે ઇમામની સાથે ઉભા થશે, એ માની-નતા યોગી પડે છે, કારણ કે ઇમામ તો એકજ હોય છે.

તપાસ—મીં વરતેજી વગેરાઓ જે હાલનાં હિસાબે અડતાલીસ ઇમામોને (અથવા આગળ જતાં વધુ સંખ્યાને) માનવાવાળાઓ છે, તે કેટલા ઇમામોની સાથે રાજે હશરમાં ઉભા થશે ? મીં વરતેજીએ એ સુદામાં તદ્દન ઉંધી ફદી-એજ કામ લીધેલ છે. મજકુર આયત અને તેનો ભાવાર્થ નીચે મુજબ છે—

આયત—યવમ નદઉ કુદ્દલ ઓનાસિમ બે ઇમામે હિમ. (સુરએ બની ઇસ્રાઇલ આ. ૭૧ માંથી)

અર્થ—તે દીવસ (યાદકર) જે દીવસે અમે દરેક પ્રબંને તેના એમામના નામથી બોલાવીએ છીએ. (પ્રોફેસર ફત તરજુમા: પેજ ૫૪૬)

ઉપરોક્ત આયત પ્રમાણે દરેક પ્રબ પોતાના ઇમામની સાથે બોલાવવામાં આવશે. જે જે ઇમામના તરીકા ઉપર હશે તેને તેની સાથે બોલાવવામાં આવશે. કારણ કે ખુદા તઆલાએ કુરઆને શરીફમાં ઇમામો બે પ્રકારના જણાવ્યા છે—

+ એ આયત મીં વરતેજીએ તદ્દન ઉંધી રીતે લખેલ છે. જુઓ, ‘સુરએ બની ઇસ્રાઇલ’ આયત ૭૧.

૧. ખુદાના હુકમ પ્રમાણે લોકોને હીઠાયત કરે તેવો ઇમામ. (સુરએ અઝ્ઝીયા આ. ૭૩)
૨. (જહન્નમની) આગ તરફ બોલાવવાવાળો ઇમામ. (સુરએ કસસ આ. ૪૧)

તો એ પ્રમાણે જે મનુષ્ય જેવા પ્રપ્રરના ઇમામની સાથે સબ્ધ રાખશે, તેનો હશ્ત તેવા ઇમામની સાથે થશે; એ નિર્વીવાહ છે. હવે એ આયતથી ઝમાનાનો ઇમામ મુરાદ લેતાં, મી. વરતેલ જેવાઓનો હશ્ત પોતાના મોબુદ ઇમામની સાથે થશે, અને ઇસ્નાઅશરીઓનો હશ્ત ખારમા ઇમામની સાથે થશે. બાકી એ મુદ્દામાં મીં વરતેલ જે ખાર ઇમામોનો સવાલ લાવે છે તે ફક્ત બોળા બાઈઓને ઉંધે રસ્તે દોરવવા ખાતરજ ! કારણ કે એ આયત પ્રમાણે ફરેક પ્રબ્ધ માટે તે વખતના ઝમાનાના ઇમામનોજ મુદ્દો છે.

૬—“જે લોકોએ હં અલીની બયત કરી હશે, તે અલી સાથે, ને જેણે ઇમામ હુસેનની બયત કરી હશે, તે હુસેન સાથે, તે મુજબ જેણે જેણે જે ઇમામના વખતમાં હોય, તેની બયત કરી હશે, તેજ તેના સરદાર તરીકે કયામતમાં આગળ હશે. અને અસકરી* સુધીના ઇમાનદારો માટે બયત કરનાર ફરેકને એક ઇમામ પ્રાપ્ત થયેલ છે. પરંતુ ત્યાર પછી ખારને માનવાવાળા, કે જેણે કોઈ પણ ઇમામની બયત કરી

* મીં વરતેલએ અગીયારમા ઇમામ પ્રયે કેવી તોછડી વર્ત-ણુક ધારણ કરેલ છે, તે ખુલ્લું જણાઈ આવે છે. એ ઇમામના નામ સાથે સબ્ધતાની ખાતર કોઈ ઇશ્કામ લખવો તો એક તરફ-બંધ નામ પણ પૂરું લખવાનું મીં વરતેલથી બન્યું નથી !

“ જમ ”

નથી, છતાં તે ખારેને પોતાના ઇમામ તરીકે આગળ કરશે, કેવી રીતે ? કારણકે પોતાની નજરથી કોઈ ઇમામને તેણે દીઠા નથી, અને દરેક જમાનામાં ઇમામ એકજ હોય છે, તે પછી ખાર ઇમામની માનીનતા રાખવી, તે અલોથી અસકરી સુધીના ચાલતા આ-વેલા ઇસ્લામના પવિત્ર ધોરણથી ઉલટું છે.”

તપાસ—એ મુદ્દામાં મીં વરતેલુ ઉલગખરડીની રમત રમ્યા છે ! પહેલે દરેક ઝમાનાના ઇમામની થીયરીને પેશ કરીને—પછે તેઓએ ખારમા ઇમામના ઝમાના માટે ઉંધી થીયરી રૂબુ કરેલ છે ! પણ મીં વરતેલુએ બાણુનું નેઇએ કે, જેવી રીતે અગીયાર ઇમામોના સમય સુધીના મનુષ્યોનો હથ પોતપોતાના વખતનાં ઇમામોની સાથે થશે—તેવીજ રીતે ત્યાર પછીના મનુષ્યોનો હથ ખારમા ઇમામ કે જેઓ ઝમાનાના ઇમામ છે તેઓની સાથે થશે. બાકી એ મુદ્દામાં જે બયઅત અને નજરે જોવાની થીયરી મીં વરતેલુ રૂબુ કરે છે—તેનો મજકુર આયતની સાથે કાંઈ સબંધજ નથી. પણ મીં વરતેલુએ લોખા ભાઇઓને ભમાવવા ખાતર એ બાખતો વચમાં આણી છે. મીં વરતેલુએ જાહેર ઇમામનાં સિધ્ધાંતને મનાવવા ખાતર જેવી રીતે ઠેકઠેકાણે એવી ચાલ ચલાવી છે. તેવીજ રીતે આએ મુદ્દામાં પણ પોલીસી વાપરેલ છે. (બયઅત અને નજરે જોવા સબંધેનો સંપુર્ણ ખુલાસો “મનમાત-વાળી હદીસ” ના પ્રકરણમાં કરી ગયો છું, જે વાંચકોએ ફરીથી જોઈ જવા કૃપા કરવી).

૭—“આ હદીસ ઉપરથી જે સાર ખેંચી શકાય છે, તે એટલોજ કે દરેક ઇમાનદારોએ પોતાના જમાનાના ઇમામનીજ બઇયત કરવી જેથી તેને હશરમાં તેના સાથે તેનો હશર થશે.”

તપાસ—મીં વરતેલુએ એ જવાબમાં ટાંકેલ છે આપત, અને સાર સમજાવે છે હદીસનો ! કહાય મીં વરતેલુએ “મનમાત” વાળી હદીસનો દીલમાં ને દીલમાંજ ખ્યાલ કરી લીધો હશે ! ! ! પણ તે હદીસમાં પણ “ખય-અત” નો શબ્દજ નથી. (ખુદાસા માટે “મનમાત વાળી હદીસ ” નું પ્રકરણ જુઓ).

૮—“ આ સ્થળે કોઈ સાદા મનથી એમ બેસે કે, અમે ક્યાં ઈદમ જાણુતા હતા ? અથવા અમારા આગેવાનો, મુલ્લાઓ, અને આલેમો તે બાબતમાં જોખમદાર છે, કારણ કે અમારે મનથી તો ઇમામનોજ પ્રેમ હતો, વિગેરે. ”

તપાસ—કોઈ પણ એમ કહેતું નથી. તેમ કોઈ કોઈનો જોખમદાર પણ થતો નથી. એ મીં વરતેલુની બનાવટ છે ! બાકી “ લોખે મન શ્રેવો ” ની ચીયરી કોને લાગુ પડે છે, તે મીં વરતેલુ મનમાં ખુબ સમજતા હશે.

૯—“ અને કુરઆનમાં જ્યારે ઇમામે મોખીન અને ઉલુલ અઝ્ઝથી નિશાની આપી છે, તે ઉપરથી તો ખુદા કહેશે, કે મેં જાહેર ઇમામને ઓળખવા કહ્યું, ત્યારે તમે ઇમામ જેમ માની બેઠા. મેં જ્યારે હુકમ કરનાર તરીકે ઓળખાવ્યો, ત્યારે તમે હુકમ કરનાર અને જાહેર હોવા છતાં, તમે તેને પોતાની નબળાઈથી ઇમામ તો આવો જોઈએ ? એવી દોરવણી અને અજ્ઞાન ગણુરીથી અને નહીં ઓળખીને બેત પણ કરી નહીં. ”

તપાસ—“ઇમામે મોખીન” અને “ઝાહિદ અમ”થી શું મતલબ છે, તેના ખુદાસો તેજ પ્રકરણોમાં કરી ગયા છે. મીં વરતેલુ ખોટી રીતે જે જણાવવા નીકળ્યા છે

કે, ખુદા આમ કહેશે, આમ કહેશે; તો તેના માટે મીઠ વરતેલ ઉપરે શું વહી ઉતરી છે કે ? એના માટે મીઠ વરતેલએ કેઈ પુરાવો તો લાવવો એકદમ હલો ? ! !

૧૦—“ માત્ર તમારી ને અમારી માનીનતાનો એટલોજ ફરક છે કે, તમો ઇમામને પરખ કરીને માનો છો, અને અમો ઝોળખીને માનીએ છીએ. ”

તપાસ—“ પરખ ” અને “ ઝોળખવું ” એમાં શું ફરક છે ? તે મારા વિદ્વાન મિત્ર સમજાવશે કે ? ! !

૧૧—“ તમો ઇસ્નાઅશરી આલેમે લખેલી કિતાબોજ ખરા માનો છો, હું તેમ માની માનીને છેવટે હક વાતમાં લય લાગ્યો, ત્યારે લાગ્યો અને ઇસ્નાઅશરી આલેમની આપણા માટે વગર મફતની સરેખતા ઉપર ઇમાન લાવું, તેના કરતાં આપણા બાપદાદાએ જેની શ્રેષ્ઠતા સ્વિકારી અને જેણે આપણા બાપદાદાને હક હીનાયત માટે મોકલવાની મહેરબાની કરી, તેનાજ શરણમાં ઝોળખીને ગયો અને લગભગ છસો વરસથી જે તાલીમ આપણી ભાષામાં અપાઈ તેનેજ તપાસ્યું, તો બધું મળી આવ્યું. ”

તપાસ—જેવી રીતે હું ઇસ્નાઅશરી આલેમોએ લખેલી કિતાબોને (તેમાંની હકીકત સમજ્યા પછી) સાચી માનું, તેવીજ રીતે અન્ય ઇસ્લામી આલેમોએ લખેલી કિતાબોમાંથી પણ મારી સમજમાં ઉતરે અને વ્યાખ્યાની જણાય, તે માનવાને હું તૈયાર થાઉં. મને મીઠ વરતેલની જેમ હકધર્મી નડે તેમ નથી. એ તો મીઠ વરતેલનાજ ફાળે આવેલ છે કે, તેઓને હક વાતમાં પણ લમ લાગે ! (મીઠ વરતેલ ઉપર જણાવે છે કે “ મને હક વાતમાં લય લાગ્યો ” !) અને હક વાતથી પણ લાગે ! ! !

મીઠ વરતેલએ જે જણાવેલ છે કે—“ લગભગ છસો

વરસથી જે તાલીમ આપણી ભાષામાં અપાઈ તેનેજ તપાસ્યું, તો બધું મળી આવ્યું.” તો પહેલે તો, ગુજરાતી, કચ્છી કે સિંધી ભાષા છસો વર્ષ પર હતી ખરી કે ? મીઠ વરતેજી પુરવાર કરી બતાવશે કે ? (મીઠ વરતેજી પોતાના ધાર્મિક શાસ્ત્રોને “ આપણી ભાષા ” તરીકેનાં જણાવે છે, પણ તે જ્ઞાન શાસ્ત્રો કેટલી ભાષાઓમાં છે તે આગળ બતાવી ગયો છું). હવે, તે તાલીમમાં મીઠ વરતેજીને બધું શું મળી આવ્યું તે મીઠ વરતેજી બતાવશે કે લોખા ભાઈઓને ભમાવવા સાફ ગમે તેમ લખ્યાજ કરવું !

૧૨—“ કુરઆને શરીફનાં શિક્ષણ ફરમાનો, જેવાં એ ઈમામોનાં વખતમાં હતાં, તેવાંજ આજના પ્રસંગને છાજતી રીતે, ઈમામે મોઝુદ તરફથી થાય છે. આગલા ઈમામે કુરઆનની તફસીર બધાએ કરી નથી કારણ કે ઈમામ એજ કુરઆને નાતિક બોલતું કુરઆન હોય છે, પછી તેની તફસીર કરવી, તે તેને ખરી રીતે માનનારા કરતાં નહીં સમજનારાઓ માટે, ”

તપાસ—એ સુદામાં મીઠ વરતેજીએ આડીઅવળી સુલાંટો મારેલ છે ! પહેલે કબુલાત આપેલ છે કે આગલા બધા ઈમામોએ તફસીર કરી નથી—પણ કેટલાક ઈમામોએ કરેલ છે ખરી. પણ પાછો આગળના ઈમામોએ તફસીર કરેલ ન હોય એવો દેખાવ કરે છે ! (આગળના ઈમામોની તફસીરો માટે “ જવાબ નાં ૪ ની તપાસ ” વાળું પ્રકરણ જુઓ). હવે આગળના ઈમામોમાંથી જે ચાર ઈમામોએ કુરઆને શરીફની આયતોની તફસીર કહી સંભળાવી હોય, તો પણ તે બસ છે. કારણ કે ઈમામોના અનુયાયીઓ કુરઆને શરીફનાં ફરમાનોમાં પ્રસંગને છાજતો ફેરફાર ” એવો એઅતેકાફ ધરાવતાં નથી—તેઓનો એઅતે-

કાઠ તો એ છે કે અગર એક ઇમામ ફરમાન સંભળાવ્યો, તો તે દરેક પ્રસંગ અને દરેક વખતને છાજતોજ હોય છે. બાકી મીં વરતેજી જેવાઓ કે જેઓની માન્યતા એવી છે કે, કુરઆને શરીફનાં ફરમાનોમાં દરેક વખતે પ્રસંગને છાજતો ફરફાર થઈ શકે છે—તો તેઓએ પોતાના દરેક ઇમામ તરફની જુદી જુદી તફ્સીર બતાવવી જોઈએ. તેવીજ રીતે હાલના ઇમામ તરફની પણ તફ્સીર બતાવવી જોઈએ. (અને સાથે “ કુરઆને શરીફનાં ફરમાનોમાં પ્રસંગ અનુસાર ફરફાર થઈ શકે છે ” એ પણ પુરવાર કરી બતાવવું જોઈએ.) * ઇમામ એ બોલતું કુરઆન હોય છે એટલે તેની તફ્સીર કરવી તે ” નહીં સમજનારા માટે. ” એમ જણાવીને, મીં વરતેજી મુળ મુદ્દાને ઉઠાવવાની કોશિશ કરે છે ! હું અહીં અં કે જેઓ ખરા કુરઆને નાતિકે હતા, તેઓએ અખુદુલ્લાહ ઇબને અખ્યાસ જેવાઓને તફ્સીર કહી સંભળાવેલ (જે ઇલ્મે તફ્સીર બજાનારાઓથી અબલગ્યું નથી) તો શું અખુદુલ્લાહ વીં “ નહીં સમજનારાઓ ” હતા કે ? અગર મીં વરતેજી પોતાની ઇમાનદારીથી વિચારી જોશે તો તેઓને જણાઈ આવશે કે, બોલતા કુરઆનનો ભાવાર્થ એજ છે કે—કુરઆને શરીફનાં એહકામો—ફરમાનોની તફ્સીર કહી સંભળાવવી.

હવે—“ નહીં ” સમજનારાઓ માટે ” ની મી. વરતેજીની થીયરી ઉપર આવતાં એ થીયરી પ્રમાણે પણ મી. વરતેજીને પોતાના મોજુદ ઇમામ તરફની તફ્સીર બતાવવી જોઈએ. સખબ કે ઇમામનું કાર્ય “ નહીં સમ-

* જો કુરઆને શરીફનાં ફરમાનોમાં પ્રસંગને છાજતા ફરફારો અથવા શકતા હોય, તો પછે એ પાક કિતાબની મહત્વતા કેવી રીતે સાબેત રહી શકશે, તેનો મીં વરતેજીએ ખ્યાલ કીધો છે કે ?

“જમ.”

જનાસઓ ” ને સમજાવીને હીદામતના રસ્તા ઉપર લાવવાનું હોય છે, તો “નહીં સમજનારાઓ” માટે પોતાના મોબિલ ઈલામ તરફની તફસીર મીઠ વરતેલ એ બતાવવી જોઈ એ.

૧૩—“ તો આજે પણ ઈમામે મોબિલને માનનારાઓની સ્થિતી તમારા સવાલના રૂપમાં જોવી હોય, તો શાહ નાસર ખુશરોનાં ફારસી કલામો વાંચો. મહલાના રૂમની મસનવી વાંચો, દીવાને શમ્સ વિગેરે પુસ્તકો ક્રીતાઓ છે, તે વાંચો, તો કુરઆને શરીફની તફસીર જેવીજ બદકે અસલ મુદ્દાના અવાહીરા જેવા કીમતી થાયો છે. ”

તપાસ—મુદ્દા નાં ૧૨ પ્રમાણે તો મીઠ વરતેલને તફસીરની અગત્ય જણાઈ નહોતી, પણ આજે મુદ્દામાં ઉપરના થયોને “ તફસીર જેવા ” બદકે “ અસલ મુદ્દાનાં અવાહીરા જેવા કીમતી ” જણાવવા નીકળ્યા છે ! મને મજકુર થયો વાંચવાની બહામણ કરવા મી. વરતેલ પ્રેરાયા છે, તેના બદલે તેઓએજ મજકુર થયોને “તફસીર જેવા” સાબેત કરી બતાવવા જોઈતા હતા અને કુરઆને શરીફની તફસીરોનાં દરેકે દરેક વાકયો સાથે મજકુર થયોનો સુકાબહો કરી બતાવ્યો હતો. પણ એ સુદમાં મીઠ વરતેલ એ જે એક થાપ પ્રાપ્ત છે, તેનું તેઓને ધ્યાન રહ્યું નહિ હોય. મુદ્દા નાં ૧૨ માં તેઓએ ઈમામને “ બોલતું કુરઆન ” જણાવીને, તેના તરફથી તફસીરની જરૂર નથી, એવું જણાવેલ અને આજે મુદ્દામાં દીવાને શમ્સને “ તફસીર જેવો ” જણાવે છે; તો તે દીવાનનાં કતો શમ્સ તથેજ છે, કે જેઓને મી. વરતેલ જેવાઓ પોતાના ૨૮ મા ઈમામ શમ્સદીન મહમદ તરીકે જણાવે છે તેનું કેમ ? એટલે કે તો ઈમામને તફસીર કરવાની જરૂર નથી, એવી

૦ વસ્તેજની થીયરી ખોટી ઠરે છે; અને કાં તો શરૂઆતે તેઓ પોતાતા ધર્માનુસારીકે જણાવે છે તે બરાબર નથી ! ! !

૬—“ પગલીકમાં આજે દીવાને શરૂઆત અને મસ્જીદની એક ગવરમેન્ટની તાલીમનાં પુસ્તકો તરીકે, શાળામાં શીખવાય છે. કુવાલીઓમાં ગવાય છે. મસ્જીદ પ્રેમીના મિઝાજમાં હોય છે, પણ તમો જે ચીજને ધ્યાનમાં રાખીને બેઠા છો, તે અથવા ઇસ્લામશરીફ સિવાય બીજા કયા ઇસ્લામીઓને ત્યાં અને કયારે વંચાય છે, તે જતાવશો ? ”

તપાસ—મેં જે ચીજ ધ્યાનમાં રાખેલ, તે પાકિસ્તાને શરીફ અને તેની તફસીર છે.* તો ઇસ્લામશરીફને ત્યાંજ નહિ, બલકે દુન્યાના જે જે ભાગમાં ઇસ્લામીઓની વસ્તી છે, ત્યાં ઘણાજ માનની સાથે કુલ્લે ઇસ્લામીઓ (પણ તે ગમે તે ફિરકાના હોય તેઓ) ના ઘરોમાં ડવામાં આવે છે. પણ એ ચીજની મીઠી વસ્તેજને કદર યાંથી હોય ? ! કારણ કે તેઓના મગજમાં તો દીવાનને મસ્જીદની શ્રેષ્ઠતા રમી રહી છે ! ! ! મીઠી વસ્તેજ એ ફરપદી દીવાન અને મસ્જીદને કુરઆને શરીફને તેની તફસીર કરતાં શ્રેષ્ઠ મનાવવા બાબતે રચેલ છે— અને તે શ્રેષ્ઠતાનું કારણ એ દર્શાવેલ છે કે, તે પુસ્તકો બધામાં શીખવાય છે, x કુવાલીઓમાં ગવાય છે (!),

* વાંચકો, મારો આખો સવાલ, “ વેદિક-ઇસ્લામ ” અથવા ૧. “ વસ્તેજનેજ ત્રેપન સત્તાલો ” માં જોઇ જવો.

x પાકિસ્તાને શરીફનું શિક્ષણ મજકુર પુસ્તકો કરતાં કંડો દરજ્જે વધુ પ્રચારમાં છે, તેનું મીઠી વસ્તેજને ધ્યાન નહિ ?

“જમ”

અને મસ્ત પ્રેમીઓના મીઝાઝમાં હોય છે. વાહુલ વાહ !
પણ એમ તો શેષ સાચ્છી કૃત “ ગુડીસ્તાન ” અને
“ બોસ્તાન ” એથી પણ વિશેષ પ્રખ્યાતી પામેલ છે;
ઉમર ખેયામની કૃતિઓ તેમજ હાફીઝ શીરાઝીની
કૃતિઓ પણ દહરની લાગણીથી જોવામા આવે છે; “કરીમા”
નામનો ગ્રંથ, તેમજ ખીજ પણ કેટલાક ગ્રંથો શિક્ષણમાં
આલે છે; તો તે સર્વે તફ્સીરોના મુકાબલે ગણાય કે ?

૧૫—“ ખખરદાર થાઓ, મીં જીમ ! મેં જે ગ્રંથોનાં
નામ આપ્યાં છે, તેઓ ખીલકુલ ઇસ્નાઅશરી
હતાજ નહિ; પણ ઇસ્માઈલી ઇમામો અને તેમ-
નાજ સેવકો હતા, ”

તપાસ—ખખરદાર થાઓ, મીં ઇબ્રાહીમ !
તમોએ જે ગ્રંથોનાં નામો આપ્યાં છે, તે ગ્રંથો ન તો
ઇસ્નાઅશરી હતા, અને ન તો ઇસ્માઈલી હતા ! તે તો
ગ્રંથો (પુસ્તકો) જ હતાં ! ! ! (અગર મીં વરતેલ,
ગ્રંથ કતાઓ માટે એમ જણાવવા નીકળ્યા હોય, તો
શમ્સ તબ્રેઝ અને મવલવી રૂમને ઇતિહાસીક પુરાવા-
ઓથી ઇસ્માઈલી તરીકે સાબેત કરી આપવાને મીં વર-
તેલને ચેલેન્જ કરું છું).

૧૬—“ મોજુદ ઇમામને માનનારાઓ આપણે જોબલઓ
એકલાજ નથી, બલકે ચિતરાલ, બદખશાન,
અરબસ્તાન, સીસતાન, ઇરાન, તુરકસ્તાન,
મિસર વીગેરે દેશોમાં અને ઇસ્લામી ઇલ્મનાં ધાર-
ણેજ કુરઆને શરીફ, નમાજ, રોઝા એ બધા
ખુદાઈ એહકામોને ઉંચા દરજ્જાના સમજીને પાળ-
નારાઓ આજે મોજુદ છે. ”

તપાસ—હલ પણ થોડાક મુલકોનાં નામોનો ઉમેરો
મીં વરતેલએ કરી દેવો હતો ! ભુગોળમાં કયાં નામોનો

ત્રોટા છે? ! પણ એ નામો લખી દેવાથી શું વળે તેમ હતું !
(એમ તો ઇસ્નાઅશરીઓ પણ કહી શકે 'તેમ છે કે,
હુનીયાની સપાટી ઉપરે ઘણા [મુદકોમાં ખોળાઓ સિવાય
બાર ઇમામોને માનવાવાળાઓ છે). પણ એ મુદકાથી એટલું
તો સિધ્ધ થાય છે કે તે ઠેકાણેના મુરીદો ઇસ્લામી રીતીએ
દરેક ધાર્મિક ક્રીયાઓ કરે છે. (અને તે રીતીઓ ઉંચા
દરજ્જાની છે, એમ મીં વરતેલથી પણ કબૂલ કર્યા સિવાય
રહેવાઈ શકાયું નથી). ત્યારે ખોળાઓ માટે જુદી ક્રીયાઓ,
અને અન્ય મુરીદો માટે જુદી ક્રીયાઓ, તેનું કારણ શું ?
તેનો ખુલાસો મીં વરતેલ કરશે કે ? કહાય : મીં વર-
તેલ, ખોળાઓ માટે સ્વભાષાનો સવાલ લઈ આવશે, *
(પણ તે સવાલ પણ રમઝાન માસના રોઝા અને સન-
ઇમાના રોઝા માટે બંધબેસતો થતો નથી), પણ તેમાં
પણ મીં વરતેલ કાવે તેમ નથી. કારણ કે, મજકુર ઠેકા-
ણાના જે મુરીદો છે તેઓની પણ જુદી જુદી ભાષાઓ
છે, છતાં સર્વે અરબીમાંજ ક્રીયાઓ કરે છે; તેનું મીં
વરતેલને ધ્યાન છે કે ? ત્યારે ફક્ત ખોળાઓજ ખરા
મુરીદો, અને તેઓ મુરીદો નહિં કે ? !

૧૭—“ નહીં કે મકકે હજ કરવા જતાં ઇસ્નાઅશરી
તરીકે બહાર થયા વગર તકીયામાંજ મઝહબ પળાય
છે. ”

તપાસ—જે કે હાલમાં તકીયાની ત્યાં જરૂરત
પડતી નથી, પણ મીં વરતેલ જે ટીકા કરે છે, તે સમગ્ર
શીઆઓને લાગુ પડે છે. (મીં વરતેલનાં ટોળા માટે
પણ એ ટીકા લાગુ પડે છે). વળી મીં વરતેલએ મુદકા

* આમાખાનીઓની બંદગી સ્વભાષાના બદલે કટલીક મીક્ષ
ભાષાઓમાં રચાયેલી છે.

“જમ.”

નાં ૧૬ માં જે જે કેદાણે ઇસ્માઈલી મુરીદો જણાવેલ છે, તેઓમાંના કેટલાકો તો પોતાના વતનમાં પણ તકીર્યો કરે છે, તેનું મીં વરતેલને ધ્યાન છે કે ? એ મુદ્દાથી મીં વરતેલએ શું નક્કો મેળવ્યો ? તેની કાંઈ સમજ પડતી નથી. (અગર મીં વરતેલએ નાં આગાખાન કેસના ફેંસલામાંના સર જોઅફ આનોદડતાં ઉદ્દગારો ઉપરે ધ્યાન યુગાડયું હતે, તો તકીર્યા સળધે ટીકા કરવાને બાહિર પડયા ન હતે).

૧૮—“અત્ય ધર્મને વળગેલાઓ પોતાના જનનાં જોખમે ઈમામે મોજુદને માનના છે. આપણા બીકણુ લાઈઓ જેવા પોતા નથી, ઇસ્લામીના સત્ય મુદ્દામાં પૈસા આપવાથી કે મુખી કામડીયાના દબાણનાં ખડાને પરાયો ધર્મ અખતીયાર કરીને વળી પોતાનેજ મોટા માને.”

તપાસ—એ મુદ્દાનાં પણ મીં વરતેલએ છબરડું વાલ્યુ છે ! જનના જોખમનો સવાલ ઉપાડીને, પૈસા આપવાને બહાદુરી ગણાવેલ છે ! ! અને કાં તો મુખી કામડીયાના દબાણને ધર્મત્યાગનો સળગ સમજાવેલ છે ! ! ! સત્ય મુદ્દા માં પૈસા આપવ—તે સત્ય મુદ્દો કયો ? તે મીં વરતેલએ કપટ જણાવયું જોઈએ. હવે-ધર્મ ત્યાગનાં જે કારણો મી. વરતેલ જણાવે છે, (અને તેને બીકણુપણું (!) સમજાવે છે), તે ફક્ત તેઓની પોલીસીજ છે—એવી અડ-અણુથી કોઈ પણ ધર્મ ત્યાગ કરેજ નહિ. (વધુ ખુલાસા માટે “ મીં વરતેલની જોટી લલામણ ” વાળું પ્રકરણ જુઓ) મીં જુમાલાઈ જનમહમદે હાજ બીબી કેસમાં નાં કોર્ટ સન્મુખ, જુદા પડનારાઓ માટે જણાવેલ કે—તેઓ ધારમીક મતદેરનાં કારણે જુદા પડયા હતા—પણ આશ્ચર્યકારક છે કે, મીં વરતેલ ઉંધુંજ સમજાવવા નીકળ્યા છે !

જવાબ નાં ૨૭ ની તપાસ.

મારા ૨૭ માં સવાલનો મુળ હેતુ એ હતો કે—કુર-
આને શરીરના શિક્ષણથી વિરૂધ સૂચના કરે, તે ઇમામ
કહેવાય કે નહિ?—જેનો સીધો જવાબ નહિ આપતાં,
મીં વરતેજીએ આડા અવળાં ફાંફા મારેલ છે. જે જવા-
બમાંના મુદ્દાઓ—

૧—“ ઇમામ એટલે આગેવાન અને રાહનુમા (ઇમામ)
અને ઇમામ એટલે ઉલુલ અમ્મ મીનકુમ એટલે
હુકમ કરનાર, એ શબ્દો ઉપરજ લક્ષ રાખશો, તો
પછી હુકમ કરનારનો હુકમ માનવો એજ ઇમાદત
છે. તેની નાફરમાની તે ગુનાહ છે. પછી પ્રશ્નજ
નથી. કારણ કે ખુદાના અને રસુલના મુકરર કરેલા
એહકામોને બતાવનાર ઇમામ એ બેમાં ઇમામ અને
એહકામમાં ઇમામનો ફરજજો કે, એહકામનો ? ”

તપાસ—એ મુદ્દામાં મીં વરતેજીએ એક પોલીસી
વાપરીને, આંધળી તાબેદારીનુંજ સૂચવેલ છે ! “ જોલિલ
અમ્મ ” સબધેનો સંપુર્ણ ખુલાસો તેજ પ્રકરણમાં કરી ગયો
છું—જેથી વાંચકો જોઈ શક્યા હશે કે, “ જોલિલ અમ્મ ”
જેવી રીતે ખીન્નજોને ખુદા અને રસુલ (સં) ના એહ-
કામો પ્રમાણે “ હુકમ કરનાર ” છે, તેવીજ રીતે તેજે
પોતે પણ તે હુકમો બજાવી લાવવાના છે. “ દીગરાનરા
નંસીહત, ખુદરા ફઝીહત ” એ ઉલિલ અમ્મનું કાર્ય ન
હોય ! એજ મુદ્દામાં મીં વરતેજીએ ઇમામને ‘ખુદા અને
રસુલના મુકરર કરેલા એહકામો બતાવનાર’ જણાવેલ છે—
તો જે અન્યોને તેવા હુકમો કરે (બતાવે) અન પોતે તે પ્રમાણે
ન વર્તે, તો તેનો પ્રભાવ કેવો પડે ? તે મી. વરતેજી
જાણે છે ખરા કે ?

૨—“ આ તો ખુદલું કહીએ છીએ પણ માનવું ગમતું નથી કે જહોદ તેરી નમાજકો મેરા સલામ હરે જે હુએ એહલે બેતકો x ઈમારત હરામ હય. ”

તપાસ—એ શાએરનો કલામ છે. કાફીયા પ્રાસ) મેળવવા સાફ શાએરે “સલામ” ના મુકાબલે “હરામ” નો શબ્દ આણેલ છે. જો કે હું કબુલ રાખું છું, કે એહલે બયતની મોહબ્બત વગર ઈબાદત સંપૂર્ણ થતી નથી—પણ તેવીજ રીતે ઈબાદત વગર ખાલી મોહબ્બત પણ કાર્ય-સાધક થઈ શકતી નથી. (એહલે બયતની મોહબ્બત ત્યારેજ કહેવાઈ શકાય, કે જ્યારે એહલે બયતના બતાવ્યા પ્રમાણે ખુદાઈ એહકામો બજાવી લાવે; નહિં તો કામેલ મોહબ્બત કહેવાઈ શકાતીજ નથી.)

૩—“ તો એ હિસ્સાએ ઈમામની મોહબ્બત વગર નમાજ (ખંઠગી) સુન્નત તરક કરવા જેવું છે, પણ હરામ છે, એમ માનતા હો તો પછી વિચાર કરો કે, ખુદાના એહકામોનો ફરજનો વધશે કે ઈમામની મહોબ્બત ઉઠાવવી ? ”

તપાસ—એનો જવાબ મુદ્દા નાં ૨ ની તપાસમાં સમાઈ જાય છે. નમાજ તરક કરવી તે સુન્નત તરક કરવા જેવું નહિં પણ વાજીબ-ફરજ તરક કરવા જેવું છે. ખુદાના એહકામોની બજાવણી-સિવાય ઈમામની ખરી મોહબ્બત પ્રાપ્તજ થઈ શકતી નથી.

૪—અને એક લોખો અને માત્ર ઈમામના બોલ ઉપર

x મીં વરતેજીએ ‘એહલે બેત કો’ જણાવેલ છે, તે વખતે પોતાનો કોઈ હેતુ સિધ્ધ કરવા ખાતર હરો-અસલ સેઅરમ ‘એહલે બયત’ છે, ત્યાં ‘કો’ નથી.

“જમ.”

કામ કરનારો, પછી ભલે તે ખુદા રસુલનાં એક-કામો ન બજાવતો દેખાયો હોય, જેમ કે આપણે બીલાલ અને કંઘર કેવી ઇબાદત કરતા હતા, તે જાણતા નથી પણ તે કેવી ફરમાનહારી કરતા હતા તે વાંચ્યું છે, સાંભળ્યું છે, તો તેઓ ઇમામોનો હુકમ જે મોઢામાંથી નીકળતો, તે હુકમને કેટલે સુધી ગણતા હતા, તે ઉપરથી કહી શક્યું કે, શીમર જેવા પરહેઝગાર નમાઝી, ઉમર આસ જેવો સમજદાર જેવા કરતાં ઘરનું કામકાજ કરનારાં ગોલાં, બાંદીઓની ઇમાનદારી વધુ માનને પાત્ર હતી, ”

તપાસ—એ મુઢામાં મીં વરતેલુએ, લોળાબાઈઓને લોળે મને એવોનો ઠીક ઉપદેશ આપેલ છે ! બીલાલ, કંઘર અને એકલે બચત અં ના ઘરના (અન્ય) ગોલા ગોલીઓ ઇબાદત નહોતાં કરતાં—એમ જણાવવાનો મીં વરતેલુએ હેતુ રાખેલ છે; પણ એ બાબત તેઓએ પુરવાર કરવી જોઈતી હતી. મીં વરતેલુએ વાંચવા-સાંભળવાનો જે ડોળ કરેલ છે, તે તદ્દન ઉંધી રીતેજ કરેલ છે; અને એમાં લોળા બાઈઓને ભમાવવાનો હેતુ રાખેલ છે. અગર મીં વરતેલુએ એ ઠેકાણે ખરી ઇમાનદારીથી કામ લીધું હોતે, તો હરાગઝ એમ લખતે નહિં. અગર મીં વરતેલુએ એકલે બચત અં ના ઘરના ગુલામો અને કનીઓનાં ચરિત્રોનો ઇમાનદારીથી અભ્યાસ કર્યો હોતે, તો તેઓ જોઇ શકતે કે તેઓની ઇબાદત આપણી ઇબાદત કરતાં સેંકડો ગણી વધુ હતી.

શીમરને (.....જેવા) પરહેઝગાર અને ઉમર આસને સમજદાર જણાવવામાં મીં વરતેલુએ તદ્દન કાચું કાપ્યું છે ! એમ કહો, કે પોતાની આગળની

“ ઇમામનાં વિરોધીઓ ” વાળી થીયરી ઉપર તદ્દન પાણી ફેરવ્યું છે ! ! ! (જવાબ નાં ૫ માં મીં વરતેલએ, શીઝ અને ઉમર આસ વી. ના માટે જે જણાવેલ કે—
 “ તેઓની ઇમામની તાબેદારી વગરની સમજ, તેઓને જહન્નમ તરફ દોરી ગઈ ” તેનો મીં વરતેલને અત્રે ખ્યાલ નહિં રહ્યો હોય ? !)

૫—“આ એક ફરમાનદારીની પહેલી ફરજ પહેલો સખક છે કે, ઉલુલ અમૃ એટલે હુકમ કરનારની તાબેદારી કરવી. પણ હુકમ કેવો કરે છે, નમાજ રોજની મના કરે છે કે નહિં ? તે તપાસવાનું આપણું કામ નથી. એવું ઉલુલ અમૃનાં વાક્ય ઉપરથી સીધ્ધ થાય છે.”

તપાસ—મીં વરતેલએ, ફરમાનદારીની ફરજ ઠીક સમજાવી છે ! ઉલિલ અમૃ—હુકમ કરનાર કોના તરફથી છે, તે મીં વરતેલ બાણે છે કે નહિં ? ખુદા તો ફરમાવે કે, નમાઝ પઢો, રોઝા રાખો, હજ કરવા બાણો—અને ઉલિલ અમૃનો દાઅવો કરનાર કહે કે, નમાઝ પઢવી નહિ, રોઝા રાખવા નહિં, હજ કરવા જવું નહિં—ત્યારે તે ઉલિલ અમૃ શેનો ? શું, ખુદાના બહેરી હુકમોની પણ વિરૂધ્ધતા કરતો હોય, અને સાથે ઇમામતનો પણ દાઅવો કરતો હોય, તો તેનાં કયો તપાસવાં નહિં કે ? (વધુ ખુલાસા માટે “ આલિલ અમૃવાળી આયત ” નું પ્રકરણ જુઓ).

૬—“ પણ હુકમ કરનારને પસંદ કરો અથવા પરખ કરો કે, તે સારા હુકમ કરે છે કે નહિં—અથવા સારા હુકમ ન કરે તો તેનો માનો નહિં, એવું કોઈ કેકાણે ઇસ્લામીના હક રસ્તાની હીદાયતમાં નથી. હા ! આજખાણની જરૂર છે, ”

તપાસ—નરસા હુકમ કરે તો પણ હાવેદારને ઇમામ તરીકે સ્વિકારી લેવો, એ મીં વરતેલનો ઉપદેશ છે ! ત્યારે ઉલિલ અમ્રની જરૂરતજ થી ? (કારણ કે મનુષ્યોને સુકૃત્યો કરવાનો હુકમ કરવા માટે તો ‘ઉલીલ અમ્ર’ સુકરર થયેલ હોય છે. આએ મુદ્દામાં ઇમામની પરખ કરવાનો મીં વરતેલ સહંતર ઇન્કાર કરે છે—પણ જવાબ નાં ૪૭ માં તેઓએ પોતે જ્ઞાનમાંનો એક પાઠ ટાંકેલ છે કે, “ પરતક પાત્રને પરખીને—પ્રેમે પુજેની પાય ” તો તેના માટે શું સમજવું ?

જવાબ નાં ૨૮ ની તપાસ.

મારા ૨૮ માં સવાલનો મુળ હેતુ એ હતો કે—ઇમામના ફરમાનો દરેક ઠેકાણે એકજ સરખા હોવા બેધએ ? કે મુદ્દા બુદ્દા ગામોમાં બુદ્દીબુદ્દી રીતના ફરમાનો હોય ? જે મુખ્ય મુદ્દાને ઉડાવવા ખાતર, મી. વરતેલ (પોતાના જવાબમાં) આડી અવળી બાબતો ઉપરે ઉતરી પડ્યા છે. મીં વરતેલનાં તે જવાબમાંના મુદ્દાઓ—

૧—“ હં અલીએ જંગે સીફદીનમાં હું બોલતું કુરઆન છે, એમ કહીને નખીએ કે ખુદાએ, નહિ કરેલ ખુલાસો બહર કયો, હં હસને સલાહ કરી તહનામું અમીર માવીયાથી કયું. તેમજ હં હુસેન ઇમામ ચઝીદનું લશ્કર મુસલમાન હતું, x વળી નમાજ અને એહકામને બબલનાફ હતું, કુરઆને શરીફને માનનાફ હતું, છતાં તેની સાથે લડાઈ કરી ”

તપાસ—એ મુદ્દાથી મારા સવાલનો તોડ કોઈ રીતે પણ થઈ શકતો નથી—પણ કુદરતે ખુદાથી એ મુદ્દામાં મીં

વરતેલએ, હ. અલી અ. અને હ. ઇમામ હુસૈન અં ની જેમ હં ઇમામ હસન અં ની ઇમામતનો સ્વિકાર કયો છે ! (મીં વરતેલએ પોતાના જવાબ નાં ૮ માં મજકુર તહનામાં કરવાથી, હં ઇમામ હસન અં ઇમામ નહોતા, એવો દેખાવ કરેલ અને આએ સુદમાં 'ઇમામોના ફરમાનો પ્રસંગાનુસાર હોય છે ' એવી થીયરી રજુ કરવા ખાતર ઇમામ હસન અં ને દાખલો આપ્યો ! છતાં એ ત્રણ પ્રસંગેથી મારા સુદનો તોડ થઈ શક્યો નથી.) હવે-જે સીક્કીનમાં હં અલી અ. મે થું ખુલાસો કયો, તે મીં વરતેલ સ્પષ્ટ કહી બતાવશે કે ? શું, હ. અલી અ. મે “ હું કુરઆને નતિક છું ” કહ્યું, તે ખુલાસો ? તો તે ખુલાસો તો તેથી અગાઉ ખુદાએ “ વરરાસેખુન ફિલ ઇલમ ” થી, અને હ. રસુલ સં મે “ હદીસુસ્કલ્યન ” થી કરી આપ્યો હતો. (મીં વરતેલએ પોતાના જવાબ ના. ૩ માં તે આયત અને હદીસથી જે દલીલો કરેલ, તે અત્રે ભુલી ગયા લાગે છે ? !)

૨—“ હં જેનુલ આબેદીન, હં મહમદ બાકર અને હં બક્ર સાદિકે પોતપોતાના સમયમાં હિદાયત અને ફરમાનો પ્રસંગોપાત ધીધા હતા. એકજ ઇમામનાં ફરમાનો એકજ તરેહનાં નહી, પણ સમયાનુસાર છે. તેજ મુજબ નામદાર આગાખાનનાં ફરમાનો સમયનુસાર હોય, તેથી ક્યા માનવા ? અને કોણે માનવા, એ સવાલ તો ફરેક ઇમાનદારની સમજ ઉપરજ હોય છે, ”

તપાસ—નાં આગાખાન સાહેબનાં ફરમાનો સમયાનુસાર છે, એ મીં વરતેલ માન્ય રાજે છે, પણ તે ફરમાનોમાંથી ક્યા માનવા ? અને તે કોણે માનવા ? તે ઇમાનદારોની સમજ ઉપરે છોડે છે. જેથી પોતાની આગ-

બની થીયરી કે, “ ઇમામ કેવો હુકમ કરે છે, તે તપાસવાનું આપણું કામ નથી, ” “ ઇમામના હુકમમાં સુનોચેરા કરવી નહિ ” વીં વીં ને સહ કરે છે ! (ખરું કહેલ છે કે— “ દુરોઅગોરા હાફેઆ ન બાશહ ” !) હવે—બીજા આમા-ખાન સાહેબના સમયાનુસાર ફરમાનોને વ્યાજબી ઠરાવવા સાફ મી. વરતેલએ જે ત્રણ પાક ઇમામોના હાખલો આપેલ છે, તે મીં વરતેલએ પુરવાર કરવું જોઈએ; નહિં તો તે પાક ઇમામો ઉપરે ખોટો આક્ષેપ કરશે. મજહૂર પાક ઇમામોમાંના કોઈએ પણ એક ગામમાં એક તરફલું ફરમાન કરેલ હોય અને બીજા ગામમાં તેથી ઉલટું ફરમાન કરેલ હોય, તો તેવી સનહ મી. વરતેલએ બતાવવી જોઈએ. નહિં તો જે બોહતાન તેઓએ બાંધેલ છે, તેના માટે તવબા કરવી જોઈએ.

૩—“ શું ઇમામ હુસેન કે અલીએ કે પેગમ્બરે અને જેતુલ આબેદીને અથવા મહમદ બાકર કે સાફેકે કોઈ ઇમામે, ઇમામ હુસેન પાછળ છાતી કુટવી પીટવી એમ ફરમાવેલું છે ? જો નથી ફરમાવ્યું, તો પહેલે શા શા માટે એ રિવાજને બાંધ કરવામાં કોશેશ કરતા નથી ? શું એ કુટવું પીટવું બાંધ કરાવવું, ઇમામનો હુકમ ન હોવાથી સવામનું અથવા હીઠાય-તનું કામ નથી ? ”

તપાસ—મારા સવાલ સાથે એ બાબતની નીચ્છતજ શી છે ? તેની કાંઈ સમજ પડતી નથી. મારા સવાલથી મીં વરતેલ આવેશમાં આવી જઈને હુસેન મઝહુમની અઝાહરી ઉપરે પોતાનો હાથ સાફ કરવા બાહરે પડ્યા છે, તે ઘણુંજ આશ્ચર્યકારક છે ! પણ નહિં, તેઓને હં ઇમામ હુસેન અ. ની અઝાહરી પ્રત્યે જે ફરમાનાવટ છે તે ખુલ્લી રીતે બાહરે કરેલ છે અને અઝાહરીની વિરુદ્ધતા ઉપરે :

કલમ ચલાવવામાં એવા આવેશમાં આવી ગયા છે, કે હું રસુલે ખુદા સં અને પાક ઇમામોનાં નામો લખવામાં પણ તોછડાઈ વાપરેલ છે ! અજબ જેવું તો એ છે કે-પહેલે અઝાદારી માટેના ફરમાનોનો પ્રશ્ન કરી, પછે પોતેજ નિર્ણય-યાત્મક મત બાંધીને-કુટવું પીટવું એ ઇમામનો હુકમ નથી, જેથી તે બંધ કરાવવું સવાબનું અને હીદાયતનું કામ જણાવે છે ! ! ! મી. વરતેજી અને તેઓના ગોઠીયાઓએ, હું ઇમામ હુસેન અ. જેવા મઝહુબની અઝાદારી જોબ કોમમાંથી નાખુદ કરાવવા ખાતર જે પ્રયાસો આદરેલ છે-તેને મજબુતાઈ આપવા ખાતર આજે સુદો મી. વરતેજીએ ચર્ચેલ છે; નહિં તો, મારા સવાલ સાથે એ બાબતનો સંબંધજ ન હતો. પણ એમાં મારા વિદ્વાન મિત્ર સજ્જડ થાપ ખાય છે. હું ઇમામ હુસેન અ. ની અઝાદારી કોઈ મીટાવી શક્યું નથી, અને ઇં મીટાવી શક્યે પણ નહિં. મી. વરતેજીએ અઝાદારી વિરૂદ્ધ જે પ્રશ્ન ઉઠાવેલ છે, તેના માટે “ અઝાદારી ” વાળું પ્રકરણ જોઇ જવા મી. વરતેજીને નમ્ર અરજ ગુઝારીશ.

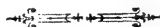
૪—“ શું કામ જુદા જુદા મુઝતહેદોના, ઇખતેલાફી મસલાને દરેક જણ જુદો જુદો વળગી રહે છે, તેમાં બેદાદી દેખાતી નથી ? ”

તપાસ—મારા સવાલના જવાબ માટે આજે સુદો પણ લાગુ પડતો નથી. પણ મી. વરતેજીએ પોતાનો દીલી ખુખાર કાઢવા સાફ એ બાબત વચ્ચમાં લાવેલ છે. કોઈ કોઈ મુજતહેદો વચ્ચે કોઈ કોઈ મસઅલામાં એકતીયાત વીં સંબંધે ઇખતેલાફ છે, પણ તે મુજતહેદોમાંના કોઈ પણ મુજતહેદો એક ગામમાં એક તરેહનો ફતવો આપેલ હોય, અને બીજા ગામમાં તેથી વિરૂદ્ધ ફતવો આપેલ હોય, એમ તો નથી ના ? વળી જે મુજતહેદની તકલીફ કરના-

રાઓ જુદા જુદા ગામોમાં વસ્તા હોય, તેઓ માટે જુદા જુદા ગામોવાળાઓ માટે જુદા જુદા ફતવાઓ તો નથી હોતા ના ? કોઈ પણ મુજતહેદનો ફતવો જુદા જુદા ગામોના તેનીજ તકલીફ કરનારાઓ માટે એક સરખોજ હોય છે. મતલબ કે-એ મુદ્દાથી પણ મારા સવાલનો તોડ થઈ શકતો નથી.

એ રીતે-મીં વરતેજના ૨૮ મા જવાબની ટુંક તપાસ ઉપર કરી બતાવેલ છે. બાકી એ જવાબમાં મીં વરતેજએ શેઠ અને નોકરો વીં નો જે દ્રષ્ટાંત આપેલ છે, તે ન તો મારા સવાલને બંધબેસતો છે-અને ન તો તેમાં કંઈ માલ છે; જેથી તેની તપાસ કરવાનું યોગ્ય ધારેલ નથી.

જવાબ નાં ૨૯ ની તપાસ.

હાથમાં મીં વરતેજ જેવાઓ, આગાખાની ખોજ-ઓમાં ગુદલાત વિચારે ફેલાવવાની જે હિમાયત કરી રહ્યા છે-તેઓની શુદ્ધ ઠેકાણે લાવવા ખાતર મારા સવાલ ના. ૨૯ મો રચાયેલ છે. જે સવાલમાં મેં હાખલા સહીત બતાવેલ કે-હું અહીં અં ખુદના બંદા હતા. પણ મી. વરતેજએ મારી ફલીલોને ઉઠાવી, પોતાના જવાબમાં ગુદલાત વિચારે ફેલાવવાની વધુ ને વધુ કોશેશ કરેલ છે. મી. વરતેજએ આપેલ જવાબમાંના મુદ્દાઓ—

- ૧—“ પ્રિય હોસ્ત જીમ, આ તમારા સવાલનો જવાબ આપવા પહેલાં મારી વિનંતી એ છે કે, તમોએ જ હદીસ રજુ કરી છે કે “અના અબ્દુલ્લાહ વ અયુ રસુલી-દલાહ” વાકયના ફકરા કઇ કીતાબના છે, તેના સાથે કયો

પ્રસંગ હતો, અને તેની શાહદત થું છે ? તે બત તો તમોને શોધતાં જણાશે કે, એ ફકરા હ. અલ ખીજા જે જે ફરમાન, ખુત્બા અને પોતાની દલ કરી છે તેમાં સચ્ચાઈ દેખાશે નહીં. ”

તપાસ—મારા બહાલા હોસ્ત ઇબ્રાહીમ ! તમો રં ધુનમાં છો કે, હ. અલી અ. “ હું ખુદાનો બંદો છું ” રં ફરમાવેજ નહિ—જેથી તમો એમ કહેવા નીકળ્યા છો. મ કુર હદીસ ઘણી કિતાબોમાં મોબુદ છે, પણ લંબાઈ લયથી ફક્ત સુન્નત જમાઅતના આલીમ મવલવી ઓળ દુદલાહ અમ્રતસરી ફત “સ્વાનેહ ઉમ્રી હં અલી”મ તે હદીસ ટાંકી બતાવીશ—

“ એબાદ બિન અબ્દુલ્લાહ કેહતે હયેં કે, જ અલી રઝીં ફરમાયા કરતેથે મેં ખુદાકા બ ઓર ઉસ્કે રસુલકા ભાઈ હું, ઓર સીદીકે ર બર હું. પેહખાત મેરે સિવા કોઈ નહીં કહે સદ મગર બુઠ કહેનેવાલા. મેંને સબ લોગોંસે સાત બ પહેલે નમાઝ પડી હે. (પેજ ૧૬૩)

મજકુર હદીસને કતાંએ, સુન્નત જમાઅતના ર મહોટા આલીમો અહમદ, નેસાઈ, અબુઅયુબ ઓસ્માન ઈ અબી શયમાહ, ઇબ્ને આસેમ, હાકેમ, અબુ નઇમ, ર અકીલીની સનદથી લખેલ છે. એ ઉતારાથી “ અના અલ દલાહ ” વાળી હદીસ, તનો પ્રસંગ, તેની શાહદત આપ ખુદલી રીતે જોઈ શકશે. વળી એ પણ જોઈ શ કે, હં રસુલ સં ની પાછળ, સર્વે મનુષ્યોથી સાત પહેલાં હં અલી. મે નમાઝ પડી છે. (જેથી પણ :

૪ એટલે—મારા સિવાય અબર કોઈ “ સીદીકે અકબર ” લખ્યો હાવો કરે, તો તે ખોટો છે.

“ભૂમ”

શકશે કે, હ. અલી અ. ખુદાના 'ખંદા' હતા-અને ખુદાની બંદગી કરતા હતા). હવે-જે ફરમાનો અને ખુત્બાઓ માટે તમો ઇશારો કરો છો, તે સ્પષ્ટ કરી દેખાડશો ખરાકે ? શું, તેવાં કોઈ ફરમાન કે ખુત્બામાં, હ. અલી અ. મે “ હું ખુદા છું ” એમ ફરમાવેલ છે ખરું કે ? તો તે તમોએ સાબેત કરી દેખાડવું જોઈએ-નહિ તો, ભોળા ભાઈ-ઓને ભમાવવાનું તજી દેવું જોઈએ.

૨—“ ત્યારે નુસેરી તેને ખુદા કહેતો હતો. સલમાન ફારસી જે કામેલ ઇમાનદાર હતો, તેના સખંધમાં જે જે અજાયબ હકીકતો ઇસ્લામી હકૂતરોમાં નોંધાયેલ છે. તે ત્યાં મેરાજ ઉપર નખીએ હ. અલીનો અવાજ સાંભળવો, હ. અલીનો હાથ જોવો, અને તેમાં આંગળીમાંની વીંટીની સનહ. વળી ખઈખરના જંગ વખતે ૪૦ દીવસે વાયદાના અણીના દીવસે સવારમાં નાદેઅલી નખી સાહેબ પડયાં, મદીનાથી હાજર થવાની અજાયબી !!! ”

તપાસ—નુસેરી અને હ. સલમાન ફારસી સખંધેનો ખુદલાસો ” જવાબ ના. ૨૧ માંની તપાસ ” વાળા પ્રકરણમાં કરી ગયો છું. ભલે-નુસેરી એમ કહેતો, પણ હ. અલી અ. પોતે તો “ હું ખુદા છું ” એમ નહોતા કહેતા ને ? હ. સલમાનના સખંધમાં શું શું અજાયબ હકીકતો ખનેલ છે ? અને તે ઇસ્લામના કયા કયા હકૂતરોમાં નોંધાયેલ છે ? અને તે હકીકતોથી હ. સલમાન, હ. અલી અ. ને ખુદા કેહતા હતા-તે કેવી રીતે સિધ્ધ થાય છે ? તે મી. વરતે-જીએ સ્પષ્ટ કરવું જોઈએ. મેઅરજ સખંધેની જે હકીકતો મી. વરતેજી જણાવે છે, તેના ઉતારાઓ ઇસ્લામી કિતાબો-માંથી આપવા જોઈતા હતા-કે જેથી પબ્લીક સત્ય અસત્યની પરિક્ષા કરી શકે અને તેવી બાબતોથી, હ. અલી

અ. કેવી રીતે ખુદા કરી શકે છે—તે પણ મી. વરતેજીએ બતાવી આપવું જોઈએ. હ. રસુલ સ. નાદેઅલી પડયાં, તેથી હ. અલી અ. ખુદા છે—એમ કોઈ રીતે પણ સિદ્ધ થતું નથી. (એ માટેનો ખુલાસો “ જવાબ નાં ૬ ની તપાસ ” તથા “ જવાબ ના. ૧૫ ની તપાસ ” વાળા પ્રકરણોમાં જુઓ). પણ મી. વરતેજીએ. હં અલી અં ના મહીનાથી હાજર થવાના બનાવને વહુવીને, પોતેજ પોતાનાં મુદાને નબળો બનાવેલ છે. ખુદા તો લા મકાન છે, (તેના માટે કોઈ મુકરર મકાન કે શેડર હોતું નથી—જ્યારે હં અલી અં તો મહીનાથી હાજર થયા—જેથી જણાઈ આવે છે કે, હં અલી અં ખુદા નજ હતા.

૩—“ અને તે ઉપરાંત નહજુલ બલાંગામાંના ખુત્બાઓમાં ખુદાની તારીફ જે રીતે અલીએ કરી છે. તેમાં પણ અલી ખુદાના બંદા છે અને નખીના લાઈ છે એ શબ્દોનો ભાવાર્થ દેખાતાંજ નથી. ”

તપાસ—પહેલે તો મીં વરતેજીએ, હં અલી અં એ ખુદાની તારીફ કરેલ છે—એમ જણાવીને, પોતેજ સાબેત કરી આપેલ છે કે, હં અલી અં ખુદાના બંદા હતા. હવે—હં અલી અં, હં રસુલ સં ના ઠાકાઈભાઈ હતા, એ તો ઇતિહાસીક બિના છે; એટલે તેનો ઇન્કાર કોઈ પણ કરી શકે તેમ નથી. (અને મીં વરતેજીને હેતુ પણ એ બાબતનો ઇન્કાર કરવાનો નથી—તેઓનો હેતુ તો “ હં અલી અં બંદા હતા ” એનો ઇન્કાર કરવાનો છે). બાકી મી. વરતેજીને નહજુલ બલાંગામાં “ હ. અલી અ. ખુદાના બંદા છે ” એવો ભાવાર્થ દેખાતો નથી, તે ઘણુંજ આશ્ચર્યકારક છે ! મજકુર કિતાબમાં (ખુત્બાઓમાં) ઠેકઠેકાણે હં અલી અં ના બંદા પાણાનાં વાકયો નજરે પડે છે. મીં વરતેજીએ ફક્ત

લોળા લાઇએને લમાવવાનું ક્યું છે. વાંચકોએ મહેરબાની કરીને “ જવાબ નાં હ ની તપાસ ” વાળું પ્રકરણ જોઇ જવું. તે પ્રકરણમાં નહજીલ બલાગાના ખુલાઓથીજ સાબેત કરેલ છે x કે, હં અલી અં મે પોતાને ખુલાના ખંદા જણાવ્યા છે ! ! !

૪—“ હ. અલી અ. એ ફરમાવ્યું છે કે, “અનલ બારી વ અનલ મુસબીરો ફીલ અરહામ” એટલે સર્વે પ્રાણીયોને માતાનાં ઉદરમાં પેદા કરનાર હું છું, વળી પણ બીજી હદીસ છે કે, “ અના અકમ તુસ સમાવાતે સખઅ ખુનેરી વ કુદરતલ કામેલ ” એટલે અલી ફરમાવે છે કે, મેં મારા તુરમાંથી આસમાનો ખદા કીધા છે. અને સંપૂર્ણ કુદરત મેં નીપજવી છે, વિગેરે ” *

તપાસ—એ હદીસો કઇ કિતાબમાં છે ? એ મી. વરતેજીએ સનહવાર બતાવવું જોઇએ. કદાચ કોઇ મુશ્કીએ એમ લખી પણ નાખેલ હોય, તો તે હદીસોની કાંઇ શરેહ (ખુલાસો) પણ થયેલ છે કે નહિં ? તેમજ તેના આગળ પાછળનો સબંધ શું છે ? વીં વીં બાબતો મી. વરતેજીએ સ્પષ્ટ કરી બતાવવી જોઇએ—કે જેથી તે ઉપર વિવેચન થઇ શકે. મારા ધારવા મુજબ તો હ. અલી અ. ના નામથી એ બતાવટ કરેલ જણાય છે—કારણ કે હ. અલી અ. તો

x અને તે પણ ખુલાઓમાંના ખુલા શબ્દોથીજ સાબેત કરેલ છે.

* ત્યાર પછી મી. વરતેજીએ એનેજ લગતી બીજી હદીસ ટાંકેલ છે, પણ તેનો સાર એને લગતોજ છે.

“જીમ.”

નહિજીવે બહાગાડમાં પોતાના ખુશાઓમાં નીચે મુજબ
કરવા કરમાવે છે—

“હું ખુશાએ તઆલાનો એ અમલ ઉપર શુકર
કઈં છું કે જે થઈ ગયેલ છે, અને એ નેક અમલ
માટે મહદ માંગુ છું કે જે થવા વાળા છે; અને
જેવી રીતે હું મારા અંગની તનદુરસ્તીનો સવાલ
કઈં છું તેવીજ રીતે હીમની સલામતી પણ ચાહું છું.”

(ખુશા નાં ૬૫ માંથી—પેજ ૧૧૮)

“હું તમામ બાબતો જેમકે તનદુરસ્તી, બીમારી,
તેમજ શકત, અને મુસીબતમાં તેની તારીફ કઈં
છું, અને તેના હકે સાચવવા માટે તેનીજ મહદ
ચાહું છું.”

(ખુશા નાં ૬૬ માંથી—પેજ ૧૧૯)

“બારે ઈલાહા ! અમારા ઉપર એવી રીતે વરસાદ
નાઝીલ કરમાવ કે જમીનને સારી પેઠે તૃપ્ત કરી
આપે, * * * એવી રીતે ઝાડ, પાન, અનાજ ઉગે
કે દુકાળમાં સપડાયલા લોકો આશુદા અને ખુશાલ થઈ
બચે, * * * તુંજ મૌલા છે, તુંજ હાકીમ છે,
તુંજ હમીદ છે, અને તુંજ મહમુદ છે.”

(ખુશા નાં ૧૧૧ માંથી—પેજ ૧૪૯)

ઉપરોક્ત કરમાનો સળધે કાંઈબી વિવેચન કરવાની
જરૂરત નથી. એ કરમાનોથી મીં વરતેલુ જોઈ શકશે કે,
હ. અલી અ. પોતાને એક બંદા જણાવીને—ખુશાની કુદરત
વર્ણવી રહ્યા છે, અને દરેક રીતે ખુશાનીજ મહદ ચાહે છે.

૫—“બાકી તો હીન્દુને મુરતી પુજક ગણી કાફર કહેવા
અને મક્કામાં “હજર અસવહ” તથા કબર અને

બીજી ધસ્લામી તાબુત, અલમ, મીમખર વિગે-
રને પુજ્ય ગણવા, એનું નામ સુરતી પુજા નહી,
એમ કહેવું ધસ્લામની સરસાઈને ખોટી રીતે વરણ-
વવાનું છે, અને અમો બહાર ધમામને ઓળખનાર
અને તેની બધિત કરનારાઓનાં ઇતિકાદથી તદ્દન
શુભરાહી છે. ”

તપાસ—જો કે મી. વરતેજીએ અન્ય ઠેકાણે હિન્દુ-
ભાઈઓ વિરૂધ્ધ પણ લખાણ કરેલ છે. છતાં પોલીસી
ખાતર અત્રે સુતી પુજનો બચાવ કરવાને બાહેર પડ્યા
છે ! (મારા સવાલ સાથે એ બાબતનો કાંઈ સમ્બંધ ન
હતો, છતાં મી. વરતેજી એ બાબત લાંબા છે તે ઘણુંજ
આશ્ચર્ય કારક છે !) અને કુલ્લે મુસ્લમાનોને સુતી પુજક
અને ગુમરાહ જણાવવાને નીકળ્યા છે ! ! ! (ફકત
પોતાના ટોળાંનેજ એ બાબતોથી નિરાળું ઠેરવેલ છે !)
પણ મી. વરતેજીએ યાદ રાખવું જોઈએ કે—હજરત અસ્વદ,
કબર, તાબુત, અલમ મીમખર વી. ની કોઈ પણ ધસ્લામી
ઈબાદત (પુજા) કરતોજ નથી, તેમ નતો એ ચીઝોને
દેવદેવીઓ તરીકે જણાવે છે. ધસ્લામીઓ તો ફકત તે
ચીઝોને માનનીય ગણે છે. અત્રે હું વરતેજીનું લક્ષ નાં
આગાખાન સાહેબનાં ફરમાનો તરફ દોરવીશ—

“ કોઈ માન્યતા (અટક) જમાતમાં તખતને
સલામ બરાવી ને, જમાત જ્યારે હુકમ આપે ત્યારે
તે માન્યતા ઉતરાવવાની હું રજા આપું છું. ”

(‘ કલમમે સુલતાન મહમદ ’—પારીસાફ. ૨૨, પેજ ૫.)

“ કેશમાં જે બીબી સરકારની માને માતા સ્લા-
મતની જગા છે તે હસના બાગથી + ઉતરતી

+હસના બાગ કે જ્યાં નાં આગા હસનખાલી સાહેને દર-
નાવવામાં આવ્યા છે,
“ હમ ”

પાથરીની સમજશો નહિં. હું પણ તેના પર ઘણી મોહોળત રાખું છું. માટે રોજ તેને પાક અને સાફ રાખીને પુલ ચઢાવજો. અને બત્તિ લોખાન કરતા રહેજો. ને તેની ઠરકાર (તપાસ) રાખજો. ”

(‘ કલામે સુલતાન મહમદ ’ પારીઆફ ૧૧૫, પેજ ૧૩૦)

ઉપરનાં ફરમાનો “ કલામે સુલતાન મહમદ ’, નામની પુકમાં છે. કે જે પુક નાં આગાખાનનાં સુરીફ લખા-ભાઈ રતનશી માસ્તરે પ્રગટ કરેલ છે, અને નાં આગાખાનનાં હુકમથી રાઈ મીઠા જેસા તથા હુકુર કામડીયા હાલુભાઈ નઝરમલીએ વાકયે વાકયની તપાસ કરેલ છે. બદકે તે પુકમાં ખુદ નાં આગાખાન સાહેબનાં હસ્તાક્ષરોથી શેરો કરવામાં આવેલ છે કે, This book is for private circulation only. એટલે તે પુસ્તક સતવાર ફરમાનોનું પુસ્તક ગણાય; જેનો ઈન્કાર મીં વરતેજી જેવાઓ પણ કરી શકે તેમ નથી. હવે નાં આગાખાન સાહેબ તો તખ્ત ને સલામ લરવાની અને તેના ઉપરે માનતા ઉતારવાની રજા આપે છે—માતા સલામતના નામની જગ્યા ઉપરે પુલ ચઢાવવા વીં ની બલામણુ કરે છે. બદકે તે જગ્યા ઉપરે પોતે પણ ઘણી મોહોળત રાખવાનું જણાવે છે—અને મીં વરતેજી તો એવી બાબતોને ગુમરાહી જણાવે છે !

૬—“ આપનું ધ્યાન કુરઆને શરીફની એકજ આયતમાં ખેંચ્યું છે કે, કહાય તે તમોને હીદાયત નુમા થઈ પડવાનું તમાફ પસંદ કરેલું બને. અને તે આયતોનીએ મુજબ છે. (અત્રે મીં વરતેજીએ સુરતુસ્સવા-હની આયત ૭૧-૭૨-૭૩-૭૪ ટાંકેલ છે.) અર્થ—જ્યારે ત્હારા પરવર દેગારે ફરેસ્તાઓને કહ્યું કે ખરેખર ! હું એક પુરૂષ માટીમાંથી પેદા કર્યું છું,

પછી જ્યારે હું તેને પુણ્ય આકાર આપું છું. અને તેમાં મારા ફક્ત કુંકું ત્યારે તમે તેને સિઝદો કરતા મ્હોભર પડો. પછી ફરેસ્તાઓએ સઘળાઓએ તેને સિઝદો કયો પણ ઇબલીસે કયો નહી. તેણે આપ વડાઈ કરી, અને તે કાફરોમાંનો હતો. ”

તપાસ—એ મુદ્દામાં જે આવતો સળધે મીં વરતેલ એ ઇશારો કરેલ છે, તેને લગતો ખુલાસો ઇં આગળ જતાં કરીશ. પણ એ આવતોથી એટલું તો સિધ્ધ થાય છે, કે ખુદ્દતઆલાએ તે વળતે માટીમાંથી એક પુરુષ (હં આદમ) ને પયદા કરવાનું, ફીરીસ્તાઓ પાસે બહાર ક્યું. તો એથી અગાઉ માટીની પયદાયશનો કોઇપણ મનુષ્ય પયદા ન થયો હતો એ ચોક્કસ છે—એટલે કે તેથી અગાઉ મનુષ્ય ઉત્પત્તી થયલીજ ન હતી. ત્યારે મારા વિદ્વાન મિત્ર મીં વરતેલએ હ. આદમ અગાઉ મનુષ્ય ઉત્પત્તી સિધ્ધ કરવા માટે જે ખોટી માથા ફાડ કરેલ, અને આદમ અગાઉનાં આદમોની થીયરી પેશ કરેલ, તેના માટે શું સમજવું ?

૭—“ ખીરાહર, તમારો મુળ વાંધો અલી ને અલ્લાહ કહેવા ઉપરથી છે. અલીનું નુર હમારા હાલના મોજુદ ઇમામ નામદાર આગાખાનને કહેવા માટેનો છે, પણ એ વિષય ગહન છે, તેમ સમજવા માટે અને તેનો ન્યાય કરવા માટે. ઘણા બહોળા અનુભવની નુરની પરસતેશની અને જુસ્મ તથા ફહને નુર એની પકડી સમજની જરૂર છે. ”

તપાસ—તો મીં વરતેલએ “ અલા સહી અલ્લાહ નાં બહલે “ આગાખાન સહી અલ્લાહ ” કહેવું બેઈએ કહાય મીં વરતેલ એમ કહેશે કે—કું અલી અં

ઇમામતનાં મુળ પુરૂષ છે, જેથી તેઓની ગાદીએ આવનાર
 હરેક અલી કહેવાય ” એમ સમજીને અમો અલી સહી
 અલ્લાહ કહીએ છીએ તો તેવી ઇમામત અને નુરની પર-
 સ્તેશતા હું આદમનાં વખતથીજ શરૂ થયલી, મીં વરતે-
 લ જણાવી રહ્યા છે—તો તે પ્રમાણે તો આદમ સહી
 અલ્લાહ ” કહેવું જોઇએ ! ઉપરાંત તે ઇમામત માટે,
 (નરનસલની ઇમામત માટે) મીં વરતેલએ. હું ઇબ્રા
 હીમનાં ફરજંદ હું. ઇસ્માઇલ થી વધુ ભાર આપેલ છે
 (બહેકે પોતાના ટોળાનું ” ઇસ્માઇલી : ” નામ પણ તેઓ
 ઉપરથી પડેલ છે, એવી ઉધી થીયરી મીં વરતેલએ રજૂ
 કરેલ છે !) ત્યારે મીં વરતેલએ ” ઇસ્માઇલ સહી
 અલ્લાહ ” કહેવું જોઇએ; તેના બહેલે અલી સહી અલ્લાહ
 નોજ ઉપદેશ મીં વરતેલ આપે છે, તેનું કારણ શું ?
 કદાચ એ ગહન વિષય (!) ને સમજવા અને તેના ન્યાય
 કરવા માટે મીં વરતેલ બહોળો અનુભવ અને પકડી
 સમજ (!) ધરાવતા હશે, (તેમજ ‘મીં વરતેલ નુરની
 પુબ્લ કરવા નાજા પણ હશે), જેથી તેઓએ એ વિષયને
 સંપૂર્ણ રીતે સમજ લીધો હશે; પણ મીં વરતેલનાં
 ટોળાંવાળા હરેકે હરેકે પણ શું એ વિષયને સમજ લીધો છે ખરો
 કે ? અને તે હરેકને અલી સહી અલ્લાહ ” કહેવાનો અ-
 ધિકાર પ્રાપ્ત થયો છે ખરો ? હવે આગાખાની ધુઆમાં
 જે ” અલી સહી અલ્લાહ નો ફરો છુસાડેલ છે, તેને
 તો હરેક હરેક પટે છે, તો તેવાઓને સમજાવવા મીં વરતે-
 લ બાહેર પડશે ખરા ! (કે, આટલી આટલી બાબતો
 નો અનુભવ ધરાવતો હોય, તેજ અલી સહી અલ્લાહ કહી
 શકે છે.) પણ નહિ, હું અલી અં ને કોઇપણ અલ્લાહ
 કહી શકતો નથી—લહેને મીં વરતેલ જેવો અનુભવ ધરા-
 વનાર હોય કે બિન અનુભવી હોય ! એ મીં વરતેલની.
 રાતને દીવસ ગણાવવાની બાઝી, કોઈ રીતે ચાલી શકે
 તમ નથી.

૮—“ પણ જો શરૂઆત જોશો, તો તેમાં કહેનાર ખુદ પોતે છે, છતાં એમ કહે છે કે તહારા પરવર દીગારે ફરેસ્તાઓને કહ્યું તો શું આ ઠેકાણે કહેનાર, ખુદ નહી પણ પેમ'બર હતા. એમાં શક શો અને શું તેથી તમેજો પુછેલા સવાલની મતલબ માટે મારો જવાબ નથી ? ”

તપાસ—મીં વરતેજીએ ઉલગબરડીની રમત કરેલ છે. મારા સવાલ માટે એ સુદો કેવી રીતે જવાબ થઈ શકે છે ? તે મીં વરતેજીએ સ્પષ્ટ કરવું જોઈએ તહારા પરવર દીગારે એ અલંકારીક બોલ છે—અને એમાં પાક કુરઆને શરીફની ફસાહત અને બલાગતની ખુબી સમાયલી છે.

૯—“ નહિ બીરાદર ! આ સુદો જેમ તમો સીધો કરીને સમજી શકો છો, તેમજ હું પણ બાહ્યું છું. પરંતુ કુરઆને શરીફમાં છે તેવું બહારે રહેમતમાં ન હોય એવા તમારા ગુમાનેજ અહીં રોકું છું.

તપાસ—એથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, સુદો નાં ૮ વાળી હકીકતને મીં વરતેજી સીધી રીતે સમજી શકતા હતા, પણ બેહરે રહેમત માંની હકીકતનો ઉધો મતલબ સમજાવવા સાફ જાણી જોઈને ઉધી વલણ ધખતીયાર કરેલ.

૧૦—“ સારાંશ એકે, તમો આ ખુલાસા ઉપરથી સમજી ગયા હશો, કે અલીએ* જે ફરમાવ્યું, અને નાં આગાખાને જે ખાગાખોયામાં તે ફરી ફરમાવ્યું કે,

* હં અલી અં મે સાદા નામથી મીં વરતેજીએ જણાવેલ છે, અને નાં આગાખાનના નામ સાથે ‘ નામદાર ’ નો શબ્દ સંપરેલ છે !

“ જીમ ”

યા ખુદાવંદ ! હું બેહસ્ત અથવા દોજખની
ધારતીથી ઇબાદત કરતો નથી. એટલે હે !
મારા સેવકો તમો ઉપર મુજબ કહો ! ”

તપાસ—ચાખાશ ! ખુબ બબ્બી !!—મારી ફલીલનો
મીં વરતેજથી ઇન્કાર થઈ શકે તેમ હતું નહિ અને
તે ફલીલથી હું અલી અં ખુદાની ઇબાદત
કરતા હતા, (ખુદાના બંદા હતા) તે માન્ય રાખવું મીં
વરતેજને પાલવે તેમ હતું નહિ, જેથી એક બચ્ચાને પણ
હંસવું આવે એવી ફલીલ મીં વરતેજએ આલેલ છે !!!
શું, હું અલી અં મે જે ઇબાદત કરેલ, ખુદાની ફરગાહમાં
દોઆ માંગેલ, તે સર્વ એજ ઉદ્દેશથી કે ? પણ જે વખતે
સેવકોજ ન હતા ઇસ્લામની શરૂઆત હતી, તે વખતે પણ
હું અલી અં નમાઝ પડ્યા છે તેવું કેમ ? (જુઓ,
એજ જવાબનાં મુદ્દા નાં ૧ ની તપાસ) વળી નહજુલ
બલ્દાગાહમાં, હું અલી અં પોતાના ખુતબામાં
ફરમાવે છે:—

“ પરવર દીગાર ! હું એ પહેલો શખસ છું કે
જેણે હક તરફ વલણ કરીને હક કબુલ કર્યું.
હક વાત ફીલના કાનથી સાંભળી, હઝરતે રસુલે ખુદા
સં સીવાય મારી પહેલે કોઇ નમાઝ પડ્યું
નથી. ”

(ખુતબા નાં ૧૨૭ માં થી પેજ ૧૬૬)

તો તે વખતે સેવકો કયાં હતા ! કે જેઓને
શીખવવા ખાતર હું અલી અં એ નમાઝ પડી હોય ?
મતલબકે—હું અલી અં એ જે શખ્સો ફરમાવેલ,
તે પોતાની અત માટેજ હતા. અને તેથી સંબેત
થાય છે કે, હું અલી અં ખુદાના બંદા હતા અને
ખુદાનીજ ઇબાદત કરતા હતા.

—“ અને તમારા સવાલમાં ઈમામોને ખુદા કહેતા હતા, તે દલીલ જોઈતી હોય તો વાંચો, “ રાહે નજાત ” (વર્ષ ૯) ના અંકમાં, કે જેમાં દુરરે જાફરી નામની કિતાબનો ચાલુ વિષય છે. તેમાં જણાવેલું છે કે એક વખત હઝરત જાફરે સાહેબ અબો નો ગુલામ બગદાદના ખડીફા હાફ્ફન રસીદના બગીચામાં પાણી ભરવા ગયો, ને ત્યાંના વડાની રજા માંગી, ત્યારે તેણે ટીકા કીધી કે, શું, તારા ખુદા માટે પાણી ભરવા આવ્યો છે ? ”

તપાસ—મજકુર હકીકત રાહે નજાતની ૯ મી ક્ષણ કયા અંકમાં છે, તે મીં વસ્તેલએ અંકનો નંબર જાણેલ નથી, છતાં મીં વસ્તેલ જણાવે છે, તે મુજબની કિત તે માસીકમાં હશે, એમ માની લઈએ—તો પછી, ઈમામોને ઈમામોના સેવકો ખુદા તરીકે ગણતા હતા, કું કોઈ રીતે સાબેત થતું નથી એથી તો એમ જણાય કે, હાફ્ફન રસીદનાં બગીચાના વડાએ (દુસ્મનાવટથી) મના ગુલામ ઉપરે ટીકા કીધી કે, “ શું તારા ખુદા પાણી ભરવા આવ્યો છે ? ” તો દુસ્મને જે ટીકા લે હોય, તે શું, દલીલ થઈ શકે છે ખરી કે ? અને ગુલામ, ઈમામને ખુદા કેહતો હતો, એમ સાબેત થાય ખરું કે ? હરગીઝ સાબેત થતું નથી. બદકે એ મુદ્દો યવામાં મીં વસ્તેલએ મગજનું સમતોલપણું જોઈ હોય, તેમ જણાય છે ! શું, મી. વસ્તેલનો કોઈ શંકા, મી. વસ્તેલ ઉપરે કાંઈ ટીકા કરે—તો તેવી માન્યતા મીં વસ્તેલ ધરાવે છે, એમ સમજી લેવું ? (અફસોસ ! મી. વસ્તેલ શું લખે છે—તેનું તેઓને જ્ઞાન રહેતું નથી.)

—“ આ હાખલો બતાવી આપે છે કે, “ ઈમામોને

તેના ગુલામોને ખુદા ગણવામાં આવતા હતા.* ને હ. અલી પછી જાફરે સાદેક સુધીની કારકીરદી પુરવાર કરે છે. આ ગણતરી ઇશનાઅશરી ખોળ ભાઈયોના ઇમામરૂપ ગણાતા માસીક ચોપાનીયામાંજ હોવાથી, અલીથી સાદેક સુધી તેના ગુલામો ઇમામને ખુદા માને, તેમાં વિરૂધ જેવું માત્ર આપણા ખોળ ભાઈ-યોજ સમજે છે, જેઓ છેલ્લાં થોડાં અર્ધઘંઘ તાલી-મના લીધેજ છે.”

તપાસ—એ મુદ્દો પણ મીં વરતેજીએ મગજની અસ્થિરતાથીજ ચર્ચેલ છે. એમાં મીં વરતેજીએ મુદ્દા નાં ૧૧ તરફ ઇશારો કરેલ છે—પણ તે મુદ્દાથી, “ ઇમા-મોને તેઓના ગુલામો ખુદા ગણતા હતા ” એ કોઈ રીતે પણ સિદ્ધ થયેલ નથી; ઉલ્ટા મીં વરતેજી હાંસીને પાત્ર ઠંથા છે. તે મુદ્દામાં મીં વરતેજીએ ફક્ત હં ઇમામ જાઅફરે સાદેક અ. ના ગુલામનોજ દાખલો આપેલ છે, (અને તે દાખલાથી મી. વરતેજીનું અસત્યપણું જણાઈ આવેલ છે), અને આ મુદ્દામાં હ. અલી અ. થી કરીને હ. ઇમામ જાઅફરે સાદેક અં સુધીના ઇમામોની કારકીર્દીનો અડંગો ફેંકે છે ! ઉપર શું લખેલ છે, તેનું મીં વરતેજીને ધ્યાન રહ્યું નથી ! હવે—તે ગણતરી “ રાઉનજત ” માસીકમાં છે, એમ મીં વરતેજી જણાવે છે—તો જેવી રીતે હં ઇમામ જાઅફરે સાદેક અ. ના ગુલામનો દાખલો તેઓએ ટાંકી બતાવેલ, (અને તેનો ખોટો વ્જને ઉધો અર્થ ઉઠાવેલ), તેથીજ રીતે તે માસીકમાંથી હં અલી અ. થી કરી ને હં મોહમ્મદ બાકર અં સુધીના દાખલાઓ (તે માસીક-

* અબ્દ રચનામાં ફેર જોવામાં આવે છે, પણ નકલે નકલ ઉતારેલ છે.

“જમ.”

માંથી) મીઠા વસ્તેણીએ ઢાંકી બાંધવા હતા; નહિં તો, તે માસીકમાં એ મણ્ડળી છે—એમ લખવા પુરે વિચાર કરવો જોઈતો હતો.

રૂઢિચુસ્ત માસીકને, ઈસ્નાબચરી જોખણોનાં ઈશિ-
મરૂપ જણાવવામાં મીઠા વસ્તેણીએ ચોતાના મમજ ઉપરેનો
કાણુ જોઈ દીધેલો જણાય છે ! જે વિષે વધુ વિવેચન
નહિં કરતાં ફક્ત એટલું જ જણાવીશ કે, એ વિગત લખ-
વામાં મારા વિદ્વાન મિત્રે ચોતાની કલામની કીમત આંકાવેલ
છે, વળી—ઈમામોને તેઓના ગુલામો ખુદા ન કહે, એવી
જે માન્યતા ધરાવનારાઓ છે—તેઓને “ અર્ધકગ્ધે તાલીમ
પામેલા ” જણાવવામાં મીઠા વસ્તેણીએ અવધીજ કરેલ છે !
શું, ઈમામોને ગુલામો ખુદા કહેતા હતા, એમ જણાવવું—તે
પુણું તાલીમ છે કે ? !

૧૪—“ મીઠા જીમ, આ કુરઆને શરીફના પવિત્ર ખુદાઈ
વચનો તરફ નેગાહ કરો કે, ખુદાએ એબલીસને
સિંજદો નહી કરવાનું કારણ પુછ્યું ત્યારે તેણે જે કહ્યું
છે, તે મુજબ આજે પુષ્કળ ઈમાનદારો પણ
ખુદાનું નુર ઈમામમાં હોય છે, એમ માને છે, છતાં
તેને સિંજદો કરવાનું એમ કહી વાંધો લે છે કે,
મનુષ્યને સિંજદો કેમ થાય ? ”

તપાસ—એ મુદ્દાથી મીઠા વસ્તેણી એમ સિધ્ધ કરવા
માંગે છે કે, જેમાં ખુદાનું (અતા કરેલું) નુર હોય તેને
સિંજદો કરવો જોઈએ. પણ એમાં મીઠા વસ્તેણી, લોખાલા-
ઈઓને ઉધે રસ્તે દોરવવાનું જ કરે છે ! ઈબ્લીસે જે સિંજદો
ન કયો, જે ફક્ત તકબ્બુરનાં કારણેજ. શેખ આઝહી
કહે છે:—

તકબુર અઝાઝીલરા ખ્વાર કદ ખઝિન્દાને લઅનત ગિરીફતાર કદ

મીં વસ્તેજીએ, એ મુદાની ઉપર સુરએ હજરની જે ચાર આયતો ટાંકેલ છે—તેમાં ૩૩ મી આયતમાં ઇબ્લીસનો જવાબ આ પ્રમાણે છે—“ તેણે કહ્યું કે, હું એવો નથી કે, હું તે મનુષ્યને સીજદો કરું, કે જેને તે કાળી વાસ ભારતી સુકેલી માટીમાંથી પેદા કર્યો છે ” તો એથી સાફ જણાસ છે કે, માટીમાંથી આદમ અં ને પેદા કરવામાં આવેલા હોવાથી (અને શયતાન આગની પયદાયશનો હોવાથી) તેને તકબુરી પેદા થઈ, અને સિજદાનો ઇન્કાર કર્યો. હવે તે સિજદો પણ કાંઈ હં અદમ અં ને નુરના સખખથી ખુદા સમજીને કરવાનો ન હતો; બલકે—ખુદા તો તે વખતે હુકમ કરનાર તરીકે મોજુદ હતો. (એ ખુદા હરગીઝ થઈ શકતા નથી.) તે સિજદો ખુદા તરફથી ફરીસ્તાઓ અને ઇબ્લીસનાં ઇમ્તેહાન (પરિક્ષા) કરવા માટેનો તાઅઝીમી સિજદો હતો નહોતો બલકે અલ્લાગાહ માં હં અલી અં મે ફરમાવેલ છે:—

“ પછી ખુદાએ તે પુતળા માટે જે બાબતની ફરીસ્તાઓને વસીયત કરી હતી તે સુજબ વફા કરવાનો હુકમ કર્યો (એટલે તેઓને કહેલ કે આદમ અં ને તાઅઝીમનો સીજદો કરવો) તો તેની ખુઝુર્ગી અને તાઅઝીમ માટે સીજદો કરવા અને તેની સામે માથું નમાવવાનું ફરમાન થયું. ”

(ખુતબો નાં ૧ માંથી—પેજ ૧૦)

એથી મીં વસ્તેજી ખુદલી રીતે જોઈ શકશે, કે તે સિજદો ઇબ્લાદત તરીકેનો નહોતો. ખુદા સિવાય બીજા કોઈની ઇબાદત કરવા નહિ—ઇબાદત તરીકેનો સિજદો ખુદા

સિવાય બીજા કોઇને કરી શકાય નહિ, એવા કુરમાનો પાક કુરમાને શરીફમા ઠેક ઠેકાણે બેવામાં આવે છે.

હજીપણ મીં વરતેજી પોતાના હઠવાદ ને વળગી રહેવા માંગતા હોય, તો—હં આદમ અં પછી, જે જેમાં એ ખુદાતું અતા કરેલું નુર હોય, તેને સિજદો કરવાનો હુકમ થયો હોય, અને તેને સિજદો થઈ શકે છે, એ પાક કુરમાને શરીફની ખુલ્લી આયતથી પુરવાર કરી આપવાની મીં વરતેજીને ચેલેન્જ કરું છું.

૧૪—“ આ શબ્દો દરેક મનુષ્યની ઉત્પત્તી માટે પણ વાપરી શકાય છે. પણ તેથી એમ સાબિત નથી થતું, કે દરેક મનુષ્યને સિજદો કરવો, પરંતુ આ ચોક્કસ સમજવાતું છે. જેમ મનુષ્યનાં દેહમાં ખુદાઇ નુર હોય છે કે જે આદમથી ઉતરોતર હ. ઇબ્રાહીમથી ઉતરોતર હં અહીં સુધી અને હં અલીથી બાકર સાફેક સુધી અને તેમ કરી અમે ઇસમાઈલીઓ નામદાર આગાખાન સુધી માનીએ છીએ, તે દરેક શરીરમાં જ્યારે જ્યારે ખુદાઇ નુર (ઇમામત) તરીકે જલવાગર હવું, ત્યારે તે મનુષ્ય (ઇમામ) ને સિજદો કરવો, એમ ઉપલી આયાત-માંની મતલબ ઉપરથી સાબિત થાય છે. ”

તપાસ—મીં વરતેજીની થીયરી તદ્દન ખલત છે ! (ખુલાસો. ઉપરના મુદ્દાની તપાસમાં જુઓ). ન તો દરેક મનુષ્યને સિજદો થઈ શકે છે; અને ન તો હ. આદમથી ઉત્તરોતર નુરવાળા મનુષ્યને સિજદો થઈ શકે છે. ફિરીસ્તાઓને, જે સિજદો કરવાનો હુકમ થયેલ, તે ફક્ત હ. આદમ અં માટેજ હતો; અને તે પણ તાઅઝીમી સિજદો હતો, ન કે ઇબ્રાહીમ તરીકેનો. બાકી હ. આદમ પછી

કેઈના માટે પણ સિજદાનો હુકમ થયો હોય—અથ
હ. આદમ પછી ઉતરોતર અલી અ. સૂધી કેઈને
સિજદો કરવામાં આવ્યો હોય, તો તે મી. વસ્તેજી
પુરવાર કરી બતાવવું જોઈએ. બાકી કંઈથી આધાર વ
પોતાની મનઘડત થીયરી ફળુ કરવી, તે કોઈ રીતે પ
આલી શકે નહિં.

૧૫—“ પરંતુ એ રીવાજ ખુફ્યા (ખુખ્ત) એટલા મ
હતો કે, મુસલમાન રાજકર્તાઓ ઇમામોના ત્રિફ
સખત વસ્તતાં. ”

તપાસ—મુઢા ના. ૧૪ માં મી. વસ્તેજીએ
જાણવો કરેલ તે કોઈ રીતે પણ પુરવાર કરી શકે
ન હતું, એટલે તે રીવાજ ખુખ્ત હતો—એમ લખી ના
એટલે પત્યું! પણ હં આદમ પછી હં ઇબ્રાહીમ સૂ
અને હં ઇબ્રાહીમથી હ. અલી અ. સૂધી એવા રાજ
કર્તાઓ હતા ખસ કે? તો ત્યાં સુધી તો એ રીવા
ખુફ્યા રહેવાનું તે સખજ હતું નહિ—ત્યારે મી. વસ્તેજી
સૂધીનાં ઉતરોતર પુરવાળા માટે એ રીવાજ હતો, એ
સાબેત કરી બતાવશે કે?

૧૬—“એબલીસે આદમના મનુષ્યપણામાં “વન ક્રૂપ
મીનર ફહી” એટલે “એ” મારા ફહને પુકયું
તેનો ખ્યાલે કયા વગર માત્ર આદમના મનુષ્ય
આકારનોજ ખ્યાલ કર્યો, ત્યારે તેજ કારણ
ગુનહો ગણ્યો, અને સજા ફરમાવી. ”

તપાસ—એ મુફ્ફી મી. વસ્તેજી એમ સમજાવ
માંએ છે કે, જેમાં ખુફ્યાની ફહ હોય તેને સિજદો ન કર
તે ગુનાહ ગણાય છે, અને તે સજાને પાત્ર થાય છે! પ
એ થીઅરીમાં મીં વસ્તેજી હોળાબાઈએને બમાવવાનું

કરે છે ! મીઠ વરતેલુ “ વનફજતો ફીહે મિર ફહી ” નો અર્થ મેં મારા ફહને પુકયું ” જણાવે છે—પણ એજ જવાબમાં જ્યાં સુરતુસ્સાદની આયત ૭૧-૭૨-૭૩-૭૪ નાં અર્થ જણાવેલ છે, ત્યાં “ અને તેમા મારા ફહથી પુકું છે ” એ અર્થ જણાવેલ છે. મતલબ કે ત્યાં પ્રાદેસરનાં તરજુમા પ્રમાણે અર્થ ટાંકેલ છે; અને આ એ મુદ્દામાં પોતાનો હેતુ સિદ્ધ કરવા આતર, મનઘડત અર્થ આપેલ છે ! મજકુર વાક્યોનો શબ્દાર્થ નીચે મુજબ થાય છે—

વનફજતો=અને પુકું છું, ફીહે=તેમાં, મિન=થી; માંથી ફહી=મારી ફહ.

મતલબકે—એ આયતમાં, જે વાક્ય ઉપરથી મીઠ વરતેલુએ હેતુ સિદ્ધ કરવા ધારણા રાખેલ, તે “મારી ફહમાંથી” નો વાક્ય છે. તો ખુદા ફહ ધરાવતો હોય, અને તેમાંથી અમુક ભાગ હોઠ આદમમાં (ખુદાએ) ફુંકયું, એમ તો કોઈપણ સમજી કહી શકેજ નહિં. ખુદા તઆલાએ જે ફરમાવ્યું કે “ મારી ફહથી. ” તો તેનો ભાવાર્થ એજ થશે કે “ મારી પયદા કરેલી ફહમાંથી ” તો જેવી રીતે હોઠ આદમ અઠ માં, ખુદાએ પોતાની પયદા કરેલી ફહ નાખી, તેવી રીતે દરેક મનુષ્ય ખુદાની પયદા કરેલી ફહ ધરાવે છે, તો મીઠ વરતેલુની થીયરી પ્રમાણે ફહને સિજદો કરવાનું હોય, ત્યારે તો દરેકેદરેક મનુષ્યને સિજદો થઈ શકે—એમ ઠરે ! હવે—સામાન્ય મનુષ્યોની ફહનાં સવાલને રહેવા દઇ, બીજા પોઈન્ટ ઉપરે આવીએ. હોઠ ઇસા પણ ફહમાંથીજ પયદા થયા છે, (જલકે તેઓને ખાસ ફહુલ્લાહ “ અલ્લાહની ફહ ” કહેવામાં આવે છે) તો જે ફહના સજબથી, હોઠ અપદમ અઠ ને ઇજાહત તરીકેના સિજદાને લાયક ઠરાવે છે; ત્યારે મીઠ વરતેલુએ હોઠ ઇસાને પણ સિજદાને લાયક માનવા એધજે ! (પણ તેમ જ મીઠ વરતેલુ માને, તે

તેઓની ઉત્તરોત્તર નુરવાળાનેજ સિજદો થઇ શકે, એ થીયરી રહ થઇ જાય !) આશ્ચર્યકારક તો એ છે કે, મીઠા વસ્તે-જીએ મજકુર આયતથી ઉત્તરોત્તર નુરવાળી થીયરી રજૂ કરીને, “હું આદમ અ. માં એ નુર હતો જેથી તેઓ સિજદાનેપાત્ર ઠરે છે” એમ ઠસાવવા માંગેલ છે; પણ મજકુર આયતમાં તો ફક્ત શબ્દ છે, (કે જેનો ખુલાસો અમોએ ઉપર કરી બતાવેલ છે), નુરનો શબ્દજ નથી !!!

૧૭—“ આ રીતે મનુષ્યના આકારમાં કે, જ્યાં ખુદાનું ફક્ત એક પછી એક આદમથી આજ સુધી પુકાતું રહ્યું તેને સિજદો ન કરવો, અને મનુષ્યને સિજદો કેમ કરવો ? એમ કહેવું, તે ખુદાએ કુરઆને શરીફમાં ફરમાવેલ મુસલમાનીનાં ઇતેકાદના પાયારૂપ હુકમ સુજબ ગુન્હો છે ”

તપાસ—મીઠા વસ્તેજી, પાક કુરઆને શરીફને કેટલું વજન આપે છે—તે ઠેકઠેકાણે હું બતાવી ગયો છું, પણ અત્રે ફક્ત પોતાનો હેતુ સિધ્ધ કરવા ખાતર, પાક કુરઆને શરીફનાં નામથી ગેરવાજબી છુટ લઈ રહ્યા છે ! મજકુર આયતથી તો ફક્ત એટલુંજ સિદ્ધ થાય છે કે, ફક્ત હું આદમ અ. માંજ ફક્ત પુકવામાં આવી; નહિં કે, એક પછી એક-ઉત્તરોત્તર ! તેમજ તે આયતથી એ પણ સિધ્ધ થતું નથી કે, હું આદમ અ. પછી પણ ઉત્તરોત્તર સિજદો કયાં જવું ! (તે આયતથી તો ફક્ત હું આદમ અ. ના માટેજ તેવા સિજદાનું સિધ્ધ થાય છે. અને તે પણ ફરીસ્તાઓ માટેજ હુકમ કરવામાં આવેલ—નહિં કે મનુષ્યો માટે ! તેમજ તે સિજદો પણ તાઅઝીમી હતો). મારા વિદ્વાન મિત્ર, મજકુર આયતથી—મનુષ્યને સિજદો કરવાનો ઇન્કાર કરનારાઓને ગુનેહગાર ઠેરાવવા માંગે છે, પણ તે આયતથી તો તેવું કાંઈ સિધ્ધ થતું નથી. કાંતો મી. વસ્તેજીએ,

પાક કુરઆને શરીફની કોઈ ખુદ્દી આયતથી પોતાનું કથન સિધ્ધ કરી દેખાડવું જોઈએ; અને નહિં તો પાક કુરઆને શરીફનાં નામથી એવા ચેડા કરવાનું મૂઝી દેવું જોઈએ.

૧૮—“અમે ઇસમાઇલીઓ અલીથી આગાખાન સુધી ખુદાઈનુર, નુરે ઇમામત તરીકે એક પછી એક સીધી નરનસલે કુંકાયું, એટલે તેને જાહેર જોમાને સિજદો કરવો, વાજબ માને, તે ખરા ખુદાઈ હુકમ મુજબ છે, કે તેથી વિરૂધ વાતો ખરી છે ?”

તપાસ—એક પછી એક સીધી નરનસલે નુર કુંકાવાનું તે આયતથી મી. વરતેજ કોઈ રીતે પણ સાબિત કરી શક્યા નથી. હવે—જાહેર જોમાને તેઓ સિજદો કરવાનું વાજબ માને યા ગમે તેમ માને, તેમાં પળ્લીકને કાંઈ લેવા દેવા નથી—પણ તે સિજદો કરવો “ખરા ખુદાઈ હુકમ મુજબ છે” એમ જણાવવામાં મારા વિદ્વાન મિત્રે અલબત્તા પુખ્ત વિચાર કરવો જોઈતો હતો ! પણ તેઓએ “આગાખાની ખુદાઈનો ઝળકાટ” નામના પોતાના રચેલા પુસ્તકમાં તો, “વંદન અને સિજદો જગતકર્તા સિવાય કોઈને થતાં નથી” એવું જણાવેલ, તેનું કેમ ? શું, જાહેર જોમા જગતકર્તા છે ? ! ! (મી. વરતેજએ પોતાના લખાણમાં ઘરેક ઠેકાણે જુદી જુદી માન્યતાઓ જણાવેલ છે).

૧૯—“મનુષ્યના આકારમાં ખુદાનું નિરાકાર નુર, આદમથી અલી સુધી અને અલીથી આગાખાન સુધી, અકેક જુસ્મમાં કમવાર ઉતરતું રહ્યું છે, તેજ સિજદો કરવાને પાત્ર છે ! અને સિજદો ખુદા સિવાય બીજા કોઈને થાય નહી, એ કાયદા મુજબ ઇસ્લામની પુરી તાલીમ પછી આ દુસ્તી થાય છે.”

તપાસ—એ મુદ્દામાંની હકીકતની તપાસ બુદ્ધા બુદ્ધા મુદ્દાઓમાં પુરતી રીતે થઈ ગયેલ છે. મી. વરતેલ, ખુદાના જે નિરાકાર નુરને મનુષ્યના આકારમાં ઉતરેલો જણાવે છે—પણ નિરાકાર હોય, તે આકારમાં ઉતરે ખરો ? “ ખુદા સિવાય બીજા કોઈને સિજદો થાય નહીં ” એ ઇસ્લામની પુરી તાલીમ છે, એમ મી. વરતેલ કબુલ કરે છે—ત્યારે કમવાર નુરવાળા હુસમને સિજદો કરવાની થીયરી શું ઇસ્લામ સિવાયની છે ખરી કે ? (નહિં, હું ભુલ્યો—એતો મી. વરતેલની દુરૂસ્તી છે !) જ્યારે ઇસ્લામની “ પુરી તાલીમ ” થઈ ગઈ, ત્યારે વળી “ દુરૂસ્તી ” એટલે શું ? ! “ અલયવમ ” વાળી આયત મુજબ જ્યારે ઇસ્લામ કામીલ અને સંપૂર્ણ જણાઈ ચુક્યો, ત્યારે વળી મુસલમાનનાં બચ્ચા માટે “ દુરૂસ્તી ” નો પ્રશ્ન કેવો ? વળી મી. વરતેલએ “ આગાખાની બુદ્ધાઈનો ઝળકાટ ” જે વખતે ઝળકાવેલ, તે વખતે તો તે પુસ્તકનાં નામ મુજબ મી. વરતેલના માટે “ દુરૂસ્તી ” પણ થઈ ચુકી હશે. તો તેજ પુસ્તકમાં તો, જગતકર્તા સિવાય અન્યને સિજદો ન થઈ શકે, એમ જણાવવું, અને અત્રે બુદ્ધજ જણાવવું, એ શું કહેવાય ?

જવાબ નાં ૩૦ ની તપાસ.

મારા ૩૦ માં સવાલનો મુખ્ય મુદ્દો એ હતો કે—નાં આગાખાને કોઈ ઠેકાણે એમ ફરમાવ્યું છે ખરું ? કે મારી અથવા હું અલી અં ની બંદગી કરો ?—જેનો મી. વરતેલએ સીધા જવાબ ન આપતાં, ઉઠાવનારી વલણ ઇખ્તીયાર કરીને ફેકટનો જવાબ લંબાવેલ છે. તે જવાબ-માંના નવીન મુદ્દાઓ—

૧—“ બંદગીનો હેતુ એજ કે બંદાએ પોતાના પેદા કરનારને અને પાળનારને એવા ગુણવાળા નામ અને ક્રમ સાથે યાદ કરવો અને પાડ આનવો.”

તપાસ—બંદગીનો હેતુ બરાબર છે. પણ મીં વરતેલએ જવાબ ના. ૨૯ માં માં, જેઓને સિજદો કરવા—જેઓની બંદગી કરવાને જણાવેલ, તેઓ શું, ‘પેદા કરનાર’ અને ‘પાળનાર’ છે ખરા ?

૨—“ અરબીમાં સલાત કહે છે, ફારસીમાં નમાજ કહે છે. તેવીજ રીતે હિંદુસ્તાનમાં પ્રદેશોમાં ગુજરાતીયો સ્તુતી, પ્રાકૃતમાં પ્રાર્થના, અને ઉર્દુમાં બંદગી, સીંધીમાં દુઆ, કચ્છમાં “ દુઆ ” વિગેરે અને કાઠીયાવાડમાં વખત પહવી એમ કહે છે.”

તપાસ—હિંદુસ્તાનમાં હિન્દુભાઈઓમાં બંદગીને સ્તુતી અને પ્રાર્થના કહે છે, એ ખરું; પણ ઇસ્લામીઓ તે નમાજ કહે છે. પછે તે ઉર્દુ ભાષા બોલનાર હોય; કે સીંધી, કે કચ્છી, કે કાઠીયાવાડી હોય. બાકી ‘દુઆ’ અને ‘વખત પહવી’ એ મીં વરતેલનાં ટોણા સિવાય બીજા કોઈ ઇસ્લામી કેહતો નથી. મીં વરતેલએ બંદગી

માટે જુઠા જુઠા નામો બતાવેલ છે-પણ તે બંદગીની ફીઝો સર્વે કોમોમાં એક સરખી છે ખરી ? તેનો ખુલાસો મીં વરતેલ કરશે કે ?

૩—“તો પણ અજાનમાં તો સલાત બધા દેશમાં એક સરખી રીતે બોલાય છે. જેમ કે, “હયાથી સલાત” ને બદલે હયા અલસ અલન-નમાઝ નથી બોલાતું, જો કે તેમ પણ બોલું નથી, અને તેવીજ રીતે “હયા અલદ દુઆ” પણ કહી શકાય. પરંતુ એ અરખી શબ્દના જેમ સલાત કે નમાઝનો અર્થ કરી, ઇસ્માઈલીયા મહાન પીરોની તાલીમ અને ઈમામના હુકમ મુજબ અમો “દુઆ પઢવી” એમ કહીએ છીએ.”

તપાસ—મીં વરતેલએ “દુઆ પઢવી” એ બોલને સિધ્ધ કરવા ખાતર એટલી કઠાકુટ કરેલ છે. અરખીમાં મીં વરતેલએ જે વાક્યો લખેલ છે, તે ઉપરે હંસવું આવે છે ! મીં વરતેલએ બણવું જોઈએ કે, “હયા અલન-માઝ” કહેવાઈ શકાય નહિ, કારણ કે નમાઝ એ ફારસી શબ્દ છે-એટલે તેનો જોડાણ અરખી શબ્દો સાથે થઈ શકે નહિં.

૪—“હોઆ પઠો, હોઆ પઠો, આ અજાન (બાંગ) ના એકામાહના મુજબ હયા અલસ સલાહના અર્થ માફક છે.”

તપાસ—હોઆ પઠો-હોઆ પઠો, એ કોઈ રીતે પણ હયા અલસસલાહના અર્થ માફક થતાં નથી. “હયા અલસસલાહ” નો અર્થ તો “નમાઝના માટે જલ્દી કરો” એવો થાય છે.

૫—“માંદરી જાનમાં એટલે પોતાના દેશની અને
રૂઢીની આદત વાળી ભાષામાં જે ખુદાની બંદગી
થાય, તો ખરેખર મીઠું જીવન તમારી બંદગીના
ભાવાર્થને પુછવાની મતલબ છે તેજ મુજબ બંદો,
સેવક પોતાના માલિકને ખરા અંતઃકરણથી રજુ
થઈ શકે.”

તપાસ—એના માટેનો ખુલાસો “નમાઝ અને
દુઆની સરખામણી” વાળા પ્રકરણમાં જુઓ.

૬—“અને એ બાબતમાં ઈસ્લામ ધર્મમાં કે જે દુની-
યાના બધા ભાગમાં જુદી જુદી ભાષાનાં લોકોને
એકજ અરબી ભાષામાંજ નમાઝ પઢવાની વડાઈ
અત્યારે મનાય છે, પણ જે એમ સીધજ કરવામાં
આવે, તો ઈસ્લામની તાલીમ ઘણીજ બોલે કરનારી
અને ખુદાના હુકમ વિરૂધ્ધ સાબેત થાય. કારણકે બધા
દેશનાં મુસલમાનોએ પ્રથમ અરબી ભાષા શીખવી
જોઈએ.”

તપાસ—અરબીમાં નમાઝ પઢવાની તાલીમ, કોઈ
રીતે પણ બોલે કરનારી અથવા ખુદાના હુકમ વિરૂધ્ધ
સાબેત થતી નથી. સાડાતેરસો વર્ષ થવા આવ્યા, ઈસ્લામીઓ
અરબીમાં નમાઝ પઢે છે—નતો કોઈને તે બોલે લાગે છે,
અને નતો કોઈ તેને ખુદાના હુકમ વિરૂધ્ધ સમજે છે, એ
તો મીઠું વરતેજીજ ઉંઘી થીયરીએ કામ કરવા લાગ્યા છે !
“ખુદાના હુકમ વિરૂધ્ધ” નો જે વાક્ય મીઠું વરતેજીએ
લખેલ છે, તે પુરવાર કરવો જોઈએ, દુનીયાના બધા ભાગના
ઈસ્લામીઓ અરબીમાં નમાઝ પઢે છે—અને એમાંજ ઉમદા
રહસ્ય સમાયલું છે. (જે માટે, “નમાઝ અને દુઆની
સરખામણી” વાળું પ્રકરણ જુઓ).

નમાઝ પઢવા માટે કોઈ સંપૂર્ણ અરબી ભાષા શીખવી પડતી નથી—ફક્ત નમાઝ પુરતું અરબી ભાષાનું યોગ્ય—સુખપાઠ કરવું પડે છે; જેને મીઠ વરતેલ ‘બોલ સમાન’ અણુવવા માંગે છે. પણ એમ તો તેઓની માનીતી દુઆ (કે જેને મીઠ વરતેલ માતૃભાષામાં જણાવે છે !) તેમાં પણ અરબી, ફારસી વી. પરભાષાનાં વાકયો નજરે પડે છે. તો શું, તેવા વાકયો ‘બોલરૂપ નથી થતા કે ? વળી દુન્યવી કારોબાર માટે શબ્દભાષા શીખવી પડે છે, તે શું; બોલ સમાન નથી કે ?

૭—“ ઇસમાઇલીયો પણ દુનીઆનાં જુદા જુદા દેશોમાં હોવાથી માનનારાઓની દરેકની ભાષાના શબ્દો સામેલ હોવાથી દરેકને ધુઆના શબ્દો સમજશે ”

તપાસ—એમાં શું વળ્યું ? કોઈ કંઈ સમજ્યો—અને કોઈ કંઈ સમજ્યો, તેથી શું વળે ? એથી તો આખી ધુઆ કોઈ પણ સમજી શકે નહિ; અને ‘સમજી સકાય એવી બંદગી’ નો અથવા “માતૃભાષામાં બંદગી”નો જે નિયમ મીઠ વરતેલ રજુ કરે છે, તે પણ જળવાય નહિ ! નમાઝનો અર્થ સમજવા માટે તો ફક્ત અરબી ભાષાજાણવી પડે—જ્યારે ધુઆનો સંપૂર્ણ અર્થ જાણવા માટે તો કેટલીક ભાષાઓનો અભ્યાસ કરવો પડે, એટલે એતો (મી. વરતેલની થીયરી પ્રમાણે) નમાઝ કરતાં પણ વધુ બોલ રૂપ થઈ પડે તેનું કેમ ? (મીઠ વરતેલએ, પોતાના જવાબ નાં ૨૬ મા માંતે હિંદુસ્તાન સિવાય અન્ય પ્રદેશોના ઇસમાઇલી સુરીહો માટે જણાવેલ કે, તેઓ અરબીમાં નમાઝ પઢે છે, અને અત્રે એ થીયરી લાગ્યા છે ! હવે ખરું શું સમજવું ?)

૮—“ નાહો અલી પઢવી, તે પણ એક બંદગી છે, અને તે બંદગી અલીની છે, અને એજ અલીનું નુર હાલના

નાં આગાખાનમાં છે, એટલે અલી કે આગાખાન અમારી માનીનતા મુજબ બુદ્ધા નથી. અને તેમાં ખુદાઈ પાવર છે, તે બંદગીને લાયક છે.”

તપાસ—નાદેઅલી માટેનો ખુલાસો “જવાબ નાં ૬ ની તપાસ” માં કહી ગયો છું. તે કોઈ રીતે પણ હ. અલી અં ની બંદગી થઈ શકતી નથી. (નુરના માટેનો ખુલાસો પણ ઠેકઠેકાણે કરી ગયો છું. મીં વરતેલુએ “નાદેઅલી” ને હં અલી અં ની બંદગી જણાવેલ છે, અને હં અલી અં નો નુર હાલે નાં આગાખાનમાં છે, વીં વિવેચન કરેલ છે; ત્યારે તેઓ ‘નાદેઅલી’ ના બદલે ‘નાદે આગાખાન’ કેમ નથી પડતા ? ! ! મીં વરતેલુએ એ મુદ્દામાં પોતાના તરફથી (મનઘડત રીતે) નુરને ‘બંદગીને લાયક’ ઠેરાવેલ છે—પણ મારા પ્રશ્નના મુખ્ય મુદ્દા મુજબ, હં અલી અં કે નાં આગાખાનનો એવો કોઈ ફરમાન બતાવી શક્યા નથી.

૯—“કુરઆનમાં સુરે નુરની ૩૬ મી આયાત છે કે—ફી ખોયુતીન અઝેનલ્લાહો યુઝકરે વ યુસખોહુ વિગેરે.

એટલે—ફરખાનાઓમાં બંદગી કરવા ખુદાએ હુકમ આપ્યો છે. ને ત્યાં તેનું એટલે અલી અથવા ઇમામનું નામ અલ્લાહ તરીકે મોટે અવાજે ઉચારવા રજા છે.”

તપાસ—આયત તદ્દન ખોટી રીતે લખેલ છે, અને તેનો અર્થ પણ ઘરવણીઉજ કરેલ છે. (એવા મનઘડત અર્થો કરવામાં શું જોખમ સમાયલું છે, તે હું આગળ બતાવી ગયો છું). પાક કુરઆને શરીફમાં તે આયત નીચે પ્રમાણે છે:—

આયત—ફી ખોયુતીન અઝેનલ્લાહો અન્ તુરકઅ વ યુઝકર ફીહરમોહ

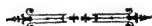
અર્થ—જે ઘરો (મસ્જીદો) માં ખુદાએ પરવાનગી આપી છે કે તેમાં (બંદગી માટે) આવાઝ ઉંચો કરવામાં આવે અને તેમાં તેનું નામ યાદ કરવામાં આવે.

(પ્રોફેસર કૃત તરજુમા: પેજ ૬૮૦)

જ્યારે—મીં વરતેજીએ તો જેમ ગમે તેમ લખી નાખીને, એ આયતથી “ અલી અલ્લાહ ” નો સખક પઢાવવા ઇચ્છેલ છે !!!

એ રીતે—મી. વરતેજીનાં જવાબ નાં ૩૦ માના ૬ મુદ્દાઓની ટુંક તપાસ ઉપર કરી બતાવેલ છે. જે કે એ જવાબને બીં વરતેજીએ ખુબ લંબાવેલ છે, પણ એમાં આગળના અને એના એજ મુદ્દાઓ ઘણે ભાગે લાંબ્યા છે—અને કેટલીક બાબતો એવી લાંબ્યા છે કે જેનો મારા સવાલ સાથે કાંઈ સખધજ નથી, એટલે તેની તપાસ કરવાનું યોગ્ય ધાર્યું નથી. (પણ એટલી લંબાણ ક્યાં છતાં, મી. વરતેજીએ મારા મુખ્ય મુદ્દાનો જવાબ આપેલ નથી.)

જવાબ નાં ૩૧ ની તપાસ.

મારો ૩૧ મો સવાલ એ મુદ્દા પર રચાયેલો હતો કે—નાં આગાખાન પોતે બંદગી કરે છે કે નહિં ? અને જે કરતા હોય, તો કેની ?—જેના જવાબમાં મીં વરતેજીએ આડી અવળી બાબતો કાઢીને, મુળ મુદ્દાને ઉડાવવાની કોશિશ કરેલ છે. તે જવાબમાના નવીન મુદ્દાઓ—

૧—“ લાઝમમાં એક વખત હં અલીને પગમાં તીર વાગ્યું હતું, તેને ખેંચતાં હં અલીને દરદ થવા

લાગ્યું, તેથી રહેવા હીધું. પણ જ્યારે હઝરત નમા-
જમાં ગયા, તો તે વખતે ઘણીજ આસાનીથી તીર
ખેંચી લેવાયું.”

તપાસ—એ મુદ્દાથી મીંઠ વરતેલ પોતાના જવાબ
નાં રદ માના મુદ્દા નાં હ ને પોતે રદ કરે છે ! શું,
આએ મુદ્દાની ખિના પણ શેવકોને શીખાવવા માટેની હતી
ખરી કે ? (દરેક જવાબમાં મીંઠ વરતેલએ પોતાનો રંગ
બદલાવેલ છે) હવે-આએ મુદ્દાથી સાફ જણાઈ આવે છે કે,
નમાઝની હાલતમાં (ખુદાની અઝમત અને ખુઝુગી વીં નાં
ખ્યાલથી) હ. અલી અ. નું જુસ્મ મુખારક કેવું નરમ
થઈ જતું હતું. જેથી સાબેત થાય છે કે હ. અલી અં
ખુદાના ખંદા હતા.

૨—“ આ ઉપરાંત દરેક ઇમામનાં હાખલામાં તેઓ નમાજ
અદા કરતા હતા, અને તે મુજબ નાં આગાખાન
નમાજ પઠે છે કે નહિ ? એ પ્રશ્ન ઉઠે છે. શાહ
હસન અલી અને અલી શાહ વિશે એ સવાલ
ઉભો થતો નથી, કારણ કે, તેમના માટે તો તેવા
હાખલા મોજુદ છે. આવા પ્રશ્નમાં મને નાં આગા-
ખાનની ખાનગી રહેણી કરણી વિશે જ્યારથી માલુમ
થયું, ત્યારથી એ પ્રશ્નની શંકા દુર થઈ.”

તપાસ—દરેક ઇમામો તેમજ શાહ હસન અલી
અને અલીશાહ નમાઝ પડતા હતા, એ મુજબ મીંઠ
વરતેલ ખુદલી રીતે માન્ય રાખે છે-પણ હાલના નાં
આગાખાન માટે ગોળ ગોળ બાધામાં લખે છે કે, “નાં
આગાખાનની ખાનગી રહેણી કરણી વિશે જ્યારથી માલુમ
થયું, ત્યારથી એ પ્રશ્નની શંકા દુર થઈ.” પણ જેવી રીતે
આગા શાહ હસનઅલી અને આગા અલીશાહ સાહેબના
માટે ખુદલી રીતે નમાઝ પડવાના હાખલાનું જણાવેલ છે-
તેવી રીતે કાંઈ પણ ખુલાવટથી જણાવેલ નથી !

હવે-નાં પહેલા અને બીજા આગાખાન સાહેબો જે નમાઝ પડતા હતા-તે શું, (મી. વરતેજની થીયરી પ્રમાણે) શેવકોને શીખાવવા માટેજ પડતા હતા ? કે ખુદાઈ ફરમાન અનુસાર ખુદાની બંદગી કરતા હતા ? જે શેવકોને શીખાવવા માટેજ પડતા હતા-તો મી. વરતેજની થીયરી પ્રમાણે શેવકો (ખોળાઓ વીંડી દુસ્તાન વાસીયો) માટે તો ધુઆ છે, ત્યારે તેઓ શેવકોને શીખાવવા માટે ધુઆ નહિ પડતાં, નમાઝ શું કરવા પડતા હતા ? એથી સાબેત થાય છે કે, “ શેવકોને શીખાવવા માટે ” ની મીં વરતેજની થીયરી, લોખા ભાઈઓને ભમાવનારી છે.

૩—“ પણ અનુભવતો ત્યારેજ થશે કે, તમો ઇમામની બચત કરો, આ એક ખર્ચ કારણ છે. તમો “ ક્રીમેશન ” ની બાબતમાં જાણુતા હશે કે, તેઓ બહારના કહે છે કે, બી એન્ડ સી એટલે તમે ક્રીમેશન થાવો અને જુઓ. ”

તપાસ—જે મુદ્દામાં પણ વરતેજ આંધળી તાબેદારીનો ઉપદેશ કરે છે ! ક્રીમેશનનો દ્રષ્ટાંત ઇમામની બચત સાથે કોઈ રીતે પણ બંધબેસતો થતો નથી. ક્રીમેશન-કોઈ પણ મઝહબી શાખા નથી, તે તો એક ભાઈ-આસને લગતું મંદળ છે. જે મંદળમાં કોઈ પણ ધર્મ-મતનો અનુયાયી બની શકે છે. બી એન્ડ સી (જુઓ અને જુઓ) નો સિદ્ધાંત ધર્મ બાબતમાં ચાલી શકે નહિ. ધર્મ બાબતમાં તો સી એન્ડ બી (જુઓ અને થાઓ) નો સિદ્ધાંત હોવો જોઈએ. ખુદ મીં વરતેજને પોતાના વીજામાં સર્વધર્મો તપાસીને છેવટમાં આગાખાની પંથમાં સામેલ થવાનું જણાવેલ છે, તો તેના માટે શું સમજવું ? ઉપરાંત મી. વરતેજને જણાવેલ છે કે, “ ઉમુલેદીનમાં તકલીફ કરવાનું નથી; તે સમજીને પાળવાનું છે. ” ત્યારે

ધમામતતો ‘ઉસુલેદીન’ માંથી છે તે તેના માટે શું સમ-
જવું ? કાંતો મી. વરતેજી “ થાઓ અને જીવો ” નો
સિધ્ધાંત રજૂ કરે છે, અને કાંતો “ ઉસુલેદીનમાં તકલીફ
નથી ” એમ જણાવે છે ! મતલબ કે મીં વરતેજી, એક
ઠેકાણે જે લખી બાય છે—તેનું ખીજે ઠેકાણે તેઓને ભાન
રહેતું નથી ! ! !

૪—“ અને ચાહ રાખવાનું કે ધમામ (હુકમ કરનાર)
હોવો જોઈએ. અને તેની બધયત તેમની હજુરમાં
જઈ, તેમનો હસ્ત મુખારક જ્યાં સુધી તમારા હાથ
ઉપર ન રહે, ત્યાં સુધી બધયતનાં હુકમ કરનારનાં
અને જાહેર ધમામનાં બીજા શુંચવણ ભર્યા અર્થો
પર ધ્યાન આપવું, તે નમાજ, રોઝા અને બીજા
કોઈ પણ એકકામોની કે ઇલમની કંઈ કીંમત નથી,
બલકે ચોખ્ખી ગુમરાહી છે. ”

તપાસ—હુકમ કરનાર અને બયઅત સખંધેનો વીગ-
તવાર ખુલાસો “ ઓલિલ અમ્ર ” અને “ મનમાત ” વાળી
હદીસનાં પ્રકરણોમાં જુઓ. નમાજ, રોઝા વીં સખંધે મી.
વરતેજીએ જે શખ્દો વાપર્યા છે તે માટે આગળ વિવેચન
કરી ગયો છું.

એ રીતે મીં વરતેજીનાં જવાબ નાં ૩૧ માના ૪
મુદ્દાઓની ટુંક તપાસ ઉપર કરી બતાવેલ છે. બાકી એ
જવાબમાં મી. વરતેજીએ જે આડીઅવળી બાબતો ચર્ચેલ
છે, તેની તપાસ કરવાનું યોગ્ય ધારેલ નથી. જીવાન કુમા-
રીકા સખંધે મી. વરતેજીએ જે દ્રષ્ટાંત આપેલ છે, તે ન
આપેલ હતે, તોજ બેહતર હતું!

જવાબ નાં ઉર ની તપાસ

આગાખાની લેખકો જે ઠેકઠેકાણે દસ અવતારની માન્યતાનો ઉપદેશ કરે છે, તેની ચોખવટ કરવાના માટે મારે સવાલ નાં ઉર રચાયેલા છે, જેના મીં વરતેલનાં જવાબમાં નીચે મુજબ મુદ્દાઓ નજરે પડે છે—

૧—“ ખુદાઈ દસ અવતારો માટે હં અલીએ હં જાફર સાદેકે ફરમાવ્યું છે કે નહીં, તે જો તમે તેમની કીતાબો વાંચી હોય, તો કહી શકો. મહેં માત્ર થોડી બાબતો જાણીને સંતોષ મળવા પુરતી વાંચી છે, અને તેમાંથી ખુદાઈ દસ અવતારો વિશે કહી શકું છું.”

તપાસ—દસ અવતારો માટેની, હ. અલી અ. કે ઈમામ જાફરે સાદેક અં ની કંઈ કીતાબો છે; તેના નામો મીં વરતેલ જણાવશે ખરા કે ? હવે—તે કીતાબો જો મેં વાંચી હોય—તો મી. વરતેલ કહી શકે, તેનો મતલબ શો ? મી. વરતેલએ થોડી બાબતો સંતોષ મળવા પુરતી વાંચેલ છે, અને તે ઉપરથી દસ અવતારો માટે કહી શકે છે, એમ તેઓ જણાવે છે—તો તે કીતાબો કંઈ ? અને તેમાંથી શું વાંચેલ છે ? અને તે કીતાબોની અસલ ઈબારત શું છે ? તે મીં વરતેલ સ્પષ્ટ કરી બતાવશે કે ?

૨—“ અને એ હં અલીને ખુદાના દસ મુખ્ય અવતારો માં છેલ્લા સ્વરૂપને કહેવામાં આવે છે. અને ખુદાને ઓળખવા માટે હં અલીએ ફરમાવ્યું છે કે:—

“ મન અરફ નફસહુ ફકહ અરફ રખ્ખાહ ”
એટલે જેણે પોતાના નફસને ઓળખ્યો તેણે ખુદાને ઓળખ્યો. ”

તપાસ—હ૦ અલી અ૦, દસ, અવતારોમાં છેલ્લા સ્વરૂપ છે, એમ મી૦ વરતેજ જણાવે છે—પણ પાછા ખુદાને ઓળખવા માટેની, હ૦ અલી અ૦ ની હદીસ ટાંકે છે; જે ઘણુંજ આશ્ચર્યકારક છે ! હવે જો હ૦ અલી અ૦, ખુદાઈ અવતાર હોતે, તો વળી ખુદાને ઓળખવા માટેની હદીસ શું કરવા ફરમાવે ? તેનું કારણ મી. વરતેજ સમજાવશે કે ? હ૦ અલી અ૦ તો નહજુલ બલાગાહમાં ફરમાવે છે:—

“ તે કોઈ ચીજની આંદર હુલુલ કરતો નથી. એટલે તે અવતાર લે તો—નથી.”

(ખુરો ના૦ ૬૧ માંથી—પૅજ ૭૦)

હ૦ અલી અ૦ તો એમ ફરમાવે, જ્યારે મી૦ વરતેજ તો હ૦ અલી અ૦ ને ખુદાઈ અવતાર જણાવેલ છે ! ‘ઈઝહારે હકીકત’ ના કતો, હકીમ સલીમ પણ તે રિસાલાના ભાગ ૧ લા ના પૃષ્ઠ ૧૨ ઉપરે ખુદાઈ અવતાર (હુલુલ) નો ઇન્કાર કરે છે. તેવીજ રીતે મી૦ વરતેજનાં ઉસ્તાદ તુલ્ય-મરહુમ હાથમલાઈ બાધા માસ્તરે પણ જણાવેલ છે કે:—

“ અગાઉ થઈ ગયલા હિંદુઓના અવતાર તથા તીરથો સાથે ઇસ્માઈલી ધર્મને કાંઈ લાગતું વળગતું નથી. ”

(“ઇસ્માઈલી દર્પણ” પૅજ ૧૧૫)

પણ અજબ જેવું છે કે, પોતાને આગાખાની યુસ્ત સુરીહ કહેવડાવતા મી. વરતેજ, ‘મન અરફ’ વાળી હદીસથી અવતારની થીયરી સમજાવવા નીકળ્યા છે ! ” જેણે પોતાના નફસને ઓળખ્યો તેણે ખુદાને ઓળખ્યો ” એથી મતલબ એ છે કે—ઇન્સાનનાં શરીરમાં ખુદાવંદ તઆલા

એ જે કારીગરી અને રચના કરેલ છે, તે ઉપરજ અગર ઇન્સાન પુરતો ખ્યાલ કરે, તો ખુદાવંદ તઆલાની કુદરત અને માઅરેફતનો ભાસ જણાઈ આવે. પણ ઇન્સાન પોતાની બનાવટને પણ સંપૂર્ણપણે જાણી શકતો નથી—જ્યારે મી. વરતેજી જેવા ઇન્સાનો તો મજકુર હદીસથી અવતારો સિધ્ધ કરવા નીકળ્યા છે ! ! ! ખુદાની માઅરેફત સમઘે હ. અલી અં મે નહજુલ બલાગાહમાં જે જે ફરમાવેલ છે, તેમાંથી ટુંકમાં નીચે ટાંકા બતાવીશ—

“ દીનનું પહેલું પગથીયું તેની માઅરેફત છે, અને કમાલ (સંપૂર્ણ) માઅરેફત એ છે કે તેની તસદીક કરવામાં આવે, અને તેની તસદીક તવહીદ (તેના એકપણા) ઉપર ચકીન લાવવાથી કામીલ થાય છે. તવહીદ માટે કામીલપણું એ છે કે તેને ખાલીસ એક અને એકતા જાણે, તે પછી એ વહદત એકતાઈ અને ઇખલાસનો કમાલ દરજે એ છે કે તેને વધારાની નક્કામી સીફતોથી દુર પાક અને પાકીઝા સમજે, કેમકે જે કોઈ તેના માટે વધારાની અને નકકામી સીફતો ઠેરવે તો જીવું થાય કે તેણે તેને મજલુકને મળતો ઠેરાવ્યો; જ્યારે મજલુકને મળતો ઠેરાવ્યો ત્યારે તેને એક પણામાંથી છોટે કરી નાખ્યો અને જાણે તે બે ખુદાનો કાયલ થીઓ, અને જ્યારે વહદતથી નીકળી ગયો ત્યારે તેના માટે ભાગલા અને કડકા ઠેરાવ્યા, (અને એવો ખુદા ન હોય) તો એ વખતે તે શખસ ખાત્રી પુર્વક નાદાન જાહેલ ઠરશે, અને તે માઅરેફતને દરજે કઢી પડાંચી નહિ શકે. ”

(ખુદા નાં ૧ માંથી—પેજ ૭-૮)

“ આપ ફરમાવે છે કે હું ગવાહી આપું છું કે તે ખુદાએ તઆલા શીવાય બીજો કોઈ ખુદા નથી,

તેનો કોઇ શરીર નથી, તે સર્વેથી પહેલોજ છે, તેની પહેલા કોઇ ચીજ નથી, તે સર્વેથી છેલ્લો છે, અને તેના માટે કોઇ જાતનું છેવટ છેજ નહીં. તેની સીદ્ધ-તના ગુણ લેઈ સુધી કોઇની અછલ પહોંચી શકતી નથી, તે કેવો છે એ વિષે દીલમાં કાંઈ પણ આવી શકતું નથી, તેને માટે અવયવો હોઈ શકતા નથી, તેને આંખે જોઈ શકે એમ નથી, તેમજ હીલ પણ તેને જોઈ શકતું નથી. ”

(ખુશો નાં ૮૧ માંથી: પેજ ૮૬-૯૦)

એ રીતે—હું અલી અં એ તો ખુદાની માઅરે-ફત સખ'ધે એવા ઉમદા ઉદ્દેશો કાઢેલ છે, જ્યારે મીં વરતેલ તો 'મન અરફ' વાળી (હ. અલી અં ની ફર-માવેલી) હદીસથી અવતારી માન્યતા સિદ્ધ કરવા લાગ્યા છે !

ધસ્લામમાં—ખુદાની વહવાનીયત સખ'ધે એવું તો ઉત્તમ શિક્ષણ આપવામાં આવ્યું છે, કે તેનો મુકાબલો અન્ય ધર્મીઓ કરી શકતા નથી. પણ અફસોસ છે કે, મારા વિદ્વાન મિત્ર મીં વરતેલ તો અવતાર રૂપે અનેકા નેક ખુદાઓનો ઉપદેશ કરે છે. ખુદાની પાક અત સખ'ધે ફુરઆને શરીરમાં “ લયસ કમિસ્લેહી શય ” (ખુદાના જેવી કોઈ ચીજ નથી તેમાં જેવો કોઈ થઈ શકતો નથી) નો સિદ્ધાંત નજરે પડે છે, જ્યારે મીં વરતેલ તો અવતા-રની થીયરી રૂબુ કરીને—તે અવતારોને ખુદા તરીકે જણા-વવા બાહેર પડ્યા છે ! વળી પાક ફુરઆને શરીરમાં તો “ લમ યલિદ, વલમ યૂદદ ” (તેણે કદી જન્મ આપ્યો નથી, અને તેને કોઈએ જન્મ આપ્યો નથી *) જેવો

* ખુશો, પ્રોફેસર ધસ્લામી ફત વરખુશો પેજ ૧૧૮૪

“જીમ.”

મહાન ફકરો નજરે પડે છે—જ્યારે મીં વરતેલુ તો મુદ્દાના માટે હસ વખત જન્મ (અવતાર) લેવાનો સિધ્ધાંત પેશ કરવા લાગ્યા છે ! અને તે પણ મચ્છ, કેચ્છ, અને વારાહ પે !!! (વધુ માટે ‘ જવાબ નાં ૬ ની તપાસ ’ વાળું પ્રકરણ જુઓ).

૩—“ જો આપણે મુદ્દાને ઓળખવા માગતા હોઈએ, તો આપણે તેના હસ અવતાર છે કે, નહીં ? અથવા નિરંજન નિરાકાર છે કે નહીં. કે સાકાર છે. એવા વિચારથી નહીં ઓળખી શકીએ, પણ હં અલીના ફરમાવાવા મુજબ એમણે મહા વાક્ય, આપણે પ્રમાણ રૂપ ગણી આપણે પ્રથમ આપણા નફસને ઓળખવાનીજ જરૂર છે, ”

તપાસ—નાં ૨ વાળા મુદ્દાની તપાસ જુઓ.

૪—“ માતાના ઉદરમાં નવ માસ સુધીનો આપણો વસ-વાટ અને એક વીર્યનાં ટીપાથી બહલાતો જતો ઘાટ તે આજના આપણા આકારને મળતાં આવતા પણ ન હોય, તો પણ આપણે ખાત્રીથી માનીએ છીએ કે, એક વીર્યના ટીપાંની શરૂઆતથી આજ સુધી આપણેજ હતા. ”

તપાસ—પણ વીર્યથી અગાઉ આપણે શું હતા ? મનુષ્યની પહેલી ઉત્પત્તિ શેમાંથી થયેલ ? અને તે ઉત્પત્તિ કરનાર કોણ ? તે મીં વરતેલુ જાણે છે ખરા કે ? ‘ઉત્પત્તિ કરનાર’ અને ‘ઉત્પન થનાર’ (પછે ભરે ને મીં વરતેલુ જેવાઓ તેઓને અવતાર જણાવતા હોય, તો પણ તે બેઉનો દ્રષ્ટાંત સરખાવી શકાય ખરા ? તે બેઉ સમાન થઈ શકે ખરા ? હરગીઝ નહિં.

૫—“ પણ જો આપણે કહીએ કે, આપણે એક વિર્ય તરીકે ટીપું હતું. ત્યાર પછી આપણે આકાર ઝીણા

માછલા જેવો થયો, ત્યાર પછી કાચબા જેવો થયો, અને પછી આપણો વંશાહ જેવો આકાર થયો, અને ત્યાર પછી મનુષ્યાકાર અને સિંહના આકાર સાથે મિશ્ર દેખાવ થયો. ત્યાર પછી મનુષ્યનો સ્વપુણ્ય આકાર બન્યો. ત્યાર પછી એ મનુષ્યાકારપણાથી માતાના ઉદરમાં ગતિ મેળવવા લાગ્યા, અને પછી એક બાળક રૂપ અવતર્યા. ”

તપાસ—મી. વરતેજીએ, દસ અવતારોની માન્યતા સિદ્ધ કરવા સાડું એક અઘટીત દલીલ પેશ કરેલ છે; અને તે પણ મનઘડત ! પણ મીં વરતેજીએ જે ઉઠાં લખાવવા માંગેલ છે, તે તો એકજ મનુષ્યના માટે માતાના ઉદરમાં થતા ફેરફારો સખધે જણાય છે—પણ મરઘ કમઘ વારાહ વીં અવતારો તો છેવટ સુધી એકજ રૂપે રહ્યા તેનું કેમ ? મતલબ કે એ દાખલો અવતારો માટે કોઈ રીતે બધ બેસ્તો થતોજ નથી. માતાના ઉદરમાં વીર્યમાંથી થતા ફેરફારોમાં જે મીં વરતેજીએ વારાહ [સુવર]નું રૂપાંતર કરેલ છે, તે મારા વિદ્વાન મિત્ર પોતાના માટે તેમ માન્ય રાખતા હોય, તો લલે ! બાકી કોઈ પણ ઇસ્લામી પોતાના માટે એ આકૃતીનો દાખલો કળુલ રાખેજ નહિ ! ! ! જે ઇન્સાનને, મી. વરતેજીએ (એજ જવાબના સુદા નાં ૮ માં) અશ્રદ્ધલ મજલુકોત જણાવેલ છે—તેજ ઇન્સાનને માછલી, કાચબો અને સુવરની આકૃતી તરીકે જણાવવાને મી. વરતેજી અચકાયા નથી, તે ઘણુંજ બેદબ્બનક છે. (અને તે દાખલો પણ વળી ખુદાઈ અવતારો માટેજ ! ! !] મી. વરતેજીએ, મનુષ્યનાં આકારમાં વીર્ય પછી થનારા ફેરફારો માટે એ દાખલો પસંદ કરેલ છે—પણ પાક કુરઆને શરીફમાં તો એ સખધે નીચે સુજબ જોવામાં આવે છે:—

“ અને બરેબર અમે માણસને નિશાની માટી-
માંથી પચા કર્યો છે. પછી અમે તેને વીર્ય રૂપે
એક આરામની અને મજબુત જગ્યામાં બનાવ્યો.
૧૨. પછી અમે તે વીર્યને ઠરેલું લોહી બનાવ્યું.
૧૩. પછી ઠરેલા લોહીને માંસનો કટકો બનાવ્યો,
પછી માંસના કટકાના હાડકા બનાવ્યા, પછી અમે
હાડકાને માંસ પહેરાવ્યું, પછી અમે તેને ખીલ
સ્ટીમાં પેદા કર્યો; ત્યારે ખુદા મકાન છે કે જે
સૌથી સરસ પેદા કરનાર છે. ૧૪.

(સુરતુલ-મોઅમેતુન, આ. ૧૨-૧૩-૧૪:

પ્રોફેસર કૃત તરબુમો પેજ ૬૫૫-૫૬)

જો રીતે પાક કુરઆને શરીરમાં તો મનુષ્યનાં માતા-
નાં ઉદરમાં વીર્યમાંથી થતા ફેરફારો સખધે ઉપર મુજબ
વર્ણન જોવામાં આવે છે-પણ મી. વરતેલ તો વીર્યમાંથી
મચ્છ, કચ્છ, વારાહ વીં ની થીયરી સમજાવવા લાગ્યા
છે ! ! !

૬—“ ત્યારે હ. અહીંએ ફરમાવેલ મહા વાક્ય મુજબ
આપણા નફસને જોળખવાથી ખુદાને જોળખી શકાય.
તે બાબત એમ સમજી શકાય છે કે, આપણે સાકાર
છીએ માટે ખુદા પણ સાકાર છે. ”

તપાસ—હ. અહીં અ. ના ફરમાનથી કોઈ રીતે પણ
ખુદાનું સાકારપણું સિધ્ધ થતું નથી-એ મીં વરતેલની
લેખા ભાઈઓને ભાવવાની યુક્તીજ છે. (જો કે મનુષ્ય
સાકાર છે, પણ તેનો નફસ સાકાર હોય એવું કોઈ રીતે
પણ સાબિત થઈ શક્યું નથી. કદાચ નફસને પણ સાકાર
માની લઈએ, તો પણ તેથી ‘ખુદા સાકાર છે’
એવું કોઈ રીતે સિધ્ધ થઈ શકે તેમ નથી. વધુ માટે
મુદા ના. ૨ ની તપાસ જુઓ.) આશ્ચર્યકારક તો એ છે

કે, સન્મતનીઓ સુધ્ધાંત, ખુદાને નિરાકાર જણાવે છે-
જ્યારે મી. વસ્તેજી, ખુદાને સાકાર જણાવવા નીકળ્યા છે !

૭—“ તેજ મુજબ હ. અલીના ફરમાન મુજબ ખુદા
પણ સાકાર છે, અને સાકારનો મુખ્ય ફેરફાર દસ
વતારો ઇન્સાનનાં બદલાતાં આકાર પેઠે છે.” +

તપાસ—ખુદાના સાકારપણાનો મી. વસ્તેજી જે
ઉપદેશ કરે છે, તે માટે ઉપરના મુદ્દાનાં તપાસ બુઝો.
મી. વસ્તેજીએ ઘરવરણાઉ થીયરી પ્રમાણે જે ઇન્સાનના
બદલાતા આકારો જણાવેલ છે, તે પ્રમાણે પણ એ ફેરફાર
એકજ મનુષ્ય માટે છે—જ્યારે દસ અવતારો તો દરેક બુદ્ધ
બુદ્ધા રૂપે છે; એટલે મી. વસ્તેજીની એ દલીલ તદ્દન ગલત
ઠરે છે. (વધુ માટે મુદ્દા નાં ૨ તથા ૫ ની તપાસ બુઝો).

૮—“ એ રીતે પોતાની ઝોળખ તેજ ખુદાની ઝોળખ
હલીલ છે. ખુદા અસલ છે, ત્યારે ઇન્સાન તેની
નકલ છે. ઇન્સાન અશરફૂલ મખલુકાત છે અને
ખુદા પણ અશરફૂલ ઇન્સાન છે. જેને ઇમામ
કહીયે છીયે.”

તપાસ—એ મુદ્દાનો જવાબ આગલા મુદ્દાઓમાં
સમાઈ જાય છે. બાકી મી. વસ્તેજીએ, ખુદાને અશરફૂલ
ઇન્સાન તરીકે જણાવેલ છે—તે ઉપરે હંસવું આવે છે !
વળી મી. વસ્તેજીએ જે, ખુદાને અસલ અને ઇન્સાનને
નકલ જણાવેલ છે. તે ઉપરે પણ આશ્ચર્ય ઉપજે છે !

+ મી. વસ્તેજી, જ્યારે દસ અવતારો જણાવે છે—ત્યારે આમા-
ખાની મુરીદ મી. હરજીમાઇ પુજા માસતર તો (પીર સદરહીબની
રમી આપેલી સાંકળ પ્રમાણે) ૪ કલપની આગાઉ અફઘાદની આદ
સુધી ૧૭ અવતારો, અને ત્યાર પછી ૪ કલપમાં ૧૦ અવતારો,
મળીને ૨૭ અવતારો જણાવે છે. (બુઝો, ‘મજહરે જાતે અહલાહ’
પેજ ૨૪)

“ જીમ ”

એ થીયરી પ્રમાણે તો (મઆઝહલાહ) દરેક ઇન્સાન ખુદા ઠરી શકે છે—ત્યારે ખુદાઈ અવતારોને ફક્ત હસની સંખ્યા-માંજ સંકેતી રાખવાનો સખખ શો ? ખુદા અશરપુલ ઇન્સાન છે અને તે ઇમામ છે—એમ મીં વરતેજી જણાવે છે, ત્યારે હ. અલી અં ને ખુદાના હસમા અવતાર તરીકે ગણાવવાનો પ્રયોજન શો ? ત્યારે તો હ. અલી અં ને (મઆઝહલાહ) ખુદા ખુદાજ ગણવા જોઈએ ! પણ નહિં, ન તો હ. અલી અ. ખુદા થઈ શકે છે, અને ન તો ખુદાના અવતાર ઠરી શકે છે—તેઓ ખુદાના બંદા હતા. મખલુક (ઉત્પન થયેલ) કોઈ રીતે પણ ખાલેક (પેદા કરનાર) થઈ શકે નહિં.

૮—“ એ ઇમામના મુખ્ય સ્વરૂપ હસ તે ઇશ્વરના દસ મુખ્ય અવતારો મુજબ છે. દસમું સ્વરૂપ અલી છે. ”

તપાસ—એ દસ સ્વરૂપોથી અગાઉ ખુદા ખરો કે નહિં ? એ સ્વરૂપોથી અગાઉ પણ ખુદાની હસ્તી તો ખરી કે નહિં ? એવી પણ સાબેત થાય છે કે એ દસ સ્વરૂપોથી અગાઉ ખુદાતઆલા ખાલેક (ઉત્પન કરનાર) તરીકે મોબુદ હતોજ. વળી ખુદા અસલ અને ઇન્સાન તેની નકલ એમ મીં વરતેજી જણાવી ગયા છે—તો જે અસલ હતો અને સંપુર્ણ હતો, તેને એવી તે શી જરૂરત પડી, કે સંપુર્ણતામાંથી પાછો મચ્છ, કચ્છ, વારાહ વીં નો સ્વરૂપ ધારણ કરીને અપુર્ણતા ધારણ કરે ? અને વળી પાછો મનુષ્ય રૂપે સંપુર્ણતાએ પહોંચે ? મતલબ કે મીં વરતેજીની થીયરી તદ્દન ખોટી રીતેજ રચાયલી જોવામાં આવે છે.

૧૦—“ એ સીવાય ખુદાએ એમ શું કામ કર્યું તેનો જવાબ એક બંદાની શુંબસની ખાહેર છે. પેગંબરો પણ એ

સવાલ પુછી શકતા નથી. કારણ કે, તે હુકમ કરનાર છે, અને ઈમામો તેજ ઈશ્વરી અવતારો છે. અને તે આ દુનીયામાં હિદાયતને વાસ્તે તેના રસ્તાની જરૂર હોવાથી, તેઓ ખુદાઈ નુર તરીકે; પ્રગટ થતા રહ્યા છે.”

તપાસ—એ મુદ્દામાં મીં વરતેલુએ આંધળી તાબે-રીનોજ ઉપદેશ કરેલ છે. ખુદાઈ અવતારનો નિષેધ તો મુઠ ખુદાએ પોતાની પાક કિતાબ (કુરઆને શરીફ) માં રી આપેલ છે, એટલે પછે તે બાબતના માટે આઠ મવળા જવાબની જરૂરતજ શી હોય ? એ મુદ્દામાં મી. વરતેલુએ, ઈશ્વરી અવતારોને હીદાયત માટે ખુદાઈ નુર તરીકે પ્રગટ થવાનું જણાવેલ છે, જેથી એમ જણાય છે કે સ અવતારો મનુષ્યોની હિદાયત માટે પ્રગટયા છે ! તો હું, મનુષ્યો (કે જેઓને મીં વરતેલુએ અશ્રકુલ મજબુ-ત જણાવેલ છે તે) ની હિદાયતનું કાર્ય માછડી, તચ્ચો અને ડુકર જેવા સ્વરૂપોથી સિધ્ધ થઈ શકે મર ? મનુષ્યોને હિદાયત કરવાના માટે મજકુર પ્રાણીઓ મધિકારી ખરા કે ? * તેવીજ રીતે મજકુર સ્વરૂપો, ખુદાઈ નુર કરવાના પાત્ર ખરા કે ? મારા વિદ્વાન મિત્ર કેવા ગજથી કામ કરી રહ્યા છે, તેની કાંઈ સમજ પડતી થી ! ! !

એ રીતે—મીં વરતેલુના મુદ્દાઓની ટુંક તપાસ ઉપર રી બતાવેલ છે. અજબ જેવું તો એ છે કે, ખુદ ના

* મચ્છ, કચ્છ, વારાહ વીં નાં હિદાયતી કાર્યો (!) ની વિષ, માસ્તર હરજમાઇ પુંગ્લ કૃત ‘મચ્છરે જાતે અદલાહ’ માં વાંચ-ાએ જોઇ જવા કૃપા કરવી.

“અમ.”

આગાખાન સાહેબ તો આગલના નવ અવતારોને તણ
 દેવાનું જણાવે છે—આરે મી. વરતેણ તો મુશ્કે, કુશ્કે,
 વારાહને પુદાનાં સ્વરૂપો તરીકે સમજાવવા લાગ્યા છે !
 બદકે ના. આગાખાન સાહેબને એ અવતારોના માત્ર તરીકે
 ગણાવવા મથન કરે છે ! ! !

જવાબ ના. ૩૩ ની તપાસ.

મીં વરતેણએ પોતાના ટોળાંને “ ન હિન્દુ ન
 મુસલમાન ” જણાવી, દુધ અને ઢહીમાં ષગ રાખવાની જે
 રીતી મહાશ્વ કરેલ—તે તેઓની પોઝીશન સાફ કરવાના
 હેતુથી મારો સવાલ નાં ૩૩ રચાયો હતો. તેના જવાબમાં
 મીં વરતેણએ ઉંધીજ લાઈન અખતીયાર કરીને, ગાડી
 અવળી બાજતોથી જવાબને લાંબાવેલ છે. જે જવાબમાંનાં
 મુદ્દાઓ—

૧—“ હિન્દુ અને મુસલમાન એમાં જે ફરક બેઠ પક્ષ
 માને છે, તે માત્ર મતવાદીયોના ઉભા કરેલા અથવા
 પોતાનેજ મોટા અથવા બહા, ધર્મને બહાને ગણ-
 વાના બહાના છે. ”

તપાસ—એ મુદ્દામાં મીં વરતેણએ પેલીપેલી વાપ-
 રેલ છે. વધુ પુલાસા માટે “ બુલ બરેલી લોમીકા ” અને
 “ શુ; સનાતન અને ઇસ્લામ એકજ છે ? ” તથા “ હિન્દુ
 મુસલિમ એકચતા ” નાળાં પ્રશ્નરૂપે ગુજો.

૨—“ ફરઆને શરીફમાં કે વેદમાં હિન્દુ અને મુસલ-
 માન એવો ભેદ નથી. માત્ર આ અરથોહન્નાનાં,
 યા બની આદમ એટલે કે મહાશ્વ એવાં જ સંધિ-
 ધન કરેલ છે. અને વેદમાં પણ તેમજ છે. અલહ-

મ્હેા ઇલ્લાહે રખીલ આલમીન, એટલે વખા-
ણુને પાત્ર અલ્લાહ છે તે તમામ દુનીયાને પાળ-
નાર છે. ”

તપાસ—જ્યારે કુરઆને શરીફ અને વેદમાં હીન્દુ
અને મુસલમાનીનો લેલ નથી—ત્યારે ઇસ્માઈલી—આગાખાની
પીરોએ હિન્દુઓને મુસ્લમાનો શું કરવા કીધા ? અલખતા,
હીન્દુ અને મુસલમાનોમાં ધાર્મિક લેલ લાવતો છે—નહિં
તો વેદો પ્રચલીત હતા, છતાં પાક કુરઆને શરીફ નાઝીલ
થવાનું શું કારણ હોઈ શકે ? જેવી રીતે પાક કુરઆને
શરીફમાં મનુષ્યોને સંબોધેલ છે—તેવી રીતે વેદમાં પણ છે,
એમ મીઠ વરતેલ જણાવે છે; તો વેદમાંથી પણ તેવા
વાક્યો તેઓએ ટાંકી બતાવવાં હતાં. કુરઆને શરીફમાં
જેવી રીતે પ્રસંગોપાત “યા અધ્યોહન્નામ.” અને “યા
બની આદમ” થી સંબોધવામાં આવેલ છે, તેવીજ રીતે
“યા અધ્યોહલ્લઝીન આમનુ” તથા “યા અધ્યોહલ્લ
કાફ્રીન” થી પણ સંબોધવામાં આવેલ છે—તેનું મી. વરતે-
લને બાન નથી શું ? પાક કુરઆને શરીફમાં “અલહમ્દો
લિલ્લાહે રખીલ આલમીન” છે, એ ખરું—પણ તેથી તો
તમામ સુપ્ટીનો પાલનકાર ખુદા છે એમ સિદ્ધ થાય છે.
બાકી ધાર્મિક બાબતમાં તો પાક કુરઆને શરીફમાં “ઇન્-
દીન ઇન્દલ્લાહિલ ઇસ્લામ” નો મહાન વાક્ય છે.

૩—“આવીજ રીતે મહલાના હાફેઝ પણ એજ સંબોધે
છે, “બની આદમ અઝ આન્નયે યક હીગરન્દ.”

તપાસ—એમાં ભાતુભાવનો સિધ્ધાંત જણાય છે—
બાકી ધાર્મિક બાબતનો સંબંધ નથી.

૪—“આ હીસાબે એજ સિદ્ધ છે કે, હીન્દુ કે મુસલ-
માની, મહુલી, કે પારસી, કે, નસારા એ બધાં મનુષ્યો
એ પોતપોતાનાં મતમતાંતર વડે, પાડેલા નાસે છે

અને જે એક ખુદા વહદહુને માનનારા હોય તેનાજ બંદા છે.”

તપાસ—એ મીં વરતેજનો હીસાબ તદ્દન ગલત છે. કેાઈ ખુદાના અવતારોની માન્યતા ધરાવે છે, કેાઈ ખુદાનો દીકરો ઠેરાવે છે, કેાઈ નુર અને જુલ્મતના કાયેલ છે, કેાઈ ‘તસ્લીસ’ (ત્રણ મળીને એક ખુદા) ના કાયેલ છે. મતલબ કે—ખુદાતઆલાને ‘વહદહુ લાશરીક’ ફક્ત ઇસ્લામીઓજ માને છે. (બાકી સર્વ ધર્મ અનુયાયીઓ એકજ ખુદાના પયલા કરેલા છે—એમાં કાંઈથી શક નથી.)

પ—“પરંતુ અત્યંત દીલગીરી એ છે કે, મુસલમાનો પોતાની બહાઈ ઇસ્લામના નામે હીન્દુને કાફર કહેવામાંજ માને છે.”

તપાસ—એના માટે મી. વરતેજએ, મુદ્દા ના. ૧ ની તપાસમાં દર્શાવેલા પ્રકરણો વાંચી જવા જોઈએ. અગર મી. વરતેજએ આએ ઠેકાણે આગાખાની પીરોના જ્ઞાનોને લક્ષમાં લીધાં હોતે, તો હરગીઝ મુસલમાનો ઉપર આક્ષેપ કરવાને બાહેર પડતે નહિં. અત્રે મીં વરતેજનું દક્ષ, તેઓના ઉસ્તાદ તુલ્ય મરહુમ હાશમબાઈ બોધાના લખાણ ઉપરે દોષવીશ—

“વ હરકે, ઇતાયતે રસુલ ન હારહ, ઇતાયતે ખુદા ન હારતેહ. આં શખ્સ કાફર ખુવહ.”

ઉપરોક્ત ફકરો, “ઇસ્માઈલી પ્રકાશ” ભાગ ૧ લાના પૃષ્ઠ ૮૫ ઉપરે જોવામાં આવે છે. આશા છે કે, મી. વરતેજ તે જોઈ જશે, અને મુસલમાનો ઉપર આક્ષેપ કયાં પુવે વિચાર કરશે.

૬—“એટલે જહોર ધમામની બઈયત વગર ઇસલામના આડગબરથી આ એક પધ્ધતિ-પુરવકની વાતોમાં ખાત્રી રહી ગઈ છે.”

તપાસ—ઉપરના મુદ્દા નાં ૫ ની તપાસમાંજ એનો ખુલાસો સમાઈ જાય છે. છતાં મી. વરતેજીને, માસ્તર હાસમભાઈ બોધા કૃત “ ઇસ્માઇલી ઈર્ષા ” માંના પેજ ૧૧૬ માંથી પીરોના જ્ઞાનો ટાંકી બતાવીશ—

“ હોજીરે ભાઇ, જોગી, આદ્વાણુ ફરશન ભુલ્યા—

ન જાણુ ન કુલ નાથ;

જ્ય તપ કરીને જે પીંડ ખારીન—

સોન લહેન મોક્ષ દીધર.”

*

*

*

“ આદ્વાણુ, જોગી, શેવડા, સન્યાસી—

એ ચારે કળમાં હે ઉધાખ્ય;

એ ચારને વાયકે જે જીવ ચાલે—

તે નિશ્ચે દોઝકે જાએ.”

તો—ઉપરનાં જ્ઞાનો જે પીરોનાં નામથી જણાવવામાં આવે છે—તે પીરોએ તો તે વખતના (આગાખાનો) જાહેર ઇમામોની ખયઅત કરેલ હશે, છતાં એવા વાકયો ઉચારેલ તેનું કેમ ? મારા વિદ્વાન મિત્ર, મુસલમાનો ઉપર દોષારોપણ કરે છે, પણ પોતાનું ઘર તપાસતા નથી !!!

૭—“ જાફર સાહેક પછી શાહ ઇસ્માઇલથી આગાખાન મુધી થયેલા ઇમામો પૈકી શાહ ઇસલામ શાહના વખતથી હીન્દ ખાતેની ધાર્મિક અધિક્યતા સતગુરુ નુર, પીર સમસ તખરેઝ, પીર સફરદીન અને પીર હસન કળીરદીન તથા તાજદીન જેવા જે ઇમામ-તની મસનદપર બિરાજનારા મોજુદ ઇમામો ના હુકમ વડે તાલીમ આપતા રહ્યા અને તેથી માત્રજોબ મુમના અને ગુપ્તી જમાતો ઉભી થઈને હીન્દુ મુસલમાનીની જાવના કે મતભેદ વગર અધિક્યતાની તાલીમ પામ્યા. ”

તપાસ—શાહ ઇસ્લામ શાહના વખતથી “ન હિન્દુ ન મુસ્લમાન” ની તાલીમ પીરો તરફથી અપાવવી શક્ય થઈ, એમ મીં વરતેલ જણાવવા માંગે છે—અને તેને અધિકૃતતાની તાલીમ જણાવે છે. પણ તેથી અગાઉના ઇમામોના વખતમાં એવી તાલીમ અપાતી નહતી તેનું કેમ ? વળી જ્યારે હિન્દુ મુસ્લમાન ભાવનામાં કાંઈ મત ભેદજ નથી, ત્યારે પીરોએ હિન્દુઓમાંથી મુસ્લમાનો પ્રીધાજ શું કામ ? મતલબ કે—એ તો પીરોની યુક્તીજ હતી (વધુ માટે મુદ્દા નાં ૧ ની તપાસ જુઓ)

૮--“ હિન્દુ જે મુખ્ય દસ અવતારોને સનાતન ધર્મ મુજબ માને છે, તેમાં તેઓ શ્રીકૃષ્ણ પછીના બુદ્ધ અને નકલક બે અવતારોને કળીયુગ છતાં માનતા કે શોધતા નથી. એ તેમની ધાર્મિક ભુલ છે. ”

તપાસ—આગળના મુદ્દાઓમાં ઇસ્લામીઓની ભૂલે જણાવી, આએ મુદ્દામાં હિન્દુભાઈઓની ભૂલ જણાવવાને મીં વરતેલ બાહેર પડ્યા છે. (એમ કહો, કે અધિકૃત યત્નાનો નમુનો બતાવવાને બાહેર પડ્યા છે !) મતલબ કે—મીં વરતેલને ન તો હિન્દુપણથી કામ છે, અને ન તે ઇસ્લામથી કામ છે—ફક્ત અધિકૃતતાની આડથી પોતાને છુપો હેતુ સિદ્ધ કરવો છે ! આ એકજ મુદ્દામાં પહેલે પહેલે મીં વરતેલએ જણાવેલ છે કે, હિન્દુઓ દર અવતારોને માને છે—અને વળી પાછો તે અવતારોમાંના ૯ અવતારો માટે જણાવે છે કે, માનતાં કે શોધતા નથી, તે તેનો શો મતલબ સમજવો ? (એકજ મુદ્દામાં મીં વરતેલએ હેરફેર માન્યતા જણાવેલ છે !)

૯--“ આ ૩૩ માં સવાલમાં પુછે છે કે, આપણે હિન્દુ કે મુસ્લમાન ? પણ કેમ નથી બહુતા કે આપણે હિન્દુ મુસ્લમાન કરતાં એકજ પુદાના સરખ

બંદા છીએ. હિન્દુ તરીકે કાંઈ જોખું નથી, તેમ મુસલમાનપણ તરીકે કાંઈ વિશેષ નથી. ”

તપાસ—આ મુદ્દામાં મીં વસ્તેલએ મુખ્ય સલાહને ઉઠાવવા સારું સફાઈ વાપરેલ છે ! જ્યારે હિન્દુ હરીકે કાંઈ જોખું નથી—ત્યારે પીરએ હિન્દુઓમાંથી મુસલમાન ક્રીધા શું કામ ? એકજ પુદાના પચાસ કરેલા સવેં છે, અને જ્યારે કોઈમાં પણ વધુ જોખું નથી—ત્યારે ઈસ્લામી તરીકેજ ગણાવવામાં મીં વસ્તેલને શો વાંધો છે ?

૧૦—“ હિન્દુ મુસલમાન એ પક્ષપાત છે. અને તેના હાથ કરતાં મોમીનના હાથમાં શું ઉત્તમતા છે તે જાણ્યો. અને આ વાતોજ એ મહાત્મા ગાંધી કૃપારૂ કરી હતી. ”

તપાસ—જ્યારે હિન્દુ અને મુસલમાન એ પક્ષપાત છે—ત્યારે બેઉથી ઉત્તમતાનો જે હાથે મીં વસ્તેલ કરે છે, તે શું, ખુલ્લો પક્ષપાત નથી ? ! ‘ન હિન્દુ ન મુસલમાન’ એને મોમીન કહેવામાં આવે છે કે ? અને તે વાતો મહાત્મા ગાંધીજીએ સ્વિકારેલ ખરી કે ?

૧૧—“ ખુલ્લો દરમાન્યું છે કે—

અલ્લાહુમ મગફરે લીલ મોમીનની
વલ મોમીનીનાત મુસલમાન વલ મુસલમાન. x

એટલે—હે ખુદા તું મુસલમાન શખશો અને મુસલમાન જોરતોને અને મોમીન શખશો અને મોમીન જોરતોને માફ કર. ”

તપાસ—જે મુદ્દામાં તો મુસલમાન અને ઈસ્લામીની બેઠાના માટે સરખી રીતેજ મગફરત આહવાનો ફકરો છે. એમાંથી મીં વસ્તેલએ, મેમલુલાઈઝી પાસે ચીતાની (મોમીન તરીકેની) એટલા કેવી રીતે સાબિત કરી આપી,

x આએ અરબી વાક્ય કોપી ૬ કોપી ઉતારેલ છે.

“જી.મ.”

તે મીં વસ્તેલ સમજવશે કે ? મેમણુભાઈ એ કાણ હતા, અને તેઓના સાથે એવી વાતચીત થએલ, પુરાવો શો ? મતલબ કે-મીં વસ્તેલ એ એક અફેકેલ છે !

૧૨—“ અને મહાત્મા ગાંધી સનાતની, અને મેમણુ એક ઇસ્લામી તરીકે બેઉ અમારા સતપથના સનામદાર આગાખાનની ઇમામત અને હીન્દુ મુમીન પક્ષપાત વગરની એકય તાલીમથી સપામ્યા. ”

તપાસ—નાં આગાખાનની ઇમામતથી અને વસ્તેલ જેવાઓની) પક્ષપાત વગરની તાલીમથી મહા ગાંધીલ અને મેમણુભાઈ કેવી રીતે સતોષ પામ અને તે સતોષની લાગણી કયા શબ્દોથી દર્શાવે તે શબ્દો મીં વસ્તેલ ટાંકી બતાવશે કે ? એ તાલીમ પક્ષપાત વગરની છે, ત્યારે મહા ગાંધીલ સમક્ષ એ પ્રશ્ન આવ્યોજ શા માટે ? મુસ્લમાન ધાર્મિક મતભેદો સંબંધે તો એ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત હતો-તે શું મીં વસ્તેલ બુદ્ધી બાય છે કે ? બ્યારે મુસ્લમાન મતમાં કાંઈ ભેદ ભાવ નથી-ત્યારે ગુપ્ત ને ઇસ્લામમાં લાવવાની હીલચાલ થયેલ, અને તે ઇસ્લામી નામો આપવામાં આવેલ, તેનું કારણ શું સંબંધથી તો એ પ્રશ્ન મહાત્મા ગાંધીલ સમક્ષ પેશ થયેલ તે મીં વસ્તેલ બુદ્ધી બાય છે શું ? મતલબ કે-‘ન ન મુસ્લમાન’ વાળી મીં વસ્તેલની થીયરી, ન તો સનાતની માન્ય રાખી શકે, અને ન તો કોઈ મુસ્લમાન્ય રાખે તેમ છે. એ ફક્ત મીં વસ્તેલનો હઠવાદ (મહાત્મા ગાંધીલની મુલાકાતે મીં વસ્તેલ વીં જ તે સંબંધેની ચોખવટ મીં કાળા ફક્ત “હકીકતી આમાં બુદ્ધી).

જવાબ નાં ૩૪ ની તપાસ.

મારા ૩૪ મા સવાલમાં ‘ ન હિન્દુ ન મુસલમાન’ એ ઇસ્લામી શાખા ગણી શકાય કે ?—એ મુદ્દો સમાયલો છે. જેના જવાબમાં મીં વરતેલુએ આગલીજ રૂઢીને વળગી રહીને, ગોળગોળ ભાષામાંજ વિવેચન કરેલ છે. તે જવાબમાંના મુદ્દાઓ—

૧—“ સત પંથને હિન્દુ પણ કબુલ રાખે છે, કારણ કે તેમાં વેદની તાલીમ અને સનાતન ધર્મનું બાકીનું સમયાનુસાર શિક્ષણ છે. ”

તપાસ—સત પંથને હિન્દુઓ કેવી રીતે કબુલ રાખે છે, તેના પુરાવાઓ મીં વરતેલુએ આપવા જોઈતા હતા. પોતાના ટોળામાં વેદની તાલીમ હોવાનું મીં વરતેલુ જણાવે છે—પણ માસ્તર હાસમભાઈ બોધા કૃત “ ઇસ્માઈલી ઈર્ષી ” ના પૃષ્ઠ ૧૧૬ માં તો નીચે મુજબ જ્ઞાનનાં પાઠો જણાય છે:—

“ ગયા વેદ તમે ચીંત નહીં લાવો, તેથી છુટકા નહો પાવો.

*

*

*

“ ત્રણ ત્રણ વેદ ધીઆવો મુનીવર ભાઈ;
કાંચરે ખોવો છો પુર્વ જન્મની કમાઈ ”

હવે—જ્ઞાનમાં તો એવી રીતે વેદો ઉપર ચાલવાની મનાઈ કરવામાં આવે—અને તેને મરહુમ હાસમભાઈ બોધા જેવા આગાખાની લેખકોના મુખ્ય સ્થંભ પણ માન્ય રાખે; જ્યારે મીં વરતેલુ ‘પોતાના પંથમાં વેદની તાલીમ છે’ એવું જણાવે, એ કેવું આશ્ચર્યકારક કહેવાય ? !

૨—“ અને ઇસ્લામી ફીરકાઓ પણ એટલા માટે કબુલ રાખે છે કે, ઇસ્લામની મરીયાદા વિશાળ છે. અને ફક્ત લા ઇલાહા ઇલ્લાહાહ અને મહમદ રસુલીલ્લાના પવિત્ર કલમાને કબુલ રાખનારને ઇસ્લામના દાયરાની બહાર કાઢી શકાય નહીં. ”

તપાસ—પણ લાઇલાહ ઇલ્લાહની સાથે અલી સહી અલ્લાહ કહેવામાં આવતું હોય ના ? અને એકજ ખુદાની માન્યતાને બદલે, ખુદાના દસ અવતારો માનવામાં આવતા હોય તો ? વળી હું મોહમ્મદ મુસ્તફા સં ને ‘ખુદાના રસુલ’ના બદલે, હું અલી અં ના પ્રતિનિધી ગણવામાં આવતા હોય તો ? એવી એવી માન્યતા ધરાવનારાઓને ઇસ્લામના દાયરાની બાહર કાઢી શકાય કે નહિં ? એનો ખુલાસો મીં વરતેજી કરશે ખરા કે ? (ફક્ત બહેરી દેખાવ ખાતર કલમાને કબુલ રાખવો, અને એઅતેકાદ તેથી વિરૂધ્ધ ધરાવવો—તે કોઈ રીતે પણ સાચા ઇસ્લામીની ગણતરીમાં ચાલી શકે નહિં).

૩—“ મુંબઈમાં ઇ. સ. ૧૯૦૩ માં જ્યારે આર્યસમાજ પંડીત રાધા કૃષ્ણે આગાખાન ધર્મ પર વિરૂધ્ધતા કરી, ત્યારે મુંબઈની અનબુમને ઝીંયાડેલ ઇસ્લામના હમદર્દ સાહેબોએજ એક ફીરકા તરીકેનો બચાવ પોતે કયો હતો, આ રીતે ઇસ્લામીઓ પણ ઇસ્માઈલી આગાખાની માનીનતાને એક ઇસ્લામની શાખા અને ફીરકા માને છે. ”

તપાસ—તે પ્રસંગ કયો હતો અને કઈ બાબત ઉપરથી એ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયેલ ? તે મીં વસ્તેજી બોલે છે કે ? ખુશ્તીઓને બહેર રીતે ઇસ્લામમાં લાવવાના સબબસર પંડીત સખા કૃષ્ણે વિરૂધ્ધતા કરેલ, જેથી ઇસ્લા-

મની હીમાયતની ખાતર મજકુર સાહેબો બાહર પડ્યા હતા, તે શું મીં વરતેજી લુલી જાય છે કે ? 'ન હિન્દુ ન મુસલમાન' સિધ્ધાંતનો ઠગ્યાવ કરવા ખાતર મજકુર સાહેબો બાહર પરયા નહતા એ મીં વરતેજીએ ચોકકસ યાદ રાખવું જોઈએ. શું, 'વેદિક-ધરણામ'માંના સિધ્ધાંતો, મજકુર સાહેબો માન્ય રાખશે ખરા ? અને એ સિધ્ધાંતોની હીમાયત કરશે ખરા ? મીં વરતેજીએ પોતાના વીલ ના પૃષ્ઠ ૧૨૧ ઉપર જે "લા ઇલાહા માહિ ઇલલ્લા અક્બરી" જણાવેલ છે, તેના બગ્યાવ મજકુર સાહેબો કરશે ખરા ? (મીં વરતેજીએ મહાત્મા ગાંધીજીની રૂમરૂ કહેલ કે, " મુસલમાનો અમને નેમના ધર્મમાં ગણતા નથી " તેા તેનો શો અર્થ સમજ્યો ? તે મીં વરતેજી જણાવશે કે ?)

૪—"ના. આગાખાન મારે કેટલાક (ધુપા મુરખોએ) ધરાન, તુરકસ્તાન તથા અરબસ્તાનમાં શેખુલ ધરણામ અને મુઝતહેદ્દોના વગર સગદતા નામના ઓઠા તરીકે કાફરનો ફતવો જાહેર કર્યો ત્યારે પણ અમૃતસરના રૂં ઉરદુ પત્રે તેનો લાંડો ફેાડ્યો હતો. તેમાં પણ એવો ફતવો આપનારઓનાં લોપાળાં ખેલ્યાં હતાં."

તપાસ—મારો સવાલ, મીં વરતેજી અને તેના જેવા એઅતેકાદ ધરાવનારાઓની પોઝીશન સાફ કરવા ખાતર હતો, પણ મીં વરતેજીએ ફાકટમાં નાં આગાખાન સાહેબના નામને સંડોવેલ છે. x (એ મુદ્દામાં મીં વરતેજી

x કદાચ એ બાબત લાગવાથી મીં વરતેજીની એ ધારણા હોય કે, આગાખાની ફીરકાને વકીલ પત્રે ધરણામી ફીરકો જણાવેલ છે, તે બતાવવું. પણ તે પેપરખાની કોશિશ ઉપર પણ મીં વરતેજી, પાણી ફેરવવા તૈયાર થયા છે તેવું કેમ ? મીં વરતેજીએ "વેદિક-ધરણામ" માંનાં અકાયદા ઉર્દુમાં બ.ખાંતર કરીને વકીલના અધીપતીને મોકલી ત્યાર પછી તેની સર્ટીફિકેટ મેળવીને જાહેરમાં લાવવી જોઈએ !

"જમ"

એ જે વિવેચન કરેલ છે, તે માટેનો સંપૂર્ણ ખુલાસો, મી. કાળા કૃત “ હકીકતી આઈનો ” નામના પુસ્તકમાં વાચકોએ જોઈ જવા કૃપા કરવી).

૫—“ મોબુદ ઈમામની બંધયત લેનાર માત્ર ઇસમાઈલીયો સિવાય બીજા કોઈ નથી. ”

તપાસ—ઝેદી શ્રીરકાના ઇમામ યહયા કે જેઓ યમનમાં છે, તેનું અગર મીં વરતેજને ધ્યાન હોતે, તો એવી મીનોપોલી જેવો દાવો કર્યા પુર્વે વિચાર કરતે (વધુ ખુલાસા માટે “ મીં વરતેજની જોડી ભલામણ ” વાળું પ્રકરણ જુઓ).

૬—“ તો પણ જો ચુંટણીથી નાયબ ઇમામ મુકરર કરેલો હોય, તે જમાઅતની માનીનતા મુજબ હોં અબુબકર, હોં ઉમર અને હોં ઉસમાનની ખલીફ તરીકે થયેલી ચુંટણીને વાજબી ઠરાવે છે. ”

તપાસ—નાયબે ઇમામ અને ત્રણ ખલીફ સાહેબોની ચુંટણીનો મુકાબલો, મીં વરતેજ કયા ધોરણે કરે છે, તેની કાંઈ સમજ પડતી નથી. (નાયબે ઇમામ માટેનો ખુલાસો, “ મીં વરતેજની જોડી ભલામણ ” અને “ મી. વરતેજનાં વીલની વ્યવસ્થા ” વાળા પ્રકરણોમાં કરી ગયે છે). ત્રણે ખલીફ સાહેબોની ચુંટણીને એકજ ધોરણે જણાવવામાં પણ મીં વરતેજની ઇતિહાસીક અજ્ઞાનતા જણાઈ આવે છે. ત્રણે ખલીફોની ખીલાફત નીચે મુજબ જુદી જુદી રીતે મુકરર થયેલ—

૧—હોં અબાબકરની ખીલાફત સફીરે બની સાઅદાહ નામની જગ્યોએ બની હાશમ તથા હોં અલી અં ની ગેરહાજરીમાં, કેટલાકે તરફથી ચુંટણીનાં ધોરણે થઈ હતી.

૨—હ૦ ઉમરની ખીલાફત, હ૦ અખામકરની વસીયતથી ધાયમ થઈ હતી.

૩—હ૦ ઉસમાનની ખીલાફત, હ. ઉમરે નીમેલ કમીટી દ્વારા થઈ હતી.

મજકુર સનદો તારીખે અઅસમે કુફીમાં પણ જોવામાં આવે છે. અજબ જેવું તો એ છે કે, મી૦ વરતે-જીએ પોતાના વીલમાં મજકુર તારીખનો સંપુર્ણ અવ્યાસ કરવાની બહાઈ હાંકેલ છે—છતાં એ ફેરફાર તેઓના જોવામાં આવ્યો નહિ !

૭—“ પણ તમો અટકેલાઓ કયા પ્રીરકામાં છો તે જણાવશો ? કારણ કે શરૂઆત ચુંટણીનાં માટે સુન્ની ભાઈઓથી જુદા પડ્યા અને પાછળથી વળી પાછું ચુંટણીનું ધોરણ ઈમામતની ગાદીના ધણી માટે ચાલુ રહ્યું. ”

તપાસ—અમો, ગાડું ગળાવનારાઓની જેમ ‘ન હિન્દુ ન મુસલમાન’નો દાવો નથી કરતા; અમો તો ઇસ્લામના શીઆહ વિભાગના ઇસ્નાઅશરી ફિરકામાંથી હોવાનો દાવો કરીએ છીએ. શરૂઆતની ચુંટણીના ધોરણથી જુદા પડવાનું, મી૦ વરતેજી જણાવે છે—પણ તેઓ પોતે તે ચુંટણીને માન્ય રાખે છે ખરા કે ? નાચમે ઈમામની ચુંટણીનો સુકાબલો કરી શકાય ખરા કે ? એ જુદીજ બાબતો છે, પણ મી૦ વરતેજીએ ગુસ્સાના આવેશમાં એ મુદ્દો ચર્ચેલ છે.

૮—“ પણ તમો ખતાવશો કે ઈમામની બઈયતની રૂઢીમાં ફેરફાર કરનારા ઇસ્નાઅશરી ખીરાફરોની કયા પ્રીરકામાં ગણતરી થઈ શકે ? શિયા કે સુન્ની, ઉપરાંત શું કોઈ ત્રીજો ફીરકો છે ? ”

તપાસ—બયઅતની રૂઢીમાં ફેરફાર કરનારા કોણ છે, તેનું મીઠું વરતેજીને લાગ છે કે ? ઇસ્નાઅશરીયો તો પોતાના ઝમાનાના ઇમામને ગાયમ માને છે—એટલે તેઓમાં બયઅતની રૂઢી હાલે છેજ નહિ, તો પછે ફેરફાર કરવાનું પણ શું હોય ? પણ હા, મીઠું વરતેજીના ટોળાએ બયઅતની રૂઢી બદલાવાને, કાંગવાની રૂઢી ધારણ કરે છે ! (વધુ માટે “ મનમાતવાળી હદીસ ” નું પ્રકરણ જુઓ) ઇસ્નાઅશરી ફરકાની ગણતરી માટે નાં ૭ ના સુદાની તપાસ જુઓ. શીઆહ અને સુન્ની, ઇસ્લામના બે વિભાગે છે, જેને મીઠું વરતેજી, ફરકાઓ જણાવે છે ! (ફરકાઓ તો શીઆહ અને સુન્નત જમાઅતના પેટા વિભાગોને કહેવામાં આવે છે).

આએ જવાબની તપાસ પુર્ણ કર્યા પુર્વે મીઠું વરતેજીને માન પુર્વક અરજ કરીશ કે, તમે ભાઈ, જે “ ન હિન્દુ ન મુસલમાન ” ની થીયરી તમારા ટોળા માટે ઉભી કરવા માંગો છો, તેને નાં આગાખાન સાહેબ સંમત છે ખરા કે ? અગર તેઓ નામદાર એ બાબતને સંમત હોય, તો તેઓની સહીથી એવું ફરમાન બહૈરમાં શું કરવા નથી લાવતા ?

જવાબ ૩૫ ની તપાસ.

કુદહો વહાહનો સુરો, કે જેને ‘સુરએ ઈજ્ઞાસ’ કહેવામાં આવે છે—તે ઇસ્લામીઓની તરફીદની માન્યતા માટે એક મુદ્રા લેખ સમાન છે. જે સુરામાંનો “ લમ્ યલિહ, વહામ્ યૂહદ ” વાળો ફકરો, ખુદાઈ અવતારોનો સદંતર નિષેધ કરે છે. તે ઉપરથી, અવતારની માન્યતા

તેણે દેવા માટે (મારા સવાલ નાં ૩૫ માં) મી. વરતે-
ણને ફક્ત આપેલ, પણ મી. વરતેણ, " મરજ બરહતા
ગયા, જુ' જુ' દવા ફી " ની કહેવત અનુસાર પોતાના
જવાબ નાં ૩૫ માં શુદ્ધતા વીચારોની હીમાયતમાં ઉદ્દેશ
વધુ મકકમ બન્યા છે ! તે જવાબમાં મી. વરતેણએ
એક બીજાથી વિરુદ્ધ હેરફેર માન્યતાઓ જણાવીને, સવાલ
અઝ આસમાન, જવાબ અઝ રીસમાન " ની કહેવતને
ખરી પાડી આપેલ છે ! ! ! તે જવાબમાં નીચે મુજબ
આશ્ચર્યકારક મુદ્દાઓ જણાય છે—

૧—“ કુરઆને શરીફમાં સુરે કુલહો વલ્લાહ છે, અને
તેમાં ખુદા કોઈને જન્મ આપતો નથી, તેમ કોઈના
પેટે જન્મ લેતો નથી, એ પ્રમાણે છે તે અમોને
માન્ય છે. કારણ કે અમો ઈમામોને ખુદા માનીએ
છીએ. ”

તપાસ—એ મુદ્દોજ મી. વરતેણનું 'ખોટાઈ' બતાવી
આપે છે. જ્યારે, ખુદા કોઈને જન્મ આપતો નથી તેમજ
કોઈના પેટે જન્મ લેતો નથી, ત્યારે ઈમામોએ તો જન્મ
પણ લીધેલ અને તેઓની અવલાદ પણ થયેલ, એટલે
તેઓને ખુદા તરીકે કેવી રીતે માની શકાય ? ! વળી મી.
વરતેણએ આગળના જવાબોમાં ઈમામને ખુદાના પ્રતિનીધી
જણાવેલ છે—તે પણ તેઓ અત્રે ભુલી જતા જણાય છે.
(જુઓ જવાબ ના. ૨૭ વી.) મતલબ કે—“ કુલહો વલ્લા-
હ ” નો સુરો અવતારોનો નિષેધ કરે છે—તે સુરાનો ઈન્કાર
તો મી. વરતેણ કરી શકે તેમ નથી, એટલે આઠા અવળા
ફાંફાં મારે છે ! પણ તેમાં તેઓ ઉદ્દેશ કાચુંજ કાપે છે.

૨—“ તમારી માનીનતા પ્રમાણે માના પેટથી જન્મ
લેનાર ઈમામ હોવાથી, તેને ખુદા કહી શકાય નહીં.
પણ ખીરાદર, અમો ઈમામના મનુષ્યના આકારને

ખુદા કહેતા નથી, મનુષ્યના આકારને ખુદા કહેવું અમો ખુતપરસ્તી બાજીએ છીએ. પણ ઈમામના મનુષ્યાકારમાં જે ખુદાઈ નુર છે, (કુલે ઈસ્લામી તાલીમ પોતાના સત્ય એતેકાદ મુજબ માને છે) એ ખુદાઈ નુરનેજ અમો અલ્લાહ માનીએ છીએ.”

તપાસ—જ્યારે મનુષ્યાકારને ખુદા કહેવું ખુતપરસ્તી છે—ત્યારે મીં વરતેજના ટોળાની ધુઆ (બંદગી) માં “અલી સહી અલ્લાહ” કહેવામાં આવે છે તેનું કેમ ? જ્યારે નુરનેજ અલ્લાહ તરીકે માનવાનું હોય, ત્યારે તો “અલી સહી અલ્લાહ” ને બદલે “નુરુલ્લાહ સહી અલ્લાહ” કહેવું જોઈએ. પણ નહિ, એ મી. વરતેજની એક પોલીસીજ છે. વળી જ્યારે નુરનેજ અલ્લાહ માનવાનું હોય, ત્યારે આગાખાની ધુઆ પ્રમાણે તો એ નુર અહુણાદથી ઉત્તરોત્તર આદ્યું આવે છે—તો કોઈના નામ સાથે પણ અલ્લાહનો લકબ નહિં વાપરતાં, ફક્ત હં અલી અ. ના નામ સાથેજ અલ્લાહનો લકબ વપરાય છે તેનું કારણ શું ? એ ફક્ત મીં વરતેજની લોળા બાઈએને બમાવવાની યુક્તીજ છે. ખુદાની વહદાનીયત સબધે, નાં આગાખાનનો શો મત છે, તે મીં વરતેજને બતાવીશ—

“ઈમાનની શરતોમાંની પહેલી શરત એ છે કે ખુદા એકજ છે, બે નથી; એટલે ખુદાની પાક બાત એકજ છે. ખુદા બધી ચીજોનો, આસમાનોનો તથા જમીનનો પેદા કરનાર છે, અને આસમાનો તથા જમીનોમાં જે કંઈ છે તે સબળું તેણેજ પેદા કર્યું છે. ખુદા સબળી ચીજોનો બાણનાર છે. તે કોઈ પણ ચીજથી ઘેરાયલો નથી. * તે કોઈ પણ ચીજનો

* પણ મારા વિદ્વાન મિત્ર મીં વરતેજ તો, ખુદાને મનુષ્યાકારમાં નુરરૂપે ઘેરાયલો જણાવે છે !

“જીમ.”

ખનેલો નથી. તેણે કોઈ પણ ચીજને જન્મ આપ્યો નથી, અને તે કોઈ પણ ચીજમાં મળી જતો નથી, ખુદા હર જગાએ હાજર છે અને સઘળું જુએ છે.”

(“ખોજ મઝહબના કેટલાક મુળતત્વો” આવૃત્તી બીજી: પેજ ૩)

ઉપરોક્ત હકીકત સમંધે વિવેચન કરવાની કાંઈ પણ અગત્ય નથી. અગર મી. વરતેજી, નાં આગાખાન સાહેબના મત જોશે, તો આશા છે કે પોતાના એઅતેકાદથી જરૂર તોખા કરશેજ. મજકુર હકીકતથી ખુદશી રીતે જણાઈ આવે છે કે ઇમામોને પણ ખુદાએ પયદા કરેલ છે અને નુરને પણ ખુદાએજ પયદા કરેલ છે. પયદા થયલી ચીજ, કોઈ રીતે પણ ખુદા ઠરી શકતી નથી. વળી નાં આગાખાને, ખુદાના માટે જે સીફતો જણાવેલ છે, તે સર્વ સીફતો કોઈ રીતે પણ ઇમામોના માટે સામેત થઈ શકતી નથી—એટલે ઇમામો કોઈ પણ રીતે ખુદા ઠરી શકતા નથી.

૩—“અને એ નુર કાંઈ માના પેટથી અવતરતું નથી.

કારણ કે ઇમામ જન્મથી હોતા નથી, પણ મનુષ્ય તરીકે જનમ્યા પછી નુર સોંપાય છે.”

તપાસ—નુર સોંપાવાની થીયરી તફન ઉપે રસ્તે દોરવનારી છે. ખુદાનું પયદા કરેલું એ નુર હ. રસુલ સ. માં પણ હતું—ખલ્ફે એ “નુરે મહમદી” ને ખુદાતઆલાએ સર્વેથી પહેલા ખલ્ફ કરેલ, અને એ નુરમાંથી ખુદાવંદ તઆલાએ પોતાની કુદરતથી સુષ્ટીની રચના કરેલ. (જુઓ, “મઝહરે આતે અલ્લાહ” પેજ ૧૦-૧૧ તથા પેજ ૬૨-૬૩). વળી હં રસુલ સં મે ફરમાવેલ કે “હું તથા અલી એક નુરથી પેદા થયા છીએ.” (જુઓ, “મઝહરે આતે અલ્લાહ” પેજ ૬૪). એટલે—“ઇમામને જનમ્યા પછી નુર સોંપાય છે” એ થીયરીજ ખોટી છે. એ નુર,

હ. રસુલ સ. માં પણ પયદા થતી વખતે હતું-અને હ૦ અલી, ખીખી ફાતમા, હ. હસન અને હ. હુસેનમાં પણ પયદા થતાંજ મોબુદ હતું.

૪—“આ હિસાબે ખુદાની સિક્ત આ મુરામાં ત્રણ મુખ્ય છે, કે ખુદા એકજ છે, તે અવતરતો નથી, તેમ તેના જેવો બીજો કોઈ નથી. તો આ ખુદાની સીકત ઇમામમાં હોય છે, એટલે જે નુર અલીમાં હતું, તેજ નુર હુસેનમાં, અને ત્યાર પછી વંશપરંપરા આજ સુધી છે.”

તપાસ.—એ મુદ્દામાં મી. વરતેલએ શું લખેલ છે, તેનું તેઓને લાન રહ્યું નથી ! જ્યારે—ખુદા એકજ છે અને તે અવતરતો નથી, એમ મી. વરતેલ કબુલ રાખે છે; ત્યારે ખુદાના દસ દસ અવતારો મનાવવા માંગે છે તેના માટે શું સમજવું ? વળી—ખુદા જેવો બીજો કોઈ નથી, ત્યારે “તો આ ખુદાની સીકત ઇમામમાં હોય છે” એમ જણાવવું, એનો શો અર્થ સમજવો ? એ મગજની અસ્થિરતા નહીં તો બીજું શું કહેવાય ? ! મતલબ કે—ખુદાએ પયદા કરેલું નુર જો કે ઇમામોને અતા કરેલ, પણ તે નુરના માટે ખુદાની સીકતો (જે મી. વરતેલએ પણ માન્ય રાખેલ છે તે) કોઈ રીતે પણ સાબિત થઈ શકતી નથી. હવે તે નુરના માટે મી. વરતેલએ જે વંશપરંપરાનો હાથવેલ કરેલ છે, તે માટેની તપાસ જુદા જુદા પ્રકરણોમાં થઈ ગયેલ છે.

૫—“ઇમામતનું નુર જુદા જુદા મનુષ્ય સ્વરૂપમાં પોતાનો પ્રકાશ બતાવે છે, પણ તેથી કોઈ બીજું નુર છે એમ સાબિત નથી થતું.

તપાસ.—ઇમામતનું નુર મનુષ્ય સ્વરૂપમાં પ્રકાશ બતાવે છે, એમ મી. વરતેલ જણાવે છે—પણ જવાબ ના.

ઠર માં તેઓએ જે જણાવેલ કે, “ ઇમામો તેજ ધધરી અવતારો ” તે મુજબ મચ્છ, કચ્છ, વારાહ વીં પણ (મી. વસ્તેજની માન્યતા મુજબ) ઇમામો ઠરે છે; તો તેઓ તો જળયર અને વનયર પ્રાણીઓના સ્વરૂપમાં હતા તેનું કેમ ? (અને મચ્છ, કચ્છના જનમ્યા બાદ-કચ્છને ઇમામત (ઇધરી અવતાર) નું નુર કેવી રીતે સોંપેલ, તેનો ભેદ મી. વસ્તેજ ઉકેલી બતાવશે કે ? !)

૬—“ જે પુઢાઇ નુર આદમમાં હતું, અને તેને સિઝદો ન કરવાથી ઇમલીસ રાન્યો ગયો, તેજ નુર શીશમાં હતું. તેજ નુર કમવાર હ. ઇપ્રાહીમમાં પ્રગટયું ! અને તેજ હં ઇસમાઇલમાં થઇને કમવાર હં અલીમાં ઝળકયું ! અને તેજ નુર હં અલીથી કમવાર હાલના નામદાર આગાખાનમાંજ મોજુદ ઇમામ તરીકે પ્રકાશે છે ! ”

તપાસ—હ. આદમમાં જે નુર હતું, તેની સનદ (પોતાના જવાબ ના. ૨૯ માં) મી. વસ્તેજએ “ વનકુખતો પ્રીકે મિરઝહી ” થી આપેલ છે—અને ‘ રૂહ ’ ને “ નુર ” તરીકે સાબેત કરવા મથન કરેલ છે. તો એ હિસાબે એ નુર હ. આદમમાં કુંકવામાં આંધું—એટલે નુરનો સીલસીલો ત્યાંથીજ શરૂ થયલો ગણી શકાય. હવે હ. આદમને, મી. વસ્તેજએ પુધ્ધ તરીકે ઠસાવેલ છે—તો એ હિસાબે પુધ્ધથી નુરની શરૂઆત થયલી ગણી લેતાં, પુધ્ધથી અબાઉ, અહુબાદથી કરીને પુધ્ધ સૂધી તે નુર કમેકમે કેવી રીતે ઉતર્યું, તે મી. વસ્તેજ સાબેત કરી બતાવશે કે ? વળી મચ્છ, કચ્છ, વારાહમાં એ નુર કમે કમે કેવી રીતે ઉતર્યું. તે પણ તેઓ બતાવશે કે ? હ. આદમથી કરીને હ. ઇપ્રાહીમ અને હ. ઇસમાઇલમાં એ નુર મવાર ઉતરવાનું મી. વસ્તેજ જણાવે છે—પણ આગાખાનીઓની ધુવાના પાઠ ૪ માં વિશનાપુ-

રીની જે વંશાવળી છે તેમાં હ. ઇબ્રાહીમ કે હ. ઇસ્મા-
ઇલનાં નામોજ નથી ! ના. આગાખાન સખંધે મી. વરતેજીએ
જણાવેલ છે, તેને લગતી (ઇમામતને લગતી) તપાસ ઠેક-
ઠેકાણે કરી ગયો છું—એટલે અત્રે વિવેચન કરવાની જરૂરત
ધારતો નથી.

૭—“જેમ હ. આદમથી અલ સુધી મનુષ્યાકાર બદલતો
રહ્યો, પણ નુર તો એકજ હતું તેવીજ રીતે અલીથી
આગાખાન સુધી તે એકજ નુર મોજુદ છે.” (ત્યાર
પછી નુર માટે ‘સુરએ નુર’ની આ. ૩૧-૩૨-૩૩ નો
હવાલો આપેલ છે.)

તપાસ—નુરના બદલવા વી. સખંધે મુદા ના. ૬ ની
તપાસ જુઓ. એ નુર માટે મી. વરતેજીએ જે આયતોનો
હવાલો આપેલ છે, તેમાં મુદલ નુરનું વર્ણનજ નથી. બાકી
તે સુરાહની આયત ૩૫ માં નુર સખંધે નીચે મુજબ વર્ણન
જોવામાં આવે છે:—

“અલ્લાહ આકાશો અને પૃથ્વીનું નુર છે, તેના
નુરનું દ્રષ્ટાંત એક ગોખલાના જેવું છે કે જેમાં દિવો
છે, જે દિવો એક કાચ ના (ફાનસ) માં છે કે જે
કાચ બાજુ કે એક ચકચકિત તારો હોય તેવો છે. તે
યવિત્ર મોખારક આડ ના (તેલ) થી સળગાવવામાં
આવે છે; તે જ્વલતું છે. તે આડ પૂર્વ દિશાનું નથી,
અને તેમજ પશ્ચિમ દિશાનું પણ નથી. તેનું તેલ
લગલગ પોતાની મેળે સળગે એવું અગર જોકે
તેને આગ અડકી ન હોય; તે સફાઈને લીધે પ્રકાશ
ઉપર પ્રકાશ છે. ખુદા પોતાના નુર વડે જેને આહ છે
તેને રસ્તો બતાવે છે; અને ખુદા માણસો માટે દ્રષ્ટાંત
આપે છે, અને ખુદા સર્વ ચીજ બાબુનાર છે.”

(પ્રોફેસર કુત તરબુમા: પેજ ૬૭૬-૮૦)

હવે—ઉપરોક્ત આયતમાંથી ‘કમવાર નુર’ અથવા ‘મનુ-
પ્યાકારમાં ખઠ્ઠાનું નુર’ એ થીયરી કેવી રીતે સાબિત થાય
છે, તે મી. વરતેજી સમજાવશે ખરા કે ? મજકુર આયતમાં
તો ફક્ત અલ્લાહના નુર સખંધેજ વર્ણન છે—હ. આદમનાં
નુર સખંધે કાંઈ વિવેચન નથી. (અને અલ્લાહના નુર
સખંધે જે દાખલાઓ આપવામાં આવેલ છે, તે પણ મનુષ્યોને
દ્રષ્ટાંત તરીકે સમજાવવા માટેજ—નહિ’ તો ખુદાતઆલાની
ઝાત સખંધે તો “લયસક મિસ્લેહી શય” નો ફકરો પાક
કુરઆને શરીફમાં મોલુદ છે).

૮—“ હવે ઇમામ અને ખુદા એમાં એટલીજ શનાખતનો
અંતર છે કે, ખુદાનું નુર જે મનુષ્યાકારમાં જલવાગર
હોય, તે આકાર સમેતને ઇમામ કહીએ છીએ.”

તપાસ—આએ મુદ્દામાં મી. વરતેજી જે મનુષ્યા-
કારમાં ખુદાનું નુર હોય તેના આકાર સમેતને ઇમામ
કહેવાનું જણાવે છે—અને તે ઇમામોના માટે મુદ્દા નં. ૧
માં “ અમો ઇમામોને ખુદા માનીએ છીએ ” એમ જણાવેલ
છે, અને પાછો મુદ્દા ના. ૨ માં જણાવે છે કે, “ મનુષ્યના
આકારને ખુદા કહેવું અમો યુતપરસ્તી ન્તાણીએ છીએ ”
જે મુદ્દાઓનો સાર એ નીકળે છે કે, ઇમામો એ ખુદા છે—
અને તેઓના મનુષ્ય આકારને ખુદા કહેવું યુતપરસ્તી છે,
ત્યારે આએ મુદ્દામાં આકાર સમેતને ઇમામ (ઉરફમાં
મુદ્દા ના. ૧ પ્રમાણે, ખુદા) જણાવેલ છે તેનું કેમ ? (દરેક
જવાબમાં, મીં વરતેજી આગળનું લખાણ, પાછળમાં ભુલી
જાય છે !)

૯—“ પણ ઇમામને જો ખુદા કહેવામાં આવે તો તેના
મનુષ્યાકારના શરીરને નહી, પણ તેમાં જે નુર
ઇમામ નિરંજન નિરાકાર છે, તેનેજ કહીએ
છીએ.”

તપાસ—એ વળી જુદીજ પલટી છે ! પણ મુદ્દા ના. ૧ માં તો ‘સુરએ કુદહો વદ્દાહ’ ની સીક્ત પુદ્દાના માટે માન્ય રાખીને ઇમામોને પુદ્દા જણાવેલ છે, તેનું કેમ ? વળી જે નુર નિરાકાર હોય, તે આકારમાં સમાય ખડું ? એ સર્વે મીં વરતેજની, લોગાઓને લમાવવાની બાજી છે !

૧૦—જેમ એક ફાનસમાં બતી પ્રગટી હોય, પછી બીજા ફાનસને કોઈ રીતે પુન્ય ગણવું, એવા ઇતેકાદને અમો પુતપરસ્તી સમજીએ છીએ એટલે કે આજે સુસલમીન તરીકે જેઓ પેગમ્બર અને ઇમામોની દરગાહો કે રાજાની પરશતેશ કરે છે તેના અમો વીરોધી છીએ.”

તપાસ—આજે મુદ્દામાં મી. વરતેજીએ તદ્દન કાચુંજ કાચું છે ! એના માટે ઘણી દલીલો આપી શકાએ તેમ છે—પણ દુકામાં એટલુંજ જણાવવાનું કે ના. આગા હસનઅલી શાહ સાહેબના ગુજરવા બાદ તેઓની લાશને પુન્ય ગણીને જે જે સુરીદોએ માન આપેલ, તેને શું. મીં વરતેજી પુતપરસ્તી માને છે કે ? તેવીજ રીતે નાં આગા અલી શાહ સાહેબના ગુજરવા બાદ તેઓની લાશને ત્રણ નાં આગાખાનના હુકમ અનુસાર પુનાથી મુંગધ લાવવામાં આવેલ, અને ત્યાંથી કરબલા મોકલવામાં આવેલ, અને ત્યાં દફનાવવામાં આવેલ—તે દરમિયાન, તે નામદારની લાશને જે જે લોકોએ માન આપેલ; તેઓ સર્વે પુતપરસ્ત કે ! ભાગ વરતેજ ! તમો કાંટાનું કટેસર કરી રહ્યા છો, તેનું તમોને કાંઈ ધ્યાન છે કે ? નાં આગા અલી શાહની લાશને કરબલાએ મોઝલ્લા પહોંચાડવાને જે અહેવાલ (તે દામ માટે, હાલના નાં આગાખાન તરફથી ખાસ મુકરર કરવામાં આવેલ, મરહુમ મુખી કૌસમ

માઠ સુસા તરફથી) ઈ. સ. ૧૮૮૬ માં પ્રગટ કરાવવામાં આવેલ—તે પેશ્વેટ શું તમોએ નથી જોયું ? તે પેશ્વેટમાં માસ મુદ્દાને તોડવા માટેની ફલીલો ઠેકઠેકાણે જોવામાં આવે છે, પણ લાંબાણ નહિ કરતાં, તેમાંથી ફક્ત એકજ ફલીલ ઈંકી બતાવીશ:—

“મરહુમની લાશ દરગાહમાંથી લઈ જવા આગ-મજ મરહુમનો ગાદી વારસ બેટો નામદાર આગા સુલતાન મહમદ શાહ તથા મરહુમના કુટુંબની બાનુઓ તથા સેંકડો બેબા સ્ત્રીઓ મરહુમને સેજદો કરવા આવી હતી. ”

(પૃષ્ઠ ૧૧)

ગિરાદર ! જે બોલ તમોએ વાપરેલ છે, તે ઉપરની કીકત જોયા બાદ નાં આગાખાન સાહેબ અને કુટુંબની બાનુઓ માટે પણ વાપરવાની હિમ્મત કરી શકશો ખરા ?

મંરા બહાલા દોસ્ત ! કોઈ પણ ઇસ્લામી પેગમ્બર કે મામોના રોજાઓની પરશતેશ (બંદગી) હરગીઝ કરનાર નથી, હા. તેઓના પવીત્ર રોજાઓની ઝીયારત કરવા મલખતા જાય છે—અને તેને મહા મોટું પુન્યનું કામ સમજે છે. અગર રોજાઓની ઝીયારત કરવા જવાને પણ તમો મુતપરશતી (!) માનતા હો, તો પગ તળે બળે છે અને પડા હોલવવા કાં જાયો છો ? ! ! ખાસ મુંબઈમાંજ સ્થનાબાદની દરગાહ મોબુદ છે, (કે જ્યાં નાં આગા સન અલી શાહ ફક્ત થયા છે), તે દરગા ઉપર જે જે ફરીદો જાય છે, માનતાઓ ચડાવે છે. તેઓને શું કરવા રૂંધ નથી કરાવતા ? (વધુ માટે, જવાબ નાં ૨૮ ની ખાસ ” મીં વરતેજની ખોટી લલામણ ” વાળાં પ્રકરણો ગુઓ).

૧૧—“ કારણ કે જીવ વગરનાં ખોલીયાંને કંઈ પણ કીમતવાળું ગણવું તેજ ખુતપરસ્તી અને બહેલીયત છે, અને ઇસ્લામના શુધ સીધાંતની ઉંચા દરબબની તાલીમ એજ છે. ”

તપાસ—એની તપાસનો સમાવેશ ઉપરના મુદ્દામાં થઇ ગયેલ છે. હવે એ તપાસ વાંચ્યા બાદ, એ બાબતને મી. વરતેજી ખુતપરસ્તી કહે, અથવા બહેલીયત એ તેઓની મુન્સફી ઉપરે છેડું છું ! જે બાબતને મી. વરતેજીએ, ઇસ્લામના શુધ સીધાંત તરીકે જણાવેલ છે—તેના માટે તેઓએ કાંઈ ઇસ્લામી સનદ બતાવવી હતી. પણ બતાવે ક્યાંથી ? એ ફક્ત એક ગપ ગોળો અને મી. વરતેજીની અંગત બેખમદારીનીજ થીયરી છે.

૧૨—“ હા—આ એક વિવેક છે કે બનાવટી ફાનુસોની સર-સાઈમાં આ ઉચ્ચોગી થયલા ફાનુસ તરફ જેમ આપણી ગણત્રી હોય છે, તેવી રીતે ઇમામત પછીના દેહને તિરસ્કાર કરવું અયોગ્ય છે. ”

તપાસ—જે લખવાનું હતું તે લખીને, હવે મી. વરતેજી વિવેક બતાવવા લાગ્યા છે ! (પણ તેમાં પણ ચુકતી જ છે !) પણ તે વિવેક કેટલી કીમતનો છે, તે મુદ્દો ના. ૧૧ વાંચીને વાંચકોએ ઇન્સાફ કરી લેવો. (અને તે વિવેક પણ “ દેહને તિરસ્કાર કરવું અયોગ્ય છે ” એ બાબતનો ! પણ “ જીવ વગરનાં ખોલીયાંને કંઈ કીમતવાળું ગણવું તેજ ખુતપરસ્તી અને બહેલીયત છે ” તેના માટે શું ? તે ઠેકાણે વિવેક ક્યાં ગયો ?) હવે—ઇમામના દેહને તિરસ્કાર કરવો અયોગ્ય જણાવેલ છે—પણ જવાબ ના. ૩૮ માં તો મી. વરતેજીએ જણાવેલ છે કે, “ઇમામ જેનુલાબહીન થયા પછી હુસેન કરબલામાં ગયા, અને શીઝને હાથે શહીદ થયા, તે ઇમામ હુસેન એમ નહી, પણ માત્ર હુસેન” તો ત્યાં એ વિવેક પણ ક્યાં ગયો ? વાહરે વિવેક ! ! !

એ રીતે—મીઠ વસ્તેજના જવાબ નાં ૩૫ માંથી દુકમાં ૧૨ મુદ્દાઓની તપાસ કરેલ છે. એ જવાબમાં મીઠ વસ્તેજએ, રાંજના દુવરને લગતી જે હકીકત આપેલ છે—તે મારા સવાલના અંગે બંધબેસતી નથી જેથી તે ઉપર વિવેચન કરવાનું માંડી વાળેલ છે. તેમજ આગળની ઠેકઠેકાણે અચોધ ગયલી જે હકીકતો મીઠ વસ્તેજએ આપેલ છે તેની પણ તપાસ કરેલ નથી.

જવાબ નાં ૩૬ ની તપાસ.

મારો ૩૬ મો સવાલ એ મુદ્દાપર રચાયેલો હતો કે કુદરતે વક્ષાહના મુરાહ મુજબ તો ખુદા જન્મ લેતો પણ નથી, અને કોઈને જન્મ આપતો પણ નથી (એટલે કોઈનો બાપ થતો નથી). પણ ઈમામો તો દીકરા તરીકે પણ હતા, અને બાપ તરીકે પણ હતા; તો તેઓને કેવી રીતે ખુદા કહેવાઈ શકાય ?—જેના જવાબમાં મીઠ વસ્તેજએ આસાઅવળાં ફાંફાં મારેલ છે, તે જવાબમાંના મુદ્દાઓ—

૧—“ ખુદા કોઈનો દીકરો કહેવાય નહીં પણ બાપ કહેવાય છે, પણ દુન્યવી ંહેવારના હિસાબે તો નહીં, અને (કબીરે) બહુ વાજબી કહ્યું છે.

સાહેબ સબકા બાપ હયે, બેટા કીસીકા નહીં.

બેટા હોકર અવતરે, બોહ સાહેબજી નાહી. ”

તપાસ—ખુદા કોઈનો દીકરો કહેવાય નહીં, જો તો મીઠ વસ્તેજ પણ માન્ય રાખે છે—ત્યારે ઈમામોને જે તેઓ ખુદા તરીકે મનાવવા બાહર પડ્યા છે, તે ઈમામો તો દીકરા કહેવાય છે તેનું કેમ ? ખુદા બાપ કહેવાય છે પણ

તે દુન્યવી ંહેવારના હિસાબે તો! નહિં, એમ મીં વરતેલ જણાવે છે—ત્યારે ઇમામો તો દુન્યવી ંહેવારના હિસાબે પણ ખાપ કહેવાય છે તેનું કેમ ? મહાત્મા કળીરનું વાક્ય, “ બેટા હોકર અવતરે વોહ સાહેબલ નાહી ” તો ઉલ્ટો મીં વરતેલની ગણતરીને ઉધી વાળે છે. ઇમામો દીકરાઓ થઈને જન્મયા હતા એટલે તેઓ ખુદ થઈ શકતા નથી, એ સિધ્ધ થાય છે.

૨—“ અહીં સાહેબ સઉને! ખાપ તે રૂહાની ખાપ અને રૂહાની ખાપ, બેટો થઈને અવતરે તે તો સાહેબજ નહી. એટલે જેને ખુદાઇ નુર સોંપાય છે તેજ રૂહાની પિતા (હકીકી) કહેવાય. જેમકે હં અલીને જ્યારથી રસુલે ખુદાએ ઇમામ તરીકે જાહેર કર્યા ત્યારથી તે કુલ્લે રૂહાનીના પિતા ગણાયા, અને તે અગાઉ રસુલે ખુદા પોતે કુલ્લે રૂહાનીના પિતા કહેવાતા હતા. ગદીરે ખુમ ઉપર ફરમાવેલી હદીસ છે કે—

“મન કુનતો મઉલા ફે અલીયુન મઉલા”
એટલે—જેનો હું ઘણી કે ખાપ હતો, તેનો ખાપ અલી છે.

તપાસ—એ મુદ્દામાં ખુદાને રૂહાની ખાપ તરીકે જણાવેલ છે, તે મહાત્મા કળીરના ઉદ્દેશ મુજબ છે. પણ ત્યાર પછી ‘નુર સોંપાય તેજ રૂહાની પિતા’ વાળી થીયરી મીં વરતેલ તરફથી છે. પણ એ થીયરીથીજ મીં વરતેલની ગેલ જણાઇ આવે છે ! મીં વરતેલ પોતે જણાવે છે કે, હં અલીને જ્યારે હં રસુલે ઇમામ તરીકે જાહેર કર્યા ત્યારથી તેઓ રૂહાનીના પિતા ગણાયા, તો મીં વરતેલની માન્યતા પ્રમાણે, હં અલી અં તેથી અગાઉ ‘રૂહાનીના પિતા’ ન હતા. પણ ખુદા તો પહેલેથીજ ‘રૂહાની ખાપ’ હતો અને હમેશાં રહેશે—તેથીજ સાબેત થઈ જાય છે

કે, જે નુર સોંપાયા પછીજ ‘ફહાની બાપ’ થાય અને વળી બીજાને નુર સોંપી દે ત્યાર પછી (મીં વરતેજના જવાબ નાં ૩૫ પ્રમાણે) ‘ફહાની બાપ’ ન રહે, તે હરગીઝ ખુદા રી શકે નહિં.

એ મુદ્દામાં મીં વરતેજએ જે જણાવેલ છે કે, “ હું અલીને જ્યારથી રસુલે ખુદાએ ઇમામ તરીકે બહરે કયાં ” તેથી સાબિત થઈ જાય છે કે, હ. અલી અં, હં વરતેજ સં ના પ્રતિનિધી હતા, ત્યારે ઠેકઠેકાણે મીં વરતેજએ, હં અલી અં ને શાહ તરીકે અને હ. રસુલ વઝીર (પીર) તરીકે જણાવવાની મિથ્યા કોશિશ કરેલ તેનું શું ? ગદારે ખુમવાલી હદીસ પણ મી. વરતેજની ‘શાહ-પીર’ વાળી થીયરીને રદ કરે છે. એ હદીસ મીં વરતેજએ ટાંકેલ છે તેમાં એકાદ બે ભુલો નજરે પડે છે, પણ તેના અર્થમાં મીં વરતેજએ પોતાની માન્યતા ઘુસાડેલ છે ! શું, “ મૌલા ” નો અર્થ “ બાપ ” થઈ શકે છે ખરો ?

૩—“ તેવીજ રીતે ફુદ્દાની મસજીદમાં રમજાનની સત-રમી નારીએ હં અલીએ ઇમામ હુસેનને પોતાની જમણી બાજુ બેસાડીને નુર સોંપતી વખતે તેવીજ ઝોળખાણ કરાવી. ”

તપાસ—એના માટે મી. વરતેજએ કોઈ પણ તવારૂખી સનદ બતાવવી જોઈએ. (એ તદ્દન ગત્ત છે.)

૪—“ અને એ રીતે જો કે, દુન્યવી રીતે પોતાનાજ ફરજાંદને ઇમામ બહરે કરવામાં આવે છે, પણ તે ઉમતના ફહાની બાપ તરીકે, અને તેનો વધુ માહાવરાનો શબ્દ ઉમ્મતના વાઙ્ઘી એમ બોલાય છે અને આ રીતે ઉમ્મતનો વાલી ઇમામ કહેવાય છે. ”

તપાસ—એ મુદ્દામાં મીંઠ વસ્તેજીએ જણાવેલ છે કે, “ દુન્યવી રીતે પોતાનાજ ફરજંદને ઇમામ બહેર કરવામાં આવે છે ”—પણ મુદ્દા ના. ૨ માં તો હ. રમુલે, હ અલીને ઇમામ તરીકે બહેર કરવાનું જણાવેલ છે, તેનું કેમ ? (હ. અલી અ. તો હ. રમુલ સ. ના બાર્થ થતા હતા). હવે, બાપના તરફથી ફરજંદને ઇમામ તરીકે બહેર કર્યા પછી તે ઉમતના રૂહાની બાપ અને વાલી તરીકે ગણાય છે, એમ જે મી. વસ્તેજી જણાવે છે—તો શું ત્યાર પછી બાપ પણ ઉમ્મતમાં ગણાયે કે ? અને ઇમામ તરીકે બહેર થયેલ ફરજંદ, પોતાના બાપનો પણ રૂહાની પિતા અને વાલી ગણાયે કે ? ના. આગા અલીશાહ સાહેબે પોતાની હયાતીમાં કમોદ સુકામે હાલના ના. આગાખાનને ગાદીનશીન તરીકે બહેર કરેલ, તો ત્યાર પછી શું તેઓ પોતાના ફરજંદ (હાલના ના. આગાખાન) ની ઉમ્મતમાંથી હતા કે ? અને હાલના ના. આગાખાન, ત્યાર પછી ના. આગા અલીશાહના પણ રૂહાની પિતા હતા કે ? મતલબ કે—પિતા પોતાના ફરજંદને બંને પોતાની હયાતીમાં ગાદી નશીન તરીકે બહેર કરે, પણ તે ખરી રીતે ગાદી નશીન તો પિતાની હયાતી બાદજ કહેવાશે. જુઓ આગાખાની લેખકોના સાહિત્યમાં ના. આગા અલી શાહ સાહેબના ગાદી નશીન થવા સખંધે શું જણાવેલ છે—

“ હક મૌલાના શાહ હસનઅલી બાદ ઇમામતની મસનદ પર હક મૌલાના શાહ અલીશાહ ખીરાબ્યા.”

(“મઝહરે આતે અલ્લાહ” —પૃષ્ઠ ૧૩૪)

“ મરહુમ આગા અલી શાહની ઉંમર ૫૫ વર સની હતી. તેવણ તા. ૧૨ મી એપ્રિલ સને ૧૮૮૧ ને દીવસે પોતાના પીતાજીના સ્વર્ગવાસ થવા બાદ

સમજા બોલ્યોના પીરના મરતમા x ઉપર આવ્યા હતા. ” (ના. આગા અલી શાહની લાશને કરબલા પહોંચાડવાનો હિવાલ—પૃષ્ઠ ૫)

ઉપરની સનદોથી મી. વરતેજી ખરી હકીકત જાણી શકશે. વળી ખુદ હાલના ના. આગાખાન સાહેબે “ હાજી ખીખી કેસ ” માં, પોતાની મુખ જુથાનીમાં ના. આગા અલી શાહ સાહેબને પોતાના પીતાજી તરીકેજ ઓળખાવેલ છે.

૫—“ પછી કમે કમે બની ફાતમાઈટની નસલમાં જેને જાહેર કરવામાં આવે, તેજ ઉમ્મતનો વાલી (બાપ) કહેવાય છે. પણ ખરો શબ્દ તો મઉલા એટલે આગા કે આકા અથવા ધણી છે. ”

તપાસ—બની ફાતમાઈટ નસલ માટે જુદા જુદા પ્રકરણોમાં આગળ તપાસ કરી ગયો છું. એ મુદ્દામાં મી. વરતેજીએ જુદીજ પલટી મારેલ છે. ત્યારે મુદ્દા ના. ૪ માં “મૌલા” નો અર્થ “બાપ” જણાવવાના બદલે—ખરો અર્થ શું કરવા ન જણાવ્યો ? (ત્યાં તો ઈમામને ખુદાની જેમ “ફહાની બાપ” જણાવવાનું હતું—એટલે ખરો અર્થ મુકી દીધેલ હશે). “મઉલા” નો અર્થ “ આગા ” કે “ ધણી ” જણાવવામાં પણ મી. વરતેજીનો છુપો હેતુ જણાય છે. “ આગા ” નો શબ્દ તો હરેક મુગલ વી. ના માટે વાપરી શકાય છે—પણ “મઉલા” નો શબ્દ તો હરેકના માટે નથી વપરાઈ શકતો તેનું કેમ ? [પછે તે ઈરાની હોય અથવા અરબ હોય].

x એથી સામેત થાય છે કે, ઈ. સ. ૧૮૮૧ ની સાલ સુધી ના. આગાખાન સાહેબો પીર તરીકેજ મનાતા હતા.

“જમ.”

૬—“ પણુ યાદ રાખવાનું કે તેનો હરગીજ દુન્યવી અથ કરવાનો નથી. પણુ વાલી કે બાપ સમજવો, પણુ વાલી કે બાપના અર્થમાં અને ધણીના અર્થમાં પણુ ખુદાવંદનો શબ્દ સત્ય અને ખરો મતલબ જાહેર કરનાર છે કે જેનો ખીન્ને અર્થ માલેકે મુખતાર થઈ શકે છે.

તપાસ—એમાં મી. વરતેજીએ વળી જુદીજ ગુલાંટ મારેલ છે. ખુલાસા માટે મુદ્દા ના. ૪-૫ વાળી તપાસ જુઓ.

૭—“ પણુ નુર અહીં ખાસ છે. તે બધામાં હોતું નથી. માત્ર કમવાર એક પછી એક જેમ આદમથી ઇબ્રાહીમ ખલીલીલાહ સુધી, અને હ. ઇબ્રાહીમથી હૉ અલી સુધી તેવીજ રીતે હ. અલીથી હૉ આગાખાન સુધી. ”

તપાસ—ત્યારે હ. આદમથી અગાઉના [મી. વરતેજીની માન્યતા પ્રમાણેના] આઠ અવતારોના નુર માટેનું શું ? તેમજ આગાખાની ટોળાની ધુઆ માંની વંશાવળીમાં તો હ. ઇબ્રાહીમનું નામજ નથી, તેનું કેમ ?

૮—“ તેથી જે મનુષ્યાકાર બેટા તરીકે હોય છે, પણુ જ્યારે તેને નુર સોંપાય છે, ત્યારે તે ધણી, મુખતાર, ખુદાવંદ, શેઠ કે બાપ થાય છે, અને બેટા તરીકેનું ઉપનામ ઘટતું નથી. અને તેથી બેટો કહેવાનું નથી, પણુ બાપજ કહેવાય છે. ”

તપાસ—પણુ જ્યારે બાપ કહેવાય છે, ત્યારે પણુ તે મનુષ્યાકારમાં તો હોયજ છે; તેનું કેમ ? [વધુ માટે મુદ્દા ના. ૪-૫-૬ ની તપાસ જુઓ].

૯—“ હ૦ અણુ તાલેળ, હ૦ અલી અને હ૦ હુસેન એ હુન્યવી રીતે મનુષ્યપણામાં એક પછી એક ઉન્નતતા રૂઢાની પીતા હતા. ”

તપાસ—જે મનુષ્યપણાને મી૦ વરતેલુએ તદ્દન કહાડી નાખીને “નુર” ઉપરેજ મદાર બાંધેલ—તેજ મનુષ્યપણામાં વળી “રૂઢાની પીતા” જણાવવાનો સબળ શો ? મુદ્દા ના૦ ૪ માં મી૦ વરતેલુએ ઇમામોને “રૂઢાની પીતા” જણાવેલ છે—તો શુ, હ૦ અણુતાલેળ પણ આએ ઉન્નતતા ઇમામ હતા કે ? વળી મુદ્દા ના૦ ૨ માં તો, હ૦ અલી અ. માં “રૂઢાની પીતા” નો હુદો, હ૦ રસુલ સ. પાસેથી મળેલો જણાવેલ છે—અને આએ મુદ્દામાં તે હુદો હ. અણુતાલીળ તરફથી મળેલ હોય તેવો દેખાવ કરેલ છે, તેનું કેમ ?

૧૦—“ અને તેથી ઇમામ કે ખુદા જન્મતા નથી, પણ તેઓ ઉતરોતર બાપ તરીકેજ હોય છે, તેવીજ રીતે તેમને નુર સોંપ્યા પછી મનુષ્ય તરીકેના ભસ્મની ગણતરી કરવી તે કુફર છે. ”

તપાસ—ત્યારે મુદ્દા ના૦ ૯ માં તો મી૦ વરતેલુએ, હ૦ અલી અ. ને અને હ. હુસેન અ. ને જે “રૂઢાની પીતા” તરીકે “મનુષ્યપણા” માં જણાવેલ છે તેનું કેમ ? (તે વખતે તો નુર સોંપાણા પછીજ “રૂઢાની પીતા” કહેવાણા હશે કે નહિ ? x) વળી ખુદા મી૦ વરતેલુએ

x એજ જવાબતા મુદ્દા ના૦ ૨ માં મી૦ વરતેલુએ, હ૦ અલી અ. ને ઇમામ તરીકે જાહેર થયા પછી “રૂઢાની પીતા” તરીકે જણાવેલ છે. અને અન્ય ઠેકાણે ઇમામ તરીકે જાહેર થવાને “નુર સુપુર્દ થયું” જણાવેલ છે.

“ભમ”

“આગાખાની ખુદાઈને કળકાટ” નામના પુસ્તકમાં ૫૧૩ ઉપરે જણાવેલ છે કે, “નામદાર આગાખાન પણ મુખ્ય છે, ને પંડીતણ પણ મુખ્ય જેવા છે” તેનું કેમ (જેમએ, હણ પણ મીં વરતેલ, મુખ્ય તરીકેના ભસ્મ ગણત્રી કરવાવાળાને કાફર કહે છે કે નહિં ? ! !)

જવાબ નાં ૩૭ ની તપાસ.

મારે ૩૭ એ સવાલ પણ નાં ૩૬ ના સવાલ સ્પષ્ટીકરણને લગતોજ હતો. જેનો મીં વરતેલએ જે જવાબો જવાબ આપેલ, તેમાંનાં મુખ્ય—

૧—“અમારું ધમાન ને એતેકાદનો બધો સમંધ એ સાથેજ છે. નામદાર આગાખાનના પણ એ સાથે નહીં.”

તપાસ—ત્યારે જવાબ નાં ૩૬ ના મુદ્દા નાં ૬ “મુખ્યપણામાં” રૂહાની પીતા જણાવેલ છે, તેનું કે (તુર માટેની વીગતવાર તપાસ, “જવાબ નાં ૩૬ તપાસ” વાળા પ્રકરણમાં જુઓ).

૨—“ખુદાઈતુર એક પ્રકાર છે. તેથી તેની ગણ સંખ્યા કે વંશાવલીનો સવાલ સમજથી વેગળો.

તપાસ—ત્યારે દસ અવતારની સંખ્યા માટે અને આગાખાની ખુદામાં પડતા વિશનાપુરી મુજબ હરીવંશની પુઠીઈ (વંશાવળી) તું શું ? (ત્યાં તે એ આ સમજની નજીક હશે ? ! ! !)

૩—“નિરંજન, નીરાકાર, અલખ અનામી ખુદા એકપણ છે. પણ તે સર્વવ્યાપી છે, છતાં તે

સમાય તેથી તેનો તેવો આકાર થયો, એમ? ગણુતા-ર.એએ શરીરમાંથી આગળ વધી હકીકી ઈલમ ખાસ કરીને, ખુદાને ઓળખવાની આવશ્યકતા છે.”

તપાસ—જે નિરંજન હોય, તે બળી મનુષ્ય કે જે બેચમાં આવી શકે છે; તેમાં સમાય ખરો? જ્યારે સમાય, ત્યારે નિરંજનનો શો અર્થ થઈ શકે? વગી જે નિરાકાર હોય, તે આકારમાં સમાઈ શકે ખરો? ત્યારે પછી નિરાકાર કહેવાયજ શેનો? (આગાખાની લેખકો “નિરાકારમાંથી સાકાર ખુદા” ની જે થીયરી પેશ કરે છે તે તદ્દન ગલત છે). આએ મુદ્દામાં મી. વરતેજીએ, ખુદાને સર્વવ્યાપક જણાવીને પાછો આકારમાં સમાવવાનું જે જણાવે છે, તે ઉપરે આશ્ચર્ય ઉપજે છે! જ્યારે કોઈ એક આકારમાં ખુદા સમાઈ જાય, તો પછે તેને “સર્વવ્યાપી” કેવી રીતે કહેવાઈ શકાય? કારણ કે તે આકાર તો એકજ ઠેકાણે હોય છે—તે આકૃતિ એક ઠેકાણે હશે, તો તેનું બીજું ઠેકાણે હોવું મહાલ છે. મતલબ કે—એવી ઉંઘી માન્યતા કોઈ ધરાવેજ નહિ, બાકી કદાચ મી. વરતેજી (હકીકી ઈલમ પ્રમાણે) સર્વવ્યાપકને આકારમાં સમાવવાની માન્યતા ધરાવતા હોય, તો તે જાણે! પણ ત્યારે તેઓને પોતાના મોબુદ ઇમામનું સર્વવ્યાપકપણું સાબિત કરી આપવું પડશે!!! (કારણ કે તેઓ ઇમામને ખુદા તરીકે જણાવી ગયા છે).

૪—“માત્ર કલમો પડવો, અને તેનો અર્થ કરવાથી ખુદાને ઓળખ્યો એમ માની બેસવું, ઈસ્લામ શિખાવતો નથી.”

તપાસ—એ કથન બરાબર છે. બલકે ખુદાની ઓળખ (માઅરફત) માટે, ઈસ્લામમાં “સીફાતે મુબુહીઆહ”

સુકરર કરવામાં આવેલ છે. પણ મી. વરતેલ તો, ઇમામોને ખુદા ઠરાવે છે તેનું કેમ ? શું, ઇમામો માટે પણ તેવી સીફતો, મી. વરતેલ સાબેત કરી દેખાડશે ખરા કે ?

૫—“પણ જે સનાતની થયો, તો પણ ત્યાં ગુરૂની આવશ્યકતા છે; અને તેમાં પણ ઇસ્લામમાં જેમ ઇમામને ખુદા માનવો પડે છે, તેવીજ રીતે ગુરૂને ઇશ્વર માનવાની જરૂર છે.”

તે પાસ—સનાતનીઓ ગુરૂની આવશ્યકતા માને છે—એ ખરું, પણ સાથે તેઓ ગુરૂ માટેના લક્ષણોનો પણ સ્વિકાર કરે છે. (જુઓ, ‘આગાખાનો અને ઇમામત’ વાળું પ્રકરણ). પણ ઇમામની પરખ માટેનાં લક્ષણોનો મી. વરતેલ સદંતર ઇન્કાર કરે છે ! સનાતનીઓના દરેક સંપ્રદાયના જુદા જુદા આચાર્યો કે ગુરૂઓ હોય છે, પણ મી. વરતેલ તો, ઇમામ માટેની મોનોપોલી લઈ બેઠા છે તેનું કેમ ? મતલબ કે—સનાતનીઓનો દાખલો, ઇમામત માટે કોઈ રીતે પણ બંધબેસતો થતો નથી. સનાતનીઓ પોતાની માન્યતા પ્રમાણે ગુરૂને ઇશ્વરતુલ્ય પુજ્ય ગણતા હશે—પણ તે દાખલો ઇસ્લામીઓ માટે કેવી રીતે બંધબેસતો થઈ શકે ? ! કારણ કે સનાતન ગુરૂઓ તો ચાલુ સમયમાં અનેક છે—જ્યારે ઇસ્લામ મત મુજબ તો ખુદા એકજ છે. (કદાચ સનાતનીઓ પોતાના ગુરૂઓને ઇશ્વરતુલ્ય પુજ્ય ગણતા હશે—પણ પરમેશ્વરને તો તેઓ પણ નિરંજન નિરાકાર માને છે; પણ મી. વરતેલ જેવાઓ તો ખુદાને નિરાકાર-માંથી સાકાર જણાવવા લાગ્યા છે !) મી. વરતેલએ આજે મુદ્દામાં જે “ઇસ્લામમાં જેમ ઇમામને ખુદા માનવો પડે છે” જણાવેલ છે, તે કયો ઇસ્લામ ? (શું, મી. વરતેલએ જે “ન હિન્દુ ન મુસલમાન” ની થીયરીનું શિક્ષણ આપવા માંડેલ છે, તે ઇસ્લામ ?) ઇસ્લામમાં ઇમામને

ખુદા માનવો પડે છે—તેના માટે મી. વસ્તેજી કોર્ડ સનદ બતાવશે કે ? (ઇસ્લામમાં તો ખુદા સિવાય અન્યને ખુદા તરીકે માનવાનો સહંતર નિષેધ કરેલ છે. ખુલાસા માટે ‘જવાબ નાં ૬ ની તપાસ’ જુઓ).

એ રીતે—મીં વસ્તેજીના જવાબ નાં ૩૭ ની દુકં તપાસ છે. બાકી એ જવાબમાં મીં વસ્તેજીએ ખતિ. પત્રન, પાણી, પ્રકાશ અને આકાર વીં નાં દ્રષ્ટાંતો આપેલ છે તે તદ્દન નિરર્થક છે—એટલે તે સમ્રાધે (વિવેચન કરનાર) યોગ્ય ધાયું નથી.

જવાબ નાં ૩૮ ની તપાસ.

મારા દૃષ્ટિ મા સવાલનો મુખ્ય મુદ્દો એ છે કે, હં અલી અ. તો કુદ્દાની મસ્જિદમાં (અખમી થઇને શહીદ થયા છે—તો તેઓને ખુદા કેવી રીતે કહેવાઈ શકાય ?—જેના જવાબમાં મી. વસ્તેજીએ ઉડાવનારી વલણ ધારણ કરીને, આડાઅવળાં ફાંફાં મારેલ છે. તે જવાબમાંના મુદ્દાઓ—

૧—“ખુદા “લાયમુત” છે એટલે ખુદા કદી મરતો નથી. તો પછી હં અલી ખુદા હતા, છતાં કુદ્દાની મસ્જિદમાં શહીદ થયા એમ કહેવું મીં જામ તમારી માનીનતામાં પુરી સમજ નથી ઉતરી તેથી એમ કહો છો.”

તપાસ—ખડું છે મીં વસ્તેજી ! કદાચ તે બાબતની પુરી સમજ મારી માનીનતામાં ન ઉતરી હશે, પણ સેંકડો તવારિખોને તમો કેવી રીતે જોશી પાડી શકશો ? ! એ બાબતની પુરી સમજ તમોને હશે, પણ ખુદ નાં આગા-

ખાન સાહેબે, હું અલી અં ની શહાદતનો સ્વિકાર બહાર કોર્ટમાં સોગંદ ઉપરની બુખાનીમાં દીધો છે તેનું કેમ ? બુઓ, ‘હાજી બીબી કેસ’માં મીં ઈન્વેસ્ટીગેટીની તપાસમાં નાં આગાખાન સાહેબ શું કહે છે:—

સં—“ ૧૯ મી રાત પવીત્ર કેમ છે ? ”

જં—“ હઝરત અલીને તે રાત્રે ઘા લાગ્યો હતો. ”

સં—“ ૨૧ મી રાત્રે ? ”

જં—“ તે મરણ પામ્યા. ”

ભાઈ વરતેજી ! સમજો અને સોંચો ! વગી એ સવાલ જવાબમાંથી તમારી માત્ર “અલી” ની શ્રીયરીનો પણ જવાબ મળી આવે છે. તમો તો ૧૭ મી રમઝાન પછી સીધા સાદા “અલી” તરીકેજ મનાવવા માંગો છો; જ્યારે ના. આગાખાન તો ઈ. સ. ૧૬૦૮ માં પણ “હઝરત અલી” જણાવે છે.

૨—“ જ્યારે આદમનો માત્ર જીસ્મનો આકાર બનાવ્યો, ત્યારે ખુદાએ સિંહદો કરવાનો હુકમ નહોતો કર્યો. પણ જ્યારે “ વનફળતો મીનર રૂઢી ” એટલે જ્યારે ખુદાએ પોતાનું નુર આદમમાં ઉતાર્યું, ત્યારેજ અદમને સિંહદો કરવો વાજેબ થયો. અને તેથી આદમને સિંહદો નહી, પણ તેમાંના નુરને સિંહદો હતો. ”

તપાસ—એ મુદ્દાનો વીગતવાર ખુલાસો ‘જવાબ ના. ૨૬ ની તપાસ’ માં થઈ ગયેલ છે. (રૂક, નુર તથા સિજદા વીં વિશે તેમાં વિવેચન થઈ ગયેલ છે). પણ એ મુદ્દાથી એતો સિદ્ધ થાય છે કે, આદમનાં જીસ્મનો આકાર ખુદાએ બનાવ્યો—એટલે ખુદા ‘ખાલીક’ (પેદા કરનાર) અને હ. આદમ ‘મખલુક’ (પચદા થયેલ) કર્યાં. તો શું, ‘ખાલીક’ અને ‘મખલુક’ સમાન થઈ શકે ખરા ? હરગીઝ નહિં. બદકે એ ઈકરાશી મી. વરતેજીની, ઈમામને ખુદા મનાવ-

વાની' થીયરી પણ ઝમીનદોસ્ત થઈ જાય છે ! વળી એ મુદ્દાથી એ પણ સાબિત થાય છે કે, ખુદા તો હમેશાથી મોબ્તુહ હતો અને આદમ અ. તે પાછળથી પચાસ કરવામાં આવ્યા—તો એ હકીકત પણ કહી આપે છે કે હ. આદમ (અથવા ઈમામો) ખુદા ઠરી શકતા નથી.

ગિરાહર ! (તમારી માન્યતા પ્રમાણે) જ્યારે ખુદાએ પોતાનું ઘર આદમમાં ઉતાર્યું, ત્યાર પછી પણ ખુદા તો મોબ્તુહ હતો કે નહિ ? કે (મઆઝ્લાહ) તે ખુદા મરી ગયો અને હ, આદમજ ખુદા થઈ ગયો ? (જે એજ પ્રશ્ન ઉપર વિચાર કરશો, તો તમોને તમારી ભુલ જણાઈ આવ્યા વગર રહેશે નહિં.) અગર તમો એમ કહો કે, ખુદા પણ મોબ્તુહ હતો અને હ. આદમ પણ ઘરના સખએ ખુદા ઠર્યા—તો તેમ બનવું મહાલ છે; ત્યારે તો એક નહિં પણ બે ખુદા ઠરે, જે ઈસ્લામ વિરુદ્ધ છે. (બલ્કે અલ્લહથી પણ વિરુદ્ધ છે). અને અગર એમ કહો કે, ખુદા મરી ગયો અને ત્યાર પછી હ. આદમજ ખુદા હતા—તો તે પણ અલ્લહથી વિરુદ્ધ છે; જે પહેલે હતો અને પછી મરી જાય, તે ખુદાજ થઈ શકતો નથી. (બલ્કે એ બીજી બાબતને તો મી. વરતેલએ પણ તોડી પાડેલ છે. હ. આદમમાં ગુર કુંકાઈ ગયા પછી પણ (તાઅઝીમી) સિજદા કરવાનો હુકમ કરનાર તરીકે ખુદા મોબ્તુહ હતો—એમ મી. વરતેલનાંજ લખાણથી જણાઈ આવે છે.)

૩—“ઈમામ એક વખતમાં બે હોય નહી, જ્યારે હુસેન ઈમામ હતા, ત્યારે જેનુલાબદીન નહોતા. ને જ્યારે જેનુલાબદીન ઈમામ થયા, ત્યારે હુસેન નહીં.”

તપાસ—જે કે ઉમ્મતે મોહમ્મદીમાં એક પછી બીજો, એમ અનુક્રમે ઈમામો થયા છે—પણ મી. વરતેલ તો

હ. આદમથી કરીને આજપર્યંત એ થીયરી મનાવવા માગે છે. પણ એ થીયરીને મીં વરતેજની ગણતરીજ તોડી પાડે છે. સમજ કે, તેઓએ પોતાનો હેતુ સિદ્ધ કરવા ખાતર હં ખીઝરને ઇમામ તરીકે જણાવેલ, તેમાં તેઓ ફસાઈ જાય છે. હં ખીઝર, સને હુજુત ૩૪૫૮ માં જન્મ્યા છે—અને તેઓ હં મુસા સાથે મળ્યા હતા. તો હ. મુસાને જન્મ સને હુજુત ૩૭૪૮ માં થયેલ. * તો એ મુક્ત દર-મીયાન આગાખાની લેખકોના મત પ્રમાણે જે ઇમામો થયા, તેનો કોઠો—

૧—હં ઇબ્રાહીમ. જેઓ સને હુજુત ૩૫૦૮ માં ગુજ્યાં. (જેઓને મીં વરતેજએ કુરઆને શરીફ સુજળ ઇમામ જણાવેલ છે.

૨—હં ઇફ્રાઈમ. જેઓ સને હુજુત ૩૫૪૮ માં ગુજ્યાં. (જેઓને મીં વરતેજએ ઇમામ જણાવેલ છે.

૩—હં શૌઅેમ. જેઓ સને હુજુત ૩૬૧૬ માં જન્મ્યા (જેઓને મીં હુદાએ કુરઆને શરીફ સુજળ ઇમામ જણાવેલ છે.

તો એ રીતે—મજકુર ત્રણે યુઝર્ગવારોના સમયમાં હં ખીઝર મોશુદ હતા—એટલે “ એક વખતમાં ઇમામ બે ન હોય ” એ થીયરી (મીં વરતેજ વીં ની માન્યતાથીજ) દુટી પડે છે. મીં વરતેજ જણાવે છે કે, “ જ્યારે જેનુલાખદીન ઇમામ થયા, ત્યારે હુસેન નહી ” તે ગોળ ગોળ શબ્દોમાં મીં વરતેજ જણાવે છે. કારણ કે

* એ સનદર્થી મીં વરતેજની ૧૦૦ વર્ષની મનુષ્યની ઉંમરવાલી થીયરી રદ થાય છે—કારણ કે હં મુસાના જન્મ વખતે હં ખીઝરની વય ૨૯૦ વર્ષની હતી.

“જીમ.”

તેઓની માન્યતા એવી છે કે, કરબલાના મયદાનમાં જતી વખતે ઈમામ હુસેન અં મે, ઈમામ ઝએનુલ આબેદીન અં ને ઈમામત સુપુર્ફ કરી આપેલ; અને ત્યાર પછી શહીદ થવાથી અગાઉ પણ હં ઈમામ હુસેન અં ઈમામ નહોતા ! પણ એમાં મારા વિદ્વાન મિત્ર સજ્જડ ભુલાવે ખાય છે.

૪—“ ઈમામ ઝેનુલાબદીન થયા પછી હુસેન કરબલામાં ગયા અને શીઘ્રને હાથે શહીદ થયા, તે ઈમામ હુસેન નહી, પણ માત્ર હુસેન. ”

તપાસ—એ માટે ઉપરના મુદ્દાની તપાસમાં વિવેચન થઈ ગયેલ છે. વધુ માટે, જવાબ નાં ૧૮ તથા નાં ૭૫ ની તપાસ જુઓ.

૫—“ ઈમામ હમેશાં હયાત હોય છે, અને એ હયાત-પણું ‘ખુદાઈ નુરનું’ છે. અને જેને હકીકી અર્થમાં ખુદા કહેનારાઓ, ખુદાને મોત નથી, એમ માનવામાં કંઈ ખોટા નથી. કારણ કે ઈમામને મોત નથી, તે ખુદાને મોત નથી, એમ સિદ્ધ કરનાર છે. ”

તપાસ—એ મુદ્દામાં પણ મીં વરતેલુએ, ઈમામોને ખુદા તરીકે ઠરાવવાનીજ વ્યર્થ કૌશેશ કરેલ છે ! “ ઈમામ હમેશાં હયાત હોય છે ” એમ જણાવવામાં મીં વરતેલુએ કાયુંજ કાપેલ છે ! (કદાચ “ ઈમામત હમેશા હયાત હોય છે ” એમ જણાવેલ હતે-તો મીં વરતેલુની પોતાની થોયરી પ્રમાણે કાંઈ વ્યાજબી પણ કરતે). મીં વરતેલુના ૪૭ મા ઈમામ (નાં આગા અલીશાહ) ની લાથને કરબલા પહોંચાડવાના અહેવાલના પેમ્ફલેટમાં, મરહુમ કાસમ બાઈ મુસા જણાવે છે:—

“આખરે જલમ મોડોતે યોજાઓના પીર * ઉપર ગલખો કર્યો. નામદાર આગા અલીશાહ તા. ૧૭ મી આગસ્ટને સોમવારે સાંજના પા કલાકે પુણ્યા ખાતે સ્વર્ગવાસી થવાનાં સમાચાર હયાં ફરી વલયા.”

“મરહુમ આગા અલીશાહના માનવંત પીતા ૮૧ વરસની બુઝરગ ઉમરે તા. ૧૨ મી એપ્રિલ સને ૧૮૮૧ ને દીવસે તરણ બેટાઓ, અને એક બીજું નાનું સુખી કુટુંબ મેલીને સ્વર્ગવાસી થયા હતા.”
(પેજ ૩)

બિરાદર ! તમે તો જણાવો છો કે “ઇમામ હમેશા હયાત હોય છે” જ્યારે મરહુમ સુખી કાસમભાઈ મુસા તો, તમારા ૪૬ અને ૪૭ મા ઇમામની વફાત બાપોકાર બહેર કરે છે ! વળી “ઇસમાઈલી લોમીઓ” ના પેજ ૫૧ ઉપરે જણાવેલ છે:—

“બહેર મૌત ઇમામને તો શું, પણ નબીઓના સરદાર હજરત મહમદ સં તેઓને પણ હતું. * કારણ કે ખુદાવંદતાલાએ કોરઆને-શરીફમાં ફર-માયું છે કે:—

આયત.

કુલ્લો નફ્સીન ઝાયકતુલ મૌત.

માયના.

જે લોકો નફ્સ ધરાવે છે, તેઓને મૌત આવશે.

પ્રિય બિરાદર ! મરહુમ કાસમભાઈ મુસા જેવા આગા-

* એથી સાબેત થાય છે કે નાં આગા અલીશાહને યોજા-ઓ (તેઓની વફાત પર્વત) પીર તરીકેજ માનેલ છે.

x “ઇસમાઈલી લોમીઓ” ની ઇબ્બારત મુજબ હં રસુલ સં નુ ઇમામો ઉપરે શ્રેષ્ઠપણું જણાય છે.

“જમ.”

ખાની પંથના અઠંગ અભ્યાસી, અને ‘ધરમાઈલી લોમી-ઓ’ ના રચનાર તો ઇમામોને મૌત હોવાનું સ્વિકારે, અને તમો તેથી વિરૂધ્ધ જણાવવા નીકળો, એ કેવું કહેવાય ? વળી ‘ધરમાઈલી લોમીઓ’ રચનાર તો પાક કુરઆને શરીફની આયતથી દરેક નફ્સ ધરાવનાર માટે મૌત હોવાનું જણાવે છે * ! શું, તમો એમ સાબિત કરી શકો છો, કે ઇમામો ‘નફ્સ’ નહોતા ધરાવતા ? ! વળી, ખુદ ના. આગા-ખાન સાહેબે “ હાજી બીબી કેસ ” માં પોતાના દાદાશ્રી અને પીતાશ્રીના મરણનો ખુદલી રીતે સ્વિકાર કરેલ છે, તેને શું તમો ખોટું પાડી શકો તેમ છે ?

૬—“ એમ કહેવાથી આદમ, અલી, હુસેન વીગેરે શહીદ થયા, તે સાચું છે. માત્ર ઇમામ કે ખુદાને તે મૌત લાગુ પડતું નથી.”

તપાસ—એમાં મીં વરતેલુએ વળી બુદી ગોલાંટ મારેલ છે ! ઉપરના સુદાની તપાસ મુજબ. “ ખુદાની અત સિવાય * સર્વના માટે મૌત છે ” એ ઇસ્લામનો મુદ્રા લેખ છે.

મીં વરતેલુએ પોતાના એ જવાબમાં ઇમામને ખુદા તરીકે મનાવવા ખાતર, “ ઇમામોને મૌત નથી ” એ રીતનો જે હઠવાદ કરેલ—તેની તપાસ ઉપર કરી બતાવી છે. આશા છે કે મારા મિત્ર એથી કાંઈ ધડો લેશે, અને લોખા લાઈ-ઓને ભમાવવાનું માંડી વાળશે !

* જે ખુઝર્ગિવારોને ખુદાએ લાંબી આયુષ્ય આપેલ છે, અને તેઓ ગાયબ તરીકે હયાત છે—તેઓને પણ અતે મૌત આવશેજ. અતલખ કે દરેક નફ્સ ધરાવનાર માટે મૌત નિર્માણ થયેલજ છે.

“જમ”

જવાબ ના. ૩૯ ની તપાસ.

મીં વરતેજીએ “નુરે હકીકત” નામના પેમ્ફલેટમાં એક શ્રેયરની કડી જણાવેલ છે કે, “ખુદા ચાહતા નહીં અબ કતલ તેરા.” કે જે કડી, હ. ઇમામ હુસેન અં મે કરબલાના મયદાનમાં જતી વખતે પોતાના ફરજંદ હ. ઝયે-નુલ આબેદીન અં ને વીદાઅ તરીકેના જે બોલો ફરમાવેલ તેને લગતી છે. (અને તે “રાઝતુશ્શોહદા” માં છે). તો એ ઉપરથી મીં વરતેજીને સવાલ (નાં ૧૯) પૂછેલ કે, “તમો તો ઇમામને ખુદા ઠેરાવો છો, અને (આએ કડી મુજબ તો) હ. ઇમામ હુસેન અ. પોતાના ફરજંદને ખુદાને સુપુર્ફ કરે છે, તેનું કેમ ?” તેનો જે ઉઠાવનારો જવાબ મીં વરતેજીએ આપેલ છે, તેમાં નીચે મુજબના મુદ્દાઓનો સમાવેશ થાય છે—

૧—“ખીરાદર જીમ-ઉપરના ૩૩-૩૪-૩૫-૩૬-૩૭-૩૮ ના બધા સવાલોનાં જવાબમાં ખુદાસેથી સમજાવ્યું છે, તે મુજબ ઇમામના ફરજંદ એમ કહેવું ગલત છે, પણ અલીના ફરજંદ, હુસેનના ફરજંદ એમ કહેવું ખરું છે.”

તપાસ—ખીરાદર ઇજ્જાહીમ ! તમો બુલો છો ! (કદાચ તમોએ “ઇમામતના ફરજંદ એમ કહેવું ગલત છે” એમ લખ્યું હતે, તો તમારી થીયરીને બંધબેસતુ પણ થતે !) તમો, જે જવાબોનો હવાલો આપો છો— ની તપાસ આગળ કરી ગયો છું. ખીરાદર ! સારી દુન્યા ઇમામના ફરજંદને “ઇમામના ફરજંદ” તરીકે જણાવે છે, તેને તમો ગલત કેવી રીતે ઠેરાવી શકશો ? શું, ઇમામ હુ ન અં ની હયાતીમાં, (અથવા તમારી ઉદ્દી થીયરી પ્રમાણે “નુર સુપુર્ફ

થયા પહેલાં), હું ઝએનુલ આબેદીન અં ને ઇમામના ફરજંદ તરીકે ન ગણી શકાય કે ? ખુદ નાં આગા હસન અલીશાહે પોતાની ખાયોઆફી “ ઇમ્મતે અફઝા ” માં, આઠમા ઇમામ અલી રઝા (અ.) ને ઇમામઝાદા તરીકે જણાવેલ છે-તે શું તમોએ વાંચેલ નથી ? (જુઓ, “ ઇમ્મતે અફઝા ” નો ગુજરાતી તરજુમો. આવૃત્તી બીજી-પેજ ૩૮). તો તે વખતે તો જાહેરી રીતે ન સાતમા ઇમામ હયાત હતા, અને ન આઠમા ઇમામ હયાત હતા; છતાં ના. આગા-ખાને (આઠમા ઇમામને) “ ઇમામ ઝાદા ” તરીકે જણાવેલ છે તેનું કેમ ? વળી ખુદ તમોએ “ વેદિક-ધસ્તામ ” માં ઠેકઠેકાણે જે લખી ગયા છે-તે પણ ભુલી જાઓ છો શું ? જુઓ—

“ જેનો ખાપ ઇમામ હોય, -પોતે ઇમામ હોય, અને તેનો છોકરો પણ ઇમામજ હોય, -આ નર નસલની ખરી વ્યાખ્યા છે.” (જવાબ ના. ૧૪મા માંથી)

“ જ્યારે ઇમામ પોતાના ફરજંદને નસ કરે, -ત્યાર પછી એ નરે ઇમામત જલવાગર થાય છે.” (જવાબ નાં ૧૮ મા માંથી)

“ હ. ઇમામ હુસેને પોતાના ફરજંદ હ. જેનુલા-અદીનને કરમલાના મેદાનમાં જ્યારે ઇમામતની પર ખેસાડીને નુર સોંપ્યું ” (જવાબ ના ૧૮ મા માંથી)

“ પ્રીન્સ અલીશા કે જેને અમો હાલ માત્ર નામદાર આગાખાનના (શાહઝાદા) દીકરા કહીયે, પણ તે સિવાય કંઈ પણ અમે માનતા નથી. ”
(જવાબ ના. ૩૭ મા માંથી)

ખિરાદર આએ મુદ્દો લખતી વખતે તમારું ધ્યાન કયાં હતું ? તમોએ દરેક ઠેકાણે એવીજ રીતે કામ લીધેલ છે.

એક જવાબમાં એક થીયરી ઉભી કરવી, અને બીજા જવાબમાં તે થીયરીને રદ કરીને બીજા નવો પ્લોટ ઉભો કરવો ! ! !
પણ બીરાદર-ચાલુ સમયમાં પગ્ગીક સાચું 'ખોટું' પરખી શકે છે, એનો તમે ખ્યાલ કીધેલ લાગતો નથી.

૨—આ તમારા સવાલ માટે વધુ કંઈ પણ કહેવાનું રહેતું નથી કારણ કે ખુદા ચાહતા નહીં અખ કેલ્લ તેરા; રખેગા તુઝસુ બાકી નસલ મેરા—એ બચત ઇમામ હુસેને જેનુલાખદીનને કરબલાના મેદાનમાં ઇમામત સોંપવા અગાઉ કહી હતી અને તે હુન્નવી હીસાબ હતો. ”

તપાસ—વાહરે હુન્નવી હીસાબ ! શું, મીં વરતેલ સર્વેને લોટ સમલ બેઠા છે—કે તેઓ જે કહે તે સાચું જ માની લીધે ? (જ્યાં પોતાને બમે ત્યાં 'નુર' નો હિસાબ જણાવે—અને જ્યાં કહે ત્યાં 'હુન્નવી હિસાબ' જણાવી દેવો !) હુન્નવી હીસાબના માટે તો મુદ્દા નાં ૩ માં જણાવેલી હકીકત કાંઈક વધુ બંધબેસતી ગણાય—કારણ કે આએ બીજા મુદ્દા મુજબ તો હલ (મીં વરતેલની માન્યતા મુજબ) હં ઇમામ હુસેન અં માં નુરે ઇમામત મોબુદ હતું; પણ મુદ્દા નાં ૩ પ્રમાણે (મીં વરતેલની માન્યતા મુજબ) હં ઇમામ હુસેન અં, નુર સુપુર્દ કરી ચુક્યા હતા. તો તે મુદ્દાને (મીં વરતેલની થીયરી મુજબનો) “ હુન્નવી હીસાબ ” નો બેલ લાગુ પડે તેમ હતું.

૩—“ પણ ઇમામત સોંપાયા પછી હં હુસેનને ઇમામ જેનુલાખદીનની રબ્બ માંગતાં કહેલું પડ્યું હતું—
કહે એ જાં વિદા કરે અખ મુઝે;

આ શબ્દો મુજબ રબ્બ દેનારને હુસેનને પોતાને રબ્બ માંગવી પડી એ સમજાવે છે કે,

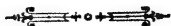
પાવર હોય ત્યારે, અને નહોય ત્યારે શું
સ્થિતિ હોય છે ? ”

તપાસ—મજકુર બોલો એક પિતા ઠંડાલથી પોતાના
ફરજાંદને વિદાઅ કરતી વખતે કહે, એવા રૂપમાં છે; જેને
મીઠ વરતેજી જુદુંજ રૂપ આપી રહ્યા છે ! એ શેઅરને
લગતો વિગતવાર ખુલાસો “જવાબ નાં ૧૮ ની તપાસ”માં
કરી ગયો છું. ‘પાવર હોય ત્યારે, અને ન હોય ત્યારે’
એ સર્વે મીઠ વરતેજીનાં ફાંફાજ છે. જે પાવર (ઈમા-
મતના નુર) માટે મીઠ વરતેજી ઇશારો કરે છે—તે નુરને
લગતી તપાસ ઘણે ઠેકાણે થઈ ગયેલ છે.

૪—“ અને હુન્યવી હીસાબે ખની ફાતમાઈ ખાનદાનની
નરનસલ તે જુસ્મને રૂક મળીને કહેવાય અને
તેમાંજ ખુદાઈ નુર એક પંચીજ જલવાગર થવું, તે
ઈમામ (ખુદા) વધુ શું કહે ઈમરાહીમ; બોલો
બીરાદર જીમ ! ! ”

તપાસ—બીરાદર ! હુન્યવી હીસાબે જુસ્મને મળીને
નરનસલ કેમ કહેવાય, તે જરા સમજાવશે કે ? આગલા
જવાબોમાં તો તમેએ એક ખાલી ખોખું જણાવેલ છે—
અને આ ઠેકાણે જુસ્મ ને રૂક મળીને નરનસલ જણાવો
છો, તેનું કેમ ? જુસ્મ ને રૂક મળીને નરનસલ (ઈમામની
નરનસલ) હોવાનું તમે જણાવો છો, અને તે નરનસલવાળા
ઈમામને ખુદા જણાવો છો—પણ ખુદા તો જુસ્મ અને રૂક
મળીને અનેલો નથી, તેનું કેમ ? મતલબ કે—તમારી
ઈમામને ખુદા ઠરાવવાની થીયરી કોઈ રીતે પણ કાર્ય-
સાધક થઈ શકતી નથી—એમ કહે છે જીમ; સમજ્યા બીરા-
દર ઈમરાહીમ ? ! ! !

જવાબ નાં ૪૦ ની તપાસ.

મારો સવાલ નાં ૪૦ મો “ સાચા દીન રસુલ કા તે તમે સહી કરી બહો ” એવી ગનાનની કપી ઉપરેથ રચાયેલો છે. જેનો સીધો અને સરળ જવાબ નહિં આપત મીં વરતેજીએ આઝાઅવળા ફાંકા મારવા ખાતર, લંબા બુથી જવાબ ચર્ચેલ છે. જે જવાબમાંના ઘણા ખરા મુદ્દાએ “ લોમીકા અને “સનાતન સાથે ઇસ્લામનો સમ્બંધ ” ર પ્રકરણોમાં મીં વરતેજીએ ચર્ચેલ-તેના તેજ છે. જે તપાસ, “ બુલ્લ ભરેલી લોમીકા ” અને “ શું, સનાત અને ઇસ્લામ એકજ છે ? ” વાળા પ્રકરણોમાં કરી ગરે છું, કેટલાક બહુવા ભેગ મુદ્દાઓની તપાસ (ટુકમાં) કર બતાવીશ—

૧—“ સતપંથનો અર્થ ઇસ્લામી શબ્દોમાં “હકરાહ થાય છે અને ઇસ્લામનું તે હકીકતી નામ છે. ”

તપાસ—જ્યારે ઇસ્લામનું હકીકતી નામ સતપંથ છે, ત્યારે ઇસ્લામના ‘શરીઅત’, ‘તરીકત’ અને ‘માઅરેફત નાં શાં શાં નામો છે ? ! ! (અગર ઇસ્લામનું હકીકત નામ સતપંથ હોય, તો તે મીં વરતેજીએ ઇસ્લામ સનદોથી પુરવાર કરવું જોઈએ). પણ મીં વરતેજી તે “ ન હિન્દુ ન મુસ્લમાન ” પંથને સતપંથ તરીકે મના છે, ત્યારે ઇસ્લામનાં હકીકતી નામ તરીકે તે કેવી રી આલી શકે ? તે મીં વરતેજી સમજાવશે કે ? મીં વ તંજીએ સતપંથનો અર્થ “ હકરાહ ” જણાવેલ છે—પ યનજીભાઈ રતનશીએ તો “ હાદી અને હીદાયત ” નામ પેમ્ફલેટની પ્રસ્તાવનામાં (પેજ ૫ માં) સતપંથનો અર્થ “ હયાત પંથ ” જણાવેલ છે, તેનું કેમ ?

૨—“ વેદ મુજબ પણ ચોથો જુગ છે, ને જુગ એટલે જુગ અથવા આખર જમાનો એ એકજ સાર નીકળે છે. ”

તપાસ—વેદ મુજબ ચાર જુગ હશે—પણ જ્યારે મી. વરતેજી “ કળીયુગ ” ને “ આખર જમાના ” તરીકે જણાવવા નીકળ્યા છે, (એટલે વેદની અને ઇસ્લામની માન્યતા એક સરખીજ જણાવવા નીકળ્યા છે), ત્યારે તેઓએ ઇસ્લામની રૂએ ચાર જુગોની થીયરી સંમેત કરી બતાવવી જોઈએ.

૩—“ અત્યારે છેલ્લો જુગ છે, એટલે આખર જમાનો છે. ને તેમાં અથર્વ વેદ જેનું ખીન્તું નામ “કુરકાન” છે, તેનું જ્ઞાન અપાવું જોઈએ. ”

તપાસ—અથર્વ વેદ અને પુરકાન (કુરઆને શરીફ) એકજ છે—એમ મી. વરતેજી જણાવવા નીકળ્યા છે, પણ સનાતન માન્યતા પ્રમાણે તો ઋગ્વેદ, સામવેદ, યજુર્ વેદ x અને અથર્વ વેદ—એમ ચાર વેદો પ્રચલિત છે; ત્યારે અથર્વ વેદ અને કુરઆને શરીફ એકજ કેમ થઈ શકે ? ! (કારણ કે કુરઆને શરીફ તો ચાર વેદો સિવાયની પવિત્ર કિતાબ છે). કદાચ, મી. વરતેજી એમ કહે, કે અથર્વ વેદમાં જે હકીકત છે તેની તેજ હકીકત કુરઆને શરીફમાં છે; (એટલે કુરઆને શરીફ તે અરબીમાં અથર્વ વેદનું ભાષાંતર છે), તો તેઓએ અથર્વ વેદ અને કુરઆને શરીફનાં દરેક વાક્યે વાક્યની સરખામણી કરી બતાવવી જોઈએ.

x યજુર્ વેદના બે ભાગો છે—કૃષ્ણ યજુર્ વેદ અને શુક્લ યજુર્ વેદ.

“ જીમ. ”

૪—“ હસ અવતાર જે સનાતનીમાં મનાય છે, તેમાં પહેલા જુગમાં ચાર મનાયા, બીજા જુગમાં ત્રણ મનાયા, ત્રીજા જુગમાં બે મનાયા છે. ચોથા જુગમાં માત્ર એકજ અવતાર મનાવાનો છે. જેને સનાતન ધર્મ “નકલંક” કહે છે. ”

તપાસ—સનાતનીમાં હસ અવતાર મનાય છે, અને શું, મીં વરતેજના સતપંથમાં નથી મનાતા ? બીજા જવાબોમાં મારા વિદ્વાન મિત્ર, હસ અવતારની માન્યતાને મજબુતાઈથી વળગી રહ્યા છે—અને આ મુદ્દામાં સનાતનીઓ એમ માને છે, એમ ગોળગોળ શબ્દોમાં જણાવેલ છે, તેનું કારણ શું ? કારણ એ કે, સનાતન માન્યતા મુજબ નકલંકનો અવતાર હજી થયો નથી—જ્યારે મીં વરતેજના સતપંથ મુજબ તો એ હસમો અવતાર હં અહીં રૂપે થઈ ગયો છે; જેથી મુદ્દામાંની હસ અવતારની માન્યતાને મીં વરતેજએ સનાતન માન્યતા તરીકે જણાવેલ છે !

૫—“ શુદ્ર અવતાર જેનું નામ નકલંક કહેવામાં આવેલ છે તેનો નકલંકી ઘોડો અને ખડગ એ ખાસ હથ્થી-ચાર મનાય છે, તેજ મુજબ હં અહીં માટે ખાસ દુલદુલ ઘોડો અને જુલફીકાર—બે ધારી તલવાર એ ખુદાઈ બખશીશ હતી.”

તપાસ—એ સરખામણી મીં વરતેજએ કયા ઈસ્લામી આધારોની રૂએ કરેલ છે, તે તેઓએ બતાવવું જોઈએ. (અને કદાચ પીરોના ગાનોમાં સરખામણી હોય તો તે પણ તેઓએ જાહેરમાં લાવવી જોઈએ). તેવીજ રીતે ‘નકલંકી ઘોડો’ એટલે ‘દુલદુલ’ અને ‘ખડગ’ એટલે ‘જુલફીકાર’ (બે ધારી તલવાર); એ પણ મીં વરતેજએ કોઈ સનહથી પુરવાર કરવી જોઈએ. તેમજ ‘ખડગ’ તે બે ધારી તલવારનું નામ છે, એ પણ મીં વરતેજએ પુરવાર કરી બતાડવું જોઈએ.

૬—“ નવ અવતારો માંના પેટથી અવતર્યા નથી એમ સનાતન માનીનતા છે અને તે મુજબ હસમ અવતાર નકલંકનો અલી છે તેમ તેના માટે પણ જન્મ પ્રસંગની ચમતકારીક હકીકતનો મર્મ અહીં ખુલ્લો થાય છે. ” *

તપાસ—નવ અવતારો માંના પેટથી અવતર્યા નથી—એ માટેની સનાતન માનીનતાની સનદ મીં વરતેજીએ ટાંકી દેખાડવી હતી. અત્રે તો એ બાબતને મજબુતાઈ આપવા ખાતર મી. વરતેજીએ હં અલી અં નાં જન્મ પ્રસંગની ચમતકારીક હકીકતને માન્ય રાખેલ છે—પણ બારમા ઇમામના જન્મ પ્રસંગની ચમતકારીક ઊનાને તો મીં વરતેજીએ ‘કુદરતી કાનુન વિરૂધ્ધ’ જણાવેલ છે !

૭—“ હં અલીને લલે બીજાઓ ખુદા ન માને પણ તુસેરી જેવાની ખુદલી ઇમાનદારી જેને ઇસ્લામમાં ઇમામના નામથી ઓળખવામાં આવે છે. ”

તપાસ—એ મુદ્દાની શબ્દ રચના મીં વરતેજીએ કયા ધોરણે કરેલ છે તેની સમજ પડતી નથી ! પણ મીં વરતેજીના કહેવાનો ઉદ્દેશ એ છે કે, ઇસ્લામીઓ જેને ઇમામ તરીકે માને છે, તેને ખુદા તરીકે માનવામાં તુસેરીઓની ખુદલી ઇમાનદારી છે ! “ હં અલીને લલે બીજાઓ ખુદા ન માને ” એમ મીં વરતેજી જણાવે છે—પણ તેઓ પોતે હં અલીને ખુદા માને છે કે નહિ ? તેનો તો કાંઈ ખુલાસો કરતા નથી ! બાકી તુસેરીની ઇમાનદારીને વખાણે

* પણ બારમા ઇમામના જન્મ પ્રસંગની ચમતકારીક હકીકત વખતે તો એ બાબતને મીં વરતેજીએ કુદરતી કાનુન વિરૂધ્ધ જણાવેલ !

“જમ.”

છે ! ! ! ખુદા સિવાય કોઈને પણ ખુદા તરીકે માની શકાય નહિ—જે માટેની દલીલો આગળ ઘણે ઠેકાણે અપાઈ ગઈ છે. (વધુ માટે “ જવાબ નાં ૯ ની તપાસ જુઓ).

૮—“ મી. જીમ-આ એક વિચાર કરવા જેવું છે કે, શ માટે રસુલે ખુદાને ખુદાનો અવતાર કે ખુદા નુસેરી સિવાય બીજાએ ન કહ્યા, ને હં અલીનેજ શું કામ કહ્યા ? ”

તપાસ—આએ ખુદાની શબ્દ રચનાથી એવો ભાર જણાય છે કે નુસેરીએ તો હં રસુલે ખુદા સં ને પણ ખુદા અને ખુદાનો અવતાર કહેલ—ખાફી હં અલીને તે નુસેરી સિવાય બીજાઓએ પણ ખુદા કહેલ, તો—હં રસુલ સં ને નુસેરીએ ખુદા કહેલ હોય, તો તેની સનાતની મીં વરતેજીએ ખતાવવી જોઈએ. * નુસેરી અને તેના જેવા શુદ્ધાત વીચારવાળાઓના ખંડનમાં જવાબ નાં ૯ -૨૧-૨૬ ની તપાસમાં વિવેચન કરી ગયો છું.

૯—“ ઇમામ છે તે ઇશ્વરી અવતાર છે અને બીજા મનુષ્યો માફક અવતરતા નથી એનો મતલબ હં અલીના જન્મ પ્રસંગની અભ્યયબી અને ઇમામોમ ખુદા વહદહુ લાશરીકનું પવીત્ર નુર હોય છે એ બાબ તનો સરવાળો હિન્દના સનાતન ધર્મ સુજબ વફ રખા છે. ”

* પાક કુરઆને શરીફની ‘ સુરએ કહફ ’ ની આયત ૧૧ માં હં રસુલ સં ઉપરે શરમાન નાઝીલ થયેલ છે કે—“ કહે, માત્ર તમારા જેવો એક મનુષ્ય છું. મહારા તરફ વલ્લ મોકલવામાં આવ્યો છે કે માત્ર તમારો ખુદા એકજ ખુદા છે; ” (પ્રોફેસ ઇસ્લામની કૃત તરજુમો: પેજ ૫૮૩).

“જીમ.”

તપાસ—એ મુદ્દાની તપાસ માટે “ જવાબ નાં ૩૩ ની તપાસ ” વાળું પ્રકરણ જુઓ. (એ મુદ્દામાં તો મીં વરતેલુએ, ઇમામ ણીજા મનુષ્ય માફક અવતરતા નથી—એ માન્ય રાખેલ છે; પણ ખારમાં ઇમામ માટે તો એ સખંધમાં ટીકા કરવા ઉતરી પડ્યા હતા !) જ્યારે ઇમામને ઇશ્વરી અવતર તરીકે મીં વરતેલુ જણાવે છે—ત્યારે તેઓનાંજ ૪૮ ઇમામો તો આજપર્યંત થઈ ગયા છે; તો ફક્ત ઇશ્વરના દસ અવતારોજ જણાવવાનું કારણ શું ? ! વળી મીં વરતેલુ તો ફક્ત ઇમામોનેજ ઇશ્વરી અવતારો જણાવે છે—ત્યારે માસ્તર હરજીભાઈ પુંજા તો “ મઝહરે આતે અલ્લાહ ” ના પૈજ રય ઉપરે પયગમ્મ-શને પણ ઇશ્વરી અવતારો જણાવે છે તેનું કેમ ? ઇમા-
માં જુદાનું તુર હોય છે તે બાબતનો સરવાળો સનાતન ધર્મ સુખ વધુ સ્પષ્ટ છે—એમ મીં વરતેલુ જણાવે છે; તો એ બાબતને સનાતની સનદ મુજબ મી. વરતેલુ સિદ્ધ કરી બતાવશે ખરા ? (ત્યારે સનાતનીઓ ઇમામોને માનતા કેમ નથી ? !)

૧૦—“ આઠ અવતાર સુધી હિન્દમાં ઇશ્વરી જ્યોતી હજ-
રત આદમ અગાઉ હતી અને આદમથી અહીં સુધી
નવમો બુદ્ધ અવતાર અને અહીંથી કયામત સુધી
ઇમામો એક પછી એક હં અહીંની નસલમાં થતા
રહેશે તે દસમો અહીં અવતાર ”

તપાસ—હં આદમથી અગાઉ હિન્દુસ્તાનમાં ઇશ્વરી જ્યોતી હતી—એમ મીં વરતેલુ જણાવે છે, તો તેઓએ હં આદમના સમયથી અગાઉ (ઇતિહાસીક સનદથી) હિન્દમાં મનુષ્યની વસ્તી સાબેત કરી બતાવવી જોઈએ. હં આદમને નવમા બુદ્ધાવતાર તરીકે મીં વરતેલુ જણાવે છે—પણ હ. આદમ તો હિન્દમાં ન હતા, જ્યારે બુદ્ધાવ-

તવાર તો હિન્દમાં થયેલ છે, તેનું કેમ ? (વંદુ માટે, “ પુદ્ધ અને હ. આદમ, ” “ મીં વરતેજની ઈતિહાસીક અજ્ઞાનતા ” તથા “ મીં વરતેજનું પોકળ ” એ પ્રકરણોમાં જુઓ). હ. અલી અ. થી કરીને કયામત સૂધી તેઓની નસલમાંના ઇમામોને એકજ અલી અવતાર તરીકે મીં વરતેજ જણાવે છે—તે કેવી રીતે ચાલી શકે ? એનો ખુલાસો મીં વરતેજ કરી બતાવશે ખરા કે ? હં અલી અ. ને મી. વરતેજએ દસમા અવતાર તરીકે જણાવેલ છે, તો તે અવતાર પણ (આગળના નવ અવતારોની જેમ) હં અલી અં ની શહાદત થતાંજ પુર્ણ થવો જોઈએ—પણ મી. વરતેજ તો દસમ અવતારને કયામત સૂધી થતા, ઇમામોમાં મનાવે છે; તેનું કારણ સમજાવશે કે ? અગર એકજ અવતાર પાત્રો રૂપે જળવાઈ શકાતો હોય, તો પછે અવતારો માટે દસની સંખ્યા નિર્ધારક ઠરે છે—ત્યારે તો મરુ, કમરુ, વારાહ વી. એકજ અવતાર ગણાવા જોઈએ પણ મી. વરતેજને તો જેમ ગમે તેમ લખ્યાજ નવું છે !!

૧૧—“ અને આ રીતે એક પુદ્ધાએ એક મનુષ્ય બની માટે એકજ ધર્મ બતાવ્યો છે અને તેનું નામ સનાતન કહો ઇસ્લામ કહો કે હંકરાહ કહો કે પછી સતપથ કહો, પણ જુદો નથી. ”

તપાસ—આ ઠેકાણે તો મી. વરતેજ એકજ પુદ્ધાની થીયરી પેશ કરે છે, પણ એથી અગાઉ ઠેકઠેકાણે અનેક પુદ્ધાઓની થીયરી જણાવી ચુક્યા છે, તેનું કેમ ? એકજ મનુષ્ય બની માટે એકજ પુદ્ધાઈ ધર્મ હોવો જોઈએ, એ બરાબર છે—પણ પાક કુરઆને શરીફ મુજબ તે ધર્મ દીને ઇસ્લામ છે. એ સળધે પાક કુરઆને શરીફમાં ઇન્નહાન ઇન્દસ્લા (હલ ઇસ્લામ (ખરેખર (પસંદ કરેલો) ધર્મ પુદ્ધા પાસે ‘એસ્લામ’ છે) નું મહાન વાક્ય મોજુદ છે.

હ. આદમ અ. થી કરીને જેટલા પયગમ્બરો થઈ ગયા છે, તે સર્વે ઇસ્લામની મીલલત ઉપરજ હતા. એ સખધે પાક કુરઆને શરીફમાં જે ફરમાનો નજરે પડે છે, તેમાંથી બે ત્રણ આયતો (પ્રોફેસર કૃત તરજુમામાંથી) નીચે ટાંકી બતાવીશ—

“ તેણે તમારા માટે ધર્મમાં તે ચીઝતું વર્ણન આપ્યું છે કે જે તેણે તુહને ફરમાવી હતી, અને તેમજ તે કે જે અમે ત્હારા તરફ વહ્ય કરી છે, અને તેમજ તે કે જે અમે એબરાહીમ અને મુસા અને ઇસાને હોકમ કરી હતી. (તે આ) કે તમે આ ધર્મ દ્રઢતાથી રાખો, અને તેમાં મતભેદ કરી વિખેરાઈ જાઓ નહિ. મોશરફોને તે ચીઝ બારે લાગે છે કે જેની તરફ તમે તેઓને બોલાવો છો.

(‘સુરતુશુરા’ આયત ૧૩ મી-પેજ ૬૨૭)

“ તમે કહો કે અમે ખુદાનેજ માનીએ છીએ અને તેમજ જે અમારી તરફ નીચે મોકલવામાં આવ્યું છે અને જે એબરાહીમ અને એસ્માઇલ અને એસ્હાક અને યઅકુબ અને અસ્ખાત (યઅકુબના દીકરાઓ) ની તરફ નીચે મોકલવામાં આવ્યું છે અને જે મુસા અને ઇસાને આપવામાં આવ્યું છે અને તેમજ જે બીજા પયગમ્બરોને પોતાના પરવર દેગાર તરફથી આપવામાં આવ્યું છે તેને (અમે માનીએ છીએ), અને તેમનામાંના કોઈની વચ્ચે અમે ફરક ગણ્યું નહિ; અને અમે તેનેજ આધોન રહેનારા છીએ. ”

[‘સુરતુલ બકર’ આયત ૧૩૬ મી-પેજ ૪૭]

“ અને એબરાહીમે તે ધર્મ પોતાના છોકરાઓને વસીયત (પાળવાનો હુકમ) કયો અને યઅકુબે

પણુ:—કે હે અમારા છોકરાંએ, ખરેખર ખુદાએ તમારે માટે ખાસ ધર્મ [એસ્લામ] પસંદ કર્યો છે માટે તમે મુસ્લીમ થયા સિવાય મરી જતા નહિં. ”

[‘સુરતુલ બકર’ આયત ૧૩૨ મી—પેજ ૪૬

ઉપરની આયતોથી ખુદલું જણાય છે કે, સર્વે પયગમ્બરો એકજ ધર્મ (ઇસ્લામની મીલ્લત) ઉપરજ હતા. તેવીજ રીતે સર્વે મનુષ્યોની ઉત્પત્તી પણ એકજ હો આદમથી થયલી છે,

“ તેણે તમને એકજ મનુષ્ય [આદમ] થી પેદા કર્યા છે. ”

મજ્જુર ફરમાન પાક કુરઆને શરીફની ‘સુરતુલ ઝોમર’ની આયત ૬ ઠી માંથી છે*—જેથી સિદ્ધ થાય છે કે મનુષ્ય ઉત્પત્તી એકજ હો આદમથી છે. તો જે ધર્મ હો આદમનો હતો તેજ કુદ્દે મનુ થોનો ધર્મ હોવો જોઇએ; અને તે મીલ્લતે ઇસ્લામ છે. (જે ઉપરની આયતોથી સિદ્ધ થઈ ચુક્યું છે).

અગર કોઇ એમ પ્રશ્ન કરે કે, ઇસ્લામથી અગાઉના ધર્મો તરીકે યહુદીઝમ અને ખ્રીસ્તીઝમ ધર્મો દુનિયામાં પ્રચલિત છે, તેનું કેમ ? તો તેનો જવાબ આ છે કે, યહુદી અને નસારાઓના પયગમ્બરો ઇસ્લામની મીલ્લત ઉપરજ હતા—અને તેઓના સમયમાં તેઓના અનુયાયીઓ જે ધર્મ પાળતા હતા તે ઇસ્લામનીજ મીલ્લત હતી; પણ પાછળમાં અનુયાયીઓએ ફેરફાર કરેલ છે. જ્યારે યહુદીઓએ અસલ ધર્મમાં ફેરફાર કરી મુક્યો, ત્યારે હો ઇસાએ ઇસ્લામની મીલ્લતનો નવેસરથી બોધ કર્યો; અને તે

* ખ્રીસ્તર કૃત તરજુમો પેજ ૮૮૪ જુઓ.

બોધ (ઇસ્લામની મીલ્લત) પ્રમાણે ચાલનારાઓ નસારા કહેવાયા. જ્યારે નસારાઓએ અસ્લ મતમાં ફેરફાર કર્યો, ત્યારે છેલ્લા પયગમ્બર હ. મોહમ્મદ મુસ્તફા સં મે ફરીથી તેજ મીલ્લત (ઇસ્લામ) નો બોધ કર્યો; અને તેઓ છેલ્લા પયગમ્બર હતા, જેથી ઇસ્લામને એવા સંપૂર્ણ મઝહબ તરીકે લાગ્યા કે જેથી તે મઝહબમાં (અગાઉની જેમ) પાછો કયામત સૂધી ફેરફાર થઈ શકે નહિ.

મતલબ કે-હું આદમથી કરીને હ. મોહમ્મદ મુસ્તફા સં સૂધી એકજ દીન દીને ઇસ્લામ હતો-અને કયામત સૂધી એજ મઝહબ ખુદાઈ મઝહબ તરીકે રહેશે).

મીં વરતેલુએ તો હું આદમથી અગાઉ સનાતન ધર્મ મનાવવા કોશિશ કરેલ છે-અને સનાતન તેજ ઇસ્લામ એમ જણાવેલ છે! જે માટેના ખુલાસાઓ “ મીં વરતેલુની ઇતિહાસીક અજ્ઞાનતા, ” “ બુધ્ધ અને હ. આદમ ”, તથા “ શુ, સનાતન અને ઇસ્લામ એકજ છે ? ” વાળા પ્રકરણોમાં કરી ગયે છું. ઉપરાંત મીં વરતેલુએ સત-પંથ [પોતાના ટોળાના પંથ] ને ‘હકીકી ઇસ્લામ’ જણાવેલ છે-પણ સતપંથ નામ તે: પીરોએ રાખેલ છે, (અને જેતું રૂપાંતર મીં વરતેલુ તરફથી ‘ન હિન્દુ ન મુસ્લમાન’ થયેલ છે !) પણ ઇસ્લામ નામ તો પક કુરઆને શરીફ મુજબ છે, તેતું કેમ ? [એ સર્વે મીં વરતેલુની, ભોળાઓને ભમાવવાની યુક્તીજ છે !]

૧૨—“ જનાબ રસુલે ખુદાનાજ ઉદ્દેશ મુજબ પીર સદર-દીને ઇસ્લામને લાખા અને દેશ કાર્યયુક્ત સત-પંથના નામથી ઉપદેશ કર્યો છે. ”

તપાસ—જનાબે રસુલે ખુદા સં નો એજ ઉદ્દેશ હતો, એ મીં વરતેલુએ સામેત કરી બતાવવું જોઈએ. શુ, સતપંથમાં જે દસ અવતારની થીયરી છે, તે પણ હ. રસુલે

ખુદા સ. ના ઉદ્દેશ મુજબ છે કે ? કહાચ, એમ જણાવવામાં આવે કે, “ અવતાર વી. જેવી ખાત્રી હિન્દુઓને સમજાવવાની ચુકતીજ હતી; પીર સદરદીન વી. નો ઉદ્દેશ તો ઇસ્લામીઓ વધારવાનો હતો. ત્યારે તો મીં વરતેજ જેવા મીશનરીઓએ પીર સદરદીન વી. નો હેતુ ખર લાવવો જોઈએ જેના બદલે ઉલ્ટું એક ઇસ્લામી ટોળાને “ ન હિન્દુ ન મુસ્લમાન ” બનાવવાની કેશેશ કરવામાં આવે છે, તેનું કારણ શું ? !

૧૩ —“ ખીરાદર અહીં તમારે ખાત્રી સાથે સમજવું છે, ઇસ્લામનાં કલમો, ઉમુલેદીન અને ફુરુએદીન છે તેમાં કલમો અને ઉમુલેદીન એ બેઉ ઇસ્લામ મુજબના છે.”

તપાસ—ખીરાદર ! હું પુછું ખાત્રીથી માતું છું કે, ‘કલમો’ અને ‘ઉમુલેદીન’ એ અસલ ઇસ્લામ મુજબનાજ છે—પણ તમે તો અન્ય ઠેકાણે કલમો અને ઉમુલેદીન વિરુદ્ધની થીયરી પેશ કરી રહ્યા છો, તેનું કેમ ? કલેમાહતું મુખ્ય વાક્ય લા ઇલાહા ઇલહલાહ છે, અને તમે તો અહીં સહી અહ્લાહ જણાવો છો, તેનું કેમ ? ઉમુલે દીનમાંનો પહેલી અસલ તવહીદ [ખુદાની એકતા] છે, બ્યારે તમે તો ખુદાના દસ અવતાર અથવા અનેકાનેક ખુદાઓની થીયરી પેશ કરો છો, તેનું કેમ ?

૧૪ —“ ઉમુલેદીનનાં સીદ્દાંતોમાં દરેક મુદ્દા ઉપર ખાત્રી કરવાની ફરજ છે, ને ખાત્રી થયા પછીજ માનવાનો હુકમ છે. ”

તપાસ—ઇમામત પણ ઉમુલેદીનના મુદ્દાઓમાંથી છે—તો મીં વરતેજએ ઠેકઠેકાણે ખાત્રી થયા વગર (ઇમામની સીદ્દતો જેવા વગર) ઇમામને (પોતાના મોજબુદ ઇમામને) માનવાનો ઉપદેશ કરેલ છે, તેના માટે શું સમજવું ?

—“ ખુદા એક છે, બીજો કોઈ ખુદા નથી, તેનો કોઈ જોડીયો નથી. તેને મા, બાપ, ચોરત બચ્ચાં નથી, એટલો અર્થ—તોહીફની સમજમાં હાલ ઈસ્લામની તાલીમના નામે પ્રસિધ્ધ છે. ત્યારે—સતપંથમાં વધુ સ્પષ્ટ રીતે મનાય છે કે, ખુદા એક છે પણ તે નુર છે, અને તે નુર આખા જગતમાં ભરપુર છે, તેવીજ રીતે કુરઆનમાં પણ છે કે “અલ્લાહો નુરસ સમાવાતે વસ અજ” એટલે જમીન અને આસમાનનું નુર તે અલ્લાહ છે.”

તપાસ—એ મુદ્દામાં પહેલે ઈસ્લામ મુજબની તૌહીદની સમજ આપી, પછી સતપંથને ઈસ્લામ કરતાં શ્રેષ્ઠ તાવવા પ્રયત્ન કરેલ છે ! આગળના મુદ્દાઓમાં તો મીઠો તેજીએ ‘ઈસ્લામ’ તેજ ‘સતપંથ’ જણાવેલ છે—જ્યારે આ પછી તો ‘ઈસ્લામ’ અને ‘સતપંથ’ બુદ્ધ જણાવી—‘સતપંથ’ને ટ જણાવેલ છે ! ! ! ખુદાનું નુર તથા ‘આયજો નુર’ મધેનો ખુલાસો આગળ કરી ગયો છું. (વધુ માટે, વાબ નાં ૧૩-૩૫ વી. ની તપાસ જુઓ).

૨—“ બતિનો પ્રકાશ એક ગોળ કે ચોરસ આકારના હખામાંથી પ્રગટે છે, તેથી પ્રકાશનો આકાર ગોળ કે ચોરસ નથી કહેવાતો. પણ હખાના આકાર મુજબ તે પ્રગટે છે એ ખરું છે. અને તે જેમ પ્રકાશને પ્રગટવા માટે આકારની જરૂર છે, તે વગર તે પ્રગટ થતો નથી. તેવીજ રીતે ખુદાઈ નુર આદમના આકારમાં પ્રગટ્યું, પણ તેથી ખુદા જે નુર છે, તેનો આકાર થયો, એમ કહેવાય નહિં.”

તપાસ—આ મુદ્દામાં, પ્રકાશને પ્રગટવા માટે આકારની જરૂરત છે—એમ જણાવીને, ખુદાઈ નુરના પ્રગટવા માટે આદમની (મનુષ્યાકારની) જરૂરત જણાવેલ છે. પણ મારા

વિદ્વાન મિત્ર બૂલી જતા જણાય છે કે, બતીનો આકાર બનાવવામાં મનુષ્યનો હાથ રહેલો છે; તેમજ તે બતી પ્રગટાવવા માટે પણ મનુષ્ય સાધનભૂત થાય છે, જેથીજ તે પ્રકાશને બતીના આકારની જરૂરત જણાય છે. પણ કુદરતી પ્રકાશને આકારની કંઈ અગત્ય રહેતી નથી. દાખલા તરીકે આકાશમાં ચમકતી વીજળી, (કે જેનો પ્રકાશ બતી કરતાં કંઈ અંશે વધુ હોય છે), તેને પ્રગટવા માટે આકારની જરૂરત રહેતી નથી. (હં આદમના નુર માટે “જવાબ નાં ૩૮ ની તપાસ જુઓ). આએ મુદ્દામાં તો મીંઠ વરતેજી, ખુદાઈ નુરના આકારનો ઇન્કાર કરે છે—પણ અન્ય ઠેકાણે તો મીંઠ વરતેજી જેવાઓ “નિરાકારમાંથી સાકાર ખુદા” ની થીયરી પેશ કરે છે, તેનું કેમ ?

૧૭—“તેવી રીતે ખુદા એકપણે એકજ જીસ્મમાં પ્રગટ થાય છે, તેને ખુદાનો અવતાર સતપંથ સમજાવે છે. અને તેથી ખુદાના એકપણાની ખાત્રી થાય છે. અને તેના નિરાકારપણાને પણ સમજાવે છે.”

તપાસ—ખુદાના એકપણાની ખાત્રી માટે જે માર્ગ મીંઠ વરતેજી સૂચવે છે, તે તો ઉલ્ટો અનેક ખુદા મનાવવા માટે સાધનભૂત થઈ પડે છે ! જ્યારે સતપંથ ખુદાનો અવતાર સમજાવે છે—ત્યારે ‘એકપણું’ અને ‘નિરાકારપણું’ જ ક્યાં રહ્યું ? !

૧૮—“એ રીતે ખુદા પોતાનું નુર સમયાનુસાર જુદા જુદા જીસ્મમાં એક રૂપે પ્રગટે છે. તે એક વખત કદી એમાં પ્રગટતો નથી. અને તેથી તે એક છે, ને બીજો કોઈ નથી. તેની પણ સમજ આપે છે.”

તપાસ—જ્યારે સમયાનુસાર ખુદાનું (પોતાનું) નુર જીસ્મમાં પ્રગટે—એટલે ખુદા જીસ્મમાં પ્રવેશ કરે, ત્યારે ‘એકપણું’ ક્યાંથી રહી શકશે ? ગમે તો એકી વખતે, ખુદા

બુઢા બુઢા જીસ્મમાં પ્રગટે (પ્રવેશ કરે), અને ગમે તો એક વખતમાં એકજ જીસ્મમાં પ્રવેશ કરે; તો પણ ‘એકપણું’ રહી શકતું નથી. ત્યારે તો એક તો ખુદા પોતે મોબુદ છે, અને વળી જેના જીસ્મમાં પોતાના તુરમાંથી અમુક હિસ્સાને પ્રગટાવ્યો તે મનુષ્ય પણ ખુદા ઠરે—એટલે જે અથવા વધુ ખુદાઓના કાયમ થવું પડે. મીં વરતેજીએ જે બિના જણાવેલ છે, તે જે બાબતોથી ખાલી નથી—કાં તો ખુદા પોતે પણ મોબુદ રહ્યો, અને બીજામાં પણ પોતાના તુરનો અમુક અંશ પ્રગટાવ્યો, ત્યારે જે ખુદા ઠરશે; અને કાં તો ખુદા પુર્ણ રીતે બીજામાં પ્રગટ્યો, અને ખુદાની હસ્તીજ મટી ગઈ, તો તે પણ બનવા જોગ છે. મતલબ કે—મીં વરતેજીની દલીલ દરેક રીતે નિરર્થક કરે છે.

૧૯—“ તેવીજ રીતે આદમના દીકરા શીશ હતા, તે શીશ મનુષ્યરૂપે તેમના માતાજી બીબી હવાનાં પેટથી અવતર્યા. ”

તપાસ—એથી સાબેત થાય છે કે, ન તો હં આદમ ખુદા હતા; અને નતો હં શીશ ખુદા હતા.

૨૦—“ પીર સદરદીન એક સ્થળે સમજાવે છે કે:—

દીવાનાંથી દીવો સાર.

એટલે—એક બતી પ્રકાશતી હોય, પછી બીજી બતી પ્રકાશવા અઝાઉ તેનો આકાર વિગેરે બધું તઈયાર હોય, ત્યારેજ જેમ પહેલી બતીના પ્રકાશ વડે બીજી બતી પ્રકાશવા માંડે તેવીજ રીતે જ્યાં સુધી માનવ પેટથી જીસ્મનો આકાર લીધા પછી, આગલા પ્રકાશ વડે બીજા જીસ્મના આકારમાં ખુદાઈ તુર પ્રકાશે. ”

તપાસ—પીર સદ્ગુણીના નામથી જે વાક્ય લખીને મીઠા વસ્ત્રોએ પોતાની ગીરોડથી જે અર્થ સમજાવેલ છે—તે કોઈ રીતે પણ કાર્યસાધક નથી. એક દીવામાંથી બીજો દીવો પ્રગટાવીએ, તો પણ પહેલો દીવો તો એવીજ રીતે રોશન રહે છે—તેમજ તેનું તેજ પણ એ ક્રિયાથી કાંઈ ઘટતું નથી, તેનું કેમ ? એક દીવામાંથી એકી વખતે બીજા પચ્ચીસ દીવા પ્રગટાવીએ, તો તે પણ પ્રગટી શકે છે—અને અસલ દીવાના તેજમાંથી કાંઈ કમતી થતું નથી. મતલબ કે—મીઠા વસ્ત્રોએ ઉત્તરોત્તર નુર માટે એ મુદ્દો ચર્ચેલ છે, પણ તે કોઈ રીતે પણ કાર્યસાધક થઈ શકે તેમ નથી. (મી. વસ્ત્રોએ તો આગલા જવાબોમાં એક દીવામાંથી બીજો દીવો પ્રગટ્યા પછી (નુર સુપુર્ણ થઈ ગયા પછી), આગલા દીવાને “ખાલી જોખું” સમજાવવા તજવીજ કરેલ !)

૨૧—“આ રીતે સ્પષ્ટતાવાળી અને પુરણ સમજ સતપથમાં ખુદાની એકતા માટે છે. પણ ઈસ્લામ મુજબની ખુદાની એકતા માનનારાઓ ખુદા વહ્દહુદુ એટલે એક છે, નિરંજન નિરાકાર છે એમ કહે છે. પણ તેને સાબિત કરી શકતા નથી કે, જેવી રીતે ઓળખવાને અને સમજવાને ખુદાએ કુરઆને શરીફમાં ખતિના દ્રષ્ટાંતથી સુરે નુરની ૩૧-૩૨-૩૩-૩૪ આયાતમાં ફરમાવેલ છે.”

તપાસ—વાહરે, સ્પષ્ટતાવાળી અને પુર્ણસમજ, વાહ ! પણ એ મુદ્દાથી મીઠા વસ્ત્રો “સતપથ તેજ ઈસ્લામ” વાળી પોતાની આગલી થીયરીને રદ કરે છે, તેનું તેઓને ભાન છે કે ? (કારણ કે એ મુદ્દામાં સતપથ અને ઈસ્લામની જુદી જુદી માન્યતા છે, એમ દર્શાવી આપે છે—ખલ્દે સતપથને ઈસ્લામથી શ્રેષ્ઠ મનાવવા કોશિશ કરેલ છે !) વળી—ઈસ્લામીઓ ખુદાના એકપણા, નિરંજન અને

નિરાકારપણાને સામેત કરી શકતા નથી—એમ. મીં વર-
તેજીએ અડંગો ફેંકેલ છે ! પણ તેમાં તેઓ પોતાના મગ-
જની અસ્થિરતાજ જણાવી આપે છે ! ! ! કહાય, ‘દીવા-
માંથી દીવો સાર’ એ ગાખતને મીં વરતેજી, ખુદાના એક-
પણા અને નિરંજન નિરાકારપણાની સામેતી માનતા હોય,
અને તે ઇસ્લામીઓ નથી જાણતા, એમ કહેવા માંગતા
હોય—તો તે દલીલને તેઓ પોતે (સુરે નુરની આયતોનો
હવાલો આપીને) તોડી પાડે છે, તેનું મીં વરતેજીને લાન
છે કે ? પાક કુરઆને શરીફ, ઇસ્લામીઓનુંજ કે નહિં ?
તો પહેલે જણાવવું કે, ઇસ્લામીઓ સામેત કરી શકતા
નથી—અને પાછો ઇસ્લામી સાધનથીજ તેનો હવાલો આપવો,
એ મગજની અસ્થિરતા નહીં તો બીજું શું ? ! ! !

૨૨—“ અને તેજ કુરઆને શરીફની તફસીર ખુદાની
એકતાઈ માટે પીર સદરદીને સમજાવી છે.”

તપાસ—તે તફસીર કય ? ‘દીવામાંથી દીવો સાર’એ
તફસીર ? કે, ‘હસ અવતાર’ ની થીયરી ? ! ! !

૨૩—“ નાં આગાખાન માના પેટથી મનુષ્ય તરીકે
જનમ્યા, ત્યારે તેમાં ખુદાઈ નુર હતું એમ અમો
માનતા નથી. પણ જનમ્યા પછી ૬ કે સાતમે વરસે,
જ્યારે એ નુર એમના અગાઉના જોમામાં હતું, તે
જોમાએ જ્યારે કાલના નાં આગાખાનના મનુષ્યાકા-
રમાં એ ખુદાઈ નુર પુકાયું, ત્યારથી જલવાગર થયું.
અને તે એકલાજ છે તેના જેવો બીજો કોઈ પ્રકાશ
નથી, તેમ તે જનમ્યો પણ નથી.”

તપાસ—એ સુદામાં પણ મીં વરતેજીએ, નુર
જન્મતો નથી, અને તે નુર જે મનુષ્યાકારમાં પુકાય તે

પ્રુદા—એમ મનાવવાની વેતરણ કરેલ છે ! પણ નાં આગા-
ખાન જનમ્યા તે વખતે તેઓમાં તુર નહતું—એમ જણા-
વીને તેઓના માટેની ઇમામતને પોતે તોડી પાડે છે !
ખરા ઇમામોમાં જન્મતાં વેતજ ઇમામતનું તુર હોય છે,
અને એ તુરના સખએજ તેઓના જન્મ વખતે ચમત્કાર
જોવામાં આવે છે. જેવી રીતે કે હં અલી અં નો જન્મ
ચમત્કારિક રીતે થયેલ—અને જે હકીકતને મીં વરતેજીએ
પણ કબુલ રાખેલ છે. (તુર કુંકવાના ખુલાસા માટે ‘જવાબ
નાં ૨૯ ની તપાસ’ જુઓ .

૨૪—“ આવી રીતે ખુદાની એકતા જે સ્થળે પ્રકાશે છે,
તેના દુન્યવી કારોબારમાં ઇન્સાફીપણું સાથેજ ઝળકે
છે ! એજ તેની અલામત છે. અને ઇન્સાન ગુજરી
જવા પછી એજ ખુદાઈ પ્રકાશના ઇન્સાફીપણાથી
પોતાના આમાલ લોગવશે. ”

તપાસ—વાહરે અલામત ! દુન્યવી કારોબારમાં કેવી
રીતે ઇન્સાફીપણું છે ? અને તે ઇન્સાફીપણા સાથે ખુદાની
એકતાના પ્રકાશનો શો સખંધ છે ? તે મીં વરતેજી સ્પષ્ટ
કરી બતાવશે કે ? આએ મુદ્દામાં તો મીં વરતેજીએ, તે
પ્રકાશવાળા (જેમાં તુર હોય તે) ઇન્સાનના ગુજરી જવા
પછી પણ તે પ્રકાશના સખબથી પોતાના આમાલ લોગવશે—
એમ જણાવેલ છે, (એટલે કે આમાલ લોગવવાના વખત
સૂધી તેમાં પ્રકાશ હોય છે—એમ જણાવેલ છે), પણ આગ-
ળના મુદ્દાઓમાં તો પ્રકાશ હયાતીમાંજ પોતાના ફરજંદને
સોંપી આપે છે, અને ત્યાર પછી તે બતીના ખાલી
ખોખાની જેમ રહે છે; એમ જણાવેલ છે, તેનું કેમ ?

૨૫—“ પીર સદરહીન સાહેબે પોતાના રચેલાં બધાં વચ-
નમાં તાલીમ કરી છે. તે મુજબ મોજુદ ઇમામની
બયત લેવા સમજાવ્યું છે. ”

તપાસ—પીર સદરદીનનાં નામથી જણાવવામાં આવતા બધા વચનોમાં બચત લેવાની સમજાવટ કેવી રીતે છે, તે મી. વરતેજ સ્પષ્ટ કરી બતાવશે ખરા ? કહાય, મી. વરતેજએ મુદ્દા ના. ૨૬ માં જે બેચાર કડીઓ જણાવેલ છે, તેને બધા વચનો તરીકે ઠસાવવા માંગતા હશે—પણ તે કડીઓ સુજળ પણ જે જાહેર દેવ તે વખતે જ પુદીપ (!) માં બેઠા હતા, તેનેજ પરખીને પ્રેમથી પુજવાનું (પગે પડવાનું) જણાવેલ છે; પણ હાલના મીં વરતેજનાં મોજુદ ઇમામની બચતનો સબંધ તો તેમાંથી કાંઈ નીકળતોજ નથી !

૨૬—“ જે પીર સદરદીન સાહેબના વચનો ઉપર બફોડો હોય,* તો તે આ નીચે સાચા દીન રસુલકાનો મતલબજ સમજાવનારા છે.

એજ જાહેર દેવ જ પુદીપમાં બેઠા, (આરતી.)

પરતક પાઠને પરખીને પ્રેમે પુજેલાં પાય

ચઉં પ્રહાંડનો એ ધણી પરગટ જે જુગ માંહે.

પરતક ”

તપાસ—પહેલે તો, એ વચનો પીર સદરદીનનાંજ છે, એ મી. વરતેજએ સાબિત કરી દેખાડ્યું એમએ. કહાય, એ વચનો પીર સદરદીનનાંજ છે, એમ એક ખારગી માની લઈએ—તો પણ એ વાક્યોથી ‘ સાચા દીન રસુલકા ’ નો મતલબ કેવી રીતે સમજાય છે ? તેની ચોખ્ખટ મીં વરતેજ કરી બતાવશે કે ? હવે-જ પુદીન કયાં આંધું અને

* જે વાક્યો પીર સદરદીનના નામથી જણાવવામાં આવે છે, તે જ પડતું છે. પીર સદરદીનના વખતમાં એવી તરફની શુજરાતી ભાષા હરતીમાંજ ન હોતી. વધુ માટે, મીં કાપા ફર ‘ નાનજીબાઈનું બોપાળું ’ જુઓ.

“જમ.”

જાહેર દેવ તે વખતે કાણ હતા, તે મીં વરતેજી સ્પષ્ટ કરી બતાવશે કે ? આએ મુદ્દામાં તો પરતક પાત્રને પર-
ખીને પ્રેમથી પુજવાનું જણાય છે-પણ મીં વરતેજી તો
વગર પારખવે પુજવાનું જણાવી રહ્યા છે, તેનું કેમ ?

૨૭—“ આ ઉપરાંત જેણે જગ જાહેર ઇમામને ઝોળ-
ખવા અને વળી ઇમામ જાહેર સાહેક પછી સુસા
કાઝીમ કે તેની નસલને નહિ પણ ઇમામ જાહેર
સાહેકના વડા શાહજહા હઝરત ઇસ્માઈલ અને
તેની નસલને કે જે નસલ અરબસ્તાન પછી મિસર
અને ફલમદેશ એરાકખંડ વિગેરેમાં રહેતી આવી છે.
ને તે હિન્દમાં પધારશે એવી એવી પેશીનગોઈ કયા
મુજબ હાલના નામદાર આગાખાનના વડવાઓને
ઝોળખાવ્યા છે. ”

તપાસ—ઇમામત અને નસલના માટે જુદા જુદા
પ્રકરણોમાં આગળ ઘણું લખાઈ ગયું છે-એટલે અત્રે વિવેચન
કરવાની અગત્ય ધારતો નથી મુદ્દા ના. ૨૬ મુજબ
તો જાહેર દેવનું જ પુદીપમાં હોવાનું જણાય છે-જ્યારે
મીં વરતેજી તો, અરબસ્તાન, મિસર, ફલમદેશ, અને
ઇરાકખંડ જણાવે છે, તેનું કેમ ? વળી, મુદ્દા ના. ૨૬
પ્રમાણે તો તે વખતના જાહેર દેવ સખંધેજ હકીકત
જોવામાં આવે છે-જ્યારે મી. વરતેજી તો નસલ માટે પણ
એ થીયરી લાગુ પાડવા માંગે છે, તેનું કેમ ? અને તે વાક-
યથી હિન્દમાં પધારવાની પેશીનગોઈનો અર્થ કેવી રીતે
નીકળે છે ? તે મીં વરતેજી સમજાવશે ખરા કે ? જગર
મીં વરતેજી, ખીજી દોઈ પેશીનગોઈ માટે જણાવવા
માંગતા હોય, તો તેવી પેશીનગોઈ તેઓએ ટાંકી બતાવવી
જોઈએ. નહિં તો, લોખાઓને ભમાવવાનું મૂકી દેવું જોઈએ.

જવાબ નાં ૪૧ ની તપાસ.

સતપંથનું સ્પષ્ટીકરણ કરાવવા માટે મારે ૪૧ માં સવાલ રચાયેલો હતો. જેના જવાબમાં આરીઅવળી અને એની એજ હલીલો લાવીને, મીં વરતેજીએ લંબાણ કરેલ છે. જે જવાબમાંના ટુંકમાં સુદ્ધાઓ—

૧—“ મીં જીમ-સતપંથ અને ઇસ્માઇલી મઝહબ એ બેઉ એકજ છે. ”

તપાસ—મીં વરતેજી—તમે બુલાવેા ખાઓ છો ! ઇસ્માઇલી (મઝહબ નહિં પણ) ફિરકો, હં ઇસ્માઇલ ઇબ્ને ઇમામ જાઅફરે સાદેક અં ના સમયથી નીકળેલ છે; જ્યારે કહેવાતો સતપંથ પંથ તો ચારસો વર્ષ ઉપરે નીકળવા પાર્યો છે. ઇસ્માઇલી ફિરકાના અકાપદો પણ જુદા છે—અને ઇસ્માઇલી નામ. હં ઇસ્માઇલને સાતમા અને છેલ્લા ઇમામ માનનારાઓ માટેજ છે. (વધુ માટે, “ હં ઇસ્માઇલ બિન ઇમામ જાઅફરે સાદેક અં ” વાળું પ્રકરણ જુઓ).

૨—“ જે ખાસ કહેવાનું છે, તે એ કે સતપંથ એ ઇસ્લામી શબ્દો મુજબ સેરાતલ મુસ્તકીમનો અર્થ ધરાવે છે. ”

તપાસ—સેરાતલ મુસ્તકીમ (સીધો રસ્તો) એ કોઈ ફિરકા કે પંથનું નામ નથી—જ્યારે સતપંથ તો એક જુદા પંથ તરીકેજ નામ પાડવામાં આવેલ છે.

૩—“ અને સતપંથ નામનો અર્થ હિન્દુ ધર્મના માહેત્રાને માટે વધુ સવળતા પડતો હોવાથી રાખવામાં આવેલ છે. ”

તપાસ—પીરોએ ‘માતાપંથ’ ના મુકાબલે ‘સતપંથ’ નામ રાખેલ હોય એમ જણાય છે. બાકી હિન્દુઓને તો ઇસ્લામ મતમાં લાવવાની પીરોની ધારણા હતી, ત્યારે હિન્દુ ધર્મના માહેતગારોની સવળતા જોવાનો સખમજ શો હોઈ શકે ? એમ કહો, કે પીરોએ પોતાની સવળતા ખાતરજ એ નામ રાખેલ !

૪—“ જેવી રીતે ઇસ્લામ આદમથી ચાલતો આવેલો છે, પણ દરેક ભાષામાં તેના ફેરફારવાળા નામથી ઓળખાયેલ છે અને તેથી ઇસ્લામ ને હઝરત રસુલે ખુદાને પેગંબર કબુલ રાખનારાઓનેજ તે શબ્દ લાગુ પડે છે.”

તપાસ—તે ફેરફારવાળાં નામો કયાં ? તે મીં વરતેજી રપબ્ટ કરી બતાવશે કે ? અગર મીં વરતેજી, ચહુદી અને નસારાઓ વીં માટે કહેવા માંગતા હોય, તો તેમાં પણ તેઓ થાપ ખાય છે. વળી ચહુદી તેમજ નસારાઓ જુદા જુદા મુઠકોમાં વસ્તા હોય અને તેઓની ભાષા ફેર પણ હોય—છતાં તેઓ તેજ નામથી ઓળખાય છે, તેનું કેમ ? (ખાસ કરીને નસારાઓની તો દરેક મુઠકમાં જુદી જુદી ભાષા છે, તેનું કેમ ?) હવે-હં રસુલ સં ને પેગંબર તરીકે કબુલ રાખનારાઓ માટે ઇસ્લામ શબ્દ લાગુ પડે છે, એ મીં વરતેજી માન્ય રાખે છે; ત્યારે સતપંથ વાળાઓ શું હં રસુલ સં ને પેગંબર તરીકે કબુલ નથી રાખતા ? અગર રાખે છે, તો ભાષાફેરની થીયરી લાગુ પાડીને સતપંથ નામ જણાવવાને મીં વરતેજી બાહેર પડયા છે, તેનું કેમ ? ઇસ્લામીઓ તો દુન્યાના ઘણા ખરા ભાગોમાં ફેલાયલા છે, તેમજ ઘણા ઈંગ્લેન્ડની ભાષા પણ જુદી જુદી છે—છતાં ભાષા ફેરફારવાળાં નામો નહિ રાખતાં, દરેકે દરેક ઇસ્લામી તરીકેજ પોતાને સમાવે છે, તેનું

કેમ ? હા, ફિરકાઓની ઓળખ માટે જુદા જુદા ફિરકા-ઓના નામો છે-તેમજ એ વિભાગો જણાવવા માટે શીઆહ અને સુન્નત જમાઅત એમ નામો છે, પણ તે સર્વે ઇસ્લામ પંથમાં પોતાને જણાવે છે; જ્યારે મીં વરતેછ તે સતપંથ નામે જુદોજ પંથ મનાવવા માગે છે, અને તેને બાષાફેરની થીયરી લાગુ કરે છે ! ! !

૫—“ પણ જ્યારે એ ઇસ્લામ નામ હઝરત રસુલે ખુદાના શરૂ જમાનામાં પ્રચલીત નહોતું, ત્યારે તેનું નામ ‘હનીફ ધર્મ’ કહેવાતું હતું, અને હનીફ ધર્મનું નામ હં ઇબ્રાહીમ પેગંબરની હિદાયતથી પડેલું હતું. ”

તપાસ—‘હનીફ’ એ કોઈ ધર્મનું નામ નથી. (એનો મતલબ જુદોજ છે). હ. ઇબ્રાહીમનો ધર્મ મીલ્લતે ઇસ્લામ ઉપરજ હતો. (જુઓ, જવાબ નાં ૪૦ માંના મુદ્દા નાં ૧૦ ની તપાસ.) પાક કુરઆને શરીફમાં ફરમાવવામાં આંચું છે:—

“ એમરાહીમ યહુદી નહોતો અને નસરાની પણ નહોતો પણ તે હનીફ (સત્ય ધર્મ પાળનાર) અને મુસ્લેમ હતો અને તે મુર્તિપૂજકોમાંનો નહોતો. ”

(‘સુરએ આલે ઇમરાન’, આયત ૬૭-પ્રોફેસર કુત તરજુમે; પેજ ૧૨૬)

ઉપરની આયતથી મીં વરતેછ એઈ શકશે કે, હં ઇબ્રાહીમ મુસ્લેમ (ઇસ્લામી)જ હતાં. અને ‘હનીફ’ એ કોઈ ખાસ ધર્મનું નામ નથી-પણ સત્ય ધર્મ પાળનાર મનુષ્યને ‘હનીફ’ કહેવામાં આવે છે.

૬—“ અને આ ખામતમાં જનાબ રસુલે ખુદા પર ઇમાન નહી લાવેલા કુરેશી અને યહુદીઓએ પુછ્યું

હું કે, અથે મહમદ (સ. અ. વ.) તમે કયો ધર્મ પાળો છો ? ત્યારે હજરતે જવાબ આપ્યો કે, હું હૉ ઇબ્રાહીમના પુત્રનીક ધર્મને પાળું છું. ”

તપાસ—એ સનદ કયાંથી મીં વરતેછએ ઉતારેલ છે, તે તેઓએ અસલ ઇમારત ટાંકી બતાવવી જોઈએ. આજેજ જવાબના મુદ્દા નાં ૪ માં તે મીં વરતેછએ જણાવેલ છે કે, “હું હૉ ઇબ્રાહીમના હનીફ ધર્મને પાળું છું” તે એ એક ખીજથી વિરુદ્ધ જાળતો છે. (વધુ માટે, ઉપર મુદ્દા નાં ૫ ની તપાસ જુઓ).

૭—“ તે આ રીતે હનીફ ધર્મનો અર્થ અરબીમાં ઇસ્લામ થાય છે. તેવીજ રીતે ઇસ્લામનો શુજરાતી કે પાકિસ્ત અર્થ સતપથ છે.”

તપાસ—એ મી. વરતેછનાં ઘરવરણાઉ થીગણાં છે ! એ અર્થો કઈ હીક્ષનરીઓના આધારે થાય છે, તે મીં વરતેછએ પુરવાર કરવું જોઈએ. (‘હનીફ’ અને ‘સતપથ’ માટેનો ખુલાસો આગળના મુદ્દાઓમાં જુઓ).

૭—“ શિયા પ્રીરકામાં ઇમામી અને અખબારી એ ફાંટા છે. અને ઇમામી માં ઇસનાઅશરીને ઇસ્માઈલી બે ફાંટા છે.”

તપાસ—એમાં પણ મી. વરતેછ ગોટા વાળે છે ! ઇમામી અને અખબારી નહિં; પણ ઉસુલી અને અખબારી એમ બે ફાંટા છે. ઉસુલી એટલે કોષ મુજતહેકની તકલીફ કરવાવાળા; અને અખબારી એટલે ફકત અખબારો (હદીસો વીં) જોઈને તે મુજબ આલનારાઓ. જેઓ ‘ઉસુલી’ છે તેઓ પણ હદીસો વીં ને તેા માન્ય રાખે છે, પણ તેવી હદીસોનો જે સાર મુજતહેકો સમજાવે છે તે મુજબ માન્ય રાખે છે—જ્યારે ‘અખબારીયો’

હઠીસોનો સાર પોતાના મત મુજબ સમજીને તે ઉપર ચાલે છે. * બાકી ઇમામી (ખાર ઇમામોની માન્યતા ધરાવનારાઓ) તો ‘ઉમુલી’ અને ‘અખખારી’ બેડ છે. મીં વરતેલ પોતાના ટોળાને ઇમામી જણાવવા મથન કરે છે—તેની તપાસ “ આગાખાનીઓના ગાયબ ઇમામો ” વાળા પ્રકરણમાં કરી ગયો છું. (મીં વરતેલએ, આએ મુદ્દામાં તો ઇસ્નાઅશરીઓને શિઆહ ફિરકાના ઇમામી કાંટામાંથી માન્ય રાખેલ છે—પણ જવાબ નાં ૩૪ માં તો તેઓ મને પૂછવા નિકળેલ કે, “ ઇસ્નાઅશરી ખીરાહરોની કયા શીરકમાં ગણત્રી થઈ શકે ? ” ! ! !)

૯—“ અને કુરઆન ઇમામ વગર સમજાવનાર નથી એમ હોવાથી, ઇસ્નાઅશરી મઝહબના કાંટામાં કુરઆનની તાલીમ ઇમામ વગર અધુરી રહી. ”

તપાસ—જ્યારે મીં વરતેલના કેટલાક ઇમામો ગાયબ હતા, ત્યારે પાક કુરઆને શરીફ કેવી રીતે સમજાવું હતું ? મી. વરતેલએ યાદ રાખવું જોઈએ કે, ઇસ્નાઅશરીઓ માટે પાક કુરઆને શરીફની દરેક રીતની સંપૂર્ણ સમજ તેઓના ઇમામો તરફથી અપાઈ ગયલી છે—અને તે તફ્સીરોમાં મોબુદ છે. અને તે તફ્સીરોમાંથી જેને સમજ ન પડે, તેઓની તાલીમના માટે મુજતહેદો મોબુદ છે. (મી. વરતેલ જેવાઓ પાક કુરઆને શરીફની તાલીમને

* ‘અખખારી’ કરતાં ‘ઉમુલી’ મત વધુ વ્યાજમી છે. કારણ કે દરેકે દરેકે કાંઈ હઠીસનો અસલ ભાવાર્થ સમજી શકતો નથી. જેથી મુજતહેદોની તકલીદવાળો મત વધુ અનુકુળ છે. સર સૈયદ જેવાઓએ પણ તકલીદને અનુમોદન આપેલ છે. હાલે ‘અખખારી’ મતવાળાઓ બાબેજ જેવામાં આવે છે.

“જમ.”

કેટલું વજન આપે છે, તે ઠેકઠેકાણે બતાવી ગયો છું)
પણુ આજે મુદ્દાથી મી. વરતેજી એટલું તો કબુલ રાખે
છે, કે ઈમામ કુરઆનને સમજાવનાર છે-હવે કોઇ ઈમામ-
તનો દાવેદાર પાક કુરઆને શરીફના કેટલાક ખુસ્લા હુક-
મોની વિરૂધ્ધતા કરતો હોય તો ? ! !)

૧૦—“ અને ઈસ્માઈલી મઝહબમાં મોળુઃ ઈમામ ખરા-
બર અલીથી આજ સુધી એક પછી એક હદીસ
અને કુરઆને શરીફ મુજબ ચાલુ હોવાથી અને
ઈમામ તે બોલતું કુરઆન હોવાથી; ઈસ્લામની
સત્ય તાલીમનો ઉમદા સખક તેના પાળનારાઓને
ઢરેકને પોતાની ભાષામાં અડચણ વગર મળતો રહ્યો”

તપાસ—શું, મી. વરતેજીના ઈમામ તરફથી કુરઆ-
નની તાલીમનો સખક, ગુજરાતી ભાષા જણનારાઓને ગુજ-
રાતીમાં, અને કર્ણીમાં (તેઓની પોતાની ઝમાનથી)
આપવામાં આવે છે ખરો ? કે, ફરમાનોમાં પણ ઇન્ટર
પ્રીટર (તરજુમો કરનાર) ની જરૂર પડે છે ? તે મી.
વરતેજી પોતાની ઇમાનદારીથી સ્પષ્ટ કહી બતાવશે કે ?
ઈસ્માઈલી ફિરકાવાળા ઢરેકને તેઓની ભાષામાં ઈસ્લામની
સત્ય તાલીમ કેવી રીતે મળવા પામે છે ? અને તે સત્ય
તાલીમ કઈ ? તે મી. વરતેજી જણાવશે ખરા કે ? શું,
જ્ઞાનો અને ફરમાનો તે સત્ય તાલીમ ? તો, જ્ઞાનો અને
ફરમાનો તો બોલણો સમજી શકે, અન્ય પરદેશી મુરીદો
માટે શું ? વળી જ્ઞાનો તો મી. વરતેજીના મોળુઃ ઈમામ
ના રચેલા નથી-ફક્ત ફરમાનો જે તેઓના નામથી જણા-
વવામાં આવે છે, તે પણ અસ્લ તો ફારસી ભાષામાં થયેલા
હોવા બેઠ્યો, તેનું કેમ ? અને તેવા ઢરેક ફરમાનો ઈસ્લા-
મની સત્ય તાલીમ સાથે મી. વરતેજી મુકાબલો કરી દેખા-
ડશે ખરો ? અગર કોઈ તેવા ફરમાનો ઈસ્લામી તાઅલી-

મથી વિરૂધ્ધ જતા હોય તો ? (ઇમામે મોમ્બુદ વી. ના ખુલાસા માટે “ એલિલ અમ્મ ”, “મનમાતવાળી હદીસ” “ આગાખાનો અને ઇમામત ” વી. પ્રકરણો જુઓ).

૧૧—“ વળી હિન્દુ સનાતની તરીકે ઇસ્લામી નામનો અભાવ સતપંથ નામથી રહેવા પામ્યો નહિં, તેવીજ રીતે ઇસમાઈલી મઝહબનાં નામે સુફી ઇસ્લામીઓ પણ તેને એક ફીરકા તરીકે માનીને ઇસ્લામી હાયરામાં દાખલ ગણતા રહ્યા. ”

તપાસ—એ મુદ્દામાં, સનાતનીઓને સતપંથ નામથી અભાવ રહેવા પામ્યો નહિં—એમ મી. વરતેલ જણાવે છે. પણ તે પણ તેઓની એક પોલીસીજ છે. અગર જે સનાતનીઓ ઇસ્લામમાં આવ્યા તેના માટે એ થીયરી લાગુ પાડવામાં આવે, તો તે તદ્દન નિર્થક છે. કારણ કે જ્યારે તેઓએ પીરોના કહેવાને માન્ય રાખીને સનાતન ધર્મ તજ્યો ત્યારે તેઓને નવીન ધર્મનું નામ સતપંથ જણાવવામાં આવે કે ઇસ્લામ જણાવવામાં આવે; અથવા અન્ય કોઈ નામ જણાવવામાં આવે, તે સર્વે સરખુંજ હતું, અને કદાચ તે સનાતનીઓ કે જેઓ સનાતન ધર્મ ઉપર દ્રઢ હતા, તેઓના માટે એ થીયરી લાગુ પાડવામાં આવે, તો પણ તે નકકામીજ ઠરે છે. તેવા સનાતનીઓને તો જેવી રીતે ‘ઈસ્લામ’ નામથી અભાવ રહે, તેવીજ રીતે ‘સતપંથ’ નામથી પણ અભાવ રહે એ સ્વભાવિક છે. ઇસમાઈલી ફીરકાઓને સુફીઓ ઇસ્લામી હાયરામાં માને છે, એ ઠીક પણ મીં વરતેલ તો એ ફીરકાને ‘ન હિન્દુ ન મુસ્લમાન’ જણાવે છે, તેનું કેમ ? !

૧૨—“ અને આ રીતે સતપંથમાં નકલંક અવતાર અને તેના પાત્રને એક પછી એક ઇશ્વરી જ્યોતી સોંપાતી રહી, તે નકલંક હોં અત્તી અને તેના પાત્ર તેની નસલમાં એક પછી એક ઇમામો થતા રહ્યા. ”

તપાસ—મીં વસ્તેજીના કથન પ્રમાણે તો હંઠ અલી અં તે નકલંક છે, ત્યારે તે અવતાર તો થઇ ગયો. —પણ ખીજે ઠેકાણે તો મીં વસ્તેજીએ નાં આગાખાન ને નકલંકે અવતાર રૂપે પ્રગટવાનું જણાવેલ છે, તેનું કેમ ? વળી, નકલંક તેજ મેહલી અને તે નાં આગાખાન તરીકે પ્રગટયા છે—એમ પણ મીં વસ્તેજીએ જણાવેલ, તેનું કેમ ? (અવતારનાં પાત્રો અને ઇશ્વરી જ્યોતી સમઘે આગળ વિવેચન કરી ગયો છું.)

૧૩—“ અને તે ઇસ્લામી તાલીમ મુજબ નુસેરી જેમ અલીને અદલાહ માનતો હતો, તે પણ સતપંથી સાબેત થયો. ”

તપાસ—શું નુસેરી ઇસ્લામી તાલીમ મુજબ હંઠ અલી અં ને અદલાહ કહેવા નીકળ્યો હતો કે ? મીં) વસ્તેજી શું લખી રહ્યા છે, તેનું તેઓને જ્ઞાન છે કે નહિ ? !) ઇસ્લામ તો એવા એએતેકાદને ધિક્કારે છે. (જુઓ, ‘જવાબ નાં ૬ ની તપાસ’ વી. વી.) નુસેરી કેવી રીતે સતપંથી તરીકે સાબેત થયો ? તે મીં વસ્તેજી પૂરવાર કરશે ખરા કે ? નુસેરીના વખતમાં સતપંથનું નામ પણ હતું ખરું ? શું, હ. અલી અ. ને અદલાહ કહે તે સતપંથી કે ? ! અગર મીં વસ્તેજી ઇસ્લામ તેજ સતપંથ એમ જણાવવા નીકળે, તો ઇસ્લામમાં તો એવી બાબતોનો સંબંધ નિષેધ છે—અટકે નુસેરીને પણ ઇસ્લામી તવારિખ નવેશોએ ધિક્કારેલ છે.

૧૪—“ હિન્દની બહાર વસ્તા ઇસ્લામની રૂઠી મુજબ નમાજ રોજ.....વિગેરે પરદેશના ઇસ્માઈલીઓ પાળે છે. તેવીજ રીતે દુઆ ઉપવાસ, અને દસોદ હિન્દના સતપંથીઓ બળવી લાવે છે.”

તપાસ—એકજ ઇસ્માઈલી ફિરકાના જુદા જુદા દેશોમાં વસ્તા અનુયાયીઓ માટે જુદી જુદી ક્રિયાઓ કેમ હોઈ શકે ? ! શું, હ. અલી અ. થી કરીને ઇમામ જામ-ફરે સાહેબ અ. ના સમય સુધીના અનુયાયીઓ માટે મી. વરતેજ, કોઈ એવો દાખલો બતાવી શકશે ખરો ? તે પાક ઇમામોના સમયમાં જુદા જુદા મુદકોના વત્નીઓ માટે જુદી જુદી ક્રિયાઓ હતી ખરી કે ? અજબ જેવું તો એ છે કે, મી. વરતેજ પરદેશના ઇસ્માઈલીઓ માટે ઇસ્લામી રૂઠી મુજબની ક્રિયાઓ માન્ય રાખે છે, અને હિન્દવાસી ઇસ્માઈલીઓ માટે જુદી ક્રિયાઓ જણાવે છે ! (કહાય એ ક્રિયાઓનું નામ ફેર હોય તો પણ સમજ્યા-પણ અહીંયાં તો ઇસ્લામી અને સતપંથી ક્રિયાઓમાં ઝમીન આસ્માન જેટલો તફાવત છે ! ! !) તો હવે-પરદેશના ઇસ્માઈલીઓ અને હિન્દનાં ઇસ્માઈલીઓ (સતપંથીઓ) બેઠ-માંથી ખરી કોની ક્રિયાઓ સમજવી ?

૧૫—“ માત્ર રૂઠીમાં ફરક છે અને રૂઠી માટે મોજુદ ઇમામના ફરમાન મુજબ અદા થાય છે. અને તેથી ઇસ્લામની સત્ય તાલીમનું અધુરાપણું બીજા શીરકા માફક નથી. ”

તપાસ—એ માટે મુદ્દા ના. ૧૪ ની તપાસમાં વિવેચન થઈ ગયેલ છે. બીજા ફિરકાઓમાં અધુરાપણું છે, પણ ફકત સતપંથજ પરિપુર્ણ છે—એમ લખી દેવાથી કાંઈ વળે તેમ નથી ! મી. વરતેજએ એ બાબત સાબિત કરી દેખાડવી જોઈએ. શું, નમાઝના બદલે હુઝા પકવી, માહે મુબારકના આખા મહિનાના રોઝાના બદલે સ્નાઈમા (શુદ્ધ ૬) ના બપોર સૂધી અપવાસ કરવો વી. વી. ક્રિયાઓમાં પરિપુર્ણતા સમાયલી છે કે ? ત્યારે ઇસ્લામના બીજા સર્વ ફિરકાઓમાં અધુરાપણું છે કે ? અને તેવી રીતે પરદેશમાં વસ્તા ઇસ્માઈલીઓમાં પણ અધુરાપણું ખરું ?

૧૬—“ દાખલા તરીકે હકીમ જેમ બીમારોને તનદુરસ્તીના માટે બધી જાતના દરદીઓને એક દવા આપતો નથી, પણ જેને જે અનુકુળ હોય, તેવી દવાનું સેવન કરવા કહે છે. ”

તપાસ—હકીમ, દરદીની પ્રકૃતીને અનુકુળ દવા આપે છે, એ ખરૂં-પણ કોમવાર જુદી જુદી દવા તો નથી આપતો ના ? અરબ માટે જુદી, અજમ માટે જુદી, ગુપ્તી માટે જુદી, સતપંથી ખોળ માટે જુદી; એમ એકજ દરદ માટે કોમવાર જુદી દવા તો નથી અપાતી ના ? પણ ખરૂં કરીને પુછી તો હકીમ અને દવાનો દાખલોજ એ બાબતમાં બંધ એસતો થતો નથી. ધાર્મિક ક્રિયાઓ એ કાંઈ શારીરિક સારવાર તરીકે નથી-એ ક્રિયાઓ તો રૂહાની (આત્મીક) ઉન્નતી માટે છે.

૧૭—“ જુઓની નમાજ એટલે બંદગી એકજ ખુદાની, પણ તેને પાંચ વખત અને જુદી જુદી તરકીબથી અદા કરાય છે. છતાં તેથી કાંઈ નમાજ એટલે બંદગીનોજ મતલબ જળવાય છે, તેવીજ રીતે સુસાફરીમાં, બીમારીમાં એવા હુકમોને માટે અમુક અમુક છુટછાટ હોય છે, તેવીજ રીતે મોજુદ ઈમામની મુખતારીથી સતપંથી અને ઇસ્માઈલી મઝહબ એકજ હોવા છતાં, અમુક અમુક છુટછાટ લોગવનારા છે. ”

તપાસ—નમાજ એકજ ખુદાની પણ તે પાંચ વખત પડાય છે, એ દાખલામાં મીઠ વરતેલુએ શું ધારણા રાખેલી છે, તે કાંઈ સમજાતું નથી, અને તે નમાજ જુદી જુદી તરકીબથી કેવીરીતે પડાય છે? તે મીઠ વરતેલુ સ્પષ્ટ કરી બતાવશે ખરા ? અને તેથી સતપંથી અને પરદેશના ઇસ્માઈલીઓની જુદી જુદી રૂઢીની ધાર્મિક ક્રિયાઓની બાબતને કેવી રીતે ટેકો મળે છે ? તે મીઠ વરતેલુ સમજાવશે કે ? બીમારી અને

મુસાફરીમાં નમાઝમાં અમુક અમુક છુટછાટ હોય છે, એમ જણાવીને તે સતપંથીમાંની છુટછાટનો મુકાબલો કરે છે, તે ઘણુંજ આશ્ચર્યકારક છે !!! શું સતપંથીઓ ખીમારીમાં અને મુસાફરીમાં છે કે ? ! (મુસાફર કે ખીમાર માટે જે અમુક છુટછાટ હોય છે તે ફક્ત તેજ વ્યક્તી માટે હોય છે—આખી કોમની કોમ માટે એ થીયરી લાગુ પડી શકતી નથી).

૧૮—“ધસ્લામના ફીરકાઓ ભલે જુદા જુદા હોય, તોપણ તોહીદ, નખુવત, અને કયામતની માનીનતા રાખનાર ધસ્લામી છે, અને તેમાં પણ “લા ઇલાહા ઇલ્લાહા મહમદ રસુલિલ્લાહ” નો કલમે પઢનાર ધસ્લામી છે, પછે ભલે તેનું વસ્તન ગમે તેવું હોય ”

તપાસ—પણ ‘તોહીદ’ (ખુદાના એકપણ) ના બદલે અનેક ખુદાઓની માન્યતા ધરાવનાર હોય તો ? ‘નખુવતના હુદાને પીર તરીકે ઉતારી પાડનાર હોય તો ? ‘કયામત’ ની માન્યતા સાથે ‘પુર્નજન્મ’ ની માન્યતા પણ ધરાવે તો ? તો તે ધસ્લામી કહેવાઈ શકશે ખરો ? ! કલેમાને! મંત્ર જપે, પણ અનેકાઅનેક ખુદાનો કાયલ હોય, ખુદા સિવાય અન્યની પણ બંદગી થઈ શકે તેનો પણ કાયલ હોય, અને હો મોહમ્મદ સુસ્તફે સો ને પીર તરીકે જણાવતો હોય તો ?

૧૯—“બધા ધર્મમાં એકજ ખુદાને માનવા ફરમાન છે. ત્યારે એક ખુદાએ મનુષ્ય બની પણ એકજ દુનિયા પર ઉત્પન કરેલ છે. હિન્દુ, મુસલમાન, પારસી, યહુદી, નસારા. આ બધા પક્ષપાત છે.”

તપાસ—ત્યારે સતપંથી એ પક્ષપાત નહિ કે ? ! આએ ખુદાઓમાં તો મીઠું વસ્તુએ, એકજ ખુદાને

માનવા ફરમાન છે અને એકજ ખુદાએ મનુષ્ય જાતી ઉત્પન્ન કરેલ છે, એમ જણાવેલ છે-પણ ખીજે ઠેકાણે તો ઈમામો તેમજ અવતારોને પણ ખુદા ઠેરાવેલ છે, તેમજ હવે અલી અ.ને સુધીના ઉત્પન્ન કરી તરીકે જણાવેલ છે, તેનું કેમ ?

૨૦—“ આ ઉપરથી જોશું, તો આદમની અગાઉના આદમો જોતાં કૃષ્ણ, રામ, વીગેરેની હકીકતો હિન્દુ સનાતન ધર્મમાંથી મળી આવે છે.

તપાસ—પણ ઇસ્લામમાંથી તે હકીકત મળે છે કે નહિ ? તે મીં વસ્તેલુ સ્પષ્ટ કેમ કરતા નથી ? (આદમ અગાઉના આદમો માટે મીં વસ્તેલુએ જે થીવરી પેશ કરેલ છે, તે માટે આગળ વિવેચન થઈ ગયેલ છે. વધુ માટે “મીં વસ્તેલુનું પોકળ” વાળું પ્રકરણ જુઓ).

૨૧—“ અને તેમાં પણ જેવી ખુબરગી સમજાય છે, તેવીજ ખુબરગી તેના અગાઉના આદમ, કૃષ્ણ અને રામ વીગેરેને અપાતી, જેને અમે ઇસ્માઇલીયો ઇશ્વરી અવતાર અથવા ઇમામ તરીકે ઓળખીએ છીએ.”

તપાસ—તે ખુબરગી સનાતન રૂએ અપાતી ? કે ઇસ્લામની રૂએ ? મીં વસ્તેલુ તો શ્રી કૃષ્ણ શ્રી રામને ઇસ્માઇલીયોના ઇમામ જણાવે છે-પણ તેઓના હાલના મોજુદ ઇમામ તો નીચે સુજબ કરમાવે છે:—

“હિન્દુઓની વાતો એલમમાં પડો છો તે વ્યાજબી નથી જ્યારે તમે હિન્દુ હતા તે વખતે પીર સહરદીને રસ્તો દેખાડ્યો, તે વખતે વહી ગયો, હવે મોલાની તારીફ તથા અહલ હાજીતનશિન ઇમામોની તારીફ પડો, હાજર ઇમામની તારીફ પડો.” (અમુલ્ય મોતીની માળા' ભાગ ૨ જો-પૃષ્ઠ-૧૬-૧૭)

હવે—મીં વરતેજીના કથન માટે શું ધારણું ? નાં આગાખાન સાહેબ જે બાબતને ગેરબ્યાજખી જણાવે છે, તે બાબતનો મીં વરતેજી તો ઉપદેશ કરી રહ્યા છે ! વળી નાં આગાખાનના ફરમાનમાં, હં અલી અં માટે મોક્ષાનો શબ્દ વાપરેલ જોવામાં આવે છે—પણ મીં વરતેજી તો હં અલી અં ને કાં તો ખુદા તરીકે જણાવે છે, અને કાં તો “ ખાલી બત્તીના યોખા ” જેવા ગણાવવા મથન કરે છે !!!

૨૨—“ અને તેથીજ “કૃષ્ણ” સુધીના આઠ અવતાર અને આદમને “બુદ્ધાઅવતાર” નવમો, અને દશમો નકલંક અવતાર “અલી” એવી ઇશ્વરી તુરની સાંકળ સિલસિલાબંધ માનીએ છીએ. અને જેને કુરઆને શરીફમાં “હબ્દીદલાહ” એટલે બુદ્દાઈ (તુરની) રસ્સી ફરમાવેલ છે.”

તપાસ—એ મુદ્દા માટે ઉપરના નંબરની તપાસ જુઓ. હં આદમ અં ને બુદ્ધ જણાવીને તેથી અગાઉના આઠ અવતારોને “તુરની સાંકળ” ના સિલસિલામાં જણાવી મીં વરતેજીએ તે “તુરનીની સાંકળ” ને પાક કુરઆને શરીફની આયતથી સિધ્ધ કરવા મિથ્યા કોશેશ કરેલ છે ! પણ કુરઆને શરીફ તો હં આદમથી અગાઉ મનુષ્ય ઉત્પત્તી મનાવતુંજ નથી, તેનું કેમ ? (મીં વરતેજી શું લખે છે, તેનું તે સાહેબને ભાનજ રહેતું નથી).

૨૩—“ અને તેથી જુદા જુદા ધર્મના પક્ષપાતવાળા નામો બુદ્દાઈ ધર્મને છાજતાં નથી. પણ “સનાતન” હનીફ ધર્મ” સૈરાતલ મુસ્તકીમ “ હકરોહ ” કે “ સ પંથ ” એ નામો પક્ષપાત વગરના અને ખસ મનાવવા એમએ.

તપાસ—એકજ મુદ્દામાં મીં વરતેજીએ એક બીજથ વિરૂધ્ધ માન્યતા જણાવેલ છે. પહેલે જુદા જુદા ધર્મોના મોને પક્ષપાત જણાવે છે, અને પાછો ‘સનાતન’ અને ‘સતપથ’ એ નામોને પક્ષપાત વગરનાં જણાવે છે ! (ખાફ ‘હનીફ’ કે ‘સેરાતલ મુસ્નકીમ’ અથવા ‘હકરાહ’ એ કાં ધર્મોના નામો નથી !

૨૪—“ પરંતુ સનાતન નામ પક્ષપાતી ઇસ્લામીઓને મનથ. કુફર માને, તેવીજ રીતે ઇસ્લામ નામ કે સનાતની પક્ષપાતીને મલેચ્છ લાગે છે અને તેજ ઝઘડાઓ ઉત્પન્ન થાય છે. તેનું પણ કારણ પુરુષો દે કારણ કે ધર્મનો ધણી કોઈ ઠેકાણે મોજુદ નથી માનતા, તેથી તેની સત્યતા કરવા અવશ્ય નથી. ”

તપાસ—આ મુદ્દામાં મીં વરતેજી, સનાતનીએ અને ઇસ્લામીઓની જોડ બતાવી-એકને પક્ષપાતી જણાવવાનો ખોટો ઢાંગ કરી પોતાનો હેતુ સાધવા આડે છે પણ તેમાં, પોતાના આગ્રહ લખાણો ઉપર પાણી ફેરવે છે તેનું ધ્યાન રાખેલ નથી ! !! સનાતનીઓના ગુરુઓ મીં વરતેજીએ સનાતન ધર્મના ધણીઓ તરીકે જણાવેલ તેમજ સુન્નત જમાઅતની પીરી મુરીદીને બચાવત કાવાનું સાધન મનાવેલ તે સર્વે મીં વરતેજી ભૂલી ગયલ જણાય છે ! સનાતનમાં ધર્મગુરુઓ (ધર્મના ધણીઓ હાલમાં પણ મોજુદ છે, (ખલ્ફે જુદા જુદા સંપ્રદાયો જુદા જુદા ગુરુઓ મોજુદ છે), તે શું, મીં વરતેજી ભૂલી જાય છે કે ? તેવીજ રીતે સુન્નત જમાઅતનાં પીરે મોજુદ છે. શીઆ ઇસ્નાઅશરીઓમાં મુજતહેદો મોજુદ છે. મતલબ કે ફરેક ટોળાની ધર્મની લગામ સમાલવાવાળા ધર્મગુરુઓ (ધર્મના ધણીઓ) મોજુદ છે. ખાફી મીં વરતેજીએ ઇસ્લામીઓના માટે જે જણાવેલ કે, પક્ષપાત

ધસલામીઓ, સનાતનને કુફર માને ? તેના માટે અગર મીં વરતેજીએ પોતાનાં ટોળાનાં જ્ઞાને તપાસ્યા હોતે, અને પોતાના મોજીદ ઈમામનાં ફરમાનો તપાસ્યાં હોતે, તો કીક હતું (જેમાંના નમુના દાખલ કેટલાક ઉતારાઓ આગે પુસ્તકમાં અપાઈ ગયેલ છે) પણ મીં વરતેજીના મોજીદ ઈમામના એક ફરમાનમાં તો ઈસ્માઈલી દીન સિવાયના સર્વેને કાફર જણાવવામાં આવેલ છે, તેનું કેમ ? !

૨૫—“ પીર સહરદીને સતપંથની મહત્તા બતાવતાં ચેલેન્જ કરી છે કે:—

“ ખટ દરશન તો સુન પુજવે

સત ધરમકો મરમ ન પાવે

આરતી કીજે નકલક તણી

આ બે લીટીમાં બધા પક્ષપાતી ધર્મના નામે ઝઘડનારાઓને માટે સમજાવ્યું છે કે રામ, કૃષ્ણ, મુસા, ઇસા, સુન્ની, શીયા, ઇસનાઅશરી—એ બધા પક્ષપાત કરનારા અને પોતાનેજ સત્ય માનનારા છતાં, પોતે જેને માને છે તેને માટે એમજ કહેનારા છે કે રામચંદ્રજી હતા, કૃષ્ણ હતા, મુસા હતા, ઇસા હતા, હં બહમદ સાહેબ હતા, ઇમામ મહેદી જેબ છે. એટલે બધા ધર્મવાળા ધણીની ગેરહાજરીમાં પુજે છે, ભજે છે, ને માને છે અને તેથી તેઓ બધા સુન પુજવે છે; પણ “સત” એટલે “છે” એવું તો માત્ર સતપંથના પાળનારાઓજ કહી શકે છે.”

તપાસ—આગે મુદ્દામાં મીં વરતેજીએ પોતાના ટોળાને સર્વોપરી મનાવવા માટે જે ભાંગેરા વાટયો છે, તે ઉપર હસવું આવે છે ! પોતાના ટોળાને હં મોહમ્મદ

મુસ્તફા સં ના અનુયાયીઓમાંથી તેમજ શીઆહ ફિરકા પણ અલગ કરેલ છે—અને રામ, કૃષ્ણ, મુસા, ઇસાને (સુન્ની, શીયા, ઇસ્લામશરી જેમ) પક્ષપાત જણાવે છે !!! (શ્રી રામ, શ્રી કૃષ્ણ, હં મુસા અને હં ઇસા અનુયાયીઓ માટે જે શબ્દો લખવા બેઠતા હતા, તે (આ શમાં) તેઓના માટે લાગુ પડે તેવી રીતે ચીતરી કાઢે છે !) હવે મુળ બાબત ઉપર આવતાં—મીં વરતેણ પૂછીશ કે, શું, હં મોહમ્મદ સં ના અનુયાયીઓને તમો ‘સુન પુજનારા’ તરીકે માને છે ? ત્યારે તો ત પણ ‘સુન પુજનારા’ કહે છે—અને અનુયાયી હોવાનો ઇન્કાર કરે તો ઇસ્લામીમાંથી બાદજ થાઓ છે તેનું તમે ધ્યાન છે કે ? મતલબ કે તમારી થીયરી તમોનેજ વડે તેમ છે. અહીંયા “સત” એટલે “છે” એમ ત જણાવો છો—ત્યારે “સતપંથ” એટલે “છે પંથ” એમ ખરેખર તો “સતપંથ” એટલે “હકરાહ” વીં જે તમોએ જણાવે તેના માટે શું સમજવું ?

બિરાદર ! પીર સહરદીનના નામથી જ્ઞાનની જે ટાંકીને તેની જે મતલબ સમજાવવાને બાહેર પડ્યા તેમાં તમો તદ્દન કચુંજ કાપો છો ! જુઓ, તમારા ઉસ્તુદ્ય મરહુમ હાશમસાઈ બોલા, તે કહીયોનો અર્થ જણાવે છે:—

“ખટ દરશન તો સુન પુજાએ

સતપંથ ધર્મકો મરમ ત પાએ

અર્થ—જે લોકો છ દરશનની પુજા કરે છે, તે સુન પુજા કરે છે, યાને તેમાં કાંઈ નથી. છ દરશનની પુજા કરવાવાળાઓને સત્યના સ્વરૂપ ધર્મનો લોક મળ્યો મહી. માટે આ જ નામાં હજારો અલ્લીની સેવા કરવી.”

(‘ઇસ્લામી ઇપીગ્રાફ’—પેજ ૧૧૮)

આશા છે કે હવે તમો તમારી જીલ સુધારીને લોખા બાઈઓને બમાવવાનું સુકી દેશો. હવે તે છ દરશન ક્યાં છે ? જેની જોખવટ માટે મરહુમ હાથગભાઈ બોધાએ સાનનીજ બે કડીઓ ટાંકેલ છે:—

“ છદ્દરશન તીરથ ન બોલો

તીરથ ગુરગત ગંગા. ”

તો તે ઉપરથી તમો જોઈ શકશો કે ‘ ખટદરશન ’ તીરથને ગણવામાં આવેલ છે—જ્યારે તમો તો હજી રસુલ સં ને માનવાને પણ ‘ ખટદરશનની ઉપમા આપી દીધો છો ! પણ ત્યારે તમો જે જણાવી ગયા છો કે, ‘ અમો કલમો પડીએ છીએ ’ તેની મતલબ પખલીકે શું સમજવી ? ખીરાદર ! એ જવાબના મુદ્દા નાં ૨૧-૨૨ માં તો તમોએ શ્રી કૃષ્ણ શ્રી રામને ‘ ઇશ્વરી અવતારો ’ ‘ ઇમામો ’ ‘ નુરનીસાંકળ ’ વીં વીં તરીકે માનવાનું સ્તિકારેલ—અને આએ મુદ્દામાં તો તેવી માન્યતાને ‘ સુન પુત્ર ’ જણાવે છે, તે કેમ ? ! વળી વધુ આશ્ચર્યકારક તો એ છે કે તમો ‘ ઇસ્લામી ’ નો દાવો કરો છો, ‘ સતપંથ ’ તેજ ‘ ઇસ્લામ, ’ એમ પણ જણાવી ગયા છો; અને અહીંયા તો ઇસ્લામના મહાન પયગમ્બરને માનવાને ‘ સુન પુત્ર ’ જણાવી રહ્યા છો ! ! !

૨૬—“ અને એ મર્મ ખીજ પક્ષપાતી ધર્મવાળાઓ કદી સમજી શકતા નથી. કારણ કે જેને જેવો માને છે, તેવોજ દેખાડી શકાય એવો અથવા રૂબરૂ જઈ અન્યમાં માથું નાંખી શકાય એવો, કે તેના હાથનું ચુંબન કરી શકાય, એવો માત્ર સતપંથ * છે કે, જેનો ધણી દરેક વખતે મોબુદ હોય છે. ”

* સતપંથને પણ અરબી અને હાથ હરી ખરા ? ! ! !

“ જીમ. ”

તપાસ—ખરીવાત ! સતપથજ અપક્ષપાત છે ! ! !
 પણ ‘ સતપથ ’ ના નામથી મીઠ વરતેલુએ જે વિવેચન
 કરેલ છે, તે પહેલા નંબરનો પક્ષપાત છે, એ મીઠ વરતેલુ
 સમજી શકતા નથી !) પણ આગળ મીઠ વરતેલુએ
 ‘ સનાતન તેજ ઇસ્લામ. અને તેજ સતપથ ’ ની જે
 થીયરી રૂબુ કરેલ તેના માટે શું સમજવું ? (બાકીના ખુલાસા
 માટે (ઉપર) મુદ્દા નાં ૨૪ ની તપાસ જુઓ.)

૨૭—“ અને નહીં ત્રણમાં—નહીં તેરમાં—નહીં છપ્પનની
 મેળમાં એવો સતપથ છે તેનો ખુલાસો એ છે કે
 ઇસ્લામે—બાહતરે ફીરકાવાળા કે જેની
 મુકતી નથી, એમ સમજાવ્યું છે. ને તે બાહતરમાં
 ૩+ ૧૩+૫૬=૭૨માં સતપથની ગણતરી નથી ”

તપાસ—મીઠ વરતેલુએ શું કાર્યું કાર્યું છે, તેનું
 તેઓને જ્ઞાન રહ્યું નથી ! એ કહેવત તો જેની કાંઈ ગણતરીજ
 ન હોય (કુર્ચ બીસાદમાં ન હોય) તેના માટે વપરાય
 છે. એ કહેવત માટે મીઠ વરતેલુને પોતાના ટોળા
 તરફથી કેવો સરપાવ મળે છે, તે જાણવું છે ! બોંતર
 (૭૨) ફીરકામાંથી ન હોવાનું જણાવવા માટે મીઠ વરતેલુએ
 તોડ તો સારો ગોતી કાઢ્યો ! ! ! બહોંતરે (૭૨) તો
 શું, પણ મીઠ વરતેલુએ સતપથના નામથી જે અ-
 કાયદો બહોંતર કરેલ છે (જે કે તેઓના ટોળાની તેવી
 માન્યતા અને તેવા અકાયદો તો નજ હશે, એમ હું માનું
 છું.) તે સુજબ તો ઇસ્લામના ૭૩ ફીરકામાં પણ ગણતરી
 થઈ શકે તેમ નથી ! પછે તો મારા વિદ્વાન મિત્ર મીઠ વર-
 તેલુને જે ગમે તે ખરું ! ! !

૨૮—“ પણ મીઠ જીમ તેમોએ, જે તોહતેર ફીરકામાંના
 એકની ગણતરી જાણવા માંગે છે, તે સુજબ તોહ-
 તેરમોજ સતપથ વો ફીરકો છે કે, જેમાં એક

પુદાની એકજ મનુષ્ય જાતીમાં ધર્મના પક્ષ-
પાત વગરનો છે અને તે સતપંથ નામ ધરાવે
છે ! એવો એક અને એકજ છે.

એટલે—નથી ૩ ત્રણમાં એટલે ત્રણ ચારી નથી,
(જેઓ હ૦ અણુબકર હ૦ ઉમર હ૦ ઉસ્માનને
તબરરા કરે છે, તેવા નથી.)

તેમ નથી, તેમાં (એટલે રસુલે પુદા બીબી
ફાતેમા તથા અલીથી અસકરી સુધી ઈમામો મળી
જાહેરમાં તેરને માનવાને એક તેથી ઉલ્ટો ગેબને
માનવું એવા નથી.)

તેમ ૫૬ છપ્પનના મેળમાં નથી, એટલે છપ્પન
કોટી જાહેરો જેઓએ પોતાના જમાનાના મોજુદ અવ-
તર (ઇમામ) શ્રી કૃષ્ણનાં ફરમાનને માન્યુ નહી
તેવા અમો સતપંથી નથી. ”

તપાસ—પક્ષપાત-અપક્ષપાત વિષે આગળ વિવેચન
થઈ ગયેલ છે. આ એ મુદ્દામાં તો મીઠું વરતેલુંએ સતપંથને
એક ફિરકા તરીકે જણાવેલ છે—પણ મુદ્દા નાં ૨૬ માં તે
સતપંથને ઇસ્લામ તેમજ તેના વિલાગ શીઆહથી પણ
અલગ સમજાવેલ, તેનું કેમ ? હવે મીઠું વરતેલુંએ અઉ-
તર (૭૨) ની ગણતરી માટે જે હાંસી પાત્ર ફલીલ કરેલ છે,
તેની તપાસ (નંબરવાર) નીચે કરી જતાવીશ.

૧—‘ત્રણચારી’ ની ગણતરી ત્રણ ફિરકા તરીકે કેવી રીતે
થઈ શકે છે—અને તે ત્રણના મેળમાં કેવી રીતે આવી
શકે છે, તેની કાંઈ સમજ પડતી નથી. એ મતમાં
તો સર્વે શીઆહ સમાન છે. શું, મી. વરતેલું ત્રણ
ચારોને માને છે ખરા ? (તબરરા માટે ‘તબરરા’
બાળું પ્રકરણ જુઓ).

૨—એ મેળ પણ મી. વરતેલના મગજની અસ્થિરતા જણાવે છે ! તેરને જાહેર અને ચઉદમાને ગાયબ માનનારાઓનો સમાવેશ એકજ ફિરકામાં થાય છે. પણ મી. વરતેલ તો તેને ૧૩ ની ગણતરી જણાવી રહ્યા છે ! પણ એ ચઉદ માઆસુમોમાંના આઠ (૮) માઆસુમોને તો મી. વરતેલ પણ માને છે, તેનું કેમ ? ત્યારે આઠની ગણતરીમાં તો મી. વરતેલનું ટોળું પણ આવી જાય છે—તો તઉતેરમાં ફિરકા તરીકે (એક ફિરકા) તરીકે ની. વરતેલ પોતાના ટોળાને કેવી રીતે ગણાવી શકશે ? હરેક રીતે મી. વરતેલ ઉંઘી રૂઢીએજ કામ લીધે છે !

૩—છપ્પનનો મેળ મીલાવવામાં તો મીં વરતેલએ કમાલ કીધી છે ! શું, છપ્પન કોટી જાદવો ઈસ્લામના ૭૩ ફિરકામાંના છે કે ? (મીં વરતેલ શું લખે છે, તેનું તેઓને લાન રહેતું નથી) વળી છપ્પન કોટી જાદવો તો શ્રીકૃષ્ણના સમયમાં હતા (એ મીં વરતેલ માન્ય રાખે છે.) ત્યારે શ્રી કૃષ્ણને તેઓ હંમેશા અગાઉ જણાવે છે, તેનું કેમ ! ત્યારે જાદવોનો મેળ ઈસ્લામના ૫૬ ફિરકાના મેળ તરીકે કેવી રીતે ચાલી શકે ?

મતલબકે—ખઉતેરનો જે મેળ મીં વરતેલએ મીલાવેલ છે, તે તદ્દન અર્થ રહીત છે. મીં વરતેલએ એવી હસવા ભોગ દલીલોને પબ્લીકમાં લાવવા પુર્વે વિચાર કરવો જોઈતો હતો.

૨૬—“ જે કે ખાહતેર ફીરકામાં નમાજ, રોજા વીગેરે એક સરખી રીતે અરખીમાં અદા થાય છે, ત્યારે માત્ર અમારા એકજ ફીરકામાં ઇમામ મોભુદ્દીના હુકમ મુજબ હરેક દેશને અનુકુળ આવે એવી ભાષા સાથેના ખંદગીનાં સમજ

લયા ફરમાનો છે. અને આ રીતે ૭૩ ફીકરાથી માત્ર અમારો એકજ ફીરકો જુદો પડે છે કે જેના નામનો સુકાની મોજુદ ઇમામ હોય છે.”

તપાસ—આએ સુદામાં તો મીં વરતેજીએ તદન લાનરહિત, વિચીત્ર બાબત ચર્ચેલ છે ! લલા, રોજાં અરબીમાં કેવી રીતે અદા થતા હશે. અને બીજી ભાષામાં કેવી રીતે અદા થતા હશે ? એ ઉખ્યાલું મીં વરતેજી ઉકેલી બતાવશે ખરા ? મીં વરતેજીએ ઇસ્લામના કુલ્લે ફીરકાથી પોતાના ટોળાની ધાર્મિક ક્રિયાઓ ન્યારી જણાવી-ને ફક્ત કરેલ છે, પણ એથી તો પોતાના ટોળાને ઇસ્લામના ૭૨ તો શું, બદલે ૭૩ ફીરકાથી પણ બાતેલ કરી મુકે છે તેનું ધ્યાન મારા વિદ્વાન મિત્રને છે ખરું કે ? પોતાના ટોળાની બંદગીને દરેક દેશને અનુકુળ આવે એવી ભાષા-માં મીં વરતેજી જણાવે છે—પણ દરેક દેશની થીયરી તો એક બાબુ રહી, ખુદ ચિતરાલ, બદખશાન, સીસ્તાન, તુર્કસ્તાન વીં દેશોના મુરીદોને પણ અનુકુળ આવે તેવી ભાષા તે બંદગીમાં નથી તેનું કેમ ? ! હવે મુળ બાબત ઉપર આવતાં—મીં વરતેજીએ જે ઇસ્લામના ૭૨ ફીરકાથી પોતાની ધાર્મિક ક્રિયાઓ જુદી જણાવેલ છે, તે ક્રિયાઓ તો હિંદુસ્તાનમાંજ પ્રચલીત છે.—ત્યારે પરદેશના મુરીદો તો (મીં વરતેજીની કબુલાત પ્રમાણે) ઇસ્લામના ૭૨ ફીરકા પ્રમાણે જ ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરે છે, તેનું કેમ ? શું તે મીં વરતેજીના મોજુદ ઇમામના ફીરકાને લગતા નથી ? ન્યારે એક ફીરકા માટે કોઈ ખાસ હુકમ હોય, તો તે ફીરકાના ગમે ત્યાં વસ્તા અનુયાયીઓને તેજ હુકમ લાગુ પડવો જોઈએ—તેના બદલે મીં વરતેજી તો ઉલ્ટુંજ સમજાવવા માંગે છે ! ! ! મતલબકે—એ સર્વે બાબતો લોળા ભાઈઓને લમાવવા માટેની મીં વરતેજીની એક ચુકવીજ છે. બાકી

ધર્મના સુકાનીઓ તો ઘણા ફિરકાઓના મોબુદજ છે. અને કદાચ ખાસ “બહેરી ઈમામ” નેજ મીં વરતેજી ‘સુકાની’ ગણાવવા માંગતા હોય, તો ઝૂથદી ફિરકાના ઈમામ યહયા મોબુદ છે. પણ કેઈપણ સુકાની પોતાનાજ અનુયાઈઓ માટે એક દેશના માટે એક પ્રકારની, અને બીજા દેશ માટે બીજા પ્રકારની માન્યતાનો ઉપદેશ કરેજ નહિ.

જવાબ ના. ૪૨ ની તપાસ.

મીં વરતેજી જેવા (આગાખાની) ઉપદેશકો, નાં આગાખાન સાહેબના ફરમાન વિરુદ્ધ હિન્દુ માન્યતાનો જે બોધ કરી રહ્યા છે, તે ઉપરથી મારા ૪૨ માં સવાલમાં પુછેલ કે—શું, હિન્દુઓના દેવો મુસલમાની ધર્મ મુજબ ચાલનારા હતા ? અને શું, તેઓ સતપંથના રાહબરો હતા ? જેનો મીં વરતેજીએ જે ઉત્તરવનારો અને આડી અવળી બાબતોથી ભરપુર જવાબ આપેલ, તેમાંના મુદ્દાઓ—

૧—“ મીં જીમ, આગળના જવાબમાં બાણ્યું હશે કે, સુબ્દીમાં મનુષ્ય બતીની ઉન્નતી ઇસ્લામ મુજબના આદમથી ફસ હબ્બર વરસથી છે, પણ તે અગાઉના આદમો સનાતન ધર્મ અને વેદ મુજબ મનાતા મછ, કછ, વરા, નરસી. વામન, ફરશીરામ, રામ, કૃષ્ણના ઈશ્વરી અવતારો અથવા ઈમામ સતપંથી ગણવા બધાએ, અને ઇસ્લામમાં આદમથી અલી, અને અલીથી આગાખાન સુધીના ઈમામો મનાય છે, તેવાજ એ આગલા જમાનાના રાહબર (ઈમામ) હતા. ”

તપાસ—મીં વરતેજી ! આગળના તમારા લખાણમાં તો તમોએ તારીખે ફિરીસ્તાહના હવાલાથી આદમ અગાઉના આદમોને ઇસ્લામ મુજબ સાબિત કરવા મથન કરેલ, તેનું કેમ ? તે તમારું લખાણ તો જોડું હતું ના ? ભલા તમો વેદ મુજબ દસ હજાર વર્ષ પુર્વે મનુષ્યની હસ્તી પુરવાર કરી બતાવશે ખરા ? તમો આગળના અવતારોને સતપંથના ઈમામો જણાવો છો—પણ તે વખતે તમારો સતપંથ હસ્તીમાં હતો ખરો ? (ત્યારે સદરહીન વીં પીરોએ સતપંથનો રસ્તો બતાવ્યો—એવું જે જણાવવામાં આવે છે તેનું કેમ !) કદાચ તમો સનાતનને ઇસ્લામ અને તે સતપંથ એ થીયરી પેશ કરો, તો અત્રે તો એ માન્યતામાં સનાતન અને ઇસ્લામમાં ફરક છે—એવું તમો બતાવી આપો છો, ત્યારે એ જોડાણો કેવો ? તમો તો આગલા અવતારોને તમારા ટોળાના અગાઉના ઈમામો મનાવો છો—પણ નાં આગાખાનનું ફરમાન તો તેથી ઉલ્ટું છે, તેનું કેમ ? તમોએ તમારા જવાબ નાં ૪૧ માં તો શ્રી રામ કૃષ્ણનાં ભજન વીં ને સુન પુઝા જણાવેલ, અને આ ઠેકાણે ‘ ઈમામ સતપંથી ગણવા જોઈએ ’ એવું જણાવો છો તેનું કેમ ? શું દરેક જવાબ દરેક મુદ્દામાં જુદી જુદી વચણ ધરાવતી, અ જાહેર લેખકનું કામ છે ખરું ! હવે—તમો જે અવતારોને આગલા જમાનાના (મનુષ્યોના) રાહબર જણાવો છો—તો શ્રી રામ, શ્રી કૃષ્ણ વીં કે જેઓ મનુષ્ય રૂપમાં હતા, તે તો કદાચ મનુષ્યોના રાહબર પણ થઈ શકે; પણ મરઘ, કરઘ, વારાહ જેવાં જળચર અને વનચર સ્વરૂપો મનુષ્યોના રાહબર કેવી રીતે થઈ શકે, તે જરા સમજાવશે ખરા ? (અને ત્યારે તમોએ જે મનુષ્યને અશ્રપુલ મખલુકાત તરીકે જણાવેલ છે, તે થીયરી કેવી રીતે નબી શકે છે, તેનાં પણ જરા ખુલાસો કરજો)

૨—“ અને તેમના વડે અજર, અમર, એક એટલે

હર્યુલ, કચુમ, વાહદે ખુદાની હીદાયત પ્રકાશ પામેલ છે, એમ તેના શાસ્ત્રોથી સિદ્ધ છે. ”

તપાસ—ફક્ત તેના શાસ્ત્રોથીજ એ બાબત સિદ્ધ છે ? કે સતપથ શાસ્ત્રથી પણ છે ? હવે—સનાતન શાસ્ત્ર મુજબ પણ ખુદા ‘ અજર ’ અને ‘ એક ’ છે—એમ મીં વરતેલુ માન્ય રાખે છે, ત્યારે તેઓએ અન્ય ઠેકાણે ઇમામ-ને-અવતારને ખુદા મનાવવા કોશેશ કરેલ છે. અને તે સનાતન માન્યતા ઉપરથી મનાવવા માંગેલ; તેનું કેમ ? શું, અવતારો માટે અજર, અમર, એકની થીયરી સનાતન શાસ્ત્રોથી મીં વરતેલુ પુરવાર કરશે ખરા ? મચ્છ, કચ્છ, અને વારાહથી ખુદાની હીદાયત કેવી રીતે પ્રકાશમાં આવેલ છે તેની નોંધ મીં વરતેલુ બતાવશે ખરા કે ?

ટ—“ પછી તેના લક્ષ્યાર્થમાં ઇસ્લામના રહેખરો, માનવા બેઠાએ. ”

તપાસ—પણ ઇસ્લામમાં તો હું આદમથી અગાઉ મનુષ્ય ઉત્પત્તિજ નથી, તેનું કેમ ? કદાચ મીં વરતેલુ આગળના અવતારોને સતપથના રહેખરો, જણાવવા માંગતા હોય, તો તેમાં પણ તેઓ સજ્જડ ગોથું ખાય છે ! મરહુમ હાશમબાઈ બોધાએ ઇસ્માઈલી દર્પણના પૃષ્ઠ ૧૧૫ ઉપર જણાવેલ છે:—

“ અગાઉ થઈ ગયેલા હિંદુઓના અવતાર તથા તીરથો સાથે ઇસ્માઈલી ધર્મને કાંઈ લાગતું વળગતું નથી. તે દરશાવવાને માટે માનવતા પીર સદરદીન તથા ત્યાર પછીના બીજા માનવતા પીરોનો મત જ્ઞાનના રૂપમાં છે, તે અમે નીચે મુકીએ છીએ. ”

એ રીતે કર્તાએ જણાવીને ત્યાર પછી પૃષ્ઠ ૧૧૫ થી ૧૧૬ સુધી પીરોના જ્ઞાનો દર્શાવેલ છે. તો પીરોના જ્ઞાનો સાચાં

કે મીં વરતેજીનું કથન સાચું ? ! (વળી મારા અનુભવ પ્રમાણે તો મરહુમ હાથમલાઈનું સતપંથ બાળતનું ધાર્મિક જ્ઞાન મીં વરતેજી કરતાં ઘણા દરજ્જા વધુ હતું.) તદુપરાંત મીં વરતેજીના હાલના મોજીદ ઇમામે પણ આગળના નવ અવતારોને માનવાની સહંતર મનાઇ કરેલ છે. (જુઓ, ‘ભુલ ભરેલી લોમીકા’ વાળું પ્રકરણ). પણ ઘણું દીલગીરી ભરેલું છે કે, મીં વરતેજી નવ અવતારને ‘ ધરલામના રહેબરો ’ જણાવવા નીકળ્યા છે.

૪—“ અને તેવી રીતે સુન્નત જમાઅતના મશહુર આલેમે જે દહેલીવાળા નીઝામુદ્દીન ઓસ્માની મઝાર શરીફના મુતવલી હસન નીઝામી ખવાજાએ સ્વિકાર કર્યો છે અને “ કૃષ્ણ બીતી ” અથવા કૃષ્ણ જીવન નામનો ઉર્દુઅંથ એમણે લખીને પુરવાર કર્યું છે કે, તે આદમ અગાઉના મનુષ્યોનાં રહેબરો રામ, કૃષ્ણ વીગેરે સનાતન ધર્મ અને વેદ મુજબ મનાતા હિન્દુના દેવો તે ઇસ્લામના પુર્વજો હતા, અને પુજ્ય હતા. ”

તપાસ—મીં વરતેજીએ આલેમો (બહુવચનમાં) લખીને પાછો હવાલો તો એક ખવાજા હસન નીઝામી-નોજ આપેલ છે ! હવે મરછ, કેરછ, વારાહ વીં ઇસ્લામના રહેબરો હતા, એનો સ્વિકાર તેઓએ કયા શબ્દોમાં કરેલ છે, તે મીં વરતેજીએ અસલ ઇમારત ટાંકી બતાવવી હતી. ખવાજા સાહેબ એક સુફી છે, અને તે રૂઢીએ તેઓએ “ કૃષ્ણ બીતી ” લખેલ છે—પણ તેમાં હં આદમથી અગાઉ પણ મનુષ્યોની હસ્તી હતી—અને તે વખતે શ્રીરામ અને શ્રીકૃષ્ણ વીં હતા—અને તેઓ ઇસ્લામના પુર્વજો અને પુજ્ય હતા—વીં બાબતો મીં વરતેજીના જણાવ્યા પ્રમાણેજ તે પુસ્તકોમાં છે કે નહિં ? જેના માટે મીં વરતેજીએ અ.

સહ ઇમારત ટાંકી બતાવવી હતી, કે જે ઉપરથી વિવેચન કરી શકાય. (પણ જે શ્રીરકાના હિમાયતિ થઇને મીં વરતેજીએ એ બાબત ચર્ચા છે. તે ફિરકાના પીરોએ અને ખુદ નાં આગાખાન સાહેબે તો તેથી વિરુદ્ધ લખેલ છે તેનું કેમ ? જુઓ, મુદ્દા નાં ૪ ની તપાસ.)

૫—“ વળી કુરઆને શરીફમાં ખુદા ફરમાવે છે કે, ”
દરેક દેશમાં અને દરેક ભાષા બોલનારી કોમોની હિદાયત માટે મેં પેગંબરો અને ઇમામો મોકલ્યા છે. ”

તપાસ—એ ફરમાન જે બોલોમાં મીં વરતેજીએ જણાવેલ છે, તેટલા બોલો અસલ આયતથી મીં વરતેજીએ ટાંકી બતાવવા જોઇતા હતા—કે જેથી એના ઉપર વિવેચન થઇ શકતે.

૬—“ તો એ મુજબ સંસ્કૃત ભાષા અગાઉ બોલાતી હતી, અને હિન્દુસ્તાનમાં તે માદરી જાણ હતી. તો હાલે એ ભાષામાં વેદ જે મોજુદ છે અને ગીતા વીગેરે અથા ઉપરાંત મહાભારત, રામાયણના અથોથી ઇસ્લામના બતાવેલા આદમથી અગાઉના આદમોથી હિદાયત હતી, એમ સિદ્ધ થાય છે. ”

તપાસ—પહેલો તો દશહજાર વર્ષ પુર્વ સંસ્કૃત ભાષા હિન્દુસ્તાનમાં હતી, એ મીં વરતેજીએ પુરવાર કરવું જોઇએ, તેવીજ રીતે હં આદમથી અગાઉ બીજા આદમો હિન્દુસ્તાનમાં મોજુદ હતા, એ પણ પુરવાર કરવું જોઇએ. ત્યાર પછી એ હકીકત જણાવવા બાહેર પડવું જોઈએ.

૭—“ વળી એક લાખ અને ચોવીસ હજાર પેગંબરોમાં ફક્ત અઠાવીસ પેગંબરોનાં નામો આપણે બાઈબીએ છીએ બાકીની મોટી સંખ્યા વીશે ઇસ્લામનાં કોઈ કોઈ તાબ કોઈ હકીકત રજુ કરતી નથી. આ ઉપરથી સાબીત

ચાયછે કે દસ હજાર વરસથીજ દુનિયા ઉપરે મા-
ણસો વસ્તા નથી, પણ તે અગાઉ પણ વસ્તી હોવી
જોઈએ, એવું જુના શોધખોળમાં મળી આવેલા લેખો
ઉપરથી જણાય છે.”

તપાસ—સર્વે પયગમ્બરોનાં નામો નથી મળતાં
તે વિષેનો ખુલાસો ઇસ્લામી કિતાબોમાં મોજુદ છે. ફક્ત
ગુજરાતી ભાષામાં પ્રગટ થયેલ ‘ તારીખે નાહ ’ મીં
વરતેલ જોઈ જશે તો એ સમજેનો ખુલાસો મળી જશે.
પણ ફક્ત નામો નહિં મળવાના કારણે મીં વરતેલ જે
અનુમાન ઉપરે આવે છે તે અનુમાન અગર સનાતન માન્ય-
તા પ્રમાણે મીં વરતેલ જણાવતા હોય, તો તેઓએ
સનાતન શાસ્ત્રોમાંથી સર્વે પયગમ્બરોનાં નામો અને વર્ણનો
ખતાવી, ત્યાર પછી એ થીયરી સાબિત કરવા મથન કરવું
જોઈએ. કારણ કે ઇસ્લામમાં જે હકીકત ન હોય, તેની
વિરૂધ્ધ બીજા કોઈ મતથી તે થીયરી સાબિત કરવી હોય,
તો તે મતમાંથી તે હકીકત સંપૂર્ણપણે ખતાવીને ત્યાર
પછી વિરૂધ્ધ મત કાયમ કરવો જોઈએ—ત્યારેજ વ્યાજબી
ગણાય. પણ વીગત કાંઈ પુરી પાડવી નહિં અને અખાની
દાવવો કરવો, એ ચાલી શકે તેમ નથી. તેવીજ રીતે જે
શોધખોળથી દસ હજાર વર્ષ પુર્વે હિંદુસ્તાનમાં મનુષ્ય વસ્તી
સાબિત થતી હોય, તે હકીકત પણ મીં વરતેલએ જાહેરમાં
લાવવી જોઈએ.

૬—“ અને કુરઆને શરીફમાં દુનીયાની લીલી કે સુકી
હરેક ચીજનું વર્ણન છે પણ તે ઇમામની તાલીમ
વગર શું કયાં છે ? તે જાણી શકાતું નથી. ”

તપાસ—કુરઆનને શરીફમાં લીલી સુકી હરેક
ચીજનું વર્ણન છે. એ હરેક ઇસ્લામી માન્ય રાખે છે, પણ

જે ચીજની અસલજ ન હોય. તે કુરઆને પાકમાં કેવી રીતે હોઇ શકે ? અગર મીઠું વરતેલ એમ મનાવવા માંગતા હોય કે, હું આદમ અં થી અગાઉ હિંદુસ્તાનમાં પયગ-મ્બરો હતા-અને તે મનુષ્યોમાંથી અને એક લાખ ચોવીસ હજાર પયગમ્બરોમાંથીજ હતા અને તે હકીકત કુરઆને શરીફમાં છે, તો તેઓએ હું અલી અં થી કરીને ઇમામ જાઅફરે સાહેબ અં સૂધીના કોઇપણ ઇમામની તાલીમનાં ફરમાનમાંથી એ હકીકત પુરવાર કરવી જોઇએ. છેવટે કાંઇ નહિં તો પોતાના મોજુદ ઇમામના ફરમાનમાંથી પાક કુરઆને શરીફની તેવી આયતોનો પતો આપવો જોઇએ.

૬—“ અને એજ કુરઆન ઉપર ઇમામનેજ ફજીલત છે, તે મોજુદ ઇમામ ઇસ્માઇલી સતપંથના ઇમામો છે કે, જેમના વડે હિન્દુસ્તાનમાં “ પીર ” મારફત ઇસ્લામની સત્ય તાલીમ મળી કે જે સનાતન ધર્મ સુજળના “ શ્રીકૃષ્ણ ” પંજીના “ ભુધ ” અને “ નકેલકે ” અવતારોની તાલીમની બાકીની સાંકેળ હતી. ”

તપાસ—અગર કુરઆને શરીફ ઉપર મોજુદ ઇમામ ની ફજીલત મીઠું વરતેલ માનતા હોય, તો તેઓએ તે પુરવાર કરવી જોઇએ. પીરોએ જે હકીકત જણાવેલ, તે અવતારોનું સાંકેળ તરીકે નહિં, પણ ફક્ત એક યુક્તીજ હતી. (વડે માટે મુદ્દા નાં ૩ ની તપાસ જુઓ) પણ, હું આદમર્થ અગાઉ હિંદુસ્તાનમાં પેગમ્બરો હતા-અને તે મનુષ્યોમાંથી (એક લાખ અને ચોવીસ હજાર) પયગમ્બરોમાંથીજ હતા એવી હકીકત પીરોના જ્ઞાનેથી મીઠું વરતેલ પુરવાર કરે છે કે !

૧૦—“ અને તે જુગના હિસાબે ચોથા જુગ કળીયુગ સુજળ (“ ભુધ ”) એટલે આદમથી (નકેલકે

એટલે (અલી) સુધી ધરાબર હતી, એમ સત્ય સમજાવીને સનાતનીની તાલીમ પુર્ણ કીધી. જે કે તેને આપણે “ ઈસલામ ” નામથી ઝાળખીએ છીએ, પણ “ ઈસલામ એ સનાતન ધર્મનું છેલ્લું પ્રોગ્રામ છે. ” અને તેથી ઈસલામ અગાઉનો ઈસલામ તે સનાતન ધર્મ છે. ”

તપાસ—કળીયુગમાં તો એકજ નકલકે અવતાર છે, તેનું કેમ ! (જુઓ, સીલસીલે ઇમામત પેજ ૧૬) પણ મીં વરતેલને ‘બુધ’ તેજ ‘આદમ’ જણાવવાનો છે, જેથી બુદ્ધના અવતારને કળીયુગમાં જણાવે છે, ‘ઈસલામ એ સનાતન ધર્મનું છેલ્લું પ્રોગ્રામ છે’ એમ જ્યારે મીં વરતેલ જણાવે છે, ત્યારે છેલ્લા પ્રોગ્રામ પ્રમાણેનીજ હકીકત સંપુર્ણ હોવી જોઈએ એ સિધ્ધ થાય છે, તો છેલ્લા પ્રોગ્રામ (ઈસલામ) મુજબ તો હં આદમથી અગાઉ (દસ હજાર વર્ષ પુર્વે) મનુષ્યની હસ્તીજ ન હતી, (જે મીં વરતેલ પણ માન્ય રાખે છે.) તેમજ ઈસલામ મત મુજબ તો બુદ્ધાઇ અવતારોનો નિષેધ છે—ત્યારે મીં વરતેલ સતપંથને ઈસલામ જણાવીને તે ઈસલામના નામથી આદમ અગાઉના આદમો તરીકે શ્રી કૃષ્ણ, શ્રી રામ વીં ને જણાવે છે, અને તેઓને પચગમ્યરે (એક લાખ ચોવીસ હજાર) માંથી મનાવે છે તથા અવતારની ધીયરી પણ મનાવે છે, તેનું કેમ ? (મતલબ કે દરેક ઠેકાણે મીં વરતેલના ધ્યાનમાં જેમ આબું તેમ લખતાજ ગયા છે. આગળ પાછળનો કાંઈ વિચાર કરેલ નથી.)

મીં વરતેલએ સનાતન અને સતપંથ મુજબ ચાર જુગો અને દસ અવતાર મનાવવા કેશેશ કરેલ છે, પણ મહાહરે ઋતે અલ્લાહ (પૃષ્ઠ ૨૨) માં તો મીં હરેલભાઈ પૂજા માસ્તરે ચાર જુગોથી અગાઉ આઠ લાખ કરેલું

જણાવેલ છે, અને દરેક કરણમાં ત્રીસ જુગ જણાવેલ છે તે હિસાબે ચાર જુગોથી અગાઉ બે કરોડ અને આગીસ લાખ જુગો જણાય છે, તેનું કેમ ? વળી તેજ પુસ્તકના પૃષ્ઠ ૨૩ ઉપર (પીર સદરદીને રચી આપેલી સાંકળના નામથી) ત્રણ દરણના જમાનામાં ૧૭ અવતારો જણાવેલ છે, અને ત્યાર પછી ૪ કલપ જણાવે છે અને તે ચાર કલપોમાં ૧૦ અવતારો જણાવે છે—તો એ હિસાબે ચાર જુગોથી પણ અગાઉ બીજા ૨૭ અવતારો થઈ ગયાનું જણાય છે, તેનું કેમ ? ત્યાર પછી એજ પુસ્તકના પૃષ્ઠ ૨૫ થી ચાર જુગોનું વર્ણન શરૂ કરીને તેમાં ૧૦ અવતારો જણાવે છે—તો એ હિસાબે કુલ ૩૭ અવતારો થાય છે તેનું કેમ ? એ સર્વે ગડબડ ગોંટાળાઓનો મીઠો વરતેજ કાંઈ ખુલાસો કરશે કે ? !

૧૧—“ હિન્દુના દેવો તરીકે મનાતા રહેખરો, તે આગળના ઇસ્લામના, એક લાખ અને ચોવીસ હજારની સંખ્યામાના પેગંબરો અને ઈમામો જ હતા. ”

તપાસ—એ માટે ઉપર મુદ્દા નાં ૩ તથા ૭ ની તપાસ જુઓ. કાં તો મીઠો વરતેજ આગળના ઈમામોને પણ (મ-આઝ્ઝલાહ) “ ખાલી ખતીનાં ખોખાં ” મીસાલ જણાવે છે; અને કાં તો હિન્દુઓનાં દેવોને આગળના ઇસ્લામના પેગંબરો અને ઈમામો તરીકે મનાવવા ઉપદેશ કરે છે. ! ! !

૧૨—“ અને તેથી જેમ ઇસ્લામની તાલીમમાં ઇસા બિન મરયમ, દાઉદ બિન સુલેમાન x અને યુસા બીન

x દાઉદ અ. ના. બાપનું નામ સુલેમાન ન હતું, સુલેમાન અ. તો હું દાઉદના શરજ્જ હતા.

“જીમ”

ધમરાન તથા ઇશ્વરાહીમ અને ગુહ, આદમ વિગેરેનાં નામો લેવાય છે; તેવીજ રીતે હીન્દુના દેવો રામ, કૃષ્ણ, પરશુરામ વિગેરે નામો લેવામાં અને તેમના કીરતન ગાવામાં જનાબ રસુલે ખુદાના અગાઉના પેગંબરો અને ઇમામો જેટલોજ દરજ્જો ધરાવે છે. ”

તપાસ—જનાબ નાં ૪૧ માં તેા મીં વરતેજીએ રામ, કૃષ્ણ વીં નાં લજનને “ સુન પુખ ” જણાવેલ, બદકે હં રસુલ સં ને માનવાને પણ “ સુન પુખ ” ચીતરી કાઢેલ ! ! અને આજે મુદ્દામાં તેા રામ, કૃષ્ણ વી. નાં નામો લેવા અને તેમનાં કીરતન ગાવાને અગાઉન. પેગંબરો અને ઇમામો (ને માનવા) જેટલોજ દરજ્જો જણાવે છે ! ! ! (અને પોતાની ‘ લોમીકા ’માં મીં વરતેજી એ “ કળીયુગમાં નકળી કેના બદલે કૃષ્ણ લજન કરાય, એ ઇશ્વરે નીમીણ કરેલા કાનુનનું અપમાન કરવા બરોબર છે ” એમ જણાવેલ છે !)

૧૩—“ હિન્દુના દેવો અને તેનાં “ લજન ” એવા શબ્દોની તાલીમ જેને ઇસ્લામી સત્યતાવાળી મોબુદ ઇમામો મારફત મળી નથી, તેને અભાવ ઉત્પન્ન કરે, અને જુદા જુદા લાગે, પણ ધીરજથી તપાસતાં ઇસ્લામ અને કુરઆને શરીફ તથા જનાબ રસુલે ખુદાની હદીસ કે ઇમામોનાં ફરમાનો જેઓ ગયબનો ઇલ્મ જાણતા હતા, તેઓ કોઇના વચનોમાં હીન્દુના દેવો કે વેદ જુદા છે, એમ લખાયલું નથી. ”

તપાસ—વાહરે, ઇસ્લામી સત્યતાવાળી તાલીમ ! તે તાલીમ મોબુદ ઇમામો મારફત મળેલ છે, એમાં મીં વરતેજી જે મોબુદ ઇમામો બહુ વચ માં લાવે છે, તે તેઓનીજ આગળના થીયરી પ્રમાણે ગલત હરે છે.

મોજુદ ઇમામ તો એકજ હોઈ શકે એમ મીં વરતેલ એ જણાવેલ તેનું શું ? કહાય મીં વરતેલ, પોતાના હાલના મોજુદ ઇમામ માટે એમ જણાવવા ઇચ્છતા હોય, તો તેઓ નામદારનું ફરમાન તો એથી સદંતર વિરૂધ્ધ જાય છે, તેનું કેમ ? કુરઆને શરીફ કે હદીસો, અથવા ઇમામોનાં ફરમાનોમાં “ હિન્દુના દેવો કે વેદ જુઠા છે, એમ લખાય-લું નથી ” એવો મુદ્દો મીં વરતેલ લાવે છે-પણ “ હિન્દુના દેવો અને વેદો સાચા છે ” એવો પણ કોઈ આધાર (ઇસ્લામી ફરમાનો પ્રમાણે) મીં વરતેલ પાસે છે ખરો ? જ્યારે ઇસ્લામે અગાઉના સર્વે ધર્મો અને કિતાબોને મન્સુખ કરી દીધી, ત્યારે એવો સવાલ ઉઠાવવાની જગ્યાજ કયાં રહે છે ? ! શું, હિન્દુના દેવો અને વેદો માટે ખાસ નામ જણાવવાની આવશ્યકતા હતી ખરી ? અને મીં વરતેલ જો કે એમ જણાવવા નીકળ્યા છે, પણ ખુદ તેઓએ ઠેક ઠેકાણે હિન્દુ માન્યતાઓનો નિષેધ કરેલ છે, તેના માટે શું સમજવું ? તેવીજ રીત પીરોએ પણ ઠેક ઠેકાણે નિષેધ કરેલ છે, તેનું કેમ ? (વધુ માટે, “ શું, સનાતન અને ઇસ્લામ એકજ છે ? ” વાળું પ્રકરણ તથા આએજ જવાબમાંના મુદ્દા નાં ૩ ની તપાસ જુઓ).

૧૪—“ તેમ સંસ્કૃત ભાષાનાં વેદ વીગેરે, અગાઉના આદ્દમોનો ઇસ્લામમાં સ્વીકાર જોકે ખુદલા શબ્દોમાં નથી, પણ તેથી સંસ્કૃત ભાષા બોલનારાઓને તેઓની ભાષામાં હીદાયત મળી નથી, અથવા તેમને માટે કોઈ રહેખર નહોતું, એમ કહેવા બેસીયે, તો કુરઆને શરીફનાં મહા વચનને ખોટું પાડવાનો ગુનાહ કરવા જેવું થાય છે. ”

તપાસ—જો બાબતનો સ્વિધાર ઇસ્લામમાં ખુદલા શબ્દોમાં નથી, તે બાબતને ન માનવી એ કુરઆને શરીફના

વચનને ખોટું પાડવાનો ગુનાહ છે, એમ જાણાવવું-એ તો મીઠું વરતેજીથીજ થઈ શકે ! જ્યારે, ખુલ્લા શબ્દોમાં નથી, એનો સ્વીકાર મીઠું વરતેજી કરે છે, ત્યારે કયા છુપા શબ્દોથી મીઠું વરતેજી એ જાણવા પામ્યા ? તે સ્પષ્ટ કરી બતાવશેકે ? સૂઠી ઉપરે હં આદમથી અગાઉ (હમ હજાર પુર્વે) હિન્દુસ્તાનમાં મનુષ્યની હસ્તી હતી અને તે વખતે સંસ્કૃત ભાષા બોલાતી હતી, એ મતલબ કઈ આયતમાંથી નીકળે છે ? તે મીઠું વરતેજીએ બતાવવું જોઈએ.

૧૫—“ માટે ખીરાદર જીમ-નમાજની સુરે ફાતેહામાંના નીચેના શબ્દો અને વેદનીજ વાતો સિધ્ધ કરવી પડશે.

“ સેરાતલ-લગીના, અનઅમતા અલયહીમ ”

એટલે-હે ! ખુદા, તું અમોને એવો સીધો રસ્તો (સતપથ) બતાવ, કે જેવો અગાઉના લોકોને બતાવ્યો હતો અને તેના ઉપર તે તારી ન્યામત ઉતારી હતી. ”

તપાસ—સુરએ ફાતેહાના મજકુર શબ્દોના અર્થ “ કે જે તેઓના રસ્તો છે કે જેઓના ઉપર તે મેહરબાની કરી છે ” થાય છે. (જુઓ, પ્રોફેસર ફત તરજુમો) ખબર નથી પડતી, કે મારા વિદ્વાન મિત્ર પાક કુરઆને શરીફના અર્થો કયા ફળદ્રુપ લેખમાંથી નીપજવી કહાડે છે ? ! એ વાક્યોમાં અગાઉના લોકો માટેનો કોઈ શબ્દજ નથી અને કદાચ હોય પણ, તો પણ તેથી હં રસુલ સં થી અગાઉ, (હં આદમથી કરીને હં રસુલ સૂધી) જેટલા જેટલા લોકો ઇસ્લામની મીલ્લત ઉપરે હતા, તે લોકો સમજાશે-પણ મીઠું વરતેજી તો “ અગાઉના લોકો ” જણાવીને, સતપથ ની થીયરી પેશ કરવા લાગ્યા છે ! ! !

પણ સતપંથ ના નામથી જણાવવામાં આવતા પંથની તે વાક્યો નાઝીલ થતી વખતે હસ્તી પણ હતી ખરી ? !
(ત્યારે સતપંથ । ચોજકો તરીકે જે પીરને જણાવવામાં આવે છે, તે માન્યતા શું ખોટી છે ?)

૧૬—“ આ બંદગીના શબ્દોમાંથી પણ તમારો જવાબ મળી આવે છે કે, “ અગાઉના લોકો ” ને જેવો સીધો રસ્તો (સતપંથ) બતાવ્યો હતો, અને તેના ઉપર ખુદાએ ન્યામત ઉતારી હતી, તેવાજ રસ્તા પર દ્રઢ રાખવાને બંદગી કરીએ છીએ. ”

તપાસ—જે ભાવાર્થ મીઠ વરતેછ બતાવે છે, તે તદ્દન ખોટોજ છે. (ખુદાસો ઉપરના મુદ્દાની તપાસમાં બુઝો) આએ મુદ્દામાં મીઠ વરતેછ સતપંથ ઉપરે દ્રઢ રાખવા સારૂ બંદગી કરવાનું જણાવે છે—પણ સતપંથ તો પીર સદરદીનના સમયથી હસ્તીમાં આંચો, જ્યારે પાક કુરઆને શરીફનાં એ ફકરાઓ તો તેરસો વરસથી અગાઉ, બંદગી (નમાજ) માં પડતા આવે છે, તેનું કેમ ?

૧૭—“ તો આ રીતે “ હીન્દુના હેવો ” અને તેના ભજનો, તે ઇસ્લામ અગાઉના પેગંબરો અને ઇમામોનાં નામો જેટલોજ ફરજીયે ધરાવે છે. કારણ કે તેઓ “ આદમ અગાઉના આદમો હતા. ” અને એક લાખને ચોવીસ હજાર પેગંબરોની સંખ્યા પછીના પવીત્ર હતા. ”

તપાસ—એના ખુદાસા માટે ઉપરના મુદ્દા નાં ૩-૭-૧૧-૧૨ ની તપાસ બુઝો.

૧૮—“ તેઓની તાલીમ પણ ખુદા એક વહફાહુલા શરીફ છે, શુરૂ (પેગંબરો) ખુદા તરફથી ઈશ્વરી કુસ્માનો (કીલાબ) વેઠ મારફત બિાધ કરનારા છે, અવતાર

(ઇમામ) પાત્રને ઓળખવાની ફરજ છે, ને પુનર-જન્મનો હીસાબ ચોથા જુગના અંતે થવા પછી સ્વર્ગ, નર્ક પ્રાપ્ત થાય છે એ સિધ્ધાંત ઇસ્લામના ઉસુલ પ્રમાણેજ તોહીદ, નબુવત, ઇમામત, અને કયા-મત સુજબ છે. ”

તપાસ—એ માટેનો સંપુર્ણ પુલાસો “ ભુલ ભરેલી લોમિકા ” વાળા પ્રકરણમાં જુઓ. સનાતનીઓમાં તો ઇશ્વરના અવતારોની માન્યતા છે—જુદા જુદા સંપ્રદાયોના જુદા જુદા ગુરૂઓ છે—અવતારોમાંનો હાલે કોઈ અવતાર મોજુદ નથી, નકેકે અવતાર હવે થવાનો છે—છેલ્લા જુગનો અંત આવ્યાથી અગાઉ પણ કોઈ કોઈના માટે સ્વર્ગ નર્ક (હંમેશના માટે) પ્રાપ્ત થઈ શકે છે*—એવી માન્યતાઓ નજરે પડે છે. આ મુદ્દામાં મીં વરતેજીએ પુનરજન્મ અને કીયામતની માન્યતા એકજ જણાવેલ છે—પણ જવામ નાં ૪૪ માં તો “ અને હાલના હીન્દુ અને મુસલમાન વિદ્વાનો પણ માત્ર “ પુનરજન્મ ” અને કયામતના પ્રશ્નોમાં જુદા પડે છે. ” એમ જણાવેલ છે !

જવાબ નાં ૪૩ ની તપાસ.

મારો ૪૩ મો સવાલ એ મુદ્દા પર રચાયેલો હતો કે સતપંથ, ઇસલામ અને સનાતનના સિધ્ધાંતો એક સરખાં છે કે કેમ ? જેના જવાબમાં મીં વરતેજીએ આગલીજ રૂઢી ઇખ્તીયાર કરેલ છે, જે જવાબમાંના મુદ્દાઓ—

* એટલે તે મનુષ્ય મુકતીનો અધીકારી થઈ જાય છે, અને તેના માટે પુનર્જન્મના ફેરા ટાળી જાય છે.

“જીમ.”

૧—“ (સતપથ) ઇસ્લામ અને હિન્દુનો ધર્મ એકજ પ્રોગ્રામની સાંકળ છે. ”

તપાસ—એ માટે જવાબ નાં ૪૧-૪૨ ની તપાસમાં તેમજ અન્ય ઠેકાણે વિવેચન થઇ ગયેલ છે.

૨—“ પરંતુ હિન્દુ સનાતન ધર્મ તે પ્રાચીન ઇસ્લામ છે અને તે પછીના અરવાચીન ઇસ્લામનાં શુદ્ધ સીધાંતો જનાળ રસુલે ખુદા વડે પ્રકાશ પામ્યાં, અને સતપથ તે ઇસ્લામનીજ સત્ય તાલીમ છે. ”

તપાસ—સનાતન ધર્મ તે પ્રાચીન ઇસ્લામ છે—એ મીં વસ્તેજીએપુરવાર કરી દેખાડવું એઈએ. પણ જ્યારે અર્વાચીન ઇસ્લામનાં શુદ્ધ સિદ્ધાંતો પ્રકાશમાં આવી ગયાં, ત્યારે સનાતન ધર્મના દાખલા દલીલોની જરૂરતજ શી હોઇ શકે ! ત્યારે મીં વસ્તેજી જે સનાતન સિદ્ધાંતોને માનવા અને મનાવવાનો ઇસ્લામીઓ પાસે હઠવાદ લઈ રહ્યા છે, તેનું પ્રયોજનજ શું હોઇ શકે ? ! મીં વસ્તેજી સતપથને જે રૂપમાં બતાવી રહ્યા છે—તે મુજબ ઇસ્લામની સત્ય તાલીમ હોઇજ ન શકે, જે માટે વિવેચન ઠેકઠેકાણે થઇ ગયેલ છે.

૩—“ પણ ઇસ્લામ પછી છસો વરસે તે હિન્દુસ્તાનમાં અપાયલી તાલીમ દઈને સનાતન અને ઇસ્લામની અઇક્યતા સમજવનારું શુદ્ધ તત્વ છે. ”

તપાસ—જ્યારે ઇસ્લામનાં શુદ્ધ સિદ્ધાંતો પ્રકાશમાં આવી ગયાં, ત્યારે છસો વર્ષ રહીને શુદ્ધ તત્વ સમજવવા સાફ-ઇસ્લામની સત્ય તાલીમ આપવા સાફ હિન્દુ સુસ્થાન મીચીત અકાયદોવાળા સતપથની જરૂરતજ શી હોઇ શકે ? તેમજ જ્યારે ઇસ્લામ (અર્વાચીન ઇસ્લામ) શુદ્ધ રીતે પ્રકાશી ચુક્યો, ત્યારે છસો વર્ષ રહીને પાછો પ્રાચીન સનાતનને ઇસ્લામ સાથે જોડવાનો હેતુજ શી હોઇ

શકે ? પણ નહિ, પીરોનો હેતુ સનાતનીઓને ઇસ્લામ-માં લાવવાનો હતો-જેના માટે એ સર્વે યુક્તીઓજ હતી; જેને મીં વરતેજ (બોળાઓને લમાવવા સાડ) જુહું રૂપ આપી રહ્યા છે !

૪—“ સનાતનની તાલીમ શરૂઆતમાં હતી, અને હિન્દમાંજ હતી, તે વખતે હિન્દની બહાર મનુષ્યો વસતાજ નહોતા. ”

તપાસ—ફક્ત લખી નાખવા કરતાં મીં વરતેજએ ઇતિહાસીક સનહોથી પુરવાર કરવું જોઇએ.

૫—“ જ્યારે હિન્દની બહાર વસવા લાગ્યા, ત્યારે આદમના નામથી અને સસ્કૃત સિવાયની બીજી ઇબ્રાની જાનમાં જુદાએ પોતાના અવતારી સ્વરૂપ વડે, હિંદાયત પહોંચાડી. ”

તપાસ—એ માટે પણ મીં વરતેજએ ઇતિહાસીક દલીલો પુરી પાડવી જોઇએ. એ મુદ્દાથી મીં વરતેજ એવો ઝોળ ઘાલે છે કે, હિન્દમાંથી બાહર વસવા સાડ જે ગયા, તેમાંના હં આદમ હતા-પણ નુરની પુત્રની દલીલમાં તો મીં વરતેજએ (પાક કુરઆને શરીફના સિદ્ધાંત પ્રમાણે) હં આદમનું પુત્રું માઠીમાંથી બનાવવામાં આવેલ, અને તેમાં રૂહ પુકવામાં આવેલ; એ સિદ્ધાંત પેશ કરેલ તેનું કેમ ? હવે મીં વરતેજની થીયરી પ્રમાણે જો હિન્દુસ્તાન-માંથીજ મનુષ્યો બાહર વસવા ગયા હોય, તો તેવા મનુષ્યો તો સસ્કૃત ભાષાથીજ પરિચીત હતા, તેના બદલે ઇબ્રાની નામની નવીન ભાષાથી તેમને હિંદાયત કરવાનું પ્રયોજન શું હોઇ શકે ? મતલબ કે હં આદમના સમયમાં ઇબ્રાની ભાષામાં હિંદાયતો થઇ, એ સાચી હકીકતને માન્ય રાખીને મીં વરતેજએ (કુદરતી રીતેજ) ‘ હિન્દુસ્તાનમાંથી

મનુષ્યો બાહેર વસવા ગયા, અને શરૂઆતની ભાષા સંસ્કૃત હતી ' એ ફક્તીલને નબળી બનાવેલ છે. (ખુદ્દા શબ્દોમાં કહેતાં ' સત્ય તરે છે ' એ માન્યતા મીં વરતેલ પોતે સાબિત કરી આપે છે !

૬—“ અને તે પછી અરબી જબાનમાં જનાબ રસુલે ખુદા અને હં અલી ના નામે એજ તાલીમની શુદ્ધતા વિકાસ પામી ”

તપાસ—એ મુદ્દાથી પણ મીં વરતેલની મુદ્દા નાં પ ની હકીકતની નબળાઈ બાહેર થઈ જાય છે. (જનાબે રસુલે ખુદા મં અને હં અલીએ જે જબાનમાં તાલીમ આપવી શરૂ કરી, તે જબાન ત્યાં તેથી અગાઉ પ્રચલિત હતી—પણ મીં વરતેલએ તો હિન્દના વતનીઓ જે સંસ્કૃત ભાષાથી માહિત હતા, તેઓ બાહેર જઈ વસ્તાંજ નવીન ભાષામાં તેઓ તા માટે હિદાયત થયતી જણાવેલ છે.) હવે જે તાલીમ (અરબીમાં) હં રસુલ મં અને હં અલી મં તરફથી અપાણી, તે હં આદમ મં થી કરીને મીલતે ઇસ્લામની જે તાલીમ અપાતી આવી હતી, તેજ તાઅલીમ (કયામત સૂધી ફેરફાર કરવાની જરૂરત ન રહે એવી રીતે) સંપૂર્ણપણે અપાઈ હતી. (એમ નહિં કે તે તાલીમ છસે વર્ષ રહીને વળી સતપંથના નામથી જુદુંજ રૂપ પકડે !!!)

૭—“ અને ત્યાર પછી એજ ઇસ્લામની સત્ય તાલીમ હિંદુસ્તાનમાં શુજરાતી, કચ્છી, સિંધી. પંજાબી વીગેરે ભાષામાં સતપંથના નામે અપાઈ અને એ સત્યતાની સાંકળ રૂપ તાલીમ સનાતને કે ઇસ્લામે કે સતપંથે કોઈએ એક બીજાના નામે નિષેધ કયો નથી. ”

તપાસ—જ્યારે ઇસ્લામની સત્ય તાલીમ સતપંથ-થી સૈકાઓ અગાઉ જુદા જુદા મુઝકોમાં જુદી જુદી ભાષાઓનાં તરજુમા મારફતે અપાઇ ગઇ હતી, તેનો ફેલાવો થઇ ગયો હતો, એ ઇતિહાસ સિધ્ધ છે—ત્યારે સકાઓ સહીને સતપંથના નામથી ફરી તેજ તાલીમ આપવાનો શો હેતુ હોઇ શકે ? કદાચ હિન્દવાસીઓ માટે તે (સતપંથની) તાલીમ અરબી ભાષાના તરજુમા રૂપે હોય, તો તો હજી પણ સમજાયા-પણ આ તો કેટલીક ખાખતોમાં ઇસ્લામ અને સતપંથની તાલીમનો હબારો ગાઉનો ફાસલો જણાય છે, તેનું કેમ ? વળી ખુદ સતપંથ (ઇસ્લામી ફિરકા) ના જુદા જુદા મુઝકોના વતનીઓની તાલીમમાં અને મીઠ વરતેલ તરફથી જણાવવામાં આવતી સતપંથની તાલીમમાં પણ મોટો તફાવત રહેલો છે તેનું કેમ ? હિન્દુસ્તાન સિવાય અન્ય પ્રદેશના ઇસ્માઇલીયો ઇસ્લામી રીતેજ ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરે છે, એ મીઠ વરતેલ પણ કબુલ રાખી ગયા છે. સનાતન કે ઇસ્લામ, કે સતપંથ, કોઇએ એક ખીજનો નિષેધ કયો નથી, એ જણાવવામાં મીઠ વરતેલએ પોલીસીજ વાપરી છે. ઇસ્લામમાં સનાતનનાં ઘણા સિધ્ધાંતોનો નિષેધ ખુદ્દી રીતે જોવામાં આવે છે. તેવીજ રીતે હાલમાં સનાતનમાં પણ કેટલાક ઇસ્લામી સિધ્ધાંતોનો નિષેધ જોવામાં આવે છે; અને સતપંથે પણ સનાતનની કેટલીક ખાખતોનો નિષેધ કરેલ છે. (ખડકે મીઠ વરતેલએ તો સતપંથની રૂએ કેટલેક ઠેકાણે સનાતન અને ઇસ્લામ (બેઉ) નાં સિધ્ધાંતોને વખોડી, સતપંથની શ્રેષ્ઠતા સાબિત કરવા મથન કરેલ છે !

૮—“ ચારે યુગમાં એકજ ખુદાની ભકતી, શુદ્ધ આધીન-પણાથી ગણતી. પરંતુ તેમાં જેમ જેમ સ્થિતી બદલતી, તેમતેમ તાલીમમાં વિશાળતા આવતી અને

અત્યારની સનાતન તાલીમ એજ ઇસ્લામ અને ઇસ્લામની તેરસો વરસની તાલીમનું પરીણામ તે સતપંથ છે. ”

તપાસ—જ્યારે સનાતનની વિશાળતા ભરેલી તાલીમ તેજ ઇસ્લામ છે—ત્યારે ઇસ્લામ અગાઉની સનાતન માન્યતાઓ (જેનો કે ઇસ્લામ નિષેધ કરે છે તે) તો હજી સૂધી મી. વરતેજી ઉપદેશ કરે છે અને વિશાળતા ભરેલી તાલીમ વિરૂધ્ધ વર્તન કરે છે, તેનું કેમ ? મુદ્દા નાં ૩ માં મીં વરતેજીએ છસો વર્ષ પછીની ઇસ્લામની તાલીમને સતપંથ તરીકે જણાવેલ,—અને આએ મુદ્દામાં તો તેરસો વરસની તાલીમનાં પરીણામને સતપંથ તરીકે જણાવેલ છે, તેના માટે શું સમજવું ? શું, છસો વર્ષ પછીની સતપંથની તાલીમ તે પીરોની તાલીમ સમજવી, અને તેરસો વરસના પરીણામવાળી તાલીમ તે મીં વરતેજી તરફથી સમજવી ? ! (ખરી રીતે જોતાં મીં વરતેજી સતપંથના નામથી હંમણા જે જે સિધ્ધાંતો જણાવવા લાગ્યા છે, તે પીરોની તાલીમથી પણ ઘણા આગળ પડતાં છે ! અગર મીં વરતેજી, પોતાના સિધ્ધાંતો માટે એમ મનાવવા માંગતા હોય, કે તે સિધ્ધાંતો સમયાનુસાર ફેરફારના અંગે* તેઓના મોજુદ ઈમામનાં ફરમાનો ઉપરથી રચાયલા છે, તો તેવા સિધ્ધાંતો નાં આગાખાન સાહેબની સહીથી પ્રગટ કેમ કરાવતા નથી ?)

૬—“ અને સનાતન ધર્મમાં જેમ, ઈશ્વરો અવતારો મનાતા, અને ઈશ્વરો વચન વેદ મનાતાં, તેજ મુજબ અત્યારે ઈશ્વરો અવતારો તરીકે ઈમામને માનવાના છે. અને ઈશ્વરો વચનનાં ઇલ્મ તરીકે કુરઆને

* દાખલુ કે અર્થી અગાઉ મીં વરતેજી ‘સમયાનુસાર’ ફેરફાર વાળી ધોરણી પેશ કરી ગયા છે.

“ જમ ”

શરીર છે. અને તેજ કુરઆને શરીરની વિશાળ સમજ સતપંથ શાસ્ત્રમાં સમજાવેલી છે. ”

તપાસ—સનાતન ધર્મમાં જે ઇશ્વરી અવતારો અને ઇશ્વરી વચનો મનાતા, તે તો હજી પણ તે ધર્મમાં તેવીજ રીતે મનાય છે. પણ મીં વરતેજી તો ઇસ્લામનાં હાયરામાં ઉભા રહેવાનો દાવો કરે છે, ત્યારે તેઓએ, ઇશ્વરી અવતારો તરીકે ઇમામને માનવાના છે એમ જે ભરડી નાખેલ છે, તે ઇસ્લામી સનદોથી પુરવાર કરવું જોઈએ. (કારણ કે સનાતનની વિશાળતા ભરેલી તાલીમને મી. વરતેજીએ ઇસ્લામ જણાવેલ છે, ત્યારે વિશાળતાવાળી તાલીમની સનદ વધુ ઉપયોગી થઈ પડે તેમ છે.) હવે—મીં વરતેજીએ કુરઆને શરીરની વિશાળ સમજ સતપંથ શાસ્ત્રમાં છે, એમ જે જણાવેલ છે—તે સાબિત કરી બતાવશે ખરા કે ? કુરઆને શરીરની દરેક આયતની હકીકત જાનો (સતપંથ શાસ્ત્ર) માંથી બતાવી શકશે કે ? અને જ્ઞાનોની દરેક કહીએ કહીને સુકાબલો પાક કુરઆને શરીરની આયતોથી કરી બતાવશે કે ? ભલા, નીચેની જ્ઞાનોની કહીઓમાં પાક કુરઆને શરીરની કઈ આયતોની વિશાળ સમજ સમાયેલી છે ?

“એજ આલમોત ગઢ પાટણુ દેલમ દેશજી

ત્યાં અવતરેયો શાહ માનખા વેશજી. ”

(પચીસગ્જાનની ચોપડી—ગ્જાન ૩ જે કહી ૩ જી)

“ ગગા જમના ને સરસવતી તે થકી દક્ષણુ દેશ.

સાખરમતીને તીરે આવ્યા અલી અરબી વેશ. * ”

x કયાં આલમોત ગઢ અને કયાં પાટણુ ? ! શું, એ પાક કુરઆને શરીરની વિશાળ સમજ કે ? ! ! !

* હું અલી અં, સાખરમતીના તીરે કયે વખતે આવ્યા હતા ? કદાચ મીં વરતેજી, ‘ગાદીનશીન તેજ અલી’ એમ જણાવવા નિકળે તો જ્ઞાનની એ દીના સમયમાં મીં વરતેજીના કયા ઇમામ તે વખતે સાખરમતીનાં તીરે આવેલા હતા ?

“ જમ ”

(પચીસ ગ્નાનની ચોપડી—ગ્નાન ૧૨ મો, કડી ૧૫)

“ ડુંગર ઉપર ફેરડી ત્યાં વસે છે કનક
સોનારીઆંજી.

સોની ઘડે શાહની મુંદરી ને માતાજીને
નવસારે હારીયાંજી ”

(પચીસગ્નાનની ચોપડી—ગ્નાન ૧૫ મો કડી ૧૦)

તો એવા એવા વાક્યોમાં પાક કુરઆને શરીફની કઈ
આયતોની વિશાળ સમજ (!) સમાયલી છે તે મીઠ
વરતેજી બતાવશે કે ? ! (હજી તો એવા ધણા ઉતારાઓ
મારી યાદી બુકમાં મોજુદ છે—પણ લખાણના લયથી એટ-
લાજ દાખલાઓ ઉપર ખસ કરીશ)

૧૦—“ સતયુગ, ત્રેતાયુગ, અને દ્વાપર યુગના વેદો, રૂગ-
વેદ યજુર્વેદ અને શામવેદના વખતે મુસા, દાઉદ
અને ઇસાની ક્રિતાઓ તોરાત, જબુર અને ઈન્જીલ
એ મનસુખ થયેલ છે. ”

તપાસ—શું, રૂગવેદ—યજુર્વેદ—અને શામવેદના વખતે
(તે સમયમાં) તોરાત, જબુર અને ઈન્જીલ મનસુખ થયે
લ કે ? ! (મારા વિદ્વાન મિત્ર શું લખી રહ્યા છે ? !)
ત્યારે મીઠ વરતેજીએ આદમ અગાઉના આદમોના સમયમાં
વેદોની હસ્તી જણાવેલ તેનું શું ? કહાચ, એ લખાણથી
મીઠ વરતેજીની એ ધારણા હોય કે પાક કુરઆને શરીફના
સમયમાં મજકુર વેદો અને ક્રિતાઓ મનસુખ જગેજ છે—તો
તેઓ હજી પણ ઇસ્લામી દલીલોની વચમાં મનસુખ થયેલ
વેદોની દલીલો લાવે છે તેનું કેમ ?

x મુસા, ઇસા અને દાઉદની ક્રિતાઓ નહિ, પણ તે વખતનો
પ્રુદાધ ગિનાનો.

“ જીમ. ”

૧૧—“ અને આ રીતે વેદ વખતના ઇશ્વરી અવતારો અને કુરઆને શરીફના વખતના ઇમામોએ એકજ સ્થિતી સમજાવે છે. અને ઇમામે કે કુરઆને શરીફ અગાઉની કેઈપણ ખુદાઈ તાલીમની વિરૂધ્ધતા બતાવતા નથી. અને તેના આગ્રેહુબ દાખલો, અમે ઇસ્માઈલીઓ અથવા સતપંથીઓના વરતનમાં પ્રત્યક્ષ જોઈ શકીશો. ”

તપાસ—તે ખુદાઈ તાલીમ કય ? અને ઇમામો કે કુરઆને શરીફ જે અગાઉની ખુદાઈ તાલીમની વિરૂધ્ધતા નથી બતાવતા—તે ‘ અગાઉની તાલીમ ’ કય ? તે મીં વરતેલુએ સ્પષ્ટ કરી બતાવવું જોઈએ. શું, મઝહ—કઝહ વારાહ વીં ની અને જુગો વીં ની માન્યતા, તે અગાઉની તાલીમ ? હવે સતપંથીઓનાં જે જે વરતનો મીં વરતેલુએ એથી અગાઉ સમજાવ્યાં છે, (જોકે ખીજ આગાખાની ખંધુઓ, મીં વરતેલુ સાથે સંમત છે કે નહિ ? તેની ચોખવટ મીં વરતેલુએ કરેલ નથી) તે તો વેદો થી અને કુરઆને શરીફથી પણ વિરૂધ્ધતા કરી રહ્યા છે, તેનું કેમ ? (કેટલેક ઠેકાણે મીં વરતેલુએ પાક કુરઆને શરીફથી વિરૂધ્ધતાવાળી માન્યતાઓ વેદોના નામથી જણાવેલ છે અને કેટલેક ઠેકાણે વેદોની માન્યતાઓને રદ કરેલ છે મતલબ કે તેઓએ ‘ હહી હુધમાં પગ ’ વાળી રીતી પ્રકણ કરીને, તેને સતપંથ તરીકે જાળખાવેલ છે.)

૧૨—“ અને અમારા રહેબર નાં આગાખાનની આ ચાલુ સમયમાં મનુષ્ય જાતીની લલાઈદર્શક કાર્યવાહીઓ સાબિત કરી રહી છે કે, ખુદા એકજ છે ! ”

તપાસ—તે કાર્યવાહીઓ કઈ ? અને તેથી ‘ ખુદા એકજ છે એ કેવી રીતે સાબિત થાય છે ? તે મીં વરતેલુ

એ સ્પષ્ટ દરી બતાવવું જોઈએ. અગર તે બાબત ' એકજ રહેબર ' ની થીયરીથી મીં વરતેછ કસાવવા માંગતા હોય, તો તેમાં પણ તેઓ કોઈ રીતે કાવે તેમ નથી.

જવાબ નાં ૪૪ ની તપાસ.

મારા ૪૪ માં સવાલનો મુખ્ય હેતુ એ હતો કે કયામતની માન્યતા અને લાખ ચોરાસી ફેરાની માન્યતા એકજ છે કે ? જેના જવાબમાં મીં વરતેછએ આડી અવળી બાબતો લાવી, હં રસુલ સં અને હં અલી અની તાઅલીમથી પણ પોતાના માન્યતાને બટ જણાવવા પ્રયત્ન કરેલ છે ! જેમાંનાં મુદ્દાઓ—

૧—“ બહાલા મિત્ર જીમ-તમારો તેતાલીશમો* પક્ષ ઘણોજ કીંમતી એટલા માટે છે કે, હીન્દુ અને મુસલમાન એ બે મહાન પ્રજાના ધર્મના મતભેદનું નહીં સમજાયલું સ્વરૂપ તેમાં છે ”

તપાસ—મારા બહાલા મિત્ર વરતેછ ! તમોએ અગાઉ, સનાતન અને ઈસ્લામનાં સિધ્ધાંતો એક છે—અને સનાતન તેજ ઈસ્લામ છે, એમ જણાવેલ—ત્યારે આ વળી મતભેદ ક્યાંથી પુટી નીકળ્યો ? વળી તમોએ લોમિકામાં કયામત અને પુનર્જન્મને એકજ જણાવવા કોશિશ કરીને લખેલ કે, “ ઉપર મુજબ—સનાતન અને ઈસ્લામનાં ધર્મ સીધાંતો જુદા નથી ” ત્યારે એજ ‘ લક્ષ ચોરાસી ફેરા ’ ની બાબતમાં અત્રે મતભેદ જણાવવું એનો અર્થ શો ?

* ચુમાલીસમો હોવો જોઈએ, પણ નક્કે નક્કે કિતારેલ છે.

“જીમ.

૨—“ ખુદા અને ઇશ્વરની એકતાનો સવાલ, હાલના સમયમાં સરળતાવાળો સમજાઈ ચુક્યો છે, એમાં અરસપરસ કોઈને વીરોધ નથી. ”

તપાસ—અગર નામની એકતાના સવાલ માટે મીં વરતેલ જણાવતા હોય, તો ઠીક. (ઇસ્લામીઓ ‘ ખુદા ’ કહે છે, સનાતનીઓ ‘ ઇશ્વર ’ કહે છે) પણ ‘ તવહીદ ’ ના શિક્ષણમાં વિરોધ નથી, એમ જો મીં વરતેલ જણાવવા ઇચ્છતા હોય, તો તેમાં ભુલ્લાવો ખાય છે. (અને તેવો વિરોધ ખુદ મીં વરતેલના લખાણથીજ ઠેકઠેકાણે જણાઈ આવેલ છે) જો કે સનાતનીઓમાં પણ ઇશ્વરને નિરંજન, નિરકાર, સર્વવ્યાપક અને ‘ સર્વશક્તિમાન ’ વીં જણાવવામાં આવે છે—પણ પછું અવતારી માન્યતા એ સર્વે ખાખતોનો રહ કરી નાખે છે.

૩—“ ઇમામત અને અવતાર, નખુવત અને ગુરૂત્વ એ એક સરખાં છે, એમાં પણ મળતાપણું થતું જાય છે. જો કે મતભેદ સુજ્ઞા નહીં. તો પણ “ પુનરજન્મ ” (લખ ચોરાસી ફેરા) અને “ કયામત ” એ એકજ સવાલ બેઉ પ્રજા વચ્ચે ખુલ્લો નથી. જો કે હીન્દુ વેદાંતી અને સુફી મુસલ્માની એ વીશે એકમત છે. ”

તપાસ—એ મુદ્દામાં મીં વરતેલએ એક બીજાથી વિરૂધ્ધ ફીકત જણાવેલ છે ! જ્યારે એક સરખાં છે ત્યારે ‘ મળતાપણું થતું જાય છે ’ એમ જણાવવાનો અર્થ શો ? જ્યારે બેઉ પ્રજા વચ્ચે એ સવાલ ખુલ્લો નથી—ત્યારે વળી ‘ વેદાંતી ’ અને ‘ સુફી ’ એકમત છે એમ જણાવવાનો અર્થ શો ? શું વેદાંતી અને સુફી એ બેઉ ‘ પ્રજા ’ માંના નથી ? વળી આજે સુફીની નીચેના ૪ થા મુદ્દામાં

તો મીં વરતેલુએ એમ જણાવેલ કે, “ હિન્દુ અને મુસલમાનીન વિદ્વાનો પણ માત્ર પુનરજન્મ અને કયામતના પ્રશ્નોમાં જુદા પડે છે ” તેનું શું ? શું, વેદાંતી અને સુફી એ વિદ્વાનો તો નહિં ના ?

૪—“ પણ બીજા મુદ્દાઓમાં જુદા, ઇમામ, નખી એ ત્રણ સવાલો મુસલમાનીનના. હિન્દુ લાઇઓ વચ્ચે, ઇશ્વરી અવતાર અને ગુફનાજ શબ્દોથી જેવા એકતાવાળા સમજાયા છે, તેવો આ સવાલ સમજાતો નથી, અને હાલના હિન્દુ અને મુસલમાનીન વિદ્વાનો પણ માત્ર “ પુનરજન્મ ” અને કયામત ના પ્રશ્નોમાં જુદા પડે છે. ”

તપાસ—પહેલા ત્રણ સવાલો કેવી રીતે એકતાવાળા છે, તે મીં વરતેલુએ સ્પષ્ટ કરી બતાવવું જોઈએ. (વધુ માટે મુદ્દા નાં ૨-૩ ની તપાસ જુઓ) જ્યારે કયામત અને પુનરજન્મના પ્રશ્નમાં હિન્દુ અને મુસલમાનીન વિદ્વાનો જુદા પડે છે—એમ મીં વરતેલુ પોતે કબુલ રાખે છે, ત્યારે તેઓ ‘ સનાતન અને ઇસ્લામ એકજ છે ’ એમ જે સમજાવવા નીકળ્યા છે, તેના માટે શું સમજવું ?

૫—“ મેં મહાત્મા ગાંધીજી રૂબરૂ “ હિન્દુ મુસ્લિમ એકતા વિશે ” જે ધાર્મિક ચર્ચા કરી, અને તેમાં વીરોધ દુર થયો. ”

તપાસ—તે ધાર્મિક ચર્ચા કઇ ? અને તેથી વિરોધ કેવી રીતે દુર થયો ? શું, મં ગાંધીજીએ મીં વરતેલુના સિધ્ધાંતોને માન્ય રાખી લીધા ? સર્વે હકીકત મીં વરતેલુએ પબ્લીક સમક્ષ પેશ કરવી જોઈએ, કે જેથી પબ્લીક ખરા ખોટાનો તોલ કરી શકે.

૬—“ આ પ્રશ્ન ખાસ એટલા માટે જાણવા જેવો બાકી રહેલો જાણું છું કે ધર્મનું મંદાણ પરીણામ માટે હોય છે, તે પરીણામનાં પ્રશ્નો “ પુનરજન્મ ” અને “ કયામત ” છે. ”

તપાસ—તે પરિણામો કેવી રીતે આવે છે તે મીઠ વરતેજીએ સરખામણી કરી દેખાડવી જોઈએ. મુદ્દા નં. ૦ ૧૨ માં મીઠ વરતેજીએ ‘ પુનરજન્મ ’ની જે વ્યાખ્યા કરેલ છે તે સુજબ તો જ્યારે જીવને ઇશ્વરની સંપુર્ણ પીછા-ન થાય અને “ હું પોતેજ ખુદા છું એવું ” પદ મનુષ્યને પ્રાપ્ત થાય, ત્યારે તે જીવ પુનરજન્મના ફેરાથી છુટે છે અને તેની મુકતી થાય છે. અને જેની મુકતી થઈ તે સ્વ-ગેનોજ અધિકારી ઠરે છે. તેના માટે નર્ક નથી. મતલબ કે જ્યારે મનુષ્યની મુકતી થાય, ત્યારેજ તે પુનરજન્મના ફેરાથી છુટે છે—ત્યાં સૂઘી ફરી ફરી દેહ ધારણ કરવાનો ત્રિધાંત છે. જ્યારે તેજ મુદ્દાની મીઠ વરતેજીની વ્યાખ્યા પ્રમાણે કયામત તે ‘ હિસાબ આપવાનો છેલ્લો મહાન દીવસ છે, તો તે હિસાબ આપ્યા પછી પણ સ્વર્ગ નર્ક ભોગવવાનું રહે છે તેનું કેમ ? મતલબ કે કયામતની થીયરી પ્રમાણે સર્વે જીવોનું પરિણામ મુકતીમાં નથી આવતું, જ્યારે પુનરજન્મની થીયરી પ્રમાણે તો મુકતીજ મળવી જોઈએ—જો મુકતી મળે તોજ ફેરા ટળે, નહિતો અનંત શ્રેણીમાં ફરી ફરી દેહ ધારણ કરવો પડે, એટલે કયામત અને પુનરજન્મનાં પરિણામો એક સરખાં નથીજ વળી આશ્ચર્યના મત પ્રમાણે તો જીવ માટે હમેશની (સ-દંતર) મુકતીજ નથી. જે જીવ મુકતીને લાયક ઠરે છે તેને થોડી મુદત મુકતીનાં ઘરમાં રહેવા દઈ, પાછો તે જીવને સંસારની અનંત શ્રેણીનાં ફેંકી દેવામાં આવે છે; [જુઓ, વલીમામદ સી. મોમીન કૃત “ પુનરજન્મ નિષેધ

પેજ ૩૨] તો એ થીયરી પ્રમાણે તો કાંઈ પરિણામજ નથી આવતું. જ્યારે કયામતની થીયરી પ્રમાણે સ્વર્ગ અથવા નર્કથી પરિણામ આવી જાય છે. મતલબ કે કયામત અને પુનરજન્મનાં પરિણામો એક સરખાં નથીજ.

૭—“ પુનરજન્મનો સ્વીકાર હિન્દુ વેદાંતીઓ કરે છે, કારણ કે તેઓને મળેલી તાલીમ છે. પણ એ તાલીમની સત્યતાથી ઇસ્લામી સુપ્રીઓમાં મશહુર મહલાના રૂમી પણ પોતાની મસનવી શરીફ કે જે પહેલવી લાખાનું કુરઆનની ઉપમા પામ્યું છે તેમાં ખુદ સ્વીકારે છે.

ખયત:—

મિસ્લે સખળ ખારહા રૂધદેઅમ;

હફતાહ હો કાલીબ જુધદે અમ.

અર્થ:—

દક્ષ માફક ફરી ફરી ઉત્પન્ન થયો.

બોહતેર વખત મેં દેહ દુનીયામાં ધર્યો.

તપાસ—એ મુદ્દાથી મીં વરતેછોને અંદરખાનેને હેતુ પુનરજન્મની થીયરીને સત્ય મનાવવાનો છે. મસનવીને પહેલવી લાખાનું કુરઆન જણાવવાનો મીં વરતેછોને હેતુ એ છે કે—પુનરજન્મની થીયરી પાક કુરઆને શરીફની થીયરી મુજબ છે ! પણ એમાં મારા વિદ્વાન મિત્ર સબજડ બુલાવો ખાય છે. પહેલે તો મીં વરતેછોએ મસનવીને પાક કુરઆને શરીફની ઉપમાને લાયક સાબેત કરી દેખાડવી જોઈએ. અને ત્યાર પછી મસનવીના કુદલે શેઅરેને પાક કુરઆને શરીફની આયતો મુજબના સીધા કરી દેખાડવા જોઈએ. હવે—મસનવીમાંથી જે એ કહીએ મીં વરતેછો જણાવે છે, તે કયા પૃષ્ઠમાં છે ? અને તેને અર્થ કયા

આધારે કરવામાં આવેલ છે ? અને તેથી ઇસ્લામીઓના માટે પુનરજન્મની ધીયરી કેવી રીતે સાબિત થાય છે ? તે મીં વરતેજીએ સ્પષ્ટ કરી બતાવવું જોઈએ, પણ એજ જવાબના મુદ્દા નાં “ ૮ માં તેા મીં વરતેજીએ પુનરજન્મના પ્રશ્નને ક્યામતનાં પ્રશ્નથી વિરુદ્ધ જણાવીને હ૦ રસુલ સં અને હ૦ અલી અં મે ક્યામતની તાલીમ આપી તેમાં જરૂર કંઈ ઉચી સમજ હોવી જોઈએ, એમ જણાવેલ છે—તેના માટે શું સમજવું ? શું, મીં વરતેજી મસ્તવીના નામથી જે તાઅલીમ ઠસાવવા માગે છે, તે હ૦ રસુલ સં અને હ૦ અલી અં ની તાઅલીમ કરતાં પણ શ્રેષ્ઠ કે ?

૮—“ પણ ગાહી વ ઘો એ નડશે કે, જે પુનરજન્મ સત્તા છે, તેા કય મતનો પ્રશ્ન તેા ઇસ્લામે સમજાવ્યો છે તેથી વીરુદ્ધ છે. તેા પછી ઇસ્લામનાં સિદ્ધાંતો બધા ધર્મો કરતાં શ્રેષ્ઠ છે. એમ કહેવાનો અર્થ ટકી શકે નહિ અને પ્રવરતાવત્તરાઓ હ૦ અલી અને નખી એ એ તાલીમ આપી, તેા તેમાં જરૂર કંઈક ઉચી સમજ હોવી જોઈએ. ”

તપાસ—જ્યારે ક્યામતની તાલીમમાં ઉચી સમજ હોવાનું મીં વરતેજી સ્વિકારે છે, ત્યારે પુનરજન્મના માટે તેઓએ જે ફલીફો કરેલ છે—અને તે સત્ય મનાવવા પ્રયત્ન કરેલ છે તેના માટે શું સમજવું !

૯—“ જો આધારે મુસલમાન વિદ્વાનો પુનરજન્મનાં મુદ્દા નો નિષેધ કરી, ક્યામત ને સરસાઈ આપે છે. અને ચહુદ્દી અને ઇસાઈઓ પણ એજ રૂઢીને અનુસરે છે. પણ આ એકપક્ષી સરસાઈથી ઇસ્લામની મહત્તા કહી શકાય નહી. ”

તપાસ—કયામતના મુદ્દાને સરસાઈ આપનારા મુસલમાનોને વિદ્વાનો જણાવીને, પાછો એ બાબતને એક પક્ષીય સરસાઈ જણાવવી, એ તો મીઠું વસ્તેજી જેવાઓનું જ કામ છે ! પણ મુદ્દા નાં ૮ મામાં તો મીઠું વસ્તેજીએ કયામતની તાબલીમ, હૃદય સુલ સં અને હ. અલી અ. થી મળેલ જણાવેલ છે.—તો શું “હ. રસુલ અને હ. અલી પણ એ પક્ષીય હતા ખરા કે ? (મી. વસ્તેજી શું લખી નહા છે તેવું તેઓને લાન નર્થા !) વળી ખુબી તો એ છે કે, મી વસ્તેજીએ યહુદી અને ઇસાઈઓ જેવા બે મહોટ સમુહો પણ એ રૂઢીને અનુસરે છે એમ જણાવેલ છે—અને પાછો એ રૂઢીને એકપક્ષીય પણ જણાવે છે !!! મુસલમાન, યહુદી અને ઇસાઈઓ, એમ ત્રણ મહોટા સમુહો જે રૂઢીને માન્ય રાખે, તે એકપક્ષીય કે ષકત વેદાંતી ઓની માન્યતા એકપક્ષીય ? તેનો કાંઈ ઇન્સાફ મીઠું વસ્તેજી કરશે કે ?

૧૦—“ આ રીતે પુનરજન્મ નિષેધ અને કયામતના મુદ્દાને સરસાઈ આપનારા મુસલમાન લેખકોમાં મારી જરે ગણી શકું, તેવા મારા મિત્ર મી. વલીમામદ સી. મોમીન જેઓ ઇજ્જના અશરી તરીકે પાળે છે, અને તેઓ એક સુધા મુસલમાન વિદ્વાન છે, જે હાલ માણાવદર સ્ટેટના દરબાર પાસે પ્રાઈવેટ સેક્રેટરી છે. તેઓએ ‘પુનરજન્મ નિષેધનું નાનકડું પુસ્તક લખી પોતાની ધરજ બાજવી છે. એ પુસ્તક મેં પ્રિયતાથી વાંચ્યું છે, પણ તે છતાં કયામતના મુદ્દાની સરસાઈ પ્રાચીન માનીતતાના નિષેધથી આપવી, એ અવોચીન કાનુનની ખુબીદર્શક નથી, પણ માત્ર એક પક્ષપાત કહેવાય.

તપાસ—કયામતના મુદ્દાની સરસાઈ માટે મીઠું વસ્તેજીએ અરબી, ફારસી કે ઉર્દુ પુસ્તકો વાંચેલ હોય, તેવું

જણાતું નથી. હવે—ગુજરાતીમાં મી. વલીમામદ સી. મોમીન ફા 'પુનર્જન્મ નિષેધ' નામનું પુસ્તક પ્રિયતાથી વાંચવાનું મીં વરતેજી જણાવે છે—પણ પહેલે તે પુસ્તક અને કર્તાના વખાણ કરીને તેમાંના મુદ્દાઓને પક્ષપાત તરીકે જણાવના બાહેર પડ્યા છે ! અને તેમાંના કયામતની સરસાર્થના મુદ્દાઓને પ્રાચીન માનીનતા ઉપરે રચાયલા જણાવીને, તે પુસ્તકને ઉતારી પાડે છે !!! મજકુર લેખક અગર ઇસ્નાઅશરી ન હોતે, તો મીં વરતેજીની વલણ બુદ્ધિ પ્રકારની હોતે—એ મી. વરતેજીના લખાણની ઢળ ઉપરથી 'ખુદ્દુ' જણાઈ આવે છે. (મી. વરતેજીને અભિપ્રાય, ખુદ તેઓ પોતાને પક્ષપાત અને એક અધુથી જોનારા તરીકે સાબિત કરવાને પુરતો છે.) મજકુર નાનકડું પુસ્તક આવે લીટીયો લખતી વખતે મારા હાથમાં મોબુદ છે, જે ઉપરથી મારી ઇમાનદારીથી કહેવાને હું 'તેયાર છું' કે મી. વલીમામદે પોતાની દલીલો બહુજ સરસ રીતે અને બાહોશીથી રજુ કરેલ છે. બદ્દે અર્વાચીન અને અકબી દલીલોથી પણ કયામતના મુદ્દાની સરસાર્થ સાબિત કરેલ છે. એકંદરે, ગુજરાતી ભાષામાં, કયામતના મુદ્દાની સરસાર્થ અને પુનર્જન્મ નિષેધ માટે તે એક યોગ્ય પુસ્તક છે—પણ મી. વરતેજીને તેમાં પક્ષપાત જણાયો છે ! પણ તે પુસ્તકની દલીલોને પક્ષપાત જણાવવા પુરે મીં વરતેજીએ એથી સરસ (અપક્ષપાત !) દલીલો રજુ કરવી જોઈતી હતી.

૧૧—“ અને આવી રીતે મારા મિત્રે રાહેનજાત માસી-કમાં એક બાબીને જવામ લખતાં ઇમામતના મુદ્દા પર વિવેચન કર્યું છે, તે જો કે વિદ્વાદ્ય લખ્યું છે તે ખરું છે, પરંતુ મારી નજરમાં એ એક પક્ષપાત એવો છે કે, જો તેઓ ખુદા ગાહે ને ઇમામતનાં સત્ય

મુદ્દા પર વીચારે, તથા પુનરજન્મની સંસ્કૃતિ નાનો અર્થ અપક્ષપાત વીચારે, તે બેશક એમનાં જે લખાણોમાં એ મારા મિત્રે પોતેજ ખાંચા પા છે, તે પુરાઈ જાય. ”

તપાસ—વાહરે મિત્રતા ! બહા, આ ઠેકાણે વક્તીમામદના ઈમામત સમર્થેના લેખના માટે પોતાનો દર્શાવવાની રીત જરૂરત હતી, તે મીં વરતેલ સમજ કે ? (અજબ જેવું તો એ છે કે, જે લેખને મી. વલુએ વિદ્વતાથી લખાયેલો જણાવેલ છે—તેને પોતાની નજરથી પક્ષપાત જણાવેલ છે !) પણ વરતેલની નજરથી જે જણાયું તેને પક્ષપાત માન્ય પબ્લીક તૈયાર થાય તેમ નથી—એ મી. વરતેલ સમજ શક્યા નથી, તે ઘણુંજ આશ્ચર્યકારક કહેવાય ! શું, વરતેલની નજરમાં આવે તેજ ખરું, અને બાકી પક્ષ કે ? એ રીતે તો પક્ષપાતનો બોલ મી. વરતેલ મા લાગુ પડે છે. મી. વરતેલ પાસે પોતાના મોબાઇલ ઈમામત માટે કેવાક સત્ય મુદ્દાઓ છે, તે પબ્લીકમાં કરવા નથી લાવતા ? x કે જેથી મી. વક્તીમહમદ તો બદકે પબ્લીક પણ એ મુદ્દાઓપર વિચાર કરે. પુનરજન્મ સંસ્કૃતિ રચનાનો અર્થ કેવી રીતે છે, તે મીં વરતેલ પબ્લીકમાં કેમ લાવતા નથી ? કે જેથી મીં વક્તીમહમદ લખાણોમાંના ખાંચા પણ પૂરાઈ જાય—અને મી. વરતેલ મિત્રતાનો હક અદા કર્યો ગણાય ! ! !

x મીં વરતેલએ “ વેદિક-ઇસ્લામ ” માં જે મુદ્દાઓ વેલ છે, તેની તપાસ થઈ ગયેલ છે. શંક નથી. મુદ્દાઓ તે લાવવા જોઈએ.

૧૨—“ પુનરજન્મ એટલે દરેક જીવોને ફરી ફરીને આ દુનીયામાં અવતરવું. અને ત્યારે ઇશ્વરની સંપૂર્ણ પીછાન થાય, તેને આહંબ્રહ્માસ્મિ પદ પ્રાપ્ત થાય, એટલે “ હુ પોતેજ બ્રહ્મા (ખુદા) છું” એમ જ્ઞાન થાય ત્યારે તે જીવન મુક્ત થાય, અને પછી તેને ફરી અવતરવું પડતું નથી, અને તેની મુક્તિ થઈ કહેવાય છે.

કયામત એટલે ઈનસાનને ચાલુ જીંદગીમાં જેણે સારા નરસા કર્યો કરવાં, તેનો જવાબ આપવાનો આ દુનીયાના અંત પછીનો છેલ્લો હિસાબ આપવાનો મહાન દિવસ. ”

તપાસ—એ મુદ્દાથી મી. વસ્તેજીએ પોતેજ પોતાની પોતા ખોલી બતાવેલ છે ! એ મુદ્દાથી ખુદા જણાઈ આવે છે કે, પુનરજન્મ અને કયામતની માનીનતા કોઈ રીતે પણ એક સરખી નથીજ. (વધુ માટે ઉપર મુદ્દા નાં ૬ ની તપાસ જુઓ).

૧૩—“ સતપંથ-પુનરજન્મ અને કયામત એ બેઉને સ્વીકારે છે. પુનરજન્મને લખયોરાશીના ફેરાથી સળધ છે. ત્યારે કયામતના દીવસને મહાદીન કહે છે. સતપંથ, હિન્દુ અને મુસલમાન ધર્મની માનીનતા વચ્ચે એક પુલની ઉપમાને લાયક છે.

તપાસ—એ મુદ્દાથી મી. વસ્તેજી પોતે સિદ્ધ કરે છે કે, સતપંથની તાઅલીમ ઇસ્લામથી વિરુદ્ધ છે. ઉપરાંત તેઓની આગળની થીયરી કે, “સતપંથ એજ ઇસ્લામ છે” તેને પોતે રદ બાતલ કરે છે. આજેજ જવાબના મુદ્દા નં. ૪ માં મી. વસ્તેજીએ પોતે કબુલ કરેલ છે કે “પુનરજન્મનો પ્રશ્ન કયામતના (ઇસ્લામે સમજાવેલા) પ્રશ્નથી

વિરૂદ્ધ છે, અને હ. રસુલ સં અને હ. અલી અં મે ક્યામતના માટે આપેલ તાલીમમાં જરૂર ઉંચી સમજ હોવી જોઈએ છતાં આએ ઠેઠાણે જણાવે છે કે ‘સતપંથ બેઉને સ્વીકારે છે’ ! તો એથી સ્પષ્ટ થાય છે કે સતપંથની તાઅલીમ ઇસ્લામ વિરૂદ્ધ છે. વળી એજ જવાબના મુદ્દા નં. ૯ માં ‘મુસ્લમીન વિદ્વાનો પુનર્જન્મનો નિષેધ કરે છે’ એમ મીં વરતેજીએ કબુલ રાખેલ છે, અને આએ મુદ્દામાં ‘સતપંથ પુનર્જન્મનો પણ સ્વિકાર કરે છે’ એમ જણાવવા બાહેર પડ્યા છે ! એમ કહો, કે સતપંથને ઇસ્લામથી જુદો જણાવવા બાહેર પડ્યા છે !!!

વળી આએ મુદ્દામાં મીં વરતેજીએ સતપંથને ‘હીન્દુ અને મુસલમાન ધર્મની માનીનતા વચ્ચેનો એક પુલ’ જણાવવામાં પણ સજ્જડ થાપ આપી છે—પોતાની આગળની સર્વ થીયરીને ઉધી વાળી છે ! (‘ખરૂં કહેતાં, કુદરતે તેવજીને સચ્ચાઈ ઉપર આવવાની ફરજ પાડી છે). જેવી રીતે પુલનો ઉપયોગ રાહદારીઓની આવજાવ માટે છે, પણ તેના ઉપર રહેઠાણ થઇ શકે નહિં, તેવીજ રીતે અગર સતપંથને પુલ ગણીએ, તો તેનો મતલબ એજ થશે કે સનાતનની મન્ઝીલમાંથી ઇસ્લામની મન્ઝીલમાં જઇને રહેવા માટે તેનો પુલ તરીકે ઉપયોગ થઈ શકે—પણ ત્યાં રહેઠાણ તો નજ થઈ શકે.

૧૪—“સનાતન ધર્મનું” અંધારણુ ચાર જુગનું છે, અને ત્રણ જુગ સુધી દરેક જીવો ફરી ફરીને જન્મ બદલતા રહેતા, જો એ જગતની રચના ઝનાદી શક્તી પુર્વક રહેવાની હોય તો, તેનું નીરાકરણ કરી શકાય નહિ. પણ ચાર જુગના અંધારણુના હીસાએ, પાંચમો જુગ નથી. એ સત્ય વાતને લીધે, ચોથા જુગમાં દરેક જીવોના અવતારનું પુર્ણપણું થવું જોઈએ.”

તપાસ—ચોથા જુગની શરૂઆતથીજ અવતારનું પુર્ણપણું થવું જોઈએ? કે ચોથા જુગના અંતે પુર્ણપણું થવું જોઈએ? તે મીં વરતેજ સ્પષ્ટ કરી બતાવતા નથી પણ ગોળ ગોળ લખી રહ્યા છે, હવે જે માન્યતા મી. વરતેજ જણાવી રહ્યા છે તે ન તો સનાતન પ્રમાણે છે, અને ન તો ઈસ્લામ પ્રમાણે છે, તો મીં વરતેજએ જે કયામત અને પુનર્જન્મના મુદ્દાઓ સળંગે જણાવેલ કે ‘સતપંથ બેડેને સ્વિકારે છે’ તે ત ન નિરર્થક ઠરે છે.

૧૫—“અને આ પુનર્જન્મના ગણત્રી ચાર ખાણમાં સમ-જાવી છે. એટલે એક જીવ ૨૧૦૦૦૦૦ એકવીસ લાખ વરસ ચારે ખાણમાં જન્મ લેતો રહે, તો અને ચારે ખાણ ચાર જુગમાં પુરો થાય, તો એક ખાણમાં (૨૧) એકવીસ લાખના હિસાબે ચારે ખાણમાં ૮૪) ચોરાસી લાખ અવતાર ચારે ખાણમાં ઘર્ષને ધારણ કરે અને તે ચોથા જુગ અગાઉ લેખાવે જોઈએ.

ચારે ખાણના નામ.	કેટલા લાખ વરસ.	જુગના નામ
૧. સતજ	૨૧૦૦૦૦૦	
૨. જરેજ	૨૧૦૦૦૦૦	ત્રેતા
૩. ઈંડેજ	૨૧૦૦૦૦૦	દ્વાપર
૪. ઉદ્ધમેજ	૨૧૦૦૦૦૦	કળી
કુલ ૪ ખાણ	૮૪૦૦૦૦૦	૪ જુગ

આ હિસાબે આ ચોથા જુગ કળીયુગમાં જે મનુષ્ય જીવે છે. અને થશે, તે બધાને પોતાના પુનરજન્મના પુર્ણપણા ઉપર આવવાનો જુગ છે. કારણ કે

જે ચોથા જુગના* જીવો જીજ્ઞાસુ જુગમાં પુનરજન્મ પુરો કરે, તે જીજ્ઞાસુ જુગના જીવો, ત્રીજા જુગમાં પુરો કરે અને ત્રીજા જુગના જીવો ચોથા જુગમાં જન્મ પુરો કરે. પણ ચોથા જુગના જીવો માં પાંચમો જુગ નથી. તેથી, ચોથા જુગના જીવો એ આ છેલ્લા જુગમાં (આખર ઝમાનામાં) પોતાના પુનરજન્મનું સરવાયું કરવાનું છે. અને એ સરવાયું થતાં જે વધઘટ રહે, તે તેના માટે એ દીવસ હીસાબનો સુકરર ઠરાવવો જોઈએ. આ પુનરજન્મના સરવાયાનો છેલ્લો દીવસ તેનેજ કયામત કે મહાદીન ગણવામાં આવે છે.”

તપાસ—એ મુદ્દામાં મીઠા વરતેજીએ જે કાચું કાપેલ છે, તેનું તેઓને જીલકુત્ત ધ્યાન રહ્યું નથી ! પહેલે આ જુગોમાં ચોરયાસી લાખ અવતારો જણાવી, પછે ‘અને તે ચોથા જુગ અગાઉ લેખાવો જોઈએ’ એમ રિમાર્ક કરે છે અને પાછો વળી તેની નીચે ચોરયાસી લાખ અવતારોનો મેળ મીલાવવા સાડૂ ચાર જુગોનો કોઠો આપે છે ! અને તેમ પણ ખુબી તે એ છે કે પહેલા ત્રણ જુગોની ખાણે અનુક્રમે સતજ, જરેજ, અને ઇડેજ જણાવે છે ! ! (ત્યારે આગળ તેઓએ હૃં આદમથી અગાઉનાં આદમ (મનુષ્ય રૂપે) જણાવવાનો મિથ્યા પ્રયત્ન કરેલ, તેના માટે શું સમજવું ? !) વળી, ચોથા જુગના અંતે પુનરજન્મના સરવાયાનો હિસાબ કરવાના દીવસને કયામતને દીવસ જણાવીને પોતાનો કંકડો ખરો કહેવડાવવા જે મથક કરેલ છે, તેમાં પણ તદ્દન કાચુંજ કાપેલ છે ! કારણ

* અત્રે ‘પહેલા જુગના જીવો’ હોવા જોઈએ, મીઠા વરતેજીને જેમ લખેલ છે તેમજ નકલ કરેલ છે.

“જમ.”

ધરલાભમાં તો ન જુગોની માનીનતા છે, અને ન તો પુન-
ર્જન્મનો ધરલાભ સ્વિકાર કરે છે-તેવીજ રીતે સનાતન
માનીનતા સુજબ પણ પુનર્જન્મનું સરવાયું સુક્તીમાં છે.
મતલબ કે કયામતની થીયરી પ્રમાણે સારા નરસાં કર્મો
અનુસાર સ્વર્ગ નકં લોગવવાનું રહે છે. પુનર્જન્મના સર-
વાયાનો હિસાબ જણાવવાની મીં વરતેજની થીયરી તદ્દન
નિર્રથક છે.

૧૬—“ આ રીતે ચેથા જુગના ગુરૂ નથી મહમદ મુસ્ત-
ફાએ જે કયામતની તાલીમ આપી છે, તે સનાત-
નની પુનરજન્મની માનીનતાની છેલ્લી ચેતવણી છે કે,
હવે પુનરજન્મ માટે પાંચમે! જુગ નથી, પણ છેવ-
ટના પુનરજન્મના સરવાયાનો એ હિસાબનો છેલ્લો
દીવસ છે. માટે હે ! પુનરજન્મ લોગવનાર બાકી
રહેલા મનુષ્ય જીવે, તમે ચેતો કે “ હિસાબનો
દીવસ આવે છે ” અને તે દીવસે તમારા ત્રણે જુગના
જન્મ અને નેકી બદીનો હિસાબ થવાનો છે, હવે
તમારો આ છેલ્લો જુગ એટલે આખર જમાના પછી
પાછો જુગ કે જમાનો નથી, અને પુનરજન્મ પણ
નથી. ”

તપાસ—આએ સુદામાં મીં વરતેજએ એવી દબથી
લખાણ કરેલ છે કે, લોગાઓ એમજ સમજી બેસે કે હં
રસુલ સં ના ફરમાનો મી. વરતેજએ ટાંકેલ છે ! પણ
મી. વરતેજએ એક કપોગ કલ્પીત ભુટ્ટો ઉભો કરેલ છે.
હ. રસુલ સ. મે ન તો જુગોની માનીનતા સમજાવી છે;
અને ન તો પુનર્જન્મ વિષે ફરમાવેલ છે. મી. વરતેજએ જે
વિવેચન કરેલ છે; તે કાંતો તેઓએ હ. રસુલ સ. નાં ફર-
માનોથી સાંખેત કરી બતાવવું નેધએ-અને નહિં તો કયા-
મતની આકરી નેખમદારીથી ડરવું નેધએ.

૧૭—“ માટે ચેતો ! અને હુશીયાર થઇને સુકતી મેળવવા કોશેશ કરો, જેને સુસ્ત હોય, નડતલ હોય, તે ચોથા જુગનાં તારણનાં સિદ્ધાંતો, સુકત કુરઆને શરીફ (ચોથો વેદ અર્થવા) છે, તે વાંચો, અને તેમાં તમારા ત્રણે જુગના પાપો નાશ થવા ઇલાજે ખતાવ્યા છે, અને કુરઆને શરીફમાં દરેક લીલી કે સુકી દરેક ચીજનું વર્ણન સમાવ્યું છે તેમ તમારું પુનરજન્મની વીગત તથા તમારી ધારમીક માનીત તાતુ રહસ્ય વીગેરે બધું છે, ”

તપાસ—એ મુદ્દામાં પણ મીઠ વરતેલ એ ઉપરના મુદ્દાની જેમ લોખાઓને લમાવવાની બાજુ રચેલ છે ! પાક કુરઆને શરીફને અથર્વવેદ તરીકે જણાવવાની મીઠ વરતેલ એ વેતરણ કરેલ છે, પણ ‘ ખોજ કોમનો ઇતીહાસ ના કતો મરહુમ બક્રલાઈ રહેમતુલા બાર—એટલો એ તે અથર્વવેદના માટે જણાવેલ છે કે “ અથર્વવેદમાં દુશ્મનોને ઠાર કેમ કરવા, અથવા હંમેશા તેમને માંદગીને ખીછાને કેમ સુવાડવા અને તેગના મંત્રથી કેમ બચવું વીગત પંચાગની વીગત પણ સમાવી છે. ” (જુઓ પૃષ્ઠ ૨૩) તો શું, એ વીગતો પાક કુરઆને શરીફ સુજબની છે એમ, મુશ્કેલી કરી આપવાને મીઠ વરતેલ તૈયાર છે ? પાક કુરઆને શરીફમાં લીલી-સુકી દરેક ચીજનું વર્ણન છે—એ ખરું; પણ જે ચીજની અસલજ નહોય—જે બાબતને ઇસ્લામમાં નિષેધ હોય, તેનું પાક કુરઆને શરીફમાં કેવી રીતે વર્ણન હોઇ શકે ? ! શું, પાક કુરઆને શરીફમાંથી ‘ પુનરજન્મ ’ કે ‘ લાખ ચોર્યાસી ફેરા ’ નો હકીકત મીઠ વરતેલ ખતાવી શકશે ખરા ?

૧૮—“ પણ તે તમોને સમજવા માટે, આગલા ઇશ્વરી અવતારો માફક એ કુરઆનના મોજુદપણા સાથે

ધૈશ્વરી અવતાર ઇમાએ મોખીન કે જે યોલતો વેદ છે અને કુરઆનમાં લખેલી બધી વાતોનો લેહ બાણનાર છે. અને તે અગાઉના વખતથી ચાલતી આવતી જયોતી અને અલી નામથી ઇશ્વરી દસ અવતારોની પુણીહુતી તરીકે, દુનીયામાં આગલા ઇશ્વરી અવતારો મુજબ એક પછી એક વિશ્વુ વંશે ઉતરી આવનાર ઓમનું છેલ્લું રૂપ અલી અને એજ અલીનાં વંશમાં નરનસલે દરેક જમાનામાં તમારે માટે વગર પક્ષપાતી ધર્મ સમજવા માટે, એને બાણે રાખેલ છે. ”

તપાસ—એ જુદામાં મીં વરતેલુએ ઇશ્વરી અવતાર સંબંધે જે જે વિવેચન કરેલ છે, તેની તપાસ જુદે જુદે ઠેકાણે થઈ ગયેલ છે, મારા સવાલમાં મુખ્ય પ્રશ્ન ‘ પુન-જન્મ ’ ને લગતોજ છે, તો મી. વરતેલુએ પોતાના યોલતા વેદ (કે જેઓને ઇશ્વરે વગરપક્ષપાતી ધર્મ સમજાવવા માટે બહાર રાખેલ છે ! તે) ના ફરમાનથી—તેઓની સહીહની સાથે, પાક કુરઆને શરીફમાં ‘ પુનજન્મ ’ લખ્યો ચોરાસી ફેરા) નું વર્ણન કર્યા છે, તે બહારમાં લાવવું બેઇએ કે જેથી મુળ મુદ્દાનો નિવેડો થઈ જાય, અને મીં વરતેલુ જે પોતાના યોલતા વેદ માટે બકાઈ હાંકે છે તે પણ સાચી ઠરે !

૧૯—“ બીશદર જીમ, તમોને હવે સ્પષ્ટ કરવાની જરૂર હોય એમ હું માનતો નથી કે, ત્રણ જુગ સુધી પુનરજન્મ હતો, અને તેનું કારણ હતું. અને આપણે ઇસ્લામનો દાવો કરનારાઓ ચોથા જુગના જીવો છીએ. અને તેથી ચોથા જુગના જીવો માટે, પુનરજન્મ નથી ને માને છે તે ફાંફા છે. ’

તપાસ—ગિરાદર વરતેજી, ‘ત્રણ જુગ સુધી પુનર-જન્મ હતો, અને તેનું કારણ હતું.’ એમ જે તમે જણાવો છો, તે સનાતન માન્યતા પ્રમાણે છે, કે ઇસ્લામ માન્યતા પ્રમાણે ? કારણ કે સનાતન માન્યતા પ્રમાણે તો ચોથા જુગમાં પણ પુનર્જન્મ ચાલુ છે; અને ઇસ્લામ માન્યતા પ્રમાણે ન તો જુગો છે અને ન તો પુનર્જન્મ છે. ગિરાદર ! આપણે ઇસ્લામનો દાવો કરનારાઓ માટે ‘ચોથા જુગના જીવો’ નો બોલ, કયા ઇસ્લામી આધારથી તમે સાબિત કરો છો, તે જરા જણાવશો કે ? બહાલા લાઈ ! તમે ચોથા જુગમાં જે પુનર્જન્મ માને તેને ફાંફા જણાવો છો—પણ તમારા એજ જવાબનાં મુદ્દા નાં ૧૫ માં તમે ચોતે ચોથા જુગમાં ખાસ્સા મજના એકવીસ લાખ ફેરાનો કોઠો આપો છો, તેનું કેમ ? વળી મુદ્દા નાં ૧૩ માં તમેએ જણાવેલ કે, “સતપંથ (પુનર્જન્મ અને કયામત) બેઉ માન્યતાને સ્વીકારે છે” તેનું શું ? શું, સતપંથ ઇસ્લામથી નિરાળો છે ખરો ? ગિરાદર ! હાલે જે જીવો ઇસ્લામના અનુયાયીઓ છે, તેઓના માટે આગળ ત્રણ જુગો હતા ખરા ? અને તે જુગોમાં હાલના ઇસ્લામીઓ માટે પુનર્જન્મ હતો ખરો ? તે તમારા મોજુદ ઈમામના ફરમાનથી બહેરમાં લાવશો કે ?

જવાબ ના. ૪૫ ની તપાસ.

હાલમાં, મીં વરતેજી જેવા કેટલાક આગાખાની મીસ્તરીઓ એમ જણાવવા નીકળ્યા છે કે, “આગાખાનીઓમાં પડાતી ધુઆ એ નમાઝનોજ તરજુમો અને ફૂપાંતર છે,” જે ઉપરથી મીં વરતેજીને મારા ૪૫ મા સવા-

લમાં પૂછેલ કે, ધુઆ તે નમાઝનું રૂપાંતર છે કે કેમ ? અને તેવી રીતે રૂપાંતર કરી શકાય કે ? અને અગર તેવી રીતે રૂપાંતર થઈ શકતું હોય, તો ફાતેહા, ઝીયારત, નીકાહ, ઈદની નમાઝ વીં તું રૂપાંતર કેમ કરવામાં નથી આવ્યું ? જેના જવાબમાં મીં વરતેજીએ ભલતીજ બાબતો લાવી, ગોળગોળ રીતે વિવેચન કરી, મુળ મુદ્દાને ઉઠાવવા કોશેશ કરેલ છે, જે જવાબમાંની હકીકતના મુદ્દાઓ એક બીજાને તોડી પાડે છે. જે મુદ્દાઓની ટુંક તપાસ—

૧—“ નમાઝ, જીયારત, ફાતેહા, નીકાહ, એ બધી ધાર્મિક ક્રિયાઓ ખોટી છે, એમ અમારું માનવુંજ નથી, પરંતુ ઈસ્લામ તમામ ધરમ ઉપર ગાલેબ છે ને થશે, તેમજ ઈસ્લામનાં સિધાંતો સરળ અને મુશકેલી વગરનાં છે એમ ચોકસુ છે, તો પછી તે કેવી રીતે છે ? એ ઉપર વિચાર કરવાનો અને સમજવાનું છે.”

તપાસ—આએ મુદ્દામાંની ધાર્મિક ક્રિયાઓને સાચી માનવાનો મીં વરતેજી ડોળ કરે જે, પણ તેજ ક્રિયાઓને આએજ જવાબના મુદ્દા નાં ૯-૧૦-૧૧-૧૨ માં ખોટી મનાવવાનો પ્રયત્ન કરેલ છે. જ્યારે ઈસ્લામનાં સિધાંતો સરળ અને મુશકેલી વગરનાં છે—અને તે મીં વરતેજી માન્ય રાખે છે, ત્યારે વળી એ સિધાંતોનું રૂપાંતર મનાવવાને પ્રયત્ન કરવો એ કેવું કહેવાય ? મતલબકે મીં વરતેજીએ ઠેકઠેકાણે ઉલટ સુલટ વીચારો જણાવીને ભોળા ભાઈઓને ભમાવવાની કોશેશ કરેલ છે.

૨—“ એ બાબતમાં તમો ભાઈને મારે કહેવું પડશે કે, અત્યારે નામઘર આગાખાનને મોજુદ અને બરહક ઇમામ માનનારા સિવાય, ચુકતે ઈસ્લામીની માની-નતા એમ છે કે, ઈસ્લામનો કોઈ રહેબર કે હુકમ

કરનાર નથી કે, જે ઇસ્લામનાં હુકમો ફરમાવે, તે પ્રમાણે માનવું અને તેથી ઇસ્લામની શરૂઆતમાં જે પ્રમાણે ધાર્મિક ક્રિયાઓ થતી, તેજ મુજબ અત્યારે કરીએ, જેવી તે વગર મકબુલ થઇ શકે નહી, એમ ઇસ્લામીઓની માનીનતા છે.”

તપાસ—એ મુદ્દામાંની હકીકત કયા આધારે કહેવાને મીં વરતેલ પ્રેરયા છે, તેની કાંઇ સમજ પડતી નથી. નાં આગાખાનના મુરીદો સિવાયના ચુકતે ઇસ્લામીઓની માનીનતા જણાવવાને મીં વરતેલ બાહિર પડયા છે, તેનો કાંઇ પુરાવો પણ તેઓ આપી શકશે ખરા ? મીં વરતેલની જેવી મોનોપોલી અને સોલ એજન્સીની થીયરી માટે આગળ પણ વિવેચન કરી ગયો છું; છતાં અત્રે જણાવવાનું કે, ‘ઝયરી’ ફિરકાવાળાઓ ઇમમ ચહયાને પોતાનો રહેખર અને હુકમ કરનાર માને છે—‘સનુસી’ ફિરકાવાળાઓ શેખ સનુસીને તેમજ માને છે—‘ઇઢરીસી’ ફિરકાવાળાઓમાં પણ તેમજ છે—તેવીજ રીતે અન્ય ફિરકાઓમાં પણ છે, જે સર્વે મારા વિદ્વાન મિત્ર ભૂત્રી જતા જણાય છે. (વળી સુન્નત જમાઅતવાળાઓ પણ આલીમો વીં ને હુકમ કરનારા અને હિદાયતનો રસ્તો બતાવનારા રહેખરે તરીકે માને છે, અને ઇસ્નાઅશરીઓ મુજતહેદોને ખારમા ઇમામના નાયબો તરીકે હુકમ કરનારાઓ અને રહેખરે તરીકે માને છે, તે સર્વે મીં વરતેલ ભૂત્રી બન્ય છે).

૩—“ ખુદા કુરઆને શરીફમાં સાફ ફરમાવે છે કે, “ ધાર્મિક હુકમો મેં અરબી એટલા માટે મોકલ્યા છે કે, તે બાષા બહુનારા લોકો હતા. ” આ ઉપરથી માફ એમ કહેવાનું નથી કે, અરબીમાં આવેલા ખુદાઈ ફરમાનો તે બાષા નહી બહુનારે ચઢવાના નથી, પણ ખાસ કરીને ખુદાએ અરબી

ભાષા સમજનારાઓને ધ્યાનમાં રાખીને તે હુકમે સહેલાઈથી સમજી પડાય તો તે માટે ખાસ પોતાના બાંદા ઉપર કયા નજરથી દરકાર કરી છે.”

તપાસ—પાક કુરઆને શરીફની જે આયત સંબંધે મીં વરતેલ ઇશારો કરે છે, તે આયત ક્યાં છે, અને તેનો અર્થ કયા આધારે જણાવેલ છે, તે મીં વરતેલ સ્પષ્ટ કરી બતાવશે કે ? આગે મુદ્દામાં મીં વરતેલ જણાવે છે કે, “ આ ઉપરથી માફ એમ કહેવાનું નથી કે, અરબીમાં આવેલા ખુદાઇ ફરમાનો તે ભાષા નહીં જાણનારે પાળવાના નથી ” પણ મુદ્દા નાં ૪-૫ માં તો એથી વિરુદ્ધ અછાડ પછાડ કરેલ છે, તેનું કેમ ? એ મુદ્દાથી મીં વરતેલ એ જે ધારણા રાખેલ છે, તેમાં તેઓ કોઇ કાળે પણ ફાવે તેમ નથી શું, એ મુદ્દાથી મીં વરતેલ, ગુજરાતી સીધી વીં મીક્ષ ભાષાની અગત્યતા સાબિત કરી શકશે ખરા ?

૪—“ તેવીજ રીતે હું ઇબ્રાહીમના લોકો માટે ઇબ્રાહીમી જમાનમાં હુકમે ફરમાવેલા છે. એવીજ રીતે જે ભાષાના લોકો હોય, તેના માટે તેની ભાષામાં હુકમે મોકલાવ્યા છે. તેમજ ખુદા ફરમાવે છે, કે મેં દરેક ભાષાના લોકો ઉપર મની ભાષામાં હીદાયત મોકલી છે ! અને તેથી અહીં આપણે ખાસ ગુજરાતી સીધી વિગેરે ભાષાના માટે જ્યાં સુધી ખુદાઇ હુકમે ન હોય, અને તે સુજબ જ્યાં સુધી દરેક ભાષાના લોકોને હીદાયત ન મળે, ત્યાં સુધી તે ખરા ખુદાઇ હુકમેની ખુબી સમજી શકે નહીં એમ કહેવામાં કાંઈ પણ ખોટું નથી.”

તપાસ—એ મુદ્દાથી પણ મી. વરતેલ પોતાની નેમમાં ફાવે તેમ નથી. હ. ઇબ્રાહીમના વખતમાં ઇબ્રાહીમી ભાષામાં

ખુદાઈ હુકમો નાઝીલ થયેલ એ ખરું, પણ તેથી એમ સાબેત થતું નથી કે હાલે ગુજરાતી અને સીંધી વીં મીક્ષ ભાષાઓમાં (મીં વરતેજના ટોળામાં જે જ્ઞાન શાસ્ત્રો વ્યાલે છે તેની જેમ) ખુદાજ ફરમાનો નાઝીલ થવા જુઓ. સળખકે હ. મોહમ્મદ મુસ્તફા સ. સર્વથી છેલ્લા પયગમ્બર છે, તેઓના ઉપરે અરબી ભાષામાં ફરમાનો નાઝીલ થયાં, તો તે ભાષાનાં ફરમાનો છેવટ સૂધીનાં છે- ત્યારબાદ બીજી કોઈ ભાષામાં ફરમાનો ઉતરવાની અગત્ય રહેતી નથી. પાક કુરઆને શરીફથી અગાઉ જે ભાષાઓમાં ફરમાનો નાઝીલ થયેલ, તેનો સંપૂર્ણ સાર અરબી ભાષાનાં કુરઆને શરીફમાં આવી ગયેલ છે. તે કિતાબ કયામત સૂધીના મનુષ્યો માટે છે, તો ત્યાર પછી બીજી કોઈ ભાષામાં ખુદાઈ ફરમાનો નાઝીલ થાય, એ તદ્દન ન બનવા જોગ છે. હા, તે પાક કિતાબ અરબી ભાષામાં છે તો અરબી ભાષા બહુનારાઓ સિવાય અન્યો માટે જુદી જુદી ભાષામાં તે પાક કિતાબનો તરજુમો થવાની આવશ્યકતા ખરી, તો તેવી રીતે જુદી જુદી ભાષાઓમાં તરજુમાઓ થયા છે, અને તેથી જુદી જુદી ભાષા બહુનારાઓ ખુદાઈ ફરમાનોથી વાકેફ થઇ શકે છે. એટલે-આએ મુદ્દાથી મી. વરતેજનો જે અંદર-ખાનેનો હેતુ, પોતાના ટોળાનાં જ્ઞાન શાસ્ત્રોને ગુજરાતી સીંધી વીં ભાષાઓમાં ખુદાનાં તરફથી નવીન હુકમો તરીકે થયલાં ફરમાનો તરીકે ઠસાવવાનો છે, તે કોઇ રીતે પણ પાર પડે તેમ નથી.

૫ —“ અને એ હીસાબે ગુજરાતી કે સીંધી વિગેરે ભાષા બહુનારાઓ માટે જો ખુદા પાસે ગણત્રી ન હોત તો, પછી આખી દુનીયાના માલેકની મક્ત્તા શું ? તે સમજાતું નથી. અને અરબી સીવાયની ભાષા માટેના લોકોની ગણત્રી ખુદા પાસે નથી એમ કહેવાય. ”

તપાસ—એ મુદ્દાથી પણ લોળા ભાઇએને ભમાવ-
વાની મી. વરતેજીએ ધારણા રાખેલી છે-પણ તેમાં તેઓ
ફાવે તેમ નથી. અરબી ભાષા જાણનારાઓ સિવાયના
અન્યોની ગણતરી પણ અલગતા ખુદ પાસે છેજ.
જે ફરમાનો, ઇસ્લામના મહાન પયગમ્બર ઉપરે અર-
બીમાં નાઝીલ થયેલ, તે આખી દુનીયાના માલેકની અન-
હદ મહેરબાનીથી જે જે કોમો ઇસ્લામમાં આવતી ગઇ,
તે તે કોમોને તેઓનીજ ભાષામાં કોઇને કોઈ રીતે ભાષા-
તરો મારફતે પહોંચના ગયા-અને તેથી ઇસ્લામીઓનું
હિદાયતી કાર્ય આગળને આગળ વધતું ગયું, એ ઇતિ-
હાસ વાંચનારાઓથી છુપું રહ્યું નથી, ગતલગ કે ખુદાવંદ
તઆલાએ પોતાના ફરમાનોનો અવજ (પોતાની કુદરતે
ક:મેલાકથી) કોઇને કોઈ રીતે સર્વે મનુષ્યોનાં કાનો
તક્ક પહોંચાડી આપેલ છે. અને તેથી આખી દુન્યાના
માલેકની સપુર્ણ મહત્તા રહેજે સમજાઇ શકાય છે, પણ
અફસોસ છે કે મારા મિત્ર મો. વરતેજી તે સમજી શકતા
નથી ! સગળ કે તેઓ જુદાજ ખ્યાલોની રમત રમી રહ્યા
છે ! ! ! હું, અરબી ભાષા જાણનારાઓ સિવાય જે જે
ઇસ્લામમાં આવ્યા છે, તે પોતપોતાની માદરી ભાષામાં
ઇસ્લામનાં રહસ્યો જાણ્યા સિવાય આવ્યા હશે ખરા ?
મી. વરતેજી જે પોતાના જ્ઞાન શાઓનેજ ખુદાઈ ફરમાનો
તરીકે ઠસાવવા માટે આટલી માથાફાડ કરી રહ્યા છે, તે
જ્ઞાન શાઓ, ખુદ ના. આગાખાન સાહેબનાજ કાબુલ,
બદખશાન, ચીત્રાલ, ધરાન, મીસર, અરબસ્તાન, x
વી. ના મુરીદો સમજી શકે તેવી ભાષામાં નથી, તેનું

x એ ઠેકાણે મુરીદો હોય કે ન હોય, તે પુરવાર કરવાનું
મી. વરતેજીનાં સીરે છે !

“જમ.

દેમ ? મતલબ કે મી. વરતેલ તો અરબી ભાષા ઉપર એએતેરાજ કરવા સાફ કલમ ચલાવી રહ્યા છે, પણ તે એએતેરાજ તેઓ પોતાનેજ લાગુ પડે છે. બાકી અરબી ભાષાનાં ફરમાનો તો હરેકે હરેક (ભાષાંતરો મારફતે) પોત પોતાની ઝબાનમાં સમજી શકે છે.

૬—“ અત્રે જોશું તો ઇબરાની અને અરબી જાણના-રાઓએ તો પેગંબરો અને ઇમામોને કતલ કર્યા, અથવા દુઃખી કર્યા છે. તો શું જેણે એવું અઘોર કૃત્ય ન કર્યું હોય, તેવાઓને તેમની ભાષામાં ઇસ્લામની હીદાયત થવામાંથી બાકાત રાખવામાં ખુદા રહેમરં રાહેમીન છે, એમ સિધ્ધ થશે ? નહીજ.”

તપાસ—એ પણ મીં વરતેલની લોખા ભાઈઓને ભમાવવાની યુક્તીજ છે. ખુદાએ, ઇસ્લામની હીદાયતથી કોઈ પણ ભાષા જાણનારને બાકાત રાખેલજ નથી, (ખુદાસા માટે સુદા નાં ૪-૫ ની તપાસમાં જુઓ). ઇબરાની અને અરબી ભાષા જાણનારાઓએ પેગંબરો અને ઇમામોને કતલ અથવા દુઃખી કર્યા છે, એમ જણાવીને, મી. વરતેલ પોતાની જાણ સિધ્ધ કરવા માંગે છે—પણ તેમાં તેઓ ભુલાવો ખાય છે. એમ તો દુનીયાનાં હરેક ભાગમાં જુદી જુદી ભાષા બોલનારાઓમાં સુણીની ઉત્પત્તીથીજ સારા અને નરસા માણસો થતા આવ્યા છે—એમાં ભાષાનો શો દોષ હોઈ શકે ? અગર ગુજરાતી અને સીંધી ભાષાની પેગંબરો અને ઇમામોના વખતના હસ્તી હતે, અને તે ભાષા બોલનારાઓ તે વખતે મોજુદ હતે, તો શું, તેઓમાં પણ મનુષ્ય પ્રકૃતીની અસર ન હતે ? અલબત્તા, તેઓ પણ એવા કૃત્યોથી બાજ ન રહેતે. (તે વખતે જે મનુષ્યોએ એ કૃત્યો કરેલ, તેમાંના ઘણાઓ, ગુજરાતી અને સીંધી ભાષા બોલનારાઓના વડવાઓ હોય; તો તેમાં પણ નવાઈ શી ?)

મી. વરતેલ, હિંદુસ્તાનવાસીઓને નિર્દોષ જણાવવા મથન કરે છે, પણ તેઓ પોતે જે નવ અવતારોની થીયરી પેશ કરે છે, તે હિંદુસ્તાનમાંજ હતા કે નહિ ? અને તેઓને દુઃખ આપનાર દૈત્યો પણ હિંદુસ્તાનવાસીઓજ હતા કે નહિ ? “ મઝહરે ઝાતે અલ્લાહ ” ના કતો, મસ્તર હરજીભાઈ પુજાએ હરેક અવતારની સામે થનાર એક એક દૈત્ય જણાવેલ છે, તે દૈત્યો કયાંના રહેવાશીઓ હતા ? વળી પ્રહ્લાદ, હરિશ્ચંદ્ર, પાંડવો, વી. (કે જેઓને મી. વરતેલએ જવાબ નાં ૪૮ માં ‘ પ્રાચીન ઇસ્લામનાં ધર્મ રક્ષકો’ તરીકે જણાવેલ, તેઓ) ને સંકટો આપનારાઓ પણ હિંદુસ્તાનવાસીઓજ હતા, કે બીજા કોઈ ? (જવાબ નાં ૪૮ માં તો મી. વરતેલએ હિંદુ દેવોની મુસીબતોનું પણ વર્ણન કરેલ છે) મતલબ કે સારા નરસા મનુષ્યો તો હરેક ઠેકાણે હોય છે—એમાં । સાથે કાંઈ પણ સંબંધ નથી.

૭—“ બીરાહર જીમ, તમારા માફક આ સવાલો બીજા હરેક ઇસ્લામીઓમાં ઘર ઘાલ્યું છે. પણ તેમાં તેઓને જે તાલીમ મળી છે, તેના ઉસ્તાદોનોજ કસુર કાઢવો, તેના કરતાં પોતાની ફરજ નહીં વીચારનારાઓજ જોખમદાર છે, એમ કહેવું ઠીક છે. ”

તપાસ—બીરાહર વરતેલ ! તમે એમ જણાવવા માંગો છો કે, ભાષા સંબંધમાં તમારા સિવાય કોઈ પણ ઇસ્લામી પોતાની ફરજ સમજતો નથી ! પણ એમાં તો ભોળાભાઈઓને ભ્રમાવવાનુંજ કરો છો. તમારી થીયરી તદ્દલ ઉંધે રસ્તે દોરવનારીજ છે—જે જુદા જુદા મુદ્દાઓની હકીકતથી સ્પષ્ટ થઇ જાય.

૮—“ જે બીજા ભાષામાં તરજુમો કરવાની છુટ ન હોત, તે આજે અરબી ભાષામાં ઇસ્લામની હિઠાયત થઈજ

કેમ હોત ? અને અત્યારે પણ તે ઇસ્લામનાં એહકા-
મોની સમજ દરેક ભાષામાં હોવાથી તેની સુઝ-
મતા છે. ”

તપાસ—આ એ મુદ્દામાં, ઇસલામના એહકામની સમજ
દરેક ભાષામાં હોવાનું મીં વરતેલું કબુલ રાખે છે—પણ
મુદ્દા નાં ૫ માં તો એથી વિરુદ્ધ વલણ ધારણ કરેલ, તેનું
કેમ ? પાક કુરઆને શરીફ અને હદીસો વીં સમજવા
માટે તરબુમાઓ કરવાની દરેક ભાષામાં છુટ છે—અને તેવી
છુટ હોવીજ જોઈએ. (અને તે છુટ મુજબ તરબુમાઓ
પણ થયા છે.) પણ તેથી અગર મીં વરતેલું એમ સિદ્ધ
કરવા માંગતા હોય કે, નમાઝ—ઝીયારત—કાતેહા, નીકાહ વીં
ધાર્મિક ક્રિયાઓ અરબીમાં ન કરતાં ગુજરાતી અને
સીંધી ભાષાઓમાં (ભાષાંતરે મારફતેજ) કરવી; તો તેમાં
મારા દાના દારત સજ્જડ ભુલાવો ખાય છે. મજકુર
કીયાઓ કેવી રીતે બજાવી લાવવી તે માટેની સમજ
અલબત્ત દરેક ભાષાઓમાં (ભાષાંતરે મારફતે) મળવીજ
જોઈએ; (અને તેવી સમજ દરેક ઇસ્લામીને પોત પોતાની
ભાષામાં મળે છે) પણ તે ક્રિયાઓમાં જે અરબી વાક્યો
પઠવામાં આવે છે, તે અગર દરેક ભાષાઓમાં ભાષાંતરની રૂઢી
એજ પઠવામાં આવે, તો તે ક્રિયાઓનો અસર હેતુ કોઈપણ રીતે
બર લાવી શકાય નહિં. અગર મજકુર ક્રિયાઓ ભાષાંતરેમાં
અહા કરવામાં આવે, તો રફતે રફતે અસલ વાક્યોમાં ફેરફાર
થઈને તે ક્રિયાઓ જુદુંજ રૂપ ધારણ કરીશે. ઉપરાંત એકજ
અરબી ભાષામાં મજકુર ક્રિયાઓ કરવામાં એકચત્ત-
નો જે મહાન શુભ હેતુ છે, તે જળવાય નહિં. (વધુ
માટે “ નમાઝ અને ધુવાની સરખામણી ” વાળું પ્રકરણ
જુઓ.) જે કે મજકુર ક્રિયાઓમાંના અરબી વાક્યો ઉચ્ચ-
રતી વખતે (પોતપોતાની ભાષામાં) તેના અર્થ સમ-

જવા વધુ કાયદાકારક છે, (અને ' નીકાહ ' ની ક્રિયામાં તો તેના પઢનારે, તે વાક્યોના અર્થો અવશ્ય સમજવા જીવે) પણ તે ક્રિયાઓનો અસલ હેતુ બળવવા કાજે તે અરબી વાક્યો મારફતેજ અહા થવી જોઈએ-એમ દરેક સારથો ધરલામી સ્વિકારે છે.

૬—“ ત્યારે નમાજ, જીયારત, ફતેહા, નીકાહ વીગેરેમાં અરબી શબ્દો આપણી રૂઢીમાં જળવાઈ રહ્યા છે તેના લાભ ઉપર વીચાર કરીશું તો એજ આવશે કે:—

નમાઝ અંદર કે જળ સિંચહેમેં બાવે.

કે તળ તેલ જોર લકડીયાં યાદ આવે.

જો હો વાઅજ કહીં મજલીસમેં શામીલ,

તો મરહુમેં પતામુકે ધરે દીલ.

તપાસ—એ મુદ્દામાં મીં વરતેજીએ અરબીમાં પઢાતી ધાર્મિક ક્રિયાઓ ઉપરે ટીકા કરીને, પોતાના છુપા હેતુને ખુલ્લો કરી આપેલ છે. પણ મીં વરતેજીના ટોળામાં પણ ફક્ત નમાઝના બદલે મિલ્લ ભાષાઓમાં ધુઆ પઢવામાં આવે છે, બાકીની સર્વે ક્રિયાઓ હજીન અરબી ભાષામાંજ અહા થાય છે, તેનું ધ્યાન મીં વરતેજીને નથી રહ્યું શું ? (અને તે ક્રિયાઓ મીં વરતેજીના આજોજ જવાબના મુદ્દા નાં ૨૫-૨૬ મુજબ, નાં આગાખાન સાહેબનજ હુકમ અનુસાર અરબીમાંજ અહા થાય છે, તેનું કેમ ! શું આજો મુદ્દો લખતી વખતે મીં વરતેજીને તેનું જ્ઞાન નથી રહ્યું ?) નમાઝ અને વાએઝ ઉપરે ટીકા કરવા સાફ મીં વરતેજીએ જે શેઅરા ટાંક્યા છે, તેમાં તેઓએ અર્થનો અનર્થ કરેલ છે-અને નમાઝ વીં માટે તેઓની કેવી લાગણી (1) છે, તે સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. જો શેઅરા અરબીમાં નમાઝ પઢનારો માટે લાગુ પડતા નથી-પણ

તે ' હુઝુરે-કલ્લ' થી નમાઝ ન પઢનારાઓ માટે લાગુ પડે છે. (મતલબ કે જેઓ નમાઝ પઢવાને ઉભા થાય, અને તેઓનું ધ્યાન નમાઝ તરફ નહીં હોતાં, જુદા જુદા દુન્યવી ખ્યાલોમાં પરોવાયેલું હોય-તેવા નમાઝીઓ માટે એ ટીકા લાગુ પડે છે.) મીં વરતેલની માનીતી ધુઆ (આગાખાની ખેબ્બઓની બંદગી) કે જેને મીં વરતેલ 'સમબલ્ય એવી ભાષામાં' જણાવે છે, (જે કે તેમ નથી-ખુલાસો " નમાઝ અને ધુઆની સરખામણી " વાળા પ્રકરણમાં કરી ગયો છું) તે ધુઆ પઢનારાઓના મનમાં પણ અન્ય ખ્યાલો રચી રહ્યા હોય, તો તેના માટે પણ એ ટીકા લાગુ પડે છે. વાએઝના માટે જે શેઅરો મીં વરતેલએ ટાંક્યા છે, તે પણ જે લોકો મંજલીસમાં વાએઝ સાંભળવાને માટે બેઠા હોય અને વિચારો જુદે ઠેકાણે રમી રહ્યા હોય, તેઓના માટે લાગુ પડે છે. (અને તે મીં વરતેલના ટોળામાંથી જ્ઞાન ગોઠની બેઠકોમાં બેસનારાઓ માટે પણ લાગુ પાડી શકાય) બાકી વાએઝ માટે મીં વરતેલની ' ન સમબલ્ય એવી ભાષા ' ની થોયરી પણ કોઈ રીતે ટકી શકતી નથી, કારણ કે વાએઝ તો જે ભાષામાં લોકો સમજી શકે, તેજ ભાષામાં થાય છે; અને કદાચ અન્ય ભાષામાં થાય, તો સાથેજ તેનો તરજુમો કરીને સંભળાવવામાં આવે છે.

૧૦—" જુઘારત પઢનારાઓજ બાણે કે, તે શું બોલે છે? પણ સાંભળનારા અથવા દેખાદેખી કરનારાઓ તો પોતાના અંગત હિસાબમાંજ હોય છે. "

તપાસ—આ મુદ્દા માટે, ઉપર મુદ્દા નાં ૮ ની તપાસમાં ખુલાસો જુઓ. પણ આ મુદ્દામાંની ટીકા તે મીં વરતેલનાં ટોળા માટે પણ લાગુ પડે છે, તેનું કેમ? (તેઓમાં પણ એ કિયા અરબીમાંજ થાય છે).

૧૧—“ ફાતેહા પઢાવનારા મુલ્લાંઓ બોલે, ત્યારે બેડે હાથ ચત્તા રાખવા અને મુલ્લાં બ્યારે મોઢા ઉપરે હાથ ફેરવે, ત્યારે આપણે પણ તેમ કરવું અને સલવાત કે દરૂદ શરીફ પઢાય, ત્યારે મુકરર શબ્દો બોલવા, અને એહલે બધિતની ઝાળખાણ હોયજ ક્યાંથી ? ”

તપાસ—એના માટે ઉપર મુદ્દા નાં ૮ ની તપાસ જુઓ. પણ એ ટીકા મીં વરતેજના ટોળા માટે પણ લાગુ પડે છે—કારણ કે તેઓમાં પણ ફાતેહા અરબીમાંજ પઢાય છે.

૧૨—“ અને નીકા વખતની સ્થિતિ તો બીલકુલ વિચારવા જેવી છે. વર કે કન્યાને ફરજિયાત શબ્દો ભાગા દુટા અદા કરવા પડે છે, પણ ખિચારા બહુતા નથી કે, તે પોતાના સંસારની પવિત્ર કબુલાત દે—છે, આ રીતે ઇસ્લામનાં એહકામો વગર સમજાયે અદા થાય છે અને તેમાં ખુદા કબુલ કરે એવા ઉમ્મદા ભાવ વડે માનવામાં આવે છે. ”

તપાસ—નીકાહ માટે મીં વરતેજ (ઇસ્લામીઓ ઉપર) ટીકા કરવા બાહેર પડ્યા છે—પણ તેઓના ટોળામાં પણ નીકાહ અરબીમાંજ પઢાય છે. બાકી—“ વર કે કન્યાને ફરજિયાત શબ્દો ભાગા દુટા અદા કરવા પડે છે ” એમ જે મી. વરતેજ જણાવે છે, તે ફદી તેઓના ટોળામાં હોય તો ભલે; બાકી અન્ય ઇસ્લામીઓમાં તો એવી તરેહની ફદી નથી* જે કે વર અને કન્યા ઇસ્લામી શરાઅ

* મારા અનુભવ મુજબ મીં વરતેજનાં ટોળામાં પણ વર કન્યા પોતે નીકાહ પડતાં નથી, પણ તેઓના તરફથી વડીલ નીકાહનો સીગો પડે છે.

“જમ.”

મુજબ સંપુર્ણ શરતો સાથે નીકાહ પદી બહુતા હોય-
નીકાહમાંના વાકયો મુજબ રીતે પદી શકતા હોય અને તે
વાકયોના અર્થો પણ બહુતા હોય, તો આપસમાં નીકાહ
પદી શકે છે; પણ એમ ભાગ્યેજ થતું જોવામાં આવે છે.
(અને જો વર કન્યા એવી રીતે સંપુર્ણ થણે નીકાહ
પદી બહુતા હોય, તો તેવાઓના માટે મી. વરતેજની
ટીકા ટકી શકતી નથી.) બાકી ઘણે ભાગે વર અને કન્યા
બેઉનાં તરફથી જુદા જુદા વકીલ થઈને, અથવા બેઉના
તરફથી એકજ શખ્સ વકીલ થઈને નીકાહ પઢવાનું
કાર્ય બજાવે છે. કન્યાનો વકીલ, કન્યા પાસેથી એક-
રાર લીધે છે કે, “ ફલાણાના છોકરા, ફલાણાની સાથે,
આટલા રૂપિયાની મહર ઉપર, તમારા નીકાહ પઢ-
વાના માટે મને વકીલ નીમો છો ? ” જેના જવા-
બમાં કન્યા ‘હા’ કહે છે. એવીજ રીતે વરનો વકીલ
વર પાસેથી પણ કબુલાત લીધે છે-અથવા તો બેઉના તર-
ફથી એકજ વકીલ હોય, તો તેજ બેઉની કબુલાત લીધે
છે. તો એ કબુલાત તેજ “ સંસારની પવીત્ર કબુલાત ”
છે-અને તે વર કન્યાની માદરી ભાષામાંજ લેવામાં આવે
છે. મતલબ કે “સંસારની પવીત્ર કબુલાત” કોઈ રીતે પણ
વગર સમજે અદા થતીજ નથી. બાકી ત્યાર પછી નીકા-
હના સીગા અરખી ભાષામાં પઢાય છે-તે પઢનાર તેના
અર્થો વીંઠ બહીનેજ પડે છે.

૧૩—“ બેશક, જુદા તે બહેતર બહુનાર અને દયાળુ છે,
પણ પોતાની ફરજ માટે બેદરકાર રહેવાની અથવા
સખવાની જવાબદારી તો માનવાની નથી. ”

તપાસ—ન્યારે, જુદા બહેતર બહુનાર છે, ત્યારે
મીંઠ વરતેજને અરખીમાં ક્રિયાઓ કરવા માટે એટલું
કેમ લાગી આવે છે ? (પણ નહિ, તેઓને તો પોતાનો

કંકડો ખરો કહેવડાવવો છે ! જે ઇસ્લામીઓ અરબીમાં ક્રિયાઓ કરે છે, તે પોતાની સંપૂર્ણ ફરજ અને જવાબદારી સમજીનેજ તેમ કરે છે—એમાં મી. વરતેજીએ બખાણ કાઢવાની કાંઈ જરૂર નથી. (વધુ માટે, સુદાના ૮ થી ૧૨ સૂધીની તપાસ જુઓ).

૧૪—“ અને બધી વાતોનો એકજ જવાબ છે કે, ખુદા, અને રસુલે ઇસ્લામી દરેક જમાનાની ઉમ્મતને માટે એક ગોવાળ (ઇમામ) ને હુમેશા રાખ્યો છે. તેને નહીં સમજવાના તે પ્રતાપ છે ! અને એવા બહેર ગોવાળની ગેરહાજરીવાળા છતાં, ખુદા અને રસુલે બતાવ્યા સુજબનાં પોતાનાં જમાનાના ગોવાળ (રહેબર) ઇમામને ઓળખીને તેનાં હુકમ સુજબ વરતાસાચો માટે ઉલ્ટા ટીકકા કરી પોતાના આમાલ વધુ ખરાબ કરે એ નવી વિચિત્રતા નથી. ”

તપાસ—મી. વરતેજી પોતે તો ઉમ્મત માટેના ગોવાળ (ઇમામ)ને સમજી ચુક્યા છે કે નહિ ? અને તેઓનો બહેર ગોવાળ તો હાજર છે કે નહિ ? તો—તેઓના તરફથી (તેઓની સહીથી) “ નીકાહ, ફાતેહા, હુવારત વી. ક્રિયાઓ અરબીમાં ન કરવી જોઈએ ” એવો ફરમાન બરી કરાવીને, ટીકકારોની સામે પેશ કેમ કરતા નથી ?

૧૫—“ પણ હું અહીં એક બાબત ઉપર લક્ષ્ય ખેંચું છું કે, ઇસ્લામની હીદાયત કરનાર પેગંબર સાહેબે ખુદાની ફરમાન મેળવીને માત્ર પાંચ વખતની નિમાજનું તથા એકજ માસના રોજાનું વિગેરે જેને માટે ફરમાન ચુકરર કયું, તેમાં જો રસુલે ખુદાએ કેટલાક એહકામને પોતાની હયાતીમાં બીજી કોઈ પણ વખત ઘટ કરાવી હોત, તો તે માટે આપણે કંઈ પણ બીજી વિચાર લાવત નહી. ”

તપાસ—અગર પયગમ્બર સાહેબે ખુદાની હયા મેળ-
વીને કાંઈ વધવટ કરાવી હોત, તો તે એક પ્રશ્ન હતો;
પણ તેમ તો થયું નથી—અને તેમ થયું હોય એમ મીઠું
વરતેણ પણ સાબિત કરી શકતા નથી, ત્યારે એ તો નિર્વી-
વાદ છે કે દરેક ઇસ્લામી ઉપરે પાંચ વખતની નીમાઝ
અને દર વર્ષે એક માસના રોઝા વાજીબ છે તો મીઠું
વરતેણ જે પોતાના ટોળા માટે સવાર સાંજ બે વખતની
ધુઆ અને દરેક માસમાં સતધંમા (શુદ્ધ ૯) નાં રોઝાની
થીયરી મુકરર કરે છે, તેનું કેમ ?

૧૬—“ અને તેજ મુજબ પોતા પછી હું અલી અને
થયેલા ઇમામોએ જેને હુકમો ફરમાવ્યા, અને
ઇસ્લામની આસાન હીદાયત માટે ફરમાવ્યું, પણ
તેના તે વખતનાં માનનારાઓ સિવાય બીજા ઇસ્લા-
મીઓ મુન્નતે રસુલ નામે વળગી રહ્યા, અને
ઇમામોના હુકમોના અનાદર કર્યો. ”

તપાસ—ગોળ ગોળ શબ્દોથી મી. વરતેણ શું કહેવા
માગે છે ? શું, હ. અલી અ. ને કે થયેલા ઇમામોએ
આસાન હીદાયત માટે, હ. રસુલ સ. ના ફરમાનોથી વિરુ-
દ્ધ ફરમાનો કરેલ ? આ મુદ્દામાં જે હકીકત જણાવવા
મી. વરતેણએ મથન કરેલ છે, તે તદ્દન નિર્રથક છે. હ.
અલી અ. અને ઇમામો તો મુન્નતે રસુલ ઉપરજ આલ-
વાવાળા હતા,* બાકી જેઓએ તેઓના હુકમોના અનાદર
કર્યો, તેનાં કારણો જુદાંજુદાં હતાં. જે કારણો, ત્વારિખો વાંચ-
નારાઓથી છુપ્યાં નથી.

* એના ખુલાસા માટે “ જવાબ નાં ૩ ની તપાસ ” વાળું
પ્રકરણ જુઓ.

“જમ.”

૧૭—“ તેવીજ રીતે, જેના પાસે ખુદાએ કુરઆનમાં ફર-
માવ્યા મુજબ ઈમામે મોખીન (બહેર ઈમામ)
અને ઉલુલ અમ્મ એટલે હુકમ કરનાર ઈમામ નથી,
અને ગેર હાજર છે. તેઓ પણ સુન્નતે રસુલ મુજબ
(૧૧) ઈમામ સુધીના હુકમો પછી, હમેશનાં ઈમા-
મનાં હુકમ પ્રમાણે વરતનારાઓ વીશે પુછે, તો કદી
પણ એક બીજા અનુકુળતા ધરાવી શકે નહી. ”

તપાસ—‘ઈમામે મોખીન’ અને ‘ઉલિલ અમ્મ’ માટેનો
ખુલાસો તે પ્રકરણોમાં થઈ ગયેલ છે. ‘સુન્નતે રસુલ’ માટેનો
ખુલાસો ઉપરના મુદ્દાની તપાસમાં થઈ ગયેલ છે. ઈસ્નાઅ-
અશરીઓ અને આગાખાનીઓ એક બીજા અનુકુળતા ધરાવી
શકે નહી—એમ ગોળગોળ વાકયોમાં લખવાનો મીઠો વસ્તેભૂત
શેા હેતુ છે? તેની કાંઈ સમજ પડતી નથી. પણ મી. વરતે-
ભૂએ એ તો ચોક્કસ યાદ રાખવું જોઈએ, કે પયગમ્બરના
જનનીનો (ઈમામે) ના હુકમો, હ. રસુલ સ. ના હુકમ
પ્રમાણેજ હોવા જોઈએ—તથા વિરૂધ્ધ તો નહિંજ.

૧૮—“ કારણ કે હુકમ કરનારા મોખુદ ઈમામ તરતના
હુકમો નાણે તેના સેવકોને વરતવાની ફરજ છે. જે
ગેર હાજર ઈમામના સેવકોને, તેવો હુકમ કરનાર
કોઈ મોખુદ નથી.

તપાસ—ગેરહાજર (ગાયબ) ઈમામના સેવકોને
હુકમ કરનાર તરીકે મુજતહેદો મોખુદ છે. ‘તરતના
હુકમો’થી મી. વરતેભૂ શું કહેવા માંગે છે? શું, ખરો
ઈમામ હોય તે પયગમ્બર સ. ના હુકમોથી વિરૂધ્ધ બીજા
કોઈ ‘તરતના હુકમો’ કરે ખરો? તે મી. વરતેભૂ સ્પષ્ટ
કરી બતાવશે કે ?

૧૯—“ આ બાબતમાં એક ફલીલ તરફ તમારું ધ્યાન-
મંદી લઈ ધ્યાન ખેંચું છું, કે ખીઝરના મુજબ

ખુદાઈ મરલેહતનાં હીસાબે બહોરમાં કોઈ એહકામ
અમે તેવી રીતે વરતવા ઇમામ હુકમ કરે, તો તે
માટે મુસા પયગમ્બર જેવાની શકા કરવાની સ્થિતિ
હીક નહોતી. ”

તપાસ—શું, હ. ખીઝર ઇમામ હતા ? અને તેઓએ
હ. મુસાને કોઈ હુકમ ઉપરે વર્તાવા માટે હુકમ કરેલ ?
મીં વરતેલની એ હઝીલ તાફન ઉપે રસ્તે દોરવનારીજ
છે. (હં ખીઝર અને હ. મુસાના કિસ્સા માટે “ જવાબ
નાં ૬ ની તપાસ ” વાળું પ્રકરણ જુઓ).

૨૦—“ એવી હાલતથી વાઠેફગાર સેવકો ઇમામના હુકમ
પ્રમાણે વરતે, તેમાં ખોટું નથી. એમ તમારે પણ
કબુલ કરવું પડશે. ”

તપાસ—એ માટે મુદ્દા નાં ૧૬-૧૭-૧૮-૧૯ ની
તપાસ જુઓ.

૨૧—“ છતાં પણ આ મુજબ ધારમીક ક્રિયાઓમાં દુવા
જે ખીલ ગુજરાતી વિગેરે મિકશ્વર ભાષામાં પઢાય
છે, તે હિન્દુસ્તાન સિવાય અફઘાનીસ્તાન, ચીનાલ
ઈરાન, મીસર, ને અરબસ્તાનના ઇસમાઈલીઓ
નમાજ પણ પઢે છે, અને દુઆ અહીંની માફક
ખાનગી પઢે છે. ”

તપાસ—એ મુદ્દામાં મીં વરતેલએ ‘ દુવા મિક્ષ
ભાષામાં પઢાય છે ’ એવી કબુલાત આપીને દુવાના માટે
આગળ જે ફત્વ કરેલ કે, ‘ અમારી અંદગી માત્ર ભાષામાં
છે ’ તે ઉપર પાણી ફેરવી આપેલ છે. વળી હિન્દુસ્તાન
સિવાયના ઇસમાઈલીઓ (અરબીમાં) નમાજ પઢે છે,
એમ જણાવીને, મીં વરતેલએ પોતાની દુવાની ધીયરીને
નખળી બનાવેલ છે. શું, એક દેશના મુરીદો માટે એક

જાતની, અને બીજા દેશનાં સુરીદો માટે બીજા પ્રકારની બંદગી હોઈ શકે ખરી ? હરગીઝ નહિ. (એ હકીકતથી સાબિત થઈ જાય છે કે કોઈપણ ધસ્લામી, કોઈપણ ફિરકાનો હોય અને ગમે ત્યાંનો વતની હોય, તેના માટે ઇમાદત અને બંદગી અરબી ભાષાની નમાઝ છે.) ઉપરાંત દુવાને મીં વરતેજીએ સમજાય એવી ભાષામાં ' જણાવીને પોતાના ફિરકાની બંદગીને શ્રેષ્ઠ મનાવવા કોશિશ કરેલ તે પણ આ મુદ્દા મુજબ નિર્ણય થઈ પડે છે, સખબકે ઉપલા ઠેકાણાએ જે ઇસ્માઈલી સુરીદો નમાઝ પઢે છે, તે નમાઝ તો અરબી ભાષામાં છે-તે ભાષા અરબસ્તાન અને મીસરના સુરીદો માટે કદાચ ' સમજાય એવી ભાષા ' ગણી શકાય, પણ અફઘાનીસ્તાન, ચીત્રાલ અને ઇરાન-વાળાઓનો ભાષા તો અરબી નથી તેનું કેમ ? હિંદુસ્તાન સિવાયના સુરીદો નમાઝ પઢે છે એમ કબુલતા આખ્યા બાદ, મીં વરતેજીએ જે " અને દુઆ અહીંની માફક ખાનગી પઢે છે " નો અડંગો ફેંકેલ છે-તે ઉર તાબુળી ઉપજે છે ! શું, એના માટે મીં વરતેજી કાંઈ પુરાવાઓ આપી શકશે ખરા ? કદાચ વિવાદને ખાતર એમ માની લઈએ કે, ત્યાંના સુરીદો ખાનગીમાં દુઆ પણ પઢે છે-પણ તે દુઆ (મીં વરતેજીના મત મુજબ) તેઓના માટે કાંઈ કામની નથી, સખબકે, મીં વરતેજીએ (અરબીમાં) નમાઝ પઢનારાઓ ઉપર પેટ ભરીને ટીકકાઓ કરેલ છે, અને એ ઇમાદતને ' ન સમજાય એવી ' જણાવેલ છે. શું, ત્યાંના સુરીદો દુવાને સંપૂર્ણ રીતે સમજી શકશે ખરા ? (દુવામાં તો ગુજરાતી સીંધી વીં ભાષાઓ પણ છે, તે તેઓ સમજશે ખરા ?) મતલબ કે કુદલે ફિરકાઓના ઇસ્લામીઓ માટે જે અરબીમાં નમાઝ પઢવા નો હુકમ છે, તેનો અનાદર કરવાના હેતુથી (અને પોતાની દુવા ને બ્યાજખી મનાવવા ખાતર) મીં વરતેજીએ આડા

અવળાં ફાંફાં મારીને કાચું કાપેલ છે-તેમાં આ સુદા ઉમેરો કરેલ છે.

૨૨—“ અને આ રીતે દુવા ખાનગી રસુલે ખુદના વખતમાં જ પઢાતી હતી. એજ કુરઆને શરીફમાં ૩ નુરની આયાત (૩૬) માં છે. તે ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે અને તેની તફસીરમાં પણ વિગત છે- ”

તપાસ—એ સુદાથી મીં વરતેજીએ પોતાની પોતાના હાથે ખોલી ખતાવેલ છે. શું, હં રસુલ સં વખતમાં દુવાની હસતી પણ હતી ખરી ? મીં વરતેજી બોળાઓને બમાવવા ખાતર એક ચુકતી વાપરેલ છે-૨ તેમાં તેઓ પગલીકની હાંસીને પાત્ર ઠરે છે; અને પગલી! પોતાની અજ્ઞાનતાનો ભાસ કરાવે છે ! (છેલ્લા નાં આખા ખાન કેસમાં કોર્ટમાં સોગંદ ઉપર જુખાનીઓ આપવા આવેલ, તેમાં સાબિત થયું છે કે દુઆ પીર સદરદી રચી આપેલી છે. મરહુમ હાસમ બાઈ બોધાએ ‘તઅલીમે દુઆ’ નામની બુકમાં એમજ જણાવેલ છે) શું, હં રસુલે ખુદ સં ના વખતમાં દુઆમાંની ‘ વિશ પુરી ’ પઢાતી હતી કે ? શું, તે વખતે ‘ હક મોલાન કહીને શાહની પુંઠીયું ’ પઢાતી હતી કે ? શું, તે વખતે નાં આગાખાન પાસે દુઆ કબુલ કરવાની વિનંતી કરવા આવતી હતી કે ? મારા વિદ્વાન મિત્ર શું લખી રહ્યા તેનું તેઓને જ્ઞાન છે ખરું કે ? (અત્રે, જુહું બોલવાવા અને હં રસુલ સં ઉપર હતાન બાંધવાવાળા માટે ૨ કુરઆને શરીફમાં શું ફરમાવવામાં આવેલ છે-તે બ

* આગાખાનીઓ પોતાની દુઆને પીર સદરદીની આપેલી જણાવે છે કે પણ તેમ છે કે કેમ ? તેના માટેનો ખુલાસો મીં કામલૂત “ નાનજમાઈનું બોપાણું ” નામની બુકમાં જુએ “ જમ.”

જવાની મીં વરતેજીને નમ્ર અરજ શુભરીશ) સુરએનુરની જે આયત સખધે મીં વરતેજી ઇશારો કરે છે, તેનો ખુલાસો મુદા નાં ૨૩ ની તપાસમાં કરીશ.

૨૩—“ કારણ કે ખાનગીમાં હજરત અલીના ઘેરમાંજ હુવા પઢાતી હતી. તે ઉપરથી તે જાણ્યા પછી ખીજા ઇસ્લામીઓએ વાંધો ઉઠાવ્યો હતો, પણ ખુદાએ પછીની આયત નાઝીલ કરમાવી કે:—

“ ફી બોયુતીન અજેનદલાહો અન તુરફ અ વ યુઝકર ફી હરમોહો યો સખધે લાહુ ફીદા ગોહુવે વલ્લ આસાલે ”+

એટલે દરખાનાઓમાં જેના સખધમાં ખુદાએ હુકમ આપ્યો છે કે તેની (અલીની) ખુઝુરગી કરવામાં આવે અને તેમાં ખુદાનું નામ લેખવવામાં આવે (એટલે અલી અલ્લાહ કહે) જે સવારેને સાંજે યાદ કરે છે.”

તપાસ—એ મુદ્દામાં, ગપ હાંકવામાં મીં વરતેજીએ કમાલ દીધી છે ! શું હું અલી અં ના ઘરમાં ખાનગીમાં હુઆ પઢાતી જોવાને મીં વરતેજી ત્યાં હતા કે ? અને એ હુવાના સખધે ખીજા ઇસ્લામીઓએ વાંધો ઉઠાવ્યો ત્યારે મીં વરતેજી ત્યાં હાજર હતા કે ? અને જે આયત મીં વરતેજીએ ટાંકેલ છે—તે તે ખાખત સર નાઝીલ થયેલ, તે વખતે શું મીં વરતેજી ત્યાં હતા ? અથવા એ ખાખતોની કાંઈ પણ સનદ કે પુરાવો મીં વરતેજી પાસે છે ખરો ? સુરએ નુરની આયતનાં જે અર્થ મીં વરતેજીએ જણાવેલ છે—તે કયા તરબુમા ઉપરથી લીધેલ છે તેનો સમજ પડતી નથી.

+ મીં વરતેજીએ એ આયત ખોટી રીતે ઉતારેલ છે, તેમજ અર્થ કરવામાં તો હદ કરેલ છે !

“જમ.”

(પાક કુરઆને શરીફના મનઘડીત અર્થો કરવામાં જોખમ સમાયલું છે, તે વિશે આગળ વિવેચન થઈ ગયે છે,) શું, મજકુર આયતમાંથી ' ઠરખાનાંઓ ' અઘ્લી અઘ્લાહનાં વાકયો નીકળી શકે છે ખરાં ? પ્રોફેસર કૃત તરજુમામાં મજકુર આયતના અર્થ નીચે મુજબ છે:-

“ જે ઘરો (મસ્જેદો) માં ખુદાએ પરવાનગી આપે છે કે તેમાં (ખંદગી માટે) આવાજ ઉચો કરવામાં આવે અને તેમાં તેનું નામ યાદ કરવામાં આવે. તે ઘરોમાં માણસ સવારે અને સાંજે તેની પવિત્રતા યાદ કરી સ્તુતી કરે છે, (પ્રોફેસર કૃત તરજુમા પેજ ૬૮૦)

ઉપરોક્ત આયત માટે ફત્વાએ જે પુટનોટ આપે છે, તેમાં પણ દુઆ સખધે ઇશારો વટીક જોવામાં ન આવતો. જે દુઆની ઉત્પત્તી પીરસદરદીનના વખતે જણાવવામાં આવે છે-તે દુઆનો સખધ હ૦ અલી અનામ વખત સાથે કેવી રીતે જોડી શકાય ? ! એ કપો કડપીત થીયરીને એક બચ્ચુ પણ માન્ય રાખી શકે તે નથી.

૨૪-“ આ બાબત મીં કાબાને “ હુનિઆના હુશમન ઝટકો ”* વાળી બુકમાં ચરચી છે, પણ મીં કાબાએ જે બીજી અસંખ્ય અછાડપછાડ મારી દે પણ એ આયાતનો કે તેના અર્થનો કંઈ પણ જવા નહીં આપવામાંજ ઇમાનદારી ભળવી છે, કારણ કે ઇસ્લામી તરીકે, એ ખુદાઈ હુકમ વિરૂધ બોલવા સાફ નથી. ખચેર. ”

* એ પુસ્તકનું નામ દુઆના હુશમનો ઝટકો છે, પણ મીં વરતેજીએ આવેશમાં એમ લખેલ છે.

“જીમ.”

તપાસ—મજકુર આયત અને તેના અથ માટે મીં
કાળા શું લખે ? જે બાબતમાં દેખીતુંજ ખોટાઈ હોય,
અને તેનું ખોટાઈ પશ્ચીમ સારી રીતે જોઈ શકે, તે બાબત
નો જવાબ આપવાની જરૂરત પણ શી હોય ?

૨૫—“આ ઉપરથી મારે કહેવાનું એ છે કે, ઇમામે
મોબીનના હુકમ મુજબ પઢાતી દુઆ, એ નીમાજનાજ
અર્થમાં હોવા છતાં, તે ઇસ્લામના અજ્ઞાન સમુહને
એ બાબત પર યુનોચરા કરી ગુનાહ કરવાનું ન
બને, તેવા લલા વિચારથી તે આજ સુધી ખાનગી
રીતે પઢાય છે. ”

તપાસ—દુઆને નમાઝના અર્થની મીં વરતેલ,
સરખામણી કરી બતાવશે ખરા ? મીં વરતેલએ લોખાઓ
ને લમાવવા સાફ ગપજ હાંકેલ છે—દુઆ અને નમાઝ કેઈ
રીતે પણ એક સરખી નથીજ (ખુલાસા “ માટે “નમાઝ અને
ધુઆની સરખામણી ” વાળું પ્રકરણ જુઓ) આ મુદ્દામાં
ઇસ્લામના સમુહને ગુનાહ કરવાનું ન બને, માટે દુઆ
ખાનગીમાં પઢવાનું મીં વરતેલ જણાવે છે પણ મુદ્દા નાં
નં. ૨૧ માં તો હિંદુસ્તાનમાં બહેરીમાં દુઆ
પઢવાનો દેખાવ કરેલ છે, તેનું કેમ ? આએ
જવાબ નાં ૪૫ ની શરૂઆતમાં તો દુઆ વીં સખંધે મીં
વરતેલએ લખેલ છે કે, હવે તેનો જવાબ આપવા ખુલ્લો
જમાનો છે ” તો એવા ખુલ્લા જમાનામાં આજ પર્યંત
દુઆ ખાનગીમાં શું કરવા પઢવી જોઈએ ? શું ઇસ્લામનો
અજ્ઞાન સમુહ, યુનોચરા કરીને ગુનેહગાર ન થાય એટલા
માટેજ કે ! આફરીન છે !!! (પણ દુઆ ખાનગીમાં
પઢાય છે, તે ઉપરથી જ ઇસ્લામીઓ યુનોચરા કરતા
હોય તો ?)

૨૬—“ અને તેવીજ રીતનો પડો, જીયારત, ફાતેહા, અને નીકાહના શબ્દો અરબીમાં પઢાવાની કઢીથી ટકી રહ્યો છે. પણ તે સંજોગો નજીક છે, કે સમજી ઇસ્લામીઓ પણ એ સવાલની કઠર કરવાનું ઠંડાપણુ સમજતા નથી છે. ”

તપાસ—આએ મુદ્દામાં તો પરદો ટકી રહેવા ખાતર મજકુર ક્રિયાઓ (પોતાના ટોળામાં) અરબીમાં પઢાય છે એમ મીં વરતેજી જણાવે છે—પણ મુદ્દા નાં ૧૦-૧૧-૧૨ માં તો એ ક્રિયાઓ (ઇસ્લામીઓમાં) અરબીમાં અદા થાય છે, તે ઉપરથી ટીકા કરેલ તેનું શું ? સમજી ઇસ્લામીઓ કઠર કરવાનું ઠંડાપણુ કેવી રીતે સમજતા નથી છે ? શું, એ ક્રિયાઓ અરબીમાં ન કરતાં, શુજરાતી વીં માંજ કરવાનું જણાવે છે ?

૨૭—“ દશ વરસ ઉપર આવાજ લગા ઇરાદાથી મારા આગલા મિત્ર મીં હાજીમામદ અલ્લારખીઆ શીવજીએ ઇદનો ખુતબો શુજરાતી તરજુમામાં છપાવ્યો હતો, અને જુમાની નિમાજ વખતે તેની શરૂઆત તરીકે, કરવા ઇચ્છ્યું હતું; પણ તે વખતના ઇસ્લામીઓની ગેર સમજુતીની વલણથી તે પસંદગી પામ્યું નહોતું પણ આજે પોતાનાં મનમાં એની કઠર કરનારા પુષ્કળ સમજી નીકળશે. ”

તપાસ—એ મુદ્દામાંની હકીકતની ખાતરી માટે મીં વરતેજી પુરાવો આપશે કે ? તરજુમાની બાબત કદાચ ખરી પણ હોય, તો પણ—શું, અરબીમાં ખુતબો પઢવાનું સદંતર તજી ઇદને ફક્ત તરજુમોજ પઢવા માટે એ, તરજુમોમાં આવેલ કે ? વળી ઇદના ખુતબા ની શરૂઆત જુમાની નમાઝમાં કેવી રીતે થઈ શકે, તેનો કાંઈ ખુલાસો મીં વરતેજી કરશે કે ? (એક ઇદ તથા જુમાની નમાઝમાં

પઢવામાં આવતા ખુત્ખાઓ જુદી જુદી કીસમના હોય છે—તે મીઠું વરતેલું જાણતા નહિ હોય ?) એ બાબતની ‘મનમાં કંઠર કરનારાઓ’ પુષ્કળ નીકળશે એની મીઠું વરતેલુંને ક્યાંથી ખબર પડી ? શું, મનની વાતો પણ મીઠું વરતેલું જાણવા લાગ્યા કે ?

૨૮—“ મિત્ર જીએ—હવે તમારા બાકી મુઢાના બાકી રહેલા જવાબ તરફ આવું છું, અને તે એ કે ‘હુવા’ બધી દીશા તરફ બેસી પઢાય છે, નમાજ માફક એકજ આથમણી દીશા તરફ કેમ નહિ ? તેનો જવાબ ઉપર મુજબ હાજર ઇમામનો હુકમ છે અને તે હુકમ કુરઆને શરીફ મુજબ પણ છે. ”

તપાસ—મિત્ર વરતેલું ! તમારા હાજર ઇમામનો એ હુકમ, તેઓની સહીશી જાહેરમાં મુકશે કે ? વળી, કુરઆને શરીફમાં એવી તરેહનો હુકમ ક્યાં છે, તે જરા બતાવશે કે ? બહાલા મિત્ર ! નમાજ એકજ આથમણી દીશા તરફ પઢાય છે, એમ જે તમે જણાવો છો તેમાં ભુલો છે. નમાજ, આથમણી દીશા તરફ નહિ, પણ કાઅ-ખતુલ્લાહ તરફ રૂખ કરીને પઢાય છે જેવી રીતે હિંદુ-સ્તાનવાસીઓ આથમણી દીશા તરફ રૂખ કરે છે; તેવી રીતે આફ્રીકાવાળાઓ ઉત્તર દીશા તરફ રૂખ કરે છે.

૨૯—“ કારણ કે કુરઆનમાં પશ્ચિમ તરફ રૂખ કરવાનું નથી, અને તેનું કારણ કે તે રૂખ કાઅતુલ્લાહ તરફ જે દેશોમાંથી દેખાય તેમ વરતવાનું છે. પણ ખુદ કાઅતુલ્લાહમાં હજરેલ અસ્વહની ચારે બાજુથી નીમાજ પઢાય છે. કારણ કે એ કાળા પથ્થરની ખુમરગી ખુદા તરફનું ચલણ છે. ”

તપાસ—મુઢા નાં ૨૮ માં તો મીઠું વરતેલુંએ હુઆને બધી દીશા તરફ પઢવાનું જણાવીને, નમાજ એકજ

દીશા તરફ પઢાય છે (અને તે પણ પશ્ચિમ દીશા તરફ પઢાય છે) એવું જણાવેલ-તેનું કેમ ? કાઅબતુલ્લાહના આવેલ હજરૂલ અસ્વહની ચારે બાજુથી નમાજ પઢવા આવે છે-જે મીઠા વરતેજીએ જણાવેલ છે, તેમાં તેર ભુલાવો ખાય છે. ખાનએકાઅખામાં એક (ચોરડી આકારે) ચોકકસ જગ્યા આવેલી છે, કે જેની ચારે બાજુ ઉપર અરબીમાં આવેલો ગુઠેત્ર કાળાં કપડાં (પકદા લટકાવેલા છે, તે ચોકકસ જગ્યાને કાઅબતુલ્લાહ કહેવા આવે છે, તે કાઅબતુલ્લાહ તરફ રૂખ કરીને ઇસ્લામીઓ નમાજ પઢવાનો હુકમ છે, જેથી જે દેશની જે દીશા તરફ મજકુર પવિત્ર જગ્યા આવેલ હોય, તે દીશા તરફ ઇસ્લામીઓ નમાજ પઢે છે-અને જેઓ ખાનએકાઅખાની પવિત્ર જગ્યામાં હોય, તેઓ કાઅબતુલ્લાહની ચા બાજુ રૂખ કરીને નમાજ પઢી શકે છે. બાકી હજરૂ અસ્વહ તો એક કાળો પથ્થર છે જે કાઅબતુલ્લાહની એક બાજુની બીતમાં (થોડીક ઉંચાઈએ, કેટલોક ભાગ અધર બાહર દેખાય છે તેવી રીતે) ચણેલ છે-કે જે હાજીઓ ચુંબન કરે છે, (અગર હજરૂલ અસ્વહ તરફ રૂખ કરીને નમાજ પઢવાનું હતે, તો ત્યાં હાજર હોય પણ એકજ દીશાએ નમાજ પઢી શકતે, કારણ કે તે પથ્થર તો એકજ દીશામાં એકજ બીતમાં ચણેલ છે. પણ મામિત્ર મીઠા વરતેજીએ “ કાળા પથ્થર ” કરતાં પોતા ઇમામની શ્રેષ્ઠતા સાબિત કરવા સારૂ એક યુક્તી કરે છે.)

x ઇસ્લામી તારિખો પ્રમાણે એ પથ્થર પહેલે સદેહ ૨ નો હતો વધુ માટે તારિખો જુઓ.

“જીમ.”

૩૦—“ બિરાદર જીમ—આ જવાબમાં તમે સમજી
થઇને ધ્યાન આપશો, તો સમજાશે કે, કાળાપથરની
તરફ ખુદાની ખુબરગી સમજવી એ ઠીક છે કે
હાજર ઇમામ જે હૉ અલીની નસલમાંથી હોય
તેના તરફ રૂખ કરવી સારી છે ? તેનો વિચાર
કરશો ”

તપાસ—બિરાદર વરતેજી ? એ તમારી ચાલખાજી
છે. એમાં ખુબુર્ગાનો કંઈ પ્રશ્નજ નથી—એ તો ખુદાઈ હુકમ
અનુસાર નમાઝ પઢતી વખતે રૂખ તે તરફ કરવાની ખાજત
છે. તો બંદગી વખતે, તમારા હાજર ઇમામની તરફ રૂખ
કરવાનું તમારા ભોળા ભાઈઓને સમજાવવા સાડું તમેએ
સુદ્ધો ચરચો છો—અને તેમાં હજરૂલ અસ્વલ ને પલ્લેક
ટાઈપમાં કળો પથર જણાવીને તે ઉપર તમારા હાજર
ઇમામની શ્રેષ્ઠતા સાબેત કરવા મથકરો છો ! પણ તેમાં
તમે સજ્જડ થાપ ખાઓ છો. ‘ હજરૂલ અસ્વલ ’ તરફ
રૂખ કરવામાં નથી આવતી—પણ કાબખતુલ્લાહ તરફ
રૂખ કરવામાં આવે છે, જે હું ઉપરના સુદ્ધની તપાસમાં
ખતાવી ગયો છું, નમાઝ પઢતી વખતે કાબખતુલ્લાહ તરફ
રૂખ કરવાનો જે ખુદાઈ હુકમ થયેલ—તે મુજબ હૉ રસુલ
હૉ જેવા ખુબુર્ગ અને માનવાંતા બંદા પણ તે તરફ રૂખ
કરીને નમાઝ પઢતા હતા; અને તે મુજબ હૉ અલી અૉ
અને તેઓની નસલમાંના ખાં ઇમામો પણ કાબખતુલ્લાહ
તરફજ રૂખ કરીને નમાઝ પઢતા હતા, એ તારિખો (ઇતિ-
હાસ) થી સાબેત છે. પણ બિરાદર ! તમે તો દિવસને
રાત ગણાવતા માંગો છો ! શું, હૉ અલી (અૉ) કે તેઓની
અવલાહમાંના ખરા ઇમામો તરફ રૂખ કરીને નમાઝ પઢવામાં
આવતી હતી, એવો કોઈ પણ દાખલો તમે ખતાવી શકશો
ખરા ?

૩૧—“ કારણ કે ઇસ્લામીઓ બધા હૃદય અલી અને તેની નસલેજ ઈમામજ થતા રહે છે, તે તરફ મુજથીજ પુજ્યભાવ રાખનારા નહોતા. ”

તપાસ—અમુક (થોડાઓ) તો પુજ્યભાવ રાખનારા હતા કે નહિ ? તો તેવા અમુક ઇસ્લામીઓમાંથી પણ કોઈએ હૃદય અલી (અં) અને તેઓની નસલમાંના ખરા ઈમામો તરફ રૂખ કરીને નમાઝ પઢ્યા હોય, એવો દાખલો મીં વરતેલ પૂરો પાડી શકશે કે ?

૩૨—“ વળી એ કાળા પથ્થર ઉપર હૃદય અલીનો અભયજ રીતે જન્મ બાહેર થયો છે. તો એ પથ્થર ઉપર જન્મ લેનાર અને તેનું ઈમામતનું નુર જ્યાં હોય, ત્યાંજ અમારી બંદગીની રૂખ હોય છે. ”

તપાસ—એ મુદ્દામાં પણ મીં વરતેલ એ ગોટાળો વાળેલ છે ! ‘હજરૂલ-અરવહ’ તો જમીનથી અધર બીંતમાં ચણેલ છે, તો તે ઉપરે હૃદય અલી અં નો જન્મ કેવી રીતે થયો ? તે મીં વરતેલ સમજાવશે કે ? (હૃદય અલી અં નો જન્મ તો કાઅમતુલ્લાહની અંદર થયેલ છે) વળી, ઈમામતના નુરની તરફ ચોતાના ટોળાની બંદગીની રૂખ જણાવવામાં પણ મીં વરતેલ ભુલાવો ખાય છે. એ હિસાબે તો નાં આગાખાન સાહેબ જ્યારે યુરોપમાં હોય ત્યારે યુરોપ તરફ ; અને જ્યારે આફ્રીકામાં હોય ત્યારે તે તરફ રૂખ કરીને [આગાખાનીઓએ] બંદગી કરવી જોઈએ. પણ તેમ તો થતું નથી ! (હુઆતો ચારે તરફ પઢવામાં આવે છે ! અગર નાં આગાખાન સાહેબ તે વખતે ખાનામાં હાજર ન હોય—તો પણ ચારે દીશાએ હુઆ પઢવામાં આવે છે).

૩૩—“ તેમ ખુદા કુરઆને શરીફ માં ફરમાવે છે કે, ખુદાનો ચહેરો દરેક દિશામાં છે, ” તો આજે

આખી દુનીયાના બધા ભાગ પર મુસાફરી કરનાર અમારા હાજર ઇમામ તરફનું સંબોધન અત્યારે વધુ સ્પષ્ટ છે. ”

તપાસ—એ આયત, પાક કુરઆને શરીફમાં કીચે ઠેકાણે છે; તેનો સખંધ કેવી રીતે છે; કરેલ અર્થ કયા તરબુમામાંથી લીધેલ છે; એ આયત ફકત એટલીજ છે, કે બીબુ કાંઈ વર્ણન પણ તેમાં છે, એ સવે ખાખતો મીં વરતેલ સ્પષ્ટ કરી બતાવશે કે ? જે વાક્ય મીં વરતેલ એ ટાંકેલ છે, તેથી તો મીં વરતેલની થીયરી કોઈ રીતે પણ સિધ્ધ થતી નથી, [પાક કુરઆને શરીફમાં તો ઠેક-ઠેકાણે કાઅબતુલ્લાહ તરફજ રૂખ કરીને નમાઝ પઢવાનો હુકમ છે. વધુ ખુલાસા માટે “નમાઝ અને ધુઆની સરખામણી ” વાળું પ્રકરણ જુઓ.) ‘દરેક ઠેકાણે મુસાફરી કરનાર’ બોલથી મીં વરતેલ જે મનાવવા માંગે છે, તે નિ થઈક છે, દરેક ઠેકાણે મુસાફરી કરનાર પણ દરેક વખતે ચારે દિશામાં હોઈ શકતો નથી—તે જ્યાં હોય ત્યાં એકજ દિશામાં હોય છે. (પણ મુદા નાં ૩૨ માં તો મીં વરતેલ એ જણાવેલ કે, “ ઇમામતનું તુર જ્યાં હોય ત્યાં અમારી બંદગીની રૂખ હોય છે. ” અને આએ ઠેકાણે ચારે દિશામાં જણાવે છે ? ! !]

૩૪—“ અને તેનીજ રીતે ઇફ નમાઝની રૂઢીનું ચક્ષુ પણ એક ઇસ્લામીના મોટા સમુહના માનને ખાતર અને ફીતનો બરપા થવાનું કારણ ન હોય થાય, તેથી ઇફ નમાઝની રૂઢી પઢાય છે, ”

તપાસ—જ્યારે ઇફની નમાઝ ઇસ્લામીઓના મોટા સમુહનાં માનને ખાતર, અને ફીતનાનું કારણ બરપા ન થાય તે માટે અરબીમાં અને ઇસ્લામી રૂઢી મુજબ પઢાય છે ત્યારે દુઆના માટે એ કારણો લાગુ નથી પડતાં શું ?

કારણ કે ઈદની નમાઝ પણ (દુઆની જેમ) ખાન
માંજ પઢાય છે. તો દુઆના માટે એ કારણો નાં
અને ઈદ નમાઝ માટે હોય, તેનું સમજણ શો ?
કારણ એ છે કે, ઈદની નમાઝ અરબીમાં પઢવાનું [કોઈ
નાં આગાખાન સાહેબે સ્વિકારેલું છે-એટલે મીં વરતે
એમ લખવાની ફરજ પડે છે.

૩૫—“ પણ આ ખાસ જણવાનું કે અરો ખરા ઈમ
સેવકો,એ ક્રિયાઓને ખીલકુલ ખોટી માનતાજ
પણ તેમાં સમજાતું ન હોવાથી, ઈમામના હુકમની
હતને અમો આધીન રહી, કંઈ પણ શંકા વગર
કરીએ છીએ. પણ જો એ ખાબતમાં ઈમામે મો
જો ખીજે હુકમ ફરમાવે, તો તેમ તરતજ
શકે અદા કરવામાંજ ઈમાનદારી સમજાએ. ”

તપાસ—એ ક્રિયાઓમાં સમજાતું ન હોવા
ઈમામનાં હુકમની મરલેહતને આધીન રહી, કંઈપણ
વગર અદા કરવામાં આવે છે—ત્યારે ફક્ત દુઆ
“સમજાય એવી ભાષા ” ની થીયરી લાગુ પાડીને ન
પઢનારા ઈસ્લામીઓ ઉપર ટીકા કરવાનું પ્રયોજન
જ્યારે, ઈદ નમાઝ, ઝીયારત, ફાતેહા, નીકાહ વીં કિ
ન સમજાતી હોવા છતાં રીતાના ઈમામનાં હુકમને અ
રહી, શંકા વગર અદા કરવાનું મીં વરતેજ માન્ય
છે—ત્યારે ઈસ્લામીઓ જે નમાઝ પઢે છે, તે હં
ખુદા સં નાં હુકમને આધીન રહીને અરબીમાં પ
તે ઉપર ટીકા કરવી કેવું કહેવાય ? (વળી ખુબી તે
છે કે, જે ક્રિયાઓ પોતાના ટોળામાં પણ અરબીમાં પ
મીં વરતેજ સ્વિકારે છે, તેજ ક્રિયાઓ અરબીમાં
માટે અન્ય ઈસ્લામીઓ ઉપર ટીકા કરે છે !)

૩૬—“ અને આ ખાબતમાં હવે જાહેર અલખને
વધુ જણાવવાનું રહ્યું નથી. છતાં પણ જોશો તો

અને રસુલના હક કલામેઃ મુજબના એક પણ ફરમાન વિરૂધ્ધ અમારું વર્તન નથી, એમજ સાબિત થતુંજ બેશે, ”

તપાસ—મીઠ વરતેજના એ હાથવામાં કેટલી સચ્ચાઈ રહેલી છે ? તે વાંચકો સારી રીતે જાણી ચુક્યા છે. ખુદા અને રસુલનાં ફરમાનો વિરૂધ્ધ જે વર્તન થાય છે—તે ઠેકઠેકાણે ખતાવી ગયો છું.

જવાબ નાં ૪૬ ની તપાસ.

હાલ કેટલાક આગાખાની મીશનરીઓ એવો દાવો કરવા લાગ્યા છે કે, “ જ્ઞાનો એ કુરઆને શરીફનોજ તર-જુમો છે. ” તો તે ઉપરથી મારા ૪૬ માં સવાલમાં મી. વરતેજને પૂછેલ કે, “ જ્ઞાનોમાં જે દસ અવતારોનું વર્ણન છે, તે કુરઆને શરીફની કઈ આયતોનો તરજુમો છે ? ” જેના જવાબમાં મી. વરતેજએ જે ફાંફા મારેલ, તેમાંના ટુંક મુદ્દાઓ--

૧—“ ખિરાદર જીમ-જ્ઞાનો માટે મીશનરીઓ વારંવાર ઉપદેશ કરે છે કે, જ્ઞાનો કુરઆને શરીફની આયતો છે. તે ખીલકુલ સત્ય છે. ”

તપાસ—ખિરાદર વરતેજ ! તમારો એ દાવો તમારે પુરવાર કરી ખતાવવો જોઈશે. તમો તો એ દાવો કરો છો, પણ નાં આગાખાન કેસમાં તો તેઓ નામદારનાં ચુસ્ત સુરીફ લીમજી બાઈ રહીમ થાણાવાલાએ જણાવેલ છે કે, “ અમારા ગીનાનમાં કુરાનનું નામજ નથી. ” તો હવે સાચું શું સમજવું ? ખિરાદર ! તમારા જવાબ નાં ૪૬ ના મુદ્દા નાં ૬ ની તપાસમાં જ્ઞાનોની કેટલીક કડીઓ મેં

ટાંકી બતાવેલ છે, તે કઇ આયતોનો તરજુમા છે, તે બતાવશે કે ?

૨—“ અને કુરઆને શરીફની જે તફસીરમાં વાતો ખુલાસાથી સમજાવી નથી તે પીર સદર પીર સતગુરનુર, પીર શમ્સ વીજેરએ ખુલાસા અને સંપૂર્ણપણે સમજાવેલું છે, જેના દા થોડાક જુવો.

કુરઆને શરીફમાં છે કે—આયાત—(૧: સુરે યાસીન)

“ કુલ્લે શયદન અહસયનાહો ફી ઇર મોખીન. ”*

એટલે—દરેક ચીજનો હીસાબ બહરેર ઇર પાસે છે. તેનો તરજુમા છે. અને તેની તફસીર કોઇએ બહરેર ઇમામ કયો છે ? તે બતાવ્યું પછી પીર સદરદીને શરમાવ્યું છે કે—

“ સેતર દીપમાં શાહ બહરેર બેઠા. ”

“ સાંઝ સુલુનીત જયો મોરા બાઈ. ”

આરતી કીજે નકલક તણી

આ રીતે ઇમામે મોખીનનો અર્થ શાહ જણાવ્યો અને તે—સેતર દીપમાં બેઠે છે. ચોખી તાલીમ કુરઆને શરીફની ઉપર આપેલી તના તરજુમા અને તફસીર સાથે ચોખી છે. ”

* એ આયતમાં જુલ છે, પણ મી. વરતેજએ જેમ ઉ છે—તેવીજ રીતે નકલ દરેલ છે.

“ ૭૧ ”

તપાસ—શાખાશ ! મીં વરેલુએ ખુબ ખબરી !!
 જે બાબતો તફ્સીરોમાં ખુલાસાથી સમજાવી નથી, તે
 સમજાવવા માટેની દલીલ તો મી. વરેલુએ ખુબ ગોતી
 કાઢી ! ! ! (મીં વરેલુએ દાખલો તો મહેટો કરેલ,
 પણ દાખલો તો એજ આપી શક્યા—અને તે પણ મન
 ધરીત !) પણ એવી રીતે કુરઆને મજહૂની દરેક આય-
 તની તફ્સીર જ્ઞાનોમાંથી દેખાતી પડશે, તેનું મી. વરેલુ-
 ને લાન છે કે ? મીં વરેલુજ એક ગોઠીયા
 મીં હુદાએ “ ઇમામે મોબીન ” ભાગ ૨ જાનાં પૃષ્ઠ
 ૧૧ ઉપરે જણાવેલ છે કે:—“ ખરી તફ્સીર, ખુદા, પેગ-
 ગંબર અને ઇમામ સિવાય બીજું કોઈ બાબતું નથી ”
 જ્યારે મીં વરેલુ તો, હ. રસુલ સં અને ઇમામેનાં
 ફરમાનોથી ભરપુર જે તફ્સીરો છે, તેને ઉતારી પાડી-
 પીર સહરદીન વીં નાં જ્ઞાનોને તફ્સીર તરીકે ઠરાવી,
 તફ્સીરો કરતાં ઓટ મનાવવા માંગે છે ! હવે—તેવી ઓટતા
 બતાવવા ખાતર મી. વરેલુએ જે સુરએ યાસીનની
 બારમી આયત સાથે જ્ઞાનોમાંની બે કડીયોનો મુકાબલો
 કરેલ છે, તેમાં તેઓએ તફ્સીર કાચુંજ કાપેલ છે. જે કે
 મજહૂર આયતમાં ઇમામે મોબીનનો જે શબ્દ છે, તેનો
 અર્થ જાહેર ઇમામ હરગીઝ થતો નથી—છતાં વિવાદ
 ખાતર એ અર્થ માન્ય રાખીએ, તો પણ ‘દરેક ચીજનો
 હીસાબ જાહેર ઇમામ પાસે છે’ એવા અર્થની તફ્સીર
 એતર દીપમાં શાહ જાહેર બેઠા, કેવી રીતે થઈ શકે,
 તે મારા મિત્ર સમજાવશે કે ? આશ્ચર્યકારક તો એ છે કે,
 મી. વરેલુએ અર્થના અનર્થ કરીને જે બાબત મનાવવા
 માંગેલ—તે એટલી ફાકટની માથાફાડ કયા છતાં પણ

× જે માટેનો ખુલાસો “ ઇમામે મોબીન ” વાળા પ્રકરણમાં
 જુઓ.

“અમ”

તેઓ પૂરી રીતે બતાવી શક્યા નથી ! ! ! એ હકીકતથી પણ બહાર ઇમામ કયો ? એ કોઈ રીતે સાબિત થઈ શકતું નથી. ફક્ત ‘સેતરદીપ † માં’ શાહ બહાર બેઠા છે’ એટલું જ જણાય છે. પણ તે શાહ કયો ? તેનું નામ શું ? તે તો કાંઈ જણાવવામાં આવેલ નથી ! ત્યારે ખરી તફ્સીરો કરતાં એમાં શ્રેષ્ઠતા શાની ? વળી-મજકુર આયતમાં જે ‘ફરેક ચીજનો હીસાબ બહાર ઇમામ પાસે છે’નું વાક્ય છે, તેને લગતું તો કોઈ વાક્ય જ્ઞાનની કડીઓમાં જોવામાં નથી આવતું ! ત્યારે તે કડીઓ તફ્સીર તરીકે કેવી રીતે ચાલી શકે ? જ્યારે મુળ શબ્દોનો અર્થ પણ તેમાં ન હોય, ત્યારે તે તફ્સીર કેમ કહેવાય ? (મીઠ વરતે-જીએ લોખાઓને ભમાવવા ખાતર, “લાકડે માફડુ” વળગાડી આપેલ છે !) ઉપરાંત-તફ્સીરવેત્તાઓ તફ્સીરોમાં જે હકીકત લખે છે, તેમાં ખુલ્લું જણાવેલું હોય છે કે, “ફલાણી હકીકત ફલાણી આયતની તફ્સીર છે,” જ્યારે મજકુર જ્ઞાનની કડીઓમાં તેવો પણ કાંઈ ખુલાસો જણાતો નથી. શું, એ જ્ઞાનની કડીઓમાંથી “આએ કડીયો ઇમામે મોખીન વાળી આયતની તફ્સીર છે” એવો ખુલાસો મીઠ વરતેજી બતાવી શકશે કે ?

૩—“વળી ખીજી કડી સાંઝ મુખુ જ’પો મેરા ભાઈ એની આયત કુરઆને શરીફમાં સુરે નુરની આયત ૩૬ માં છે કે “જોદુન્ને વલ આસાલ” એટલે સવારેને સાંજે તમે દુવા પડો-અને તેનું નામ

† સેતરદીપ ક્યાં આવ્યું ? અને પીર સદરદીનનાં વખતમાં શાહ કીયે ઠેઠાણે વસ્તા હતાં ? એનો ખુલાસો મીઠ વરતેજીએ સ્પષ્ટ કરી બતાવવો હતો. કે જેથી તેઓના દાઅવામાં કેટલી સમ્યાઈ છે, તે જણાઈ આવતે.

“જમ.”

સનાતનની સાંકળ સુજળ નકલંક છે. ઇસ્લામ સુજળ શાહ (ઈમામ) છે. ”

તપાસ—અજળ જેવું છે કે, જે કડી (સુદા નાં ૨ માં) મીં વરતેલએ “ઈમામે મોખીન” વાળી આયતની તફસીરમાં પેશ કરેલ, તેને પાછો આએ સુદામાં જુદીજ રીતે અર્થોને તેનો ભાવાર્થ પાક કુરઆને શરીફની આયતથી જણાવવા મથન કરેલ છે ! (મજકુર અરબી વાકયો જે આયતમાંથી મીં વરતેલએ લીધેલ છે, તે પૂરી આયતનો તરજુમો, જવાબ ના. ૪૫ ના સુદા નાં ૨૩ ની તપાસમાં આપી ગયો છું, જે ભેઈ જવાની વાચકોને નત્ર અરજ છે. કે જેથી મી. વરતેલનું ‘ખોટાફ’ વાંચકો ભેઈ શકશે). સુરએ નુરની જે આયતનો ઇશારો મી. વરતેલએ કરેલ છે, તે આખી આયતનો તરજુમો પણ (જ્ઞાનની કડીથી) મી. વરતેલ બતાવી શક્યા નથી—અને નામ રાખે છે તફસીર ! ! ! આએ સુદામાં મીં વરતેલએ મજકુર આયતમાંથી ફક્ત “જોડુવે વલ આસાલ” એટલાજ શબ્દો લીધેલ છે—જેનો અર્થ ફક્ત “ સવાર અને સંજ ” એટલોજ થાય છે; બાકી “ તમે દુવા પડો ” એ શબ્દો મી. વરતેલએ વધારાના ઉમેરેલ છે.

હવે—‘ સાંજ સુબુ જંપો મોરા ભાઈ ’ એમાંથી ‘સનાતનની સાંકળ સુજળ નકલંક અને ઇસ્લામ સુજળ શાહ’ એ શબ્દો કેવી રીતે નીકળી શકે છે, તે મોરા વિદ્વાન મિત્ર વરતેલ સમજાવશે કે ? (એ પણ તફસીર હશે ? ખરૂં કે નહિ ? ! !) કહાય, સુદા નાં ૨ માં ની કડીઓ નીચે “ આરતી કીજે નકલંક તણી ” શબ્દો છે, તે ઉપરથી મી. વરતેલ નકલંક અને શાહ જણાવવા માંગતા હશે, પણ તે જણાવતા ભુલી ગયા હશે ? ! (પણ ત્યારે “ આરતી કીજે નકલંક તણી ” એ શબ્દો કય આયતના તરજુમામાંથી છે ? તો પણ મી. વરતેલએ

ખતાવવું પડશે !) અસલ ખરી હકીકત તો એ છે કે, મજકુર (જ્ઞાનની) કડીઓ ન તો તફ્સીર છે, અને ન તો કુરઆને શરીફની કોઈ આયતનો તરજુઓ છે. બાકી સનાતનીઓમાં જે સવારે અને સાંજે આરતી ઉતારવામાં આવતી અને ‘નફલ’ કે અવતાર આવનાર છે એવી માન્યતા હસ્ટી ધરાવતી હતી, તેઓને ઇસ્લામ મતમાં લાવવા માટે (સમજાવવા માટે) પીરોની એ એક યુક્તીજ હતી, કે તેઓની માન્યતા કાયમ રાખીને “ સેતરદીપમાં શાહ બહેર બેઠા ” એવું જણાવીને શાહ તરફ તેઓની વલણ ખેંચવી.

૪—પણ બીરાદર તમે જે જવાબ માંગો છો કે દશમે અવતાર કઈ આયતમાંથી નીકળે છે, તો તે જ્યાં જ્યાં ઉલુલ અમ્મ અને ઇમામે મોખીનની આયત અને તેને લગતી બાબતો છે, તે પણ દશમા અવતારનીજ બાબતોને સિદ્ધ કરનારી છે. કારણ કે કુરઆને શરીફ આખું હૅ અક્સી જે દશમે અવતાર સનાતન સુજબ છે, તેનીજ શાનમાં છે. ”

તપાસ—એ સુદામાંની હકીકત મી. વરતેજીએ કેવા મગજથી લખેલ છે, તેની કાંઈ સમજ પડતી નથી ! ‘ઉલુલ અમ્મ’ અને ‘ઇમામે મોખીન’ની આયતો દસમા અવતારની બાબતોને કેવી રીતે સિદ્ધ કહેનારી છે, તે ખુલાસાથી મી. વરતેજી સમજાવશે કે ? (પાક કુરઆને શરીફ તો અવતારોનો નિષેધ કરે છે—ત્યારે એ આયતોથી અવતારની થીયરી કેવી રીતે સાબિત થઈ શકશે ?* એ તો!

* હૅ અક્સી અૅ, કે જેઓને મી. વરતેજીએ ‘ઉલુલ અમ્મ’ અને ‘ઇમામે મોખીન’ તરીકે જણાવેલ છે—તે પાક ઇમામે તો અવતારની માન્યતાનો સદંતર નિષેધ કરેલ છે. (જુઓ, “ જવાબ નાૅ ૬ ની તપાસ ” વાળું પ્રકરણ).

“જમ.”

મી. વરતેજની, સોનાઓને લમાવવાની બાજી છે !) વળી, મી. વરતેજએ જે “ હ. અલી જે હસમો અવતાર સનાતન મુજબ છે ” જણાવેલ છે, તે ઉપરે ઘણીજ તાબુથી ઉપજે છે ! સનાતનીઓ તો હ. અલી ઝ. ને માનતાજ નથી, ત્યારે તેઓ સનાતન મુજબ હસમા અવતાર તરીકે કેવી રીતે કરી શકે, તેનું મીં વરતેજને જ્ઞાન છે ખરું કે ? (પણ મીં વરતેજનાં એ લખાણથી એટલું તો સિધ્ધ થાય છે કે, અવતારની માન્યતા સનાતનીઓમાં છે—ઇસ્લામીઓમાં તો નહિજ ! આએ મુદ્દામાં મીં વરતેજએ કબુલ કરેલ છે કે, આખું કુરઆને શરીફ હ. અલી અ. ની શાનમાં છે—પણ જવાબ નાં પડે માં તો મને પ્રશ્ન કરેલ છે કે, “ અલી ઈમામ છે, એવી કઇ આયતથી સબળ પુરાવા સહીત માનો છો, તે બતાવશો ? ” મતલબ કે—એક ઠેકાણે આખું કુરઆને શરીફ જેઓની શાનમાં હોવાનું જણાવે છે—તેજ બુઝર્ગવારની ઈમામત માટે, બીજે ઠેકાણે શંકા દર્શાવે છે ! (દરેક ઠેકાણે મી. વરતેજએ એજ ધોરણે કામ લીધેલ છે).

પ—“ અને અલી તરસો વર્ષ ઉપર થઇ ગયા એમ નહી, પણ જન્મ થયો ત્યારથી તે કયામત સુધી દરેક જમાનાનો “ જાહેર ઈમામ ” તે હસમો અવતારજ ” કહેવાય. ”

તપાસ—પહેલે તો—અવતારોની માન્યતાજ ઇસ્લામ વિરુદ્ધની છે. (જે અમે ઠેકઠેકાણે બતાવી ગયા છીએ) પણ મીં વરતેજ વગેરાઓ તેઓને જે હસમા અવતાર તરીકે જણાવે છે, તે મુજબ તેઓને હસમા અવતાર તરીકે ગણતાં પણ તે અવતાર તો તેઓ બુઝર્ગવારની સાથેજ પુર્ણ થયો જોઇએ (જેવી રીતે કે સનાતન માન્યતા મુજબના આગળનો નવ અવતારોમાંના દરેક, પોતપોતાના સંમતમાંજ

અવતાર તરીકે ગણાતા હતા, સમય વિત્યા બાદ નહિં)
 પણ મીં વરતેલુ તો, દરેક જાહેર ઇમામને ‘હસમા અવતાર’
 તરીકેજ ગણાવવા માંગે છે ! જ્યાં મીં વરતેલુની ધારણાથી
 ઉદ્દું થતું હોય ત્યાં મીં વરતેલુ “ કુદરતી કાનુન બદલા
 તો નથી ” ની થીયરી લઇ આવે છે—તો શું, આ ઠેકાણે
 કુદરતી કાનુન નથી બદલાતો ? વળી મીં વરતેલુએ
 ‘ કળીયુગમાં ૧૦૦ વર્ષ ઉપરાંત આયુષ થતી નથી એવો
 અડંગો ફેંકેલ—તો શું. એક અવતાર ૧૦૦ વર્ષ ઉપરાંત
 ચાલી શકે ખરો ? વળી જો એકજ અવતાર તેના સમય
 પછી પણ અવતાર તરીકે ગણાઈ શકાતો હોય, ત્યારે તો
 એકજ અવતાર બસ હતો; ત્યારે વળી નવ કે દસ
 અવતારોની થીયરી શું કરવા જોઈએ ? કદાચ મીં વરતેલુ
 એમ જણાવવા નીકળશે કે, હસમા અવતાર પછી અગીયારમો
 અવતાર નથી એટલે છેવટ સુધી હસમો અવતારજ ગણાવો
 જોઈએ. તો એ થીયરી પ્રમાણે પણ ફક્ત હસમા અવ-
 તારનુંજ છેવટ સુધી સ્મરણ થવું જોઈએ—પણ દરેક હાજર
 ઇમામને હસમો અવતાર ગણવો, એ તો નિરર્થક ફલીલ
 થઈ પડે છે. (જો કે, એ માન્યતાથી પણ મીં વરતેલુની
 “ વલ્લન તજેહા લે સુન્નતિદલાહે તખ્લીલા ” વાળી થીયરી
 ટુટી પડે છે. કારણ કે એ થીયરી પ્રમાણે તો હસમા અવ-
 તાર માટે પણ આગળના નવ અવતારો સુજગજ હોવું જોઈએ
 મતલબકે—ઈસ્લામીઓ માટે અવતારની માન્યતા કેઈ રીતે
 પણ સાબિત થઈ શકતી નથી, એ માન્યતા સિદ્ધ કરવા
 બાતર મીં વરતેલુ જેમ જેમ હાથ પગો અફાગતા જાય
 છે—તેમ તેમ ઉડતા વધુને વધુ ફસાતા જાય છે.

૬—“ અને કુરઆને શરીફ એજ ખુદાઈ કલામો છે,
 અને તે હો અલીએ ફરમાવ્યા સુજબ “ અના
 કુરઆનુન નાતેક ” એટલે—“હું બોલુ” કુરઆન

છુ” એ હીસાબ દરેક “ ઇમામ અલી છે ” અને દરેક ઇમામ પોતે “ બોલતું” કુરઆન છે. ” તો પછી કુરઆનની આયાતનો હીસાબજ શો ? જે ખુલાસાથી કહું, તો કુરઆનની આયાતમાં દશમો અવતાર અલી છે તેજ કુરઆનની આયાતો છે. ”.

તપાસ—એ મુદ્દા પણ મીં વરતેજીએ જ્ઞાન રહિત ચર્ચેલ છે. હં અલી અં મે પોતાને બોલતું કુરઆન જણાવેલ-તેથી “ દરેક ઇમામ અલી છે ” એ શબ્દો કેવી રીતે સાબિત થાય છે ? એનો કાંઈ હીસાબ મીં વરતેજી સમજાવશે કે ? વળી એ મુદ્દામાં શરૂઆતમાં, મીં વરતેજી જણાવે છે કે, “ કુરઆને શરીફ એજ ખુદાઈ કલામો છે. ” અને પાછા જણાવે છે કે, “ કુરઆનની આયાતનો હીસાબ જ શો ? ” તો જ્યારે કુરઆનની આયાતોનો હીસાબજ નથી, ત્યારે એજ કુરઆને શરીફની “ ઉલિલ અમ્મ ” અને ‘ ઇમામ મે મોખીન ’ વીં આયતોથી પોતાની માન્યતાની ઇમામત સાબિત કરવા મીં વરતેજી મથન કરે છે તેનો હીસાબ શો ? વળી પાછા મીં વરતેજી જે જણાવે છે કે, “ કુરઆનની આયાતમાં દશમો અવતાર અલી છે. ” તેનો પણ શો અર્થ સમજવો ? (પાક કુરઆને શરીફની કોઇપણ આયાતમાં ‘ દસમો અવતાર અલી છે ’ એવું વર્ણનજ નથી. એ મીં વરતેજીની ટાંઢા પહોરની ગપજ છે !) હં અલી અં કે જેઓ ‘ બોલતા કુરઆન ’ છે, તેઓએ કોઈ ઠેકાણે ‘ કુરઆનની આયાતનો હીસાબ શો ? એવું ફરમાન કરેલ છે ખરું ? (તે મીં વરતેજી બતાવી શકશે ખરા ?)

૭—“ પણ બીરાદર જીમ, તમે કહેશો કે, કુરઆન અલી પણ કુરઆનમાં “અલી” નામ પણ નથી, તો તે વીશે તમારું ખાસ ધ્યાન ખેંચું છું કે-સનાતનના ત્રણ જુગની વાતો, ત્રણ વેદની સમજ અને

દશ અવતારો, એ બધાનું મુળ વેદ અને સનાતન ધર્મ મુજબનું “ઓમ” છે. એ “ઓમ” તેજ અક્ષી છે એવું સુરે જુગરફની આયત (૪) થી માં છે કે—

“ વ ઇન્નહુ હી “ઓમ” મીલ કેતામે લઠયના,
લે “અક્ષી” યુન હકીમ. ”

અર્થ—અને ખરેખર અમારા પાસે “ ઓમ ” છે. ને “ અક્ષી ” હીકમતવાળો છે.

તપાસ—ખિરાદર વરતેજી ! કુરઆનમાં અક્ષી નામ છે કે નહિ, એવો પ્રશ્ન કરવા હું તો ચાહતો નથી-પણ તમોએ તો તમારા જવાબ ના. પક માં “ પણ અક્ષી ઇમામ છે, એવી કઈ આયતથી સબળ પુરાવા સહીત માનો છો, તે બતાવશો ? ” એવો શંકા પડતો પ્રશ્ન કરેલ છે ! ખિરાદર ! કુરઆનમાં અક્ષી નામ છે, એવી સાબેતી બતાવવા સાફ તમોએ જે હકીકત જણાવેલ છે, તે કોઈ રીતે પણ બંધબેસતી નથી. તમો પોતે “ ઓમ ” ને સનાતન ધર્મ મુજબ અને ત્રણ વેદ તથા દશ અવતારોનું મુળ જણાવો છો, જેથી સાબેત કરો છો. કે “ ઓમ ” નો શબ્દ સનાતન મુજબનો છે-ઇસ્લામ મુજબનો નથી. ત્યારે એ “ઓમ” નો શબ્દ વળી પાક કુરઆને શરીફથી સાબેત કરવા જે મથન કરો છે, તે કેવું કહેવાય ! તમોએ સુરે જુગરફની ૪ થી આયતથી “ઓમ”નો શબ્દ સાબેત કરવા જે મથન કરેલ છે તે લઈન ગલત છે. એનો લંબાણથી ખુલાસો “ જવાબ હસન નીઝમીના વિચારો ઉપરે રીંચુ ” વાળા પ્રકરણમાં કરી ગયો છું-તે જરા વાંચીને વાહેફ થશો. તમોએ આએ મુદ્દામાં આયતના જે અર્થ કરેલ છે, તે કયા તરબુમાના આધારે કરેલ છે, તે જરા

જણાવશે કે ? એ આયતમાં જે “હી” અને “કેલાખ” નાં શબ્દો છે, તેનાં તો શબ્દોજ અર્થમાં નથી, તેનું કેમ ? વળી તમોએ તમારો કંકડો ખરો કહેવડાવવા ખાતર (આયતમાંના) ઉસ્મીલ શબ્દમાંથી ઓમ કરીને તેને ધન્વટે’ડ કોમા “ ” માં લખીને મીલ જુદો પાડેલ છે, અને અલીયુન શબ્દમાંથી અલીને ધન્વટે’ડ કોમામાં યુન જુદા પાડેલ છે—પણ તેથી પબ્લીકની નજરમાં તમોએ કેવો ખોટો દેખાવ કરેલ છે, તેનું તમોને ધ્યાન છે કે ?

૮—“ આ રીતે સનાતન ધર્મ ઇસ્લામની એકતાનો ખુલાસો કુરઆને શરીફની ઉપલી આયાત મુજબ છે. અને અલી હશમો અવતાર છે, તેનું નામ ઓમ છે જે અવતારોનું મુળ છે. તેના સાથે ખુદાઈ વચનમાં આપેલી સમજ ઉપર નેક લક્ષ દોડાવો, અને જ્ઞાનોમાં પણ પીર સદરદીને એજ સ્પષ્ટતા ફરમાવી છે કે—

“ઓમ” “અલી” તે આપે વિશ્નુ,

“ઓમ” લીલા અનંતરે !

ઉપર મુજબ જ્ઞાનો અને કુરઆને શરીફની ઉજવળતા વેદ અને સનાતન ધર્મની સમાનતા અને હશમ અવતાર અલી તે દરેક જમાનાનો જાહેર ઇમામ છે. એમ સમજવા કહર કરશે. ”

તપાસ—જે આયતના માટે મી. વરતેજીએ જણાવેલ છે, તેની તપાસ મુદ્દા ના. ૭ માં કરી ગયો છું. હવે વાદવિવાદને ખાતર કદાપી એમ પણ માની લઇએ કે તે આયતમાં ઓમનો શબ્દ છે—તો પણ ઓમ તેજ અલી છે અને ‘ અલી હશમો અવતાર છે’. એ વાક્યો તેમાંથી કેવી રીતે નીકળી શકશે ? એનો કાંઇ પણ ખ્યાલ મીં

વરતેલુએ કીધો છે ખરો ? પીર સદરદીનનાં નાંમથી મી. વરતેલુએ જે જ્ઞાનની કડીયો ટાંકેલ છે, તે કદાચ પીર સદરદીનની બનાવેલી પણુ હોય, તો પણુ તેથી એમજ સમજશે કે, પીર સદરદીને સનાતનીઓને સમજાવવા ખાતર એક ચુકતીજ રચેલ. સનાતનીઓ ‘ઓમ’ શબ્દને પવિત્ર માનતા હતા, જેથી પીર તેઓને સમજાવ્યું કે ‘ઓમ તે અલી છે’ (અને વિશ્વતુ પણુ તેજ છે.) મતલબ કે એ સનાતનીઓને સમજાવવાની ચુકતીજ હતી, એમજ સાબેત થશે. બાકી-તેમાં નથી કાંઈ એકતાનો ખુલાસો; કે નથી કોઈ આયતની તફસીર. અગર પીર સદરદીને ઇસ્લામીઓ સમક્ષ એ થીયરી પેશ કરેલ હતે, તો મી. વરતેલુનું કથન કાંઈ વ્યાજબી પણુ કહી શકાતે. પણુ પીર સદરદીનનું લક્ષ્યબીંદુ તો સનાતનીઓને બોધીને ઇસ્લામ મતમાં લાવવાનું હતું-જેથી તેઓએ એ દલીલ તેઓ સમક્ષ પેશ કરેલ, અને તે તેઓની એક ચુકતીજ હતી.

જવાબ ના. ૪૭ ની તપાસ.

મારા ૪૭ મા સવાલમાં મીં વરતેલુને પુછેલ કે “હું અલીથી કરીને નાં આગાખાન સુધી” કોઈએ પગ પોતાને ખુદા કહેવાનું જણાવેલ છે કે ?” અને તે માં મીં વરતેલુ પાસેથી પુરાવો માંગેલ-જેનો સીધો જવાબ આપવાના બદલે, મીં વરતેલુએ આઠાઅવળા ફાંફા મારે છે. જે જવાબમાંના મુદ્દાઓ—

- ૧—“ખીરાદર જીમ-હું અલીથી આગાખાન સુધી-ઈમામોએ કોઈએ “હું ખુદા છું” એમ કહ્યું છે નહી, તેના જવાબમાં પ્રથમ કહીય કે-આ પ્રશ્ન

જવાબ સામાન્ય રીતે કહેવાય છે તેમ, હીરા મુખસે ના કહે, લાખ હમારો મોલ.”

તપાસ—ગિરાદર વરતેલુ ! એ કહેવત એ આખ તને લાગુ પડતી નથી. જે ખુદા હોય, તેને “હું ખુદા છું” એમ કહેવામાં શો વાંધો હોઈ શકે ? ! લલા-તમોએ આએ મુદ્દામાં હીરા પોતાતી કીમત પોતે કહેતો નથી, એમ જણાવેલ છે—ત્યારે જવાબ નાં ૨૯ માં તમોએ હં અલી અં ના નામથી જે હદીસો ટાંકીને તે ઉપરથી હં અલી અં ને અલ્લાહ તરીકે સિદ્ધ કરવા મથન કરેલ, તેના માટે શું સમજવું ? શું, દરેક જવાબમાં જુદી જુદી વલણ લઈને, આગળ લખેલું ભુલી જવું કે ? છેટે શું કરવા જાઓ છો—આએજ જવાબના મુદ્દા નાં ૬ માં તમોએ હં રસુલ સ. ની મુખ જુજાનીની હદીસનાં ચોઠાં હેઠળ, તેઓ ખુછગંવારને પોતાને રખ કહેતા જણાવ્યા છે તેનું કેમ ? મતલબ કે—જે ઠેકાણે ફસાઈ જવાનું હોય, ત્યાં તમો આડા અવળા ફાંફા મારો છો ! બાકી હં. અલી અ. કે બીજો દોઈ પણ ખુદા ઠરીજ શકતો નથી, ત્યારે તેઓ “હું ખુદા છું” એવું વાક્ય કહેજ કેમ ! ! !

૨—“તાત્પર્ય” એ કે મનસુરે “અનલહક” નો ઉચ્ચાર કર્યો, તેા તેટલો અપુર્ણ ગણાયો. તેમ તે ભક્ત હતો. અને તેમાં બાકી શું છે ? તે સામાન્ય શિક્ષણની શરીઅતની પાયરીથી, આગળ વધતાં તરીકત અને હકીકત પછીનો દરજ્જો છે. મનસુરે માફક પુષ્કળ વહી અલ્લાહો (ઓલીયા) ની કરામતો એજ સીધ કરે છે કે, એક ભક્ત “હું ખુદા છું” એમ અનુભવે છે, પરંતુ તે બોલી શકતો નથી.”

તપાસ—એ મુદ્દામાં મીં વરતેલુએ ઉલટ મુલટ ચલાંટો મારેલ છે. મનસુરેને “અનલહક” કહેવાના કારણે

અપુણ્ય જાણીને પાછો તેને ભક્ત જણાવેલ છે ! પ
 અગર તે ભક્ત હતો તો તેને અપુણ્ય કેમ કહેવાય ? અ
 અગર અપુણ્ય હતો, તો તેને ભક્ત કેમ કહેવાઈ શકાય
 વળી ગોળગોળ ભાષામાં ચાર પાયરીઓના દરબજા જણ
 છે. (પણ તેનો ભાવાર્થ એ જણાય છે કે મનસુરે ‘મા
 રેફતી’ હતો) ત્યાર પછી મનસુરેને ‘વલી અલ્લાહ’ જણ
 વેલ છે. આશ્ચર્યકારક તો એ છે કે, જ્યારે તે ‘વલી અલ્લા
 હતો, ત્યારે વળી અપુણ્ય કેમ હતો ? વળી, ‘વલી અલ્લા
 હો’ (અવલીયાઓની) કરામતનો નમુનો જુઓ ! કે એ
 ભક્ત “ હું ખુદા છું ” એમ અનુભવે છે, પરંતુ તે બો
 (કહી) શકતો નથી !!! જ્યારે તે અનુભવે છે પણ ક
 શકતો નથી, ત્યારે તે અનુભવની મીઠ વસ્તેજીને ખબ
 ક્યાંથી પડી ? (કહાવ્ય, મી. વસ્તેજી પોતે પણ ભક્ત* :
 દાખલો કરે છે, એટલે તેઓ મનમાં “ હું ખુદા છું
 એવો અનુભવ કરતા હશે !) મતલબ કે—એ ઠેકાણે મનસુ
 રેનો દાખલો ચાપવાની કાંઈ અગત્યજ નહોતી. (મા
 સવાલ સાથે એ દાખલો બંધબેસતોજ નહોતો) પણ મં
 વસ્તેજીએ ફાંફા મારતાં, પોતાને હાંસીને પાત્ર ઠેરવેલ છે.

૩—“ ત્યારે અલીથી આગાખાન સુધી જે ઇમામત
 તે નુરીપાવર છે. અને તેનું દ્રષ્ટાંત સુર્યની ઉપમા
 બંધબેસતું છે, એટલે જેમ સુર્ય પોતે સુર્ય છે; એ
 બોલતો નથી, પણ તેનો પ્રકાશ તેની સાબિતી કરે
 તેથી લોકો કહે છે કે સુર્ય છે. ”

તપાસ—સુર્યનું દ્રષ્ટાંત મી. વસ્તેજીને ક્યાંથી સુજ્યું
 સુર્ય કાંઈ બોલતો નથી, કે જેથી સુર્યનું દ્રષ્ટાંત આ

* આગાખાની ટોળામાં ધર્મ ચર્ચા કરનારા મીસ્તરીએ
 ભક્ત પણ કહેવામાં આવે છે.

“જીમ”

શકાય, બાકી ઇમામો તો બોલતા હતા, અગર તેઓ ખુદા હતા, તો જેવી રીતે તેઓએ “અમો ઇમામ છીએ” નો ઉદગાર કાઢેલ—તેવી રીતે “અમો ખુદા છીએ” એમ પણ કહેતે. છેટે ક્યાં જાઓ છો, હજ અલી અ. ને “હું બોલતો કુરઆન છું” એવી રીતે કહેતાં મી. વસ્તેજીએ જણાવેલ છે—તો અગર તેઓ ખુદા હતા, તો તેમ પણ કહેતે. પણ અસલ ખરી હકીકત એ છે કે, હ. અલી અ. “કુરઆને નાતિક” હતા જેથી તેમ કહેતા હતા—પણ તેઓ ખુદા નહતા, એટલે “હું ખુદા છું” કેમ કહે ? ! !

૪—“ અને આલલામાં દેખાતો સુર્ય, ખરી રીતે સુર્યનું દર્શન કરાવે છે, પણ આલલું પોતે સુર્ય નથી. તેવી રીતે કાર્ય જેવું સ્વચ્છ ભક્ત અંતઃકરણ ખુદાઈ તુર રૂપી સુર્યની ખુખીનો અનુભવ કરાવે છે. ”

તપાસ—એ મુદ્દામાંની હકીકત પણ મારા સવાલને બંધબેસતી થતી નથીજ કારણ કે મારો સવાલ તો ઇમામોમાંના કોઈએ “ હું ખુદા છું, એમ કહ્યું છે ? એ મુદ્દા પર રચાયેલો છે, (વધુ માટે ઉપરના મુદ્દાની તપાસ જુઓ) પણ આએ મુદ્દાથી એટલું તો સાફ જણાઈ આવે છે કે—જેવી રીતે આલલું સુર્ય થઈ શકતું નથી, તેવીજ રીતે મજલુક (પયદા થયેલો) તે કોઈ રીતે પણ ખાલેક (પયદા કરનાર—ખુદા) થઈ શકતો નથી અને જેવી રીતે ભક્તનું અંતઃકરણ ખુદાઈ તુર રૂપી સુર્યની ખુખીનો અનુભવ કરાવે છે પણ પોતે ખુદાઈ તુર રૂપી સુર્ય થઈ શકતો નથી; તેવીજ રીતે ખરો ભક્ત પોતાને અથવા અન્યને ખુદા તરીકે અનુભવી શકતોજ નથી. કારણ કે જ્યારે “ ખુદા સિવાય બીજો કોઈ ખુદા નથી ” એવો ઇસ્લામનો મુદ્દા લેખ છે, ત્યારે ઇસ્લામનો ખરો ભક્ત (ખુદા સિવાય) પોતાને અથવા અન્યને ખુદા કહેજ કેમ ?

૫—“ અને મનુષ્ય આકારમાં અલીને અલ્લાહ કહેવાનું શરૂઆત નથી, એ ઇસ્લામ મુજબ પ્રથમ આદમ અને પ્રાચીન ઇસ્લામ (સનાતન) મુજબ કૃષ્ણ, રાવિગેરમાં પ્રતિષ્ઠિતમાન હતો. ”

તપાસ—શું, એ મુદ્દાથી મીં વરતેલ એમ કહેવામાં છે. કે હં અલી અં થી અગાઉના મનુષ્ય આકારમાં પણ અલ્લાહ કહેવામાં આવતો ? ! ત્યારે જવાબ ના ઉપ માં મીં વરતેલએ જણાવેલ છે કે, મનુષ્યના આકારમાં ખુદા કહેવું અમો બુતપરસ્તી જાણીએ છીએ તેના માટે શું સમજવું ? વળી એ મુદ્દાથી એ પણ જણાય છે કે, હં આદમને પણ અલ્લાહ કહેવામાં આવતા હતા તો શું, એના માટે મીં વરતેલ કોઈ સત્ત્વ બતાવશે ખરા ? સનાતનને મીં વરતેલએ પ્રાચીન ઇસ્લામ તરીકે જણાવેલ તેના ખુદાસો આગળ થઈ ગયેલ છે. બાકી સનાતન માન્યતા ગમે તેવી હોય. તેના સાથે ઇસ્લામીઓને કાંઈ લાગદ વળગતું નથી પણ ઇસ્લામી મત મુજબ તો કોઈપણ મનુષ્યને ખુદા કહેવું તે કુદર છે (જે માટે આગળ વિવેચન થા ગયેલ છે.)

૬—“ અલી માટે દાના પુરૂષોએ કહ્યું છે કે—

“ કયુંકર ન કહે કહિમે નુસેરી ખુદા અલી

“ હિન્દુકા રામ રામ હએ તું સુરતગા અલી

તપાસ—તે દાના પુરૂષો કયા ? તે મીં વરતેલ સ્પષ્ટ કરશે કે ? ફક્ત એ કડીઓ શેઅરની ટાંકીને મીં વરતેલએ દાના પુરૂષો માટેનો દાઅવો કરેલ છે ! વળ તે શેઅર કહેનાર કોણ છે ? અને તે ક્યાંથી ઉતારેલ છે તે પણ મીં વરતેલએ કાંઈ જણાવેલ નથી ! મીં વરતેલએ યાદ રાખવું બેઈએ કે કેટલાક શાઅરના કલામે કાંઈ ચોરજ રંગ ઢંગમાં હોય છે એટલે તેવા શેઅરો વા

(વવાહમાં ચાલી શકે નહીં છતાં, જે શેઅરની એ કડીઓ મીં વરતેજીએ ટાંકેલ છે. તેથી કાંઈ એવું તો સિધ્ધ થવું નથી કે શાએરે પોતાના અથવા (નુસેરી સિવાય) આમ ધસ્લામીઓ ના ખુદા તરીકે હં અલી અં ને જણાવેલ હોય; મતલબ કે એ મુદ્દાથી પણ મીં વરતેજીની આજી સિધ્ધ થતી નથી (હિન્દુકા રામ રામ માટે કાંઈ વિવેચન કરવાની અગત્ય ધારતો નથી)

૭—“ અને એ અલીનું સુગ સ્વરૂપ જનાબ રસુલે ખુદાએ મેરાજ પ્રસંગે જોયું જાણ્યું. જજરાઈલના ઉસ્તાદ તરીકેની વિગતમાં અલીનું હોવાપણું તથા—

આદમસે પેશાનર કંઈ હઝાર સાલ

ખાંધે અંગુઠી દેવકી વોહ શાહ ખુદા જલાલ

ની ધસ્લામી માનીનતા આપણી મહેલ નજરથી દુર કરી શકતા નથી. આદમ (ખુદ)ને સિઝદો કરવામાં આમનુષ છે એમ માનવું અજાણીકાને ખુદાનો વીરસકાર મહયો. ”

તપાસ—હં અલી અં નું સુગ સ્વરૂપ હં રસુલે ખુદાએ મેરાજ પ્રસંગે કેવી રીતે જોયું અને જાણ્યું, તે મીં વરતેજી સ્પષ્ટ કરી બતાવશે કે ? અને તે પ્રસંગ થી હં અલી અં અદલાહ તરીકે કેવી રીતે સાબેત થાય છે ? તેનો કાંઈ ખુલાસો મીં વરતેજી કરશે કે ? હં અલી અં જીખઈલના ઉસ્તાદ થયા, તે વીગત કેવી રીતે છે, તેની કાંઈ ખુલાવટ મીં વરતેજી કરશે કે ? (અગર એ વીગતની ખુલાવટ મીં વરતેજીએ કીધેલ હતે, તો વાંચકો સહેજે જોઈ શકતે, કે હં અલી અં મે જીખઈલને ખુદાએ વહઈહુ લાશરીકની જાળખ માટેનાં શરૂદો શીખવેલ છે જેથી સાબેત થઈ જતે કે હં અલી અં પણ ખુદાને પોતાનો પેદા કરનાર માનતા હતા) આજે મુદ્દામાં

મીં વરતેજીએ જે શેઅર ટાંકેલ છે તે ખોટી રીતે ટાંકેલ છે. તેમજ જે ઠેકાણે “ અંશુહી ” શબ્દ જણાવેલ છે તે ઠેકાણે “ અંશુઠે ” શબ્દ હોવો જોઈએ—“ અંશુહી ” તો વીંટીને કહે છે. વળી અસલ શેઅર (મુનાકિબ) માં તો શેરે ખુલ જલાલ છે, જેને મીં વરતેજીએ * (લોળાઓને લમાવવા સાર ચુકતી વાપરીને) શાહ ખુલ જલાલ લખેલ છે—કે જેથી લોળાઓ, હં અલી અં ને ખુદા સમજે ! અસલ શેઅરો આ પ્રમાણે છે—

આદમ સપ્રી કે આગે કઇસો હઝાર સાલ
ખાધે અંશુઠે દેવકે વોહ શેરે ખુલ જલાલ.

મજકુર શેઅરોને, મરહુમ હાસમભાઈ ખોધાએ પણ એજ રીતે ઉતારેલ છે. (જુઓ. “ જવહરે હકીકત ” પૃષ્ઠ ૨૦૯ માંની મુનાકેબ) હં આદમ અં અને ખુદા ને એકજ જણાવવામાં પણ મીં વરતેજીએ ગોટાળો વાળેલ છે. (ખુલાસો આગળ જુદાજ પ્રકરણમાં જુઓ) અઝાઝીલે સિજદો ન કરવાની જે બાબત મીં વરતેજીએ જણાવેલ છે, તેમાં પણ પોલીસી વાપરેલ છે. (જે માટેનો ખુલાસો “ જવાબ નાં ૨૯ ની તપાસ ” વાળા પ્રકરણમાં જુઓ) પણ મનુષ્યાકારને ખુદા તરીકે માનવાને તો મીં વરતેજીએ [જવાબ નાં ૩૫ માં] ‘ખુતપરસ્તી’ જણાવેલ છે તેનું કેમ ?
૮—“ ગીતા માં શ્રી કૃષ્ણે (આદમ અગાઉના આદમે)
કહ્યું છે કે

* એટલે-ખુદાનાં સિંહ; શેરે ખુદા જે હં અલી અં નો દાખ છે.

× મીં વરતેજી તો શ્રી કૃષ્ણને આદમ અગાઉના આદમ જણાવે છે—પણ તેઓના ઉરતાદ દુદા મરહુમ હાસમ ભાઈ ખોધા “ જવહરે હકીકત ”માં જણાવે છે કે, “ આ પ્રયાસ કોઃ પૃથ્વી પર છત્રીશ વર્ષ છે તે સરવેનો દાદો હજરત આદમ છે.”

“જમ.”

સર્વા ધર્માન પરિત્યજ-મામેક શરણુ વૃજ;
અહંત્વા સર્વ પાપે ક્યો-મોક્ષ ઇવામી માશુંચ. ”

અર્થ-(હે અર્જુન) રૂવે ધર્મો તજીદે અને
મને એકલાને શરણુ આવ. હું તારા સર્વ પાપોનો
નાશ કરીશ અને ધારેલી મુક્તિ આપીશ, બીહમાં ”

તપાસ—“શ્રી કૃષ્ણને, આદમ અગાઉના આદમ જણાવ-
વામાં મીં વરતેજી બુલે છે-ખુલાસા માટે “મીં વરતેજીની
ઈતિહાસીક અજ્ઞાનતા” વાળું પ્રકરણ જુઓ. ગીતાજીનો શ્લોક
મીં વરતેજીએ કેવી ધારણાથી આપેલ છે, તેની સમજ પડતી
નથી. પણ એ શ્લોકથી પણ શ્રી કૃષ્ણે “ હું પરમેશ્વર
હું. ” એમ કહયાતું સિદ્ધ થતું નથી અને અગર એજ
હકીકત સિદ્ધ કરવા ખાતર મીં વરતેજીએ એ શ્લોક ટાંકેલ
હોય, તો તેજ જવાબના મુદ્દા નાં ૧-૨ માં મીં વરતેજીએ
જે હકીકત જણાવેલ છે તેના માટે શું સમજવું ? અગર
મીં વરતેજી, એ શ્લોક ઉપર ચાલવાની પોતાની ફરજ
સમજતા હોય, તો તેઓ આગાખાની મત તજીને શ્રી
કૃષ્ણના અનુયાયી થવું જોઈએ.

૯—“ એજ મુજબ-રસુલે ખુદાએ કહ્યું છે કે—

અલા+ અરખુન બીલા અગન.

એટલે-હું = (અ) વગરનો અરખ હું એટલે રખ
પાળનાર ખુદા હું. ”

તપાસ—કં રસુલ સ. તું એ ફરમાન કઈ કિતા-
બમાં છે ! અને કદાચ એવી રીતે હોય, તો તે ઠેકાણે
આગળ પાછળ કઈ સળંધ કે તેની કાંઈ શરેહ (ખુલાસો) પણ
છે કે નહિ ? તે મીં વરતેજીએ સ્પષ્ટ કરવું જોઈએ. (કે જેથી

+ ‘અના’ હોવું જોઈએ. ‘અના’ તો અર્થ ‘હું’ થાય છે.
‘અમ.

તે ઉપર વિવેચન કરી શકાય). પણ આએ મુદ્દો, એજ જવાબના મુદ્દા ના. ૧ થી સદાંતર વિરુદ્ધ છે. તેનું મીં વરતે-
જીને જ્ઞાન છે કે ? (મતલબ કે, હ. રસુલ સ. મે અને નતો
હં અલી. મે કોઈ વખત પણ ખુદાઈ દાખવો કયોજનથી-
તેઓ તો પોતાને 'ખુદાનાં બંદા' તરીકેજ જણાવતા હતા.
એ સર્વે મી. વરતેજીના કાંક્ષા છે !

૧૦ — “ તેજ નખીએ—મનકુતો* મહિલા ફ અલીયુન મોલા
કહ્યું. એટલે—જેનો હું માલેક તેનો અલી માલેક.”

તપાસ—એ મુદ્દામાંના “મોલા” શબ્દથી, ‘હ. અલી
ખુદા છે એવું’ કોઈ રીતેપણ સિદ્ધ થતું નથી. અગર મી.
વરતેજી “મોલા” શબ્દનો અર્થ એ ઠેકાણે “ખુદા” ઠસા-
વવા માંગતા હોય, તો પહેલે તેઓએ હ. રસુલ સ. ને
પણ ખુદા તરીકે માનવાને તૈયાર થવું જોઈએ. પણ, હ.
રસુલ સ. ને તો મીં વરતેજીએ (જવાબ નાં ૬-૧૫-
૧૬-૨૨-૨૩ વીં વીં માં) હં અલી અં ના પ્રતિ-
નીધી ઠેરાવેલ છે !!!

૧૧ — “ કરબલાના રણમાં—હં ઇમામ હુસેને પોતાના ફર-
ઝંદ જેતુલાબદીનને ફરમાવ્યું કે—

ખુદા ચાહતા નહિ અબ કલ તેરા
રખેગા તુજસું બાકી નસક મેરા.

એ શબ્દો ઉચ્ચારતી વખતે ઇમામત સોંપી ન
હતી; અને ત્યાં ખુદા ઇમામ હુસેને કહ્યું કે—ખુદા
ચાહતો નથી, તેનો અર્થ હું ચાહતો નથી, એમજ
થ.ચ છે. એટલે પોતે ખુદા તરીકે, બાકીને કહે છે.”

* ‘મન કુતો’ હોવું જોઈએ.

“જી.”

તપાસ—એ મુદ્દામાં તો મીં વરતેલ જૂઠં બોલ-
વાની હદને પણ જોળાઈ ગયા છે જે શેઅર મીં વરતેલએ
ટાંકેલ છે, તે શેઅરજી મીં વરતેલનું 'બોટાડ' બહેર
કરી આપે છે. આએ મુદ્દાથી મીં વરતેલની ધારણા એમ
મનાવવાની છે કે, હં ઇમામ હુસેન અં એ રોતાને ખુદા
તરીકે કહ્યા છે. પણ મુદ્દા નાં ૧ માં મીં વરતેલએ
જે હકીકત દર્શાવેલ, તે અત્રે ભુલ્લી ગયલા જણાય છે !
મીં વરતેલએ ઉપરોક્ત શેઅરમાં જે “ નસલ મેરા ”
નો શબ્દ જણાવેલ છે, તેથીજ ખુદલું જણાઈ આવે છે કે,
હં ઇમામ હુસેન અં ખુદા ન હતા. ભલા, ખુદાની નસલ
હોય ખરી ? ખુદા આહતો નથી તેનો અર્થ હું આહતો
નથી ” એમ જણાવવાની હિમ્મત તો મીં વરતેલ જેવા
જોજ કરી શકે ! ! !

૧૨—“ વળી—હં ઇમામ મહમદ બાકરે ફરમાવું છે કે
સલમાન ફારસી હં અહીં ને જે રીતે આગળખતો
હતો, તે રીત અબાજર સલમાનને દતલ કરતે. એ
શું સિધ કરે છે ? શું સલમાન કરતાં અબાજર
ચઢતો ઇમાન દર હતો ? અને સલમાન પોતાના
ઇતેકાદમાં કમુર ધરતો હતો, કે જેથી કતલ કરવા
લાયક બને ? ”

તપાસ—એ પ્રશ્ન કયા પૂર્વે મીં વરતેલએ, હં
ઇમામ મોહમ્મદ બાકર અં મે એવી રીતે કયા ફરમાવું
છે—અને એવી રીતની હદીસ કઈ કિતાબમાં છે તેમજ તે
હદીસ હોય, તો તેમાં આગળ પાછળનો કાંઈ સંબંધ પણ
છે કે નહિ અને તે હદીસ હોય તો તેનો સાર મીં વરતે-
લનાં જણાવ્યા મુજબનોજ છે વીં વીં બાખતો મીં
વરતેલએ સ્પષ્ટ કરી બતાવવી જોઈતી હતી; કે જેથી તે
ઉપરથી ત્રાંસકો તોલ કરી શકે.

૧૩—“ નહી ખીરાદર જીમ-તે એમ સીધ કરે છે . સલમાન, અલી ને અલ્લાહ કહેતો હતો. પણ અખાજર, સલમાન ફારસીના દરજ્જે ઇમાનદાર ન હોતો. એટલે તે અલીનો મોહીમ હતો, જેવી રીતે ઇસ્લામીઓમાં ઇસના અશરી ભાઈઓ અલ્લાના મોહીમ છે, પણ સલમાન ફારસી તે કરતાં અલ્લા દરજ્જે હતો. અને અલીને અલ્લાહ માનતો હતો પણ તે મોઢથી બોલતો નહતો અને જો બોલતે તો અખાજર જેવા મોહીમના હાથે કાલ થતે. ”

તપાસ—નહી, ખીરાદર વરતેજી ! આએ મુદ્દો ચર્ચાવામાં તમો સજ્જડ થાપે જાયો છો. બદકે ઉલ્ટા ફ્રંસાએ છો ! હું અલી અં ને, સલમાન ફારસી અલ્લાહ તરીકે માનતો હતો, એ તમારી મુદ્દા નાં ૧૨ વાલી હકીકતથી કેવી રીતે સિધ્ધ કરી શકે છે ! તેની જરા સમજ પાડશે કે કોણા ભાઈઓને લમાવ્યાજ કરશે ? ! ખીરાદર તમો હું અયુઝર ને મોહીમ જણાવો છો—તો તે પ્રમાણે શું હું સલમાન મોહિમ ન હતા ? જ્યારે તેઓ મોહિમ ન હતા, તો કોણુ હતા ? હું અયુઝરના માટે તમો જણાવો છો કે, તેઓ મોહીમ હતા તો મોહિમત વગરતો મોહિમ નજ કહેવાઈ શકાય, એ ખુલ્લું છે; ત્યારે જો હું અલીને અલ્લાહ કહેવાઈ શકાતે, તો અખાજર જેવા મોહિમ તેમ જરૂર કહેતે—જેના બદલે તમો તો એમ જણાવો છો ? સલમાન એમ કહેતે તો અખાજરના હાથે કાલ થતે, જેથી તમો પોતે તમારા મુદ્દાને નબળો બનાવો છો ! કાંતો તમારું હું અખાજરને મોહિમ જણાવવાં ન જોઈએ—અને કાંતે તેઓના હાથથી હું સલમાન જેવાનો (અલી અલ્લાહ કહેવાના સખમથી) કાલ થવાનો સંભવ ન બતાવવો જોઈએ જ્યારે તમો પોતેજ હું અખાજરનાં હાથે, હું સલમાન

જેવાનું “ અલી અલ્લાહ ” કહેવાના સમગ્રથી કલ થવું સંભવીત જણાવો છો, તો એથી એમ જણાવ આવે છે કે. કાંતો અમારૂં મોહિષ્મ નહતા (નહિં તો ખરું વાક્ય કહેવા સારૂ કલ કેમ કરતે), અને કાંતો “ અલી અલ્લાહ ” કહેવું ખરાખર નથી—ગડકે મોહિષ્મ હોય તે અલી અલ્લાહ ” કહેવા વાળાને ક લ કરી શકે છે. સારાંશકે—એ તમારી ચીયરી ખોટીજ છે, જેથી તમારે ફસાવું પડે છે.

ખિરાદર ! તમો પોતે કબુલ રાખો છો કે, સલમાન જેવા પણ મોઢેથી “ અલ્લાહ ” કહિ શ તા ન હતા—ત્યારે તમારા ટોળામાંનાં તો હરેક (ન્હાના મ્હોટા) સવારસાંજ દુઆમાં કેટલીક વખત “અલી સહી અલ્લાહ” નો ઉચ્ચાર કરે છે તેનું કેમ ? શું, સર્વે હૃદય સલમાન કરતાં અપ્રિયાતા છો કે કેમ ?

ખિરાદર ! તમોએ આએ મુદ્દામાં જે “ ઇસના અશરી ભાઇઓ અલીના મોહિષ્મ ” છે કરીને જણાવેલ છે—તે ઇસના અશરીઓ માટે પુરતું છે. (શું, ત્યારે તમો તો મોહિષ્મ નથી ને ?) છેવટે—હું આપ ખિરાદરને એજ પૂછવા માશું છું કે, આએ મુદ્દામાં તમો પોતે જણાવો છો કે, હૃદય સલમાન મોઢેથી (અલીઅલ્લાહ) બોલતો ન હતો ત્યારે વળી તમે એમ પણ જણાવો છો કે, “ સલમાન અલીને અલ્લાહ કહેતો હતો ” તે તમોએ ક્યાંથી સાંભળ્યું ? આજે દેરસો વર્ષ રહીને એ બાબતની તમોને ક્યાંથી ખબર પડી તે જરા જણાવ શો કે ?

૧૪—“ એટલે તે વખતના જમાનાથી છેલ્લી અરધી સદી સુધી અલી ને અલ્લાહ માનનારાઓ છુપા હતા. તો પણ તેને માનનારાઓનો ઇતકાદ શતરૂઓનો દાખ છતાં છુપો રહી શક્યો નહી. ”

તપાસ-જ્યારે, છેલ્લી અર્ધી સદી સુધી “અલી અલ્લાહ” ની માન્યતા વાળાઓ છુપા હતા, એમ મીં વરતેલ જણાવે છે-ત્યારે વળી તેને માનનારાઓનો ઇતકાદ શતરૂ-ઓના દાખ છતાં છુપો રહી શક્યો નથી ” તેનો અર્થ શો ? અને જ્યારે, એ એઅતેકાદ છુપો રહી શક્યો નથી, એમ મીં વરતેલ જણાવે છે-ત્યારે, છેલ્લી અર્ધી સદી સુધી એવી માન્યતા વાળાઓ છુપા હતા, એમ જણાવવાની મતલબ શી ? (મીં વરતેલ એ પોતાની ખાલ સિધ્ધ કરવા ખાતર દરેક જવાબમાં એજ રિતી ગ્રહણ કરેલ છે !) ખરી હકીકત એ છે કે, એવી પોકળ માન્યતા ધરાવનારા (નુસેરી જેવા) ઓ તે વખતેજ છુપા રહી શક્યા નથી તેની વિગતો ત્વારિખોમાં નજરે પડે છે. (પણ મીં વરતેલનેતો લોળા ખંધુઓને એમ ઠસાવવું છે કે, હં સલમાન છુપી રીતે “ અલી અલ્લાહ ” કહેતા હતા, જે કારણ સર તેઓએ એવી રીતે ઢાંકપીછોડી ની રમત કરેલ છે ! પણ અગર હં સલમાન એવો એઅતેકાદ ધરાવતા હોતે, તો નુસેરીની જેમ તેઓ પણ જાહેરમાં આવી જતે-પણ આજ પર્યંત એવી હકીકત કોઈપણ તવારિખ કે પુસ્તકમાં આવવા પાત્રી નથી મીં વરતેલનાં પીરો કે જેઓને મીં વરતેલ એ હં રમુલ સં કરતાં પણ આસાનીથી અગકવાડું જણાવેલ છે*—તેઓએ પણ હં સલમાનનાં માટે એવી હકીકત જાહેરમાં મૂકેલ નથી.) + વળી છેલ્લી અર્ધી સદી સુધી “ અલી અલ્લાહ ” માનનારાઓ છુપા હતા-એમ જણાવવામાં મીં વરતેલ ખીતું પણ એક ગોચું ખાય છે. તેઓ ઠેકઠેકાણે એમ જણાવે છે કે, પીર

* જુઓ, આએજ જવાબમાંનો મુરો નાં ૨૭.

+ પણ હાલે મીં વરતેલ એ, પીરોથી પણ વધુ ચલાનો રેળ ધાલીને, એવી હકીકત જાહેરમાં મુકવા જાહેર પડ્યા છે !

“અમ.”

સહરદીને હિંદુસ્તાનમાં આવી હબરો મુરીદોને બોધેલ અને તેઓની બંદગી માટે પ્રચલિત ધુઆ રચી આપી—તો તે ધુઆમાં તો ઠેકઠેકાણે “ અલી સદી અન્વાહ ” જોવામાં આવે છે, તો જે બંદગી હબરો માણસો માટે રચી આપેલી હોય, તેમાંની માન્યતાને છુપી માન્યતા કેવી રીતે કહેવાઈ શકાય ? મતલબ કે, કાંતો ધુઆ છેલ્લી અર્ધી સદીમાંજ રચાયેલી છે, એમ માનવું પડશે—અને કાં તો “છેલ્લી અર્ધી” સદી સુધી એ માન્યતા ધરાવનારાઓ છુપા હતા.” એ બોલોને મી. વરતેજીએ તીલાંજલી આપવી પડશે.

૬૫—“ અને એ અડીનું ખુદાઈ નુર ઇમામતનાં નામે કમવાર નસલ બ નસલ આદ્યું આગ્યું. તે દરેક જમાનામાં ખુદાઈ કરનાર અને તેમને ખુદાજ માનનારાઓ હતા. અને તેમની ઉપર સંકટો નાખવામાં આવતા છતાં, તેઓના મજબુત ઇમાનનાં પ્રભાવે તેઓ ડગતા નહીં. બદકે નુસેરી માફક પોતાનો જાન કુરબાન કરવામાજ સુકતી માનતા.”

તપાસ—દરેક જમાનામાં હો અલી તથા તેઓની નસલને ખુદા તરીકે માનનારાઓ હતા—એ માટે મીં વરતેજીએ ત્વારિખી પૂરાવાઓ આપવા જોઈતા હતા. સુદા નાં ૧૪ માં તો મીં વરતેજીએ જણાવેલ છે કે, એવી માન્યતા ધરાવનારાઓ છેલ્લી અર્ધી સદી સુધી છુપા હતા—ત્યારે દરેક જમાનાની મીં વરતેજીને ખબર ક્યાંથી પડી ? વળી જ્યારે આજે સુદામાં મીં વરતેજીના જણાવ્યા પ્રમાણે, તે જમાનામાં એવી માન્યતા ધરાવનારાઓ ઉપર સંકટો નાખવામાં આવ્યાં છતાં, ઇમાનનાં પ્રભાવે તેઓ ડગ્યા નહિ ત્યારે સુદા ના. ૧૩ માં હો સલમાનના માટે જણાવેલ કે કતલના ખોદખી તેમ કહેતા નહતા, તેના માટે શું સમજવું ? મતલબ કે—આ એ સુદામાં મી. વરતેજીએ બોળાભાઈઓને

નુસેરી જેવા જનાવવા ખાતર આડા અવળા ફાંફા મારેલ છે, પણ તેમાં તેઓ ફાવે તેમ નથી.

૧૬—“ આજે એવી રીતે છુપી રીતે માનવાને અથવા બોલવાનો સમય પુર્યું થયો છે. અને જે સમયની રાહ જોતા હતા, તે ધારમીક આઝાદીનો સમય પ્રાપ્ત થયો. અને એવા છેક છેવટ સમય સુધી, બાપદાદેથી ઇતેદાદ ધરાવનારા છતાં, જે આઝાદીથી ખુશી થવું જોઈએ, તે બેદરકારી અથવા ઇમાનની પુરી શોધક બુધીની ગેરહાજરીના લીધે, હાંસલ થયેલા સમયની ખુશનુદી ઇમામતનાં દામનથી વેગળા પડી જનારા ખારભાયા અને ઇસ્તિનાઅશરી ભાઈઓને જે અલીના નામથી અને તેમની મોટાઇથી હર્ષ થતો, તે ફેરવાઇ ગયો અને અબાજર જેવી હ. અલીની મોહબત રહી, પણ સલમાન ફારસી જેવી કામેલ અલીની મોહબત હાંસલ થઇ નહી. ”

તપાસ—જ્યારે “ અલી સહી અલ્લાહ ” નો સિધાંત (કે જેને શરીઅતી ઇસ્લામીઓ કુફ્ર ગણે છે તે) ખુલ્લી રીતે માનવા અને બોલવાનો સમય પ્રાપ્ત થયો છે, એમ મીં વરતેજી લંબાણથી ઉપદેશ કરે છે ત્યારે તેઓએ જવાબ નાં ૪૫ ના મુદ્દા નાં ૨૫ માં “ અજ્ઞાન ઇસ્લામીઓ શુનેહગાર ન બને તે માટે હુઆ આજ સુધી ખાનગી પઢાય છે ” એમ જણાવેલ, તેના માટે શું સમજવું ? ખારભાયા ભાઈઓ અને ઇસ્તિનાઅશરીઓને હં અલી અં ના નામથી અને તેઓની મોટાઇથી જે હર્ષ થતો, તેમાં અલ્હમ્દો લિલ્લાહ રોઝબરોઝ વધારો થતો જાય છે. (એ મીં વરતેજીએ ચોક્કસ યાદ રાખવું જોઈએ). બાકી તેઓ પોતાને હં અલી અં ના મોહબત તરીકે જ ગણાવવાને ખુશી છે—મીં વરતેજીનાં ઉપદેશની જેમ

“અલી સહી અલ્લાહ” કહીને દામેલ (!) થવા ઇચ્છતાં નથી !

૧૭—“અલીથી આગાખાન સુધીની અખંડ ઇમામતનાં ખુદાઈ પાવરની સમજા હુસ્માની આકારમાં ફેરવાઈ અને એક બે એમ બાર સુધી અલાહેદાપણું બાણ્યું પણ એકજ નુરની એકતાનું પ્રદીપ્તમાનપણું સમજાવ્યું નહીં.”

તપાસ—ઈસ્નાઅશરીઓ બાર ઇમામોમાં ખુદાએ અતા કરેલું નુર હતું અને તેના સળગથી તેઓના હુસ્મા પણ પવિત્ર હતા. એવી માન્યતા ધરાવે છે. (જે ઇમામોમાંના બારમા ઇમામ ગાયબ તરીકે હયાત છે). પણ મીં વરતેલુ તો, ઇમામોમાં ખુદા ખુદાએ નુર રૂપે પ્રવેશ કર્યો, અને પ્રવેશ કરીને ખુદાએ પોતાને નિરાકારમાંથી સાકાર બનાવ્યો, એમ ઉપદેશ કરે છે. ઉપરાંત તે નુર ઇમામની ઇમામત સુધી તેમાં હોય છે, ઇમામની હયાતીમાંજ તે નુર તે ઇમામમાંથી નીકળીને બીજા ઇમામમાં ચાલ્યું જાય છે, (એટલે એક ઇમામ બીજા ઇમામને તે નુર સુપુર્ફ કરે છે—ત્યારે બીજા ઇમામમાં નુર પ્રકાશે છે, ત્યાં સુધી તેમાં તે નુર હોતું નથી), વળી તે નુર જ્યાં સુધી ઇમામનાં હુસ્મમાં હોય છે ત્યાં સુધી તે હુસ્મ તાઅઝીમને લાયક (ખલ્કે સિજદો કરવાને લાયક) અને જ્યારે તે નુર સુપુર્ફ કરી દે છે ત્યારે તે હુસ્મ ખાતરી ખોણું થઈ જાય છે, વીં વીં માન્યતાઓ ખુદા ખુદા જવાબોમાં પેશ કરે છે—ત્યારે હવે નુરનું પ્રદીપ્તમાનપણું કેણુ સમજે છે ? તેનો ઇન્સાફ વાંચકોએ કરી લેવો. ઇસ્નાઅશરીઓ બાર ઇમામોને માને છે, તેને મીં વરતેલુ અલાહેદાપણું સમજાવે છે—ત્યારે અડતાલીસને માનનારાઓ માટે શું ? જે એને જવાબ—તે તેનો જવાબ.

૧૮—“ અલી, હુસેન, જેનુલાખદીન, મહમદ બાકર, બકર સાહેક અને ઇસ્માઇલથી આગાખાન સુધી જુસ્મ જુદા પણ પ્રકાશ (નુર) એકજ છે, તે જુદા જુદા આકારમાં “નુર” પ્રકાશ્યું અને હાલ આગાખાન નામથી પ્રગટ છે. ”

તપાસ—એ મુદ્દામાં મીઠ વરતેજીએ એ નુરને કમવાર એકજ નુર તરીકે જણાવવા કોશિશ કરેલ છે. પણ એ (જુદાનું અતા કરેલું) નુર એકી વખતે પાંચ જુસ્મોમાં (પંજતને પાકમાં) પ્રકાશમાન હતું—જેમાનાં ત્રણ તો ઇમામો હતા. (વધુ માટે, “જવાબ નાં ૧૩ ની તપાસ” વાળું પ્રકરણ જુઓ.)

૧૯—“ તેજ નુર આદમમાં હતું. ત્યાંથી શીશમાં ઝળક્યું. અને ઉત્તરોત્તર ઇબ્રાહીમ, ઇસ્માઇલથી અબુ-તાલેખ સુધીનાં જુસ્મોમાં હતું, તે એક (વડદહું) પ્રગટે છે. તે સ્વતંત્ર (સમદ) રૂપેજ આનંદ આપે છે, તે પ્રગટે છે પણ પેદા થતું નથી, તેથી (લમ-યલીદ) છે એટલે અસલ હતું. જેમ અંધારામાં અજવાળું સમાયલું છે, તેમ તેનાથી કોઈ જન્મ્યું નથી, કારણકે તે વલમયુલ્લ છે. એટલે નુર (પ્રકાશ) માંથી કોઈ ચીજ થતી નથી. પ્રગટ થવું એજ તેનું કાર્ય છે, અને તેના સમાન એકતાવાળું કંઈ પણ નથી તેથી તે “વલમ યકુન્નહુ કોફવીન અહદ” કહેવાય છે. ”

તપાસ—ત્યારે આદમ અગાઉના આદમો વાળી (મી. વરતેજીની) થીયરી માટેનું શું ? વળી જ્યારે એ નુરે ઇમામત ઉત્તરોત્તર ઝળક્યું, ત્યારે આગાખાની ધુઆમાં જે વિશનાપુરીના નામથી વંશાવળી આપેલ છે, તેમાં હ૦

ધંધાહિમ કે હં હં ઇસ્માઈલનું નામજ નથી, તેનું કેમ ? વળી જ્યારે એ નુર નુરે ઇમામત હતું, ત્યારે હ. આદ-મથી કરી જે જે નામો મીં વરતેલ એ આપેલ છે, તે સર્વેને ઇમામો તરીકે સિદ્ધ કરી આપવા જોઈશે, તે મી. વરતેલ કરી બનાવશે કે ? તે નુર સાથે મીં વરતેલ એ કુંદહો વલ્લાહનાં સુરાની જે સરખામણી કરેલ છે, તે વિષે કાંઈગી વિવેચન કરવાની અગત્ય ધારતો નથી—એ સરખા-મણીજ મીં વરતેલને હાંસીને પાત્ર ઠેરવે છે !

૨૦—“ ઇમામત એ ખુદાઈ નુર છે. તે એકજ જીસ્મમાં પ્રગટ રહે છે. તેના બે, ત્રણ કે બાર એમ ફપ થતાં નથી, પણ તે એકજ છે, અને બહુરૂપે થાય છે. અને બહુપણામાં પણ તે એકજપણે હોય છે.”

તપાસ—ઇમામત એ નબુવતનું પ્રતિનીધીપણું છે— અને બરા પ્રતિનીધીઓમાં (ખુદ ખુદનું નહિ, પણ) ખુદનું અતા કરેલું નુર હોય છે. મીં વરતેલ એ ઇમામતના નુર માટે એકજ સમયમાં એકજ જીસ્મમાં હોવાની થીયરી પેશ કરેલ છે—પણ તેઓએ હં ખીઝરને પણ જ્યારે ઇમામ તરીકે ગણેલ છે. ત્યારે હં ખીઝર તો હં ધંધા-હિમ અને હં ઇસ્માઈલના સમયમાં પણ મોજુદ હતાં, તો એ થીયરી કેમ ટકી શકશે ? (વધુ ખુલાસા માટે જવાબ નાં ૪૦ નાં મુદ્દા નાં ૩ ની તપાસ જુઓ). વળી મી. વરતેલ એ પોતાના જવાબ ના. ૩ માં હં મુસા અને હં હિસાનાં બાર બાર વસીયો એકી વખતે એકજ સાથે હોવાનું જણાવેલ છે, તેનું કેમ ? કહાય, મી. વરતેલ એમ કહે, કે એ થીયરી આગળની ઉમ્મતો માટે નથી—આએ ઉમ્મતનાં ઇમામો માટે છે, તેાં મી. વરતેલ એ “ વલન તજેદા લે સુન્નતીલ્લાહે તખ્લીલા ” નો આઝા લીધેલ, તેનું શું ? મતલબ કે—ઇમામ એક અથવા બે

એકજ સમયમાં હોવા, એ ખુદાઈ મસ્જેદત ઉપર આધાર રાખે છે-પણ મી. વરતેલ આડા આવળા ફાંફા મારે છે, જેથી પોતાનીજ દલીલોથી ફસાય છે. “ મઝહરે આતે અલ્લાહ ” નાં કતી માસ્તર હરજીભાઈ પુંજ તો તે પુસ્તકનાં પૃષ્ઠ ૨૫ ઉપર, તે નુર ધરાવનારને ‘ મઝહરે આતે અલ્લાહ ’ જણાવીને ‘તે નથી, પેગમ્બર કે ઇમામ કે પે અળકે છે’ એમ જણાવેલ છે-તો તેવી રીતે તો તેવા નુરે ખુદા એક એક વખતમાં કેટલા કેટલા સાથે થતા હતા-તો હવે બેમાંથી ખરું કોણ ?

મી. વરતેલ જણાવે છે કે, “ તેના બે ત્રણ કે બાર રૂપ નથી થતા ” તો શું, અકતાલીસ રૂપ થાય છે ખરા ? અને જ્યારે વધુ રૂપ થતાં નથી, ત્યારે “ એકજ છે અને બહુ રૂપે થાય છે ” એનો અર્થ શો ? પણ પાછો મી. વરતેલએ જોળાઓને લમાવવા ખાતર બહુપણામાં પણ તે એકપણેજ હોય છે ” લખી નાખેલ છે ! ! !)

૨૧—“ અને ખુદાની એકતાઈનું નુર ઇમામના ભરમમાં છતાં, તેની સાથે એકપણાની પવીત્રતાને પ્રગટાવે છે. પણ તે બોલે છે, એમ નહી, પણ પ્રકાશે છે, એમ કહેવુંજ યોગ્ય છે. તેને સત્ય જાણનારાઓ પણ બોલતા નથી. એ તેનો પ્રભાવ છે.”

તપાસ—ખુદાએ અતા કરેલું નુર જે જે નથી અથવા ઇમામમાં હતું, તેઓએ પ્રાપોક્કાર (ખુદાી રીતે) પોતાને નથી અથવા ઇમામ તરીકે જણાવેલ છે-એ ત્વારિખ સિદ્દ

મારો સવાલ પણ ઇમામોએ “હું ખુદા છું એમ કહું છે કે ?” એ સત્તલમનો કહ્યો-પણ મી. વરતેલએ તો જોળાઓને લમાવવા ખાતર “ નુર પ્રકાશે છે, પણ બોલતો નથી ” એવો અડંગો ફેંકેલ છે. પણ નુરના બોલવાનો પ્રશ્ન ક્યાં છે ? સત્તલમ કે મી. વરતેલએ સુળ કહ્યો

હાવવા કોશેશ કરેલ છે—પણ ઇમામો ખુદા કરી શકતાંજ નથી, ત્યારે તેઓ “હું ખુદા છું” એમ કહેજ કેમ? ઉલ્ટી નખીયો અને ઇમામોએ તો ફિરઝોન, નમરૂદ શહાદ વી. જેવાઓ કે જેઓ ખુદાઇ દાખલો કરતા હતા, તેવાઓને ધિકકારીને “લા ઇલાહા ઇલ્લાલ્લાહ” નું શિક્ષણ દુનીયામાં ફેલાવેલ છે. છેવટે—મી. વસ્તેજીએ જે જણાવેલ છે કે, “તેને સત્ય જાણનારાઓ પણ બોલતા નથી” જણાવેલ છે—તેનો ભાવાર્થ શો છે, તે મીં વસ્તેજી સમજાવશે કે? શું, ઇમામો અલ્લાહ છે એવું સત્ય જાણ્યા છતાં પણ તે (સત્ય જાણનારાઓ) બેકતા નથી, એ ભાવાર્થ છે? ત્યારે મીં વસ્તેજી જે લખીને અને બોલીને “અલી અલ્લાહ” જણાવી રહ્યા છે—તે શું તેઓ ‘સત્ય જાણનારાઓ’ માંના નથી?

૨૨—“હવા, પાણી, પ્રકાશ જેમ તેના કારણેથી જાળ-ખાય છે, પણ તે ખુદ પોતે બોલતાં નથી તેવીજ રીતે ખુદા પોતે બોલતો નથી પણ તેના કાર્યોથી તેની જાળખ થાય છે.”

તપાસ—ઇમામોના મુકાબલે હવા, પાણી, પ્રકાશ જેવી અબોલો ચીજોનો દાખલો લાવવાનું મી. વસ્તેજીને શીખવ્યું કોણે? (એ સર્વે તેઓના ફાંફાંજ છે—ઇમામોના બોલવા ન બોલવાના મુકાબલે એ દાખલાઓ ટપી શકતા નથી). વળી એ માટે ખુદાનો જે દાખલો મીં વસ્તેજી આણે છે, તે પણ બંધબેસ્તો નથી. ખુદા હસ્તધારી નથી, તેમ તે જોવામાં આવી શકતો નથી કે જેથી આપણે તેને બોલતો સાંભળીએ. (છતાં તેણે પોતાની કુદરતથી પોતાના માનવતા બંદાઓને “ઈસ્તી અનલ્લાહ” કહેલો “ખરે-ખરે હું ખુદા છું” નો અવાજ સંભળાવેલ). પણ ઇમામો તો હસ્તધારી હતા, મનુષ્યો તેઓને જોઈ શકતા, અને

તેઓને બોલતા પણ સાંભળતા—તો જેવી રીતે તેઓ “ હું ઇમામ છું ” કહેતા હતા, તેવી રીતે “ હું ખુદા છું ” એમ કહેલ ખરું કે ? હરગીઝ નહિં. તેઓ ખુદા હતાજ નહિં—ખુદાના ખંદા હતા, ત્યારે “ હું ખુદા છું ” કહેતેજ કેમ ?

૨૩—“ બિરાહર જીમ—આ સ્થળે શુદ્ર પ્રદેશ અરબસ્તાનને તેરસો વરસ ઉપર કે જે સમયે ઇસ્લામે ખુદાઇ એકતાની તાલીમના મોઘમ શબ્દોમાં હૉ રસુલે ખુદાએ હીદાયત કરી તે શબ્દોમાં આજના સુધારાની ટોચે પહોંચેલા ઝળકતા જમાનામાં અને હીન્દ સમાન આસ્થીક ભુમીમાં ઉત્પન થયેલા મનુષ્યોની સમજ સાથે સરસાર્થ આપવી, એજ હર્લ્લ છે. ”

તપાસ—બિરાહર વરતેજી ! ઘડીભર શુદ્ર પ્રદેશની સરસાર્થને બાબુએ રહેવા દ્યો ! પણ હિન્દ સમાન આસ્થીક ભુમીમાં—સુધારાની ટોચે પહોંચેલા જમાનામાં તમો જેઓને હાજર ઇમામ સમજવો હો, તેઓની સહીધી “ હૉ અહી અને ઇમામે અદલાહ હતા, અને હું પણ અદલાહ છું ” એવું ફરમાન બરી કરાવી શકશે ખરા કે ? બિરાહર ! જે અરબસ્તાનની ભુમીમાં મક્કા અને મદીના જેવાં પવિત્ર સ્થળો આવેલાં છે, (ખુદા અને રસુલે જે ભુમીની શ્રેષ્ઠતા વર્ણવેલ છે), જે ભુમી પયગમ્બર અને ઇમામેનું જન્મ સ્થળ છે, જે ભુમીમાં પયગમ્બર અને ઇમામેનાં રાજાઓ આવેલ છે, તે ભુમીને તમારી બાજી સિંધ કરવા ખાતર શુદ્ર પ્રદેશ જણાવો છો—અને હિન્દુસ્તાનને તેના મુકાબલે શ્રેષ્ઠ મનાવવાનું જે કરો છો, તે તમારી કઇ ઇમાનદારીએ તમોને સૂચવેલ છે ? તે જવા જણાવશે કે ? બિરાહર ! હિન્દમાં સર્વત્ર આસ્તીકપણુંજ છે કે ? નાસ્તીકપણું નામજ નથી કે ? ત્યારે દાણુવો

તું જે વર્ણન તમારા જ્ઞાન શાસ્ત્રોમાં છે, તે દાણુવો કંઈ મુમીના હતા ? શું, હ. રસુલ સં મે ખુદાઈ એક-તાની તાલીમ મોઘમ શબ્દોમાં કરેલ કે ? શું, (આજના પુધારાની ટોચે પહોંચેલ ઝળકતા ઝમાના (I) માં) તે મોઘમ તાલીમને ખુદી રીતે “ અલી સહી અલ્લાહ ” ના ઉપરથી પુર્ણ કરવાનું બીડું તમોએ ઝડપ્યું છે કે ? ! ! !

૨૪—“ હીન્દ બહારના દરેક પ્રદેશોમાં ખુદાઈ ઓળખ અને હીન્દમાં અવતારની માનીનતા, એ બે બાબતો પરિણામે જુદી નથી. પરંતુ સ્વરૂપમાં ફરક છે ! ”

તપાસ—એ માનીનતા પરિણામે જુદી કેમ નથી, તે મી. વરતેલુએ સ્પષ્ટ કરી બતાવવું જોઈએ. જ્યારે પરિણામે જુદી નથી, ત્યારે વર્ણા “ સ્વરૂપમાં ફરક છે ” એનું પ્રયોજન શું ? (બહારના પ્રદેશોમાં—ખાસ કરીને ઈસ્લામી પ્રદેશોમાં તો અવતારી માન્યતાનેજ કબુલ રાખવામાં નથી આવતી, ત્યારે પરિણામ તે શું ? હા, એ માન્યતા મીં વરતેલુની આસ્થીક ભુમીનેજ ફાળે મળી છે !)

૨૫—“ હીન્દ ભુમીમાં ખુદાઈ કૃપાની શરૂઆત તેના અવતારી સ્વરૂપનો પ્રાચીન પ્રભાવ કાયમના વરસાદથી લીલીછમ અને નરમદીવરૂપી જમીન અને પહાડી અને રેતાળ રણના મેદાન એ બેમાં જેટલો ફરક છે.”

તપાસ—જ્યારે રુદા નાં ૨૫ માં તો મીં વરતેલુએ પરિણામ એકજ જણાવેલ—ત્યારે આજે રુદામાં અવતારી સ્વરૂપનાં પ્રભાવ માટે લીલીછમ જમીન અને રેતાળ રણનો દાખલો આપીને, જુદોજ દેખાવ કરેલ છે તેનો પ્રયોજન શો ? મતલબ કે—મીં વરતેલુ કોઈને કોઈ રીતે ખુદાઈ ઓળખ કરતાં અવતારી માન્યતાને અથ-

સ્થાન આપવા કોશેશ કરે છે—અને તેના લીધે આરામવળા ફાંફા મારે છે !

૨૬—“ ખુદાઈ અવતારની માનીનતાના વાવેનરના એકસરખા પણા છતાં જમીનનો પ્રભાવ ફળ પર અસર કરે છે, જે ઇસ્લામે ખુદાની ઓળખ આદમને સીઝદો નહી કરવાથી અને મનુષ્ય ગણવાથી આંચકો ખાઈ, ડાહ્યો થવામાં અઝાઝીલને તિરસ્કારની સળથી સમજતી છતાં જુજ સીવાયનાં મોટા ભાગમાં તેની પહાડી અને રેતાળ જમીનમાં મીસર જેવી હાલત થઈ, તેજ ખુદાઈ ઓળખની તાલાંમ હીન્દ ભુમીના પ્રભાવી મનુષ્યોએ ખુદાઈ સંદેશે સાંભળતાંજ અરબસ્તાન, મીસર, ઈરાન અને ખીજા હીન્દ બહારનાં પ્રદેશો કરતાં, ઘણીજ શ્રેષ્ઠ પ્રકારે ઝળકી નીકળી. કારણ કે ઇશ્વરની માનીનતા વડે પરખેલ સરળ હૃદય હતું અને થોડીક મુદત વરસાદની ગેરહાજરીથી પડેલાં સુકામણાનાં લીધે, જમીનમાં પડેલો નરડાર પણ પહાડી અને રેતાળ મેદાનોની જમીન કરતાં ઘરબો ધરાવતો દેખાયો. ”

તપાસ—આએ મુદ્દામાં મીં વરતેલએ ઝમીનની સરખામણ વીં થી જે લંબાણુ વિવેચન કરેલ છે, તેનો મુખ્ય સાર એટલોજ છે કે—હિંદુસ્તાનની ઝમીન પ્રભાવી છે. જેથી તેમાં અવતારી માન્યતા ખીલી નીકળી, અને અરબસ્તાન, મીસર, ઈરાનની ઝમીન એટલી પ્રભાવી નથી; જેથી તેમાં એ માન્યતાએ ઘર ઘાટ્યું નહિ. એ મુદ્દામાં જે જે હકીકતો આપેલ છે, તેની તપાસ જુદે જુદે ઠેકાણે થઈ ગયેલ છે—એટલે અત્રે વિવેચન કરવાની જરૂરત નથી. પણ અત્રે હું મીં વરતેલને એટલુંજ પુછવા માંડું છું કે, તમે જે ૪૮ ઇમામો (અવતારો) જણાવો છો,

તો ઘણું કરીને સર્વે અરબસ્તાન, મીસર અને ઇરા-
માં જ થઈ ગયા છે તેનું કેમ ? જાણી હિન્દુસ્તાનની ભૂમીમાં
તપશ્ચીઓને અવતાર માટેનો ખુદાઈ સંદેશો પહોંચા-
નારા પીરો કયાના હતા ? અને તે કેના અનુયાઈ હતા,
જેના વિચારશો કે ? પણ ખરી હકીકત તો એ છે કે,
પીરોનો હેતુ હિન્દુ વાસીઓને ઇસ્લામમાં લાવવાનો હતો,
થી તેઓની અવતારી માન્યતા ઉપરથી યુક્તી કરીને
મ લીધેલ. બાકી અવતારની માન્યતા ઇસ્લામીઓ માટે
થીજ.

૭—“ અને સતગુરુ ગુર, શમ્સ, સદરહીન, હસન
કુબીરહીન તથા તાજહીન જેવા ખુદાઈ સંદેશાને
પહોંચાડનારાઓ હઝરત પેગંબર સાહેબ કરતાં
ઘણાંજ ઝળક્યા. ”

તપાસ—એ મુદ્દામાની મીઠ વરતેલની થીયરી ઉપર
જો અફસોસ થાય છે ! જે દાઅવો ખુદ પીરોએ પણ
કયો, તે તેઓના નામથી છુટ લેવાને મીઠ વરતેલ
હાર પડ્યા છે ! શું, તે ‘સંદેશો પહોંચાડનારાઓ’ ઉપર
હી નાઝીલ થતી હતી કે ? એ બોલો લખ્યા પૂર્વે મીઠ
રતેલએ કાંઈક ખ્યાલ કરવો હતો ! અગર પીરોની તાલી-
થી થોડાક હઝર મનુષ્યો સતપથમાં આવ્યા હશે—પણ
પેગંબર સાહેબની તાઅલીમ તો કરોડો મનુષ્યોને ઇસ્લા-
માં આંણ્યા છે. હાં રસુલ સં ની તાઅલીમની ઉત્તમતા
મને ઝળકાટ મારે પાક કુરઆને શરીફ શાક્ષી પુરે છે.
૭ ખુઝર્ગવારની તાઅલીમના માટે ગયર ઇસ્લામીઓ અને
પ્રોપીયન વિદ્વાનો આફ્રીજમાં ઉદ્દ્યારો કાઢી રહ્યા છે—તે
ખુઝર્ગવારની તાઅલીમ કરતાં પીરોની તાલીમ વધુ ઝળકવાનું
મીઠ વરતેલ વળગી રહ્યા છે ! ! !

૮—“ અને એ રીતે મી. જીમ—ખુદાઈ સંદેશાને એ મુદ્દામ
પીરો શિવ્ય મળેલી ઇસ્લામી તાલીમનો પ્રભાવ

બુદ્ધાઈ એકતા અને ઈમામતનું મનુષ્ય (સ્વરૂપ) અર-ખસ્તાનનાં જંગલી લોકોનાં હૃદયની સરખામણી કરતી રહી, અને તેના લોગે સતપંથના કળજમાંથી છટકી જતાં આનંદ માનનારા ઈસ્નાઅશરીઓ અને ખારભાયા જમાઅતોના વગર રહેખરનાં કમ્પાઉંડમાં વસ્યા.”

તપાસ—ખિરાદર ! એ મુદ્દામાં તમે કાચું જ દાખો છો. પીરો સિવાયની તાઅલીમ તો તમારી નજરમાં આવતી નથી—પણ પીરોથી અગાઉ તમારા ટોળાંની માન્યતા મુજબજના ઈમામોની તાઅલીમનું શું ? ઈસ્નાઅશરીઓ અને ખારભાયા માટે તમે જે ટીકા કરો છો, તે તમારી ઈર્વાનુવૃત્તી જણાવી આપે છે. પણ એ બે જમાઅતો ઈસ્લામનાં કમ્પાઉંડમાં વસવાનો કૃષ્ણ ધરાવે છે, કે જે કમ્પાઉંડનો રહેખર હૉ મોહમ્મદ મુસ્તફા સૉ જેવો બુદ્ધાનો ખ્યારો બંદો છે !

૨૬—“અને સતપંથ શાઅની નિરમળ તાલીમનાં અનીએના શબ્દો કે—

પરતક પાત્રને પરખીને—પ્રેમે પુણેની પાંચ,
ચક્રિદ શહાંડનો એ ધણી—પરગટ છે જુગ માંચ
પરતક પાત્રને.

એ રીતે જાહેર ધણીની સમજની અસર ઈમામ જેખના અણુધારા ઘસારાથી જેવી રીતે ઘસાઈ ગઈ, કે ઈમામે મોખીન અને ઉલુલ અમુનાં પુલ્લાં વચનો ઇતેકાદમાં છતાં, પણ તે અસર કરવા નકામા નીવડયાં. ”

તપાસ—એ મુદ્દો ઈસ્નાઅશરીઓને સબોધીને લખાયેલો છે—પણ પીર સદરહીને ખોજાઓને બાધ્યા તેથી

અગાઉ ધમામે ગેળને માનનારા (ખોળાઓ સિવાય ખીજા) ઇસ્લામશરીઓ મોબુદ હતા, તે મારા વિદ્વાન મિત્ર ભૂલી નાચ છે. બાકી એ મુદ્દામાંની હકીકત વિશે ઠેકઠેકાણે વિવેચન થઈ ગયેલ છે. પણ એમાં જે “ પરતક પાત્રને પરખીને ” બોલ છે, તેનો મી. વરતેજીએ વીચાર કીધો છે ખરો કે ? તેઓ તો ભોળે મને શ્રેવવાનો ઉપદેશ કરે છે. તેનું કેમ ?

જવાબ નાં ૪૮ ની તપાસ.

આગાખાની ટોળાનાં જ્ઞાનોમાં હિન્દુ દેવતાઓનાં જે દ્રષ્ટાંતો નજરે પડે છે, તે માટે મારા ૪૮ માં સવાલમાં મીં વરતેજીને ખુલાસો પૂછેલ-જેનો જવાબ મીં વરતેજીએ આપેલ, તેમાંના મુદ્દાઓ—

૧—“ બિરાદર જીમ—તમે: બાણશો કે, હિન્દુના દેવતાઓ એમ કહેવું તે પ્રાચીન ઇસ્લામનાંજ ધર્મ શિક્ષકો હતા, એમ હવે વધુ સમજાવવાની જરૂર નહી હોય.”

તપાસ—બિરાદર વરતેજી ! એમાં તમે કાંતો સજ્જડ થાપ ખાઓ છો—અને કાંતો બાણી જોઈને ભોળાઓને લમાવવાનું કરો છો. તમારા એ મુદ્દાની વિગતવાર તપાસ “ જવાબ નાં ૪૨ ની તપાસ ” વાળા પ્રકરણમાં તેમજ અન્ય પ્રકરણોમાં કરી ગયો છું.

૨—“ તો પણ મારે તમારા પ્રશ્નનાં ન્યાય ખાતર સ્પષ્ટ કરવું જુવે, તથા શિક્ષાનું જરૂરી હોવું સ્પષ્ટ કરું

હું. ખુદાવદે કરીમે આખર ઝમાના માટે દુનીયાના મનુષ્યોની હીદાયત માટે કુરઆન અને ધંમામ સાથે એકઠા થઈ છુટા પડ્યા વગર પકડી રાખવા ફરમાવે છે કે—

વ અતસેમુ બે હબદિલાહે જમીઅન વલા તફરર કું.

એટલે—ખુદાઈ રસીને મજબુતીથી પકડે, છુટા પડ્યા વગર. વળી—ધંની જાએલુન ફીલ અરજે ખલીફા—એમ બીજે ઠેકાણે ફરમાવે છે કે—હું મારો એક ખલીફા દુનીયામાં કાયમ રાખું છું.”

તપાસ—ખિરાદર ! તમે શિક્ષકની જરૂરીઆત માટે જે થીયરી રજુ કરીને ‘વઅતસેમૂ’ વીંચ આપતો પેશ કરો છો. તે ખિન જરૂરી છે. સગળ કે કુરઆને મજીદ મુજબ તે હ. આદમથીજ મનુષ્ય ઉત્પત્તિ સિધ્ધ થાય છે, કે જ્યાંથી તમે અર્વાચીન ઇસ્લામ ગણો છો—તે પ્રાચીન ઇસ્લામનાં મનુષ્ય રૂપી શિક્ષકો જણાવવા અને તેના માટે કુરઆને મજીદની આયતોની ફલીલ આપવી, એ કેવું કહેવાય ? હા, હો આદમ અં નાં સમયથી કરીને કયામત સૂધીના મનુષ્યો સાટે એ આયતો લાગૂ પાડી શકાય—પણ તેમાં તમે તમારી માન્યતા સિધ્ધ કરવા ખાતર પ્રાચીન ઇસ્લામ વાળી થીયરી ઠસાવવા માંગો તે ક્યાંથી ચાલી શકે ? ખિરાદર ! તમે એ તમારી બાજુ સિધ્ધ કરવા ખાતર “ ધંની જાએલુન ” વાળી આયતનો ઉંધો અર્થ કરેલ છે—પણ તમારી નેમમ ફાવો તેમ નથી. તમે મજકુર આયતના અર્થ “ હું મારો એક ખલીફા દુનીયામાં કાયમ રાખું છું ” જણાવો છો, અને “ કાયમ રાખું છું ” વાક્ય ઉપરથી તમારો હેતુ સિધ્ધ કરવા માંગો છો—પણ મજકુર પૂરી આયતનો અર્થ “ અને (આદ કર) જ્યારે

તો પરવરદેગારે ફરેશ્તાઓને કહ્યું કે, ખરેખર હું ઝમીન
 ૧૨ એક ખલીફા પેદા કરનાર છું " થાય છે. (સુરેખકર
 ચત ૩૦ મી પ્રોફેસર ઇસ્ફહાની કૃત તરબુસો ૫૯ ૧૩
 ઓ). તો એ અર્થથી તમારી બાળ જમીનદોસ થઈ
 ૫ છે. એ આચત હ. આદમ અ. ની પયદાયશ સબંધે
 જેથી જણાઈ આવે છે કે ખલીફા તે વખતથીજ પેદા
 ૧૬ છે- એટલે તમારી પ્રાચીન ઇસ્લામના આદમ અગા-
 ૧૧ ખલીફાઓની થીયરી દુગ્રી પડે છે.

!—" આ ખુદાઈ વચનપર વીચાર કરતાં જનાએ રસુલે
 ખુદાને આખર જમાનામાં પેગંબર ગુરૂ હતા, તે
 જોતાં પહેલાનાં જમાના માટે પણ ખુદાનો ખલીફા
 (પ્રતીનીધી) એટલે ઈમામ હોવો જુવે, તે તરફ
 નીગાહ યુગાડતાં હ. અલી હ. ઇસ્માઈલનાં વંશમાં
 ઉતરોતર હતા, તે બધા ઈમામોજ હતા."

તપાસ—ખિરાદર ! હ. રસુલ સ. નાં ઝમાનાના
 કેલાં-હ૦ આદમથી કરીને હ. રસુલ સ. ના સમય
 વી કોઈ વખત પણ ખુદાની હુજ્જતથી ઝમાનો ખાલી
 ૧૦ નથી, એ નિર્વાવાહ છે. પણ ત હુજ્જત પયગમ્બર
 ૧૧ અને તેઓની ગેરહાજરીમાં તેઓના વરસીરયો તેઓના
 તિનિધિ તરીકે હુજ્જતે ખુદાની ગરજ સારતા. પથ
 ૧૫ણા (ઇસ્લામીઓના) મહાન પયગમ્બર એ છેલ્લા
 ૫૪૫૫૫ છે, તેઓની પછી કોઈ પયગમ્બર નથી, એટલે
 ઓની વફાત બાદ ઈમામો હુજ્જતે ખુદા તરીકે છે.
 પછી તે હુજ્જત ઝાહેરી હોય અથવા ગાયબ તરીકે
 ૫૫-પણ કોઈ ઝમાનો તેવી હુજ્જતથી ખાલી નથી રહેતો)
 ૫૫ તમે તો હ૦ આદમના અગાઉના ખલીફાઓ
 ૫૫૫૫૫ કરવા બાહેર પડ્યા છો-તે આજે સુદ્ધાથી સાબેત
 ૫૫ શકે તેમ નથી. બાકી તમે દરેક જમાનામાં (હ૦

રસુલ સં ના જમાનાથી અગાઉના માટે પણ) ઇમામો હોવાનું જણાવે છે—અને તેઓનેજ ખુદાના પ્રતીનીધીઓ જણાવે છે, તો તમારે હં આદમથી કરીને હં રસુલ સં ના સમયની વચ્ચેમાં ફરકે ફરકે વખત એકને એક ઇમામ સાબેત કરી દેખાડવો પડશે; તે તમો તવારિખોથી સિધ્ધ કરી બતાવશો ખરા ? જે આયતથી તમોએ “અલીફ્ ફનીયામાં કાયમ રાખું છું” સિધ્ધ કરવા મથન કરેલ—તેની તપાસ ઉપર મુદ્દા નાં ૨ માં કરીને તમારું ખોટાઈ જાહેર કરી આપેલ છે.)

૪—“ અને તે અગાઉના સીલસીલો હ. આદમ સુધી ઇસ્માઈલી કીતાબો દેખાડે છે, અને ધર્મનું રક્ષણ કરનારા ખુદાના અલીફ્ હતા. ”

તપાસ—એ ઇસ્માઈલી કીતાબો કઈ ? જ્ઞાન શાસ્ત્રો, કે બીજી કોઈ કીતાબો ? પણ ઇસ્લામનાં ફરક ફરકાનો મુળ મંડાણ પાકુ કુરઆને શરીફ ઉપર છે, (જેને મીં વરતેજી પણ માન્ય રાખે છે), તો તે મુજબ તો મનુષ્ય ઉત્પત્તી હ. આદમથીજ છે, તેનું કેમ ?

૫—“ પણ હં આદમની હતી ૧૦૦૦૦ દસ હજાર વરસ સુધીની ગણતાં જણાય છે, ત્યારે તે અગાઉનાં આદમો શ્રી કૃષ્ણ શ્રી રામ વીગેરે હતા. જે પણ પોતાના જમાનામાં આદમ થી અલી માફક ખુદાના અલીફ્ હતા. અને તે જમાનામાં લોકોને ખુદાની હીદાયત પહોંચાડી ધર્મનું રક્ષણ કરતા હતા. તેઓની તાલીમ ઇસ્લામની તાલીમ હતી, જેને સંસ્કૃત ભાષામાં સનાતન કહી છે. ”

તપાસ—એ મુદ્દામાં મીં વરતેજીએ દસ અવતારોને હં આદમથી અગાઉના અલીફ્ઓ તરીકે જણા-

॥ મથન કરેલ છે- પણ એ સખંધમાં જુદા જુદા પ્રકર-
માં પૂરતું વિવેચન કરી ગયા છીએ, એટલે અત્રે વિવે-
કરવાની અગત્ય નથી. મતલબ કે, મીં વરતેજની
થીયરી નિરર્થક છે. “ જોના કોમનો ઇતિહાસ ”

કર્તા, મરહુમ જાફર ભાઈ રહેમતુલ્લા કે જેઓ આગા-
ની ટોળામાં હતા, અને બેરીસ્ટર હતા-તેઓએ એ
તકનાં ૫૭૮ ૨૩ ઉપરે જણાવેલ છે કે, ડ્રગવેદ આછામાં
છા ૩૦૦૦ વરસપર લખાયું હોય, એવું અનુમાન કર-
માં આવ્યું છે. તો ડ્રગવેદ એ સર્વથી જૂનામાં જૂનો
છે, અને અવતારોનું મુળ વેદ છે-એમ મી. વરતેજએ
ન્ય રાખેલ છે; ત્યારે દસ હજાર વર્ષો પૂર્વે શ્રી કૃષ્ણ
ને શ્રી રામનું હોવું, કેવી રીતે સંભવીત હોઈ શકે ? !
મી. આએ મુદ્દામાં મી. વરતેજએ દસ અવતારો મારફતે
કોમાં હીદાયત પહોંચવાનું જણાવેલ છે-તો મરછ,
રછ, વારાહ અવતારોએ મનુષ્યોને કેવી રીતે હીદાયત
હોંચાડી, તેની કાંઈ સમજ મીં વરતેજ આપશે કે ?
પરાંત, આએ મુદ્દામાં મીં વરતેજએ સનાતન તાલીમ
ધરુલામની તાલીમ તરીકે જણાવવા મથન કરેલ છે-તો
, તેઓ બેઉનાં સિધ્ધાંતોને એક સરખા બતાવી શકશે
રા ?

દસ અવતારો ને ખલીફાઓ જણાવવામાં મી.
તેજ બીજું પણ એક ગોથું ખાય છે. મી. વરતેજની
ન્યતા એ છે કે દરેક વખતે એકને એક ખલીફા (ઇમામ
૧) દુનીયા ઉપરે હોવો જોઈએ, તો અવતારો માન્યતા
માણે તો સત જુગ (કર્તા યુગ) માં ચાર-ત્રેતા
યુગમાં ત્રણ, દ્વાપર જુગમાં-બે કળીયુગમાં એક-એમ
લે દસ અવતારો છે. (જુઓ, હરજીભાઈ પુંજા કૃત
સીલસીલે ઇમામત ”) જ્યારે યુગો અને તેની મુદત

તથા તેમાંની આયુષ્યના હિસાબે તો એ ગણતરી ઉંધી વળે છે-જે નીચેના કોઠાથી જણાઈ આવે છે—

જુગોનાં નામ.	રુદ્ધિ.	આયુષ્ય.	કેટલા અવતારો થવા જોઈએ ?
સત જુગ.	૧૭૨૮૦૦૦	૧૦૦૦૦૦	૧૭
ત્રેતા જુગ.	૧૨૯૬૦૦૦	૧૦૦૦૦	૧૨૯
દ્વાપર જુગ.	૮૬૪૦૦૦	૧૦૦૦	૮૬૪
કળિયુગ.	૪૩૨૦૦	૧૦૦	૪૩૨૦

એ રીતે ચાર જુગમાં કુલે ૫૩૩૦ પાંચ હજાર ત્રણસોને ત્રીસ અવતારો થવા જોઈએ. ફક્ત એકલા કુળીયુગમાં ૪૩૨૦ અવતારો થવા જોઈએ. જ્યારે અહીયાં તો ફક્ત દસ અવતારનીજ માન્યતા છે-એટલે એક એક અવતારના પરીપુણ થવા પછી વચ્ચમાં ઘણો સમય વગર અવતારે પસાર થયલો માનવો પડશે.

૬—“ કારણ કે ઇસ્લામ અને સનાતન ખુદાનીજ એકતા શીખાવનાર છે તેમ પ્રાચીન (કુરઆન) ને વેદોના નામથી ઓળખતાં પેગંબરને ગુરૂ કહેતા અને ઇમામને અવતાર કહેતા.”

તપાસ—જ્યારે બેઠે ધર્મો એકસરખી રીતેજ ખુદાની એકતા શીખવે છે, એમ મીઠું વસ્તેલું જણાવે છે-ત્યારે અવતારની માન્યતાનું શું ? ઇસ્લામ તો ખુદાઈ અવતારોને કોઈ રીતે પણ માન્ય રાખતો નથી-ત્યારે ખુદાની એકતાનું શિક્ષણ એકસરખું કેવી રીતે કહેવાઈ શકાય ? વેદોને પ્રાચીન કુરઆન જણાવવામાં પણ મીઠું વસ્તેલું

અતીશયોક્તીજ કરેલ છે—જે વિશે વિવેચન આગળ થઇ ગયેલ છે. તેવીજ રીતે વેદ મુજબના ગુરૂને પેગંબર અને અવતારને ઇમામ જણાવવામાં પણ મી. વસ્તેજીએ સચ્ચાઇની હદ ઓળંગેલ છે. ઇસ્લામમાં તેા ઇમામને પેગંબરના પ્રતિનિધી તરીકે ગણવામાં આવેલ છે—ત્યારે સનાતન અને ઇસ્લામની એ બાબતમાં એકસરખી માન્યતા કેવી રીતે કહેવાઈ શકાય ?

૭—“ અને આ રીતે પહેલા જમાનાનો ઇસ્લામ તે સનાતન ધર્મ કહેવાતો. અને આખર જમાનાનો એટલે ચોથા (છેલ્લા) જુગનો સનાતન ધર્મ તે અરવાચીન ઇસ્લામ. ”

તપાસ—એ મુદ્દા પણ મી. વસ્તેજીએ ખોટી રીતેજ ચર્ચેલ છે—ખુલાસા માટે “શુ”, સનાતન અને ઇસ્લામ એકજ છે ?” વાળું પ્રકરણ, તથા જવાબ નાં ૬૬-૪૧ ની તપાસ જુઓ.

૮—“ એ સીધાંત જોતાં ઇસ્લામની સત્ય તાલીમ સતપંથ (હંકરાહ) ના નામે જે મહાન ઇસ્માઇલી વીશે * એ જ્ઞાન શાસ્ત્રો વડે આપેલ છે. અને તેમાં જે પ્રાચીન ઇસ્લામના ધર્મરક્ષકોના નામો જે હતા તે શીખવ્યા, તે જનાળ રમુલે ખુદાએ ખીઝર, નુર, x ઇલીયાસ, ઇલરાહીમ, સીકંદર, હુકમાન વીગેરેનાં વૃતાંતો અને નામોથી ઇસ્લામી તાલીમમાં અને ખુદાઇ વચન કુરઆને શરીફમાં સમજાવ્યો. તેજ મુજબ

* અત્રે, ‘ઇસ્માઇલી પીરા’ હોવું જોઇએ.

x અત્રે હુદ હોવું જોઇએ.

“ભમ”

દેશકાળને લીધે હિન્દુ દેવોનાં નામો અને દ્રવ્યોતો જે, હકરસ્તા (સતપંથ) ઇસ્લામનેજ પોતાના જમ નામાં શીખવતા અને તે વખતે કેવી કેવી મુસીબતે પડતી, તે જણાવેલ છે, અને તેઓ પોતપોતાના જમાનામાં મુખ્ય હતો.”

તપાસ—જ્યારે સીધાંતજ ખોટો—ત્યારે તેમાં જોવા પણ શું હોય ? (સીધાંતનાં ખોટાપણાં માટે ઉપરના મુદ્દાઓની તપાસ જુઓ). હિન્દુ દેવતાઓને મી. વસ્તેજીએ પ્રાચીન ઇસ્લામના ધર્મ રક્ષકો જણાવવામાં પણ સબજ જોટાજો કરેલ છે. મનુષ્ય ઉત્પત્તી હો આદમથી થયે છે, + તો સર્વે મનુષ્યોના દાદા હો આદમ પણ મીદલાં ઇસ્લામ ઉપરજ હતા—અને ત્યાર પછી જે જે પયગમ્બરો થયા તેઓ પણ મીદલે ઇસ્લામ ઉપરજ હતા; તો હિન્દુ દેવતાઓ પ્રાચીન ઇસ્લામના ધર્મ રક્ષકો થયા કયાંથી ? તેને કાંઈ ખુલાસો મી. વસ્તેજી સમજાવે કે ? જ્યારે ઇસ્લામીઓના મહાન પયગમ્બર હો રસુલે ખુદાએ, ખીઝર, તુહ ઇલીયાસ, ઇબ્રાહીમ, સીકંદર, લુકમાન વી. નાં વૃતાન્તે ઇસ્લામી તાલીમમાં સમજાવેલ છે, એમ મી. વસ્તેજી માન રાખે છે—ત્યારે વળી (પીરોનાં નામથી) હિન્દુ દેવોના વૃતાન્તોની તાલીમ ઇસ્લામીઓ પાસે પેશ કરવાનો પ્રયોજન શો ? દેશકાળના લીધે પીરોએ એવી તાલીમ આપેલ એમ મી. વસ્તેજી જણાવે છે—પણ પીરોનો ઉદ્દેશ તો ઇસ્લામમાં લાવવા ખાતરજ એ તાલીમ આપવાનો હતો નહિ ? તો જ્યારે મુરીદો ઇસ્લામમાં આવી ચુક્યા—ત્યાં ઇસ્લામના મહાન પયગમ્બરની તાલીમને તણ હઇને—તે

+ મરહુમ હાજીમહામ્દ જોધાએ પણ ‘જવહરે હકીકત’ પૃ. ૧માં પૃથ્વીપર વસ્તા છત્રીત વરણના દાદા હો આદમ જણાવેલ છે

“જમ”

તેજ નાડું પકડી બેસવું; એ કેવું કહેવાય ? ખુદ ના. આગાખાન સાહેબ પણ પોતાના ફરમાનમાં હિન્દુ માન્યતાઓ તણ દેવાને ફરમાવે ÷ અને મી. વરતેણ તો તેજ માન્યતાને પકડી બેસવાનું સુચવે, એ ઘણુંજ આશ્ચર્યકારક છે ! પીરોના નામથી જે હિન્દુ દેવતાઓના વૃતાન્તો જણાવવામાં આવે છે. તે હકીકત કદાચ ખરી પણ હોય-પણ તેથી એમજ સિદ્ધ થશે કે, પીરોએ હિન્દુઓને મુસ્લમાન બનાવવા ખાતર એક યુક્તી રચી હતી. નહિં કે, મી. વરતેણના જણાવ્યા મુજબ, (ઇસ્લામી તાઅલીમના વૃતાન્તોને તણ દર્શ), હિન્દુ દેવતાઓના વૃતાન્તો ઇસ્લામીઓએ ભજવા ખાતર ! અગર કોઇ પણ ઠેકાણે પીરોએ એમ જણાવેલ હોય કે, “ હિન્દુ દેવતાઓ. ઇસ્માઇલી ધર્મ ફેલાવનારાઓ હતા, ” તો તે પુરવાર કરી આપવાને મી. વરતેણને ચેલેન્જ કરું છું. મી. વરતેણએ હિન્દુ દેવતાઓ માટે જણાવેલ છે કે, તેઓ પોતાના ઝમાનામાં સતપથ શીખવતા-પણ આગાખાની લેખકોના મુખ્ય સ્થંભ હાશમલાઇબોઘાએ તો જણાવેલ છે કે, “ અગાઉ થર્ષ ગએલા હિન્દુઓના અવતાર તથા તીરથો સાથે ઇસમાઇલી ધર્મને કાંઈ લાગતું વગગતું નથી, ” (જુઓ, ‘ ઇસ્માઇલી દર્પણ ’ પૃષ્ઠ ૧૧૫). અને એ હકીકતના ટેકામાં મજકુર હાશમલાઇબએ કેટલા જ્ઞાનના પાઠો પણ ટાંકેલ છે. આએ મુદ્દામાં મી. વરતેણએ જે હિન્દુ દેવતાઓની મુસીબતો વર્ણવેલ છે, તે મુસીબતો ક્યાંના વત્નીઓ તરફથી પાડવામાં આવી હતી, તે મી. વરતેણ જણાવશે કે ? કારણ કે તેઓએ પોતાના જવાબ નાં ૪૫ ના મુદ્દા નાં ૬ માં તો હિન્દુ વાસીઓને એવા અઘોર કૃત્ય કરવાથી બાકાત જણાવેલ છે !

÷ જુઓ, ‘ હુલ ભરેથી ભોમીકા ’ વાળું પ્રકરણ.

“જીમ”

૬—“ જીરાહર જીમ-આ જ્ઞાનોમાં જેજે હીન્દુ દેવતા નામોથી દ્રષ્ટાંતો છે, તે દ્રષ્ટાંતો તે નામો માટે કુર-આને શરીફમાં મોઘમ ફીરકાઓમાં ખાસ તાલીમ અને બદગી જેવી તાલીમમાં યાદ રાખવા શીખવ્યું છે. તેઓનેજ છે.

“ એહદેનસ સેરાતાલ મુસ્તકીમ ” સેરા તલ લજનાં અનઅમતા અલયહીમ, ગયરાલ મગજુબે અલયહીમ વલજ આલેમીન. *

એટલે-હે ! ખુદા, તું અમોને સીધો રસ્તો (સતપથ) બતાવ કે, જે પ્રાચીન ઇસ્લામીઓ જે રસ્તો પર દ્રઢ હતા અને જેના પર તે તારી નિયામત ઉતારી હતી. એવો રસ્તો નહીં બતાવ, કે જેઓ આડે મારગે ગયા એટલે સતપથના વીરૂધ્ધ ચાલ્યા હતા, અને જેના ઉપર તે ગજબ ઉતાર્યો હતો.”

તપાસ—જિરાહર વરતેજ ! એ તમારો ઘરમાં સમજાવવાનો ખોટો પક્ષપાત છે. હિન્દુ દેવતાઓનાં દ્રષ્ટાંતો પાક કુરઆને શરીફમાં મોઘમ ફીકરાઓમાં છે—એમ, ભોળા ભાઈઓને સમજાવવા ખાતર તમો બાજી રચી રહ્યા છો; પણ તે ખોટી બાજી છે ! તે દ્રષ્ટાંતો મોઘમ ફીકરાઓમાં હોવાનું કારણ શું, તે જરા સમજાવશો કે ? કદાચ વધુ દેવતાઓના દ્રષ્ટાંતો (ખુદ્દી રીતે તેઓના નામ સાથે) પાક કુરઆને શરીફમાં સ્પષ્ટ રીતે ન હોય તો હજી સમજ્યા; પણ જેવી રીતે, પાક કુરઆને શરીફમાં, મશહૂર અને ઉલ્લુક અઝમ (મહોટા) પયગંબરોનાં દ્રષ્ટાંતો સ્પષ્ટ રીતે (નામો સહીત) છે, તેવી રીતે ફકત

* એ આપતોમાં મક્લીઓ કરેલ છે—પણ અમોએ નકલે નકલ ઉતારેલ છે.

“જીમ.”

આઠ કે નવતારોમાંના કોઈનું દષ્ટાંત પણ એવી ખુદશી રીતે શું કરવા નથી? તેની જરા સમજ પાડશો ખરા, કે મોળા-એને લભાવતાજ રહેશો? (વધુ નહિ તો ફક્ત અવતારોમાંના આઠ નવનું તો દષ્ટાંત નામો સડીત ખુલાસાથી હોવું જોઈએ કે નહિ?) બિરાદર! તમોએ તમારી માન્યતા સિધ્ધ કરવા ખાતર પાક કુરઆને શરીફ સાથે જે ચેડા કાઢેલ છે, તેનો અંજામ રોજે કીયામતમાં સારો નથી, એ તમોને ચેતવણી આપવાની ફરજ સમજું છું. જે અર્થો તમોએ જણાવ્યા છે, તે કયા આધારો ઉપરથી ઉપજાવેલ છે, તે જરા સ્પષ્ટ કરી બતાવશો ખરા? બિરાદર! તમોએ તમારી માન્યતા સિધ્ધ કરવા ખાતર મનઘડત અર્થો ઉપજાવી કાઢ્યા છે-છતાં પણ તે અર્થોથી પણ હિન્દુ દેવતાઓ વાલી થીયરી કોઈ રીતે પણ સાબેત થઈ શકતી નથી. (મોઘમ શબ્દોમાં પણ એવી થીયરી સાબેત થઈ શકતી નથી).

૧૦—“ બિરાદર જીમ-પ્રાચીન જમાનાની તવારીખો વાંચશો અથવા કે.શેશ કરશો તો એજ હીન્દુનાં દેવો મળી આવશે કે જેઓ સેરાતસ મુસ્તકીમ પર હતા એટલે સીધો રસ્તો કે સતપંથ પર ચાલનારા હતા. ”

તપાસ—બિરાદર વરતેજી! પ્રાચીન જમાનાની તે તવારિખો કઈ કઈ તે જરા જણાવશો કે? તે તવારિખોનું વાંચન કરવાની સૂચના કરો છો:- પણ તમેજ તે તવારિખોના ઉતારાઓ આપીને તમારા કથનને પુષ્ટી કેમ આપતા નથી? મારી કેશેશ અને વાંચનથી તો તમારા મુદ્દાનું સંપૂર્ણ ખોટાફં જણાઈ આવેલ છે જે-માટે “મીં વરતેજીની ઇતિહાસીક અજ્ઞાનતા ” વીં પ્રકરણોમા વિવેચન કરી ગયો છું.

૧૧—“ વાંચો નીચેનો શ્લોક-કે જેનો લગભગ મતલબ કુલહોવલાહના મુરાને મળતોજ છે-કે

- “ અજર અમર મેંકુ સચ્ચીદાનંદ રૂપ.
 “ નીખીલ ગુણ વીકીન સર્વથા ભેદ સુન્ય.
 “ નીગમ પથ સુગમ્ય કદપીતા ધીસ્ત લોક.
 “ કૃતી કુમતી જ્યાર્થ ભાવથેંદ બ્રહ્મપુણ”.

અર્થ—હયુમ, વહેદ, અને સતચીત અને આનંદ રૂપ નીરગુણ-તેમજ લાભકાં પર વસનારા અને ગેબની વાતો જેને સુગમ છે, અને (કુન ક્ય કુનની કલ્પના) વડે, જેણે ત્રણે લોક બનાવ્યાં, જે હમેશાં નેક કામમાં મદદ કરે છે એવા બ્રહ્મ (પુનઃ) ને હું ભાવસહીત નમુણું. એ શ્લોક-અને કુલ્હો વલ્લાહો અહદ અલ્લાહ સમદ લમ ચલીદ વલમ યુલદ વલમ ચકુલ્લાહ કોશોવન અહદ એટલે-કહેકે અલ્લાહ એક છે, ને અલ્લાહ સ્વતંત્ર છે તે કોઇનાથી જનમ્યો નથી, તેમ તેનાથી કોઇ જનમ્યુ નથી. તે એવો એક છે કે તેનાં જેવો બીજો નથી.”

તપાસ—બિરાદર ! એ શ્લોકો તમોએ કયા વેદમાંથી ટાંકેલ છે, અને તેના અર્થો કયા આધારે લખેલ છે, તે જરા સ્પષ્ટ કરી બતાવશો કે ? જોકે મજકુર શ્લોકનાં જે અર્થો તમોએ જણાવેલ છે તેમાં, અને કુલ્હો વલ્લાહના અર્થોમાં સંપુર્ણ મળતાવડાપણું તો નથી જણાતું—છતાં મજકુર શ્લોકોના અર્થ સુજબ પણ ઈશ્વરના અવતારોનો નિષેધ જણાઇ આવે છે. પણ તમોતો ઠેકઠેકાણે અવતારી માન્યતા મનાવવા મથન કરો છો, તે મજકુર શ્લોકથી વિરુદ્ધ છે, તેનું કેમ ? બિરાદર ! આજે મુહો તમોએ મુદા નાં ૧૦ ના ટેકામાં ટાંકેલ છે—પણ મજકુર શ્લોકથી કે સુરએ કુલ્હો વલ્લાહથી કોઈ પણ રીતે તમારા મુદા નાં ૧૦ ને ટેકો મલતો નથી.

૧૨—“ આ મુજબ ખુદા અને ઈશ્વરની એકતાની તાલીમ કધરતે ઈસ્લામની વીરૂધ્ધ છે પ્રાચીન અને અર્વાચીન ઈસ્લામની આ સ્થિતી પછી હિન્દુ દેવો ભુકા છે, એમ માનવું જીવ છે, વળી

“ ઇન્ની જાએલુન ફીલ અરઝે ખલીફા ”

એટલે—હું એક મારો ખલીફા (ઇમામ) દુનીયામાં કાયમ રાખું છું. એના મતલબને મળતું ખુદાઈ વચન ગીતામાં છે કે—

“ યદા યદાહી ધર્મસ્ય, ગલાની રલવતી ભારત અભ્યુત્થા તથા ધર્મસ્ય તદાતમ નમસ્તુત મ્યહમ ”

એટલે—જ્યારે જ્યારે દુનીયા ઉપર ધર્મનો લોપ થાય છે, ત્યારે ત્યારે તેને ધર્મ વડે ફરી સ્થાપવા અવાર ધારણ કરું છું (એટલે) ઇમામને જાહેર કરું છું. ”

તપાસ—ખિરાદર ! જ્યારે એકતાની તાલીમ ઈસ્લામ થી વિરૂધ્ધ નથી, એમ તમે જણાવવા માંગો છો, ત્યારે તમેએ ઈશ્વરના માટે તમારી ભોમીકામાં “એકોહ” બહુસ્વાયંમ પ્રજાયાં ” (હું એક છું અને બહુ થાઉં) જણાવેલ છે, તેના માટે શું સમજવું ? તો તે શ્લોક મુજબ એકતા કેવી રીતે ટકી શકશે, તેનો જરા તમેએ ખ્યાલ કીધો છે ખરો કે ? “ હિન્દુ દેવો ભુકા છે ” એ પ્રશ્નજ ક્યાં છે, એતો તમે ફેકટ ઉદાપણ ડાળો છો. મારો સ્વાલ તો “ હિન્દુ દેવો શું, ઈસ્માઇલી ધર્મ ફેલાવવાને મુખ્ય હતા ? ” એ મુદ્દા ઉપરે હતો બાકી વગર આધારે હિન્દુ દેવતાઓને પયગ-મ્બરો અને ઇમામો જણાવવા નીકળવું, એ અલખતા જીવ છે. ખિરાદર ! “ ઇન્ની જાએલુન ” વાળી આયત અને “ યદા યદાહી ” વાળા શ્લોકની તમે સરખામણી કરો છે

પણ તેમાં સમજડ થાપ ખાઓ છો. જોકે તે આયતના અર્થનો તમોએ અનર્થ કરેલ છે—છતાં તે અનર્થ પ્રમાણે પણ સરખામણી બરાબર નથી. બિરાહર ! તમોએ આયતનો જે અનર્થ કરેલ છે તે મુજબ એમ જણાય છે કે, ખુદા ફરમાવે છે—“હું એક મારો ખલીફા (ઈમામ) હુનીયામાં કાયમ રાખું છું ” જ્યારે શ્લોકના અર્થ પ્રમાણે તો, જ્યારે જ્યારે હુનીયા ઉપર ધર્મનો લોપ થાય છે ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ અવતાર ધારણ કરે છે, એવો મતલબ નીકળે છે. એટલે આયતના અનર્થ પ્રમાણે ખુદાના તરફથી ઈમામ હમેશાં કાયમ હોય છે—અને શ્લોક પ્રમાણે ધર્મનો લોપ થાય છે ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ પોતે અવતાર ધારણ કરે છે, એમ મહોટો તફાવત રહેલો છે, છતાં તમા કેવી રીતે સરખામણી કરવા બાહર પડ્યા છો ? બાકી “ અવતાર ધારણ કરું છું ” ના બદલે તમોએ તમારા તરફથી “ ઈમામને બહાર કરું છું ” ઠેકા ઘેસાડેલ છે, તે કોઈપણ કબૂલ રાખે તેમ નથી. ઉઠ્ટા તમો હાંસીને પાત્ર ઠરા છો. બિરાહર ! જે શ્લોક તમોએ ટાંકેલ છે તેથી તમારો બીજો પણ એક મુદ્દો નબળો થઈ જાય છે. તમોએ અવી શ્રીયરી પેશ કરેલ કે, ખુદાઈ જયોતી (ખુદાઈ નુર) હમેશા કાયમ રહે છે પણ શ્લોક મુજબ તો જ્યારે ધર્મનો લોપ થાય છે ત્યારેજ અવતાર થાય છે—એટલે વચમાં જમાનો અવતારી પુરૂષ વગર ખાલી હોય છે જેથી ધર્મનો લોપ થઈ જાય છે, અને ધર્મ સુધારણા માટે ફરી નવો અવતાર થાય છે, એ ખુદલું જણાઈ આવે છે.

૧૩—“ ઇસ્લામનો અર્થ પોતાની ડુંકી સમજ પ્રમાણે કરવા પડેલાં, તેને જમાનામાં મોબુદ ઈમામ પાસેથી સમજો. આખર જમાનામાં પેગંબરની ઉમ્મત ગોવાળ વગર રેલી નથી. એ “ નહબુલ બલાગા ”

ના હો અલીના વચનો તરફ નેગાહ કરો, આ દુની-
યાની રચનાની શરૂઆતથી અંત સુધી પુઠાઈ રેશની
ઈમામ હોય છે. તેના વગર દુનીયાનો નાશ થઈ
જાય. *

તપાસ—ખિરાહર ! હું પણ તમોને એજ કહેવા
માંગું છું કે, તમે તમારી લાંબી સમજ (!) પ્રમાણે
ઈસ્લામનો જે અર્થ કરી રહ્યા છો અને ઈસ્લામને જે રૂપ
આપી રહ્યા છો, તે તમારા મોજબુદ ઈમામના હુકમ અનુસાર
છે કે નહિ. તે સમજો અને સોંચો ! મનુષ્ય ઉત્પત્તિની *
શરૂઆતથીજ પુઠાની હુજ્જત વગર ઝમાનો ખાલી રહ્યો
નથી—પછે તે હુજ્જત પયગમ્બર રૂપે હોય અથવા ઈમામ
રૂપે. પણ તમે તો હરેક ઝમાનામાં શરૂઆતથીજ ઈમામ-
નુંજ હોવું જરૂરી જણાવો છો, જેની તપાસ આગળ કરી
ગયો છું; ખિરાહર ! તમે આજે સુદ્દામાં ઈમામનું હમેશા
હોવાનું જણાવો છો, અને ઈમામ એટલે અવતાર હોવાની
પણ તમે માન્યતા ધરાવો છો, તો અવતાર તો હમેશા
નથી હોતો, (અવતાર વગર ઝમાનો ખાલી પણ હોય છે)
તેનું કેમ ? (જુઓ, સુદ્દા નાં ૧૨ ની તપાસ).

* નાં આગાખાન સાહેબ તો દરખાવે છે કે, “ હિંદુઓની
વાતો એલમમાં પડે છે તે બ્યાજખી નથી ” (જુઓ, ‘ અમુસ્મ
મોતીની માળા, ભાગ ૨ જો ” પૃષ્ઠ ૧૬)

“ જમ ”

જવાબ ના. ૪૬ ની તપાસ.

મારા ૪૬ માં સવાલમાં, મીં વરતેલના ઈમાંમોના
જીવન ચરિત્રો માટે મીં વરતેલને પ્રશ્ન કરેલ, જેનો જવાબ
મીં વરતેલએ આપેલ તેમના મુદ્દાઓ—

૧—“ મીત્ર જીમ—આ તમારા લખાણ સવાલનો જવાબ
દુ’કો ટચ છે કે, અલીધી આગાખાન સુધીના
ઈમાંમોના જીવન ચરિત્ર ફારસીમાં છે, ઉરદુ થયેલા
નથી. જેના લખનાર શાહનાશર અરબીમાં છે જે-
ના લખનાર ઈસ્માઇલી મહાન હાથ મોઇનુદ્દીન
અરબી છે. ”

તપાસ—ખિરાદર વરતેલ ! તે જીવન ચરિત્રો
ફારસીમાં છે—ઉરદુ થયેલા નથી એમ જણાવીને, ફારસી
અંથકતાઓના નામોમાં શાહનાસરનું નામ જણાવે છે,
અને વખતે અંથ અરબીમાં છે એમ જણાવે છે, તેનું
કાંઈ કારણ સમજાવશે કે ? વળી હું અલીધી નાં આગા-
ખાન સૂબનાં જીવન ચરિત્ર લખનાર તરીકે શાહનાશરને
જણાવે છે— પણ શાહનાસર ક્યારે થઈ ગયા, તેનો જરા
ખ્યાલ કરશે કે ? શાહનાશર, નાં આગાખાનો વીં નાં
જીવન ચરિત્ર ઝમાનાઓ અગાઉથી કેવી રીતે લખી કાઢેલ,
તેની જરા સમજ પાડશે કે ? શાહનાસર એ કોણ, તે
જરા સ્પષ્ટ કરશે કે ? મારા અનુમાન મુજબ તો નાસર
ખુસરૂ (કે જેઓનું હબીસ્તાનુલ મજહેબના કતાએ અમીર
ખુસરૂ જણાવેલ છે તે) ને તમે શાહ નાસર જણાવે છે
પણ શાહનો શબ્દ તો તમેએ ઈમાંમ માટેજ ખાસ
જણાવેલ, તેનું કેમ ? વળી મોઇનુદ્દીન અરબીને તમે

ધર્માર્ધલી દાઈ ” કયા આધારે જણાવો છો, તેનો કોઈ ત્વારિખી પુરાવો આપશો કે ? બિરાદર ! મજબુર બેઠે અંથકતીએના અંથોનાં નામો શા શા છે ? તે જરા જણાવશો કે ? વળી તે અંથોમાં હાદી મોકલતી અને કોઈરનું અલ્લમોતમાં કોવાનું જણાવેલ છે કે નહિ ? અને અલ્લમોતના હાકેમોને શાહ નીઝારના વંશમાંથી જણાવેલ છે કે નહિ ? તેમજ રૂકેનુદીન ખુરશાહ પછીના વંશનું વર્ણન તેમાં છે કે નહિ ? તે જરા સ્પષ્ટ કરી બતાવશો કે ? બિરાદર ! આજે મુદ્દામાં તો તમો એવા જીવન ચરિત્ર માટે ‘ ઉરદુમાં થયેલા નથી ’ જણાવો છો—પણ પાછો મુદ્દા નાં ૪ માં તો “ ફાતમાઈ ખલીફાતની ઉરદુમાં હીસ્ટરી છે ” એમ જણાવો છો, તો તેના માટે શું સમજવું ?

૨—“ તથા બીજા અંથો ખુશરો જેવા પ્રખ્યાત ધર્માર્ધલી દાઈઓ છે અને તેની તાલીમ ઇરાનમાં મજબુર છે. અફઘાનીસ્તાનમાં પણ એજ અંથો જાણીતા ને માનીતા છે. ”

તપાસ—બિરાદર ! બીજા અંથો કે જેઓને તમો ખુશરો જેવા પ્રખ્યાત ધર્માર્ધલી દાઈઓ જણાવો છો, તે અંથો કયા ? અને તે કોણે બનાવ્યા છે, તથા કયાં છપાયા છે, તે જરા જણાવશો કે ? તે અંથો ધર્માર્ધલી દાઈઓ (૧) કેવી રીતે થયા, તે પણ જરા જણાવશો કે ? તે અંથોની તાલીમ ઇરાનમાં કેવી રીતે મજબુર છે, તે જરા સ્પષ્ટ કરશો કે ? અફઘાનીસ્તાનમાં તે અંથો કેવી રીતે માનીતા છે અને તે કોની પાસે માનીતા છે, તેની જરા વિગત ભરી પાડશો કે ? વળી એ મુદ્દામાં તમો જે ખુશરોનું

નામ આપો છો, તે તમારા મુદ્દા નાં ૧ વાળા શાહનાસર કે ખીલા કોઇ ?

૩—“ મીસરમાં આગાખાનનાં વડવા જેઓ ઇમામ હતા, તેઓએ (૩૦૦) ત્રણસો વરસ સૂધી ભોગવેલ રાજસતા મશહુર છે. તેમના વખતમાં ઇસ્લામી યુનીવરસીટી પહેલ વહેલી સ્થપાયેલ છે, લાઇબ્રેરી અને સાહીત્ય કળા માટે તેની હરીફાઇ હજુ સુધી થઈ શકી નથી. ”

તપાસ—ખિરાદર ! નાં આગાખાનના વડવાઓની જે હુકુમત-રાજ્યસતા ૩૦૦ વરસ સૂધી મીસરમાં હોવાનું જણાવો છો, તે કયા આધારે, તેની જરા સમજ પાડશો કે ? પહેલ વહેલા શાહમોએઝ મીસરના પાયતખ્ત કેરોમાં રાજ્યસતા ઉપરે આવ્યા તે તમારા ગોઠીયા મીં ચુનારા તરફથી પ્રગટ થયેલ “ ફે તમાઇ ખીલાફત ” ના પૃષ્ઠ ૬૧ મુજબ હી. સ. ૩૬૧ ની સાલ હતી, અને આગાખાની શાખાની મીસર ઉપરેની હુકુમત (તમે આગાખાની લેખકોના જણાવ્યા મુજબ) શાહમુસ્તનસર ખિલાફ સૂધી હતી તો તેઓની વફાતનો સમય હી. સ. ૪૮૭ છે; એટલે એ હિસાબે એ શાખાની મીસરની હુકુમત ૧૨૬ વર્ષ રહ્યાનું સિદ્ધ થાય છે. ખિરાદર ! તમે ત્રણસો વર્ષ જણાવો છો તે કયા આધારે ? શું, શાહ મુસ્તન સરખિલાફ પછે જે હાકેમે ફાતમી ખલીફાઓના નામથી રાજ્યગાદી ઉપરે આવેલા, તેઓને પણ તમારા ઇમામે ગણ્યા છો ? (પણ તે હાકેમેને સાથે ગણતાં પણ ૩૦૦ વર્ષ નથી થતાં. શાહ મોએઝ હી. સ. ૩૬૧ માં કેરોમાં રાજ્ય ગાદી ઉપરે આવ્યા—છેવટે તે વંશના છેલ્લા હાકેમ અદીન લેદીનીલાહ પાસેથી પ્રખ્યાત મુલતાન સક્રાહુદીને

હી. સ. ૫૬૭ પાંચસોને સડસઠમાં મીસરનો કબજો લઈ લીધો; તો એ હિસાબે પણ ૨૦૬ વર્ષ થાય છે). *

૪—“ તેજ ઈમામો પેઠી સુલતાન સલાહુદ્દીને જેઠ-સલામ (૧૧૩૭) × માં કેવી ઉલતાં વડે મેળવ્યું તેનો લખેલો ઈતીહાસ અને તવારીખ નરેશ મીં બરનીયારનો વાંચો. ગુજરાતીમાં તેવી કોશિસ

* મીસરની યુનીવર્સિટી વીં સખધે મીં વરતેજીએ જે જણાવેલ છે—તેના માટે જાણુવાનું કે, તે યુનીવર્સિટીના માં અલખતા તવારિખોમાં સનદો જણાય છે; પણ તે યુનીવર્સિટી કેવા ઉદ્દેશથી સ્થાપવામાં આવેલ, તેનો ઉપયોગ ઇસ્માઇલી મત ફેલાવવાના માટે કેવી રીતે કરવામાં આવતો હતો, તેમાં પાયરીઓ રાખવામાં આવેલ તે પાયરી દર પાયરી ઇસ્માઇલી મત માટે કેવું િક્ષા આપવામાં આવતું, વીં વીં બાબતો માટે પણ તવારિખો પુરતું અજવાળું પાડે છે. કદાચ તે યુનીવર્સિટી અંગત સ્વાર્થ સાધવા ખાતર નહિ, પણ પબ્લીકનાં હિતાર્થે સ્થાપવામાં આવી હોય તેવીજ રીતે લાયકેરીની સ્થાપના પણ એજ હેતુએ કરવામાં આવી હોય—અને સાહિત્ય કળાને પણ ઉત્તેજન આપવામાં આવ્યું હોય તો પણ એ બાબતોથી દાંઘ ઇમામત સામેત થઈ જતી નથી. અગર ફાતમી ખલીફાઓ તરફથી એ ખાતાઓ પબ્લીકનાં હિતાર્થે ખોલવામાં આવ્યા હોય, તો પણ તેથી દાંઘ તેઓની ઇમામત માટેના પ્રશ્નનો તેથી નિયુર્થ થઈ જતો નથી. (સાહિત્ય, કળા, વિદ્યા, હુનર વીં ને ઉત્તેજન આપવું એ જુદી બાબત છે—અને ઇમામત એ જુદી બાબત છે.) બાકી મીં વરતેજીએ એ ખાતાઓ માટે “ તેની હરીરાઈ હજી સુધી થઈ શકી નથી ” એમ જે ઉદ્દગાર કહાડેલ છે—તેમાં અતીશયોક્તી જણાય છે !

× એમ. ઝાફર હુસેન જાઅફર ફત “ તારીખે ઇસ્લામ ” વીં માં ઇ. સ. ૧૧૮૭ (હી. સ. ૫૮૫ માં) જેઠસલામ ફતેહ કર્યાનું જણાવેલ છે.

“જીમ.”

બારીસ્ટર બહુસ્વાઈ રહેમતુલ્લા ડાહ્યોએ ખોળા કોમના ઇતિહાસ સાથે જોડેલ છે તે વાંચો. મીઠા નવરોજી હુમસીયાનું આગાખાન પુસ્તક વાંચો અને ફાતમાઈ ખડીફાતની ઉરદુમાં હીસ્ટરી છે, તે તરફ નેગાહ કરો. તેમજ મારા મીત્ર મીઠા ચુનારાએ હમણાજ “ફાતમાઈ ખડીફાત” નું પુસ્તક તેનીજ મતલબનું લખેલું છે, તે વાંચો તો તમારી આ બાબતમાં આંખો રોશન થશે. ”

તપાસ—આએ મુદ્દાની શરૂઆતમાં મી. વરતેજીએ જે ગોટો વાળેલ છે, તેનું તેઓને લાન રહ્યું નથી ! શું, સુલતાન સલાહુદ્દીન ઇમામે પધકી (ઇસ્માઈલી ઇમામે પધકી) ના હતા કે ? (જેડસલામ ફતેહ કરનાર સુલતાન સલાહુદ્દીન તો ફૂઝેડની ધાર્મિક લડાઈમાં પ્રખ્યાત થયેલા સુલતાન હતા—કે જેઓ અશ્યુખી ખાનદાનમાંથી મીસરના પહેલા હાકેમ થયા છે.) મતલબ કે એ સબંધમાં મીઠા વરતેજીએ ગોટો વાળેલ છે—એટલે બરનીયાર નો ઇતિહાસ વાંચવાની કાંઈ અગત્ય જણાતી નથી, છતાં એ સબંધમાં જવાબ નાં પાં ની તપાસમાં વિવેચન કરીશ. ફાતમાઈ ખડીફાત (ઉર્દુ) કયાં પ્રગટ થયેલ છે, અને તેના કર્તા કોણ છે, તે જણાવવાને મીઠા વરતેજી ભૂલી ગયા છે. બાકીનાં જે ગુજરાતી પુસ્તકો વિશે મીઠા વરતેજી જણાવે છે, તે ત્રણે પુસ્તકો તેઓના ટોળાની ફેવરનાજ છે. છતાં મીઠા વરતેજીની આંખો રોશન કરવા ખાતર તે ત્રણે પુસ્તકોની ટુંક તપાસ હાથ ધરીશ.

“ ખોળા કોમનો ઇતિહાસ ” ની તપાસ—

- ૧—હાં ઇમામ હસન અં ને ખીજા ઇમામ તરીકે જણાવેલ છે અને તેઓની બહેરી કારકિર્દી તેજ ૧૫૪ થી ૧૬૧ સૂધીમાં વર્ણવેલ છે. (જ્યારે મી.

વરતેજ વગેરાઓ તેઓને ઇમામ તરીકે સ્વિકારતા નથી).

૨—હ૦ ઇસ્માઈલ માટે પેજ ૧૯૨ માં જણાવેલ છે
“ પોતાના પીતા ઇમામ બહરની હેયાતીમાં ગુજરી
જવાથી ઇમામ ઇસમાઈલ વીશે કાંઈ જણાવ્યું નથી.”
(જ્યારે મી. વરતેજ વી. લેખકો તો હ. ઇસ્મા-
ઈલને ઇમામ બાબરે સાદેક અ. પછી કેટલીક મુદત
હયાત જણાવવા માટે તરેહવાર કોશેશો કરી રહ્યા
છે—અને બહેરી કારકિર્દી માટે પણ તરેહવાર હકી-
કતો ઉપજાવી કહાડે છે.)

૩—હ૦ મહમદ બિન ઇસ્માઈલનું નામ ઇમામોની ટીપમાં
૮ માં નંબરે, પેજ ૧૯૨ ઉપરે જણાવેલ છે. પણ
તેઓ ક્યારે જન્મ્યા, ક્યારે વફાત પામ્યા વી. કાંઈ
પણ હકીકત નજરે પડતી નથી. (જ્યારે મી. વર-
તેજ વી. તો તેઓને સાતમા નંબરે ઇમામ જણાવે
છે. અને ઇમામતની ગાદીએ આબ્યાનો સન તેમજ
વફાતનો સન, તેમજ કેટલીક બહેર કારકિર્દી જણા-
વવા મથન કરે છે).

૪—હ૦ મહમદના ફરજંદનું નામ ઝાબિદુલ્લા, તેઓના
ફરજંદનું નામ આહમદ, અને તેઓના ફરજંદનું
નામ હુસેન જણાવેલ છે. અને તેઓને અનુક્રમે
(પેજ ૧૯૩ માં) ૬-૧૦-૧૧ માં નંબરે જણાવેલ
છે (જ્યારે મી. વરતેજ વી. તો તે નામોનાં
બદલે વહી આહમદ, તકી આહમદ રહી અબ-
દુલ્લા જણાવે છે—અને તેઓને ૮-૬-૧૦ માં નંબ-
રે જણાવેલ છે).

૫—હ૦ નીઝરને (પેજ ૨૦૩ માં ૨૦ માં નંબરે જણાવેલ છે, અને તેઓના ફરજંદનું નામ મહમદ ૨૧ માં નંબરે જણાવેલ છે. અને તેવળુનાં ફરજંદને (પેજ ૨૦૬ માં) હસન ઝકરીયા સલામ તરીકે ૨૨ માં નંબરે જણાવેલ છે. (અને તે હસન ઝકરીયા સલામના માટે જણાવેલ છે કે, “ મહમદ બિન ક્રીયાના વખતમાં રૂદખારમાં અગ્યા. (જ્યારે મીં વરતેજી વીં લેખકો તો હ૦ નીઝરને ૧૬ માં નંબરે જણાવીને ૨૦ માં નંબરે હાદી, ૨૧ માં નંબરે મોહતદી, અને ૨૨ માં નંબરે કાહેર જણાવીને ૨૩ માં નંબરે (કાહેરના ફરજંદ તરીકે) હસન ઝકરીયા સલામને જણાવે છે. ઉપરાંત હાદી, મોહતદી, અને કાહેરનું અલમોતમાં હોવનું જણાવેલ છે—અને ઝકરીયા સલામનું અલમોતમાં (કાહેરના ફરજંદ તરીકે) જન્મવાનું જણાવે છે.

૬—હસન ઝકરીયા સલામને ૨૨ માં નંબરે જણાવીને—૨૨, ૨૪, ૨૫ માં નંબરોએ—અલાઉદ્દીન મહમદ જલાલુદ્દીન હસન, આલા મહમદ શાહ જણાવેલ છે. (જ્યારે મીં વરતેજી વીં તો હસન ઝકરીયા સલામને ૨૩ માં નંબરે અલા ઝકરીયા સલામ તરીકે જણાવે છે—અને ૨૪, ૨૫, ૨૬ માં નંબરોએ આલા મહમદ ખુદ જલાલુદ્દીન હસન, અને અલાઉદ્દીન મહમદ જણાવેલ છે.)

૭—કાસમ અલી, બફર શાહ, અબુલ હસનના નામે અનુક્રમે ૪૨-૪૩-૪૪ નંબરે જણાવેલ છે, (જ્યારે મીં વરતેજી વીં લેખકોએ તો ૪૩ માં કાસમ અલી અને ૪૪ માં અબુલ હસન અલી જણાવેલ છે—અને બફર શાહનું નામ (મેજ મીલવવા સાફ) કાઢી નાખેલ છે).

૮—૨૭ માં નંબરે શમસદીન મહુમદને જણાવીને, ત્યાર પછી અનુક્રમે ૪૩ નંબર સૂધા બાદર શાહ સુધીના નામે જણાવીને, ૪૩ માં નંબરે બાદર શાહનું નામ નેંત્રીને ત્યાર પછી રિમાઈ કરે છે કે, “ ૨૭ માં ઇમામથી તે ઇમામ બાદર શાહ સુધી તવારીખમાં કાંઈ મળતું નથી. પણ ઉપલી વીગતો કરાચીવાળા હાં સુલેમાન શુલામ હુસેન હાજીએ એક શરૂઆત છે તેપરથી લીધી છે. ” (એ હકીકતથી મીં વરતેલ વીં ના દાવાની પોલ ખુલી થઈ જાય છે. એક બેરીસ્ટર, અને તે પણ નાં આગાખાનનાં ટોળામાંનાજ, તેઓને પણ ૨૭ માં ઇમામથી કરીને ૪૩ માં ઇમામ સુધીની કારકિર્દી માટે તવારીખોમાંથી કાંઈ મળ્યું નથી.)

૯—પેજ ૨૨૦ માં પીર શમસના માટે લખેલ છે કે, “ પીર શમસે ઈ. સ. ૧૪૫૮ માં કાશ્મીરમાં આવી કેટલાકને ઇસ્માઈલી ધર્મમાં વટલાવ્યા હતા. પીર શમસ સુલતાનની પાસે બાવલપુરના ઉમ્મ ગામમાં રહ્યા હતા, અને કાશ્મીર અને પંજાબ મલી ૭૫૦૦૦ માણસો હાલ એને માને છે ” (એ ઉપરથી મીં વરતેલ વીં લેખકો કે જેઓ પીર શમસ, શમસ તબ્રેઝી, અને પોતાના ૨૮ માં ઇમામ શમસદીન મહુમદને સેજલેજ કરીને મનઘડત હકીકતો ઉપજાવી કાઢે છે, તેઓએ ધડા લેવો જોઈએ. “ ઇસ્માઈલી દર્ખાણુ ” ના કતાએ પણ પેજ ૨૧ માં પોતાના ૨૮ માં ઇમામ શમસદીન મહુમદનો સમય ઈં સં ૧૨૫૬ થી ૧૩૧૦ સુધીનો જણાવેલ છે—ત્યારે જેઓ પીર શમસ અને શમસદીન મહુમદને એકજ ગણાવવા માંગે છે તે કયાંથી ચાલી શકે ?)

એ રીતે યોગા કોમનો ઇતિહાસની દુક તપા ઉપર કરી બતાવી છે. એ પુસ્તકના કતા એક એરીસ હતા, અને નાં આગાખાનના ટોળામાંથી હતા—ઉપરાંત પુસ્તક ખુદ નાં આગાખાન સાહેબનેજ અર્પણ કરવા આવેલ છે, એટલે તેમાંની હકીકત આગાખાની બધું પાસે મીં વરતેજ જેવા લેખકો કરતાં વધુ વજન ગણાવી જોઈએ.

“આગાખાન” પુસ્તકની તપાસ—

૧—મોહરમની ૧૦ મી તારીખનું વર્ણન કરતાં, પે ૪૯ માં જણાવેલ છે—“જ્યારે ચુસ્ત શીઆઓ ખ ખરા હુખની લાગણીથી આંસુઓ વરસાવતા, ૨ લોહી નીકળે ત્યાં સુધી જોરથી છાતી કુટતા. વર વરસ હુસ્સેનની પવીત્ર યાદમાં માહતમ બારી ૨ છે.” (ત્યારે મીં વરતેજ જેવાઓ—કે જે શીઆહનો કાવો તો કરે છે—પણ અઝાદરી મી વવા માટે લનતોહ મચાસો આહરી રહ્યા છે) !

૨—કરબલાએ મોઅલ્લાની પવિત્ર ભુમી માટે પેજ મા જણાવેલ છે—“ તો પણ એક બારે પવીત્ર કે શહેર તરીકેની તેની અગત્ય હજી બારી રહી છે, અગત્ય સઘળા સાચ્યા શીઆઓની નજરમાં મક્કાથી સહેજબી ઉતરતી નથી. (પણ મીં વર જેવા મીશ્નરીઓ તો કરબલાની પવિત્ર ભુમી ઝીયારત કરવા જવાનો ખુલ્લો અનાહર કરી છે—અને અટકાયત કરવાને કમર બાંધેલી છે) !

૩—“ હવે અલી અં ને “પુદા” કહેવા ન જોઈએ, ટેકામાં પેજ ૫૧ ઉપર જણાવેલ છે—“ મરતું હવે અલીને પુદા એવી પુદાંક મતલબથી કહીબી

વામાં આપ્યો નથી. એથી ઉલટું, ખુદ તેને તો, પોતાને અચાતી એવી કોઈની ઇચ્છાથી ઇજ્જત તરફ જખરી કંપારી છુટતી હતી.” (પણ મીં વસ્તેજી જેવાઓ તો હં અલી અં ને “ખુદ” તરીકે મનાવવા માટે તનતોડ પ્રયત્ન આદરી રહ્યા છે. બલકે પોતાના દરેક ઇમામને “ખુદ” તરીકે જણાવી રહ્યા છે !

૪—પેજ પ૩ માં હં ઇસ્માઇલને સાતમા ઇમામ તરીકે જણાવેલ છે. (જ્યારે મીં વસ્તેજી વીં તેઓને દુહા ઇમામને તરીકે જણાવે છે.)

૫—પેજ પ૬ માં હસન સખ્ખા માટે જણાવેલ છે—“ હસન સખ્ખાને ઇસ્માઇલીઅનો સાથે કેટલાક લોકો ભુલથી ભેળી નાખે છે. પણ આપણે જોયું તેમ હસન સખ્ખા તો ઇસ્માઇલી હતોજ નહિં. તેનો પંથ ખુદ ખરા ઇસ્માઇલીઅનોથી જુદોજ હતો. ” (જ્યારે મીં ચુનારા અને મીં વસ્તેજી વીં તો હસનસખ્ખાને ચુસ્ત ઇસ્માઇલી અને ઇસ્માઇલીયોનાં પ્રખ્યાત દાઈ તરીકે જણાવે છે— બલકે તેને અલમોતનો યોધો જણાવે છે !

૬—પેજ પ૬ ઉપરે હં ઇસ્માઇલનાં વંશજોને “ બસારત નહિ પામેલા ઇમામો ” (એટલે વગર નસ થયેલા ઇમામો) તરીકે જણાવેલ છે. (જ્યારે મીં વસ્તેજી વીં તો પોતાના સર્વે ઇમામોને “ નસ થયેલા ઇમામો ” તરીકે જણાવવા વેતરણ કરે છે).

૭—પેજ પ૬ ઉપરે ફતિમાઇત ખીલાફતના સ્થાપક ઓબે-ઉલ્લાહ (ઓબયદુલ્લાહ મેહદી) ને અબ્દુલ્લાહ (બન-મૈમુનનાં સાગેરહ (શિષ્ય) જણાવેલ છે. (પણ મીં વસ્તેજી વીં તો પોતાના સર્વે ઇમા-

મેને “ રાસેખુન ફિલ ઈલમ ” એટલે ઈલમમાં મજબુત જણાવે છે—અને તેઓ સર્વે “ ઈલમે લદુન્ની ” રાખતા હતા, એમ જણાવે છે).

૮—પેજ ૬૪ માં હાકીમ બે અમીદલાહ (આગાખાની-ઓની ટીપમાંના ૧૬ માં હાકીમ અબુ અલી) માટે જણાવેલ છે કે—“ અલ હકીમ બિ અમરિદલાહ અબુ અલી મનસુરે શરૂઆતમાં તો બહુજ ડહાપણ અને દુર અદેશીથી રાજ્ય ચલાવવા માંડ્યું, પણ પાછળથી તે ગુનાહકારી, ઘાતકીપણા અને બેકુદ ઉડાઉપણાથી વક્સર ગુમાવીને અળખામણો થઈ પડ્યો. ” (મીઠ વરતેજી વીઠ તો પોતાના સર્વે ઇમામોને નિષ્કલંક-માઝસુમ-ગુનાહથી પાક અને રહમદીલ જણાવે છે) !

૯—પેજ ૬૭ માં અલમુસ્તનસિર (આગાખાનીઓની ટીપમાંના ૧૮ માં મુસ્તનસીર બિદલાહ) ના માટે જણાવે છે—“ અલ મુસ્તનસિર હીઠ સઠ ૪૮૭માં ગુજરી ગયો, તે સદંતર મોજશોકમાંજ ગુલતાન રહેલો નખજો પાદશાહ હતો ” (પણ મીઠ વરતેજી વીઠ તો પોતાના સર્વે ઇમામોને સર્વગુણ સંપન્ન જણાવી રહ્યા છે !

૧૦—હાદી, મોહતદી અને કાહેરને લગતું કાંઈપણ વર્ણન એ પુસ્તકમાં નથી.

૧૧—મીસરના છેલા ખલીફ અન્ન અદીદના અહેવાલ પરી જણાવે છે કે—“ પણ એજ રાજવંશી કુટુંબના હઈ-યાત નખીરાઓ એશીયામાં ઈરાન મધે જઈ વસ્યા અને તેમાં ઝકરેસલમ અને જલાલુદ્દીન જેઓ મોસત-નશીરના છેકરા નાસીર તરફથી ઉતરી આવ્યા હતા. ”

પણ એના માટે કાંઈથી સનહ કે ત્વારિખી પૂરાવો આપેલ નથી અને ઝકરીઆ સલામકેના ફરજંદ હતા, તેની કાંઈ ચોખવટ કરેલ નથી.

૧૨—પેજ ૭૫ માં હસનસખ્ખાને કરપીણ કાયો કરનાર, ખાતેનીઆહ સુફીપંથને લગતો, અને ખુની જણાવેલ છે. અને તે ઇસ્માઈલી ન હતો, એમ જણાવેલ છે. (જ્યારે મીં ચૂનારાં વીં લેખકો તો હસનસખ્ખાને ખરો ઇસ્માઈલી, ઇન્સાફી, માયાળુ, અલમોતનો ચોધો વીં વીં વિશેષણોથી યાદ કરી રહ્યા છે) !

૧૩—આગાખાની ટીપમાંના ૨૭ માં શાહ ફકતુહીન પછીના ૨૮ માં શાહ શમસદીન મહમદ અને ૨૯ માં શાહ કાશમશાહ માટે કાંઈપણ હકીકત જણાવેલ નથી. બાકી ફક્ત પ્રકરણ ૪થા માં જણાવેલ છે કે—“નામદાર આગાખાનના એક વડવા શાહ ઇસ્લામ શાહ કરીને હતા. ” (પણ તેના માટે કોઈ ત્વારિખી સનહ કે પૂરાવો—અથવા વધુ હકીકત કાંઈ પણ આપેલ નથી).

૧૪—૩૦ માં શાહ ઇસ્લામ શાહ પછી ૪૫ માં શાહ ખલીલ્લાહ અલી સૂધીના કોઇપણ નામો માટે કશી વીગત જણાવેલ નથી—નામો સુધ્ધાંત નથી.

૧૫—આખું પુસ્તક જોતાં—તેમાં ફકતુહીન ખુરશાહ પછીના ખલીલ્લાહ સૂધીના આગાખાની ઇમામો માટે કાંઈથી ત્વારિખી હકીકત જોવામાં આવતીજ નથી. ફક્ત નાં આગાખાનને એ વંશમાંથી મનાવવા ખાતર, ફકતુહીન ખુરશાહના અહેવાલ પછી જણાવી દીધેલ છે કે—
“ એ કિલ્લો છવાવાંજ તે મહેલ મહો, આરતો અને બાબકેની કંઈથી રહમ વગર કતલ આવી અને એક જાનનેથી સલામત રાખવામાં આવ્યો નહિ. તે

પણ ઇસ્માઈલીઓની એક મોટી કોમ ઇરાનમાં બચવા પામી; જેઓ તેમુરના જમાનામાં ફિદાની યાને દીન ઉપર ફિદા રહેલાઓને નામે ઓળખાતા હતા, અને જેઓની હસ્તીએ લાયકમાં લાયકજ હયાત રહેવા પામે એ સિધ્ધાંતને ખરું પાડી આપ્યું છે.” (એ હકીકતમાં પહેલે તો “એક જનનેળી સલામત રાખવામાં આવ્યો નહિ” એ કખૂલ રાખવામાં આવેલ છે, પણ પાછો ઇરાનમાં ફિદાની બચવા પામ્યા હતા એમ જણાવેલ છે—પણ તે ફિદાનીઓ કેવી રીતે બચવા પામ્યા વીં સંબધી કાંઈ ત્વારિખી પૂરાવાઓ આપેલ નથી. છતાં ફિદાનીઓના બચી જવાને માન્ય રાખવામાં આવે—તો પણ ૨૮ મા શમસદીન મહમદ તે ફિદાનીઓમાંના હતા અને બચી જવા પામ્યા હતા, એવી કાંઈ સાબિતી તેથી મળી શકતી નથી.)

એરીતે—“આગાખાન” પુસ્તકની ટુંક તપાસ ઉપરે કરી બતાવી છે. એ પુસ્તકના કર્તા મીં હુમસ્યાના જણાવ્યા પ્રમાણે એમાંની મોટાં લાગેની હકીકત મરહુમ કાસમભાઈ મુસા તરફથીજ મળવા પામી છે, પણ એ પુસ્તકની હકીકતમાં અને મીં વસ્તેજી વીં ના તરફથી જણાવવામાં આવતી હકીકતોમાં કેટલો ફેર છે, તે ઉપર દર્શાવેલ છે, જેથી સાચા ખોટાનો તોલ વાંચકો કરી લેશે. પણ જે મુદ્દા ખાતર, એટલે હં અહીં અં થી કરીને નાં આગાખાન સાહેબ સુધીના જીવન ચરિત્રો જાણવા ખાતર, મીં વસ્તેજીએ એ પુસ્તકનો હવાલો આપેલ—તે હેતુ એ પુસ્તકથી કેઈ રીતે પાર પડી શકે તેમ નથી. સબબ કે, ફકતુદ્દીન ખુરશાહ પછી ઠેક શાહ ખલીલલ્લાહ સુધીના આગાખાની ઇમામો માટે એમાં કાંઈ હકીકતજ નથી!

“ ક્ષાતમાર્ધ-ખીલાક્ષતની તપાસ-—

૧—પૃષ્ઠ ૧૨ અને ૧૩ ની વચ્ચે કર્તાએ શાહમોએઝને લગતો એક ફોટો આપેલ છે-જેમાં શાહમોએઝને હાથમાં તલવાર લઇને ભાષણ કરતાં ચીતર્યા છે. હવે તે ફોટો કયા આધારે ઉપરથી કર્તાએ ઉપજાવેલ છે, તેના માટે કાંઈ પણ જણાવેલ નથી !

૨—પૃષ્ઠ ૧૩ ઉપર Hutchmon's History of Nation VOL. I. (Egypt.) ના ઉતારાના નામથી The Pedegree of El-Moizz ના મથાળાથી કર્તાએ (મીં ચુનારાએ) જે હકીકત ઉતારેલ છે, તેમાં તદ્દન ટાચુંજ કાપ્યું છે-તે ન ઉતારેલ હતે, તો તેમાંજ શોભા હતી ! તેમાં શરૂઆતનાજ અંગ્રેજી વાકયો નીચે મુજબ છે:—

“El-moizz found his appportunity in the anarchy that followed the death of Kafur, the fourth Fatemid Caliph.

(ચોથા ફાતેમીડ ખલીફ કાફુરના મર્ણ પછી જે અધાધુધી ચાલી તે વખતે અલ-મોઈઝે પોતા માટે તક જોઈ). તે એ ઇબારતથી કાપુર ચોથા ફાતમાઈટ ખલીફ તરીકે જણાઇ આવે છે, તેનું કાંઈ ભાન મીં ચુનારાને રહ્યું નથી ! જો કે મીં ચુનારાએ હુચ્ચાઇ કરીને મજકુર ઇબારતનો અર્થ “ ચોથા ખલીફ કાફુરના મર્ણ પછી જે બેદાદી ચાલતી હતી તેનો લાભ ફાતમાઈ ખલીફ-મોલાના અલ-મોએઝે લીધો ” કરેલ છે-એટલે કે ફાતેમીડ ખલીફનો શબ્દ અલ-મોએઝના નામ સાથે લગાડેલ છે; પણ તે ભાઈની હુચ્ચાઇ ૨૫૦૮ જણાઇ આવે છે ! તે ઇબા-

રતમાં “ the fourth Fatemid Caliph ” (ચોથા ફાતેમીડ ખલીફ) નો વાક્ય છે—અને અસલ પુસ્તકના કતાબે તે કાકુરનાં નામ સાથે લગાડેલ છે. (કદાચ મીંઝ ચૂનારાએ એમ હઠ લીધે કે, “ એ શબ્દો અલ-મોએઝના માટે પણ લાગુ પાડી શકાય ” તે! તેમાં તો ચોથા ફાતેમીડ ખલીફનો બોલ છે—તેમાંથી ચોથા ખલીફનો બોલ તો ખુબ મીંઝ ચૂનારાએ કાકુરના નામ સાથે બાપરેલ છે, તેનું કેમ? મતલબ કે મીં. ચૂનારાનું પેકળ પોતે ખુદ્દુ થઈ જાય છે. એ ઉતારો મીં. ચૂનારાએ ન કરેલ હતો, તો તેમાંજ શોભા હતી !)

૩—એજ પૃષ્ઠમાં, તેજ મથાળા નીચે, મીંઝ ચૂનારાએ બહાઈ ખાતર ઉતારો કરેલ છે કે:—

“ When later El-moizz followed in 973 and founded the university of El-Azhar, the leading shias and sheriffs came and asked by what claim of descent he had assumed his position. “ Here is my Pedegree ” said he as he misheathed his sword and my proof ” as he flung gold to people. ”

અને તેના અર્થ મીંઝ ચૂનારાએ જણાવેલ છે કે:—

“ જ્યારે પાછળથી ઇ. સ. ૯૭૩ માં અલ-મોએઝ પધાર્યા અને અલ-અઝારની યુનિવર્સીટીની સ્થાપના કરી ત્યારે આગેવાન શીઆ લોકો અને શરીફો આવ્યા, અને બોલ્યું કે કયા હકથી તેમનો દાવો હતો. ત્યારે ચોતામી તલવાર બહાર ખેંચીને તેમણે જવાબ આપ્યો કે, “ અ:

રહી મારી સનહ ” અને સોનાનું નાણું લોકો તરફ ઉરાડીને કહ્યું કે “આ રહ્યો મારો પૂરાવો.”

પણ એ હકીકત મીં ચૂનારાએ ન ઉતારી હતે, તોજ સાફ હતું. તેઓએ લોગા બંધુઓમાં વાહવાહ કહેવરાવવા ખાતર એ હકીકત ઉતારેલ છે—પણ એમાં તદ્દન કાચુંજ કાપ્યું છે ! શીઆહ લોકો અને શરી-ફેએ જે પ્રશ્ન કરેલ તેને મીં ચૂનારાએ એવું રૂપ આપેલ છે કે, “કયા હકથી તેમનો દાઅવો હતો ” તે એવું મનાવવા ખાતર કે રાજ્યગાદીના દાઅવા માટે તેવણને પ્રશ્ન કરવામાં આવેલ—અને તેના જવાબમાં અહ—મોએએ પોતાની તલવાર ખત્રાવી અને સોનાનું નાણું તે લોકો તરફ ફેંક્યું ! પણ એમાં મીં ચૂનારા સજ્જડ ભુલાવે! ખાય છે. ભલા, રાજ્ય-ગાદીના દાઅવાના હક માટે નાણું ફેંકવાની જરૂરત શી હતી ? એથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે કે, કે.ઇ બુદાજ દાઅવા માટે એ પ્રશ્ન પૂછવામાં આવેલ—જેના જવાબમાં તલવારના ભયથી અને નાણાની લાલચથી કામ લેવામાં આવેલ. ખુદ મીં ચૂનારાએ એજ પુસ્ત-કના પૃષ્ઠ ૬૧ ઉપરે જણાવેલ છે કે—“હી. સ. ૩૫૮ ને શાખાન માસની તા. ૧૫ મીએ ઇમામ શાહ મોએએ (અં) ને ત્યાંથી તમામ પ્રજાએ હાકેમુલ વકત તરીકે કબુલ રાખ્યું. અને મીશરની જુમા મસીદમાં “અમીરૂલ મોમીનીન ” તરીકે “ખુતબા ”માં પઠાઇને શેશન થયા.” તે શાહ મોએએ હજી મીસરમાં દાખલ પણ થયા નહતા તેથી અગાઉ લો હી. સ. ૩૫૮ માં ત્યાંની તમામ પ્રજાએ તેઓને હાકેમુલ વકત તરીકે કબુલ કરી લીધેલ, ત્યારે શાહ મોએએ જ્યારે મીસરમાં દાખલ થયા તે

(એજ પુસ્તકના પૃષ્ઠ ૬૧ માં મીં ચૂનારાના જણાવ્યા મુજબ) હી. સ. ૩૬૧ ની સાલ હતી તેમાં (ત્રણ વર્ષ રહીને) રાજ્યગાદીના દાઅવા માટે પ્રશ્ન પૂછવામાં આવે, એ માન્ય પણ કેમ રાખવામાં આવે ? ! ! અસલ ખરી હકીકત એ છે કે, અલ-મેએએ પોતાને ફાતમી વંશમાંથી જણાવેલ, જેના માટેજ-વંશના દાઅવા માટેજ એ પ્રશ્ન પૂછવામાં આવેલ-જેના જવાબમાં લય ખતાવીને અને લાલચ આપીને કામ કાઢી લેવામાં આવેલ. એ બાબતને મજકુર અબ્રેજી પુસ્તકની અબ્રેજી ઇબારત પણ ટેકો આપે છે. આગેવાન શીઆઓ અને શરીફાએ જે પ્રશ્ન કરેલ કે, “by what descent* he had assumed his position” તેનો અર્થ એ થાય છે કે “કયા વંશના આધારે તેણે તેની સ્થિતી ધારણ કીધી છે ?” (એટલે કે-તમે જે વંશનો દાઅવો કરો છો, તે કયા આધારે ?). પણ અર્થ જણાવવામાં મીં ચૂનારાએ Descent નો શબ્દ પરતો મૂકેલ છે-કે જેનો અર્થ વંશજ, સંતાન વીં થાય છે. તેવીજ રીતે મીં ચૂનારાએ અલ-મેએએન જવાબમાં જે “Here is my Pedegree+” જણાવેલ છે, તેનો અર્થ “આ રહી મારી સરાહ” એમ કરેલ છે-પણ Pedegree નો શબ્દ મને ડિક્શનરીમાં જોવામાં આવ્યો નથી. હા, Pedigree નો શબ્દ જોવામાં આવે છે-જેનો અર્થ વંશ, કુળ, ઓલાદ

* Descent;=descendants: વંશજો; ઓકરાં હેયાં; સંતતિ; સંતાન; શરૂઆત (સ્ટેન્ડર્ડ ડિક્શનરી).

+Pedigree=procedure by generation; lineage: વંશ; કુળ ઓલાદ. (સ્ટેન્ડર્ડ ડિક્શનરી).

“અમ”

થાય છે. ફાતેમીડ ખીલાફતના મુળ સ્થાપક
ઓબ્યદુલ્લાહ મેહદીને પણ એવીજ રીતે વંશ
(નસબ નામા) માટે પ્રશ્ન કરવામાં આવેલ, એવી
હકીકત જલાલુદ્દીન સીયુતી દૃત તારીખુલ ખુદફાના
ઉદ્ધૃત તરજુમાના પૃષ્ઠ ૨ માં જણાય છે:—

“ મોહકકેકીન^૧ ઇસ્પર મુતતફિક^૨ હએ કે,
ઓબ્યદુલ્લાહ મેહદી અલવી^૩ નથા. ઇબ્ને તખા-
તખાઅ અલવીને ઇસસે ઇસ્કા નસબ પુછા, તો
ઇસ્ને ખુબ જવાબ દીયાથા યાઅને ઓબ્યદુલ્લાહને
અપની આધી તલવાર મયાનસે ખેંચકર કહા કે,
‘ યેહ મેરા નસબ^૪ હયે’ ઓર કુચ્છ અશરફીયા^૫
હાઝરીને દરખાસ્તી તન્ક ફેંક કર કહા કે, ‘ યેહ
મેરા હસબ હયે. ”

તો જેવી રીતે અબ્દુલ્લાહ મેહદીને પ્રશ્ન કરવામાં
આવેલ—તેવીજ રીતે અલ-મોએઝને પ્રશ્ન કરવામાં
આવેલ હોય, એ સ્પષ્ટ થઈ જાય છે. મત-
લબ કે—અલ-મોએઝે પોતાને ફાતમી વંશમાંથી
બહિર કરેલ, જેના માટે આગેવાન શીઆઓ અને
શરીફીએ પ્રશ્ન ઉઠાવેલ—પણ તેની સીધી સનદ અને
સાબિતી આપવાના બદલે અલ-મોએઝે તલવારને
લય બતાવી, સેના નાણાની લાલચ આપીને તેઓને
ચુપ કર્યા; એ ખુદ્દી રીતે જણાઈ આવે છે. (અને
અગ્રેજી પુસ્તકની અંગ્રેજી ઇંગ્લિશનો લાવાર્થ પણ
એજ થાય છે). જો કે મીંચૂનનારાએ બકાઈ ખાતર

૧. સાચી શોધ કરવા વાળાઓ. ૨. એકમત. ૩. હં અલીના
વંશનો. ૪. વંશાવળી. ૫. શર; ખુઝરગી.

પોતાના પુસ્તકમાં એ ઉતારો કરેલ છે—પણ તે ઉતારો ઉલટો વિરૂધમાં જાય છે !

૪—૫૮ ૭ પ્રકરણ ૨ જા માં હં ઇસ્માઇલનું જે વર્ણન કરેલ છે તેમાં જણાવેલ છે કે:—“ હજરત ઇમામનું પુરું નામ ઇસ્માઇલ બીન મોહમ્મદ માફ્ફ બેહ-અલ-મકતુમ હતું.” (એમાં મીં ચૂનારાએ સજ્જડ ગોટાળો વાળેલ છે. હં ઇસ્માઇલને મોહમ્મદના ફરજદ જણાવેલ છે—અને વર્ણન લખેલ છે હં ઇસ્માઇલ બિન ઇમામ જાઅફરે સાદેક અં નો !)

૫—છલ્લે, ૫૮ ૧૧૪ માં શાહહાદીનું વર્ણન કરેલ છે—પણ ત્યાર પછીના આગાખાની ટીપમાંના કેઈ ઇમામનું વર્ણન એ પુસ્તકમાં બીલકુલ નથીજ.

એ રીતે મીં વસ્તેજના ગોઠીયા મીં ચૂનારા કૃત કાતમાઈ ખીલાફતની ટુંક તપાસ ઉપર કરી બતાવી છે. (જેમાં મીં ચૂનારાએ જે ગોટાળો વાળેલ છે, તેનું દિગ્દર્શન કરાવી આપેલ છે). પણ મુળ મુદ્દા જે હં અલી અં થી કરીને નાં આગાખાન સુધીના સર્વે (આગાખાની) ઇમામોના જીવન ચરિત્રો સખંધેનો છે—તે હેતુ કોઈ રીતે પણ પુર્યું થતો નથી. કારણ કે શાહહાદી પછી તેમાં કોઇનું વર્ણનજ નથી.

સાર—મીં વસ્તેજએ, હં અલી અં થી કરીને નાં આગાખાન સુધીના જીવન ચરિત્રો માટે ઉકમાઇથી જે પોતાની ફેવરનાં ત્રણ મુજરાતી ભાષાનાં પુસ્તકોનો હવાલો આપેલ—તે પુસ્તકોની તપાસ લેતાં મીં વસ્તેજનો ફાઅલો કોઈ રીતે પણ સિધ્ધ થઈ શક્યો નથી. ખોજા કામનો ઇતિહાસના ઠટાને આગાખાની ૨૭ મા ઇમામથી કરીને ૪૩ મા ઇમામ સુધીના માટે ત્વારિખમાંથી કાંઈ હકીકતજ

મળવા પામી નથી (વાચ્યો ઉપર, તે પુસ્તકની તપાસમાં) આગાખાન પુસ્તકના કતાંએ પણ રૂકનુદ્દીન ખુરશાહની હકીકત પછી ઠેઠ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી સુધીની કાંઈ તવારિખજ આપેલ નથી. ફાતમાઈ ખીલાફતના કતાંએ તે પુસ્તકમાં (૨૦ માં) શાહ હાદી સુધીનું જ વર્ણન કરેલ છે; ત્યાર પછી કાંઈ હકીકતજ આપેલ નથી.

૫—“એ પુસ્તકો ધરલામીઓએ માન્ય રાખ્યા છે કારણ કે, તે તવારીખ છે. એટલે ધર્મની માનીનતાના નથી. પણ જે તમે ધર્મની માનીનતાના હીસાએ કહેશો, તો શું ઇસ્નાશરી ફીરકાની તાલીમ તમામ ધરલામ માન્ય રાખે છે? કદી નહીં. તમે તમારી એક કીતાબ એવી બતાવો કે, જેને સુન્નત જમાઅત વાળાએ સનદ કરી હોય? એતો ખીરાદર, “ધરની ઘાંટીને ધરના ઘઉં.” બધા ધર્મમાં છે, પણ સતપથ તથી પણ નીરાળો છે.”

તપાસ—ખિરાદર? તે પુસ્તક ધરલામીઓએ કેવી રીતે માન્ય રાખ્યાં છે, તે જરા સ્પષ્ટ કરી બતાવશો કે? શું, તવારિખનું નામ લઈ લીધું એટલે ખરી કે ખોટી જે હકીકત હોય તે માન્ય રખાશે ખરી? પણ ઉપર જે ગુજરાતી પુસ્તકોની તપાસ મેં કરી બતાવી છે, તે સુજબ તો રૂકનુદ્દીન ખુરશાહ પછી ઠેઠ શાહ ખલીલુલ્લા અલી સુધીના આગાખાની ઈમામોના જીવન ચરિત્રો તવારિખોમાં છેજ નહિ, એટલે પછી માન્ય રાખવા ન રાખવાને પ્રશ્નજ ક્યાં રહે છે? ! બાકી મેં જે સવાલ કરેલ છે તે જીવન ચરિત્રો સંબંધેજ કરેલ છે, ધાર્મિક માનીનતા સંબંધે કરેલજ નથી—મારો સવાલ ફરીથી વાંચી જોવા કૃપા કરશો. ખિરાદર! “ધરની ઘાંટી ને ધરના ઘઉં” ની કહેવત બધા ધર્મોને તમેએ લાગૂ પાડીને, તમારા સતપથને એ

કહેવતથી પણ નિરાળો જાણાવવા જે કલમ ચલાવેલ છે, તેના માટે હું ઘણું આશ્ચર્યચકિત થયો છું ! તે વિશે વધુ વિવેચન નહિ કરતાં તમારા અતપથના નિરાળાપણા (!) ની જે ઉપરખા ઠેકઠેકાણે આલેખી બતાવી છે, તે ઉપર એક નજર નાખી જવાની વાંચકોને નમ્ર અરજ શુભરી સંતોષ માનીશ,

જવાબ નાં ૫૦ ની તપાસ.

મારા ૫૦ માં સવાલનો મુખ્ય હેતુ એ હતો કે—
 “અલમુતના છેલ્લા હાકમ ફકતુદ્દીન ખુરશાહ અને તેના બાલબચ્ચાંઓની હલાકુખાને કતલ ચલાવ્યા બાદ તે વંશ ચાલુ રહ્યો કે ? અને જો ચાલુ રહ્યો, તો તે કેવી રીતે ? અને તેના માટે કાંઈ ઇતિહાસીક પૂરાવાઓ છે કે ? ”
 જેના જવાબમાં મી વરતેજીએ મુળ મુદ્દાને વળગી ન રહિતાં, આવેશમાં આવી જઈને, હ૦ ઇમામ મુસા ડાઝીમ અં પ્રત્યે તેમજ બારમા ઇમામ પ્રત્યે અઘટીત રીતે કલમ ચલાવી છે—અને ઇસ્નાઅશરીઓ ઉપર પણ ગેરવ્યાજખી કલમ ચલાવી, જવાબને લાંબાવેલ છે. પણ એ સર્વે બાબતોની સંપૂર્ણ રીતે આગળ તપાસ થઈ ગયેલ છે—એટલે તે બાબતોમાં અત્ર નહિ ઉતરતાં, ફક્ત મુળ બાબતના મુદ્દા ઉપરજ મીં વરતેજી તરફથી જે વિવેચન થયેલ છે તેનીજ ટુંક તપાસ હાથ ધરીશ—

૧—“મારા કાંના હોસ્ત જીમ—તમારો આ સવાલજ કહી આપે છે કે, આપે ઇસ્લામી નહીં પણ ઇસા ઇબ્રાહીમ તવારીખ વાંચી છે.”

તપાસ—બહાલા દોસ્ત વરતેજી ! તમે બુલાવે
ખાઓ છો. મેં જે સવાલ કરેલ છે તે ઇસ્લામી ત્વરિખોના
આધારેજ કરેલ છે, અને તે તવારિખોના ઉતારઓ ઠેક-
ઠેકાણે આપી ગયો છું. રૂકનુદ્દીન ખુરશાહવાળા પ્રકરણમાં
પણ એવા ઉતારાઓ આપી ગયો છું—જેથી તમે ખરી
હકીકત જોઈ શકશો.

૨—“ ઇમામ બાદર સાહેબે પછીના ઇસ્માઈલી
ઇમામેની તવારીખ અરબીમાં અને ફારસીમાં
મોજુદ છે. ઇબ્ને અલ્લદુન* અને રોજતુલ સફા
ઉપરાંતની હકીકત મહલાના શીખલીએ છેલા
સપ્તામાં ઉરદુમાં એ તવારીખ બાદરમાં મુકી છે. ”

તપાસ—ખિરાદર ! તે અરબી અને ફારસીની તવા-
રિખો કઈ કઈ ? “ તવારિખે ઇબ્ને ખલ્દુન ” અને
“ રોજતુલ સફા ”, કે તે ઉપરાંતની બીજી પણ કોઈ તવારિખો
છે ? બહા, તે બેઉ તવારિખોમાં હાદી, મોહતદી અને
કાહરેતુ* વર્ણન છે કે ? અને તેઓને હં નીઝારના વંશ-
માંથી જણાવેલ છે કે ? અને તેઓ છુપ્પી રીતે અલમોતમાં
રહ્યા હતા, એ હકીકતને કર્તાઓએ માન્ય રાખેલ છે કે ?
વળી, અલમોતના ચોથા હાકમ હસન જુઝરતસલામને
હં નીઝારના વંશમાંથી હોવાનું જણાવવામાં આવેલ છે
કે ? તદુપરાંત, અલમોતના આઠમા હાકમ રૂકનુદ્દીન
ખુરશાહનો વંશ યાકી રહેલ હોય, એવું વર્ણન તેમાં છે
કે ? તેવીજ રીતે તમારા ૨૮ માં ઇમામ શમસુદ્દીન
મહમદથી કરીને ૪૩ મા શાહ કાસમઅલી સૂધની
કારકિર્દીનું* વર્ણન તેમાં છે ખરું કે ? (પણ તે બેઉ

* ઇબ્ને ખલ્દુન હોયું જોઈએ.

“જમ.”

તવારિખોમાં સંપૂર્ણ હકીકત નથીજ-જેથી તે તમોએ ઉપરાંતની હકીકત માટે મવલવી શીખલી નોચામાનીની તવારિખનો હવાલો આપેલ છે ।) હવે મવલવી શીખલીની જે ઉદ્ધુ તવારિખ માટે તમે ઇશારો કરો છો, તે તવારિખનું નામ શું, તે જરા જણાવશો કે ? અને તે પુસ્તકમાં જે જે પોઈન્ટો માટે મેં ઉપર પ્રશ્નો કરેલ છે; તે પોઈન્ટોને લગતું વર્ણન છે ખરું ? જો હોય, તે બહેરમાં મૂકશો ખરા ?

૩—“ તેમ ગયા સવાલમાં જણાવ્યું છે, તે સુજળ મી. હુમસીયા અને મી. બાકર રૈમતલા કાદરા તથા મી. કાબા અને મી. ચુનારાએ એ ઇતિહાસ પર પાડેલું અજવાળું મોબુદ છે. ”

તપાસ—બિરાદર ! તમારા ગયા જવાબ નાં ૪૯ મા માંજ મી. હુમસીયા, મી. કાદરા, અને મી. ચુનારાનાં પુસ્તકોની તપાસ કરી બતાવેલ છે-જે ઉપરથી અજવાળાની હકીકત સ્પષ્ટ થઈ ગયેલ છે. બાકી મી. કાબાએ ખોજ કોમની તવારીખમાં જે હકીકત જણાવેલ છે, તેની હુંક તપાસ હાથ ધરીશ—

૧—પૃષ્ઠ ૧૩૬ માં હ. ઇસ્માઇલને ૭ મા નંબરે જણાવેલ છે.

૨—તેજ પૃષ્ઠમાં હ૦ ઇસ્માઇલને પોતાના બાપની હયાતીમાંજ શુજરી ગયાતું જણાવેલ છે.

૩—પૃષ્ઠ ૧૩૭ માં હ૦ ઇસ્માઇલના વર્ણનમાં જણાવેલ છે-“ ઇસ્માઇલની જન્મ તારીખ, ઇમામત પાગ્યાનો તથા વફાતનો સન આ ટોળા વાળા બહુતા નથી મેં એમ તેમની કીતાબમાં બોલ્યું છે. ”

૪—પૃષ્ઠ ૧૩૮ માં હ૦ ઇસ્માઇલ માટે જણાવેલ છે—
“ ઇસ્માઇલ પીતાની હયાતીમાં શુજરી જતાં ઇસ-

માર્ધલ તરફ ઈમામત ગએલી સમજનારા ઇસમાર્ધ-
લીઓ મહમદને ઈમામ કહેવા લાગ્યા હતા. તેમને
લગતી કશી પણ હકીકત ઇસમાર્ધલીઓ ધરાવતા
નથી. ”

૫—પૃષ્ઠ ૧૬૮માં હસન છકરતસ્સલામને x કીયા ખુઝાં
ના ફરજાંદ સામેત કરેલ છે.

૬—પૃષ્ઠ ૧૬૦ માં કીયા ખુઝાંના વંશજ અને અલમો-
તના આઠમા હાકમ રૂકનુદ્દીન ખુરશાહ * અને
તેના ખાલખચાની થયેલી કત્લના માટે જણાવેલ
છે—“ હલાકુખાને આવી કેટલાક વર્ષોની લડાઇ
ખાહ અલમોતના રાજ્યનો ખહુજ કમકમાટ
ભયો ધોરણે નાશ કીધો. રૂકનુદ્દીન ખુરશાહના હીકરા,
હીકરી, ભાઈ, ખહેન, ખેશ, કુટુંબ અને તેની આખી
કોમને કાપી નખાવી. આ કતલને “ ઇસમાર્ધલી-
ઓની કીયામત ” નું નામ આપવામાં આવ્યું છે. ”

૭—પૃષ્ઠ ૧૬૬ થી ૧૬૭ સુધી આગાખાનીઓના ૩૧ મા
ઈમામ મહમદ બિન ઇસ્લામ શાહથી કરીને ૪૩
મા ઈમામ કાસમઅલી શાહ સૂધીના નામોજ ફકત
આગાખાની ટીપ મુજબ આપેલ છે, અને તે સર્વે
નામોની સાથે રિમાર્ક કરેલ છે કે—“તેમને લગતી
કંઈ હકીકત જણાઈ નથી. ”

એ રીતે મીં કાખા ફત ખોજા કોમની તવા-
રિખની ઢુંક તપાસ ઉપર કરી ખતાવી છે. આગાખાની

x જોએને આગાખાનીઓ ૨૩ મા ઈમામ જણાવે છે.

* જોએને આગાખાનીઓ શાહ નીઝારના વંશમાંથી અને
૨૭ મા ઈમામ જણાવે છે.

“જમ.”

ઇમામોને લગતી હકીકત મી. કાળાએ ઇસ્માઈલીઓના સાહિત્ય ઉપરથીજ આપેલી છે, તો પણ મી. વરતેજીના કથનથી જે વિફલ માન્યતાઓ જણાય છે—તે દુકમાં ઉપર દર્શાવેલ છે. વળી મી. કાળાએ તમામ હકીકતના માટે ઇસ્માઈલી સાહિત્યમાં પણ પુરતી નજર દોડાવેલ છે, છતાં જે ત્રુટીઓ ઇસ્માઈલી સાહિત્યમાં રહેલ છે—તે ઉપરની તપાસમાં રહેજે જણાઇ આવે છે. અને આગાખાની ટીપમાંના કેટલાક ઇમામો માટે તો મી. કાળાને પણ કાંઈ હકીકત મળી શકી નથી—તો હવે આગાખાની ઇમામોના ઇતિહાસ ઉપર કેવી રીતે અજવાળું પડી શકે છે, તેનો કાંઈ લેહ મીં વરતેજી ઉકેલી બતાવશે કે ? !

૪—“ ઇંગ્લીશમાં એ તવારીખ ઘણા વીદ્વાનોના હાથે લખાઈ છે. “મારકો પોલો” અને “બરનીયર” ના લખેલાં ગ્રંથોમાં તથા સાઇકલો પીડીયામાં એ ઇસ્માઈલી ઇમામોની હકીકત ઝળકતા અક્ષરોમાં નોંધાયેલ છે. ”

તપાસ—ખિરાદર ! તમોને વળી એ શું થયું ? એજ જવાબના સુદ્ધ નાં ૧ માં તો તમોએ ઇસાઈઓની લખેલી તવારિખોને ઉતારી પાડવા કેશેશ કરેલ છે તે શું બુલી જાઓ છો ? ઠીક, હવે તે ઇસાઈઓની તવારિખો અને પુસ્તકોમાં પણ સુદ્ધ નાં ૨ ની તપાસમાં મેં જે જે પોઇન્ટો ઉપર પ્રશ્નો કરેલ છે, તે સર્વે બાબતોનું વર્ણન ઝળકતા અક્ષરોએ નોંધાયેલ છે ખરું ? તે જરા મુદ્દ કરી બતાવશો કે ?

૫—“ મિત્ર જીમ—મારા સત્ય અંતઃકરણના આ ઉદ્ઘારા પછી જણાવીશ કે, નીચે સુજબ ઇસ્માઈલી ઇમામો બતાવેલે ઠેકાણે ઇમામત કરતા કરતા હાલ

હીંદ આતે હીન્દુસ્તાન એમની ગાદી સુખમાં છે. ”

(ત્યાર પછી મીં વરતેજીએ, એ સુદામાં મહલુલ નહરના નામની તવારિખના નામથી ટીપ આપેલ છે. જેમાં ફક્ત આગાખાની ઇમામના નામો, તેઓ કયા કયા સ્થળોએ વસ્તા હતા, અને તે તે સ્થળોમાં જેટલા જેટલા ઇમામો રહ્યા તેના સામટા વર્ષોના માટેના હીજરી સનો, એટલી હકીકત ઉતારેલ છે—પણ લંખાણના કારણથી તેનો ઉતારો અતરે આપેલ નથી).

તપાસ—મારા બહાલા મિત્ર વરતેજી ! તમારા અંતઃકરણના ઉભરા મેં યુગ ધ્યાન પુર્વક વાંચ્યા, અને તે ઉભરાની તપાસ પણ આગળ કરી ગયો છું. તમોએ જે ટીપ મહલુલ નહરના નામથી આપેલ છે—તે તવારિખના માટે હું આગળ વિવેચન કરી ગયો છું. પણ એ ટીપથી પણ મારા કબાલમાં જે છુદો છે તેનો નિર્ણય થઇ શક્યો નથી. ન તો કોઇ ઇતિહાસીક હકીકત જોવામાં આવે છે—અને ન તો ફકતુહીન ખુરશાહના વંશ માટે કાંઇ પુરાવો નજરે પડે છે.

૬—મીત્ર જીમ—(૨૭) મા ઇમામ ફકતુહીન ખુરશાહ કે જેને તાતારી હલાકુખાને શહીદ કર્યા તે પછી શમ્સદીન મહમદ ઇમામ છે. જેની તવારીખમાં આગળાણ શમ્સ તખરેજીની છે. અને તેઓ

+ એ નામની કોઇ તવારીખ જોવામાં આવી નથી—આફી મક્કો નહલ નામની બે તવારિખો બે જુદા જુદા કર્તાઓની છે. જેમાંથી કઇ તવારિખમાંથી મીં વરતેજીએ એ હકીકત લીધેલ છે. છે—તેના તેઓએ ખુલાસો કર્યો નેહએ.

“ જીમ ”

હુન્યવી રાજગાદી ઉપર ન હોતા, પણ ઇમામત ની પુઠાઈ ગાદીનેા પ્રભાવ ધરિાનમાં પોતાના વસવાટથી ફેલાવ્યો તે છપો નથી. તેમના પછીનાજ ઇસ્લામીઓ માટે, મહિલાના રૂમ કે જેમની મશનવી શરીફ પહેલવી કુરઆનની ઉપમા પામ્યું છે તે રૂમીએ શમ્સદીન મહમદ ની ઇમામતની ખાઈત કરીનેજ ઇલમમાં પ્રવીણ થયા છે. ”

તપાસ—મિત્ર વસ્તેજી ! અલમોતના આઠમા હાકમ રૂકનુદીન ખુરશા*ને તમો તમારા ૨૭ માં ઇમામ જણાવીને ત્યાર પછી શમ્સદીન મહમદ ને ઇમામ જણાવો છો—પણ તે માટે કાંઈ સનહો પણ આપશો કે ? બાકી શમ્સ તખરૈઝીને તમારા ૨૮ માં ઇમામ અને (અલમોતના આઠમા હાકમ) રૂકનુદીન ખુરશાના ફરજંદ જણાવવામાં તમો સબજડ થાપ બાગ્યો છો. એ માટે “ પ્રસ્તાવવાની ચોલ,” “ ખવાબ હસન નીઝામીના વીચારો ઉપરે રીવ્યું ” “ રૂકનુદીન ખુરશાહ પછીના આગાખાની ઇમામે ” વીં પ્રકરણોમાં પુરતું વિવેચન કરી ગયો છું—જે જરા વાંચી જુઓ, ખિરાદર ! મવલવી રૂમના ઉસ્તાદ શમ્સ તખરૈઝી કોઈ રીતે પણ તમારા ૨૮ માં ઇમામ કે રૂકનુદીન ખુરશાહના ફરજંદ હતાજ નહિં; તેઓ તો એક પ્રખ્યાત સુફી હતા. મહેરબાની કરીને શમ્સ તખરૈઝીની કારકીદી ત્વારિખોમાં વાંચો, તો તમારી બુલ તમોને જણાઈ આવ્યા વગર રહેશે નહિં. ખિરાદર ! મસ્નવી કયા કયા ઇસ્લામી આલીમો પાસે પહેલવી કુરઆન ની ઉપમાને લાયક ઠર્યું છે, તે જરા બહેરમાં દાવશો કે ? વળી મવલવી

* એ માટે પુલાસો “ રૂકનુદીન ખુરશાહ ” વાળા પ્રકરણમાં જુઓ.

“જમ”

ફ્રમ પોતાના ઉસ્તાદ શાસ્ત્ર તબ્દાને “ ઇમામ ” તરીકે માનતા હતા—તેની પણ સામેતી આપશે કે ? કે જેમ ગમે તેમ કલમ ચલાવ્યાજ જશે !

૭—ઇમામતનો પ્રભાવ રાજગાદી તરીકે નહીં પણ એક સરખી રીતે હીદાયત પ્રગટાવે છે. તેનો એ અજબ પુરાવો છે ! “ ચેતદબીરે મુસલમાના ” ની ગજલ ને ઇસ્લામી વેદાંત તરીકે આજે ઉંચા દરજ્જાની કેળવણીમાં સામેલ છે અને જેનો તરબુમે દરેક ભાષામાં જાણીતો હોઇને પરધર્મીઓને હીદાયત કરે છે. એ વચનો દુન્યવી રાજગાદીના ઈતીહાસકરતાં વધુ ગળકતાં છે. ”

તપાસ—ખિરાદર ! “ ચેતદબીરે મુસલમાના ” વાળી ગજલ તમારા ૨૮ મા ઇમામની બનાવેલી નથી—ખાકી તે શાસ્ત્ર તબ્દા નામના સુફીની બનાવેલ છે. (જેવી રીતે તે ગજલ પ્રખ્યાત છે, તેવીજ રીતે ખ સાઅદી, હાફેઝ શીરાઝી, ઉમર ખય્યામ વીં ની કૃતિઓ પણ મશહુર છે—એટલે એવા ગજલો વીં થી ઇમામતનો પ્રભાવ કોઈ રીતે પણ સાબેત થતો નથી). બહા, તે ગજલ ઇસ્લામી વેદાંત તરીકે ઉંચા દરજ્જાની કેળવણીમાં કેવી રીતે સામેલ છે, તે જરા સ્પષ્ટ કરી બતાવશે કે ? અને તે ગજલનો તરબુમે દરેકે દરેક ભાષામાં છે ખરો કે ? તે ગજલ પરધર્મીઓને કેવી રીતે હીદાયત કરે છે, તે જરા સ્પષ્ટ કરી બતાવશે કે ? અને તેવી હીદાયત માટે કાંઈ પ્રમાણુ પણ આપશે કે ?

૮—“ તેજ મુજબ તેમની હીદાયતની અપુર્વ મહત્તા હીન્દના “ શાસ્ત્રી ઇસ્માઇલીઓ આજે પંજાબમાં મોજુદ છે. અને ગુજરાતમાં એમની હીદાયતની ગરબ એએ ગરબીની બુત પરસ્તીને તોડી ફા

નાંખી. તે તેમનાજ શબ્દોમાં છે કે—“ ગુરે ભુલ્યાને મારગ બતાવીયોરે લોલ ” તે ઉપરાંત એમના પુઠાર્થ પ્રતીનીધી પણાની છાપ એવી સજ્જડ પડેલી છે કે—મુસલમાનોએ એમના વીરુધ કરેલ હીલચાલના પરીણામે પાછળથી ચોતાની ભુલ જોઇ.”

તપાસ—ખિરાદર ! જે શમ્સીઓ આજે પંજાબમાં મોબુદ છે, તેઓને બોધનાર શમ્સ મુલ્તાની (ઉર્દૂ શમ્સ ચોટ) હતા—તમારા ૨૮ મા ઇમામ નહિં હતા, તેમજ શમ્સ તબ્રિઝ પણ નહિં હતા. (વાંચો, “પ્રસ્તાવનાની ચોલ” વાળું પ્રકરણ). હવે તમે તમારા જ્ઞાન શાસ્ત્રમાંથી જે ગરબીની કડી ઉતારીને તે તમારા ૨૮ મા ઇમામ શમ્સહીન મહમદની બનાવેલી જણાવો છો—પણ આગાખાની દીપ પ્રમાણે શમ્સહીન મહમદનો સમય તો હી. સ. ૬૫૪ થી ૭૧૦ સુધીનો છે; તો તેને આજે લગભગ ૬૩૧ વર્ષ નો સમય વીતી ગયાને થઈ ગયા, તો શું, જે પ્રકારની ગુજરાતી ભાષા તે ગરબીઓમાં છે, તે મદારની ગુજરાતી ભાષા તે વખતે હસ્તીમાં પણ હતી ખરી ? વળી એ મુદ્દામાં તમે પીર શમ્સ સાથે મુસલમાનોએ વિરુદ્ધ હીલચાલ કર્યાનું જણાવો છો—તો જ્યારે એ ગરબીઓએ છુતપરસ્તીને તોડી ફાડી નાખી (અને તે છુતપરસ્તોને મુસલમાની મતનાં આણ્યા) ત્યારે વળી મુસલમાનોની વિરુદ્ધ હીલચાલ શું કરવા હોવી જોઇએ, તે જરા સ્પષ્ટ કરી બતાવશો કે ?

૯—“ મહિલાના રૂકનુદીન પુરશાને શહીદ કર્યા, તેથી તેમના વંશને કે જેનાથી ઇમામત ચાલુ રહેનાર છે, તેને કોઈ અલવલ પહોંચાડી શકતું નથી. ખીરાદર જીમ—આ પ્રસંગ માટે ઇમામે હુસેનને કરબલામાં શહીદ કરવાના પ્રયત્નોપર ધ્યાન કરો કે, બધાંઓને

શહીદ કયા હતા પણ ઇમામતના ગાદીના ધણી જેનુલાખદીન ને યજીદ રૂબરૂ શામ લઈ જતાં સુધી, અને તેને હુસેનનો વંશ ન રહેવા દેવાનો ઇરાદો છતાં, કોઈ કાંઈ કરી શક્યું નહીં.”

તપાસ—ગિરાદર ! એ તમારી સરખામણી, ઘરમાં સમજાવવા યોગ્ય ખોટો પક્ષપાત છે. ઇમામ ઝએનુલ આબેદીનના હયાત રહેવાની બાબત તવારિખોમાં સુચંસમાન પ્રકાશી રહી છે. ઇસ્લામીઓના તઉતેર ફિરકાઓની તવારિખોએ એ બાબતને માન્ય રાખેલ છે—એટલુંજ નહિ, બલકે યુરોપીયન તેમજ અન્ય (ગ્યર ઇસ્લામી) તવારિખ નવેશોએ પણ એ બાબતને સંપુર્ણ રીતે માન્ય રાખેલ છે. પણ અલમોતના આઠમા હાકમ રૂકનુદીન ખુરશાહના વંશમાંથી એક બચ્યું પણ સલામત રહી જવા પામ્યું ન હતું એમ તવારિખો જણાવી રહી છે—માટે પહેલે તો તમારે (તમારા ટોળાની મનઘડત માન્યતા સિવાય) અન્ય ઇસ્લામીઓ અને યુરોપીયન તવારિખનવેશો વીં ની તવારિખોથી એ વંશને “ ચાલુ રહેલો ” સાબિત કરી, ત્યાર પછી સરખામણી કરવા બાહર પડો તો ઠીક કહેવાય ! (વધુ માટે “ રૂકનુદીન ખુરશાહ ” અને “ શમસદીન મહમદ ” વાળા પ્રકરણો જુઓ).

૧૦—“ તેવીજ રીતે રૂકનુદીન ખુરશાહના રૂકનુંદ શમ્સદીન મહમદ ઇસ્લામમાં દેલ્હી પ્રમણમાં રહ્યા તે ઠીક, પણ એજ શમ્સદીન મહમદના હાથે જે જે મહાન હીલામત પ્રકાશી છે તે કદાચ ઇતીહાસનાં પાનાંને ઉધી ખાઈ જશે, પણ ફુનીયાની હસ્તી સુધી હરેક વિદ્વાન અને કાદ્યા મતુઓના લીલ ઉપર વારસા તરીકે, એમણે ખતાવેલી હીલામતની અસર અજવાળા કરશે.”

તપાસ—બિરાદર ! અલમોતના આઠમા હાકમ રૂક-
નુદીન ખુરશાના ફરજંદ શમ્સદીન મહમદ દેલમ પ્રગ-
ણામાં રહ્યા હોય, એવું ત્વારીખોથી સાબિત કરી બતાવશે
કે ? (વળી એ ઠંકાણે તમો “ દેલમ પ્રગણામાં રહ્યા
તે ઠીક ” એમાં જે “ તે ઠીક ” શબ્દ જણાવો છો—
તેનું કારણ શું ?) હવે—આએ મુદ્દામાં તો તમો શમ-
સદીન મહમદને દેલમ પ્રગણામાંજ રહ્યાનું જણાવો છો—
ત્યારે પીર શમ્સ તરીકે તેઓનું હિદમાં પધારવાનું
જણાવાય છે તેનું કેમ ? બિરાદર ! ખરી હકીકત તો એ
છે કે અલમોતના હાકમ રૂકનુદીન ખુરશા પછી ત્વારિ-
ખોમાં કંઈ હકીકતજ મલતી નથી—એટલે તમો શમ્સ
મુલતાની અને શમ્સ તખ્તેઝની કારકિર્દીને સેજભેજ કરીને
તે તમારા ૨૮ મા ઈમામ શમ્સદીન મહમદની કારકિર્દી
તરીકે ઠસાવો છો ! ! ! બાકી તમો જે શમ્સદીન મહમ-
દના માટે જણાવવા ઇચ્છો છો, તેની કાંઈ કારકિર્દીજ
ઇતિહાસમાં નજરે પડતી નથી—એટલે ઉધધ શું ખાઈ જાય,
તેમ હતું ! જ્યારે કાંઈ હોયજ નહિં—ત્યારે ઉધધ ખાય
શેને ? જ્યારે મુળ બાબતજ ન હોય, ત્યારે હીલાયતનું પ્રકા-
શવું શું ? અને તેની અસરનું ઝળવાવું શું ? ! !

૧૧—“અને એમની ઈમામની ચાહગારી હ. અલી થી બદર-
સાહેક સુધી અને બદરસાહેક થી હ૦ ઇસ્માઇલ થી
રૂકનુદીન ખુરશાસુધી એ ઝળકતી રહી. તેના શબ્દગાર
તરીકે એક અનુપમ ગ્રંથની ઇઝતમાં મહીલાના શમ્સ-
દીન મહમદના વંશમાં હાલના મોબુદ ઈમામ નામ-
દાર આગાખાન સાહેબના મુબારક હાથે લખાયલી
“ઇન્ડીયા ઇન ટરાનઝીશન” એટલે હીન્દનો બ

તો સમય એ નામનો ગ્રંથ શ્રી કૃષ્ણની ગીતા
માફક હીન્દનો પુનરુદ્ધારનાં કાર્યમાં અબ્યાસ તરીકે

ઝળકી રહ્યો છે તે સાબેત કરે છે કે, હ૦ અલીથી આજ સુધીના ઇમામો દરેક જમાનામાં પોતાનું ઝહુઅર ઝળકાવતા, પછી તે રાજસત્તા ઉપર હોકે, કઇઠમાં કે છુટા, અરબસ્તાનમાં હોકે મીસરમાં, આલ્મોતમાં હોકે ઇરાનમાં, હીન્દમાં, યુરોપમાં જ્યાં હોય છે, ત્યાંથી જમાનાની આગેવાની પકડતું મનુષ્ય જાતની ભલાઈનું બહેતર કામ કરતા રહે છે.”

તપાસ—હાલા બિરાહર ! ઇમામની યાદગીરી હ૦ ઇન્માઇલથી ફકતુહીન ખુરશાહ સૂધી કેવી રીતે ઝળકતી રહી, તે જરા ખુલાસાથી સમજાવશો કે ? અને તેના શબ્દ-ગાર તરીકે અનુપમ અંથની ઇઝતમાં, શમસદીન મહમદનાં નામથી કેવી રીતે ધારો થયો, તેની જરા સમજ પાડશો કે ? જે અંથ મા મો જણાવો છો—તે કયો અંથ ? શમ્સ તખ્તિઝ કૃત કો અંથને તમારા ઇમામ શમ્સદીન મહમદની કૃતી તરીકે તમો જણાવવા માંગતા હો, તો તેમાં તમો બુલો છો ! (શમ્સ તખ્તિઝ જુલોજ બાકતી હતી—જે માટે આગળ પુરતું વિવેચન થઇ ગયેલ છે). હવે, શમ્સ તખ્તિઝના અંથ સાથે તમો ના૦ આગાખાન રચિત “ઇન્ડીયા ઇન ટ્રાન્ઝીશન”ની સરખામણી કરો છો—પણ તેમાં તમો સજ્જડ થાપ ખાઓ છો. સખબ કે, શમ્સ તખ્તિઝના અંથમાં તો સુપ્રીઝમ વી૦ ને લગના વિચારો હશે—પણ ના૦ આગાખાન સાહેબનું રચેલું પુસ્તક તો રાજ્યદ્વારી વિષયને લગતું છે. તેવીજ રીતે ગીતાજી સાથે ના૦ આગાખાનના પુસ્તકને સરખાવવામ પણ બુલ્લ ખાઓ છો—કારણ કે ગીતાજીમાં તો ધાર્મિક જ્ઞાન છે. બિરાહર ! “ઇન્ડીયા ઇન ટ્રાન્ઝીશન” પુસ્તકથી ઇમામતનો ઝહુઅર કેવી રીતે ઝળકે છે, તેની જરા સમજ પાડશો કે ? રાજ્ય પ્રકરણી પુસ્તકને ઇમામત સાથે શું લાગતુ વળગતુ છે, તે જરા સમજાવશો કે ? તે પુસ્તક

તો હિંદુસ્તાનના બહાલાતા સમયને માટે વાજ્યદારી વિષયમાં લખવામાં આવ્યું છે-તો તેથી “ જમાનાની આગેવાની પકતું મનુષ્ય જાતની લલાઈતું બહેતર કામ ” વાળો તમારો ફકરો કેવી રીતે સિધ થાય છે, તેની જરા સમજ પાડશે ખરા કે ?

જવાબ ના. ૫૧ ની તપાસ.

મારા ૫૧ મા સવાલનો ઉદ્દેશ એજ હતો કે, જ્યારે આગાખાન સાહેબ તો હિન્દુ અને મુસલમાનો સાથે મિત્રતાથી વર્તવાનું ફરમાવી રહ્યા છે-ત્યારે આગાખાની મીથાનરીઓ વી. ઇસ્નાઅશરીઓ સાથે સબંધ ન રાખવાનો ઉપદેશ કરી રહ્યા છે, તેનું કારણ શું ? જેના જવાબમાં મીઠ વરતેજીએ કેટલીક આફીઅબની બાબતો લાવી, આત્મ પ્રશ્નના બહુમાં પુઠી, કેટલાક ગ્રહસ્થાનો વખાણ કરી, જવાબન લખાવેલ છે. તે જવાબમાના બહુવા બેગ સુદાઓની દુક તપાસ—

૧—“ મારા સમજનદાર મિત્ર જીમ—આ સવાલનો જવાબ ઘણેજ આસાન છે. તમે અત્યારે જે ચાલુ સંજોગોમાં વીચાર કરો છો તે કદાચ તમોને વાજબી લાગતા હશે, અને હળતા મળતા રહેવાની સહકાઈ પસંદ કરો છો, પણ તેમાં તમારી ળેવાડ પુધી છે. અને તે પસંદ કરવા હાયક છે. તે કબુલ કરીશ અને કહીશ કે ળેવાડ રીતે ઇસ્નાઅશરીઓથી બાલવ ચાલવાનું કેઈ પણ ઠેકાણે બંધ નથી. ”

તપાસ—મારા વિદ્વાન મિત્ર મી. વરતેજી ! આ

એકજ મુદ્દામાં તમે ઉલટ સુલટ વલણ બતાવો છો. હળતા મળતા રહેવા તરફ પસંદગી પણ જણાવો છો—અને કાંઈક અણુગમે પણ દેખાડો છો. જે લખાણની દબથી જણાઈ આવે છે.

૨—“ જંગબાર અને સુખાસાની મારી ઇ.સ. ૧૯૧૯ માં થયેલી મુસાફરી દરમ્યાન કે જ્યાં જમાબતનાં કાયદામાં છે કે ઇસ્નાઅશરીથી બોલચાલ નથી થતી ત્યાં પણ વહેવાર, વેપારમાં સમયાનુસાર બધું થાય છે. પણ ધારમીક મીત્રતા ન થાય, એ બનવા બેગ છે. ”

તપાસ—જ્યારે ત્યાં કાયદામાં છે કે “ ઇસ્નાઅશરી સાથે બોલવું ચાલવું નહિ, ” ત્યારે વળી, “ વહેવાર વેપાર સમયાનુસાર બધું થાય છે ” એનો અર્થ શો ? કાં તો કાયદો હોવા છતાં તેને માન આપવામાં નથી આવતું; અને કાં તો વહેવાર વેપારમાં બોલ્યા ચાલ્યા વગર ચાલી શકે તેમ નથી, જેથાં ન છુટકે કાયદો તોડવો પડે છે, એમ જણાય છે. બિરાદર ! તમે જણાવો છો કે ધાર્મિક મિત્રતા ન થાય, તો ધાર્મિક બાબતને લગતો મારો પ્રશ્નજ નથી. ધાર્મિક બાબતમાં તો જેને જે મત પસંદ પડે, તે સુજબ વર્તે છતાં એ બાબતમાં પણ એક અપવાદ છે—તમારામાં જેવી રીતે સુન્નત જમાઅત, હિન્દુઓ, નસા-રાઓ વી. ની ધાર્મિક ક્રિયાઓમાં એક બાહેરના તરીકે ભાગ લેવાની છુટ છે, તેવીજ રીતે ઇસ્નાઅશરીઓની ધાર્મિક ક્રિયાઓમાં ભાગ લેવાને શું કરવા વાંધો હોવો બેધએ ? તેવીજ રીતે અન્ય કેમોની શાદી ગમી પ્રસંગે હાજરી આપવામાં તમોને વાંધો નથી આવતો—તો ઇસ્નાઅશરીઓ માટેજ તેવો વાંધો આવવાનું કારણ શું ? બિરાદર ! જોજા ઇસ્નાઅશરીઓ તો તમારા જ્ઞાતી બંધુઓ છે, તેમ આપ-

સમાં સગપણ નાતાઓ પણ છે-તો અન્ય કેમી સાથે જે વર્તાવ કરવાને તમોને વાંધો નથી આવતો, તેવો વર્તાવ ઇસ્નાઅશરી ખોળાઓ સાથે ન કરવાનું કારણ શું ?

૩—“ તો પણ એ મથકોમાં મને ખુબી એ દેખાઈ હતું કે, ત્યાંના કાયદાને માન આપી ચાલનારા ઇસ્માઈલીયો, મુંબઈ જેવા છુટછાટવાળા આસુદા શહેરમ પણ સુખી ને આબાદ ન બોલ્યા. ”

તપાસ—ખિરાદર ! ઇસ્નાઅશરીઓ સાથે ન બોલવાનો કાયદો હોવા છતાં ઓંદવાર વેપારમાં બધું થાય છે એમ મુદ્દા નાં ૨ માં જણાવી ગયા છો-વળી પાછો તેજ મથકોમાં કાયદાને માન આપી ચાલનારાઓ જણાવે છે તેનો શો અર્થ સમજવો ? મુંબઈ કરતાં જંગમા અને મુંબાસા નિવાશી ઇસ્માઈલીયો કેવી રીતે સુખ ને આબાદ છે ? શું, તેઓમાં છુટછાટ નથી, જેથી તેઓને સુખીને આબાદ જણાવે છે ? પણ ઓંદવાર વેપારમાં તો ત્યાં પણ છુટ છે, એમ તમારાજ લખાણથી જણા આવે છે-તો તેના માટે શું સમજવું ? વળી, મુંબઈમાં તે દરખાતું છે-વડું મથક ત્યાં છે, એટલે ત્યાંની જમાત તે કાયદાની વધુ પાળઈ હોવી જોઈએ, પણ ત્યાંની જમાત જ્યાં છુટછાટથી કામ લે છે, જેથી સમજી શકાય છે કે તે કાયદાને ના. આગાખાન સાહેબની મંજૂરી નજ હોવી જોઈએ વળી, મુંબઈવાલા આગાખાની ખિરાદરો, જંગમાર આં મુંબાસાવાળાઓ કરતાં કાંઈ વધુ કેળવાયેલા છે એ ચોક્કસ છે, એટલે તેઓ સાફ નરસું વધુ સમજી શકે તેમ જ તો જ્યારે મુંબઈમાં છુટછાટ છે, તો સાબેત થાય છે ? છુટછાટ પસંદ કરવા જોગ છે.

૪—“ અને ઇસ્નાઅશરીયોથી બોલચાલ ન રાખવા ધાર્મિક ધોરણ ખરી લાગણી સાથે એટલા માટે હો

છે કે, મારા બીજા બાઈ બાપદાદાની વલણને અપ્તી-યાર નહીં કરતાં. દોરવાઈ જઈને જોડે રસ્તે ચાલે છે. તો તેનાથી જેમ વીમુખ થવામાં પણ તેની ભલાઈજ ઇચ્છતો હોય છે. તેવીજ રીતે ના. આગાખાન જેણે આપણા બાપદાદાને સત્ય રસ્તે ચલાવ્યા તેને વગર સમજે તણ દઇ, અભણ્યા રસ્તે ચાલવાની ઉતાવળ કરી માટે સારી લાગણીથી કરીને વાપરે છે.”

તપાસ—વાહરે સફાઈ ! બિરાદર, તમે સર્વેને લોખા બટાક સમજી બેઠા છો શું ? જો બીજા બાઈ આડે રસ્તે દોરવાતો હોય, તો બાઈની ફરજ છે કે તેના સાથે હેલ મીલાપ કરી, તેને સમજાવીને પોતાના સીધા રસ્તાની ખુબીઓ બતાવે—નહિં કે, તેનાથી બોલવા ચાલવાનું ખંધ કરી દેવું. (હા, જ્યારે સીધા રસ્તાની સમજાવટને કબુલ ન કરતાં આડાઈજ ક્યો કરે ત્યારે જુદી વાત છે. પણ પોતાના રસ્તામાં ખુબીઓજ ન હોય તો ? ! !) બિરાદર ! તમે જે ભલાઈનો રસ્તો જણાવો છો—તે તો લોખાઓને ભમાવવાની બાજી છે ! વિમુખ થવામાં ભલાઈ નથી—પણ વિખવાદ વધવાનું કારણ છે. બાકી તમે બાપદાદાની વલણને ઇપ્તીયાર નહિ કરવા સખંધી જે વિવેચન કરો છો—તે બાપદાદાઓ તો પહેલે હિન્દુ હતા, તેનું કેમ ? અને તે બાપદાદાઓએ જે હિન્દુ ધર્મ તણને ઇસ્લામમાં આવ્યાં તે સમજીનેજ કે વગર સમજે ? બિરાદર ! તમારે ચોકકસ ચાક શખવું જોઈએ કે પુરતી રીતે સમજ્યા વગર કોઈ પણ પોતાના બાપદાદાનો ધર્મ તજતો નથી. તમે જણાવો છો કે, નાં આગાખાને અપણા બાપદાદાઓને સત્ય રસ્તે ચલાવ્યા—પણ આગાખાનનો લક્ષ્ય તો ત્રણ ચાર પેઢીથીજ ચાલે છે, જ્યારે આપણા વડવાઓ તો (તમે આગાખાની જોખડોના જણાવ્યા મુજબ) ૪૦૦-૬૦૦ વરસ ઉપરે મુસ-

લભાન થયા છે, તેનું કેમ ? તમો વિમુખ થવામાં લલાલ સમજાવો છો-પણ તે લલાલ નહિ, બલકે તમારી નબળાઈ અથવા ઇર્ષાગુસ્તી જણાઈ આવે છે. બિરાદર ! તમોએ આજે મુઠામાં છેવટમાં “ સારી લાગણીથી કરીને વાપરે છે ” એમ ગોળગોળ ભાષામાં જે શબ્દો મૂક્યા છે-તે જરા સ્પષ્ટ સમજાવશે કે ? બહાલા બંધુ ! તમોએ ઇસ્નાઅશરીઓ સાથે બોલવા ચાલવાનું બંધ કરવાને ધાર્મિક ધોરણ સમજાવે છો-પણ એ બાબતમાં નાં આગાખાન સાહેબ સંમત ન હોય છે ? ખુદ તેઓ નામદારના માતૃશ્રી અને બીબી સાહેબ ઇસ્નાઅશરી છે, તો શું તેઓ નામદારે તેઓની સાથે બોલ ચાલ કરવાનું બંધ રાખેલ છે ખરું ?

પ—“ પણ બીરાદર જી—તમારા સવાલનો હેતુ ઇસ્લામ અને હ. અલીના હોસ્તોને બંધ બેસ્તો નથી. પણ ઇસ્માઈલીયોને જંગખાર અને મુંબાસાને કાયદો હ. અલીના પોતાના જમાનાના ફરમાનને માન આપના શીયાઓ જેવા છે. ”

તપાસ—શાબાસ ! “ ઇસ્નાઅશરીઓ સાથે શું કરવા બોલચાલ ન રાખવી ” એવા સવાલનો હેતુ, ઇસ્લામ અને હ. અલીના હોસ્તોને બંધ બેસ્તો નથી કે ? ત્યાં નસારાઓ હિન્દુઓ વી. વી. ની સાથે બોલવું ચાલવું અને ઇસ્નાઅશરીઓ સાથે બોલવું ચાલવું નહિ, એ બંને બેસ્તું છે કે ? ! બિરાદર ! જંગખાર અને મુંબાસામ ઇસ્નાઅશરીઓ સાથે ન બોલવાનો કાયદો છે, અને ન કાયદાને હ. અલી અ. ના જમાનાના ફરમાનને માન આપનાર શીયાઓ જેવા જણાવો છો-ત્યારે મુંબામાં તેવો કાયદો નથી, તો શું મુંબાઈવાળા આગાખાની બાઈઓ માન આપનાર શીયાઓ જેવા નથી કે ? ! પણ તમારા અંગે મારા જેવા મતુષ્યોનો બાંધેલો કાયદો, હ. અલી અ. ન

ફરમાન જેવો નથી થઈ શકતો—એ તમારે ચોકસ યાદ રાખવું જોઈએ.

૬—“ જે વખતે હઝરત અલી એ જંગે જમલ બીબી આંચલા સાથેનો ફતેહ કર્યો અને આપ બ્યારે કુદ્દામાં પધાર્યા, ત્યારે ત્યાંની “ભામે—મસજીદ” માં ખુલ્લો ફરમાવ્યો હતો, તેમાં પણ એવોજ હુકમ બહાર કર્યો હતો કે “જેઓ મુસલમાનીન હતા પણ જંગમાં હઝરતની સાથે સામેલ થયા ન હતા તેમના માટે ફરમાવ્યું કે,

“ અધ્યેા હન્નાસ તુમ્કો ચાહીયે કે ઉન લોશુ કે પાસ ન બેઠો. જ્યારે ઉનસે ખાત ન કરો, તો વકતી કે વોહ લોગ અપને હરકાતસે મગફરત જ્યારે મેરી રજા મંદીકી કીકર કરે ”

મીત્ર જીમ—આ થજો હો અલી ના હતા, અને તે તારીખે “ આસમે કુફી ” માં પેજ (૩) નું અને લીટી પાંચમીના આખરથી છે તે વાંચો.

(મજકુર કીતાબ ઉર્દુમાં જંગે નેહરવાન વ જંગે સીફ્ફીન નામની હી. સ, ૧૩૧૩ માં લખન-ઉમાં ઇસ્તા અશરી મતબામાં સંપ્રદા આબીદ અલીએ છપાવેલ છે.) ”

તપાસ—ગિરાદર ! એ દાખલો આપવામાં તમે સંજ્ઞક થાપ ખાઓ છો. પહેલે તો, તમારા મારા જેવા જોએ ખાંધેલા કાયદાની સરખામણી હો અલી અં (કે જેઓ માઅસુમ હતા અને જેઓને ઇલમ લઈની હતું તેઓ) ના ફરમાનની સાથે થઈ શકેજ નહિં. ઉપરાંત એ ફરમાનો એ લોકોના માટે હતો કે જેઓ જહાદ માં શામીલ થયા ન હતા—એટલે તમે જે સરખામણી કરો છો

તે ફેકટ છે. વળી તે પ્રસંગ કયો હતો, અને તમારો કાયદો બાંધવામાં સંજોગો કયા છે, તે પણ તમારે વિચારવું હતું. હવે, તે ફરમાનમાં તો લઠાઈમાં સાથ ન દેવાવાળાઓ સાથે વાતો ન કરવાની સાથે તેઓની પાસે બેસવાની પણ મનાઈ કરવામાં આવી છે. (વેપાર કે બહેવારમાં પણ તેની છુટ આપવામાં આવી હોય એવું જણાતું નથી). બ્યારે તમે તો ઇસ્તાઅશરીઓ સાથે બહેવાર વેપારમાં બોલવા ચાલવાની છુટનું જણાવી રહ્યા છો, તેનું કેમ ?

ખિરાદર ! ઉપરની હકીકત માટે તમે “ તારીખે અઅસમે ફુદી ” નો હવાલો આપીને તેના ત્રીજા પેજમાં તે હકીકત હોવાનું જણાવો છો-પણ તે ત્વારિખમાં પહેલે તો ત્રણ ખલીફાઓને અહેવાલ છે, અને ત્યાર પછી જંગે જમલ્લ વીં ની હકીકત હં અલો અં ના અહેવાલ માં છે, એટલે તે હકીકત ત્રીજા પેજમાં કેવી રીતે હોઈ શકે ? પણ પાછા તમેએ કાંઉસમાં જંગે નેહરવાન વ જંગે-સીફદીન ” નામની કીતાબ જણાવેલ છે-એટલે વખતે તે જુદી કિતાબ હશે, જેને તમે સેળસેળ કરી નાખો છો.

૭—“ ઉપલા હં અલીના ફરમાનને સ્વીકારતાં માલેક ખીન હખીખ અરર છુધએ ઉલ્લ યર્મ કહસું હવું ” કે

“ યા અમીરલ મોઅમેનીન-ઉલ્ જમાઅત કે સાથ ન બેઠના, જોર ઉનસે ખાત વ કરવા બક-સુર ઇસ્કે કે, વોહ આપકે સુખાલીફ રહે ચુકે હય, જોઉર આપકી ખીદમત જોઉર ઇત્તાઅતસે ઇન્કાર કર ચુકે હય સજાએ ખફીફ હયે. બલકે વોહ જમાઅત હાયેક હયે કે કતલ ફી જાય, જો ઉર અગર આપ ઇરશાહ ફરમાખએ, તોહમ ઉન્કો યેહ સજા હે જોઉર કતલ કરે. ”

હં અમીરલ મોઅમેનીન અલી રહુઅલહાફે

અનુભુને ફરમાયા કે—“ અચ્છે માલીક, ઉસ જમા-
અત કે ગોશમાલી તો જરૂર હેના ચાહીયે. મગર
તા વકતી કે, વોહ કીસ શરીકે કતલ ન કરે,,
ઉન્કા કતલ કરનાં મુનાસબ નહી હયે. ”

તપાસ—ખિરાદર એ મુદાની હકીકત માટે ઉપરનાં
બે મુદ્દાઓમાં તપાસ કરી ગયો છું—એટલે અત્રે વિવેચન
કરવાની જરૂર નથી. પણ ઉતારામાં કાંઈક ગોંટાળો જણાય
છે. એટલે તે સબધે વિવેચન કરવાની આવશ્યકતા છે. તમે
હખીબ અરખુદનાં કલામથી એવો દેખાવ આપો છો કે, હૉ
અલી અૉ મે જહાદથી મોંઢ ફેરાવવા વાલા માટે પોતાની
કામેલ મસ્લેહતથી જે સજા મુકરર કરેલ તેના માટે હખીબે
એવી દખલ દર્દને એવું કહયું કે આ સજા તો થાડી છે,
તેઓ તો કતલને લાયક છે—’ માટે તે ઉતારો તમેએ શેના
ઉપરથી કરેલ છે, તે સ્પષ્ટ જણાવવું હવું “ તારીખે અઅ-
સમેકુફી ” નો ઉર્દુ તરજુમો, જે હી. સ. ૧૩૧૮ માં દીલ્હીના
યુસુફી મતબા (પ્રેસ) માં સંપાદન અલી હુસેને છપા-
વેલ છે તેના પૃષ્ઠ ૧૮૩ ઉપરે તો તે હકીકત નીચે પ્રમાણે
બેવામાં આવે છે:—

“મલેક, ખીન હખીબ, યરખુદને ઉઠકર ફરમાફત કીયા ?
કે, અચ્છે અમીર ! આપકી મુખાલેફત ^૨ કે જુરમ
પર ^૩ ઇસ ગુરોહ ^૪ સે ગુફતગુ ^૫ આર ઇખતેલાત ^૬
તરક ^૭ કર હેના જાયેલ હયે—કયું કે આપકી ફર-
માં બરકારી ^૮ વ ખીદમત ગુઝારી ^૯ સે ઇન્હેરાફ ^{૧૦}
કરના સખત કાબીલે-ઉકુબત હયે જાગર આપ
હુકમ દે તો હમ ઇન્હી કતલ કરદે.”

૧. જણાવવા માંગ્યું. ૨. વિરુદ્ધતા. ૩. ગુનાહ ઉપર ૪. ટે. ગુ.
૫. બેખબુર. ૬. હળવું મળવું. ૭. ઊડી દેવું. ૮. હુકમ લેવાવું
૯. ખીદમત કરવી. ૧૦ મોંઢ મોડવું. ૧૧ સજાને લાયક.

જમ.

ખિરાદર ! એ ઉતારાથી આપ જોઈ શકશે કે, માલે-
કે હૃં અલી અં ના ફરમાનને અને થયેલ સજાને વાજ-
ખી જણાવી છે—અને હુકમ માંગેલ છે કે, અગર તમે
રજા આપો તો અમે એઓને મારી નાખીએ જ્યારે તમેએ
ઉતારાના નામથી જે જણાવેલ છે, તેનો જુદોજ બાવાર્થ
થાય છે, વળી, હૃં અલી અં નાં જવાબના નામથી તમે-
એજ ઉતારો કરેલ છે—તેમાં પણ ગોટાળો જણાય છે, તમારા
ઉતારાનો અર્થ એ થાય છે કે, એઓનો કાન તો જરૂર
ચીમટવો જોઈએ, (એટલે સજા તો દેવી-જોઈએ), પણ
જ્યાં સુધી તેઓ કોઈ શકીને કતલ ન કરે, ત્યાં સુધી
તેઓને મારી નાખવા ઠીક નથી— તો શકી તો મદખખત
અને સંગદીલને કહે છે. ત્યારે શકીને કતલ કરવા માટે
નો બોલ કેવી રીતે હેય, તેનો કાંઈ ખ્યાલ તમેએ કીધો
છે કે ? તારીએ અન્નસમે કુફી ના પૃષ્ઠ ૧૮૩ ઉપર
તો તે જવાબ આ પ્રમાણે જોવામાં આવે છે—“ આપને
ફરમાયા કે, અએ માલેક ! ઉન્હી તન્નીહ ૧૨ કરની ચાહીએ-
ન કતલ કરદેના. અલ્લાહ તઆલાકા ઇરશાદ હયે કે અન્ન-
ફસો ખિન્નફસે; વમન કતલ મઝલુમન ફેકદ, જઅલ-
ના લે વલીચેહી સુલ્તાન-ફલાયુસરિફ ફિલ કેલે, ઇન્નહુ
કાન મન્સરા. યઅને જખતક કોઈ કીસીકો કતલ ન કરે,
ઉસે કતલ ન કરના છાહીએ. ઐર જો શખસ કીસીકો
ખે ખતા માર હાલેગા, ઉસ્કે વારસ વ વાલીકો ખુનકા
ખદલા લેનેકા ઇસ્તેહકાક ૪૪ હાસલ હોગા—ઐમાર અંજામ
કાર વોહ મઝલુમ (કતલ કીય હુવા) ફેતેહમંદ, ઐર
કતલ કરને વાલા ગિરફતારે અઝાબ હોગા. ”

૮—“ મારા ઇમાનદાર દોસ્ત જીમ, હૃં, અલીથી વીમુખ
રહેનાર માટે ખુદ હૃં અલી શું ફરમાવે છે ? અને

તેનો જવાબ તેના મોહીબો કેવો આપે છે, તે વાંચી વાકેફ થાવ, અને સમજે કે, હું અલીનું ફરમાન વિરોધીયોની બહેતરી માટેનું હતું. નહીં કે, તેની ઉપર અદેખાઇ હતી, તે પણ વીચારો. એવીજ રીતે એજ હું અલી નું નુર હાલના ઇમામે મોબુદ નાં આગાખાન માં છે. તેથી વીમુખ થનારાઓથી વિમુખ રહેવું, તેનુંજ નામ ઇમાનદારી ખરી છે.”

તપાસ—વાહરે ઇમાનદારી ! મારા બંહાલા દોસ્ત વરતેજી-પહેલેતો તમે “હું અલીથી વીમુખ રહેનાર” નાં બદલે “હું અલી આં ની સાથે લડાઇમાં સાથ ન આપનાર” બે બોલો વાપરો ! અને ત્યાર પછી તમારા આંખે જવાબના મુદ્દા નાં ૬-૭ ની તપાસ વાંચીને વાકેફ થાઓ ! બિરાદર—હું અલી અં મે જે ફરમાન કરેલ, તે ફક્ત જહાદમાં સાથ ન દેવાવાળાઓ માટેજ. બાકી તમે જે રીતે વિરોધીયોની થીયરી સમજાવે છો, તે તદ્દન ખોટી છે. સામાન્ય વિરોધીયો સાથે તો હું અલી અં બેલતા ચાલતા હતા, તેઓ પાસે બેસતા હતા, (જે માટે ત્વારિખોનો અકબ્રાસ કરો). હવે સર્વે બાબતો એક બાબુએ રહેવા દેતાં, એટલું તો તમે પણ કબુલ કરો છો કે નહિ, કે વિરોધીયોના માટે ખુદ હું અલી અં મે ફરમાન કરેલ—તો જે વિરોધીયો (ઇસ્નાઅશરીયો) માટે તમે આંખે મુદ્દો ચર્ચો છો, તે વિરોધીયો માટે તમે નાં આગાખાન સાહેબનો તેવી રીતનો ફરમાન બતાવી શકશો કે ? (તમે તો હું અલી અં ના ફરમાનના મુકાબલે તમારા મારા જેવાઓએ બાંધેલ કાયદો પેશ કરો છો !) બાકી, તમે નાં આગાખાન સાહેબને ‘હું અલીના નુર’ અને ‘મોબુદ ઇમામ’ જણાવો છો, તેની તપાસ આગલ થઇ ગયેલ છે—એટલે અત્રે વિવેચન કરવાની અગત્ય નથી. બિરાદર ! તમે તો વિરોધીયો (ઇસ્નાઅશરીઓ) કે જેઓ તમારા દીનમાંથી નીકળી ગયાં છે, તેઓથી

વિમુખ રહેવાનો ઓધ કરી રહ્યા છે-પણ નાં આગાખાન સાહેબ તો નીચે મુજબ ફરમાવે છે:—

“બળી તે ઉપરાંત કોઈ આપણા હીનમાંથી પણ ની-કળી ગયા હોય. તોપણ તેના સાથે તમો દુસ્મની રાખતાં નહિ. અને તેઓ સાથે તમો જે જરાપણ ઝેરવેર રાખશો તો તમો મોટા ગુન્હાને સજા પાત્ર થશો.”

બહાલા બંધુ ! મજકુર ફરમાન, માસ્તર લખાલાઈ રત-નશી રચિત “કલામે સુલતાન મહમદ” ના પૃષ્ઠ ૧૨૫ના પારીગ્રાફ ૮૬માં છે—અને તે પુસ્તકમાં ખુદ નાં આગાખાન સાહેબના હસ્તાક્ષરના શેનાનો ફોટો છે. માટે, તે પુસ્તક વાંચો અને વિચારો—અને જેમ તેમ સમજાવવા પહેલે પુખ્ત વિચાર કરો !

૯—“આ રીતે મીત્ર જીમ-ધસ્તાઅશરી સાથે ખીજ કેમો કરતાં વિમુખપણે ઇસ્માઈલીયો વરતે છે, તે માત્ર તેના તરફ બલાઈનીજ દ્રષ્ટી છે. ઇસ્માઈલીયોના ગુ-સ્સામાં ધારમીક પ્રેમ સમાયલો છે, જ્યારે ઇસ્તાઅ-શરી બાઈબોના પ્રેમમાં દુન્યવી ગુસ્સો ભરેલો હોય છે.”

તપાસ—વાહરે બલાઈની દ્રષ્ટી ! જે એનેજ ‘બલાઈ’ કહેવામાં આવતી હોય, તો પછે ‘જુરાઈ’ નો કાંઈ અર્થજ થતો નથી ! ત્યારે તો ‘જુરાઈ’ નો શબ્દ, શબ્દકોષમાંથી છેડી નાખવો જોઈએ. બહાલા મિત્ર વરતેજ ! તમો શું લખી રહ્યા છો, તેનું તમોને જ્ઞાન છે ખરું કે ? ઇસ્માઈલીયોના ગુસ્સામાં પણ ધારમીક પ્રેમ કે ? અને ઇસ્તાઅશરીઓના પ્રેમમાં પણ દુન્યવી ગુસ્સો કે ? ! એતો બન્નેમાં સમજાવ-વાનો ખેટો પક્ષપાત છે.

૧૦—“ઇસ્માઈલીયો હંઠ અલીનાં ફરમાનને તેમનાં ખાસ મોહીબ તરીકે વરતે છે, જ્યારે ઇસ્તાઅશરીઓ રમુકો

પુઠાની બેઠકમાં બેસનાર અસ્કાબોની બુઝુગી સ્વિકારતા નથી, તો નથી, પણ તખરરા કાનુન વડે અપમાન કરવાનો સ્વભાવ ધરાવે છે. ઇસ્નાઅશરીઓની ઇમાતદારીની વાતોમાં ધર્મની ઇર્ષા હોય છે, ત્યારે ઇસ્માઇલીયો સુદ્ધ લાગણી ધરાવનારા છે, એ મને યોતાને ખાસ અનુભવ મળ્યો છે. ”

તખાસ—ખિરાદર ! તમારા જવાબ નાં ૪૭ માંના મુદ્દા નાં ૧૩માં તો તમેએ તમારા ટોળાને (અલી અબ્દુલ-હૈ’ કહેવાના કારણે) મોહીયા કરતાં ચઢતા ફરજના જણાવીને ઇસ્નાઅશરીઓને મોહીયાતા ફરજને જણાવેલ-તે શું આ ઠેકાણે બૂલી ગયા છે ? બહાલા ખિરાદર ! ઇસ્નાઅશરીયો અસ્કાબોની બુઝુગી સ્વિકારતા નથી અને તખરરા નો કાનુન ધરાવે છે. વીં બાબતોને મારા સવાલ સાથે લાગતું વળગતું જ શું છે ? એ બાબત અત્રે અર્થવ્યવસ્થા જે તમારો છુપ્યો હેતુ છે, તેમાં તમે કાવો તેમ નથી ! પણ હું તમેને પૂછવા માગું છું કે, શું તમારો ટોળો તે અસ્કાબોની બુઝુગી સ્વિકારે છે ખરો ? અને તમારા ટોળામાં તખરરાની રૂઢી નથી શું ? એ બાબતો તમારે અત્રે લાવવાની કાંઈ જરૂરત ન હતી. છેવટમાં તમેએ તમારા ખાસ અનુભવ તરીકે જે જણાવેલ છે-તે લોળાઓને બમાવવાની તમારી એક ચાલખાલ છે. એ સબંધમાં વિવેચન કરવાની કાંઈ અગત્ય ધારતો નથી.

જવાબ નાં પર ની તપાસ.

મારા પર માં સવાલમાં મી. વરતેજને પૂછેલ કે,
“ ના. આગાખાન સાહેબના માતૃશ્રી, ‘ઈસ્નાઅશરી છે કે
નહિ ? ” અને સાથે તેવણને “ માતા સલામત ” તરીકે
જણાવેલ. જેનો મી. વરતેજએ જે જવાબ આપેલ, તેમાંનાં
સુદાઓની ટુંક તપાસ—

૧—“ ભાઈ જીમ-આ જવાબ લખવા અગાઉ હું ધારતો
હતો કે આ સવાલમાં માતા સલામતનું નામ પીરની
પુકીયુંમાં પડીએ છીએ, એમ લખ્યું છે તેથી તમોને
ઈસ્માઈલી ધારતો હતો. પણ તમોએ વરતેજને
ત્રેપન સવાલો નામની યુક મીં કાળાની
મદદ વડે છપાવી છે, ને તેમાં ઇસ્લામના આલીમો
અને ખીબા પાસે જે દાદ માંગી છે, તે ઉપરથી
તમો ઇસ્નાઅશરી છે એમ જાણતાં મિત્ર લખતાં
અચકચેા છું. અને તેથીજ ભાઈ સમજાવ્યા છે. કારણ
કે મિત્રની વ્યાખ્યા મહાન છે. અને સહોદર ભાઈ
કરતાં, તેના હકો વધુ છે. ”

તપાસ—મિત્ર વરતેજ ! આએ સુદાથી તમો લોળા
ભાઈઓને ભનાવવાનું કરો છો. ‘ઈસ્નાઅશરીઓ સાથે મિત્રતા
ન થઈ શકે’ એવો સિદ્ધાંત લોળા ભાઈઓને મનાવવાની
તમારી એક બાજ છે. શું આએ જવાબ લખ્યાથી અગાઉ
તમોએ “ વરતેજને ત્રેપન સવાલો ” નામની યુક જોઈજ
નહતી કે ? મેં જે તમોને લેખીત સવાલો કરેલ તે તા.
૨૧-૬-૧૬ નાં રોજે અત્રેથી રજીસ્ટર કરીને મોકલાવેલ;
(જે રજીસ્ટર તમોને લગભગ ૨૫-૬-૧૬ નાં રોજ મળેલ
હશે); અને “ વરતેજને ત્રેપન સવાલો ” ની યુક તા.

૧૨-૧૨-૧૯ના રોજ છપાઈને બાહર પડેલ, (જે તારીખ તે બુક ઉપરે મોબુદ છે), તે ફક્ત તમોને લેખીત સવાલો મળવા અને તે બુક બાહર પડવામાં ફક્ત બે મહીના અને સતર દીવસનો અંતર છે—તે બુક ભલે તમોને ૧૦-૧૨ દીવસ રહીને મલી હોય, તે પણ ત્રણ મહિનાનો અંતર (છેટે) ગણાય; તે શું બાવન સવાલોના જવાબો અને “ વેદિક-ધસ્લામ ” માંની પૂરવણીની બાબતો તમોએ ત્રણ મહિનાની મુદતમાંજ લખી-છપાવીને તૈયાર કરી રાખેલ કે ? તદ્દન ખોટું. પણ મારા હાના દોસ્ત ! આએ જવાબથી અગાઉ—તમારા પુસ્તક લખવાની શરૂઆતથીજ તમોએ મને ઇસ્નાઅશરી ધારીનેજ સર્વે લખાણો કરેલ છે—જેની તમારા લખાણો—જવાબો સાક્ષી પૂરી રહ્યા છે. દરેક ઠેકાણે તમોએ મને ઇસ્નાઅશરી ધારીનેજ કામ લીધેલ છે, નહિ તે શરૂઆતથીજ ઇસ્નાઅશરીઓ, ઇસ્નાઅશરીઓના ઇમામો, અને ઇસ્નાઅશરી રીત રીવાજો ઉપરે ટીકા કરતા રહ્યા છો તેનું કારણ શું ? ફક્ત એકજ પૂરાવો નમુના હાખલ અત્રે ટાકીશ:—

“ તે શું ઇસ્નાઅશરી શ્રીરકાની તાલીમ તમામ ઇસ્લામ માન્ય રાખે છે ? કદી નહી. તમો તમારી એક કીતાબ એવી બતાવો કે, જેને સુન્નત જમાઅ-તવાબાએ સનદ કરી હોય ? ”

(જવાબ ના. ૪૯ માંથી)

બહાલા મિત્ર ! હવે તમેજ કહો, કે જવાબ નાં ૪૯ લખતી વખતે તમો મને ઇસ્નાઅશરી સમજતા હતાં કે નહિ ? ત્યારે એવું ખોટાઈ ચલાવવું, અને એવો ડાળ ધારણ કરવો, કે બાવનમો જવાબ લખતી વખતે છપાયલી બુકપરથી હું તમોને ઇસ્નાઅશરી સમજ્યો, એ એક બાહર લેખકને શોભા ભર્યું ગણાય કે ? સારાંશ કે—અગર તમો

એમ કહો કે ફક્ત બે મહિનામાં પુસ્તકની પૂરવણી અને
 બાબત જવાબો લખીને તૈયાર કરી સજ્યા હતા, તો તે ન
 બનવા બેજ છે; (અને તે બાબત જવાબો વીંઠ માં પણ
 તમોએ મને ઇસ્તાઅશરી સમજાવેજ લખાણ કરેલ છે);
 અને એમ કહો કે બાબત જવાબો અને પૂરવણી લખી
 લીધા સુધી, તે બુક મારા બેવામાંજ બાવી ન હતી, તો તે
 પણ તદ્દન ખોટું છે. (તમારા પુસ્તકમાં તમોએ ઠેકઠેકાણે
 મને ઇસ્તાઅશરી સમજાવેજ લખાણ કરેલ છે—એટલે તે બુક
 તમોને મળી ગયલીજ સમજાય છે). હવે તે બુકમાં (અર્થ
 પત્રીકામાં) મેં જે ઇસ્લામી આલીમા વી. ની લાગણીને
 ઉત્તેજિત કરવા, તેઓ સર્વેને અર્પણ પત્રીકા અર્પણ કરતાં
 જે બોલો લખ્યા છે તે ઉપરથી તમો મને ઇસ્તાઅશરી
 સમજાવ્યાનું જણાવ્યું છે—તે તદ્દન ખોટું છે. અર્પણ પત્રી-
 કામાં એવો કાંઈ ભાસ પણ નથી કે જેથી કોઈ મને ઇસ્તા-
 અશરી સમજાવે—તેમાં તો એક ઇસ્લામી (સામાન્ય
 ઇસ્લામી) તરીકેજ મેં મારા વિચારો દર્શાવ્યા છે. (બાકી
 ઉલ્ટો મારા કેટલાક સવાલો ઉપરથી કોઈ પણ જાણી શકે,
 કે હું ઇસ્તાઅશરી છું).

મારા બહાલા મિત્ર ! તમો ઇસ્તાઅશરીને મિત્ર
 લખતાં અચકાવો છો, પણ હું તેવો ભેદભાવ રાખતો નથી.
 (જે કારણથી તો આજે સવાલમાં “પડો છો” ના બદલે
 “ ખડીએ છીએ ” એવો ભેદભાવ રહિત શબ્દ મારા તર-
 ફથી લખાયો છે.) બલે, તમે મને મિત્ર કહેતાં અચકા-
 વો—પણ હું તેમ અચકાતો નથી. (ધાર્મિક માન્યતાઓ
 બહી હોવાના કારણે મિત્રતામાં વિરોધ પડતો નથી.)

૨—“ મેં હાલ તરત કે બધાં સુધી પ્રાણ તમોને
 તમારા કોઈપણ રજીસ્ટરથી આવેલા તેની પછી બુકની

તેની પ્રસ્તાવનામાં જે ઉંચુ મન દેખાડયું હતું* તેમાં મી. કાળાના સહવાસથી કાંઈક વીક્ષેપ દેખાય છે. તે કાલીને સ્વતંત્રપણે દેખાશે, ત્યારેજ હું મીત્ર તરીકે સંબોધી શકીશ. અને તેમ કરવાથી હું તમારી સ્વતંત્રતાનેજ ઉચ્ચકેડું છું. કે જે શુદ્ધ બુદ્ધિની સીમા છે. ”

તપાસ—જહાલા મિત્ર ! મને મિત્ર તરીકે ન સંબોધવાનું કારણ મુદ્દા ના. ૧ માં ઈસ્લામી આલીમો વી. પાસેથી હાઠ માંગવાના કારણે ઇસ્લામશરી સમજીને આંચકો ખાવાનું જણાવેલ—અને આજે મુદ્દામાં મીં કાળાના સહવાસનું જણાવે છે, તો બેઉમાંથી સાચું શું સમજવું ? બાકી તમારો હેતુ એ જોવામાં આવે છે કે, ‘ઇસ્લામશરીઆ સાથે મિત્રતા ન કરવી’ એમ લોખા લાઇઓને ઠસાવવું—પણ તેમાં તમારું ઉચ્ચું મન જણાતું નથી, એ મનોબળની નબળાઈની નિશાની છે. હવે—મીં કાળાના સહવાસ માટે જે તમો જણાવો છો. તે સહવાસ કયો ? શું, મીં કાળા મારફતે ત્રેપન સવાલોની બુક પ્રસિધ્ધ કરાવી, તે સહવાસ ? મારા મિત્ર ! બુક મારફતે સવાલો પ્રસિધ્ધીમાં લાવવાનો મારો હેતુ એજ હતો કે મારા સવાલોનો જવાબ મળે—કારણ કે કેટલાક ખાનગી સવાલોનાં જવાબો નથી મળ્યા, એની મને માહિતી છે. હવે તે બુક કેઈ મારફતે પ્રસિધ્ધીમાં તો લાવવી જોઈએ કે નહિ ? તો તે કાર્ય મી. કાળાએ ગિરજાથે

* ધણું અજબ જેવું છે કે, મીં વરતેજીને અર્પણ પત્રીકાથી એટલું લાગી આવ્યું કે અને મીત્ર લખતાં તેઓ અચકાણા, પણ પ્રસ્તાવનામાં તો તેઓને ઉંચુમન જણાયું છે ! અમર વાંચકો ત્રેપન સવાલોની બુક જોઈ જશે તો તેઓને જણાઈ આવશે કે પ્રસ્તાવનામાં તો ઉચ્ચ કેટલાક કરાક્ષ ચુકત શબ્દો વપરાયા છે.

“જમ”

કોમી લાગણીથી કરી આપેલ-તેમાં સહવાસનો શો સવાલ રહે છે. બહાલા મિત્ર ! એવી ઉંઘી થીયરીથી મારી સ્વતંત્રતાને ઉશ્કેરવાનો કાંઈ સમજ નથી-હું મારા મનમાં દરેક રીતે સ્વતંત્ર છું એની તમારે ખાતરી રાખવી.

૩—“ આ સવાલમાં તમે નામદાર આગાખાન † નાં માતૃશ્રી લેડી અલીશાહ કે જેમણે હાજી બીબી વાળા કેસમાં બુખાની આપતાં, પોતે ઇસ્નાઅશરી ધર્મ પાળે છે એની બુખાની આપી છે. તે બાબતના આધારે પુછાછે તો કહીશ કે લાઇ જીમ, હું પણ અગાઉ એમજ માનતો હતો અને ઇસ્નાઅશરી મઝહબની મહત્તા તેથી વધુ માનતો અને ત્યાર પછી જ્યારે ઇસ્માઈલી જમાતમાં દાખલ થયો, ત્યારે પીરની પુઠીકામાં માતા સલામતનું નામ જાણતાં તેના વિશે પુછતાં જણાયું કે માતા સલામત જે પીર હતા, તે હાલના નાં આગાખાનનાં માતૃશ્રી લેડી અલીશાહ નહીં, પણ આગા હસન અલીશાહના માતૃશ્રી હતાં, અને લેડી અલીશાહના ઇસ્નાઅશરી મઝહબ પાળવાની વાતથી ઉભી થતી શંકાર સમાધાન થઇ ગયું. તો પણ હાલના નામદારનાં માતૃશ્રીને માતા સલામત કહેવામાં આવે છે, પણ “ પીર સરકાર ” માતા સલામત છે, એમ તેમને નથી કહેવાતું ”

તપાસ-બહાલા મિત્ર ! નાં આગાખાન સાહેબનાં માતૃશ્રી ઇસ્નાઅશરી છે અને તેઓને માતા સલામત પણ કહેવામાં આવે છે, એ તમે માન્ય રાખો છો પણ તેઓ પીરોની ટીપવાળાં પીર સરકાર માતા સલામત નથી; અગર “ પીર સરકાર ”

† અત્રે પ્રેસની અથવા મીંઠ વસ્તેજની ગણતરીથી અશુદ્ધ ગોણ વપરાયો છે-પણ નક્કે નક્કે દિતારવાનું વાજબી ધારણ નથી.

“જીમ.”

ઈસ્લામશરી હતે, તો તેથી તમો ઇસ્લામશરી મઝહબની મહત્તા માનતે, એમ તમારા લખાણથી જણાઇ આવે છે. હવે અગર તેઓતું પણ ઇસ્લામશરી હોવું સાબિત થાય તો ? વાંચો, હાજી બીબી કેસ માં નાં આગાખાન સાહેબના બેરીસ્ટર મીં ઇન્વેસ્ટીગેટી શું કહે છે:—

“ હવે હું નામદાર આગાખાનના કુટુંબમાં ઇશના અશરીઓની હાજરી હોવાના કારણ ઉપર જઈશ— તેમના કુટુંબની લગભગ તમામ સ્ત્રીઓ અશનામશરી પંથનીજ છે. કારણ કે નામદાર આગાખાન પોતાના માનનારાઓમાંના કેઇની પુત્રીને પરણી નહી શકે. તે કારણ તેમને બીજા પંથમાંથીજ ઓરતો પસંદ કરવી પડે છે. ”

* * *

“ તેઓ ઇમામ હોવાથી પોતાના માનનારાઓમાં કેઇને પરણી નહીં શકે. તેનું પરીણામ એ આવું છે કે નામદાર આગાખાનના કુટુંબની તમામ બાનુઓ અશનામશરી પંથની છે. ”

(એસ. અબ્દુલા તરફથી પ્રગટ થયેલ “ નાં આગાખાન કેસ ”—પેજ ૨૨)

હાલા મિત્ર, સરકાર માતા સલામતને તમારા ૪૫ મા ઇમામ શાહ ખલીલલ્લાહ અલીનાં બીબી થાય છે, ઉપરની થીયરી પ્રમાણે શાહ ખલીલ્લાહ પોતાને માનનારને (ઇસ્માઈલીને) તો નજ પરણી શક્યા હોય—એટલે “ સરકાર માતા સલામત ” આગાખાની પંથ પાળતાં ન હતાં, એ ચોક્કસ થઈ જાય છે. અને “ નામદાર આગાખાનના

÷ “ તેમને બીજા પંથમાંથીજ ઓરતો પસંદ કરવી પડે છે. એ વાક્યથી પ્રજા સિદ્ધ થાય છે કે, તેવીજ રીતે “ સરકારમાતા સલામત ” પણ આગાખાની પંથમાંથી નજ કોઈ જોઈએ. તો આગાખાની પંથ સિવાયના પણ આગાખાનીઓના પીર થઈ ગયા છે, એમ જણાઇ આવે છે.

જમ.

કુદુ'બની તમામ બાનુઓ અશનાઅશરી પંથની છે " એ વાક્યથી જણાઈ આવે છે કે " સરકાર માતા સલામત " પણ ઇસ્નાઅશરી હોવાંજ જોઈએ. વળી શાહ ખલીલુ લાહ અલી ઇરાનમાંથીજ એ બીબી સાહેબને પરણ્યા હતા--તો જ્યારે ઇરમાઈલીમાંથી તો શાહ ખલીલુલાહ અલી પરાણી શકે તેમ હતું. ત્યારે માનવું પડશે કે સરકાર માતા સલામત, ઇસ્નાઅશરીજ હતાં.

જવાબ નાં પડ ની તપાસ.

મારા પડ મા સવાલમાં મીં વરતેજીને એ પૂછવાનો હેતુ હતો કે—અગર તમે કુરઆને શરીફને માનતા હો તો, “હં અલી ખુદા છે” એવો કેઇ સબળ પૂરાવો પાક કુરઆને શરીફની આયતોથી બતાવી શકશો કે ? જેના જવાબમાં મીં વરતેજીએ ઉઘાડનારી વલણ ધારણ કરીને આઠી અવળી બાબતો ઉપર વિવેચન કરેલ છે. તે જવાબમાંના મુખ્ય મુદ્દાઓની તપાસ—

૧—“ પ્રથમ તો હું ખુદા દીકરી એકરાર કરું છું કે હું કુરઆને શરીફ બરાબર સત્ય છે એમ માનું છું પણ તેમાંની બધી બાબતો કેવી રીતે સત્ય છે તેટલું ઇસ્મ નથી ધરાવતો પણ તે બાબતમાં ઇમામ સીવાય બીજો કોઇપણ કુરઆન શરીફ પુરું નાણે, એમ પણ નથી માનતો તેથી તમે કુરઆને શરીફની આયતોમાંથી હં અલી ખુદા છે, એમ નાણુવા માગો છો તે ક્યાંથી સમજી શકશો ? અને સબળ પૂરાવો માંગીને તમે તમારી નિર્બળતા સિધ્ધ કરો છો. ”

તપાસ—ઠાલા મિત્ર, આએ મુદ્દામાં તમે એક પોલીસીજ વાપરી રહ્યા છો ! જ્યારે તમે “કુરઆને શરીફ બરાબર સત્ય છે” એમ માનો છો—ત્યારે વળી “બધી બાબતો કેવી રીતે સત્ય છે તેટલું ઈસ્મ નથી ધરાવતો” એને અર્થ શો ? એક બીજાથી ઉલ્ટ સુલ્ટ હકીકત જણાવીને તમે બુલબુલામણીની રમત રમી રહ્યા છો. મિત્ર વરતેજ જ્યારે પાક કુરઆને શરીફમાં બધી બાબતો કેવી રીતે સત્ય છે તેટલું ઈસ્મ તમે નથી ધરાવતા, ત્યારે “કુર આને શરીફ બરાબર સત્ય છે” એ શું તમેાએ લામાવવા ખાતર લખેલ છે કે ?-પણ નહિ, તમે મુળ મુદ્દાને ઉઠાવવા ખાતર બાજુ રમી રહ્યા છો—પણ તેથી પણ તમારી જાન છોડાવી શકો તેમ નથી. ભલે તમે પાક કુરઆને શરીફનું સંપુર્ણ ઈસ્મ ધરાવતા નથી—પણ ઈમામ તો સંપુર્ણ ઈસ્મ જાણે છે, એટલું તો તમે પણ માન્ય રાખો છો કે નહિ ? તો તમે મોબુદ ઈમામની માન્યતાવાળા છો, માટે તમારા મોબુદ ઈમામને પૂછી જુઓ કે, “હ. અલી ખુદા છે, એવું કુરઆનમાં છે કે નહિ ? ” એવી રીતે માહીતી મેળવીને પખ્લીકને વાકેફ કરો—કે જેથી તમે તમારી જોખમદારી માંથી મુક્ત થાઓ. પણ નહિ, એમ તમે હરણીઝ કરી શકશો નહિ ! કારણ કે જે બાબતની હરતીજ ન હોય—સિધ્ધાંતજ ખોટો હોય, તે પાક કુરઆને શરીફમાં ક્યાંથી હોય; અને તે સ્પષ્ટ પણ ક્યાંથી કરી શકો ! (હા, કુરઆને શરીફમાં ખુદા સિવાય અન્યને ખુદા કહેવું, એકથી વધુ ખુદાની માન્યતા ધરાવવી, ખુદાની ઝાતમાં શિક્ કરવો, વીં વીં બાબતોની મઝીમ્મત વારીદ થયેલી છે—જેમાંથી કેટલીક આવતો હું આગળ ટાંકી ગયો છું) ઠાલા મિત્ર ! જે પૂસવો મેં તમારા પાસેથી પાક કુરઆને શરીફમાંથી માંગેલ, તેના માટે તમે મારી નિર્બળતા જણાવો છો—પણ એ લખાણથી ઉઠી તમારીજ નિર્બળતા સિધ્ધ થાય છે.

કરણ કે 'કુરઆને શરીફ ખરાખર સત્ય છે' એમ તો તમે પણ માન્ય રાખો છો, અને આગલના જવાબોમાં એ પણ કબુલ રાખી ગયા છો 'કુરઆને શરીફમાં દરેક ચીજનું વર્ણન છે—ત્યારે અલી ખુદા છે, એવી ખાબત, કે જેના ઉપર તો તમારા પંથનો દારોમદાર છે; તેના માટે પાક કુરઆને શરીફથી કોઈ તમારા પાસે પૂરાવો માંગે તેની નિરખણતા જણાવવી એ તો તમારી નિરખણતા જણાઈ આવે છે ? ? ? ”

૨—“ શું તમે કુરઆનને માનનારા હો અને તેના મનલખને સમજનારા હો તો અલીને ખુદા ન કહો તો ખરે, પણ અલી ઈમામ છે, એવી કંઈ આયાતથી સખળ પૂરાવા સહીત માનો છો, તે ખતાવશે ? અને જો એવી સખળ પૂરાવાની આયત માનતા હો, તો શા માટે સુન્ની ભાઈઓને ખતાવીને અલી ને ખુદા નહીં પણ ઇમામ મનાવવાની ઉમદા હીદાયત કરવાનું બીડું ઝડપતા નથી ? ”

તપાસ—મારા બહાલા મિત્ર ! એ મુદ્દામાં પણ તમે સજ્જડ થાપ ખાઓ છો. હું અલી અં ને ઇમામ માનવા માટેના સખળ પૂરાવાવાળી આયતો પાક કુરઆને શરીફમાં ઘણે ઠેકાણે મોબુદ છે. છેટે કયાં બાંચો છો, તમેએ પોતે “ વેદિક-ઇસ્લામ ” માં તમારા મોબુદ ઇમામની ઇમામત પ્રગટાવવાના માટેજ “ ઓલિલ અમ્ર ” તથા “ ઇમામે મોખીન ” વાં જે આયતો ઉપરેજ તમારું લક્ષ ખેંચું છું, તે આયતોજ હું અલી અં ની ઇમામત માટે સખળ પૂરાવાઓ છો. (“ ઓલિલ અમ્ર ” તથા “ ઇમામે મોખીન ” વાળી આયતોનો ખુલાસો મુદ્દાજ પ્રકરણમાં કરી ગયો છું. જે વાંચી જવા વાંચકોને નમ્ર ખરજ છે). મિત્ર વરતેજ ! તમે શીઆહ હોવા છતાં (તમારો દારો શીઆહ હોવા છતાં)

એ મુદ્દા ચર્ચવાને પ્રેરાયા છે તે માટે હું ઘણાજ અજબ થાઉં છું ! હ. અલી અ. ની ઇમામતના સમજ પૂરાવા માટે પાક કુરઆને શરીફમાંથી ઘણી આયતો ટાંકી બતાવવાની અગત્ય પણ ધારતો નથી. (ફક્ત બે ચાર આયતોના ઈશારાઓ ઉપર કરેલ છે-ઇલમે કલામની કિતાબોમાં એ વિશે પુરતું વિવેચન જોવામાં આવે છે) તેવીજ રીતે હ. અલી અ. ની ફઝીલતમાં પણ પાક કુરઆને શરીફમાં ઘણી આયતો છે, જે મશહુર છે. “તારીખુલ ખુલ્કા” ના કતો જલાલુદ્દીન સીયુતી જેઓ એક ચુસ્ત સુન્ની છે, તેઓએ હૉ અલી અ. ના અહેવાલમાં નીચે મુજબ જણાવેલ છે:-

“ ઇબ્ને અબ્બાસ રઝી. ને ફરમાયા કે જહાં કહીં કલામે ખુદા મેં યા અર્યોહદ્દસઝીન આમનુ આએ, વહાં યેહ સમજના ચાહીએ કે હૉ અલી ઉન્કે અમીરે શરીફ હએ. ખુદાને અકસર સહાબાહ પર એતાબ ફરમાયા હય, મગર હઝરત અલીકા હર જગેહએ ખયરકે સાથ ઝિક કીયા હયે. જો કુચ્છ હઝરત અલીકી શાનમે નાઝીલ હુવા હયે, કિસીકી શાનમે નહીં હુવા. ચુનાએ સિક્કે આપહીકે લીએ તીનસો આયતે નાઝીલ હુઇ હયે.” (‘ તારીખુલ ખુલ્કા ’ નો ઉદ્દેશ તરજુમો-પેજ ૯૨).

બહાલા મિત્ર ! હજી જો તમારે એ સ્વપ્ને વધુ બાણતું હોય, તો મવલવી ઓખ્યદુલાહ અમ્રતસરી કૃત “સ્વાનેહ ઉમ્રી હ. અલી ” વાંચીને વાકેફ થાઓ-કે જેથી તમોને સંપુર્ણ રીતે સમજ પડશે. હ. અલી અ. ની ફઝીલત પાક કુરઆને શરીફમાં કેવી ઝળકે છે ! આશ્ચર્ય-કારક છે કે, કાં તો તમો હૉ અલી અ. ને કુરઆને શરીફથી ખુદા તરીકે સાબેત કરવાની તબવીજ કરી રહ્યા છો

અને કાં તો તેઓની ઇમામતનો ઝિંક પણ કુરઆનમાં નથી
એવી શંકા દર્શાવી રહ્યા છે ! ! !

બહાલા હોરત ! સુન્ની ભાઈઓને “હ. અલી અ. ઇમા
છે” એમ મનાવવાનું ખીડું ઝડપવાની તમો મને ભલામ
કરો છો, પણ હું તમોને એજ પૂછવા માશું છું કે—શું સુન્
ભાઈઓ હ. અલી અ. ને ઇમામ તરીકે માન્ય નથી રાખ
કે જેથી તેઓને મનાવવાને ખીડું ઝડપવું પડે? એ હકીક
તમો કયા આધારે જણાવવા નીકળ્યા છો ? જો કે ખીલાફ
ની ખાબતમાં સુન્ની ભાઈઓ હ. અલી અ. ને ચોથા નામ
(ચોથા ખલીફ તરીકે) માન્ય રાખે છે, પણ ઇમા
તરીકે તો હ. અલી અ. ને બાર ઇમામેમાંના પહેલ
ઇમામ તરીકે સંપૂર્ણ રીતે સ્વિકારે છે. તેઓની હ. અ.
અ. સગંધે એવી માન્યતા છે કે—

ઇમામે અવ્વલ અઝ ઇસ્નાઅશર હયે.

મારા દાના હોરત ! મજકુર કહી તમોએ માન
રાખેલી કિતાબ “રેઝતુશ્શોહદા” માંથીજ છે—કે
વલીફઅઝ નામના સુન્નત જમાઅત વાળા શાએરની
ખતાવેલી છે. વખતે તમો એમ કહેવા નીકળશો કે, એ ક
ગુજરાતી લીપીમાં જે “રેઝતુશ્શોહદા” છપાયલી
(ગુલામ હુસેન દાઉદ પીરભાઈ તરફથી પ્રગટ થયેલી છે
તે ઉપરથી લીધેલ છે, અને તેમાં મરહુમ સુનશી માર
સુમઅલીએ ફેરફાર કીધો છે, પણ નહિ, ઉપરની કહી
મેં ટાંકેલ છે તે ઉર્દુ લીપીમાં છપાયલી અસલ કિતા
ઉપરથી ઉતારેલ છે— જે કિતાબ સુન્નત જમાઅતવા
કાઝી મોહમદ ઇબ્રાહિમ ઇબ્ને કાઝી નુરમહમદ પોરબંદ
તરફથી મુંબઇ ખાતે પ્રગટ કરવામાં આવી છે તે કિતાબ
મજલીસ ત્રીજી પૃષ્ઠ ૧૭ ના હાંશીયા ઉપરથી મજકુર ક
ટાંકેલ છે જે જોઇ જવા કૃપા કરશો. છેટે શું કરવા બાંચો

કોઈપણ સુન્નત જમાઅતવાળા તરફથી પ્રગટ થએલ જન્તરી તકવીમ (પંચાંગ) માં જોઈ જશે, તો તેમાં પણ તમોને અધરમએ ઇસ્નાઅશરનાં નામોનો કોઠો નજરે પડશે; જેમાં હૉ અલી અૉ તું નામ પડેલા ઇમામ તરીકે જોશે. આશ્ચર્યકારક તો એ છે કે આ ઠેકાણે બાણે કે સુન્ની ભાઈઓ હૉ અલી અૉ ને ઇમામના તરીકે માનતાજ ન હોય, એવી વલણ તમો ધરાવોછો; પણ આગળ તમો તમારાજ જીવન ચરિત્રની હકીકતમાં શું લખી ગયાછો, તેનું તમોને ભાન નથી ! જેમકે—

“ અને દરેક ધરલામી સુન્ની કે શીઆ હૉ અલી ની મહત્તા સ્વિકારતા અને સમજાય ”

(પેજ ૩૫)

*

*

*

“ અલીકો હયે અતા ઇસ્મ લહુન્ની; ‘હયે’ કુરખોં જીસકે પર શિયા વ સુન્ની

(પેજ ૩૬)

*

*

*

“ મોલવી ઉસ્માન મીયાં અને ખીજા ભાઈઓના ધાર્મિક વિચારો એક સરખા મુસલમાનને શોભાવે તેવા અને અલીના દરજ્જાની ગણતરી મોટી માનનારા હોવાયા હતા. ”

(પેજ ૬૫)

*

*

*

“ સુન્નત જમાતના આલેમ પણ બાર ઇમામને માને છે ”

(પેજ ૬૫)

મારા બહાલા મિત્ર ! ઉપરના બોલો તમારા પોતાનાજ છે, એટલે તે ઉપરથી શું સમજાય છે, તેનો અંદાજ તમેજ કરી લેશો અફસોસ છે કે, તમારા લખાણો પશુ ભૂલી જઈને તમે એવી શંકા દર્શાવવા નિકળ્યા છો કે, સુન્નત જમાઅતવાળાઓ હૉ અલીને ઈમામ તરીકે માનતા નથી !

૩—ભાઈ જુમ, એ બધી કુરઆને શરીફને માનવાની જે સખળ પુરાવાની ઈમાનદારીની વાતોનો પોલ વાગે છે, પશુ અંદર પોલ છે, એ તેના ઢગ ઢમતા અવાજથી જણાઈ આવે છે. આગાખાની કુરઆનને માનતા નથી, નમાજ પડતા નથી, રોજા રાખતા નથી વિગેરે ખુદાના એહકામ બજાવતા નથી ને અમે ઇસ્નાશરીઓ કુરઆનને માનીએ છીએ, નમાજ પઢીએ છીએ, રોજા રાખીએ છીએ, વિગેરે ઈમાનદારીથી સુસલમીન થયા માનતા હો, અને ખુદાની ખુશનુદી હાસલ કરેલી સમજતા હો અને જન્નતના હકદાર થયા સમજતા હો તો ભાઈ જુમ, જન્નતના કંત્રાકટરોના રોજે હશરમાં કેવા હાલ થશે ? એવા ઈમાનદારોના લોપાળા કેવા ખુલશે ? તે વાંચવું હોય તો વાંચો જંગે જમલ, જંગે સીફીન, જંગે કરબલા એ ઇસ્લામના મશહુર જંગો ઈમામ અને સુસલમીન વચ્ચેજ થયલા છે. એક બાબુ નમાજ રોજા અને કુરઆને શરીફ હતાં ત્યારે બીજી બાબુ માત્ર હબલીદલાહ ખુદાઇનુર ઈમામનો દામન અને તેમના હુકમમાંજ બધું સમાયલું હતું. નમાજ, રોજાના એહકામે એવે વખતે એમની ખુલા દીલથી ઉઠાવેલી ખોદમત આગળ કંઈ બીસાતમાં નહોતી કુરઆન તો તેમના વચનમાં હતું. ”

તપાસ—ઠાલા મિત્ર ! આજે તમોએ જે હકીકત ચર્ચેલ છે, તેની મારા સવાલ સાથે નીચ્ચતજ શી છે ? હકત આવેશમાં આવી જઈને તમો આડીઅવળો બાબતો ઉપર ઉતરી પડ્યા છો. બાકી પોણ કંઈ બાબતો છે, તે વાંચકોએ સારી રીતે જોઈ લીધેલ છે. ઈન્સાફ તમારે કરવાનો નથી—પબ્લીકે કરવાનો છે. બાકી આગાખાની ટોળામાંના કેટલાકો કુરઆનને માનતા નથી, પડતા નથી, રોજ રાખતા નથી, એ 'બાબતો સુર્ય' સમાન પ્રકાશિત છે. પ્રકાશિત સુર્ય છાબડે ઢંકાઈ શકતો નથી ! ભરી કોટોમાં એવી બુખાનીઓ અપાયલી છે, અને તેના કોઈ ઈન્કાર કરી શકતો નથી. (તેવી કેટલીક હકીકત “પ્રસ્તાવનાની પોલ” વાળા પ્રકરણમાં વાંચકો આગળ જોઈ ગયા છે.) એમ કુરઆનને માનીએ છીએ, નમાઝ પડીએ છીએ, એમ કોઈ ઈસ્નાઅશરી ફૂજ તરીકે કહેતોજ નથી—બાકી ‘ફરજ અદા કરીએ છીએ, ખુદા કબૂલ ફરમાવે’ એમ જણાવે છે. પણ એ બાબતો અદા કરવામાંજ ખરી સુસ્લમાની અને ઈમાનદારી છે, એમ દરેક ઈસ્લામી કહી શકે છે. બાકી ખુદાની ખુશનુદી હાંસલજ કરી ચુક્યા છીએ, એવો કોઈ ફૂજ કરતોજ નથી—હા, કુરઆને શરીફને માનીને જે કોઈ નમાઝ રોઝા વીં ખુદાઈ હુકમો બજાવી લાવે અને ખુદા તઆલા પોતાની રહેમતથી કબૂલ ફરમાવે, તો અલબત્ત ખુદાની ખુશનુદી હાંસલ કરવાનો એ સળખ જરૂર છે.

ઠાલા મિત્ર ! જન્મતના કેન્ઝાકેટરનો બોલ તો એ લોકોને લાગૂ પડે છે, કે જેઓ પૈસાથી સુકતી અપાવવાનો રોજ ઘાલે છે ! હશરમાં નમાજ રોઝા બજાવી લાવનારાઓનાં લોપાળા ખુદશે, કે તે ન બજાવી લાવવાનો ઉપદેશ કરનારાઓના લોપાળા ખુદશે; તેની ખુદાને ખબર ! (બાકી એ સર્વે બાબતો જાણી લેવાનો દાઅવો તો તમારા

જેવાઓજ કરી શકે!) જંગેજમલ, જંગે સીફ્રીન, જંગે કરખલા એ ઇમામો અને મુસલમાનો વચ્ચે થયેલ છે, એમ તમો જણાવો છો-પણ મજકુર જંગોમાં જે ઇમામોના મદદગારો હતા તેઓ ખુદાઈ એહકામો પણ બળવી લાવતા હતા. બાકી તમારી થીયરી મુજબ ફક્ત તેઓ મદદગારોજ હોય અને નમાઝ રોઝા ન બળવી લાવતા હોય, એમ હતુંજ નહિ. મતલબ કે તેઓ ઇમામોની તાબેદારી સાથે ખુદાઈ એહકામો પણ બળવી લાવતા હતા; અને સંપુર્ણ મોહબ્બત પણ તેજ કહેવાય.

હાલા મિત્ર ! તમો જણાવો છો કે, “ બીજાબાનુ માત્ર હજબીદલાહ ખુદાઈ નુર ઇમામનો દામન અને તેમના હુકમમાંજ બધું સમાયલું હતું ” તો એમાં તમો મોળા લાઈઓને લમાવવાનુંજ કરો છો. શું, જેઓના હાથમાં ઇમામનો દામન હતો તેઓ નમાઝ રોઝા વીં નહિ બળવતા હતા કે ? એના માટે પૂનાવાઓ આપી શકશે કે ? સારાંશ એજ કે, ઇમામની તાબેદારી અને મોહબ્બતની સાથે નમાઝ, રોઝા વીં બળવી લાવવાની આવશ્યકતા છે-અને ખરી ઇમાનદારી તેજ કહેવાય.

૪—“ લાઈ જીમ, ઉપલી વાનો મેં તમોને ઉપલક કરી છે અને હવે જવાબ તરીકે જણાવીશ કે-કુરઆને શરીફમાં ઘણી સુરાઓના મથાળે અરબી મુળાક્ષરો છે, જેવા કે—અલેફલામ મીમxઅલેફલામ, રે, હે,x મીમ, વિગેરે છે. જેનો અર્થ ઇમામ સિવાય કોઈ બાણતું નથી. કારણ કે ખુદા ફરમાવે છે કે—

x આજે ઠેકાણે વરતેજીએ જુકા કરેલ છે.

“ જીમ ”

“ લા યા અલાઓ તાલીલો કું * ઇલ-
લાહો વરરાસેખુન ફીલ ઇલમ ”

એટલે—મોઘમ ફકરાનો લેદ ખુદા અને તેણે
મુકરર કરેલા ઇલમના આગેવાન ઇમામ સિવાય બીજો
કોઈ બાણુતો નથી.

આ હિસાબે સુન્નત જમાતના આલેમોએ કરેલી
તફ્ફીરો કરતાં જમાનાનો ઇમામ જે કહે, તેજ ખુદાઈ
વચનની મતલબ ખરી ગણાય. ”

તપાસ—મિત્ર વરતેજ ! શું તમે એમ કહેવા માંગો
છો કે કુરઆને મજહના કેટલાક સુરાઓના મથાળે મુળા-
ક્ષરો છે તેથી “ અલી અલ્લાહ ” થાય છે ? જો
તમારી માન્યતા એવીજ હોય, તો તે તમારે પુરવાર કરવું
જોઈએ પણ તે પુરવાર કરવાના બદલે જેનો અર્થ ઇમામ
સિવાય કોઈ બાણુતું નથી ” એમ કહીને પતાવી દેવા માંગો
છો ! પણ ખરા ઇમામોએ તેવા હુકુમકુત્તઆત (જુદા
જુદા અક્ષરો) ના જે અર્થો જણાવેલ છે, તેથી કોઈ રીતે પણ
“ અલીઅલ્લાહ ” નું વાક્ય સિધ્ધ થતું નથી. બાકી
તમારા મોજુદ ઇમામ પાસે તેવાં કોઈ મુળાક્ષરોનો તેવા
અર્થ ધતો હોય, તો તેઓની સહીથી પ્રકાશમાં લાવવો
જોઈએ.

ઠંડાલા મિત્ર ! સુન્નત જમાઅતના આલેમોએ કરેલી
તફ્ફીરો કરતાં જમાનાના ઇમામના વચનની મતલબ ખરી
જણાવો છો—પણ તમારા મોજુદ ઇમામ તરફનાં તેવાં કોઈ
વચનો તો તમે પ્રકાશમાં લાવતા નથી; ફક્ત લોળા બાઈ-

* આએ આયતને મીં વરતેજએ ખોટી રીતે ટાંકેલ છે. એમાં
વખતે મીં વરતેજએ પોલીસી વાપરેલ હોય “ મઅલમો ” ના
બદલે “ મા અલીઓ ” લખેલ છે !

“જમ.”

એને ભમાવવાનું કશું છે. (બાકી ખસ ઇમામો તરફને જે અર્થો તફસીરમાં બેવામાં આવે છે, તેમાં તમારે માન્યતા કોઈ રીતે પણ સિદ્ધ થવી બેવામાં આવતી નથી બે તમારા પાસે તેવા પૂરાવાઓ હોય, તો તે તમારે પ્રસિધ્ધીમાં લાવવા બેઇએ)

૫—“ કારણ કે ઇમામ ખુદનો પ્રતિનિધી આ દુનિયામ ફરેક જમાના માટેનો છે, જેમકે ખુદા ફરમાવે છે કે-

“ ઇન્ની જાએનુલ ફીલ અરજે ખલીફા. ”

એટલે—હું મારો એક ખલીફો દુનિયામાં કાયમ રાખું છું. અને જેમ દુનિયાની બીજી બધી મખલુકાત કરતાં ઇન્સાનનો ફરજને મોટો છે તેમ બધા ઇન્સાનો કરતાં ઇમામનો ફરજને મહાન છે. અને તેથીજ ઇમામ એટલે મનુષ્યોનો આગેવાન, રહે ખર, પેશવા એવો અર્થ થાય છે. ”

તપાસ—મિત્ર વરતેજી ! તમારે આયતનો અથ મનઘડત કરેલ છે—ખરા અર્થ માટે આગળ વિવેચન કરી ગયો છું. તમારે જે અર્થ કરીને ત્યાર પછી બધા ઇન્સાને કરતાં ઇમામનો ફરજને મોટો છે, એ સબધે જે વિવેચન કરેલ છે—તેથી પણ કોઈ રીતે “ અલી ખુદા છે ” ન બીયરી સાબિત થવી નથી. બલકે એ વિવેચનથી તો તમે ઇમામને ખુદાનો પ્રતિનિધી જણાવીને “અલી ખુદા છે” એ તમારી બીયરીનો ઉલ્ટો રહ કશો છે. તમારા બોલોશ એજ સિદ્ધ થાય છે કે, ખુદા તે ખુદાજ છે—અને હું અલી અં ખુદાના તરફથી મખલુકાત ઉપર ઇમામ છે.

૬—“ અને આ રીતે એક ઇન્સાનનો ફરજને ફરેક જમાના અને વગર જાનહાર જમીન અને આસમાનનાં સીતાર અંદ્રને સુરજ ફેરીસ્તાને હુર કરતાં પણ ઇન્સાનને

હરજીએ વધુ છે. ને તેવા ઇન્સાન કરતાં ઇમામનો હરજી વધુ છે. તો સાબીત થાય છે કે આખી ખુદાઇનો સરકાર ઇમામ છે. અને ખુદા કુરઆનમાં ફરમાવે છે કે—

“અલ્લાહો તુરસ સમાવાવ વલ અરજ”

એટલે—જમીન અને આસમાનનું તુર તે અલ્લાહ છે.

તપાસ—એ તમારા મુદ્દાથી પણ એટલુંજ જણાય છે કે ઇમામ સર્વ મનુષ્યો વીં કરતાં શ્રેષ્ઠ છે,* પણ “અલી ખુદા છે” એમ તો સિદ્ધ થતુંજ નથી. જે આયત તેઓએ ટાંકેલ છે તેથી ખુદાતઆલાનું સર્વવ્યાપક-પણું જણાય છે, પણ “ઇમામ એ ખુદા છે” એમ તો કોઈ રીતે સાબીત થતું નથી. તમે આડાઅવળા પેચ લાવો છો. પણ તે તમારી થીયરીને સાબેત કરવાના બદલે ઉદ્દું તમારા મતથી વિક્ષેપ જાય છે.

૭—“હવે જ્યારે જમીન અને આસમાનનું તુર ઇમામ છે એમ આપણે બતાવી ગયા છીએ, તો તે ખુદાઈ હીક્ષાએ જમીન અને આસમાનનું તુર અલ્લાહ છે, એમ જાણતા અલ્લાહ અને ઇમામ વચ્ચે તો અંતર માત્ર પડેલો. દારણ કે ઇમામ ખુદાનો પ્રતિનીધી છે, એમ કુરઆનની આયતથી સીધું છે. તો પછી પ્રતીનીધીરૂપે ખુદા પોતે છે, એજ જાણવાની જરૂર છે.”

તપાસ—હાલા મિત્ર ! આએ મુદ્દામાં તમે ઉલટ સુલટ હકીકતો જણાવીને બાજી ખેલો છો—પણ તમાં તમે કાવો તેમ નથી. “જમીન અને આસમાનનું

*હં રંમુલે ખુદા કરતાં ઇમામો શ્રેષ્ઠ નથી; એ ત્રિશે આગળ વિવેચન થઈ ગયેલ છે.

“જમ”

નુર ઇમામ છે ” એમ તમે કેઈ રીતે પણ જાણી શક્યા નથી ! બાકી (મુદ્દા નાં ૬ માં) જમીન અને આસમાનનું નુર અદલાહ છે ” એણે જણાવી ગયા છે; અને તેવીજ રીતે પાછા આગે મુદ્દામાં પણ તેજ ખાખત સિધ્ધ કરે છે. જો કે તેમાં “ખુદાઇ હીસાબે”નું વાક્ય ઉમેરે છે. પણ “ખુદાઇ હીસાબે” નો અર્થ શો, અને એ વાક્યથી પણ “જમીન અને આસમાનનું નુર ઇમામ છે ” એ કેવી રીતે સિદ્ધ થાય છે, તે જરા સ્પષ્ટ કરી બતાવશે કે ? (એ સર્વ તમારી પોલીસીજ છે-પણ તેથી પણ ફાવે તેમ નથી !) “અદલાહ અને ઇમામ વચ્ચે તો અંતર માત્ર પડે” એ તમારા કથનમાં પણ એક બાજુ સમાયલી છે-પણ તેથી પણ એજ સિધ્ધ થાય છે કે, અદલાહ તે અદલાહ અને ઇમામ તે ઇમામજ છે. બાકી એથી “ઇમામ એ અદલાહ છે” એ કેઈ રીતે પણ સિધ્ધ થતું નથીજ. વળી ત્યાર પછી તમે પોતે “ઇમામ ખુદાનો પ્રતીનીધી છે ” એમ જણાવીને તમારી બાજુ ઉલટાવી નાખે છે. એટલે કે ખુદા તે ખુદાજ છે, બાકી ઇમામ તેનો પ્રતિનીધી છે, એમ તમે પોતે સાબિત કરે છે. જો કે ત્યાર બાદ “પછી પ્રતીનીધી રૂપે ખુદા પોતે છે” એમ ગડબડ ગોંટાળે કરે છે, પણ તે તદ્દન વાહીયાત છે. જ્યારે પ્રતીનીધીરૂપે ખુદા પોતેજ હોય ત્યારે તમેજે જો “ઇમામ ખુદાનો પ્રતીનીધી છે” એમ જણાવેલ છે, તેનો શો અર્થ સમજવો ? જ્યારે ખુદા પોતે ઇમામરૂપેજ હોય, ત્યારે વળી “ખુદાનો પ્રતીનીધી” એનો અર્થજ શો ? બહાલા મિત્ર ! પહેલે તમે પ્રતિનીધીના અર્થને ખુબ સમજી સોચીને ત્યાર પછી એ હકીકત જણાવવા બાહેર પડ્યા હો, તો કાંઈ શોભાભર્યું ગણાતે. તમે આગે મુદ્દામાં ત્રણ ચાર પલટીઓ ખાઈને એક બાજુ ખેલો છે પણ એ તમારી બાજુ સમજી વર્ગ પાસે આલી શકે તેમ નથી.

૮—જે કે લાઈ જીમ, તમારો પ્રશ્ન અલી ખુદા છે. એમ કુરઆનેશરીફથી જાણવાની ઈચ્છા છે તો જે ઉપત્તિ વાતોનું તત્ત્વ તમો સમજ્યા હશે, તો પછી અલીને અલ્લાહ વચ્ચેનો પડદો તો તમો જ્યાં સુધી જમાનાના ઈમામની ઊર્ધ્વ કરીને રસુલે ખુદાના અને કુરઆનેશરીફના ફરમાન ઉપર અમલ નહી કરો ત્યાં સુધી એ પડદો ઢુઢી શ શે નહી. ”

તપાસ—મિત્ર વરતેજી ! જે જાણતનો પૂરાવો કુરઆનેશરીફથી મેં જાણવા માંગેલ, તેવોજ પૂરાવો આપવામાં તમો નિષ્ફળ જતાં, વાતોના તત્ત્વનો ઈશારો કરો છો. પણ તે તત્ત્વ ઉપરથી પણ “ અલી ખુદા છે ” એવું કોઈ રીતે સિદ્ધ થઈ શક્યું નથીજ ! ખુબી તો એજ છે કે, આએ મુદ્દામાં તમોએ વાતોના તત્ત્વનો ઈશારો કરી, એ જાણતને પડતી મુકી, ને વળી જમાનાના ઈમામની ઊચ્ચઅતનીx થીયરી ઉપર વિવેચન કરવા મંડી પડો છો ! પણ તેમાં તમોએ “ અલી ને અલ્લાહ વચ્ચેનો પડદો ” એવું જે વાક્ય વાપરેલ છે, તેજ તમારું ‘ખોટાફ’ સાબિત કરી આપે છે. જે અલી તે અલ્લાહ જ હોય, તો વળી “ વચ્ચેનો પડદો ” એ શબ્દનો શો અર્થ ? ! બહાલા મિત્ર ! હવે સર્વે જાણતને એક જાણુએ રહેવા દેતાં, એટલું તો તમો ખુદશી રીતે માન્ય રાખો છો કે, “ તમારા જમાનાના ઈમામ મોજુદ છે અને તમોએ તેઓની ઊચ્ચઅત પણ

x ઊચ્ચઅત સત્ત્વનો ખુલાસો આગળ થઈ ગયેલ છે, મીઠ વરતેજીએ ઊચ્ચઅત કરવાને હૉ રસુલે ખુદા અને કુરઆને શરીફના ફરમાન ઉપર અમલ કરવાનું જણાવેલ છે- પણ એ જાણત સિવાય બીજી બાઈજોમાં એ ફરમાનો ઉપર કેટલું વજન આપે છે, તેના નમુનાઓ ઠેઠેકાણે ખતાવી ગયો છું.

કરેલ છે ” ત્યારે તમારી નજર સામેથી તો એ પડેલ જરૂર દુટી ગયલો હોવો જોઈએ કે નહિ ? ત્યારે તમે “ અલીને અલ્લાહજ છે ” એ પાક કુરઆનેશરીફથી જરૂર સમજી શક્યા હશેજ, તો તે પુરાવો પબ્લીક સમક્ષ શું કરવા નથી સુકતા ? આડા અવળા પંથે શું કરવા ચલાવો છો ? તમારી માન્યતા મુજબ તો તમારા જમાનાના ઇમામ પણ જાહેર અને મોબુદ છે તેમ તમેએ તેઓની બચાવત પણ કરેલ છે; છતાં તમે એ પડેલ જોલીને બતાવી શક્યા નથી, જેથી સાબિત થાય છે કે તમારા ઇમામે એ પડેલ સંબંધી કાંઈ જણાવેલજ નથી—તમે પોતે મનઘડત કલ્પના ઉપજાવી કાઢો છો. આશ્ચર્યકારક તો એ છે કે તમેએ તમારા મોબુદ ઇમામની બચાવત કીધી છે, છતાં જે બાબતનો પડેલ તમારી નજર સામેથી પણ દુટી શક્યો નથી—તેજ પડેલ દુટાના માટે મને બચાવત કરવાનું સૂચવો છો ! મતલબ કે, એ બાબતમાં કાંઈ સત્ય સમાયલુંજ નથી, જેથી તમેને ફાંફા મારવા પડે છે ! ! !

એ રીતે—મીં વરતેજના જવાબ નાં પડ માંના આઠ મુદ્દાઓની ટુંક તપાસ ઉપર કરી બતાવેલ છે. બાકી મીં વરતેજએ એ જવાબમાં છેવટે ડોક્ટર અને ઓરપી-ટાલનો દાખલો આપેલ છે, તે મારા સવાલના મુખ્ય હેતુ સાથે કાંઈ સંબંધજ ધરાવતો નથી—જેથી તે ઉપર વિવેચન કરવાની કાંઈ અગત્ય ધારતો નથી. છતાં મીં વરતેજએ ત્યારે એ દાખલો આપેલ છે—ત્યારે હું એટલું તો જરૂર પૂછીશ કે, તે ડોક્ટર, અરો ડોક્ટર તો હોવો જોઈએ કે નહિ ? કે ડાળલાલુ ડોક્ટરને પણ અરા તરીકે ગણી લેવો જોઈએ ? વળી ફક્ત ડોક્ટરનો દાખલો કરવાથીજ તે ડોક્ટર તરીકે ગણાયે ? કે તેને ડોક્ટરી વિદ્યાનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન પણ હોવું જોઈએ ? (અગર ડોક્ટર કે હકીમના એક દાહના-રને એ બાબતનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન ન હોય, તો તે

નીમ હકીમ ખતરે જાન થઈ પડે છે). તેવીજ રીતે તે ડોક્ટર સનદ મેળવેલો, અને સરકારી ડોક્ટર સરકાર તરફથી નિમાયલો પણ હોયો જાઈએ કે નહિ ? અગર એટલી બાબતો ઉપર મીં વરતેજ વીચાર કરશે, તો તેઓના માટે બસ છે.

મીં વરતેજને વિનંતી.

ઠાલા ખંધુ ! તમે એક જાહેર લેખક છો; અને આગાખાની લેખકોમાં અગ્રસ્થાન લોગવો છે. બલકે હાલમાં તમેએ આગાખાની ટોળામાં મીસ્તરીપદ ધારણ કરેલ છે—એમ પાકે પાયે સાંભળવામાં આવે છે. તમારા લેખોથી તેમજ અન્ય આગાખાની લેખકોના ધાર્મિક સાહિત્યના પુસ્તકો ઉપરથી મારા મનમાં જે કેટલીક શંકાઓ ઉત્પન્ન થયેલ, તે ત્રેપન સવાલો મારફત આપ બાઈ સમક્ષ રજુ કરેલ—અને તેના ચોખ્ખ સંતોષકારક જવાબો મેળવવાની ઉમેદ બાંધેલ, પણ માફ કરશે, કે હું મારી ધારણામાં નિષ્ફળ નિવડયો છું.

ઠાલા બાઈ ! તમેએ મારા ત્રેપન સવાલોના જવાબમાં “વેદિક-ઈસ્લામ” નામનું જે પુસ્તક બાહેર પાડેલ તેની એક કોપી મારા ખર્ચે મંગાવીને તેનો મેં ખંતથી અભ્યાસ કર્યો—પણ તે પુસ્તકની પૂર્વણીમાં અને મારા સવાલોના જવાબમાં તમેએ તદ્દન ખોટી રીતેજ કામ લીધેલ છે; એ હું સારી રીતે જાણે છું. તમારા પુસ્તકની પૂર્વણીમાં હમેએ જે જે ઉતારાઓ ટાંકેલ છે, તેમાં તમેએ ફેરફાર કરી અને મનમમતી રીતે કાપકુપ કરી તદ્દન ખોટી રીતે કામ લીધેલ છે—તેવીજ રીતે જવાબોમાં

પણ ઘણું કરીને મુળ મુદ્દાઓનો સ્પષ્ટ રીતે ખુલાસો કરતાં, આડીઅવળી બાબતો ઉપર ઉતરી, જવાબોને લંબાવવા મુળ મુદ્દાઓને ઉડાવવા કોશેશ કરેલ છે. વળી કેટલેક ઠેકાણે તો તમોએ આવેશમાં આવી જઇને, કલમને ફાલ્ગુન ચલાવી અસહ્ય વર્તણૂક ધારણ કરેલ છે—જે એક મીસ-રીના માટે યોગ્ય ગણાય નહિં. તેવીજ રીતે તમોએ પંદરમીના માટે જે મનઘડત બાબતો લાવી અયોગ્ય કલ ચલાવેલ છે—તે પણ શોભાલયુક્ત નથી.

બહાલા ભાઈ ! એ સવે બાબતોમાં મને વધુ અવગણના થઈ તો એ લાગી, કે તમારા ટોળાનો હાથવો ઈસ્લામ ફિરકાઓમાંથી હોવા છતાં તમોએ ઠેકઠેકાણે ઈસ્લામ સુખ્ય સિદ્ધાંતોની વિરુદ્ધતા કરીને, તમારા ટોળાને “હિન્દુ ન મુસ્લમાન” તરીકે મનાવવાને ખુબ પ્રયત્ન કરેલ છે ! એટલે સુધી કે તમારા પુસ્તકનું નામ પણ વેદિક-ઈસ્લામ રાખી, ઈસ્લામ મઝહબને વેદિક ધર્મ તરીકે મનાવવા કોશેશ કરેલ છે. (જે કે અંદરબાને તમારા હેતુ જુદોજ છે. તમોને ન તો સનાતનથી કામ અને ન તો ઈસ્લામથી વારસો છે. તમારે તો તમારા ગીતકાં ગાવાં છે—અને તેવાં ગીતો, તમારા પુસ્તકમાં કે કોઈ ઠેકાણે જણાઈ આવ્યા વગર રહ્યાં નથી. તમોએ કેલેક ઠેકાણે સનાતનીઓ તેમજ ઈસ્લામીઓ બેડ ઉપડીકા કરેલ છે—જે ખુદી રીતે જણાઈ આવેલ છે.)

બહાલા ભાઈ ! જે કે તમારા અંદરબાનેનો હેતુ જુદોજ છે, બહારમાં તમો તમારા ટોળાને “ન હિન્દુ મુસ્લમાન” તરીકે મનાવો છો, અને તેમાં ફરક સમજાવો છો.—પણ તેમાં તમારી ભયંકર ભુલ થાય છે ! જે નક્કાએ ઉપરે એક એક પગ રાખીને પાર ઉતરવા ઇચ્છનાર, કોઈવચ્ચ પાર ઉતરી શકે છે ખરો ? હરગીઝ નહિં. તમો સમાજ

ઉપોગી ત્યારેજ થઈ શકે-કે કાં તો શુદ્ધ સનાતન મત અંગીકાર કરો; અને કાં તો શુદ્ધ ઇસ્લામ મતને વળગી રહો. જો કોઈ પણ મતને ચુસ્ત રીતે વળગી રહો, તોજ તે મતની શુદ્ધ સેવા કરી શકે-નહિં તો ન ઈધરકે ન ઉધર કે જેવો મામલો થઈ પડે તેમ છે ! અથવા તો -“પ્રેમ ધ્યાન પહેતા નહિં, નહિં વૈકુંઠમાં વાસ; અધ-વચ્ચમાં અટકી રહ્યા, સાધુ સુંદર દાસ ” ની જેમ અધ-વચ્ચે અટકી રહેવાનું થઈ પડે તેમ છે.

બહાલા બંધુ ! દ્વાય તમો એવી માન્યતા બહેર કરતા હો કે, “ અમો ઇસ્લામી છીએ અને ઇસ્લામ મતજ અમોને માન્ય છે, પણ હિન્દુ મુસલમાનમાં લેહલાવ નહિ સમજતાં સમદ્રષ્ટીએ જોઈએ છીએ, જે કારણથી અમારા ટોળા માટે “ ન હિન્દુ ન મુસલમાન ” નો સિધ્ધાંત પેથ કરીએ છીએ-તો એ સિધ્ધાંત દુન્યવી નજરે વ્યાજબી પણ ગણાય પણ તમો તો તમારો મુશ્કેલ જણાવો છો:—

કલેમેકા વિદં રહે. વેદપે ધ્યાન રહે;

હમ સતપંથી જોળે, ન હિન્દુ ન મુસલમાન રહે.

જે ઉપરથી જણાઈ આવે છે કે, ઇસ્લામી કલેમનો પણ જપ કરવો-અને વેદની આજ્ઞાઓ ઉપર પણ અમલ કરવો. મતલબ કે-જ્યાં તમોને ફાવે ત્યાં ઇસ્લામ મતનો આધાર પકડવો, અને જ્યાં ઇસ્લામી મત તમોને અનુકૂળ ન આવે ત્યાં સનાતન મતનો આશ્રો લેવો; એમ તમારી પોલીસી જણાઈ આવે છે, જે કોઈ રીતે ચાહુ સમયમાં ચાલી શકે તેમ નથી ! એકજ મતને ચુસ્તપણે વળગી રહેવામાંજ શ્રેય છે, એ તમારે ચોક્કસ યાદ રાખવું જોઈએ. ખુદ ના. આગાખાન સાહેબે મુરીદો જોગા ફરમાનોમાં “ હવે હિંદુનો વખત નથી ” અને “ હિંદુઓની વાતો એલમમાં પડો છો તે વ્યાજબી નથી ” એમ ફરમાવેલ છે-જે ફરમાનો “ કુલ બરલી લોમીકા ” વાળા

પ્રકરણમાં ટાંકી ગયો છું પણ તમે તો તમારા પુસ્તકમાં નાં આગાખાન સાહેબના ફરમાનોથી વિરૂધ્ધ ઉપદેશ કરી રહ્યા છો !

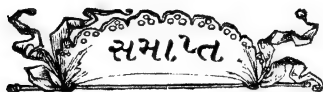
ઠંડાલા ભાઇ વરતેજી ! તમોએ જે માર્ગ બ્રહ્મણ કરેલ છે, અને ઉધી થીયરીએ કામ કરી રહ્યા છો, તે તમારા ટોળામાંનાજ સમજી વર્ગને બિંદુકલ પસંદ નથી—એનો મને પુરતો અનુભવ થયેલ છે. હાખલા તરીકે, તમોએ “ વેદિક ઇસ્લામ ” ની જે પહેલી વાર નકલો છપાવેલ, તેના સુખ પૃષ્ઠ ઉપર નાં આગાખાન સાહેબનો ફાટો આપીને તેઓ શ્રીને, માટે હાદીયુલ મહેદી, ઇમામ મોળીન શ્રી કૃષ્ણ, મહાન સરદાર મીખાઇલ વીં ઇસ્કાબો તમોએ લખેલ છે—પણ તે બાબતમાં તમારીજ કોમમાંના સમજી વર્ગમાં ચર્ચા થતાં, બીજી વારની નકલોમા તે ઇસ્કાબો લખવાનું તમોને તજી દેવું પડ્યું છે.

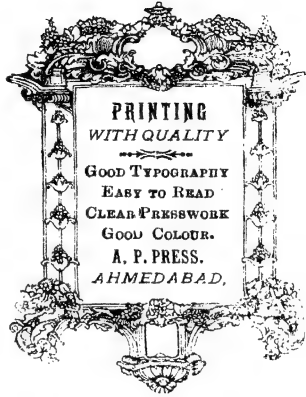
ઠંડાલા બંધુ ! મારા ત્રેપન સવાલોના જવાબમાં તમોએ જે પુસ્તક લખેલ, તેની ફરેખા ઉપર આલેથી બતાવી છે—તે તમારા પુસ્તકની તપાસના પરિણામ રૂપે આએ મારું અહના પુસ્તક આપ ભાઈની સેવામાં રજી કરું છું. આશા છે કે તમે તમારી ખરી ઇમાનદારી અને શુદ્ધ ઇન્સાફી લાગણીથી મારા આએ પુસ્તકને પહેલેથી છેલ્લે સુધી વાંચીને શુદ્ધ ઇન્સાફ આપશો.

ખારા બંધુ ! તમોએ તમારા પુસ્તકમાં કેટલેક કેદાણે આવેશમાં આવી જઈને તમારી કલમની લગામને બાંહેધ છુટી મુકી દીધેલ, તેમજ પાક ઇમામો માટે પણ અયોગ્ય રીતે કલમ ચલાવેલ—છતાં મારા આએ અહના પુસ્તકમાં મારી કલમ ચલાવવામાં મેં પુરતી સંજાળ રાખેલ છે. જ્યાં જ્યાં એમુક મુઠાઓ બતાવવાની ખાસ જરૂરત જણાઈ છે ત્યાં પણ ફક્ત તવારિખો વીં નાં ઉતારાઓ ઉપરજ સંતોષ મળે.

છે. છતાં અગર મારા કોઈ કટાક્ષ ચુકત થઈદોથી આપ બાઈની લાગણીદુખાય, તો પહેલે તમે તમારા લખાણને તપાસી જોવા કૃપા કરશો તો તમેને સહેજે જણાઈ આવશે, કે તમારા લખાણ કરતાં મેં કાઈક વધુ કાળજી રાખેલ છે. તે છતાં પણ તમેને માફ લાગે તેમ હોય, તો કૃપા કરીને ઉદાર વૃત્તીથી ક્ષમા કરશો. તમે એક મીશનરી છો, એટલે મીશનરીને લગતા યોગ્ય ગુણોમાંથી સહનસીલતા અને ક્ષમાવૃત્તી તો તમારામાં અવગ્ય હોવીજ જોઈએ; તેનો સહઉપયોગ કરી ઉદાર દીલથી ક્ષમા કરશો.

વસસલામો અલા મનિતબેઅલ હોદા.

વકીલ પઠાણ નુરખાન અમીરખાને અમદાવાદમાં
મીરબપુર રોડ-વુડલેન્ડ બંગલામાં આવેલા પોતાના
ધી “અમરસીંહણ” પ્રી. પ્રેસમાં છાપ્યું.

શુદ્ધી પત્રક.

પૃ.ટ.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૯	૨૨	ખાલીસ વૃત્તીથીજ	ખાલીસ વૃત્તીથીજ
૧૧	૧૮	બાખતનો	બાખત તો
૧૨	૨૩	થઇ છે	થઇ શકે છે
૧૫	૨	તેઓના	તે તેઓના
૧૮	૧૪	અલી શાહ	હસનઅલી શાહ
૨૩	૮	દશ વપ	કેટલીક મુદત
૨૫	૧	કિશ	ઉરા
૨૯	૪	ઝરદોઝ	ઝરદોઝ
૨૯	૭	શમ્સ	શમ્સને
૨૯	૮	તબેઝ	શમ્સ તબેઝ
૩૦	૧૪	ગામ્હર રકદી	ગામ્હર રકદી
૩૧	૧૫	ઇમામથી	ઇમામથી
૩૬	૪	સીશીન	જગે સીશીન
૩૮	૧૬	સયદ	સૈયદ
૪૮	૧૮	અનેનીમાજ	અને નીમાજ
૫૬	૮	કો	કોઇ
૫૭	૨૦	હોવલ	હોવલ
„	૨૧	વકાલલ	વકલલ
„	૨૧	અબોદુલ તાહ	અબોદુલ તાહ
„	૨૨	રખમકુમ	રખમકુમ
„	૨૩	મયયયુશરેક	મયયયુશરેક
„	૨૪	અલયહિલ	અલયહિલ
„	૨૫	માઅવાહુબાર	માઅવાહુબાર
„	૨૬	મિન	મિન
૫૬	૭	લકદ	લકદ
„	„	સલાસતિન	સલાસતિન
„	૮	વમામિન	વમામિન
„	„	એલાહિન	એલાહિન

”	”	એલાહુન	એલાહુન
”	”	વાહેદુન	વાહેદુન
”	૯	ઇલ્લમ	ઇલ્લમ
”	”	યન્તહ	યન્તહ
”	”	યકુલુન	યકુલુન
”	૧૦	મિનહુમ	મિનહુમ
”	”	અઝાયુન	અઝાયુન
”	૧૧	કુલ	કુલ
”	”	બશરમ	બશરમ
”	”	મિસ્લોકુમ	મિસ્લોકુમ
”	૨૦	એલાહોકુમ	એલાહોકુમ
”	”	એલાહુન	એલાહુન
”	”	વાહેદુન	વાહેદુન
”	”	ફમન	ફમન
”	૨૧	યરબુ	યરબુ
”	”	યઅમલ	યઅમલ
”	”	અમલન	અમલન
”	૨૨	સાલેહન	સાલેહન
”	”	યુશરિક	યુશરિક
૫૬	૪	ઇલાહોવ	ઇલાહો
”	”	આલેમુલ	આલેમુલ
”	”	અયમે	અયમે
”	૫	હોવર	હોવર
”	”	રહમાનુર	રહમાનુર
”	૧૧	હોવલ	હોવલ
”	”	મલેકુલ	મલેકુલ
”	૧૨	કુદરસુસ્સલામુલ	કુદરસુસ્સલામુલ
”	”	મોઅમેનુલ	મોઅમેનુલ
”	”	મોહમમેનુલ	મોહમમેનુલ
”	”	અઝીઝુલ	અઝીઝુલ
”	”	જબ્બારુલ	જબ્બારુલ
”	૧૩	સુબ્બાહાનફલાહે	સુબ્બાહાનફલાહે

”	”	અમ્માયુશરેકૃત	અમ્મા યુશરેકૃત
૫૯	૧૬	નિગોડેઆન	નિગોડેઆન
”	૨૧	હોવલ્લાહુત	હોવલ્નાહુત
”	”	ખાલેકુત	ખાલેકુત
”	”	બારેકલ	બારેકલ
”	”	લહુલ	લહુલ
”	૨૨	અસ્માકલ	અસ્માકલ
”	૨૩	વહોવલ	વહોવલ
૬૨	૨	ઝગપ	ઝગપ
”	૨૧	ધણેા ઈકરાર	ઈકગર
૬૩	૨૨	જુઠા	જૂઠું
૬૪	૮	મીં વરતેજી	મીં વરતેજીએ
”	૧૬	અલકિપનીપદ	અલકિપનીપદ
”	૧૭	અલ	અલ
૬૫	૧૩	ફલચીયુકપ્પલ	ફલચીયુકપ્પલ
”	૧૪	આખરેતે	આખેરતે
”	”	મેનલ	મેનલ
”	૧૮	આવથી	આવતી
”	૨૨	ના, અહોયુલ	ના, અહોમુલ
”	૨૩	વ મચ્ચી ચકુર	વ મચ્ચી ચકુકુર
૬૬	૧૧	મઆઝેલાહ	મઆઝલાહ
”	૨૪	મુજખ	મુજખ
૬૮	૧૮	પાઈ	ને પાઈ
૬૯	૨૪	અત્યંજોને	અત્યંજોને
૭૨	૪	હુમ	હુમ
”	૫	વલવ	વલવ
”	”	લઅરપનાહુમ	લઅરપનાહુમ
”	૭	ચઅલમો	ચઅલમો
”	”	અઅમાલકુમ	અઅમાલકુમ
૭૬	૧૨	અંધારપ	અંધારપ
”	૮	ગાનોમાં જો	ગાનોમાં
૭૭	૮	બહાઆરે	બાહીઆરે

૭૬	૨	અનાહુમ	અનાહુમ
"	૧૧	મસજેદિલ	મસજેદિલ
"	૨૪	અર્થ	અને અર્થ
૮૩	૨૮	હીંદમાંની	હીંદમાંજ
"	"	લોપ ધર્મનો	ધર્મનો લોપ
"	"	છે, અને	અને
૮૪	૧૫	અન્ગ	અન્ય
૮૫	૧૪	વરતેજની માનીનતા	વરતેજના માનીતા
૯૧	૨૭	હલ્લ	ધર્મ
૯૨	૨૩	ઝાપુર	ઝપુર
૯૪	૨૩	મી૦ એડવર્ડ	જે મી૦ એડવર્ડ
૯૭	૧૫	છે જ્યેકો	જણાવેલ છે કે
૧૦૭	૨૩	ભરતિય	ભારતિય
૧૧૧	૪	મળતા વિષેકોનો	મળતાવિષેકોનો
૧૧૨	૨૬	ધખારતના	ધખારતમાં
૧૧૪	૨૧	મુનાયે	મુનાએ
"	૨૨	અલમુલકમ વ	અલમુલકમ વ
૧૧૫	૪	એ.એ.કુલ્લાહ	એ.એ.કુલ્લાહ
"	૯	તજકેરતુલ કરામ	તજકેરતુલ કેરામ
"	૨૩	મત અંગત	અંગત મત
૧૧૬	૨૨	ધમામત	ધમામત
"	૨૫	તણુસે	તણુસે
૧૧૭	૨૬	મોલવી	મોલવીએ
૧૧૮	૧૨	વ ક્રતાહ	વ ગુરતાહ
"	૨૨	મરઝા	મર્ઝા
૧૨૫	૨૩	ધતિહાસીક	ધતિહાસીક
૧૨૬	૫	આદમ (અ.) અને	આદમ (અ.) ને
"	૨૦	જનત	જનાત
૧૨૭	૧૦	બેહીસ્તમાંથી	બેહીસ્તમાંથી
૧૨૭	૧૦	વીપુરા	વીપુટા
"	૧૧	જરત	હજરત
૧૨૮	૫	કંશે	કરશે

૧૩૧	૬	૬૩૫૧	૬૨૬૧
"	૧૫	આદમ	નુહ
"	૧૬	નુહ	ધ્રાહીમ
"	"	૨૨૫૦	૧૧૪૨
૧૩૩	૧૨	મનાવા	મનાવતા
૧૩૪	૧૪	તે કેટલાક	જે કેટલાક
૧૪૨	૨૦	સદીકુલ - ઇન્તેકમુમ	શદીકુલ - ઇન્તેકામ
"	૨૨	ખાકસે	ન ખાકસે
૧૫૦	૩	તવારિખે	તવારિખા
"	૧૦	તેની	તેનો
૧૫૨	૧	meaauthing	meaauthing
"	૧૯	ઉમ્દલુત લેખ	ઉમ્દલુત લેખ
૧૫૩	૧	બદીના	૨.દીના
૧૫૪	૧૨	કુદાકુદ	કુદાકુદ
૧૬૨	૨૬	દાએ યાને	દાદીસાને
૧૬૬	૧૫	દા વત	દાખવત
૧૭૯	૨૪	યા અને	યાઅને
૧૮૦	૧૨	આં હઝત	આં હઝત
૧૮૫	૨૦	માનીડ	માનીદ
૨૦૧	૭	સવ	સવ
૨૦૨	૧૩	ખુલાસો	ખુલાસો
૨૧૦	૧૯	કયા તે	તે કયા
"	૨૧	ખુજખ	ખુજખ
૨૧૨	૭	આપો છે !	આપે છે !
૨૧૩	૨૭	સખાં છે	શો સખાં છે
૨૧૪	૫	સિજધો ન	સિજધો ત
૨૧૬	૨૦	પાસે ઇમામ	પાસે ઇમામ
૨૧૬	૧૫	મોતવાતરે	મોતવાતર
૨૧૯	૨	હુમુર	હુમુર
"	૧૨	અદલમેહદી	અદમેહદી
૨૨૦	૭	કીલઅમે	કીલઅમે
"	૬	ફગનસ્ત	ફગનસ્ત

”	૬	સીમેઝર	સીમેઝર
૨૨૩	૧	ઓખ્યુદુલાહ	ઓખ્યુદુલાહ
૨૨૪	૩	કરતએ	કતરએ
૨૨૫	૧૭	હ. “ધમામ”	“ધમામ”
૨૩૧	૧૬	કતુકે	કેક
૨૩૨	૧૮	આંચે	આંચે
”	૨૦	ચહાર	ચહાર
૨૩૫	૨૬	લ દયાના	લદયના
૨૩૭	૫	અંદરમાં	અંદર—માં
૨૪૦	૨૭	પેજ ૨૦૫	પેજ ૧૬૬ થી ૧૭૬
૨૪૧	૨	૪૮૫ પેજોમાં	૯ થી ૧૦ પેજોમાં
૨૪૨	૧૨	નસલનાયું	નસમનાયું
૨૪૪	૫	શાહ તાહેર	અસ્મેહદી
”	૧૫	ધમામ	તમામ
૨૪૫	૧૮	તેઆતું	તેઓનું
૨૪૬	૭	હોય,	હોય, તો
૨૫૧	૨	શયપરા	શયપરા
૨૫૩	૧૬	તો હમલ	તો હમલ
૨૫૬	૪	તેને ધ	તેને નધ
૨૫૮	૬	થોડીવાર દર્	થોડીવાર અગાઉ દર્
૨૫૯	૨૫	અતે	અને
૨૬૦	૨૬	તહારો	જે તહારો
”	૧૨	પુત્રકજ	પુર્વકજ
૨૬૧	૨૪	તોફિલ-હકીકત	તો ફિલ-હકીકત
૨૬૬	૬	હલા	હશા
૨૭૧	૧	મહોદુલ	મહીકુલ
૨૭૫	૧૭	મીં-લરતેજ	મીં વરતેજ
”	૨૦	ચારે	ચારે
”	૨૫	દર-રવનીએ	ધરશહાનીએ
૨૭૭	૫	ઝુલકરનધન	ઝુલકરનધન
૨૮૦	૧૯	હોધ	હોય
૨૮૫	૬	રઝના	રઝના

૨૯૦	૧૪	મુન્તઝરની	મુન્તઝરની
૨૯૧	૨૧	મુન્તઝરે	મુન્તઝર
૨૯૨	૯	મુન્તઝર	મુન્તઝર
૨૯૭	૧૧	મુલકન	મુલકન
૩૧૦	૫	અપેલી	અપેલી
૩૧૧	૧૩	૧૪૬ માં.	૧૪૬,
૩૧૨	૧૫	અને ૧૨૪૬	૬૨૪૬
"	"	અલી અબદિલ	અબી અબદિલ
૩૧૪	૨૧	જાણવે છે	જાણવેલ છે.
૩૨૩	૧૪	અલસાવેદિલ	અલસાદેદિલ
"	૧૬	રઝીઝીસ્તગયા	રઝીઝીસ્તગયા
૩૨૪	૨૬	ગુલામ હુસેન	ગુલામ હુસેન
"	૨૭	હુસન	હુસેન
૩૨૫	૧	ઝાપણુ	ઝાપણુ
૩૫૦	૧૩	મકુલી	મકુલી
"	"	અલી મોહમ્મદ	અબી મોહમ્મદ
"	૧૪	મીકાસ્ત	મીકાસ્ત
"	૧૮	ના મદીના	તા મદીના
"	"	હીક	સાદીક
"	૧૯	અરવએ	અરવમ
"	૨૮	અં અરજ	અઅરજ
૩૫૧	૨	તેઓ	તેઓને
૩૫૫	૧૩	તેઓએ	તેઓ એ
૩૫૭	૧૯	એટલે વળી	એટલે
૩૫૮	૪	હમી	હમી
૩૬૦	૧૨	યેહ	યેહ
૩૬૧	૪	કરેક	કરેક
૩૬૩	૧૫	એ જમાઅત	એક જમાઅત
"	"	માસુમ	મોસુમ
૩૬૪	૨૭	હરમાઈલીઆહક	હરમાઈલીઆહકી
૩૬૫	૨૪	હુસેનના	હુસેનના
૩૬૬	૧૭	મએમુન	મએમુને

૩૬૬	૧૫	હિપ	હિપર
"	૧૬	અગાખાન	આગાખાની
"	૧૭	જ વવા	જણાવવા
૩૭૧	૧૯	અગાખાની	આગાખાની
૩૭૩	૨૧	આખાખાની	આગાખાની
૩૭૫	૭	જાઅફર સાદેક	જાઅફરે સાદેક
"	૨૨	બગીઝે	બગીઝ
૩૭૫	૭	શાલી	શકાલી
૩૭૬	૨૩	અએમુન	મએમુન
૩૮૦	૧૮	મેહદ વીઆહકી	મેહદવીઆહ કી
૩૮૧	૮	લઅમિદનાહ	બે અમિદનાહ
"	૧૫	યશ આ	મશઆ
૩૮૮	૧	કટર	કરાર
"	૧૩	મનસર	મનસર
૩૮૯	૧૪	તુફસ	નોફસ
૩૯૦	૩	રોમુઝે	રોમુઝ
"	૪	દોરઝે	દોરઝ
"	૧૭	પેજ ૭૫	પેજ ૭૬
૪૦૧	૪	અલમુલકકઅમ	અલમુલકકઅમ
"	૮		
"	"	એહમિદનાહ	એહકામિદનાહ
૪૦૫	૧૮	બોધા	બોધાએ
૪૦૫	૧૨	આ ગયા	મયા
"	૨૩	રહાનું જણાવેલ છે	રહા લત
૪૧૧	૨	કાત્રાં	કાત્રાં
"	૧૩	કોમ	કોમની
૪૧૨	૯	પુ પો	પુરો
"	૨૦	સને	હસને
"	૨૭	સન	હસન
૪૨૦	૧૩	મોખરેખીન	મોખરેખીન
૪૨૧	૮	માસુમ	મૌસુમ
"	૧૦	કરમ	કરમદ

”	૧૩	ધ-સચ્ચ	ધન્સેરાધ
”	૧૪	ખૂદહા	ખૂદહ
”	”	મરતુરહા	મરતુરાહ
”	”	દરરાં	દર આં
૪૨૪	૮	દીયા	ડીયા
૪૩૧	૨૩	આંરેરો	આં રેરો
૪૩૩	૧૮	હતા	હતો
૪૩૪	૧૦	અઝઝમાન	અઝ ઝમાન
”	૯	તકાવ્યતે	તકવિચ્યતે
૪૪૧	૧૫	હસીનઅલમુત	હસીન અલમુત
૪૪૫	૧૩	ગરદકુ	ગરદકુ
”	૧૬	આવતે	આવ, તે
”	૧૮	લખ્યું કે	લખ્યું છે કે
૪૪૮	૧૫	પીરશમ્સનેજ	પીર શમ્સ તેજ
૪૫૫	૧૪	કો તાડ	કંવાડ
૪૫૭	૧૮	વરાસ્ત	વ વરાસ્ત
૪૫૮	૧૭	Inbia	India
૪૭૫	૨૨	ચહાનહ	ચહાન
”	૨૩	અવહયના	અવહયૂતા
”	”	ખયરાતે	ખયરાતે
”	૨૪	વ ઇતિઅઝઝકાતે	વ ઇતિઅઝઝકાતે
૪૯૬	૬	વચ્ચમલ	વ ચ્ચમલ
૪૮૦	૧૯	ન કરવી	ન કરવી વીં વીં
૪૮૧	૨૩	કદાચ	હવે-કદાચ
”	૧૧	માન્યતાના	માન્યતા
૪૮૨	૯	એઝિયતલા	એઝિયતલા
૪૮૩	૨૨	અએઝાક	અએઝાક
”	૨૩	અન	અન
”	”	મેનલ	મેનલ
૪૮૫	૧૭	એઆરાફન	એઆરાફન
”	”	ળએખવું	ઓળખવું
૪૮૬	૧૮	નશસહ	નશસહ

”	”	ફકદ	ફકદ
૪૮૭	૧૫	ધમામની	ઝમાનાના ધમામની
”	૨૦	સર્વ	” સર્વ
૪૮૧	૩	આસારહુમ	આસારહુમ
”	૪	ધમામિમ	ધમામિમ
”	૨૧	બજ તે	બેજ તે
૪૮૩	૧૦	લેઆ એ	લેઆએ
”	૧૮	મુજ	મુજમે
૪૮૬	૯	Manifest	Manifest ના
૪૮૯	૧૪	કિતાબુદલાહે	કિતાબુદલાહે
”	૧૫	ઇન્તમસ્સકતુમ	ઇન્તમસ્સકતુમ
”	૧૭	હવઝ	હવઝ
”	૧૬	બઅદી	બઅદી
૫૧૪	૪	ફઇન તનાઝઅતુમ	ફઇન તનાઝઅતુમ
”	”	ફી શયઇન	ફી શયઇન
”	૬	વલ્લ યવ મિલ્લ	વલ્લ યવ મિલ્લ
”	૭	અહસનો તાઅવીલા	અહસનો તાઅવીલા
”	૧૦	હાકેમ	હાકેમ
૫૧૬	૭	ઓલીલ	ઓલિલ
”	૮	મિન્કુમ	મિન્કુમ
”	૯	વલીયે	વલીયે
”	૧૦	લયુઅતૂતઝઝાત	વ યુઅતૂતઝઝાત
”	૧૧	વહુમ	વમમ
૫૧૮	૧૮	છે. તે	છે કે,
૫૪૫	૧૨	મુદીઓ	પુદીઓ
૫૫૫	૭	પાડવામાં	પડવામાં
૫૫૬	૧૨	ફારેકાન	ફારેકાન
૫૬૨	૬	ખાસમહલતથા	ખાસમહલ તથા
૫૬૬	૧૪	તો	તો
૫૬૭	૨૫	વમરમાંજ	વર્ગરનાજ
”	”	મનમાં	મતમાં
”	૨૬	લેવા ની	લેવાતી

૫૬૯	૧૮	મોઝા કામ	મોઝા કામ,
૫૭૧	૩	ફાકે	ફાકે
„	૧૧	અયુદ્ધી હિમ	અયુદ્ધીહિમ
૫૬૬	૧૭	યસફેકુદમાઅ	યસફેકુદમાઅ
„	૨૩	લઓએ	તેઓએ
૫૮૭	૩	અને	હવે
૫૮૮	૪	મુત્યા	તપરરા
„	૫	પણ છે,	છે?
૬૦૧	૧૯	મોત નીઝદીક	મોતની નઝદીક
૬૦૭	૨૭	હુસેન	હુસેન
૬૧૨	૧૦	કલ્મ	કલ્મ
૬૧૭	૧૫	અદ્યહુરહમા	અદ્યહિરહમા
૬૨૨	૨	ખીગીહીરતદ	ખીગીરીસ્તદ
૬૨૬	૧૨	શીઆતના	શીઆતના
૬૨૯	૨૦	વાકેઆત	વાકેઆત
૬૩૦	૧	સાલકે સાલ	સાલહા સાલ
૬૩૧	૪	તરક	તરકદી
૬૩૨	૨	ખાડા	ખાડાહ
„	૩	અ.૦ થી	અ.૦
„	૧૩	ગુજદાતી	ગુજરાતી
„	૧૨	કંઝુલ મુસાએઅ	કંઝુલ મસાએઅ
„	૨૧	રો તુસ્શોહદા	રોજતુસ્શોહદા
„	૨૪	પીર શમ્સના	પીર શમ્સના
૬૩૯	૮	લખેલ	સંખોધીને લખેલ
„	૨૦	આગાખની	આગાખાની
૬૪૧	૪	પુરો	પુરોએ
૬૪૩	૪	ખારાવાલી	લાસવાલી
૬૪૫	૨૩	શહીદ	શહીદ
૬૪૬	૨૨	સમયદસ	સમયદ
૬૪૭	૧૧	જે હુસેન	જે હુસેન
„	૧૨	મોઅવીયાહ	મોઅવીયાહ
„	„	હિમાયતકો	હિમાયતકો

”	૧૩	સડકે	સડતે
૬૪૮	૧૧	મલાકુના	હુમલાકુના
”	૧૨	નશાં	નિશાં
”	૧૫	ાદ	બાદ
”	૨૦	વ્યાખ્યા	વ્યાખ્યા
૬૫૦	૨૪	ઉપ	રા. ઉપ
૬૫૧	૨૩	દરબારશ્રીનું	દરબારશ્રીનું
૬૫૬	૨૮	લેખ	લેખન
૬૫૮	૧	ચેહલેકુન	ચહલેકુન
૬૬૩	૨૬	મેનલ	મેનલ
”	૨૭	મુખાલેફન	મુખાલેફન
”	”	મોતીઅન	મોતીઅન
”	૨૮	ફલિલ	ફલિલ
૬૬૪	૧૭	અહ્યકુમ	અહ્યકુમ
”	૨૮	ફંદાના	ફંદાનાં
૬૬૭	૩	મીરજાઓ	મીરજાઓ
૬૬૮	૧૬	કેટલાક	કેટલા
૬૭૨	૧૮	ળા	વળા
૬૭૪	૨૫	જે તેઓ	તે ંઓ
”	૨૧	સમજવશે	સમજવશે
૬૭૭	૧૨	ધરમામી	ધરમામી
”	૨૭	ટ કીનેજ	ટાંકીનેજ
૬૭૮	૧૯	પર્મોમાં	ધર્મોમાં
”	૨૦	જેયા	જેના
૬૮૧	૪	અખતપાર	અખતેયાર
”	૭	શકે	શકાય
૬૮૨	૫	બનાવી	બતાવી
”	૨૧	સહેજે	સહેજે
૬૮૩	૨૪	આખાખાન	આખાખાન
૬૯૦	૮	લડકાયે	લટકાયે
૬૯૮	૧	બહેલીઅત	બહેલીઅત
૬૯૯	૧૧	સનાદો	સનાદો

૭૦૪	૨	ઝંઝકી	ઝાઝકી
૭૨૨	૧	મુદા નાં	મુદા નાં ૨
૭૩૧	૨	હુમેન	હુમેન
૭૪૧	૨૧	ભરમાવવાનું	ભરમાવવાનું
૭૪૫	૪	કરાવવાની	કરવાની
૭૫૬	૨૧	અવતાર	અવતાર અને
"	૧૪	અરતાર	અવતાર
૮૦૬	૧૦	સ્વરૂપને	સ્વરૂપને
૮૨૨	૪	અવહયના	અવહયના
"	"	ફેઅલલ	ફેઅલલ
"	૫	ખચરાતે	ખચરાતે
"	૬	વકા નચના	વકાનલના
"	૧૫	હકીકત ખરી	ખરી હકીકત
૮૩૧	૧૬	યવમ	યવમ
"	"	ધમામેદિમ	ધમામેદિમ
૮૩૬	૨૬	ધમામોના	તે ધમામોના
૮૬૫	૧૦	અર્ધદર્શ	અર્ધદર્શ
"	૨૫	જે	તે
૮૭૭	૫	કહી	કરી
૮૮૩	૬૩	જાણાવેલ	જાણાવે
૮૮૫	૦૫	યલિદ	યલિદ
"	"	યૂલદ	યૂલદ
૮૮૬	૪	પે	રૂપે
૮૮૫	૬	જાણુ ન	જાણુન
૮૮૬	૧૫	સુદામાં	સુદામાં
"	૨૦	પહેલે પહેલે	પહેલે
૮૯૭	૪	હરીકે	તરીકે
"	૯	મુસલમાન	મુસલમાન
૯૦૦	૧૨	કાઠી	કાઠી
૯૦૧	૧૨	જાણાવશે	સમજાવશે
૯૧૧	૮	લયસક મિસ્સેહી	લયસ કમિસ્સેહી
"	"	શય	શયુ

૯૧૭	૧૦	રસુલ	રસુલ સં ને
૯૨૭	૮	મરી	મરી
૯૩૫	૧૬	છસ્મને	છસ્મને રહ
"	૧૮	એક	છસ્મને એક
૯૩૬	૧૧	કેટલાક	બાકી કેટલાક
૯૪૧	૨૮	બુધ્ધાચતવાર	બુધ્ધાચતવાર
૯૪૪	૧૪	મનુ યોનો	મનુષ્યોનો
૯૪૬	૧૧	અનસા જોગ	ન અનસા જોગ
૯૫૧	૬	ધરસામીઓનુંજ	ધરસામીઓનુંજ
૯૬૨	૨૭	હિન્દુના	હિન્દુના
૯૬૭		તુરનીની	તુરની
૯૭૦	૨૩	મરમ	મરમ ન
૯૭૨	૨૬	તેમોએ	તેમોએ
૯૭૭	૧૯	જવાબ	જવાબના
૯૮૨	૧૮	મોશુદ ઇમામ	પોતાના મોશુદ ઇમામ
૯૮૭	૬	પ્રત્યક્ષ	પ્રત્યક્ષ
૯૯૮	૯	છ	એછ
૧૦૦૪	૧૧	જણુ છે	જણાવે છે
૧૦૧૩	૧૦	જણુ	જાહેર
"	૧૬	સહીદની	સહીદી
૧૦૨૧	૨૬	જામ	જામ છે.
૧૦૫૩	૬	કોમામાં	કોમામાં લખી
"	૭	જુદા	જુદો
૧૦૫૯	૧૪	આમનુષ	આ મનુષ
૧૦૬૨	૪	વખત પણુ	વખત
૧૦૬૫	૯	"અલ્લાહ"	"અલ્લો સહી અલ્લાહ,
૧૦૬૮	૭	ખુશી	ખુશી
૧૦૭૮	૮	મુજબબનાજ	મુજબબનાજ
૧૦૮૧	૨૦	પથ	પણુ
૧૦૮૬	૧૫	સમજાવે	સમજાવશે
૧૧૦૫	૨૫	મહેલા	મહેલા
૧૧૨૧	૧	તથાજ	તથાજ

૧૧૩૪	૬	તમેએ	તમેએ જે
"	૧૯	સુસ્તાન	સુસ્તાના
"	૨૦	મન્સરા	મન્સરા
"	૨૪	કીયા	કીયા
૧૧૩૫	૧૧	જે બોલો	જે બોલો
૧૧૪૨	૨	રહે છે.	રહે છે ?
૧૧૪૩	૧૯	સલામતને	સલામત તે
૧૧૪૪	૨૨	ખુદ	ખુદ
૧૧૪૬	૮	આવે છે ? ? ?	આવે છે ! ! !
"	૩	છો	છો કે,
૧૧૪૬	૨૨	માટેજ	માટે જે
"	૨૮	શીઆહ	શીઆહનો
૧૧૪૭	૧	સુદા	સુદા
"	૨૫	પડશે.	પડશે કે,
"	૧૭	જગેહએ	જગેહ
૧૧૪૮	૬	રાખતા	રાખતા ?
૧૧૪૯	૧૧	અને સમજાય	મને સમજાયાં
૧૧૫૦	૭	પોલ	ટોલ
૧૧૫૧	૮	પડતા	નમાઝ પડતા
૧૧૫૫	૫	સમાવાવ	સમાવાતે
"	૧૦	તેઓએ	તમેએ
૧૧૫૮	૫	પંથે	પેંચ
"	૨	અલીને	અલી તે
૧૧૬૦	૨૪	નહરમાં	છતાં નહરમાં
૧૧૬૨	૨૭	એમુક	અમુક

સૂચીપત્રક.

- ૧—પૃષ્ઠ ૧૧ ની લીટી ૪ થી માં “કુરઆને શરૂકનો મતલબ” છે તેની પછી “બજુવાતું દરદિનાર પરંતુ તેનો શુધ્ધ ઉચ્ચાર પણ કરવાની કડાકુટ” એટલા શબ્દો ઉમેરવા જોઈએ.
- ૨—પૃષ્ઠ ૧૦૮ માં કુટનોટમાં “જે તેમાં ચુસ્ત મુસલમાન અને ધર્મ સાંચવી શકે એવી વાત છે. ચુસ્ત હીન્દુ પોતપોતાનો ” છપાઇ ગયેલ છે, પણ તેના બદલે “તેમાં ચુસ્ત મુસલમાન અને ચુસ્ત હિન્દુ પોતપોતાનો ધર્મ સાંચવી શકે એવી વાત છે. ” હોવું જોઈએ.
- ૩—પૃષ્ઠ ૧૫૮ લીટી ૨૬ માં “ શાતમી ખલીફાએ શાતમી ખલી-શાઓથીજ ” છે, જેના બદલે “ શાતમી ખલીફાઓથીજ ” વંચાવું જોઈએ.
- ૪—પૃષ્ઠ ૨૭૭ ની કુટનોટમાં * આવી ન શકાની પછી જે વીગત છે, તે પૃષ્ઠ ૨૭૮ ની કુટનોટમાં હોવી જોઈએ.
- ૫—પૃષ્ઠ ૨૨૬ માં કુટનોટમાં * આવી નીશાની પછી જે વીગત છે, તે પૃષ્ઠ ૩૨૫ ની કુટનોટમાં હોવી જોઈએ.
- ૬—પૃષ્ઠ ૩૬૪ લીટી ૧૬ માં કાર્કિસમાં (અને મોહમ્મદ આઠમાં) છે, તે ત્યાં ન હોવું જોઈએ.
- ૭—પૃષ્ઠ ૩૬૦ ની લીટી ૫ મી માં “મિન નીજર થયા” છે, તે ન હોવું જોઈએ.
- ૮—પૃષ્ઠ ૪૦૪ ની કુટનોટમાં “ દઝઝત આખર ” છે, તેના બદલે “ ૪. આખર-દઝઝત ” અને “ ૪. ગાદી ” છે, તેના બદલે “ ૫. ગાદી. ” હોવું જોઈએ.
- ૯—પૃષ્ઠ ૪૦૫ ની કુટનોટમાં “૧૦ સુખી” ના બદલે “૧૦ સુખી” હોવું જોઈએ.
- ૧૦—પૃષ્ઠ ૪૫૫ ની કુટનોટમાં “ખલીલુલ્લાહ” છપાયેલ છે, ત્યાં “ખલીલુલ્લાહ” હોવું જોઈએ.
- ૧૧—પૃષ્ઠ ૫૮૭ ની લીટી ૨ માં “ એ બાબતોથી ખોળા ધસ્તાઅ-રાઓ છે ? ” છપાયેલ છે, પણ ત્યાં :એ બાબતોથી ખોળા

ધરનાઅશ્વરીઓ અને સુન્નીમાઇઓને અઠડાવી મારવા ” એવી રીતે હોવાનું જોઇએ.

૧૨—મજકુર પૃષ્ઠની લીટી ૧૭ માં “ધરમાઇલી આગાખાની મતમાં” પછી જે “અને સુન્ની માઇઓને અઠડાવી મારવા” છપાયેલ છે, ત્યાં “ ધરમાઇલી આગાખાની મતમાં પણ છે. ” હોવાનું જોઇએ.

૧૩—પૃષ્ઠ ૬૨૮ ની લીટી ૬ માં જ્યાં “વાંચો” છે ત્યાં (વાંચો સુરક્ષાતની યુક) વંચાવાનું જોઇએ.

૧૪—એજ પૃષ્ઠની કુટનોટમાં “પ્રકાશી નીકળે છે.” પછી “મુસ્કેલાત ની યુક.)” છપાયેલ છે, તે ન હોવાનું જોઇએ.

૧૫—એજ પૃષ્ઠની કુટનોટમાં “રીસાલત મઆમ અં” છે, તેના બદલે “રીસાલત મઆમ સં” વંચાવાનું જોઇએ.

૧૬—પૃષ્ઠ ૬૩૮ માં વાંચેકની વેલની કડીઓ છે, તે આવી રીતે વંચાવી જોઇએ.

ધયા અલા હમારે હુસેનકે ગમ કરનેવાલે

પેલાં બેશતમાં જાશેજી

બાકી મોમત જે વાંસે દગાની જે રેશી

તારે શનેમત પોતે પધારે

૧૭—પૃષ્ઠ ૬૮૪ માં “૧૧ી ૨૧ વર્ષસમગ્રવી શકશે ખરા કે ? એક-વીસ વર્ષ ” છે, (લીટી ૪-૫ માં), પણ ત્યાં ફક્ત “ વળી એકવીસ વર્ષ ” એટલુંજ હોવાનું જોઇએ.

૧૮—પૃષ્ઠ ૮૪૭ મા કુટનોટમાં ઁનીયાની પછી “ વાક્ય રચનામાં ગોટાઓ જણાય છે—” પણ નકલે નકલ ઉતારેલ છે. ” એમ વંચાવાનું જોઇએ.

૧૯—પૃષ્ઠ ૮૫૫ ની લીટી ૧૫—૧૬ માં “ કદાચ કોઈ સુધીએ એમ લખી પણ નાખેલ હોય, ” છે—તેના બદલે “ કદાચ કોઈ ઠેકાણે એવી હદોસો હોય, ” વંચાવાનું જોઇએ.

૨૦—એજ પૃષ્ઠની લીટી ૨૦—૨૧ માં “ તે હ. બલી અ. ના નામથી એ જનાવટ કરેલ જણાય છે ” છે, ત્યાં “ એવો બાવા-થઈ નૂજ હોવો જોઈએ ” એમ વંચાવાનું જોઇએ.

૨૧—પૃષ્ઠ ૮૫૮ ની લીટી ૭ માં “ હું ૬૦ ઇલાહીમના હનીફઃધર્મને પાળું છું ” છપાયેલ છે—પણ ત્યાં “ ઇસ્લામ આદમથી

ચાલતો આવેલો છે ” એ વાક્ય હોયું જોઈએ.

૨૨—૫૯ ૧૦૨૮ લીટી ૨૨ માં “ હુકમ કરનાર તરીકે ” છે, ત્યાં
“ મુસ્લામની વતી હુકમ કરનાર ” એમ વંચાયું જોઈએ.

૨૩—૫૯ ૧૧૦૮ લીટી ૨૦ માં “ my proof ”
છપાએલ છે પણ ત્યાં “ here is my proof ” હોયું
જોઈએ.

૨૪—૫૯ ૧૧૪૬ ની લીટી ૨૭ માં “ જે આયતો ઉપરેજ ” છપાએલ
છે, ત્યાં “ આયતો ટાંકેલ છે તે ઉપરેજ ” વંચાયું જોઈએ.

વેદિક ઇસ્લામ નિષેધ ફંડમાં રકમો ભરનાર સાહેબોના નામનું લીષ્ટ.

૩૧.

- ૨૫) શેઠ મહમદભાઈ હાજી પાજી વીરમગામ.
૯૮) મી. જીમ, અએન, મીમ વીગેરે તથા સ્નેહીઓ તરફથી.
૨૫) શેઠ ઇસમાઇલીભાઈ જીવા પોરબંદર.
૧૫) શેઠ રહેમતુલાભાઈ સીદી વીરમગામ.
૧૦૦) શેઠ આલીભાઈ નયુભાઈ જંગપાર
૫૦) હાજી પીરાભાઈ વલી હા. શેઠ હાજી કરમાલી હાજીમ જંગપાર.
૨૫) હાજી લાખા કાનજી જંગપાર.
૫૦) હાજી હસનભાઈ વીરજી જંગપાર.
૫૦) હાજી શરીફ હાજી દેવજી હા. હાજી મહંમદ જાફર જંગપાર
૧૨૫) બરબરા બોબા ઇસનાઅશરી જમાતના ખીરાદરો હા. અલીભાઈ લાલજી.
૫૦) મુંબઈવાલા શેઠ હાજી મહંમદઅલી ગુલામ હુસેન મીસ્ત્રીએ કરેલ ફંડ પેટે મી. મુસાભાઈ જાફર મુંદરાવાળા મારફત.
૫૧ મુંબઈવાલા શેઠ હાજી મહંમદભાઈ : કરમાલીભાઈ હા. અલીમહંમદભાઈ મારફતે.
૫૧ બંદે ખુદા હા. અલીમહંમદભાઈ મુંબઈ.
૧૦) શેઠ ગુલામહુસેન અબ્દુલ સાલેહ જંગપાર.
૧૦) શેઠ જાફરભાઈ હીરજી રાજપાર. ”
૫) શેઠ હાજી કાસમ વીસરામ ”
૨૫) બંદે ખુદા હા. શેઠ ”
૨૫) શેઠ દાઉદ હાજી નાસર કા. ”
૧૦) હાજી વલીભાઈ ખટાઉ હાજી ગુલામહુસેન ”
૫) શેઠ રેમતુલા પારખીઆ કાનજી ”
૫) શેઠ લાડકભાઈ મુલાણી ”
૫) શેઠ સાલેહભાઈ અમ્મારખીઆ ”

- ૫) શેઠ રાશીદ અલારખીઆ જનમહામદ ,,
 ૫) શેઠ આબદલાભાઈ નાસર ખટાઈ ,,
 ૫) શેઠ હાજી કાસમ મનજીભાઈ ,,
 ૫) શેઠ કરીખભાઈ હાજી મામદ ઠાંગાવાળા.
 ૫) શેઠ લાધાભાઈ ત્રેમજી જંગપાર
 ૫) બંદે ખુદા હા. શેઠ મોસેદીના માહમદ ,,
 ૫) શેઠ જાફરભાઈ જીવણ ,,
 ૧૫) ઈન્ડીપેન્ડન્ટ કલબ ,,
 ૪૨૧ નાગલપુર (૬૨૭) ની ખોજ શ્રીઆ ઈસ્લામશરી જમાત
 હા. મોહિબ્બે દોજહાન,
 ૧૫) ઉમેદવાર મુબિન
 ૬) શેઠ ડાયા વાલજીની કું, દારેસલામ.
 ૬) શેઠ ઇબ્રાહીમ બહોસ ,,
 ૬) શેઠ ગુલામખાલી દામજી
 ૬) શેઠ હાજીભાઈ જીવણ ,,
 ૬) શેઠ જાફરઅલી નુરમાહમદ ,,
 ૧૦) શેઠ માહમદ હાશમ ધીરાણી જંગપાર
 ૨૫) હાજી માહમદ જાફર ખાડી.
 ૫) શેઠ હાજી દેવજી ધનજી ,,
 ૧૦) શેઠ હાજી માહમદઅલી હાજી યાદુ ,,
 ૨૫) શેઠ હાજી મહમદ કરમાલી ,,
 ૫) શેઠ મહમદઅલી ધાલા કરમાલી ,,
 ૧૦) શેઠ ગુલામહુસેન અલારખીઆ વીસરામ ધનરાજ જંગપાર.
 ૨૫) શેઠ હાજી મહમદ અલારખીઆ શીવજી જંગપાર
 ૫) શેઠ હાજી આલીભાઈ ચાંદુ ,,
 ૫) શેઠ સુમારભાઈ ઇબ્રાહમ ,,
 ૧૦) શેઠ સુલેમાનભાઈ કરમાલી ,,
 ૫) શેઠ હાજીભાઈ ચાવરની કું. ,,
 ૨) શેઠ માહમદ સાલેહ મેધજી ,,
 ૫) શેઠ કાસમભાઈ કાળા ગાંગજી ,,
 ૩૧-૧૧ શેઠ મોહુભાઈ મેરાલી નાનજી સોરોટી
 ૫૧) શેઠ હાજી કાતેઅલી હાશમ મગદીયા

- શેઠ ઝીણાભાઈ સાળુ તુલીઆર.
) શેઠ મેરાલીભાઈ નદવળ લાલજી મોહનડાવા.
) કચ્છ મુંદરાથી મી. મુસામાંઘ નજર મુમલુ હસ્તે
 ૨૫) મી. ગુલામહુસેનભાઈ હાજી નજરે પોતાના ૧૨૦'દ
 મહંમદના સુતતના સરખસની ખુશાલીમાં.
 ૨૦) મી. જુસઅબાઈ ઇસમાઇલ નાનજીએ મુંદરામાં પોતાના
 સ્નેહીઓમ થી એટલા કરી મોકલ્યા.
 ૨૫) મી. બંદાલીભાઈ હાજીમ લાલજી.
) શેઠ ધરમશીભાઈ ગાંગજી ધીરાણી જંગમાર.
) બંદે ખુદા મુંમલ.
) બંદે ખુદા કલકતા.
) શેઠ મોહંમદહુસેન કાનજી નોસીબે.
) શેઠ અલીદીના શીવજી લાલજી મારોવાઈ
) શેઠ હાજી હીરજીભાઈ નજર જંગમાર
) શેઠ લખાભાઈ મેલજી મુંમલુ "
) શેઠ વલીમાહામદ પરધાન "
) બંદે ખુદા "
) શેઠ મામદભાઈ નાસર કોરજી "
) શેઠ શાજલભાઈ ગુલામહુસેન સોમજી "
) શેઠ હાજી પીરાભાઈ હીરજી "
) બંદે ખુદા કરાંચી.
) શેઠ નજરભાઈ વીસરામ સમાધોધાવાલા
) બંદે ખુદા મુંમલ
) બંદે ખુદા મુંદરા.
) મી. મોલુભાઈ બાણજી મુંદરા.
) મી. મુસા નજર મુમલુ તથા જુસઅ ઇસમાઈલ નાનજી
 મારફતે (કચ્છ મુંદરા.)
 ૧) શેઠ ગુલામઅલી રહેમતુલા હાશમ.
 ૫) શેઠ દોસ્ત મહંમદ હાજી ગુલામઅલી તુરમાહમદ
 ૨૫). શેઠ ગુલામહુસેન મોલેદીના મેરાલી પોતાની આદીની
 ખુશાલીમાં.
 ૨૫) બંદે ખુદા (પી.) તરફથી આદીની ખુશાલીમાં

- ૫) બંદે ખુદા (એચ.) તરફથી.
 ૩) બંદે ખુદા (એ. જી.) તરફથી
 ૧૦) બંદે ખુદા (આર.) તરફથી.
 ૨૫) બંદે ખુદા (એ.) તરફથી.
 ૧૦૧) હાજી રહેમતુલાબાદ હાજી માલમદ હાજી માવજ
 એડન.
 ૧૦) શેઠ શુલામ હુસેનબાદ દેવજી શ્રી રતાડીઆ.
 ૨૫) બંદે ખુદા (એ.) તરફથી ખીજવાર ૩૧. ૨૫)

૧૭૧૦||૧||

(જંગબારની બધી રકમો હાજી કાસમ વીસરામ મારફતે આવેલી છે)

આવક અને ખર્ચ

જ	ઉ
૩૧. ૧૭૧૦-૧૩-૬ ઉપરના લીખટમાં રૂ. ૨૧૦૦ "અલ-ધરલામ" નકલ	
જણાવ્યા મુજબ	૫૦૦ તૈયાર થઇ તેના
ઇસમતાર રકમો	છપાઇ, કાગળ, બાઇ-
આવી તે જમા.	ડીંગ, પોસ્ટેજ રેલવેનુર
૩૧. ૭૮૯-૨-૬ રૂંડમાં રકમ	મજૂરી વીગેરેના.
આછી આવી	
તેથી આ નાણાં રૂ. ૨૧૦૦	
કરજે લેવામાં	
આવ્યાં.	

૨૧૦૦-૦-૦

એદલજી ધનજી કાબા.

અધિપતિ " નુરે હીદાયત "

અમરેલી.

એદલજ ધનજ કાખાનાં

લખેલાં પુસ્તકો.

આગાખાની ખુદાઇનો જવાબ	૧-૦-૦
પચીસ સવાકોના જવાબો... ..	૦-૩-૦
ખુદ્દી ચીકીનો જવાબ	૦-૫-૦
તોહફે ઇસમાઇલીયા	૦-૮-૦
અસલિયાતે ખોખાનું ખંડન	૦-૮-૦
ખોખા ગંથ દર્પણ ભાગ ૧ થી ૮.	૪-૦-૦
આર્થ પ્રકાશનું ખંડન ભા. ૧. ૨. ૩.	૧-૨-૦
હકીકતી આઇનો	૦ ૧૨-૦
હકીકતી રજુશીંગડું... ..	૦ ૧૩-૦
કીલવાના સવાલ જવાબ... ..	૦ ૪-૦
ઇમામ કેવો જોઇએ ?	૦-૬-૦
પીર કેવો જોઇએ ?... ..	૦-૬-૦
આગાખાન કેસનો ફેસલો... ..	૦-૮-૦
નુરખાઇનો કેસ ભા. ૧. ૨. ૩. ૪.	૧-૮-૦
શીઆ જુતાન્ત	૨-૮-૦
આગા જંગીચાહનો રીસાલો	૦-૪-૦
મહુરા કમીશન કેસનો રીપોર્ટ	૦ ૧૨-૦
ખોખા કોમની તવારીખ	૨-૮-૦
ખોખા ઉત્પત્તી	૦-૩-૦
ખોખા જુતાન્ત	૧-૮-૦
ગુપ્ત પંથક શુજરા	૦-૩-૦
દરૂઝ કોમના આકાષદ	૦-૩-૦
ખોખા સર્વ સંગ્રહ ભાગ ૧. ૨.	૨-૦-૦

હસન બિન સહ્યાદ	૦-૧૦-૦
બલમોતનો ઇતીહાસ	૧-૮-૦
ફીરોઝે બરી	૧-૦-૦
કરમાલીનું કીસમત...	૧-૦-૦
ખોળ ખુન આરોપ...	૦-૪-૦
ચેરાગે હસનાઅશરી	૧-૦-૦
હરનાઅશરી આરસી	૧-૮-૦
હરનાઅશરી તવારીખ	૧-૦-૦
હરનાઅશરી મજહબની ખુશીઓ	૧-૦-૦
ઈતમાલી સીતરો...	૦-૩-૦
હસમાલી ધોઆ	૦-૨-૦
ઘટ પાટની ધોઆ	૦-૪-૦
સતપંથ શાસ્ત્ર. ભા. ૧.	૨-૦-૦
શું આગાખાન હમામ છે ?	૧-૦-૦
શુબદસ્તે હીદાયત	૦-૮-૦
જામે હીદાયત	૦-૮-૦
શુબદસ્તેનુર	૦-૮-૦
જાફર ફદ્દ બદનક્ષી કેસ ભા. ૧. ૨.	૨-૦-૦
મી. એન્ટરીનું બાપુ	૦ ૧૨-૦
મી. હાવર્ડનું બાપુ	૧-૦-૦
મરી કરમચાની મુસાફરી...	૦-૮-૦
મુરાની કાવ્યો	૦-૬-૦
સર સહયદ એકમદતા લેખો ભા. ૧. ૨.	૨-૦-૦
મુસદ્દસે હાતી	૧-૪-૦
સર સહયદ એકમદ	૦-૬-૦
મુસલીમ સદવર્તન...	૦-૮-૦
હસલામતા મોતી	૦-૪-૦
કિમર ખયામ	૦-૪-૦
નાનજમાનું બોપાળું	૦-૪-૦

